

LA PRODUCCIÓ DE L'ESPAI AL POBLENOU CONTEMPORANI: NOUS ACTORS SOCIALS 22@, MOVIMENT VEÏNAL I NEOLIBERALISME INSTITUCIONAL

Josep Puigbó Testagorda

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. Access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.

UNIVERSITAT
ROVIRA i VIRGILI

La producció de l'espai al Poblenou contemporani: nous actors socials 22@, moviment veïnal i neoliberalisme institucional

JOSEP PUIGBÓ TESTAGORDA

TESI DOCTORAL / TESIS DOCTORAL / DOCTORAL THESIS

2022

La producció de l'espai al Poblenou contemporani: nous actors socials 22@, moviment veïnal i neoliberalisme institucional

Tesi doctoral presentada per: Josep Puigbó Testagorda

Dirigida per: Dr. Joan Josep Pujadas

Departament: D'Antropologia, Filosofia i Treball Social

UNIVERSITAT
ROVIRA I VIRGILI

FAIG CONSTAR que aquest treball, titulat "La producció de l'espai al Poblenou contemporani.", que presenta Josep Puigbó Testagorda per a l'obtenció del títol de Doctor, ha estat realitzat sota la meua direcció al Departament d'Antropologia, Filosofia i Treball Social d'aquesta universitat.

HAGO CONSTAR que el presente trabajo, titulado "La producció de l'espai al Poblenou contemporani.", que presenta Josep Puigbó Testagorda para la obtención del título de Doctor, ha sido realizado bajo mi dirección en el Departamento de Antropología, Filosofía i Treball Social de esta universidad.

I STATE that the present study, entitled "La producció de l'espai al Poblenou contemporani.", presented by Josep Puigbó Testagorda for the award of the degree of Doctor, has been carried out under my supervision at the Department Antropologia, Filosofia i Treball Social of this university.

Tarragona, 10 de novembre de 2022

El/s director/s de la tesi doctoral
El/los director/es de la tesis doctoral
Doctoral Thesis Supervisor/s

**JOAN JOSEP
PUJADAS
MUÑOZ - DNI
37646827j** Firmado digitalmente
por JOAN JOSEP
PUJADAS MUÑOZ -
DNI 37646827j
Fecha: 2022.11.10
11:04:09 +01'00'

Glossari d'abreviatures

22@Network – Associació empresarial privada 22@Network BCN
AVPN – Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou
BeC – Barcelona en Comú
CiU – Convergència i Unió
Comissió T22@ - Comissió Transformem el 22@ de la Taula Eix Pere IV
ERC – Esquerra Republicana de Catalunya
FAVB – Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona
JJOO – Jocs Olímpics
MDM – Moviment Diagonal Mar
MP – Moviment Provençals
MPGM – Modificació del Pla General Metropolità
MSU – Moviment Social Urbà
OBP – Observatori dels Barris del Poblenou
PERI – Pla Especial de Reforma Interior
PGM – Pla General Metropolità
PSC – Partit Socialista de Catalunya
TEPIV – Taula Eix Pere IV

Agraïments

He envejat a parts iguals els agraïments d'autors contemporanis de literatura com Joe Abercrombie i d'altres grans prologuistes de les més brillants monografies etnogràfiques, sempre capaços de referenciar a tothom sense deixar-se a ningú. Corrent el perill de no posar en valor el camí solitari però coral que ha sigut aquesta recerca, hi ha una persona de qui no me'n vull ni me'n puc oblidar de totes totes. Laura, per la teva fe absoluta i immerescuda en mi, i per tot el coratge que m'has infundat sempre. No només durant el procés de realització d'aquesta tesi, sinó per tot el treball previ que de no haver existit (i sense tu no ho hauria fet) ni tant sols podria haver-me plantejat iniciar aquesta candidatura a doctor. Però sobretot, per fer-me adonar de qui sóc, de qui vull ser i ser-ho junts en la mesura que la pràctica sempre serà la millor amant de la nostra teoria. Vagi on vagi, ara sempre porto en mi les paraules d'en Salvat-Papasseit: res no es mesquí ni cap hora és isarda, ni és fosca la ventura de la nit.

De qui tampoc vull oblidar-me'n en aquest agraïment és del meu pare. Aquesta recerca ha sigut una nova forma de despertar el nostre vincle, conèixer-nos altre cop i comprovar que eres una mà ferma a la meva esquena quan em creia desguarnit i de retirada.

A la meva àvia, per fer-me de mare de forma altruista i sincera, fins i tot quan estava esgotada de cuidar. Gràcies per ensenyar-me aquesta manera d'estar al món, on parlen més els fets que les paraules i en la qual les nostres mans són el nostre capital.

A en Jaume, la Blanca i l'Andreu per haver-me adoptat de forma sincera i desinteressada, i tot i així haver-me ensenyat una forma de parentesc sana i robusta. També per haver-me llegit, escoltat i aconsellat en "e" tancada.

A l'Abi i la Gin, per ser les més fidels guardianes i cuidadores. Mai podré arribar a correspondre-us en el mateix grau de reciprocitat.

A en Víctor Bober, per la saviesa i modèstia que el converteixen en un referent absolut i un amic de capçalera. I en un sentit molt similar, també a l'Àlex Winfield: vam començar junts a perdre'ns pels meandres de les ciències socials i, afortunadament, sempre ens hi acabem retrobant. També a l'Àngel Guilanyà, per la valentia d'ensenyar-me a estimar i a demostrar-ho malgrat ser home. I a la resta dels meus amics, per tractar-me sempre com si fos a casa malgrat no parar-hi mai. Això sí que és tota una fortalesa.

A mig camí entre aquesta esfera més íntima i una d'acadèmica s'hi troba el director d'aquesta tesi. Juanjo, moltes gràcies per l'exercici d'inducció radical que has fet en mi. Amb el temps he pogut entendre que tal nivell de llibertat només s'atorga en confiança. Has sigut un acompanyant ferm i acollidor, un punt segur de les arenes movedisses que és l'antropologia urbana.

A en Xavi Camino per fer de Bourdieu, portar-me a la crisi i rescatar-me quan estava emborratxat d'un treball de camp d'hora fosca.

A tots els amics i referents del DAFITS i del Departament d'Antropologia de la Universitat Autònoma de Barcelona per les ensenyances, els temors compartits i per seguir empenyent per una antropologia valenta i útil pel món que ens espera i pel món que esperem que ens esperi.

ÍNDEX

1. Introducció: interrogants i interessos.....	9
CONSTRUCCIÓ DE L'OBJECTE D'ESTUDI.....	15
2. Metodologia.....	15
2.1 Jo, etnògraf: artesanía i crítica d'una antropologia millennial	16
2.2 Una caixa d'eines multi-situada: estratègia estudis de cas i multiplicitat etnogràfica 19	
2.3 Tensions i complexitat: el mètode etnogràfic com a recurs per l'economia política. 23	
2.4 Compromís i apatia: el govern del desig en l'etnografia	26
3. Delimitació i context de l'objecte d'estudi.....	31
3.1 Del maresme martinenc al Manchester català.....	31
3.2 Del Detroit català a la reconquesta de Barcelona: la Icària de Maragall i el socialisme neoliberal barceloní	38
El Pla de la Ribera: ficció tropical o mite d'origen veïnal.....	42
L'eufòria olímpica	44
La Icària de Maragall	46
Una diagonal de fang per una altra vila olímpica	48
3.3 Somnis de silicona: vida i mort del 22@.....	52
Etapla 0. L'origen: de la política del pànic al rescat del lobby digital (1995-1999)	61
Etapla 1. Llançament i període pre-crisi	69
Etapla 2. L'enfonsament: crisi, immobilisme immobiliari i abandonament administratiu (2008-2015)	78
Etapla 3. L'etern retorn immobiliari i el desglaç d'una guerra freda	83
3.4 Consideracions finals sobre la delimitació de l'objecte d'estudi	89
4. Marc teòric.....	92
4.1 Arribar a l'espai: producció, ideologia i moviments socials urbans	92
4.1.1 Tàctiques triangulars per la dialèctica urbana	92
4.1.2 Els Moviments Socials Urbans (MSU)	99
4.2 Bricolatges per l'anàlisi de la ciutat neoliberal	107
4.2.1 La ciutat neoliberal de l'urbanisme emprenedor	107
4.2.2 Cants d'un neoliberalisme zombi i la mort vivent de la ciutat neoliberal	109
4.2.3 La llegenda de la ciutat digital: fantasia èpica i cirurgia estètica de la ciutat neoliberal 2.0	112
RESULTATS DEL TREBALL DE CAMP ETNOGRÀFIC AL 22@	122
5. Una etnografia a les palpentes: l'omertá d'una indústria feliç.....	122
6. Ideologia, espai i narrativa 22@: la redempció capitalista i el Mite Manchesterià	128
6.1. La redempció capitalista: profetes de la informació i teologia californiana	128
6.2 El Mite Manchesterià i la gran utopia retòrica del Silicon Valley català.....	133
6.2.1 Tecnoevolucionisme	137
6.2.2 Ecologia hegemònica: la representació de l'espai com un ecosistema.....	143
6.2.3 Populisme urbà i post-política: la llengua oficial del 22@.....	146
7. Caracterització antropològica del treballador tecnològic del 22@.....	149
7.1 Els argonautes del 22@: espai de flux i globalisme tecnològic.....	152
7.2 Obsolescència laboral i edatisme tecnològic	168
8. Mobilitat, comunitat i ritualitat: dinàmiques de la cultura laboral urbana de l'espai transformat	176
8.1 Mobilitat laboral: una força de treball centrífuga.....	176
8.2 Ètica coworker i la gemeinschaft del 22@	187
8.2.1..La comunitat realment existent als espais de coworking del 22@: el simulacre d'un ecosistema mort.....	188
8.2.2La comunitat realment existent als espais de coworking del 22@: flux, fragilitat social i ètica a Composition	190

8.2.3 La gemeinschaft del 22@	197
8.3 Ritualitat i performativitat emprenedora	198
8.3.1 La dansa Kalela del 22@: els bordells de la nova economia	200
8.3.2 L'Emperador Emprenedor: una història de vida ressuscitada	203
9. La subjectivitat emprenedora i les pedreres digitals d'una nova ciutadania	209
9.1. La Pedrera Digital: la incubadora de la nova ciutadania	210
9.2. Pràctiques econòmiques i economies pràctiques	220
10. La contradicció del 22@ com a espai concebut i espai de representació: de la urbanalització a la traïció del clúster	232
10.1 La urbanalització del 22@: la reclusió de la vida urbana i la desapropiació territorial 232	
10.2 Vida i mort del l'espai de representació 22@	239
10.3 Patriotisme professional urbà.....	250
11. Conclusions del bloc de resultats etnogràfics dels nous actors socials del 22@.....	257
RESULTATS DEL TREBALL DE CAMP ETNOGRÀFIC AL CAMP POLÍTIC VEÏNAL DEL POBLENOU	271
I. Fonaments socioculturals dels Moviments Socials Urbans en el conflicte	271
12. Una segona arribada al camp.....	271
13. La constitució antropològica del camp polític veïnal: fragmentació i particularismes de la cultura activista poblenovina.....	278
14. Marcs i marques dels moviments socials en el conflicte	290
15. Moviment Social Científic: de l'espai percebut a la representació veïnal de l'espai	302
16. La producció artesanal del conflicte: del silenci social al construccionisme activista	314
17. La restauració poblenovina: de la destrucció a la “reconstrucció creativa”	324
17.2 La reconstrucció creativa i la producció de la cultura local	327
18. Del Poblenou Imperial al fonamentalisme anti-poblenoví	339
18.1 El nom no fa la cosa: desposseïció cultural i anti-poblenovisme	342
18.2 Exclusivitat provençalina	350
II. Episodis i escenaris del drama social del 22@	360
19. Dels problemes de la pau a la dialèctica del conflicte urbà	360
20. La pornografia del consens: un pacte per governar-los a tots.....	366
21. Can Ricart Cau i la patrimonialització de les lluites	379
22. Pràctiques de guerra per un hort simbòlic.....	386
23. Un altre Poblenou a Provençals: la presa de la vella frontera urbana	409
23.1 Retòriques de la conquesta: una “onada” de desenvolupament desigual	409
23.2 Habitatge Resistent	413
23.3 L'inici del conflicte	426
III. Un conflicte epidèmic: l'esclat de la protesta durant el període COVID	432
24. L'antitètica híbrida d'un nou Moviment Social Científic Total	432
25. Multiplicitat i particularisme militant: una aproximació teòrica a la fragmentació activista del Poblenou	438
26. Pandèmia i transformació de l'acció col·lectiva: reciprocitat i hibridesa en la pràctica política confinada	442
27. Els límits de la governabilitat neoliberal: del “gir participatiu” a la “reciprocitat negativa” en el nou impuls del 22@.....	448
28. Conclusions dels resultats etnogràfics en el camp polític veïnal del Poblenou	460
29. Conclusions generals i altres convulsions	479
BIBLIOGRAFIA	492
FONS DOCUMENTALS.....	517
ANNEX.....	519
Dramatis personae.....	519

“Eso de un comunismo de costumbres; de costumbres, no de leyes... ¿Qué te parece? Nos va, ¿no? De todos modos, haz más caso de la vida que de la letra impresa.” Xavier Benguerel a *Icària, Icària* (1974: 14)

1. Introducció: interrogants i interessos

“Els començaments es mesuren pel que prometen de recomençament”
(Badiou, 1988: 515)¹

En les següents pàgines ens aproximarem a les relacions socials materials i simbòliques vinculades a la producció de l'espai del Poblenou contemporani per mitjà del pla urbanístic 22@: un projecte per transformar 200 hectàrees del Poblenou -l'antic nucli industrial de Barcelona- en un districte d'oficines tecnològiques. Per fer-ho, he emprat el mètode etnogràfic i hi he encadenat múltiples estudis de cas per tal d'abordar la producció de l'espai com a problema. Això m'ha permès identificar tres actors protagonistes en el conflicte per la producció del Poblenou: els nous actors socials del 22@ cridats a omplir el nou espai transformat, la població tradicional organitzada políticament pels efectes de la reforma urbana i les pràctiques polítiques neoliberals dels agents institucionals. Adoptant la mirada dialèctica d'Henri Lefebvre, he ordenat els enfrontaments i contactes que mantenia la triada d'actors per mitjà de l'acció col·lectiva, un conjunt de representacions espacials i un assortiment de pràctiques sobre el territori. L'objectiu ha estat establir les seves diferents formes de relacionar-se, ja que com plantejava Georg Simmel (1986) les ciutats proporcionen l'escenari per tals combats i els seus intents de “conciliació”.

Els instruments analítics de la perspectiva lefebvriana (la seva atenció en l'espai concebut, viscut i percebut) m'han servit per introduir-me en els bastidors de la producció de l'espai i copsar-ne les diferents accions ideològiques, així com les seves principals contradiccions fruit del xoc entre unes noves relacions que hi emergien i unes d'antigues que es defensaven (Lefebvre, 1974a). Aquestes antítesis impedièren la constitució definitiva i pacífica del nou entorn esquerdat per la “destrucció creativa” (Harvey, 2003a) del capital i la reconstrucció del teixit local que procuraven els moviments veïnals. Això és, un espai seccionat per zones urbanes transformades i altres despulades de contingut per tal de vestir-hi valor futurament a partir del seu “diferencial de renda” (Smith, 2001). Darrere d'aquestes dinàmiques que “dualitzen la ciutat dual” (López, 1994) s'hi subsumeix un antagonisme fonamental que té el seu origen en la qüestió de classe, però que pren formes complexes pel paper de la governabilitat política de la ciutat neoliberal i les seves temptatives per aprimar el conflicte i extirpar qualsevol protesta.

Malgrat els intents de concebre “solucions espai-temporals” (Harvey, 2003a), el capitalisme no resol mai les contradiccions de l'espai (Lefebvre, 1974a) oferint-nos oportunitats excel·lents per observar a través d'aquestes esquerdes. Durant l'any 2019, l'artista Guillermo Moreno i el col·lectiu Idensitat van realitzar al Poblenou una proposta per entendre la subjectivació al barri a partir de l'esquerda com a metàfora. En l'anàlisi del Poblenou que aquí presento he intentat abandonar el sentit figurat d'aquesta idea. La tradició de l'antropologia urbana com a forma d'estudi de l'economia política, sumada al bricolatge teòric i metodològic, m'ha portat a submergir-me en els talls i les fissures de la transformació urbana. Així doncs, la producció de l'espai ha esdevingut en si mateixa una estratègia per analitzar el procés de neoliberalització i el funcionament dels fluxos de capital al Poblenou, copsant com la dinàmica del valor de canvi s'articula amb unes relacions socials locals que transforma i parasita per expandir el sistema d'acumulació (Franquesa, 2007).

¹ Totes les cites han sigut traduïdes al català per l'autor per tal de concebre un text amb un major grau d'homogeneïtat. A excepció d'aquelles citacions provinents d'informants, ja que s'ha respectat l'idioma emprat per aquests per no adular-ne el seu sentit original a causa de la traducció.

Mantenir la tensió necessària per unir en una mateixa anàlisi els actors antagònics de la transformació del Poblenou pel 22@ ha mostrat la seva principal dualitat: el desdoblament en dos relats sobre els canvis experimentats arran del pla. Per un costat, (1) un d'oficial i cofoista defensat per empresaris tecnològics, promotors immobiliaris, tècnics municipals i polítics. I una altra narrativa (2) que posava en qüestió aquesta realitat virtuosa en una escala de grisos representada per un moviment veïnal plural més o menys crític, més o menys unit. Aquest fet va fer-me prendre la decisió de subdividir en dues direccions l'exploració del problema, ser promiscu i no instal·lar-me en cap dels dos relats, sinó en tots dos alhora per interessar-me tant per les transformacions del pla a partir de l'experiència dels treballadors del 22@ com la del veïnat organitzat. El cost d'aquest posicionament va ser acceptar el risc de restar-li profunditat i quedar-me en fora de joc al posicionar-me en tants llocs del camp al mateix temps.

Aquesta decisió ha tingut grans potencials, com la possibilitat de copsar com els polítics municipals feien oscil·lar interessadament el seu discurs entre ambdós pols donant forma a una canviant estructura d'oportunitats política. Però també alguns mals de caps, especialment a l'hora de realitzar i analitzar el treball de camp, ja que suposava dividir i construir un artefacte metodològic-teòric dual, poc usual o, fins i tot, impropri d'una antropologia clàssica. En comptes de centrar-me en un únic estudi de cas, n'atenia múltiples en diferents àmbits: tres organitzacions veïnals (l'Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou, la Taula Eix Pere IV i l'Hort la Vanguardia) i quatre espais de coworking (Composition, Urbano, Juhl i Media-TIC). I, a més a més, complementava aquesta "etnografia multi-situada" (Marcus, 2012) amb observacions paral·leles de fenòmens connectats amb tècniques addicionals. La configuració del Poblenou per mitjà d'aquesta constel·lació de casos era polièdrica, com la ullera d'un calidoscopi. Com que els estudis de cas tradicionals han tendit a ser profundes monografies sobre temes, espais i llocs concrets em sentia un "mal" antropòleg per no dur a terme una etnografia clarament delimitada, sinó més aviat una metodologia itinerant, una mena d'etnografia "hobo". Poc a poc, aquest sentiment de culpa ha evolucionat cap a un posicionament disciplinar. La ciutat actual és un lloc hostil per les investigacions clàssiques, la seva fluïdesa i inestabilitat no la fan un objecte d'estudi congruent ni fàcil d'observar i ens evoca com a antropòlegs a la renovació. En altres paraules, i parafrasejant la cèlebre cita de Gilles Deleuze (1995), en la tasca antropològica ja no hi ha lloc pel temor ni l'esperança, només cal buscar noves armes.

Afortunadament, la prolongació del desenvolupament del pla 22@ durant més de 22 anys ha permès que pugui incorporar les reflexions metodològiques dels estudis que m'han precedit. En aquest sentit, ha sigut fonamental el pensament d'Isaac Marrero (2008), qui en el seu estudi de cas sobre el conflicte de la poblenovina fàbrica de Can Ricart durant la primera etapa del 22@ va decidir deixar enrere un plantejament similar al que jo he acabat realitzant. L'antropòleg s'havia proposat inicialment estudiar un *call center* i un entorn laboral industrial poblenovins per entendre com el postfordisme determinava la realitat urbana. Però, com ell mateix explica, desestimaria aquest dispositiu al ser massa complex d'articular i decidiria concentrar-se profundament en el conflicte de la fàbrica. L'avis d'en Marrero trobava resposta en altres etnografies urbanes com la d'en Jaume Franquesa (2010) a Sa Calatrava o la d'en Marc Morell (2015) sobre el centre urbà de Palma, ja que s'interessaven per la producció de l'espai atenent la complexitat de tots els bàndols de la transformació urbana. Tal i com proposa Mompó (2021), no podem seguir concebut el funcionament de la ciutat neoliberal i les seves formes de resistència i protesta com a fenòmens desconnectats (gentrificadors i moviments anti-gentrificació,

desplaçats i desplaçadors), sinó que es tracta d'una mateixa dinàmica de desposseïó material i simbòlica contradictòria marcada per l'expansió de l'urbanisme neoliberal.

Des d'aquest interès per la totalitat en la producció de l'espai pretenia comprendre la conjugació dels dos relats, el victoriós i el subversiu. Per fer-ho, requeria d'una pregunta fonamental que organitzés la recerca. Un interrogant capaç de reflectir la complexitat que plantejava com una lent multifocal amb diferents nivells que enfoquessin, a més, en profunditat dins de les pròpies unitats, ja que les mateixes faccions eren enganyoses i canviant i prenen formes complexes com la de la cooptació veïnal i/o la manca d'adhesió dels treballadors del 22@ al projecte urbà. Així doncs, la pregunta que he considerat pertinent per afrontar aquesta realitat fragmentada és la següent:

“Com afecta la transformació urbana del Poblenou per mitjà del 22@ als nous actors socials que introdueix i a l'organització política veïnal?”

La comunió de les múltiples perspectives en un mateix tronc permet situar la problemàtica de la producció de l'espai (la transformació urbana del Poblenou) en una mateixa investigació conforme a l'extensió i ambició d'una tesi doctoral. A més, es tracta d'una pregunta que es pot desglossar dins de les dues esferes que han organitzat els resultats del treball de camp al Poblenou: l'espai 22@ transformat i l'espai polític veïnal. Aturem-nos en primer lloc en aquelles preguntes d'investigació que aborden les noves activitats que el pla urbanístic introdueix a l'àrea. En el seu conjunt, tenen per objectiu descobrir les experiències espacials dels treballadors de la indústria de la tecnologia i la informació al 22@, així com detallar quines pràctiques socials desenvolupen en un entorn urbà globalitzat. El propòsit d'aquest plantejament també incloïa definir les trajectòries, estratègies i condicions en les que es trobaven immersos els treballadors del 22@ i copsar les formes de representació i els significats que atorgaven a la transformació urbana del Poblenou, vinculant-les al seu grau d'acceptació i reproducció de la narrativa legitimadora oficial. Per a tal fet, calia tenir en compte com es constituïa la narrativa de la transformació del Poblenou en el 22@ que oferia la ciutat neoliberal i els seus aparells ideològics. Les preguntes per donar respostes a aquestes qüestions vinculades a la transformació de l'espai i la seva experiència per part dels treballadors del 22@ són les següents:

- Quin és el **prototip d'usuari** segons la representació de l'espai i quines són les característiques del tipus antropològic realment existents?
- Com actuen els **mecanismes ideològics de la narrativa oficial** que representa l'espai urbà 22@ transformat, quins elements la componen i quina es la seva relació amb els nous actors de l'espai?
- Quin conjunt de **pràctiques socials, econòmiques i culturals** en relació a l'organització social existents structuren el comportament sobre l'espai transformat?
- Quin **tipus de cultures i formacions socials** s'estan generant a l'espai 22@ transformat?
- Quina **ideologia i subjectivitats** guien les accions dels nous actors socials de l'espai urbà i quins **dispositius** hi prenen part en la seva fabricació?
- Quina relació i **dimensió simbòlica** (discursos, representacions i imatges) estableixen els treballadors tecnològics amb la producció de l'espai 22@?

L'altra cara d'aquesta recerca pretenia copsar com el pla urbanístic era experimentat en termes d'acció i percepció política pels diferents moviments veïnals d'un teixit veïnal poblenoví altament fragmentat. Ells eren els responsables de la construcció d'un relat més

crític i menys victoriós sobre la reforma urbana del 22@. La introducció al territori poblenoví i el descobriment d'una organització veïnal vigorosa però de petit gra, a vegades oposada en trinxeres que exacerbaven el "particularisme militant" (Harvey, 1996), ha conduït a una exploració sobre els discursos, relacions i significats de l'acció col·lectiva. Això ha donat com a resultat una òptica calidoscòpica sobre el conflicte, un seguiment en moviment de les estratègies dels diferents grups veïnals analitzats, els seus xocs i aliances. És en aquest taulell on el magma de la negociació, la relació i reacció respecte al poder és representat desigualment i majoritària per l'Ajuntament com a conductor de capitals - socials, simbòlics i econòmics-, delimitant un marc diferenciat per a cada agent. Si bé en aquest camp polític el poder deriva de l'accés al consistori i de la capacitat d'influència (mútua) que s'hi sosté, també existien accions subalternes que disputaven i negociaven aquelles dutes a terme pels agents de la reforma urbana. Així doncs, la ubiqüitat amb la que em vaig situar sobre el camp m'ha permès copsar des de diferents prismes el conflicte, adoptant una mirada relacional i situacionista sobre l'organització, la mobilització i la competència per l'hegemonia en el camp polític veïnal del Poblenou. Les preguntes que han guiat aquest plantejament són les següents:

- Quin és el **tipus de teixit associatiu** existent al Poblenou i el seu rol en el desplegament del pla urbanístic 22@?
- Quines són les **bases socioculturals** que fonamenten l'acció col·lectiva dels moviments socials del Poblenou en el conflicte del 22@?
- Quines formes pren l'**acció col·lectiva** del moviment veïnal poblenoví en relació al 22@?
- Com es desenvolupen les **lògiques de governabilitat** operants en la transformació del Poblenou pel pla 22@?

En el seu conjunt, aquestes preguntes volen superar el treball ideològic que els agents de la transformació han posat en funcionament, ja que inicialment em veuria forçat a superar una estereotipadament exitosa imatge del 22@ per comprendre'n les seves veritables implicacions. La propaganda oficial, interpretant lliurement als teòrics de la societat de la informació: des de Manuel Castells a Richard Florida, planteja que el nou ordre global de l'espai obre l'oportunitat a una significativa millora social en forma de nous i millors treballs i entorns urbans. Aquestes perspectives han transcendit la pròpia acadèmia fins a instal·lar-se al centre de les estratègies de regeneració urbana que recorren els circuits polítics globals. La tecnologia s'ha associat a un creixement econòmic il·limitat, una espècie d'estadi obligatori per una conjuntura de prosperitat que havia de traduir-se en l'ascens i consolidació d'una mà d'obra digital privilegiada: la panacea pels "mals" urbans i de la "degradació" de la ciutat industrial. El 22@, com a producte ideològic en un marc urbanístic, s'instal·la en aquesta perspectiva ecològica i classista. Per això, l'anàlisi de la realitat urbana i laboral a peu d'oficina i de barri és un exercici de verificació i contrast sobre si el 22@ compleix aquest pronòstic o si, més aviat, es tracta d'una nova expressió dels mites capitalistes vinculats a la idea de progrés. Aquest plantejament ha fet necessari un apropament a la geografia humana crítica i al seu cos teòric-metodològic sobre el "neoliberalisme realment existent" (Peck, Brenner i Theodore, 2018) com a mesura per constituir una anàlisi des de "l'antropologia del neoliberalisme real" (Wacquant, 2012a).

Ara bé, quan el 2018 em vaig instal·lar al Poblenou el 22@ no era el motor de cap conflicte explícit, sinó que les accions contra aquest es desenvolupaven implícitament en un nombre reduït d'esferes. La majoria de moviments veïnals i d'actors de les oficines del 22@ no l'ubicaven com un símbol sobre el qual posicionar-se. Aquesta imatge enganyosa

amagava que em trobava al peu d'un volcà, on un conjunt d'actors veïnals protestaven i disputaven un determinat model de barri confrontat per un món hobssià de competència i prosperitat a expenses seves. Tot i que tal dualitat m'ha atret com a objecte d'estudi, aquesta no és la motivació fonamental per seleccionar el Poblenou com a unitat d'observació. De fet, no tinc un motiu simple ni pur, sinó una combinació de contradiccions i oportunitats materials. Sovint s'identifica als antropòlegs i els seus temes d'estudi en un interès personal. El professor Jordi Roca ho resumeix eloqüentment explicant que se li atribuïa un fals interès per la sexualitat en la tercera edat arran de la seva tesi doctoral sobre les relacions socioafectives de postguerra. En el meu cas, ningú em feia aquesta pregunta al Poblenou. El veïnat estava acostumat, per no dir saturat, a veure transitar hordes d'estudiants de grau, màster i doctorat en busca de dades, memòries i cartografies veïnals. Per la seva banda, als treballadors del 22@ els hi era indiferent la meua presència sempre que no els molestés. Anaven massa enfeïnats amb la seva trepidant actualitat com per sortir del seu individualisme i qüestionar-se qui era jo més enllà d'un competidor més. En canvi, els empresaris que accedien a deixar-se entrevistar havien cultivat un ego considerable amb el pas dels anys, així que no interpretaven com un fet estrany que els volguessin entrevistar.

Sense caure en l'essencialisme, tots aquests àmbits i personatges del camp configuren una realitat rica i diversa que esdevindria el motiu del meu interès d'investigació. Principalment, el que em va portar al Poblenou és la seva condició com a palimpsest de conflictes i els reptes que això ens ofereix per l'antropologia. El barri és un cementiri de protestes veïnals, utopies socialistes i llibertàries, així com d'estils de vida que, abandonant tot sentit figurat, s'ensorren. Però també d'inversors que han fet fallida, de crupiers capitalistes que han repartit males cartes i de propietaris del sòl que han fet un gran negoci i que, en alguns moments d'excepció, se'ls hi ha torçat el braç pel que ha sigut un dels bressols de la dissidència industrial, però també postindustrial, a casa nostra. Allà on Durruti es guanyava el pa, avui s'hi desenvolupen un seguit de "guerrilles" urbanes postmodernes que prometen ser hereves de l'associacionisme obrer noucentista. Tot això, en un paisatge atrapat entre Detroit i Silicon Valley, contradictori i fragmentat, que encaixona un conjunt d'actors contraris i favorables als objectius de l'acumulació. Mentre uns desenvolupen noves pràctiques polítiques locals, els altres assagen noves pràctiques espacials globals que donen llum nous perfils ideològics del capitalisme emprant la ciutat i la tecnologia com a impuls.

Malgrat la complexitat per situar un interès concret per l'objecte d'estudi, m'és més fàcil establir l'interès per l'univers d'aquesta recerca vinculada a l'adveniment de la ciutat postindustrial i els seus efectes sobre les relacions socials i quotidianes dins del marc de l'economia política. Per copsar aquest motiu de pes i no de pas, cal dur a terme una ràpida regressió biogràfica. Assentats a la Catalunya central, el meu rebesavi i la seva família vivien de vendre la seva força de treball en una colònia tèxtil. Acceptant les escasses oportunitats d'aquella autarquia van poder tirar endavant fins al punt de reproduir-se socialment. El seu fill, l'avi Puigbó, s'especialitzaria en el muntatge de telers i seria capaç de capotejar la mort del tèxtil a Catalunya desbordant la frontera nacional al convertir-se en un peó global enviat al territori que se'l requeria. La deslocalització industrial cap a algunes de les antigues colònies el van portar a conèixer el món al ritme de la diàspora mundial de les xemeneies. Perseguint-les com a sinònim de treball, acabaria familiaritzant-se més amb els carrerons que condueixen a basíliques ortodoxes o que donen pas a cafès d'Estambul que a la seva Catalunya natal. Alhora, el seu fill (el meu pare) acabaria ocupant el seu lloc fent prevaldre l'estructura per sobre de l'individu en un moviment que satisfaria

al mateix Bourdieu. Però la raresa laboral d'un treballador nòmada de mitjans de segle XX perdria el seu exotisme en el nostre context globalitzat.

Jo he interromput el llinatge de muntadors de telers globals convertint-me en un altre producte típic de la indústria catalana: un estudiant universitari d'una carrera amb males perspectives laborals. Així doncs, no puc deixar de trobar la ironia en el "per què" del Poblenou: el besnet del treballador de la colònia tèxtil ara estudiaria algunes dinàmiques que la terciarització i la deslocalització havien inserit a casa nostra. I ho faria tal i com l'etnografia provoca, enamorant-me i desencantant-me repetidament de la meva plural i esmunyedissa unitat d'observació. La complexitat de les relacions a establir en un espai en producció com és el Poblenou ha implicat que el lloc em transformés a partir del compromís, el rebuig i l'estoïcisme etnogràfic que he experimentat en tots els grups en algun moment o altre. L'enamorament sobtat que vaig viure sobre el camp als meus 23 anys ha deixat pas a una postura madura sobre les conseqüències en les relacions socials i quotidianes de l'urbanisme neoliberal barceloní, donant la forma final que ha pres aquesta tesi.

A nivell d'estructura, la recerca té tres parts principals. En el primer apartat, (1) ens aturarem en la "Construcció de l'objecte d'estudi" que es compon de l'exposició de la "Metodologia" (dedicada a les tècniques i múltiples decisions que m'han fet enfocar d'una determinada forma l'objecte d'estudi), un capítol sobre la "Delimitació i el context de l'objecte d'estudi" (que el situa i localitza) i, finalment, el "Marc Teòric" (on presentaré les diferents corrents i abordatges teòrics fonamentals per analitzar l'objecte d'estudi). A aquest apartat el segueix l'exposició dels resultats etnogràfics (2) en un bloc corresponent als fruits del treball de camp en l'espai 22@ transformat, i (3) una altra secció dedicada als resultats del treball de camp en l'espai polític veïnal. Respectivament, cada apartat de presentació de resultats aporta unes conclusions pròpies que complementen el capítol final dedicat a respondre la pregunta inicial per il·luminar la problemàtica nuclear d'aquesta recerca: la producció de l'espai al Poblenou contemporani relativa al pla urbanístic 22@.

CONSTRUCCIÓ DE L'OBJECTE D'ESTUDI

2. Metodologia

En aquest apartat debatrem la pertinença, aptituds i mancances del mètode etnogràfic en l'anàlisi de la producció de l'espai 22@ al Poblenou, dins del marc conflictiu que aquesta presenta i els reptes subjacents a una etnografia del moviment veïnal i en espais de l'economia de la informació orientada a comprendre la reforma urbana. Per fer-ho, em situaré com a etnògraf tot revelant aquells condicionants que han incidit en l'aproximació als grups humans que he estudiat durant més de dos anys de treball de camp al Poblenou. Tanmateix, també contemplarem les virtuts i els límits de les tècniques utilitzades, així com la principal característica que ha influenciat el mètode etnogràfic emprat: la dualitat en l'abordatge processual de la producció de l'espai.

L'interès pels nous actors socials de la reforma urbana, l'organització del moviment veïnal i els efectes de la política local ha desembocat en dues aproximacions a la unitat d'observació: una realitat dins de les oficines del 22@ que em repel·lia i rebutjava, i una altra del moviment veïnal que un cop superades les protocol·làries desconfiances m'absorbia en un context d'alta fragmentació política i escassetat d'activistes. Aquesta composició complexa i movedissa de la unitat d'observació em va obligar a ser flexible en les observacions i a superar múltiples dificultats. La principal era una estratègia de desdoblament en espais 22@ transformats i espais polítics veïnals on les tècniques i formes de situar-me al camp divergien i prenien matisos. La caixa d'eines i tècniques que constituïria progressivament per afrontar ambdues vessants d'una mateixa realitat partia dels dubtes i crisis més que de la certesa i el dogma. Aguantar aquests moments d'incertesa en els que titubejava, traçava plans que s'esfondraven ràpidament i, en definitiva, "simplement" insistia, acabaria manifestant que la possibilitat d'etnografiar aquella realitat de la forma que pretenia no era inviable.

Ara bé, analitzar les dues cares de la reforma urbana comportava duplicar esforços i, a la pràctica, realitzar dues etnografies amb les oportunitats i incapacitats que això obria. El plantejament original pretenia atendre de forma plural el procés de producció del 22@ i no centrar la recerca en un únic estudi de cas. Aquesta etnografia mòbil del Poblenou presentava grans potencialitats: un estudi més minuciós que permetés relativitzar les conclusions de les múltiples dinàmiques de la producció de l'espai i obtenir una major perspectiva antropològica en la mesura que centrar-se en una o altra realitat l'amplificava. O, fins i tot, la sobredimensionava, ja que "sota el microscopi etnogràfic tots tenim berrugues i podem semblar monstres" (Bourgois, 1995: 48). L'existència de dos discursos i dues esferes principals en la producció de l'espai del 22@ em faria mantenir una voluntat d'omnipresència antropològica (en alguns casos ingènua) dins d'un camp fragmentat i confrontat. A diferència d'estudis sobre el conflicte per salvar Can Ricart (Marrero, 2008) o la Flor de Maig (Mansilla, 2015a), la manca de conflicte explícit faria que no concebés als representants del 22@ com una prolongació dels actors de la política i economia municipal, sinó com una realitat urbana que es començava a configurar espacialment (en hotels, oficines convencionals, oficines compartides i nous espais públics urbans). Això faria necessari el muntatge d'un conjunt d'estudis de cas que, a mode d'elèctrodes connectats a un cos general, aportessin dades sobre els batecs, bombejos i senyals de la producció de l'espai.

2.1 Jo, etnògraf: artesanía i crítica d'una antropologia millennial

“En tota teoria hi ha alguna cosa de biografia” (Verena Stolcke a Clua et al., 2008: 29)

En les seves reflexions sobre “l'objectivació del subjecte objectivant” Bourdieu afirma que “mai irrito tant els altres com quan m'analitzo a mi mateix” (Bourdieu i Wacquant, 1995: 149). A risc d'evocar els mateixos sentiments, crec que per comprendre les decisions metodològiques i tècniques que he pres cal revisitar un conjunt d'episodis biogràfics per recollir-ne el seu sentit. El meu pas per la Universitat Autònoma de Barcelona en un context polític molt concret, la universitat consecutiva al 15M i al pla Bolonya, van influenciar la meua perspectiva sobre l'antropologia i el món que m'envoltava fins al punt que em resultava difícil no infectar-me d'aquell clima insurreccional. No era una simple inclusió de la protesta en les nostres respectives vides, sinó un estrany i arbitrari convenciment que la transformació social era una qüestió que només depenia de nosaltres mateixos. El fet que companys de carrera accedissin a posicions polítiques del seu poble amb 23 anys sota les sigles d'una plataforma independent (en un cas fins i tot es farien amb l'alcaldia) eren experiències que consolidaven aquest pensament.

Defensàvem formes de vida que volíem practicar i que no estaven del tot perdudes malgrat ser minoritàries. Aquí, l'antropologia esdevenia una eina exploratòria sobre altres realitats més que una teoria ferma que calia seguir fil per randa fins a una sort d'emancipació total. No volíem deixar morir la possibilitat, epítet que Marina Garcés ha emprat per definir aquell període, i reclamàvem ingenuament el nostre maig del 1968. Això influenciava tant el què llegíem com la seva forma i, en l'actualitat, una part d'aquest pensament ha experimentat un replegament identitari darrera la coartada dels fracassos polítics del “neoliberalisme progressista” i del fetitxisme sociològic de l'obrerisme (Gómez Villar, 2022). En el meu cas, la veneració acrítica d'autors com Eric Wolf no arribaria a tercer de carrera, on professors com Josep Lluís Dieste o Teresa Tapada ens farien reflexionar sobre el veritable sentit de la crítica i la responsabilitat que suposava en termes de rigor si es volia transcendir el pamflet i el polemisme.

No sé fins a quin punt hem perdut del tot aquell caràcter com a generació, però amb el temps he descobert noves dimensions de l'antropologia com a eina crítica que m'han permès superar aquella “antropologia millennial” i avançar cap a una posició més madura que incorpora múltiples beneficis, però també algunes renúncies. Tot i que mantindria l'interès pels subalterns i els dominats, sempre m'havia encuriósit una antropologia enfocada als poderosos. Entendre aquesta “cultura de la riquesa” -tant inacceptable com la proposta d'Oscar Lewis d'una “cultura de la pobresa”- suposava criticar la tendència que hem tingut des de l'antropologia a diagnosticar més la dissidència que als rics i les classes opulents. Segurament, en la balança que sospesa tot antropòleg per l'elecció de l'objecte d'estudi ha tendit a prevaldre més el perill que suposa pels moviments socials i comunitats locals el ser estudiats (ja que tot el que se'n digui pot ser utilitzat contra ells) que els mal de caps i problemes legals que l'antropologia del poder comportaria pel propi investigador. L'etnografia de Gary McDonogh (1986) sobre les bones famílies de Barcelona és un dels escassos exemples contraris a aquesta inclinació de la nostra disciplina.

El descobriment de l'antropologia urbana em faria despertar l'interès per unir ambdues realitats: l'estudi de determinades elits o agents transformadors amb l'anàlisi de comunitats locals i formes específiques de politització. A més, situar-me al Poblenou em permetia combinar aquest interès total amb un de concret sobre el paper de la tecnologia i

les seves formes d'intervenció social. Analitzar la nova realitat dels treballadors digitals cridats a omplir el 22@ semblava una forma acceptable d'estudiar les "elits" o, com a mínim, contrastar un relat hegemònic amb la realitat. Aquí entraria en joc el meu pas per diferents administracions en qualitat de treballador o estudiant en pràctiques on descobriria l'interessant -i alhora avorrit- món de l'oficina. Però sobretot, hi tindria un paper crucial l'acompanyament, la determinació i la llibertat estratègica que ha tingut en virtut de dedicar-me el director d'aquesta tesi, en Juanjo Pujadas. Des del primer moment va emparar un plantejament dialèctic del que jo mateix dubtaria en el seu desplegament.

Durant els meus estudis de màster vaig poder assajar sobre el paper aquests plantejaments, però malgrat caldejar alguns debats, aquests estudis serien una cuina a foc ràpid. En canvi, la investigació en aquesta tesi ha sigut cuinada a foc més lent, ja que pretenia parar atenció a la qualitat de cada ingredient: la dada etnogràfica, i valorar fins a la vesània la millor forma d'especejar-la. D'alguna forma, havia portat a l'extrem la diferenciació que García-Canclini (2006: 104) realitza de l'antropologia urbana en relació a la sociologia homòloga: "mentre el sociòleg parla de la ciutat, l'antropòleg deixa parlar a la ciutat: les seves observacions minucioses i entrevistes en profunditat, la seva forma d'estar amb la gent, busquen escoltar el que la ciutat ha de dir" (García-Canclini, 2006: 104).

En aquesta evolució existeix un salt clau l'any 2016 quan abandono la Universitat Autònoma de Barcelona, on m'havia format fins aleshores, i em desplaço a la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona. Allà, des de la perifèria d'una semi-perifèria, hi descobreixo una antropologia desenfadada que trenca amb els meus esquemes inicials. Tot i mantenir el rigor i les proclames de disciplina metodològica, la novetat és tot un trencament com antropòleg. El meu pas per l'autònoma m'havia ofert una sòlida perspectiva sobre l'antropologia com una teoria científica gairebé en un sentit malinowskià. Però, contradictòriament al tòpic, en un seminari d'últim any de carrera amb les professores Aurora González i Isabel Graupera veuria esfondrar-se aquesta noció fins que col·lapsés durant el màster. La primera esquerra l'havíem realitzat conjuntament un petit grup d'alumnes amb els que exploràriem els límits mateixos de l'antropologia aplicada. Havia arribat al seminari de l'Aurora de rebot, després que per una qüestió burocràtica s'omplissin les places per l'optativa d'intervenció social. Malgrat tot, acabaria incidint més en la intervenció que la majoria dels meus companys de l'altra assignatura. Després de múltiples sessions teòriques i pràctiques d'exploració, acabàriem donant forma al "e-SPACIO", una metodologia que incloïa recursos digitals per l'obtenció de dades etnogràfiques. Gràcies a la confiança i al finançament que ens va atorgar l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya, l'aplicàriem en una prova pilot sobre la memòria urbana de la comunitat gai masculina de Sitges centrada en la sociabilitat en els espais d'oci (veure Puigbó et al., 2017).

Allò consolidaria el meu interès per l'antropologia urbana, la tecnologia com a objecte d'estudi i l'èmfasi per l'experimentació en un estiu crucial per la meva formació, el del pas de Bellaterra a Tarragona. Els ingredients estaven servits i, de la mà dels professors i professores del DAFITS, el Poblenou com objecte d'estudi començaria a prendre sentit. Els estudis de doctorat em servien per reconciliar-me amb una antropologia més mestissa i no d'estigma fàcil. Així podia redimir el meu interès prematur pels estudis sobre la postmodernitat i la meva obsessió per no ancorar l'antropologia a indrets remots per fer-la apte per explicar la realitat contemporània.

D'altra banda, existeix un detonant previ que influenciaria inevitablement la forma en la que m'he apropiat a la producció del Poblenou. Gràcies a l'avantatge que m'ofereix la trampa biogràfica, ara interpreto el canvi de carrera de Sociologia a Antropologia pel que va ser, un enamorament primer amb el conjunt d'interpretacions etnogràfiques de la lliga de futbol americà d'Estats Units de William Arens (1981), i després amb una retòrica seductora sobre la cultura americana que signava un tal Marvin Harris. Però en Harris no seria l'únic. M'havien captivat tots aquells textos que descrivien el treball de camp com una mena de ritual de pas místic, una prova hercúlia que et permetia ascendir a una nova categoria del pensament. Durant el "meu" treball de camp, aquestes reflexions m'han semblat en alguns moments encertades i en d'altres patriarcals, on el fet de "passar-ho" malament no és afrontat des de les cures ni la preocupació, sinó com una mena d'auto-superació antropològica que ha de permetre fabricar un nou jo etnògraf estoic. Les diferents etnografies que Clifford (1995) anomena "d'empremta personal" i que jo titllaria de "rabinowianes" -com les de Renato i Marcel Griaule-, han sigut un bon acompanyant de viatge per aquests moments de flaqueja i dubte. Com també ho han sigut les cavil·lacions del propi Malinowski per intentar pal·liar sense èxit la compulsió moral per fer-me omnipresent al camp, els sentiments de confinament i l'impuls del desig d'escapar sobre allò que s'està fent.

"Apa, he deixat de portar el meu diari per uns quants dies. Al tornar d'una excursió -dilluns-, em vaig donar tot el dia lliure. Dimarts 3, tampoc em vaig trobar bé. Al matí vaig anar fins al poblat, i al no veure a ningú, vaig tornar a casa rabiós, amb la intenció de repassar les meves notes, encara que en realitat em vaig posar a llegir els diaris." (Malinowski, 1989: 59)

Vaig trobar formes de reparació d'aquestes ferides amb una xarxa propera, des del meu director fins a d'altres professors i col·legues als que aquí reitero el meu agraïment. Però també he trobat atenció i ajuda en els informants, fent-me reflexionar no només sobre la ingerència personal sobre el camp, sinó la necessitat d'establir-me a viure-hi per a que se'm reconegués com a local (o menys estranger) i així establir llaços estrets d'empatia i cura amb les persones investigades. És a dir, he infringit els canons de la investigació positivista per reunir "dades precises", involucrant-me de manera íntima amb els grups estudiats (Bourgois, 1995). Parlant marxista, he viscut la meua experiència com a etnògraf al Poblenou com "un ser que pateix" i que participa de l'univers que crea i que contribueix a construir (Marx, 1844 [2001]). No he pretès ser mai un investigador descontextualitzat ni desclassat. No plantejo això com a mesura per convèncer al lector sobre l'autenticitat que he experimentat, obsessió dels debats postmoderns (Geertz, 1983), però sí per situar i exposar que el que segueix no és una novel·la d'aventures ni una literatura de viatges, però tampoc un manifest. No existeix un discurs neutre per explicar la cultura, tal i com Bourdieu (1973: 109) ha reflectit en un dels seus intel·ligents embarbussaments: "aquesta definició d'opinió no és la meua opinió sobre l'opinió. És simplement l'explicitació de la definició". Cada etnògraf té el seu propi "sentit comú" (Geertz, 1983), un criteri format per les informacions construïdes al llarg de la nostra vida social, influenciat per determinats grups que actuen dins d'un sistema d'interessos. I en aquest apartat espero haver explicitat el meu.

El bolcat d'aquesta postura en la narració etnogràfica m'ha obert un profund debat que encara continua. El veritable ritual de pas, després de tot, acabaria sent un llarg procés d'escriptura que s'estendria gairebé dos anys més que la realització d'un treball de camp que acabaria de forma abrupte per l'adveniment de la pandèmia de la COVID-19. Des dels primers manuscrits on m'obsessionava en posicionar-me, passaria a una escriptura més

sincera i analítica on no constatava a cada frase la meua adscripció política. La crítica, com m'havien ensenyat els professors Dieste i Tapada, era quelcom més complex que una expressió estètica dels resultats i tenia a veure amb una forma específica d'ètica en la seva recol·lecció, anàlisi i exposició. Per això, no he intentat escriure una etnografia "comprehensiva" que entronitzés uns o altres autors i informants. I he emprat el relativisme cultural com a mesura per deslligar-me d'unes cultures "bones" i unes altres de "dolentes" per així enfocar-me en la comprensió de la seva complexa lògica interna. No volia convertir-me en un antropòleg que projectés "connotacions negatives" (Bourgois, 1995) que aportessin més informació d'ell mateix que de la unitat d'observació. Tot i no tractar-se d'una lectura de literatura indígena feta per agradar als locals i criticar l'estatus quo perquè "és el que correspon", he intentat posicionar-me explícitament quan així ho he cregut convenient i no camuflar mai les meves pròpies idees, ni en les narracions ni en les interpretacions que componen aquesta monografia.

En definitiva, he intentat transcendir la categoria de l'etnògraf com a científic per una qüestió de compromís, però també utilitarista. Sobre el terreny he hagut de ser molts personatges: l'investigador coworker, l'oficinista aliat del cap, l'amistós col·lega de despatx, l'activista iniciat, el militant diplomàtic i el compromès participant. Això m'ha obligat a prendre constants decisions metodològiques que no sorgien d'una estratègia fonamentada, sinó del contacte diari amb els informants. He portat la ideografia fins a les últimes conseqüències animat pel meu director, adoptant un "induccionisme radical" que en alguns casos he discutit i patit, com per exemple en una re-escriptura etnogràfica de capítols encaixonats sobre fenòmens concrets que calia "augmentar" en nombre per sortir d'una presentació de la realitat encorsetada, com una matrioshka. I mai he perdut la port d'adoptar un "induccionisme estret" (Harris, 1982) que no em permetés traçar cap mena de generalització.

Finalment, i seguint la proposta de bricolatge metodològic d'en Gaspar Maza, m'he apropiat a una sort "d'inducció analítica" (Katz, 1983) per la qual he pretès situar la investigació qualitativa al servei de la verificació de proposicions sobre la vida social, especialment aquelles vinculades a l'economia política com veurem més endavant. La conclusió final que en puc extreure al final del procés és que cal ser un bon artesà i evitar un conjunt rígid de procediments, el fetixisme metodològic i la tècnica. Malgrat que ens pugui ferir l'ego antropològic, ha sigut un sociòleg qui millor ha plantejat aquest procediment. Així ho suggeria l'expert en l'estudi de les elits estatunidenques Wright Mills: "impulseu la rehabilitació d'una artesanía intel·lectual no presumptuosa, i tracteu de convertir-vos en artesà vostè mateix. Que cada home sigui el seu propi metodòleg" (Wright Mills, 1961: 32).

2.2 Una caixa d'eines multi-situada: estratègia, estudis de cas i multiplicitat etnogràfica

Submergir-se en una realitat implica una forta distorsió per l'etnògraf exigit de dissoldre els seus propis límits en ares d'observar uns "altres". Fer-ho en dues unitats com el moviment veïnal i les oficines del 22@ i, dins d'aquestes, en diversos estudis de cas era un guirigall a plena cridòria per la meua perspectiva. En algunes ocasions, em sentia dissociat dins del camp. La recerca d'una pregunta que m'orientés em faria decidir per una fórmula que en moments he trobat artificial i més propera a la meua imaginació antropològica que a la realitat social. No obstant això, seria un timó per situar-me i ubicar l'interès sobre el territori i adoptar una mirada estratègica dins del desordre i la polseguera que la

producció del 22@ havia aixecat al Poblenou. Així doncs, aquesta escala *mezzo* no es limitava a mostrar els detalls minuciosos de la resistència, o les qualitats dels nous actors tecnològics de la reforma urbana, sinó que permetia relativitzar les múltiples formes de les relacions de producció de l'espai, així com les seves dinàmiques de poder i dialèctica.

Metodològicament, això es traduiria en l'orquestració d'un conjunt d'estudis de cas com a oportunitats per a l'observació participant i la realització de diferents formes d'entrevistes. El mosaic de casos es dividia per la dualitat de la unitat d'observació. Pel 22@, eren quatre els estudis en espais de coworking, els únics espais als que havia pogut pactar-ne l'estada i la meua tasca a partir d'assumir-ne les quotes: Composition, Urbano Juhl i MediaTIC. En el cas veïnal, dedicaria les meves observacions a tres principals grups: la plataforma veïnal Taula Eix Pere IV, l'Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou i l'Hort de la Vanguardia. En aquest bricolatge, la meua perspectiva era una mirada esmicolada però extensa sobre les realitats plurals del territori. El producte fonamental que n'obtindria seria un treball de camp que rondava les 1800 pàgines de diari de camp.

Durant dos anys "muntaria la tenda" en diferents llocs del Poblenou composant un mètode similar a una simfonia. És a dir, partia d'una partitura general que es completava en un conjunt de partitures corresponents a les diferents seccions de l'orquestra (vent, corda i percussió) i de les subseccions dins d'aquestes (de vent de metall i vent de fusta, de corda polsada i corda percutida, de percussió afinada i no afinada). L'objectiu final era reconstruir el conflicte existent pel desplegament del pla 22@ i entendre tal reforma urbana des d'una descripció densa (Geertz, 1983). És a dir, seguir un joc de dames xineses que ens permetés entendre el joc abstracte i multifrontal de la producció de l'espai.

La principal influència per decidir-me per l'estratègia dels estudis de cas, a part dels condicionants del camp i del plantejament al que m'orientava, va ser l'herència de l'Escola de Manchester. Els estudis de Max Gluckman i els seus seguidors sobre el canvi social, la destribalització, la condició obrera i l'explotació econòmica a les ciutats mineres del Cinturó del Coure zambiana tenen com a rerefons la tensió entre la població negra - posseïdors de la tradició i la força de treball- i una elit blanca que controlava els mitjans de producció. En el marc d'aquesta dialèctica, l'Escola de Manchester va forjar una metodologia de l'estudi de cas ampliat: l'anàlisi de "situacions" com a oportunitats per observar l'acció i l'ús de la norma amb l'objectiu d'identificar l'estructura social, les normes vigents i explicar els processos de transformació. El focus requeria així en els conflictes derivats de la incongruència dels sistemes normatius, fent-los definir l'ordre social com el conjunt de tensions fruit de la seva mateixa rigidesa.

Malgrat renunciar al plantejament estructural-funcionalista pel qual es decantaria l'Escola de Manchester, la seva mirada processual enfocada en la dialèctica del canvi social resultava interessant metodològicament per l'estudi del Poblenou contemporani. Les situacions socials, com en el cas dels manchesterians, són en bona mesura la matèria prima d'aquesta etnografia i les he combinat amb informacions sobre altres situacions socials i tècniques pertinents amb una vocació més ideogràfica, distanciant-me de la voluntat funcionalista d'ubicar unes dades concretes com a expressions virtuoses de l'estructura social. Progressivament, això m'ha apropat a la proposta de "drama social" de Victor Turner (1957), qui maduraria el mètode de Gluckman tot precisant la situació social com una eina descriptiva i analítica que es combina amb altres tècniques de recol·lecció més ortodoxes (estadística, genealogia, censos). En el meu cas, he unit als casos altres casos i situacions socials dins d'una lògica de multiplicació etnogràfica. Aquesta

perspectiva m'ha permès assenyalar i triangular situacions socials que exemplifiquen les dinàmiques culturals dels nous actors socials del 22@ (per exemple: la dansa Kalela del 22@, les pràctiques econòmiques com falsos dons i els processos de subjectivació existents en determinats espais de coworking) i del moviment veïnal (com ara el conflicte de l'Hort de la Vanguardia, la crisi cultural a Provençals del Poblenou i les formes teatrals de la governabilitat neoliberal).

Cal matisar, malgrat la repetició, que em distingiré de l'estructural-funcionalisme que proposen Gluckman i el seu deixeble Turner. Ambdós consideraven que l'estructura social era la que conferia sentit als drames o situacions socials. En el nostre cas, encaixarem els resultats dins d'un particularisme post-estructural, però mai perdrem de vista els aprenentatges de la geografia neo-marxiana per integrar els dos nivells d'anàlisi (el cas situat i la concreció de la producció de l'espai). Entendre la producció del 22@ com un drama social és part de la mirada processual general d'aquesta recerca. Les diferents situacions socials i la seva correlació han sigut analitzades com a formes intenses i focalitzades d'un procés general de producció de l'espai. En això ha sigut clau l'experiència particularista de Collier (2011), Ong (2007) i Hoffman (2008) a l'hora d'analitzar el neoliberalisme com un conjunt de pràctiques de govern i tècniques, i no només com un principi abstracte i un projecte polític rígid.

En aquest context, els estudis de cas han estat la tècnica clau per triangular i amplificar l'accés als fenòmens esmunyedissos de les oficines del 22@ (oficines amb una alta mobilitat laboral que impossibilitava el seguiment d'informants i l'establiment de relacions) i la complexitat del teixit veïnal fruit de la seva fragmentació (per exemple: les diferents formes d'acció col·lectiva i marcs de significació dels Moviments Socials Urbans analitzats). Els estudis de cas m'han permès enregistrar les múltiples capes en les que es desenvolupava la producció de l'espai, distingint els moviments dels diferents actors involucrats. Tot i que han tingut la virtut de fer aprehensible el fenomen de la producció de l'espai en diferents "finestres" d'observació, els estudis de cas també presenten problemes clàssics com la dificultat per articular-los en una anàlisi general, o l'inconvenient de la representativitat que he decidit superar a partir d'un enfocament "radicalment qualitatiu" (Franquesa, 2006), basat en l'anàlisi empírica de pràctiques, relacions socials i opinions de base significativa.

Les polèmiques sobre els límits dels estudis de cas són un tema clàssic en la metodologia de l'antropologia urbana. La seva dificultat per extrapolar l'estudi intensiu d'uns pocs informants a la totalitat de la reforma urbana va portar a autors com Leeds (1980) a declarar que l'estudi de la totalitat de la ciutat és un problema, ja que aquesta no és una "illa". Per ell, calia incorporar els processos micro-sociològics al context global. Davant d'aquesta disjuntiva, alguns antropòlegs han sacrificat l'holisme a favor d'estudis micro-nivell de poblacions urbanes segmentades, en trobem exemples en els estudis urbans dels setanta de Spradley (1972). D'altres s'han centrat en analitzar xarxes d'interacció, com Bott (1957), i una altra part ha decidit emprar l'observació participant en etnografies macro-nivell que barregen etnografia i història, seguint la primerenca proposta de Warner (1962) i el seu projecte Yankee City. En el meu cas, he decidit omplir aquells forats que els estudis de cas no cobrien a partir d'altres tècniques, malgrat el risc que implicava que aquest recosit deixés per fora les seves costures.

Copsem-ne un exemple. Davant de la manca de discursos que obtenia en les observacions als espais de coworking, o a la falta de claredat d'alguns conceptes nadius sobre el

Poblenou històric, em valia de converses informals per enriquir el meu coneixement sobre la zona. En el cas del 22@, va ser necessari que institucionalitzés algunes entrevistes semi-estructurades per tal de poder accedir a unes informacions que, en bona part de les ocasions, no es volien compartir. Així, vaig decidir dur a terme 35 entrevistes d'aquest tipus com a estratègia per obtenir el discurs d'actors als que l'estratègia d'observació (en espais públics, bars i espais de coworking) resultava insuficient, com per exemple els oficinistes d'empreses multinacionals, treballadors majors de 40 anys i agents de l'associació empresarial 22@Network. La impossibilitat d'arribar mitjançant l'observació a altres agents, com el que definiré com a "turistes laborals" (joves treballadors internacionals temporals), va fer que duigués a terme un conjunt de micro-entrevistes informals a les entrades i sortides dels llocs de treball i en determinats espais públics clau, com els entorns del Media-TIC i la Superilla del Poblenou. En un procediment similar al d'un enquestador, m'apropava als informants interessant-me per les seves edats, posicions laborals i trajectòries sobre la ciutat en un conjunt de 21 micro-entrevistes² inferior als 10 minuts. L'exasperació va ser el motor per aquesta estratègia que en altres formats tendia a l'estretor de resultats. Si bé és cert que vaig decidir "rondar els carrers" (Wacquant, 2012b), no ho faria per un plantejament arbitrari, sinó com a resultat de decisions estratègiques. En altres paraules, no "enquestaria" a treballadors digitals globals com a simple resultat de la projecció sobre el carrer del meu interès (Duneier et al., 2014), sinó que això seria fruit de la pròpia realitat del camp i de les meves decisions que m'allunyaven de la teoria fonamentada i l'etnografia diagnòstica per apropar-me a la inducció.

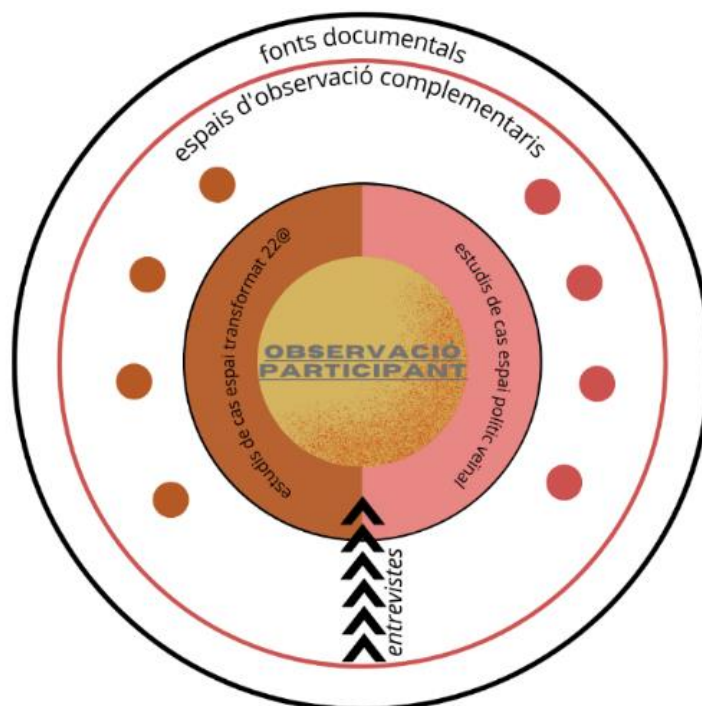
Per altre costat, vaig dur a terme un total de 37 entrevistes a veïns i veïnes del Poblenou que no participaven activament en aquell moment dins del moviment veïnal o que no ho havien fet mai. El posicionament obert dels Moviments Socials Urbans i les abundants opcions per incorporar la perspectiva que cada informant detallava en assemblees i reunions durant les observacions, em van fer interessar per relativitzar aquestes perspectives amb altres informants no organitzats. Això em permetria ampliar l'anàlisi a nous fenòmens que emergien dins de les organitzacions polítiques del Poblenou, com el rol de la identitat en els conflictes locals i situar les entitats locals en un marc de significats més complex. També vaig decidir dur a terme "observacions paral·leles" en altres grups activistes o espais de coworking, això em va conduir a nous estudis de cas per un mecanisme d'assaig-error i a la inèrcia d'una bola de neu. En el cas del moviment veïnal, aquesta estratègia em faria participar d'altres espais polítics de forma temporal, com l'Hort Fortalesa, i en activitats específiques de desobediència civil. En altres ocasions, de la caixa d'eines n'havia de treure algun recurs que em permetés completar algun punt cec que no obtenia resposta dins d'un mateix estudi de cas, i ho ampliava amb tècniques complementaries. Per exemple, en el cas de l'espai transformat, empraria l'ús del relat biogràfic amb determinats empresaris o l'assistència a actes rituals empresarials, com les sessions de presentació d'emprenedors. En el cas del moviment veïnal, ampliava els límits de l'estudi de cas amb el treball conjunt amb informants clau: "súper-activistes" que exercien de node central dins de l'empetitida però fragmentada xarxa d'acció col·lectiva local.

Finalment, la última tècnica a la que recorreria seria l'anàlisi de fons documentals. Per un costat, accediria a la documentació urbanística i als productes informatius sobre les múltiples transformacions urbanes que ha experimentat el Poblenou com a mesura per

² No comptabilitzades dins de les 35 entrevistes en profunditat realitzades a treballadors i representants del 22@.

contextualitzar determinades accions del moviment veïnal, copsar-ne la seva evolució i participar d'espais activistes on es demandava estar al dia d'aquest conjunt d'informacions tècniques (com en el cas de la comissió Transformem el 22@ de la Taula Eix Pere IV). A part d'aquestes fonts, també han resultat significatius els materials auto-produïts pel propi moviment veïnal (diagnòstics, materials d'agitació i propaganda compartits per xarxes socials, així com revistes auto-editades d'expressió) per complementar les dades obtingudes per l'observació participant. En el cas de l'anàlisi de l'Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou he emprat el seu òrgan d'expressió històric -la revista El Poblenou- per obtenir alguns dels discursos i posicionaments públics dels seus quadres.

Podem resumir l'estratègia metodològica en la següent il·lustració, on observem el desplegament dividit de l'observació participant entre el moviment veïnal (principalment el treball de camp amb la Taula Eix Pere IV i l'Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou) i els nous actors 22@ (en quatre espais de coworking: Juhl, Composition, MediaTIC i Urbano). Com exposava, un conjunt d'espais d'observació complementaris en cada esfera -presentacions empresarials i sessions de finançament en el cas del 22@ i fenòmens específics com els horts pel moviment veïnal- han servit per aprofundir i aportar dades addicionals que completessin alguna dinàmica poc tractada pels estudis de cas principals. Les fonts documentals també apareixen en l'esquema com un recurs subsidiari, a diferència de les entrevistes que han travessat el sistema d'estudis de cas com a recurs tant per aprofundir, com per descobrir dinàmiques que en els casos apareixien de forma residual. Això ha permès superar algunes limitacions de l'observació participant, sobretot respecte aquells fenòmens que no es desenvolupaven de forma transparent i oberta.

Il·lustració 1. Estratègia metodològica adoptada. Font: Elaboració pròpia.

2.3 Tensions i complexitat: el mètode etnogràfic com a recurs per l'economia política

Per continuar l'abordatge de la qüestió metodològica en la present recerca, cal que abordem específicament la dualitat que presenta el treball de camp dividit per les dues

esferes principals d'observació participant que es concreten en l'esquema anterior (en marró i rosa). El qüestionament de la unitat d'estudi per la seva composició i capacitat de representació és un problema endèmic de tota proposta metodològica que es realitzi des de l'etnografia, i específic de l'antropologia urbana on el llegat ecològic de l'Escola de Chicago ja ens alerta sobre el biaix d'entendre la ciutat com un conjunt de sistemes ordenats i orgànics.

En l'esquema anterior, s'il·lustra la meua proposta per ordinar un sistema d'estudis de cas que transcendeixi el nivell micro-social i que reconegui que sobre el Poblenou hi operen un conjunt de connexions globals. L'interès per les dues esferes de la reforma urbana -els protagonistes dels nous espais produïts i els seus pobladors tradicionals en crisi- respon al meu objectiu original per abordar la totalitat de la producció de l'espai, ja "que l'antropologia urbana no és només que fan els antropòlegs urbans sinó que els interessa en el compliment de les seves funcions" (Basham i deGroot, 1977: 416). Així doncs, l'estratègia ha estat encadenar múltiples estudis de cas per superar una mirada telescòpica del territori i adoptar una perspectiva multidimensional. D'aquesta manera, també pretenia respondre a les crítiques rebudes per l'observació participant com una tècnica només capaç d'accedir a "fragments" de la ciutat i activitats concretes de la ciutat (Centilivres, 1982).

Les cavil·lacions inicials per investigar la "totalitat" de l'espai em van fer emprendre una etnografia massa extensa del Poblenou. Havia pres una posició enciclopedista fins al punt de caure en el "mite de l'omnisciència". Aquesta obsessió em conduiria a multiplicar-me sobre el camp per aprehendre una realitat que com més fragmentada se'm mostrava més intentava abordar-la des de les seves diferents estelles. Però, com a observador, no ho podia observar tot i només intentar-ho suposava un fort desgast. Soja (1996) em permetria superar aquest cul-de-sac, ja que ha posat en dubte que la totalitat de l'espai existeixi en la mesura que el coneixement no pot ser complet i no es pot sintetitzar la simultaneïtat de l'espai urbà per arribar a veritats absolutes. Tot i així, realitzaria la seva proposta per un "tercer espai" i no renunciaria a la dialèctica lefebvriana. Això em serviria de referència per aprendre a treballar amb punts cecs i madurar la meua proposta metodològica com feia el mateix Soja amb Lefebvre, utilitzant-lo per trencar dicotomies binàries i pensar l'espai des d'una totalitat, malgrat no poder-lo capturar en una única recerca.

D'altra banda, en alguns períodes tendiria a la il·lusió estructuralista empès pel caràcter comparatiu de la pregunta original. Gràcies al meu director, així com als diferents comentaris en congressos, he tingut l'oportunitat d'adonar-me d'aquesta postura falsa en la que requeia més per una qüestió metodològica que teòrica. Acabaria superant el miratge estructural mitjançant l'anàlisi que els particularistes reclamen sobre el neoliberalisme. Copsar l'acció de la reforma urbana i la seva influència en múltiples realitats m'aproximaria a l'anàlisi detallat dels estudis de cas escollits, però això demostrava que no existia una mateixa estructura social que s'hagués de prendre com a nucli. Cap ordre general ordenava la vida social al llarg de barceloní de forma completa, igual que no només es regia per l'anomia com podrien fer-nos malentendre les postures de l'antropologia urbana en la patologització social. Per això, calia copsar el desenvolupament contradictori i variat de la producció de l'espai a partir de les formes que prenien en relació als obstacles que afrontava, tal i com Peck, Brenner i Theodore (2018) proposen des de la seva geografia crítica sobre el neoliberalisme. Així doncs, la meua tasca final era definir el concepte mateix de producció de l'espai i distingir-ne les seves principals qualitats.

Les perspectives que em van permetre consolidar aquesta opció metodològica van ser els debats sobre l'anàlisi etnogràfic de la producció de l'espai que han evolucionat fins a la proposta de Franquesa (2007). L'autor entén tal producció com una estratègia metodològica per analitzar des de les ciències socials els processos de neoliberalització i el funcionament dels fluxos de capital a les ciutats. Això implica entendre que les dinàmiques del valor de canvi i la creació de plusvàlues no succeeixen en una esfera econòmica que es regeix per les seves pròpies lleis, sinó que necessiten articular-se amb altres formes de relació social i mobilitzar-les per respondre a les necessitats del sistema d'acumulació. El neoliberalisme hauria trobat en l'espai urbà un mecanisme clau de destrucció i creació de valor constant per un sistema de producció necessitat de l'expansió permanent de l'acumulació (Franquesa, 2007). Aquest fet comporta la conquesta i mercantilització d'àrees alienes al mercat i la reconquesta d'elements que han sigut conscientment destruïts (ibíd.), com l'espai industrial del Poblenou.

A diferència d'una part de la literatura estatal que ha tendit a reduir la producció de l'espai a una dicotomia entre moviments gentrificadors i uns altres d'anti-gentrificació, em posiciono metodològicament al costat de Peck i Tickell (2008), pels quals les anàlisis dels processos de neoliberalització requereixen d'una lectura atenta de la història i la geografia dels "neoliberalismes locals", així com de la seva contextualització dins de xarxes i estructures més àmplies. Per superar la dicotomia reduccionista entre actors gentrificadors i anti-gentrificació, he articulat els nous actors socials del 22@ i els moviments veïnals sota la mateixa perspectiva de la producció de l'espai tenint en compte que ambdós esferes emergeixen del mateix fenomen contradictori. Aquesta mirada ha transformat la perspectiva que originalment sostenia sobre el moviment veïnal gràcies al següent plantejament de Mompó (2021): l'expansió de l'urbanisme neoliberal a través d'espais no mercantilitzats i culturalment diferenciats també succeeix en el mateix sí dels moviments socials.

D'aquesta manera, es manifestaria una complexa dialèctica contradictòria entre els múltiples agents involucrats en la producció de l'espai, la seva pràctica i representació. Em submergiria en la dialèctica de la reforma urbana del Poblenou sent conscient que Marx mai va plantejar uns principis de la dialèctica, ja que la única forma d'entendre tal mètode era justament seguir la seva pràctica d'investigació. És a dir, la dialèctica és un procés (i no una cosa) en el que no té sentit les separacions cartesianes (Harvey, 1993), sentit que he criticat del reduccionisme que separa l'anàlisi entre gentrificadors i anti-gentrificadors. Aquesta perspectiva dialèctica sobre la producció de l'espai em va permetre ubicar el conjunt de preguntes, tècniques i perspectives teòriques en moviment. Seguint l'anterior metàfora, cal situar els resultats d'aquesta recerca com una *road movie* on l'acció es desenvolupa en múltiples escenes però sota una mateixa trama (o producció).

En resum, per constituir un mètode per analitzar el Poblenou com es presentava -un espai en producció- partiria inicialment d'Henri Lefebvre. Evolucionaria amb la progressiva reinterpretació de les tècniques desplegades per les aportacions d'Edward Soja i la geografia crítica, i m'instal·laria definitivament en les propostes antropològiques sobre la pertinença de les tècniques etnogràfiques en l'estudi de la producció de l'espai. Aquest posicionament parteix de la postura que és possible fer economia política mitjançant l'etnografia com planteja Franquesa (2007): comprendre els grans processos polítics-econòmics requereix tenir en compte les formes de vida de les persones i les relacions socials que estructurin la seva quotidianitat.

2.4 Compromís i apatia: el govern del desig en l'etnografia

Dos principals sentiments m'han acompanyat en el desenvolupament del treball de camp en les dues esferes analitzades del dual objecte d'estudi: l'apatia per les escasses oportunitats de recerca en les oficines del 22@ i el compromís amb el moviment veïnal. Mantenir la tensió entre el Poblenou imaginat com un Silicon Valley per la *representació de l'espai* i el Poblenou particularment *viscut* em forçava a cohesionar una unitat d'observació movedissa i complexa abocada a les contradiccions i dificultats metodològiques, com l'expulsió i la succió que experimentava paral·lelament en els espais 22@ transformats i en l'organització política veïnal.

El desenvolupament del treball de camp era un plantejament estratègic que calia reforçar amb una dedicació de temps massiva per obtenir resultats. En el cas dels espais transformats del 22@, la meua percepció era que es tractava d'una bombolla que en cas de punxar-se es desfaria, com una realitat poc estructurada i canviant que calia abordar analíticament des de la idea de flux. Els informants dels espais de coworking tendien a desinteressar-se per la meua tasca i, en la majoria dels casos, em consideraven un tipus o altre de competidor. Els directors, CEO i responsables de secció als que em dirigiria per pactar una observació sempre em respondrien amb una cordial negativa. Tots ells veien amb desconfiança la presència d'un antropòleg que no afirmava que el seu objectiu principal fos fer negoci. A l'explicar els meus objectius de recerca em copsaven com un marcià, la intenció de tothom era obtenir algun tipus de benefici econòmic de forma directa i, al no plantejar-ho, creien que amagava alguna cosa. Finalment, gràcies al diàleg i la constància, acabaria fent amistat amb alguns dels coworkers de les quatre oficines compartides observades i establint els vincles necessaris per desenvolupar el mètode presentat. Ara bé, durant 6 mesos no vaig obtenir cap mena de resultat i, després d'aconseguir pactar (i pagar) l'entrada als espais de coworking, em desesperaria al no trobar el món trepidant de col·laboració que la propaganda prometia. En realitat, el dia a dia a les oficines del 22@ era força avorrit i allò em feia caure en l'apatia i, en alguns pocs moments, en la desídia:

“Segur que hi ha moltes activitats en les que val la pena estar immediatament presents, fins i tot implicats activament, però també d'altres que poden ser monòtones, aïllades i de difícil accés. Què pots fer quan la teua gent passa hores a soles en un escriptori, potser concentrant-se en la pantalla de l'ordinador?” (Hannerz, 2003: 211)

Per la majoria d'autors pioners (Waters-Lynch et al., 2016; Merkel, 2015; Gandini, 2015; Rus i Orel, 2015), els espais de co-treball eren formes per compartir un conjunt de capital social i simbòlic que resumien amb la idea de “col·laboració”. Eren optimistes amb el que allà succeïa, creien en una mena de “comuns” que es socialitzaven i l'explicació que hi trobaven a aquell gregarisme era que la desorganització horitzontal de les empreses i una nova relació desregulada amb el treball havien afavorit el sorgiment de professionals independents que buscaven en la nova oferta d'oficina un lloc físic, però també un conjunt de recursos per “no estar sols” (Spinuzzi, 2012) davant de l'abandonament empresarial, i així poder accedir a més contactes clau en forma de proveïdors, col·laboradors i clients. Per exemple:

“Els espais de coworking ofereixen una alternativa excitant per a les persones que busquen escapar dels confins dels seus cubicles, de la solitud i les distraccions de treballar només a casa.” (De Guzmán i Tang, 2011: 9)

Però els autors acostumaven a fer les seves recerques entrevistant únicament als fundadors (per exemple: Merkel, 2015), desconsiderant el treball etnogràfic i no es preocupaven d'explicar el context on s'introduïa aquell espai de coworking³. Semblava que tingués el mateix significat estudiar un espai de co-treball d'una zona rica de la ciutat com un d'una zona deprimida. I sovint queien en el cosmopolitanisme i l'universalisme al no considerar cap particularisme entre un coworking de Dublín i un altre de Berlín. Vaig decidir fer-ne una crítica i aportar les meves experiències metodològiques en aquests espais (veure Puigbó, 2019) on plasmaria de què anava això d'observar treballar com a treball de camp en un coworking. M'estava entrenant a fons per observar des d'una taula aquell entorn a priori poc prolífic etnogràficament, ja que els informants anaven i venien, parlaven poc i no paraven quiets. El pitjor era que aquest remolí de ritmes i moviments contrastava amb períodes en els que no succeïa res i et podies passar la jornada colze a colze amb un informant sense dirigir-vos una sola paraula.

La cultura dins dels espais de coworking sostenia una alta velocitat i una forma desordenada que podem identificar com a conseqüència local i directa de la fi del "capitalisme organitzat" (Lash i Urry, 1994). O, fins i tot, amb un increment dels processos de dissolució i fragmentació de l'ordre mundial modern (Marcus, 1995) a partir del qual naixien aquestes micro-realitats. Com a observador, vaig acostumar-me a etnografiar una vida social que passava a "estonetes", fet que produïa un gran popurri en les observacions que només prenien sentit en una lectura mensual del diari. És a dir, al connectar les observacions de gra petit amb una mirada que per aquells entorns era "longitudinal". Aquestes micro-relacions a les que calia estar atent succeïen de forma esporàdica, ja que la tònica general era passar-se hores en silenci mirant les respectives pantalles. Com si es tractés d'un trencadís de Gaudí que observava amb ambició goffmaniana, ajuntava les peces diminutes d'aquell gran trencaclosques per entendre'n l'ús i producció de l'espai 22@ que existia enredada en aquella minúscula realitat. De seguida descobria que els espais de coworking podien passar en segons de ser una realitat apàtica per l'observador a un autèntic tsunami de dades. Unes irregularitats que reflectien les qualitats contradictòries d'aquests entorns que combinaven el principi d'anòmia amb situacions altament ritualitzades.

A diferència de la realitat elusiva del 22@, el treball de camp en els moviments veïnals presentava una realitat més estructurada i material en la que es podia desplegar el mètode etnogràfic de forma clàssica. Això, però, no estava exempt de riscos ni de la necessitat d'una mirada general que interpretés cada estudi de cas dins d'un fenomen general. En algunes ocasions em perdria en l'idil·li perfecte entre l'estudi i l'acció i m'aproparia a una complicada forma d'etnografia compromesa en una investigació acció en la que he repartit pamflets, m'he posicionat en debats i, fins i tot, se m'ha encarregat escriure algun petit manifest. A l'arribar al Poblenou havia tingut la percepció que no seria fàcil negociar aquesta posició al camp. No vaig tenir una rebuda festiva com el de les monografies clàssiques i, darrere de la cordialitat d'alguns activistes, s'hi amagava el seu desànim de veure passar repetidament estudiants de geografia, sociologia i antropologia que reforçaven el caràcter "experimental" del Poblenou, així com la condició d'estudiats dels seus veïns.

³ Amb les dues excepcions recents de Mariotti, I. (2021) i Luo i Chan (2021) sobre la producció urbana d'espais de coworking a Itàlia i Xina respectivament.

Aflorava en mi el mateix sentiment d'impostor que el de Marjorie Shostak (1981), qui intentaria etnografiar als sobre-estudiats kung malgrat que els seus informants li fessin saber que preferien la Nancy i el Richard, els últims antropòlegs que els havien visitat. Això feia que Shostak es qüestionés sobre les seves capacitats d'obtenir noves dades sobre aquella comunitat. Aquest sentiment de culpa per la sobre-explotació dels objectes d'estudi també l'he experimentat al Poblenou i, d'alguna manera, això faria adonar-me de la virtut de centrar-se en la totalitat de la producció de l'espai. A més, el desgast de les comunitats estudiades pel nostre incessant pas per elles ens ha de fer reflexionar sobre com contribuïm des de les ciències socials a les dinàmiques de l'economia política del territori i, en concret, a crear un clima de laboratori sobre determinats espais urbans que influencia el seu valor de canvi. Jo mateix he participat d'aquesta pràctica i estic convençut que la única solució satisfactòria és el compromís⁴. Això suposa un alt cost: una major diversificació del treball de camp i una responsabilitat afectiva més profunda amb els informants que pot arribar a posar en risc el propi criteri de l'etnògraf si no s'estableixen moments de contemplació, així com formes paral·leles d'observació que relativitzin cada realitat particular amb el seu context general.

Un cop superades les desconfiances inicials, serien els propis moviments veïnals els que em reclamarien aquest compromís i m'absorbirien. Per entendre aquest fet cal tenir en compte que el teixit veïnal del Poblenou es troba empetitit i fragmentat, dividint-se en diferents moviments socials urbans que no superen les 7 o 8 persones actives en el millor dels casos tot i gaudir d'una capacitat puntual de mobilització major. Cada nou militant era un gran valor i, al copsar-me així per la meua tasca d'observador participant, els moviments veïnals m'encomanarien diferents tasques i rols. Alguns d'ells em presentarien davant de polítics i organitzacions com el trofeu d'un nou militant, i altres em farien adoptar una posició de comunicador-portaveu fins al punt de voler-me convertir en l'ambaixador del grup per tal de mediar amb altres entitats. En alguns moments del treball de camp aconseguiria no encasellar-me en cap bàndol, fet que em permetia traspasar barricades sense masses danys. Però l'alta fragmentació del micro-teixit veïnal comportava l'existència de lleialtats creuades. Aquest fet feia perillós prendre partit, però encara ho era més no prendre'n a l'eliminar l'oportunitat de situar-me en el camp. Entre la possibilitat d'esdevenir un trànsfuga i un compromès militant es mouria el rol ambigu i complex que he adoptat en aquesta part de l'etnografia del moviment veïnal. D'aquesta abducció dels moviments socials em preocupava acabar adoptant un mètode més "abductiu" que "inductiu". Per això, vull deixar clar que aquesta no és una tesi d'activisme polític teòricament fonamentat. Malgrat ser una recerca compromesa, també s'ha tractat d'una investigació comprometedora escrita per un antropòleg i no per un activista, per més que l'antropòleg hagi hagut de participar com activista per dur a terme les seves tasques.

Això ens condueix inevitablement a la reflexió sobre el paper de la implicació i la reflexivitat en la recerca. Com plantegen Althabe i Hernandez (2004), l'observació participant és un terme problemàtic que confereix un caràcter científic a la pràctica antropològica. La contradicció entre observació i participació implica alhora integrar-se i situar-se fora del grup observat, una lògica que produeix una tensió irreconciliable que cal

⁴ Cal tenir en compte que no hem de romantitzar aquest compromís. Les implicacions de la democràcia directa i l'organització col·lectiva sobre els membres dels moviments veïnals analitzats són elevades. El desgast i l'esgotament són conseqüències recurrents de la mobilització col·lectiva i cal que ens incorporem en aquests espais polítics de forma que no incrementem el malestar d'uns activistes extenuats i frustrats, ni eixamblem ferides individuals o col·lectives.

mantenir, ja que és la via per elaborar el sentit antropològic (ibíd.). Pels autors, això implica el funcionament d'una "implicació reflexiva" (Althabe i Hernandez, 2004): una reflexió sobre el lloc real i imaginari de l'investigador dins de l'esdeveniment que transcendeixi però que permeti el mimetisme. Norbert Elias establí en aquest sentit que no existeix un posicionament absolut entre compromís i distanciament, sinó que es tendeix a pendular entre ambdós pols. I, fent un pas més enllà, antropòlogues urbanes com Eva Mompó (2019) i Elisabeth Lorenzi (2010) han proposat estendre el compromís fins a concebre una "participació observant". En el mateix sentit, Bourdieu i Wacquant (1995) es refereixen a una "objectivació participant". Pels autors, existeix el risc que a l'objectivar la pretensió a la postura real s'empri l'antropologia com una arma en les lluites que es lliuren dins del camp analitzat, en comptes de convertir-la en un instrument de coneixement de tals lluites i del propi "subjecte coneixedor" que mai deixa de participar en elles. És evident que existeix una lluita dins del camp polític del Poblenou per imposar un "veredicta imparcial" (Bourdieu i Wacquant, 1995) en la qual les ciències socials hi han desenvolupat un paper històric. Un bon exemple són els brillants estudis d'Horacio Capel i Marcè Tatjer per la conservació del patrimoni industrial poblenoví en la seva aliança amb informants locals sota el Grup de Patrimoni Industrial del Fòrum de la Ribera del Besòs. En la batalla cultural que es disputa al Poblenou existeix una correlació de forces per imposar un determinat punt de vista reconeguda com a objectiu. Això fa necessari considerar l'etnògraf com a representant d'una categoria i no prendre'l com un objecte en un sentit narcisista com faria el postmodernisme.

Anteriorment, he qüestionat la base empírica d'una antropologia que tendeix a l'exacerbació del compromís, però també existeix una vessant contrària igual d'ideològica que es camufla darrere del científisme. Un "populisme metodològic de certa antropologia [que] es torna llavors l'aliada 'científica' del populisme polític" (García-Canclini, 2006: 106). Posicionar-me i apel·lar a aquest compromís m'ha permès establir la distància que considerava idònia per mantenir la tensió entre ambdós formes de polititzar el compromís, ja sigui pel seu excés o dèficit. No he intentat imbuir-me en una sort de neutralitat que analitzi els processos socials com si no tinguessin subjecte, ni n'he rebutjat la seva interpretació des d'una posició metodològica i teòrica que m'és particular. La meua incorporació etnogràfica en la tasca activista era la única forma d'endinsar-me en el camp polític veïnal, igual que l'única opció que trobaria per observar la realitat elusiva del 22@ seria convertir-me en un coworker més. He intentat no defugir els aspectes humans en nom de l'ètica antropològica i no ser polític quan al·legava ser apolític, o donar "suport a l'estatus quo repressiu en la cerca de deconstruccions del significat vigorosament introspectives" (Bourgeois, 1990: 14).

Aquesta ha sigut una antropologia *at home* feta artesanalment i producte d'un fet restringit per l'antropologia urbana: el programa científic malinowskià és cada vegada menys assumible dins dels ritmes i les disposicions acadèmiques. Això ens obliga a deslligar-nos de la "poètica del desplaçament" (Clifford, 1995) i a interessar-nos pels grups i cultures de casa nostra. Sense la parafernàlia litúrgica del treball de camp, el viatge iniciàtic d'un antropòleg novell pren una nova dimensió. D'on prové l'autoritat etnogràfica "d'haver estat allà", quan "l'allà" es troba a dues parades de metro? Amalia Signorelli (1996) ha situat de forma excel·lent els pros i contres d'aquesta antropologia casolana i, sense romanticismes pel salvatge perdut, hem d'entendre que no tot són derrotes. Els marcadors simbòlics de la distància amb l'objecte d'estudi es poden relativitzar, però les condicions d'objectivar i subjectivar el camp són diferents (Signorelli, 1996). És més fàcil mimetitzar-se en l'entorn al no ser estranger, malgrat perdre també l'excusa de ser-ho davant d'algun

malentès. Com planteja Verena Stolcke (a Clua et al., 2008: 15), hem de reconèixer que ha sigut “una tradició una mica colonial anar a la ‘quinta forca’ a buscar els ‘autòctons purs’”. Una de les aportacions més polítiques que pot fer la nostra disciplina és evidenciar que es poden trobar uns “altres” dins de la forma urbana, postindustrial i capitalista, ja que aquesta no és un cos homogeni pacíficament cohesionat.

En el sotrac de baixar del tren en marxa que és el treball de camp he percebut les virtuts d'una antropologia relacional amb l'objectiu principal d'estudiar-*nos*, més que estudiar-*los*. Xipollejar en diferents mètodes, tècniques i corrents com a mesura renovadora de l'antropologia ens porta a desmitificar el treball de camp exòtic i superar la visió romàntica de l'etnografia. Això ens pot ajudar a afrontar un dels problemes actuals més recurrents de l'antropologia: la pèrdua del “jo” i “l'altre” (Cohen i Fukui, 1993). Malgrat el vertigen que això suposa, i que ha suposat per aquesta tesi, hem de preguntar-nos quina és l'alternativa. Quin “nosaltres” construïem com a antropòlegs si “l'altre” era un *ells* estereotipat, primitiu i exòtic i no un veí o un oficinista? És més, qui és ara “l'altre” que viu i treballa al costat de casa nostra, el veí i l'oficinista?

3. Delimitació i context de l'objecte d'estudi

3.1 Del maresme martinenc al Manchester català

El Poblenou sorgeix sobre uns terrenys guanyats gradualment al mar gràcies a les sedimentacions arrossegades per les rieres que baixaven des de Collserola i el riu Besòs. Abans que barri, el Poblenou va ser part d'un dels pobles del pla de Barcelona: Sant Martí de Provençals, dedicat al proveïment de queviures la ciutat en un moment on el transport era lent i costós. Però, com recorda Dalmau (2015), no hem d'imaginar el Poblenou com el típic indret medieval vertebrat per diferents parròquies com passa en altres pobles annexionats a Barcelona, sinó que el motor de creixement urbanístic serien les futures fàbriques que colonitzarien aquestes afores de la ciutat. La densitat demogràfica de la zona pantanosa i humida era realment baixa en comparació amb la Barcelona intramuralles⁵. L'herència d'aquest passat encara és present avui en la toponímia oficial i popular (en les referències típiques a la Llacuna o el Joncar i en la presència de figueres en cantonades com Fluvià amb Bolívia).

El conreu es desenvolupa a la zona per l'afluència de sèquies del rec Comtal impulsat pel comte Miró com a mesura per portar aigua del riu Besòs cap a dins dels murs, tot travessant els camps del pre-Poblenou (Sabaté i Tironi, 2008; Consoli, 2013). Mitjançant aquesta infraestructura els pagesos van poder ocupar progressivament l'espai i hi construeixen masies i torres⁶. Sant Martí no era interessant per la cartografia i només hi apareix de forma accidental en quadres⁷ i mapes com a "horitzó" inevitable de Barcelona (Blanch, 2010). La principal raó per la transformació de la zona són els interessos que es projecten sobre el sòl⁸ entre pastors i pagesos. En la disputa hi prendran lloc les autoritats barcelonines que, fins el 1714, torpedinen la transformació de les pastures en espais de conreu col·locant fites per deixar clar els drets municipals, i fins i tot arrasen alguns camps "il·legals" que ocupaven terrenys de pastures. Els pagesos van acabar dirigint-se a les autoritats del Principat i de Madrid, tot i que el desllorigador de la situació és el Capità General que, a canvi d'una suma mòdica, legalitza la privatització d'unes terres que fins al moment eren d'aprofitament col·lectiu. Mitjançant aquesta "requalificació originària", nobles i buròcrates al servei de l'administració borbònica -i no pagesos- adquireixen drets per l'explotació de la zona. Un mecanisme que es repetirà en els moments de transformació més significatius de la història del barri.

Aquest moviment consolida una primera oligarquia agrícola: el sòl es concentra en 15 principals propietaris que posseïen aproximadament el 61% de terres de l'actual Poblenou. Al segle XVIII, la majoria d'aquests propietaris vivien dins de la ciutat, comunicada amb els camps, llacunes, i masos aïllats de Sant Martí per dues principals vies que seccionen el territori: el camí ral de Mataró, principal columna d'entrada i sortida al llevant de la ciutat, i el Camí Antic de València. L'Ajuntament de Barcelona desenvolupa un paper clau en el desenvolupament de la zona considerant que els terrenys martinencs, perifèrics i barats, són el "pati del darrere" on col·locar tot allò que no volia la ciutat dins de les muralles: un

⁵ Els romans anomenaven a aquesta perifèria "ager provincialis", és a dir: camps provincials.

⁶ Com per exemple: Can Planes, el Taulat del Mossèn Valls, Can Canal, la Torre del Fang i, fins i tot, l'hostal de La Granota, en una de les principals vies de la zona: el camí ral de Mataró, prop de l'estany de la Llacuna.

⁷ Algunes de les millors imatges de l'època sobre el territori són del grup postimpressionista la Colla del Safrà de la qual en formaven part pintors com Isidre Nonell, autor de *Capvespre a Sant Martí de Provençals* (1896), que es trobaven captivats per la llum pictòrica d'última hora sobre els camps suburbials martinencs (Milán, 2014).

⁸ Prèviament, el setge Borbó i napoleònic a Barcelona havien deixat algunes fortificacions durant el segle XVIII, com un castellet que els francesos aixequen en un petit turó -buttó- del que es deformaria el seu nom francès original fins a convertir-se en el topònim popular del Camp de la Bota.

camp d'artilleria el 1715, una casa de quarantena el 1724 on s'atenia a malalts de pesta i el primer cementiri general erigit el 1775. De fet, el cementiri esdevé el primer element estructurador entre conreus i platges assolades. El camí que s'hi construeix per connectar-lo a la ciutat afavoreix la consolidació del primer nucli de cases i magatzems cap al 1855, conegut com el Taulat. La zona comença a ser interessant per les possibilitats d'expansió que representa, sobretot pels industrials de la Barceloneta.

A part del cementiri, el responsable de vertebrar i donar obertura al futur barri és la carretera de Mataró o França, avui Pere IV, pilar del barri i "passatge major" (Sales, 2018) que ens acompanyarà al llarg de la investigació. Fou construïda per evitar les terres entollades i fangoses i és determinant perquè els prats d'indianes i posteriorment el tèxtil s'interessin pel barri (Álvarez-Mora i Camerín, 2019). Pere IV és la columna vertebral del Poblenou i, pel seu rol de viver industrial, és l'encarregat d'unir la munió de barriades, fàbriques, casetes i veïns que durant més d'un segle i mig han configurat una unitat amb sentit propi al llavors barceloní. Al segle XVIII, Pere IV comunica Barcelona i Poblenou des del portal Nou de la ciutat, travessant tota la zona fins al Besòs i més enllà. La via guanyarà pes amb la modernització de Carles III, qui el 1761 actualitza el camí ral en el marc d'una política estatal de renovació de les carreteres (Blanch, 2013). La nova estructura de la via privilegia el trànsit de la ciutat cap a França i el Maresme fent-lo passar per Sant Martí de Provençals (Tatjer et al., 2013). La via de seguida esdevé el centre gravitacional del procés d'industrialització, l'activitat manufacturera s'estableix al seu voltant gràcies als excedents del món rural, ajudant a ordenar el capital i agilitzant el comerç (Blanch, 2013), mentre urbanísticament lliga i dota de cohesió aquelles zones desordenades que el desenvolupament (primer agrícola i ara industrial) havien constituït un garbuix.

El traçat modern de Pere IV, l'abundant aigua i un preu barat dels terrenys provoquen que a mitjan de segle XVIII apareguin els primers fabricants d'indianes a la zona⁹. L'aglomeració és tal que a l'any 1808 Sant Martí compta amb 54 dels 89 prats d'indianes del pla de Barcelona (Huertas, 2001). Tot i que el procés d'industrialització havia començat al cor de la Barcelona vella, s'expandeix ràpidament colonitzant territoris perifèrics gràcies a l'obertura del comerç colonial cap a Amèrica (Dalmau, 2015), fet que converteix Sant Martí en una àrea comercial encara més estratègica. Les indianes desplacen gradualment a pagesos i pastors, provocant una profunda transformació en l'estructura social. Però aquesta substitució no és pacífica, novament es duu a terme en una desigual disputa per l'ús del sòl que acaba amb una "segona requalificació" de la zona. L'Ajuntament de Sant Martí de Provençals, sensible als interessos dels proto-industrials, intenta resoldre la situació assegurant l'ocupació indianera a la zona a partir de l'èxode dels pastors cap a nous terrenys a canvi de reservar-los-hi un dia setmanal per pasturar el bestiar (Sanpere, 1973). L'elecció de Sant Martí com a nucli industrial no respon exclusivament a raons tècniques, sinó també polítiques i econòmiques: l'interès comercial sobre la zona potencia la privatització encoberta de molts terrenys agrícoles Dalmau (2015), fet que els fabricants del tèxtil aprofiten per comprar sòl a preu baix.

Les raons històriques que havien portat al desenvolupament de la zona -la disponibilitat de sòl barat i l'accés abundant d'aigua- són novament els elements que fan que les indianes evolucionin cap al tèxtil durant el segle XIX. La indústria tèxtil que prolifera a Sant Martí és de l'anomenat "ram de l'aigua" (blanqueig, tints, estampats i acabats) i el creixement

⁹ Teixits de cotó estampat amb dibuixos geomètrics o amb motius històrics que requerien d'un gran volum d'aigua i extenses terres.

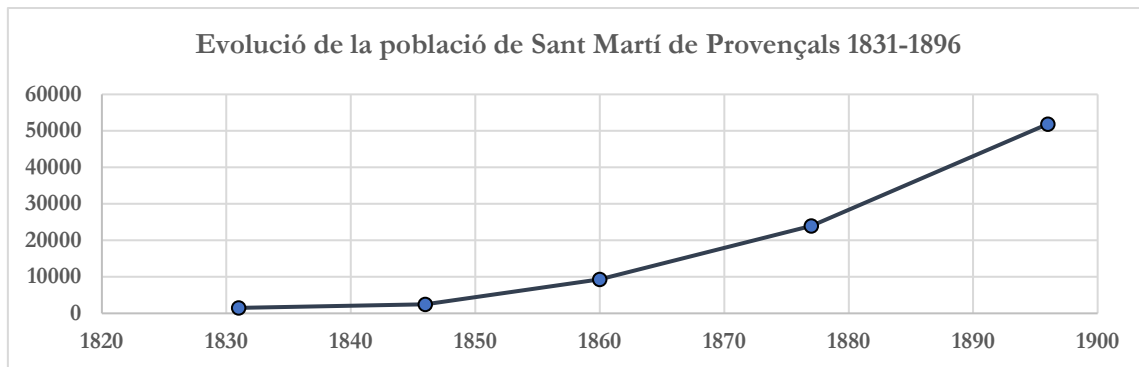
d'indianes durant el segle XIX -de 13 fàbriques d'estampats el 1861 a 50 l'any 1877 (Mirri, 1994)- afavoreix la consolidació del nou tèxtil. El desenvolupament és tal que l'any 1861 tres quartes parts de les indústries de la zona eren d'aquest sector, arribant a cotitzar-se a Sant Martí el 30% del total dels aprestos (el procediment per polir i donar fermesa al teixit) i acabats de l'Estat¹⁰ (Huertas, 2007). Aquests fets fan que els historiadors Jordi Nadal i Xavier Tafunell (1992) bategin la zona satíricament com: "Textilàndia".

A part de l'accés a sòl barat i aigua, Sant Martí de Provençals esdevé un dels nuclis principals de la Primera Revolució Industrial perquè l'any 1846 l'Ajuntament de Barcelona prohibeix construir més fàbriques dins de l'atapeïda ciutat emmurallada. Altres pobles del pla podien ser els escollits pel desenvolupament industrial per part del capital. Alguns candidats eren interessants -com Gràcia- a l'estar ben comunicats en diferents eixos viaris d'entrada i sortida a la ciutat, però són dues carreteres, la de Sants i la de Marató (o Pere IV), les que permeten el poblament d'una perifèria amb menor gravació d'impostos (Dalmau, 2015). No es casualitat que a Pere IV s'hi ubiqui la primera fàbrica del Poblenou, Casas i Jover o Can Casas¹¹, i que sigui ràpidament escortada per altres indústries tèxtils com Ca l'Alier, la fàbrica Klein o la Escocesa, creant un veritable clúster en aquest sector mitger de Pere IV. A més, Sant Martí comptava amb el primer ferrocarril peninsular estatal (Barcelona-Mataró) des de 1848 incrementant l'interès industrial per la zona.

L'any 1857 hi havia 7096 persones treballant a les 57 fàbriques censades. El creixement exponencial de la indústria provoca que 31 anys després, el 1888, es concentrin 243 fàbriques i magatzems a Sant Martí, 152 de les quals al Poblenou (Mirri, 1994). El regnat del tèxtil es consolida entre 1846 i 1860 amb la instal·lació de grans complexes fabrils com Can Ricart (Tatjer i Urbiola, 2005) que seguiran una diversificació industrial arrel de l'estancament del sector per l'alliberament de les colònies i la conseqüent pèrdua de mercats (Dalmau, 2015) que fa proliferar indústries com la química i la metal·lúrgica (Ferrer i Nello, 1990). Especialment, s'hi instal·len empreses relacionades amb l'alimentació com La Siberia (1920) de gel, la Frigo de gelats (1928) i la làctica Letona al carrer Almogàvers (1925). El sector alimentari s'estén prop del cementiri, al que es coneixerà com el barri de la Plata: una banda de mar on es concentren magatzems de vi, un conjunt de boters migrats d'Aragó i Castelló i farineres com la de Can Gili. El boom industrial de segle XIX ve seguit d'un creixement demogràfic exponencial i un potent efecte urbanitzador sense precedents. Sant Martí havia passat d'acollir el 1689 uns 177 habitants a 1.497 l'any 1831 (Huertas, 2001). I en plena efervescència industrial, l'any 1896 acull a 51.884 habitants doblant sobradament els 23.982 habitants que tenia el 1877 (Dalmau, 2015).

¹⁰ La proliferació del sector ha deixat noms que encara perviuen avui en la memòria popular com Can Ricart, El Cànem, Can Jaumandreu, els Bonaplata, Vicente Illa, Ca l'Aranyó.

¹¹ Un antic hostal transformat en factoria al bell mig de Pere IV.

Il·lustració 2. Evolució de la població de Sant Martí de Provençals (1831-1896). Font: gràfic combinat de les dades censals extretes de: Huertas (2001) i Dalmau (2015).

Sant Martí era el municipi del pla que més creix i les principals migracions, a part de les de la Catalunya rural interior, són d'Aragó i València (Mirri, 1996). El creixement urbà majúscul es deu a un procés d'industrialització que requereix de molta mà d'obra. Les persones migrades s'inserten en una societat que creixia en el marc d'un "urbanisme caòtic i miserable" i forjava una complexa cultura obrera (Mirri, 1996). La població que fins aleshores havia habitat la zona de forma dispersa en masos i cases aïllades al voltant del camí ral de Mataró (Pere IV), s'aglutina ara en tendes precàries entre fàbriques (Dalmau, 2015). Al ritme de les xemeneies, neix un "poble nou". El primer en deixar-ho per escrit és Laureà Figuerola, creador de la pesseta i futur ministre, qui posa la data d'arrencada del barri al 1843. Cinc anys després ja apareix el nom de Poblenu en alguns diaris, barrejat amb altres de més històrics com el del Taulat i Icària, nom que Cerdà atribueix al Poblenu influït per Étienne Cabet i els seus seguidors socialistes utòpics (Oliva, 2004). Tot i que el nom no prosperaria, la llegenda popular especula sobre la ubicació d'una de les seves comunitats en les casetes baixes de Taulat.

Al 1850 el Poblenu és un laberint de carrers, habitatges obrers i fàbriques que s'urbanitzaven segons els interessos privats que desobeïen la feble política urbanística municipal de l'encara poble. Barcelona quedava lluny, físicament i política. Sant Martí era una perifèria mal connectada que resseguia Pere IV i un carrer fonamental que unia el Clot i el Poblenu: el punt neuràlgic dels Quatre Cantons. La urbanització irregular pren les fàbriques com a punts de referència, menystenint les condicions per l'habitatge com el clavegueram i l'aigua potable. Els propietaris del sòl es resisteixen a alinear els carrers a la quadrícula del Pla Cerdà, aprovat des del 1860. L'arquitecte de l'Ajuntament de Sant Martí de Provençals del moment, Antoni Rovira i Trias era justament l'autor de la proposta defensada per la burgesia barcelonesa com a alternativa al pla Cerdà (el Pla Rovira i Trias), però rebutjada pel govern central a l'atribuir-hi una desmesurada ambició de "gran ciutat" per la seva estructura radial. El successor en el càrrec, el seu fill Antoni Rovira i Rabassa, tractaria de limitar la projecció de la malla Cerdà a Sant Martí, donant la consideració de "casc antic" a moltes zones martinencques (algunes sense urbanitzar). Els Rovira no només protegien el seu projecte fallit, sinó les propietats que tenien entre el passeig del Cementiri i les fàbriques. Al·legant que el pla Cerdà feia precisions ambigües i poc curoses, defensaven que les fàbriques necessitaven un tractament particular que s'acaba concretant en obertures i tancaments arbitraris de carrers, passatges i la realització de parcel·lacions que no s'ajustaven a cap més criteri que als interessos dels seus promotors. Al 1875, el nou arquitecte municipal Pere Falqués intenta estendre la

mallà Cerdà, però topa de nou amb la resistència del lobby de propietaris del sòl que l'obliguen a abandonar l'objectiu.

En aquest sentit, grans fàbriques com Can Felipa, Can Culleres o Can Saladrigas boicotegen la consolidació de l'Eixample al Poblenou tallant carrers i ocupant múltiples illes. La política urbana trastornada per l'interès dels industrials provoca que la zona no tingui una cohesió homogènia ni un nucli únic, sinó que hi proliferen una munió de barriades amb certa autonomia i cohesió pròpia. Aquestes subunitats seran importants per contextualitzar el caràcter encara avui plural i fragmentari d'un barri que no pivota entorn una plaça, sinó en el trànsit de múltiples nuclis connectats per Pere IV i auxiliats per la Rambla del Poblenou des de la seva construcció el 1886. La Guia de Josep Sunyol de 1888 sobre la ciutat ja distingia algunes d'aquestes barriades, com la de la Llacuna i la del Taulat. Les fonts no són clares i la manca d'una historiografia sobre la cultura urbana popular genera que en cada font s'excloguin i incorporin uns o altres nuclis perifèrics com el del Tomàquet, o s'inclouen petites barriades al voltant de passatges amb nom dels seus propietaris (com el de Masoliver o Bori). En tot cas, totes elles coincideixen (Olleres, 2009; Mirri, 1996) en determinar les següents principals barriades:

- 1) El *Taulat*, bressol del Poblenou, s'estructura entorn de la Plaça Prim i Marià Aguiló, prop del mercat. Aixecat a mitjan de segle XIX amb les primeres fàbriques, al barri l'envolta el cementiri.
- 2) La *Llacuna* pren nom del toll d'aigua que a finals de segle XIX ocupava la zona. És el primer barri en comunicar-se per l'obertura de carrers com el de Pallars (tallat per la fàbrica Can Felipa al centre de Poblenou) o el de Pujadas (Huertas, 2001).
- 3) El barri de la *Plata* és un dels nuclis amb major personalitat pròpia degut a la migració a mitjan de segle XIX de migrants del mal anomenat *Barranco del Hambre* de Castelló que, buscant-se un futur millor, s'havien especialitzat en la indústria botera en un emplaçament clau per establir una ruta de vi camí del port (Olleres, 2009). Prosperarien fins al punt que el primer diari martinenc, *El Eco del Taulat*, exagera titllant a la zona de "ciutat de Plata" pels diners que hi feien (Huertas, 2001).
- 4) El barri de *Trullàs* era una petita barriada al voltant de Pere IV, Pallars i un conjunt de passatges com el de Trullàs, Iglesias o del Camp que unien un nucli d'habitatges construïts sobre el parcel·lari agrícola de l'època (Mirri, 1996). El nom el pren de l'industrial i propietari dels terrenys Miquel Trullàs, hereu de Francesc Trullàs, propietari dels terrenys agrícoles. La zona és un batibull d'edificis vuitcentistes que intercalen naus i habitatges que havien resolt la seva vida entorn els passatges i el trànsit de Pere IV.
- 5) La *França Xica* era un conjunt de casetes al voltant de la foneria de Can Girona que ocupava bona part dels terrenys on avui s'alça Diagonal Mar. Era el lloc on s'allotjaven els tècnics francesos de la factoria, entre Bac de Roda, Ramón Turró i el mar.
- 6) La barriada del *Tomàquet* era un conjunt de cases de planta baixa de Pere IV entre els carrers Treball i Agricultura, davant d'una cotxera dels tramvies, la fàbrica del Fil (nom popular per la fàbrica Martí, Llopart i Trench) i l'Església del Sagrat Cor (Huertas, 2001). Mantenia un caràcter dual: agrícola i industrial, i comptava amb múltiples masies¹². S'atribueix el nom al costum de penjar els tomàquets a madurar al balcó.

¹² Com Cal Simó, Cal Masover i el que acabarà sent Semillas Fitó.

- 7) La resta de barriades formen part d'un fenomen històric al Poblenou: el barraquisme. Nuclis com el de la Mar Bella, Bogatell, Rere el Cementiri, Somorrostro¹³, Pequin¹⁴ i el Camp de la Bota eren l'altra cara del procés d'industrialització que instal·laria a la platja bona part de la força de treball. Inicialment, els habitatges precaris allotjaven als immigrants de la Catalunya interior atrets per les oportunitats laborals de la indústria i el creixement de l'Exposició Universal de 1888.

Malgrat la divisió en barriades, el Poblenou desenvolupa un fort sentiment independentista en contra de Sant Martí. Per Monés (2001), l'anhel segregacionista es deu a que el caràcter industrial del Poblenou contrastava amb la tònica agrícola de la resta de Sant Martí. Jo prefereixo tenir en compte altres arguments, ja que un sector de la literatura històrica defensa que el Poblenou no només és un gran nucli industrial fins a la segona meitat del segle XX, sinó també un fort pol d'activitat agrícola¹⁵. Així doncs, altres raons per l'origen de l'independentisme poblenoví són la insatisfacció de les condicions socials i urbanístiques del barri (Huertas, 2001). L'enuig que els poblenovins manifesten al sentir-se desatesos per l'Ajuntament de Sant Martí porta al Poblenou a reclamar la seva independència el 1851, i a insistir durant el 1860 fins que l'aconsegueix finalment el 1870 per 7 vots a 6 al ple del consistori. Però la Diputació de Barcelona acabaria anul·lant l'acord.

Amb el temps, l'independentisme poblenoví és substituït per un més ampli anti-agregacionisme de tot Sant Martí respecte a Barcelona, defensat principalment per algunes elits que volien conservar els seus privilegis. L'encarna Joan Agustí Carreras, alcalde i farmacèutic del Taulat. Els propietaris del sòl, però, no convergien en les postures extremistes del seu alcalde i es posicionaven a favor de l'expedient de Barcelona de finals de 1886 per l'agregació del municipi. Agustí Carreras rebutja qualsevol pacte amb l'Ajuntament de Barcelona des d'un segregacionisme "visceral" (Pujol, 1997), tot i que la realitat era que l'expansió de la ciutat degut al seu espectacular creixement¹⁶ feia imminent la materialització de la Gran Barcelona. Amb aquest moviment, els propietaris del sòl veien una bona oportunitat per revaloritzar els seus terrenys i consideraven que sota l'Ajuntament de Barcelona podrien aconseguir un conjunt d'infraestructures que semblaven impossibles de realitzar pel consistori martinenc (Pujol, 1997).

A diferència dels propietaris del sòl, les elits industrials i els comerciants valoraven que la malla Cerdà perjudicava els seus interessos, ja que limitava el *laissez faire* urbanístic del que s'havien aprofitat (Pujol, 1997). Per això, instrumentalitzarien el consistori de Carreras per frenar el pla. L'estructura urbana de Sant Martí era la viva expressió de la voluntat dels industrials, no hi havia cap control urbanístic ni sanitari i, a més, gaudien d'exempcions fiscals. La situació era preocupant a la part baixa del municipi, a un Poblenou on no s'havia

¹³ El Somorrostro era un barri marítim de barraques ubicat entre la Barceloneta i les fàbriques d'Icària. Tot i que el seu origen és incert, per Huertas (1996) és un nom antic que ja s'esmenta en diferents permisos d'obres industrials el 1879. L'evolució de la zona segueix fins als anys 1940, fins que a l'estiu de 1966 el govern franquista enderroca les 600 barraques construïdes per tal que el dictador no vegi la pobresa en unes maniobres navals que ve a presenciar a la ciutat. La destrucció no soluciona la situació dels 3.000 barraquistes, obligats a distribuir-se en barracons provisionals a Badalona a l'espera de la construcció final del suburbi de Sant Roc.

¹⁴ Segons la llegenda, el barri de Pequin neix per una onada d'emigrants xinesos que fugien de la guerra de l'opi, després d'abandonar el seu primer destí, Filipines, degut a la guerra d'independència. És el nucli barraquista més antic de tots i s'ubicava als límits del Poblenou amb Sant Adrià del Besòs. Altres fonts qüestionen l'origen dels viatgers o de les seves escales. Per Oliva (2004), el nom no prové d'un grup de xinesos migrats de Filipines sinó de Cuba.

¹⁵ Una prova és que el 1885 neixen dues empreses agrícoles al barri del Tomàquet que han perdurat fins a l'actualitat: Semillas Fitó i Ca l'Agustí (Isern, 2014).

¹⁶ Per un costat, de l'Eixample durant la dècada de 1880 i la projecció internacional per l'Exposició Universal de 1888.

drenat del tot les aigües residuals i presentava una gran taxa de mortalitat (ibíd.). En definitiva, l'agregació suposava desembutxacar més diners, un 10% més de contribucions segons els discursos de Carreras, el farmacèutic alcalde al qual aquesta pujada d'impostos també el preocupava com a majorista de vi del barri de la Plata. La demagògia de Carreras aniria en ascens fins a barrejar un patriotisme local basat en suposades costums martiniques, la defensa de les capacitats urbanitzadores del consistori i una llista de retrets a Barcelona per la seva traïdoria entre els que destacava l'acusació de deslleialtat a la ciutat després que el poble cedís els terrenys del cementiri als barcelonins. Aquesta postura li fa perdre tota credibilitat i l'agregació sembla incontestable arrel de la ruïna econòmica del seu Ajuntament. Urbanísticament, l'annexió ja era un fet, només calia concretar el tràmit polític. Finalment, els propietaris del sòl pressionarien amb èxit per l'annexió i es convenç als industrials a partir d'un decret que congelava durant deu anys les taxes. El desequilibri d'ingressos municipals es compensaria amb l'escalda d'impostos als ciutadans. Per Pujol (1997), els obrers havien ignorat la qüestió¹⁷, mostrant interès només en relació al possible ascens en els impostos al consum (que finalment es produiria) i no estaven presents en els moviments pro-independència impulsats pels industrials¹⁸.

El 20 d'abril de 1897, sis anys després que Agustí Carreras es suïcidés en una voràgine de rumors sobre corrupteles i desaparicions de diners públics, un Reial Decret permet que Barcelona annexioni Sant Martí de Provençals juntament a cinc municipis més del pla. L'annexió a partir d'aquest "tercer moment requalificador" significa la incorporació a la ciutat del creixement explosiu industrial i urbanístic que continuaria a tombants de segle XX: el 1904 s'havien instal·lat 553 indústries al Poblenou que passarien a ser 1261 el 1931 (Dalmau, 2015). Per la Setmana Tràgica o Gloriosa de 1909, 41758 habitants s'amuntegaven en 3016 edificis (Montaner, 2009), sense comptar els habitatges precaris dels barris barraquistes que l'annexió no havia solucionat. El nou govern barceloní va prometre mesures urgents que només compliria en una petita part: pavimentar el carrer Pere IV, construir clavegueres i obrir vies tancades (Huertas, 2001). Sota l'administració de Barcelona, Poblenou es consolida com un nucli de caràcter obrer i d'activitat anarcosindical. Una mostra n'és el seu protagonisme en la Setmana Tràgica¹⁹, seu de la crema del primer edifici de la ciutat: el del Patronat Obrer del carrer Wad Ras. El vigor del teixit associatiu és actiu des de mitjans de segle XIX quan els boters de la Plata es farien poderosos anant a la vaga per millorar les seves condicions després que la Revolució de 1868 permetés l'associacionisme obrer (Huertas, 2001). Eren uns 500 afiliats que exigien una millora del sou i una jornada de 8 hores que aconseguirien de forma pionera (Dalmau, 2015). La mateixa revolució permetria l'inici d'entitats com la Societat Recreativa i Cultural l'Aliança (1869), símbol de la burgesia a la Rambla amb Ramón Turró i presidida per industrials com Miquel Trullàs, qui dona nom a la barriada, o el mateix alcalde segregacionista Agustí Carreras.

Per la seva banda, els treballadors s'associarien en ateneus obrers, tavernes, cafès, cooperatives i, posteriorment, sindicats. L'esclat del teixit associatiu fa proliferar el nombre de corals i clubs de futbol com el Júpiter (1909) (Mirri, 1996). Tot aquest gresol associatiu madura en forma de cooperatives: mesures relativament autònomes que van

¹⁷ Els lletraferits locals Fossas i Luque (2015) són més contundents: "per dir-ho clar: pujava els preus a la classe obrera que hauria de pagar els augments derivats de l'impost de consums, i respectava la protesta dels fabricants, deixant que passessin uns quants anys abans de pagar la contribució industrial que els pertocava pel fet de passar a Barcelona".

¹⁸ Com la Junta Antiagregacionista i la societat El Fenicio.

¹⁹ Pistoleres poblenovines com Rosa Esteller, coneguda com la Valenciana, aterrien a la patronal amb el seu revòlver (Montaner, 2009).

permetre als poblenovins emancipar-se parcialment de la Gran Barcelona²⁰ (Dalmau, 2015), com per exemple la Societat d'Oficials Boters, ànima de la futura Cooperativa Flor de Maig, i la Societat de Maquinistes i Fogoners (ibíd). La inflació constant dels preus, sumada a uns baixos salaris, consoliden l'organització dels obrers en cooperatives de consum. Entre 1876 i 1900 l'activitat cooperativa prospera amb el naixement de L'Artesana (1876), Pau i Justícia (1897) i la mencionada Flor de Maig (1890) (ibíd.). A les barriades també hi arriben aquestes iniciatives per abastir a nuclis de veïns sense cap servei urbà. Per exemple, El Crèdit (1903) o La Modèstia (1915). La gran efervescència provocava una vida i mort constant d'entitats, ja que les cooperatives eren iniciatives fràgils davant d'una crisi.

El Poblenou es converteix així en un focus revolucionari. Sant Martí comptava amb 1250 afiliats a la Primera Internacional, un sentiment esquerranista que seguiria fins a les eleccions del 1936 on els candidats del Front Popular d'Esquerres aconseguixen al districte número deu més de 23.000 vots en front dels 6.700 del Front d'Ordre (Fossas i Luque, 2015). Les efemèrides revolucionaries es reproduïxen intermitent però ininterrompudament al llarg de la història del barri. A finals de 1890, durant els fets que faran conèixer Barcelona com la "Rosa de Foc", la policia localitza a Poblenou bombes amagades en l'escalada de repressió arrel de la celebració del primer de maig. Durant la Guerra Civil, les fàbriques metal·lúrgiques passen a construir camions blindats, tancs de gasolina, ambulàncies i bales per l'exèrcit republicà, fet que converteix la zona en objectiu de l'aviació feixista. De fet, l'organització de la resistència es gesta al Poblenou on Durruti, veí del Clot i suposadament treballador de Can Felipa, i Francisco Acaso es reuneixen en un apartament del carrer Pujadas número 276 propietat de l'anarquista Gregorio Jover. El pis els permetia observar el centre d'operacions instal·lat a l'antic camp del Júpiter al carrer Lope de Vega (Roa, 1998). Assabentats de l'aixecament feixista, el grup d'anarquistes surt del pis per enfil·lar-se a dos camions dels vint que formaven del Comitè de Defensa del Poblenou (ibíd.). El barri "blanc i verd" que definia Huertas (2001) pel color dels teixits i els prats on s'assecaven les indians s'havia tornat roig i negre.

3.2 Del Detroit català a la reconquesta de Barcelona: la Icària de Maragall i el socialisme neoliberal barceloní

"Fa uns anys teníem una preocupació bàsica: situar Barcelona en el mapa. (...) Vaig pensar que ho començàvem a aconseguir el dia que, a Roma, vaig trobar una noia americana que duïa una samarreta amb el nom de Barcelona. La vaig aturar i en dir-me que era de Los Angeles vaig recordar que uns dos anys abans, el 1984, quan vàrem anar als Jocs Olímpics d'aquella ciutat, algú em va preguntar si hi havia arribat en avió o en cotxe. Amb el temps, sembla evident que ja s'ha aconseguit posar Barcelona al mapa, en gran part gràcies a la designació com a seu dels Jocs Olímpics de 1992. Sens dubte, aquest fet s'ha produït també com a conseqüència d'una voluntat prèvia de presència de la ciutat en el món. Aquest relleu internacional no és únicament un fenomen que afecti Barcelona: són les ciutats europees capdavanteres les que han pres una nova consciència del seu paper com a motor del desenvolupament econòmic." (Pasqual Maragall, 1986: 97)

Quan Pasqual Maragall era membre del Comitè Executiu del FOC (Front Obrer de Catalunya) creia fervorosament que la lluita de classes era el motor de la història, però un cop passats els Jocs Olímpics defensava que ho eren les ciutats. Aquestes havien canviat.

²⁰ Segons Dalmau (2015), la dissolució dels gremis desajusta la cadena de solidaritat laboral existent, i les primeres plataformes d'ajuda mútua intenten mitigar aquest fet concentrant tasques sindicals, un cooperativisme primerenc en producció i consum i alguns sistemes primaris de protecció social.

El paradigma cultural des de la Revolució Industrial havia entès la ciutat com una màquina: un gran engranatge tècnic que calia “arreglar” i curar de les seves patologies a partir de l'enginyeria i de la figura del metge urbà, és a dir, l'arquitecte (González Aguado, 2016). Aquesta idea havia fet gran a personatges com Ildefons Cerdà, el baró Haussman i Robert Moses. Però la ciutat post-industrial obria un escenari diferent, calia refer els paisatges urbans arrasats per la deslocalització capitalista per transformar-los en punts calents d'una nova divisió internacional del treball i una acumulació postfordista i, per tal cosa, feia falta considerar la ciutat d'una forma diferent.

Refer física i simbòlicament la nova Barcelona comportava suprimir les barricades de la memòria popular i del paisatge urbà. Calia reinterpretar el record obrer, determinant en indrets com el Poblenou. A principis de segle XX Barcelona no tenia la fama d'una metròpolis comercial com desitjaven tenidors i capitalistes, sinó el d'una ciutat proletària:

“No hi havia d'haver lloc per a d'altres barcelonès diferents a les somiades en el projecte olímpic, ja que aquest no és res més que la posada al dia del somni de certs prohoms d'ahir i abans d'ahir. D'aquesta manera, Barcelona “objectiu de tots” és, per tant, un missatge que uneix dictats (camins prescrits) i interdiccions (somniais proscrius) (López, 1991: 90)

“El discurs moral higienista constituïa un element essencial del discurs reformista burgés que reflectia la seva hegemonia dins la Barcelona moderna. Però hi havia també un discurs reformista d'esquerres que assumia bona part d'aquest discurs moralitzant, tot i posar el seu èmfasi en la crítica social al sistema.” (Maza, McDonogh i Pujadas, 2002: 117)

El Poblenou patiria les dues cares d'aquell fenomen que s'iniciava als anys 1970. Primer, viuria en primera persona la fugida del capital industrial en la diàspora desindustrialitzadora i, posteriorment, seria objecte de tota mena de plans, representacions i anhels de renovació urbana per part de polítics, tecnòcrates i propietaris. Durant els anys setanta la zona era el cor de la profunda depressió que vivia la ciutat i, en les crisis venidores, se la culpava com a tal venjativament (Smith, 1996). Tot i que el clúster industrial havia superat guerres i recessions, com la dels anys 1930 solucionada amb el posterior aterratge del sector de l'automòbil (Nadal i Tafunell, 1992), el futur industrial del barri era poc més que un miratge. Aquest Detroit feia nosa. Barcelona no se'l podia permetre si pretenia difondre una nova imatge de ciutat que havia deixat enrere el gris de la indústria per tornar-se interessant culturalment, òptima per una funció de consum i divertida en termes d'oci cosmopolita (Benach, 2000). Tot de criteris definits i perseguits pel nou govern democràtic i “emprenedor” amb sordeses evidents cap a la posició veïnal i els agents del territori.

Aquest fenomen no era exclusiu de Barcelona. La crisi de les ciutadelles de la producció mundial formades per la presència reguladora de la gran fàbrica taylorista posava en crisi el concepte mateix de metròpoli (López, 1991). La Manchester catalana es desmantellava des dels anys setanta: el capital decideix liquidar i traslladar les empreses cap a zones més rentables, descapitalitzar-les i algunes es veuen directament abocades a la fallida general degut a ineficiències directives. La davallada econòmica havia provocat que moltes grans indústries pleguessin per la manca de matèries primes, combustible i la contracció del mercat interior, provocant que grans naus com Can Folch o Can Saladrigas es dividissin en petites subunitats que es llogaven fent proliferar l'activitat en petits tallers de no més de 10 treballadors.

“Era com si allò que no podia ser, la fi del Manchester català, s’hi acostés per moments. La decadència del barri arribava als seus símbols d’identitat (...) el barri envellia: les cases, les persones, les indústries, els símbols... Només semblava que quedava el dret a la protesta, que alguns veïns conscienciats havien decidit exercir.” (Huertas, 2001: 106)

Oficialment, durant aquest període se li atribueix l’etiqueta d’obsolescència al Poblenou. Però és convenient dubtar d’aquesta hipòtesis i entendre-la com una pota més del discurs legitimador de la transformació que seguiria. La crisi econòmica de 1973 centralitza l’ocupació en serveis al centre de la ciutat i afavoreix la descentralització de la indústria, però el pes de l’activitat industrial continua sent rellevant: l’any de la nominació olímpica (1986) la població activa en el sector industrial era del 36,3% (Ferrer i Nel·lo, 1990). En aquest sentit, Checa (2007) considera que entre les dècades de 1960 i 1970 el barri es sostingut justament per les petites i mitjanes empreses que proliferen, sent responsables d’una tendència a la recuperació econòmica. Mercè Tatjer (et al., 2005) hi està d’acord: el Poblenou s’havia mantingut actiu en un conjunt de petites empreses en entorns construïts a mitjan de segle XIX i segle XX. Segons l’autora, això havia generat un “patrimoni viu” divers amb múltiples estructures socioeconòmiques, tipologies de fàbriques de pisos o naus amb diferents caràcters: monumentalistes, modernistes o brutalistes. Les seues inicials del tèxtil i l’alimentació eren llavors contenidors d’una gran diversitat de produccions que, després d’ocupar-se per la química i la metal·lúrgia, s’havien concentrat en la producció de peces i components per a grans indústries de l’automoció i empreses de transport en una organització de la producció flexible.

Una part del desfasament provenia de la fi de l’autarquia del franquisme durant els cinquanta i el pla d’estabilització per liberalitzar l’economia, elements que havien comportat un creixement concentrat a les àrees metropolitanes, desplaçant la indústria de la ciutat central a la perifèria (Ferrer i Nel·lo, 1990). Els serveis anaven en augment, generant un “macrocefalisme” del sistema urbà (Busquets, 2004) patat per la “primera terciarització” que concentrava oficines, bancs i serveis interessats en els beneficis de les rendes de posició (Ferrer i Nel·lo, 1990). Això va provocar un augment del preu del sòl central terciari als anys 1970 (el preu d’un metre quadrat a la Diagonal doblava el de la perifèria), afavorint l’expulsió de la indústria del centre de la ciutat:

“Mentrestant, els preus del sòl continuen afavorint el desplaçament d’indústria cap a fora dels límits de la ciutat i l’habitatge ha esdevingut un problema important per una gran part de la població. Així, la nova inversió en activitats industrials que requereixen superfícies grans, que en el període anterior tendia a moure’s cap al primer cinturó metropolita, ara es concentra sobretot en la segona corona metropolitana” (Ferrer i Nel·lo, 1990: 28)

L’expulsió era un fenomen reconegut pel president franquista del districte corresponent a Sant Martí, José Canalda, tot i que atribuïa l’èxode a d’altres fenòmens en comptes del preu del sòl:

“El señor Canalda no precisa demasiado este extremo. Lo que ocurre —dice— es un movimiento de substitución de las industrias que se van por otras que se establecen, las dificultades de acceso y transporte de mercancías son cada día mayores y motivan opciones migratorias. La limitación del espacio como freno a la expansión también se deja sentir” (La Vanguardia, 5 de desembre de 1972: 31)

Amb la fugida del capital, les condicions de l’espai urbà empitjoren progressivament. En paraules de l’activista i periodística local Maria Favà (2005: 15), “el Poblenou era una

merda fa trenta anys”. Les mancances comunes a la resta de barris (dèficit d’escoles, equipaments, zones verdes i de transport públic) es sumen a greuges propis com: el col·lapse constant del barri pel trànsit de les agències de transport que ocupen les fàbriques disponibles, la conversió de la platja en un abocador i la contaminació atmosfèrica de fàbriques com Fertat. Fins als setanta Poblenou és un barri aïllat, el metro no arriba fins l’any 1977 i les intervencions urbanístiques havien sigut summament puntuals i escasses entre 1940 i 1950, dedicant-se a obrir algun carrer tallat per fàbriques o construir algun bloc d’habitatge. En aquest “urbanisme torturat” (Fossas i Luque, 2015) algunes cooperatives d’habitatge com Pau i Justícia (1956), la del Montseny (1962) o La Ribera (1967) comencen a poblar una Avinguda Diagonal imaginària, feta de pols i construccions que li neguen la traça. El viu associacionisme obrerista que havia proliferat al Poblenou s’havia apropiat al conservadorisme per sobreviure al règim. Per això, l’Església del Sagrat Cor (rebatejada clandestinament com a Bocaccio per seguretat) esdevé el bressol de la futura associació de veïns a partir de la feina clandestina que militants i cristians progressistes fan des d’una “comissió de barri” encara il·legal (Huertas, 2001).

La raó de pes de l’abandonament industrial i urbà és la perspectiva projectada sobre les rendes del sòl, és a dir: el “diferencial de renda” (Smith, 1996). El salt de la indústria a diferents corones metropolitanes, en ciutats industrials com Sabadell, s’accentua amb el sorgiment de noves àrees com la Zona Franca que atreuen la indústria a partir d’avantatges fiscals en detriment de les zones industrials tradicionals de Sant Andreu de Palomar i el Poblenou (Nadal i Tafunell, 1992). De sobte, aquest últim veu com el seu sòl pot ser altament productiu per un capital immobiliari que, amb l’ajuda de l’administració, pren el relleu en la transformació del territori. L’expectativa que propietaris i promotors sostenien sobre el futur d’aquelles hectàrees industrials impacta negativament en l’activitat productiva i la inversió, hipotecant bona part de la franja litoral entre la Barceloneta i el Besòs com una espasa de Dàmocles immobiliària que expulsa empreses i coarta la renovació industrial en maquinària i edificis. La voluntat d’especular amb els sòls industrials dels propietaris, la deixadesa de patronals i una legislació laboral endarrerida i ineficaç davant la crisi de 1973 intensifica els tancaments (Amores, 2006). Entre les tàctiques més recurrents per abandonar la zona, es compta amb la crema deliberada de la fàbrica (com Iberia Ràdio el 1971) i el trasllat forçós de maquinària (com a Can Felipa el 1975) (ibid.). Davant la perspectiva de pèrdua del lloc de treball, molts treballadors intenten assegurar-lo constituint-se en cooperatives, confiscant maquinària i comprant col·lectivament els terrenys, com la ja desapareguda Oliva Artés o l’encara activa Indústries Waldes SCCL.

Les perspectives de plusvàlua immobiliària són alimentades inicialment pel Pla Comarcal de 1953, dissenyat pel poblenoví Albert Serratosa. El pla volia donar resposta al desordre urbanístic generat per la contraposició d’usos, la falta de connexió orgànica amb la ciutat i una incompleta urbanització segons els criteris del Pla Cerdà (Mansilla, 2015a). Era ambiciós i seguia un tall racionalista, determinant la seva actuació primer en una forma general que, després, es concretaria a partir de plans parcials (Monclús, 1998). Un plantejament que tindran també plans posteriors com el 22@. Després de 15 anys de postguerra sense pràcticament creixement urbà ni inversió en infraestructures, el Pla Comarcal de 1953 volia anticipar-se a la imminent expansió física de la ciutat zonificant-la (Ferrer i Nel·lo, 1990), fet pel qual assumia dues àrees de gran creixement industrial: la Zona Oest al nord de la Diagonal i la Zona Est al Poblenou. És a dir, el pla classificava el Poblenou de zona industrial. Però, finalment, el document resulta insuficient per ordenar el

desenvolupament urbà que continua perquè la munió de plans que sorgeixen acaben traint les ordenances generalistes inicials per donar resposta a les pressions de propietaris i agents immobiliaris del moment.

El Pla de la Ribera: ficció tropical o mite d'origen veïnal

L'instrument urbanístic que més efectes paralitzadors generarà sobre el territori durant els anys 1960 serà el Pla de la Ribera. És l'accelerador de l'èxode de les indústries i materialitza els moviments especuladors iniciats el 1960 en una ciutat que es converteix en el primer centre terciari de l'àrea metropolitana (GTEEP, 2006). Un grup d'empresaris propietaris de grans solars al sud del Poblenou pretenien transformar el litoral del llevant barceloní en un complex d'alts²¹ gratacels d'habitatges de luxe i centres comercials al costat del mar, recuperant la platja i eliminant el tren afectant 234 hectàrees des de la Barceloneta fins al riu Besòs.

La davantera per la transformació la lideraven els industrials propietaris del sòl que volien abandonar el barri en una operació milionària agrupant els seus interessos en la promotora Ribera S.A. l'any 1966. "Les grans indústries del sector estaven relocalitzant les seves factories fora de Barcelona i volien aconseguir la màxima plusvàlua del vell emplaçament" (Busquets, 2004: 336). Entre les empreses, hi figuraven les principals indústries de la zona: Macosa, Crèdit i Docks, Motor Ibèrica, Escofet i Pere Duran Farell, president de la Maquinista Terrestre i Marítima i de Catalana de Gas. Així doncs, les empreses volien, a partir del pla, obtenir beneficis de la proximitat del sòl al mar, ocupat llavors per barraques, vies de tren i indústries amb un futur incert (Andreu, 2011).

En ple ímpetu "desarrollista", el pla surt a exposició pública afectant a 15.000 veïns i, tot i rebatejar-se amb el nom neutral de "Sector Marítim Oriental", se'l reconeix popularment com la "Copacabana barcelonina", sobrenom que s'atribueix al propi alcalde franquista Porcioles. El Pla de la Ribera implica tres elements que impacten amb força en la trajectòria del barri fins la seva actualitat: (1) anticipa un discurs reproduït posteriorment durant la transformació pels Jocs Olímpics, (2) posa les bases per l'experimentació neoliberal al Poblenou, i (3) construeix un mite d'origen del moviment veïnal ubicant la seva arrencada en una poderosa victòria legitimadora. En primer lloc, al Pla de la Ribera s'anticipen molts dels discursos que el conjunt de la ciutadania rebrà com a resposta oficial per legitimar transformacions posteriors, com les olímpiques. El principal eslògan és la recuperació del mar: "Barcelona, una ciutat que no pot seguir vivint d'esquenes al mar" és defensat en campanyes de premsa pagades pels propietaris del sòl. L'administració, per la seva banda, al·lega que la indústria del barri estava desfasada i fa circular per primera vegada la noció d'obsolescència sobre el barri i la necessitat de "recuperar" el mar. Fins i tot, empra un discurs sobre una "Copacabana perduda" que caldria recuperar de les classes baixes, intervenint la zona per tal que l'ocupessin classes altes, com indiquen els estudis de memòria històrica del Grup de Treball d'Etnologia de l'Espai Públic de l'Institut Català d'Antropologia (GTEEP, 2006). Segons la crítica marxista d'un conjunt d'arquitectes de l'època (Solà Morales et al., 1974), el què provocava la configuració ociosa-burguesa era el contrari: donava l'esquena al mar. En tot cas, és gràcies a les fortes campanyes publicitàries sobre el rescat higiènic d'unes platges maltractades per deixalles urbanes i industrials que el pla es pot presentar d'interès general. Els gerents de Ribera S.A. i els portaveus de l'Ajuntament es referien al Poblenou des del menyspreu i la distància, i en

²¹ L'alta edificabilitat de 2,5 m² de sostre per m² de sòl és un dels principals motius d'oposició veïnal. Curiosament, les alçades del futur pla 22@ que afectarà al barri té una edificabilitat similar.

una reunió de 1965 a l'escola de periodisme entre representants veïnals i portaveus de l'empresa, un d'ells afirma que no sabia perquè es queixaven tant per la transformació del carrer Enna en una Ronda Litoral, si no hi passava pas ningú (GTEEP, 2006).

En segon lloc, el Pla de la Ribera inicia una tradició que prendrà força al barri: l'assaig de polítiques neoliberals. Poblenou és considerat per primer cop un laboratori on tantejar un inaugural intent d'inversió públic-privada en la remodelació urbana unint representants estatals i propietaris del sòl industrial (Mansilla, 2015a) i es mesura les forces d'oposició, les conseqüències i els mecanismes que implicava. En tercer lloc, el pla es converteix en el mite d'origen del moviment veïnal. El que ha transcendit localment del conflicte és que el projecte és àmpliament contestat pel veïnat i col·legis professionals, arribant a celebrar-se grans manifestacions, crema de contenidors i actes de força com la notificació de més de 7.791 impugnacions. A partir de diferents reunions amb el regidor del districte el veïnat, petits comerciants i col·legis professionals forcen a l'Ajuntament a acceptar un concurs d'idees per construir un pla alternatiu a la construcció del cinturó litoral. Una de les principals crítiques era el seu caràcter segregacionista entre el Poblenou existent i els nous edificis de luxe:

“Las impugnaciones fueron desestimadas, pero los vecinos, entidades y colegios profesionales convocaron un concurso de ideas, y el 29 de diciembre de 1971, el pleno aprobó provisionalmente la «modificación», aceptando que el trazado del Cinturón Litoral sea el que propone el proyecto ganador del concurso de ideas.”
(La Vanguardia, 5 de desembre de 1972: 31)

Segons les entrevistes realitzades pel GTEEP (2006), el volum i força de la contestació hauria sigut mitificada. Fora dels nuclis actius i de les associacions de veïns, la majoria de veïns entrevistats no saben què és el Pla de la Ribera, no recorden cap manifestació i fins i tot el confonen amb el de la Vila Olímpica. Pel GTEEP (2006), la lluita contra el pla s'hauria dut a terme des d'un terreny mediàtic i des de sectors professionals per canals oficials. La premsa²² és el lloc de batalla on es parla de concentracions de 3000 persones al Casino de l'Aliança, s'assenyalen les impugnacions multitudinàries i es remarca la implicació de col·legis professionals. El fet polèmic és que no haurien estat les lluites veïnals les que, exclusivament, havien aturat el pla, sinó que les causes són poc clares i tendeixen a la suma de diferents factors: l'inici de la crisi de 1973 limita la inversió requerida pel pla; la mediatització del conflicte en diferents mitjans locals i autonòmics; els dubtes de l'administració perquè el pla s'oposava al previ Pla Comarcal de 1953; les molèsties que el pla generava a la petita burgesia del barri i a col·legis professionals.

No obstant això, la romantització del conflicte serveix de mite fundacional per l'Associació de Veïns de Poblenou (1972) i la del Taulat (1970), diferenciades perquè la primera era formada per gent més jove i polititzada i provinent de la clandestina Comissió de Barri composta per membres de Bandera Roja, el PSUC i cristians progressistes. A partir d'una escissió, els cristians i militants del PSUC decideixen seguir la lluita en la legalitat a través de la figura de l'associació. La llegenda sobre la victòria veïnal incontestable també serviria per mantenir les identitats de les associacions veïnals més endavant, durant l'etapa democràtica: un període en el que el moviment veïnal viu una crisi pel traspàs de membres destacats cap a l'Ajuntament, buidant-les d'activistes i líders²³ (GTEEP, 2006). La cohesió es mantindria, també, pel capital simbòlic que les dues associacions de veïns del

22 Fins i tot del barri Quatre Cantons es posiciona políticament per primera vegada en els números 51 i 52 i en un especial sobre “Pueblo Nuevo en peligro!”.

23 En el cas de Sant Martí les primeres eleccions porten a la regidoria al PSUC.

barri haurien adquirit al solidaritzar-se amb els conflictes laborals per la deslocalització industrial els anys 1970. En alguns casos, la solidaritat del teixit associatiu va ser decisiva pel manteniment del conflicte, com mostra Amores (2006) en el suport de l'Associació de Veïns del Poblenou als acomiadats d'Iber Ràdio.

L'eufòria olímpica

Entre 1960 i 1970, després del fallit intent de la Copacabana barcelonina, al Poblenou s'hi intervé de forma limítrofa acabant de dibuixar les seves fronteres i la urbanització de l'avinguda Meridiana i la Gran Via de les Corts Catalanes deixen enrere part de l'aïllament que vivia el barri. L'aprovació l'any 1976 del Pla General Metropolità (PGM) consolida la qualificació industrial (22a) del Poblenou, tot i que posava algunes bases per la remodelació urbana com el PERI Diagonal Poblenou (Clarós, 2010) i prometia una actuació més integral que el Pla Comarcal de 1953²⁴.

El PGM serà la base per la metamorfosi cap a la ciutat postindustrial (Tello, 1993) en un context d'incertesa per la transició democràtica i el fi de la dictadura. Es tracta d'un pla bàsic i flexible pensat per l'aprovació posterior de projectes específics sota l'objectiu de racionalitzar el creixement descontrolat de feia 20 anys, donant solució a problemes de densitat i de falta d'equipaments i espais lliures (Nel-lo, 2012). Però l'elasticitat del PGM permetrà l'aiguabarreig entre les normes que especifica i diferents interessos locals que es dissolen en l'urbanisme de la ciutat (Capel, 2007). De fet, per les associacions veïnals el PGM sostenia un caràcter destructiu i seguia promovent un creixement urbà desenfrenat, tot i que amb el temps algunes n'han defensat la seva positivitat per allunyar la zonificació, adoptar una perspectiva global i prendre mesures contra la suburbanització (Álvarez-Mora i Camerín, 2019). El context polític pel sorgiment de la PGM és particular. Segons Delgado (2008b), Porcioles identifica en els intel·lectuals crítics d'esquerres (marxistes i comunistes) la possibilitat per tal que la seva Gran Barcelona sobrevisqui a la fi del règim franquista. Molts dels tècnics i polítics d'esquerres que assumirien funcions en el primer Ajuntament democràtic havien format part de l'equip urbanístic de Porcioles i n'assegurarien la continuïtat a partir del moviment de cooptació de l'alcalde franquista.

A part de tècnics i polítics, l'encadenament entre el franquisme i la democràcia també és representat pel primer alcalde democràtic, el socialista Narcís Serra, membre del gabinet d'estudis que havia redactat el Pla de la Ribera. Des de 1982, Pasqual Maragall pren les regnes del consistori obsessionant-se per la competència urbana i l'empresarialisme. Maragall assumiria la imatge terciària que el porciolisme havia iniciat i prioritzaria la projecció de la ciutat cap a l'exterior per convertir-la en el centre director d'una macroregió metropolitana formada per València, Saragossa, Tolosa i Montpeller (López, 1991). El govern volia que la ciutat fos part d'un mapa global amb diferents punts calents, nodes que competeixen entre ells i que requereixen d'una organització flexible. El Poblenou era vist com la terra promesa on relançar la ciutat, la zona havia de respondre a les necessitats de la nova metròpoli global com si fos un terreny verge. Escenari i aparador, el nucli industrial esdevé el laboratori dels urbanistes de torn i viu, a partir de diferents mossegades, un conjunt de plans que emulen els objectius del Pla de la Ribera, aquest cop en plena democràcia. Les transformacions que es viuen al Poblenou es realitzen en l'anomenat "segon període" de l'urbanisme barceloní. Segons els partidaris d'aquesta "teoria de les etapes", les intervencions al barri són víctima d'una "traïció" als

24 I de la resta de temptatives sense èxit del Pla Provincial de 1959 i el Pla Director de l'Àrea Metropolitana de 1966 (Clarós, 2010).

críteris que havien guiat les renovacions urbanes des del retorn democràtic fins a la nominació olímpica, marcant així una distinció entre un primer i segon moment de l'urbanisme a la ciutat.

El primer període (1979-1985) coincidiria amb la restauració democràtica i l'emergència d'un "urbanisme qualitatiu" (Monclús, 2004) sensible al context social i històric, a la transformació urbana de petit gra i promotor d'una re-valorització de la ciutat tradicional i dels seus elements comuns: carrers, places i espais públics²⁵. El Departament d'Urbanisme, capitanejat per Oriol Bohigas, fixa en aquesta fase dos eixos per consolidar la visió: la recuperació de les trames històriques i la re-urbanització (o monumentalització) de les perifèries. Aquests propòsits s'havien de materialitzar en diferents "projectes urbans" que, tot i la postura oficial, tampoc eren exclusius de Barcelona: els IBA de Berlín o els parisencs Grand Projects són homòlegs europeus de l'auge de l'urbanisme postmodern. Barcelona es converteix així en un bombardeig de 150 intervencions a petita escala seguint els ideals de la "ciutat collage" de Collin Rowe: els urbanistes municipals de Bohigas atribueixen un projecte arquitectònic a cada sector urbà a intervenir -com si la ciutat fos un patchwork- i es fixen per objectiu solucionar els dèficits en infraestructures i serveis. Els fragments resultants de les actuacions s'havien d'unir amb la resta de ciutat amb operacions de sutura, brodant els límits en una continuïtat urbana apedaçada.

La fi d'aquesta primera etapa i l'inici de la segona (1986-1992) és marcada la designació olímpica de 1986. És l'inici d'un nou urbanisme estratègic de grans infraestructures i projectes per satisfer les necessitats dels Jocs Olímpics. El què per alguns seria una "deslleialtat" al model anterior (Montaner i Muxí, 2002), per d'altres era la consolidació d'un modus operandi present des del porciolisme (Delgado, 2008b; 2011). Sigui com sigui, l'atenció a la història i el context és abandonat per la dèria de Maragall per relançar la ciutat, fet que comporta la dependència de grans operadors immobiliaris i bancaris al ser els únics capaços d'assolir una ràpida transformació.

"Estic convençut que per cada bona idea hi ha un operador i un finançador possible que cal saber trobar. Tot sovint la meva feina és d'intermediari en aquest terreny. Podria dedicar totes les meves hores a això i encara quedarien possibilitats inexplorades. La ciutat no havia tingut fins ara els mecanismes mínims per acomboiar aquesta mena de possibilitats." (Maragall, 1986: 98).

Durant la primera meitat dels anys vuitanta, Barcelona havia semblat l'excepció a les polítiques europees regeneratives que, sota l'objectiu d'erradicar zones de concentració de la pobresa, comportaven la gentrificació dels centres urbans (Pareja i Tapada, 2001). Però a partir de 1986 es fa evident que la promoció econòmica passa per davant de la recuperació urbanística i la redistribució, reafirmant un clima neoliberal en la gestió urbana que es resumeix magníficament en la introducció de capital públic en sectors privats en base a "projectes" ara estratègics²⁶. L'Ajuntament, més concentrat en "promoure" intervencions que en "executar-les", converteix el màrqueting urbà en l'instrument per antonomàsia per afrontar la competència urbana internacional, donant llum a una "ciutat mentidera" (Delgado, 2008b). Així, l'acupuntura urbana és substituïda per la "pròtesis" (Montaner i Muxí, 2011) i les crítiques a l'urbanisme modern monumentalista moren en l'ascens de l'objecte arquitectònic i el disseny com a eina per la

²⁵ Uns principis afavorits políticament pel nul creixement econòmic que feia qüestionar els postulats moderns de Le Corbusier i la Carta d'Atenes, prioritzant les relacions culturals amb l'espai abans que intervencions in vitro com Chandighar.

²⁶ Per exemple, la transformació de Ciutat Vella realitzada per l'agència de capital mixt PROCIVESA (Promoció de Ciutat Vella, S.A.).

nova ciutat-marca (González Aguado, 2016). Com els *waterfronts* de Boston, Baltimore, Los Angeles o als Docklands londinencs, Barcelona inclou en el seu portafolis particular “imatges” de renovació que vol promocionar amb les Olimpíades. L'impuls econòmic dels Jocs Olímpics actua de catalitzador per intervencions d'aquest estil que, d'altra manera, haguessin sigut difícilment assolibles en el curt termini. El nou “urbanisme de gran envergadura” no permet la participació ciutadana (Pareja i Tapada, 2001) i, ràpidament, els projectes abans liderats per l'administració passen a ser dirigits ara per operadors. Maragall, amb el 10 a l'espatlla, havia decidit fer d'alcalde “migcampista” i repartir joc:

“A tot moment hi ha trens que passen i els podem perdre o agafar. Jo no puc entomar les pilotes i guardar-les. La meva obligació és passar-la, fer-la córrer, donar-la a la persona que està ben situada per arribar a quallar la jugada, com aquells jugadors de mig centre que han de repartir joc. I aquest joc, en un 70%, és d'iniciativa privada” (Maragall, 1986: 68-69)

El camp de joc, però, seria el Poblenou.

La Icària de Maragall

Què seria d'uns Jocs Olímpics sense una residència pels atletes? A Barcelona, aquesta funció seria assumida per primer cop en un entorn ja construït a partir del sacrifici d'un barri que es trobava a poc més d'un kilòmetre del centre, però que històricament havia sigut marginat per la seva difícil accessibilitat i condició productiva (Caballé, 2010). Es preveia que el nou barri incorporés a la ciutat més de 2000 habitatges, 180 locals comercials i dues torres de 143 metres que esdevindrien els veritables símbols dels jocs. No era la primera vegada que els planificadors locals destruïen un barri²⁷, però a diferència de la tragèdia amb la que s'havien viscuts aquests episodis anteriorment, ara no només es desenvolupaven sota una minsa crispació social, sinó que el clima evidenciava grans mostres d'“entusiasme ciutadà”. Per exemple, el primer cap de setmana que es podia visitar la Vila Olímpica s'hi van aproximar més de 700.000 visitants (Narotzky, 2007).

La resposta veïnal és molt inferior a la que ha transcendit del Pla de la Ribera i es resumeix en dos episodis: (1) la constitució d'una comissió per part de l'Associació de Veïns i Veïnes de Poblenou i La Flor de Maig que duria a terme un conjunt d'activitats reflexives sota el nom “Poblenou, on vas?” que incloïen la visita al barri i una projecció de vídeos. I (2) el sorgiment d'algunes protestes ràpidament sufocades contra el Cinturó Litoral. Alguns veïns i entitats, aglutinats entorn la Coordinadora d'Entitats del Poblenou, protestaven per la falta de participació en la construcció de la via urbana, considerada una nova barrera entre el barri i la platja com la que havia existit abans amb les vies del tren. En canvi, el marginal Comitè Icària constituït per joves poblenovins tindria un posicionament més radical. Després d'una assemblea a la tardor del 1987 celebrada al Casino de l'Aliança sota el lema “Volem ser consultats”, els moviments veïnals aconseguïen que l'Ajuntament cobrés una part del Cinturó.

A part d'aquestes excepcions, la Vila Olímpica és construïda sense gran contestació sobre Icària. La víctima era un barri “inventat” des de fora (Doncel, 1988) que des de l'exterior generava la il·lusió de tenir identitat pròpia al ser un petit nucli aïllat per les vies del tren. Cerdà denominava aquest sector sud del Poblenou “Icària”, topònim que l'Ajuntament de Maragall absorbiria per parlar d'una “Nova Icària” en el mateix terreny. La crítica veïnal titllaria de cínica la nomenclatura: una zona de luxe segregada poc tenia a veure amb el

²⁷ La construcció de la Ciutadella havia provocat la destrucció del barri de la Ribera, per exemple.

socialisme utòpic (Casellas, 2016). La transformació de la zona es faria oficial quan l'Ajuntament aprovés el pla "Sector Avinguda Icària-Passeig Carles I". Un títol més neutral que "Pla de la Ribera", tot i que reedita les pretensions per requalificar el sòl²⁸ (Montaner i Muxí, 2011) encara ocupat per la majoria d'indústries que van tirar endavant el pla dels anys seixanta²⁹. La perspectiva de transformació del Pla de la Ribera i la voluntat per abandonar la zona dels industrials i propietaris havia generat una onada crònica de desinversió al territori (Tatjer et al., 2005). El deteriorament físic, juntament a l'*omertá* ciutadana en previsió de la celebració dels JJOO, legitimen la política de terra cremada de l'Ajuntament sense massa més miraments que alguns estudis de testimoniatge històric i arquitectònic, com el de l'historiador local Manel Arranz, i l'etnografia ad hoc de Concha Doncel³⁰. Segons aquesta última, els propis habitants tenien la sensació històrica d'habitar la zona amb temporalitat, fet pel qual no es constitueix una entitat negociadora amb l'Ajuntament de cara a les expropiacions:

"A la pràctica, la situació actual no es considera nova, ni conseqüència directa de la celebració dels Jocs Olímpics, sinó que correspon a una estratègia planificada des de fa temps, i es creu que data del temps de la Barcelona de Porcioles" (Doncel, 1988: 28)

Doncel (1988), fent parlar als habitants del barri perdut, mostra com la mort d'Icària implica la desaparició d'un dels indrets més representatius de la cultura industrial i proto-industrial de Barcelona. De fet, el xoc per la destrucció del barri marca l'inici dels estudis sobre patrimoni industrial a la ciutat (Tatjer et al., 2005). Encaixada entre el Bogatell, la Ciutadella i la platja, la zona havia sigut un nucli diferenciat històricament del Poblenou, tot i que hi mantenien una relació de dependència pel proveïment de serveis bàsics via el Barri de la Plata. Hi predominava la indústria, però hi era present una minoria d'habitatges tradicionals per a treballadors (Doncel, 1988). Els "icarians" es dividien en dues principals barriades: la del Somorrostro, abans de la seva desaparició, i la dels habitatges ubicats entre els carrers Vallgorgina i Sant Pol. Els bars vertebraven la sociabilitat d'un barri sense cap tipus de local social ni equipament cultural i on la proximitat entre llar i treball generaven un embolic de relacions socials (ibíd.). La transformació de la zona industrial també suposaria una "neteja social": l'expulsió de la població obrera inquilina dels habitatges i les barraques de l'antic teixit fabril fa gala de l'herència "higienitzant" que el pla mantenia amb les grans reformes del segle XIX (Perrone, 2017). El discurs polític legitimava l'expulsió dels habitants amb els mateixos arguments que havia eximit el Pla de la Ribera: crear un focus urbà que canalitzés l'ús ciutadà del mar, i fins i tot manté la línia costanera promoguda per Ribera S.A. (ibíd.).

"La desaparición de muchos núcleos de barracas durante el franquismo obedeció a meros criterios estéticos o a necesidades urbanísticas más que a razones de justicia, como las barracas de la Diagonal cuando el Congreso Eucarístico, que dieron origen a los Barrios del Polvorín y Can Clos (...) Ahora, con la Villa Olímpica, van a desaparecer las barracas del Trascementerio, más que por razones incluso

²⁸ Com planteja Caballé (2010: 2-3): "Es pertinent no oblidar, encara que incomodi, que en bona mesura l'avantprojecte de la creació de la Vila Olímpica té les seves arrels profundes en els interessos de transformació urbana que van expressar en plena dictadura els grans propietaris de la zona. Tampoc s'hauria d'oblidar que el primer alcalde de Barcelona sorgit després de les primeres eleccions democràtiques i impulsor de la candidatura olímpica, Narcís Serra, havia format part destacada del ganivet d'estudis que va elaborar el projecte del Pla de la Ribera. (...) Òbviament, el primer que va desaparèixer va ser el nom de 'Pla de la Ribera', substituït per un molt més neutre i amb meres referències de localització vial: Sector Avinguda Icària - Passeig Carles I".

²⁹ Ferrer Internacional, Catalana de Gas i Electricitat, La Maquinista, Motor Ibérica, Crèdit i Docks, Foret.

³⁰ Arranz, M. (ed). (1988). Estudi historico.arquitectonic del sector Avinguda Icària-Passeig Carles I. Ajuntament de Barcelona, Vila Olímpica SA.

estéticas, porque aquellos terrenos los necesita el deporte, o los servicios al servicio del deporte.” (Candel, 1988: 23)

La gestió de la transformació recau en dues empreses: Vila Olímpica S.A. (VOSA), representant de la partida pública i encarregada de generar la infraestructura i un nombre reduït d'habitatges; i Nova Icària S.A. (NISA), empresa del sector privat que veia com la inversió pública en l'entorn afavoria la seva tasca menys laboriosa: construir habitatges i comercialitzar-los. Tot i que el 25% de les residències havien de ser de tipus protegit, finalment es venen tots a preu de mercat (uns 2.600€/m²). El resultat final d'Oriol Bohigas, Davis Mackay i Josep Martorell és un “eixample elitista” (Casellas, 2016) que concentra alguns dels pitjors malsons del model Barcelona: els interiors enjardinats que havien de fer real el desig incomplet de Cerdà acaben sent d'ús privat, l'organització de l'espai genera una ciutat sense vida amb poc ús col·lectiu arrel d'una gran securització (Perrone, 2017) i l'ús d'un disseny urbà i escultòric -que compta amb peces estrofolàries com el peix de ferro de Frank Gehry i la utilització de plantes tropicals d'altres latituds- converteixen la zona en un autèntic “simulacre” (Magrinyà i Maza, 2005).

La intervenció té els corresponents efectes en el preu del sòl del nou barri modern pròxim al mar, però les funcions que Bohigas n'esperava per descentralitzar el centre i evitar una terciarització excessiva de l'Eixample fracassen. La Vila Olímpica és una de les àrees de nova centralitat que es preveien per esponjar el centre, però s'acaben ubicant massa a prop del mateix i generen una pujada dels preus sense dispersar realment l'activitat terciària (Tello et al., 2000). Finalment, la intervenció havia “recuperat” (o conquerit) el mar com ja proposava Le Corbusier al GATPAC³¹ abans de la Guerra Civil, i suposa el tret de sortida per la transformació del litoral: de la Barceloneta al Besòs.

Una diagonal de fang per una altra vila olímpica

La celebració dels JJOO situa Barcelona a la cúspide del reconeixement internacional. Maragall per fi havia situat la ciutat al mapa i, a més, ho havia aconseguit sense triturar del tot la pau social aconseguint l'adhesió al projecte de ciutat gràcies a diferents “mites ciutadans” (Vázquez Montalbán, 1995). L'alcalde havia procurat que el ciutadà “entengués” i compartís la visió oficial mitjançant la recuperació d'un sentiment de pertinença a la ciutat i instrumentalitzant l'anterior període d'urbanisme redistributiu per legitimar les transformacions que ara es vivien (Narotzky, 2007). Per la seva banda, la premsa local s'encarregava d'esbombar l'èxit internacional per suscitar acceptació. En aquest sentit, són claus el premi de Disseny Urbà atorgat per la Universitat de Harvard a les reformes dels vuitanta, o la Medalla d'Or del Reial Institut d'Arquitectes Britànics (Benach, 2000). Les transformacions pel “1992, objectiu de tots” consoliden la ciutat com una “pàtria, empresa i mercaderia” (Vainer, 2000), silenciant la crítica en una eufòria olímpica que feia de la transformació un espectacle en si mateixa (Benach, 1993).

La ressaca olímpica, però, seria més complicada. La crisi immediata a la celebració dels JJOO, degut als deutes que havia adquirit el consistori, feia perillar la continuïtat de la transformació i amenaçava en deixar projectes inacabats. Joan Clos pren el relleu de Maragall a ritme de samba, i amb ell s'entronitza Josep Acebillo com a nou jerarca de l'urbanisme municipal. Ambdós consoliden l'empresarialisme a la ciutat i porten a l'extrem la intervenció estratègica de gran calat considerant que els súper-projectes (com el 22@ o l'eix Sant Andreu-La Sagrera) són l'antídot a la desacceleració. Fins i tot, promouen unes segones olimpíades fallides amb la celebració del Fòrum de les Cultures de 2004. El nou

³¹ Grup d'Arquitectes i Tècnics Catalans per al Progrés de l'Arquitectura Contemporània.

govern s'interessa especialment per les últimes modes internacionals, com l'ús de la cultura i el coneixement com a motor del desenvolupament urbà, assumint com a pròpies teories del capital humà per fer més "creativa" la ciutat de cara a una economia global (Ribera Fumaz, 2017). El nou relat hegemònic descriu l'exemplaritat del model Barcelona, no per la seva mà quirúrgica com als vuitanta, sinó per la combinació musculada de polítiques públiques i grans projectes urbans que prometen tendir a un suposat creixement econòmic sense impactes socials negatius (González Aguado, 2016). Però a peu de carrer el model trontolla: l'ideal de compacitat no s'aconsegueix, triomfa l'automòbil fent proliferar una suburbanització que persegueix el sòl més barat i s'expulsa la indústria del centre comprometen el nucli interior al monopoli del terciari (Capel, 2007). Els elements pels que s'havia aclamat al model -el rol clau de l'espai públic en la generació de la identitat, el fort lideratge públic i la continuïtat urbana en la millora de les perifèries- són substituïts per idees de centralitat i polítiques d'aclimatació a dinàmiques globals tard-capitalistes. Per alguns autors (Delgado, 2008b), el resultat final era una ciutat borrosa, difusa i discontinua que no s'hauria generat en dues etapes, sinó que l'"urbanisme d'objectes autònoms" simplement continuava.

Tot semblava indicar que els dirigents de l'urbanisme barceloní no eren tant els polítics escollits com els grups empresarials i les nissagues familiars consolidades al poder des del franquisme (Delgado, 2018a). La primera fase aparentment innocent de Serra i Maragall serveix per forjar una "ideologia de consens" (ibíd.) que permetria una legitimació simbòlica que dissuadiria resistències. Així doncs, les crítiques de fons dels partidaris de la "teoria de les etapes" responen més a la pèrdua de la capacitat de direcció hegemònica del govern municipal a l'hora de construir ciutat (veure Montaner i Muxí, 2002), o una "ciutat pantalla" pacificada (López, 1991), que a un canvi real de la direcció urbanística.

A aquestes alçades el Poblenou es converteix en l'autèntic conillet d'índies de les transformacions, passant de ser un barri oblidat a tenir un rol preponderant en la nova ciutat postindustrial. La reconversió del litoral s'accelera passades les olimpíades. Els JJOO havien introduït canvis radicals en la comunicació, infraestructures i noves instal·lacions culturals fent desaparèixer les inundacions endèmiques, eliminant les vies del tren i construint 12 hectàrees de parc marítim. Les intencions del Departament d'Urbanisme eren aprofitar aquest rebuf per intervenir en un altre assalt al Poblenou on s'erigia una de les empreses metal·lúrgiques més grans de Catalunya: Macosa. La fàbrica ocupava en bloc 18 illes de l'Eixample i, durant un segle i mig, havia ocupat a més de 2.500 treballadors que produïen grans estructures de ferro, com el primer funicular del Tibidabo o les escales mecàniques del metro.

La PGM de 1976 havia determinat que a la intersecció entre Rambla Prim, la nova Ronda Litoral i la futura avinguda Diagonal li corresponia la construcció del Centre Direccional Litoral-Provençana. La zona era poc més que un gran descampat, un "Rancho Grande" que feia de plaça i lloc de trobada pels habitants de la zona agrupats en tres blocs cooperatius en triangle i en l'entramat d'habitatges de petit gra construït entre fàbriques que abans havia sigut la França Xica. L'endeutament municipal per la factura dels JJOO, juntament a la voluntat de Catalana de Gas i la família Durall (propietària del sòl) són el leitmotiv per la transformació de la zona, delegada a l'empresa nord-americana Kemper. Els nord-americans prometien un nou centre terciari en aquell nucli gris a ulls de tècnics i polítics municipals. La primera associació de veïns de la zona havia batejat aquell entorn com a Diagonal Mar, un nom que agradaria a l'Ajuntament i promotors fins al punt de fer-se'l seu. L'operació semblava que seria àgil, ja que l'executiu de Kemper era un reconegut

empresari mig mexicà i mig americà amb contactes en les altes esferes catalanes: Juan Manuel Rosillo, també conegut com a John Rosillo. Però les coses es torcen quan és condemnat a 5 anys de presó per instrumentalitzar la venda dels terrenys per una tercera part del preu real a partir d'una societat pantalla. L'extravagància del personatge queda justificada quan col·loca al davant de l'empresa a una persona sense llar de qui s'intenta desfer a Caracas vestint-lo amb roba cara facilitant el seu atracament (Clarós, 2016).

L'empresari no és l'únic encausat, els ex-directius de la Macosa són acusats d'apropiar-se indegudament més de 1.000 milions de pessetes, i fins i tot l'advocat acaba sent processat a l'haver traçat un pla il·lícit per evitar la presó del seu client. El final de Rosillo no té res a envejar a l'última estrena en cartellera: fugi a Cuba, però l'any 2007 és trobat mort en un hotel de Panamà (on tenia negocis amb Josep Pujol Ferrusola). Aquest episodi calabrès acaba amb la baixada de pantalons de l'Ajuntament davant una nova immobiliària texana que prometia transformar, aquest cop sí, la zona a canvi d'una sèrie d'exigències: fer més pisos, menys oficines i un gran *mall* de 67.000m². El resultat final és una "segona Vila Olímpica" (Mansilla, 2015a) construïda amb la mateixa sordesa cap al ciutadà i substituïnt de mateixa forma el teixit vell intervingut ex novo (Clarós, 2016). El centre comercial, a més, acabaria de liquidar el petit comerç de la zona.

El model americà de ciutat dual s'intensificaria a Diagonal Mar amb la finalització de l'avinguda Diagonal l'any 1999. La via marca una frontera física i simbòlica entre els habitatges de luxe de nova construcció i els immediats blocs cooperatius existents, els habitatges poblenovins de sobre la Diagonal i els polígons residencials del Besòs i el Maresme. Des dels anys 1990 l'Ajuntament havia treballat paral·lelament per tal que la via promesa arribés d'una vegada al mar al Besòs, ja que des que Cerdà ho dibuixés tota administració ho havia mantingut al tinter. L'obertura de la Diagonal és l'entrada simbòlica de Barcelona al barri i desventra la munió de fàbriques, habitatges i descampats inacceptables per la mirada higiènica barcelonina segons la qual calia oxigenar aquella zona perquè torpedinava el científisme ideat per Cerdà. Aquella "diagonal de fang" (Huertas, 2001) havia sigut fins al moment un laberint de solars destinats a la deixalleria, com el de Pere IV amb Bilbao, camps llaurats i de futbol (com el del Monopol), un lloc veïnal com la placeta Vilarasau feta pels propis veïns en un espai erm, unes pistes de tennis a Bac de Roda, un bon restaurant sense cartell i un joc de vies particulars com el passatge de la Marina que connectava en un traçat semicircular amb el Camí Antic de València. Tot aquell món deixava d'existir a favor de la nova arteria legitimada:

"Qui la vist i qui la veu' es pot dir amb tota propietat en parlar del tram de la Diagonal que va de les Glòries al Fòrum. De fet, fa vint anys no la veia ningú perquè hi havia molt pocs trams oberts, que estaven sobretot en els extrems, prop de les Glòries i del barri del Besòs. La resta era un maremàgnum caòtic de fàbriques, tallers, solars i cases que s'aixecaven enmig del que avui és la nova Diagonal. (...)Tothom sabia que era una zona sentenciada perquè un dia o altre caldria obrir la Diagonal i ningú no feia millores, o feia només les més imprescindibles. Aquesta situació va durar dècades i el resultat va ser un paisatge decadent i amb un punt d'enyorança, que, a més, dividia el barri transversalment" (Favà i Sarsanedas, 2009: 3)

Per altre costat, l'obertura de l'avinguda Diagonal també es realitzaria un tramés més amunt on quedava esquarterada pel torturat urbanisme industrial que hem vist anteriorment. Enllestir la Diagonal de Glòries fins al nou enclavament de Diagonal Mar es realitzava sota l'argument de "sanejar" i establir nous vincles amb la ciutat (Sabatè i Tironi, 2008). Aquesta era la coartada per l'expropiació de 730 habitatges i 500 negocis i la

construcció de 5.000 nous pisos que escortarien la nova via fent de cortina al paisatge fabril i la pobresa que amagava al seu darrere. La “voluntat maníaca” (ibíd.) de l’Ajuntament per tirar endavant el projecte fa que renunciï al seu lideratge i a l’habitatge social previst inicialment. El mètode final per la transformació seria el partenariat públic-privat que comptava amb els principals promotors del moment: Núñez i Navarro, la Clau d’Or, Caixa de Catalunya i el grup Figueres. Prèviament, l’Ajuntament havia fomentat l’actuació dels constructors urbanitzant alguns carrers, així els agents privats assumirien la part menys complicada de l’operació, mentre que es mantindria com a responsabilitat del consistori assumir les àrees més costoses (Serratosa, 2009; Sabaté i Tironi, 2008).

El vist i plau pel “Pla especial de reforma interior del sector Diagonal-Poble Nou” arriba el 1993, després que el director d’Urbanisme de la Generalitat (Joan Anton Solans) faci rebaixar les expectatives de immobiliàries reduint l’edificabilitat fins a 1,3 m² de sostre per cada m² de sòl. Aquest nou tram poblenoví d’una “Diagonal de Diagonals” (Serratosa, 2009) obre una nova connectivitat i reforça la introducció de la trama de l’Eixample a la zona amb la urbanització de diferents carrers. També suposa una revalorització d’algunes fàbriques que, de sobte, es converteixen en part de la façana de la nova avinguda, com Ca l’Aranyó o Can Jaumandreu. La Diagonal tenia la funció de facilitar els recorreguts de la zona amb la ciutat, dirigint el trànsit d’un extrem a l’altre i conduint-lo a les sortides tradicionals per la costa, el Llobregat i el Besòs (Serratosa, 2009), però també serveix com a destacament avançat per actuar arreu del barri, començant a connectar cada racó a una via que podia oferir certes garanties als inversors.

El gran perdedor d’aquesta nova avinguda és la vertebra tradicional del barri: Pere IV. La construcció del Parc del Centre de Poblenou n’és la prova definitiva. Construït per l’ideòleg de la Torre Glòries, Jean Nouvel, va tenir un cost de 20 milions d’euros que s’ha de sumar al preu de manteniment, el més elevat del pressupost de Parcs i Jardins³². L’arxipèlag de jardins amputen l’antiga carretera de Mataró en la seva trobada amb la Diagonal per culpa d’un mur vegetal de 300 metres que no només talla la traça, sinó que amaga fàbriques com Oliva Artés i Can Ricart (Clarós, 2008). La construcció d’un gran hotel i un mastodòntic edifici d’habitatges on s’havia aixecat una vella caldereria acaben d’oposar-se al caràcter industrial de Pere IV provocant que, en una creu violenta, les dues vies xoquin ferotgement. La falta de visió integral genera dispersió i pèrdua de densitat en un cor altament sensible patrimonialment (la zona també reuneix Ca l’Alier, La Escocesa, l’Església del Sagrat Cor a part de les dues fàbriques mencionades abans, així com els desapareguts Can Jover i masia dels Lacambra). Al Poblenou, la Diagonal no té un rol de corredor, sinó que separa vells i nous teixits sota un caràcter segregacionista des de Glòries fins al Besòs (Clarós, 2008):

“És per això que la Diagonal, una avinguda que al llarg del seu recorregut sempre ha servit per relacionar teixits urbans, quan gira i es converteix en l’avinguda Taulat té com a missió dividir.” (Montaner i Muxí, 2002: 267)

Igual que la Vila Olímpica, Diagonal Mar havia acabat sent una “ciutat indoor” (Clarós, 2010) a partir d’un joc de jardins i espais públics que privilegiaven l’ús privat de les noves classes “trionfants” (Mansilla, 2015b) aterrades al barri enfront d’un ús col·lectiu i participat de tots els residents, també de les classes populars separades per la nova Diagonal. La descomposició de la suposada Barcelona modèlica coincideix amb

³² Qualsevol modificació del mateix se li ha de consultar a l’arquitecte francès, com va succeir amb un parc infantil afegit a posteriori (Rosselló, 2018).

l'aprovació l'any 2000 del pla 22@ que, de forma similar a un “cotxe escombra” en una cursa ciclista, afectava tot aquell sòl que les repetides mossegades al terreny industrial del Poblenou durant els anys noranta no havien aconseguit transformar. La nova Diagonal lubrica la transformació de la zona i facilita la celebració del Fòrum de les Cultures de 2004 en un context de plena crispació i resistència ciutadana (la invasió marítima popular del recinte per la campanya “Paterem el Fòrum”³³ o les queixes de la FAAEE en són un exemple). L'efemèride, proposada per Maragall a les acaballes del seu mandant i executada per Clos, pretenia mantenir la tensió d'un gran esdeveniment per transformar la desembocadura del Besòs i serveix d'excusa per canviar els usos d'una zona que havia sigut “el pati del darrere” (Clarós, 2010) de Barcelona amb la incineradora de residus, la depuradora d'aigües i la proximitat amb La Mina a Sant Adrià. La idea de “cultura” va servir com a excusa per urbanitzar 240 hectàrees de front marítim del límit oriental de la ciutat. L'espectacle efímer serviria per construir un “espai clos” (Horta, 2004) i concentrar la força econòmica de la ciutat en aquest punt a costa de tensar al màxim el teixit urbà fins a esqueixar-lo en un enrajolat irreconciliable de petites trames (Montaner i Muxí, 2002).

3.3 Somnis de silicona: vida i mort del 22@

“Els temps havien canviat. El silenci de les màquines i les cases de transport que havien marxat del barri, el silenci mort de les fàbriques i dels petits tallers tancats li recordava que ara s'havien convertit en edificis d'oficines, en tecnologies i arroves netes i silencioses, amb gent desconeguda que sempre tenia pressa. Tot aquell tros del seu barri, aquell tros que guardava un bocí de la seva infància, ja no era el mateix i mai més no ho tornaria a ser.” (Àfrica Ragel, 2008: 116-117)

A continuació, abordarem en dos punts la peça clau per entendre la transformació actual del barri, la bitàcola urbanística que implica la *Modificació del Pla General Metropolità per a la Renovació de les Àrees Industrials del Poblenou (Districte d'activitats 22@bcn)*, al qual m'hi referiré com a 22@ o pla 22@ indiferentment per escurçar. En primer lloc, veurem el desenvolupament del pla en tres etapes i, posteriorment, detallaré els principals elements tècnics que marquen les regles del joc de la transformació urbana.

S'ha de considerar el pla 22@ com la continuació definitiva de l'endèmica preparació del Poblenou com una pròtesis barcelonina especialitzada en l'aprofitament de l'economia global, com havia succeït amb la Vila Olímpica, la redempció de les platges i l'urbanisme nord-americà de Diagonal Mar i el Front Marítim. Tendències que de per si no havien tingut massa miraments amb els teixits industrials del Taulat, ni amb la resta d'història vista en aquests dos últims punts. El desgast de les continuades actuacions al barri no aturen l'aspiració política pel creixement urbà i immobiliari durant els anys 2000, un fet que provoca una pèrdua progressiva de cohesió i adhesió al projecte de ciutat. S'obre un nou context oposat al de l'eufòria per les olimpíades, més proper a la resignació que a l'optimisme.

Les pors post-olímpiques dels polítics municipals per no ser capaços de relançar el model i veure interrompuda la faraònica obra iniciada per Maragall i la seva Icària, deriven en les inquietuds de l'alcalde Joan Clos per explorar nous projectes que facin de Barcelona un objecte de desig encara més atractiu a l'exterior. Aquest desbordament internacional de

³³ Les imatges de la protesta han quedat recollides en un film disponible a: <https://www.youtube.com/watch?v=k0scjRSyySU>

l'economia provoca un prolapse urbà que desterritorialitza el Poblenou i el seu entorn més immediat, fragmentant un barri de barriades ja de per si discontinu.

“La pérdida de la memoria histórica es grave. Pronto los jóvenes llegaron a imaginar que Barcelona ha sido siempre esa ciudad terciara y con yupies de medio pelo que algunos parecen desear. Apenas quedará el recuerdo de lo que hizo la potencia de esta ciudad: la industria y sus clases populares.” (Capel, 2001: 11)

Cap pla urbanístic de la ciutat de Barcelona té tants episodis i etapes com el 22@. La gran extensió de terreny que pretén transformar el pla, sumat a la dependència a les fluctuacions del negoci immobiliari-financer, l'han dilatat en el temps permetent-ne una veritable arqueologia urbana. La ironia d'haver rebutjat anteriorment una “teoria per etapes” del Model Barcelona i suggerir ara una cronologia del 22@ similar respon a una estratègia analítica. He criticat la periodització barcelonina per la seva categoria moralitzant, dividint entre un període “bo” i un de “dolent” com a mecanisme de legitimació simbòlica d'una mateixa maniobra urbana. En el cas del pla 22@, la historiografia proposada ens ofereix l'opció d'ordenar i identificar el desplegament de diferents polítiques en funció de les dificultats que afronta el pla social, política i econòmicament. Pel marc de la tesis que aquí ens ocupa detallaré l'evolució del pla 22@ en quatre principals moments:

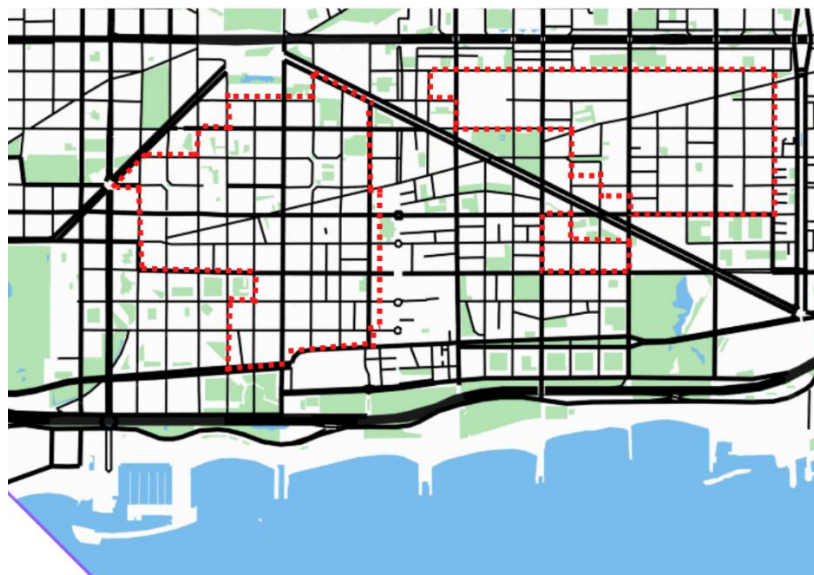
1. *Etapa 0.* Un període previ que repassa la gestació del pla (1995-1999).
2. *Etapa 1.* Una fase de llançament inicial previ a la crisi (2000-2007).
3. *Etapa 2.* Un segon període d'enfonsament, immobilisme immobiliari i abandonament polític del pla que en comporta el seu desmantellament parcial (2008-2015).
4. *Etapa 3.* Un període final que presenta el context on es desenvolupa l'etnografia: un retorn del boom immobiliari i una reactivació política del pla i el conflicte subjecte a les característiques del rumb polític iniciat el 2015.

Les regles del joc: nous usos, cessions i una edificabilitat sense sostre

Com a antropòleg, els plans urbanístics havien esdevingut entitats alienes amb les quals m'aniria familiaritzant amb el temps per obligació, més que per formació. Molts dels activistes i informants locals tenen una mirada resolta i profunda sobre temes tècnics, sent capaços de discutir en capacitat argumentativa amb tècnics i professionals del sector. És més, alguns són professionals en la matèria. Així doncs, de la seva mà he pogut aprofundir en un tema en el qual era, i en bona mesura encara en soc, maldestre. La idea central del 22@ és que la requalificació del sòl industrial 22a a terciari 22@ dona pas a unes bases “flexibles” (Marrero, 2008) per la transformació i el negoci immobiliari que es concreten en tres elements tècnics específics que veurem en aquest punt: els usos, l'edificabilitat i les cessions.

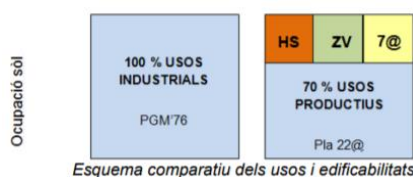
En dades generals, el projecte suposa l'afectació de 198,26 hectàrees de sòl industrial i projecta la introducció de més de 4.000.000 m² de nou sòl al mercat d'oficines barceloní. Sota un horitzó variable de transformació d'uns 20 anys, la intervenció també havia de suposar la nova generació d'aproximadament 4.000 habitatges protegits, 145.000 m² d'equipaments i 114.000 m² de zones verdes. A més, la *Modificació del Pla general metropolità per a la renovació de les àrees industrials de Poblenou* (MPGM22@) hipotetitzava el creixement de gairebé un tres-cents per cent (293.5%) dels llocs de treball existents, passant d'uns 31.000 llocs de treball existents al barri l'any 2000, de majoria industrial, fins als 91.000. Número que s'arribaria a ampliar posteriorment fins a 130.000 treballs.

“La nueva ordenación urbanística también posibilitará el aumento de los puestos de trabajo localizados en el Poblenou, que en estos momentos se sitúa alrededor de las 31.000 personas, según el Padrón de 1996. Con una hipótesis máxima de densidad de 25 m² de área edificada por puesto de trabajo, el nuevo distrito productivo albergará más de 91.000 puestos de trabajo. La nueva ordenación urbanística posibilita, pues, al final del período, un aumento de 60.000 puestos de trabajo aproximadamente.” (Ajuntament de Barcelona MPGM22@, 2000: 82)

Il·lustració 3. Afectació urbanística del pla 22@. Font: Elaboració pròpia.

El 22@ funciona per compensació, no per expropiació. Això significa que el propietari que intercanvia un sòl per una sèrie de beneficis. Mitjançant la transformació d'una illa, l'Ajuntament obté com a cessió un 30% del sòl: un 10% destinat a habitatge social, un altre 10% per zones lliures i verdes i un 10% final per a equipaments. L'adquisició d'aquest sòl esdevé un dels principals arguments de l'Ajuntament per legitimar el pla, ja que afirmaven que aquesta fórmula urbanística “innovadora” permetia obtenir del “no-res” un conjunt de terrenys per part de l'administració pública. La realitat, però, és que les cessions es troben subjectes a un joc d'edificabilitats en el que el promotor veu recompensada la renúncia d'una porció de la peça a canvi d'un creixement exponencial en alçada.

Il·lustració 4. Edificabilitats i cessió en funció dels usos. Font: Ajuntament de Barcelona, Document de Criteris 22@ (2019: 19).

En aquest sentit, existeixen dos els elements tècnics fonamentals que expliquen la composició del nou paisatge d'altres oficines i hotels que es construeix al barri: (1) l'estructura de la propietat de la zona, i, sobretot, (2) el mencionat sistema d'edificabilitats. En primer lloc, la propietat del sòl es concentra bàsicament en grans tenidors, exceptuant algunes zones amb gran fragmentació de la propietat com Pere IV amb Pallars (l'antic barri de Trullàs). La gran tinença afavoreix una transformació del sòl en grans lots. Els propietaris del sòl -sovint industrials- es fonen amb rols de promoció, un conglomerat de

societats creades ad hoc i multi-reparcel·lacions que esborren fronteres entre uns i altres generant una concurrència difusa:

”En sentido estricto los propietarios de suelo participan del proceso de producción de espacio meramente como especuladores, ya que se apropian del valor total general sin haber realizado ninguna inversión. Será el constructor el que aporte capital y trabajo para la transformación del recurso suelo en producto. A la vista de los resultados obtenidos en nuestra aproximación, existen notables dificultades para hacer una separación neta de los distintos agentes sobretodo porque se está asistiendo a una progresiva fusión que afecta los que gestionan la propiedad del suelo y las inmobiliarias. Puede afirmarse que el propio constructor-promotor se ha de considerar un agente ligado a la propiedad del suelo (Massana y Roca, 1971). Asimismo, promotores e inmobiliarias y empresas industriales y de servicios tienden a actuar con estrategias netamente rentistas. Y, sobretodo, existe una gran penetración del capital financiero.” (Boixader, 2005: 13)

En segon lloc, la qüestió de l'edificabilitat és la premissa tècnica clau que permet incrementar la rendibilitat immobiliària per la transformació. El pla 22@ ofereix un augment de l'edificabilitat en la requalificació de sòl 22a a sòl 22@ en funció de l'activitat, de manera que si el sòl industrial (22a) no es transforma, fet que preveu el pla, es manté l'edificabilitat existent del 2m² sostre/m² sòl. Mentre que si es planeja una transformació per introduir activitats @ l'edificabilitat incrementa de 2 m² de sostre/m² de sòl fins a 2.2m² sostre/m² sòl. En matèria d'usos, el sòl 22@ que aculli activitats @ se li aplica un augment de fins al 2.7m² sostre/m² sòl. I per a habitatge de protecció oficial ascendeix fins als 3 m² sostre/m² sòl (MPGM22@, 2000).

En definitiva, es dona més edificabilitat a aquelles activitats que es volen afavorir. És a dir, el coeficient complementari del 22@ augmenta genèricament l'edificabilitat de forma selectiva en funció dels usos: un 0.2 de forma general, un 0.5 per activitats intenses en coneixement i 1 punt per habitatge protegit, poc interessant pels promotors que ja troben rendible la promoció d'oficines i hotels:

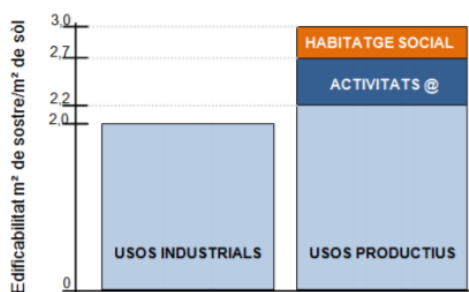
“El equilibrio entre los beneficios que promete la planificación y las cargas que exige la normativa urbanística implica poner de relieve, únicamente, que el valor de mercado de la edificabilidad es suficiente para hacer frente a las cargas de urbanización internalizadas en las operaciones de desarrollo urbanístico.” (Ajuntament de Barcelona MPGM22@, 2000: 94)

La realització del Pla Especial d'Infraestructures per establir la base urbana moderna pel districte innovador, afavorint l'aterrament d'empreses i inversions, també es supedita al joc d'edificabilitats per transformar una àrea que per l'alcalde Joan Clos era entre “curte” i interessant:

“No teníem ni un duro després de l'obertura Diagonal. Una altra innovació, com es va pagar això? Encara ara es produeix un silenci perquè hi ha espai públic aquí, hi ha un programa d'infraestructures... Perquè estava en decadència, eh? Perquè les infraestructures eren de feia més de 50 anys, s'inundava el barri. Ep! S'inundava, eh? Hi havia llocs encantadors... Hi havia un 'tiu' que tenia pistes de tennis i un restaurant molt elegant però era aquella cosa entre 'cutre' i interessant. Però per refer el barri feien falta molts diners i no els tenim, ens havíem gastat no sé quant per fer altres projectes i parlant amb els d'urbanisme els hi vaig dir: com ho pagarem? Llavors va passar la innovació més important, la que va obrir la porta al procés, els hi vaig encarregar als enginyers d'infraestructures que fessin el PEI: quan costarà arreglar clavegueres que estava fatal. (...)Com ho vam finançar, ningú se'n recorda? Creant edificabilitat nova! L'edificabilitat de la zona industrial de

Barcelona és 2 i aquí vam pujar l'edificabilitat en 3 trams. Incrementàvem l'edificabilitat perquè Poblenou era poc dens i perquè l'Eixample està a 4 i això està a dos, pugem-ho fins a 3 i donarem l'edificabilitat canvi d'aportacions del pla d'infraestructures. L'Ajuntament va fer un nou pla d'infraestructures amb sanejament, fibra òptica, galeria de serveis... Aquest va ser el truco." (Joan Clos, diari de camp de 25 de novembre de 2020)³⁴

Pot semblar que l'edificabilitat és relativament baixa tenint en compte que, aproximadament, l'Eixample és construïda entorn a una edificabilitat de 6 m² sostre/m² sòl. Ara bé, tots els metres quadrats que perdia el promotor en el total de cessions en la parcel·la per construir, els recupera en edificabilitat en els terrenys que conserva. Això es tradueix en unes altes volumetries resultat d'obtenir més edificabilitat en menys terreny disponible. Les vora tres plantes que genera l'edificabilitat 22@ li són sumades els altres compensatoris. Així, encara que l'edificabilitat fos de 3 m² sostre/m² sòl, no es generen edificis de tres plantes, sinó que el sòl acumulat genera torres de vuit, onze o més plantes depenent del còmput de cessions.

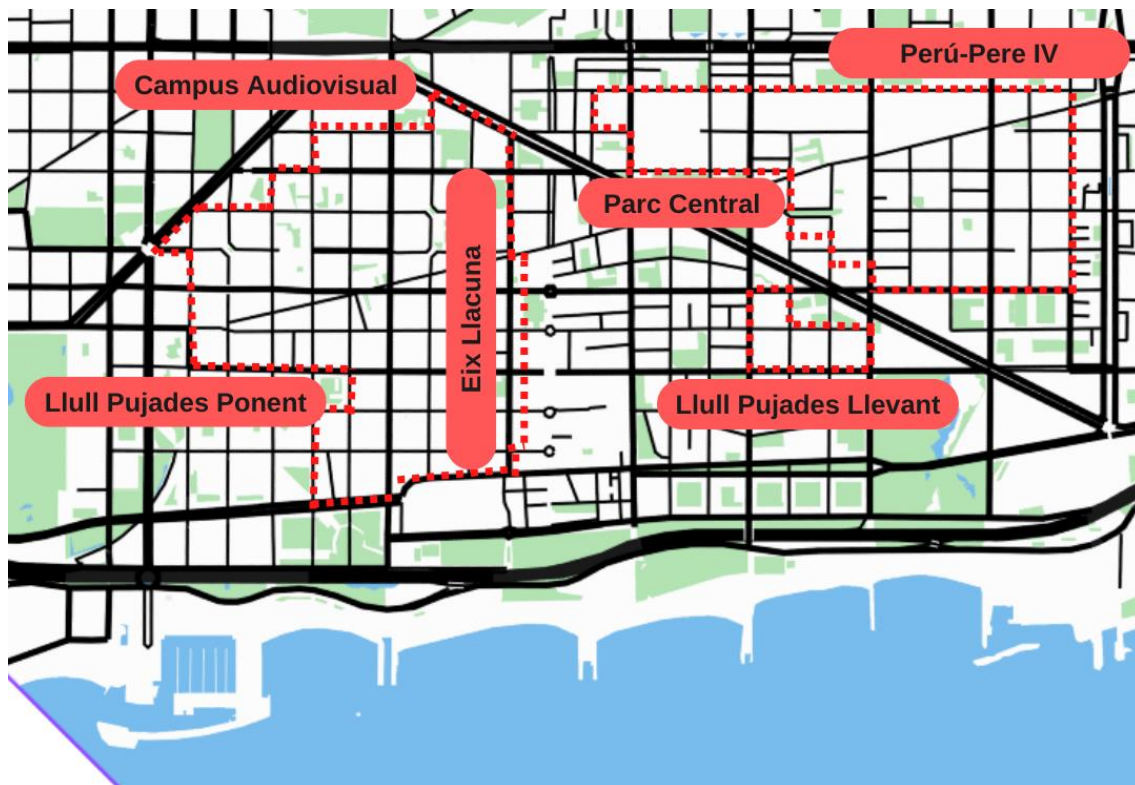
Il·lustració 5. Edificabilitats per usos. Font: Ajuntament de Barcelona, Document de Criteris 22@ (2019: 19).

A més, cal tenir en compte l'existència d'un component comercial fonamental: el sòl en altura és més car. El promotor acostuma a concentrar l'edificabilitat en zones concretes, sobretot en alçada en forma de torres més valuoses en comptes de fer edificis més densos i repartits. Aquest fet es suma a l'absència d'una regulació del límit de plantes, de la volumetria o d'un índex d'alçada màxim que suposa donar carta blanca a les aspiracions *manhattanianes* d'arquitectes i promotors. És a dir, tot i la gran zona que preveu transformar el pla, aquest no determina usos específics ni edificabilitat per parcel·les o conjunts, sinó un volum d'increment variable en funció de l'ús d'activitats 22@ o la contribució a l'interès públic en el cas de l'habitatge social (Nerone i Sabaté, 2018).

D'altra banda, el 22@ es transforma urbanísticament a partir de plans específics que s'emmarquen en la normativa general que estableix la MPGM22@. Els instruments concrets per la transformació del sòl afectat són múltiples (plans d'illa, plans de parcel·la superiors a 2.000m², actuacions en edificis industrials consolidats). Però els més usuals són dos: (1) els plans derivats, com els Plans de Millora Urbana, executats per part del sector privat en unitats específiques, principalment illes. I (2) els Plans Especials executats pel sector públic amb l'objectiu d'esperonar el sector privat. Aquesta última estratègia seguia una lògica de generació de "clústers" i es resolva en sis grans PERIs que volien animar a la inversió en diferents punts del territori:

³⁴ Conferència "20 anys de l 22@" de l'associació empresarial 22@Network que va concentrar als principals dirigents i polítics involucrats en el desenvolupament del pla, com ara l'exalcalde Joan Clos, l'exdiputat socialista Miquel Barceló i l'exministre Joan Majó. Tots ells expresidents del projecte

- Lull-Pujadas Llevant
- Lull-Pujadas Ponent
- Eix Llacuna
- Parc Central
- Campus Audiovisual
- Perú-Pere IV

Il·lustració 6. Distribució dels PERIs 22@ sobre el Poblenou. Font: Elaboració pròpia.

Ara bé, no tots els PERIs han sigut desenvolupats. L'Eix Llacuna va haver de ser reformulat davant l'alçament popular contra les altes torres que pretenia aixecar, mentre que altres com el PERI Perú-Pere VI i Lull-Pujadas Ponent no han arribat ni a iniciar-se. Les zones que sí que s'han transformat són les del Campus Audiovisual, Eix Llacuna i Lull-Pujades-Llevant. Actualment, aquestes són les úniques zones on existeix una destacable densitat 22@. Tot i presentar una estructura desigual i diarreica, ostenten una transformació superior que aquelles zones destinades al bombardeig de promotors particulars, aplicat illa a illa sense més patró que la cerca de seguretat en la inversió. Això ha comportat la implantació d'un mosaic d'estils enrajolats inconnexes entre si, com una geografia de nenúfars.

Tot i que pels ideòlegs el motor del pla sigui la iniciativa privada, els grans PERIs atorguen un gran protagonisme a l'administració, fent-se responsable de la transformació d'un 47% del total de les 200 hectàrees afectades (López et al., 2011). És a dir, les operacions predeterminades comportaven un increment potencial de 1.150.833 m² (MPGM22@, 2000)³⁵. L'empresa quixotesca que proposa el pla requereix que l'Ajuntament actuï de forma assistida al mercat per assegurar que s'executi, tutelant algunes intervencions sobre el territori en un efecte "palanca" (Boixader, 2005).

"Una cosa es predicar i l'altre és fer. Jo crec que l'altre innovació, és el tema de la gestió. Aquestes coses no s'arreglen fent plans, aquests projectes d'innovació requereixen gestió. Un dels problemes de la nostra política és que hi ha molt

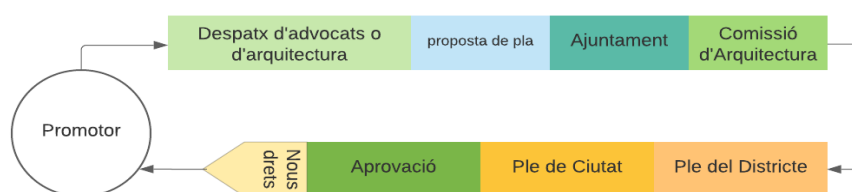
³⁵ El 22@ és el projecte més ambiciós de la ciutat després del Fòrum, la superfície total de sostre d'activitat n'és una mostra: 3.135.095 m². Mentre que el Fòrum en presentava 645.374 (Mur i Clusa, 2011).

discurs, però hi ha 'despreci' per la gestió. (...) Quan vam intentar vendre projecte pel món a les empreses ningú s'ho creia que ho faria l'Ajuntament. Vam fer un equip: en Bragado, l'arquitecte Clos... Ens vam comprometre amb una societat de gestió a fer una cosa: una finestra única pel 22@ amb un doble compromís, cobrar aportacions al pla d'infraestructura i fer la infraestructura immediatament i s'acordava amb l'inversor que el dia que acabés edifici, l'Ajuntament acabaria el carrer i el pla d'infraestructures també. Es va posar en marxa per primer cop a l'Ajuntament un organisme innovador que portava l'elaboració d'urbanisme, feia els PERI de les illes, portava les taxes i executava les obres. Això va ser el que va canviar el 22@, els inversors per primer cop van veure que l'Ajuntament feia el que deia." (Joan Clos, diari de camp del 25 de novembre de 2020)³⁶

El recorregut que seguia un pla especial d'un privat per tal d'aprovar-se i materialitzar-se és el següent. Un cop el promotor, mitjançant un despatx d'arquitectura o advocats concreta una proposta de pla, arriba a l'Ajuntament on passa per la mà de tota una sèrie de tècnics que acostumen a ser favorables al 22@, ja que en la seva majoria són els mateixos escriptors del pla o amics d'aquests. La professió d'arquitecte en una ciutat com Barcelona suposa moure's en un entorn limitat on tothom, més o menys, s'acaba coneixen (o, com a mínim, reconeixent). Aquest fet implica un joc de complicitats on no es pot fer el lleig als companys dels quals, potser en un futur, dependries professionalment.

Entremig, existeix una Comissió d'Arquitectura on aterrava el pla proposat. És una espècie de comissió d'experts que poden dir la seva respecte a volumetries, urbanisme, patrimoni i composició arquitectònica. Aquest òrgan pot arribar a forçar al promotor a introduir canvis i, fins i tot, paraitzar un pla durant un temps si no compleix els criteris que considerin. La comissió, però, no acostuma a presentar batalla i és més aviat anecdòtica. Si hagués volgut, podria ser bel·ligerant i intrusiva. Legislativament, la normativa estava aprovada i, per tant, la comissió no pot impedir el pla per sempre, només matisar les propostes del promotor³⁷.

Un cop es passava aquest filtre, el pla arriba al ple de Districte i successivament al de Ciutat. El Ple de Districte vota el pla favorablement com a tònica general, ja que es presenta com una qüestió tècnica i no política. Les forces són més o menys les mateixes que l'aprovació del pla i no existeixen jocs de geometria política que qüestionin l'aprovació dels plans, els partits voten favorablement menys Esquerra Republicana que s'absté i la Candidatura d'Unitat Popular, els únics en votar en contra. Un pla 22@ es podria paraitzar en aquests plens, tot i que seria possible que comportés problemes legals en tant que el pla, segons la normativa vigent, era plenament legal. Al finalitzar, adoptava la condició d'aprovat per l'Ajuntament: un punt clau perquè el propietari havia adquirit nous drets i el sòl una nova condició (i valor) de transformat.

Il·lustració 7. Recorregut de l'aprovació d'un pla privat del 22@. Font: Elaboració pròpia.

³⁶ "20 anys del 22@: clústers", esdeveniment del lobby empresarial 22@Network.

³⁷ Una de les comptades ocasions en les quals van presentar matisos va ser amb la proposta desmesurada per la transformació de la Frigo, subsector Frigo inclòs al PERI 22@ Parc Central, delimitat amb la zona verda definida al pla de preservació de Can Ricart ho van intentar amb la Frigo.

A la majoria de plans urbanístics, el període entre la transformació i l'aprovació de la mateixa no és significatiu en tant que la transformació del sòl és gairebé immediata perquè al promotor li interessa materialitzar la transformació per tal d'extreure'n beneficis com més aviat millor. Però en territori 22@ això tenia una dimensió totalment diferent. Multitud de solars del Poblenou es compraven i venien un cop aconseguida la nova clau 22@ en un moviment especulatiu del mercat que incrementava el seu valor sense haver d'invertir en la transformació de la propietat.

Aquesta situació produeix una discussió tècnica i se'n deriva una batalla política pel relat de la transformació sobre què es considera "sòl transformat". Segons tècnics i empresaris es defensava que l'adquisició de drets era vàlida des de l'aprovació del pla, mentre que crítics plantejaven que els drets no s'aconseguien fins a que es desenvolupessin les corresponents cessions del sòl anteriorment exposades. És a dir, uns defensaven que el valor no havia de ser de terreny @ tal fins a que s'executessin les cessions de sòl per habitatge social, equipaments i zona verda. Fins que la propietat hagués complert les seves obligacions³⁸. En resumides comptes, quan un promotor transformava accedia a un intercanvi amb l'administració, però en múltiples casos no havia complert la seva part venen el sòl sense edificar com a transformat obtenint uns beneficis superiors, postergant així la cessió del sòl.

A més, políticament, era molt simbòlic què és considerava transformat i què no, anant del què defensaven els tècnics -transformat era el què posava al paper- al que revelava la realitat del carrer: la construcció o no del solar. Per exemple, Aurora López (2010) plantejava que a juny del 2008 s'havia iniciat la transformació de més del 62% del territori. Un fet en bona mesura enganyós en tant que si bé per un costat s'havien aprovat plans de millora urbana per aquesta xifra, la transformació podia quedar congelada en el temps durant anys. En alguns casos lustres i dècades com ha succeït durant el període de crisi en molts solars transformats on l'única activitat que han vist créixer, a part de l'infra-habitatge i els horts urbans, ha sigut el de l'especulació.

"La crisi econòmica dels darrers anys va afectar directament el procés de transformació, i una part important del planejament aprovat va quedar amb la gestió pendent, davant la passivitat del mercat. Això es reflecteix en la evolució de les xifres del quadre següent des de 2010, on es pot observar la pràctica paralització del procés fins el 2014. Aquestes dades són absolutes. Si referim, però, la Gestió Urbanística amb relació als sols amb planejament de transformació aprovat, ens trobem que el 71,18% del sòl amb planejament aprovat, també ha fet la Gestió urbanística corresponent i per tant han completat el procés de transformació urbanística. Si s'analitza l'estat de desenvolupament de l'edificació en relació al 54,96% del sòl que ha completat la gestió urbanística, es pot observar que aproximadament la meitat compta amb l'edificació totalment executada. És a dir, aproximadament un 28% del total del sòl inicial ha completat la transformació urbanística i ha finalitzat també el procés d'edificació. A aquesta dada caldria afegir el corresponent al sostre que es troba actualment en tràmit de llicència." (Ajuntament de Barcelona Document de Criteris, 2019: 28)

³⁸ Això obrirà una pugna política en el marc dels debats sobre la reformulació del pla 22@ durant l'any 2020. El leitmotiv era la modificació de normatives a partir de la consideració del sòl i el debat residia en què es considerava transformat i què no. Ajuntament i agents econòmics defensaven que no es podien treure drets adquirits a aquells solars no edificats, però si transformats sobre mapa per l'aprovació de plans que portaven més de 10 anys de retard en alguns casos. Mentre que per agents veïnals allò era un engany que havia servit per mercadejar amb fàbriques derruïdes i si no s'hi havia construït ni cedit el sòl, tampoc s'havien adquirit els drets.

D'altra banda, s'ha incomplert de forma crònica la construcció d'habitatge protegit i en 19 anys de pla només se n'han concretat 1.800 dels 4.000 estipulats (Ajuntament de Barcelona, 2019). Per altre costat, el 22@ ha generat una clau nova en termes d'equipaments, el 7@. Aquesta figura s'ha traduït en l'emplaçament d'activitats estratègiques orientades a les empreses de la zona i suport a l'economia. El mateix pla defineix aquests equipaments públics com a recursos auxiliars a l'ús productiu i tot i defensar el manteniment de la titularitat pública, la figura de la concessió esdevé clau en l'ocupació d'aquests espais per universitats privades, escoles de negoci, empreses o fundacions com la Mobile World Congress. Totes aquestes iniciatives les trobem concentrades, per exemple, a l'edifici Media TIC. En definitiva, els equipaments 7@ són la mostra clau de la voluntat del consistori per dinamitzar la zona i vetllar per la seva capacitat d'atracció.

“En los equipamientos públicos calificados como 7@, los usos productivos complementarios que se prevé desarrollar no deben implicar en ningún caso que la titularidad pública del equipamiento se vea alterada. Así, se prevé como regla general para el caso de gestión indirecta, la figura de la concesión. (...) La modificación del PGM propone la reconversión de algunas calificaciones de equipamientos en equipamientos @, en los que podrán desarrollarse las actividades vinculadas a la formación, la investigación y la empresa. Estos equipamientos constituyen la dotación específica para la zona 22@ y deberán acoger la acción investigadora y de difusión del conocimiento que se desarrolle en las colaboraciones universidades-empresa. El campo de la investigación y la formación está cada vez más vinculado a las empresas y al mismo tiempo a la universidad, de forma que muchas de estas actividades se desarrollan en un espacio físico común. Es aquí donde las reservas que se proponen pueden representar un papel importante. Los emplazamientos se han seleccionado por su ubicación en posiciones especiales de la estructura, lo que permite contemplarlos como equipamiento a escala de ciudad.” (Ajuntament de Barcelona MPGM22@, 2000: 43)

L'últim element a tenir en compte tècnicament és d' “activitats @”, un conjunt d'activitats econòmiques desitjades que es pretenien atraure a les zones transformades i que encaixaven amb la ideologia de renovació econòmica del pla. La MPGM22@ introduïa el concepte d'activitats @ en el propi nom: “Districte d'Activitats 22@bcn”, i les entenia així:

“Son características de la zona clave 22@ las actividades que se definen como actividades @. Corresponde esta denominación a las actividades emergentes relacionadas con el nuevo sector de las tecnologías de la información y la comunicación (TIC), y aquellas que, con independencia del sector económico concreto al cual pertenezcan, estén relacionadas con la investigación, el diseño, la edición, la cultura, la actividad multimedia, la gestión de bases de datos y del conocimiento.” (Ajuntament de Barcelona MPGM 22@, 2000: 5)

No sense ambigüitats, la MPGM caracteritza les activitats @ per l'ús intensiu de tecnologies i la generació d'un “alt valor afegit” vinculat al processament i transmissió d'informació i/o coneixement. Això exclou aquelles activitats contaminants i molestes relacionades amb la indústria, afavorint-ne la seva expulsió del Poblenou. Tanmateix, estableix com a indicador l'alta densitat ocupacional, encara que el pla no aporta una rubrica concreta sobre què entén en relació amb tal concepte.

Etapa 0. L'origen: de la política del pànic al rescat del lobby digital (1995-1999)

El litoral s'havia "recuperat" gràcies als Jocs i ara Barcelona ja gaudia d'una fatxada tropical *made in Baltimore* que la reconeixia en relació a les grans ciutats marítimes. Però tot i els esforços municipals: la Vila Olímpica, Diagonal Mar, l'obertura de carrers coronada per la perpendicular de la Diagonal, l'interior del Poblenou seguia intacte. La retòrica oficial havia promès que la ciutat potenciaria el seu rol cèntric metropolità des de les olimpíades, però la realitat era que més enllà de la condició de ciutat turística, els JJOO no havien pogut evitar la dispersió urbana. A més, Barcelona es renyia ara amb un conjunt de ciutats que volien atraure els mateixos capitals en un context de desenvolupament desigual.

Pànic. El temor de fons era que l'èxit olímpic s'esmunyís ràpidament fent caure a la ciutat novament en l'ostracisme. L'alcalde Clos estava profundament obsessionat per evitar aquest fet i creia en introduir elements que potenciessin l'atractiu de la ciutat. Ja havien detectat entre les virtuts de Barcelona un clima que atreia a professionals i visitants d'arreu del món, i un patrimoni únic vinculat al modernisme i a la burgesia local. Però Clos estava convençut que podien fer alguna cosa més per incrementar els encants de la ciutat. La teràpia de xoc prendria la forma del pla 22@: mitjà per esbombar al món una nova imatge de modernitat i vigor econòmic atraient a una elit econòmica i cultural de professionals a partir de la generació d'un clúster. L'alcalde havia imaginat una requalificació residencial per les zones industrials desordenades del Poblenou que els diferents plans no havien tocat, però a partir de la feina lobbista d'un grup d'enginyers locals se li mostraria una solució *creativa* per relançar el model.

La proposta que farien, el 22@, ho reunia tot: permetia renovar les àrees que havien quedat sense transformar al barri i habilitava el negoci immobiliari tot desplegant una narrativa legitimadora de pes vinculada a l'adveniment postindustrial i a la creació de llocs de treball. Un discurs que defensava la continuïtat històrica del pla i el territori, vinculant el caràcter productiu que havia tingut la zona amb el relançament futur del barri. La retòrica ofería elements tan de cara endins com a l'exterior: les noves tecnologies i activitats científiques permetrien revivre el caràcter productiu del vell Poblenou industrial, com un fènix postindustrial.

La Diagonal havia servit d'avantguarda per la transformació del barri, esquinçant-lo des del centre i mostrava la situació d'abandonament i desinversió estratègica a la que s'havia sotmès l'àrea. Aquella no era la imatge que el consistori de Clos volia oferir sobre la renovada Barcelona. Els JJOO no havien donat més de si per legitimar més canvis a l'àrea, i ara calien nous mites per legitimar el completament de la renovació.

"Un dels projectes que vaig intentar liderar va ser l'obertura de la Diagonal fins al mar. Quan vaig ser anomenat alcalde això no existia, hi havia cases al centre de la Diagonal! L'any 2000 vam inaugurar l'obertura de Glòries al mar (...) Havíem fet la Vila Olímpica, el Front Marítim, el Miralles ja construïa les primeres torres allà baix i obrint la Diagonal, de Glòries al mar, vam fer evident que teníem un problema de deteriorament a Sant Martí. Molta 'vivenda' precària, hi havia un 'empastifat' d'afectació urbanística del paral·lel de la diagonal. Durant els Jocs Olímpics vam fer la Vila Olímpica i tot el Front Litoral i en aquest procés què vam fer urbanísticament? Catalogar com habitatge una gran superfície de la zona industrial. A conseqüència dels Jocs Olímpics Barcelona va perdre molt 22a. De seguida ens vam adonar que no podíem perdre la clau d'indústria. Barcelona tenia més tradició industrial que esportiva i no tenia cap tradició turística. Barcelona era una ciutat

industrial. Anar consumint del pernil històric de l'urbanisme de Barcelona 'lonchas' de sòl industrial ens va semblar que no podia ser. Hi havia una gran pressió per arreglar el Poblenou com la Vila Olímpica, traspasar a l'habitatge, fer com al Front Marítim. Tot aquest 22@ no tenia sentit deien: al Vallès, al Llobregat, no havia d'estar aquí a Barcelona. Aquí va ser un posicionament polític del meu equip. Sabíem com rehabilitar una zona canviant la catalogació a habitatge, però no sabíem com rehabilitar la zona amb el 22@. El conseller Barceló va mobilitzar als enginyers i a l'empresariat de la ciutat per apostar perquè aquesta indústria fos digital. Aquí al costat tenim el solar de l'Olivetti. La fàbrica es va tancar. La reconversió industrial del 1980 es va emportar l'Olivetti de Barcelona (...) quina solució es va fer aquí? Un centre comercial, ... () El què volíem pel 22@ era una altra cosa, era la ciutat del coneixement, barreja d'activitats... Un urbanisme molt més ric i complex, molt més interessant." (Joan Clos, diari de camp del 25 de novembre de 2020)

El 22@ responia a l'ambició de l'alcalde per construir un projecte propi a l'alçada de la Barcelona olímpica de Maragall, fet que l'obsessiona en la cerca d'una ensenya que defineixi el seu mandat. La competència internacional entre les ciutats ha generat un circuit de teòrics de moda que influencien les agendes urbanes globals. Els anys previs al 2000 és un context d'auge del discurs de la gestió de la "creativitat" i esdevé un dels temes més populars en planificació urbana. Amb el temps, la capacitat d'incidència i disciplina per determinar les polítiques urbanes cap aquest model ha degenerat en una "Troika creativa" (Montesinos, 2016) abanderada per un conjunt de geògrafs i economistes, com Edward Glaeser o Richard Florida. Coincidint amb la fugaç eufòria per les "puntcom", els polítics comencen a delirar per programes tecnològics i culturals que millorin les capacitats de producció local, i els converteixen en el *leit motiv* de grans transformacions urbanes. La política pública s'interessa així pels entorns controlats socialment que exerceixin d'esquer per classes creatives, eufemisme de classes mitjanes, estimulants la seva adherència al territori (Scott, 2011). Per Garnier (2006), la *jet set* de consultors urbans són responsables de "transvestir" la qüestió social en forma de "problemes urbans", però a Barcelona la seducció d'aquests "venedors ambulants de polítiques urbanes" (Vainer, 2000) és considerada pel poder, justament, com una solució al trencaclosques urbanístic del Poblenou.

"Quan vaig accedir a l'alcaldia de seguida vam buscar un lema que identifiqués el període que volia encapçalar jo. Recordo que al final vaig recórrer a un llibre de Friedman de City of Knowledge, i parlo de l'any 1995. Al final, al cap d'un temps vaig convidar al Friedman a que vingué a Barcelona i vaig tenir converses amb ell. Jo li vaig dir, escolta'm què s'ha de ser per ser una ciutat del coneixement i l'home, 'apretat' entre espasa i paret em va dir: 2 coses cervell i aeroport. Dic 'home, esta bé, això. Els aeroports i els cervells...' Però dos coses és massa li vaig dir. 'Què considera més important entre cervell o aeroport?' I recordo que el Friedman va dir: "brains you can always get hire". (...) Cadascú ha de fer la seva feina: des de la universitat, les empreses i els empresaris, etc. Però la reflexió sobre el paper de la ciutat es posar condicions urbanístiques per fer possible la transformació. Els cervells els pots contractar, els pots atraure." (Joan Clos, diari de camp del 25 de novembre de 2020)

La idea del 22@ acaba sorgint en ple boom immobiliari (Charnock, et al., 2013) i és resultat de dos elements: (1) un conjunt de debats que es produeixen durant la segona meitat dels anys 1990 centrats en el futur de la ciutat en termes econòmics i productius; i (2) la tasca dels enginyers esmentats agrupats en un "lobby digital" (Clua i Albet, 2008) ben connectat amb les esferes de poder municipal del Partit Socialista de Catalunya (PSC) i, en conseqüència, amb les institucions d'urbanisme municipals:

“Llevamos a cabo numerosas reuniones, algunas con los responsables de urbanismo de la época que asistían sorprendidos, y con una cierta desgana, a las propuestas e ideas de unos profesionales que pretendían oponerse a su “magnífico” plan de urbanismo. Recuerdo el día en que el gerente de urbanismo de la ciutat nos espetó: ‘¿y qué empresas van a querer venir a este barrio?’” (Barceló, 2016: 150)

A finals dels noranta s'obre un període de plena efervescència en relació a la producció teòrica sobre la transformació del Poblenou. Entre 1995 i 1999 es duu a terme un primer període de gestació que dibuixa les principals línies d'intervenció basades en la regeneració urbana a partir d'una nova clau urbanística “tecnològica” (Clua i Albert, 2008). Lluny de l'escrutini públic, proliferen un conjunt de documents que convergeixen en l'enèsim intent per estendre la malla Cerdà cap al Poblenou, i es comença a coquetejar sense embuts amb la incorporació de la indústria tecnològica i els serveis per la transformació de la zona mitjançant l'adhesió d'uns nous usuaris en l'entorn atrets per la construcció de centres d'investigació, oficines i equipaments culturals.

Les beceroles del pla 22@ queden recollides en el primer *Pla Estratègic Econòmic i Social de Barcelona 2000*, impulsat per l'associació del mateix nom que comptava amb el propi Maragall com a membre il·lustrat. L'informe reuneix diferents reflexions i algunes línies d'actuació que es consideraven estratègiques per la ciutat i l'àrea metropolitana. Aquest *brainstorming* d'agents privilegiats s'estava duen a porta tancada i, la política de despatx, continuaria l'any 1997 amb el naixement d'un *think tank* clau per l'aprovació del 22@: el *Pacte Industrial de la Regió Metropolitana de Barcelona*.

El pacte, agrupació d'empreses i entitats vinculades al desenvolupament econòmic i local, es dedica a promoure debats i anàlisis sobre les necessitats de la ciutat per centrar-se en la ciència i la tecnologia com a motors centrals d'una nova economia productiva internacional. Un d'aquests estudis és el del poblenoví Antoni Oliva i Miquel Barceló sobre *La Ciutat Digital* (1999). El text és una defensa de la ciutat com un sistema evolutiu, revivint una perspectiva ecològica més profunda que la de l'Escola de la Chicago, la qual impregnarà tot el futur pla per tal de legitimar la reconversió d'algunes zones industrials al terciari: “al sistema li direm ‘ciutat’ i, donat que el principal component de la ciutat és l'home (un organisme viu), queda clar que els sistemes urbans també són un ecosistema” (Pacte Industrial de la RMB, 2001: 79). Sense la presència de cap científic ni teòric social, els tecnòlegs comencen a especular i experimentar sobre la naturalesa i transformació de l'espai urbà i la ciutat, ignorant l'herència d'escoles urbanes més enllà d'autors de moda del moment com Michael Porter i Richard Florida.

“La ciutat del coneixement està en procés evolutiu. Per reconfigurar-se ha de saber-se moure en la nova situació i conduir el procés que porta d'una estructura productiva ancorada en les activitats industrials a una estructura diferent, que dependrà fortament de les activitats basades en l'intercanvi de coneixements i l'aplicació i implicació de sabers i d'agents diferents en un mateix procés. Aquesta nova estructura necessita uns entorns adequats que facilitin la dinàmica d'intercanvi i d'aprenentatge i dinamitzin l'activitat innovadora que demana la societat del coneixement; espais que difereixen en molts aspectes dels que fins ara han necessitat les empreses industrials i de serveis tradicionals.” (Pacte Industrial de la RMB, 2001: 66-67)

El document ja assenyala al Poblenou com a terra promesa. És el corpus filosòfic del futur pla urbanístic i avança en temes concrets que mostren la capacitat d'incidència del grup: (1) reclamen la destinació del sòl industrial per l'ús empresarial tecnològic, (2) proposen la necessitat d'uns equipaments particulars per empreses (com el que després esdevindrà en

el format 7@), (3) defensen un PEI particular per dotar a la zona de la connectivitat tecnològica requerida (Martí-Costa, 2005) i (4) l'establiment d'un joc de rendibilitats per explotar el sòl terciari tot i no dedicar-lo a l'habitatge:

“Caldria crear unes condicions d'entorn que per si mateixes generessin plusvàlues sense necessitat d'acudir a l'acumulació de sòl residencial. L'ens hauria de procurar el fre al residencial i la rendibilització de l'ús principal del 22@ per tal de fer pròpiament rendible el projecte, de manera que la implantació de les noves indústries no es vegi dificultada pel valor del sòl.” (Pacte Industrial de la RMB, 2001: 132)

L'estudi és part d'una activitat més àmplia liderada per Miquel Barceló, enginyer industrial i diputat del Parlament (1999-2003), i un grup de persones del món dels negocis d'internet, empresaris, arquitectes i urbanistes ideològicament propers al PSC. Tots ells pressionen a l'administració de Clos sota el paraigües del *Cercle Digital* per tal de fer del Poblenou el centre d'una “revolució tecnològica”: un Silicon Valley català. La seva tasca es resumeix en (1) un conjunt de reunions estratègiques, (2) un estudi que repassava 20 ciutats amb alguns projectes similars al que seria el 22@ i que acabaria annexat a la Modificació del PGM final; (3) una campanya de comunicació que incloïa la publicació d'articles a mitjans estatals com El País; i (4) l'escrit de les al·legacions al pla urbanístic que Clos projectava pel Poblenou amb finalitats residencials. Els lobbistes van ser capaços d'aturar el pla:

“Todo empieza en el año 1998 cuando el Ayuntamiento de Barcelona inicia un proceso de planificación urbanística del suelo industrial del barrio de Poblenou. Por aquella época yo dirigía la fundación ICT, que pocos años antes se había ubicado en una antigua fábrica de la calle Ciudad de Granada (...). En dicho edificio, ICT desarrollaba sus actividades de formación y desarrollo tecnológico en el ámbito de las TIC. La Fundación ICT promovía también actividades de dinamización y divulgación cultural que incluían, entre otras, la edición de una revista -Quaderns de Tecnologia-, la publicación de libros, o la realización de actos de reflexión sobre tecnología, economía y sociedad. Así fue como nació el grupo Cercle Digital que se reunía en la cafetería del edificio una vez al mes, a las 8.30 de la mañana, para desayunar y debatir en torno a temas de interés general relacionados con la tecnología y la sociedad” (Barceló, 2016: 150)

Un dels arguments principals era invocar el barri com un símbol productiu que Barcelona calia recuperar. Aquest caràcter industrial només podia ser reviscolat pel pla 22@ i, segons aquesta postura, la transformació no era tant l'abandonament del què havia sigut el barri sinó la seva re-fundació:

“Es van alinear els astres, va ser un miracle i va sortir una cosa que tenia poc probabilitat d'èxit. Teníem l'avantatge que no sabíem que era impossible, per això ho vam fer. Jo seguiré amb el fil del Joan [Majó], si que estaves informat dels debats, et venia a veure a Brussel·les i repassaven les batalletes de Barcelona. (...) El 1998 l'Ajuntament aprova el document de 'Criteris i Solucions Generals per la Renovació de les Àrees industrials del Poblenou'. Un grup de gent del Cercle Digital, reunits a edifici ICT a ciutat de Granada creada per col·legi d'Enginyers, vam considerar que el document no defensava el caràcter industrial de Sant Martí. Vam encetar una reflexió i vam fer tres coses des d'aquets grup amb pocs mitjans.” (Miquel Barceló, diari de camp del 25 de novembre de 2020)³⁹

La capacitat d'influència del lobby digital sorgeix de les posicions orgàniques que ocupen alguns dels seus membres (Martí-Costa, 2005). Per exemple, el mateix Barceló fou diputat

³⁹ Intervenció en el marc del mateix acte dels “20 anys del 22@” de l'associació 22@Network.

del PSC; Ramón García Bragado era responsable de la Secretaria General de la Presidència de la Generalitat de Catalunya; i Joan Trullén, economista format en la teoria de clúster que trobava necessària desplegar al Poblenou, era secretari d'Estat del Ministeri d'Indústria quan la cartera l'ocupava José Montilla, sent-ne el continuador del càrrec el mateix Joan Clos després de l'alcaldia.

“Al final de la movida presentamos dos alegaciones al plan en fase de consulta pública y, en un momento determinado, el alcalde Clos decidió frenarlo y dejarlo todo para después de las elecciones municipales del 1999. Como comprendimos después, Joan Clos había decidido apostar por la nueva ciudad compacta, del conocimiento, sostenible y motor económico, que hoy es el distrito 22@ de Barcelona. Carme Ballbé, Ramon García Bragado y yo mismo, celebramos el nacimiento del 22@ con una comida en El Casino de la Alianza en plena Rambla del Poblenou.” (Barceló, 2016: 151)

Les eleccions municipals de 1999 donen més del 45% dels vots al PSC, qui governa amb el suport d'Iniciativa per Catalunya Verds. Aquell projecte que havia semblat “estrambòtic” del lobby digital al Departament d'Urbanisme, passava a ser una prioritat del nou govern. L'únic que calia era un nom i un relat, elements que fins i tot el lobby havia aportat a partir de la figura prolífica de Barceló qui rebatejava les vora 200 hectàrees del Poblenou afectades com a 22@, modificant l'antiga clau industrial 22a en un joc de paraules.

Amb el nom assumit i l'alcalde convençut, l'Ajuntament comença a generar els primers documents oficials, però no del tot públics. Al 1998 l'Ajuntament ja disposa d'una primera aproximació normativa del Departament d'Urbanisme. L'escrit fixa la direcció que prendrà la futura Modificació del Pla General Metropolità (MPGM) per transformar els usos del Poblenou, objectiu que proposa completar a partir d'un joc d'edificabilitats.

Per Clua i Albet (2008), el què seguiria a l'aprovació del pla manifesta l'existència d'una tecnocràcia regent a la ciutat. Per mi, és l'existència d'una connivència entre tècnics municipals i llobbistes vinculats al PSC, enfortits per la continuïtat al govern llavors interrompuda des de 1979. Sigui com sigui, el vincle directe entre el lobby i el poder municipal es fa innegable quan els canvis al Departament d'Urbanisme per les eleccions municipals de 1999 provoquen que membres del Cercle Digital assumeixin el lideratge del projecte (Martí-Costa, 2005). El primer president de la societat municipal “22@bcn”, creada per vetllar per la transformació urbanística i econòmica de la zona, seria Joan Majó, expresident del Pacte Industrial:

“Tots aquells debats i xerrades sobre les ciutats digitals... era una època on hi havia aquí aquesta inquietud i era una època on jo no participava gaire, estava vinculat a altres llocs d'Europa, com tots els noranta. De les discussions i converses i debats, que en va sortir un llibre que en Miquel ens ensenyarà: 'Ciutat Digital', suposo que va ajudar bastant una iniciativa de l'Ajuntament d'en Joan Clos que va ser l'origen de 22@. Recordo el dia que en Joan Clos em va trucar, jo anava en cotxe i li vaig dir que ara no m'anava bé parlar. Em va dir que estaven tirant endavant això del 22@ i tal, “però m'agradaria que el presidís algú que no estigués a l'Ajuntament, sinó que algú de fora li donés un aire més actiu, havia pensat en tu”. Jo no recordo que et vaig dir, però home allò era lo meu perquè a Brussel·les discutíem molt d'aquestes coses. (...) es volia crear el districte econòmic 22@ per desenvolupar un primer exemple de la ciutat digital.” (Joan Majó, diari de camp del 25 de novembre de 2020)⁴⁰

Miquel Barceló, instigador fonamental del pla, el seguiria en la presidència de la societat municipal entre 2004 i 2007. Però la mostra més clara del vessament de llobbistes al

⁴⁰ Acte “20 anys del 22@”.

govern municipal és Ramon García Bragado, qui es converteix a les eleccions de 1999 (i fins 2003) en el nou Gerent d'Urbanisme de la ciutat, liderant l'aprovació mateixa del pla 22@, l'obertura de la Diagonal i els preparatius del Fòrum.

“Joan Clos, a la cabeza de la candidatura del PSC, gana las elecciones y nombra a Ramon García Bragado, uno de los firmantes de las alegaciones al plan, nuevo gerente de urbanismo. Ramon y su equipo técnico preparan la reforma del Plan General Metropolitano para el suelo industrial (clave 22a) y definen una nueva clave 22@ para los nuevos usos del suelo industrial. En paralelo con este proceso, completamos el referido estudio de 20 ciudades del mundo que se aporó com anexo al nuevo plan 22@ y que fue publicado como el libro Ciudad Digital” (Barceló, 2016: 151)

La redacció en temps rècord de la MPGM -escrita en tres mesos: d'octubre a desembre de 1999- necessària per dotar d'empara legal el 22@ es deu, justament, a aquests vasos comunicants. I la bona entesa entre el lobby digital i l'Ajuntament de Barcelona seguia oferint mostres com la inclusió de l'annex de l'estudi de Oliva i Barceló a l'aprovació definitiva de la MPGM. L'accés a l'escriptura del pla d'enginyers i promotors agrupats en el lobby digital dista molt de la participació veïnal durant la cocció del pla: els veïns només poden relacionar-se amb el nou document des de la seva exposició pública i en l'escriptura d'al·legacions. El 27 de juliol de l'any 2000 la subcomissió d'Urbanisme de l'Ajuntament de Barcelona aprova la *Modificació del Pla General Metropolità per a la renovació de les àrees industrials de Poblenou, Districte d'Activitats 22@BCN de Barcelona* després de la seva aprovació definitiva al ple. El 22@ és nat sota la promesa de tancar el cercle de renovació del barri iniciat feia més de 14 anys mitjançant les Olimpíades.

Toponímies poderoses: legitimació simbòlica i canvi socioespacial

A la pràctica, com un *think tank* d'intel·lectuals orgànics que doten al poder d'eines i consciència de si mateix, el Cercle Digital permet a Clos atribuir un discurs legitimador a la transformació immobiliària de la zona que té per funció generar adhesions al projecte de ciutat i mobilitzar els capitals necessaris per assumir la “renovació”. Les tasques del lobby digital són la base per a potenciar un determinat imaginari hegemònic sobre el futur de la ciutat que passaria per la ciutat tecnològica entesa com fa el pla 22@. Per Martí-Costa (2008), la clau del triomf d'aquesta retòrica és el lideratge públic, tot i que aquest no s'exercirà sempre amb la mateixa força:

“La razón de su capacidad de devenir hegemónico, se debe al papel de liderazgo social que éste desarrolla, en el que los políticos juegan un papel esencial. (...) El papel de liderazgo, se traduciría en la fuerza de producir la visión sobre lo que es posible, incidiendo en el debate público y en la comprensión de las acciones políticas a desarrollar y sus posibles consecuencias, tanto para conseguir la participación activa de las élites económicas como para mantener la propia legitimidad social” (Martí-Costa, 2005: 92)

Per la construcció d'aquest imaginari són significatius dos elements: (1) un nom pel pla i (2) un discurs legitimador sobre la transformació. En primer lloc, el nou nom era un element determinant per la gran transformació que s'havia de realitzar, ja que calia una potent marca de distinció i una alta acumulació de capital simbòlic que activés rendes monopolistes (Harvey, 2002), mobilitzés els capitals necessaris per la transformació, garantis certa adhesió i pau social i permetés presentar internacionalment sobre les capacitats empresarials de Barcelona. Tot això s'havia de fondre en un relat cofoista sobre

la transformació de la ciutat: “som la única ciutat al món que té una cosa així” (Joan Clos a Huertas Clavería, 2001: 212). El nom

“És essencial en un nivell conceptual, perquè l'existència d'una etiqueta (que afirma el pas de l'industrial 22a a l'informacional 22@) permet el desenvolupament de marketing efectiu per un projecte i una idea i crea una poderosa coalició entre professionals, promotor de sòl, associacions de veïns, polítics municipals, etc.” (Clua i Albet, 2008: 15)

En segon lloc, un discurs que justifiqui la transformació és crucial per evitar protestes i diluir antagonismes envers al projecte. Per Franquesa (2007), en la intervenció urbana es despleguen un conjunt de pràctiques discursives segons les quals es pot atribuir o treure valor a un lloc, moralitzant alguns comportaments i naturalitzant algunes lògiques econòmiques i polítiques que s'hi volen desenvolupar generant consensos. En aquest sentit, els discursos legitimadors s'han d'emmarcar en l'estratègia que el capitalisme realitza per assegurar que els llocs siguin atractius pel capital a partir d'una imatge sobre l'entorn. En el cas del 22@ cal emmarcar-lo en un context on les ciutats cada cop proven més experiments reguladors per justificar les transformacions, ja que l'objectiu final és legitimar un creixement inestable procés d'acumulació flexible (Mitchell, 1997).

El context de 1999 afavoria el relat arrova, les bombolles de les “punt.com” encara no havien esclatat com farien al cap de res i les empreses tecnològiques semblaven oferir un creixement il·limitat, fins i tot superior a l'especialització (i espacialització) de la ciutat com a pol turístic (Clua i Albet, 2008). L'exercici ideològic que suposa prometre una economia urbana digital capaç de competir amb la *ciutat turística* esdevindrà el principal argument per la cerca de consens arreu de la ciutat i per la imposició del pla.

La retòrica del 22@ la podem englobar en 6 grans punts. En primer lloc, (1) s'utilitzen les noves tecnologies i el treball postindustrial per construir una “narrativa inevitable” (Peck i Theodore, 2012) que justifiqui el pla. En l'urbanisme neoliberal sovint s'empren discursos propulsius envers la necessitat d'una transformació que es justifiquen per grans metafenòmens com la globalització (Massey, 2011). En el cas del 22@, la tecnologia i les empreses tecnològiques esdevenen un mite modern per afavorir l'acceptació que implica el pla i alçar-lo com la solució als “problemes” urbans de la zona, com la falta d'inversió, de treball i d'atractiu. Aquestes “utopies tecnòcrates” (Fernández, Cadenas i Purcell, 2018) reviu Cerdà, invocant-lo com a part d'un urbanisme que cal estendre d'una vegada a la zona per treballar-la científicament, reparant-ne els obstacles i contratemps.

En segon lloc, (2) s'apel·la a un retorn simbòlic dels usos “reals” productius del barri. Des d'aquesta mirada, el 22@ l'únic que faria seria “actualitzar” la zona (passant de 22a a 22@), legitimant històricament la transformació promovent-la com una continuïtat amb la tradició productiva (Limón i González, 2019). La “tornada” del suposat caràcter original del barri es completa amb la retòrica d'obsolescència industrial del barri:

“A mediados de siglo XIX, en esta zona había diversos fabricantes textiles con negocios efervescentes y exitosos. A medida que la ciudad fue creciendo, la industria textil se fue desplazando a otras zonas y pueblos de la periferia, y este distrito quedó deshabitado y casi abandonado.” (Palacio i Engel, 2011: 145)

“De esta forma, la progresiva transformación de los suelos industriales permite resolver los déficits históricos del sector y recuperar el dinamismo social y empresarial que históricamente ha caracterizado al Poblenou.” (Sabaté i Tironi, 2008: 111)

En aquesta legitimació històrica, el paper del treball és significatiu en la mesura que s'atribueix al "retorn productiu" del barri una restauració i superació postindustrial del nombre de llocs de feina industrial perduts per la fugida del capital, o per la pròpia expansió del pla: "uno de los argumentos del éxito de la transformación urbana que definiría el carácter del 22@ era la generación de empleo" (Alberich et al., 2014: 39-40)

En tercer lloc, (3) es construeix un relat sobre les qualitats urbanes de la ciutat per l'economia global. Polítics, tècnics i empresaris locals comencen a parlar de les virtuts dels centres urbans a diferència dels dèficits econòmics de la suburbia. Ignorant estudis com els de Scott (2011) i Soja (2013) sobre les capacitats econòmiques suburbanes, s'estableix un discurs que identifica alguns dels tòpics del model Barcelona (mixtura d'usos, compactat urbana i densitat) com a fórmules claus per competir econòmicament:

"El 22@, en definitiva, recupera la ciudad y su urbanidad como la fuente básica para la inserción en la nueva economía. Se habla de volver a la ciudad, de ciudad compacta, de diversidad, de cohesión urbana y de eficiencia ecológica. No obstante, este discurso en torno a la economía del conocimiento y a la ciudad se pone siempre bajo la perspectiva de la competencia internacional. Para el 22@ el conocimiento, la aglomeración productiva y la cohesión urbana no son fines en sí mismos, sino ventajas comparativas; es decir, atributos que harán de Barcelona una ciudad competitiva en comparación con otras ciudades." (Sabaté i Tironi, 2008: 17)

"Así las nuevas actividades económicas conviven con centros de investigación, formación continua y transferencia tecnológica, viviendas, equipamientos y comercio, en uno entorno a elevada calidad, que hace compatible la densidad con una dotación equilibrada de espacios libres y equipamientos." (López et al., 2011: 111)

El Cercle Digital havia formulat el pla d'acord al conjunt de teories de moda als 2000, entre les que escollia de forma selectiva pel seu encaix al Poblenou. La literatura sobre desenvolupament regional, els postulats sobre la classe creativa de Richard Florida i l'aglomeració postindustrial dels clústers de Michel Porter són teories centrifugades en una meta-narració que pretén legitimar la irrevocabilitat i extrema necessitat de ciutat i ciutadans per construir moltes oficines al barri.

"El proyecto requiere de una narrativa que lo legitime y, al tiempo, lo haga atractivo a los ojos de inversores, empresas y gobiernos.(...) El argumento es que de la mano de las nuevas tecnologías, un nuevo tipo de industria-servicios debe volver a la ciudad, a la nueva ciudad creativa (Ayuntamiento de Barcelona, 2005). Esta nueva ciudad debe apostar por un modelo urbano compacto, diverso y sostenible, que genere una ciudad más cohesionada y equilibrada, con más fuerza económica y ecológicamente más eficiente, para favorecer la interacción entre los diversos agentes urbanos y contribuir a generar la masa crítica necesaria para desarrollar economías de aglomeración. El Poblenou es el lugar llamado a acoger este nuevo maná" (Sabaté i Tironi, 2008: 16-17)

En quarta posició, (4) s'imposa un higienisme social com a sinònim de millora i progrés social. Es porta a l'extrem el discurs sobre l'obsolescència del barri, negant una lectura estructural sobre el rol del capital i de la pròpia administració en l'estat d'abandonament crònic al que s'havia sotmès al territori i la seva població. De fet, la mateixa població sembla ser la responsable d'aquesta situació des d'un plantejament "venjatiu" (Smith, 2003), com si no hagués sigut capaç tota sola d'actualitzar el barri de forma emprenedora. Un exemple d'aquest higienisme és la següent reflexió d'Etzkowitz i Piqué (2011: 182) sobre una zona ja transformada:

“Por fuera, la zona presenta una morfología limpia, abierta y moderna. Mientras ha durado la rehabilitación, se han protegido 114 elementos arquitectónicos antiguos y se han combinado de manera creativa con edificios nuevos arquitectónicamente imponentes. Por dentro, la zona acoge las infraestructuras más adelantadas y sostenibles para cubrir las necesidades de los negocios y de los residentes de la zona.”

La modernització urbana es vincula amb les teories econòmiques abans vistes, com el clúster, sinònim de progrés social per Aurora López:

“22@Barcelona da a los clusters la oportunidad de crecer en su hábitat natural, la ciudad. Gracias a ello, 22@Barcelona impulsa la modernización urbana y el progreso social del distrito y de la ciudad” (López et al., 2011: 111)

I, fins i tot, el nou pla es vincula al desenvolupament d'una “identitat més segura”

“Uno de los objetivos principales del 22@ era apuntalar la centralidad del Poblenou para hacer crecer sobradamente la densidad de ocupación de la ciudad, en lugar de presenciar una futura expansión urbana descontrolada. Iniciado en el año 2000, el plan proponía utilizar estas intervenciones para desarrollar una identidad socioeconómica más segura para la zona.” (Clark, 2011: 169)

En definitiva, el discurs es basa en un espai que nega el lloc, en la dominació simbòlica del 22@ sobre el Poblenou. El nou discurs havia d'assegurar que la destrucció creativa generés una plusvàlua mitjançant una “recodificació simbòlica” del significat del lloc (Weber, 2002). Progressivament, el lloc emulsiona fins a convertir-se en un “espai de fluxos” (Castells, 1996) desterritorialitzat i desarticulat, habitat per argonautes globals amb identitats i significats d'acord a l'espai ideat, però desiguals als del lloc local.

En altres paraules, la funció final d'aquest laboratori no es altre que la de transcendir el lloc per ser un espai, mitjançant un moviment “post-liminal” de caràcter simbòlic -en termes de Victor Turner (1969) - que permet ingressar una nova categoria a l'entorn urbà: “la existencia de una marca (que sintetiza el mantenimiento de lo existente -22, actividad industrial- y lo innovador -la @-) capaz de vender la idea y generar poder de coalición entre técnicos, asociaciones vecinales, promotores de oficinas y grupos políticos del Ayuntamiento” (Martí-Costa, 2005: 101). Simbòlicament, el pla opera en una retòrica d'urgència per l'arrovització de la ciutat que, com una colonització econòmica, aspira a “la creación de un espacio que se pueda utilizar como "laboratorio urbano", donde se pueda experimentar con productos nuevos e innovadores” (Etzkowitz i Piqué, 2011: 182):

“El distrito de la innovación se ha convertido en un distrito de aprendizaje, un urban lab. Y por primera vez un eje local tiene una variable competitiva global, asegurando un mercado sofisticado, un mercado de innovación, donde las empresas que llegan al distrito pueden aprender localmente para competir globalmente. Tanto es así, que el distrito es percibido en general como la gran apuesta de Barcelona desde el nuevo paradigma de la innovación y la internacionalización. Prueba de ello es el interés generado en el resto de distritos de la ciudad y el deseo de la Administración local de “arrovizar” la ciudad de Barcelona.” (Mundet et al., 2011: 94)

Etapa 1. Llançament i període pre-crisi

El pla comença a caminar amb una gran implicació pública i a rebuf de la bombolla immobiliària. A partir de l'execució de dos dels 6 PERIs principals projectats sobre un total de 924.427 m² de sòl (Llull Pujades Llevant, Pujades Ponent, Perú – Pere IV, Campus Audiovisual, Parc Central i Eix Llacuna) l'administració pretén animar a la inversió,

convencent als privats de la transformació que s'estava duent a terme. Sobre el plànol, l'efecte crida sembla tenir èxit: només en els primers 4 anys (2000-2004) s'aproven 40 Plans de Millora Urbana que intervenen en el territori, un fet que suposa que el 60% de l'oferta de sostre de Barcelona sigui acaparat pel 22@ (Boixader, 2005). La societat 22@bcn, llavors dirigida pel propi Clos, funciona a tot drap encoratjant la transformació i dirigint la inversió.

Ara bé, la realitat era que la zona no interessava a les empreses. L'estructura productiva del Poblenou s'havia transformat radicalment: de 1992 a 2005 la indústria és aniquilada (passant d'una presència del 32,8% al 16%), mentre que el sector serveis passa del 62,7% per l'inici del mateix període fins al 82,5% pel 2005 (Dot et al., 2010). Durant els primers anys de vida el pla s'afronta a un gran problema d'atracció: poques empreses s'interessen per aquella àrea estepària en construcció. Aquelles que així ho decideixen estan motivades per l'obtenció de més espai i l'agrupació de diferents seus empresarials, però sobretot tenen un interès immobiliari. La majoria provenen dels dos centres de negocis principals a la ciutat: un de pròxim al centre històric (Via Laietana i Passeig de gràcia) i l'Avinguda Diagonal en la seva confluència amb l'Eixample. Amb el moviment pretenen obtenir beneficis dels elevats preus de les antigues seus centríques instal·lant-se en una zona que llavors era més barata. Segons Alberich et al. (2014), pel període 2003-2006 el 53% d'empreses corresponen a trasllats urbans d'altres zones (Alberich, et al., 2014), mentre que pel 2000-2014 la xifra no desapareix i es redueix al 41% (GAPS, 2015; Paül, 2017):

“Un 67 % de les empreses que s'havien ubicat al Poblenou procedien d'un altre indret, i els principals motius del trasllat són: la necessitat de més espai, ja que en un context de creixement l'anterior ubicació deixa de ser operativa, i la possible voluntat d'agrupar seus d'una mateixa empresa. Això demostra que l'accés a un espai gran va ser un dels elements decisius de localització de les empreses a l'àrea del 22@Barcelona.” (Dot et al., 2010: 404)

Paül (2017) duu a terme un conjunt d'entrevistes explorant els motius d'aquests desplaçaments i descobreix que el 75% de les empreses consultades decideixen mudar-se al districte tecnològic perquè el preu de mercat era inferior. En altres paraules, el 22@ és durant els primers anys de la seva existència un districte de negocis barat: l'any 2000 el preu mitjà és de 5,7€/m²/mes, un 5% més barat que Barcelona i un 25% més barat que el districte més car (Les Corts). El més alarmant és que només una empresa cita els avantatges oficials (l'aglomeració, formar part d'una marca de distinció, l'accés a capital social empresarial i l'enxarxament) com el motiu per traslladar-s'hi. A més, els trasllats generen buits urbans importants a la resta de la ciutat:

“(…) parece haber producido un desplazamiento de las oficinas y actividades terciarias desde el centro de la ciudad hacia el 22@, ahora convertida en una nueva área céntrica de negocios. En la estrategia empresarial este desplazamiento permite no perder posición urbana y posibilita la venta o redefinición comercial de activos inmobiliarios del Ensanche. Para estas actividades, el precio del suelo es comparativamente más barato.” (Alberich et al., 2014: 34)

Molts dels emplaçaments que deixen lliures empreses com Cuatrecasas, Henkel o Telefònica són ocupats per hotels. Per exemple, els forats que deixen les empreses citades són ocupats respectivament per cadenes hoteleres: Four Seasons, Meridià Capital i Catalonia Square (Paül, 2017). Bona part dels moviments de re-localització van alliberar un sostre de sòl que ocuparia el turisme:

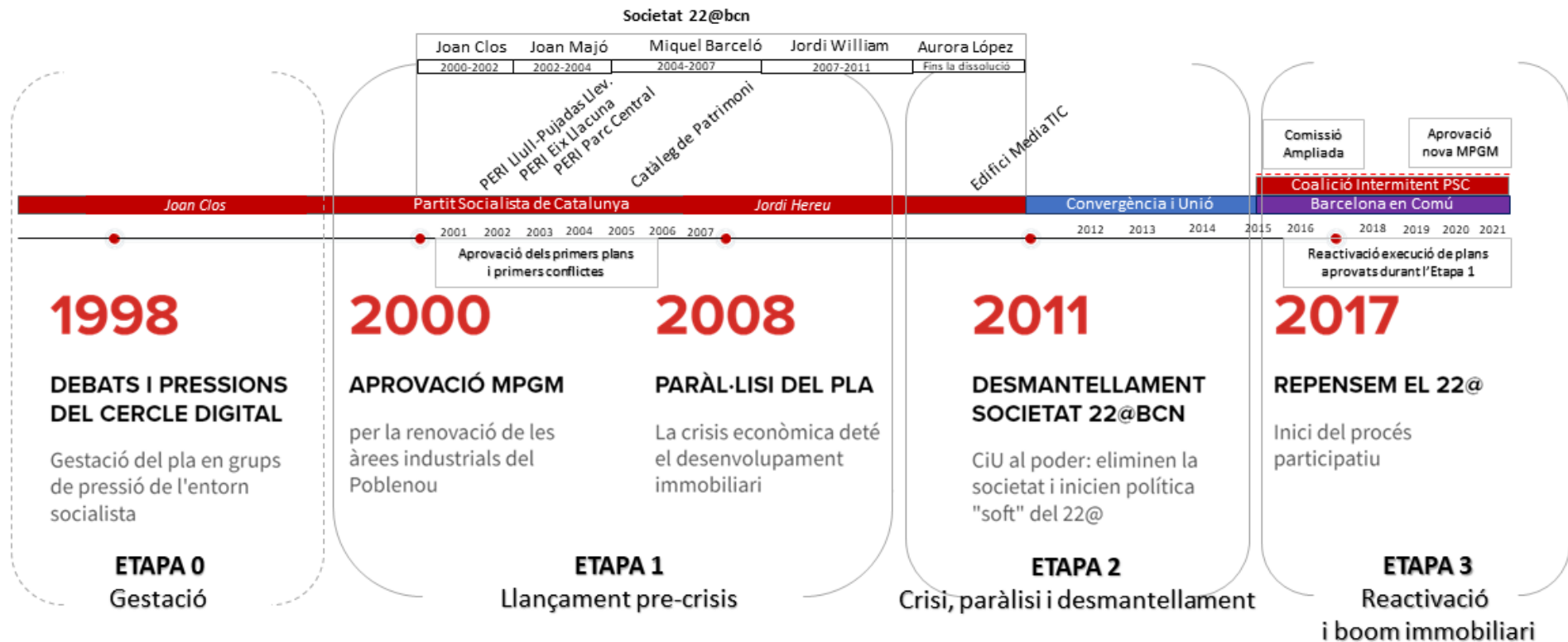
“La lógica de la mayoría de traslados responde más a operaciones de carácter inmobiliario que industrial. En este sentido el barrio difícilmente puede ser considerado actualmente como un auténtico clúster o un distrito de la creación. (...) No obstante, en términos de ciudad, podemos considerar los beneficios de la operación como mitigados.” (Paül, 2017: 201)

Davant del desinterès i poca atracció empresarial del pla, es flexibilitza què s'entén per “activitat @” per intentar atraure el màxim nombre possible d'empreses. L'etiqueta @ es converteix en un veritable calaix de sastre on tot hi te cabuda:

“Progresivamente la definición de actividades se ampliará desde los sectores tecnológicos más puros hacia el desarrollo de actividades vinculadas al diseño, la creación de contenidos, los servicios a las empresas o los centros de saber. A partir de 2004 se asiste a cierta maduración del proyecto, siempre sobre esta definición amplia de actividades @, que no debe interpretarse en clave totalmente endógena sino que es condicionada fuertemente por la evolución de la actividad inmobiliaria dentro de la ciudad región.” (Boixader, 2005: 8)

“L'avaluació detallada de les empreses instal·lades a l'àrea del 22@Barcelona demostra desajustos clars pel que fa a la classificació d'allò que es considera activitat arrova. (...) la classificació present, en alguns casos, identifica com a activitats de nova economia activitats que són del sector serveis i que no tenen necessàriament un ús intensiu en coneixement —per exemple: activitats recreatives, culturals i esportives, activitats immobiliàries i activitats de mediació financera.” (Dot et al, 2010: 406-407)

CRONOLOGIA DEL 22@

Il·lustració 8. Etapes cronològiques del pla urbanístic 22@. Font: Elaboració pròpia.

L'any 2010 el pla compta amb unes 7.000 empreses. Però l'atracció internacional d'empreses i la natalitat empresarial del districte tecnològic són dades nefastes. Durant la primera dècada neixen entre 800 i 1.000 empreses de les quals entre 500 i 700 desapareixen, generant una taxa de mortalitat amb saldo positiu que acaba l'any de la crisi, el 2008 (Alberich et al, 2014). D'altra banda, les poques grans empreses que finalment s'instal·len a la zona tenen un alt valor simbòlic, però el dinamisme de la zona és realment conduït per una munió d'empreses petites i mitjanes: el 68% d'empreses del districte són micro-empreses amb menys de 10 treballadors (5.835 empreses) i només el 1,7% (120 empreses) tenen més de 100 treballadors (Molas y Parellada, 2011). Com mostren Alberich et al. (2014), el fracàs empresarial s'acaba d'arrodonir pel predomini d'activitats comercials (24%) i els serveis professionals (19%) i no l'alta tecnologia.

“La Modificación del Plan General Metropolitano (julio de 2000) preveía que la inversión generada en su conjunto por los actores privados y públicos permitiría crear entre 100.000 y 130.000 puestos de trabajo. Algún tiempo después esa franja era ampliada hasta los 150.000. Esas cifras no consideraban las pérdidas generadas en los antiguos talleres y empresas tradicionales de Poblenou, muchas de las cuales no han renovado sus licencias de actividad. Ocho de cada 10 empresas ocupan menos de 10 trabajadores. Las pequeñas, entre 10 y 49 trabajadores, representan un 12%, mientras que las medianas y grandes de 50 o más trabajadores suman un 5%. Las microempresas aportan el 22% de los trabajadores de la zona, las pequeñas un 36% y las grandes aglutinan el 42%” (Alberich et al., 2014: 39-40)

D'altra banda, el pla comporta protestes des d'un bon inici. El secretisme municipal s'esquerda amb l'obligatòria exposició pública dels projectes, fet que provoca ben aviat un esclat veïnal. Les primeres oposicions es realitzen de forma tímida al primer PERI públic: Lull Pujadas Llevant. El pla s'acarnissa amb 5 illes que havien quedat entaforades entre els plans de l'obertura de la Diagonal i els nous pisos de Diagonal Mar i el Front Marítim: un conjunt de casetes baixes en un entramat de carrers i passatges de l'antic Rancho Grande. Els propietaris, majoritàriament persones grans, son desallotjats de les seves casetes en propietat i reallotjats en blocs verticals construïts ad hoc. A la seva edat, es veuen obligats a re-hipotecar-se per pagar el plusvalor del nou pis.

L'actitud poc participativa i la desconfiança envers als plans del consistori és el germen d'aquestes primeres protestes, alimentades també per experiències coetànies com la consulta ciutadana per l'obertura de la part central de la Diagonal que, després de ser presentada com un gran procés participatiu, va ser instrumentalitzada per diferents partits, succeint-se un conjunt de desencerts i “patacades” tècniques que acaben amb el cessament del primer tinent d'alcalde (Clarós, 2010; Martí-Costa i Cruz, 2010).

Un altre dels àmbits que es desenvolupa és promogut per la societat 22@Bcn i els promotors privats del Grup Castellví, Construccions Riera, el Consorci de la Zona Franca i Barcelona Activa sota el nom de Campus Audiovisual. Transforma la peça poblenovina de Glòries: 6 illes a l'alçada de Sancho Avila, Ciutat de Granada i Badajoz on s'hi acabarà ubicant Betevé, la Universitat Pompeu Fabra (també promotor), i el Grup Mediapro. El PERI no genera pràcticament cap crítica a l'afectar una zona poc cohesionada i amb baixa densitat veïnal que es troba lluny del centre del Poblenou i els seus nuclis històrics, cada cop més desdibuixats i acorralats per les queixalades als entorns del barri pels diferents plans dels noranta.

Per situar millor aquest primer període de conflictivitat cal fer un incís en el context dels moviments socials urbans locals. El planejament urbà, com a mecanisme per regular les

contradiccions no antagòniques i reprimir les oposades, havia batallat des dels anys seixanta i setanta per la imposició hegemònica d'un "significat urbà" contra la pugna d'uns moviments socials urbans representats principalment per les associacions de veïns, capaces d'"imponer un nuevo significado urbano en contradicción con el significado urbano institucionalizado y contra los intereses de la clase dominante" (Castells, 1983: 409). A Barcelona, i el Poblenou no n'és una excepció, les associacions de veïns locals esdevenen actors forts per solucionar les crisis dels 1980 heretades pel franquisme. Les associacions de veïns del Taulat i del Poblenou havien guanyat gran protagonisme i capacitat de representació en la relació amb l'administració, legitimant-se com a interlocutors vàlides a partir del lideratge de conflictes per la disposició de serveis i la millora de la qualitat de vida al barri, com per exemple: en les protestes contra empreses contaminants o el reclama de millores envers les inundacions cròniques. El primer Ajuntament democràtic configura una política que sembla dialogant com a conseqüència de la pressió ciutadana i del vessament d'activistes del consistori.

Quan als noranta la competència internacional i una actuació accelerada del capital sobre l'entorn urbà desemboquen en una governabilitat emprenedora (que inclou en un aiguabarreig agents de mercat i actors seleccionats de la societat civil) s'afavoreix una major fragmentació dels col·lectius i de les dinàmiques sociourbanes (Borja i Castells, 1997), provocant que les associacions de veïns entrin en crisi i resultin incapaces de seguir defensant els seus tres principals objectius: assegurar el consum col·lectiu (serveis urbans basats en el valor d'ús), l'autogestió i descentralització de la política urbana i una organització associativa i comunitària a la ciutat (Castells, 1983). En aquest període, i amb la incidència de les lluites anti-globalització, s'accelera un procés on els moviments socials que sorgeixen per fer front a la multitud de nous conflictes urbans es diversifiquen en l'organització i forma de la protesta (Alberich, 1993; Martí-Costa i Bonet, 2008). Deixa d'existir un "únic" moviment urbà i es genera un mosaic de col·lectius, lluites i plataformes amb diferents recorreguts que es coordinen flexiblement en un treball en xarxa per exercir pressió i, en algunes ocasions, accedir a la negociació amb el poder (Martí-Costa i Cruz, 2010). Les formes de lluita i d'organització escapen progressivament de les estructures de les associacions de veïns, les quals perden confiança i adherència entre la ciutadania per l'escassa renovació interna, la poca regeneració en els temes tractats, una moderació en les demandes institucionals i un rol pactista (ibíd.).

Aquest incís és important perquè la conjuminació i el desacord entre associacions de veïns i noves plataformes marquen l'organització política veïnal en els conflictes fruit del 22@. Això ho veurem en el conflicte pel PERI Eix Llacuna⁴¹. Al llarg del 2001 l'Ajuntament aprova el pla que pretenia construir un petit "Manhattan" al cor del Poblenou alçant 9 edificis d'un màxim de 72 metres, tot afectant 92 habitatges existents. El pla discorria en paral·lel a la Rambla del Poblenou i s'endinsava sensiblement al nucli històric, en una zona connectora del casc antic, el barri de la Plata i el de Trullàs, nuclis habitats amb una densitat superior a les zones afectades fins la moment, com la del PERI Campus Audiovisual.

Inicialment, les mobilitzacions són minoritàries i les duen a terme veïns propers al barri de la Plata i del Casal Independentista l'Octubre, articulant una lluita paral·lela a la de l'AVPN (Marrero, 2008; Mansilla, 2015a). A la literatura, amb un cert biaix moralista, se'ls tracta de joves radicals anti-sistema: "ciutadans joves anticapitalistes lluitant contra la naturalesa

⁴¹ Pla Especial de Reforma Interior del Sector Eix Llacuna de la MPGM per a la renovació de les àrees industrials del Poblenou Districte d'activitats 22@bcn.

especulativa del pla, la destrucció de treball i els vincles entre les indústries tecnològiques i les empreses armamentístiques” (Clua i Albet, 2008: 11). Progressivament, es dibuixen dues posicions: una d’obertament crítica amb la totalitat del pla 22@ formada per la Coordinadora contra el 22@ (CC22@). I, d’altra banda, una posició crítica però més pragmàtica i possibilista de l’Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou (AVPN). La principal diferència entre ambdós postures era que l’AVPN valorava alguns aspectes del pla positivament: la planificació global sobre el territori que reclamava des dels plans que escapçaven el barri als 1980; la legalització de 4.600 habitatges existents sobre el sòl industrial que havien quedat en situació al·legal amb el Pla Comarcal de 1953; i l’increment de zones verdes, equipaments i habitatges protegits (Marrero, 2003). A més, el pla foragitava la idea d’una transformació residencial que accelerés la pèrdua d’identitat al barri, tot i que reconeixien que no espantava del tot el fantasma de la destrucció patrimonial i de l’activitat econòmica tradicional:

“Se teme por la desaparición de una identidad que según la ciudadanía se caracteriza por un fuerte sentimiento de pertenencia al barrio, así como en el asociacionismo y la solidaridad entre conciudadanos. Y como es lógico, este carácter se desarrolla en las calles y plazas del barrio.” (Remesar et al., 2004: 55)

Salvador Clarós (2010), membre i ex-president de l’AVPN, distingeix també entre una coordinació entre diferents moviments intel·lectuals i veïnals representats per l’acció de l’AVPN i grups en defensa del patrimoni (com el Grup de Patrimoni Industrial del Fòrum de la Ribera del Besòs format per veïns, arquitectes, experts en patrimoni industrial i geògrafs); i una “conxorxa” d’okupes, radicals i postures properes a l’esquerra independentista. Es tracta, evidentment, d’una mirada parcial que pren part en el conflicte, però ens serveix per entendre com s’imagina el joc de blocs i posicions per una de les bandes. De fet, Clarós (2010) posa en valor les capacitats per teixir aliances de l’AVPN amb professionals, acadèmics i organitzacions que permeten “reconduir” algunes de les primeres accions “poc pensades” pel pla 22@ i que ignoraven elements patrimonials i culturals de la zona: “quien más estratégicamente apoya y dota de nuevas ideas al plan 22@ es una parte significativa del movimiento vecinal” (Martí-Costa, 2005: 102). La postura “correctora” de l’AVPN permet renegociar un pla d’equipaments per tot el barri, l’aprovació d’un primer pla de protecció del patrimoni industrial reconeixen 114 elements i la protecció del casc antic del Poblenou, reclamat des de feia dècades. La literatura es posa d’acord en el paper de motor de renovació i legitimació de l’AVPN envers al pla.

“(…) la idea del 22@ convenció a la AVV que vio cumplidas, al menos en principio, cuatro de sus seis demandas básicas: la redacción de un plan general de renovación para el Poblenou, el mantenimiento de la actividad productiva en el barrio, la construcción de vivienda protegida y el reconocimiento de las 4.600 viviendas que estaban en situación de alegalidad. Quedarán pendientes la concreción de dos temas más: la provisión de nuevos equipamientos sociales para el barrio y la protección del patrimonio histórico e industrial del Poblenou.” (Martí-Costa, 2005: 98)

“(…) las asociaciones de vecinos mantendrán la voluntad de presión sobre la administración, llegando a alcanzar acuerdos como el referido del plan de equipamientos o, en octubre de 2004, para construir pisos sociales destinados a gente del barrio.” (Boixader, 2005: s.p.)

“Les associacions veïnals han assumit un rol central concetant idees provinents del Pla amb la realitat social del districte. Una part significant del veïnat i dels moviments socials són grups que donen suport estratègicament al Pla 22@bcn

oferint noves idees fresques i simultàniament exercint com a mecanismes de control. El seu poder resideix en la seva capacitat de mobilització i en la seva habilitat per crear aliances no orgàniques entre professionals i intel·lectuals, creant la possibilitat d'exercir un altre classe de poder estratègic" (Clua i Albet: 2008: 146)

El rol negociador inicial de l'AVPN contrasta radicalment amb la contestació frontal de la CC22@ que aglutina, a més de l'Octubre, l'Assemblea de Joves del Poblenou (futur Arran Poblenou), el Colectiu Gat Mesquer, la Plataforma Antiglobalització de Sant Martí i el Centre Social Okupat Icària (Mansilla, 2015a). Les posicions de l'AVPN, de la CC22@ i de les plataformes sorgides per les afectacions específiques del pla sí que compartien queixes centrals: la nul·la participació social del projecte, el canvi morfològic provocat per unes edificacions que desvirtuen les característiques del teixit urbà pel seu gran volum i l'alt cost social de l'actuació (Boixader, 2005; Mansilla, 2015a). Resulta evident que més enllà dels dos bàndols veïnals, existeix un puzzle d'actors plurals que manifesta una característica important del teixit organitzatiu veïnal: la fragmentació, heterogeneïtat i discontinuïtat de l'entramat social.

"Se observa así una cierta articulación de las prácticas contenciosas a través de la adhesión a una serie de valores y mitos movilizados pero no nos encontramos ante una organización única sino ante una red de geometría variable tramada a través de diversos grupos, asociaciones, plataformas, coordinadoras, centros de estudio, etc. La oposición al 22@ incorpora pluralidad de núcleos conectados entre sí con una articulación relativamente débil, descentralizada y poco jerarquizada, incluso con líneas de fractura" (Boixader, 2005: s.p.)

El conflicte es dissol amb el pacte entre l'Ajuntament i l'AVPN que accepta una rebaixa en les altures, la disminució dels afectats, i la reducció del nombre de torres fins a 6 i la disminució de l'alçada limitant-la entre els 32 i 48 metres (Crespo i Marmolejo, 2009). Però l'acord també inclou tres punts generals que reforcen la centralitat i el rol de l'AVPN per part del consistori (Martí-Costa, 2005):

1. Implica el compromís de l'AVPN amb el pla.
2. La promesa d'una millora de la informació i participació dels representants veïnals i de les comissions d'afectats que es creïn per cada pla diferent.
3. Se'n deriva la creació d'una Comissió de supervisió pel desenvolupament del pla d'equipaments.

Però el pacte no compta amb el suport dels grups sorgits pel propi conflicte: la CC22@, ni l'Associació d'Afectats pel 22@ (Marrero, 2008; Crespo i Marmolejo, 2009). Finalment, el nou PERI s'aprova l'octubre de 2005 i les noves entitats valoren la postura de l'AVPN com una traïció, tenint en compte que l'acord no només és insuficient, sinó que ha permès reforçar el protagonisme de l'AVPN en la jerarquia local:

"Pese a que las reformas han sido consensuadas con la Asociación de Vecinos, no todos están de acuerdo. Así, desde la Asociación de Afectados 22@ -que afirma agrupar al 80% de afectados por el plan- se criticó ayer la forma en que se han llevado las negociaciones, a la vez que se anunciaba la pretensión de abrir la vía judicial para paralizar las reformas si no se da antes una solución. Uno de sus portavoces, que no se abstuvo de criticar el «sometimiento» de la Asociación de Vecinos, cargó contra la «política porciolista» que practica Clos. El regidor Narváez reconoció que el consenso para la aprobación del plan no había sido general." (ABC, 17 de febrer de 2002)

El conflicte esdevé clau perquè reactiva l'acció veïnal, la fragmenta i obliga a l'Ajuntament a negociar unes noves normes de participació (Marrero, 2008). A més, reforça la idea d'actuar en la perifèria del barri, lluny del nucli central on resulta més probable l'alçament veïnal davant d'una projecció urbanística ara ja impossible per la consideració de la Rambla i el seu entorn immediat com a Casc Antic. Des de llavors, el 22@ s'afronta a una "renovada infraestructura d'activisme veïnal" (ibíd.). Segons Martí-Costa (2008), el PERI Llacuna obre una nova etapa del 22@ de debat públic que fins al moment no s'havia dut a terme.

Però, més enllà del PERI Llacuna, el gran conflicte que desperta la còlera veïnal contra el 22@ és la defensa del recinte fabril de Can Ricart, recollida en la tendra i eloqüent etnografia d'Isaac Marrero (2008). Com ell mateix indica, el PERI del Parc Central⁴² aprovat l'octubre de 2001 planteja dos unitats d'actuació, i una d'elles (UA1) implica l'enderroc de Can Ricart exceptuant la continuïtat d'elements puntuals, com la xemeneia, la torre del rellotge i dues naus. El complex data de 1852-1854 (Nadal i Tafunell, 1992) i, juntament a Can Batlló del carrer Urgell i Can Batlló de la Bordeta, és un dels tres grans conjunts industrials del segle XIX que queden a Barcelona (Tatjer et al., 2005).

El detonant definitiu del conflicte és el fracàs de les apel·lacions a la reparcel·lació del pla que moltes empreses realitzen per evitar ser expulsades. El marquès de Santa Isabel, propietari de Can Ricart, realitzava contractes mes a mes per guardar-se les espatlles en cas d'activar la promoció, com va passar. La nova qualificació arrova no permetia els usos industrials que s'hi desenvolupaven i, com que l'Ajuntament i la societat 22@bcn no responen, s'inicia la mobilització popular. Per Marrero (2008), el procés també comporta una activació de la memòria col·lectiva i un conjunt de processos de generació d'identitat i representació col·lectiva en la mesura que Can Ricart "va deixar d'existir" en algun moment del segle XX, revivint-se posteriorment com a símbol local. De fet, ni tan sols les empreses que s'hi ubicaven parlaven de Can Ricart, sinó dels "tallers del Passatge del Marquès de Santa Isabel". Es tractava d'una sèrie de peces disperses i sense cohesió simbòlica que la premsa ajuda a sistematitzar sota el nom històric de Can Ricart. En aquest sentit, la feina en xarxa del Grup de Patrimoni Industrial del Fòrum de la Ribera del Besòs de la mà de professionals, acadèmics -com Mercè Tatjer- i membres de l'AVPN es vital per recuperar Can Ricart i atorgar-li una categoria patrimonial (Marrero, 2008).

Aparentment, el caràcter fragmentari del teixit associatiu del Poblenou que observàvem contra l'Eix Llacuna sembla unir-se sota la plataforma Salvem Can Ricart. Una de les manifestacions més multitudinàries és la del 28 d'abril de 2005 i hi donen suport més de 20 associacions del barri⁴³. La plataforma Salvem Can Ricart conjumina les reivindicacions històriques i identitàries amb la dels empresaris i treballadors per mantenir les activitats amb la investigació-acció del Grup de Patrimoni i l'AVPN, encarregades d'oferir solidesa tècnica a les reivindicacions de la plataforma en una espècie de "moviment social científic".

⁴² Pla Especial de Reforma Interior del Sector Parc Central de la MPGM per a la Renovació de les Àrees Industrials del Poblenou districte d'activitats 22@bcn.

⁴³ Hi donen suport: Afectats de Can Ricart, les Associacions de Veïns del Poblenou, Gran Via/Perú/Espronedada, Vila Olímpica, Diagonal Mar i Paraguai/Perú, SCR Bac de Roda, Arxiu Històric del Poblenou, Coordinadora contra el 22@, Diables del Poblenou, Assemblea de Joves del Poblenou, esplai MOVI, CiU, Colla del Drac, Fem Maig, Acció Sant Martí, Centre Moral, Colla de Gegants del Poblenou, Ateneu La Flor de Maig, Cooperativa Cydonia, ACO Poblenou, La Raspa, Plataforma Diagonal Maresme Besòs, Cooperativa d'Habitatge del Sagrat Cor, Cooperativa Gregal, IES Poblenou, les Associacions de Mares i Pares d'Alumnes de la Mar Bella, Arenal de Llevant i Lope de Vega, Ciber@ula Poblenou, Esplai La Flor de Maig, CGT, CCOO Barcelonés i la Coordinadora d'Entitats del Poblenou (Paül, 2014).

Ara bé, darrere la confluència de lluites i l'obertura del paraigües comú, els bàndols seguien existint. Per exemple, el Grup de Patrimoni tenia una postura pròpia que considerava el conflicte de Can Ricart no com l'oposició total a la transformació urbana, sinó com una cívica vindicació per la participació social i el debat públic (Clua i Albet, 2008). El Grup de Patrimoni, vinculat a l'AVPN, reajustava els interessos de l'Ajuntament oferint-li una sortida intermèdia entre la posició inicial i les reivindicacions de la plataforma: convertir Can Ricart en una nova centralitat urbana d'usos mixtes, productius, culturals i ciutadans d'escala local i global (Martí-Costa i Cruz, 2010). Així doncs, l'existència de la plataforma no nega la persistència de diferents fronts i d'una alta heterogeneïtat en la que diferents col·lectius actuen en múltiples moments sota el paraigües o no de la plataforma:

“Si bien el trabajo en red permitió la generación de alianzas variables que fortalecieron y legitimaron el movimiento, a veces también fue fruto de tensiones y separaciones por la confluencia de intereses y de backgrounds diferentes, tanto dentro como fuera de la plataforma.” (Martí-Costa i Cruz, 2010: 128)

L'oposició veïnal aconseguí suspendre la demolició i forçar l'adquisició pública d'una part de les naus. També s'amplia el Catàleg de Patrimoni⁴⁴ l'any 2006 incloent 68 elements als 36 catalogats (algunes peces importants que sabien menysprear en un inici a part de Can Ricart: La Escocesa, Palo Alto o la Can Valdés). Tot i així, l'entorn de Can Ricart es planifica com un fort rodejat de gratacels, circumdant la fàbrica amb edificis de més de 10 plantes. Després de més de 15 anys del conflicte, només s'ha transformat una de les naus per acollir el Casal de Joves, restant la resta d'espais en runes degut a la incapacitat de les institucions per afrontar el cost. Primer s'hi projecta la “Casa de les Llengües”, després, un Campus de Ciències Socials vinculat a la Universitat de Barcelona. Però davant de la crònica falta de fons torna a reorientar-se com a complex pels estudis d'arts de la mateixa universitat. El projecte tampoc tirat endavant, portant-nos a la renovació de protestes i campanyes veïnals com “Can Ricart Cau”, com veurem més endavant.

En definitiva, aquesta primera etapa ens indica les dificultats inicials amb les quals el pla es desenvolupa. Després d'una prolífica etapa de planificació i una empena pública, el pla topa amb (1) les reticències de les empreses, les quals només s'hi ubiquen sota criteris de negoci immobiliari i de sòl barat, exceptuant alguna puntual instal·lació. Alhora, (2) es duen a terme les primeres protestes veïnals que davant l'embat s'uneixen intermitentment i amb desconfiances mútues en funció de lògiques dialèctiques i de l'estratègia escollida segons l'amenaça i les possibilitats del moment. En aquest trencaclosques veïnal, l'AVPN ha buscat històricament exercir un rol frontissa envers el veïnat i el poder, un paper adhesionari de lideratge i interlocució, que l'ha portat a prendre lloc en una forquilla que contraposa “reforma o derogació” del pla 22@ (Martín-Gómez, 2016). La tradició del joc de miralls i alteritats dins del bloc veïnal és una bona advertència del què ens trobarem en els resultats etnogràfics.

Eta 2. L'enfonsament: crisi, immobilitat immobiliària i abandonament administratiu (2008-2015)

La crisi econòmica impacta amb força als plans del 22@. El Poblenou es converteix en un paisatge lunar a vessar de solars, una multitud d'edificis industrials dels que se n'havia expulsat l'activitat en previsió de l'explotació terciària del sòl resten desèrtics en plena

⁴⁴ Modificació del Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic Historicartístic de la ciutat de Barcelona. Districte de Sant Martí. Patrimoni Industrial del Poblenou

desinversió i un eixam d'obres queden a mitges durant lustres sense preveure'n una finalització al poc estant. Fins i tot s'encalla la planificació, fet que fins al moment havia permès parlar als urbanistes oficials d'un avançament en la "transformació" del territori, tot i que aquesta només es produís sobre plànol. Justament, la requalificació sobre el paper era un instrument clau per incrementar el valor dels solars (que abans albergaven fàbriques) sense fer-hi cap obra més enllà de l'enderroc. I, en plena crisi, passen de mà en mà sota una lògica especulativa. Segons Nerone i Sabaté (2018), fins al 2008 hi havia hagut una transformació del 60% de la superfície urbanística sobre paper, però entre el 2008 i el 2015 la planificació només avança fins al 70%. Un fracàs evident del pla, ja que en 7 anys només incrementa la planificació un 10%, i alguns períodes la situació és més crítica, com entre 2012 i 2015 quan la situació s'estanca a un "creixement" del 0,07%.

Sobre el terreny, els ritmes de transformació són molt dispers: algunes poques zones inicialment transformades com l'entorn est a l'alçada de Plaça Glòries, al Campus Audiovisual, contrasten amb la tònica general d'immobilisme immobiliari. Per exemple, el Detroit de Provençals de Poblenou resta "verge" gairebé intocada pel pla fins el 2020. A aquesta dinàmica, se li suma el fet que el pla deixa d'existir simbòlicament en algun moment de la primera part de la dècada dels 2010 entre bona part del veïnat. Però a la pràctica, la zona no es desafecta i en moltes illes es concreten plans per la transformació que, com un gegant adormit, no es comencen a activar fins anys després (al llarg del 2019), encenent el conflicte a mesura que el cel del barri s'atapeïx de grues.

La crisi econòmica també revela altres problemes greus al 22@. Una caiguda precipitada de la demanda en sòl d'oficina a la zona (del 70% el 2005 al 15,2% pel 2011) deixa el pla tocat de mort (Charnock i Ribera-Fumaz, 2014). Tot i que el 22@ seguia sent una de les zones de negocis més barates de la ciutat: un 22% inferior a zones "prime" (Mur i Clusa, 2011), la demanda de sòl d'oficina és minsa. En consonància, les llicències també cauen estrepitosament: pel període 2006-2012 l'ús principal de les llicències no és per oficines (18,7%), sinó pel residencial (31,2%) i els aparcaments (27,7%) (Paül, 2014). En síntesi, els inversors abandonen la zona perquè (1) busquen zones de fàcil i ràpida rendibilitat que al Poblenou es "limita" amb càrregues i cessions, i (2) per no poder assegurar la rendibilitat de la inversió per la desaparició de la demanda. La necessitat d'oficines no liderava la transformació per un factor de demanda, sinó per la vocació immobiliària del pla.

"La crisis financiera que se destapa a partir de 2008 incide extraordinariamente en el proceso de transformación del barrio. Se paralizan muchas obras, algunas de las cuales justo después del derribo de la edificación existente. Las nuevas expectativas urbanísticas van paralizando las actividades económicas existentes, en muchos casos no se trata de cierres empresariales sino de traslados de la actividad a otras localidades, a la espera de tiempos más rentables para el suelo que se libera." (Roselló, 2018: 130)

A més, un forat normatiu permet la proliferació de les promocions hoteleres, reconvertides en motor per la transformació al barri davant les limitacions del sector de les oficines, tal i com ja havia pronosticat Boixader l'any 2005:

"Hay que situar el auge hotelero que vivirá Barcelona a partir del 2000. Atraerá constructoras y otros inversores en el Poblenou pero también en el Paral.lel, Ciutat Vella, etc. Al lado de la demanda directa hay que tener en cuenta factores de oferta, es decir de diversificación por el temor de los constructores a que el mercado de la vivienda llegue a su techo después del escarmiento de la crisis de las oficinas. (...) el 22@ dispone de una elevadísima dotación hotelera: en el planeamiento aprobado a febrero de 2005, 3 de las 7 renovaciones de isla prevén

un hotel. De las 4 renovaciones de parcelas de más de 2000m², 1. Y de las 12 renovaciones de edificios industriales consolidados, 2.” (Boixader, 2005: 8-9)

L'any 2009, el 40% de les promocions hoteleres projectades es destinaven al 22@, afavorides per les característiques mencions: una disponibilitat del sòl i uns preus inferiors al de zones cèntriques. Pel període 2003-2011 les llicències d'hotels arriben al 38% enfront del 61% en oficines (Mur i Clusa, 2011) i molts d'aquests hotels proliferen al carrer Llacuna, reeditant l'antic PERI Eix Llacuna i massificant turísticament una zona sensible del cor del barri, i no una de les seves extremitats. Mentre s'aixequen hotels, el pla incompleix amb un retràs crònic la construcció d'habitatge protegit, zones verdes, lliures i equipaments. A més, els equipaments sí construïts (com Can Jaumandreu, Mediacomplex), alguns dins del marc del 7@ (com el mencionat Can Jaumandreu i Ca l'Aranyó), rarament són enfocats a les necessitats del veïnat (Clarós i Andreu, 2010), sinó que posen el focus en els desitjats negocis a atraure. Però com un “empresariat fantasma”, no fan acte de presència tot i la submissió de la política local als seus suposats gustos.

Entre la respiració assistida i el boca a boca municipal

La mala situació financera i immobiliària coincideix amb un turbulent lideratge polític del projecte. He atribuït les causes del mal desenvolupament del pla a la situació del mercat, però per alguns membres del lobby digital la crisi del pla es deuria al que consideren un fre del nou alcalde: Jordi Hereu, al poder des de 2006. El mateix Miquel Barceló és un dels principals crítics i treu responsabilitat al context econòmic per carregar-lo al consistori:

“Barceló, no obstante, previene contra quienes creen que el 22@ perdió fuele por culpa de la crisis. Él sostiene que el culpable tiene nombre y apellidos: «Jordi Hereu». El PSC forzó el relevo de Clos al frente de la alcaldía de Barcelona en el año 2006. Su sucesor, el también socialista Hereu, tenía el encargo explícito del partido de ser rupturista con su antecesor, del que se suponía que iba de cabeza a la catástrofe electoral. Una de sus decisiones, así, fue retirar poderes a la empresa 22@ y recentralizarlos. Ya no había un cura al frente de la parroquia que animara a las parejas a casarse, y más un tiempo después, cuando la victoria electoral del nacionalista Xavier Trias comportó una nueva lista de retos urbanísticos y económicos para la ciudad, en la que el 22@ ocupaba los puestos de cola.” (El Periódico, 15 d'octubre de 2015)⁴⁵

La crítica de Barceló també pot ser alimentada per la seva destitució com a president de la societat 22@bcn pel govern d'Hereu, sent rellevat per un home de confiança del nou alcalde i amb posició orgànica al PSC: el primer tinent d'alcalde Jordi William Carnes. Es tractava d'un perfil que donava més pes al factor econòmic i no a l'urbanístic. De fet, el mateix William dirigia Barcelona Activa, l'agència de desenvolupament econòmic de la ciutat. Aquests moviments d'Hereu serien l'avantguarda dels canvis que el primer govern municipal de Convergència i Unió (CiU) consolidaria amb Xavier Trias al capdavant. Un fet curiós, ja que CiU renega en bona mesura del pla a l'atribuir-li un ADN socialista, fins al punt d'eliminar la societat 22@Bcn deixant el pla escapçat. La supressió encalla definitivament el pla, ja que l'entitat havia lubricat el desenvolupament immobiliari agilitzant tràmits, centralitzant processos i dirigint inversors in situ.

El context de crisi contrau el boom immobiliari explosiu que requeria la zona per concloure's. Una situació de paràlisi que es suma als dèbils consensos socials entorn el model de ciutat que generava el pla. Això fa que, públicament, l'Ajuntament presenti una certa renúncia al 22@, tot i que hi manté una principal acció: una política de “respiració

⁴⁵ <https://www.elperiodico.com/es/barcelona/20151015/el-22-del-exito-a-la-deriva-4591505>

assistida”. L’Ajuntament inicia un conjunt de polítiques “soft”, més barates i lleugeres que inversions i programes estructurals, dirigides a dinamitzar empresarialment la zona: promoure la imatge del districte, potenciar espais d’enxarxament, instal·lar institucions que ofereixen serveis auxiliars a empreses i promoure l’emprenedoria entre la ciutadania com a forma per generar noves empreses al districte i millorar la diferència entre baixes-altes en empreses que des de l’any 2009 és negativa (Alberich et al., 2014). Pretenia així cobrir amb intervencions simbòliques l’aturada dels privats, maquillant les polítiques d’acompanyament i foment empresarial sota els conceptes com “innovació”, “talent” i “creativitat”.

“Los recortes presupuestarios dejan en manos del sector privado la creación de puestos de trabajo: es en este contexto donde la creatividad y la innovación, como claves de ventaja competitiva, alcanzan un papel determinante.” (Pareja, 2011: 139)

“Als 10 anys de vida, al pla 22@ se l’hi reconeix l’acció reivindicativa del moviment veïnal. Però l’Ajuntament fracassa en l’objectiu de fer ciutat i, en plena crisi econòmica, es limita a mediar amb el capital privat i a drenar diner públic per apuntalar una gran operació que projecta ombres al Poblenou (...) Això no tindria més importància si no fos que precisament el Consorci de la Zona Franca, l’Ajuntament, la Generalitat, l’Estat i una llarga llista d’institucions públiques o parapúbliques (diverses universitats, organismes com la Seguretat Social, mitjans de comunicació com BTV i RNE...) són les que estan drenant diners públics, de vegades de forma indirecta o encoberta, per tal de tirar endavant un projecte que inicialment havia de planejar el municipi però autofinçar el capital privat. A la sospita, encara més en temps de crisi, de que és la iniciativa pública qui realment està tirant endavant un projecte econòmic en clau i benefici privats s’hi afegeixen dubtes raonables en relació a l’assoliment d’objectius urbanístics de mixtura d’usos i equilibri entre activitats, espai públic, patrimoni...inicialment proclamats.” (Clarós i Andreu, 2010: 5)

Si Maragall havia perfeccionat la funció emprenedora de l’alcalde com un “migcampista” que ordena el joc i fa passades al forat a un conjunt de promotors i recursos que rematen plans i projectes urbans, hem de considerar la tasca municipal al 22@ en plena crisi com un “segon entrenador” que assisteix les exigències del mercat. Per Mundet et al. (2011), l’administració esdevé un “mestre de cerimònies” que ha d’enxarxar, connectar i generar els entorns pertinents on es desenvolupen els negocis, tan a petita escala (esmorzars de negocis, dinars i vetllades), com en la generació d’una ciutat *business friendly* personificada en el nou Poblenou. Aquesta nova governabilitat corona als agents privats com actors primordials de la renovació urbana, sobretot en un pla ideològic i en la creació d’una retòrica legitimadora del 22@ que Mundet et al., (2011) identifiquen com a “competències conversacionals”:

“En los acontecimientos conversacionales horizontales (22@Breakfast y comisiones de la Asociación 22@) los representantes de la institución han sido los responsables de articular las conversaciones, proponiendo nuevos temas en la agenda colectiva de los clusters, facilitando el debate y la creación de nuevos paradigmas. (...) En cualquiera de los casos podríamos sugerir que el segundo factor clave que ha propiciado los resultados alcanzados en el 22@ han sido las competencias conversacionales tanto de los facilitadores del proceso, como de los participantes del proceso.” (Mundet et al., 2011: 94)

La crisi desperta discursos sobre el desenvolupament urbà basat en l’enxarxament del negoci tecnològic i la interrelació empresarial en processos d’innovació, un fet que coincideix amb el replantejament d’objectius i rols dels agents al 22@. Aquests debats

impacten en força a la reformulació del pla en crisi i implica un renaixement ideològic basat en la introducció de nous discursos pro-empresa sobre la ciutat. Per exemple, el model Smart City i l'emergència d'un discurs sobre l' "esperit emprenedor" que han d'adoptar les ciutats (Dot et al., 2014). Al 22@, les dificultats cròniques per atraure empreses generen un gir que canvia "empresaris per emprenedors". Mitjançant tècniques pel foment de lògiques neoliberals empresarials entre la ciutadania, i l'ús de programes de micro-intervenció, es pretén generar in vitro un conjunt de nous empresaris locals, ciutadans reconvertits a empresaris del pla, que supleixin localment les carències d'atracció global. Fins al moment, els petits i mitjans empresaris havien liderat el pla materialment -sent el tipus general d'empresa en detriment de les grans corporacions- però ara també passen a ser-ne la imatge simbòlica.

En aquest context de "ciutat startup", l'emprenedoria es considera el nou manà pels espais urbans i es presenta com la salvació del pla 22@ atorgant un paper preponderant a l'Estat neoliberal com a responsable per crear les condicions mínimes de mercat. Les analogies ecològiques dominen la visió sobre la ciutat i l'Ajuntament és vist com el curador d'un "ecosistema" urbà, una incubadora que cuida els interessos d'empreses, empresaris i ciutadans reconvertits en emprenedors que cal cuidar com preuats nadons. Així ho mostra Anna Majó, Directora d'Innovació Empresarial de Barcelona Activa i filla de l'expresident de la societat 22@bcn Joan Majó:

"(...) ante la actual coyuntura económica, el papel de las Administraciones públicas es, cada vez más, el de actuar de inductoras, facilitadoras y gestoras de ecosistemas. La Administración actúa de intermediario, sobre todo aportando gobernanza a los procesos de colaboración publicoprivada." (Majó, 2011: 105)

Un dels productes urbans que simbolitzen aquest model és l'equipament 7@ MediaTIC. Inaugurat el 2010 per Jordi Hereu amb un cost de 24M€, l'equipament municipal personifica la voluntat per engendrar espais que responguin les necessitats dels agents econòmics. Construït a partir d'un conveni entre l'Ajuntament i el Consorci de la Zona Franca, la ciutat cedeix per 50 anys el terreny a aquesta institució empresarial de titularitat estatal, que al seu torn hi impulsa una operació immobiliària (Clarós, 2010) deixant per herència un equipament pel 22@ i no pel barri.

En conclusió, aquesta segona etapa inclou una crisi total del pla i el pas d'un lideratge municipal de la transformació urbana a un foment sinuós i indirecte de l'administració. La crisi del pla no només s'entén per la situació econòmica, sinó per (1) l'abandonament de CiU a un projecte al qual li atribueix masses tints socialistes, i (2) per l'adveniment d'una política d'austeritat pressupostaria neoliberal que aspirava a "simplificar" l'administració. L'inici de l'aplicació de polítiques per afavorir l'emprenedoria ens permet dividir entre una primera etapa política "hard" i una segona "soft", com planteja Sonia Recasens, segona tinent d'alcalde del govern convergent:

"Nosaltres quan arribem al govern l'any 2011 estàvem en plena crisi econòmica. En tot aquest *hub* s'havia actuat sobre la pedra d'urbanisme, era necessari actuar ara sobre el talent, sobre la xarxa relacional, sobre aquelles economies de proximitat on és molt clar que és on es genera l'economia del coneixement. Com que la transformació urbanística ja estava més que avançada i ja era una realitat al 22@ calia actuar sobre altres intangibles, el "soft". Això volia dir tot el talent. Jo era tinenta d'alcalde i presentava els rànquings de la ciutat, deia: 'som la primera ciutat en negoci, no se què...' Però quan anaves al fons el primer indicador era la qualitat de vida, el clima... Al final, ens preguntàvem 'què puc fer jo com administració per generar aquesta qualitat de vida?' El clima ja el teníem, què més podíem fer? Els

reptes passaven per altres intangibles, un era generar qualitat de vida a partir de retenir el talent. (...) quan desapareix la societat 22@ i es posa en crisi desenvolupament hem de tenir en compte que la decisió que vam prendre va ser la de simplificar l'administració. Això passava per fer dues grans empreses: 'BCN serveis municipals' que englobés tots els serveis i 'Binsa' que aglutinés infraestructures i urbanisme. Com que el 22@ estava consolidat, el què es volia fer era "arrovitzar" Barcelona (...) Teixir des del soft. Jo no sé si ara de nou s'ha de crear una societat municipal que pot generar més solvència, però compte amb tornar a burocratitzar i complicar les estructures administratives i normatives de la ciutat. Això al final son grans elefants. Nosaltres vam generar aquí al 22@, al MediaTIC, el Barcelona Growth, hi vam ubicar el Mobile, tota la part digital del Cibernàrium, la Universitat, l'oficina d'atenció de l'empresa, la col·laboració públic-privada amb la Cambra del Comerç, un espai per incubar startups tecnològiques... Vam crear aquí un *pull* des del lideratge. Vam fer un únic relat de ciutat, que Barcelona fos explicada al món que volíem ser la ciutat dels 15 minuts, del coneixement, intel·ligent, de la qualitat de vida. (Sonia Recasens, diari de camp del 25 de novembre de 2020)

El boca a boca municipal davant l'aturada immobiliària del pla agafa ales sota el mandat d'Hereu, però com explica Recasens és desplegat pel consistori de CiU mitjançant polítiques lleugeres basades en l'emprenedoria, el capital humà i l'assistència d'una ciutat empresarial a les necessitats d'agents econòmics. Aquest "empresarialisme 2.0" (Rossi i Wang, 2020) de tall més culturalista, però, segueix mantenint els continguts de les estratègies per la competició urbana dels anys noranta:

"En suma, cambian los contenidos, pero no las formas. Hoy por hoy, para ser una ciudad global y competitiva, ya no basta con la frialdad de las infraestructuras y la abstracción de las finanzas; hoy se requiere ser ciudad dinámica, patrimonial, cultural y bella. Se ha dado un gran paso, la ciudad gana espesura, pero ésta se rigidiza y se ofrece a los policy-makers de igual forma a como se hacía con los indicadores de la ciudad global que se quiere dejar atrás: agregada en índices y rankings desprovistos de todo valor cualitativo. Esta ciudad se nos muestra poco atenta a los desafíos de la escala de barrio y a la vida cotidiana, ciega ante las desigualdades (económicas, educacionales, tecnológicas, de género, culturales) propias de la nueva economía que se quiere propulsar y muda frente a las conflictos que surgen por las definiciones simplificadas que se hacen de cultura, patrimonio y creatividad." (Sabaté i Tironi, 2008: 12)

Davant d'aquest panorama la lluita veïnal es canalitza en la crítica per la turistificació del barri (veure Dot, 2019; Mansilla, 2019), afavorida pel pla 22@ i la re-edició del Pla Eix Llacuna. Però, curiosament, el pla 22@ passa a un segon terme en qüestió de protesta veïnal. Un dels pocs moviments de reprovació envers el pla és un estudi⁴⁶ de l'Assemblea de Joves i Endavant que recupera l'esperit crític de la CC22@ -llavors ja extingida (2002-2007)- on es concreten els vincles del projecte amb la gentrificació del barri, la relació d'algunes empreses amb el negoci militar i els efectes en el treball i el patrimoni industrials.

Etapa 3. L'etern retorn immobiliari i el desglac d'una guerra freda

"Para ser de verdad alcalde hay que ganarse el título mediante la práctica diaria. Conjuguar organización y seguridad con la máxima libertad. El ejemplo más paradigmático de ello es el de las Olimpiadas de 1992. Justo después del

⁴⁶ Que portava per títol: "Torres més altes han caigut: el model 22@ al descobert". Disponible a: https://www.academia.edu/14460501/Torres_m%C3%A9s_altes_han_caigut_El_model_22_at_al_descobert?auto=download

acontecimiento, las nuevas infraestructuras se pusieron a disposición de toda la ciudad (un barrio nuevo y moderno, playas limpias, un nuevo puerto, más zonas verdes, etc.). Maragall supo contagiar el amor y el orgullo por su ciudad, liberándose del victimismo que dominaba antes de él al proponer una identidad alternativa. Nosotros los barceloneses estamos orgullosos de nuestra ciudad porque tenemos valores que defender y que proponer. (...) Querría una Barcelona abierta, plural y tolerante, liberal y solidaria, mediterránea y europea, donde se combinen modernidad y tradición, memoria del pasado y el valor de las nuevas ideas. ¿No es esta acaso la tarea de un alcalde? (Ada Colau a Forti i Russo, 2019: 7)

Els últims passos del pla formen part de l'etapa on es desenvolupa l'etnografia i, com a tal, l'analitzarem al llarg d'aquesta tesi, capítol a capítol. Però, prèviament, cal tenir en compte alguns elements fonamentals que veurem en aquest punt. En primer lloc, cal tenir present el context polític: al 2015 un conjunt de militants, activistes i membres de la societat civil reunits en la candidatura de Barcelona en Comú (BeC) ascendeixen al govern de la ciutat sota la defensa d'un "post-model Barcelona" que apostava pel retorn a la primera etapa del Model Barcelona prèvia als JJOO. Consideraven que llavors Maragall va liderar una política urbanística redistributiva centrada en els barris i la ciutadania. Amb aquest objectiu en l'horitzó, construeixen la seva proposta política en base a un conjunt de nous valors vinculats a les crítiques realitzades pels indignats del 15M: transparència, igualtat i participació real.

"El nuevo municipalismo había aparecido en el escenario político español con la pretensión de aplicar principios de democracia radical a los asuntos de la gestión de lo cotidiano y combatir desde las instituciones tanto la mercantilización neoliberal del territorio como las consecuencias de sus crisis en forma de nuevas y mayores demandas sociales." (Delgado, 2018a: 1)

El què estaven duent a terme era una actualització del "ciutadanisme" (Delgado, 2019) i els seus elements central (uns valors universals i ideals progressistes) que no censuraven el capitalisme en si, sinó la seva versió més despietada, aplanant-ne en aquest moviment algunes de les seves contradiccions. Això s'identificava a Barcelona amb el model neoliberal de l'alcalde precedent, Xavier Trias, i les continuades ganivetades que havia realitzat als sistemes de servei i protecció social. De fet, Ada Colau i BeC guanyen l'alcaldia amb un discurs que els presenta precisament com l'alternativa al govern convergent. Tot i que la victòria deu una part substancial al carisma de "líderessa social" constituït per la implicació de Colau en la lluita per l'habitatge, el triomf respon a una operació política més complexa vinculada a una nova oferta electoral que superava els canons polítics clàssics (Blanco i Gomà, 2019).

El projecte dels Comuns, en el marc de la renovació de l'esquerra espanyola durant la primera meitat de la dècada dels 2010, implica la presentació simbòlica d'un vessament al govern d'activistes pels drets a la ciutat i l'habitatge i un conjunt de nous moviments socials hereus de les lluites anti-globalització dels 2000 (Fernández-Riquelme, 2018; Delgado, 2018a). En el cas de Barcelona, sota la figura messiànica de Colau es proclama el pas cap a un urbanisme ciutadà i d'apropiació social que xoca amb l'urbanisme de "projecte urbà" de la Barcelona post-olímpica (Magrinyà et al., 2014). Era com si es reedités la transferència dels "comunistes" de Porcioles quaranta anys després. De fet, alguns protagonistes d'aquell primer període repetrien en el següent govern. Per Manuel Delgado (2018a), l' "Operació Colau" permetia ocultar que la "marca Barcelona" promocionada per CiU no era res més que la continuació de l'hegemonia socialista (1979-

2011) suportada per ICV i ERC, i en la que les restes del PSUC havien ofert històricament suport ideològic i tècnic.

L'aura "moral de lluitadora" del projecte polític de Colau permet constituir un lideratge polític capaç d'emular la figura profètica de Maragall (ibíd.). La prova definitiva del continuisme Comú envers l'obra maragalliana és la catalogació de patrimoni als espais públics dels anys 1980, com el Moll de Fusta o la Plaça dels Països Catalans (Delgado, 2018a). Atribuir-se l'herència de la primera etapa "daurada" té per objectiu reproduir dos elements claus que Maragall havia aconseguit: (1) garantir la pau social, o com a mínim dissipar les lluites, i (2) legitimar històricament el seu projecte de ciutat.

El nou projecte polític apel·lava a la legitimitat, en la mesura que ells retornarien la ciutat al "veritable" model Barcelona completant així la "fi de la història" a la ciutat (Mansilla, 2017). Aquest procés de construcció d'autenticitat implica el senyalament d'alcaldes socialistes com a traïdors per la degeneració del projecte (Forti i Russo, 2019). Simbòlicament, era un moviment polític que es valia d'una societat civil imaginada que duria a terme una suposada utopia urbana per dissimular així l'apropiació capitalista de la ciutat (Delgado, 2018a). Progressivament, els partidaris de la "cultura ciutadana" constitueixen l'aparell ideològic i polític del Govern de Colau, i divulguen un nou capitalisme urbà més amable de toc moral i valors ecumènics (Mansilla, 2017).

Però la pau social maragalliana s'havia aconseguit amb mecanismes de control, un d'ells era la desactivació i colonització de les associacions de veïns durant els 1980 (ibíd.). L'accés al poder d'activistes indignats i pro-habitatge el 2015 implica per alguns autors (Mansilla, 2017; Delgado, 2018a) un pas similar cap al desmantellament dels moviments socials. De forma paral·lela a l'ascens polític de Colau, la legitimitat del teixit associatiu també es veu renovat per la promesa d'unes Associacions de Veïns encarrilades de nou en una línia combativa a la que havien renunciat gradualment durant les dècades anteriors, i que es veia afectada per la seva dependència als partits d'esquerra (Delgado, 2018a). Igual que el govern socialista, el control de les discrepàncies també és respost pels comuns amb el foment d'una identitat barcelonina fins al punt de construir un "patriotisme postmodern" (Delgado, 2019) que pivota entorn de la ciutat, els barris i un sentit de comunitat generat pels valors abstractes que es posen en circulació: una ciutat oberta, cosmopolita, moderna i mediterrània. De fet, entre els diferents eixos del programa de Barcelona en Comú per les eleccions del 2019 trobem exemples d'aquests principis generalistes: una ciutat valenta, democràtica, habitable, dels barris i justa.

Pel que aquí ens interessa, al Poblenou això es tradueix en diferents polítiques i en la construcció d'un context específic on s'ubicarà l'etnografia. El nou municipalisme institueix canals participatius propis i implica una relació particular entre els moviments socials, tan els políticament distants amb el nou poder com els propers, alterant la correlació de forces en el camp veïnal com anirem desengranant. D'altra banda, el creixement d'una bombolla turística en aquest primer mandat accentua la massificació hotelera concebuda durant el govern d'Hereu en un context de ple estancament de les oficines del pla 22@ que continuarà fins 2018-2019.

"Una part important del sòl industrial que es transforma a partir d'aquest moment és per crear instal·lacions hoteleres que suposen el 20% de l'activitat, entre el 2000 i el 2018 es construïen a les zones 22@ 21 hotels a més n'hi ha dos en construcció. A la resta del barri s'han construït 23 hotels." (Rosselló, 2018: 130)

El nou govern situa al Poblenou projectes emblemàtics vinculats a les polítiques que consideren els barris com elements essencialitzants i unitats identitàries. En aquest marc, el carrer Pere IV passa a ser considerat una oportunitat per la connexió dels barris del Poblenou i ses vol convertir en una via patrimonial tractora de l'economia social i cooperativa. El context d'aturament del pla 22@ genera expectatives i permet el replantejament de la zona com si aquesta no estigués hipotecada per un conjunt de plans aprovats en els últims 10 anys, però que no s'havien dut a terme. Com una espasa de Dàmocles, el gros de les aprovacions urbanístiques s'havien produït entre el 2003 i el 2007, projectant una transformació sobre el paper del 72% de la superfície total (Mur i Clusa, 2011).

El projecte de Pere IV com a Eix Cívic i Social s'havia gestat en l'entitat nascuda l'any 2014 amb el nom de Taula Eix Pere IV (TEPIV). Havia sorgit sota l'ala de l'AVPN, però la iniciativa acaba separant-se'n en una escissió que introdueix com a actor propi a la nova entitat. Un fet important, ja que serà un dels interlocutors veïnals acceptats pel consistori en relació al 22@. La TEPIV esdevé inicialment una plataforma ciutadana formada per veïns i entitats del Poblenou reunits amb l'objectiu d'impulsar la revitalització social, cultural i econòmica de la zona de Pere IV i el seu entorn; intentant revertir així l'abandonament i la degradació de les zones industrials del barri (Rosselló, 2018). L'entitat centra la seva activitat en organitzar un conjunt d'accions i jornades divulgatives sobre urbanisme i possibles iniciatives de revitalització, com la realització de projectes vinculats a l'economia social i solidària. Pere IV s'havia convertit en el símbol del model de decaïment aplicat al barri: una de les principals vies de la ciutat amb més de 250 anys d'història presentava una imatge de profunda degradació i destrucció que posava en perill la personalitat del barri i els seus valors culturals i històrics (ibíd.).

L'any 2015, la TEPIV decideix celebrar un procés de participació ciutadana i, en diferents fases, aconseguit més de 1.000 participants durant el primer quadrimestre de 2016. Com indica Maribel Rosselló (2018), el resultat del procés és un document amb 20 propostes temàtiques, entre les principals en destaquen dues:

- a. Un grup de propostes sobre el valor històric i patrimonial, com la preservació i recuperació de trams singulars com la de la plaça del Sagrat Cor o la placeta Klein, la revisió del Catàleg de Patrimoni vigent i la rehabilitació d'edificis per ús veïnal com La Escocesa, el passatge Trullàs i Can Ricart.
- b. I un conjunt de suggerències econòmiques, com la modificació d'usos per incloure l'economia cooperativa i social i solidària i l'impuls d'un teixit comercial que faci front al monocultiu d'hostaleria i terciari.

A partir de 2017, defineixen tres línies de treball que segueixen els resultats del procés i es marquen com a objectiu: (1) recuperar i activar espais patrimonials, (2) donar suport a la creació d'iniciatives de l'economia social i solidària, i (3) promoure la transformació de la planificació existent a partir d'un nou model de barri que desemboca en la comissió Transformem el 22@. Des d'aquest espai continuen l'anàlisi per la modificació al pla i esdevenen la principal crítica⁴⁷ al pla 22@ durant el període, recuperant l'assenyalament al pla que s'havia perdut des de la desaparició feia prop d'una dècada de la CC22@.

⁴⁷ Entre les seves línies de treball proposen: el manteniment de la tipologia tradicional de casa-taller; la prioritització de l'habitatge públic; l'equilibri entre usos residencials i productius del sòl; la creació d'una nova qualificació urbanística "22 coop" pels usos econòmics proposats i una etiqueta de bones pràctiques per les empreses instal·lades al 22@ que respongui a l'equitat de gènere i a la responsabilitat social i ambiental. En termes patrimonial, defensen la protecció d'àrees de petita

En termes urbanístics, assumeixen un rol de *think tank* proposant la defensa del manteniment del caràcter i la vida urbana del barri llançant contra-idees al 22@ com: una revisió de la densitat per tal de reduir-la, l'establiment de teixits tradicionals, trenar una continuïtat urbana a tot el barri que cuidi les transicions urbanes, i l'equilibri d'usos i proporcions per no generar grans blocs d'oficines i hotels desconnectats de l'entorn (Rosselló, 2018). La Taula buscava ser un "subjecte actiu" de la reactivació de l'eix Pere IV, ja que associacions d'empresaris i promotors immobiliaris havien continuat les tasques de lobby iniciades pel Cercle Digital: "nosaltres exercim de lobby, és clar -conclou Martín-, però al 22@ hi ha altres lobbies que ens treuen avantatge" (El Periódico, 5 de febrer de 2017)⁴⁸. La principal pressió de la TEPIV passava per la proposta d'una gestió col·lectiva del pla 22@ que establís mecanismes de control, participació i transparència sobre projectes, contribucions i dades de cessions del pla.

Sota aquest criteri valoren diferents àmbits d'actuació en una lògica d'investigació-acció que emula l'estil de plataformes que ja havien existit al barri, com el Grup de Patrimoni. De fet, alguns dels principals impulsors inicials del grup havien sigut membres de l'antiga plataforma. Els activistes prenen Pere IV com a referència per situar-hi un conjunt de "nodes" sobre els quals actuar al territori: Can Ricart seria la nova "ròtula" (Roselló, 2018) i altres punts calents -com Trullàs i Bogatell- haurien d'articular i cohesionar socialment el conjunt de l'àrea en un "efecte pinça". El projecte de la TEPIV aconsegueix alçar-se com a interlocutor vàlid per l'Ajuntament i, en un context on el consistori explora el replantejament del 22@ pel seu encallament, es converteixen en un actor significatiu de crítica i transformació.

"El gobierno municipal tiene la voluntad de impulsar el proyecto 22@ bajo una perspectiva de desarrollo social y comunitario", respondió ayer el equipo de la alcaldesa Ada Colau. 'Uno de los objetivos es destinar los numerosos solares actualmente sin uso a espacios de trabajo para colectivos vulnerables, uso comunitario, ocio y para acelerar la construcción de viviendas protegidas'. (...) 'El futuro del 22@ tiene que estar ligado a la economía social y cooperativa, la sostenibilidad y, sobre todo, a la creación de ocupación estable y de calidad y a las cuestiones sociales', dijo ayer un portavoz municipal. Desde el punto de vista estrictamente urbanístico añadió que 'la idea es recuperar edificios con valor patrimonial y en paralelo potenciar las zonas menos desarrolladas del barrio'. (Cols, 2015: sp)

Cal tenir en compte que durant aquest període les proclames per la transformació del pla 22@ són una minoria concentrada, gairebé exclusivament, a la TEPIV i la seva comissió Transformem 22@. Cal insistir en la idea que el pla 22@ va deixar d'existir en algun moment de la crisi, un període on fins i tot sorgeixen crítiques amb la boca petita dins del consistori. No era per menys: en 18 anys només s'havia transformat el 20% (Roselló, 2018).

"Els urbanistes de 22@, ara conscients que el potencial desenvolupament urbanístic no depèn únicament del valor econòmic que li atorga la centralitat i la radicació en un entorn empresarial puixant sinó també d'altres valors i singularitats, proposen algunes modificacions de la normativa urbanística. I critiquen fins i tot la concentració d'edificis d'activitat terciària en zones com el Campus Audiovisual -on s'ubica el MediaTIC i la seu de Media Pro, aixecada també amb subvenció municipal perquè desertitzen l'espai públic. També proposen fer un pla de mobilitat

escala afectades pel pla i per la introducció d'una política d'espais buits i desocupats que introdueixi activitat als entorns abandonats bonificant als propietaris que cedeixin els usos.

⁴⁸ El Periódico, 5 de febrer de 2017. El motor vecinal. Disponible a: <https://www.elperiodico.com/es/barcelona/20170205/poblenou-barrio-propuestas-vecinos-5783723>

de tot el Poblenou, cosa que reivindiquen les entitats del barri ja fa temps. Finalment, proposen reflexionar sobre la necessitat de fer més habitatge en determinats punts del barri.” (Clarós i Andreu, 2010: 4)

La realitat és que el conflicte desapareix del carrer i es trasllada en una lògica de pressions i interlocucions municipals. Durant el primer terç de 2017, davant de tal hecatombe urbanística, l'Ajuntament decideix crear la Comissió de Coordinació del 22@ per reactivar l'àmbit del 22@. La Comissió estava formada per la Regidoria del Districte de Sant Martí, la Direcció de l'Àrea d'Ecologia Urbana i Mobilitat i la Regidoria d'Empresa i Turisme, i era coordinada per la Fundació BIT-Barcelona Institute of Technology (Ajuntament de Barcelona, 2020b), una entitat que substitueix la societat 22@bcn i que sosté els objectius similars de promoure econòmicament la zona a partir de la planificació però amb unes competències més reduïdes.

Posteriorment, l'Ajuntament constitueix la Comissió Ampliada del 22@, un apèndix de l'anterior conformada per agents socials i econòmics: la TEPIV, l'AVPN, la Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona (FAVB), l'Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou; un conjunt d'universitats⁴⁹; i l'Associació d'Empreses 22@Network, el Consorci del Besòs i el Pla Estratègic Metropolità de Barcelona (Ajuntament de Barcelona, 2020b). En el marc d'aquesta Comissió Ampliada es reclama l'inici d'un procés participatiu que el govern dels comuns, en coalició intermitent amb el PSC, decideix tirar endavant.

El 6 d'octubre de 2017 s'aprova el procés participatiu sota el nom de “Repensem el 22@”. Tenia per objectiu diagnosticar les necessitats ciutadanes i identificar formules per modificar en termes de planificació el pla 22@ des d'una participació inclusiva entre el veïnat i agents del territori (Martín-Gómez, 2020). El procés participatiu es desenvolupa en 4 fases segons Albert Martín-Gómez (2020): (1) un primer període de presentació en sessions informatives i consells de barri durant el 2017 serveix per donar a conèixer els objectius del procés i el balanç dels llavors 18 anys del pla 22@.. En segon lloc, a principis de 2018 (2) es realitza una fase de diagnosi ciutadana mitjançant una enquesta, quatre rutes de reconeixement per la zona amb gairebé mil veïns del Poblenou i el Maresme que dona pas a la identificació de 35 necessitats socials i econòmiques (Martín-Gómez, 2020). En tercer lloc, (3) es duu a terme un debat de propostes (de març a maig 2018) dedicat a la deliberació per trobar respostes als problemes identificats. El resultat són 45 propostes consensuades. Finalment, la última fase (4) és de retorn (juny-novembre 2018) (ibíd). El procés evidencia de seguida la voluntat de participació activa de l'associacionisme veïnal, i hi prenent part multitud d'entitats: des de les diferents associacions veïnals de la zona, i la plataforma en defensa del dret a l'habitatge: Ens Plantem, passant per la TEPIV, l'Arxiu Històric del Poblenou i diferents horts indignats (ibíd.).

En la presentació dels resultats etnogràfics copsarem el desenvolupament final d'aquest procés participatiu i les seves conseqüències en l'organització política del territori, però per ara la idea central és que el conflicte s'ha dut a terme entre vestidors per unes entitats veïnals que observen una possible finestra de canvi per la reforma del pla 22@ per primer cop en 18 anys. La crisi dona pas a un “període d'entreguerres” en la història del Poblenou, dividint en dos períodes l'expansió conflictiva del 22@. Durant la crisi, un període de pau romana on l'enfrontament no es segella, la pugna es manté en baixa latència com una “guerra freda” en la que es prioritza la reorganització al cos a cos directe. Aquest període d'aparent “coexistència pacífica” serà l'inici de l'etnografia.

⁴⁹ La Universitat de Barcelona (UB), la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC); Universitat Pompeu Fabra (UPF), la Universitat Oberta de Catalunya (UOC), la Fundació b_TEC Campus Diagonal Besòs

Per concloure, en aquesta tercera etapa el conflicte evoluciona des de la seva aparent evanescència en la memòria veïnal fins a la promesa reformista del procés participatiu del Repensem el 22@. Paral·lelament, des de finals de 2018 aquells plans urbanístics que amenaçaven el territori, com uns gegants adormits, trenquen el son i cau sobre la zona una pluja d'operacions immobiliàries. Aquest fet afecta al "nou municipalisme" que havia treballat un conjunt de nous conceptes polítics i repertoris simbòlics en el període d'entreguerres, fent un conjunt de promeses de canvi que des de l'etnografia en copsarem les seves contradiccions. La producció de significats en aquest nou context s'estructura en el retorn del boom immobiliari, deixant enrere l'immobilisme de la segona etapa. Als anys 2000, l'Ajuntament havia començat amb una actitud dirigista i d'avantguarda del pla fent de "palanca" en la transformació (Boixader, 2005), però des de la crisi adopta una postura "soft" marcada per la renúncia al desenvolupament dels sis grans àmbits i l'adopció de polítiques sobre el capital humà i l'enxarxament empresarial. El què continuarà en aquesta etapa 3 és un ràpid desgel del conflicte on la bandera blanca cau i el garbuix d'interessos per la producció de l'espai col·lisionen en un enfrontament que s'allunya dels despatxos i s'ubica, cada cop més, a camp obert.

3.4 Consideracions finals sobre la delimitació de l'objecte d'estudi

Des de les tres requalificacions del segle XVIII, passant per la concreció per fascicles del Pla de la Ribera en plena democràcia, la història del Poblenou ha avançat paral·lelament als usos i interessos que propietaris i especuladors projectaven sobre el sòl. La transformació del Poblenou ens permet intuir, com a mínim, una trama complexa dividida entre beneficiaris i afectats, entre aquells que repetien la història i els que aspiraven a reescriure-la condemnats a un peu de pagina del relat hegemònic. La postura oficial convida a pensar el barri com una victòria de la ciutat, capaç de refer-se de les turbulències de l'economia industrial per albirar un futur prometedor a primera línia de platja. La realitat és que la paralització del Pla de la Ribera ha sigut, històricament, un miratge. Els seus objectius s'han acabat reeditant, fins i tot en una mesura molt més gran que la inicial. El Poblenou, com a experiment urbanístic, ha viscut en primera persona la consolidació del model de ciutat emprenedora i la coronació de promotors i arquitectes com a grans dissenyadors de la ciutat.

"El que estem veient al Poblenou és, en definitiva, la implantació d'un determinat model de ciutat (...) que té les seves arrels en un determinat estadi del capitalisme, on juguen un conjunt d'interessos, alguns afins i altres de contraposats." (Tejero, 1991: 104)

"Se completa así el círculo que nos lleva de vuelta al punto de partida, que fue siempre la toma de conciencia de que era preciso incorporar Barcelona a las grandes dinámicas de rentabilización capitalista del espacio, que se inicia en la década de los años sesenta del siglo pasado todavía bajo la dictadura franquista, que determina todas las políticas municipales "democráticas" – todas– y que, ante su decrepitud, se rejuvenece gracias al "nuevo municipalismo", cuya característica es su capacidad de rebozar el saqueo y el entristecimiento de las ciudades de melifluas invocaciones a la mística de los derechos y las oportunidades." (Delgado, 2018a: 4)

El socialisme neoliberal que ha regnat en el govern de la ciutat suposa un fonament significatiu per les tendències actuals del conflicte. En el seu conjunt, aquest punt ha permès situar l'evolució de la zona fins al desplegament de l'empresarialisme urbà, assentant les bases per la presentació de les principals dinàmiques històriques i de canvi

sociocultural que afecten a l'etnografia. De moment, hem vist l'escenari i el seu atrezzo, i introduït alguns dels actors principals en la seva trama històrica.

La reconquesta de Barcelona de l'àrea ha sigut determinada pels cicles d'una indústria immobiliària que esperava la conversió residencial en aquelles zones no transformades del barri, les més difícils i poc interessants al trobar-se llunyanes al mar. Però el triomf de les idees estrambòtiques del *think tank* socialista del Cercle Digital neguen la "tercera Vila Olímpica" sota la promesa d'un "somni de silicona". El lobby i la seva teranyina, acompanyats per urbanòlegs internacionals com Michael Porter, fan veure a Joan Clos l'oportunitat d'un altre gran projecte de ciutat, embalat amb teories d'última moda i eficients discursos legitimadors. Així pren forma el 22@, sota la promesa de la generació de treball de qualitat i la meta-narrativa sobre l'adveniment d'una economia global a la que calia "respondre" urbanísticament. Les intervencions urbanes vistes sobre el Poblenou ens dibuixen un paisatge específic que cal prendre en perspectiva.

El Poblenou és un barri de barriades que ja presentava una forma fragmentària fruit del desenvolupament industrial i el *laissez faire, laissez passer* del seu còmplice principal: l'urbanisme capitalista. En diferents assalts, la política local va complint l'objectiu de renovació urbana que s'imagina a partir de diferents mites: des de la Copacabana i l'impuls olímpic fins a una Diagonal que doni al Mar, el paper de la cultura en un Fòrum i el salt al futur de la tecnologia. El resultat final és un urbanisme patchwork que dibuixa un territori desigual de forma desmembrada i del que se'n preveu una producció cultural conflictiva entre aquelles identitats de la reforma urbana i les antigues constitucions històriques sobre un espai urbà canviant i que ofereix poca solidesa.

Il·lustració 9. Afectació dels principals plans urbanístics desenvolupats al Poblenou. Font: Elaboració pròpia.

La màxima expressió d'aquesta fragmentació és la divisió administrativa del Poblenou en 5 diferents barriades que realitzaria l'alcalde Hereu l'any 2006. Això fraccionava l'antic Poblenou en 5 noves barriades administratives seguint, per un costat, els criteris de la reforma urbana i, per altre, motius arbitraris sense fonament històric ni social: El Parc i la Llacuna del Poblenou, La Vila Olímpica del Poblenou, El Poblenou, Provençals del Poblenou i Diagonal Mar i el Front Marítim del Poblenou.

Il·lustració 10. Divisió administrativa del Poblenou en 5 barriades. Font: Elaboració pròpia.

D'aquesta manera, “el Poblenou” és una unitat simbòlica en disputa pels seus habitants repartits en les noves divisions administratives de la següent forma:

Barri	Població	Superfície (hectàrees)
El Parc i la Llacuna del Poblenou	15.961	111.40
La Vila Olímpica del Poblenou	9.376	94.30
El Poblenou	34.103	154.50
Diagonal Mar i el Front Marítim del Poblenou	13.391	123.70
Provençals del Poblenou	21.092	110.50

Taula 1. Població dels barris del Poblenou. Font: Departament d'Estadística i Difusió de Dades (2022).

En aquest territori desigual la realitat material ha dificultat els objectius cofoistes del consistori. La crisi de 2008 i l'ascens al poder de CiU el 2011 minen la “missió” socialista al govern que perd el comandament de la “casa gran” 32 anys després, deixant les fites inicials del 22@ en poc més que en una reverberació. El mestissatge arriba al planejament, els convergents introdueixen un conjunt de polítiques “soft” urgents per no deixar a l'estacada els interessos sobre la zona. En forma de foment de l'emprenedoria, fan el boca a boca a un pla que es congela en la memòria popular. L'ascens al poder de Barcelona en Comú l'any 2015 i la seva vocació inicialment reformista obren la porta a la crítica parcial als efectes del 22@ 15 anys després. Paulatinament, es visibilitza el discurs crític enfront de l'oficial i s'accepta la introducció de nous interlocutors veïnals més enllà de l'associació de veïns local, com la Taula Eix Pere IV. A partir d'aquí, comença el desglaç on s'ubica l'etnografia.

4. Marc teòric

4.1 Arribar a l'espai: producció, ideologia i moviments socials urbans

El caràcter dual de la investigació -el binomi: Poblenu/22@- ha condicionat el plantejament teòric de la recerca. El repte analític que afrontava era construir un mecanisme capaç d'acoblar aquesta desunió, igual que Akira Kurosawa en la seva pel·lícula Rashomon on narra de forma polièdrica l'assassinat d'un samurai a través de diferents testimonis. La producció de l'espai de Lefebvre (1974a) es l'adhesiu que permetrà respondre a les preguntes del nostre objecte dual i contradictori: el Poblenu en transformació. És a dir, la perspectiva dels seus habitants tradicionals i les qualitats del nou espai transformat. Partint del francès, el marc teòric es desenvolupa progressivament en dos apartats: (1) un primer bloc on explico com defineixo l'espai com a fet antropològic, les seves dinàmiques de producció i poder que implica atendre el paper protagonista dels Moviments Socials Urbans (MSU). I, posteriorment, (2) una secció on s'abordaran les qualitats de la ciutat neoliberal i les diferents eines que utilitzaré per analitzar l'urbanisme emprenedor com a mecanisme principal per les transformacions experimentades al Poblenu. Amb això he rebutjat el limitat cos teòric de l'antropologia urbana i la fragilitat dels seus conceptes teòrics com la subcultura de la pobresa d'Oscar Lewis i la patologització ecològica de l'Escola de Manchester.

Les aportacions dels continuadors lefebvrians han sigut útils per obtenir respostes teòriques de cara als interrogants de la tesi, sobretot a aquelles preguntes encertades que el francès responia ambigüament. L'objectiu central amb el que he abordat la teoria ha sigut ubicar els mecanismes de la producció de l'espai postindustrial per entendre com en el nostre cas se'l dota i despulla de valor de forma estratègica, com s'hi erigeixen representacions de poder específiques i, alhora, com són disputades per diferents projeccions subalternes. En definitiva, es tracta de copsar la "lògica espacial de la neoliberalització" i les seves formes d'"omplir i buidar" l'espai urbà segons el criteri del valor (Franquesa, 2007), sense rebutjar als intrínquils que això suposa en les cultures urbanes i el veritable "gruix" de l'espai (Santos, 1993).

D'aquesta manera, el marc teòric s'ubica en el desenvolupament teòric dels estudis urbans: partiré de Lefebvre i Castells per anar sumant a la causa, progressivament, els debats dels anys 1980 que Hall i Massey sobre l'inici del projecte neoliberal. A la seva vegada, David Harvey ens permetrà aprofundir en la mirada marxista i el projecte de ciutat emprenedora dels anys 1990 i la seva consolidació per, finalment, abordar com la neoliberalització de l'espai ha continuat des d'aleshores com un projecte zombi (Brenner, Peck i Theodore, 2012) que s'ha pretès renovar mitjançant diferents dramatitzacions com la tecnològica. Això ha comportat el sorgiment de noves pràctiques urbanes ultra-empresarialistes amb efectes específics en la subjectivació i governmentaltat dels actors urbans.

4.1.1 Tàctiques triangulars per la dialèctica urbana

"Fa un moment, quan veníem de Barcelona, vèiem com tot aquest espai està sent produït de manera efervescent, incerta, caòtica a vegades, contradictòria en la producció a l'espai. (...) En l'economia política tradicional el moviment era l'excepcional, era una pertorbació de l'estabilitat, ara l'estabilitat és simplement un moment dels fluxos." (Lefebvre, 1974b: 219-220)

Henri Lefebvre ha esdevingut un punt obligatori per tota etnografia urbana escrita en l'actualitat, una font d'inspiració imaginativa més que de concreció positivista com tant li retreia Manuel Castells⁵⁰. Aquesta tesi no suposa una excepció a l'hora de considerar Lefebvre una figura totèmica pels estudis en antropologia urbana. La seva referència no respon només a una filiació acadèmica a satisfer, el mestissatge teòric i analític que mantindrà entre estructuralisme i post-estructuralisme fan necessària la presentació de l'occità, especialment en relació a la noció d'espai des de la qual s'ha construït la present etnografia.

Lefebvre va retenir la mirada marxista respecte allò urbà, transcendent al mateix Karl Marx i la seva concepció d'espai i ciutat com a resultat unívoc del desenvolupament de les forces de producció. Un fet que conduïa a l'alemany a mantenir una postura anti-urbana sense embuts, com a sinònim de l'empobriment de la salut obrera i de la vida intel·lectual (Merrifield, 2005). Per la tasca d'actualització marxista de l'espai, Lefebvre comptava amb un precedent pioner del gremi de l'etnografia urbana: Friedrich Engels. Engels és indubtablement el primer gran etnògraf compromès amb les problemàtiques urbanes com demostren les seves observacions als barris obrers de Manchester⁵¹. Una de les grans aportacions que va fer el lleial amic de Marx, i que el fan escapar de la seva llarga ombra on s'instal·la, és el caràcter dialèctic que li atribueix a la ciutat com a producte de la relació entre població i propietat, com la descripció de la proto-gentrificació que realitza a *Contribució al problema de l'habitatge* (Engels, 2006 [1873])

"L'esperit de Haussmann es va passejar també per Londres, Manchester i Liverpool; a Berlín i Viena sembla haver-se instal·lat com a casa. El resultat és que els obrers van sent desplaçats de centre a la perifèria; (...) la indústria de la construcció troba en l'edificació de cases de lloguer elevat un camp d'especulació infinitament més favorable" (Engels, 1873: 3)

Aquest procés de "destrucció creativa" (Harvey, 2001) que descriu etnogràficament Engels tindrà moltes similituds en les pràctiques urbanístiques del Poblenou i el modus operandi del pla 22@. Per això ens interessa Lefebvre, perquè recull l'herència d'aquest espai dialèctic i en conseqüència viu, en disputa i perpètua construcció que contrasta amb les tendències acadèmiques que consideraven l'espai com un element fix, immòbil i asocial, com un mer decorat pels processos socials i històrics (Soja, 2008). La mirada dialèctica fa que Lefebvre (1974b) entengui l'espai urbà com un conjunt contradictori d'antítesis i síntesis, un marc que ofereix l'enquadrament teòric pertinent on ubicar les dinàmiques espaials com a dimensió clau per a la supervivència d'un capitalisme tardà inestable i dependent d'una acumulació de tendència expansiva (Harvey, 2007a). Es tracta d'un espai d'alt caràcter social que manté una relació de forces tàctiques entre els seus actors antagònics. Ara bé, tot i la rivalitat, no s'hauria de simplificar l'espai en dos polaritats, entre el valor d'ús i el valor de canvi⁵², sinó en un amalgama d'interessos que guien

⁵⁰ Com considera Merrifield (2005), l'obra de Lefebvre també roman en l'ostracisme arrel de la seva posició ambigua en les protestes del maig del 1968, fet que el fa enemistar amb bona part del marxisme intel·lectual francès, tot i el seu paper actiu en la resistència francesa al nazisme.

⁵¹ A *La situación de la clase obrera a Inglaterra* (1845) trobem una de les primeres aproximacions a la ciutat com a l'entorn on es concentra la classe treballadora i on es materialitzen les contradiccions antagòniques entre aquests i la burgesia.

⁵² Prenc aquí la mateixa noció que la teoria marxista del valor-treball la qual, al seu torn, parteix dels conceptes d'Adam Smith. Entenc per valor d'ús l'aprofitament i aptituds posseïdes per un bé o objecte per satisfer una necessitat; mentre que per valor de canvi en comprenc la consideració del mateix des del punt de vista del seu rol en el mercat, és a dir, un cop mercantilitzat. En el capitalisme, sovint el primer (valor d'ús) és subsumit pel segon (valor de canvi).

accions i reaccions en un camp espacial desigual que, malgrat la polaritat, és altament dens i enrevessat degut a les maniobres de cooptació i hegemonia⁵³.

És aquí on l'enfocament lefebvrià clarifica la situació. L'autor planteja l'espai com un element produït en un procés específic: en una *producció de l'espai* que posa en valor la perspectiva històrica i aporta un relativisme atractiu per l'antropologia, ja que cada mode de producció tindria així el seu espai característic propi. És a dir, cada societat produeix el seu propi espai (Lefebvre, 1974b) com a producte social resultant de l'aplicació particular de les relacions de producció que es donen en un moment privatiu de l'acumulació. El procés històric es materialitza territorialment i troba en l'espai no només un producte, sinó un productor: "l'espai deixa de concebre's com a passiu, buit, o absent de sentit, com els 'productes', que s'intercanvien, es consumeixen o desapareixen. Com a producte, per interacció o retroacció, l'espai intervé en la producció en si mateixa" (Lefebvre, 1985: 21).

La idea central és la d'un espai produït socialment com una concatenació de tensions, ja que "el capitalisme ha arribat a resoldre algunes de les qüestions amb les que s'enfrontava, però les contradiccions de l'espai no arriba a resoldre-les, tot i que ho intenta" (Lefebvre, 1974b: 227). Així doncs, "una ciutat és més que un lloc en l'espai, és un drama en el temps" (Geddes a Sevilla Buitrago, 2012), ja que "no s'ha de considerar l'espai com una simple materialitat, això és, el domini de la necessitat, sinó com un teatre obligatori de l'acció" (Santos, 1993: 9). L'espai és una funció *goffmaniana* que per Lefebvre (1974a) es representarà en actes creuats entre pràctiques espacials, representacions simbòliques i imaginàries que s'hi alineen. Aquestes característiques de l'espai són representades per Lefebvre (1974a) mitjançant la metàfora de la "pasta de full" per referir-se a un espai que s'allunya de l'homogeneïtat i la simplicitat, i s'apropa a una dimensió capil·lar formada per capes que es compenetren, superposen i separen, com un palimpsest.

El que Lefebvre (1974a) proposa concretament amb aquesta analogia culinària és un materialisme dialèctic per a l'entesa de l'espai urbà mitjançant el seu més cèlebre instrument d'anàlisi: la dialèctica de l'espai. El procés de producció de l'espai i el producte generat (l'espai en si mateix) són un únic element que es troba entortolligat en una dialèctica pautada per *representacions de l'espai*, *pràctiques espacials* i *espais de representació*. Lefebvre (1974a) és capaç d'unificar i definir en una sola eina conceptual els tres elements: (a) les *representacions de l'espai*, configurades per un *espai concebut*, fet de mapes, plans tècnics i especialistes urbanistes que, a partir d'un argot propi, codifiquen en signes i símbols l'espai; (b) les *pràctiques espacials*, generadores d'un *espai percebut* que integra l'experiència material quotidiana i la realitat urbana pautada per les relacions de producció i reproducció que van des de la divisió del treball fins a la continuïtat cultural i biològica; i (c) *espais de representació*, presents en un *espai viscut* d'ordre simbòlic i imaginatiu dins d'una existència material. És un espai que acostuma a ser dominat i experimentat de forma passiva.

Al defensar l'antinòmia de l'espai urbà com a producte i productor em posiciono del costat de Lefebvre i de l'entesa d'un espai social fet a parts iguals de constructivisme i interaccionisme: "I què crea [la ciutat]? Res. Centralitza les creacions. I, tot i així, ho crea tot. (...) La ciutat crea una situació, la situació urbana, en la qual les coses diferents influeixen les unes a les altres i no existeixen distintament, sinó segons les diferències" (Lefebvre, 1972b: 123).

⁵³ David Harvey (2007b) ha resolt aquesta qüestió plantejant una "antinomia" entre valor d'ús i de canvi que dona pas a la distorsió del primer per part del segon, com succeeix amb l'habitatge i la seva mercantilització, per exemple. Així, sostenen una relació dialèctica i contradictòria però que no s'ha de simplificar.

Les *representacions de l'espai*, les *pràctiques espaials* i els *espais de representació* no sempre coincideixen. Mantenen una relació conflictiva, dialèctica entre sí, dirigida per marcs ideològics i polítics que formen les bases coherents d'un espai urbà aprehensible i digerible per l'etnografia, en la mesura que cal entendre'l i estudiar-lo "des de dins"⁵⁴ (Santos, 2000). La traducció antropològica de la triàctica lefebvriana l'ha realitzat Manuel Delgado (2018b), interpretant-la des d'una òptica disciplinar pròpia. Per ell, les *pràctiques espaials* s'han d'entendre com a l'*espai percebut* en la vida quotidiana, com aquelles accions contínues constituents de l'espai social: el que succeeix als carrers i a les places en forma d'usos anticipats o imprevistos. Els *espais de representació* són construïts des dels *espais viscuts* i les imatges i imaginàries que es generen sotmesos a codis de l'ordre social o a expressions clandestines. I, en últim lloc, un *espai concebut* que seria l'expressió directa de codificació per part d'uns tècnics i científics en forma d'intel·lectuals dirigits pels interessos d'una classe dominant.

La triada de Lefebvre ha inspirat a autors com Soja (1996) -el seu principal valedor anglòfon- a construir les seves pròpies propostes, com el concepte de *tercer-espai*. L'angeli suma a la comprensió de Lefebvre una "multidimensionalitat" on "cap mode de pensament espaiàl és inherentment privilegiat o intrínsecament 'millor' que la resta en la mesura que cadascun es manté obert a les recombinacions i simultaneïtats d'allò 'real i imaginat'" (Soja, 1996: 65). Soja es refereix a un tercer-espai que sorgeix entre mig de la percepció i la imaginació, un espai simultàniament real i imaginat, material i metafòric que s'afegeix com a intersecció dels tres tipus d'espais matriu de Lefebvre: l'*espai percebut* de l'experiència urbana quotidiana; l'*espai concebut* per experts que el codifiquen i fragmenten; i l'*espai viscut* en un ordre simbòlic susceptible d'accions de dominació i manipulació.

Som davant d'una ruptura en la que Delgado (2018b; 2013; 2011) ha aprofundit i que Lefebvre (1975 [1969]: 45) ja esbossava: "a partir d'aquest moment ja no em referiré a la ciutat, sinó a allò urbà". La tensió per l'apropiació i la dominació de l'espai condueix a una bifurcació entre representació i experiència, entre ideologia urbanista i realitat material espaiàl, que resulta vital en el marc analític de la tesis per diferenciar entre: les representacions que els diferents agents construeixen sobre l'espai i les pràctiques reals que s'hi desenvolupen.

Ara bé, Lefebvre no clarificaria mai els límits entre l'espai concebut i l'espai viscut i la relació amb els seus actors urbans. Aprofundirem en aquests límits en els resultats, i per això cal preguntar-nos ara si realment no seria possible que un veí realitzés la seva pròpia representació de l'espai? Delgado (2013) ens ofereix aquí algunes solucions. Per ell, l'*espai de representació* és una traducció enganyosa d'ideologia, disfressada per coneixements científics que s'oculten darrere de conceptes tècnics i sabers fonamentals que es pretenen inqüestionables. Aquest espai d'arquitectes, projectistes, polítics i planificadors és determinant per la intervenció del capitalisme per Delgado (2013), en la mesura que és l'espai dissimulat del poder. Però això no implica que no pugui ser contestat o que la política urbana es redueixi a l'activitat de planificació, sinó que és un moment complex del procés social, identificat amb la lluita de classes (Topalov, 1979). Una lluita amb filiació urbana (Garnier, 2011) com a "expressió més refinada de les relacions de classe, dels antagonismes i de la dominació" (Castells, 1974a: 109).

⁵⁴ En concret, el geògraf es refereix a l' "estudi des de dins de l'espai, i no només extern a aquesta realitat social, que permeti una interpretació de la forma en la qual el territori ha sigut modificat i transformat" (Milton Santos, 2000: 33).

En poques paraules, pels autors d'ascendència marxista, l'urbanisme és l'estratègia que encobreix la dominació de classe, obsessionada amb la tècnica de la planificació, la racionalitat científica i l'interès pel control (Lefebvre, 1974a). L'expressió d'una "utopia tecnocràtica" (Delgado, 2013) imposada pels objectius des dels quals governar i dirigir l'espai per les relacions de producció. Delgado (2018b) identifica aquestes directrius urbanistes com la sagrada trinitat de la llegibilitat, visibilitat i intel·ligibilitat. Mentre que per Topalov (1979), els discursos urbanístics colonitzen el discurs mediàtic reificant o *fetixitzant*⁵⁵ determinats conceptes, com el d'etnicitat o el d'exclusió social i que avui identificariem amb altres com el de ciutat compacte, mixta i cosmopolita de programes com el de la *smart city* o els *districtes innovadors*.

Lefebvre (1975 [1969]) portaria aquesta idea a l'extrem: l'urbanisme esdevé la superestructura de la societat capitalista al dirigir el consum de l'espai i incidir en la seva producció. Aquesta manufactura ideològica de l'espai implica un treball cultural: cal dotar de símbols i signes l'espai per entrar en el cicle de valor, atribuir-li costos i volums de possessió, com el prestigi i la situació social. Es tracta d'uns "súper-significants" que responen a simbolismes estètics, morals i polítics identificats amb una "semiologia de l'economia política de l'espai" (Lefebvre, 1974b) i que tenen per objectiu dibuixar un espai aparentment neutre com "un mirall de la seva 'realitat, representacions sedants, la imatge d'un món social en el qual tenen el seu lloc, etiquetat, assegurat" (Lefebvre, 1974b: 346). La lectura semiòtica del francès realitzada en plans i espais urbans, i la detecció de discursos operants, han influenciat enormement la comprensió de l'objecte d'estudi. Com veurem més endavant, aquest fet m'ha conduït a l'aplicació d'autors clàssics sobre el mite (grans prohoms antropològics com Barthes i Lévi-Strauss) per la comprensió de súper-significants urbans al Poblenou. És una tradició semiòtica iniciada per Núria Benach (1997; 1993) i el seu extens anàlisi discursiu de Barcelona des que "es poses guapa".

L'espai és així l'embolic de discursos, representacions i pràctiques d'agents diversos que s'alien i enfronten com afirmava Lefebvre. Però, alhora, és un element travessat per estructures socials (de classe), un lloc propi de rivalitats, accions i estratègies pel seu control (Topalov, 1991), i l'urbanisme és un instrument estratègic en l'ordenament, l'organització i la subordinació a regles institucionals pel domini de l'espai, però també ha despertat antipaties per la seva proposta d'un espai mecànic proper a l'expertesa i al domini. Una de les postures inaugurals és la de Jane Jacobs (1961) al reconèixer la complexitat dels processos urbans i la seva dimensió microscòpica. Allò urbà es donava en cada dansa urbana protagonitzada per habitants i vianants, en l'associacionisme espontani als carrers de les grans ciutats estatunidenques. Jacobs (1961) anticipa el component social de l'espai que assenyalarà un lustre després Lefebvre (1975 [1969]), i entén els potencials perills del seu desmembrament en despatxos d'urbanisme. Per ambdós, la tasca d'orfebreria que suposa el filament del teixit urbà s'estructura en la producció d'un sistema de valors on la contradicció principal rau en el fet que l'espai, tot i poder-se conèixer⁵⁶, es troba alhora "pulveritzat per ser comprat i venut" (Lefebvre, 1974b: 223). D'aquí la necessitat d'una mirada simbòlica sobre la realitat urbana material:

"La producció de l'espai és un fenomen extraordinàriament complex, i a la pràctica les contradiccions que he assenyalat apareixen constantment perquè uns conceben

⁵⁵ Entenc per fetixisme el mateix que Zizek (1989) a *Ese sublime objeto*: la capacitat del capitalisme per projectar la percepció sobre certes relacions no com a relacions entre persones, sinó com a relacions socials entre coses, fet que per Zizek no és exactament el mateix que els subjectes siguin tractats com coses (en les seves relacions amb altres subjectes), sinó que hi ha un cert desplaçament dels subjectes per les coses.

⁵⁶ Per exemple, mitjançant l'exposada dialèctica lefebvriana.

l'espai a gran escala i altres no el conceben sinó a l'escala de la propietat privada.”
(Lefebvre, 1974b: 226)

Cal incorporar a la postura lefebvriana la sociologia urbana que es desenvolupa d'esquenes al francès, com l'obra coetània de Manuel Castells (1974a) sobre *La Qüestió Urbana*. Partint dels esquemes d'Althusser sobre ideologia i reproducció, l'espanyol també concep l'espai urbà com una expressió de l'estructura de classes determinada per les relacions econòmiques. Renega del positivisme poètic emmascarat en la prosa recargolada de Lefebvre, també del culturalisme d'autors clàssics com George Simmel i especialment Louis Wirth, a qui Castells no li perdona que considerés l'urbanisme com una forma de vida. Per tal posicionament, Castells ha sigut encasellat en un cert determinisme econòmic on l'espai “no és altre cosa que la reproducció social en la seva dimensió més material” (Lipietz, 1979: 9). Aquí defugiré del determinisme econòmic de Castells en la mesura que l'espai no és “la reificació, sinó el focus de les manifestacions culturals i sociopolítiques de la vida urbana i les pràctiques quotidianes” (Low, 1996: 384).

Però l'aportació principal de Castells és la seva dissecció de la relació entre l'Estat i l'espai i que podem traslladar en les dinàmiques de la producció de l'espai en la ciutat neoliberal. Ofereix un paper categòric a l'Estat com a (1) corrector de les crisis de sobreproducció capitalista i (2) estimulador del consum urbà mitjançant intervencions polítiques i econòmiques que oferirien noves oportunitats de lluita i successives contradiccions. De forma similar a Castells (1974a), altres pensadors de l'època també ofereixen un paper igualment preponderant a l'Estat, com Topalov (1991), qui el defineix com un conjunt d'aparells que duen a terme un procés subjecte a l'interès de la classe dominant. Si la ciutat és la combinació en un espai concret de la producció i el consum, per Castells (1974) l'Estat ha de sostenir un funcionament bipolar en el sentit històric de la lluita de classes. Castells (1974a), contra la voluntat expressada, sembla tornar-se lefebvrià aquí. Defensa que és una situació fixada per un sistema ideològic propi que organitza l'espai marcant-lo amb una xarxa de símbols que li donen forma i sentit, racionalitzant (i legitimant) un conjunt específic d'interessos.

Autors com Boaventura Santos (1982) ratifiquen el rol de l'Estat com a “corrector” del mercat que planteja Castells (1974a). Santos (1982) enuncia que l'administració és portadora d'una “dialèctica negativa” que li confereix un rol d'artificier a càrrec de “detonacions controlades” necessàries pel correcte funcionament de la ciutat. El portuguès entén la política general de l'Estat com una font de dispersió -i no de superació- de les lluites. Per això, les contradiccions generals presents en el teixit social urbà han de ser gestionades mitjançant accions i dispositius estatals permanents per fer emergir els problemes de manera controlada, evitant alhora que ni s'enquistin en una profunditat estructural, ni desemboquin en una gran transformació social. En conseqüència, la ciutat seria “l'expressió territorial de la socialització contradictòria de les forces productives en el mode de producció capitalista” (Santos, 1982: 32) i es concretaria en una legalitat urbana a la llum d'ideologies que garanteixin la propietat privada.

Aquesta legalitat pot prendre la forma de *juridisme* o *fetixització del dret* (Garnier, 2011): un fenomen en el qual la noció d'Estat de Dret constitueix el principi i final del pensament polític, codificant el dret del més fort en una situació històrica determinada (Bourdieu, 2000c). El *juridisme* genera productes propis en un àmbit urbà, com l'ectoplasma del ciutadà sorgit de l'idealisme jurídic (Garnier, 2011) que per Delgado (2019) va aparellat d'una pacificació al funcionament de l'acumulació capitalista. Ara bé, altres autors li confereixen una categoria analítica al concepte de ciutadania, entenent-lo com una forma

antropològica històricament determinada d'integrar individus en grups de pertinença i en un horitzó cultural compartit on conflueixen significats i valors (Signorelli, 1996).

Per la seva banda, Castells (1974a) analitza directament la ciutat en comptes de la ciutadania. La pren com un objecte ideològic format per dos elements centrals: la concentració espacial i la difusió de sistemes de valors i comportaments que es recullen en una determinada "cultura urbana" (Castells, 1974a). És a partir d'aquesta "cultura" on Lefebvre i Castells reconeixen el caràcter particular i històric de la producció de l'espai, pel primer, i del procés d'urbanització, pel segon. Si Castells (1974a) observa la ciutat com una estructura funcional, simbòlica i d'acció formada per la barreja de processos econòmics, polítics i ideològics en un lloc específic, Capel (2003) hi coincideix i proposa un esquema que combina Lefebvre amb Castells. Capel (2003) distingeix entre una (1) "urbs" com un espai construït susceptible de destruccions i reconstruccions segons l'expectativa de la producció i el valor; (2) la "civitas", una ciutat composta pels seus ciutadans i els fenòmens que els afecten; i, finalment, (3) una "polis" com a unitat administrativa que des de l'ordenament jurídic i polític pren forma en funció de les activitats i relacions socials governades pels objectius de grups particulars. Per relacionar clarament aquesta classificació de Capel amb la mirada espacial lefebvriana, Sennett (2019) ens ofereix una distinció entre la "ville" de l'urbanista, com a espai habitat i viscut; i la "cité" de l'urbanista, com a espai de gestió i domini tècnic⁵⁷, el què per Lefebvre seria la *representació de l'espai*.

Els diferents elements de Castells (1974a) i Capel (2003) convergeixen en la producció de l'espai enunciada per Lefebvre (1974a). Autors com Christian Topalov (1979; 1991; 2001) són encara més dràstics en la noció de l'espai com un element en producció. Topalov (1979) considera la ciutat com el resultat de la urbanització capitalista i no una realitat ja donada: "la urbanització capitalista és, abans de res, una multitud de processos privats d'apropiació de l'espai" (Topalov, 1979: 20). Castells té la virtut de concretar els elements que Topalov (1991) atribueix a la ciutat (la convergència de forces productives, la divisió del treball i els diferents valors d'usos i de canvi) en el que ell considera com la "reconquesta" de París. Utilitza el terme bèl·lic per a concretar en un cas concret la teorització sobre l'Estat i el seu rol urbà. Castells (1974a) es refereix al paper de l'administració francesa en l'expansió de l'espai central de la ciutat, accentuant la segregació residencial i l'ocupació per estrats superiors de zones residencials de treballadors expulsats cap a indrets suburbans. A ulls de Castells (1974a), es tractava de la culminació de l'obra de Haussman per tal que París esdevingués incapaç d'expressar lògiques contestatàries, interpretació que deixa al descobert el seu interès *althusserià* per la ideologia. Un zel que també serà present en les següents pàgines.

Les tensions i contradiccions que trobàvem inherents en l'espai de Lefebvre (1974b) troben el seu homòleg amb l'enfocament conflictual de Castells (1974a) qui també entén la ciutat com un sistema viu on es reproduïx i combaten una interacció constant entre espai, societat i Estat. Al ser un espai de batalla, Castells topa amb l'interès semiòtic de Lefebvre i proposa llegir la planificació urbana com un text ideològic, mentre que paral·lelament s'interessa pel paper dels *moviment socials urbans* com a l' "organització del sistema dels agents socials (conjuntura de les relacions de classe) amb la finalitat de produir un efecte qualitativament nou sobre l'estructura social" (Castells, 1974a: 310).

⁵⁷ Amb to crític, Sennett (2019) assenyalava un "urbanista competent" en una ciutat marcada pel fracàs urbanístic provocat per la financiarització i un capitalisme gentrificador que segrega els habitants en guetos i els evoca a la frivolitat del suburbi

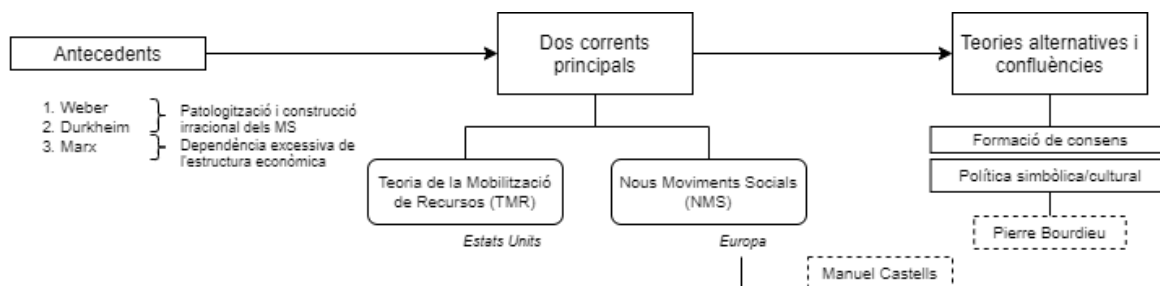
És aquesta la noció d'espai des de la qual es desenvoluparà la tesi. Un espai conflictual que pot ser llegit i observat etnogràficament i que adquireix continguts a partir del reconeixement entre individu, societat i ideologia en una confluència de tensions productives i relacions d'interdependència reproductives. En definitiva, entenc l'espai igual que Milton Santos (2000): una forma dinàmica que fusiona materialitats, simbolismes i accions suportades en xarxes que s'integren i desintegren com un conjunt de sistemes oberts d'objectes, subjectes i moviments agrupats.

4.1.2 Els Moviments Socials Urbans (MSU)

Ara que hem definit què entendrem per espai i les dimensions que el governen: la ideologia, el paper corrector de l'Estat i el mercat, cal aproximar-nos a la part receptiva d'aquesta producció de l'espai: els Moviments Socials Urbans (MSU). L'objectiu és situar els principals corrents que ens permetran comprendre com diferents actors desenvolupen estratègies diverses d'acció política en un context urbà (i per tant polític) on operen diferents ideologies, estratègies i relacions de dominació. A partir de la sociologia urbana lefebvriana, hem observat l'espai com un producte cultural, social i ideològic, davant d'aquestes condicions és obligatori reflexionar sobre els actors i les conseqüències socioculturals dels múltiples conflictes, contradiccions i disputes que s'hi donen.

El recorregut per la literatura dels moviments socials que realitzarem parteix dels antecedents en l'abordatge de l'acció col·lectiva, continua amb la bifurcació teòrica dels conflictius anys seixanta que divideixen la literatura entre una Teoria de la Mobilització de Recursos nord-americana, i la pana-europea perspectiva dels Nous Moviments Socials, tot centrant-nos en la renovació marxista d'un jove Manuel Castells. Finalment, copsarem les confluències entre ambdós postures dutes a terme durant els anys 1980 per detenir-nos en la "formació i mobilització de consens" (Klandermans, 1997), en el vincle entre cultura i política en el marc de la "política cultural" o simbòlica (Escobar, Álvarez i Dagnino, 2001) i en l'acció dels "marcs d'acció" (Snow et al., 2018) en l'actuació dels moviments socials, una postura que ha revifat en la producció acadèmica iberoamericana. Per vertebrar l'anàlisi i les múltiples teories, partiré de la noció de "camp" de Pierre Bourdieu, una perspectiva crucial per copsar l'acció col·lectiva de les diferents agrupacions veïnals analitzades al Poblenou. De fet, totes les aportacions teòriques s'orienten a l'ordenació del teixit associatiu poblenoví analitzat, i pretenen situar diferents moviments polítics veïnals i determinar les seves ideologies i estratègies d'acció.

El següent diagrama il·lustra el recorregut teòric que farem per la literatura dels moviments socials:

Il·lustració 11. Recorregut teòric per la literatura en el marc de la tesi. Elaboració pròpia.

Antecedents teòrics als moviments socials urbans

Tant Max Weber com Émile Durkheim s'aproximen indirectament a la qüestió dels moviments socials insinuant-ne una primera teoria: ambdós autors clàssics entenen l'acció social com una fórmula emotiva, irracional i, fins i tot, patològica envers la institució social "normal". A *La divisió social del treball* (1893), Émile Durkheim atribueix l'acció col·lectiva a moments de gran intensitat moral, mentre que Weber (2001 [1923]) associa l'acció col·lectiva a una estructura burocràtica on les relacions socials queden supeditades per un sistema de normes. Tot i que, com per Durkheim, aquestes regles convencionals es troben a disposició de ruptures d'arrel emocional i "irracional". En canvi, el marxisme ofereix una interpretació diferent que incideix en la dependència (alguns cops excessiva) de l'estructura econòmica sobre la súper-estructura com a determinant de l'acció. Al *Manifest del Partit Comunista* (1848), Marx s'interessa estructuralment per l'acció col·lectiva i, en un plantejament materialista, defensa que es troba determinada per la classe social. Així doncs, el protagonista de l'enfocament marxista no són els moviments socials, sinó un subjecte "únic": la classe obrera. D'aquesta manera, situen l'inici dels moviments socials en l'estructura econòmica del capitalisme i en la producció d'ideologies que hi reaccionen de forma contradictòria, una postura que persistirà fins la seva actualització als anys seixanta i setanta, per entrar en crisi posteriorment.

De la mà de Park i Burgess, l'Escola de Chicago introdueix alguns matisos significatius a l'associar un comportament col·lectiu als moviments socials, els quals els consideren expressions del canvi social. És a dir, per ells són el resultat del canvi tecnològic, les migracions o, directament, de la pròpia urbanització. Herbert Blumer i Margaret Mead van unes passes més enllà i, dins de l'interaccionisme simbòlic, ubiquen la problemàtica dels efectes de la mobilització en la identitat col·lectiva i la perspectiva individual. Així, entenen la mobilització com un mecanisme per generar nous sistemes de significats, una perspectiva que influenciarà notablement la producció teòrica nord-americana fomentant la principal divisió existent en dos corrents (la nord-americana i l'europea).

Divisió teòrica: dels recursos a la novetat

La tendència de les ciències social a comprendre els moviments socials com elements irracionals s'esfondra davant de l'esclat de conflictivitat social dels anys seixanta 1960. Les lluites pels drets civils dels afrodescendents, la protesta contra la Guerra del Vietnam, els aldarulls de Stonewall i el Maig del 1968 mostren la caducitat dels paradigmes existents i marquen el declivi de les perspectives que titllaven d'irracional o patològic els moviments socials. S'inicia així una renovació teòrica que té la principal novetat en l'atribució de racionalitat als moviments socials. Es produeix una nova embranzida en l'estudi dels moviments populars que revifa i rejuveneix al marxisme i als seus autors⁵⁸, com Antonio Gramsci. Però, com he anticipat, aquesta prolífica producció teòrica marca una divisió entre dues tradicions. (1) Una postura nord-americana que tendeix a un anàlisi individual i instrumental de l'acció social que dona com a resultat la "Teoria de la Mobilització de Recursos" (TMR). Aquest posicionament és una reacció als anàlisis del comportament i al propi funcionalisme (Santamarina, 2010; Candón, 2013). D'altra banda, (2) els estudis europeus s'enfoquen en els "Nous Moviments Socials" (NMS), donant pas a anàlisi sobre

⁵⁸ Posicionaments com els de Villasante (1976: 47) són només un exemple de les tendències de l'època: "Analitzar la ciutat sense fer referència a la lluita de classes seria completament absurd, doncs la ciutat no es més que una plasmació en l'espai de la història, és a dir, de la lluita de classes en les seves diverses circumstàncies".

els processos de formació d'identitat i consciència (Touraine, 1977) que pretenen emfatitzar les diferències dels moviments del moment amb els anteriors.

Aturem-nos en l'exploració d'ambdós posicionaments. En primer lloc, (1) la corrent nord-americana sosté un caràcter instrumental que s'interessa per l'anàlisi entre costos-beneficis i la capacitat per la mobilització de recursos (Galafassi, 2011). L'individu pren centralitat en aquests estudis que s'enfoquen en la integració dels subjectes a l'organització (Mansilla, 2015c). De fet, situen l'origen dels moviments socials en la privació i disponibilitat dels recursos des d'una perspectiva individualista (i sovint utilitarista), ja que per ells l'explicació de la seva existència és l'elecció racional personal. En altres paraules, l'acció col·lectiva seria l'expressió d'una voluntat per satisfer algun interès privat. Això és una visió pragmàtica per la qual els moviments socials no són institucions desorganitzades ni irracionals, sinó mitjans pels individus (Ferree, 1994; Jenkins, 1994). Aquest posicionament té el seu màxim representant en Olson (1965), per qui tot es resolia en l'individu i en un criteri de costos i beneficis.

Dins de la pròpia "Teoria de Mobilització de Recursos" s'arriben a qüestionar les limitacions d'aquests plantejaments però, majoritàriament, es mantenen mancances com el desinterès sobre el l'existència dels moviments socials i la qüestió de la identitat o de la ideologia a favor d'una sobre-dimensió de la racionalitat que es tradueix en el menyspreu de la qüestió cultural (McAdam et al., 1999). Com a conseqüència de la incapacitat per explicar la realitat de les accions col·lectives contemporànies a partir del cost i el benefici, sorgeix la postura dels "Nous Moviments Socials" (NMS). La teoria dels NMS és eminentment europea i, a partir d'autors com Alain Touraine (1978) i Alberto Melucci (1984), assenyalen les particularitats dels moviments socials que segueixen al Maig Francès envers als anteriors. De fet, fins al moment s'havia associat als moviments clàssics als escenaris de la fàbrica, el comitè i el sindicat, dins de les pugnes estructurals en l'esfera de la producció i el control de l'Estat (Diani, 1992). Però els teòrics dels NMS vinculen la nova realitat amb les transformacions de la societat cap al postindustrialisme i la postmodernitat, considerant que l'antic subjecte únic (la classe treballadora) ja no és exclusiu en els moviments socials. Constaten que els NMS presenten una major heterogeneïtat, fragmentació i integració institucional (Hamel, 1995), així com noves tendències en la politització de la vida quotidiana i la crítica a la mercantilització de tots els aspectes de la vida social (també urbana). Un fet inèdit, ja que fins llavors es recloïa els seus efectes en aspectes del mercat laboral⁵⁹ (Piqueras, 2002).

Els NMS atenen a canvis culturals, identitaris i presenten altres característiques a les dels moviments socials precedents: una pluralitat de valors i idees, l'existència de demandes culturals i simbòliques i una relació difusa entre els rols dels participants (Gravano, 2005). El moviment estudiantil, el hippy, el feminisme i l'ecologisme s'associen a la reacció dels canvis estructurals en termes culturals i econòmics de les societats occidentals. Els teòrics dels NMS han defensat que la qüestió de la "novetat" permet situar històricament el canvi tendencial. Es més, identifiquen els moviments socials com a resposta a les crisis de confiança de les vies polítiques tradicionals de participació.

⁵⁹ La caiguda del socialisme reals i les crítiques a la centralitat política del "partit" com a unitat d'acció desdibuixen la "classe obrera" com a protagonista. Ara bé, a diferència del desplaçament del terme "lluita de classes", autors com Holloway (2010 - crack capitalism) han apostat per resignificar i ampliar el terme entenent la nova complexitat de les relacions socials. Així doncs, no entén el concepte sociològicament, sinó com un procés i no una realitat estàtica.

El principal factor explicatiu de la proliferació de la corrent dels NMS és el pes del marxisme en l'acadèmia europea durant els anys seixanta i setanta, fet que limita la proliferació d'enfocaments com la relació cost-benefici dels nord-americans (Santamarina, 2010). Així mateix, a Europa s'intenta superar l'ortodòxia marxista que limitava l'acció social al moviment obrer i a la dialèctica estructura/súper-estructura (Candón, 2013). En aquests debats, la qüestió identitaria pren una nova dimensió degut a l'èmfasi culturalista per tal de superar el reduccionisme polític de les interpretacions classistes dels setanta. Des del marxisme anglès, Edward Thompson i Eric Hobsbawm ja havien considerat que la mobilització també podia ser fruit de la tradició i l'experiència social, però la qüestió pren tal magnitud entre els analistes dels NMS que acaben sent anomenats els "teòrics de la identitat". Així doncs, per ells l'organització i la identitat expliquen l'existència i finalitat dels NMS.

La gran novetat dels NMS i l'encert dels seus teòrics resideix en la crítica a la regulació social capitalista i, alhora, la crítica a l'emancipació social socialista (Santos, 2000), identificant noves formes d'opressió més enllà de les relacions de producció (la contaminació, el masclisme, el racisme). Per Santos (2000), els NMS assenyalen l'expansió de l'alienació i la desigualtat en nous àmbits de desequilibri entre grups socials que no depenen únicament d'una dinàmica de classe, sinó del conjunt de la societat. Els teòrics de la identitat van ser capaços d'identificar que el conflicte capital-treball havia transcendit a la fàbrica per instal·lar-se a la "fàbrica social" (Hardt i Negri, 2011; Harvey, 2013), una idea que havia insinuat Lefebvre (1974a) en la seva teoria de la "societat urbana". En l'actualitat, les lluites urbanes han pres una posició privilegiada en la resistència al capitalisme fins al punt de desplaçar les lluites proletàries (Castro-Coma i Martí-Costa, 2015). Aquesta dimensió urbana es consolida en les protestes de la dècada del 2010 – l'era de les places": Syntagma, Sol, Catalunya, Zuccotti i Tahrir- evidenciant definitivament que l'espai urbà ha esdevingut l'escenari de les reivindicacions i protestes (Harvey, 2013).

En definitiva, la tendència cap a l'heterogeneïtat i pluralitat dels àmbits d'actuació dels moviments socials assenyalada pels teòrics dels NMS es deu a un ascens dels fenòmens d'acumulació per desposseïció -la mercantilització d'esferes excloses del mercat (Harvey, 2003b) - des dels anys seixanta arrel de la transició postfordista i la pugna neoliberal per la minimització de l'Estat del Benestar. Sota el marc de la ciutat neoliberal, els moviments socials exploren noves formes d'apropiació des d'una dimensió eminentment urbana.

Manuel Castells i el rejuveniment marxista dels Moviments Socials Urbans

En la renovació de la teoria marxista sobre els moviments socials, la figura de Manuel Castells destaca per sobre de la resta. El sociòleg espanyol és el primer autor que tracta el terme, situant el rol que tenen com a actors clau en la construcció del conflicte a la ciutat i definint-los com "accions col·lectives conscientment determinades a transformar els interessos i valors socials d'una ciutat històricament determinada" (Castells, 1986: 20). Influenciat per la mobilització xilena que portaria a Salvador Allende al govern, Castells (1974b) interpreta els MSU com a protagonistes del canvi social i de la lluita de classes. Tot i que, progressivament modera aquesta postura, delimita la seva incidència a les demandes de consum col·lectiu, l'autogestió, la identitat i els canvis en els significats urbans (Castells, 1983). Una rebaixa de l'autor que, en bona mesura, succeeix per l'observació del rol clientelar i institucional que prenen les Associacions de Veïns de l'Estat

Espanyol durant la dècada dels vuitanta. A continuació, un exemple de la reducció del potencial transformador dels MSU:

“[Els Moviments Socials Urbans] no són agents de canvi estructural, sinó símptomes de resistència a la dominació social, fins i tot quan, en el seu esforç per resistir, produeixin efectes importants a les ciutats i societats.” (Castells, 1986: 444).

Malgrat les rebaixes en les capacitats dels MSU, Castells (1983) indica l'existència del conflicte urbà determinant els objectius principals que hi sostenen els MSU: (1) el reclam per una major autonomia i una descentralització als barris; (2) la reivindicació de qüestions identitàries i la creació de cultures locals; i (3) la lluita per l'organització de la ciutat a partir del valor d'ús i no del valor de canvi. D'aquesta manera, Castells (1986) supedita el conflicte urbà a l'enfrontament entre els interessos dominants i populars en el desenvolupament urbà. És a dir, l'entén com les formes que el xoc de classes prenen a la ciutat. Tal i com indica José Mansilla (2015a: 52): “el què està clar és que [els MSU] han sorgit degut al mode de producció imperant a la ciutat, el sistema capitalista, i per tant no és possible emprendre la seva definició des de l'absència de la qüestió material i la inevitable conflictivitat urbana”.

En aquest sentit, per Castells (1974b), la política urbana és formada per diferents actors en disputa en el terreny de la planificació urbana (administració municipal, associacions veïnals, mitjans de comunicació i empreses) i pel control i influència de les institucions polítiques locals. En aquesta “lluita urbana”⁶⁰, els MSU esdevindrien un grup organitzat per intervenir en el procés de producció i transformació urbana. Però Castells supedita la ciutat a l'àmbit de reproducció de la força de treball, situant la qüestió del consum col·lectiu com una variable dependent de la contradicció original entre capital i treball. Aquesta dependència a l'àmbit de la reproducció desperta crítiques com les de Saunders (1984) que intenten superar aquest reduccionisme situant les lluites veïnals com un valor primari i no secundari. Tal i com planteja Gravano (2005: 111), “l'important no és considerar als moviments barrials fora o dins de la lluita de classes, sinó concebre'ls *des de*⁶¹ la perspectiva de la lluita de classes”.

Per definir un MSU prenc dos plantejament que parteixen de la revisió de Castells. Per un costat, (1) prenc la definició d'Homobono (2000: 29) per la seva capacitat de reflectir els debats sobre la divisió entre moviment social i moviment urbà, així com per proposar-ne el seu sargit: “des d'aquesta òptica, els moviments urbans es constitueixen en agents històrics d'emancipació de referent espacial, compartint protagonisme amb el proletariat en la lluita de classes”. D'altra banda, (2) seguiré la proposta d'Eva Mompó (2019) perquè actualitza la definició de Castells polititzant el conflicte urbà, però també per les qualitats que atribueix als MSU. Així, la valenciana renova els postulats teòrics dels NMS -que destacaven l'heterogeneïtat, fragmentació i integració institucional- a l'actualitat:

“Un Moviment Urbà és una forma d'acció col·lectiva urbana, vehiculada en processos socials conflictius que polititzen la ciutat i portada a terme per uns

⁶⁰ Per ser precisos, Castells (1974b) rebutja una comprensió unitària de les “lluites urbanes” pel seu perill a l'hora de conduir a confusions i desvirtuar el context polític en les formes particulars que prendria la lluita de classes: “(...) resulta evident que no es pot parlar d'una lluita “urbana” en general, perquè aquest terme fon i confon problemes extremadament diferents (...) més que parlar de ‘lluites urbanes’, s'hauria de trencar la falsa unitat i realitzar un anàlisi estructural del problema que està a la seva base, amb objecte d'identificar el contingut social de la qüestió, situant-lo en el seu context econòmic i polític. (...) cada ‘lluita urbana’ ha de, per poder comprendre's, especificar-se en el seu contingut estructural i remetre's al paper que desenvolupa en les diferents classes socials en lluita. Llavors, i només llavors, sabrem ‘del que es parla.’” (Castells, 1974b: 113).

⁶¹ Cursives pròpies.

subjectes -individuals o col·lectius- constituïts en xarxes que comparteixen, en major o menor mesura, tres elements: característiques identitàries (canviants, múltiples, fragmentades); percepcions sobre les seves realitats urbanes concretes i el món, i una sèrie d'aspiracions de canvi dels model hegemònics (reaccionari o subversiu)." (Mompó, 2019: 54)

Confluències teòriques i regressió neoliberal

Durant els anys 1980 es produeix un apropament entre les dues teories imperants: TMR i NMS, i alguns autors intenten actualitzar el marc conceptual en uns "nous" nous moviments socials (Mansilla, 2015a). Així, sorgeixen dos posicionaments principals: la teoria de l'emmarcament (*framing process*) i l'Estructura d'Oportunitat Política. El primer posicionament (1) vol analitzar els moviments socials des d'un marc que inclogui les oportunitats polítiques, situant la cultura com a factor explicatiu per reconèixer els seus mons socials: les rutines, ideologies, comportaments compartits i l'existència d'identitats en el moviment social. L'objectiu de fons és la interpretació de la construcció d'imaginari simbòlics i interpretatius per part dels membres del moviment.

En segon lloc, (2) l'Estructura d'Oportunitat Política (EOP) pretén establir les diferents variables del sistema polític que incideixen en l'acció col·lectiva sense desconsiderar la mobilització i gestió dels recursos. L'interès contextual dels NMS es vincula amb la TMR al considerar-se que l'entorn polític ofereix incentius per a la participació individual en les accions col·lectives (Tarrow, 1992). Des d'aquesta perspectiva, la meta final de l'anàlisi és definir les característiques del sistema polític que faciliten o compliquen la presència dels moviments socials. L'acció social és entesa com la resposta a les oportunitats polítiques que poden aprofitar els grups socials per, així, començar un moviment o consolidar-lo. Globalment, l'EOP és una proposta capitanejada per Pickvance (1986) per fer front a les crítiques que realitza a Manuel Castells sobre la inexistència de variables contextuais i de particularismes en el seu anàlisi sobre els moviments socials. Això ens remet a la necessitat d'estudiar el context sociopolític de les mobilitzacions (les formes d'organització, el paper de la ideologia, les xarxes) en el nostre cas, per així contextualitzar les dinàmiques associatives i de competència entre els diferents moviments veïnals del Poblenou.

Aquestes postures coincideixen amb un abandonament acadèmic del marxisme des de 1980. La crisi de 1970 havia suposat un esclat per l'univers dels MSU i els moviments socials en general (Cucó, 2004). Però, com hem vist en la suavització de la potencialitat transformadora dels MSU segons Castells (1983), durant els anys 1980 i 1990 augmenta el seu caràcter reactiu davant dels projectes urbans neoliberals, deixant de banda les grans utopies liberalitzadores (Mompó, 2019). Es tracta, doncs, d'un moment defensiu on creix la fragmentació i desapareixen les propostes alternatives en front d'un pragmatisme o "realisme capitalista" (Fisher, 2010) en l'acció col·lectiva. L'abandonament acadèmic té la seva raó en la realitat social. A Espanya, les associacions de veïns havien nascut a partir de la Llei d'Associacions de l'any 1964 (tot i que moltes operaven de forma clandestina en la dictadura) i participen en algunes remodelacions involucrant-se en polítiques, serveis i infraestructures (Alberich, 2016). Amb la mort del dictador i les primeres eleccions democràtiques, el moviment veïnal estatal viu un vessament d'activistes als partits polítics i a les administracions, un fet que en menor mesura es reproduïx el 2015 amb els "nous municipalismes". Això implica la imposició de l'interès dels partits ("partidització") i el tracte clientelar en la pràctica d'alguns MSU (ibíd.). Per Santamarina (2008), la

institucionalització es converteix en un recurs més del repertori dels moviments, i Eder (1998) alerta que aquest fet no suposa sempre la fi del MSU, sinó la seva estabilització.

En el cas espanyol, la institucionalització comporta una evaporació del seu caràcter reivindicatiu. En alguns casos, fins i tot implica la desaparició d'alguns MSU:

“El despertar públic de la política d'oposició no va ser aliè a la crisi del moviment urbà barceloní. Militants polítics que havien entregat bona part del seu temps d'activisme a les Associacions de veïns van haver de redoblar esforços en el llançament públic dels seus partits i dirigents, del moviment de barris del que mai havien estat afiliats van escollir llavors el partit, al poder-ho fer en unes condicions fins llavors impossibles. (...) va repercutir en una baixa de les activitats de les Associacions de veïns.” (Huertas, 1977: 32-33)

A partir dels 1980 i 1990 sorgeixen noves accions col·lectives que renegen de les anteriors (el moviment okupa, alter-globalització i feminista), demostrant que les relacions entre els MSU i la política institucional suposa tensions per l'autonomia, el contrapoder i la institucionalització (Bacqué, 2005). Aquestes dinàmiques es veuran reproduïdes en el marc del Poblenou on un conjunt d'actors ostenten graus diferents de col·laboració i servitud amb l'administració. En alguns casos, la reacció a la institucionalització dels MSU ha suposat en alguns moviments el seu allunyament institucional: “(...) no es tracta només d'incidir i resistir, sinó també de dissentir construint alternatives. Demostrar, amb aquest “èxode” de les institucions, que no tot trobarà solució a i des de l'acció dels poders públics constituïts” (Subirats i Vallespín, 2015: 186).

Per Bacqué (2005), Mayer (2012) i Mompó (2019), la institucionalització i el major contacte dels MSU amb les figures estatals ha derivat en dos fenòmens: (1) el col·laboracionisme en l'adaptació de l'organització interna i la integració del joc institucional en la lògica del MSU; i (2) una radicalització de moviments socials autònoms que trenquen el contacte amb les institucions públiques. Copsarem les dues diferents formes al Poblenou en les dinàmiques dels moviments socials analitzats, però cal tenir en compte que no es tracta de dos pols sense contacte, sinó que els MSU es mouen entre ambdós posicions en un mateix “contínuum” (Santamarina i Mompó 2018). Tot i que la col·laboració pot anular i limitar les capacitats de transformació dels MSU, també pot assegurar certes victòries en els seus objectius en una situació contradictòria (Mompó, 2019). En les dinàmiques associatives plurals d'un mateix camp polític veïnal, la participació en projectes de millora d'aquells grups més institucionalitzats pot implicar l'exclusió de grups més subversius. Un fet contradictori, ja que els més radicals podrien tenir l'oportunitat per incidir políticament que no tindrien d'altra forma, sempre que es trobin disposats a participar en les dinàmiques de cooptació de la resta d'agents (Mompó, 2019).

La institucionalització dels MSU provoca que l'acadèmia no només els deixi de considerar com a elements de desordre, sinó com a potencials configuradors de l'ordre social operant dins d'uns límits que continguin el seu potencial transformadors (Eder, 1998). La institucionalització dels moviments socials presenta riscos, la seva relació institucional pot despertar desconfiances i trencar consensos envers altres moviments aliats. Així doncs, la institucionalització esdevé una estratègia més dels MSU que es produeix en un camp complex inter-organitzacional que es regeix per un ordre “post-corporativista” (Santamarina, 2010) diferenciat de la simple lògica d'enfrontament.

El camp polític en l'organització dels MSU

Per desplegar l'aparell analític sobre els MSU dins del marc general de la tesi cal sumar la perspectiva de Pierre Bourdieu sobre camp polític perquè ens ajudarà a imaginar sociològicament la relació i distribució dels actors involucrats en la producció de l'espai (els diferents grups veïnals, l'administració local i els agents econòmics-immobiliaris) i la seva relació. Bourdieu (2000c) va proposar el terme de “camp” per deixar enrere les limitacions de l'estructuralisme de Lévi-Strauss tot combinant la tradició marxista determinada en la qüestió material i la teoria de capes de Weber que associava una posició marcada per un tipus d'estil de vida en funció de la definició econòmica de la

classe. L'interès de Bourdieu de recrear l'ordre social existent envers un problema concret és interessant per situar una esfera particular sobre la disputa política entorn el 22@, i planteja un model d'anàlisi social multidimensional que es basa en un nombre indefinit d'espais socials estructurats de forma diferent per diverses formes de capital (Bourdieu, 1980). Això són, els "camps": un "espai de joc" o microcosmos social que concentra (1) un conjunt de capitals que es distribueixen de forma desigual, (2) diferents posicions socials, i (3) l'agrupació d'uns actors que defensen interessos compartits i/o oposats que donen pas a unes relacions de força per la subversió o el manteniment de l'estructura del camp (Bourdieu, 1972).

Aquest "petit món social" manté una certa autonomia⁶² respecte al conjunt de la societat a partir d'unes regles pròpies: un joc on les regles mateixes es posen en joc (Bourdieu, 1972). Aquestes normes que hi imperen es troben determinades per l'existència d'un capital comú i per la lluita que la seva apropiació genera. Per tant, un camp és una arena en conflicte on diferents actors lluiten per l'accés i la distribució de diferents capitals en joc sota un reglament concret. Aquesta relació de forces té per objectiu final "hegemonitzar" o imposar una determinada representació sobre la realitat social a la resta d'actors (Camino, 2012).

Fins ara ha aparegut el terme "capitals" de forma indefinida, un fet que cal resoldre. Aquests "capitals" són els elements que els jugadors persegueixen i es disputen al camp: una mena d'"energies socials" físiques o simbòliques que tenen la capacitat d'alterar la posició i la de la resta d'actors (Bourdieu, 1987). Bourdieu (1980) defineix que poden ser acumulats a partir de la inversió i, per això, poden ser productors de guanys, com en l'economia. Concretament, distingeix tres varietats principals de capital: l'econòmic, el cultural i el social, i un quart de més complex: el capital simbòlic.

1. El "capital econòmic" constituït en relació a la propietat, els béns i el control dels factors de producció. És la forma de capital més fàcilment transformable altres tipus de capital sent la base per l'obtenció de la resta (Bourdieu, 1988).
2. El "capital social" comprèn una xarxa de contactes fruit d'inversions per produir o reproduir relacions. És acumulat amb esforços a llarg termini, en diferents economies del do i el favor que poden ser heretades.
3. El "capital cultural" presenta tres formes (Bourdieu, 1988):
 - a. El "capital cultural objectivat": els béns culturals transferibles.
 - b. El "capital cultural incorporat": vinculat al "gust" social i les "maneres" o "estils" adquirits en el procés de socialització en funció de la posició econòmica de l'entorn social.
 - c. El "capital cultural institucionalitzat": les qualitats adquirides per mitjà de títols i certificats accessibles a partir del capital econòmic.

En últim lloc, el capital simbòlic és el més complex de tots, ja que és el producte del coneixement i reconeixement dels altres capitals posseïts dins d'un determinat espai social (Bourdieu, 1988). És a dir, el capital simbòlic és una forma especial de capital concebuda a partir del volum de la resta i del prestigi social obtingut per la seva acumulació. Les tres formes de capital principal -cultural, social i econòmic- poden convergir en el reconeixement i la percepció de la resta d'actors socials del camp cap a un altre en forma de capital simbòlic. Aquest fet es vincula a un "poder social" (o simbòlic) que confereix la

⁶² Per Bourdieu i Wacquant (1995: 135) els camps socials no es troben "fora" de la societat, sinó que: "el cosmos social està conformado por varios de estos microcosmos sociales relativamente autónomos, es decir, espacios de relaciones objetivas que son el sitio de una lógica y una necesidad específica a aquellas que regulan otros campos".

capacitat d'enunciar i fer veure i creure allò que es vol, imposant una determinada visió del món que es sustenta en pràctiques i representacions (Bourdieu, 1977). De fet, la disputa dins dels camps socials són "lluites pel poder simbòlic" (Bourdieu i Wacquant, 1995) i es produeixen per mitjà de diferents accions i estratègies que tenen l'objectiu de canviar les forces que formen la seva estructura (Bourdieu, 1981).

En conclusió, els límits dels camps depenen del resultat i direcció de les lluites que s'hi desenvolupen. La noció de "camp social" apel·la a la xarxa de relacions existents entre les posicions socials, un fet que ens interessa analíticament per la seva capacitat d'aplicar-se a la realitat de competència que mantenen els moviments veïnals dins del què anomenarem el "camp polític veïnal del Poblenou". En un context d'alta fragmentació social i divisió política, les organitzacions polítiques poblenovines es disputen unes determinades posicions dins del camp amb uns actors públics i privats de la transformació, així com entre sí mateixes. El concepte de camp ordena aquestes dinàmiques i ens permet copsar la posició que hi ocupen els grups en el marc d'una situació estructural. En aquest taulell, cada actor realitza accions per subvertir o mantenir la distribució desigual de capitals donant pas a diferents estratègies: des de moviments pel manteniment i monopoli del capital a partir de la reproducció de la correlació de forces existents, fins al desenvolupament de tàctiques per transformar l'assignació de capitals (Bourdieu, 1990).

4.2 Bricolatges per l'anàlisi de la ciutat neoliberal

Com he introduït inicialment, en aquest segon apartat copsarem el concepte d'urbanisme emprenedor on s'emmarca l'objecte d'estudi i la seva situació en relació a un projecte neoliberal que, malgrat la seva deslegitimació, continua avançant a partir del màrqueting urbà i estratègies d'imatgeria urbana vinculades al món digital. Aquest maquillatge constitueix formes ultra-empresarialistes de governar les ciutats que s'alimenten de narratives sobre la ciutat tecnològica i comporten l'adopció de pràctiques subjectives i el desplegament de fórmules governamentals sobre els actors de l'espai produït.

4.2.1 La ciutat neoliberal de l'urbanisme emprenedor

La ciutat industrial està sent reconstruïda físicament i simbòlica des dels anys vuitanta. A partir d'uns Estats emprenedors, el capital privat re-diferencia l'espai urbà provocant noves oportunitats de negoci majoritàriament de caràcter immobiliari. Col·lateralment, desplaça aquelles preexistències en forma de comunitats locals i activitats productives autòctones (Hackworth i Smith, 2001) que fan nosa a la imatge i al locus que es vol inseminar en forma de fronts marítims, pols tecnològics i districtes culturals. L'objectiu d'aquestes intervencions és crear espais urbans distintius que exaltinguin les virtuts que els "forasters sanadors" (Swyngedouw et al., 2002) -promotors immobiliaris, inversors, empresaris i turistes- busquen en una ciutat. Així han sorgit múltiples "medicines" urbanes que recreen les virtuts de l'economia postfordista, el poder de la ciutat en relació a les jerarquies globals i les aptituds per oferir al mercat mundial un lloc apte per capitals errants. El nou paisatge generat és part d'una *solució espacial* (Harvey, 2003b): una finestra temporal d'estabilitat projectada en forma d'entorn urbà que exerceix com a solució interina a la irrevocable tendència a la mobilitat i a la crisi del capital, avui de dimensions globals.

El Poblenou ha sigut el laboratori barceloní de la majoria d'aquestes solucions. Des de la renovació marítima fins a l'adopció de discursos sobre la informatització i la globalització. L'espai urbà resultant és extremadament fràgil i fluctuant on l'efímer es torna norma

(Garnier, 2006) i tot allò sòlid s'esvaeix en l'aire com enuncia la cèlebre cita de Marx. Però en la literatura no només ha prevalgut la crítica, sinó un to triomfalista (com Florida, 2002 o Glaeser, 2011) sobre el retorn de les ciutats (Smith, 1979) experimentat després de l'èxode suburbà dels 1980. Però els resultats d'aquests canvis són devastadors per les classes treballadores i les minories urbanes, ja que a la desaparició del treball assalariat se li suma una postura política pautaada per la desatenció política, manifesta en estratègies de gentrificació, fenòmens de pauperització urbana i una clara notorietat en les agendes “classe-mitjana-cèntriques” de les ciutats, en comptes de materialitzar-se en l'aprovisionament de serveis pels desfavorits (Wacquant, 2000). És una política urbana “revengista” (Smith, 1996) que assenyala als habitants de classe treballadora com a culpables de la situació: “el declivi urbà és vist com el resultat del sensellarisme. Detroit és mort degut a les ‘males decisions’ que va prendre la seva gent” (Mitchell, 1997: 312).

El renaixement urbà amaga injustícies i exclusions en la mesura que identifica uns determinats “problemes” urbans com a resultat de la falta de classes mitjanes sobre el terreny (Atkinson, 2002). El declivi urbà resulta intolerable des de la mirada cofoista de polítics i inversors i, conjuntament a uns “culpables”, s'acusa uns territoris que cal “colonitzar” com a noves “fronteres urbanes” (Smith, 1996) reclamades per nous usuaris desitjables. Franquesa (2007) ha identificat aquesta producció de l'espai neoliberal com una procés basat en la generació i apropiació de plusvàlues que s'articula simbòlicament i física amb un entorn. La “neoliberalització de l'espai” (Franquesa, 2007) és un procés de direcció i legitimació de determinades formes de vida que omplen l'espai viscut, i de deslegitimació d'altres formes socials i culturals. Per fer acceptable la intervenció que indica Franquesa (2007) es fa ús d'elements simbòlics, les zones es defineixen com espais “perillosos” o “obsolets”, encara que presentin una rica vida i activitat urbana (Harvey i Smith, 2005). Són espais que cal “adequar” i “embellir” per tal que hi circulin noves imatges i discursos sobre la pacificació i desitjabilitat del lloc (Benach, 2010; Zukin, 1995).

L'urbanisme neoliberal es consagra exitosament a partir d'una nova forma de governabilitat empresarial ja identificada per Harvey (2005: 426) com

“(…) aquell patró de comportament en la governabilitat urbana que barreja els poders estatals (locals, metropolitans, regionals, nacionals o supranacionals) amb una ampla gama de formes organitzatives de la societat civil (càmeres de comerç, sindicats, esglésies, institucions educatives i d'investigació, grups comunitaris, ONG, i altres) i interessos privats (empresarials o individuals) per formar coalicions que promoguin o gestionin un tipus o altre de desenvolupament urbà/regional.”

Amb aquest concepte s'exemplifica el moment de trànsit entre un govern gerencial de tall fordista i la normalització de l'estil de Baltimore que suprimia la redistribució social a favor de la perspectiva empresarial per materialitzar totes les qualitats anteriors. Soja (1997) ha definit aquesta transició com el pas del *welfare* al *warfare* perquè l'Estat esdevé el cooperador necessari de les estratègies de mercat executant diferents “detonacions controlades” (Santos, 1982): reprimint els seus enemics, controlant la dissidència i produint els efectes espacials necessaris (Merrifield, 2014; Delgado, 2008a). Des dels anys 1980, les ciutats han passat a ser gestionades com empreses que pretenen vendre un producte: a si mateixes (Benach, 2010; Vainier, 2000) i així inserir-se en els fluxos globals de capitals i domesticar els sectors populars imposant formes urbanes específiques (Massey, 2008).

A Europa, els primers experiments daten de 1980 i es troben en un nombre reduït de ciutats d'avantguarda neoliberal com Barcelona, tot i que el model emprenedor es generalitza a partir de 1990 (Peck, 2017). Ara bé, els intents per atraure aquests fluxos no són pacífics, sinó que es donen en el marc de fortes lluites internes i globals fruit resultat de la compressió espai-temporal (Harvey, 2005). La globalització és l'inici d'un marc de competència urbana internacional fruit d'un "nou globalisme" (Smith, 2002) que generalitza la disputa entre ciutats, redefineix l'escala urbana i els seus nexes amb el capital financer i generalitza fenòmens com la gentrificació. L'empresarialisme dirigeix l'espai cap a un capital i actors mòbils, més que cap a l'àmbit local (MacLeod, 2002), i genera la seva principal contradicció: davant la necessitat de produir autenticitat i particularitats pròpies per produir rendes de indeslocalitzables, l'espai s'acaba comercialitzant destruint les seves qualitats especials (Theodore, Peck i Brenner, 2009; Harvey, 2005). És a dir, a major globalitat del projecte urbà, més susceptible es torna un indret de ser objecte de mercantilització en processos de *disneyficació* (Zukin, 1995) i *urbanalització* (Muñoz, 2010) generant una geografia estandarditzada i simplificada. Moltes d'aquestes polítiques impliquen la promoció de llocs a partir del maquillatge del centre, la dramatització d'entorns marítims i postindustrial o el dopatge de zones específiques a partir de negocis que simbolitzen la coronació d'una economia global tecnològica i creativa.

El resultat global és un "comportament de ramat"⁶³ de la política urbana (Jessop i Sum, 2000) que té per conseqüència final la clonació d'artefactes, imaginaris i pràctiques emprenedores que componen una "economia de símbols" (Lefebvre (1974b) de similituds globals i llocs fotocopiats (Peck, 2017). És un "globalitarisme" que permet que un grup bancari o assegurador faci competir diferents territoris entre si per veure on es localitza (Smith, 2002; Storper, 1997). Aquesta activitat emprenedora té un component altament especulador perquè s'oposa a la planificació racional i el capital es torna més discriminador ubicant el seu màxim objectiu en crear un bon clima de negocis. La coreografia estatal que introdueix al sector privat en la política pública acostuma a atrinxer-se contra la participació i la influència popular (Swyngedouw et al., 2002) - dirigint la transferència de recursos del consum col·lectiu a l'empresarial (Jessop, 1998)- i remetent-nos a la composició dual de l'objecte d'estudi i els diferents actors immersos en el conflicte obert per la planificació del 22@.

4.2.2 Cants d'un neoliberalisme zombi i la mort vivent de la ciutat neoliberal

L'eufòria neoliberal dels anys noranta va deixar pas a un avorriment del projecte neoliberal. Aleshores, la ideologia d'aquests projectes era compartida amb certa solvència per determinats grups socials que es sentien atrets per les "regles del joc": emprenedoria, competència i llibertat individual (Harvey, 2011). Però el projecte de ciutat neoliberal ha continuat malgrat acumular fracassos i mostrar les seves incapacitats a l'hora de fer front a les crisis urbanes, com l'habitacional.

Això expressa que el neoliberalisme és una tecnologia mòbil (Ong, 2007; Collins, 2011), però un projecte "variat" (Brenner, Peck i Theodore, 2010) capaç de desenvolupar-se erràticament en "ziga zaga" (Peck i Theodore, 2012). El seu mètode per renovar-se passa pel màrqueting, la producció d'imatges i la generació de noves narratives urbanes que

⁶³ Jessop i Sum (2000) parlen de comportament d'eixam, en comptes de ramat, però per qüestions interpretatives he cregut convenient traduir-lo com a "ramat".

poden implicar l'apropiació de discursos crítics. Això dota a la producció de l'espai del component ideològic que copsàvem amb Lefebvre, ja que aquestes retòriques són una mesura per acompanyar i assegurar la creació de valor en les transformacions urbanes, minimitzant així els riscos de l'extracció de rendes en diferents lapsus del cicle de valor (Franquesa, 2007; Stanchieri i Aricó, 2013). Però també són mecanismes per aconseguir pau social, o com a mínim, per a presentar un quadre de consens: "la producció orquestrada d'una imatge urbana, si és exitosa, també pot ajudar a crear un sentit de solidaritat social, orgull civil i lleialtat al lloc." (Harvey, 1989: 14).

La venta exitosa de la ciutat depèn profundament de la producció d'una imatge urbana atractiva que ajudi a combatre el sentit d'alienació del lloc (Benach i Tello, 2004) i trenqui amb la seva dinàmica fatalista que actua com a "cercle viciós" que deprimeix la inversió (Hall, 1981). En el millor dels casos, la prosa urbana aconsegueix ambdós objectius: generar entusiasme entre visitants i inversors i guiar al mateix temps a la població cap a l'acceptació social.

"El discurs sobre la ciutat és una estratègia més, i si més no indispensable, de les polítiques urbanes que tenen com a objectiu inserir els espais urbans en el mercat mundial i, a la vegada, proporcionar una lectura hegemònica dels canvis." (Benach, 2010: 113)

En el nostre estudi de cas ens interessarà la narrativa del pla 22@ i la transformació del Poblenou com a exercici per copsar moviments ideològics, els seus efectes en les cultures de l'espai urbà transformat i analitzar el desenvolupament de la política i governabilitat local. Els discursos legitimadors són instruments ordenadors de diferents realitats simbòliques i accions sociopolítiques sobre el canvi material de la zona, i el seu èxit depèn de la plausibilitat de la narració i de la capacitat d'imposició i adhesió de la resta d'actors socials (Jessop, 1997). Això ha derivat en l'ús de grans narratives geopolítiques difícilment contestables a peu de carrer com la crisi del fordisme, el col·lapse del comunisme o la globalització. La combinació d'aquestes "narratives d'escala" (Swyngedouw, 1997) són una "percepció manipulada de l'espai" (Capel, 1993) que legitima la reconversió de determinats llocs en imants de consumidors i capitals. El 22@ és una forma paradigmàtica de narrativa catastrofista: es val d'una necessitat imperiosa de la ciutat per fer un salt cap al postindustrialisme i l'economia del terciari avançat per no quedar enrere en la cursa urbana global. Amb això no només apel·la a nous usuaris a inserir-se i a pensar-se d'una determinada manera en relació al projecte urbà que ells també materialitzen, sinó que pretindrà disciplinar (Lauerermann, 2018) la relació dels usuaris tradicionals de l'espai un cop aquest sigui transformat.

Les narratives neoliberals també presenten un caràcter "inevitable" (Peck i Theodore, 2012; Massey, 2011) com si les ciutats només depenguessin d'elles i de la seva voluntat per tenir èxit en les transformacions urbanes, desconsiderant factors estructurals i geopolítics tot i invocar-los contradictòriament en les seves narratives (Jessop, 1997). Per complir l'objectiu, els governs locals s'han d'encarregar d'oferir una imatge pomposa sobre la ciutat i oferir subsidis a capitals immobiliaris (Jessop, 1998) i de tota índole en funció de la temàtica del projecte: com el sector serveis i tecnològic o la indústria del turisme. La transformació urbana del Poblenou arrel del 22@ ha vingut acompanyada d'aquest desplegament retòric d'alts voltatges i ens permetrà analitzar la funció ideològica de tots aquests debats en un cas específic.

En aquesta dimensió on l'espai com a element altament subjectiu, imaginat i ideològic, definit en el primer punt, mostra la seva tendència a la manipulació (Soja, 2008). Les imatges ajuden a generar "moviment econòmic" (Benach, 2010) a partir d'una "imaginació simplista de l'economia" que presenta solucions fàcils i ràpides, encara que la realitat sigui molt més enrevessada: "l'economia real és tan desestructurada i complexa en les seves operacions que no pot ser objecte de direcció, govern ni guia" (Jessop, 1998: 99). La circulació d'aquestes polítiques ha espacialitzat idees i valors ancorades en imatges estàtiques que neutralitzen comprensions alternatives de la realitat i condicionen el domini d'una classe dominant (Massey, 1999). Ideològicament, els projectes naturalitzen els mercats i l'economia com si fossin la única opció possible fent efectiu el principal postulat neoliberal: "no hi ha alternativa".

Els components ideològics d'aquest "dogma planetari" (Bourdieu i Wacquant, 1999) es reproduïxen: l'expansió dels mercats, la competició, l'aversion pel col·lectivisme i un discurs anti-estatista (Peck, 2002). La seva idea central d'una supremacia del mercat nodrit per un individualisme competitiu generalitzat i una antipatia significativa per la solidaritat social (Theodore, Peck i Brenner, 2009) es manté. Però adopten noves formes i aparences per renovar-se i superar resistències. L'urbanisme neoliberal s'ha renovat a mesura que el seu projecte ciutat ha sofert contratemps a partir de noves fabulacions urbanes que acompanyen la "neoliberalització" (Franquesa, 2007) de l'espai que promouen la presa de riscos, veneren la flexibilitat, fomenta talents emprenedors i promou l'auto-millora com a mitjà per l'èxit (Jessop, 1998).

Els elements recurrents per crear aquestes noves tendències d'intervenció urbana són la reindustrialització i l'ús de la tecnologia en la seva superposició amb el món empresarial, combinació que ha donat pas a artefactes com el de clúster, la *smart city* o la *startup city*. Tots tres són conceptes que, eventualment, han alimentat la transformació del Poblenou i formen part d'una inclinació tecnocràtica en polítiques urbanes que deambulen per agendes globals i que aterren localment en iniciatives específiques prenent formes histriòniques i llampants: innovació, creativitat, compacitat, competitivitat. És un llenguatge que exalta qualitats gairebé oníriques de l'espai i que acostumen a requerir, de forma implícita, un boom immobiliari. Per Wyly (2018), són il·lusions fetitxistes que exposen realitats sofisticades que difícilment es materialitzen com prometen.

"(...) el llenguatge de la regeneració endolceix la gentrificació. Precisament perquè el llenguatge de la gentrificació diu la veritat sobre el canvi de classe vinculat a la 'regeneració' de la ciutat, ha esdevingut una paraulota pels promotors, polítics i financers (...) la victòria d'aquest llenguatge és l'anestèsia del nostre sentit crític" (Smith, 2002: 445-446)

De forma similar, Garnier (2006: 168) considera que:

"La precarietat ritma amb flexibilitat, que a la seva vegada, ritma amb competitivitat que, finalment, ritma amb benefici. Una associació de paraules que per si sola resumeix la lògica de l'actual explotació, però que una intoxicació ideològica incessant intenta dissociar amb el fi de mantenir-la allunyada de qualsevol forma de contestació, ja que en si mateixa la precarització pot ser objecte d'una reprovació unànime i ben merescuda."

Governos de dretes i esquerres s'expressen amb un argot similar i utilitzen els mateixos conceptes sobre una refinada i tecnològica requalificació urbanística. De forma compulsiva, es generen nous eslògans i sintagmes imaginatius sobre un present futurista concretat en mapes digitals i presentacions animades que prometen a governants i

ciutadans no perdre l'últim tren de la competició mundial tecnourbana. Però les intervencions que s'amaguen darrere d'aquests focs artificials fugen de la redistribució i la disposició de serveis al lloc i a les persones que l'habiten, ja que com s'ha apuntat abans, estan instal·lades en una dinàmica econòmica-política de territori. És aquí on les contradiccions emergeixen: la virtut per injectar acceptació entre el cos social urbà per part de les narratives neoliberals ha evolucionat fins a la manufactura de consensos sobre el ciutadà legítim i "normal". Una pràctica que també aplica invisibilitat social o evitació simbòlica cap a aquells grups no desitjats (Guano, 2004). En el nostre estudi, això pren la forma d'un veïnat que se'l titlla de rondinaire i anti-modern, i una activitat industrial considerada obsoleta que ofereix uns llocs de treball obrers poc cosmopolites per l'actualització terciària que viu la ciutat postindustrial.

En aquesta nova onada empresarial urbana, els governs municipals actuals són molt més intervencionistes que els anteriors en relació a les economies locals (Thompson et al., 2020), evidenciant que els fracassos dels programes neoliberals anteriors no han suposat la fi del neoliberalisme, sinó una continuïtat sense legitimitat (Harvey, 2011). Un procés de "neoliberalització zombie" (Peck, 2011; Brenner, Peck i Theodore, 2012) que converteix als projectes empenedors en una "obligació gris" (Peck, 2014). L'hegemonia de l'urbanisme neoliberal s'ha imposat i normalitzat com a sentit polític en moments de crisi (Brenner, Peck i Theodore, 2012). Aquesta "rutinització" del projecte neoliberal (Peck, 2017a) només ha sigut possible arrel d'una actualització de la ideologia (Peck, 2014). Després d'un curt període contestatari posterior a la crisi de 2008, les grans preguntes sobre la viabilitat del sistema no han suposat una fractura en la formació del sentit comú hegemònic i ha retornat al vell sentit (Massey, 2011). Però quins han sigut els significats socials i els símbols que han permès aquesta actualització de la ideologia?

A continuació, defensaré que experimentem una nova onada d'"híper-empenedoria" (Wilson, 2017) que només es possible situant la tecnologia, el dinamisme empresarial i el treball com a principals motors del canvi sociourbà. En aquest marc d'"empenedoria 2.0" (He, 2020) proliferen una gran varietat de projectes que recuperen el misticisme de la tecnologia i dels inventors digitals de Silicon Valley per donar forma a unes ciutats des del punt de vista de l'economia digital i la societat de la informació (Phelps i Miao, 2020).

4.2.3 La llegenda de la ciutat digital: fantasia èpica i cirurgia estètica de la ciutat neoliberal 2.0

A continuació exposaré les eines que guiaran l'anàlisi cultural i polític de la producció de l'espai 22@ i defensaré perquè m'he decantat per aquest posicionament malgrat l'existència de propostes analítiques alternatives en la sociologia urbana i la geografia humana per explicar la transformació postfordista des de l'economia. La perspectiva que adopto parteix de la idea que les ciutats actuals experimenten una "tercera generació" d'empenerialisme urbà (Peck, 2014) on la ideologia té un pes clau en l'actualització de conceptes preexistents. El mèrit d'aquesta actualització ideològica és l'assemblatge de noves representacions urbanes amb uns continguts similars als preexistents fa 20 anys, però aptes per seguir aplicant-se després de dècades de competitivitat urbana (Peck i Theodore, 2012).

He decidit no tractar la producció de l'espai 22@ des del paradigma de ciutat informacional de Castells (1989) o els "paisatges globals" d'Appadurai (1990) perquè he valorat que eren insuficients a l'hora de problematitzar la seva forma social i espacial. En canvi, m'he inspirat en plantejaments com el de Zukin (1995) i Pratt (2000) que posen

l'èmfasi en el rol cultural de les ciutats i el seu ús per part de l'urbanisme neoliberal per tal de generar nous símbols, representacions i imatges que legitimin i generen adherència a les seves polítiques. Alguns dels autors més agosarats de l'Escola de Los Angeles, com Scott (2011) o Wyly (2014), identifiquen tots aquests canvis urbans amb la consolidació d'un "capitalisme cultural-cognitiu" que determina nous patrons de desenvolupament urbà al fil d'una nova fase socioeconòmica amb clars protagonistes: les indústries creatives, el treball digital i els seus corresponents empresaris i treballadors. Però també he rebutjat casar-me amb aquesta geografia econòmica perquè no problematitza des de la producció de l'espai, sinó que les proclama com a bàlsam per regenerar les decadents regions urbanes (veure per exemple: Saxenian, 1995; Becattini, 2002; O'Connor i Gu, 2010; Booyens, 2012; Sforzi, 2015).

Després de considerar-los, vaig considerar no partir dels anàlisi espacials pioners sobre els canvis en la urbanització capitalista de l'escola angelina. Capitanejats per Scott (1988), es van interessar per tota una sèrie de "pautes estranyes" en uns entorns urbans privilegiats que, en un context de desindustrialització i declivi econòmic, presentaven un vigorós creixement econòmic (Soja, 1997). Aquests espais es convertirien de seguida en els nous "campions" d'una geografia econòmica que al Nord Global requeria d'alguna victòria davant del cataclisme industrial, contaminant de triomfalisme la producció teòrica que els seguiria. Analíticament, reviuem les perspectives de l'anàlisi de xarxes socials de l'Escola de Manchester de Max Gluckman i porten a l'extrem la idea de societat-xarxa de Manuel Castells, definint-se per la seva distribució en cadenes productives interdependents amb certa horitzontalitat, una relativa flexibilitat organitzativa i una habilitat per afrontar amb rapidesa els canvis fluctuants de l'economia global.

Desestimar aquesta perspectiva em va comportar múltiples mals de cap per l'enfocament teòric de la tesi. Era temptador apostar per aquests debats dels geògrafs angelins i aplicar el seu prisma a les dinàmiques d'urbanització d'un "nou capitalisme digital" en relació a les relacions de producció espacials del Poblenou. Fins i tot, havia sospesat un anàlisi de la zona que unís la geografia angelina i les perspectives sobre el "capitalisme cognitiu" de Negri, Lazzarato, Moulier Boutang i Berardi que estan sent revitalitzades per l'escola italiana de l'urbanisme startup, com veurem més endavant. Isaac Marrero (2008), l'etnògraf de Can Ricart, havia insinuat un interès similar a l'hora d'enfocar la seva tesi entre una fàbrica en decadència del Poblenou i un nou centre de treball del 22@, però finalment acabaria abandonant per centrar-se en l'estudi de cas del conflicte urbà de la fàbrica. Com en el cas de Marrero (2008), la solidesa d'aquest marc teòric s'esfondrava davant les dades etnogràfiques. Les observacions no encaixaven amb aquest marc massa ample i poc profund, com un tornavis d'una mida incorrecte. El 22@ és un artefacte discursiu més que una realitat concreta, com un procés de reproducció assistida més que un part natural d'un mercat postfordista. Per això, he decidit abordar el pla urbanístic des d'una antropologia assentada en la geografia crítica i l'interès per la ideologia que el conceptualitzi com allò que mostraven les dades etnogràfiques: un dispositiu neoliberal que cal analitzar discursivament i culturalment (per mitjà de les pràctiques i tecnologies subjectives que genera).

Així mateix, les eines conceptuals de l'escola de Los Angeles i dels analistes italians del capitalisme cognitiu funcionaven en dues escales. Els primers, explicaven tendències a la clusterització en indrets i pols determinats de la metròpolis que fugien de l'estudi de cas concret del Poblenou. Mentre que els segons em permetien copsar de forma telescòpica la realitat del 22@ en termes laborals, però eren miops a una mirada espacial que

sobrepassés els límits de l'oficina. La decisió final li dec a Soja (2013) i la seva crítica a Scott d'haver abandonat un anàlisi espacial que jo requeria en aquest punt i que acabaria trobant en Lefebvre⁶⁴. Recordem que l'anàlisi de l'espai i la producció urbana del 22@ és el què ha unit les dues unitats (veïns i treballadors terciaris). Per això, vaig decidir situar l'objectiu en l'anàlisi del “neoliberalisme realment existent” (Peck, 2002) al Poblenou i la seva contestació veïnal.

La dramatització tecnològica de la ciutat neoliberal: ultra-empresarialisme i cultura urbana

La ciutat neoliberal està sent reimaginada com un vibrant escenari per la convenció d'inventors, capitalistes de risc i enginyers emprenedors. Les ciutats han d'adoptar l'aparença adequada per acollir aquesta bulliciosa activitat empresarial i alimentar l'interès immobiliari per oficines, seus centrals i els elements d'una “geografia corporativa” (Grant i Nijman, 2002). Els nous espais urbans impressionistes de la ciutat digital prenen formes i patrons artístics que encarnen les característiques de l'economia global, així com els desitjos i valors de capitalistes i treballadors transnacionals que són seduïts i conquistats amb relats llorejats sobre la regeneració produïda. La societat de la informació, el món digital, la teoria de les xarxes i el món empresarial han esdevingut els ingredients perfectes per condimentar i funyir aquesta massa discursiva en projectes paradigmàtics com les Docklands de Londres, la guggenheimització de Bilbao, el centre financer de Shanghai i el Poblenou de Barcelona:

La ciutat neoliberal ha trobat en la tecnologia i el negoci tecnològic noves formes culturals, estètiques i discursives de renovar-se. L'ús de la tecnologia com a narrativa legitimadora de la transformació urbana no és un fet innovador, el què si que ho ha sigut és la seva capacitat per prolongar-se en el temps. Des de les tecnòpolis keynesianes analitzades per Castells i Hall (1994), també anomenades “fantasies urbanes d'alta tecnologia” (Massey et al., 1992) o “paisatges de silici” (Hall i Markusen, 1985), s'ha posat de manifest la idoneïtat de la tecnologia com a gramàtica per les transformacions urbanes. Les tecnòpolis originals presentaven una estructura espacial i simbologia pròpia basada en intervencions estatals industrialitzades, per exemple: Sofia Antipolis, Tsukuba i Akademgorodok. Les velles tecnòpolis ja no són prou simbòliques per competir (Miao, 2018) i el plantejament keynesià és substituït per un “estat emprenedor” (Mazzucatto, 2013) que barreja lògiques schumpeterianes i neoliberals que configura la ciutat com una “màquines de creixement” (Molotch, 1976).

Quan sorgeix el 22@, als anys 2000, el canvi de mil·lenni i l'eufòria per les “puntcom” van generar les primeres bombolles urbanístiques basades en relats tecno-emprenedors de districtes i clústers econòmics. Molts d'aquests projectes no recollien l'herència d'una de les iniciatives pioneres: el districte media de Nova York Silicon Alley que, després de ser potenciat per una constel·lació d'empreses immobiliàries, faria fallida (Indergaard, 2004). Vint anys després, la literatura ens alerta que la tecnologia segueix sent l'excusa preferida de les pràctiques d'empresarialisme urbà. Concretament, ha emergit l'“urbanisme startup” (Rossi i Di Bella, 2017) que actualitza polítiques anteriors com la de clúster i els districtes industrials (Fiorentino, 2018) i n'hereta les seves experiències governamentals públic-privades, com les sorgides en els pols tecnològics dels 1980 i 1990.

⁶⁴ Mahmoudi i Levenda (2016) han intercedit en la dicotomia entre cognitivistes i lefebvrians que he plantejat connectant uns i altres a partir de la defensa del francès de la urbanització com a forma dominant de l'acumulació de capital, suplantant la industrialització com a motor de l'acumulació capitalista.

L'urbanisme startup és una modernització de polítiques neoliberals de regeneració urbana en base a l'aglomeració d'empreses de serveis i tecnològiques. Com els passats districtes industrials, els posteriors clústers i les actuals *smart cities*, la tecnologia legitima la transformació urbana i re-imagina la relació entre capitalisme global i urbanització, entre allò públic i privat, promocionant la creació d'una base social empresarial activada per discursos emprenedors (Rossi i Wang, 2020). És un concepte que permet circular nous imaginaris i fantasies sobre la ciutat com un sistema urbà ecològic basat en la col·laboració d'actors públics i privats:

“La ciutat és vista com un “ecosistema”, incloent el coneixement, la creativitat i una varietat de comunitats de pràctica que permeten a l'individu ser ‘emprenedor de sí mateix”. (Rossi i Di Bella, 2017: 1001)

Les noves perspectives teòriques sobre aquest fenomen han retornat a Lefebvre per proposar termes com el d'ambientalització de l'emprenedoria (Levenda i Tretter, 2019) o la urbanització completa de la societat per mitjà d'aquests nous artefactes tecno-urbans (Rossi i Wang, 2020). En ambdós casos, la idea de fons és que les ciutats es troben en una nova onada d'empresarialisme urbà competitiu on no per competir han de “produir” nous espais urbans i solucions espacials: “la cultura actual del capitalisme urbanitzat s'ha construït al voltant de la retòrica sobre l'adveniment d'una nova era d'empreses emergents, on cada ciutat somia en convertir-se en un hub startup” (Rossi i Wang, 2020: 486)

La literatura es divideix aquí en dues postures. Per un conjunt d'acadèmics les noves formes de la ciutat emprenedora són simples estratègies per l'explotació estètica del sòl. Mentre que una escola d'influència italiana aplica el cos teòric d'autonomistes com Negri i Guattari per endinsar-se en els efectes subjectius que tindria el capitalisme cognitiu urbà en aquests espais. En el nostre cas emprarem les dues perspectives per analitzar l'espai produït pel 22@ i així entendre com es representa l'espai, com s'imaginen els seus agents i com s'hi dirigeixen en ell. Per fer-ho, cal exposar algunes precisions teòriques sobre ambdós apartats, com per exemple el rebuig dels plantejaments postmarxistes italians i l'adopció d'una fructífera i més desenvolupada perspectiva foucaultiana.

Retòriques de la ciutat digital

Per un costat, la literatura considera que les noves empreses tecnològiques i els seus espais urbans no es componen per les forces econòmiques urbanes que plantegen, sinó que amaguen interessos immobiliaris i dinàmiques més rendistes que productives (Lerena, 2019; Fiorentino, 2018). Per Fiorentino (2018), la “ciutat startup” és un mite construït per ocultar els conflictes urbans i embellir el negoci immobiliari i McNeill (2017) hi coincideix, ja que per ell són la última recepta per atraure i retenir inversions i treballadors mitjançant la producció del lloc. L'urbanisme startup seria així una “moda de localització” (Katz i Wagner, 2014; Hawken i Han, 2017) més que un projecte urbà específic o un instrument analític, ja que el seu principal paper és en relació al màrqueting urbà. Com a forma de promoció, l'urbanisme startup serviria d'artefacte per renovar els projectes desgastats de la ciutat neoliberal a partir d'un abundant imaginari simbòlic que podem vincular a tres elements. Segons els autors, la idea subjacent de la retòrica de l'urbanisme startup és que la suburbanització és un element anti-econòmic, per això els centres de les ciutats són altament desitjables per qüestions productives i representen grans estratègies per l'explotació immobiliària (Fiorentino, 2018). Això nega una exitosa i històrica geografia econòmica en indrets com Seattle.

“Es com si les prèvies orientacions suburbanes d'alta tecnologia i startups fossin una aberració causada per les grans estructures corporatives de l'era industrial. Ara la innovació i l'activitat startup està, en efecte, retornant a les àrees urbanes denses que hi estan més predisposades i serveixen com a organitzadors claus.” (Florida i Adler, 2017: 92)

L'imaginari d'un ecosistema empresarial com a unitat principal de l'espai urbà ignora l'existència d'altres actors. O els hi atribueix un rol secundari per mitjà d'un “urbanisme de guanyadors” (Florida, 2017; Florida i Hathaway, 2018) que dirigeix la majoria de recursos i mitjans a les classes mitjanes i als actors econòmics. I, alhora, el discurs startup recupera i intensifica debats fonamentals sobre la transició cap a societats postindustrials, com la qualitat dels nous llocs de treball tecnològics com si es tractés d'una “indústria de la felicitat” (Davies, 2015) basada en “l'entusiasme” (Zafra, 2017) que garanteix la reconversió pacífica de la ciutat en un mercat laboral desalienant i, fins i tot, “comuntari” gràcies a una “escena startup col·laborativa” (McRobbie, 2016).

Això ens remet a un debat més profund sobre la ciutat neoliberal i la divisió laboral posterior als anys setanta que aquí ens sobrepassa. En tot cas, cal tenir en compte que l'experiència d'una progressiva desestandarització de la producció ha conduït a una erosió del treball estable a les ciutats (Standing, 2011). Les polítiques neoliberals han intensificat la competició dels mercats laborals i han fet desaparèixer l'estratificació de la ciutat industrial que dividia entre uns treballadors qualificats de *coll blanc* i uns treballadors industrials de *coll blau* (Scott, 2011)⁶⁵. La societat postindustrial prometia una generalització de les condicions laborals i socials de la classe mitjana (Bell, 1976), però la realitat ha sigut una dualització de l'estructura social (Castells, 1989) i una nova divisió del treball que distingeix entre uns nous “artesans d'alta tecnologia” (Barbrook i Cameron, 2015) o “treballadors simbòlics” (Scott, 2014), i una “classe servil” o “uberitzada” (Bria i Morozov, 2020) a càrrec de les ocupacions de reproducció i que satisfà les necessitats de l'ocupació d'alta tecnologia (Soja, 1986)⁶⁶.

Com a renovador del discurs neoliberal, l'urbanisme tecnològic s'oposa discursivament al fordisme. Promet crear un treball “millor” que l'industrial (Vallicelli, 2018) cercant l'adhesió dels propis treballadors tecnològics (Barbrook i Cameron, 2015). Així és com, progressivament, es gesta la idea que és el treball, i no el capital el que realment realitza el planejament urbà. La idea de “treball”, en concret sota l'eufemisme de “talent”, tendeix a dissimular que les intervencions urbanes van dirigides a l'atracció d'empreses i de classes mitjanes que poques vegades són les mateixes que ja habitaven prèviament el lloc. Florida (2006) resumeix aquesta idea afirmant que és el talent qui atrau al capital més efectivament del que el capital atrau al talent. Una idea que ha trobat multitud de seguidors que defensen que la ciutadania, per la seva ocupabilitat, és el motor de la força econòmica i del creixement urbà (Yigitcanlar, Baum i Horton, 2007), com un esquer per l'atracció empresarial: “l'accés a gent talentosa i creativa és al negoci modern el què el carbó i el ferro eren per la indústria de l'acer.” (Florida, 2002: 6).

⁶⁵ Una bona etnografia que reemula els estudis de l'Escola de Chicago és la de Kronblum (Blue Collar Community): sobre la substitució de treballadors d'Europa de l'Est per Afroamericans en una fabrica d'acer.

⁶⁶ L'economia de la innovació és crítica en la polarització de la força de treball (Morisson i Bevilacqua, 2018) com demostren etnografies com la de Davidson (2011): un revival californià del treball de Paul Willis on s'exposa la situació dels joves latinos de classe treballadora de Silicon Valley i les seves escasses opcions en l'economia de la informació: “al Valley, en particular, la preponderància dels mercats laborals flexibles, en els quals el treball és sovint subcontractat i els ocupadors i ocupats es connecten tenaçment, ha donat forma a un treball en sectors inferiors i una força laboral creixentment vulnerable” (Davidson, 2011: 107)

D'altra banda, un altre dels fonaments narratius de la noció de ciutat tecnològica actual és el de comunitat. L'urbanisme startup presenta la idea que els ciutadans s'han d'agrupar i col·laborar entre si en entorns innovadors, i no en "garatges" suburbans, per tal de millorar la seva actuació econòmica. Les innovacions que aconseguixin milloraran la seva situació material, però també la d'una "comunitat" de pràctiques econòmiques. Aquest tribalisme de mercat es materialitza en espais urbans on es realitzen mentories, suport a les empreses, s'hi fomenten relacions entre emprenedors i capitalistes de risc i la interacció entre governs i agents econòmics (Feld, 2020). La "comunitat" esdevé així un recurs explotable econòmicament i lubrica la narrativa de la transformació urbana (Pollio, 2020) com a mesura per despertar vincles i pertinences amb els nous símbols de les "metonímies de silicona" (Gill i Larson, 2014): la reproducció mundial de Silicons Valleys locals a partir de l'aprovació de lleis que facilitin l'emprenedoria i el negoci digital, la construcció d'oportunitats d'interrelació empresarial i infraestructures urbanes. Tot plegat per emular una estereotipada "alta cultura" de científics, emprenedors i tecnòlegs (Gill i Larson, 2014) en una siliconització estesa dels espais urbans (Sadin, 2018).

La il·lusió de comunitat és generada activament per diferents agents de la ciutat neoliberal: des d'universitats a institucions que "incuben" empreses naixents (Rice i Habbershon, 2007), però cal que incorporem eines del programa teòric de Foucault per a poder analitzar com això requereix d'unes determinades tècniques de govern i de direcció dels subjectes. A continuació, plantejaré que són els nous usuaris els que escenifiquen el drama de la renovació "omplint l'espai" (Franquesa, 2007) i projectant els valors de vitalitat econòmica desitjats en la transformació de l'espai. Això passa per l'activació de noves ciutadanes neoliberals i emprenedores que reclamen subjectes globals seduïts per la presa de riscos, la flexibilitat i la competència (Audrestch et al., 2019). Aquestes "subcultures de serveis" (ibíd.) ens condueixen cap a un fenomen de governmentaltat i subjectivació neoliberal que ens apropa als postulats de Foucault i a les seves actualitzacions en les etnografies sobre el neoliberalisme de Moore i Rees (2008), Mitchell (1999) i Rose (1996).

Microfísiques urbanes: subjectivitat i governmentaltat en l'anàlisi del neoliberalisme urbà

D'altra banda, cal aprofundir de forma més extensa sobre el segon àmbit que planteja la literatura, els efectes culturals i subjectius d'aquests enclavaments urbans tecnològics. Per abordar els efectes de la regeneració urbana en els nous enclavaments transformats al Poblenou, emprarem la perspectiva foucaultiana en comptes de remetre'ns a una dimensió extractiva al negoci digital en la urbanització capitalista que es vincula a processos de producció subjectiva partint de les propostes de Hardt i Negri a *Asamblea* (2017). Aquest plantejament teòric pretén oferir les bases per respondre a la pregunta sobre quina cultura i subjecte es produeix en l'espai transformat.

La ciutat és imaginada com un gran laboratori pel negoci sustentada en una "cultura d'herois startup" (Moisio i Rossi, 2020) que tracta com a celebritats a aquells ciutadans que han aconseguit tirar endavant una iniciativa empresarial i se'ls assenyala com a representants de l'èxit urbà. Podem resumir aquests valors en la figura thatcheriana del "motorista" com a paradigma d'uns individus sense societat, o d'una societat formada exclusivament per individus, i que opera darrere l'estampa de l'emprenedor com a figura d'un capitalisme desvergonyat (Rendueles, 2015). Per alguns antropòlegs ha sorgit una autèntica "subcultura startup" (Booth, 2016; Brandini, 2014) que ha trobat en les ciutats europees post-crisi i en les polítiques urbanes d'austeritat el caldo de cultiu adequat al

tractar-se d'iniciatives barates per aplicar pels Estats, els quals revitalitzen valors neoliberals individualistes i estimulen la presa de riscos neoliberals a partir de la creació de noves subjectivitats i tècniques de govern basades en una intervenció “soft” permetent alhora la iniciativa immobiliària urbana.

La ciutat és imaginada com un gran laboratori post-polític (Swyngedouw, 2007), on no hi ha espai pel conflicte, només per una ciutadania bolcada en la performativitat econòmica de la ciutat i en la intervenció empresarial en uns espais urbans ideats per testejar productes emprenedors i per suportar les relacions econòmiques: “els imaginaris de l'economia startup sumen i barregen el subjecte econòmic que pren riscos amb una figura urbana comunitària inspirada per un ethos de ‘compartir’.” (Moisio i Rossi, 2020: 536). Però entendre com es produeixen les subjectivitats i cultures d'aquests entorns urbans cal partir del fet que la ciutat disciplinària ha mort. La seva forma per antonomàsia, la fàbrica, avui és substituïda per “gimnasos” (Maza, 2006), espais de coworking i rendiment (Han, 2014) que fan necessari apropar-nos al programa de recerca de Foucault per entendre els patrons de governabilitat i que generen determinades tècniques de si i noves subjectivitats que recodifiquen tant el paper estatal com el d'una nova ciutadania auto-responsable i empresària de si mateixa.

Michel Foucault planteja que les societats disciplinàries muten cap a una societat del control en la mesura que “per a l'economia del poder, era més eficaç i rentable vigilar que castigar” (Foucault, 1999: 298). Això comporta la “corrosió” del caràcter en subjectes que veneren la inestabilitat i el canvi com a categories morals (Sennett, 2012), fent proliferar unes identitats dèbils i “lleugeres” (Lipovetsky, 2015) arrel de la desaparició del treball estable i la impossibilitat de construir un jo al compàs gradual d'una carrera laboral (Bauman, 1999). Foucault és una eina vital per situar conceptualment la realitat etnogràfica viscuda en oficines de co-treball i en el si del 22@, i ens dirigeix a les múltiples prospeccions sobre la “cultura del nou capitalisme” (Sennett, 2006) fosa en la condició postmoderna.

Per atendre els conceptes de governmentaltat i subjectivació neoliberal cal partir, en primer lloc, de la idea de biopolítica en Foucault. Per l'autor, la biopolítica és un conjunt de càlculs i estratègies per intervenir en una població a partir de la gestió de la vida, modelant les accions dels individus gràcies a tècniques de govern que permeten dirigir les conductes (Foucault, 1979). Es tracta d'un govern a distància que “crea” les condicions necessàries, un govern que dirigeix i regula subjectes apriorísticament lliures i potencialment resistents (Foucault, 2007: 218). Això significa que el poder és productor i funciona ambientalment com proposaven Levenda i Tretter (2019) en el cas de l'urbanisme startup: promou valors subjectius, conductes i estils de vida.

Per Marina Garcés (2005), el biopoder no es basa en la sostracció de forces, sinó en l'elaboració, l'augment i l'optimització d'aquestes i les seves tecnologies específiques sempre tenen una expressió espacial. De la mateixa manera que la ciutat obrera del segle XIX plasmava a la perfecció els dispositius disciplinaris i reguladors (l'ús de la quadricula, el traçat compartimentat, la higiene i el control físic de la natalitat), les ciutats d'avui ens exposen l'estructura d'un poder post-disciplinari (Garcés, 2005) que no opera només en mecanismes de normalització o exclusió (Saidel, 2018), sinó que sedueix i incita (Sardinha, 2005) a partir del govern del desig: “el gran problema que ha de resoldre l'economia ja no serà com reprimir el desig, sinó com governar-lo” (Botticelli, 2015: 98).

La idea central és que el poder té una “microfísica”: no es troba a cap lloc específicament i a tot arreu a l'hora. En una xarxa de connexions que travessen el cos social i que l'incrusten en la vida quotidiana en un nivell capil·lar que no només emana de l'Estat, sinó de les seves agències i d'una autonomia que cristal·litza molecularment en la societat (Foucault, 1978a). D'aquesta manera, el poder s'exerceix sobre uns subjectes aparentment lliures, i només en la mesura que són lliures es confronten a un camp de possibilitats on el govern influeix en determinades formes de comportar-se i pensar-se mitjançant tècniques i dispositius concrets (Foucault, 1982). Aquesta idea desemboca en el concepte de “governmentalitat”, entesa com un domini estratègic de les relacions de poder on certs individus i grups intenten conduir la conducta d'altres en un joc hegemònic que recorda a Gramsci.

“Per ‘governmentalitat’ entenc el conjunt constituït per les institucions, els procediments, anàlisis i reflexions, els càlculs i les tàctiques que permeten exercir aquesta forma ben específica, tot i que molt complexa, de poder que té per objectiu principal la població, per forma major de saber a l'economia política i per instrument tècnic essencial els dispositius de seguretat.” (Foucault, 2006: 136)

Com a pràctica de poder, Foucault afirma que la governmentalitat depèn d'una “direcció” que es desenvolupa en diferents “dispositius” (Foucault, 1999: 1995), el que per Gramsci (1978) seria un “aparell hegemònic”. No s'ha de considerar la governmentalitat com un “poder tou”, sinó una forma de regular conductes que es val de pràctiques, atraccions i coercions (Alliez i Lazzarato, 2016). Els instruments d'aquest mecanisme, en termes urbans, no són exclusivament el control de l'espai i el càstig punitiu (Wacquant, 1999), sinó el foment d'activitats i la promoció de pràctiques específiques que no imposen rutines disciplinàries a cop de fuet, sinó que deixen passar conductes esperant que desemboquin en una major creativitat productiva d'uns ciutadans autònoms i auto-responsables (Sequera, 2014). El govern urbà substitueix la concepció ciutadana de l'Estat del Benestar, curador de la ciutadania, per uns urbanites auto-responsables que han d'exercir eleccions autònomes per procurar-se una bona situació (Larner, 2000). En el seu marc, es generen figures conceptuals claus pel capitalisme (Lazzarato, 2013) i, gràcies a Foucault, podem ubicar-les en un camp analític que traslladarem al Poblenou: l'empresari, l'emprenedor, el creatiu, el freelance.

La governmentalitat es desplega a partir d'un conjunt de tècniques de si i l'acció del poder a distància pren sentit en la programació d'unes veritats -o “polítiques de veritat” (Foucault, 1995)- que constitueixen criteris interiors a seguir pels subjectes. Amb això Foucault centra el seu interès en el procés de constitució de la subjectivitat: el conjunt de tècniques de govern que actuen sobre el comportament dels individus i constitueixen la seva individualitat. Aquesta és una perspectiva fonamental per desxifrar i analitzar les lògiques neoliberals dels treballadors del 22@, sobretot tenint en compte que els “treballadors del capitalisme avançat” i flexible són referents culturals hegemònics que influencien a la resta del cos social com a subjectes idealitzats (Sennett, 2006). Així, el capitalisme genera un ordre subjectiu que li és funcional o del que requereix pel procés d'acumulació constituint una nova relació del subjecte amb si mateix: un jo mercantil competitiu socialitzat per multitud de discursos, pràctiques i institucions (Foucault, 1982). El motiu d'aquesta acció descansa en el fet que un subjecte competitiu és governable, se'l pot responsabilitzar i dominar:

“Aquesta multiplicació de la forma ‘empresa’ dins del cos social constitueix, crec, l'objectiu de la política neoliberal. Es tracta de fer del mercat, de la competència, i

en conseqüència de l'empresa, el que podríem anomenar el poder informant de la societat." (Foucault, 1979: 186)

Més enllà d'aquest marc general, Foucault (1982) ens ofereix unes eines analítiques pertinents el nostre cas a l'assenyalar que el poder (difús i microscòpic) no funciona només per una dominació objectiva, sinó també per una submissió subjectiva i, en determinats escenaris, es privilegien unes o altres subjectivitats. En el cas dels espais analitzats del 22@ això implica interessar-nos pels tipus ideals d'usuaris imbuïts en el territori i les formes que tenen de pensar-se i conduir-se a si mateixos. És a dir, quins fenòmens i imaginaris conflueixen per auto-dirigir-se i complir un determinat model subjectiu. Deleuze (1995) aprofundeix en aquesta postura considerant que la racionalitat neoliberal implica que cada individu s'ha de concebre com el seu propi capital i invertir en sí mateix adoptant actituds de valorització i capitalització. L'individu com a artesà de si mateix ha de tenir l'habilitat de constituir-se de forma canviant, d'acord a uns hàbits i identitats que han de modificar-se en funció del vent del mercat. Són unes actituds que reflecteixen els valors de la producció post-fordista i que encaixen amb els postulats d'una ciutat emprenedora: la innovació, l'emprenedoria i la direcció empresarial (Virno, 2003).

Aquesta subjectivació ens indica com l'auto-regulació té una nova dimensió en la dominació (Boltanski, 2009). L'objectiu és crear un ethos neoliberal que determini una forma de ser i conduir-se que accepti la governmentalitat des d'una postura de llibertat, tot i que sigui predeterminada i dirigida. Una fita que suposa generar subjectes que s'auto-actualitzen, auto-empresarials, induint una mentalitat emprenedora per expandir i millorar els mecanismes de mercat (Ong, 2006), com un robot que s'auto-regula. Per consegüent, la subjectivitat és una constitució històrica vinculada a relacions de poder i a una governmentalitat (Jódar i Gómez, 2007). Mentre que el poder no només s'exerceix amb la subjecció, sinó amb la subjectivació habilitada per unes pràctiques i tècniques "del jo" que recullen les estratègies de govern (Dean, 1999). Margaret Thatcher (a Harvey, 2005: 23) ho va resumir a la perfecció: "l'economia és el mètode, però l'objecte és canviar l'ànima".

En la traducció d'aquestes postures a l'etnografia cal tenir en compte un debat teòric que ens remet a les qualitats del neoliberalisme. Wacquant (2012a) assenyala la polarització de l'antropologia sobre el neoliberalisme en dues postures: (1) una de neo-marxista estructuralista que entén el neoliberalisme com un projecte hegemònic que s'aplica globalment i que imagina el capital com un ens totpoderós que expandeix idees sobre el retraïment de l'Estat Social i el lliuremercat. I, d'altra banda, (2) una postura foucaultiana que posa l'èmfasi en l'heterogeneïtat del projecte neoliberal, la seva falta de coherència i de totalitat, afavorint una mirada post-estructural i particularista que no entén el neoliberalisme com una ideologia omnipotent o un paquet de regulacions, sinó com una racionalitat que estructura i organitza de forma dúctil diferents formes de governar conductes.

Wacquant (2012a) assenyala els problemes que afronten ambdues postures com una manta que o bé abriga els peus o el cap, el costat esquerra o el dret. Els neo-marxistes, representats per David Harvey i Naomi Klein, serien excessivament "estrets", posarien un èmfasi determinant en les institucions entenent el Neoliberalisme amb majúscula com una imposició directe de l'economia, un model suprem de pensament accionat per mercats inexorables. Mentre que els foucaultians, representats per Aihwa Ong i Stephen Collier, serien massa promiscus per un Wacquant (2012a) preocupat pel fet que un particularisme radical infesti l'anàlisi de "mini-neoliberalismes" en minúscula.

Davant de tal disjuntiva, Wacquant (2012a) opta per una tercera via: una mirada adaptativa foucaultiana sobre el neoliberalisme com a poder dispers que reconegui, alhora, components estructurals neo-marxistes. El debat de fons rau en la naturalesa descentralitzada o nuclear del poder. El mateix Wacquant (2012a) dona part de raó a la característica microfísica del poder dels foucaultians i, arrel dels resultats de la crisi de 2008, s'inclina per la noció d'hibridació i particularisme d'un neoliberalisme mestís i localista. Personalment, entenc la crítica i preocupació de Wacquant (2012a) tot i que, com Collier (2012), em sobten els atacs que dirigeix a Ong (2006) per considerar els seus estudis una exageració particularista, quan ell mateix ha dut a terme anàlisis molt similars, sobretot en el camp punitiu de la pobresa urbana.

La tercera via de Wacquant (2012a) és emulada des de la geografia neo-regulacionista. Brenner, Theodore i Peck han intentat moure's entre ambdós vies però han tendit a situar-se de forma més propera als estructuralistes. Ells mateixos són conscients dels límits de l'estructuralisme i el critiquen per ocultar "el context del context" (Brenner et al., 2010). Com antropòleg, partiré d'una postura propera al particularisme foucaultià. Tot i així, no oblidaré la tercera via i entendré que el pes de l'Estat com a aspersor hegemònic del poder no ha d'ocultar altres fonts de les que aquest emana. En la següent etnografia, això es tradueix en l'observació del rol del consistori com a poder nuclear, com un crupier que dona joc a uns jugadors amb agència. Però sense oblidar que es tracta d'una partida microfísica que es juga individualment en dispositius institucionals: com oficines, centres de formació digital o equipaments públic-privats.

Ara bé, també fugiré del radicalisme de Collier (2011) i la seva acusació de "gimnàstica teòrica" als estructuralistes per generar un "estat de la qüestió fals". Per ell, David Harvey i els analistes marxistes del neoliberalisme han generat una "falsa cronologia" del projecte neoliberal traçant connexions falses ad hoc que no concorden amb una realitat plural i complexa que ell vol abordar des de l'anti-estructuralisme, més que des del post-estructuralisme. L'interès per "les petites costes" (Foucault, 2007) el prendré de l'eloqüència d'Ong (2005; 2006) més que de les limitacions de Collier. Gràcies a Ong (2005) podem entendre el neoliberalisme com una "tecnologia mòbil", un programa complex i parcial que ens permet analitzar els particularismes que es concreten a Poblenou, però sense deixar de reconèixer-li tendències globals. En conclusió, davant d'un Neoliberalisme majúscul i totpoderós, particularistes com Mitchell (2006) o Ong (2006) ens permeten transcendir antinòmies teòriques. En aquesta tesis, el neoliberalisme no és un tsunami o una màquina planetària per un projecte hegemònic civilitzador, sinó un conjunt de pràctiques "mòbils" capaces d'emigrar a diferents llocs (Ong, 2006). Un conglomerat mestís de tecnologies de govern que implica formes particulars i locals de patrocinar-les i resistir-les.

RESULTATS DEL TREBALL DE CAMP ETNOGRÀFIC AL 22@

5. Una etnografia a les palpentes: l'omertá d'una indústria feliç

Al juliol de 2018, poc després de mudar-me a un extrem del Poblenou, vaig començar una intensa tasca d'etnografia flotant per tal d'ubicar-me al barri i familiaritzar-me amb el paisatge i els significats nadius. L'avanç de la malla de Cerdà m'ajudava a orientar-me com a foraster tot i que llavors encara no n'era conscient dels efectes que tenia sobre els teixits tradicionals locals. La meua família sempre m'havia reforçat una imatge d'un "nosaltres" de poble pels qui la ciutat era objecte d'un conjunt de mites sobre la perillositat que agradarien al pessimisme urbà de Georg Simmel i Louis Wirth. No havia viscut mai en ciutats massa grans i el Poblenou no és precisament un barri petit -l'afectació del pla 22@ és de més de 200 hectàrees-, però m'hi sentia recollit en una de les seves barriades. Progressivament, anava descobrint que l'espai mantenia múltiples capes d'un urbanisme amb dinàmiques històriques que es resistien a desaparèixer: vies amb inèrcia pròpia com Pere IV que alineaven carrers i passatges segons el seu propi criteri històric, un parcel·lari agrari que encara era llegible sobre la nova divisió urbana i algunes poques fàbriques excepcionals encara dempeus o restaurades, com Ca l'Alíer, Can Ricart i la malmesa La Escocesa.

En aquest conglomerat heterogeni i encara divers anava topant amb diferents buits urbans no resolts. La majoria d'aquests espais orfes eren produïts pels múltiples enderrocs que provocaven els plans de millora urbana emparats pel 22@. El resultat era un paisatge lunar amb poques continuïtats. En alguns solars minoritaris s'hi construïen uns blocs postmoderns alçats a base de formigó, i coberts del seu material paradigmàtic: el vidre. Però em cridava l'atenció la desconexió d'aquestes peces transformades amb el seu entorn, sense unió ni vincle entre els elements que fes continu ni llegible l'espai. Era un urbanisme que deixava les costures per fora, i no per dins. De fet, l'estat del desenvolupament d'algunes zones distava molt d'altres. Un desenvolupament geogràfic desigual que em desconcertava: no trobava el 22@ per enlloc físicament, només en alguns indicis i petites agrupacions espacials. El projecte no era un espai urbà homogeni i consolidat, sinó més aviat una pulsó intermitent que es repetia en trams diferenciats, sense massa diàleg entre ells. El triomfalisme retòric de tècnics, empresaris i polítics culturalment materialitzat en ponències, discursos i publicacions m'havia fet creure en una imatge errònia del 22@ com un projecte acabat i cohesionat. Però sobre el terreny es tractava d'una entelèquia, d'un zombi sobre-projectat en el sentit que planteja el grup artístic-antropològic Idensitat: només n'existia un peu, un dit i un budell, però mai un cos consolidat.

Tot i haver picat l'ham, la imatge oficial s'esfondrava en aquells primers passejos on els dos únics fragments urbans que semblaven presentar una mínima consistència com per parlar d'un nucli transformat del 22@ eren la zona afectada pel PERI Campus Audiovisual, l'àrea més propera a Glòries, i les illes del PERI Lull-Pujades Llevant. Ambdós zones les separava un quilòmetre i mig d'Avinguda Diagonal i formaven part de l'ordenació

predeterminada de sis àmbits de promoció pública realitzada sota una lògica de clúster, mentre que la resta que quedava per transformar seguia un desenvolupament privat flexible adaptat als ritmes i capacitats del mercat immobiliari.

Seguint la metàfora de l'espai zombi, el Campus Audiovisual era la cara del 22@: part connectora estratègica entre el "districte" i la ciutat a partir d'un nucli de telecomunicacions i audiovisual. S'acoblava a "Barcelona" a partir de la fotografiada Torre Glòries de Jean Nouvel i un petit *downtown* americà fet d'edificis del pla d'obertura de la Diagonal i del propi PERI. En aquest "rostre bonic" del 22@ s'hi havien instal·lat grans empreses expatriades del centre de la ciutat vinculades al sector de l'audiovisual, com per exemple RBA, Mediaset i RTVE. El campus donava la cara davant la resta de zones sense transformar oferint una imatge de continuïtat urbana inèdita en altres zones. La primera "superilla" de la ciutat s'hi havia desplegat per connectar les altes volumetries de les oficines i seus centrals. Amb això, el projecte tractava amb un caràcter experimental l'espai urbà mitjançant una arquitectura plàstica que cercava la sensació de monumentalitat i espectacularitat global. L'exemple paradigmàtic era l'edifici del campus de la Universitat Pompeu Fabra i el seu joc de volums que encaixonava la xemeneia de Ca l'Aranyó en un efecte òptic brutalista, o el futurista complex tecnocològic del MediaTIC dissenyat com si fos un ésser vivent amb "pell" i "respiració" pròpies.

Tot i les filigranes arquitectòniques, l'espai urbà brillava per l'absència de veïns, un mal endèmic arreu del pla. Una de les excepcions són els blocs d'habitatge social per persones majors de 65 anys en risc d'exclusió social que les cessions urbanístiques del 22@ havia obligat a construir al carrer de Ciutat de Granada. Havien quedat embotits entre gratacels de l'obertura de la Diagonal, la mateixa Torre Glòries i els nous edificis 22@ que alberguen hotels, oficines i, en aquest cas, Casa Àsia. 127 persones vulnerabilitzades vivien enmig d'aquest escenari de districte de negocis, un territori nu on els restaurants i edificis simbòlics proliferaven per sobre de serveis urbans de petit gra necessaris per la vida a la ciutat⁶⁷. Algunes zones transformades eren fins i tot tètriques, com el sotacel de la Torre Glòries: no-lloc de trànsit per antonomàsia dels treballadors de la zona. A partir de les sis de la tarda, diferents bars com l'Andrea albergaven la sociabilitat d'oficinistes després d'una jornada laboral als edificis de l'entorn. D'una forma similar, un seguit de franquícies de menú de migdia ocupaven la immensa planta inferior del Centre Comercial Glòries amb l'objectiu de saciar als oficinistes. A la sortida del centre comercial, desenes de persones migrades revenien informalment productes de segona mà en el popularment conegut com a Mercat de la Misèria.

Per la seva banda, el PERI Lull-Pujades Llevant ocupava una peça que el 22@ havia transformat en un terreny que el pla urbanístic de la Diagonal i el de Diagonal Mar no havien afectat directament, en un terreny on antigament s'hi trobaven unes casetes baixes. Els propietaris eren uns veïns d'edat avançada que van ser relocalitzats en edificis de protecció contigus degut a les obres. Fent cafès i prenent apunts, alguns m'explicaven el record que tenien d'aquells efectes. El més agut havia sigut la d'un veí que havia decidit posar fi a la seva vida degut al trauma de l'expulsió, així com per les conseqüències socioeconòmiques d'haver de fer front en plena tercera edat a una hipoteca derivada del valor diferencial entre la seva antiga caseta i la nova propietat en el bloc de pisos que li

⁶⁷ El documental d'Àlex Sardà (2020) "Ciutat de Granda, 145-147-149" n'és una brillant demostració de la situació.

havien adjudicat els tècnics locals. La memòria sobre què havia sigut el lloc romanien tot i la composició del nou paisatge d'edificis de negocis. A la zona hi havia hagut unes pistes de tennis que desapareixerien amb l'obertura de la Diagonal, una antiga fàbrica i el popular Rancho Grande que resistien en la memòria com un "lloc fantasma" del passat amb més significats col·lectius que el nou espai transformat. Com que m'agafava al costat d'on vivia, la zona es va convertir inevitablement en un lloc recurrent de pas i observació. Les exorbitants torres del 22@ competien pel cel d'aquell tros de la ciutat amb l'escola pública Fluvià, una gasolinera al xamfrà amb el carrer Pujades, un bloc de micro-habitatges protegits gestionat per una empresa privada, un edifici del pla d'obertura de la Diagonal que (després d'exhaurir els seus 20 anys de cessió pública) ara era presa d'un fons voltor internacional, i un bloc d'habitatge protegit per joves fet pel mateix pla, un dels pocs que s'havien materialitzat en aquella zona on hi havia hagut la foneria més gran de Catalunya: la Macosa.

El paisatge de petits gratacels pretenia fer-se permeable per un seguit de carrerons interiors per fer esponjar les impermeables torres d'oficina. La zona quedava desèrtica més enllà de les 18.00, un cop marxaven els treballadors del polifacètic centre de negocis CINC amb lloguer de despatxos i espais de coworking i serveis per a PIMES, l'elèctrica Schneider i la farmacèutica ISDIN. Als festius, el laberint de carrerons interns deixava de ser transitat per homes (majoritàriament) i dones amb mudes d'oficina que, com a màxima expressió social, es reunien drets en rotllana per fumar, passejaven un cafè en mà des del bar fins a l'oficina o caminaven junts cap a la parada de metro més propera, la de Selva de Mar.

En un inici havia considerat que aquests dos PERIs tutelats per l'Ajuntament (els únics que el consistori havia aconseguit realitzar) eren els dos pols on el 22@ seria més tangible, així que vaig dedicar grans esforços durant l'estiu i tardor de 2018 a fer observacions en algun d'aquells edificis. Enviava e-mails a empreses i empresaris, intentava ensarronar a cambrers i oficinistes, m'instal·lava en cafeteries fent-me el simpàtic i, fins i tot, em vaig apuntar sense èxit a un gimnàs obert 24 hores d'una zona 22@ transformada per mirar de coincidir amb els treballadors. Però la realitat era que tots aquells intents per penetrar en les oficines del 22@ no tenien masses resultats, més enllà d'unes bones agulletes. L'anàlisi de les pràctiques urbanes ofería cert marge pel seu estudi, però si volia entendre la construcció de l'espai i les relacions socials que s'hi introduïen havia de trobar la manera de travessar aquells murs. Lamentablement, aquells dos downtowns desterritorialitzats eren zones autènticament hermètiques pels aliens a la corporació que els ocupava.

Com que encara no podia accedir a aquells interiors, em trencava el cap buscant formes d'observar-los mentre el meu director em consolava en unes tutories fúnebres que mai he agraït prou. Rellegia lectures tradicionals de l'antropologia urbana buscant alguna estratègia que no hagués tingut en compte, però cada cop coquetejava amb la idea que l'antropologia no era l'estri més indicat per explicar aquella realitat oculta. Afortunadament, sí que trobava suport moral en l'antropologia urbana de Robert Ezra Park (1925: 25) per qui "l'antropologia, la ciència de l'home, s'ha preocupat pel present amb l'estudi dels pobles primitius. Però l'home civilitzat és igual d'interessant com a objecte d'investigació, i alhora, la seva vida és més oberta a l'observació i a l'estudi". També trobava el reconfort en el periodisme sociològic de Siegfried Kracauer qui

lamentava que coneguéssim més l'organització de tribus primitives que aquell fenomen dels "empleats" que havia nascut a l'Alemanya d'entreguerres:

"Centenars de milers d'empleats poblen a diari els carrers de Berlin, i no obstant això la seva vida és menys coneguda que la de les tribus primitives (...) Ni tant sols els intel·lectuals radicals solen sondejar més enllà de l'exotisme de la vida quotidiana. I els propis empleats? Son els que tenen menys consciència sobre la seva situació." (Kracauer, 2008 [1971]:112)

Però no sortiria del pou de seguida. En el procés per encaminar una aproximació a l'objecte d'estudi em semblava més fàcil adreçar-me a una aldea tribal i presentar-m'hi que no pas entrar en un d'aquells flamants gratacels per pactar observacions entre directors d'oficina. Obsessionat, perseguia compulsivament un conjunt d'estratègies esbojarrades que trencaven amb la mística etnogràfica pacient i constant: abordar treballadors en el seu trajecte cap al transport, en descansos on fumaven, o mirar de sumar-me en els ambients més distesos, com afterworks, per introduir-m'hi cervesa en mà. Sabia que si aconseguia un bon porter les coses canviarien, però no el trobava per enlloc, ni tan sols al gimnàs.

Durant l'últim semestre de 2018 vaig caure en la més profunda desesperació. M'havia format fascinat per les peripècies de l'Escola de Manchester i les seves observacions situacionistes, i ara em temia que jo no seria capaç de complir aquest ritual de pas. No aconseguia trobar les "situacions" a observar, o pitjor: era tant mal etnògraf que no era capaç d'albirar formes per analitzar el món 22@. La construcció de l'objecte d'estudi es movia i es qüestionava a si mateixa tant com jo feia amb mi mateix: no sabia ni què i encara molt menys com observar. Després de sis llargs mesos sense resultats, un conjunt de mals de panxes van acabar amb unes visites a un veterà digestòleg. El meu cos havia arribat a la conclusió que era un mal etnògraf, no hi havia cap altra explicació. M'havia fet meus els temor de Lévi-Strauss (2011 [1955]) a *Tristos Tròpics* i, rellegint les reflexions postmodernes sobre el treball de camp, dubtava de l'etnografia com a eina positivista i de la possibilitat de fer-ne un text d'aquella realitat.

Enmig d'aquesta deriva postmoderna que podria desconcertar a la mateixa Marilyn Strathern, Xavi Camino em va donar eines per tornar-me a sentir etnògraf proposant-me un conjunt de lectures. En concret, va ser el redescobriment de Paul Rabinow i les seves clàssiques reflexions sobre el treball de camp al Marroc les que em farien tornar-me'n a sentir. Ara ja m'agafava tot allò que em passava com una desgràcia que m'allunyava del meu jo antropòleg, sinó que tots aquells inconvenients i impossibilitats que em passaven eren, justament, el què em feien ser etnògraf. Les dificultats no s'havien acabat, però les copsava des d'un altre punt de vista sabent que allò que feia m'era propi: seguia enviant més d'un centenar d'e-mails setmanals a empresaris per negociar observacions a les seves oficines i, en el millor dels casos, em rebutjaven en una entrevista de 2 minuts a la que s'havien presentat més d'una hora tard. Vaig descobrir que LinkedIn era un recurs vàlid per evitar les situacions estèrils d'abordar a treballadors en els seus descansos, aproximacions que acabaven amb disculpes per ambdues bandes: seves al no deixar-se entrevistar i meves per haver-los importunat. L'estratègia semblava funcionar i, gairebé eufòric, vaig començar a pactar exitosament les meves primeres entrevistes amb informants treballadors del 22@! Podia validar un guió preliminar i reconèixer serenament que allò seria el màxim de proper que estaria a la realitat dels assalariats de la zona.

Paral·lelament, no havia renegat de la voluntat de fer observacions. En el conjunt d'actes als que havia decidit anar -maratons de programació, cerveses en terrats d'hotels i xerrades d'empresaris- hi destacaven dos espais que m'atreien com a finestres d'observació. En primer lloc, les oficines coworking perquè celebraven un conjunt d'esdeveniments de forma regular que em permetien veure el funcionament intern d'una "lloc de treball compartit", molt de moda com a producte immobiliari del 22@ des del 2018. L'entrada no només era relativament accessible, sinó que a partir de pagar-ne la quota podia ingressar a una institució que em prometia espais per relacionar-me amb treballadors d'empreses emergents (startups) i emprenedors. Això m'alleujava: per fi tenia una oportunitat on aplicar algunes pautes del treball de camp clàssic de manera continuada i quotidiana. Al·leluia, fins i tot podria escriure un diari de camp!

En segon lloc, l'estratègia d'assistir de forma desesperada a tota activitat que portés per cognom una arrova em va fer interessar pels esdeveniments públics de l'associació empresarial 22@Network. Eren un conjunt de xerrades i àpats -als que s'hi referien en anglès- celebrats en diferents espais de coworking, oficines i seus de centres tecnològics dels seus socis. Amb això vaig començar un tour pels edificis del 22@ que abans m'estaven tancats. Era una oportunitat genuïna on copsar el discurs oficial i on contactar amb potencials informants. Considerava que l'associació 22@Network era un agent clau per la investigació i d'aquesta manera el podria seguir de ben a prop. Es tractava d'una agrupació d'empreses tecnològiques i hoteleres immobiliàries que, a partir d'un conjunt de comissions vinculades a urbanisme, la filantropia empresarial i el treball, realitzaven una tasca de lobby davant de l'administració representant els interessos per la transformació i consolidació urbana 22@. Per exemple, pressionant per la millora del transport públic per garantir l'accessibilitat del volum de treballadors que accedien a la zona des d'altres parts de la ciutat i l'àrea metropolitana, o defensant davant l'administració la requalificació del sòl davant de la influència de postures crítiques veïnals que pugnaven per una modificació urbanística.

Finalment, tenia un mètode. Trenava un treball de camp multi-situat en esdeveniments del 22@Network, en diferents espais de coworking i en la realització d'entrevistes a assalariats. La triangulació etnogràfica semblava prou sòlida com per copsar les dinàmiques socials que involucraven als actors que produïen l'espai 22@. Però, d'alguna manera, no havia superat del tot la ceguera d'aquella "etnografia a les palpentes" dels primers mesos. Seguia sent miop en l'obtenció de discursos i observacions: la majoria d'agents em transmetien una visió oficial del pla, repetien la mateixa mirada prefabricada sobre un suposat "ecosistema" de la innovació on tot funcionava de forma helvètica. Era una mirada higiènica que esquivava el conflicte i la problematització social de l'entorn transformat fins al punt d'aixecar suspicàcies. Ara bé, simbòlicament es reconeixia un "22@" i això em tranquil·litzava perquè podria analitzar com era concebut: per uns era un espai físic, per uns altres un "fet" i pels demés una "actitud".

El fet de no penetrar més enllà d'aquest discurs inicialment ja no m'abatia, sinó que em despertava més curiositat etnogràfica i m'encaminava cap a un conjunt de preguntes. Existien posicionaments reflexius i crítics sobre l'àmbit laboral i la transformació del pla, però eren minoritaris. La majoria d'informants es tancaven en banda quan inquiria sobre possibles problemes al 22@ i conflictes laborals, i optaven per reproduir un discurs

comercial preconcebut de si mateixos i sobre la projecció de la zona. Imperava una mirada ideològica sobre què era el 22@, una espècie d'omertà sobre els problemes socials de l'àrea. Aquell espai concebut es nodria d'un discurs hegemònic que imaginava el 22@ com una "indústria de la felicitat" (Davis, 2015). Per sort, no era l'únic que s'havia topat amb aquesta situació i teòricament trobava diferents recursos al voltant del concepte d'urbanisme startup introduït en el marc teòric. Peck (2012) ubica l'urbanisme startup en una dimensió narrativa on cal situar-hi els discursos del 22@. En aquest sentit, l'espai urbà es presentava com un gran anunci que acompanyava les gestes del proper Steve Jobs barceloní deixant al descobert una narrativa urbana legitimadora que es repetia en les entrevistes i converses informals amb els treballadors del 22@. La narrativa es traduïa en un conjunt de símbols com l'ecosistema i el districte innovador que feien revifar la idea de clúster que havia fundat retòricament el pla l'any 2000. Era una mirada econòmica-ecològica de la ciutat, ja que els actors del 22@ imaginaven la ciutat com un lloc privilegiat per la interacció econòmica intensiva, com una eina potencial per mobilitzar recursos per grans i petits capitalistes que composaven una nova classe creativa 2.0: la "classe emprenedora" (Florida, 2014). El 22@ no era un districte ni un sistema en el fons, sinó que per ells era un "clima" de negocis per atraure i acumular joves disruptius que deien viure d'acord a una nova cultura laboral urbana global que es composava d'imatges, símbols i significats provinents de figures pop del capitalisme tecnològic urbà. Per exemple, repetien formes pròpies del lema de Facebook: "mou-te ràpid i trenca coses".

D'aquesta manera podia construir les meves primeres hipòtesis. L'urbanisme startup havia afavorit l'assimilació simbòlica del negoci tecnològic a una "indústria de la felicitat" vinculant-se a un conjunt d'imatges "emocionals" sobre un capitalisme triomfant com planteja Davis (2015)? Els informants es concebien des d'un imaginari urbà fonamentat en la figura simbòlica d'uns treballadors "entusiastes" (Zafra, 2017) que fan del treball tecnològic una qualitat clau per les ciutats. Les startups tecnològiques semblaven jugar un rol ideològic en aquesta producció simbòlica de l'espai que prometia la felicitat individual vinculada a una societat capitalista exitosa. Jo, que no comptava amb la carta blanca d'estranger que un etnògraf pot tenir a l'instal·lar-se en una altra cultura, era rebutjat perquè m'atrevia a preguntar sobre la infelicitat d'una indústria feliç. Feia el ridícul buscant inconvenients a un món perfecte. M'atrevia a fer de seguidor de Voltaire en una utopia leibniziana.

Al preguntar sobre aquests tabús els oficinistes em miraven estranyats i, amb una educació exquisida, em deien que no entenia res i fugien d'estudi. Com hi havia d'haver problemes laborals si aquell era el millor dels mons possibles? És més, ells eren els constructors d'aquest món nou. Havia topat amb una narrativa oficial que calia entendre i analitzar. Els discursos que observava en els esdeveniments del 22@Network es traduïen en un conjunt de significats i silencis. Semblava que deixava enrere els mals de panxa i la improductivitat per començar a dibuixar un relat hegemònic sobre la nova realitat de l'espai urbà transformat i les seves barreres invisibles.

6. Ideologia, espai i narrativa 22@: la redempció capitalista i el Mite Manchesterià

6.1. La redempció capitalista: profetes de la informació i teologia californiana

Els bons oradors feien fortuna al 22@ en un conjunt de conferències, presentacions ràpides i xerrades (“pitches” o “talks” segons els termes nadius anglòfils). Vestíbuls d’hotels i sales de reunions eren l’escenari d’una “cultura Ted Talk” on el ponent revelava amb exquisida oratòria els secrets del què considerava una “nova” manera de fer funcionar la societat lligada al part de la Barcelona digital. Psicòlegs organitzatius, consultors i professionals del management defensaven discursos moralitzants sobre com ens ho havíem de fer per ser un treballador del futur, una empresa del futur, una ciutat del futur. La idea fonamental era la d’un canvi cultural profund on un nou paradigma de treball, treballador i ciutat emergia convulsament. Segons ells, no hi havia cap més remei que adaptar-se a aquesta nova cultura laboral urbana i, en una mena d’espòt, proposaven solucions organitzatives, urbanes i econòmiques per no descarrilar l’exitós 22@. Per introduir-m’hi m’havia comprat una sèrie de conjunts de mudar per no desentonar entre homes encorbatats amb facilitat pel somriure i les encaixades de mà. La millor forma per copsar el funcionament d’aquestes situacions és endinsar-nos-en en dues: (1) una conferència del 22@Network i (2) un conjunt de converses que vaig poder mantenir amb un d’aquests “profetes de la informació”.

Profecies piramidals i entropia cultural

La sala de convencions i cotreball “Elf Net” es convertiria en un dels meus primers espais d’observació. Era liderat per una empresària que, primer, havia volgut muntar un espai de coworking exclusiu per a dones, però havia acabat virant cap el negoci de les conferències, prolífic en aquella cultura de l’exposició. Per fora semblava un modern restaurant nòrdic per l’ús de la fusta, però per dins uns sostres alts i una sala diàfana recordaven l’ús de magatzem industrial que havia tingut l’edifici. Després dels protocols d’entrada, m’assentava ben a prop de l’escenari coronat pels panells corporatius del 22@Network i Elf Net que indicaven: “I’m in the future” i “Building a better working world”. La benvinguda la donava en Xavier Monzó, president de l’associació 22@Network, però de seguida prenia el relleu la fundadora del coworking. La propietària de l’espai explicava la tasca del 22@Network i detallava els eixos que havien de guiar l’“ecosistema”. Era el primer cop que sentia l’expressió, i s’hi referia donant per suposat el seu significat. Es referia a l’espai del 22@ com una confluència entre treballadors, empreses i universitats. Paulatinament, començava a entendre que utilitzaven un argot ple d’eufemismes.

El treball discursiu de la presentadora continuava per descriure als empresaris el 22@ com uns “capitalistes il·lustrats”: “tots els empresaris que estem aquí sempre hem pensat en el bé dels nostres treballadors”. El primer dels ponents prenia el relleu després d’aquestes paraules. Vestia una camisa i un collaret tribal que li donaven un toc informal en aquell context. Es presentava com a CEO (Chief Executive Officer) de “Happiness Metrics”, una empresa dedicada al “coachsulting”: una barreja entre la consultoria

corporativa i l'entrenament conductual para-psicològic del coaching. La seva intervenció es basava en la generació d'un bon clima empresarial dins de l'organització del treball i defensava, mentre donava voltes al sofà vermell, que per crear un bon producte calia compromís i optimisme. La seva teatralitat incrementava a mesura que avançava el discurs, modulant-se com si seguís els tempos d'una sit-com. Una i altra vegada repetia que calia ser feliç a l'empresa unint els objectius de treballador i empresa en una sola "visió". Ho amania fent servir exemples del seu viatge en vela de Barcelona fins al Carib, metàfora que despertava admiració i algunes onomatopeies d'admiració entre el públic empresarial. La presentació finalitzava amb un concepte que no desenvolupava, el de "wow culture", ja que per aprofundir-hi calia comprar-li una sèrie de sessions de consultoria.

L'altre conferenciant no treballava per una empresa "de la felicitat" com l'altre, sinó que es centrava en l'esperit: "Spirit Consulting Group". Després de lloar la presentació del seu homòleg, ens ensenyava que al terra hi havia dibuixat dos triangles oposats units per un cercle que deia simbolitzar la "transformació". Es tractava d'una adaptació de la piràmide de les necessitats de Maslow de Richard Barret que el ponent havia reconceptualitzat cap a les necessitats de les empreses sumant-hi aquella "rodona" que significava un moment místic. Fent saltirons sobre un estadi a l'altre del diagrama, explicava què obtindria el treballador en cada estadi: un sou, un menjar, un lloc segur, relacions laborals satisfactòries. I, a partir de la transformació, accedir a una comunitat corporativa. En la seva visió neoliberal de la societat resolta en la piràmide que tenia als peus, els individus s'havien de dirigir a les empreses per satisfer les seves necessitats bàsiques. Les empreses que els satisfessin obtindrien recompenses úniques dels seus treballadors: un major rendiment afavorit pels alts graus de cohesió i servitud social.

El propòsit performatiu del profeta

L'altre situació significativa inclou a en Pere, un físic i emprenedor de 50 anys que dirigia una consultoria empresarial. Primer pensava que podria ser aquell padri que m'obriria les portes del districte de la innovació, però de seguida vaig veure que només estava interessat en explicar-me el seu punt de vista. Tenia un local al Poblenou des d'on dirigia l'Upcoming Center, una sala de 100m² amb un petit jardí vertical al fons, un futbolí i mobiliari d'oficina d'estil suec on en Pere s'obsessionava amb la idea de canvi. Per ell, el "món antic" ja no funcionava i calia revolucionar-lo des del mercat creant una nova cultura laboral i urbana. Defensava que les empreses del 22@ també estaven obsessionades per trobar una nova cultura organitzativa i que allò que experimentàvem al 22@ no només era un canvi social, sinó una gran crisi cultural. Ningú sabia quin era el nou esquema miraculós per implantar i les empreses no podien fer front a la fuga de "talent" a la que responien amb polítiques erràtiques i brusques: modificaven la seva estructura, introduïen jerarquies més horitzontals i s'orientaven als propòsits que es creia que tenien els treballadors fugits.

En Pere tenia clar el diagnòstic: els treballadors buscaven un benestar post-material de forma continua i les empreses no paraven de competir per ells només en termes econòmics i no simbòlics. Teòricament, aquest argument seguia els plantejaments de la classe creativa de Richard Florida dels anys 2000 i la necessitat de fer atractives les ciutats per captar a joves professionals (o yuppies per les seves sigles en anglès). En Pere s'empipava perquè les empreses no havien entès que els "nous treballadors millennials" els

importava més l'auto-realització que no pas el salari. Ja no era una qüestió d'estabilitat, perquè el "talent de la teva edat", em deia, "no li importa aquest concepte sinó altres de tall aspiracional i hedonista". Per això calia pensar en "satisfer" de forma post-material a aquests treballadors, perquè per en Pere la qüestió material era secundària.

"Les empreses del 22@ perden la gent fàcilment. La generació milennial i la z són generacions que no s'estan d'hòsties. Si resulta que si estan treballant i els hi entra la 'neura' que volen ser professors de surf o fer una classe de teatre a Berlín, se'n van. Això fa que visquin d'una altra manera: varies persones en un pis o en lloguer. Com que no t'hipoteques la idea és res em lliga aquí i marxo un any." (Pere, 17/12/2018)

La crisi cultural que defensava en Pere no només provenia de la fuga de treballadors, sinó també de l'alta mortalitat de les empreses del 22@: "t'has de preguntar quantes n'hi ha i quantes sobreviuran!". Segons el seu raonament, el 30% de les principals empreses multinacionals tancaríen en un període de 5 a 10 anys, com havia llegit en una revista nord-americana de la qual ara no en recordava el nom. Calia entendre les empreses del 22@ en un marc plenament evolucionista i biològic: quines s'adaptarien i quines no, quines viurien i quines moririen? Això el portava a fer una apologia de la flexibilitat en el que ascendia a categoria moral el "canvi constant" i la referència a un nou estil de vida. La nova mentalitat que calia adoptar al 22@ segons l'informant: el treball havia de ser la seva vocació, no un mer mitjà per sobreviure. Les empreses ja no eren mers contenidors salarials perquè oferiren "propòsits", com es deia en una altra revista de la qual tampoc recordava el nom. Així doncs, l'objectiu de les empreses del 22@ havia de ser equilibrar l'oferiment d'aquests "propòsits" amb la "performativitat", eufemisme que utilitzava per referir-se al rendiment laboral.

La Ideologia Californiana Catalana

"Pots fumar bona herba i estar al costat equivocadament de les barricades." (Barbook i Cameron, 2015: 192)

La proposta d'optimisme laboral, la traducció de Maslow i la relació propòsit-performativitat d'en Pere coincideixen amb la narrativa d'un món nou que ens ubica simbòlicament en un moment de canvi i alta transcendentalitat. Malgrat la pretensió, es tracta de perspectives empresa-cèntriques que consideren l'empresa com la institució social bàsica des d'on s'imagina el cos social. Aquests exemples no eren discursos aïllats, sinó part d'una corrent de pensament de la "tecnointelligentsia" (Barbook i Cameron, 2015) del 22@ formada per científics, enginyers i especialistes en comunicació que conclouien que la realitat social es definia pel canvi cultural constant per la fusió de tres elements clau: treball, tecnologia i espai urbà. Entre els elements comuns es repetien les metàfores sociobiològiques (com l'entropia cultural vista a Elf Net), l'ús d'eufemismes (l'al·lusió al "talent" per referir-se a "treballador") o l'ús de paradigmes desconflictivitzats (com el "propòsit-performativitat") per explicar la relació capital-treball.

L'eufemització revelava una imaginació de la relació treballador-empresa com una beneficiosa victòria del primer que es traduïa en alts salaris, llibertats horàries i tasques creatives que el satisfien intel·lectualment a canvi de la seva identificació amb uns valors corporatius. La representació social del treball com a superior en relació al capital s'explicava als assistents de les xerrades com una qüestió d'oferta i demanda: hi havia

escassetat de treballadors. Però el treball no s'entenia en el seu conjunt, sinó que el treballador era un individu d'elit atomitzat -no part d'una classe- que s desenvolupava per si sol de forma òptima pel mercat laboral del 22@. Projectar una imatge del treballador com a part dominant de la relació treball-capital també eliminava el conflicte, un tema tabú dins d'aquest univers simbòlic: el treball ja havia guanyat, no hi havia motius per a protestar.

En aquest cercle de conferències i trobades, els profetes manifestaven el seu xovinisme envers el pla 22@. Una mena d'orgull de districte impregnava els seus discursos, presentant la transformació social i urbana de forma grandiloqüent, mitjançant grans adjectius i fastuosos epítets: “el major ecosistema tecnològic del sud d'Europa”, “el primer districte innovador del món”, “l'avantatge competitiu de ser on passen les coses”. Aquest cofoisme transversal dels “experts” que narren la realitat del 22@ tendeix a una “fantastificació infantil” (Baudrillard, 1987). És a dir, els conceptes, estereotips i objectes que els profetes projecten simbòlicament al 22@ esbossen un espai urbà ideal on tot funciona sense problemes ni errors, on el conflicte no existeix i el treballador és perseguit per empreses que el volen fer feliç. Els profetes operen a partir del que Appadurai (1990) definia com un “paisatge mediàtic” (mediascape): una narrativa imatge-cèntrica que relata “franges de realitat” que pot afavorir la formació de vides i comunitats imaginades sobre aquestes fantasies socials urbanes. En altres paraules, l'espai urbà és buidat de complexitat com passa en els fenòmens d'urbanització (Muñoz, 2010) i és només valorat per la seva imatge. La purificació de l'espai és definitiva quan es vincula a un “espai de flux” (Castells, 1996) pel correcte funcionament dels mercats, la competència i la innovació. La representació de l'espai 22@ dels profetes parteix d'una simplificació resolta en un conjunt de metàfores sobre l'espai concebut i el rol dels seus actors: la noció d'ecosistema amb uns actors determinats (universitat, empresa, treball i sector públic).

Existeix un vincle evident entre la narrativa empresarial del 22@ i el què Richard Barbook i Andy Cameron (1995) defineixen com a “ideologia californiana”. Les connexions de la política urbana barcelonina amb els Estats Units no són noves, anteriorment hem vist la filia americana de Maragall amb Baltimore i l'atracció de Clos pels imaginaris urbans anglòfons. Per això, tot i que hi ha moltes formes de referir-se a la ideologia observada al 22@ -ideologia tècnica (Wolton, 2011); utopia digital (Parisier, 2017), cultura algorítmica (García i Valle, 2020); tecnoliberalisme (Sadin, 2018)- la proposta de Barbook i Cameron (1995) em sembla la més adient al centrar la qüestió en un context històric particular. Pels autors, la “ideologia californiana” és una fusió de la cultura hippy i yuppie: combina l'esperit hippy amb el zel emprenedor dels yuppies i deriva en una utopia digital on tothom pot ser un empresari exitós gràcies a la nova tecnologia. Durant els seixanta, els hippies radicals de l'àrea de la Badia de San Francisco van donar pas a una “nova esquerra” californiana que atacava la discriminació sexual i racial, així com el consumisme i el militarisme. La seva postura es va concretar en un imaginari romàntic sobre una Califòrnia sense cotxes, productivament ecològica i un estil de vida desalienant organitzat en petites comunitats.

Però els postulats hippy son cooptats durant els setanta i vuitanta pel zeitgeist neoliberal de l'època barrejant-la amb idees conservadores. La ideologia original pren forma d'anti-estatisme llibertari d'alta tecnologia: una barreja esbojarrada d'anarquisme hippy i

liberalisme econòmic engreixat pel determinisme tecnològic. A més de reprimits, els hippies van ser assimilats culturalment en l'ideari d'una nova dreta estès entre els treballadors de Silicon Valley. Segons Barbook i Cameron (2015), emprenedors i empresaris abracen aquesta ideologia per por a una alta càrrega fiscal com a resposta estatal als subsidis que va rebre històricament el sector tecnològic californià en forma de despesa pública militar. I, seduïts pel "turbo-capitalisme" (Luttwak, 2000) de la dreta americana, la ideologia californiana els ofereix l'estatus d'oferir solucions tecnològiques als problemes socials americans, fet que els allunya de ser considerats uns "paràsits" subvencionats.

Culturalment, el conservadorisme no ha sigut aliè al romanticisme tecnològic i ha construït fantasies tecnològiques que es materialitzen en produccions culturals de ciència ficció com a rebels individualistes, capitans pirates, comerciants espaials (Barbook i Cameron, 1995), o en genis de la ciència com el protagonista de La Rebelión de Atlas (1957), on la russa neoliberal i anti-soviètica Ayn Rand explica com un s'organitza una vaga de persones talentoses que deixa a la societat sense el seu motor: els individus. La tecnologia és un potent referent simbòlic que remet a l'"home fet a si mateix", a un cowboy del salvatge oest que conquista la última frontera urbana, l'exemple més recent és l'exitosa spin off de la Guerra de les Galàxies: The Mandalorian (2019) de Jon Favreau. A part de ser generadora d'aquests anit-herois, la ideologia californiana esdevé popular per l'ambigüitat que presenta en la indefinició dels conceptes. La traducció local d'aquest fet és, per exemple, l'ús indefinit de la noció d'ecosistema i districte innovador per referir-se a la producció de l'espai del 22@. O les vaguetats dels fenòmens que expliquen el funcionament d'aquest espai: els propòsits del talent, sinèrgies o innovació oberta. Per Sadin (2018) aquesta indefinició dels fenòmens urbans que genera la "siliconització" dels territoris parteix d'una ceguera intencional cap a les conseqüències reals del model espacial de la Costa Est americana: la pobresa i violència racista estructural, la degradació ambiental i altres efectes que Mike Davis exposa a City of Quartz (2006).

La retòrica de la siliconització del Poblenou planteja una "colonització feliç" i no forçosa. Aquestes transformacions urbanes parteixen d'un "optimisme infecció" (Sadin, 2018), com una voluntat de sotmetre's, ja que qui no voldria formar part d'un món millor? Contradictòriament, per Sadin (2018) la nova "veritat siliconiana" que expandeixen els profetes del 22@ planteja, en realitat, una intensificació públic-privada, una monetització de la vida social i urbana, el triomf de l'ideari de l'emprenedoria i enalteix dos elements com a símbols: l'enginyeria informàtica i les empreses startup com a referent econòmic i cultural. Els oradors d'aquesta nova elit cultural han perdut credibilitat en regions d'Estats Units i se'ls comença a batejar de forma burlesca com "ideòlegs californians" (Millarch, 2004), o se'ls titlla irònicament d'"evangelistes californians" Però a Barcelona, la narrativa oficial sobre la "siliconització" del Poblenou proposada per l'empresariat no es desenvolupava de forma satírica malgrat la seva teatralitat.

Els profetes de la informació la promocionaven com un capitalisme amable i diferent capaç d'assegurar solucions a problemes històrics com l'alienació al treball i una major capacitat d'influència d'aquest sobre el capital. La "ideologia californiana a la catalana" promet una redempció capitalista en el sentit que planteja Mattelart (2002). Pel sociòleg, els debats i imaginaris durant els 2000 sobre la "societat xarxa" van generar una "ideologia

de la redempció” que va permetre restaurar un conjunt de promeses que el capitalisme ha incomplert històricament: la desaparició de les desigualtats, les guerres i la ignorància i l'adveniment d'un període de justícia social redemptora. En conclusió, la narrativa legitimadora hegemònica del 22@ permet renovar aquestes promeses i avançar cap a un ideal de pau social on el conflicte és tabú perquè forma part d'un remot passat. En el següent punt observarem com s'articula aquest discurs en el seu univers simbòlic concret per cohesionar i despertar adhesions al projecte del 22@: la siliconització del Manchester català.

6.2 El Mite Manchesterià i la gran utopia retòrica del Silicon Valley català

“Tal com ets, tal te vull, ciutat mala:
és com un mal donat, de tu s'exhala:
que ets vana i coquina i traïdora i grollera,
que ens fa abaixa el rostre
Barcelona! I amb tos pecats, nostra! Nostra!
Barcelona nostra! La gran encisera!”

Joan Maragall (Oda nova a Barcelona)

Els dirigents de la ciutat comtal sempre han sabut explicar grans històries als seus ciutadans i al món. La transformació olímpica és el gran relat de fons que encara vicia l'imaginari de les intervencions urbanes, com un mite d'origen triomfal sobre l'habilitat de la ciutat per refer-se. La capacitat narrativa de la ciutat fa que Núria Benach (1993) proposi entendre la Barcelona Olímpica com una gran producció de Hollywood, on una ciutat protagonista viu un final feliç després d'un gran guió i una immillorable il·luminació:

“Situat Barcelona a l'aparador de ciutats ha sigut un procés llarg, complex, no excessivament conflictiu i ordit a principis de la dècada dels vuitanta, quan, amb la institució del sistema democràtic municipal, la política urbana retornava, aparentment, a mans dels ciutadans.” (Benach i Tello, 2004: 95)

Seguint l'analogia de Benach (1993), el 22@ seria un dels spin off de l'inicial èxit de taquilles. El rodatge, com hem vist anteriorment, acaba amb la “ruptura de la pantalla olímpica” (Benach i Tello, 2004) que desencadena la “política del pànic” per reactivar la marca-ciutat. La ciutat havia de seguir sent una “gran encisera” com planteja l'oda de Joan Maragall. El 22@ situa el focus de les càmeres a un nou protagonista: el negoci tecnològic. L'argument del film era que Barcelona demostrava de nou la seva inescotable capacitat per ressorgir de les cendres industrials, i ho feia reenganxant al mateix públic d'inversors i ciutadans en una seqüela de la “ciutat mentidera” (Delgado, 2008b). Ara bé, l'estat zombi del pla impossibilitava una gran gala d'estrena. I de seguida la trama patia un gir de guió: l'escenari era ple de solars no transformats que, en el millor dels casos, permetia gravar un spaghetti western. A diferència dels JJOO, els eslògans deixen pas a l'imperi de la imatge com a primer factor de producció de ciutat (Muñoz, 2008). Maragall ja havia explorat els efectes d'un urbanisme de pel·lícula portant a l'extrem la publicitat d'imatges de les remodelacions i proposava atendre a uns “aspectes subjectius de la recuperació” (Maragall a Benach, 1993) com a fórmula per a generar consens. El 22@ reconnecta amb aquesta política promocionant-se selectivament a partir d'espais que s'havien transformat, fotografies publicitàries, projeccions arquitectòniques i espots urbans que construïen la il·lusió que la “ciutat anunciada” era real. Com si l'imaginari sobre l'espai urbà fos una mena d'Instagram i la ciutat es podés reduir a un “mur” de fotografies i retrats aïllats

d'edificis puntuals, com el MediaTIC, l'edifici de RBA o la Torre Glòries; ignorant altres zones deprimides.

El 22@ prolifera com un “fast-food visual” presentant ràpidament significats de la ciutat com una màquina de creixement davant dels sectors econòmics, sense perdre una cara acceptable pel ciutadà (Benach, 2000). Així es generen expectatives sobre una ciutat aclimatada a les empreses, innovadora i tecnològicament “intel·ligent” que trenca amb la visió d'un Poblenou industrial fallit i socialment conflictiu. I, evidentment, la imposició d'un nou punt de vista sobre l'espai urbà afecta al valor immobiliari: “el discurs sobre la ciutat és una estratègia més, i si més no indispensable, de les polítiques urbanes que tenen com a objectiu inserir els espais urbans en el mercat mundial i, a la vegada, proporcionar una lectura hegemònica dels canvis.” (Benach, 2010: 113). La relació entre la imatge i el valor immobiliari pren lloc en la “lògica espacial de la neoliberalització” des de la qual es “buiden” els llocs de continguts i significats per “omplir-los” d'altres elements que estimulin el cicle de valor (Franquesa, 2007). Les imatges són els vehicles d'uns discursos necessaris per assolir la transformació: eines que suporten els mecanismes de mercat i assegurin que la destrucció creativa generi plusvàlua mitjançant una retòrica o “narrativa legitimadora” (Weber, 2002):

“(…) relats que, sortint del llenguatge tècnic dels plans urbanístics i emparant-se en tota sort de prejudicis i metàfores recurrents, emeten judicis de valor sobre la situació de la ciutat o d'un tros d'ella i que tenen per objectiu generar consens o suport entre la ciutadania (...) tot creant una retòrica que mostri com a intrínsecament positiva l'acció” (Franquesa, 2006: 60).

Per Franquesa (2007), es tracta d'una lògica de poder que s'alimenta pel procés de producció de plusvàlues i s'articula simbòlicament amb l'espai urbà codificant-lo i re-significant-lo. En aquest sentit, el què aquí ens interessa no és només la pel·lícula, sinó el guió que hi ha al darrere de la imatge projectada. En el cas del 22@, implica que les imatges, metàfores, i discursos generats es vinculen amb la transformació material de l'espai i es condensen en la narrativa legitimadora que ens presenten els autors, això és el què més endavant anomenaré “Mite Manchesterià”. Aquesta articulació física i simbòlica és produïda per un urbanisme que assimila el lloc a les necessitat d'acumulació de capital, subordinant el valor d'ús de l'espai al valor de canvi (Franquesa, 2007). Això es fa mitjançant un “buidatge” de l'espai, ja que sinó seria molt complicat comprar i vendre'l perquè es trobaria “ple” de significats i continguts que malmetrien la construcció de valor (Franquesa, 2007).

Jo observava com aquella pel·lícula es projectava sobre els escenaris de coworkings, oficines i universitats de l'auto-proclamat “districte de la innovació”. El film era de gènere històric, els seus protagonistes relataven en diferents escenes la transformació del “Manchester català” que havia sigut el Poblenou⁶⁸ i com un conjunt de visionaris havien aconseguit implantar la seva missió colonial: ocupar la zona a partir de l'estil siliconià. Però aquesta “ocupació” prenia forma en l'univers simbòlic d'empresaris i treballadors digitals de forma més legítima com una recuperació del caràcter original industrial del Poblenou.

Una bona ocasió per escoltar el mite de forma reincident va ser durant els actes de celebració de la *Smart City Week* de 2018 on vaig aprofitar per assistir a un conjunt de

⁶⁸ Poblenou no és l'únic enclavament industrial que rep el nom de Manchester Català, un sobrenom que se'l guanyen diverses ciutats per la seva importància industrial (com Terrassa i Sabadell).

visites obertes a espais del 22@ que se'm presentaven hermètics. En una visita a la xarxa intel·ligent de distribució de fred i calor Districlima⁶⁹ que servia als edificis del 22@ obtindria una de les expressions més nítides del mite. La visita partia d'una xerrada prèvia en la què l'orador era un home ben vestit de dialèctica entrenada. Ens explicava amb dramatisme que ens trobàvem sobre el que havia sigut el Poblenou industrial, i continuava fent apologia del dret català com a responsable de la no parcel·lació de la propietat mitjançant un sistema d'hereus que havia afavorit el naixement d'una petita burgesia capitalista interessada pel tèxtil. I, en conseqüència, pel Poblenou com a base d'operacions d'aquelles indústries. Tots aquells canvis, però, depenien en el fons de l'emergència de grans innovacions com el vapor segons l'informant. Allò havia sigut el Manchester català, insistia amb un to victoriós mentre la presentació mostrava diferents fotografies d'un Poblenou ple de xemeneies. El relat, però, es truncava de sobte: la sincronia històrica no continuava. Es produïa un salt històric significatiu, d'aquell Manchester passàvem directament als JJOO després d'un vol d'ocell sobre els anys seixanta i vuitanta que considerava "superats" gràcies a la recuperació del litoral i la proliferació d'infraestructures pel període 1986-1992. En aquest sentit es "netejava" la història del territori: no existia el conflicte en el relat presentat i la desindustrialització s'obviava en la imaginació d'un passat gloriós antecedent de l'actual clúster tecnològic.

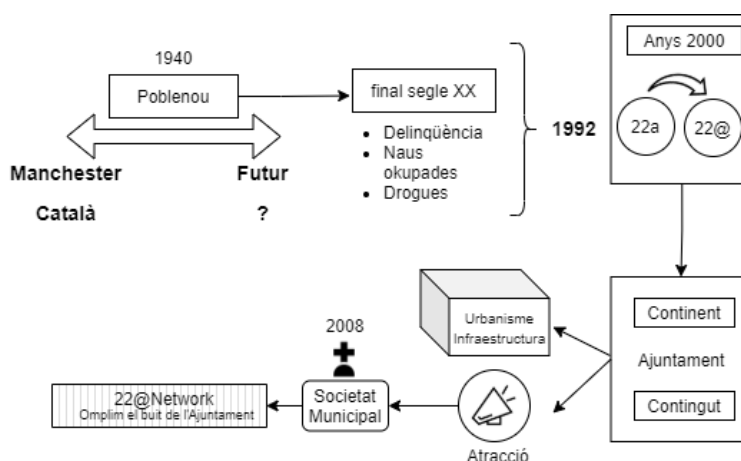
En major o menor mesura, aquest relat sobre el renaixement urbà es repetia en tots els actes i entrevistes que realitzava. El determinisme tecnològic i el grau d'anacronisme variava, així com el rigor històric amb el que era explicat, però la idea de fons sempre era la mateixa: havíem superat l'industrialisme i la ciutat ingressava en una categoria postindustrial on calia fer alguns sacrificis i esforços -com el 22@- per no flaquejar econòmicament i socialment. Boixader (2004: 7) ja havia identificat l'existència d'aquesta retòrica: "la generació de la idea del Manchester català que opera en un doble pla: per a la revaloració de l'espai, enfortint la imatge de districte econòmic, i per traçar, simultàniament, una continuïtat amb les reivindicacions veïnals". L'urbanisme s'ocupava de produir símbols clars per aquest relat. Ponents, entrevistats i observats explicaven el perquè de la nomenclatura 22@ per simbolitzar aquella transformació, recuperant les idees del seu creador: en Miquel Barceló. Progressivament, tota entrevista amb algun membre del 22@Network, o qualsevol figura profètica, incloïa una obligatòria referència al mite d'origen: d'on veníem i on anàvem, com a fórmula per dotar de consistència el què "allà" estava passant. Vegem aquesta versió del mite d'un membre de la comissió d'innovació del 22@Network:

"Això era el Poblenou, però abans de 1940 era el Manchester català. Des de 1940 la cosa comença a complicar-se perquè els focus d'industrialització es fan en altres llocs, tanquen empreses, les empreses es fan més petites... Hi ha una crisi brutal: delinqüència, naus buides, okupades però no des del punt de vista del moviment okupa 'guai', sinó per gent pobre. Al 1992, quan es fan les olimpíades, tot això s'intenta resoldre amb un canvi urbanístic. I a partir del 2002 aquesta política d'anar 'atacant' aquesta zona amb aquestes infraestructures es pensa això de requalificar la zona 22a a indústria d'oficines amb un nom simpàtic que és el 22@." (Pau, 11/6/2019)

La perspectiva de l'informant ens situa en uns espais clars: el Manchester industrial i en un desmillorat Poblenou postindustrial del que se'n projecta una imminent transformació que implica un nou contingut substituït en l'espai (de fet es refereix al Poblenou en passat com

⁶⁹ La infraestructura anomenada Districlima, com un producte més de l'aparador, es considerava que havia sigut pionera de la "smart city" abans que el terme existís. La funció central del sistema era refrigerar gràcies a l'aigua al mar.

si ja hagués deixat d'existir en relació al nou 22@). Les qualitats simbòliques que es projecten en la transformació del nou espai urbà construeixen una continuïtat amb el caràcter productiu de la zona. Més enllà d'algunes incorreccions històriques i tècniques (com que el pla no s'aprova el 2002 sinó el 2000), l'informant exposa la narració històrica que es repeteix entorn del 22@ i introdueix dos elements significatius. Per un costat, (1) es refereix a la zona amb un to bel·licós amb expressions com una "política d'anar atacant aquesta zona" que deixa entreveure l'existència del conflicte. En canvi, es dirigeix a uns actors determinats com a representants dels "mals urbans": ens para de "delinqüència" i "drogues" i demonitza uns "okupes" per la seva condició de "pobres" que els diferenciaria d'altres "okupes 'guais'" als que podrien atribuir una funció més elevada en el cicle de valor immobiliari.

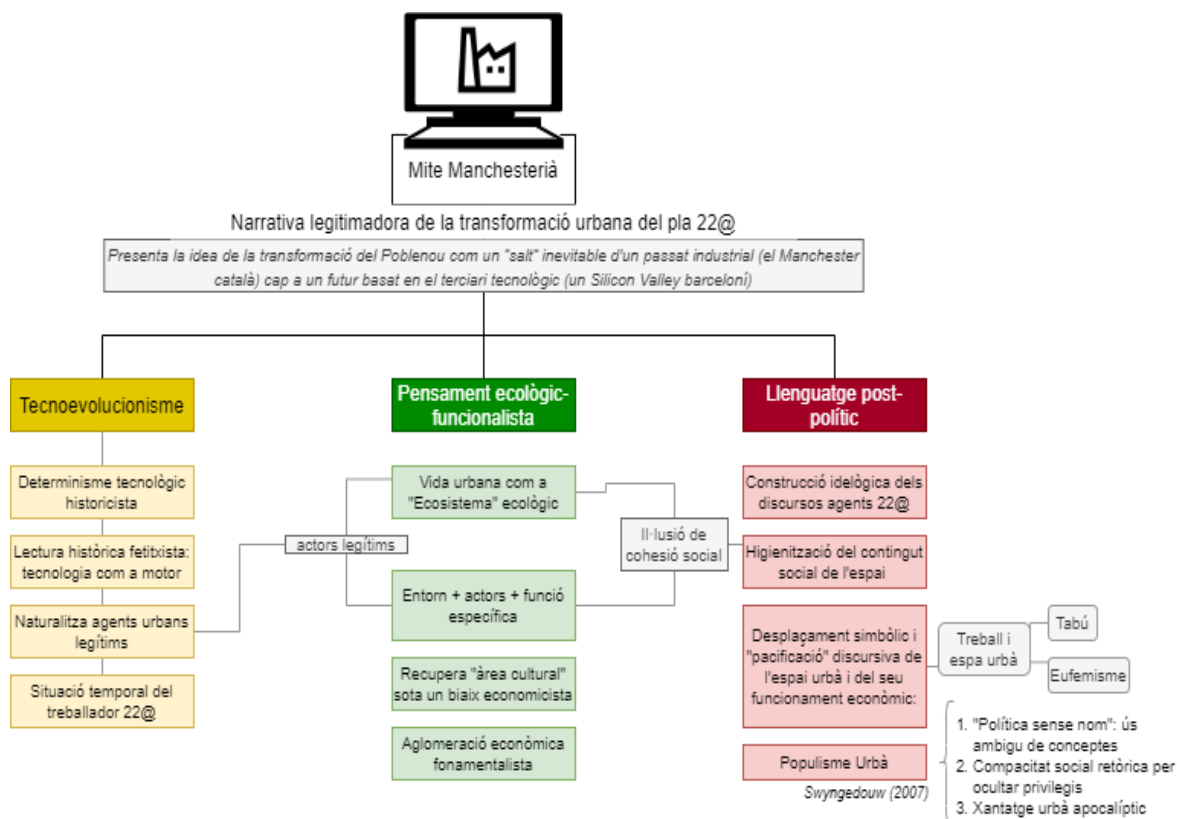

Il·lustració 12. Esquema digitalitzat del dibuixat per l'informant amb el que acompanyava el seu relat. Font: Elaboració pròpia.

El caràcter dialèctic de la lògica de la neoliberalització de l'espai detallat per Franquesa (2010) s'expressava en els informants assumint que el contingut de l'espai havia de ser substituït (o "omplert") per un de nou: "cal una atracció d'empreses". Des del mite, s'indica sense massa inconvenients un procés de substitució social que es pretén legitimar per l'existència d'un entorn obsolet i per un component de legitimitat històrica. La història trenada pel mite tracta la deslocalització industrial com una mena de "tabú" que només pot ser presentat en la mesura que els JJOO i l'actuació 22@ són figures heroiques que rescaten l'espai urbà del seu il·legítim estat. Així és com el mite construeix una interpretació higiènica del passat que no qüestiona el procés de pauperització ni assenyalava uns responsables de la fugida de capital.

Un cop presentada l'existència del Mite Manchesterià, introduiré tres elements constitutius d'aquesta narrativa legitimadora del pla 22@ que ens serveixen per entendre la representació de l'espai dels agents de la transformació urbana: (1) el tecnoevolucionisme, (2) el pensament ecològic-funcionalista i (3) l'ús d'un llenguatge post-polític. A partir d'aquestes peces, s'exerceix un compendi selectiu en "l'apropiació de les forces del passat" (Jessop, 1997), una memòria selectiva que jutja moralment uns moments històrics com a legítims i autèntics, i n'amaga uns altres. Com en el totemisme, es traça unes connexions amb uns actors dels que se n'imagina un llinatge -tecnòlegs, innovadors industrials, transformadors olímpics- mentre se'n renega d'uns altres. Aquesta interpretació del present i el futur de la ciutat serveix per construir i naturalitzar un "sentit comú": és normal voler ser un nou Silicon Valley barceloní perquè això va ser el Manchester català. La narrativa legitimadora incauta el passat per presentar la

transformació urbana com una continuïtat històrica i estimular la transformació urbana i la seva pacificació.

Il·lustració 13. Diagrama dels elements constitutius del Mite Manchesterià. Font: Elaboració pròpia.

6.2.1 Tecnoevolucionisme

“La cultura científica moderna pren formes religioses, místiques i misterioses. Mai hem sigut moderns perquè mai hem sigut completament racionals.” (Peet, 2000: 1215)

El Mite Manchesterià es compon per un fort pensament evolucionista. La successió del mite es basa en la idea que la cultura és el procés d'una evolució: el caràcter industrial del Poblenou aportaria els elements i la base pel projecte urbà del 22@. Això genera un conjunt de productes culturals, com la construcció d'un vincle amb una herència emprenedora ancestral fins al punt de parlar d'un “ADN emprenedor” local. El “tecnoevolucionisme” es fabrica a partir de mecanismes para-historigràfics, el determinisme tecnològic i la significació de la transformació urbana. Els tres elements constitueixen una interpretació presentista i esbiaixada per la idea de “progrés” de la història del Poblenou on la tecnologia és considerada el motor de transformació de la zona. El moralisme es concentra en l'actualitat, naturalitzant un conjunt de transformacions socials pel rol disruptiu de la tecnologia, com si la societat fos estèril i el canvi social només fos possible a partir de la tecnologia.

Legitimació històrica del 22@

“No estic molt lluny de pensar que en les nostres societats la història substitueix a la mitologia i desenvolupa la mateixa funció.” (Lévi-Strauss, 1978: 74-75)

La construcció discursiva de la legitimitat es realitza mitjançant una connexió del pla amb el passat productiu de la zona tot naturalitzant la idea que el llegat industrial del Poblenou és part evolutiva del nou 22@. “Al 22@ han confluït empreses punteres per transformar el que era el Manchester català en un districte del coneixement, i clar, on millor que passi aquí?” expressava en una conversa informal un membre de la Comissió d'Emprenedoria del 22@Network. Segons aquesta perspectiva el 22@ “recupera” el caràcter industrial tradicional del barri a partir de les noves tecnologies i evitaria la “traïció” de re-editar formules residencials com havia succeït a la Vila Olímpica i Diagonal Mar. Així ho exemplifica un ex-càrrec del 22@Network:

“Sense el 22@ tot això hagués sigut residencial. Hem passat de ser el Manchester català a apropar-nos al Silicon Valley català perquè la ciutat va tenir una idea genial. Hi havia un debat al 2000: fer un barri residencial com era el model dels anys 80-90, que era parcs tecnològics fora de les ciutats i tot el dia en cotxe i una desconexió entre ciutadà i treballador evident. O la visió visionària de Miquel Barceló i García-Bragado. (...) Abans, un investigador com en el teu cas, no venia a les ciutats, el seu món era un laboratori i ara el laboratori és la ciutat!” (Andrés, 5/11/2019)

Els informants del 22@Network defensaven que s'havia sigut valent apostant per reconnectar el barri amb el seu origen productiu, renunciant a un model immobiliari que havia proliferat a la zona dècades passades. En aquest sentit, algunes qualitats de la ciutat es destaquen per l'actuació econòmica, rebutjant les limitacions del model suburbà com a poc “autèntiques” per la zona on ens trobàvem. La idea central del mite apel·la a un conjunt de visionaris que “redreçaven” el barri industrial “perdut”: “el 22@ ve a solucionar el problema del Poblenou. Fem un ‘innovation district’ per fer front a aquesta inexistència d'indústria. I què és un Innovation District ens pregunten? Doncs és el Poblenou industrial de tota la vida però que ara té una nova indústria!” (Andrés, 5/11/2019).

“Avui el 22@ es la millor carta de presentació que té Barcelona (...) Aquest aniversari també es el reconeixement amb els precursors que van concebre 22@Barcelona amb el canvi de mil·lenni, per recuperar i transformar un barri que tot i haver estat epicentre de la Revolució Industrial i motor de la ciutat, vivia els pitjors dies de la seva història com una àrea degradada, en desús i oblidada. *El 22@ és repetir la vella revolució que no seria industrial, sinó tecnològica.* Convertir l'escenari industrial en un districte urbà del món.” (Enric Urreta, diari de camp del 25 de novembre de 2020)⁷⁰

En la mateixa línia, la regidora d'Ecologia Urbana Janet Sanz plantejava que el “districte” era el símbol de com el llegat industrial s'havia reconvertit en un espai econòmic de primer nivell, aprofitant “elements estructurals” del passat per ser cada cop “millors”: “quan surts de Barcelona veus que el 22@ és conegut i simbolitza la innovació que va suposar tirar això fa 20 anys. (...) Reconvertir el llegat industrial del barri en un espai d'activitat econòmic de primer nivell, combinant i lligant el barri i la transformació” (Janet Sanz, diari de camp del 25 de novembre de 2020). Entre aquests discursos també apareixen postures “revengistes” (Smith, 1996). Per exemple, Monzó atribuïa la

⁷⁰ De l'esdeveniment: “20 anys del 22@: clústers” esdeveniment del lobby empresarial 22@Network.

responsabilitat del declivi urbà a la petita indústria per abandonar la seva activitat: “oh, es que el 22@ expulsa veïns i tallers’. Miri, qui va expulsar el taller va ser la família que va parar de treballar-hi!”. Ideològicament, aquesta posició permetia obviar les causes del tancament més enllà d’un capritx del petit propietari, i desviava el focus sobre les conseqüències del pla urbanístic. A més, culpar al tallerista eludeix la responsabilitat social del capital durant la seva fuga de la zona i no revela l’interès històric que els propietaris del sòl industrial havien mantingut sobre els terrenys. Com en el Nova York revengista de Neil Smith (1996), unes classes hegemòniques culpabilitzen a les minories del mal estat de la ciutat.

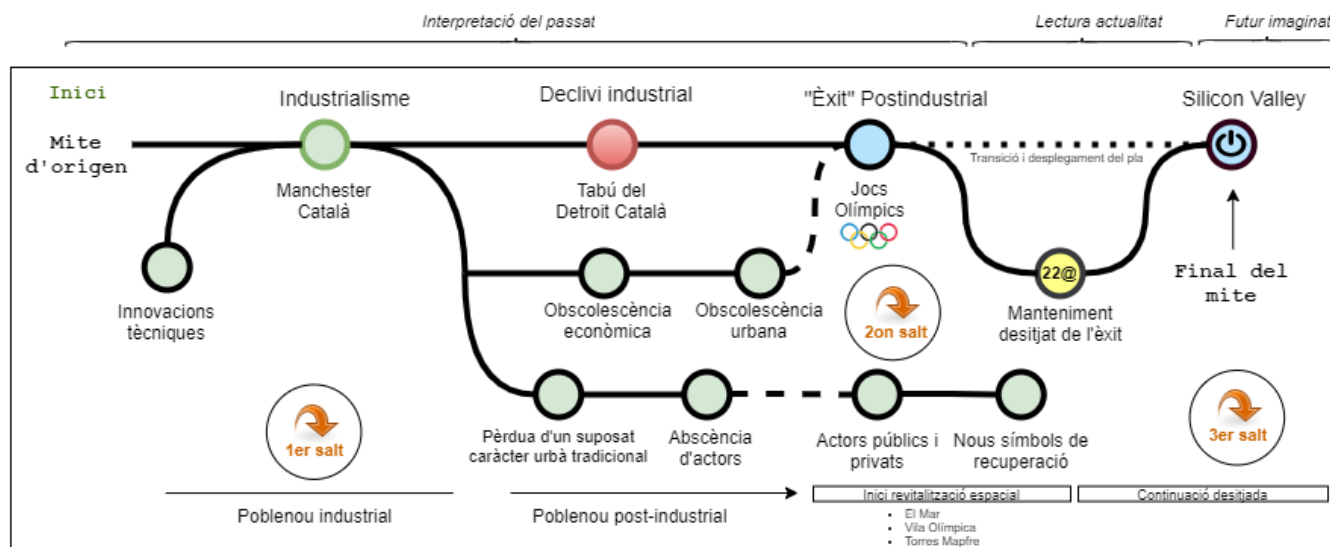
Els promotors immobiliaris també empraven l’essencialisme del Manchester català per legitimar l’ús actual de les seves promocions immobiliàries amb la funció industrial passada. És el cas d’Urban Input i l’arrovització de l’antiga fàbrica d’El Cànem, rebatejada amb pretensions modernitzadores com a KNEM. Els promotors immobiliaris havien escombrat la fàbrica de la zona, mantenint el què la protecció patrimonial C hi estipulava: una façana que havien sobrepassat amb un nou edifici. La propaganda del nou complex de 8.562 m² d’oficines proclamava que l’edifici era un símbol de la vida industrial de Poblenou, barri conegut com el ‘Manchester Català’” (KNEM, 2020)⁷¹. La promoció de l’edifici s’apropiava de les “arrels” de la zona emprant el passat cooperativista del barri. Havien rebatejat les sales de reunió amb noms de cooperativistes locals “amb l’esperit de respectar aquestes arrels i crear un centre per la indústria del segle 21” (Escolà, 2020)⁷².

El “salt” històric estratègic que realitza el relat 22@ per la història del Poblenou no és innovador. Núria Benach (2011) ha identificat aquesta “ciutat feta a salts” com el mètode principal per justificar el Model Barcelona: la ciutat s’ha transformat en diferents moments històrics clau on es presentava a la ciutadania que calia consolidar una fita urbana. L’Exposició Internacional de 1929 va permetre urbanitzar Montjuic, els Jocs Olímpics van permetre “acabar” la Barcelona metropolitana (Benach, 1993) i posteriorment el Fòrum de les Cultures del Món i el mateix 22@ ha sigut assajos similars. La narrativa legitimadora del 22@ presenta aquests salts, però també buits històrics en un oblit intencionat de períodes que genera contradiccions. El cas més evident és la condemna a l’ostracisme del període de la desindustrialització, ja que la principal funció de del mite és oblidar el “Detroit barceloní”. Lévi-Strauss (2011 [1955]) defensava que “l’objectiu del mite és proporcionar un model lògic per resoldre una contradicció” (Lévi-Strauss, 2011 [1955]: 254), i que per aquesta raó els mites encara eren importants a les societats occidentals. El francès també avisava que els mites tenien una relació problemàtica amb la història al ser un còctel d’elements diacrònics i sincrònics (Lévi-Strauss, 1971). Els “salts” en la narrativa del Mite Manchesterià mostren aquesta problemàtica i contradicció: el capital seria ara la solució per transformar la zona quan també havia sigut el responsable de la degradació industrial per la seva fugida cap a llocs més rendibles. La contradicció es desplaça amb una amenaça dins del mite construït un “moralisme arrova” des del qual només es parla de la responsabilitat social de la desindustrialització de forma venjativa i recordant que si no es materialitza el nou Silicon Valley el vell “fantasma” de la deslocalització retornarà. Així, el mite “purifica” la història de la ciutat “naturalitzant” l’element conflictiu i evidenciat que “el mite no nega les coses, la seva funció és al contrari parlar-ne; simplement, els purifica” (Barthes, 1970: 220).

⁷¹ www.knem.es

⁷² <https://www.22network.net/noticias/knem-by-urban-input/>

En resum, la legitimació històrica del 22@ s'estructura en tres etapes, una estructura que es repeteix en les narratives legitimadores dels projectes urbans segons Bob Jessop (1997). En primer lloc, (1) una interpretació del passat enalteix la glòria del període industrial. En segon lloc, (2) una lectura de l'actualitat proposa que el nou pla 22@ segueix l'èxit aconseguit durant el període olímpic. I, finalment, (3) la narració acaba amb la disputa ideològica d'un futur imaginat que fantasieja amb un espai transformat d'ordre siliconià. Així doncs, el mite genera diferents connexions anacròniques: un *primer salt* principal entre el primer període industrial i el futur consumat del 22@; un *segon salt* entre el passat industrial i la recuperació industrial dels Jocs Olímpics, i un *tercer salt* entre els Jocs Olímpics i el present actual.

Il·lustració 14. Interpretació històrica que proposa la narrativa legitimadora del "Mite Manchesterià". Font: Elaboració pròpia.

Legitimació social del 22@

Al paper de la legitimitat històrica anterior cal sumar-hi la promoció que la narrativa oficial realitza sobre una idea d'un "nosaltres" històric entre els treballadors i empresaris del "districte": una estratègia d'hegemonia que proporciona referències simbòliques per afavorir l'adhesió a la renovació urbana. Segons el relat oficial, el 22@ no és només producte d'un lobby digital vinculat als entorns del PSC, sinó que es tractaria d'un reclam popular per renovar productivament la fallida industrial del Poblenu. Segons aquest plantejament, la legitimitat no només sorgeix per la continuïtat històrica, sinó pel clamor de la societat civil. Així, es traça un vincle històric amb una "ciutadania emprenedora" que hauria fet possible els Jocs Olímpics, el mateix subjecte que hauria evitat la transformació residencial del barri per mantenir-hi el legítim ús productiu a partir de la reindustrialització tecnològica. Així ho expressa l'ex-membre del 22@Network apel·lant a un "ADN emprenedor" històric de la ciutat i la ciutadania:

"Jo ho veig com molt encaixat, eh. Una societat civil propositiva que té ganes de fer coses, Barcelona s'ha mogut sempre així, els grans esdeveniments de Barcelona han passat amb una societat civil activa, emprenedora i innovadora. Es que és igual que amb els Jocs Olímpics, és un continuisme. Per això hem innovat, perquè la ciutadania és activa. La ciutat abans no era no innovadora abans i ara és innovadora. Els Jocs Olímpics van ser una claríssima innovació i el 22@ està bevent de l'ADN històric, no es res exogen, és molt endogen." (Andrés, 5/3/2019)

Similarment, altres informants es refereixen a una “cultura emprenedora ancestral de la ciutat”:

“Barcelona té un aeroport i un port genial, una zona franca enorme, un clima, una bona escala i el Barça! I és seu d'empreses maques, grans i interessants. *Hi ha una cultura emprenedora ancestral, és una herència genètica*, les persones que s'han anat incorporant al llarg dels anys a Barcelona han adquirit el concepte d'emprenedoria, de ganes de fer coses.” (Alfons, 3/6/2019)

Sota la idea d'un “ADN emprenedor barceloní” que faria del 22@ un producte endogen se'n deriva un procés d'essencialització que imagina les pràctiques socials ciutadanes com una condició tancada i fixa en la noció d'emprenedoria, com si aquestes pràctiques concretes fossin invariables. La ciutadania és imaginada com una unitat econòmica, l'emprenedora, que actuaria sota lògiques de “servilisme patriòtic” (Hoffman, 2008) envers la ciutat neoliberal. El 22@ pels informants del 22@Network mobilitza un conjunt d'institucions i actors de la ciutat neoliberal: universitaris, tecnòlegs, veïns i empresaris, per “posar-se al servei” de la ciutat i retornar al caràcter pur emprenedor de la ciutat:

“La Barcelona valenta, la que innova, ve d'una demanda de la societat civil de fa 20 anys que l'alcalde Clos i una generació d'emprenedors van fer possible destinant recursos, generant comunitat d'empreses, universitats, professionals i veïns que avui ens tornem a posar al servei de Barcelona per fer-la sostenible, inclusiva i competitiva.” (Enric Urreta, diari de camp del 25 de novembre de 2020)

L'objectiu d'aquests discursos no és només presentar una noció d'absència de conflicte en el pla, sinó configurar un bloc cohesionat envers la transformació urbana: presentar el projecte 22@ com un resultat positiu per la majoria i col·lectivament desitjat. “La Barcelona que volem”, una “Barcelona valenta” que no presenta friccions ni conflictes i on tothom rema alhora per assumir objectius abstractes als que ningú podria manifestar-s'hi contrari apriorísticament (la inclusivitat i la sostenibilitat). En conseqüència, s'imagina una ciutadania entregada al 22@ com una pulsio que “serveix” a la ciutat.

Legitimació tecnològica del 22@

El tercer factor que explica el concepte de “Tecnoevolucionisme” és la fonamentació discursiva del pla 22@ en la tecnologia. Aquesta esdevé una figura simbòlica en si mateixa, com una estampa sagrada, i s'invoca com a categoria crucial pel desenvolupament històric que ens conduiria a l'espai urbà actual i a les seves activitats tecno-empresarials. La narració de la transformació urbana empra els avenços tecnològics com a fites dramàtiques pel canvi històric. Una selecció similar a la de Castells (1989) sobre l'ascens de la microelectrònica i la societat de la informació. Per copsar l'associació que realitza la narrativa oficial entre canvi cultural i tecnologia, hem de retornar al nostre informant clau Pere. En una xerrada del 22@Network, l'informant resumia els principals avenços tècnics que havien afectat al món des del 2000 i explicava perquè el 22@ era fonamental en aquesta lectura tecnològica i evolutiva del canvi cultural. Començava mostrant al públic invents que no havien tingut cap èxit a l'hora de “transformar-nos” la vida, com ara artefactes estrafolaris dedicats a fer de “mapa” o alguna altra funció que avui trobem quotidiana en el nostre dispositiu mòbil. Aquesta anècdota li servia per afirmar que la gran revolució experimentada recentment havia sigut el *smartphone*, però de seguida defensava que els canvis tecnològics també passaven per dispositius sense glamur: l'evolució del disc dur i la seva reducció en el cost. L'informant continuaria repassant el

món web i realitzant una arqueologia de l'e-commerce local i les noves formes de streaming.

El relat de fons era que ens trobàvem en un moment flexible marcat pel canvi constant i inevitable causat per la tecnologia. Per això, calia felicitar els gestors de la ciutat per haver concebut el 22@ com una unitat estratègica per posicionar la ciutat en el nou context tecno-flexible. Pels profetes de la informació la tecnologia era la figura simbòlica central del Mite Manchesterià perquè tota transformació social, i per tant també urbana, seguia un camí de canvis indiscutibles marcats pels efectes de la pròpia tecnologia. L'espai concebut del 22@ no partia d'una història producte de les relacions socials, sinó que era fruit d'una tecnologia com un element independent i alienat del context cultural malgrat transformar-lo. Aquest "ciberfetitxisme" (Rendueles, 2013) no cospa la història des del conflicte de classes, sinó mitjançant el determinisme tècnic. El fetitxe es dona en la mesura que les relacions de producció i d'intercanvi que guien el sistema capitalista no són vistes com relacions socials, sinó extensions d'un cos mecànic i tècnic. En aquest "tecnologisme" -la idea que la tecnologia fa la història pel seu compte de forma inevitable (Fisher, 2010)- el canvi social prové d'invents, figures no humanes o "fantasmagòriques" parlant marxista.

L'ús simbòlic de la tecnologia corporitza diferents valors (Robins i Webster, 1999) en el nou espai transformat. L'Escola de Frankfurt ja va concloure que la raó tècnica emmascara lectures hegemòniques de la societat (Marcuse, 2009). És a dir, la "centralitat simbòlica" de la tecnologia (Harvey, 2005) serveix de vehicle per difondre una "teologia tecnoliberal" (Rendueles, 2013) que mistifica la vida social a través del mercat, la xarxa i la tecnologia. Això és el que Sadin (2018) anomena "tecnoliberalisme": la ideologia segons la qual cap individu ha de ser obstaculitzat per cap límit, i en la que cada acció, moment i gest social pot ser una oportunitat per fer negoci. Autors com Jiménez i Rendueles (2020) o Fisher (2010) han actualitzat els pensaments de la teoria crítica afirmant que l'ús de la tecnologia proporciona al capitalisme un model cultural: una projecció amable i no monetària dels mercats globals i dels vincles socials quotidians. Justament, els ideòlegs del 22@ empen la tecnologia per realitzar una "lectura amable" d'una transformació violenta de l'espai. El Mite Manchesterià actua com un mecanisme de rejuveniment de la idea de progrés i de "solucionisme tecnològic" (Morozov, 2013) que reviu el mite de la Il·lustració i les seves promeses d'avenç històric-tecnològic universal. A més, proposa un marc d'interpretació pels tecnòlegs usuaris de l'espai transformat que poden interpretar-se des de l'estatus d'hereus del projecte històric de transformació urbana de la ciutat proposat per les elits i no des d'altres perspectives com la dels antics obrers de la zona.

En resum, el Tecnoevolucionisme és un concepte que ens permet analitzar diferents elements de la representació de l'espai 22@ units sota un discurs legitimador concret que reproduïxen els actors oficials del 22@Network i els treballadors de les empreses ubicades a la zona. La construcció d'aquest relat arrova sobre la transformació del Poblenou sosté una dimensió moralista que s'expressa principalment en dos símbols: uns ciutadans amb ADN emprenedor i la recuperació de l'esperit autènticament industrial de l'espai urbà que es continua digitalment. D'aquesta forma, el "Tecnoevolucionisme" no només s'ha apropiat del passat del Poblenou, sinó del seu futur a l'imposar com un estadi necessari de l'evolució de la ciutat la creació d'un "ecosistema tecnològic". Per l'economia política de l'espai, aquest relat fomenta el valor de canvi i naturalitza l'ocupació de l'espai per part de nous agents assimilats a les necessitats d'acumulació de capital. És a dir, el mite mobilitza i pacifica el procés d'empenat necessari per la neoliberalització de l'espai

(Franquesa, 2007) a partir de formes i productes culturals adequats per la construcció de valor immobiliari.

6.2.2 Ecologia hegemònica: la representació de l'espai com un ecosistema

“Joder, pues el ecosistema es la ostia tío, ¿qué te voy a decir? Si no estuviera este ecosistema no tendríamos nada. A ver, todavía está muy verde si lo comparas con Berlín o Londres porque son ‘hubs’ de referencia europea. Pero aquí hacemos un buen trabajo. Es muy necesario porque al final el emprendimiento es una forma de lanzar el país, tío. Al final, si tu creas más empresas creas más riqueza, más puestos de trabajos, se vive mejor y todo esto no pasa sin un lugar que lo reúna todo junto. Eso es el 22@, ¿no? Empresas, universidades, gente tecnológica... Es un clima, tío, la idea del ecosistema lo dice todo.” (Enzo, 20/6/2019)

Sense l'ecosistema no serien res, em deia l'informant en una barana d'una oficina de doble alçada on m'havia atès. Des d'allà dalt observàvem una sessió de formació que feien a uns proto-emprenedors que no es coneixen de res i tampoc tenien cap idea de negoci. L'empresa es deia Heater i el seu model de negoci era estimular en diferents sessions d'incubació empresarial que un conjunt de desconeguts firmessin un pacte de socis que donava llum a una nova startup. D'aquesta, Heater se'n quedava el 15% i aquella era la “màgia” de l'ecosistema, deia l'informant.

La vida urbana del 22@ s'imaginava a partir del concepte d'ecosistema com un medi ambient natural que aglutinava els actors orgànics de la nova ciutat digital -universitats, empreses i administració pública- envers un objectiu basat en millorar l'actuació econòmica de Barcelona. Regularment, la legitimació tecnològica ha proposat analogies que imaginem la tecnologia com a part del regne natural i no humà. En el cas de la “cosmovisió” de Silicon Valley, Sereni (2019) mostra com n'és d'usual que el negoci tecnològic es pensi com una successió de fenòmens naturals, per exemple a Estats Units s'assimila a un “tornado” pels seus impactes en el mercat. En el nostre cas, la figura simbòlica de l'ecosistema servia per imaginar el 22@ no com la realitat espacial fragmentada que era, sinó a partir de l'analogia d'un medi que unificava espai i actors sota un discurs funcionalista que descrivia la ciutat com una maquinària viva. La metàfora reduïa l'espai a una realitat concreta sobre l'obtenció de recursos i l'acompliment d'accions específiques per part de tres actors: (1) les empreses serien les unitats clau per millorar el rendiment de la ciutat en els mercats; (2) les universitats produirien coneixement, noves iniciatives i idees de negoci per l'economia de la informació, així com un indispensable “talent” dirigit a les empreses. I (3) l'administració regularia de forma convenient, intervenint “poc” en contra del mercat, auxiliant-lo i aportant recursos quan fos necessari. El director d'un centre tecnològic exposava aquesta idea d'harmonia i funcionalitat en l'espai 22@:

“La idea de competir l'hem d'apartar perquè això és un ecosistema. Les universitats que tenim en el nostre territori són excel·lents. Produïm un 3% de la producció científica mundial amb un ‘zero-no-se-quant-per-cent’ de la població. Això no treu que d'avui per demà les universitats es convertiran en els traductors d'aquest coneixement per les empreses, i els centres tecnològics tampoc ens podem ocupar de generar producció científica sense la universitat. La gràcia està en una connexió intel·ligent i harmoniosa de l'ecosistema.” (Marc, 30/7/2019)

L'ecosistema era definit amb vaguetats pels informants. La majoria reconeixien en l'espai els tres actors mencionats, però poques vegades es descrivia la lògica relacional amb la que s'orquestraven al Poblenou. Els escassos arguments per a definir aquesta relació

també eren imprecisos, com aquest tècnic de Barcelona Activa que reconeixia la dificultat de definir el concepte malgrat usar-lo regularment i l'associava a la idea "d'ordre espontani" assimilable a la mà invisible del mercat:

"La ciudad es orden espontáneo. El bar de abajo⁷³ está aquí porque esto [MediaTIC] está lleno de gente, y aquí está lleno de gente porque hay emprendedores y el bar de al lado igual. Eso es ecosistema, pero de ahí a más y definirlo... Puedes decir que hay o no, pero me cuesta definir la palabra ecosistema, aunque la use mucho. Porque yo creo que lo interesante es que haya mercados, tú puedes estar aquí insuflando vida, pero si se queda en vida bacterial aquí no nos sirve de nada. La gracia es que prospere el ecosistema y de valor a la ciudad." (Nazareth, 18/11/2019)

La noció d'un ordenador de la espontaneïtat és una idea clau per entendre la funció que desenvolupava l'ecosistema en l'univers simbòlic del 22@: era una forma per sistematitzar uns objectius, uns actors i un entorn desordenat assimilant-los a un imaginari ambigu però estructurat i amb funcionalitats concretes. La fragilitat del concepte d'ecosistema era contestat ràpidament per una "imatge" de reconeixement internacional envers al pla. Els informants destacaven les seves qualitats per ubicar Barcelona al mapa i predicaven la reedició de les proeses del model Barcelona. Un alliçonament de la ciutadana que Benach i Tello (2004) ja havien identificat com una forma per generar consens entorn del model olímpic. La idea central en el nostre cas és que mitjançant el 22@ la ciutat liderava la competència urbana internacional:

"El 22@ és un referent internacional. Per exemple, vam premiar a Dublin en la última assemblea i tenen un article on expliquen el 22@ com un èxit i és un 'paper' que està circulant, diguem-ne. A Amèrica Llatina és un referent, a allà hi tenim una còpia del 22@ amb una espècie de Barcelona Activa que es diu Ruta N i venen sovint a veure el districte. Volen saber com s'ha de fer." (Alfons, 3/6/2019)

"Som el primer Innovation District del món amb cara i ulls. Nosaltres obrim pas i ens van seguint les bones pràctiques. Si et mires un manifest que ha fet el Gran Canal de Dublin, l'últim innovation district del món, veuràs que situa a Barcelona com a model. (...) Tenen una concentració econòmica brutal i veus que 'ostia' ens segueixen a nosaltres, que competim!" (Andrés, 5/11/2019)

L'ús de la imatge internacional es barreja amb la noció d'ecosistema evocant un discurs de competència urbana i promoció del lloc segons el qual el 22@ era també una forma per atraure "gente buena":

"La ciudad es clave para la capacidad de estar en el mercado y de tu producto, no es lo mismo si estás en una ciudad que en otra. Aquí entra el ecosistema que te sirve para ¡fichar talento! No imagino a alguien montando algo de informática cuántica en cualquier parte, solo lo vas a encontrar en 30 ciudades. El talento te confina. Puede parecer algo loco, pero aquí tenemos centros de excelencia y escuelas de negocios de nivel mundial. Una ciudad buena y atractiva atrae a gente buena. Y la gente buena emprende, ingenia y piensa cosas. Si la ciudad es bonita, tarde o temprano vendrá la gente interesante." (Edgar, 2/12/2019)

Si la ciutat s'havia de tornar a posar guapa, el 22@ era el nou maquillatge. Darrere d'aquesta idea opera una "ecologia de la competència" que reproduïx els patrons clàssics de la rivalitat urbana internacional. La difusió d'una imatge de ciutat que s'ha d'adaptar

⁷³ Es refereix al Sopa, un bar de la superilla del carrer Sancho d'Àvila prop de l'edifici MediaTIC. Acostuma a ser freqüentat pels usuaris -treballadors i emprenedors- de les oficines del voltant.

per posicionar-se en un context global és un recurs usual per disciplinar l'entorn urbà, fent que les narratives d'escala esdevinguin potents metàfores pels discursos legitimadors (Swyngedouw, 1997) i re-imaginant les condicions econòmiques locals. Pels informants, els pols tecnològics servien per aconseguir que Barcelona competís contra grans urbs amb les que, en una altra escala, seria impensable. El 22@ era un "campió" local enviat a representar la Barcelona global mitjançant ecosistemes locals. Com fragments de ciutat independitzats del seu entorn, cada ciutat dopava una determinada zona com una Esparta digital per competir en una arena global:

"Si ampliem el zoom, Barcelona no pot competir amb mega-urbs com Ciutat de Mèxic o Nova York, son d'una altra lliga. Però sí que pot tenir iniciatives en l'àmbit d'innovació que siguin competidores amb les que et trobes a Nova York o Silicon Valley, perquè no importa tant la dimensió de la ciutat sinó que la iniciativa sigui competitiva. (...) El 22@ és una iniciativa que competeix amb altres 22@ del món per dir-ho així. És un districte tecnològic que competeix amb districtes tecnològics, i aquí ja no importa tant la dimensió de tota la ciutat." (Alfons, 3/6/2019)

Però la noció d'ecosistema no era només un resultat del producte del màrqueting urbà i de la necessitat de competència urbana, sinó que es tractava d'una potent imatge per imaginar i entendre l'espai. El 22@ com un ecosistema parteix de la interpretació lliure i econòmica de l'àrea cultural d'Alfred Kroeber. La metàfora de l'ecosistema tenia una base teòrica en els debats sobre l'aglomeració empresarial dels anys 2000, els quals havien influenciat al lobby digital que convenceria a en Joan Clos del 22@ contribuint a generar la necessitat d'una àrea econòmica on proliferés una "cultura empresarial" específica. Els principals teòrics d'aquesta perspectiva són Michael Porter (1998) i la seva noció de clúster econòmic i AnnaLee Saxenian (1995), analista que conclouia que l'èxit de Silicon Valley i el fracàs del pol tecnològic de la suburbia de Boston es devia a que els californians tenien una "cultura" que afavoria una relació més flexible amb el capital de risc, la tecnologia i l'organització laboral a diferència de la "mala" cultura de Boston que no es va adaptar al règim d'acumulació flexible dels Estats Units.

La defensa d'una geografia organitzacional evolucionista interessada en els efectes de la cultura només pel seu rendiment empresarial obvia el debat antropològic de fons que remet a l'Escola de Chicago i als vincles teòrics que aquests van establir amb el funcionalisme⁷⁴. Pels actors del 22@, la ciutat tornava a ser un nínxol ecològic ocupat per grups en competència pugnant per un nou centre. Com havia fet l'Escola de Chicago, la metàfora de l'ecosistema conceptualitzava la ciutat com un conjunt d'ecosistemes segmentats en àrees naturals. El vincle més clar entre el neo-ecologisme geogràfic de les "àrees de la informació" del 22@ i l'ecologisme clàssic és la devoció per l'estudi de cas. De fet, Miquel Barceló havia aconseguit que s'annexés a la primera Modificació del Pla General Metropolità un conjunt d'estudis de cas sobre diferents districtes tecnològics del món del moment.

Les connexions històriques amb aquestes teories han donat pas a una mena de "clusterisme màgic" (Martin i Sunley, 2001) segons el qual el comportament incert de l'economia global pot controlar-se localment mitjançant l'organització de l'economia local, a partir d'aquests nous "motors regionals de l'economia global" (Scott, 1996). La funció d'aquesta representació de l'espai urbà és eliminar riscos construint una sensació "forta de lloc" (Massey, 2008). L'urbanisme estaria exercint la funció més bàsica que li atribueix Lefebvre (1972b): emmascarar la producció de l'espai en mercaderia sota una aparença

⁷⁴ Em refereixo concretament a les herències directes que Park mantenia amb Marcel Mauss i Malinowski.

positiva, humanista i tecnològica. Aquesta imatge fetitxista sobre l'espai mercantilitzat del 22@ permet simular ordre, progrés i unitat. Però són formes “desideratives” en el sentit que plantejava Walter Benjamin (2005): expressen el desig sobre quin espai es vol, més que reflectir la forma real que presenta, ocultant les mancances de l’“ordre social de producció”.

Les incorreccions i fragilitats de l'ecologisme han sigut exposades pels retrets de Harvey (1982) sobre el menyspreu ecòleg per les relacions de producció. Des de l'antropologia i en relació al nostre cas, la crítica també remet a l'ús d'un concepte de “cultura” que fuig de la mirada relativista, històrica i plural de l'àrea cultural perquè la simplifica com un element evolutiu, com reconeix urbanísticament pel pla: “el caràcter evolutiu dels Plans (...) es manifesta precisament en tota la seva virtualitat quan el Pla s'adapta a les realitats econòmiques” (Document de l'Aprovació Provisional de la MPGM22@, 2000: 12).

En resum, la representació de l'espai 22@ a partir de l'ecologia urbana té per objectiu produir una sensació d'ordre, organització i falta d'anomia. Així mateix, la figura específica de l'ecosistema és un intent per crear una metàfora comuna que dissimuli una realitat fragmentada i poc compacta perquè permet pensar l'espai com una entitat cohesionada i funcional. És un símbol que relliga una multiplicitat d'experiències dispars i poc homogènies de l'espai i les uneix en una acció col·lectiva imaginària: l'actuació econòmica del clúster. Aquest “ciment” simbòlic mancomunada i mobilitza per una causa comuna una realitat social contradictòria i diversa.

6.2.3 Populisme urbà i post-política: la llengua oficial del 22@

“La polis és morta. Llarga vida a la ciutat creativa!” (Swyngedouw, 2007: 58)

La última característica del Mite Manchesterià és el seu llenguatge post-polític. Es tracta d'una forma bàsica de la construcció ideològica dels discursos dels agents del 22@Network des de la qual desdibuixen i desplacen simbòlicament els conflictes que el pla pugui generar en termes empresarials, laborals i espacials. Això es realitza a partir de diferents graus de deformació i censura sobre fenòmens, conceptes i representacions socials associades a la transformació social i urbana projectada. L'objectiu és construir consens entorn al projecte, dissoldre'n algunes contradiccions i evitar-ne el seu el rebuig. Al ser preguntats sobre conflictes laborals i urbans al 22@ els informants del apel·laven a la idea d'una indústria feliç i a un projecte d'arcàdia urbana harmoniosos:

“Conflictes? No sé a què et refereixes. La veritat es que tot això funciona perquè tots sumem, no? Vull dir que sí, que estem aquí pel mateix. Quin sentit tindria que ens xaféssim les ‘mangueres’ entre nosaltres? Volem fer d'això un districte tecnològic innovador, del coneixement, amb empreses fortes i startups. Això no es fa rivalitzant!” (Alfons, 3/6/2019)

Segons el concepte de “ciutat post-política” d'Erik Swyngedouw (2007; 2009; 2014) els problemes urbans són despolititzats a partir de la construcció d'un consens hegemònic que afronta els problemes de forma indirecta, dirigint-s'hi a partir d'eufemismes, evasives i insinuacions⁷⁵. Aquestes estratègies es reflecteixen en un “llenguatge post-polític” visible en les narracions hegemòniques de les transformacions urbanes. Un llenguatge comú “de creativitat competitiva, flexibilitat, eficiència, emprenedoria estatal” (Swyngedouw, 2007).

⁷⁵ Un dels exemples que ofereix l'autor és el fet d'abordar els problemes generats per la desindustrialització i la falta de treball amb l'ús de polítiques sobre la “classe creativa”: un concepte que no qüestiona el fonament del problema i proposa una intervenció elitista cap a una jet set laboral i no al conjunt de la població.

Podem copsar l'operació d'aquest llenguatge post-polític en dos sentits: (1) en les estratègies de fabricació de consens i (2) en la producció d'unes "polítiques sense nom" (Swyngedouw, 2007) que revelen la forma fetitxista del 22@.

En primer lloc, la fabricació d'una caràtula de consens passa per representar el projecte 22@ com una iniciativa inclusiva on tothom hi és representat. El principal mecanisme per defensar això és la signatura del "Pacte cap a un Poblenou amb un 22@ més inclusiu i sostenible", fita clau en la governabilitat local després de l'obertura del procés participatiu "Repensem el 22@". L'acord seria signat pel 22@Network, l'Ajuntament i algunes entitats veïnals que es mostraven receloses amb un "sí crític" i servia als informants del 22@Network com a mecanisme per construir compacitat social, tot i que la reflexió entorn l'acord tenia implícit un pensament dialèctic: un "ells" i "nosaltres" que dividia veïns i empresaris. El sorgiment a la superfície d'aquesta relació d'alteritat era una excepció, ja que majoritàriament s'ignorava la vida veïnal en els relats que oferien del 22@ simplement com un potent motor econòmic i tecnològic.

"La paraula pacte a mi m'agrada molt. Molts hem signat aquest pacte i ells amb un 'sí crític'... Però jo respecto totes les opinions de tothom i tota la societat. Nosaltres sabem que l'única manera de tenir un projecte sostenible a llarg termini és tenint un projecte pactat. Perquè és una ciutat multi-usos, si lo que tens habitatge no ho tens d'activitat hotelera o econòmica és impossible, perquè l'espai és finit. Llavors la paraula pacte ens encanta." (Andrés, 5/11/2019)

En segon lloc, també podem identificar el què Swyngedouw (2007, 2009) defineix com a "polítiques sense nom": el tractament indefinit, indirecte i ambigu dels problemes urbans. La fórmula més evident és la d'ecosistema que hem vist en l'anterior punt, suficientment indeterminada perquè cada actor pugui incloure's en aquest paradigma i elaborar la seva pertinença a la carta. Però la indefinició emprà un llenguatge post-polític recurrent en la representació del 22@. El resultat final passa per no definir mai del tot el pla, les seves polítiques i constituir un argot ple d'eufemismes i anglicismes. Per exemple, Jaume Collboni (primer tinent d'alcalde del PSC) al definir el pla apel·la a un sentit comú perquè "ja sabem de que estem parlant", seguit d'unes referències als conceptes de Richard Florida com el de "Talent" i com a sortida acaba fent referència a la promoció del lloc:

"Es un canvi extraordinari, ve a velocitat desconeguda. A la ciutat de Barcelona ha tingut diferents noms: talent, abans li dèiem economia del coneixement. Ja sabem de que estem parlant. És on podem ser competius, tenir capacitat d'atracció i, darrere del talent, ve la inversió i el capital. Darrere aquestes "T" de Richard Florida: talent, tolerància hem d'afegir territori. Un districte i això es competència de l'Ajuntament, el què podem fer es promocionar la zona, no podem fer res en l'economia macro-econòmica." (Jaume Collboni, diari de camp del 25 de novembre de 2020)

En altres casos els informants preferien enviar-me a la Viquipèdia per entendre què era allò d'un "clúster" o "Innovation District": "busca Innovation District a Viquipèdia perquè explica que la primera experiència d'aquesta tipologia de 22@ és el 2000, és pioner al món. Però té moltes mirades" (Informàtic). Altres informants afirmaven que el 22@ era un intangible que es definia vagament com una espècie d'actitud d'embogiment: "definir el 22@? Ostres, la gran virtut que té aquest 22@ és que per 'n' raons, dins d'aquesta disgregació 'alocada' de mesures i interessos tot acaba confluint i funcionant. Per això és un referent per d'altres ciutats!" (Paz). D'altres afirmaven que era una "il·lusió": "el que ha d'estar és Barcelona impregnada d'aquest esperit i d'aquesta il·lusió que és el 22@. D'aquesta inèrcia d'innovació que s'està estenen a tota la ciutat." (Alex)

El 22@ esdevenia així un “fetitxe urbà” que només podia definir-se per la competició interurbana o per la metàfora ecològica abans exposada. El llenguatge post-polític que empraven els informants no partia de les pràctiques espacials, sinó d'una representació de l'espai que “netejava” i reificava el 22@ i els seus actors. Segons els seus discursos, a l'ecosistema no hi existien les relacions entre treballadors i empreses, sinó entre “talent” i “organitzacions”, entre “freelance” de “coworkings” i “partners” empresarials. Al 22@ no s'hi “treballava”, sinó que s'hi “col·laborava”. Segons la postura oficial, al 22@ les relacions entre empreses ja no implicaven la competència, les relacions entre treballadors i capital ja no comportaven pugnes i friccions, i la relació entre el veïnat i el 22@ era harmoniosa a partir del servilisme dels primers cap el projecte de ciutat. Això revela un espai post-social en el que les relacions no són producte humà. El pensament ecològic i el populisme urbà servien per “objectivar” (Benjamin, 2005) la representació de l'espai 22@.

Hem començat el bloc recordant a Benach (1993) i la seva consideració de la Barcelona olímpica com una pel·lícula taquillera. L'anàlisi de la narrativa legitimadora del 22@ proposa un mite d'origen que concentra els desitjos i les pors de les elits locals. La narrativa s'obsessiona en presentar una imatge de modernitat davant dels temors de ser condemnada a la irrellevància internacional. Això podria provocar que la ciutat es desmitifiqui i perdés la seva capacitat d'encisar, com afirmava Joan Maragall en el seu poema. Aquí el mite té la funció de “deformar” la realitat (Barthes, 2000) tot explicant una faula moralista exitosa i triomfal de si mateixa. Es promou així la transformació urbana i la conformitat amb un conjunt de valors evidenciant que “la propietat de les mitologies no és política, sinó ideològica” (Barthes, 1971: 96). El mite com a “carcassa de control” com planteja Mary Douglas (1978) coincideix amb les conclusions que Gary McDonogh (1986) extreu del seu estudi clàssic sobre les elits barcelonines: la “mitologització” és una pràctica comuna entre les classes dominants de la ciutat. Per tant, l'exercici de “memòria selectiva” que implica la narració del 22@ genera una “mistificació” (Eagleton, 1991) que promou les creences del poder dominant, denigra les idees que el mite desafía, exclou rivals i obscureix la realitat social de la forma que li és convenient. Aquesta ‘mistificació’ pren sovint la funció d'emascarar els conflictes socials, i en “sorgeix la concepció de la ideologia com a resolució imaginària a contradiccions reals” (Eagleton, 1991: 6). Així, les resistències veïnals, les dificultats del desenvolupament urbanístic a causa dels baixos nivells d'inversió i la relativa atracció empresarial són una realitat superada en l'univers simbòlic del 22@.

7. Caracterització antropològica del treballador tecnològic del 22@

L'objectiu d'aquest apartat és realitzar una caracterització dels nous usuaris de l'espai urbà introduïts pel 22@: els treballadors tecnològics. Això implica contrastar les qualitats plantejades ideològicament en la narrativa legitimadora sobre el treball tecnològic i copsar aquells elements realment existents en la seva definició. Tot i que perseguirem aquest objectiu general en la resta d'aquest bloc dedicat a la cultura de l'espai transformat, estipular aquí un tipus antropològic de treballador 22@ assenyalarà les qualitats fonamentals des de les que es desenvolupen la resta de dinàmiques culturals, personals i espacials a detallar. Per això, a continuació partiré d'una definició social del tipus antropològic de treballador 22@ per exposar les dues qualitats principals que el travessen: l'edatisme i el globalisme.

Com hem vist en el marc teòric, les indústries tecnològiques i la creació de continguts digitals s'han considerat alternatives privilegiades per substituir espais urbans industrials i nodrir discursos sobre la revitalització urbana i la competitivitat internacional. Ara bé, quina estructura social genera aquesta política? La síntesi que proposo aquí amaga un pecat original en la mesura que l'heterogeneïtat i la pulsio pel canvi en l'auto-anomenat districte tecnològic dificulta l'inventariat d'aquesta cultura. Tot i així, la categorització social en aquest context magmàtic no és impossible i podem distingir dues formes principals: (1) en funció de la seva relació amb el pla 22@ i (2) en funció de la tipologia laboral en si mateixa. El primer model ens permet distingir la següent caracterització general:

1. El treballador jove estranger (més endavant l'anomenaré "turista laboral") que ignorava i/o es mostrava desinteressat per l'existència del pla 22@.
2. L'emprenedor fanàtic del 22@ majoritàriament local.
3. El treballador assalariat local que coneixia el pla però el desinteressava.
4. L'oficinista-veï que sospesava la situació amb mirada crítica però no contrària (categoria que reservava a "altres" veïns).

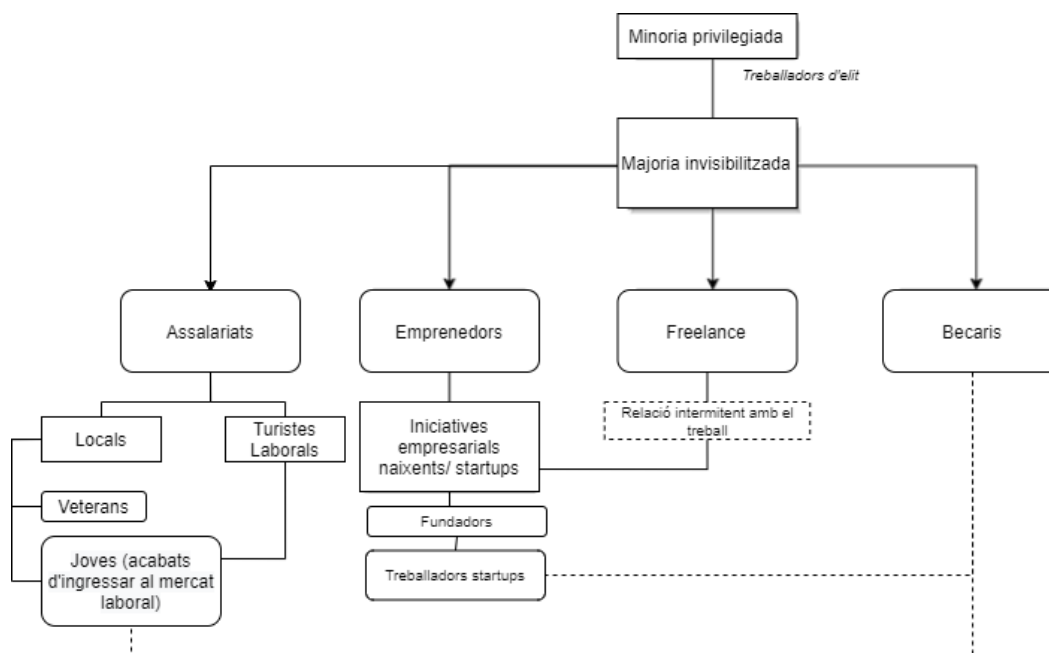
Aquesta composició parteix de formulacions etic envers la relació del tipus laboral amb l'espai construït i es diferencia de la resta perquè la majoria d'informants emprava la seva pròpia posició dins de l'empresa per descriure's en l'entorn sense prendre de referència l'ecosistema com realitzaven els profetes de la informació. Però els treballadors es mostraven poc atrets per l'exercici d'abstracció més ampli que suposava l'ecosistema i la unitat bàsica d'operació era l'empresa per auto-representar-se. La comprensió de la seva activitat laboral sobre l'espai partia d'una mirada des del realisme capitalista: "la sensació generalitzada que el capitalisme no només és l'únic sistema polític i econòmic viable, sinó que ara és fins i tot impossible imaginar una alternativa coherent" (Fisher, 2009: 2). Aquesta percepció tatcheriana de manca d'alternativa ens permet deformar l'esquema anterior per distingir dos pols significatius: els partidaris i els contraris de la Ideologia Californiana Catalana.

1. Uns "treballadors creients" del 22@ eufòrics per les oportunitats de la tecnologia, simpàtics pels canvis i obsessionats pel moviment i l'actualització laboral constant que, majoritàriament, treballaven en espais de coworking i empreses startup.
2. Uns "treballadors agnòstics" del 22@ minoritaris que expressaven desengany amb la realitat laboral urbana produïda. Alarmaven de les problemàtiques quotidianes

que experimentaven (dinàmiques de poder perniciosos dins de l'oficina, jornades excessives, manca de potestat dels treballadors dins la jerarquia empresarial) i per això s'agrupaven en sindicats combatius (principalment de tall anarquista, com la Confederació General del Treball).

Entre aquests dos pols, s'hi ubica la gran "massa" que compon la categoria "en si" i no "per a si" Marx (1867 [2009]) dels treballadors del 22@ que explorarem al llarg d'aquest bloc de resultats. Les condicions objectives per considerar l'existència d'uns "treballadors 22@ en si" existia: un volum suficient de treballadors que compartien condicions laborals formals (una forquilla salarial i jornades similars) i informals (rotació laboral, orígens nacionals i formes de relacionar-se amb els companys), però no existia una composició subjectiva. Com veurem, les construccions simbòliques i subjectives que realitzaven els treballadors no implicaven cap impuls organitzatiu més enllà del mercat. La realitat era que, exceptuant la minoria d'informàtics anarco-sindicalistes que aconseguiria entrevistar, la resta no s'identificava en cap classe més que la creativa. Tal i com ha proposat Thompson (1980 [1963]), la classe social objectivament definida no preexisteix a la seva consciència i producció a través de la pràctica. A l'espai 22@ transformat ni s'hi imaginava ni s'hi realitzava cap pràctica de classe per a si. Aquesta dinàmica descontentava als dos pols -tant a crítics i sindicalistes combatents, com a profetes de la informació i creients del 22@- perquè ambdós imaginaven els treballadors tecnològics com a transformadors socials i espacials (bé fossin neoliberals o revolucionaris).

En segon lloc, l'altre model antropològic que proposo per il·lustrar als nous usuaris introduïts a l'espai urbà transformat sorgeix de l'observació. Segons aquesta perspectiva, els treballadors del 22@ constituïen un grup heterogeni i desorganitzat de graduats universitaris locals i globals que rotaven regularment per diferents empreses del districte i de les principals ciutats europees. Ens centrarem més endavant en aquesta qualitat mòbil del treball al 22@ sota el concepte de treball centrífug, però per ara cal tenir en compte que habiten una estructura espacial mòbil i inestable que tot just sedimenta en el magma social del 22@. Sense cohesió interna i amb múltiples graus d'anòmia, aquesta dinàmica resulta difícil de representar etnogràficament i visual. He assajat múltiples esquemes finals, però tots pequen d'una "il·lusió estructuralista" inexistent en la realitat. En tot cas, i tenint en compte que al 22@ el flux, la mobilitat i la transformació compulsiva dinamiten la possibilitat de concretar grans posicions permanents, proposo prendre com a punt de partida 3 categories: (1) el treballador d'elit com a part d'una minoria privilegiada promocionada per la narrativa del pla com la totalitat dels treballadors del 22@ malgrat ser minoritària en la pràctica. I dues majories invisibilitzades per aquesta retòrica: (2) les múltiples formes d'assalariat que componen la majoria d'usuaris de les oficines de l'espai transformat; i (3) els emprenedors confinats en espais de coworking i d'incubació que, juntament amb formes de treball independent (freelance) i becari, representen els esglaons més fràgils del cos social del 22@.

Il·lustració 15. Tipus antropològics de treballadors del 22@ identificats. Font pròpia.

El treball ideològic de la producció de l'espai concebut ha tendit a unificar en un únic tipus el “treballador del 22@” sense particularitats i diferències però, com si es tractés d'un iceberg, sota els treballadors d'elit es submergeixen altres categories que sostenen un tracte mòbil amb el treball i l'espai. Els treballadors que no són part de l'elit laboral poden dividir-se en les 4 subcategories que mostra l'esquema. Aquesta distinció més global em permetria centrar-me en les qualitats comunes d'aquests agents fins a identificar-ne dues de significatives: el perfil jove dels informants i la relació global que mantenien amb l'espai. Així començava a poder il·lustrar algunes dinàmiques que definien el nou espai transformat. Per exemple, podia distingir dins del bloc d'assalariats entre aquells que mantenien una relació esporàdica amb la ciutat (turistes laborals) i els locals. Entre aquests últims, predomina la pertinença dels “veterans” que reben un estigma edatista que els representa com un treballador obsolet, ja que els expatriats globals eren joves recent graduats que rarament superaven la trentena.

A mesura que m'endinsava en la realitat de l'espai 22@ transformat resultava evident que no podia fer ús de conceptes tradicionals per aproximar-me al treball, ja que aquella realitat no era suficientment sòlida. Els subjectes mantenien unes identitats lleugeres, no es definien com una classe i es vinculaven amb l'empresa a partir de formes individuals i heterogènies més que a partir de la negociació col·lectiva. En els dos anys d'observació en els 4 coworkings analitzats i en les 61 entrevistes realitzades, es repetien de forma estable les dues pautes mencionades de l'edat i el globalisme. La mobilitat internacional esdevenia un element determinant de la força de treball del 22@, però no es pot desvincular del consum en la mesura que els joves expatriats havien trobat en el treball tecnològic de la zona un mitjà per experimentar la ciutat durant un temps delimitat. Això ho anomenarem “turisme laboral”. Aquestes dinàmiques impactaven en les tendències materials del mercat laboral, però també en la producció simbòlica que els treballadors tecnològics realitzaven. El resultat era una relació global amb l'espai i una construcció d'una retòrica favorable envers un estil de vida lleuger i flexible (que explorarem quan abordem la cultura laboral urbana del 22@), així com l'establiment de mesures de control

social per aquells qui incomplien algunes de les normes socials instituïdes, com l'edatisme tecnològic.

7.1 Els argonautes del 22@: espai de flux i globalisme tecnològic

“A l'economia política tradicional el moviment era l'excèpcional, era una perturbació de l'estabilitat, ara l'estabilitat és simplement un moment dels fluxos.” (Lefebvre, 1974b: 220)

El flux ha esdevingut una nova relació amb l'espai per mitjà d'una política asimètrica que té per objectiu disposar-lo per tal que els fluxos hegemònics es moguin lliurement (Santos, 1993). La noció de “flux” ens permetrà recollir en una potent metàfora el conjunt de representacions i pràctiques observades en els informants del 22@. Manuel Castells ha atorgat tot el protagonisme de la seva sociologia a aquesta idea de flux declarant que es tracta de la nova materialitat de la societat: “l'espai de fluxos és l'organització material de les pràctiques socials” (Castells, 1996: 489). Això ha tingut els seus equivalents en estudis urbans clàssics sobre el paper nodal de les ciutats globals (Friedmann, 1995; Sassen, 1994) en el comandament dels mercats financers internacionals i les indústries de serveis.

Per Lefebvre (1974b), la planificació urbana havia esdevingut principalment l'estudi d'aquests fluxos i les seves connexions. Tal fenomen sempre havia existit però la seva escala i velocitat el torna central per la política global: les mercaderies, els diners i les persones es persegueixen arreu del món sense parar (Appadurai, 1996). La conseqüència fonamental d'això per Appadurai (1996) és la dislocació que produeix en el territori. Justament, en aquest punt explorarem com els espais 22@ s'experimenten com un flux pel seus treballadors internacionals connectant-los a narratives, valors i experiències globals. Aquesta anàlisi parteix d'alguns antecedents clau com el programa de recerca antropològica de Stockholm dels anys noranta que va mostrar especial sensibilitat pel sorgiment de connexions transnacionals a partir de la vida ocupacional. La principal conclusió d'aquests estudis (que ja s'interessaven pel simbolisme del treball empresarial de Silicon Valley) va ser determinar l'existència d'una “cultura organitzativa transnacional” (Garsten, 1994). Els estudis de Hannerz (1998) reforcen aquesta perspectiva al descriure els estils de vida trotamón de l'elit de negocis transnacional, mentre que altres autors fins i tot s'hi refereixen com una “classe capitalista transnacional” (Sklair, 2001) clau en l'organització econòmica mundial al facilitar informació i connexions entre localitats.

Aquestes mirades tendeixen a concebre els treballadors com a part d'una elit, fet que hem qüestionat en la caracterització abans traçada del tipus antropològic del 22@, i ho posarem en dubte definitivament amb el concepte de “turista laboral”. Cal tenir en compte que la globalització de la indústria dels serveis i la producció d'espais de fluxos no genera simples productes elitistes, sinó que per una part de la literatura ha comportat el sorgiment d'una complexa cultura empresarial transnacional que ha construït i reestructurat múltiples significats culturals a partir de xarxes transnacionals⁷⁶ (Moore, 2011; Fechter, 2008; Forster, 2000; Micklethwait i Wooldrige, 2000). Per Mongin (2006) aquestes xarxes són formades per “ciutadans globals” que habiten regions concretes del món més que una ciutat en particular. Per això, el punt de partida d'aquest punt és que el 22@ és un espai de flux en el qual els seus actors mantenen una relació inestable amb l'entorn. Aquest espai mòbil i accelerat comporta que la vida urbana que s'hi desenvolupa es constitueixi

⁷⁶ Dos exemples clau son els estudis de Sklair (2001) sobre la classe capitalista transnacional o l'assaig de Sakai (2000) sobre les pràctiques i significats socials dels banquers japonesos.

per connexions temporals, lleialtats internacionals i quotidianitats transnacionals que desemboquen en una experiència i pràctica globals de l'espai 22@.

A partir de la realitat de diferents informants copsarem les formes quotidianes d'experimentar globalment l'espai en el que defenso que és una relació de "quotidianitat transnacional" en el marc d'un espai de flux sovint més connectat amb l'exterior que amb el seu entorn immediat. Posteriorment, aprofundirem en els itineraris que realitzaven els treballadors desplaçats a partir d'un cas paradigmàtic de mobilitat laboral internacional que ens permetrà reflexionar sobre aquesta geografia econòmica global.

L'efecte túnel de la quotidianitat transnacional

Per una fracció significativa d'informants observats i entrevistats el 22@ no eren el seu destí final (en alguns casos sí l'inicial), sinó una parada temporal del seu itinerari que sovint començava en una altra ciutat i continuava després de Barcelona. Tots aquests informants es trobaven en una permanent connexió amb una altra regió (principalment una segona ciutat global europea), fet que els hi demandava grans esforços per renovar els vincles laborals i simbòlics que hi mantenien. Per exemple, es veien obligats a dedicar esforços per mantenir-se actualitzats en la informació social i política d'aquell indret, o en alguns casos visitar-lo de forma regular. En conseqüència, la forma amb la qual experimentaven i es relacionaven amb el 22@ era parcial, intermitent i habilitada per dispositius concrets com l'oficina compartida. Copsem-ne tres exemples etnogràfics.

En primer lloc, observem el cas d'en Bert: un holandès soci d'una startup ubicada al 22@ dedicada a la producció de software que operava en petits equips de 8 a 9 persones des de França, Espanya, Països Baixos i el Regne Unit. En Bert havia arribat a Barcelona l'any 2010 com a treballador d'un dels principals bancs holandesos amb la tasca de trobar inversions locals. En un d'aquest viatges de negocis a Catalunya va decidir instal·lar-se a la ciutat pel temps que hi passava i perquè la seva dona també hi va acabar trobant una feina en un grup hotelier. Tot i haver-se mudat, en Bert visitava quinquennalment els Països Baixos per atendre altres tasques laborals del banc i vincles familiars. La seva relació discontinua amb regions de negocis europees havia començat des del seu temps de banquer, però un cop va deixar aquesta feina per incorporar-se com a soci a la startup de software va incrementar exponencialment aquesta relació amb espais internacionals. Malgrat no tenir més de 15 treballadors, l'empresa tecnològica treballava en xarxa en quatre països i allò implicava diferents avantatges segons en Bert: més accés a personal, clients i capital, però també el seu constant desplaçament entre aquests països.

El seu dia a dia era una rutina que succeïa variadament entre el seu Amsterdam natal, Londres i Barcelona. El 22@ era part d'un paisatge fragmentat geogràficament, però que connectava simbòlicament a partir de les seves activitats laborals. L'opció dels coworkings era un element central per la seva vida mòbil. Havia escollit el 22@ no per una qüestió de prestigi ni per les possibilitats professionals que s'hi podien produir, sinó pel barat sòl en comparació a zones de negocis com Passeig de Gràcia i l'àgil accessibilitat que facilitava el seu trànsit recurrent a l'aeroport:

“La verdad podría haber instalado la empresa en cualquier lugar de la ciudad. No es necesariamente el 22@ donde tenemos que estar. Aquí había muchos espacios abiertos y oficinas del 22@ y no es muy caro. (...) Pero la razón principal era la comunicación: para ir y venir del aeropuerto es fácil en taxi.”
(Bert, 21/2/2019)

Tanmateix, l'elecció del coworking Urbano havia sigut estratègica perquè els permetia accedir a un sistema d'espais d'oficina compartida repartits per les principals ciutats europees. En Bert era un "nòmada d'interior d'oficina" (Molinuevo, 2006) i en la seva quotidianitat internacional intercalava un mosaic d'interiors, però ho expressava amb fascinació i es considerava un usuari privilegiat dels avantatges que tots aquells productes li oferien com a empresari global. Es considerava un "capitalista il·lustrat" i oferia una llibertat als seus treballadors que no havia rebut en el sector de la banca. Hi havia setmanes que ni tant sols coincidien a Urbano perquè els "seus" programadors teletreballaven i tenien un alt grau d'independència i flexibilitat, per exemple: podien començar més tard per logística familiar.

La forma de dirigir la startup al 22@ formava part d'un estil empresarial neerlandès avantguardista segons en Bert. Aquesta era la principal connexió simbòlica que traçava entre el 22@ i Amsterdam: tot aquell "progrés empresarial" que definia en un estil neerlandès de fer negoci l'estava traslladant i normalitzant a Barcelona a partir d'unes pràctiques empresarials que es concretaven en la startup. Com a capitalista transnacional, en Bert se sentia responsable i portador d'aquest canvi i es mostrava convençut que estava afavorint aquella "importació cultural". I vinculava aquesta transformació social amb la modificació en l'espai urbà en dos sentits. Per un costat, amb l'obertura i renovació de comerços. La substitució de bars i botigues de barri de la zona per l'obertura de cafès, botigues d'artistes o 'hubs' de ràdio i media li resultaven un espectacle interessant en consonància al nou món que les empreses construïen al 22@. Però la principal transformació era la producció mateixa d'oficines i coworkings a la zona, ja que el feia sentir protagonista d'aquell canvi urbà:

"Estamos en un lugar muy 'industrial por fuera', casi que de 'urban decadence', pero entras por dentro y tienes luces de diseño, salas de reuniones "super cool", una cocina primer nivel... Esa es la imagen que queremos proyectar como startup, de renovación, del cambio que estamos llevando aquí." (Bert, 21/2/2019)

En segon lloc, observem el cas de la Sasha i la Neftale, usuàries del coworking Juhl i treballadores d'una empresa anglesa que organitzava una gala europea en la que es premiava a les startups més creatives. La Sasha havia aconseguit "desplaçar" el seu lloc de treball a Barcelona i ho vivia com una victòria per sobre l'empresa que ho permetia sota la promesa de mantenir la rendibilitat. Malgrat l'avantatge de poder retornar a la seva ciutat natal, la Sasha admetia que la seva era una pràctica laboral transnacional que comportava problemàtiques concretes que no tindria si es localitzés a Londres amb la resta de companys d'oficina. Coordinava l'assistència del públic d'arreu d'Europa a partir de trucades, així com altres tasques de producció de l'esdeveniment que implicava un treball enxarxat. Resoldre un dels habituals problemes de coordinació que sorgien era una tasca fàcil a l'oficina londinenca, però es convertia en una bateria de videotrucades des del 22@. A mesura que s'apropava la celebració de l'esdeveniment l'empresa afrontava pics de feina i la Sasha els havia convençut per contractar temporalment a la Neftale. Podrien haver treballat des de casa, però la informant acostumava a incorporar-se a Juhl cada any durant aquells pocs mesos en els que deixava de ser freelance.

Les dues es passaven el dia assegudes en taules diferents que quedaven davant per davant i executaven una trucada darrera d'una altra. La veu radiofònica de la Neftale acostumava a preguntar el mateix en francès, anglès, italià, portuguès, català i castellà. "Holy shit",

“merde”, “jesús”. La Neftale era capaç de proferir tots aquests renecs amb el seu accent nadiu quan alguna cosa no anava bé. El dia a dia de les promotores d'esdeveniments era similar al d'una centraleta telefònica. Després de presentar-nos, la Neftale em saludava cada dia amb un nom diferent. “¡Ha llegado Jorge, Sasha!”, “¡Juaaaaan, buenos días!”. Tot i el seu virtuosisme lingüístic, li era impossible recordar el meu nom. No es relacionaven massa amb la resta de coworkers, factor que no afavoria el fet que seguissin els horaris de l'empresa anglesa i no els tempos locals. Acostumaven a dinar poc després de les 12 i les divertia anar provant un lloc diferent del Poblenou, com si fossin visitants de la ciutat malgrat treballar-hi.

El seguiment de l'hora de dinar anglesa per part de les territoriants no era una excepció. La Sasha vivia connectada a l'actualitat política anglesa, no només als seus ritmes laborals i vitals. Això, de retruc, provocava que la Neftale també hi estigués. El tema principal del moment era la planificació del Brexit de Theresa May abans de la seva renúncia davant de les divergències dins dels “tories”. En canvi, mai parlaven de política estatal o catalana. Ambdues defensaven un altre referèndum sobre la sortida de la Unió Europea i una extensió del període de negociació. Conceptes que deien sempre amb anglès. La Neftale suplicava per a que la nova data límit de la sortida britànica encaixés amb la possible visita a Londres que volien fer a l'oficina central i la Sasha ho veia possible perquè les informacions que arribaven a Espanya eren diferents als inputs que rebia dels companys de feina londinencs. Ambdues coworkers mantenien una quotidianitat actualitzada en la realitat anglesa i la seva relació es basava en aquest cosmopolitanisme global. La Sasha havia aconseguit retornar a Barcelona, però seguia connectada als ritmes vitals anglesos que imposava la seva empresa. I la Neftale no es trobava connectada a la seva França natal, sinó al país de l'empresa per la qual treballava.

En tercer lloc, el cas més extrem de connexió transnacional era el de la Sherlyn. Una nord-americana de 30 anys provinent d'una família blanca de classe mitjana que havia crescut en un petit poble de l'estat de Washington. De seguida havia presentat una trajectòria molt mòbil. Després d'estudiar relacions internacionals i de treballar de buròcrata pel Congrés d'Estats Units, havia marxat a Argentina per integrar-se a l'equip de l'ambaixada nord-americana de Buenos Aires. Passaria per una feina a Río de Janeiro abans de trobar la seva empresa actual: Blue Parallel, un empresa de viatges de luxe de Buenos Aires que ofería les “aventures privades de la teva vida”. Oferien un servei per a que persones riques visitessin llocs destacats per la UNESCO de forma personalitzada: muntar cavalls a les Torres del Paine a Xile (16.000€), sobrevolar en helicòpter les cataractes d'Iguaçu (9.500€) o visitar privadament l'Alhambra i després ocupar uns seients de tribuna al show de cavalls de Jerez (18.500€).

Igual que la Sasha, havia convençut a l'empresa portenya de deixar-la treballar des de Barcelona a l'al·legar que calia una supervisió directa de la seva línia de viatges al mediterrani. Aviat faria 11 anys que havia acceptat la feina per una qüestió econòmica i per defugir les tasques de buròcrata, però ara valorava que volia muntar la seva pròpia empresa de disseny d'interiors (inspirant-se en els fundadors de Juhl) per fugir de les exigències dels exclusius clients que demandaven una atenció total. La Sherlyn sempre havia d'estar connectada amb el treball per si sorgia cap incidència durant el viatge i, com la Sasha, això li generava una connexió permanent a un segon lloc. De fet, en el seu cas implicava un tercer, quart i cinquè lloc, en funció d'on es trobessin els clients. Si sorgia un problema durant una ruta a Grècia, per exemple, havia de contactar a l'hora que fos amb la seu central d'Argentina i amb la resta de treballadors que poguessin oferir recursos per

arreglar-ho. Per tant, es trobava enredada en una xarxa global a nivell laboral que li provocava que s'imaginés constantment què succeïa en aquells altres llocs. Això la desunia amb el seu “propòsit”, afirmava, tot i que no definia aquest element més enllà d'enllaçar-lo amb una feina pel seu compte i un contacte cultural “real” amb Catalunya i els catalans.

La Sherlyn afirmava que el treball també tenia un significat i funció cultural per ella, ja que havia sigut el principal mitjà per conèixer altres cultures fins al punt que entenia el xoc i l'intercanvi cultural principalment a partir de l'àmbit laboral. En les seves diferents experiències el treball havia servit de mitjà per aproximar-se a d'altres cosmovisions. A partir d'aquests contactes havia desenvolupat un “relativisme cultural laboral” amb el que analitzava les formes de treball en relació a un patró cultural que reconeixia que calia comprendre. Malgrat això, no sempre superava posicions etnocèntriques, com quan considerava que algunes diferències culturals s'havien de compadir:

“Mi trabajo es muy humano, de equipo y con gente que he aprendido mucho trabajar con gente de culturas diferentes. Trabajar con argentinos, brasileros, españoles, catalanes, portuguesas, griegos... Esto te hace diferente, te hace pensar en 'ok, yo soy americana y trabajamos de cierta forma, pero no podemos pensar que todos trabajan igual'. (...) Como entender también que no todos trabajamos al mismo ritmo, como esta parte muy humana de entender las diferencias y trabajar de una forma positiva y constructiva y entender que todos entendemos cosas diferentes y la importancia de esa comprensión y compasión cultural.” (Sherlyn, 15/6/2019)

El treball havia sigut la forma de la Sherlyn per explorar la diversitat cultural. El seu “estil de treball estatunidenc” havia contrastat amb els ritmes brasilers i argentins, i això li havia comportat problemes amb els seus subordinats. D'una forma similar al que hem vist amb la importació d'una cultura laboral neerlandesa a Barcelona d'en Bert, Fiona Moore i Rees (2008) ha analitzat la construcció d'un “estil laboral” nacional com a vehicle per l'intercanvi cultural en una planta de producció de cotxes alemanya ubicada al Regne Unit. Com en el cas de Moore i Rees (2008), la Sherlyn necessitava d'un conjunt de traductors per a mediar entre els diferents estils culturals laborals. A Juhl, era un subordinat argentí qui li feia de traductor dels conflictes amb l'equip de Barcelona: no havia d'enfrontar-se als treballadors de manera oberta recriminant que no arribaven als objectius com hagués fet una nord-americana, sinó que primer s'havia de fer “amic” seu i després demanar-los-hi una sèrie de favors.

“Yo creo que mi trabajo como americana ha cambiado... Los argentinos en ese sentido aprenden también como trabajan los americanos. A mí me parece que todas las cosas en la vida hay que tener un equilibrio, y los americanos son más eficientes, muy trabajadores y serviciales. Y ellos esperan que tu seas así. Pero a su vez, tenemos una cultura donde una gran parte de tu identidad es tu trabajo y esto para mí no es sano.” (Sherlyn, 15/6/2019)

Per la Sherlyn treballar era la manera més eficient de conèixer una cultura i atribuïa la desconexió que experimentava envers la cultura local pel fet de no haver treballat amb gent local durant els 4 anys que havia viscut a la ciutat. El seu cap argentí havia decidit que per temes tributaris era més fàcil contractar a gent de cada destinació turística com a “autònoms”, mentre que pels càrrecs orgànics de la subseu mediterrània havia determinat no contractar a catalans perquè “coneixien els seus drets”. La solució va ser enviar gent d'origen directament des de Buenos Aires al 22@. Per la informant era ridícul, l'empresa facturava un muntant considerable de diners com per ser tant de garrepes i la solució estrafolària acabava sent més cara: “¡los costos son más! Los boletos de avión, pagar su

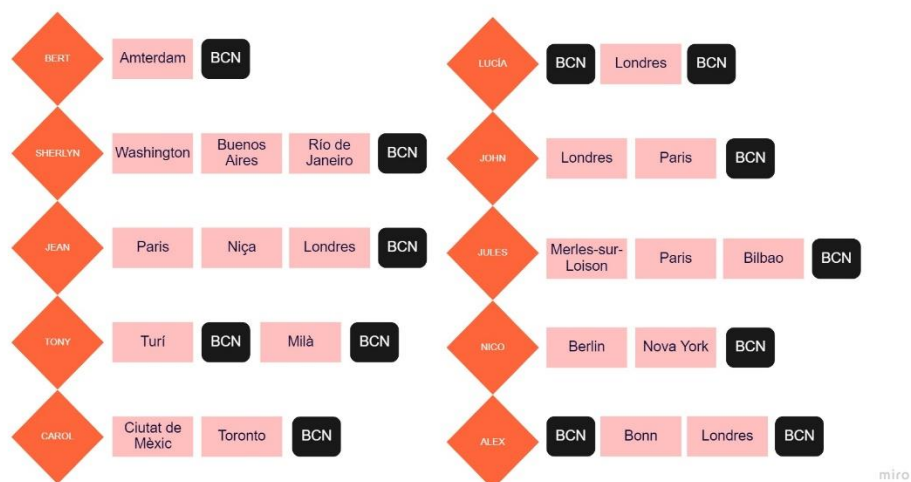
alquiler...” (Sherlyn, 15/6/2019). L’enviament de treballadors contractats en origen havia provocat que els seus companys de feina fossin tots argentins i la informant considerava que allò era una “barrera cultural” que no li permetia connectar veritablement amb la cultura catalana. La informant havia arribat a la conclusió que la solució per deixar-se de sentir “desendollada” de Barcelona i transcendir aquella bombolla sociolaboral que l’aïllava era deixar Blue Parallel i muntar el seu propi projecte submergint-se veritablement a la cultura laboral catalana: “eso es una razón por la que dejaré este trabajo también. Quiero sentirme más parte de la cultura de aquí” (Sherlyn, 25/6/2019).

En resum, els treballadors desplaçats del 22@ realitzaven la seva quotidianitat laboral en diversos indrets de forma simbòlica. Aquestes connexions transnacionals poden generar una noció de dislocació: una experimentació fragmentada de la seva realitat social més pròxima, com si no estiguessin mai del tot “aquí” ni del tot “allà”. La Neftale i la Sasha vivien d’acord a l’actualitat i tradició anglesa. Mentre que la Sherlyn seguia els ritmes d’Argentina i dels diferents clients en la distància. I en Bert es mostrava obsessionat per encaixar a Barcelona les innovacions empresarials culturals que percebia a Amsterdam. El 22@, i més concretament els espais de coworking, eren el lloc on s’importaven aquestes experiències, on la quotidianitat es resolvia amb una multitud de connexions transnacionals que es vivien de forma individualitzada i, en la seva majoria, inconnexa amb l’entorn. Aquesta connectivitat internacional comporta un efecte túnel experimentat per les tres formes que hem vist a partir dels informants: per en Bert s’expressava com una carretera que interconnectava dos pols per mitjà d’un vehicle que el mateix informant conduïa connectant fragments de la ciutat com a destinacions desconnectades del seu paisatge del desplaçament general. La Sasha i la Neftale també expressaven aquest vincle simbòlic, en el seu cas amb Londres, mantenint una actualització constant amb una cultura estrangera. L’efecte túnel aquí pren la funció de connectar dues realitats com en el cas d’en Bert, però la barcelonina (local) es supeditava a la londinenca (global). Però el cas més extrem de l’efecte túnel era el de la Sherlyn, qui no es sentia plenament en contacte amb la realitat local si no l’experimentava laboralment.

Itineraris professionals i circuits globals

La dinàmica del globalisme tecnològic anterior ens indica l’existència d’un conjunt de circuits i itineraris que els informants duen a terme entre les diferents ciutats globals. Com exposava inicialment, Barcelona no té perquè ser el destí definitiu dels informants, malgrat que aquí hi apareix per una qüestió temporal en la recollida de les dades. A més, en moltes ocasions els recorreguts no són lineals, sinó que els informants retornen sobre punts anteriors. Per això, cal entendre aquestes connexions com a formes esporàdiques, no com a rutes migratòries en les quals destaca una tendència fonamental: el desplaçament del Nord global a Barcelona, un fet que s’explica per les qualitats de la ciutat (un menor cost de la vida, uns diferents ritmes de treball i unes opcions vocacionals quotidianes) i que explorarem a l’apartat sobre el turisme laboral.

En el següent quadre que reflecteix l’origen inicial i el recorregut dels informants clau fins a la seva arribada a Barcelona, podem copsar alguns d’aquests recorreguts en ziga zaga i la seva tendència nord d’Europa-Barcelona:

Il·lustració 16. Ciutats en les que els informants clau havien treballat abans d'arribar al 22@. Font pròpia.

En el següent mapa sobre la ciutat prèvia en la que havien treballat els informants clau entrevistats es reproduceix la tendència anterior:

Il·lustració 17. Mapa de la ciutat prèvia en la que havien treballat els informants entrevistats. Font pròpia.

A part de l'efecte túnel abans descrit, els informants descriuen l'existència de circuits globals vinculats a l'oferta laboral tecnològica que configuren autèntiques continuïtats globals en la seva emigració. El teló de fons d'aquest "espai viscut" (Lefebvre, 1979) pels informants és un conjunt d'espais dedicats als fluxos que comparteixen un "sentit global" (Massey, 2008) del lloc. Això és, un conjunt de pràctiques i significats sobre l'espai urbà. Per copsar-ho profundament un cop esbossada la dinàmica més general amb els patrons de desplaçament dels informants, vegem-ho a partir de l'experiència d'en Lenard: un emprenedor tecnològic d'origen francès que s'havia desplaçat pels principals tecnopols

europaus evidenciant l'existència de circuits globals per aquests treballadors transnacionals.

Com bona part dels informants, en Lenard havia reemigrat diverses vegades abans d'establir-se a Barcelona. La primera destinació des del seu petit poble natal del centre de França havia sigut la capital, París. D'aquí es traslladaria a Londres després d'un periple per Nova York i, finalment, seria reclutat per un equip de recursos humans per treballar al 22@. En Lenard era un ciutadà francès que va començar a treballar l'any 1999, després de cursar un màster en Computing Science com a colofó als seus estudis en enginyeria informàtica. La seva primera experiència laboral havia sigut en una startup: ells i tres amics més de la universitat van decidir provar sort en plena bombolla de les puntcom. Era una època on no hi havia bons serveis de servidors i van haver de construir ells mateixos tota la infraestructura per saber si els servidors estaven en funcionament. Allò era el bàsic del més bàsic, explicava, i tot i que la part tècnica el va fascinar, el que realment el va xocar va ser l'experiència de passar de ser una empresa de quatre persones a tenir més de cent treballadors en dos anys. "Con un poco de código, una idea y un poco de marketing, ¡pum! Un crecimiento increíble. Aquí cogí el virus este del emprendimiento" (Lenard, 10/6/2019).

Però l'esclat de les bombolles de les puntcom el 2001 va acabar amb l'empresa que havien muntat i alguns dels socis van decidir abandonar el projecte desanimats amb les negres expectatives. Ell mateix va decidir anar-se'n a treballar per una empresa farmacèutica de París. A en Lenard li interessava trobar una feina internacional per desplaçar-se dins de la mateixa estructura de l'empresa multinacional amb certes garanties econòmiques. Demanaria un trasllat dins de la pròpia farmacèutica parisenca cap a Niça, Sofia-Antipolis, un dels parcs tecnològics més antics d'Europa i un estudi de cas clàssic amb assajos sobre el parc d'autors com Castells i Hall (1994). Li havia encantat el recinte tecnològic, la densitat era molt baixa, la zona era un bosc i li recordava a un petit Silicon Valley envellit. Ocupava una bona posició a l'empresa farmacèutica i era la desena companyia del món en el sector però l'experiència l'astorava: tot era molt "lent", en comparació amb la velocitat amb la que havien passat les coses a la startup. En Lenard estava acostumat a introduir un producte immediatament al mercat, però en el sector de la farmàcia potser podies tardar 10 anys en comercialitzar un producte. La vida a la farmacèutica era pausada i tranquil·la, com els boscos d'aquella zona de Niça, i ell volia acció.

En una visita a un amic de Nova York aquest li va explicar que se n'anava a treballar per una nova empresa anomenada Google, enfocada a la creació d'un motor de recerca d'internet. Encuriós per aquell projecte, en Lenard decideix anar a treballar per ells a la seva primera seu londinenca. El projecte l'havia seduït: el mobiliari, la ubicació cèntrica, l'organització de l'espai i els temps eren completament oposats a la lentitud de la farmacèutica en el parc tecnològic. Quan en Lenard entra a Google al 2006 l'empresa no tenia més de 150 treballadors, poc més que la startup que havia muntat ell. Però al sortir-ne serien més de 2000. L'experiència va ser com una startup: ràpida, divertida, amb funcions molt variades i amb un ambient juvenil. Però a mesura que l'empresa creixia en Lenard va deixar d'agradar-li l'ambient: en una empresa tant gran es perdien els matisos personals i es tenien altres tipus de relacions.

Google es va convertir en una presó d'or per l'informant: et posava a la teva disposició els millors mitjans, però t'exigia un alt rendiment a canvi. Per l'informant hi havia una trampa en l'entusiasme que els informàtics expressaven envers la seva feina:

“Trabajas como quieras, pero trabajas. Necesitas un ratón y dices que quieres esto, y te dan el mejor. Pero tú tienes que darle todo, es algo 'extra-normal'. Yo he trabajado como un loco, pero no fue un trabajo, es como si te gusta el tenis y trabajas de eso. Yo he trabajado como un loco por Google, pero porque me gusta mucha. Es un “trick”, una trampa. Si trabajas de un trabajo que te gusta, que te paga bien, que te dan comida y te pagan bien, no deja de ser un trabajo, ¿sabes? Estábamos muy cansados, pero con una sonrisa” (Lenard, 10/6/2019)

Les conseqüències de l'explotació laboral fan que en Lenard busqui una nova feina. Creia que el sector startup era el que llavors necessitava, volia recuperar un bon ambient de treball que atribuïa al context laboral emprenedor. L'informant és reclutat per Social Point: una startup barcelonina ubicada en un dels edificis del PERI Llacuna del Poblenou. Fundada el 2008 per tres emprenedors catalans, la startup barcelonina es dedica al desenvolupament de videojocs per a mòbils. S'ha convertit en un dels bucs insígnies del 22@ al vendre's 9 anys després per 250 milions d'euros a l'empresa estatunidenca Take-Two. Pel nostre informant, Social Point era just el que buscava. Llavors havia aconseguit una bona posició a Google i tenia un bon currículum pel sector. Després de sis mesos anys vivint en un pis del Poblenou llogat per l'equip de recursos humans es decidiria a emprendre la seva pròpia empresa de videojocs tot activant el capital social i econòmic generat pel seu itinerari per París, Londres i ara Barcelona. En aquest punt es quan decideix reagrupar-se familiarment a la ciutat comtal, ja que les seves filles havien nascut a Londres i la seva parella havia decidit quedar-s'hi fins que en Lenard s'ubiqués formalment. A partir de la seva projecció com emprenedor, en Lenard estava a l'expectativa de retornar a Londres per buscar treballadors freelance pel seu projecte els quals animar a instal·lar-se a Barcelona, ja que els salaris d'aquí eren molt inferiors als de la capital anglesa. Ho tenia mig aparaulat amb dos desenvolupadors que, malgrat viure a Londres, eren d'origen suec i alemany respectivament. Així doncs, ell estava animant a altres a seguir un itinerari que ell mateix havia experimentat feia uns anys.

“Vinimos aquí solamente porque yo tenía la empresa aquí. Mi niña ha nacido en Londres y he trabajado 6 meses aquí para que creciera y nos movemos aquí porque la vida está mucho más barata. Con la empresa aquí no puedo vivir allí. Però ahora estoy mirando, porque tengo una empresa de consulting però quiero volver con ella a Londres para tener recursos. Quizá vuelva a Londres, me gusta, però 2 o 3 años de paz quiero ahora.” (Lenard, 10/6/2019)

En la trajectòria de l'informant els diferents tecnòpols i discursos tecnoempresarials que han desenvolupat les ciutats globals servien com un conjunt de metàfores per dotar de cohesió als nous vincles, intercanvis, tècniques de direcció i distribució de fluxos que s'hi produeixen. Per Ong (2006) es tracta d'espais on es combinen coneixements, s'interconnecten diferents actors i s'assagen diferents ordres socials i simbòlics en xarxes transnacionals. Així, es genera una constel·lació de presències i absències, privilegis socials, valors i regulacions. D'aquests espais no se'n deriven identitats fortes ni estables, sinó formes experimentals i en moviment que donen com a resultat final una nova ètica del capital intel·lectual mòbil basada en l'agilitat del mercat: una “ecologia” de la pertinença que produeix un cúmul de nous problemes socials i règims morals (Ong, 2006).

Es tractaria de zones desterritorialitzades on es concentren mutacions de la ciutadania i que no es defineixen per la geografia tradicional. En els clústers asiàtics, Ong (2005) identifica com es fomenten determinats valors auto-emprenedors i valors contingents al rendiment del mercat. En canvi, en el cas europeu Ong (2005) copsa com la desregulació dels mercats i els fluxos migratoris provocats per la creació de l'espai Shengen han erosionat les formes locals de “fer negocis” com veiem amb en Bert, la Sherlyn i la Sasha. L'obertura a treballadors globals ha generat un imaginari de civilització específic vinculat a aquests tecno-pols, però també a una membresia “post-nacional” pels treballadors migrats que formen els clústers (Soysal, 1994), tensant els límits de la ciutadania fins a la seva flexibilitat (Ong, 1999). En el cas d'en Lenard, resulta il·lustratiu copsar com havia seguit un itinerari transhumant per aquests nous paisatges globals. S'havia convertit en un picafors dels clústers, un saltimbanqui global que el feia sentir sense una identificació nacional fixa, però propera a tota aquella selecció de paisatges d'oficines que havia habitat al llarg del temps.

Com mostra el cas d'en Lenard, en aquests paisatges tecnològics sorgien itineraris i pràctiques que negociaven els sistemes de filiació nacionals tradicionals, com planteja Ong (1999; 2005; 2006). Es tracta d'una “ciutadania flexible (Ong, 1999)”: uns subjectes mòbils que realitzen maniobres fluides i oportunistes en funció de les condicions d'uns mercats laborals globals. Són aquestes qualitats dels mercats les que indueixen activitats i vinculacions inestables i flexibles, definides per la mobilitat i la relocalització en comptes de per pràctiques d'estabilitat (Ong, 2006) i fixació. Els tecno-pols són zones d'hipercreixement on aterren idees i pràctiques neoliberals portades pels seus pobladors globals: “una nova sinergia entre capitalisme global i una ciutadania comercialitzada que genera entorns on les normes basades en el mercat articulen les normes de la ciutadania” (Ong, 2006: 501).

La Sherlyn, la Sasha i la Neftale, en Bert i en Lenard presentaven un vincle global amb l'espai com a part del decorat internacional on succeïen els seus itineraris econòmics. Contradictòriament, la retòrica del 22@ prometia que la zona era un espai únic i intransferible, mentre en realitat els informants com a treballadors de serveis internacionals tenien accés a un conjunt de recursos de forma directa, els quals podien donar forma des d'aquell clúster o un altre, com a “ciutadans flexibles” (Ong, 1999) d'aquella nova oferta urbana global.

Turisme laboral: els argonautes del 22@

“A altres zones de la ciutat tu sents anglès del turisme, aquí sents anglès parlant de tecnologia, és diferent. Sortint de metro Glòries veus hordes de treballadors parlant anglès sobre tecnologia. Te'n vas a Passeig de Gràcia amb Gran Via i et trobes hordes de gent també, però són turistes que parlen anglès. La gràcia del 22@ és que tu pots venir a estudiar, o pots venir a treballar. Et trobes gent ‘friendly’, hi ha el mar al costat, unes infraestructures adequades, això és com unes vacances treballant per la gent de fora” (Andrés, 5/11/2019)

La internacionalització del 22@ ha tendit a l'atracció d'un perfil laboral específic que definirem com a “turista laboral”. Es tracta d'un jove europeu (majoritàriament del nord i el centre) recent graduat en alguna enginyeria o en gestió d'empreses que segueix un patró específic: viu a la ciutat per períodes delimitats i reduïts (entre 1 i 3 anys) i el treball en una companyia tecnològica esdevé el mitjà per poder conèixer la ciutat, explorar-la i viure-hi una experiència extra-laboral. Com una forma de fer turisme en profunditat, el treball és la via per tenir accés i recursos com a turista de llarga durada a Barcelona. En el

següent punt descriurem aquest fenomen a partir de (1) micro-entrevistes a peu d'oficina, tècnica més pròpia del periodisme que vaig escollir estratègicament perquè la majoria d'informants no acceptaven una entrevista en profunditat, i (2) seguint les lectures que altres informants feien sobre el mateix. A més, també (3) explorarem un cas complex que permet copsar els intrínquils d'aquesta dinàmica en el context de la ciutat neoliberal. Degut a aquestes constants altes i baixes de personal global, defensaré és que la inclinació exterior del model econòmic del 22@ implica que el projecte urbà té un rol clau en el privilegi de "classes externes" per sobre de les necessitats i qüestions locals (Peck, 2005; McCann, 2007) fet que succeeix en la dinàmica general del globalisme tecnològic.

Un concepte per eliminació

Els atractius turístics de Barcelona són tan evidents com la indústria que al seu voltant s'hi ha aixecat. En aquesta, el 22@ ha esdevingut un annex en webs i anuncis per empreses turístiques que reclamen al turista no només una visita puntual, sinó una estada prolongada a la ciutat. Així definia el principal portal d'expatriats a Barcelona el 22@:

"Espanya i Barcelona es van veure molt afectades per la crisi econòmica mundial i encara tenen problemes amb l'atur, i en particular la desocupació juvenil. No obstant això, amb la seva situació geogràfica com a ciutat portuària, bona infraestructura de transport, un gran estil de vida que atrau multinacionals i empreses estrangeres i, per descomptat, l'enorme indústria turística de la ciutat, encara hi ha moltes oportunitats per als que busquen feina, especialment per a aquells que parlen espanyol i/o català juntament amb anglès. Els sectors bancari i logístic són especialment importants i, en l'actualitat, la ciutat està transformant amb èxit el districte de Poblenou en un centre tecnològic (anomenat 22@) a l'estil de Silicon Valley." (Barcelona Life, 2019: s.p.)

Un conjunt de professionals expatriats formen el fenomen del "turisme laboral" donant com a resultat les descripcions que els informants compartien: plantilles laborals formades íntegrament per divisions estrangeres, ràtios que superaven el 80%⁷⁷ segons les descripcions dels informants i una mobilitat laboral superior en companys de feina europeus. El 22@ era una de les principals fons de recursos per aquests expatriats i les empreses internacionals buscaven aquests perfils, algunes fins i tot els contractaven en origen a partir de la divisió local corresponent o els "importaven" de la competència estrangera. En aquest sentit, hem de prendre en consideració que el turisme laboral també és un fenomen present en l'emprenedoria. Mar Galtés (2020) l'ha batejat com les "guiris.com" posant de manifest les capacitats de la ciutat per atraure a joves professionals entusiasmats amb el clima, l'arquitectura i l'estil de vida local. En el seu concepte, la periodista catalana ha desconsiderat factors estructurals del mercat laboral com els que hem pogut copsar en el cas dels emprenedors globals.

És des del punt de vista dels assalariats internacionals que el fenomen s'expressa profundament i de forma més ordenada, permetent-nos abordar com es fusiona en una mateixa estada treball i turisme. Per la majoria, es tracta d'una lògica post-Erasmus. El desplaçament laboral és la via per descobrir la ciutat i això obra un flux internacional de treballadors que acostumen a desinteressar-se per la millora de les condicions laborals, ja que abandonen amb relativa celeritat la feina. Això genera una corrent d'obriers digitals

⁷⁷ Les úniques dades oficials existents són un informe sobre el cens dels treballadors realitzat per l'Ajuntament l'any 2015 en un informe propagandístic sobre els 15 anys de desenvolupament del 22@. Segons aquest registre, l'11% dels treballadors del 22@ eren estrangers l'any 2015 (Ajuntament, 2016 - 22@ 2000-2015: El districte de la innovació de Barcelona).

globals fàcilment substituïbles i altament interessants pels empresaris perquè així poden estandarditzar a la baixa les condicions laborals.

La retòrica oficial del 22@ remarca les virtuts envers la captura d'aquest "talent" internacional com una de les genialitats i signes de l'èxit de la renovació urbana. Els ideòlegs en cap del pla 22@, capitanejats per Miquel Barceló, tenien clar des dels inicis que el nou leitmotiv de la transformació urbana ja no podia ser el gastat turisme, explotat des de les olimpíades, sinó la innovació i el treball tecnològic: "sense talent no hi ha economia basada en el coneixement i aquestes persones decideixen viure i treballar on penses que es donen les millors condicions. Promoure aquestes condicions serà una de les funcions essencials de les noves polítiques públiques" (Barceló, 2016: 105). Però la dependència econòmica i simbòlica realment existent envers al sector turístic (el model productiu realment existent) els evoca a una contradicció entre el mercat i el lloc de l'experiència, ja que en la majoria de casos els treballadors atrets no ho fan per les qualitats del 22@ o dels treballs que allà s'hi ofereixen, sinó que es tracta dels peatges per accedir als atractius climàtics de la ciutat. Per exemple, en Renaud, un científic francès de 29 anys que analitzava dades en una empresa dedicada a l'optimització de processos empresarials, portava 1 any i mig a Barcelona i creia que la ciutat era l'enveja dels seus amics que el visitaven de França. El que per ell era un dia de platja normal després de la feina, pels seus amics francesos era un estil de vida vacacional i recreatiu:

"Barcelona es una ciudad grande con un montón de oportunidades laborales, pero sigue teniendo una talla humana. Te mueves sin problemas, hay seguridad, aunque la gente diga que hay mucho 'pick pocket'. Es una ciudad con mucha luz y un clima genial. Puedo disfrutar de la playa casi hasta noviembre todos los días y es una suerte. La gente que me visita me lo dice, tu siempre con sol Renaud. Y al final, los amigos de fuera me dicen, 'ostia cabrones, los fines de semana parece que estéis de vacaciones' y digo sin duda, esto es un break enorme. Aquí el viernes a las 3 acabamos, entonces cuando estás en un periodo con buena temperatura, pues yo me voy directamente a la playa a bañarme y tal, y claro, estas en bañador todo el fin de semana casi y dices, joder, es que esto hay gente que se va de Alemania a Alicante para tener esto." (Renaud, 7/11/2019)

Per la seva banda, la Hannah, informàtica que havia acabat feia poc el seu grau a Bèlgica, reconeixia que a Barcelona tenia un treball inferior en termes salarials i de responsabilitats al que podria accedir a Brussel·les, però li permetia fer vida a la ciutat. Havia acceptat el treball actual com a "tècnica junior de suport IT" en una consultora de múltiples serveis digitals feia menys d'un any, i considerava que havia sigut la via més ràpida per instal·lar-se a Barcelona. Ja coneixia la ciutat pel seu Erasmus i en aquest retorn es permetia visitar-la amb profunditat.

"Hace mucho tiempo quería venir a Barcelona. Es una ciudad cómoda, la mejor ciudad para vivir y trabajar. Es grande y pequeña al mismo tiempo. Yo tomo mi bici personal y voy a todas partes. Es organizada, todo funciona bien. Hay de todo. Quizá cobro menos aquí que en Bruselas, porque allí sabes a qué empresa ir y aquí es más difícil. Pero en otro lado no puedo hacer mi vida de vacaciones y trabajar a la vez como en Barcelona." (Hannah, 18/11/2019)

De forma similar, en Vandor havia abandonat el seu Utrecht natal per passar un període indefinit a Barcelona. Considerava que el principal motiu d'atracció de la ciutat no era el 22@, sinó la seva gent i la platja, fins i tot evocava a l'històric eslògan de l'expansió turística espanyola: "Espanya era diferent".

“Barcelona está muy a la altura para mí, pero no por los trabajos porque al final lo importante es la gente. La gente que tienes en Barcelona no la tienes en otros sitios. Por qué ya es otra historia: por la playa, por la comida, por el buen tiempo o por el buen rollo, no lo sé. Aquí la vida es diferente.” (Vandor, 9/12/2019)

La vida dels expatriats del 22@ era similar al d'unes “colònies urbanes” per adults. Tallers de respiració i meditació, afterworks en terrasses d'hotels, sessions de “mingle”, nits de jocs, cursos de batxata, aixecament de pedres la platja i “silent parties”, eren algunes de les activitats que aquells “informants fast-food” em compartien. Segons els seus relats, existia una veritable infraestructura orquestrada per un conjunt de webs, fòrums i blogs que acompanyaven d'alguns naixents models de negoci per oferir serveis -principalment d'oci i recreatius- als turistes laborals. Aquests, disposaven de temps, diners i de la voluntat per viure experiències a la ciutat. La seva intenció no era només participar d'aquelles activitats, sinó introduir-se i barrejar-se entre els locals consumint i adoptant algunes de les seves pràctiques. Nakamura (2002) ha anomenat aquest fenomen “turisme de la identitat” i l'ha descrit com l'adopció d'altres identitats per part de turistes que creuen haver experimentat l'estil de vida nadiu real quan visiten les seves destinacions. Són “neo-locales” (Maza et al., 2018): habitants a temps parcial però prolongat que conviuen amb els locals, els turistes i generen noves comunitats (Maza et al., 2018). Més que experimentar una certa “catalanitat”, aquests neo-locales (ibíd.) cercaven un període vacacional a la ciutat una altra forma de ser ells mateixos. Com en Vandor i en Renaud, els informants relataven com “a Barcelona” eren una altra versió més relaxada i ociosa de si mateixos.

El fenomen de turisme laboral havia comportat un descobriment d'uns “altres” per part dels assalariats entrevistats. Els “locals” imaginaven “als globals” de formes diferents, els pocs informants crítics observaven el fenomen des de la indiferència i la preocupació en relació al seu estatus i el significat d'aquella mobilitat global, mentre que una altra part vivia amb excitació els entorns laborals pluriculturals. En ambdós casos, els treballadors internacionals eren representats com a símbols del fenomen de mobilitat que condicionava el funcionament en flux de la divisió laboral del 22@. A tall d'exemple, una informant anarcosindicalista expressava aquesta relació d'alteritat amb els globals com a signe d'alienació i es mostrava preocupada pels efectes en termes de cronificació de les condicions laborals i de no superació de la precarietat laboral que implicaven:

“Yo entiendo que el 22@ le tire a la gente de fuera que viene aquí a pasar un largo verano, si es lo normal. Tienes tu curro y tal y es lo suyo porque luego se irán, es eso la alienación, ¿no? Pero yo no soy de tantos cambios. Nosotros nos quedaremos aquí y tendremos los mismos curros sin que a ellos les importe cobrar menos mientras están aquí de vacaciones.” (Marta, 9/12/2019)

Una altra de les informants sindicades es queixava de l'impacte que el fenomen de turisme laboral tenia en el seu treball per projectes. Ella i els seus companys eren subcontractats en funció de les necessitats d'un pic de feina i la majoria d'equips eren formats per joves europeus. Si el projecte “queia”, deia referint-se a la seva interrupció, els llocs de treball també desapareixien, però tal provisionalitat no aixecava suspicàcies ni protestes entre els treballadors globals, els quals experimentaven una rotació laboral encara més significativa que la d'un treballador del 22@ local. Segons la informant, els empresaris “jugaven amb els guiris”:

“Ara estic treballant per projectes de suport a Nike o Google o a qui sigui. Ens contracten i nosaltres contractem una sèrie de gent pel projecte. Si el projecte desapareix, el teu contracte també. Lo més fort és que el 80% som gent estrangera! I ho diuen molt alegrement per la diversitat que representa a l'empresa. Però es gent que ve i marxa. Està un temps a la ciutat i si el projecte cau ells en busquen un altre i no protesten. A tots els llocs que tenen ‘call centers’ com T-System o Liberty o algun altre, juguen amb això, amb els guiris. Es en ‘plan’ que saps idiomes, tens una oportunitat de treballar a Barcelona, tens aquestes condicions que ja saps que són temporals perquè no et quedaràs aquí per sempre. Jo escolto cada dia com fan entrevistes a ‘mogollón’ de gent de llocs diferents. Venen anglesos amb experiència d’un any o dos anys i els contracten directament. Són tots jovenets, si jo soc la més iaia del projecte crec, ja! Son gent joveneta, acaben d’acabar la carrera, i estan de pas, volen tenir l’experiència de viure a Barcelona. Molts diuen que les condicions ja els hi van bé i aquest és el problema: ‘a mi me viene bien’. Si clar... ‘te viene bien a ti, ya lo has dicho, ¿y los demás?’ No hi ha ‘unos demás.’” (Clara, 31/7/2019)

En Gerard, un assalariat interessant en muntar una startup, descrivia un “ells” pejoratiu dirigint-se als turistes laborals. Havia intentat tirar endavant una nova empresa amb un d’ells, havien fet reunions i, fins i tot, explorat formes de finançament, però ell creia que es tractava d’una “pose”. En realitat, eren joves enginyers estrangers que estaven fent un any sabàtic a Barcelona, treballaven d’alguna cosa per sobreviure i coquetejaven amb l’emprenedoria. Reconeixia que participaven dels esdeveniments en coworkings -berenars de finançament, xerrades amb inversors, pitch d’emprenedors- com una forma de conèixer gent o lligar, però l’àmbit empresarial no era el seu interès principal:

“Tenen una idea de negoci però no es veritat, saps? És com una ‘pose’. Vull dir que quan intentes parlar amb ells sobre el projecte, però vull dir parlar de veritat per desenvolupar-lo, veus que realment no li dediquen el temps ni l’energia per fer-ho, no diguem ja la ‘pasta’! Van a les xerrades i els cursos com qui s’apunta a ioga perquè la majoria que treballa per aquí son ‘staff’ d’empreses internacionals. Tot és de cara a la galeria, deuen venir per conèixer gent i suposo que és una manera més de lligar. Potser jo també ho faria d’anar a aquestes reunions si me n’anés a viure fora i estigués sol.” (Dídac, 4/4/2020)

Per la Paula, una informàtica barcelonina que treballava per una multinacional francesa, el funcionament real del 22@ no s’explicava tant a partir de la innovació productiva sinó dels baixos salaris que permetien a grans empreses contractar treballadors a baix cost. Els turistes laborals eren una part important d’aquestes plantilles segons ella, i la platja i l’oci tenien un paper central en la seva atracció. Considerava que l’objectiu final d’aquesta dinàmica era mantenir “sexí” la ciutat atraient amb el seu màrqueting tecnològic i de ciutat de platja a “xavalets” europeus:

“Tot això de Barcelona com a ciutat d’innovació és una mica pantomima de ‘mercadotecnia’. Al final, el que et venen són moltes empreses i treballadors de fora. És més un exercici de màrqueting, de mantenir Barcelona sexí a nivell de grans empreses: ‘ven que tendrás playa’, venen aquí i troben ‘developers’ que estan ‘pasando el verano’ i els contractes per 22.000€ perquè són ‘xavalets’ de 23 anys suecs que passen dos anys aquí sent programadors d’una pagina web que viuen dos anys de la seva vida de platja i festa. Que està genial, eh, però estem creant una mica una bombolla i això surt a compte a nivell de costos? No som un Silicon Valley, ells tenen una inversió grandíssima i aquí no. Aquí només tenim la platja.” (Paula, 8/5/2019)

El turista laboral re-visitat

Per aprofundir en la noció de turisme laboral proposo endinsar-nos en el cas de la Claire, una jove francesa que podria ser considerada una turista laboral. La Claire treballava per Mottle, una empresa francesa del 22@ que creava productes personalitzats que venia en línia (des de tasses a bosses). Una feina que poc tenia a veure en la seva llicenciatura en Dret i la seva especialització en polítiques culturals. L'empresa es trobaven en un edifici industrial consolidat de la zona del Bogatell al Poblenou. Allà compartien dues plantes amb dues stratups més que es trobaven en ple creixement. A mesura que s'havien consolidat, les tres empreses havien decidit introduir-se al negoci immobiliari i comprar la nau on es trobaven, així com reformar-ne altres per llogar-les a empreses i emprenedors sota el nom de Bilt.

La feina de la informant era gestionar les vendes i els comptes que l'empresa feia a França. Era el seu primer treball a Barcelona i havia sigut fàcil trobar-lo, el seu perfil formatiu i els idiomes que parlava (francès, castellà i anglès) la convertien en un perfil interessant per les empreses del 22@. Però aquell no era el seu treball somniat, admetia que si treballés a França podria trobar alguna cosa molt més ben pagada en el seu sector, el cultural, organitzant esdeveniments o gestionant un teatre o un cinema. La única raó per treballar a Mottle eren els diners i identificava aquest criteri amb la resta de 15 companys de vendes de la divisió, tots francesos. Els seus col·legues de treball també feia poc que estaven a Barcelona. De fet, ella feia 10 mesos que treballava a Mottle i començava a ser de les que tenien més antiguitat. El més veterà era l'Adam de Bordeus, el seu cap que feia just 2 anys que vivia i treballava a Barcelona.

Des de Barcelona, Mottle dirigia les vendes a diferents països del centre i sud europeu, principalment Itàlia, França, Alemanya i Espanya. La Claire afirmava que cada secció responsable d'un país es trobava completament etnificada: la majoria de treballadors de l'equip de vendes d'Espanya eren persones migrades de Llatinoamèrica, mentre que la divisió italiana i alemanya era composta per expatriats d'aquests països tal i com succeïa amb la francesa. A més, en funció de l'idioma que parlaves el sou canviava a Mottle, tot i que la posició i funcions fossin les mateixes. Els francesos tenien un salari superior als que parlaven espanyol i als italians, però inferior als alemanys, independentment que cadascun fes entrar més o menys diners a Mottle en concepte de vendes. Amb el temps, la Claire havia après els intrínquils de la feina i sabia com complir els mínims d'objectius en vendes sense esforços extra. Aquella situació de temporalitat li semblava absurda i considerava que el seu treball només servia per enriquir un tercer, ja que en els primers mesos havia fet entrar més de 50.000€ a la companyia, però ningú li havia recompensat. Admetia que les condicions a França serien millors i li generava temor el fet de quedar-se encallada en el treball de Mottle, tot i que ho considerava improbable perquè els treballadors eren "intercanviables":

"No quiero pasar 40 años en una empresa para jubilarme y morir. No me interesa. Así que mi plan de verdad para el futuro sería abrir un negocio mío, sabes? No sé si una startup, porque no tratan muy bien a los empleados y solo piensan en crecer. Igual que en Mottle, para ellos somos canviabiles los trabajadores. Somos botables, ¿sabes?." (Claire, 9/12/2019)

Aquestes condicions laborals es sumaven a una organització obrera simulada representada pel fet que el lideratge sindical el realitzava el cap de recursos humans. Això, incrementava les irregularitats a la feina i garantia unes condicions inestables: canvis de

posicions tot i les definicions contractuals i l'encadenament de contractes temporals fins el límit legal per l'acomiadament. Segons la informant, advocada de formació, aquella situació era completament alarmant, però l'acceptava per desconeixement del dret laboral espanyol:

“Mi jefa es la jefa de recursos humanos y está en el sindicato. Hubo una elección falsa, forzaron a los empleados a votar sin elección, no podíamos elegir de verdad. ¡Es la jefa de recursos humanos! Y así todo. Constantemente cambian la gente de trabajo, firmas para un puesto, pero te cambian fácilmente y es eso, o la puerta. Yo tengo un contrato temporal y no dan contrato indefinido. Te dan dos contratos temporales, te renuevan una vez, y luego fuera. Hay muchas empresas así por aquí. Yo he estudiado derecho laboral, pero francés. No conozco el español, y pienso que se aprovechan de eso, de que no sabemos cuáles son nuestros derechos exactamente. Cuando pasan cosas así no sé si es legal o no. Creo que es ilegal, pero mira, pensé que ¿qué voy a hacer? Si quieres ir al tribunal contra ellos tienes que contratar a un abogado, es muy caro y no sabes si vas a ganar.” (Claire, 9/12/2019)

La ignorància dels seus drets com a empleats coexistia amb una nul·la solidaritat laboral. La informant atribuïa aquest fet a un “multiculturalisme laboral” segons el qual es dividien els departaments per diferents fronteres culturals que servien per esquivar possibles formes d'organització obrera. És a dir, tot i que admetia que els francesos eren més donats a la protesta, aquesta pulsio no permeava a la resta del corpus empresarial perquè cada secció (italiana, alemanya, espanyola, francesa) funcionava de forma aïllada de la resta. A més, la Claire conclouïa que els treballadors francesos, igual que ella, no s'involucraven perquè ningú considerava que treballaria molt més temps a l'empresa.

“Es todo muy cultural, en el departamento francés no hay tanto tabú en quejarse. Nos indignamos y hablamos más de nuestros derechos y de hacerlos respetar. Sabemos que hay cosas que no son justas, pero no hacemos nada porque está muy separado: los italianos con los italianos, los alemanes con los alemanes... Tú lo ves que trabajan diferente en función de la nacionalidad. Pero la gente no quiere involucrarse demasiado porque no se ve para mucho tiempo en la empresa. Solo quieren su plata y ya está. No hay mucha relación entre los diferentes departamentos divididos por nacionalidad. Es multicultural, la gente no se mezcla. Todo el mundo habla español más o menos, puedes compartir con la gente, tenemos 'afterworks' y esas cosas, pero participamos poco. Yo no quería quedarme aislada con los franceses tampoco, pero es más sencillo así.” (Claire, 9/12/2019)

La única activitat que superava momentàniament aquest multiculturalisme desorganitzador eren les cerveses que organitzava Mottle. Molts dels treballadors acabaven d'arribar a la ciutat i no coneixien a ningú, així que aquella era una de les primeres oportunitats per socialitzar que tenien. Això generava relacions socials endogàmiques entre els turistes laborals, ja que els companys de feina es convertien amb els amics per visitar i dur a terme activitats per tota la ciutat. La relació de companyonia en poques ocasions derivava en l'organització laboral i, finalment, la Claire havia decidit “deixar-se portar” per aquella mobilitat: “mi proyecto aquí en Barcelona es temporal. No está definido, pero después quizá vaya a Italia, Me estoy dejando ir por lo que pasa en mi vida” (Claire, 9/12/2019).

Per acabar, la idea de fons del globalisme tecnològic i la seva expressió en fenòmens com l'efecte túnel i el turisme laboral és que el model econòmic del 22@ implica un projecte urbà que atorga un rol important a la circulació de treballadors estrangers. Tal flux no només menysté qüestions i necessitats locals, sinó que permet estandarditzar a la baixa les condicions laborals que uns treballadors temporals estan disposats a acceptar, sempre i

quan compleixi els mínims per poder experimentar la ciutat. La innovació, la recerca i el negoci tecnològic han esdevinguts nous conceptes clau pel desenvolupament urbà capitalista. Són eslògans per expandir la producció de l'espai de la ciutat neoliberal a partir de narratives legitimadores que amaguen la seva connexió amb altres fenòmens com la turistificació. Com a conclusió, podem considerar que aquests “argonautes del 22@” habiten el flux amb majors i menors discrepàncies, com hem comprovat en el cas de la Claire. Ideològicament, les empreses tecnològiques s'excusen en un suposat “canvi cultural” que succeeix a l'exterior de la companyia, com si no prengué forma en la mateixa. Sota la transformació social envers formes flexibles i dinàmiques d'organització espacial i laboral camuflen el descens dels drets socials i laborals com si fossin anhelats pels propis treballadors. Així sorgeixen retòriques i imatges sobre utopies urbanes capitalistes on la mobilitat laboral esdevé a sinònim de llibertat i empoderament. Així ho exposa el fundador de Glovo:

“Es una tendencia, fuera de Glovo y de estas empresas tecnológicas, esto es una tendencia en la sociedad. Queremos más flexibilidad, no queremos jefes, queremos hacer 2 o 3 trabajos a la vez, ¿no? Empieza a ser una realidad. Sería maravilloso que un Glover pudiera estar en Milán, y que decidiera que quiere vivir 3 meses en Barcelona i luego en Lisboa i ser Glover... Puede vivir en diferentes ciudades sin hacer grandes esfuerzos porque ya sabe cómo funciona la app.” (Oscar Pierre, 2021⁷⁸)

7.2 Obsolescència laboral i edatisme tecnològic

“La frenètica rapidesa del desenvolupament torna obsolet el vell coneixement i encoratja entre els qui treballen en informàtica el concepte de joventut entesa com estil cultural.” (Mörck, 1994: 162)

L'apologia d'un treballador àgil, adaptable i flexible era enllaçat pels informants a una representació social de la joventut, tal i com planteja Mörck en la cita inicial. A aquesta segona dinàmica que defineix el tipus de treballador tecnològic l'anomenarem “edatisme tecnològic” i parteix d'una categorització del treballador sènior des de postures gerentòfobes. De forma estigmatitzant, s'associaven disfuncions als treballadors majors de cinquanta anys a l'hora d'executar la cultura laboral del 22@, identificant-lo com un subjecte lent, local i inflexible incapaç d'assolir la representació social ideal d'un treballador entrenat pel canvi constant, la velocitat i la globalitat. La joventut era un dels factors explicatius del fenomen de mobilitat laboral vist anteriorment, pels informants l'edat feia acceptable que els joves recent ingressats al mercat laboral visquessin en perpetua rotació. Però a la pràctica, la construcció social de la joventut era elàstica, i existia una extensió d'aquest factor legitimador en informants que tenien més de 35 anys. Per exemple, en Víctor, treballador d'una startup mostrava com l'edat era un artefacte cultural representat socialment a partir de tòpics que justificaven la mobilitat. Per ell, un treballador gran es tornava més “pesat” i menys apte:

“Si que es cierto que cuando lleguemos a cierta edad, si estás bien en una empresa te quedaras en una empresa. Porque dices mira, ya no tengo edad para ir danzando y tienes curriculum. Pero si te quieres mover no hay problema, adelante si eres joven. Cuando ya eres más mayor esto de moverse tampoco lo puedes hacer bien,

⁷⁸ Entrevistat al canal de Youtube del coworking Itnig, cpaitol 46. Disponible a: https://www.youtube.com/watch?v=0TWo1b3_3ak&t=5s

no eres ágil como lo es un joven, te cuesta aprender y te vuelves más 'pesado'.
(Victor, 11/8/2019)

Un exemple de l'extensió de la mobilitat en edats superiors als 40 anys és la d'en Romeu, expert en ciberseguretat de l'elèctrica OmniRoux i un dels pocs informants que havien complert la cinquantena que podia entrevistar. Feia tot just 2 anys que havia entrat a l'empresa i seguia una política d'estades curtes en companyies per mantenir un currículum variat expressament. Igual que els companys del sector més joves, canviava de feina cada 2 o 3 anys. La mobilitat laboral per ell era una forma de mantenir un aprenentatge laboral "on tour" i així contrarestar les opinions que el consideraven un treballador "desactualitzat" i que cada cop feien més difícil superar entrevistes de feina. La rotació laboral li permetia presentar un relat sobre si mateix com un treballador que adquiria nous coneixements, habilitats i pràctiques. Moure's cada 2 o 3 anys era per ell una forma de no "envellir" com a professional. A mesura que s'havia anat fent gran, havia decidit suprimir el concepte de "jubilació" del seu vocabulari, a diferència de quan era més jove i solia valorar que es podria jubilar en l'empresa on es trobés si hi estava a gust. Vivia aquestes opinions com un tabú, ja que estava convençut que mostrar aquestes opinions podia activar els tòpics sobre el treballador sènior del 22@ i definir-lo com una figura inactiva i desinteressada per nous reptes:

"Ara mateix estic fent un tipus d'activitat que m'agrada i m'atrau però en 2 o 3 anys vista buscaré noves necessitats personals de millorar i actualitzar coneixement. Ja no tinc és la voluntat de jubilar-me, ni aquí ni enlloc. No es una cosa que em plantegi. (...) A la que vegi que no milloro, que no m'actualitzo, marxaré i buscaré un lloc on tingui aquest nou repte." (Romeu, 24/7/2019)

D'altra banda, l'Adrià -programador per una companyia de serveis que acabava de tornar la trentena- associava l'actualització professional a l'edat i es referia a una capacitat d'adaptabilitat "actual" que a mesura que creixés perdria: "(...) no va ser difícil adaptar-me, la feina és similar i només t'has d'actualitzar tu, conèixer les quatre coses noves i fer-ho ràpidament. Sóc molt camaleònic de moment i ara puc acceptar els nous reptes, encara sóc jove" (Adrià, 3/6/2019). En aquests diferents relats dels informants existeix una preocupació per la "desadaptació" al canvi que s'identifica amb el fet de no acomplir un prototip cultural de treballador àgil. L'edat pren una dimensió clau en les seves narracions. L'envelliment és identificat com un mal que els impedeix complir l'ideal cultural de "velocitat". Virilio (1997), principal pensador sobre el terme, ha afirmat que la subordinació a la velocitat implica l'existència de relacions de poder i ho associa a les dinàmiques culturals d'una accelerada acumulació capitalista. Partint de la terminologia de Virilio (1997), al 22@ hi operava una "economia de la velocitat" que entortolligava un conjunt de fenòmens materials -mobilitat laboral, tendència d'unes condicions laborals a la baixa, caça del talent, turisme laboral- amb una dimensió simbòlica que erigeix com a blasó del districte tecnològic un treballador jove i internacionalment mòbil.

Per copsar en profunditat les estratègies d'adaptació dels treballadors majors de 40 anys, així com per entendre els efectes que té l'estigma de l'"obsolescència laboral" sobre el personal sènior, analitzarem la situació d'en Ricardo: un informàtic de 52 anys que havia decidit estratègicament desfer-se dels tòpics de l'edatisme tecnològic que el consideraven un treballador desfasat convertint-se en un expert en la metodologia Scrum (fórmula per organitzar el treball tecnològic típic de les startups). Així doncs, a continuació defensaré que l'informant realitzava una inversió simbòlica per fugir dels valors de l'estigma edatista tecnològic del 22@.

Treballadors descatalogats: estratègies de reconversió simbòlica i estigma

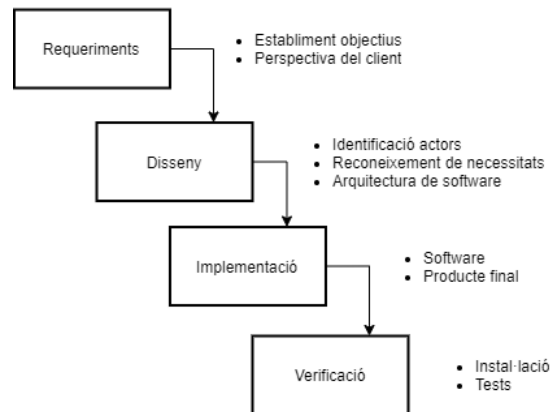
En Ricardo feia poc que havia complert els 52 anys i en les nostres converses li agradava recordar com s'havia transformat el sector de la informàtica. Afirmava que hi havia una època a principis dels 2000 on havien sigut treballadors altament preuats i es reconeixien com a una mena d'estrelles del rock. Però aquell estatus havia desaparegut progressivament durant la crisi de les puntcom, moment en el que els professionals de la informàtica havien patit també una crisi d'identitat segons en Ricardo. Ara eren els "mecànics" de l'economia:

"Había uno que nos comparaba con los mecánicos. Los mecánicos de coche cuando empezaron eran los reyes del mambo. Ahora es el tío que te saca la pasta cuando el coche se te rompe. A los informáticos se les ha perdido al respeto. El amigo informático era un logro, eso ya pasó a la historia, ¿vale? El informático es una persona trabajadora más. Como mucho tienes el estereotipo de ser extraño, que hablas poco. El estatus que teníamos ha muerto. Yo lo viví y ha sido fulminante: no han pasado ni 20 años. Duró poco. Hubo una época muy buena al principio, y ahora somos mecánicos: la persona que arregla el ordenador."
(Ricardo, 1/8/2019)

L'informant havia estudiat Telecomunicacions a La Salle a mitjans dels vuitanta i, davant del context de crisi econòmica, havia decidit dedicar-se a la informàtica en comptes de l'electrònica perquè la pròpia universitat havia promogut una empresa -Nextre- dedicada a donar treball als graduats aturats. En Ricardo recordava que es tractava d'una empresa petita, amb menys de 150 treballadors, i les dinàmiques d'organització i execució del treball eren canviants. Aquí identificava la primera fita en el seu passat: vinculava aquella experiència laboral en positiu perquè interpretava que ell feia molt temps que era dinàmic i flexible. Cada 6 mesos canviaven de projectes i tecnologia a Nextre, i això el feia sentir que no estava en la mateixa empresa sempre. Però tot i aquest estímul, en Ricardo va decidir canviar de feina 6 anys després per millorar el seu salari. Passaria per una companyia familiar en la que hi treballaria 10 anys sent l'"informàtic de l'empresa", un rol en extinció per la proliferació de consultories i la normalització de l'externalització d'aquests serveis. En Ricardo, admetia que la llarga prolongació de les seves estades en les empreses no era habitual.

La següent empresa per la que treballava seria Statik, dedicada a oferir serveis digitals. Inicialment, l'havien contractat per treballar en un projecte a Bèlgica que no funcionaria, així que havia sigut recol·locat a la seu del 22@ per treballar en dos projectes: un per la Generalitat i un altre pel Banc de Sabadell. Des de feia 6 anys treballava a "Major Events", la divisió que s'encarregava del suport tecnològic per la retransmissió televisiva i el streaming dels Jocs Olímpics. Bàsicament, aquell departament de Statik gestionava la tècnica televisiva de les Olimpíades. Tot just feia un parell d'anys que havien intentat modernitzar les seves formes de treball aplicant tècniques i metodologies laborals Scrum i Agile, i allò tenia fascinat a l'informant. Creia que per fi es responia a la inevitable "evolució natural" del treball que es prometia al 22@. Tota startup i empresa petita trobava millores en aquells models, així que per què no havien de funcionar en el context d'una multinacional, es preguntava en Ricardo. L'informant identificava severes "rigideses" provinents de l'antic model de treball principal: la "Cascada" (Waterfall), una tècnica estesa durant els noranta i dos mil per desenvolupar projectes de forma seqüencial que constava de quatre fases principals que es desenvolupaven en un marge de 6 a 12 mesos. En primer lloc, (1) l'obtenció dels requeriments on s'establien objectius i es recollien les necessitats del client. En segon, (2) el disseny on s'identificaven els actors i les

necessitats preveient el format de l'arquitectura del software final. Posteriorment, (3) la implementació de tal disseny produint un software definitiu. I, finalment, (4) la verificació del producte instal·lant-lo, testejant-lo i anticipant-ne el futur manteniment. L'esquema resultant que tendia a concretar aquestes fases recordava a una cascada en la mesura que cada etapa posterior s'abocava en la següent:

Il·lustració 18. Fases del mètode cascada. Elaboració pròpia.

Aquest mètode havia agafat mala fama per ser “lent” a l'hora de presentar resultats (només visibles al final del procés) i al mostrar-se poc flexible a l'hora d'introduir canvis d'última hora, ja que el disseny es realitzava en un inici. Per això, en Ricardo l'havia repudiat i s'havia bolcat en el coneixement en profunditat del model Scrum, lloat per ser la antítesis de Waterfall i associat a uns valors de flexibilitat i rapidesa. L'informant considerava que hi havia gent que creia que era una moda i que no era un model tant beneficiós, però com acèrrim defensor d'aquella forma laboral estava convençut que molts equips no l'aplicaven del tot bé i per això es perdien les seves potencialitats.

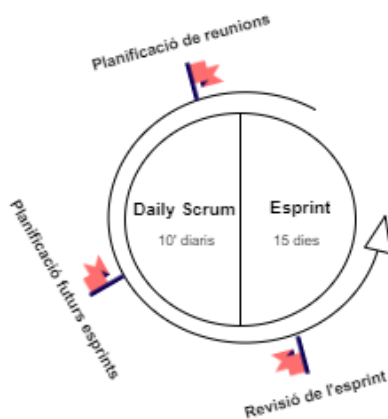
El mètode Scrum es basava en el funcionament en cicles curts de treball intens -sprints que seguien un patró de “bulímia laboral” (Pratt, 2000)⁷⁹- que duraven entre 3 i 4 setmanes, tot i que en Ricardo ho havia reduït a 15 dies com a coordinador (scrum master) del seu equip. El procés s'organitzava a partir dels objectius que dotaven de contingut als sprints. L'equip s'actualitzava en reunions diàries de menys de 10 minuts (daily scrum) i la feina s'organitzava a partir de la producció d'una part específica del producte final, així que després de cada sprint l'equip obtenia uns “resultats” visibles a diferència del “model cascada”.

“El ejemplo principal entre la diferencia entre scrum y waterfall lo vi hace poco en LinkedIn y me hizo gracia. Es como hacer un coche. En Waterfall tú lo diseñas, lo produces y al final lo tienes todo montado. En Scrum no. Primero harías un patinete, luego una moto y después un coche. En cada momento tienes algo, y puedes vender algo: el patinete, por ejemplo. Este ejemplo tonto tiene sentido porque imagínate que haces un coche, pero en dos años el mercado cambia, pues por lo menos tienes el patinete para vender.” (Ricardo, 1/8/2019)

Les fases del mètode Waterfall s'acceleraven en Scrum, ja que la planificació, l'execució i la inspecció passaven a fer-se en els períodes de 15 dies en els que es produïa, tot i que al peatge per tal velocitat era la realització de només una porció del resultat final. Cada

⁷⁹ Les pautes de Scrum no eren del tot noves, Pratt (2000) en el seu estudi sobre Silicon Alley (el districte mitjà de Nova York en fallida per la bombolla de les puntcom) va assenyalar que molts treballadors de les startups seguien un patró de treball “bulímic” basat en períodes d'alta intensitat de treball seguits d'etapes de “desintoxicació” i descans.

activitat tenia un sistema de punts que es vinculava a un temps aproximat, per així calcular el ritme adequat d'acord als tempos existents. Per exemple, la planificació dels requisits per desenvolupar la part del producte no podia superar les dues hores, o les reunions diàries on s'explicava en una pissarra (scrum taskboard) no havien de superar els 10 minuts. L'informant explicava que, en cada reunió, el client o supervisor (ell mateix) revisaven els requisits i reordenaven el projecte en funció dels interessos payoutats pel "mercat" en aquell moment. Això significava que els marges precisos i més amplis del model Waterfall desapareixien, la mirada temporal d'un any externa es dissolia en 15 dies, i el ritme de treball era determinat pels imprevistos de les reunions diàries. El procés es resolvia amb la conclusió de l'esprint i una retrospectiva sobre el desenvolupament del procés laboral. Entre les principals virtuts d'aquell model a Major Events de Statik s'hi trobava la capacitat per resoldre problemes de forma actualitzada. Al departament d'en Ricardo, el volum de feina incrementava cada dos anys per la celebració dels Jocs Olímpics d'hivern i d'estiu i sense la revisió gairebé instantània en els esprints del mètode Scrum els problemes podien quedar sense resoldre's i passaven inadvertits fins a les següents Olimpíades.

Il·lustració 19. Funcionament del mètode Scrum. Elaboració pròpia.

En Ricardo defensava que a partir d'aquell model es podia atribuir un conjunt d'aptituds: ser creatius, improvisar i, fins i tot, agilitzar els temps de producció. Un conjunt de qualitats que difícilment s'identificaven a un treballador sènior com ell. Davant de la seva caracterització social com un treballador obsolet, en Ricardo havia intentat destacar dins l'empresa apropiant-se d'elements que trenquessin amb el tòpic de la lentitud d'un professional veterà. La conversió en "scrum master" era una estratègia d'adaptació des de la que no només mostrar-se a la resta ràpid i àgil sinó, bàsicament, útil. A partir d'aquell model ja no se'l representava lent, sinó competent: no havia quedat desfasat, era l'expert en aquell context d'agilitat.

"Conozco muchas técnicas de manual para dirigir las incertidumbres que implica un equipo que trabaja en Scrum i Agile. En una reunión yo cojo un tío y le pregunto que qué opina: 'bueno, no sé qué y tal'. Cuando alguien hace una pregunta el 'scrum master' se calla, alguien romperá el silencio. Los silencios incomodos pueden matar, pero siempre hay alguien que lo rompe y evidencia el problema, dice: 'necesitamos más datos', y ahí entro yo: '¿Qué datos?'... y vas tirando rápidamente, 'pam, pam...' Y así te adaptas constantemente. (...) Vas creando decisiones sobre la marcha, ¿que crea incertidumbre? Sí, ¡pero creas soluciones!

Con 'waterfall' tiendes a tomar medidas defensivas y ser más lento, hay que ser más 'scrum'." (Ricardo, 1/8/2019)

Amb orgull, defensava les seves competències com a "scrum master", mostrant ser un "modern" cap: vigilava més que dirigia, assegurava que tothom complís amb un protocol, organitzava les "daily meetings", promovia el "facte to face" i dissenyava un conjunt de pautes laborals que il·lustrava amb un o altre anglicisme per demostrar que ell, qui seguia com ningú tota aquella nova cultura laboral al peu de la lletra, seguia al dia: "solo soy un facilitador de esta nueva cultura, lo que hago es evitar que haya impedimentos intentando trabajar siempre a futuro y calculando la siguiente bomba para resolver el problema con extremada rapidez" (Ricardo, 1/8/2019). Davant dels lideratges tradicionals que reconeixia que podien arribar a treure de polleguera als treballadors, en Ricardo havia decidit ser un modern líder "soft" adaptat als "nous temps". Però el preu que pagava per poder-se presentar com a "scrum master" era elevat. El nou rol havia sigut imposat a la resta de treballadors veterans sense una millora salarial ni una reducció de les seves tasques com a programadors sènior, així que la majoria havien abandonant l'empresa. La consigna per en Ricardo era clara: renovar-se o canviar de feina. En Ricardo havia decidit acceptar el rol de "scrum master" perquè temia no trobar res millor fora de Statik. Així doncs, havia acceptat haver de combinar les seves tasques de programador sènior amb les de "scrum master", sense quedar alliberat de cap de les seves responsabilitats: "en teoría el scrum master no es nadie. A mí me lo vendieron muy bien: 'si tú eres 'scrum master' te vas a estar tocando la barriga todo el día. La práctica no es esa. Yo hago un doble rol de 'scrum master' y programador senior" (Ricardo, 1/8/2019).

L'informant temia que malgrat allò l'acabessin acomiadant per la seva edat com havia succeït amb la majoria dels seus companys. Si volia canviar de feina ho havia de fer aviat, ara que seria més "atractiu" que un cop més gran. Deia que aquella situació el preocupava perquè repassava la situació d'altres companys més grans que ell i, exceptuant-ne un que intentava passar desapercebut per tal que ningú s'adonés que s'estava a punt de jubilar, la resta no havien pogut evitar ser acomiadats:

"No me queda mucho, si me tengo que cambiar me tengo que cambiar ya. Pero no creo que me jubile aquí. No porque tengo pensado irme ni nada, sino porque la gente que conozco que llegó a los 58 o 59 años los echaron de la empresa. Y gente que conozco que se haya jubilado es una. Y se jubiló con historias, no porque le tocaba. Y la otra persona que está a punto de jubilarse su único objetivo es pasar desapercibido. Que nadie se entere que está a punto de jubilarse, por si acaso. Esta es una empresa muy grande y yo lo que estoy viendo es que aquí no se jubila nadie... Da 'yuyu'. Ya veremos lo que pasa pero no lo tengo muy claro. Con 59 si te echan a la calle es una sentencia." (Ricardo, 1/8/2019)

L'estigma que sofria mantenia un caràcter bidireccional. En Ricardo, recriminat per l'empresa per ser un treballador lent per la seva edat, recriminava alhora a l'empresa per ser massa lenta per la seva agilitat, i considerava que per culpa d'això estava estancat. Creia que Statik havia fet una "evolució" bastant "fluixa" i els culpava pel fet que això suposés que ell també s'havia estancat. Per entendre aquesta relació bidireccional de l'estigma, cal tenir en compte que la representació social de les grans empreses al 22@ contrastava amb la de les startups. Les primeres eren considerades grans bucs que es mantenien en flotació davant de les inclemències del mercat, però el preu que pagaven era ser poc dinàmiques i flexibles com podien arribar a ser les segones, les startups, gràcies als riscos que corrien. D'alguna manera, al treballar a Statik, en Ricardo reconeixia que una part d'aquells valors s'associaven a la seva figura: un treballador sènior en una gran

corporació no era sinònim de dinamisme, més aviat del contrari: “Statik tiene unos valores lentos... Al final es una estructura corporativa que tenía roles muy marcados y aún han quedado cosas de ‘waterfall’. Había posiciones ‘absolutistas’ que influían en lo que uno hacía y ahora es difícil cambiar eso por una ‘revisión’ solo” (Ricardo, 1/8/2019).

La voluntat per renovar-se simbòlicament com un treballador àgil i modern d'en Ricardo, enmig d'un context estigmatitzant per la seva edat, té similituds amb l'anàlisi sobre la cultura de la classe mitjana-alta nord-americana de Michele Lamont (1992). Durant els noranta, la sociòloga va identificar com s'havia intentat introduir un desig d'auto-actualització que entrava en conflicte amb una realitat d'estancament salarial i de repetició en els llocs de treball. Igual que en el cas de Lamont (1992), l'estigma de l'obsolescència laboral al 22@ defensava una actualització constant del treballador i discriminava al treballador major de cinquanta anys tot i topiar amb una realitat estancada com succeïa amb el treball extra que en Ricardo assumia com a “scrum master” i la seva nul·la traducció en beneficis laborals. De fet, l'encàrrec de convertir-se en “scrum master” als caps de projecte més veterans que havia fet Statik s'havia traduït en la carta de sortida per la majoria de companys d'en Ricardo. Però per en Ricardo, allò havia significat una oportunitat per defugir l'estigma edatista tecnològic que l'excloïa de l'imaginari cultural del 22@. L'informant s'havia convertit en el primer seguidor d'aquell model per així fer-se amb alguns dels valors d'agilitat i rapidesa que li negava la representació social de la seva edat.

A partir del fenomen d'obsolescència laboral també hem pogut copsar quina dimensió pren la mobilitat laboral. Quan aquesta es veu reduïda per part dels informants -ja sigui per voluntat pròpia o per una qüestió de descens de l'interès del mercat laboral- es fomenta de forma violenta l'estigma contra qui no rota. Qui no canvia de feina de forma regular pot ser recriminat d'immobilista i de no complir les veritables qualitats del treballador del 22@, atacant i dificultant la dissidència a aquesta lògica. D'aquesta manera, l'estigma funciona com a part del mecanisme que promou la mobilitat i que serveix a les empreses tecnològiques per alimentar la desorganització laboral que tendeix a la inexistència.

En aquesta línia, el mètode scrum és una forma de treball apte per aquesta realitat d'alta mobilitat laboral. La fragmentació del treball en micro-tasques encaixa amb la composició d'unes plantilles compulsivament canviants en les que resulta complicat construir equips de gran durada i comptar amb professionals que formin part de projectes a llarg termini. Aquesta funció és legitimada per una construcció social ideal del treballador al 22@ basada en la joventut i associada a un conjunt de trets sobre el funcionament del mercat i la societat (velocitat, rapidesa, eficiència). Això contribueix a l'exclusió dels treballadors veterans que són representats com a lents, contraris al canvi i impropis del nou imaginari social. En termes espacials, l'obsolescència laboral es tradueix en el privilegi d'un urbanisme que imagina el seu usuari ideal com un jove professional. Aquest fet, provoca que informants com en Ricardo o en Romeu apostin per estratègies per reconvertir la representació social que se'ls aplica com a subjectes que dificulten el canvi en curs a la zona. Com si fossin portadors d'unes qualitats indesitjables, se'ls menysprea per una vida urbana accelerada i se'ls exclou d'una cultura laboral 22@ que discrimina als treballadors més veterans:

“Tots aquests arguments afavoreixen la vida urbana en una ciutat concebuda com una espècie d'horrible ‘megacampus’ prolongador de la joventut. (...) aquesta ciutat

dels enginyers no és la mateixa que la del dependent que es passa tranquil·lament quatre hores arreglant productes en un mercat tradicional.” (Mörck, 1994: 163)

Com assenyala la Montse Ventura (2013), al llarg del temps i l'espai trobem poblacions estigmatitzades per la seva pauta de vida mòbil a Catalunya, per exemple els pastors, els traginers i els carreters. En canvi, en el nostre cas observem com la tendència de les noves pràctiques de nomadisme implícites en la mobilitat laboral 22@ inverteixen l'estigma: rebutgen formes de vida considerades sedentàries i immòbils. Si “la vida nòmada ha marcat històricament en negatiu tot una cultura” (Ventura, 2013: 5) això es reverteix al 22@ on l'acceleració i la mobilitat tendeixen a venerar-se com a símbols de la nova cultura fagocitada per la transformació urbana.

8. Mobilitat, comunitat i ritualitat: dinàmiques de la cultura laboral urbana de l'espai transformat

Si el capítol anterior ens ha permès realitzar una aproximació al tipus antropològic de treballador 22@, aquí copsarem les principals qualitats de la seva cultura a partir dels tres principals àmbits que la componen: (1) la condició mòbil de la vida social, (2) l'ètica coworker i la categoria de comunitat, i (3) el component ultra-performatiu del seu context. En aquest punt, l'objectiu rau en contrastar si és correcte referir-nos a una cultura o cultures de l'espai urbà transformat. A partir dels tres elements presentats buscarem respostes a una pregunta que s'inspira en l'anàlisi de Max Weber (1905) sobre la concepció luterana de la professió: quines idees són determinants per a que un tipus de comportament s'integri a la cultura laboral urbana del 22@?⁸⁰

8.1 Mobilitat laboral: una força de treball centrífuga

“El moviment és el missatge” (Melucci, 1989: 74)

En aquest subapartat recupero la consideració anterior sobre les zones 22@ transformades com un espai de flux i argumento que això és així, en part, per un fenomen d'intensa i constant mobilitat laboral que pren la seva màxima expressió en la figura ja analitzada del turista laboral. Aquesta qualitat principal influencia plenament la cultura del lloc i ens hi aproximarem a partir de diferents relats sobre les trajectòries laborals al 22@ i la seva significació. En concret, atendrem les dues narratives principals: (1) una forma minoritària de descripció dels aspectes negatius de la mobilitat laboral que, curiosament, es donava de forma crítica tant en informants sindicats que ocupaven llocs baixos com en altres informants en posicions elevades; i (2) una majoria d'informants que valorava positivament la mobilitat laboral en relació a un marc simbòlic assentat en l'edatisme tecnològic i la representació cultural de la joventut. Els casos etnogràfics seleccionats per exemplificar ambdós perspectives provenen de la mateixa empresa de comerç de roba en línia, Nonomy: l'Elvira era una analista de dades júnior, en Jules era cap de secció i en Victor era enginyer de qualitat. El quart informant era la Verònica, una informàtica del Poblenou que passaria breument per l'empresa en el seu estat de rotació laboral permanent.

Entrant en matèria, cal tenir en compte que en la crítica clàssica marxista sobre l'economia política capitalista, Marx (1847 [2019]) examina com la força de treball es converteix en una mercaderia que pot ser obtinguda i transferida a un mercat concret: el laboral. El treballador ven la seva força de treball a un empresari a canvi d'un salari, posant a disposició del capitalista un període de temps concret. Per això, Marx (1867 [2009]) conclouia que la força de treball era un component del capital i arribava a funcionar com un “capital de treball” a mesura que els treballadors es convertien en una força de treball abstracta. El treball reconvertit en capital de treball és víctima d'un conjunt de dinàmiques i patrons propis per la mateixa condició del treball, però també per la situació de mercaderia.

Entendre les característiques culturals del treball com a nova unitat de l'espai transformat del 22@ implica incorporar aquesta proposta de Karl Marx de considerar el treball, també,

⁸⁰ Pregunta original que adapto: ¿cuáles fueron las ideas determinantes para que un tipo de comportamiento, sin otro sintoma a la vista que el afán de enriquecerse, quedase integrado en la categoría de “profesión” por la que el hombre se sentía comprometido? (Weber, 1905: 83).

com una mercaderia, ja que la majoria de treballadors seguien un patró rotatiu fonamentat en les condicions laborals materials: contractes temporals, condicions variables en funció de l'entrada en l'empresa i/o la personalització de la situació laboral en funció de la negociació mantinguda amb el contractant. La proliferació de consultores d'informàtica, la normalització de pràctiques d'externalització i el mercadeig amb departaments laborals havia naturalitzat la mobilitat laboral entre els treballadors del 22@ fins al punt que la majoria reconeixia que ells i els seus companys canviaven de feina cada 2 o 3 anys com a màxim. La metàfora del treball com una "força centrífuga" ens ajuda a definir les qualitats expressades pels informants sobre la "inèrcia" que els treballadors mantenien en un sistema de rotacions amb una estructura difusa.

Segons els informants crítics anarcosindicalistes, el funcionament en flux formava part d'una situació estructural, tot i que per a la resta d'entrevistats no era un fenomen experimentat col·lectivament sinó individualment. És a dir, un negociava i decidia per si mateix canviar de feina perseguint els seus objectius econòmics i d'auto-realització. Per tant, es valorava que s'obtenia allò que es mereixia en funció de les capacitats negociadores i habilitats professionals. Això, frustrava als anarcosindicalistes:

"La generació d'ara que acaben la universitat i entren es en plan 'yo no voy a reivindicar mi derecho'. I si ho fem tots, què? A mi uns companys subcontractats m'han arribat a dir quan estava contractada que 'claro, tu eres contratada y puedes hacer esto'. I jo els hi deia que ho podíem fer entre tots i només parlaven d'ells. Deien 'ya he hablado yo con la empresa y tengo así el contrato. Si negocias bien tu te ganas este derecho'." (Carla, 31/7/2019)

"L'individualisme ha entrat tant que pots veure que la gent sí que és conscient que les multinacionals no son 'buenas', però decideixen treure'n el seu propi benefici. Creuen que poden controlar i treure'n més diners." (Lluís, 1/7/2019)

En aquest sentit, cal tenir en compte que el treball de camp al 22@, i en concret el realitzat amb els informants de la CGT-informàtica, evidenciava la nul·la existència d'un moviment obrer a les oficines del 22@. L'única evidència de conflicte eren unes poques pintades que ells mateixos havien fet a les parets d'algunes oficines i el seu repartiment puntual de volants a la sortida de metro de Glòries en el qual el públic acostumava a ser-ne més detractor que partidari. Però la desaparició dels sindicats i dels "treballadors" com a subjectes en els discursos dels informants del 22@ no era una sorpresa a aquelles alçades: l'actor predominant era l'empresa i un mateix en relació a les pròpies opcions del mercat laboral.

Malgrat tot, la crítica anarcosindicalista assenyalava dos fenòmens interrelacionats. Per un costat, (1) la demanda d'enginyers informàtics i programadors facilitava la rotació. Com que existia demanda laboral, un informàtic podia abandonar el lloc de treball actual per aconseguir-ne un altre amb facilitat quan decidia no suportar més les condicions laborals. Per altre costat, (2) els informants havien identificat un fenomen de subcontractació i externalització que alimentava la súper-circulació de treballadors entre empreses. Qui donava feina als informàtics de Barcelona eren grans companyies i no startups, consideraven els informants anarcosindicalistes qüestionant la narrativa emprenedora del 22@. Alhora, les grans necessitats de les corporacions en termes informàtics havien quedat relegades a la subcontractació en noves empreses de serveis. Aquest fet fragmentava les condicions laborals i rebaixava els sous que s'aprimaven a mesura que es sumaven intermediaris al procés. El cost real del treball era el mateix, però mitjançant la subcontractació uns nous intermediaris s'agenciaven una part de la plusvàlua repercutint

en les condicions i el salari real dels treballadors. Es referien a aquestes empreses consultores dedicades a la subcontractació com a “empreses càrniques”, ja que segons ells es dedicaven a fer “paquets” de treballadors i a distribuir-los en empreses.

Un d'aquests treballadors d'una consultora era un jove lleidatà que havia emigrat a Barcelona per treballar en la seva primera feina de graduat informàtic. Havia fet l'entrevista laboral amb els seus contractants en un petit pis de Gràcia, però després ja no els veuria més malgrat que eren els seus pagadors. L'havien “enviat” a treballar directament per una altra companyia del 22@: el “client”. Així, les empreses que tenien la necessitat d'incorporar un informàtic s'estalviaven contractar-los per projectes. Malgrat que la representativitat de la mostra sigui insuficient, proposo que vegem aquest fet en els nostres informants. En totes les onze trajectòries dels informants clau es reflectia la mobilitat laboral, i era especialment recurrent en els informants menors de 40 anys. En canvi, els majors de 40 anys presentaven carreres més estables on el màxim nombre d'empreses per les quals havien treballat era de 3. Pels menors de 40, aquesta xifra només s'igualava a la baixa en aquells casos que es portava 2 o menys anys en el mercat laboral, data en la que s'hauria de produir el primer canvi de feina segons els informants. De fet, la mobilitat era tal que els dos informants que es trobaven en aquesta circumstància ja

Informant	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
Nombre d'empreses del sector tecnològic on ha treballat	3	2	2	2	3	5	3	4	4	1	6
Període (en anys)	+10	6	2	+15	+10	7	20	10	5	5	10
Edat	+40	-25	29	50	+40	35	+40	+30	-30	-30	+30

havien passat per una altra empresa del sector prèviament.

Taula 2. Nombre d'empreses i periodització dels informants clau assalariats del 22@. Elaboració pròpia.

Els efectes simbòlics de la itinerància laboral material: de la volatilitat voluntària a la mobilitat forçosa

Un cop definit el fenomen de mobilitat laboral permanent, cal que ens preguntem com era experimentat pels informants. Per això, en aquest subapartat explorarem com la situació material de flux laboral és interpretada ideològicament i simbòlica pels informants. Com ja he enunciat anteriorment, dividirem les dues principals perspectives en funció de la seva valoració (A) positiva i (B) negativa.

En primer lloc, (A) la valoració positiva de la mobilitat laboral era la postura predominant entre els entrevistats. Tal i com observarem en el cas de l'Elvira i en Víctor, els informants compartien tres principals formes de representar aquella mobilitat en les seves trajectòries: (1) entenent la rotació (en tasques específiques dins del lloc de treball i a nivell laboral) com una fórmula per evitar una indesitjable rutinització de la quotidianitat. D'altra banda, també ho interpretaven mitjançant (2) el rol de la cultura corporativa i la identificació dels informants amb determinats valors empresarials. I, finalment, (3) consideraven la mobilitat com a forma de renovació, és a dir: una mesura d'actualització i auto-millora professional per desvincular-se de l'envelliment i l'estigma de l'edatisme tecnològic.

Abans de continuar, cal que contextualitzem la trajectòria dels informants. En Víctor era un informàtic que considerava necessari canviar de feina cada tres anys per assolir reptes i

oportunitats laborals, però també vitals. Reconeixia que aquesta filosofia contrastava amb el plantejament que havia fet de la seva vida durant l'adolescència⁸¹: accedir a una plaça de funcionari policia. Després de quatre anys d'interí, aquell objectiu es veuria truncat per una lesió: es va dislocar l'espatlla en el moment que havia de realitzar les proves físiques. Arrel de l'incident, en Víctor va decidir buscar una altra professió com a "beta tester": el treballador que comprova el programari analitzant aspectes del seu desenvolupament i disseny. Després de passar per diverses empreses de jocs d'aposta i bingo online, l'havien contractat a Nonomy per liderar un equip de "provadors" de l'aplicació de comerç digital.

Per la seva banda, l'Elvira era una economista de 25 anys amb un màster d'ESADE que havia deixat una feina en una consultoria al no sentir-s'hi identificada. Tenia un mal record d'aquell treball i agraià el nou rol que havia aconseguit des de feia un any i mig a Nonomy. Les seves tasques actuals fluctuaven en funció del dia, tot i que oficialment realitzava informes del servei d'atenció al client ubicat al carrer Llacuna. A la pràctica, l'Elvira duia a terme qualsevol tasca d'urgència que l'empresa necessités perquè la companyia es trobava en un procés complex d'expansió cap a nous països basat en l'adquisició d'altres startups europees del sector de la moda.

En relació a la representació de la mobilitat, ambdós informants mostraven (1) un desig per les tasques no rotatives i canviants en l'organització del treball. En Víctor relacionava la necessitat d'una evolució laboral constant per tal de "desrutinitzar" la jornada laboral, un càlcul que fins i tot feia en percentatges. En aquest sentit, per l'Elvira la situació de canvis constants li ofería la sensació de viure un moment trepidant i, fins i tot, divertit. "Cada día es diferente. No me he cansado porque siempre hago cosas diferentes. (...) Es un jaleo, sí, porque llevo muchas cosas muy diferentes en Italia, de Francia... Pero yo ya me entiendo y me gusta porque nunca es lo mismo" (Elvira). Així doncs, el canvi de feina i la itinerància de tasques dins de la pròpia no es valorava com una font de malestar o inestabilitat, sinó que mostrava delit i satisfacció com a sinònim d'aprenentatge, adaptabilitat i flexibilitat⁸² en contraposició a dinàmiques indesitjables com la monotonia i repetició: "si yo me voy a otra empresa y me van a ofrecer en vez de un monolito de aplicación, trabajar con microservicios e ir probando diferentes tecnologías pues me voy a enfocar para allí, es algo normal" (Víctor, 2/12/2019).

D'altra banda, (2) la identificació amb valors empresarials era la principal narrativa que oferien els informants per referir-se a la presa de decisions en les seves trajectòries laborals. Atribuïen l'experiència de mobilitat laboral a un ideal d'innovació i a uns valors de flexibilitat on la permanència i l'estabilitat en una mateixa empresa es consideraven contraproductius a una màxima associada a la "llibertat individual". L'adscripció a un conjunt de valors es realitzava a partir de la immersió a una determinada cultura corporativa. Per exemple, l'Elvira vinculava el seu ideal de treballador flexible del 22@ als valors de la "cultura corporativa" i considerava que en el seu cas Nonomy esdevenia una extensió de la seva moralitat perquè havia assumit com a propis els sis⁸³ diferents eslògans empresarials. A partir d'aquests, Nonomy fomentava conceptes com la intensitat, el treball

⁸¹ Era fill d'un mecànic i una monitora infantil de la perifèria metropolitana i havia realitzat tot tipus de feines a partir de l'adolescència: des de comercial fins a condir ambulàncies d'emergències un cop va poder-se treure el carnet.

⁸² De fet, aquesta flexibilitat defineix les noves formes de gestió empresarial pautes per la fusió constant d'empreses i, en general, per relacions canviants i mobilitats de tota mena (espacials, laborals) menys del tipus social ascendent.

⁸³ Els sis valors es subdividien en tres conceptes dependents: "Som bona gent i creen felicitat" (mentalitat positiva, humilitat i ment oberta); "Som apassionats i estem orientats a resultats" (propietat, pragmatisme i treball); "Som el canvi" (coratge, agilitat i how yes); "Estem centrats en el consumidor i la marca" (impacte, lleialtat i engagement); "Som transparents i respectuosos" (exemplaritat, confiança i intensitat); "Guanyem en equip" (diversitat, compromís i col·laboració).

dur, la col·laboració i la “propietat”, però el “valor” preferit que més representava a la informant era: “we are the change”.

“Hay un valor de Nonomy que es “we are he change” y al final en una startup hay muchos cambios. Bueno, que ya no es una startup porque ya lleva muchos años, pero la mentalidad es esa y yo tengo la misma. Hay muchos cambios. En una empresa ‘tech’ tienes que estar todo el rato adaptándote al mercado porque va evolucionando siempre. Los clientes evolucionan, las formas de comprar evolucionan, entonces tienes que cambiar cada día. Debes tener mentalidad un poco de que te gusten los retos y de que no te importe estar cambiando continuamente.” (Elvira, 7/11/2019)

Pels informants adaptar-se a aquell context laboral implicava adoptar una mentalitat i una auto-percepció específiques. Una cosmovisió que interpretés de forma favorable les tasques variables i la plasticitat de l’organització empresarial que feia que un dia treballassis amb un equip i uns objectius, i un dia amb uns altres. Aquella nova mentalitat es resumia en una identificació positiva envers el treball fins al punt que els informants empraven expressions com ser volàtil o aire per expressar com s’identificaven amb aquell context mancat de permanències. Consideraven que es regien laboralment i emocional pels mateixos cànons mutables que trobaven en el treball i l’economia sense dissonàncies:

“Soy muy aire y enseguida me canso de las cosas. Suena un poco raro así, pero soy aire. Por ejemplo, si que me he planteado hacer unas oposiciones, pero esa vida no es para mí. No acabaría bien porque me gusta ser aire. Ya me va bien estar en una empresa así, que todo el día está cambiando, hace que siempre tenga cosas nuevas que hacer, que aprender...” (Elvira, 7/11/2019)

De forma similar, en Víctor emprava un terme similar al de l’aire de l’Elvira que aplicava en relació a la metodologia laboral *agile*⁸⁴ i a sí mateix com un treballador “volàtil”:

“Puede ser que lo planees y la cosa funcione a la primera, pero también puede ser que el negocio cambie de golpe, y esto pasa mucho. Con ‘agile’ tú puedes tirar menos trabajo, ¿me entiendes? De golpe trabajas en una parte del proyecto y un ‘stakeholder’ te dice que quiere esto y lo que has hecho no me sirve. Y claro, no es lo mismo tirar un sprint de 15 días que un trabajo de un año. Tienes que ser ‘volátil’, hoy voy por aquí y mañana para allá y como trabajador te vuelves así.” (Víctor, 2/12/2019)

L’auto-percepció de “ser aire” també es manifestava en el fet que no existia cap tipus de previsió en les seves carreres professionals. L’Elvira no havia traçat cap possibilitat més enllà de la de seguir treballant en el seu sector. Allò no li generava cap inquietud, era una situació “estructural” deia, referint-se a que les seves companyes de feina de més edat també ho experimentaven com ella.

“Plantearme un plan profesional con un final claro de donde terminaré mi vida laboral es complicado. Ni me lo planteo, pero tampoco lo hace la gente ‘mayor’, mi jefa de 43 años no se plantea tampoco jubilarse aquí. Es algo estructural. Vete a saber dónde estoy en 3 años, ¿cómo saberlo dentro de 40? No creo que sea malo, porque es lo que te decía, a mí me gusta así, soy más libre como el aire.” (Elvira, 7/11/2019)

Els informants havien ascendit a categoria moral la flexibilitat i l’adaptabilitat i havien fet de la provisionalitat el símbol de l’evanescència que experimentaven. Però aquest

⁸⁴ Metodologia de treball que adapta el projecte de forma flexible i immediata a les necessitats del client. Proposo curts processos de treball (sprints) acompanyats de formes de comunicació i incorporació de l’opinió del contractant.

minimalisme social no implicava la desaparició de determinades “percepcions fortes”. La rotació i la inestabilitat eren interpretats per l’Elvira i en Víctor com un clima d’intensitat. Tot canviava ràpidament, així que calia exprimir intensament aquells llaços que difícilment es prolongarien degut a una liberalització de tots els lligams:

“Hay rotación, pero creo que es muy ‘intenso’ todo y hay muy buen rollo entre la gente. En mi equipo son tres italianas, una chica peruana que ha vivido toda su vida en Italia, y luego mis dos jefas que una es vasca y otra francesa. Hay bastante mezcla, pero sobre todo rotación. De toda esta gente, cuando yo entré hace año y medio solo había una de mis jefas. ¡Ha cambiado prácticamente todo el equipo! Por suerte ahora llevamos sin que cambie nada 4 semanas.”
(Elvira, 7/11/2019)

En tercer i últim lloc, la valoració positiva de la mobilitat laboral es realitzava des de (3) la renovació. Aquesta era una forma per renovar-se professionalment i desvincular-se de les categories socials vinculades a l’estigma edatista tecnològic que imaginava una “mort social” per qui fos lent en un context de canvis ràpids. En Víctor, a partir de la seva auto-representació com un subjecte volàtil, reconeixia les seves aptituds pel sector tecnològic. En aquest, els treballadors “duraven poc” en una empresa, fet que associava a una necessitat d’actualització laboral: la rotació laboral s’experimentava com un procés de millora del seu capital humà. L’informant descrivia el pas per diferents empreses com una forma similar a la de formar-se (en concret cursar “màsters”). Per això considerava la mobilitat laboral com una “oportunitat”:

“En el mundo tecnológico tienes que irte adaptando a lo último porque si no morirías. Siempre hay mucha volatilidad y no lo veo mal tampoco, si yo me voy a otra empresa y me van a ofrecer en vez de un monolito de aplicación, trabajar con microservicios pues me voy a enfocar para allí. Se ve como una oportunidad. (...) Cambiar de empresa es como hacer másteres, no son másteres claro, pero a nivel laboral te enriqueces y eso es fundamental.”
(Víctor, 2/12/2019)

De fet, l’informant temia intensament la falta de moviment en el seu currículum per si això el presentava com un treballador desactualitzat. No canviar de feina periòdicament era representat com una forma d’ofegament: si un no nadava i es “quedava quiet” podia ofegar-se. “Es lo que te decía que no te puedes estancar. Tienes que estar en constante aprendizaje, si no estaría aún con los bingos 8 horas... Debes tener esta chispa para sobrevivir. Te tienen que gustar los retos porque si no te estancas, vamos que se estancaría la sociedad al completo vamos” (Víctor).

En segon lloc, (B) la valoració negativa de la mobilitat laboral era la postura minoritària entre els entrevistats i, exceptuant les opinions insòlites dels informants sindicalitzats, emergia únicament com un matis en la resta de discursos sobre la positivitat de la mobilitat laboral. Per exemple, l’Elvira assenyalava la dificultat a l’hora de construir relacions duradores i mantenir-les:

“Es fácil que envíes un mail a alguien y te rebote que ya no existe ese mail porque se ha ido de la compañía. Si hay gente antigua, pero encontrar alguien que lleve más de 5 años es imposible. Y es una pena porque a veces se va gente y es como ‘jooo’, acabas teniendo contacto en redes, pero es una pena. Es muy regular que la gente se vaya, una vez al mes se va alguien que te importa.” (Elvira, 7/11/2019)

Per en Víctor, el context d'incertesa s'estenia més enllà del què desitjava ara que ja tenia més de 40 anys i dues filles. Veia el futur amb miopia, una manca de previsió del futur que definia amb el terme de "borrositat". "No lo sé. Viendo las perspectivas de vida a lo mejor me puedo jubilar en la tecnología como me puedo jubilar de pastor, ¿sabes? Pero a largo plazo no puedo pensar, me cuesta imaginar. Lo veo todo borroso" (Víctor, 2/12/2019).

Les perspectives crítiques amb aquesta mobilitat laboral provenien de trajectòries vitals molt específiques, com veurem a partir del cas de la Verònica i en Jules. Per un costat, la Verònica era una veïna de quaranta anys del Poblenou, informàtica i sindicalista de la CGT. El seu llarg recorregut en el sector, que inclou des de períodes com a cooperativista fins a la seva posició a Nonomy, ens ofereix una mirada longitudinal sobre les transformacions laborals del sector. Per altre costat, tenim a en Jules, fill d'un industrial francès que havia experimentat la mobilitat laboral com una estratègia per a fer un currículum d'elit que el permetés accedir a grans càrrecs. Ara que entrava a la trentena i era pare volia assentar-se a Barcelona i deixar enrere el nomadisme laboral que l'havia portat fins a l'Orient Mitjà.

La trajectòria de la Verònica relatava la transformació del mercat laboral informàtic barceloní. Havia començant sent "la informàtica de l'empresa" als anys noranta, un perfil en extinció, i després de fer d'instal·ladora de software per tot l'estat habitaria el primer 22@ en l'edifici de T-Systems. La divisió pública d'INCASOL per la qual treballava havia sigut absorbida per l'empresa de telecomunicacions alemanya que, alhora, havia comprat un solar al Poblenou i hi invertiria 30 milions d'euros⁸⁵. L'alcalde Joan Clos havia col·locat la primera pedra de la nova construcció que esdevindria l'operació immobiliària de construcció d'oficines més important de l'any 2001. T-Systems s'havia instal·lat al carrer Sancho d'Àvila, en una zona de magatzems i fàbriques que simbolitzava mals presagis pels poblenovins, ja que històricament en aquell carrer només si anava per visitar al tanatori: "quan deia als amics que anava a Sancho d'Àvila em preguntaven qui s'havia mort. Jo contestava que només hi anava a treballar, però sinó allà només hi vas per enterrar algú" (Verònica, 4/7/2019).

L'any 2005 la Verònica se n'aniria a treballar a una cooperativa dedicada a la construcció d'aerogeneradors ubicada en una de les naus de Can Culleres, nom popular de la fàbrica de coberteria Metales y Platerías Ribera⁸⁶. Una part de la fàbrica havia anat a terra per l'obertura del carrer Llacuna i es trobava en una de les illes on el PERI Llacuna hi construiria dos grans coworkings globals: WeWork i Spaces. En el període intermedi de fàbrica a centre d'oficines, Can Culleres havia sigut "El Garatge", una discoteca que aprofitava el desús de l'antiga nau. A la Verònica trobava divertit el fet que ara entrava a l'edifici a les 8 del matí per treballar, mentre que en la seva joventut en sortia just a aquella hora. Després de poc més de 3 anys, la cooperativa eòlica es vendria per 750 milions d'euros a Alstom, una companyia francesa dedicada a la generació d'electricitat i a la fabricació de trens, la qual ja havia adquirit la última gran foneria de la ciutat: la MACOSA. Així doncs, la informant, sense moure's de lloc, va passar a tenir un conveni del metall i a dependre d'una nova fàbrica a Santa Perpètua de Mogoda, ubicació de la fàbrica d'Alstom. Com que no sabien a quin departament ubicar la informàtica, Alstom va decidir desmembrar la plantilla en diferents seccions. En el seu cas, li va tocar anar a unes noves oficines juntament amb 20 companys més que ara formaven part de la divisió de transport.

⁸⁵ En un projecte que duria a terme una de les divisions del Grup Castellví, principal promotor de la zona.

⁸⁶ Empresa fundada l'any 1912 dedicada a la producció de coberteria que estendria la seva activitat fins a mitjans dels anys vuitanta.

Això va produir una fractura en la plantilla que es disgregava en diferents punts de la corporació i la Verònica ho experimentava amb un intens dolor: “es como siempre, ¿de quién depende la informática? A lo mejor la informática depende de sí misma. Perquè ens posaven a transport? Sempre havíem estat amb la resta de companys a oficines i és el que coneixien. Pero et movien igual. Tampoc tens una gran força per viure-ho d'una altra manera” (Verònica, 4/7/2019).

Segons la informant, la mentalitat oberta i informal dels antics cooperativistes s'havia suprimit al ser absorbits per Alstom, i allò es manifestava en el decreixement del sentiment de companyonia i solidaritat que es prestaven els treballadors:

“A l'anar creixent la cooperativa, el tipus de gent canvia. La gent d'Alstom era una altra cosa: Alstom tenia un nom, hi havia diferents llocs de treball que es disputaven títols en anglès: ‘product manager’, ‘specialist’ no-sé-què... I vam canviar, la gent venia encorbatada i competia per objectius. Quan et trobaves amb algú de l'antiga cooperativa et reconeixies i deies ‘on et tenen a tu ara?’” (Verònica, 4/7/2019)

El canvi cultural que relata la informant no va tenir temps de quallar del tot perquè l'ex-cooperativa es tornaria a vendre de forma reincident: les velles costums s'esvaïen i les noves no s'instauraven en el seguit de nous propietaris que es farien amb els antics serveis informàtics de l'eòlica. Els informàtics de sistemes encarregats dels servidors van ser venuts a una altra empresa, mentre que una part havia quedat externalitzada per CSC: una gran tecnològica amb seu a l'Illa de la Diagonal. Però al seu torn, CSC havia sigut comprada per Hewlett-Packard i havien muntat una altra empresa per la qual treballava ara la Verònica i els quatre informàtics que quedaven de transport d'Alstom i que no havien sigut derivats a altres companyies.

Tots aquells canvis, variacions i recomposicions en les plantilles van extenuar la Verònica qui va decidir agafar una excedència per esgotament i salut mental: havia treballat per 5 empreses diferents sense canviar de taula i en quatre anys havia passat de ser contractada per una cooperativa a treballar per dues grans companyies, una consultoria i una nova divisió externalitzada. Va decidir marxar de la companyia a mesura que ja no sabia per qui treballava ni quines eren les seves condicions, ja que algunes s'havien mantingut de la cooperativa i altres havien anat mutant en cada compra-venta donant per resultat un mosaic de condicions i drets laborals en la plantilla final que dificultava la demanda i protesta col·lectiva.

Des de mitjans dels anys noranta fins al 2019, data de les entrevistes i converses informals, la Verònica havia treballat inicialment per dues petites empreses, per l'empresa d'instal·lació de software, INCASOL i un segon departament de la Generalitat, T-Systems, la cooperativa eòlica, Alstom, per les companyies que havien adquirit la divisió d'Alstom, Barcelona Activa, CSC, Hewlett-Packard, una empresa subcontractada de Google i Nonomy. Tot i aquesta variada trajectòria, ella considerava que s'havia “mogut poc” en comparació amb els companys joves informàtics amb els que treballava actualment, als que atribuïa una mentalitat completament concordant a la circulació laboral que experimentaven, com hem vist amb en Víctor i l'Elvira. Però la informant no representava aquesta hipermobilitat com un sinònim d'aprenentatge i d'alineació amb els seus valors flexibles. Segons ella, la feina d'informàtic al 22@ s'havia transformat en una expressió mòbil. De forma contundent, la Verònica valorava que “l'havien mogut” de feina, i no havia viscut aquella rotació com un desig propi sinó com una mobilitat forçosa: “és una cosa que et força i que et va movent sense que vulguis. Es molt dur perquè tot va canviant,

els teus companys, les teves condicions, el lloc on treballes, les maneres de fer i no hi pots fer res” (Verònica, 4/7/2019).

Per altre banda, la trajectòria d'en Jules manifesta com la mobilitat forma part d'una estructura de poder en la mesura que es limita a determinats estaments de la jerarquia empresarial. L'informant expressaria la capacitat d'elecció personal per posar fi a la mobilitat laboral. En Jules era un mànager de 34 anys de Nonomy. Provenent d'una família propietària d'una empresa industrial de productes de cuina que subministrava als supermercats Carrefour, en Jules consumia compulsivament xerrades i vídeo-blogs de fundadors d'empresa exitosos. La seva mobilitat havia començat durant la seva formació en un centre d'ensenyament de París on va desplaçar-se 9 mesos a Bilbao. En la seva formació universitària passaria un any a Londres per perfeccionar l'anglès i realitzaria unes pràctiques en una empresa de roba de luxe francesa. El novell treballador francès, format en centres d'elit i poliglota de seguida escalaria en el seu treball en una empresa tèxtil de Barcelona fins que li proposarien ocupar una plaça de “Product Manager” a Qatar que el convertia en l'encarregat de l'àrea d'Orient Mitjà i l'Índia. Com un bateig de foc, en Jules recordava com en els seus 25 anys havia dirigit l'obertura de 60 botigues⁸⁷.

A Nonomy també ascendiria ràpidament: dos anys després de la seva entrada com a mànager d'esports seria anomenat director comercial. I ara ja feia 9 anys que treballava a Nonomy, una prolongació inaudita per un treballador en posicions inferiors. La fusió de Nonomy amb una empresa francesa no havia posat en perill la seva elevada posició, sinó el contrari. Com que coneixia ambdues cultures era un actiu preuat per la transició i, a més, donava la “casualitat” que el director de la fusió comercial s'havia format en el mateix centre de negocis. El fet de cercar una major estabilitat laboral no entrava en contradicció per en Jules amb la seva simpatia pel canvi. Per un costat, relatava l'existència de molts canvis en l'empresa, però això no li generava malestar en la mesura que reconeixia que la seva posició es mantindria. A Nonomy es conjugaven un cúmul de canvis als que en Jules no era contrari, sempre i quan no l'afectessin directament. La mobilitat geogràfica i laboral havia sigut clau per la seva trajectòria professional, i les transformacions organitzatives que ara vivia a Nonomy no les considerava una raresa, sinó part del funcionament natural d'una empresa com ja havia comprovat a Mango. Ell es considerava tot un “camaleó” i vinculava aquesta idea a la seva joventut i als valors corporatius de l'empresa, principalment al de “nosaltres som el canvi” com també havia expressat l'Elvira. Com a cap, en Jules volia mostrar-se alineat amb la cultura del canvi i intentava exercir un lideratge que encaixés amb els valors revelats pels informants entrevistats. Rebutjava l'avorriment i sostenia una aversió per la rutina: calia construir llocs de treball canviants i emprenedors, que seguissin un compàs enèrgic.

“Es exigente ser un mànager y dirigir a la gente a cambio. Yo creo que es lo mejor para no aburrirte tienes que aprender cada día, si vienes a este puesto de trabajo para cada día hacer lo mismo para 10 años no entres en Nonomy. Hoy en día, todos los que somos aquí, lo que nos gusta es el dinamismo, el rock and roll. Esta no es una compañía fija, más bien todo lo contrario, hay que ser muy moldeable. Eso para mí es clave. Tienes que adaptarte al cambio, tienes que conocer las normas, tienes que ser super comunicado (...) Aquí lo tenemos muy claro, la gente tiene que tener los valores muy marcados” (Jules, 23/10/2019).

⁸⁷ En el relat de la seva biografia destacava més els seus esforços i mèrits personals que no pas l'accés als contactes i al capital cultural pel fet de provenir d'una família d'industrials.

Però la realitat era que en Jules ja no era gaire mòbil a la pràctica. Havia construït una vida a Barcelona i comptava amb tot un conjunt de privilegis dels que reconeixia que seria difícil desprendre-se'n. Havia rebutjat continuar a Mango justament en busca d'estabilitat a Nonomy. La seva família s'havia reagrupat a Barcelona i hi tenia amics, així com la possibilitat de practicar els esports aquàtics que l'entusiasmaven:

“Ya no sería fácil irme. Tuvimos una gran oportunidad porque uno de los franquiciados cuando estaba trabajando en Mango de Qatar quería que me fuera a trabajar con él con unas condiciones tremendas y al final mi mujer dijo que no porque ya estábamos hablando de tener hijos, casarnos. Y me dijo yo no quiero que mis hijos crezcan lejos de mis hermanos, lejos de mis padres, lejos de mi tierra. Al final me he ‘acostumbrao’, estoy bien aquí. Me parece una ciudad genial muy cerca de mi familia. Al final he echado raíces, pero si mi hermano está trabajando aquí en Nonomy, así que imagínate, ¿cómo me voy a ir de aquí?” (Jules, 23/10/2019)

A diferència de la resta d'assalariats mòbils, en Jules reconeixia que es podia imaginar 10 anys més treballant a Nonomy. I no només era una figuració, sinó que tenia l'opció de fer-ho segons les experiències d'altres directors de departament. Justificava aquesta voluntat d'estabilitat contrària a la ideologia dominant del canvi i el dinamisme afirmant que la companyia podia seguir-te proposant canvis i reptes. La cultura startup de Nonomy era utilitzada per l'alt càrrec com un camuflatge que amagava que -tot i la seva passió pel surf, el fet de ser jove i vestir de forma esportiva en l'àmbit laboral- ja no combregava realment amb l'ideal de mobilitat. La seva realitat rígida era dissimulada per un component més estètic que ètic (com donar-me la mà com un surfer). El rebuig actual als valors de la flexibilitat que en altres etapes vitals havia defensat, es mostrava contradictòriament quan en Jules descrivia la rotació laboral en altes esferes jeràrquiques. A diferència de les posicions més baixes de l'empresa, els directius i encarregats de departaments no eren mòbils:

“No hay tanta rotación más arriba en la organización, porque la rotación en los puestos consolidados es muy baja. No nos vamos a engañar, donde hay rotación es donde los puestos son de pura producción. Si ya te vas a puestos más estratégicos del ‘board’ todos llevamos muchos años. Claudine, la otra directora comercial, lleva como yo, Nil lleva 10 años, Roger también y es el director general, Pedro, el director de operaciones, lleva 7. Pero yo creo mucho en el modelo Nike de cambiar de posición cada 3 años, justamente para renovar y traer nuevas ideas... Aunque es algo complejo de poner en marcha en posiciones más altas porque hay riesgos.” (Jules, 23/10/2019)

Així doncs, la única opció per no revelar la incoherència entre el seu interès per l'estabilitat i el manteniment de la seva posició laboral per conservar família, feina i oci a la mateixa ciutat era l'“entusiasme” (Zafra, 2017) per la cultura del canvi que associava a un determinat “esperit d'empresa emergent”: “el espíritu startup lo seguimos teniendo. Somos ruidosos, nos movemos mucho, hablamos entre nosotros, hacemos bromas y hay buen rollo. El espíritu startup sigue estando, aunque hoy en día somos ya un monstruo, pero seguimos siendo ágiles, creo.” (Jules, 23/10/2019).

Resumint, hem observat les diferents narratives existents sobre la mobilitat laboral a partir de l'estudi de cas de Nonomy. En Víctor i l'Elvira han significat la mobilitat com una oportunitat que permet l'actualització professional i evitar l'estigma edatista, la no rutinització del treball i l'assimilació d'una cultura corporativa com a pròpia. Fins i tot, descriuen el funcionament d'una nova mentalitat i esperit. En canvi, a partir del relat de la Verònica hem copsat com també es pot experimentar la mobilitat laboral de manera

forçosa, vinculant-se a experiències de dolor, fragmentació social i solitud. En aquest sentit, el cas d'en Jules evidencia que la mobilitat laboral forma part d'una estructura de poder, ja que per alguns és opcional (o part d'una elecció) mentre que per altres és indefugible. La cultura corporativa i la construcció d'una moral amb un conjunt de valors alineats amb la justificació de la mobilitat laboral pretén assegurar la reproducció d'aquesta desigualtat, un fet que passa per l'acceptació i la desitjabilitat del fenomen.

D'altra banda, en els discursos positius majoritaris desapareix qualsevol forma de subjecte col·lectiu que no sigui l'empresa, una situació recurrentment legitimada per la idea que un mateix pot relacionar-se de forma directe amb el mercat de forma exitosa. La nova condició nua del treballador davant del mercat es presenta de forma positiva com a signe de meritocràcia (i fins i tot democràcia). És a dir, els treballadors sostenen la creença que un té el que es mereix, el què ha sigut capaç d'aconseguir del mercat laboral. Aquí, la mobilitat laboral és representada com una forma d'ordenació de la vida sociolaboral del 22@ que ens permet arribar a una primera conclusió: el pensament simbòlic subjacent en la dinàmica de circulació constant de la força de treball es resol en l'afirmació "sóc aire". Això té a veure amb el fet que la política liberal ha apostat de forma creixent per la innovació continua i la transformació social, deixant enrere la regulació i la limitació del poder empresarial. Sobre això, Rendueles (2015) ha considerat que, actualment, portar una vida que anteriorment consideràvem convencional (accés a una feina estable, a crèdit i habitatge) s'ha convertit en un objectiu contracultural, tal i com proposen l'Elvira i en Víctor, i com lamenta la Verònica com a pèrdua del canvi. La fluïdesa com a símbol remet a la percepció d'una absència d'estructures i ordenacions per part dels informants que es manifesta en la imaginació del mercat laboral com un repte individual estimulants, i no com una font de conflictes i tensions antagòniques. En altres paraules, es tracta d'una figuració "post-política" (Swyngedouw, 2008) del mercat laboral que s'expressa en una experimentació personalista i desconflictivitzada del fenomen de mobilitat laboral. Per tant, la mobilitat laboral i els seus efectes s'interpreten com una decisió pròpia i no com una situació estructural malgrat tractar-se d'una desigualtat social.

La conseqüència final de l'ascens de la mobilitat laboral com a concentrador dels valors flexibles del treball al 22@ era una experiència "desmuntable" de la vida. Pels informants, un dels màxims valors de la flexibilitat era no tenir lligams massa forts en qualsevol esfera vital per tal de poder-se adaptar als successius canvis. Allò era sinònim de "lleugeresa" (Lipovetsky, 2015): si un podia desmuntar i moure's ràpid, es podia adaptar fàcilment al mercat laboral, ser dinàmic i prosperar. La lleugeresa com a ideal implica l'abandonament d'una modernitat pesada construïda en compromisos fixos, i és un símptoma més del què Zygmunt Bauman va descriure com a "modernitat líquida". En aquest marc, valors en funcionament com el de la flexibilitat prenen un significat important, ja que comporta el no-compromís amb cap element de forma duradora i l'adopció d'una actitud que permeti modificar el propi comportament i expectatives. Una societat dirigida de forma esmunyedissa i que flueix en un "capitalisme lleuger" (Bauman, 2000).

En una esfera cultural, això ens remet a una "deformació" de les subjectivitats professionals existents (Mörck, 1994) que podríem equiparar a la noció de "corrosió del caràcter" de Richard Sennett (1998): la transformació psicosocial d'una antiga identitat i cultura vinculada a l'Estat del Benestar per l'adveniment d'una política econòmica neoliberal segons la qual el canvi esdevé norma, el distanciament emocional es torna condició innata per no prendre's cap incertesa de forma massa profunda i així "fluir" de la millor forma possible pels múltiples riscos del nou context social.

8.2 Ètica coworker i la *gemeinschaft* del 22@

A continuació, abordarem el concepte de comunitat al 22@ a partir de l'estudi de cas de dos espais de coworking. Això ens permetrà analitzar les relacions socials que es dedicaven els coworkers i, en conseqüència, assenyalar quina ètica constituïa la cultura laboral urbana del lloc transformat. En el marc d'aquest objectiu, també exposaré les principals dinàmiques que formaven la inestable realitat social dels espais de coworking travessada per diferents nivells d'anomia, fragilitat social i els efectes derivats de la velocitat i la fugacitat de les trajectòries laborals.

Per començar, cal distingir entre allò que Bauman (2006) entén per “comunitat càlida”⁸⁸ i la comunitat “realment existent”. Segons el sociòleg, la comunitat és imaginada com un lloc segur i acollidor, com un sostre en el que refugiar-se davant del perillós exterior: una societat líquida governada per la individualització. Però aquesta idealització de la “comunitat del sentiment càlid” contrasta amb les formes de comunitat realment existent afectades per diferents formes de desvinculació. Un fet que, alhora, “no fa sinó esperonar la nostra imaginació i converteix la comunitat imaginada amb una cosa encara més seductora” (Bauman, 2006: 4).

L'oferta immobiliària dels espais de coworking s'havia apropiat del poder d'evocació idealista de la “comunitat càlida” i l'emprava com un reclam constant en la seva publicitat. En aquesta narració immobiliària, la comunitat s'havia convertit en una paraula de moda que era invocada de múltiples maneres per omplir el nou espai transformat del 22@. Com si es tractés d'un paradís perdut al que calia retornar, els espais de coworking es publicitaven com un oasi comunitari. El leitmotiv general tractava aquesta idea com un recurs laboral per part d'emprenedors i autònoms: “amb nosaltres tindreu l'oportunitat de treballar en un entorn professional i fer créixer la vostra xarxa de contactes, alhora que reduïu costos i augmenteu la vostra rendibilitat. Uneix-te a la nostra comunitat i gaudeix de les oportunitats de la nostra comunitat d'empreses i dels nostres esdeveniments” (Spaces 22@, s.d). L'ingrés en un espai de coworking s'anunciava com una mesura per formar part d'una comunitat que compartia una cosmovisió concreta, que s'identificava amb un conjunt de valors i que establia vincles més enllà de l'àmbit professional. Al fer-ho, oferien descripcions imaginàries sobre les oficines compartides com indrets on viure experiències i llocs on realitzar valors: “apostem per qualsevol persona que comparteixi els nostres valors de sostenibilitat així com la cultura col·laborativa i la vocació de formar part d'una comunitat” (BCNewt, s.d.).

“Uneix-te a la nostra comunitat d'impacte a Barcelona! Un espai amb tots els serveis que necessites per connectar i impulsar el teu projecte: un espai de coworking obert, esdeveniments i sales de reunió, zones compartides per relaxar-te, conversar i carregar-te d'energia i una cantina en una meravellosa terrassa on descansar, gaudir del sol o rebre les teves visites. A Impact Hub Barcelona, sempre trobaràs una comunitat activa i amb molt de talent per créixer junts.” (Impact Hub Barcelona, s.d.)

En els casos més significatius, el principal actiu que es posava de manifest en la propaganda era la noció d'una comunitat “sòlida”, situant l'espai de coworking com un eix vertebrador de la vida urbana dels espais transformats del 22@: “l'enllaç entre les persones és el primer pas per crear una comunitat sòlida i compromesa. Next Floor

⁸⁸ Aplicant la noció de “cercle càlid” de Goran Rosenbergh.

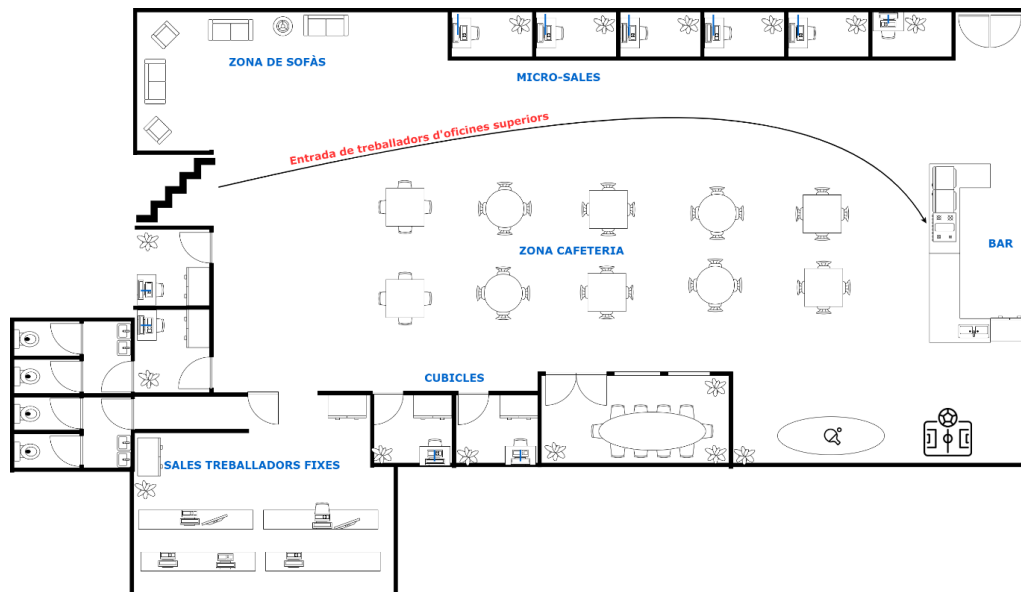
construeix un futur del qual formaràs part d'una comunitat que t'identifiqui" (Next Floor, s.d.). Ara bé, tal i com proposa el model de Bauman (2006) és convenient contrastar aquesta retòrica amb la "comunitat realment existent" per situar quines formes socials es donaven veritablement dins dels espais de coworking del 22@. Copsarem aquesta dinàmica en dos estudis de cas on es problematitza la noció de comunitat i les seves ambivalències.

8.2.1 La comunitat realment existent als espais de coworking del 22@: el simulacre d'un ecosistema mort

El primer estudi de cas és Urbano, un dels tres nous "grans" coworkings que proliferaven pel Poblenou a finals de 2018. Ubicat al PERI Eix Llacuna, el complex ocupava més de 2.300 m² i era format per dues torres bessones de sis plantes. Exceptuant alguna startup, la majoria d'ocupants dels despatxos eren plantilles subcontractades de grans corporacions. A l'entrada, uns validadors de metall amb torniquet feien escollir al visitant entre la zona d'oficines convencionals o el coworking. Si es triava aquesta segona opció, el hall era molt més juvenil que l'altre i en Teddy, el recepcionista, vestia amb un simple polo a diferència dels seus homòlegs encorbatats de l'oficina convencional. L'espai s'il·luminava per mitjà d'un gran finestral on s'hi havien enganxat diferents missatges: "welcome home, oops we meant work". Aquesta i altres formes auto-referenciaven l'espai com un lloc on es practicava el cotreball, malgrat que això no era així com veurem.

L'espai estava dispostat a la última moda coworking: una zona de sofàs amb estanteries de fusta comunicava amb un gran bar, una taula de ping pong de disseny era disposada per ser usada de taula de treball i unes sales de reunions portaven el nom de cèlebres científics. La Vega, la directora de l'espai, m'havia deixat clar que aquell era el millor coworking de Barcelona en termes d'infraestructura, però això no havia superat el seu major problema: feia un any que havien obert i no s'hi havia creat una veritable "comunitat". Més enllà de la zona de bar, el coworking estava buit i alguns comercials de la immobiliària s'hi col·locaven per fer de figurants. El boom de coworkings que vivia el Poblenou no semblava tenir una demanda real a Urbano pel grau d'ocupació existent, fet que la Vega atribuïa a la manca d'una "cultura coworker" a Barcelona que si que existia a d'altres indrets com Amsterdam (seu de l'empresa). A la directora l'irritava el fet que els clients no participessin dels esdeveniments que dinamitzaven i, per contrarestar-ho, ella i el seu equip copiaven activitats que havien observat a altres llocs similars d'Europa. Per exemple, utilitzaven "incentius" per l'assistència: des d'activitats gratuïtes a begudes i menjar de franc. Però els afterworks amb vi i formatge acabaven poc després que els oficinistes dels pisos superiors s'atipessin amb els regals. Les activitats de mindfulness i ioga tampoc tenien continuïtat després de les primeres sessions gratuïtes.

Les observacions a Urbano desembocarien en una "anti-etnografia" que em feia reviure els temors sobre la meua relativa qualitat com etnògraf, tot i que progressivament entendria que no obtenir dades a Urbano es devia al fet que no hi existia cap pràctica de cotreball. Els sis coworkers que vaig poder identificar s'havien instal·lat en despatxos i no participaven quotidianament d'intercanvis amb la resta com prometien els eslògans corporatius. L'únic espai freqüentat era el bar en el període concret d'onze a dotze del matí, hora punta en la que els treballadors de les oficines superiors ocupaven el coworking per esmorzar amb accents francesos, anglesos i holandesos.

Il·lustració 20. Distribució d'Urbano i moviment d'entrada a les oficines superiors. Elaboració pròpia.

Davant de la inexistència de coworkers a observar, les observacions s'havien dirigit a les tasques d'ambientació del coworking de la Vega i el seu equip. El seu treball es basava en fer l'efecte que la pràctica del cotreball existia a partir d'estratègies de manipulació que convidaven a l'observador a creure que s'hi compartien experiències de forma col·lectiva. Fotografies, celebracions i post-its formaven part d'un decorat artificial que mentia al visitant construint la il·lusió que allà hi habitava una comunitat. Cada racó era decorat amb motius coworkers: des de missatges positius a dibuixos d'una bombeta simbolitzant les idees que allà s'hi havien de produir. La tematització de l'espai es realitzava a partir d'elements d'una cultura global mediàtica que prenia grans efemèrides, personatges i esdeveniments globalitzats com a referència. Com, per exemple, els premis Óscar: els gestors havien col·locat una porra on escriure els potencials premiats, però la majoria de participants al concurs eren els propis comercials d'Urbano. Un altre exemple era el dia de la dona treballadora, motiu pel qual s'havia ambientat el coworking amb diferents fotografies de "grans dones de la història", entre les que destacava Margaret Thatcher.

El coworking s'havia convertit en una forta marca de distinció immobiliària i, com si fos un anunci, l'escenografia d'Urbano proposava a l'observador que l'espai existia mitjançant un joc de post-its, estris com futbolins i pintades aparentment espontànies. La funció de tots aquests símbols era donar suport als discursos que emanaven de la iniciativa immobiliària, ja que Urbano utilitzava el coworking com un "esquer" pels oficinistes de les sales superiors. Aquesta pràctica es basava en la simulació: fingir que existia un tipus de vida social basada en la col·laboració empresarial i una conducta laboral compartida per tal de vendre sòl terciari. El coworking era un parc temàtic i el conjunt de símbols dispersats eliminaven el sentit real de l'entorn per dissimular l'anomia realment existent. Per Baudrillard (1987), la màxima expressió de la simulació és l'arquitectura Beaubourg i d'alta tecnologia com la del Centre Pompidou de París on els exteriors moderns es combinen amb interiors pensats per la virtualització de les relacions socials. Però, curiosament, aquest ús real d'Urbano havia acabat provocant la dissuasió del minoritari cotreball perquè el soroll del bar havia reforçat que els coworkers es retiressin cap als despatxos. Això alimentava el negoci del holding en dos sentits: pel major preu de l'oficina privada a la que

s'accedia i per l'ús de bar que els oficinistes convencionals feien en el coworking, evitant així que es dirigessin a la fleca de la cantonada. En conclusió, en la "hiperrealitat" (Baudrillard, 1994) d'Urbano la noció de "comunitat" era una forma bàsica de fetitxisme: l'*atrezzo* de l'espai substituïa a les persones mostrant el domini del treball mort per sobre del viu.

8.2.2 La comunitat realment existent als espais de coworking del 22@: flux, fragilitat social i ètica a Composition

L'altre estudi de cas que ens permet explorar la "comunitat realment existent" (Bauman, 2006) al 22@ és el coworking Composition. Inaugurat per un reputat emprenedor, com veurem més endavant. L'espai ocupava un edifici transformat de quatre plantes que tenia per objectiu convertir-se en la "casa de les startups". Però la realitat era que n'era la casa de poques, l'oficina compartida tenia molts llocs lliures i en la meua planta només trobaria dues empreses emergents a observar. Per un costat, Van Tech: una micro-empresa de 4 a 6 treballadors que optimitzava rutes per agilitzar les entregues a partir d'intel·ligència artificial.

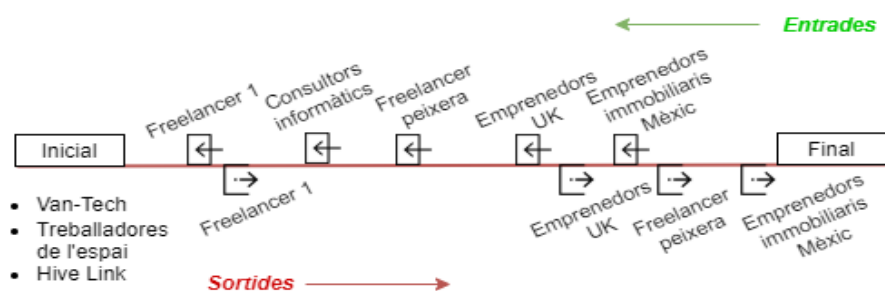
"Ofereim de forma molt ràpida les millors opcions de ruta i les posem al servei dels transportistes. Bàsicament, indiquem com anar per tota la ciutat de forma més eficient. Tot de forma súper-ràpida, com una mena de 'Google Maps' per a professionals del transport amb la diferència que anem a moltíssims punts més i moltíssimes rutes més alhora." (Felip, 27/3/2019)

Els tres treballadors inicials de Van-Tech rondaven la trentena. En Carles era informàtic, co-fundador i CEO de l'empresa; en Felip era un altre informàtic co-fundador que exercia com a director de tecnologia i, finalment, en Marcel, dissenyador de producte i especialista en "experiència d'usuari". Malgrat les respectives especialitzacions, tots acabaven duent a terme la tasca que en aquell moment necessités la startup (des de màrqueting fins a relacionar-se amb els clients).

Per altre costat, Hive Link eren un grup de dos nois graduats en estudis empresarials que tenien una edat similar als de Van-Tech. La seva idea de negoci es basava en revendre llocs de treball lliures en espais de coworking, però es trobaven tot just en una fase experimental del negoci i es passaven el dia en una recerca empresarial fent i desfent hipòtesis de negoci, debatent entre ells sobre si allò tindria sortida, visitant mentors de Barcelona Activa i realitzant entrevistes amb usuaris d'espais de coworking per saber si el seu pla de negoci era vàlid.

En Felip era l'ànima d'aquell espai, dinamitzava i amenitzava les relacions entre uns i altres preparant crispetes, interessant-se per la feina de cadascú (inclòs la meua) o, simplement, fent alguna broma quan s'obria un d'aquells estranys moments en els que diferents treballadors deixaven de mirar la seva pantalla. La complicitat entre en Marcel i en Felip de Van-Tech era evident. Les seves converses en veu alta sobre art, política, negocis o videojocs feien que la resta del grup, si es que era un sol grup, es sumés de forma natural a tots aquells debats. A part d'això, el coworking era un lloc apàtic i poc donat a la interrelació. Ara bé, la sociabilitat no existia més enllà d'aquests moments. Cada startup anava a la seva i no dinaven junts ni compartien cap moment més del dia (com anar a prendre una cervesa al sortir de l'oficina compartida).

L'ambient familiar i casolà que intentava generar en Filip era desbordat per la realitat fluctuant de l'espai de coworking. Merkel (2015) ha definit l'estructura social dels espais de coworking com un element difús i mutable. Jo matisaria que en el cas de Composition l'estructura de l'espai tenia forma de "flux" degut als canvis i moviments d'entrada-sortida d'actors als que s'estava sotmès. Durant el primer mes i mig passarien per l'espai un autònom que optimitzava recursos digitals per ajudar a trobar clients per startups, uns emprenedors anglesos que produïen material audiovisual, dos consultors informàtics i un emprenedor mexicà interessat en muntar un negoci immobiliari que amenaçava en robar la clientela a Hive Link. El flux constant de persones dificultava la continuïtat de les relacions de confiança i minava les interaccions quotidianes que s'havien establert en l'espai, com les d'en Marcel i en Filip. L'adherència a l'espai era gairebé nul·la i les relacions que es produïen no anaven més enllà de cordialitats que mantenien els coworkers "locals" i la desfilada de treballadors que provaven l'oficina uns dies. L'espai operava en un flux d'entrada i sortida d'actors que no només dificultava poder parlar de "comunitat", sinó de grup assentat en l'espai. Copsem en el següent diagrama aquesta mobilitat en els tres mesos inicials d'observació:

Il·lustració 21. Altes i baixes de Composition en tres mesos d'observació. Elaboració pròpia.

L'alta mobilitat espacial dels treballadors encara era superior en els freelancers que llogaven un espai a Composition per estances curtes. Aquests emprenedors flotants s'instal·laven a la tercera planta un únic matí o una sola tarda i no es relacionaven amb ningú fins a desaparèixer de l'espai hores després. L'entorn es transformava en qüestió de dies o n'era un altre en funció de la gent que l'habitava. Aquesta dinàmica afavoria l'anomia de l'espai que, a diferència d'Urbano, no s'intentava dinamitzar des de direcció. L'única trobada informal en 18 mesos que portava obert l'espai havia sigut una cervesa per acomiadar a una treballadora de Composition.

L'aterritorialitat i els constats moviments espacials al coworking trobaven la seva base en el funcionament de les startups locals i les seves plantilles. Van tech experimentaria l'entrada de quatre nous treballadors en tres mesos: en Hugo a nivell tècnic, la Betty com a becària de community manager, en Gabriel com a desenvolupador junior i el Daniel com a comercial de vendes. I tres partides: l'Agnès i en Daniel i el mateix Filip.

Aquesta turbulència determinava la quantitat i la qualitat de les relacions socials de l'espai. Per exemple, la sortida d'en Filip va transformar l'espai. De sobte, ningú lubricava les relacions informals i l'entorn havia decaïgut en una rutina silenciosa. Al dol per la sortida d'en Filip s'hi sumaria la mala maror en les relacions professionals dins de Van-Tech. Per tal de substituir en Filip, en Carles havia decidit com a CEO contractar a en Hugo, un informàtic que havia entès en qüestió de setmanes el funcionament tècnic del programa a

la perfecció. Un ingrés que coincidia amb el d'en Gabriel: un informàtic júnior que sovint es mostrava clarament desbordat per les tasques que li encomanaven, demanant ajuda constant a en Hugo. La startup començava a viure moments difícils en termes laborals per aquest motiu, en Gabriel tenia problemes per realitzar les tasques que se li encomanaven i això sobrecarregava a en Marcel i en Hugo.

L'ètica en extinció de l'artesà digital: fragilitat social i escrúpols

Detenir-nos en els motius de la sortida d'en Felip ens permetrà aprofundir sobre l'ètica coworker. Inicialment, en Felip i en Carles havien tingut la idea de muntar una startup durant la seva formació universitària com a informàtics. En Felip sempre treballava en projectes pel seu compte de forma paral·lela als estudis perquè li agradava programar com a hobby i decidiria compartir amb en Carles un d'aquests projectes casolans. Llavors en Carles ja feia de "tech lead"⁸⁹ en un coworking i va considerar que la idea d'en Felip podia tenir negoci. Per en Felip, muntar una startup no era un objectiu vital, era simplement la forma de tirar endavant una idea que el divertia i el format li era igual, i l'incomodava que moltes startups tinguessin l'objectiu de fer un gran creixement enfocant-se a una ràpida venda, ja que repetia sovint que per ell una startup també podia ser la forma de "fer les coses com creia que s'havien de fer". Es considerava un artesà digital i li molestava que el pressionessin per fer la feina ràpida, de qualsevol manera i sense tenir en compte els drets i les opinions dels treballadors. En Felip reconeixia que les condicions laborals i el salari en una startup no eren les millors, però permetia als treballadors assumir una responsabilitat impossible en altres corporacions. L'estereotip deia que existia una gran flexibilitat laboral a les startups, però per a ell era al revés. La startup no et permetia comptabilitzar amb la vida privada: "és la flexibilitat de la vida privada la que et permet estar en una startup" (Felip).

Per entendre perquè en Felip deixaria el què considerava la seva obra cal tenir en compte el sistema de valors de l'informant. En Felip considerava que calia ser honest i un soci just amb els treballadors. Es regia per un codi ètic estricte i poc usual en els coworkings que ja li havia suposat ruptures en altres experiències, com la universitària. L'informant havia estudiat Enginyeria Informàtica a la UPC i s'havia especialitzat en un Màster en Minería de Dades i Gestió del Coneixement que havia fet en un Erasmus en el que hi prenien part la UPC i altres universitats franceses i italianes. La seva passió per la informàtica el va portar a iniciar un doctorat industrial sota la supervisió d'un professor de la UPC. Els avenços en la tesis eren prolífics, en Felip dedicava nit i dia a aquella peça tecnològica així que havia presentat diferents candidatures de patents a part d'escriure uns quants articles. Era usual que, segons les jerarquies acadèmiques, el seu director firmés abans que ell un article que havia escrit íntegrament l'estudiant, però estava a punt de succeir un fet que traspassaria el seu límit moral. Després d'un llarg viatge a la Índia del seu director, en Felip havia preparat 7 patents per enviar al departament legal de la universitat. Ell defensava que tot l'equip d'investigació hi havia participat per igual i que, per tant, les patents havien de portar els noms de tots. Arbitràriament, el seu director de tesi va treure secretament el nom d'en Felip i el d'altres investigadors de les patents, posant-se a ell mateix com a titular. L'informant, que feia tot allò per l'interès que tenia pel doctorat i no pel plus que rebria per cada patent, abandonaria el programa de doctorat amb el seu codi d'honor ferit.

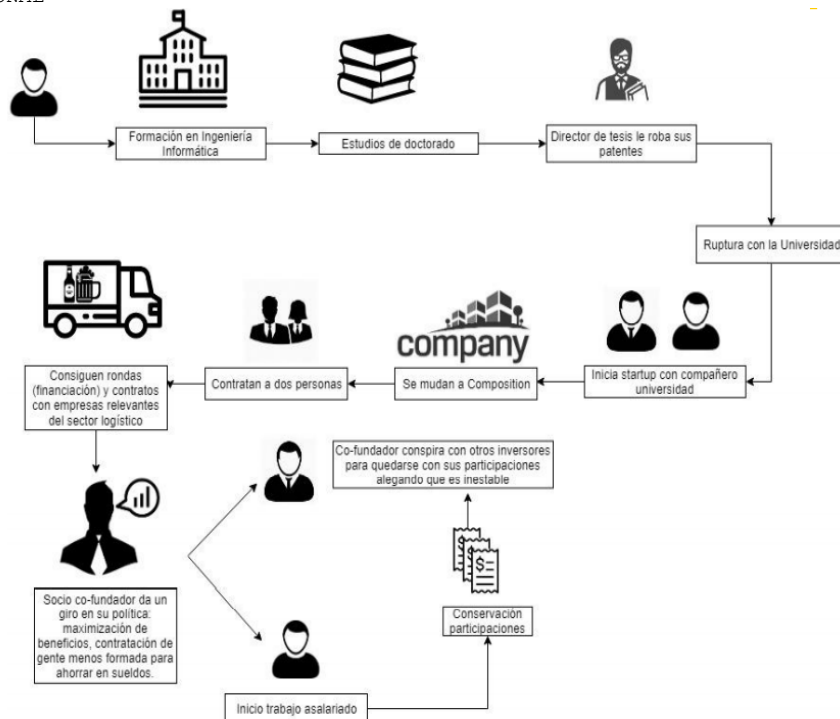
⁸⁹ Una mena de responsable d'equip de desenvolupament i qualitat.

Poc després, Van-Tech semblaria l'oportunitat perfecta per dur a terme un projecte que l'entusiasmava i, aquest cop sí, poder fer les coses bé perquè ell seria una de les persones al comandament de l'empresa emergent.

Malauradament, ara en Felip trobava massa similituds entre Van-Tech i el cas de les patents robades. Deixava la startup per desavinences amb el seu soci, en Carles, amb qui portaven tres anys i mig treballant en aquell projecte. Ja no s'entenien i no li agradava el curs que havia pres l'empresa. En Carles i en Felip havien fet un pacte, però ara creia que la visió comuna s'havia bifurcat. Van Tech havia contractat a en Gabriel, un treballador que no valia prou pel càrrec, només pel fet de ser més barat. En Felip es sentia traït, havia muntant Van-Tech sentint-se amic d'en Carles, però aquesta amistat s'havia anat esmicolant a mesura que discutien sobre qui tenia més parts de l'empresa i com s'utilitzava això per imposar un o altre criteri en la contractació de la startup. Des d'aleshores, les discussions es succeïrien repetidament. En Carles recriminava a en Felip que "només" treballés 8 hores, mentre ell havia de tenir un horari extensible a les necessitats de l'empresa. "Què més esperava?", deia en Felip sobre en Carles, "8 hores són més que temps suficient per dedicar a una feina" (Felip).

"Jo estic a Van-Tech perquè m'aporta com a persona. A qualsevol altre lloc em pagarien més que aquí. Això no ho dubto. Sí que hi ha un vincle emocional, però jo em considero un artesà. Tens la teva peça i la vas polint, la vas millorant. Pots fer un optimitzador i aquí ho tens i anar a una altra cosa. Però no, lo maco és anar-lo arreglant, anar-lo millorant com una peça d'art que al final la vens." (Felip, 27/3/2019)

En el seu últim dia, en Felip faria servir els serveis de gestoria de Composition per tal de gestionar la venda de les seves accions de l'empresa com a soci. Allà l'informarien dels circuits legals per pagar menys impostos i en Felip concretaria el manteniment del 80% del 50% de participacions que tenia en aquell moment. A la tarda següent al comiat d'en Felip, en Carles transmetia preocupació a un soci inversor al que informava que calia fer-se amb totes les participacions d'en Felip urgentment. Amoinat, afirmava que no podia quedar-se'n ni una part perquè les podria utilitzar en la seva contra. Pujant el to, exhortava que el seu antic amic era una persona "inestable" i problemàtica. Ja no quedava ni rastre d'amistat entre els socis co-fundadors.

Il·lustració 22. Diagrama de flux sobre la trajectòria laboral d'en Felip. Font: Elaboració pròpia.

Aquest episodi ens avisa que els coworkings no eren només llocs de trobada com afirmava la seva retòrica, sinó també de ruptura. La fragilitat de les relacions socials no només era present en les noves relacions constituïdes, sinó també en les anteriors que s'interrompien. Els escassos vincles de Composition es trobaven travessats per una munió d'interessos que acabarien per transformar-se i trencar-se, més que per ampliar-se i conservar-se. La trajectòria d'en Felip il·lustra l'ètica economicista i competitiva de l'espai transformat 22@. La sortida del soci co-fundador, el funcionament en flux i l'estat de fracturació social de Composition manifesta la fragilitat d'uns vincles que ja no es reconstituïren en la resta del període d'observació.

El fals do de Hive Link

A nivell teòric, la literatura sobre espais de coworkings ha tendit a enaltir una col·laboració d'una comunitat de pràctiques econòmiques idealitzada. Per una part d'autors, la generació d'una nova comunitat explicaria l'èxit la proliferació dels espais de coworking (Spinuzzi et al., 2018, Gregg et al., 2018; Arch, 2018; Dandoy, 2021), mentre que per una altra aquesta comunitat no seria un fi sinó un mitjà per aconseguir altres objectius. Com per exemple, l'aprenentatge o l'expansió dels recursos que un emprenedor aprehèn (Butcher, 2018). Capdevila (2014) ha analitzat aquest fenomen a Barcelona identificant unes pràctiques col·laboratives basades en compartir recursos i costos. La seva tesi central és que la socialització en un espai és un vehicle per intercanviar coneixement útil i donar-se suport mutuament.

Però en els casos observats del 22@ la col·laboració tendia a ser residual i a realitzar-se per "supervivència". A Composition, els únics que col·laboraven eren els grups que havien arrelat mínimament: Van-Tech i Hive Link. Aquestes col·laboracions parcials i puntuals es produïen com a relacions de rescat o socors que efectuaven els primers envers els segons, i cal emmarcar-les en una dinàmica entre organitzacions, més que entre persones específiques. Malgrat les variacions i la fluctuació de l'estructura social, la posició elevada de la startup d'optimització de rutes es mantenia sempre per sobre de Hive Link, fet que

fins i tot mostraven les treballadores de Composition dedicant més interès per ells i utilitzant-los com a imatge promocional i fotografiant de dalt a baix les parets que Van-Tech havia decorat amb post-its per compartir-ho a les xarxes socials del coworking: “sabieu que escriure les vostres tasques en papersicolorits com els post-it pot fer augmentar les probabilitats de complir-les? Per això, els nois de Van Tech són tan productius”.

Un exemple d'aquesta relació de rescat eren els consells que en Carles ofería a Hive Link. Després d'uns dies queixant-se sobre el contingut de les entrevistes que realitzaven i com de bé els aniria ampliar els seus contactes, en Carles de Van Tech li comentava a en Rodri de Hive Link que li podia passar el telèfon d'una acceleradora on havia treballat. Mentre retornava a la seva taula a buscar el número de la persona indicada, li demanava a en Rodri que li facilités un correu electrònic. Després de donar-li el de l'empresa, en Carles alçava la veu per criticar que tinguessin un domini “Gmail”: “compreu-vos un puto domini que són 9€, com un dinar!”. A Van-Tech podien tenir problemes amb la comunicació, explicava en Carles, però tenien uns mínims, i acabava de renyar-los afirmant que havien de fer bona la dita típica del món de les startups: “fake it until you make it”.

Castilho i Quant (2017), seguint a Capdevila (2014), han identificat una classe d'espais de coworking on es comparteixen recursos per conveniència i comoditat i en els quals no existeix una visió col·lectiva interioritzada, sinó una tendència a defensar l'interès propi. De forma similar, a Composition existien aquestes relacions minimalistes sense que s'hagués construït una representació col·lectiva dels grups com a part d'un espai de coworking i, per tant, sense haver-se constituït com a comunitat. Per justificar aquesta idea copsarem un altre exemple sobre com aquest tipus de relacions de col·laboració succeïen en situacions molt concretes i, en algunes ocasions, eren negades si no se'n preveia una reciprocitat o si el benefici ja havia sigut obtingut prèviament. Aquest cas concret involucra Hive Link i a mi mateix en un fenomen que anomenarem “el fals do de Hive Link”.

S'ha escrit molt sobre la pràctica del *potlatch* entre les tribus de la costa nord-est d'Amèrica del Nord i el seu màxim representant n'és Franz Boas i els seus eloqüents estudis sobre l'organització social dels Kwakiutl. La idea de “donar” defineix els comportaments que es donava en diferents manifestacions (discursos, danses i altres cerimònies) entre comunitats pescadores i caçadores-recol·lectores. En contextos de grans rivalitats, les cerimònies es basaven en la distribució de béns prestigiosos per un amfitrió cap als seus hostes de manera que el *potlatch* permetia adquirir estatus i influència política a l'alterar i establir una jerarquia específica en la que el regal era d'obligat retorn. Els antropòlegs llatinoamericans Gustavo Lins Ribeiro (2018) i Luis Reygadas (2018) han actualitzat el terme a un terreny digital. Reygadas (2018) s'ha proposat entendre les relacions de producció i d'intercanvi generades en les xarxes dels diferents models de negoci digital, i ha identificat diferents formes d'interacció⁹⁰, des de “dons digitals” de tipus kula fins al que ens interessa pel nostre cas, els “falsos dons”:

⁹⁰ La tipologia de Reygadas (2018) és la següent: (1) els “dons digitals” de tipus kula, basats en els intercanvis recíprocs sense ànim de lucre i amb una funció de solidaritat i creació de llaços; (2) la “creació de béns comuns de coneixement”: recursos informàtics i conjunts d'informacions disponibles pel públic general; (3) “contestes per prestigi”: formes de

“La falsa idea de que alguien obtiene un servicio sofisticado y muy necesario de manera gratuita subyace en lo que llamo la “economía de la carnada”, que significa que se nos ofrece un regalo irresistible, pero una vez que estamos literalmente enganchados, damos a cambio un bien precioso: toda la información que las compañías necesitan para ajustar a nuestro gusto los bienes de consumo y los servicios que quieren vender” (Reygadas, 2018: 74)

Reygadas (2018) aprofundeix en la idea de “falsos dons”. Per ell, la captura d’atenció i la fidelitat dels usuaris en els aplicatius web es produïa mitjançant esquers, un aparent regal cap a l’usuari per tal d’obtenir-ne d’ell informació i altres dades mercantilitzables. Un exemple en serien les relacions entre les principals xarxes socials (Facebook, Instagram, Youtube) amb els seus usuaris. En aquesta “economia de la carnada” (Lins Ribeiro, 2018), la falsedat del don es troba en que aquests agents obtenen informació dels usuaris que converteixen en mercaderia després de presentar un do aparentment gratuït. En el nostre cas, defensaré que Hive Link utilitza formes de fals do i conteses per prestigi per obtenir recursos en un mal moment del negoci. Aquestes relacions *potlatch* es durien a terme amb mi i entre els seus clients i seguidors a les xarxes socials digitals. Quan portava uns tres mesos a Composition el negoci de Hive Link no funcionava. Es trobaven en un punt crític. Havien hagut de reformular la idea inicial per falta de clientela (no rebien prou sol·licituds per buscar un espai de coworking). Es repetien que la mortalitat entre startups era elevada.

Fos com fos, en Rodri i en Henry insistien en no ser part d’aquella lúgubre estadística i buscaven compulsivament noves vies de negoci. Molta gent feia negoci amb els espais de coworking, per què ells no? En Rodri defensava davant d’en Henry que hi havia un mercat molt gran entre la gent que treballava des de casa: “mejorando el servicio tendríamos que incrementar el flujo de esta gente casera” (Rodri, diari de camp del 17 d’abril de 2019). En Henry creia que a la llarga “caurien alguns” i farien ús del seu servei, però no un nombre suficient. Convençut amb la idea que allà hi havia negoci, en Rodri ensenyava unes dades a en Henry afegint que el “model disruptiu” de les oficines era flexibilitzar, “es que el negocio está aquí, tío” (Henry). En Henry mirava les dades interessat i en Rodri especulava: la solució podria ser deixar d’oferir espais de coworking outlet per oferir serveis dins de l’oficina. La cerca d’un nou model de negoci no s’aturaria durant les següents setmanes. Als emprenedors se’ls veia cada cop més cansats i desesperats. Era evident que les coses no anaven bé a Hive Link. L’actitud animada i un punt fatxenda d’ambdós havia desaparegut. En Henry estava més prim i abatut i la frustració aniria en augment.

Davant d’aquella situació vaig decidir comentar a en Rodri que si volien els hi podia fer arribar l’estat de la qüestió sobre la literatura acadèmica sobre espais de coworking. Això ens feia encetar una conversa sobre el mercat dels coworkings on explicaven que era el producte estrella del 22@ des que hi havia desembarcat les SOCIMI⁹¹ al sector. Dies després d’haver-los-hi enviat múltiples resums incloent un estat de la qüestió actualitzat d’unes 100 pàgines, en Rodri i en Henry havien inclòs nous elements al seu discurs. En Rodri havia absorbit la conclusió principal de la literatura: “todo esto es sobre contactos” i

compartir recursos i informacions a l’espera de reconeixement; (4) “comerç electrònic” fundat en la compra-venta; (5) els “falsos dons”: la fidelització i monetització d’usuaris oferint un esquer gratuït; (6) l’explotació, i el (7) el rendisme.

⁹¹ Les Societats Anònimes Cotitzades d’Inversió Immobiliària són un servei d’inversió de model americà amb un règim tributari específic: no pagaven impost de societats i tenen bonificacions en altres impostos.

ara havien de girar el producte cap aquí: “lo ideal seria un Tinder para contactos profesionales: cada noche miras qué gente hay en los coworkings y eliges este sí, este no”. Segons en Henry, allò seria com muntar una mena de “gimnàs laboral”: “ni que no vayas podrías tener acceso a multitud de gente y no te importaria pagar más”. Això podia ser molt potent deia en Rodri a en Henry, i presumien sobre com els grans “players” del mercat no s’esperarien aquell moviment.

Jo esperava que aquell regal fos retornat i esperaria setmanes a que m’enviessin el conjunt de “dades de mercat” que m’havien promès en múltiples ocasions. En Henry i en Rodri m’asseguraven que em farien arribar les dades cada cop que els hi ho preguntava: “nos tenemos que ayudar entre los de aquí”. Però a l’hora de la veritat, sempre trobaven algun impediment per fer-ho o apel·laven a que anaven curts de temps. En una ocasió en la que vaig donar el meu e-mail a en Henry per crear un fil on compartir informacions, aquest va enviar-me un correu amb contingut intencionadament erroni. Al comentar-li, m’assegurava que ho corregiria aviat facilitant-me les dades correctes.

Malgrat la renovació del seu discurs, la recerca sobre un nou model de negoci se seguiria estenent un mes més en el que sobreviurien amb els escassos ingressos que estaven produint i amb unes estalvis sobreexplotats. En aquell context extrem, els dos membres de Hive Link van decidir fer un últim moviment: publicar totes les dades que havien acumulat en un pulcre informe que penjarien a LinkedIn. Després de passar-nos mesos davant per davant en una mitjana de vuit hores diàries, no entenia per què havien preferit compartir les dades a milers de desconeguts d’internet abans que a mi. Per un costat, era evident que encara m’identificaven com un competidor. Però hi havia més significats en joc. La publicació d’aquelles dades a LinkedIn tenia una funció específica. Davant de la possible desaparició de la startup, Hive Link havia decidit compartir la base del seu negoci i, de fet, tot allò que tenien (dades acumulades sobre el sector del coworking i la seva pròpia interpretació) per tal de canviar el rumb de la seva sort. Hive Link exercia així un “fals do”. Havien “regalat” tota aquella informació que setmanes anteriors m’havien negat com si fos el bé més preuat per tal d’aconseguir un prestigi que millorés la seva situació. En altres paraules, Hive Link feia un regal interessat a la xarxa buscant millorar el seu prestigi per canviar la dissortada sort de la seva empresa, demostrant que al coworking mai s’abandonava una perspectiva estratègica i un interès de fons com demostra el fet de no respondre’m recíprocament al considerar-me un competidor al qui no es podien facilitar dades. Això, malgrat l’existència de pràctiques explícites d’altruisme.

8.2.3 La *gemeinschaft* del 22@

Per concloure cal que emmarquem la representació de la comunitat de la cultura del lloc transformat 22@ dins dels debats clàssics de l’antropologia que han tendit a distingir entre *gemeinschaft* (una comunitat orquestrada per la voluntat natural) i *gesellschaft* (una societat assentada en la voluntat racional). Però més que emprar aquesta classificació per distingir quin tipus de comunitat es dona al 22@, ens interessa el treball ideològic per presentar d’una o altra forma els grups humans dels espais de coworking i la “comunitat realment existent” que Bauman (2006) proposa i que ha possibilitat l’anàlisi.

Considero com Manuel Delgado (2020) que la *gemeinschaft* ha existit exclusivament com una forma de representació. És a dir, com una fórmula per imaginar els individus com a

part d'una comunitat unida per la tradició, el rol central del parentiu, unes pràctiques de confiança mútua i una vida quotidiana estructurada pel treball i un paisatge històric. En front d'aquesta convivencialitat idíl·lica on s'evoca nostàlgicament una comunitat perduda, Delgado (2020) planteja que aquest tipus de comunitats proposades per Tönnies són productes més filosòfics que reals i que redueixen les comunitats com a entitats culturalment homogènies i congruents.

Altres autors han explorat aquesta distinció tot proposant les seves pròpies versions, com Robert Redfield i la distinció entre societats urbans i folk auto-contingudes. Però aquí ens interessa concebre com s'imaginen les comunitats de l'espai transformat, tal i com fa Anderson (1993) en relació al paper de la "comunitat imaginada" en el nacionalisme. La pregunta que se'n deriva d'aquesta postura és la següent: si el 22@ és un producte innovador i modern, per què invoca aquesta noció gairebé tradicionalista de comunitat que a la pràctica no existeix?

L'anàlisi ha posat de manifest que la "comunitat realment existent" (Bauman, 2006) del 22@ comparteix més la ideologia utilitarista de la *gesellschaft* que l'idealisme de la *gemeinschaft*, ja que la manca de vincles sòlids dificulta la noció de comunitat i les seves pràctiques. Per exemple, les escasses mostres de solidaritat entre els seus membres s'estructuren per una solidaritat purament orgànica i l'associació al 22@ es basa en objectius i finalitats concretes empresarials i laborals. Per tant, la comunitat realment existent del 22@ es componada per la voluntat arbitrària d'uns membres que rarament comparteixen cap passat i que actuen en funció a finalitats i interessos (majoritàriament econòmics).

Per tant, la representació dels espais de coworking del 22@ com unitats comunitàries es construeixen com a mesures per dissimular l'anomia realment existent i lubricar el negoci immobiliari de l'oficina compartida. En aquesta narració idealitzada de l'ocupació de l'espai s'imagina una inexistent solidaritat mecànica en un context de divisió extrema i súper especialització del treball, com si els individus formessin part d'un conjunt estructurat, connectat i solidari i compartissin els mateixos sentiments i sensacions quan, realment, els espais de coworking del 22@ són experimentats de forma desigual, diversa i fragmentària per la seva condició de flux. La comunitat juga aquí un paper fonamental a l'hora de conformar el sentit social de l'espai a partir de l'evocació romàntica del 22@ com una utopia neoliberal que recupera per mitjà de la força econòmica el paradís perdut de la comunitat. En aquesta romança conservadora, la comunitat no només permet la comprensió del nou espai transformat (Pujadas a Roca, 2011), sinó la seva legitimació.

8.3 Ritualitat i performativitat emprenedora

En aquest subapartat final sobre els fonaments de la cultura laboral urbana del 22@ aprofundirem en la dinàmica performativa dels actors de l'espai transformat. Malgrat que ja hem copsat la importància estètica de la cultura Ted Talk i la construcció de "jos" comercials, aquí ho situarem més enllà d'un fenomen puntual per entendre'l com una dinàmica cultural general. Ho copsarem a partir de casos concrets de la dramatització que experimentaven els emprenedors del 22@: (1) les formes ritual de l'emprenedoria i la (2) la institució de personatges simbòlics concrets, com l'"Emperador Emprenedor".

Partint de les premisses foucaultianes que en el marc teòric hem definit en relació a la producció subjectiva de l'espai, la pregunta inicial a la que em dirigiria l'observació dels

espais de coworking era la següent: com era practicat i significat l'emprenedor al 22@? En els diferents escenaris on els emprenedors es desenvolupaven -reunions amb inversors, presentacions de productes, entrevistes i en la quotidianitat d'un espai de coworking-, l'emprenedor era narrat com un subjecte exitós malgrat que, com hem vist en el capítol anterior, les seves trajectòries eren molt més complexes que les reduccions que es realitzaven.

La teoria performativa de la identitat proposada per Butler (2009) ens aporta instruments per descompondre i analitzar aquesta dinàmica. Per l'autora, el gènere és performatiu perquè posseeix una determinada expressió i manifestació que provoca que la seva aparença es confongui amb la seva veritat inherent. En un sentit similar, la pràctica d'emprenedoria al 22@ també comportava una exteriorització contradictòria a la seva veritat inherent. Tal i com planteja Butler (2009) per la qüestió del gènere, la pràctica emprenedora al 22@ es trobava condicionada a un conjunt de normes obligatòries que forçaven a manifestar-se i representar-se repetitivament en un sentit o altre, però no es tractava del binarisme home i dona sinó d'un altre conjunt de significats que cal explorar. Els espais de coworking del 22@ eren unitats d'observació privilegiades per fer-ho, ja que s'hi feien molt visibles un conjunt de "pràctiques del jo" emprenedores que estilitzaven la vida quotidiana en un sentit similar al que planteja Foucault.

Així doncs, vaig començar a observar diferents dinàmiques d'aquesta auto-producció (Hall, 2003) que es manifestava en esdeveniments rituals altament formalitzats. En algunes ocasions, era el propi espai de coworking el que em sol·licitava com a participant que m'auto-representés envers la resta. El cas més extrem seria el de l'espai de coworking Juhl, on cada nou coworker era iniciat davant la resta en un acte de presentació que duia per nom "Juhl Thursdays". M'havia pres la presentació de forma similar a l'exercici que Laura Bohannon fa a *Shakespeare in the Bush* (1996), l'únic que en comptes d'un escrit clàssic de la literatura anglesa, el que exposaria a debat emic seria la meua tasca antropològica. Després d'ubicar la disciplina en les diferents branques disciplinars, explicava què era un antropòleg mitjançant fotografies de societats que havia seleccionat per la seva semblança als criteris estètics que havia entès fins al moment de Juhl (sobrietat, eclecticisme i intensitat). Afortunadament, els coworkers semblaven interessats per aquell folklore antropològic entre el que havia col·locat tàcticament una foto de Malinowski rodejat de trobriandesos.

Aquella sessió no era merament protocol·lària, sinó un examen al que es sotmetia a l'emprenedor que s'introduiria al coworking. A Juhl calia demostrar la distinció i les aptituds que es posseïa com a nova incorporació a l'espai de cotreball en una lògica proselitista. Després d'una prolongada polèmica, vaig creure que havia superat amb èxit el ritual de pas. La controvèrsia s'evidenciava en un públic dividit en un bàndol que defensava que l'antropologia no tenia cap sentit: com se'n podien treure diners d'aquella activitat? I un altre fracció de convençuts de la utilitat de l'antropologia. L'escena era intensa: em trobava al mig del 22@, rodejat de coworkers i emprenedors que s'enfrontaven entre ells sobre la utilitat de l'antropologia en termes econòmics, heurístics i de significació científica. La crítica a la disciplina que realitzaven els coworkers es basava, principalment, en la seva ineficàcia econòmica: tots eren allà per obtenir beneficis i jo no? Allò escapava de la seva xarxa de significats. Tothom qui es presentava en aquelles sessions explicava fil per randa qui era i què venia i la meua aparent falta d'interès comercial en aquell ritual de pas generava suspicàcies.

Intentant mantenir certa dignitat per no desgastar la meua posició al camp, responia als contraris a l'antropologia que als anys 1950 van existir uns antropòlegs industrials que van ser censurats per interessos acadèmics que defensaven que estudiar la indústria era "contaminar" l'antropologia (Roca, 2001), fet que explicaria una menor professionalització de la disciplina. Havia aconseguit sobreviure a la litúrgia, però aquella era només una de les conjuntures performatives que anaven tenint lloc de forma recurrent i institucionalitzada en els espais de coworking.

8.3.1 La dansa Kalela del 22@: els bordells de la nova economia

La de Juhl no seria l'oportunitat més aguda d'observar la teatralitat del món dels coworkings, però si una de les ocasions on podria experimentar-la de forma més personal. La principal pràctica ritual de performativitat en l'espai transformat és el que anomenarem la "dansa Kalela del 22@". La principal regla de l'emprenedor era constituir-se en una escenificació i desenvolupar-se en un decorat on havia d'impactar en l'espai públic per generar i destruir significats. Això ho feia determinat per una dimensió estètica que acompanyava la seva capacitat de transmetre significats en formes i continguts. Aquestes "pràctiques repetitives de significació" (Butler, 1995) constituïen normes, recreaven regles de pertinença, accentuaven signes i regulaven representacions. Així, l'emprenedoria era encarnada en un àmbit públic repetint normes i pràctiques de significació.

Durant la meua estada a Composition participaria de les activitats obertes que l'espai realitzava. Les sessions que més destacaven eren les trobades entre emprenedors i inversors que organitzava l'espai de coworking com a celestina sota el nom de "matches". Era el pretext ideal per copsar com els diferents actors d'aquell autoproclamat "ecosistema" interactuaven en públic, establint pautes de comportament i conjugant teatralment les seves relacions d'alteritat que fins al moment només havia pogut capturar en forma de discurs i representació. Davant d'aquestes finestres d'observació, trobava molt pertinent retornar al situacionisme de l'Escola de Manchester i, especialment, a l'estudi de cas clàssic de la dansa Kalela. Clyde Mitchell (1956) i Epstein (1958) van analitzar aquesta dansa ritual que s'interpretava davant d'un públic pluriètnic al Copperbelt centreafricà. La dansa provenia del ball mbeni, típic de l'illa de Chisi, i va iniciar la seva expansió per la mina de coure de Roan Antelope cap el 1945. D'allà arribaria a la resta de la regió fins a rebatejar-se com a "kalela", la dansa de l'orgull. Aquest va ser el treball més il·lustre del situacionisme manchesterià i va permetre entendre les relacions inter-ètniques i de classe, la destribalització dels nous urbanites.

Em captivava com Mitchell (1956) havia aconseguit categoritzar la societat urbana i l'univers de les relacions socials en una situació concreta, utilitzant-ho de "vehicle per la investigació general sobre el tribalisme i algunes altres característiques de les relacions socials" (Mitchell, 1956: 3). Per això, creia que a partir de l'observació de les activitats dels coworkings del 22@ podia traçar algun anàlisi similar. Ara bé, Gluckman (1961) evitava idealitzar el cas sent conscient de la problemàtica de produir anàlisi aïllades, i proclamaria que la principal contribució de l'antropologia als estudis urbans era interpretar registres detallats de situacions socials estructurades entre les que la dansa Kalela era només un exemple. Així doncs, reduint les pretensions que em despertava l'herència de l'Escola de Manchester, observava i descrivia les sessions d'emparellament entre inversors i emprenedors com una situació representativa. Aquestes esdeveniments anomenats "matches" eren oportunitats per copsar en moviment els diferents actors. Els coworkings

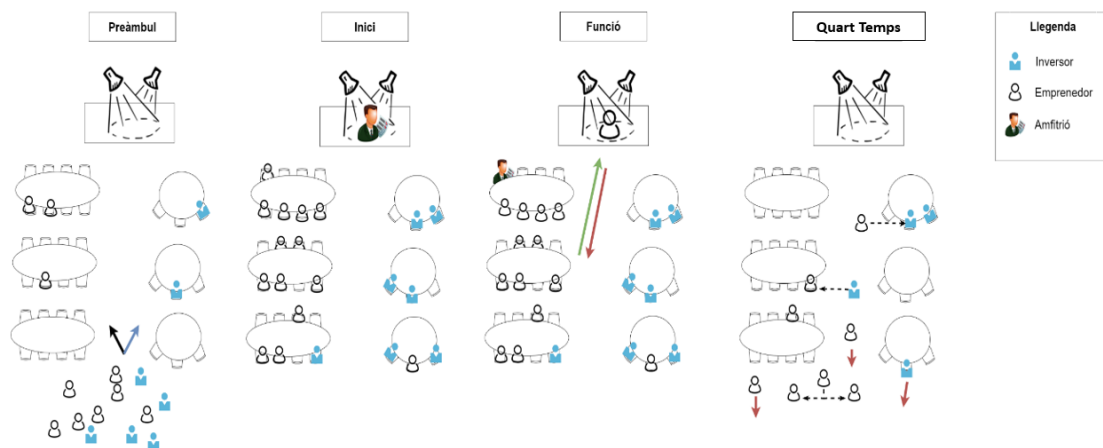
eren visitats en aquestes ocasions per una pluralitat d'actors: des de treballadors tecnològics interessats per les startups fins a polítics de l'àrea econòmica i empresarial, però hi predominaven tres principals grups. En primer lloc, els "amfitrions": els hostes de l'espai on es celebrava l'acte i podien prendre la forma de propietaris de l'espai o de treballadors de l'entorn. En segon lloc, els "emprenedors". Solien ser els més nombrosos i hi assistien per presentar el seu projecte. Ocupaven la posició més baixa en la jerarquia i participaven de l'acte de forma molt estructurada limitant-se al protocol. I, finalment, els "inversors" que, en la seva jerarquia superior, se'ls tractava amb honors atribuïnt-los-hi un alt capital simbòlic que emanava directament de l'econòmic⁹².

De forma ordenada, els diferents actors s'interrelacionaven en diferents tempos en una mena de ballet social que tothom respectava. La posició social determinava l'ocupació de l'espai dels actors i decretava les relacions en els diferents períodes. Usualment, la cerimònia contava amb quatre moments principals:

1. El *Preàmbul*: moment aparentment informal en el que els diferents actors arribaven a la sala. Aquí, les fronteres entre els grups eren clares i respectades protocol·làriament.
2. L'*Inici*: introducció a càrrec dels hostes de la vetllada que permetia al presentador relatar la seva funció seguint la metàfora de l'ecosistema, així com fer publicitat el seu espai de coworking.
3. La *Funció*: moment principal de presentació dels emprenedors realitzat per mitjà de discursos curts (d'un a tres minuts) on presentaven el seu producte, utilitats, plans de negoci i rendibilitats.
4. El *Quart Temps*: era el moment més important, ja que les pautes socials es relaxaven i l'estructura de la cerimònia es tornava flexible i permeable entre els grups, afavorint-ne el contacte. Era el moment on inversors i emprenedors podien intercanviar informacions, proposar-se trobades i, en rares ocasions, tancar tractes. No només deixava de ser impertinent el contacte entre grups, sinó que es buscava dissoldre la distància social abans representada espacialment i fomentar que emprenedors i inversors es relacionessin.

El ritual sostenia una pauta espacial clarament definida i el relaxament i enduriment de les jerarquies es modulava en les diferents fases. Durant l'*Inici* tots els actors tenien un lloc acotat en l'espai que respectaven i no modificaven, mentre que en el *Quart Temps* aquestes posicions es desbordaven en un caos ordenat que expressava la connexió entre uns i altres actors. La *Funció* era el moment on es començaven a dissoldre les categories espacials que cada grup ocupava a mesura que els emprenedors presentaven sobre l'escenari el seus micro-discursos despertant interès o no en els inversors. El *Preàmbul*, al ser un moment d'entrada a l'espai, era una fase amb un ordre social explosiu, però en la que de seguida els actors s'acomodaven a l'estructura que seguiran en l'*Inici*. L'esquema realitzat per il·lustrar aquests fets en una de les observacions de Composition és representatiu d'aquest patró cerimonial.

⁹² Uns capitals que, en aquell context, eren gairebé indistingibles.

Il·lustració 23. Representació espacial de la seqüència temporal de la Kalela Dance del 22@

Per exemplificar aquests patrons és interessant centrar-nos en una de les primeres observacions d'octubre de 2018 sobre un acte que girava entorn la participació de la directora d'una gran empresa energètica que buscava inversions. Mentre arribaven els assistents, s'anaven creant grupets que estructuraven l'espai social. Es distribuïen seguint una divisió estètica, en funció de com anaven de mudats. Per la dansa Kalela, Mitchell (1956) tenia en compte l'atenció que Wilson (1942) havia dedicat a l'èmfasi dels centre-africans en la roba com a element per categoritzar la població urbana. En el nostre cas, l'espai de coworking podia dividir-se en un grup mudat amb vestits i corbates que es relacionava entre ells i un grup menys formal que vestia polos i senzills texans.

Cada grup mantenia el gregarisme de forma espacial a mesura que preniën lloc a les taules. Una quarantena de persones ompliria de gom a gom la planta baixa de Composition i el seu propietari, en Teo, exercia de mestre de cerimònies abans de la desfilada d'emprenedors. Després de les introduccions, en Teo deixava pas a la inversora convidada de la nit. Era del ram energètic i n'explicaria per sobre el seu funcionament. Seguidament, en Teo obria pas a la *Funció* presentant el torn dels emprenedors per tal que es presentessin a l'escenari: "¿alguien quiere tener sus 45 segundos de gloria?". Trencaria el gel un home en la seva trentena. En Teo el convidava ràpidament a pujar a l'escenari i, davant de dues fotos, explicava enèrgicament la seva iniciativa empresarial basada en la tecnologia "blockchain", una de les mini-narratives provinents de Silicon Valley que periòdicament ocupaven els debats durant dos o tres anys (Morozov, 2013). El ponent defensava que mitjançant l'ús que ell i el seu equip en feien d'aquesta tecnologia podien expandir-ne la seva pràctica a tasques comercials com el turisme i l'organització d'esdeveniments. Però retornaria a la seva cadira sense masses aplaudiments.

La sessió continuaria amb ponències similars fins que al no sorgir més possibles ponents en Teo tancava la sessió donant pas al *Quart Temps* de forma desordenada. El públic començava a reorganitzar-se en petits grupets mentre altres marxaven. Quedaven un total de 20 persones reunides en grups de 5, alguns ponents espontanis parlaven amb persones mudades, però eren l'excepció. La majoria d'emprenedors parlaven entre si. M'incorporaria a un d'aquests grups liderat per l'emprenedor del blockchain que explicava

de forma entusiasmada l'aplicació de la tecnologia al sistema bancari. Eufòric, afirmava que ja no calien governs: com que el sistema era totalment infal·lible a l'estar verificat per milions de metadades que contrastaven la incorporació de noves informacions en cadena, no calia cap regulador més que la mateixa tecnologia i les criptomonedes. Un altre emprenedor es sumaria a la conversa després de rondar sense èxit un d'aquells infranquejables inversors que havia mostrat un nul interès en el joc cortesà de mirades i llenguatge no verbal que l'emprenedor havia iniciat. Aprofitant un petit silenci a la conversa, s'hi incloïa discutint sobre les aplicacions del blockchain al mercat. Mentre parlaven, la majoria de persones ben vestides havien abandonat la sala i els dos emprenedors-tecnòlegs comentaven que aquell dia tampoc hi havia hagut sort. "Vengo aquí a hacer de Julia Roberts en Pretty Woman", deia l'emprenedor del blockchain amb un deix masculista referint-se al seu objectiu de trobar un inversor ric. Mútuament, els emprenedors relataren les dificultats per trobar inversió en aquells actes. "Siempre acabamos hablando los mismos", deia el del blockchain al que s'havia incorporat a la conversa. "Hay que ver si hablamos con alguno de estos tipos con traje, si es que aún queda alguno", continuava dient mentre assenyalava a en Teo. Taciturns, reconeixien que "no hay muchos Richard Gere por el 22@".

Les diferències entre aquelles cerimònies i la Kalela són abismals, però l'anàlisi sobre la dansa ens ofereix eines per copsar com es produeixen les relacions i els significats de l'emprenedoria. En la majoria d'ocasions els emprenedors eren incapaços de traspasar la "distància tribal" que existia entre ells i els inversors. Per aquests últims, els patrons i les pautes socials els hi eren convenients, ja que els mantenia en el control de la situació fins i tot en aquells moments en els que ritualment els marges entre posicions s'aprimaven. A diferència de la Kalela, l'alteritat que es professaven emprenedors i inversors no es construïa des de la semblança cultural, sinó des de la diferència social. Aquesta distinció entre uns i altres provocava que en els "matches" fossin una relació desigual. En la metàfora hollywoodiana de l'emprenedor del blockchain, l'informant es descrivia en una seva posició subjugada a la voluntat dels inversors, evidenciant que la distància social no era superada en la cerimònia tot i que aquesta li permetés exposar-se teatralment a sí mateix i al seu producte. La conclusió final d'aquella hipèrbole era que si l'informant es sentia com Vivian Ward, el personatge de Roberts al film, esperant un ric Richard Gere, la funció de l'espai de coworking era el de bordell d'aquella economia.

8.3.2 L'Emperador Emprenedor: una història de vida ressuscitada

En el seu projecte per descentrar la idea de subjecte i deconstruir l'enfocament essencialista, Judith Butler (1995) ha rebutjat les lògiques binàries i els plantejaments epistemològics de la identitat. Per això ha defugit l'ús d'un jo substantiu en una oposició reificada. En el nostre cas, la divisió entre emprenedor-inversor ens resulta útil a nivell analític per entendre els ritmes i cadències de les pràctiques de significats ritualitzades del món emprenedor 22@, però com a enfocament essencialista oculta l'aparell discursiu que va més enllà d'aquest binarisme. Per resoldre-ho, intentarem superar la dicotomia emprenedor-inversor per copsar com ambdues narratives sovint s'interrelacionen en la performativitat de determinats actors del 22@ exposant la complexitat existent més enllà del binomi. La constitució discursiva d'en Teo, propietari de Composition, ens permet partir d'aquesta perspectiva per explorar un fenomen molt més complex. En aquest últim

exemple proposo entendre com la figura d'en Teo és ascendida a categoria de símbol del 22@ com un personatge emprenedor profètic pel seu èxit reincident.

En el seu relat de vida, l'informant invocava elements clau de l'imaginari 22@: Silicon Valley, l'èxit econòmic i valors de tall neoliberal específics com la simpatia pel risc i l'audàcia i gosadia pel risc empresarial. Per això, a l'entrar a Composition tots els coworkers reconeixien que en Teo era una figura admirable. Havia aconseguit vendre la seva empresa a una companyia de Silicon Valley l'any 2012 i això el convertia en allò que tots ells volien esdevenir: rics emprenedors. En Teo lluia una imatge d'Emprenedor Emperador en diferents esdeveniments, presentacions i cursos que exercia atracció cap als emprenedors més novells. Amb una retòrica seductora combinava anècdotes sobre negociacions a Silicon Valley amb moments heroics on havia hagut de liderar la seva pròpia startup en moments difícils tot alimentant el seu capital simbòlic. S'havia convertint-se en tot un referent, un Steve Jobs local.

Els agents del 22@Network també alimentaven aquella fama i, per tot això, vaig decidir pactar amb en Teo una sèrie d'entrevistes de caire biogràfic per recollir la trajectòria de l'emprenedor. Malauradament, després d'una primera entrevista de 20 minuts interrompuda quatre cops i finalitzada abruptament, en Teo no es prestaria a ser entrevistat més cops. A la pràctica, era un propietari de coworking absent que rarament complia amb la promesa de mentoria que els emprenedors rebien al contractar Composition com una extensió de la figura d'en Teo, ja que creien que estar a prop del seu èxit els assegurava un major grau de supervivència com empreses emergents. A partir dels relats públics que compartia en entrevistes i mitjans d'arreu, podria reconstruir la trajectòria del propietari del coworking. El seu personatge era una part fonamental del seu negoci i la meva tafaneria biogràfica podia desestabilitzar-ho i descobrir contradiccions.

Des de jove, en Teo havia intentat fugir de Cuba demanant estudiar en alguns dels països socialistes amb els que es tenia conveni Hongria o la Unió Soviètica, però els buròcrates van adonar-se del seu interès per la fuga i, finalment, estudiaria informàtica a la seva illa natal. Així doncs, un fill socialista s'havia convertit en la figura més simbòlica del capitalisme neoliberal barceloní.

Un cop acabats els estudis trobaria feina a Barcelona i podria abandonar l'illa socialista. S'havia enamorat d'Espanya i de la ciutat arrel d'unes vacances, així que s'hi instal·laria a finals dels noranta. Va començar a treballar en una empresa on automatitzaven fàbriques a partir de l'anàlisi de dades per tal de millorar-ne la productivitat. Però en una barbacoa amb uns amics que en Teo s'havia encarregat d'amenitzar amb típic rom caribeny, li va sortir una oportunitat per emprendre. La startup resultant va ser un èxit, després d'una entrevista en una reputada revista els havia trucat el mateix alcalde Joan Clos, el fundador de Jazztel i la presidenta de RTVE per proposar-los-hi desenvolupar projectes amb ells. L'empresa, Viva, es dedicava a la consultoria tecnològica estratègica per a grans organitzacions. En un any havien crescut fins als 180 treballadors i tenien diversos fons d'inversió que els hi proposaven la compra fins que finament vendrien l'empresa. Tots els socis fundadors abandonarien l'empresa menys ell, que es va comprometre a quedar-se un any més per fer la transició fins el 2003.

Un cop finalitzat aquest període, en Teo va fundar Plexxiplus, una startup que produïa software per l'automatització de processos burocràtics d'intervenció humana. Van guanyar clients importants com Fira de Barcelona, el Port i McDonalds a Austràlia. En aquesta cresta de l'onada, va decidir absorbir l'empresa d'un amic al que creia necessitar com a soci i, des de llavors, creixerien acceleradament. Volien anar ràpid i vendre internacionalment, cosa que ampliaria la cotització de l'empresa preveient una futura venda. Van trobar inversió de seguida però, coincidint amb la crisi de 2008, tindrien divergències amb els inversors i la seva postura conservadora fruit del context econòmic. En Teo va arribar a creure que treballava per ells i no per l'empresa. Un fet que ell no admetria, així que acabaria venent-se l'empresa.

En Teo s'estava convertint en un expert en vendre empreses. Tothom li reconeixia aquesta habilitat especial i, donat que els inversors no valoraven ni entenien l'empresa, va decidir recomprar ell mateix les accions dels inversors un cop devaluades tot desdibuixant la línia entre emprenedor i inversor. Un cop fet, va delegar les funcions de CEO en un soci i va marxar cap a Estats Units per buscar un comprador de l'empresa amb una clara convicció: creia rotundament que tenia un bon producte. En Teo afirmava que la venda no era només una qüestió econòmica. Si venien l'empresa a una gran multinacional podrien veure com el seu "somni" es complia més ràpid que no pas si ho feien ells esgraonadament. Així doncs, el nostre heroi marxava a terra promesa -els Estats Units- enmig d'una crisi econòmica on aconseguiria les primeres ofertes d'empreses líders en software tirant de contactes i per una feina prèvia d'intel·ligència.

Era en aquest procés de venda on el personatge obtenia el seu dramatisme. S'havia de tenir un caràcter especial per afrontar la gesta de recomprar la pròpia empresa, però encara més per agafar les maletes i plantar-se al cor del negoci tecnològic a lidiar amb les principals companyies del sector per vendre la teva empresa en plena crisi econòmica. Compufy, una de les principals multinacionals de software, els hi havia fet una gran oferta que supeditava a una auditoria d'una setmana a la seva seu central de Silicon Valley. Allà en Teo experimentaria un procés similar al de la tortura, superant grans proves en una sala on hi passaria des de les vuit del matí fins a les vuit del vespre rodejats de vint enginyers i estratègies de Compufy. Al relatar aquest intens d'interrogatori tècnic, comercial i financer, en Teo intensificava l'emotivitat, explicava amb pèls i senyals la dificultat de les preguntes i la seva mala intenció i com ell contestava intel·ligentment. Els oients-emprenedors gaudien d'aquella part de la història, ho vivien com si es tractés d'una de les millors escenes d'una pel·lícula d'acció. Sobretot el desenllaç: després del tràngol, els herois havien aconseguit l'oferta milionària. Sortien de la vall amb la carta d'intencions firmada pel cap de la companyia com si fos paper sagrat. Però de camí a l'aeroport de San Francisco en Teo tindria una nova revelació: "iros sin mi", diria al seu equip. No n'havia tingut prou amb aquella oferta i es quedaria per agafar un vol a Boston estenent al límit al seu visat per entrevistar-se amb una altra gran empresa.

Un cop a la capital de Massachussets, el súper-emprenedor explicava que va decidir "plantar" l'oferta rebuda a la "cara" de Novibblue, una multinacional de software competidora de Compufy. Com que el text era confidencial, va tapar amb corrector blanc les dades perquè no sabessin qui els hi havia fet l'oferta. El dilluns a les vuit del matí es trobava a la seu central de Novibblue, on el sotmetrien durant tres dies a un nou examen,

però aquest cop estava sol responent preguntes per convèncer-los que ells eren els que havien de comprar l'empresa. Amb tots els matisos possibles sobre com havia superat el salvatge qüestionari, en Teo explicava que, finalment, l'heroïcitat tindria un final feliç: Noviblue li comunicava que marxés tranquil a Barcelona, en menys de cinc dies li prometien que rebria un e-mail amb la seva oferta.

Ja a Barcelona, en Teo estava exhaust per la proesa. Portava nou mesos en aquell dur procés, així que havia decidit dir-li a la seva parella que l'esperés a l'aeroport amb les maletes fetes per anar a passar uns dies de vacances, perquè sabia que a l'escollir una o altra oferta entraria en una voràgine de feina encara pitjor degut al traspàs de l'empresa. Així doncs, des de l'aeroport tornava "enrere" cap a la Rivera Maya. Entre platges i restes arqueològiques en Teo havia aconseguit desconnectar fins el dia que pujaria a la piràmide Nohoch Mul, la més alta del món Maya, explicava. Sol sobre el monument, respirava i contemplava la selva als seus peus. De sobte, el seu telèfon sonava interrompent aquell moment pur. Era el soci a qui havia delegat funcions, li preguntava si no havia vist l'e-mail que acabaven de rebre amb l'oferta. En Teo li responia que no i li deia que s'esperés, estava observant el món als seus peus des d'una piràmide ancestral! Però el seu soci no es podia contenir i li deia la xifra: Noviblue havia doblat l'oferta de Compufy. Al cim d'aquell món antic i després d'aquella notícia, en Teo es sentia com un emperador.

Després de quedar-se un parell d'anys a Noviblue blindat per contracte (el volien a prop per si requerien del seu coneixement sobre el servei) en Teo rebia una oferta. Era Dyboo, una empresa fundada per un ex-soci de Viva, la consultora de serveis estratègics que havia fundat en una barbacoa. L'empresa se n'anava en norris i el contactaven per salvar-la. Passats uns anys de bona gestió, en Teo duria a terme la seva especialitat: vendre l'empresa a bon preu, aquest cop italiana i no del "Valley". Al capdavant de Dyboo, va obrir una faceta com a "business angel" fent d'inversor i mentor. Les inversions en múltiples startups i una missió personal d'ajudar a altres emprenedors a ser igual o més exitosos que ell el farien obrir Composition. Estava convençut que el seu pedigree emprenedor fer enlairar moltes empreses locals.

Un cop observat el relat d'en Teo, hem de tenir en compte que no només ens importa el seu contingut, sinó també l'ús que en feia del seu prestigi en una performativitat concreta. La hipòtesi que defenso és que a partir del capital simbòlic que cultivava en el relat de la seva història, s'havia consagrat com una de les principals figures de l'emprenedoria barcelonina i això implicava que (a) servia de referent simbòlic pels emprenedors que a partir de la seva experiència imaginaven que l'èxit era possible i que l'ecosistema funcionava; i que (b) la seva figura generava una atracció cap al negoci del coworking, captant emprenedors que volien estar a prop de l'aura exitosa del sagrat emprenedor.

La funció d'atracció era evident en els actes que el 22@Network realitzava a Composition des que en Teo fos president de la Comissió d'Emprenedoria. Per la xarxa d'empresaris, l'espai i en mateix Teo servien per exposar a contraris i partidaris que aquell somni americà era possible a Barcelona: si en Teo ho havia fet, tothom podia seguir els seus passos. Ell n'era el viu testimoni i la idea de fons era que els coworking del 22@ feien una funció similar als garatges suburbans californians. En Teo performava el somni i utilitzava aquella presència per alimentar el seu espai de coworking, fent servir la visibilitat dels actes del 22@Network com a oportunitats per amplificar el seu producte. La teatralitat a

l'espai de coworking es coronava en el rol de mestre de cerimònies que adoptava en Teo al detonar tot el seu estatus i jerarquia social en un moment concret.

Per exemple, en una sessió oberta de la Comissió d'Emprenedoria del 22@Network celebrada a Composition, l'informant dirigia l'acte, ja que com deia als allà presents, estàvem a "casa seva". En Teo feia bromes i alabava l'èxit de l'ecosistema emprenedor del 22@ mentre afirmava que la comissió en coneixia les "trinxeres". A sobre de l'escenari, observat per una munió de gent jove i empolainats empresaris, en Teo era com una estrella del rock. Amb un micròfon portàtil que li penjava de l'orella es presentava com a re-emprenedor, un addicte als negocis que, tant per fal·lera com per solidaritat amb aquells que "eren" com ell, havia muntat un espai de coworking. Composition era "diferent", era un centre d'ajuda per startups, un lloc vitamínic on fer créixer les proto-empreses. Aquell era el "taller de les startups". La quarantena d'emprenedors allà reunits l'escoltaven amb una atenció sepulcral. Embadalits com si fossin víctimes d'algun encanteri, escoltaven l'epifania que havia viscut en Teo. Incorporant-se al seu protectorat, esperaven que es produís en ells els mateixos resultats en un joc d'eficiència simbòlica. Si en Teo havia pogut triomfar en una situació pitjor (provenint d'un context comunista anti-empresa) ells que suposadament es trobaven en "l'ecosistema ideal per fer-ho" també podrien aconseguir-ho. I amb aquest "ritual verbal" (Mauss, 1950 [1924]), en Teo pregonava l'ingrés a Composition com un relat èpic:

"(...) existeix un tercer grup de rituals verbals que ens recorden als encantaments mífics. (...) Aquesta descripció adopta la forma de conte o relat èpic i els seus personatges son heroics o divins. Considerem el cas que anem a descriure com un prototip d'aquesta espècie: si un tal (deu, sant o heroi) ha pogut dur a terme aquesta o aquella altra cosa (generalment molt difícil), en una circumstància determinada, pel mateix, i amb més motiu, podrà realitzar-la ara, que la situació es similar." (Mauss, 1950 [1924]: 81)

A diferència d'aquell públic, els coworkers que passaven més temps a Composition tenien una visió desil·lusionada del què havia suposat incorporar-se a l'espai d'en Teo. La falta d'acompanyament real i un vincle fràgil amb l'empresari els feia ser crítics amb la forma de dirigir l'espai. Els retrets principals eren que en Teo, tot i tenir accions de moltes startups, mai s'interessava realment per l'empresa i no acompanyava a les micro-companyies que llogaven el seu espai i serveis, ni posava al servei de les startups de Composition un coneixement que malgrat tot no es dubtava que tingués. L'hàlit de misteri i admiració envers la figura d'en Teo no s'havia extingit. Amb menys fe que els emprenedors nouvinguts a l'espai, els coworkers veterans reconeixien que estar a prop d'en Teo era aproximar-se a la "reialesa empresarial" del 22@, però dubtaven que això tingués algun benefici tangible per a les seves iniciatives.

La fabricació d'un història d'èxit sobre la pròpia trajectòria personal era un element comú en els actors del 22@, entre directors empresarials i figures destacades com la d'en Teo, però s'havia escampat fins a popularitzar-se en càrrecs inferiors, emprenedors i treballadors de startups. Tothom tenia una història que edulcorava i explicava a la resta en un joc d'alteritats disfressades. En aquesta "cultura de la proesa" (Lipovetsky, 2006) els individus havien de construir-se un "super-jo" que els presentés davant dels altres com a diligents triomfadors. La producció de grans narratives configurava el 22@ com un lloc "hiperreal" (Baudrillard, 1987), protagonitzat per figures híper-proteiques d'empresaris. El

gran relat de la transformació urbana del 22@ s'acompanya d'aquests micro-relats i biografies heroiques que generaven símbols específics. Veritables Íliades com la d'en Teo a Estats Units reforçaven el contingut central de la transformació de l'espai 22@. En aquest joc d'alter egos i estructures narratives, combinats en la performativitat d'actes i conferències, s'adherien al gran mite de la renovació urbana.

D'aquesta manera, la principal regla de l'emprenedor era constituir-se en una escenificació i desenvolupar-se en un decorat on havia d'impactar en l'espai públic per generar i destruir significats. Això ho feia determinat per una dimensió estètica que acompanyava la seva capacitat de transmetre significats que sovint implicava més la forma que el seu contingut. En aquest sentit, la tasca principal que realitza l'emprenedor en la cultura laboral urbana del 22@ és la traducció de les polítiques de ciutat startup a les seves escales i trajectòries. Com a campions de la ciutat neoliberal, apliquen al nivell de la quotidianitat els plantejaments de les polítiques urbanes neoliberals, construint i consumint productes culturals com la divinització d'en Teo o la performativitat col·lectiva de la dansa Kalela del 22@.

Al llarg del punt he proposat que distingíssim els principals elements desunits i fragmentaris de la cultura laboral urbana de l'espai transformat. Tal i com ha succeït en la caracterització del treballador 22@, som davant d'una cultura contradictòria. La condició material de mobilitat travessa tot el cos social impedit-ne la seva estabilització. La manca de cohesió interna s'expressa en l'anomia existent en els espais de coworking observats, l'ètica anti-solidària de Hive Link o la fragilitat social imperant a Van Tech. Malgrat això, la propaganda del 22@ invoca la noció de comunitat anunciant els seus productes immobiliaris com a fonts inesgotables d'unitat social. Això comporta sovint el simulacre com hem copsat a Urbano per mantenir les constants vitals de lloc, o la necessitat de produir esdeveniments altament ritualitzats com els "matches" per tal d'estructurar el mínim fet social. Aquests fets ens impedeixen parlar d'una "comunitat realment existent", més enllà del seu ús càlid com proposa Bauman (2006). La conseqüència principal és que la inexistència d'una *gemeinschaft* no evita l'existència d'una cultura de l'espai transformat. Dit d'una altra manera, la manca de comunitat no impedeix una rica producció simbòlica al 22@ que interpreta la mobilitat com "ser aire", imagina les seves pròpies cerimònies econòmiques a partir de pautes rituals, concep els seus propis campions i formes d'iniciació. En definitiva, la performativitat esdevé fonamental en aquesta comunitat teatral més que real, ja que la veritable ètica i pràctica del treballador 22@ contradiu l'existència mateixa d'una comunitat. La màxima thatcheriana es compleix excepcionalment aquí: sembla resultar impossible parlar d'una comunitat urbana al 22@, només podem fer-ho d'individus.

9. La subjectivitat emprenedora i les pedreres digitals d'una nova ciutadania

Fins aquí, els espais de coworking han aparegut com un instrument propagandístic o un element conjuntural de la recerca etnogràfica al 22@, però en la nostra anàlisi social de l'economia política de l'espai cal que ens aturarem en la producció cultural que s'hi realitzava en termes de subjectivitat i pràctiques econòmiques. La idea fonamental que defenso és justament que determinats espais de coworkings eren tallers de la nova cultura de l'espai transformat perquè actuaven com a plataformes clau en la fabricació d'una "subjectivitat emprenedora 22@" i en l'ordenament d'estratègies econòmiques assimilades a la nova cultura del lloc transformat. Per abordar aquesta qüestió adoptaré una perspectiva més personalista i copsarem dos estudis de cas dels espais de coworking Juhl i MediaTIC que parteixen dels relats de vida de cinc informants que il·lustren les formes de subjectivació i les economies pràctiques específiques del 22@.

En la forma d'auto-percepció i pràctica subjectiva entendrem el 22@ com una forma de governamentalitat neoliberal, ja que com copsàvem en el marc teòric el poder no s'exerceix de forma monolítica en la subjecció (objectivació individualitzada dels éssers humans), sinó en la subjectivació: la capacitat d'auto-constituir-se dels subjectes. Els estudis postestructuralistes sobre el neoliberalisme com a forma de conduir conductes i art de govern situen l'atenció en les categories foucaultianes de les "pràctiques de llibertat" i "tècniques del jo" com a estratègies de govern dirigides a crear "empresaris de si mateixos" (Dean, 1999). Des d'aquesta perspectiva analitzarem el 22@ com una pràctica de governamentalitat que es desenvolupa mitjançant unitats com els espais de coworking que cal reconceptualitzar com a dominis estratègics de les relacions de poder on certs grups intenten conduir la conducta d'altres grups apel·lant a tècniques i procediments històrics específics.

A més, l'anàlisi biopolític del 22@ ens permetrà aprofundir en com la relació "govern-població-economia política" travessa l'espai urbà com un mecanisme de redit empresarial produint espai, pràctiques i subjectivitats. És a dir, en la neoliberalització de l'espai poblenoví uns nous usuaris que es regeixen per la forma empresa "omplen" (Franquesa, 2007) l'espai. Sequera (2014) ha aplicat una perspectiva similar en l'estudi de les classes mitjanes en els processos de gentrificació, descrivint l'existència de mecanismes i dispositius per governar fenòmens d'apropiació d'espais urbans per mitjà de la circulació de representacions i subjectivitats que resignifiquen l'espai (com el desplegament de codis de civisme en l'espai públic). Aquestes subjectivitats posades al servei de l'art de governar, institueixen i exclouen conductes que rendibilitzen capitals i el valor del sòl. En el nostre cas, observarem la resignificació d'uns nous actors de l'espai 22@ en el desplegament d'una governamentalitat en el cos social dels espais de coworking, en la seva xarxa de relacions quotidianes com a productora de sistemes de veritat. En resum, ens interessarem com fa Bandinelli (2020) pels espais de coworking com a incubadores de noves identitats urbanes i fogons de pràctiques i nous "Jo":

"Els coworkings emergeixen com un dispositiu que formalitza i sistematitza la producció de subjectivitat que en societats neoliberals es reconeix com el centre de l'organització i el significat del treball" (Bandinelli, 2020: 15)

9.1. La Pedrera Digital: la incubadora de la nova ciutadania

Per endinsar-nos en la producció subjectiva dels espais de coworking copsarem el cas de Media-TIC, un coworking instituït per l'administració pública ubicat en un dels edificis més simbòlics del 22@. L'administració socialista i convergent que governarien la ciutat durant la crisi econòmica de 2008 van consolidar polítiques d'emprenedoria ciutadana per dissimular l'escàs moviment empresarial del 22@. El suport a les activitats empresarials no descendiria en els governs en solitari de Barcelona en Comú i en coalició amb els socialistes. El paper de la incubació i el cotreball s'ha seguit recolzant en la dinamització de l'espai transformat 22@. Concretament, la promoció de l'emprenedoria al 22@ s'ha centrat específicament en el desenvolupament urbà i la instal·lació al Poblenou de quatre altres grans incubadores públiques gestionades per Barcelona Activa: Media-TIC, Almogàvers Business Factory, Incubadora Glòries i InnoBA, aquesta última orientada a projectes d'economia social i solidària. Així, l'oferta pública competeix amb la iniciativa privada reforçant l'oferta de places en espais de coworking del 22@. Segons alguns tècnics de Barcelona Activa l'intervencionisme municipal edulcorava "l'ecosistema emprenedor" local de forma artificial. Com en Benjamín, tècnic empresarial de Media-TIC, qui creia que la ingerència estatal "manipulava" el mercat i consolidava una bombolla en el sector que impedia que la mà invisible regulés eficientment els recursos per les startups més competents⁹³:

"Lo público es un poco injusto, para mucha gente que podría estar alquilando espacio, podría estar contratando servicios de consultoría y financiación. (...) El inversor institucional más grande de Europa es el Fondo Europeo de Inversiones no como en Estados Unidos que es el sector privado. Y entonces, ocurre mucho que el dinero público genera mucha burbuja." (Benjamín, 18/11/2019)

Més endavant copsarem com aquests tècnics eren una part activa del procés de subjectivació dels ciutadans en emprenedors. Per ara cal que tinguem en compte com Barcelona Activa era un actor clau del 22@ com a agència de desenvolupament local i, conjuntament a altres actors com el Consorci de la Zona Franca, serien responsables del funcionament i construcció de la incubadora pública d'un dels dos estudis de cas que analitzarem aquí: l'edifici Media-TIC. Aquest complex ha esdevingut el buc insígnia de la ciutat startup triangulant una noció de societat que parteix de l'espai, la ciutadania i l'empresa. Primer, repassarem la història de la construcció de la incubadora i el seu rol en la política urbana local, i després l'analitzarem com una tecnologia de subjectivació que estimula formes de pensar-se, intervenir i actuar mitjançant programes de mentoria econòmica i assistència empresarial. Proposo que entenguem la incubadora pública com un artefacte neoliberal amb la funció de redefinir la concepció de ciutadania social per una d'emprenedora.

La pell del 22@

"Entre els carrers de Roc Boronat i Sancho de Àvila s'aixeca un edifici que es fa mirar. És revolucionari, diferent, desafiador i molt modern: és l'Edifici Media-TIC. (...) Està construït sota els més exigents criteris de sostenibilitat i eficiència, i és un model per a la nova arquitectura europea. La pell que recobreix l'edifici és d'un

⁹³ És més, per l'informant, el frenesí polític de l'economia s'havia traduït en el dopatge econòmic del sistema de coworkings i incubadores públiques que proliferaven pel 22@: "tengo una corazonada que hay cierto doping. Está clarísimo. (...) El problema lamentablemente es que hay mucha startup muy serio, muchos proyectos interesantes y muy bonitos que no aparecen en ese humo. Lo que quiero decir es que si hay proyectos buenos y algunas ideas potentes es porque si hay ese humo es que hay algo de fuego. Que echen leña seca o húmeda es lo que hace que haya más humo" (Benjamín).

material innovador, l'ETFE (...) Un edifici d'aquestes característiques només podia acollir, entre les quatre parets, els avenços tecnològics més punters. Aglutina en aquest espai els recursos i els serveis dedicats a les tecnologies de la informació, les que faran relançar l'economia catalana cap a un nou model de negoci, el de la innovació tecnològica. Empreses start-up, el Cibernàrium digital o el Mobile World Capital tenen aquí el seu espai per fer de Barcelona la capital de la innovació i el coneixement, i el districte de Sant Martí, que abans havia estat el Manchester català, ha variat el seu rumb per esdevenir la Silicon Valley de la Mediterrània. La revolució digital ja ha començat i l'Edifici Media-TIC l'ha acollit." (Ajuntament de Barcelona, s.d.)

La reconversió de Barcelona als mercats del sòl tard-capitalistes i a les diferents teories de moda que acompanyaven aquest projecte històric ha privilegiat l'arquitectura per sobre de l'urbanisme fins al punt que la forma ha dominat envers els seus usos i continguts (Borja, 2004), especialment en el Poblenou transformat. El Media-TIC segueix la tradició de l'arquitectura simbòlica al 22@ iniciada per altres arquitectes estrella com Jean Nouvel, David Chipperfield, Carlos Ferrater o Dominique Perrault. L'equipament de titularitat pública 7@ ha esdevingut el símbol dels discursos sobre la ciutat sostenible, compacte, digital i consensuada. Oficialment, ciutadania, empreses i institucions comparteixen pacíficament l'espai impulsant globalment i conjunta la nova economia digital de la ciutat. A la pràctica, aquesta utopia capitalista sobre la cohesió social presenta tensions entre l'arquitectura, la representació oficial de l'espai i els seus usos reals.

El Media-TIC va ser construït en plena crisi econòmica (2007-2009) a partir de la promoció pública del Consorci de la Zona Franca i cal ubicar-lo en l'objectiu polític de fer avançar Barcelona en el mapa internacional de les *smart city*. Va ser dissenyat per respondre íntegrament als fonaments sostenibles i pro-tecnològics de la ciutat intel·ligent per així esdevenir emblema d'un Poblenou tematitzat com un barri futurista. A partir del seu plantejament híbrid entre elements orgànics i electrònics, vol evocar un missatge de força productiva de la ciutat. Però darrere d'aquesta narrativa cal ubicar-hi les dificultats que van afrontar els alcaldes socialistes per introduir Barcelona a la ciutats del coneixement i com serà el convergent Trias qui s'apoderaria oportunistament del seu símbol. Històricament, Convergència i Unió s'havia desinteressat per Barcelona en els seus plans de país i, a l'adonar-se'n que podia prendre-li la capital als socialistes, van considerar que necessitaven urgentment un paradigma urbà. Així doncs, van decidir fer-se seu l'urbanisme de l'arquitecte valencià Vicente Guallart que imaginava la ciutat com un sistema ecològic de sistemes amb múltiples patologies urbanes a tractar, com uns edificis insostenibles que havien de curar per permetre a la ciutat evolucionar (March i Ribera-Fumaz, 2014). A partir de Guallart, la *representació de l'espai* oficial imaginava la ciutat com una sèrie de nodes (casa, barri, districte) que s'interconnectaven amb uns determinats fluxos (informació, objectes, ciutadans).

Però l'avantguardisme conceptual no va prevenir els fracassos de la política urbana convergent. La paràlisi urbanística arrel del context econòmic de crisi i un conjunt de projectes polèmics van debilitar la postura de Guallart. La seva derrota més simbòlica va ser la dels habitatges d'Habitat Urbà, d'on en seria destituït com a gerent després de només 15 mesos⁹⁴. De fet, el seu substitut correria una pitjor sort, Antoni Vives va ser condemnat a dos anys de presó per un contracte simulat a l'alcalde de Cervelló quan era

⁹⁴ Un altre cop dur seria el seu fracàs en la reobertura del pla de Glòries quan ja es trobava consensuat amb el veïnat.

minent d'alcalde d'Hàbitat Urbà. L'enfonsament de la política urbanística va comportar que el Media-TIC fos l'únic baluard de l'avantguarda de la ciutat convergent malgrat l'empremta socialista.

Com deia, la *representació de l'espai* de l'urbanista valencià es basava en l'empoderament de l'empresa i la ciutadania per obrir nous paradigmes econòmics i urbans. De fons, acceptava el dogma del PSC segons el qual la ciutat mutava cap a un nou llenguatge informacional. La ciutat de la informació es concretava en l'ús de materials i dissenys sostenibles que van fer guanyador al Media-TIC de la Menció Honorífica del Premi Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya el 2009. La seva gran innovació és el material utilitzat per les parets externes, l'ETFE (Ethilene Tetrafluor Ethilene): un nou element creat per l'estudi CLOUD9 per gestionar eficientment l'escalfament i la radiació solar. Administració i arquitectes s'hi referien com a la "pell" de l'edifici i el narraven com un organisme viu que s'auto-regulava a partir de més de 100 panells fotovoltaics i 300 sensors d'il·luminació. El reconeixement internacional de les capacitats sostenibles de l'edifici continuarien amb l'obtenció del premi a edifici de l'any 2011 del World Architecture Festival. El fet de trobar-se al 22@, un districte que el jurat considerava experimental, afegia valor al projecte i se l'institueix com a símbol d'una nova onada d'arquitectura verda i organicista que fa entén els edificis com organismes vius⁹⁵.

El Media-TIC havia d'assenyalar l'ingrés -aquest cop sí- del Poblenou a la societat del coneixement. L'edifici s'integrava a la construcció mitològica del districte tecnològic en la mesura que els seus dissenyadors acceptaven el tecnoevolucionisme d'una nova revolució industrial digital. Però els fonaments inestables de la política urbana convergent derivaven en un estil "erràtic", una miscel·lània ideològica que també traçava vincles entre el Media-TIC i la part més noble de la ciutat. L'edifici era un poti-poti discursiu que a més d'apel·lar al passat industrial també volia invocar el modernisme de Cerdà i l'obra de Gaudí pel seu naturalisme. Per l'arquitecte de l'edifici, Enric Ruiz (a Fontova, 7/5/2007), la façana intel·ligent era la nova "Pedrera Digital" de la ciutat.

En aquest popurri conceptual, el Media-TIC ha esdevingut un significant intel·ligible i contradictori. A la pràctica, és un dels exemples clau de com la col·laboració públic-privada del pla 22@ es concreta en el territori, i de com l'empresa i l'activitat econòmica són privilegiats fins a esdevenir el contingut central dels nous equipaments del 22@. Enric Ruiz (ibíd.) havia afirmat que la diversitat d'usos i activitats de les vuit plantes del Media-TIC era una "rue del Percebe", en comparació a les famoses tires còmiques del dibuixant Ibañez. I la retòrica oficial afirmava que l'edifici havia de ser ahora un "fòrum ciutadà" i un punt de trobada per empreses TIC, emulant tòpics californians sobre l'existència d'una àgora electrònica. Finalment, els 14.000 m² del nou edifici es van distribuir entre espais d'activitat empresarial, formació tecnològica i investigació emulant la interconnexió dels actors elementals (actors tecnològics, universitaris i empresarials) que componen el teorema de la ciutat intel·ligent⁹⁶.

⁹⁵ Els seus partidaris no han escatimat en al·legories, per exemple Fontova (7/5/2007) l'assimila a una "medusa" urbana.

⁹⁶ Aquest totum revolutum d'activitats ha inclòs els serveis de capacitació i formació tecnològica per professionals i empreses Cibernàrium, els programes laborals de Barcelona Activa, un conjunt d'espais per a empreses i la seu d'institucions com el Consorci de la Zona Franca, el Centre Tecnològic TIC (CTTIC), la universitat privada australiana RMIT i l' Internet Interdisciplinary Institute (IN3).

Subjectivació neoliberal i ciutadanes emprenedores

“L'economia tracta fonamentalment sobre com les persones prenen decisions; la sociologia tracta de com la gent no té cap altre decisió a prendre.” (Bröckling, 2016: 14)

La incubadora pública de Media-TIC ocupava una planta de 1.400 m² i era poblada per 20 empreses tecnològiques a les que s'oferia un seguiment tècnic, formació en diversos àmbits (des de fiscals a comercials) i un assessorament orientat al creixement i desenvolupament empresarial. A la pràctica, la institució orquestrava un conjunt de tècniques de direcció i subjectivació en forma de discursos, imatges i percepcions que es transmetien als emprenedors sobre la tasca que realitzaven al 22@. Per copsar-ho, analitzarem tres casos concrets que tenen per objectiu final situar els principals elements de la “subjectivitat emprenedora del 22@” promocionada pel Media-TIC. Cal tenir en compte que aquestes subjectivitats o “identitats esponsoritzades” (Dávila, 1996) tenen per objectiu omplir l'espai transformat i responen a una forma específica d'un escenari concret. És a dir, com plantejava Foucault (1988), en determinats contextos i institucions es fomenten figures concretes, per exemple: l'escolar complidor, el soldat eficient o l'individu sa. Això es reproduïx en l'espai 22@ transformat en la forma del bon “emprenedor arrova” i el conjunt de significats i esquemes que havia de presentar.

La incubadora pública seleccionava de forma estratègica els seus perfils i allò havia comportat que la majoria fossin homes investigadors doctorats que havien vist truncada la seva carrera acadèmica per falta d'oportunitats a la universitat. Aquests científics excedents comptaven amb uns coneixements profunds que podien aplicar al mercat en forma de nous productes científics i aplicacions tecnològiques. En primer lloc, l'Emma era una barcelonina doctora en Física. Tot just superava la trentena i acabava de retornar de Londres on s'havia especialitzat en fotònica. Describia el període doctoral com una experiència molt estressant i havia decidit prendre's un any per dedicar-lo a algun dels projectes que tenia entre mans. Finalment, la cosa s'havia allargat al veure que no es feia cap moviment en l'estructura universitària per fer-li un lloc. Així doncs, va decidir tirar endavant una idea de negoci amb un soci nou-zelandès: construir un buscador digital per components òptics de laboratori.

En segon lloc, en Chencho era un investigador en biologia de sistemes de 42 anys que havia entrat en una profunda crisi a l'haver hagut d'abandonar la universitat després d'anys de carrera acadèmica. Com l'Emma, davant de la falta d'opcions laborals es va veure obligat a buscar oportunitats en l'emprenedoria que anteriorment havia criticat per la seva falta de rigor científic. Havia muntat una spin-off⁹⁷ juntament amb un professor jubilat de la Universidad de Málaga per qui la nova empresa era un entreteniment. Aquell fet havia regirat al nostre informant per dins i es replantejava qui era ell a aquelles alçades. Un nou “jo emprenedor” emergia en conflicte amb el seu antic “jo investigador” i describia aquesta transformació a partir de les tècniques que li oferien els mentors de Media-TIC.

En tercer i últim lloc, en Jerónimo també era doctor en biologia i vivia a Barcelona des de feia poc més d'un any, anteriorment havia viscut al Canadà, Houston i al seu Bogotà natal on s'havia especialitzat en les abelles amb una tesi sobre la pol·linització. Pel càrrec

⁹⁷ Em refereixo a projectes nascuts arrel d'un altre i que prenen la forma d'una nova empresa integrada per membres d'una universitat.

executiu de la seva parella en una multinacional s'havien mudat a Toronto, on ell havia intentat continuar la seva carrera acadèmica iniciada a Colòmbia. Malauradament, havia acabat en una feina de laboratori que no li agradava gens. Al Canadà va integrar-se en un projecte sobre l'ús d'apitoxines per finalitats farmacèutiques que funcionaria fins que un dur hivern mataria el 95% de les abelles del projecte. L'escriptura de la memòria final de la recerca havia coincidit amb el seu desplaçament a Barcelona. A la ciutat havia decidit emprar les dades obtingudes per emprendre i crear una plataforma educativa que permetés al professorat treballar temàtiques climàtiques amb els alumnes a partir de la monitorització de les abelles estudiades.

Tots tres informants obtenien de Media-TIC cursos, mentories i experiències dels tècnics de Barcelona Activa sobre àmbits concrets: formes de buscar finançament, les tècniques més útils per presentar-se davant d'inversors i consells de màrqueting i de negociació. A més, la incubadora també oferia recursos per afrontar la crisi que tots ells experimentaven per la situació d'obturació a l'acadèmia que els impossibilitava desenvolupar una carrera d'investigadors. Els tècnics de Media-TIC els hi proposaven estratègies i llenguatges per pensar-se, explicar-se i entrenar-se en el nou context i en el procés de reciclatge en el que estaven immersos. Per en Benjamín, tècnic de Barcelona Activa del Media-TIC mencionat abans, la seva funció era exercir de "traductor del mercat" pels emprenedors: interpretava el significat de cada expressió del mercat sobre el projecte de l'emprenedor, guiava els seus passos, anticipava possibles riscos i proposava eines per adequar-se als canvis que patia el seu projecte. Però el tècnic també treballava la forma d'entendre i d'entendre's dels emprenedors i els instruïa en la gramàtica comercial que encara no dominaven.

"La labor importante es la de traductor. Ayudarles a traducir al mercado la idea que tienen. O ayudarles a encontrar, por ejemplo, el precio que es la herramienta con la que se van a comunicar. Ver su propuesta de valor y encontrar los riesgos que se van a encontrar. Muchas veces digo como traductor porque la gente tiene cierta sensación detrás que hay alguna barrera para llegar al cliente, que hay alguna barrera por la que no hacen dinero. Y yo sé que hay un 'driver' de éxito por ahí y es enseñarles un poco que se lo sepan oler". (Benjamín, 18/11/2019)

Un exemple d'aquestes tasques de direcció era l'evolució de l'Emma en relació a la inseguretats de la seva condició empresarial. Inicialment, la incertesa sobre l'èxit de la seva empresa emergent li generava un alt grau de malestar, però aquesta interpretació de la seva realitat emprenedora havia modulats a partir de la seva entrada a Media-TIC. Emprendre era una forma de mantenir el control, deia citant a un dels tècnics. Però no ho percebia així fins la intervenció dels tècnics. Inicialment l'havia obsessionat que el seu soci decidís abandonar el projecte, estava convençuda que trobaria fàcilment opcions laborals en ciutats amb mercats laborals més atractius i amb més accés a capitals que Barcelona. L'estada a la incubadora i el consell de tècnics locals l'havien ajudat a observar-ho amb la "perspectiva que es tenia a Media-TIC". Gràcies a l'organització, havia après a no sentir-se així i a adoptar una nova relació amb si mateixa, el seu company i el projecte empresarial. La solució havia passat per gestionar aquelles incerteses des d'una nova mentalitat a curt termini proposada pels mentors. Ara la seva vida passava per l'organització mensual i, sovint, s'ordenava en fites diàries que no permetien reflexions a llarg termini. S'enfocava en petits elements que calia executar a dies vista en un exercici de "miopia social" clau per l'Emma a l'hora de superar la por a l'abandonament empresarial.

“Llavors va arribar un dia que vaig dir: ‘mira, en comptes de preocupar-te per coses que no són reals, que són de futur, preocupat pel dia a dia com em deien aquí’ [a Media-TIC]. Si el meu soci decideix marxar ja buscaria una forma de tirar endavant. (...) El que faig actualment és com la incertesa ara es molt gran perquè validem el producte, el meu ‘planning’ del dia a dia és a un mes vista, mai més. Suposo que més endavant podré allargar-me en el temps.” (Emma, 3/7/2019)

L’ensinistrament i instrucció dels tècnics no es basaven només en una forma de procedir empresarial segons l’Emma, sinó que al Media-TIC s’aprenia una cosmovisió sobre com percebre’s a un mateix, promocionant un model filosòfic de com sentir-se i actuar. L’Emma havia absorbit els discursos repetits en classes, càpsules formatives i xerrades que consumia a Media-TIC. La informant s’anticipava als possibles temors a partir d’exercicis proposats pels tècnics de Barcelona Activa. Una de la gimnàstica mental a la que es sotmetia als emprenedors era “matar” la startup per evitar que el seu fracàs fos un tabú. Així doncs, en sessions i tallers es sotmetia el projecte a la mort induïda. Si preveia com es podria “assassinar” la seva startup, deia la informant, allò la faria més forta perquè ja no estaria pensant en si moria o no. Aquells exercicis de “mort simbòlica” de la seva startup desviaven els seus temors reals sobre la possibilitat que allò succeís veritablement.

De forma similar a l’Emma, per en Jerónimo l’emprenedoria també era relacionada com un mecanisme per a tenir el control de la pròpia carrera laboral. De fet, per ell l’emprenedoria havia sigut una “crida”: “es un llamado. Tu sientes que hay una inconformidad frente a la manera en la que estas viviendo. (...) Sentía que podía ofrecer algo más. Lo importante es tener un plan. Un plan en el que has programado, planeado como lo vas a hacer y no fracasar en ese proceso” (Jerónimo, 29/5/2019). En canvi, per en Chencho l’emprenedoria podia ser una forma de vida però era un fet amb el que s’havia trobat al no rebre cap més possibilitat a l’acadèmia. Per ell, allò era una veritable reconfiguració com la descrita per l’Emma. La idea que s’alimentava a Media-TIC era que l’emprenedoria era una forma de vida i l’informant descrivia la seva estada a la incubadora pública com una forma d’“estructurar el cap”. Sota el concepte “encaixar” relatava com la incubadora li oferia uns mecanismes per progressar el seu negoci que implicaven l’absorció de punts de vista i esquemes vitals :

“En Media-TIC miro de hacer ese aprendizaje que me interesa, miro de hacer la cápsula de Sociedad Limitada y tal, claro, te cuentan una cosa que aparentemente es un mogollón, como la fase de la universidad al inicio de un proyecto, pero al final ves que hay 4 figuras que son 4 cosas y es equivalente a estudiar, lo equivalente a decir tu tenías cuatro categorías de proteínas y tal... O sea, es una forma para que ‘estructures la cabeza’, estudies y encajes. Los nombres son distintos, pero es lo mismo.” (Chencho, 3/12/2019)

El procés de subjectivació que relatava en Chencho consistia en el desaprenentatge d’algunes creences importants que l’havien guiat en la seva labor com a professor universitari, com per exemple la diferencia entre el valor i la qualitat de la tecnologia del món universitari i el mercat. Malgrat les similituds entre un i altre sector, l’objectiu final de l’acadèmia era investigar, mentre que la recerca en I+D s’enfocava plenament al negoci. Si la universitat dissenyava un got de forma integral, explicava l’informant, les startups dedicades a la innovació “simplement” investigaven sobre com afegir-hi un complement, com ara una nansa més còmoda. Per l’ex-professor universitari allò era un veritable canvi de paradigma: als inversors els hi era igual la qualitat de la tecnologia, només els preocupava les possibilitats de negoci.

La transició implicava un canvi de mentalitat per en Chencho que era tutelat per les reprovacions que rebia dels tècnics de Barcelona Activa que l'assessoraven en cas de mostrar un plantejament erroni o provinent del seu antic "jo científic". A mesura que emprenia, l'ensenyaven a modificar la seva "escala de valors" i a adoptar un criteri empresarial en relació al seu producte. Al principi, per en Chencho la seva tecnologia era una mena d'artesanía i experimentava profundes contradiccions en la seva venta perquè implicava acceptar que el comprador podia desmembrar-la sense remordiments si fos necessari:

"Hay un cambio de paradigma. Piensas que lo más importante es la tecnología, en el sentido de decir que tú eres inversor y yo te tengo que hacer ver que funciona. Y te das cuenta de que al inversor eso le da igual. No quiere saber detalles de tu tecnología, lo que quiere hacer es dinero. Entonces, te quedas como 'tío, te estoy dando mi hijo' y luego igual lo despieza y hace otra cosa. Ese cambio de mentalidad, esa riña que recibes por parte de la gente que te asesora, es muy duro. La tecnología no importa, tú de lo que tienes que hablar es del negocio. Hay una frustración porque algo que es importante para ti te dicen que no lo es. Tienes que generar esa coraza y cambias la escala de valores porque vienes de una escala donde el conocimiento es lo importante, y aquí lo más importante es el dinero." (Chencho, 3/12/2019)

L'Emma també relatava l'adopció d'una nova perspectiva en la nova relació que mantenia amb la seva tasca enfocada al mercat i no a la recerca. La informant havia desenvolupat un pensament dialèctic entre "realitat" i "no realitat" a partir de la seva experiència en la incubadora que responia a dos criteris: (1) un "factor temporal", segons el qual els elements més immediats eren els més reals. I (2) una "distància simbòlica". En primer lloc, el factor temporal tenia relació amb el pensament curt-terminista que havia après a Media-TIC. Havia decidit preocupar-se només per coses "reals", és a dir: successos immediats. En les mentories li havien aconsellat que calia posar límits a l'emprenedoria i pensar que tot allò era "transitori", un pensament que encaixava amb la successió de fases a l'hora d'emprendre que ensenyaven els tècnics i que afavoria el pensament de provisionalitat.

El segon "criteri de realitat" era la proximitat simbòlica amb el mercat i l'activitat empresarial, un fet vinculat amb el procés d'experimentació, recerca i bricolatge que l'Emma experimentava en la construcció del seu nou "jo emprenedor". Per l'emprenedora, l'experiència emprenedora havia sigut una catarsi per copsar el veritable món "real": se n'havia adonat que la universitat era un espai fictici per la relació virtual que es mantenia amb els diners. A l'acadèmia el finançament no depenia d'un mateix, a un no li feia "mal la butxaca" si un projecte fallava. En canvi, si la startup experimentava un daltabaix allò sí que era real i tindria greus conseqüències.

De forma similar, en Jerónimo coincidia amb l'Emma i la idea del Media-TIC sobre que la recerca i l'emprenedoria eren dos mons amb una autenticitat desigual. La veritable realitat era l'emprenedoria, ja que ell l'associava a un major grau de "llibertat" a l'hora d'actuar. La universitat era una mena de simulacre, una "bombolla" aïllada de la resta de la societat sense un "impacte" real com plantejava l'Emma:

"Hay muchas semejanzas entre un estudiante de posgrado y un emprendedor. Tienes un supervisor, alguien que te dirige, pero está en tus manos buscar la información, hacer los contactos... La gran diferencia es la libertad que tienes como emprendedor. Poder darle la directriz y no tener alguien que me dice qué hacer. Me doy el lujo de poder cometer mis errores y construir sobre ellos. Esa libertad es fascinante, pero si hay errores vas a pagarlos económicamente. (...) En el mundo

académico todo se queda en una burbuja. Funcionas como una ONG, no importa si tu investigación tiene impacto, sólo publicar y demostrar que haces tu trabajo. Estos dos mundos son muy similares, pero uno es 'menos real.'" (Jerónimo, 22/5/2019)

Com observem, pels informants existien tensions entre la construcció del seu nou "jo emprenedor" i la desaparició del seu antic "jo investigador", però també podem copsar algunes continuïtats en el cas de l'Emma. Davant d'aquell nou context, l'emprenedora havia anat un pas més enllà d'en Jerónimo i en Chencho en la seva reconfiguració subjectiva i aplicava de forma dogmàtica els aprenentatges que rebia. Estudiava, es formava i s'experimentava a si mateixa en relació als criteris proposats al Media-TIC de forma disciplinada i ortodoxa, tal i com havia fet en la seva etapa d'excel·lent estudiant.

"Ara he d'aprendre tot el que no sabia i llegeixo molt, pregunto molt, investigo molt, vaig a moltes formacions. Aprenc i ho aplico al 'món de veritat'. Faig com mini-experiments amb mi i els meus clients també per veure com reaccionen i veig que l'avantatge analític que tinc del meu doctorat em serveix per ser molt estructurada, a com valorar les reaccions que van passant a l'empresa i a no deixar-ho anar, sinó tenir-ho tot molt ben reglat." (Emma, 3/7/2019)

Media-TIC no només oferia esquemes sobre com percebre diferents graus d'autenticitat i realitat, sinó també altres mecanismes per tal que els emprenedors compreguessin la nova situació en la que es trobaven. Com en el cas de l'Emma i el seu pànic inicial a l'abandonament del seu soci, a en Chencho els tècnics també li proposaven formes concretes de conduir-se a partir de determinades lectures de la realitat que posaven en context la nova subjectivitat.

"Lo que nos dicen aquí [Media-TIC] es que ahora básicamente todo es más barato. El mundo de las startups está diciendo que tú en un determinado momento puedes hacer mucho dinero con una tecnología que comparada con el pasado es irrisoria. Antes decían vamos a conseguir oro, petróleo, tuberías, grandes instalaciones, cables... Hay una inversión y al final hay beneficio. Y ahora monto un Facebook, he pagado 300€ en pagar el servidor a este y me he forrado" (Chencho, 3/12/2019)

En Benjamín, el tècnic de Barcelona Activa, mostrava com s'argumentaven aquestes idees expressades per en Chencho: "no hay nada nuevo. Lo diferente es el grado de acceso a mercados que te permiten las tecnologías actuales" (Benjamín). El tècnic també oferia arguments (des del determinisme econòmic) en la formació dels emprenedors per interpretar possibles contradiccions com el fet que aquelles ments brillants dediquessin les seves tasques a aplicacions del mercat i no a la recerca de grans paradigmes científics:

"Al final la sociedad nos paga por lo que sabemos hacer útil. Tú te puedes dedicar a hacer unos estudios académicos espectaculares sobre las orejas de los caballos, pero aprendes a programar Python y cobras unos sueldos potentes. Si eres físico al final qué es más fácil, ¿qué te dediques a encontrar un buen sueldo analizando el impacto de los fotones en diferentes materiales, o programando código para aplicaciones? Eso tiene mejores salidas a mercado y se refleja en lo que se te devuelve. El sistema ve los que están bien preparados y los incorpora al ecosistema." (Benjamín, 18/11/2019)

De fet, tots els informants presentaven aquesta contradicció entre la seva tasca i el que consideraven la seva funció anterior o potencial com a investigadors. La seva crítica era similar a la banalització dels científics plantejada per Lanier (2012: 231) sobre l'Institut de Tecnologia de Massachusetts (MIT):

“Un es troba amb sales plenes d'enginyers doctorats al MIT que no es dediquen a buscar cures contra el càncer o fonts d'aigua potable segures pel món subdesenvolupat, sinó a desenvolupar projectes per enviar imatges digitals d'ossets de peluix i dracs entre membres adults de xarxes socials”

Per tant, la naturalització del “jo emprenedor” era un procés complex i tens on els informants s'alimentaven de les retòriques sobre l'aplicabilitat de les característiques de la vida científica a l'emprenedora. Concretament, en Chencho imaginava el pas de l'acadèmia a l'empresa privada com un fet orgànic per l'interès que havia tingut en la interdisciplinarietat durant la seva etapa com a investigador. Des d'aquest punt de partida, interpretava que el fet de “no arrelar” podia ser un recurs. S'havia mudat de Màlaga, sempre havia canviat de tema d'investigació fàcilment, així que el seu nou jo havia de ser igualment flexible i mudable. L'emprenedor havia après a viure en la immediatesa i afirmava que l'acumulació de coneixement era la seva principal estratègia de supervivència. Mai s'havia imaginat que acabaria liderant una empresa, però havia “normalitzat” progressivament aquella idea a partir d'un procés de “bricolatge personal” on desmuntava una sèrie de valors per instal·lar-se'n uns altres. Alguns aspectes els podia reciclar del seu antic jo, però altres no encaixaven en el nou engranatge subjectiu i eren la raó per la qual aquell fenomen era enrevessat i molest. La incubadora exercia de “pedrera” pels bricolatges i les reparacions del nou ciutadà emprenedor a partir de mecanismes que no només el feien progressar econòmicament, sinó que l'ajudaven a ubicar-se en una determinat significat social.

“Aprendes a vivir en la inmediatez y a acumular monedas de conocimiento: sé hacer esto, sé montar una empresa, tengo una startup, para luego jugar estas cartas en la siguiente partida. Y siempre piensas en la siguiente partida. Al final vas haciendo. Ahí está la incertidumbre que tienes que gestionar y esto me genera malestar, no me hubiera imaginado haciendo esto, mi otro yo se reiría. Vas entrando poco a poco y normalizas la situación anterior un pasito más, y otro... No diría nunca yo quiero ser de mayor emprendedor, no sabes ni lo que es. (...) Te pasas toda la vida teniendo referentes: tu director de tesis... Y de repente tienes que montar una cosa en la que no tienes referencias y de la que has rajado diciendo que es mancharse con dinero. Entonces, tienes que ‘desmontar’ toda una serie de valores y aprender a vivir detrás de cosas que juzgabas desde la academia.” (Chencho, 3/12/2019)

La violència d'aquest procés de reciclatge s'expressava per en Jerónimo a partir de la comparació del nou comportament emprenedor proposat pel Media-TIC amb el zel dels animals i feia broma sobre com allò li recordava a les seves classes d'etologia. Considerava que el què havia après a la incubadora era realment una “forma d'actuar”. Concebia Media-TIC com la pista d'aterratge al negoci de la ciutat, era el lloc ideal per una ràpida aculturació per aprendre l'estil català d'emprendre i “fer negocis”. Però el preocupava no estar a l'alçada perquè creia que no podia assimilar els valors que allà es compartien. L'ètica coworker de Media-TIC el molestava. No volia actuar de forma incisiva⁹⁸ i despietada a favor del seu projecte fins al punt d'arribar a mentir sobre el seu producte: “yo soy muy malo en los negocios porque soy muy transparente, lo que ves es lo que hay. Aquí todo es muy falso, el yo soy mejor que tu, el tener que competir, engañar para vender...” (Jerónimo, 22/5/2019).

⁹⁸ Ell es podia permetre el luxe d'agafar-s'ho amb calma, m'explicava, perquè tenia un bon coixí econòmic, però observava com la resta de companys de la incubadora que no comptaven amb aquell avantatge es transformaven ràpidament. En ells el canvi en la “forma d'actuar” era molt més evident i ràpid, havien adoptat les formes que allà se'ls hi demanava per vendre més, ampliar el volum d'inversions i millorar el mínim producte viable.

De fet, l'assumpció de pràctiques i narratives comercials era un dels principals mal de caps dels ex-investigadors. Per en Chencho el principal inconvenient de la construcció del seu nou jo era aquest aspecte comercial. L'informant presentava dubtes sobre si estava "venent fum" a l'engalanar el projecte de forma artificial, o al presentar alguna funció que la tecnologia no era capaç de realitzar. Seguint els consells de la incubadora, en Chencho havia assumit la màxima de la subjectivitat neoliberal proposada: dirigir-se des de la lògica empresarial. Així doncs, s'imaginava com una empresa: igual que una startup que "escalava" etapes i superava fases del negoci, ell també s'estava "re-escalant" en aquella nova etapa vital adoptant un nou ethos empresarial.

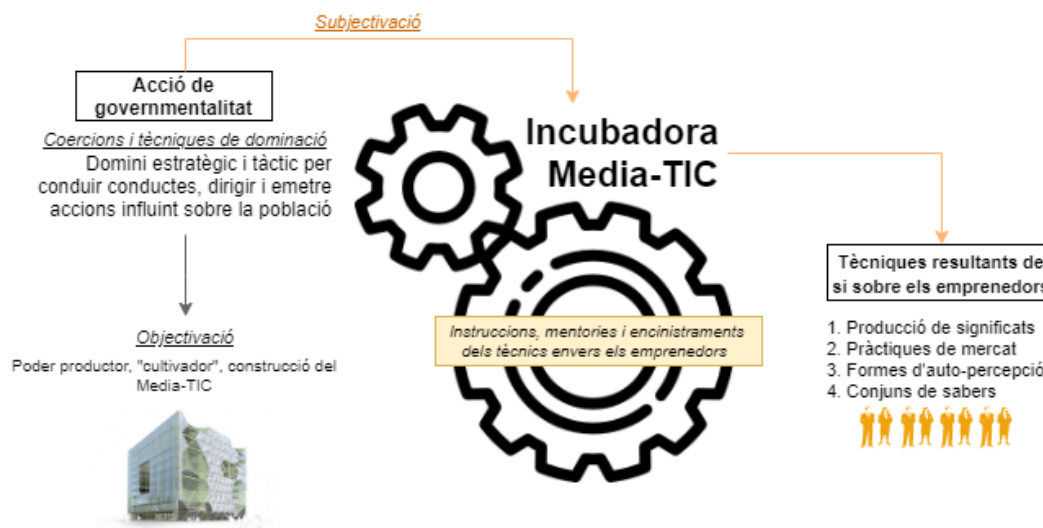
"Todo eso de presentar el proyecto como si ya estuviera o como si fuera cosas que no es lo llevo mal. Vengo de la universidad, un entorno muy riguroso y ahí no generas una situación que tu estas vendiendo humo. Lo primero que piensas es que estas mintiendo a la gente. Pero tienes que 're-escalarte'. En el Media-TIC así te lo cuentan. (...) Tienes que buscar siempre lo que sea lo más cercano al mercado posible, y ese I+D no es lo que tú tienes en la universidad de mira he inventado la fusión fría, no... Te das cuenta de que tú tienes que 're-escalarte' con eso y sobre el tema del humo porque para tu 'yo anterior' estas vendiendo humo, pero para tu 'nuevo yo' es: 'mira, oye, todos estamos corriendo riesgos así que aprovecha la oportunidad'." (Chencho, 3/12/2019)

La funció del 22@ en el reciclatge d'investigadors i personal docent excedent en l'acadèmia desafia la noció d'ecosistema com un cos harmònic. Els tres informants expressen que la mercantilització de les investigacions i la creació d'un "jo startup" no ha estat el seu primer objectiu, sinó l'última opció per a sobreviure en el seu sector. Això els evocava a un subsistema d'activitats fútils generant malestar i "corroint" els seus antics jo-investigadors (Sennett, 1998). Malgrat la construcció d'una nova subjectivitat emprenedora, els informants revelaven el seu malestar per estar desaprofitant el seu potencial com a investigadors. Tal i com planteja Rendueles (2013: 70): "no fa falta ser apocalíptic per reconèixer que algunes de les ments més brillants del nostre temps estan dedicant les seves capacitats a activitats sorprenentment puerils".

Recapitulant, al llarg del subapartat hem pogut observar el funcionament de la incubadora pública del Media-TIC com un "dispositiu subjectivador". En diferents graus de dogmatisme i convenciment, els incubats accedeixen al modelatge de si mateixos a partir del criteri que els tècnics públics tenen sobre els emprenedors i la seva actuació econòmica. Amb major o menor malestar, transformen la seva relació amb si mateixos mitjançant diferents tècniques de si proposades en tallers i sessions de mentoria. Tal procés permet gestionar el canvi cultural que experimenten pel pas del sector de la recerca al del mercat i la producció d'un nou jo emprenedor i el desmuntatge d'un jo científic. En aquest procés, els emprenedors adquirien noves habilitats, es percebien de forma similar en terminis curts i interpretaven relacions i situacions de la forma en la que se'ls aconsellava fins al punt de "sentir-se" d'una manera o una altra. Aquestes intervencions transformaven el "caràcter" dels emprenedors i confeccionaven un "bricolatge" sobre si mateixos. Les persones incubades adoptaven un nou "jo financer" (Friedman, 2014) o "jo startup" i aplicaven el negoci com a indicador de realitat.

En definitiva, la subjectivitat emprenedora del 22@ promocionada al Media-TIC determina el funcionament del coworking com un aparell de subjectivació. Això és, com un mecanisme per la producció de subjectivitats per aconseguir consentiments i adhesions (Osborne i Rose, 1999; Rose 1999) al projecte de transformació urbana. A partir del

dispositiu de persona-emprenedora, la incubadora pública de Media-TIC pretén organitzar el comportament i influir en les auto-percepcions dels ciutadans a favor d'una nova "ciutadania emprenedora" evidenciant que la incubadora és una acció de governamentalitat objectiva i subjectiva. Podem resumir aquest fenomen en el següent quadre on s'especifica que les tècniques de govern es tradueixen en un conjunt d'accions de subjectivació (instruccions, mentories i ensinistraments empresarials) i un conjunt de "tècniques de si" que l'emprenedor s'aplica:

Il·lustració 24. Mecanismes de governamentalitat en la tecnologia de subjectivació de la Incubadora de Media-TIC. Font: Elaboració pròpia.

9.2. Pràctiques econòmiques i economies pràctiques

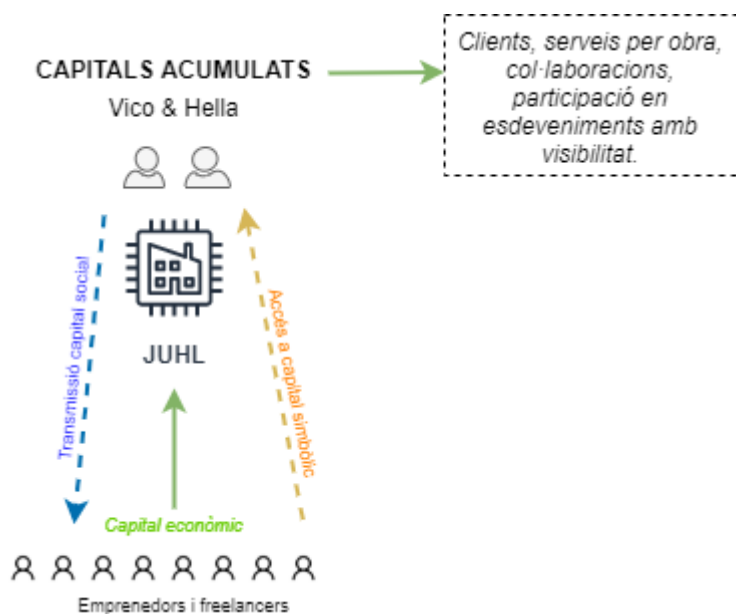
En l'anàlisi dels espais de coworking com a dispositius culturals del 22@ hem de tenir en compte que la categoria d'emprenedor es composava per un conjunt de pràctiques socials econòmiques que acompanyaven les narratives i les tècniques per entendre's i dirigir-se que oferien treballadors públics i propietaris de coworkings. La tasca pràctica i subjectiva dels coworkings no ha de traçar una divisió artificial entre allò suposadament material -les pràctiques econòmiques- i allò simbòlic -les construccions subjectives i expressions culturals- perquè ambdues dinàmiques s'interrelacionen de forma complexa. Per a situar aquest fet, en aquest subapartat aprofundirem en la funció pràctica de l'espai de coworking Juhl com un mateix fet social complex.

Els espais de coworking no només eren plataformes clau per la comprensió de l'emprenedoria per part dels seus protagonistes, sinó per la seva supervivència econòmica. En la propaganda immobiliària, els espais de cotreball tendien a sobredimensionar les seves qualitats a l'hora d'oferir recursos i mecanismes (assessoria legal, seu fiscal i informació financera) per l'actuació econòmica de les empreses emergents. Però mentre en la majoria de casos això no implicava un suport real als emprenedors com succeïa a Composition i Urbano, a Juhl existia un sofisticat sistema de permutació de capitals. Mitjançant un conjunt de pràctiques i formes econòmiques assimilades a la cultura del lloc transformat s'instituí un sistema de relacions basades en la distribució de capitals gràcies al treball dels seus propietaris: en Vico i la Helle. Els diferents coworkers establien així una relació de dependència i d'intercanvi de capitals amb els propietaris de Juhl que cal emmarcar en una "economia de les pràctiques" (Bourdieu, 1996) i en un conjunt

“d’estratègies d’inversió” (Bourdieu, 1972): accions per tenir accés a un conjunt de recursos socials, simbòlics i econòmics dels que disposaven els amfitrions.

Entrant en matèria, la idea que desenvoluparem seguidament és que dins del camp econòmic-laboral del sector tecnològic, Juhl era un artefacte d’intercanvi de capitals que permetia millorar la posició d’un emprenedor en relació al camp de forces on es trobava a partir de modificar la distribució de capitals donada dins del camp. Això es produeix mitjançant una microeconomia basada en la inversió i el càlcul, però també en un conjunt de relacions d’honor, prestigi i reciprocitat com les que havia identificat Bourdieu (1963) a Algèria.

L’organització social de Juhl pivotava entorn aquest intercanvi. En base als capitals en joc, els amfitrions de Juhl mantenien unes relacions de suport i disposició de recursos amb els coworkers que permetien transmetre el capital simbòlic i social que posseïen. En el treball emprenedor el capital simbòlic i social determinava la quantitat i la qualitat de les oportunitats laborals a les que s’accedia per canals informals. Per exemple: un contacte d’un contacte o un client que havia reconegut el teu prestigi. En els intercanvis de Juhl, l’usuari aconseguia ampliar els seus contactes, prestigi o, directament, tancar oportunitats de negoci tutelades per la Helle i en Vico i el seu cercle. El coworking actuava així com un sistema social que contenia un conjunt de rols que permetien institucionalitzar aquestes relacions aparentment informals i objectivar els capitals en joc posant en funcionament un conjunt d’estratègies per difondre’ls. Podem observar el procés a partir de dos informants: en Mario i la Carmen, i il·lustrar tal distribució institucionalitzada a partir del següent esquema:

Il·lustració 25. Distribució institucionalitzada de capitals a Juhl. Font: Elaboració pròpia.

L’escriptor del 22@

Anteriorment, hem observat diferents característiques de Juhl a partir del detall de la cultura laboral urbana i del tipus antropològic del 22@, des d’aspectes rituals fins a elements vinculats a la seva quotidianitat transnacional. Però per l’exploració de la distribució institucionalitzada de capitals ens interessen dos informants que encara no he

presentat. Es tracta d'en Mario i la Carmen, dos experts en comunicació audiovisual que exposen com els espais de coworking requerien d'un treball sofisticat dels seus propietaris per a que els seus usuaris prosperessin econòmicament.

Per un costat, la Carmen era una comunicadora audiovisual i una de les defensores de l'antropologia a Juhl. Mai havia tingut problemes per trobar feina i a l'acabar la carrera va començar a treballar en un programa de televisió que es filmava en uns estudis del 22@ al Campus Audiovisual, zona on desenvoluparia bona part de la seva carrera. Als 23 anys cancel·larien aquell programa dirigit per Risto Mejide i això seria interpretat per la informant com una oportunitat per dedicar-se a la branca que realment li interessava de la seva disciplina: el documental i els personatges. Però la crisi del sector audiovisual s'intensificaria i acabaria especialitzant-se en màrqueting online (principalment en campanyes de Facebook i Google). Finalment, abandonaria de forma pactada el treball publicitari i muntaria la seva pròpia empresa: Gnu, una startup que volia connectar a artesans fusters amb arquitectes a partir d'una plataforma digital. A Juhl hi desenvolupava aquesta tasca, però també satisfia el seu interès pels "personatges" exercint de "coach" en programació neurolingüística (PNL). En aquesta feina barrejava la consultoria en comunicació digital i la para-psicologia en sessions individuals amb emprenedors que necessitaven superar algun problema amb el seu projecte en termes comunicatius i personals, el que la Carmen definia com a "problemes de connexió".

Per altre costat, en Mario també era un comunicador audiovisual que la crisi va deixar a l'atur al ser acomiadat del seu treball de guionista televisiu. La seva carrera laboral també s'havia desenvolupat en el Campus Audiovisual del 22@ on hi trobaria una nova feina com a redactor en una agència de publicitat. Aquella oportunitat li havia permès especialitzar-se en escriptura corporativa i havia trobat fortuna en el sector perquè resultava que les noves empreses tecnològiques del 22@ necessitaven escriptors pels seus anuncis i presència a internet. Havia descobert que no hi havia molta competència en aquell nínxol de mercat i hi estava fent carrera com a emprenedor.

Comencem analitzant aquest cas d'en Mario. La tasca d'escriptor autònom del 22@ era construir un missatge de forma endreçada per a les companyies. Els textos encarregats per la Helle i en Vico li havien servit d'aparador i ara treballava força gràcies als contactes dels amfitrions del coworking. Escribia per startups que necessitaven textos per blocs i puntualment també treballava per grans companyies com Caixabank i Aigües de Barcelona. Però el seu ocupador principal era l'empresa tecnològica barcelonina de compra de productes de segona mà Wallapop, per qui escrivia les campanyes publicitàries de l'aplicació mòbil.

La condició d'autònom generava ambivalències a en Mario. Per un costat, dirigir-se com una empresa en un context d'incertesa i flexibilitat li produïa una "tensió positiva" que el feia "treballar millor" (buscar més clients, estar més inspirat en l'escriptura, coordinar millor els seus horaris) perquè no tenia assegurada una nòmina. Però a la vegada també li generava profundes inquietuds si avançava el mes i no trobava clientela. El coworking Juhl li oferiria eines per la millora de la seva posició professional i l'estabilització laboral. S'havia introduït en l'economia de pràctiques de l'espai mantenint un contacte estret amb la Helle i en Vico. Ja feia dos mesos que "s'obligava" a anar-hi a treballar algunes tardes per "deixar-se veure". Venia des de l'altre punta de la ciutat i el desplaçament era un desgast sense una recompensa immediata, però preveia que un cop passés l'estiu n'obtindria veritable profit: tenia planificat el llançament d'una campanya comercial i volia

vincular la seva identitat professional amb la que havien creat la Helle i en Vico a l'espai de coworking. Amb aquesta connexió simbòlica amb el coworking en Mario estava convençut que fabricaria una millor marca personal perquè associar-se a Juhl era com una mena de “segell de qualitat”: els seus clients reconeixien el capital simbòlic de la Helle i en Vico i sabien que ell havia passat el seu filtre.

A més a més, formant part de l'espai aconseguia molta visibilitat. El capital social era clau en el seu sector i com autònom ja no podia tirar d'ofertes de treball sinó de contactes. Considerava que havia tingut la sort que en Vico i la Helle els hi interessés el seu perfil i que li oferissin moltes oportunitats dins del seu cercle. Per això, en Mario havia decidit fer l'esforç i pagar una quota mensual del coworking malgrat no utilitzar-lo sovint. Era una despesa fixa i elevada, però ho feia de forma estratègica: sabia que allò li comportaria beneficis laborals. Com que no era massa sociable, un gran inconvenient en el món freelance, convertir-se en un coworker de Juhl era encara més estratègic per tal d'ampliar el seu capital social.

“Ten en mente que la finalidad es ayudar a los ‘partners’. No es un servicio que ofrecemos, pero es lo que es la esencia Juhl. Esto es lo que ofrece Juhl, no siempre funciona para todos. Intentamos unir a este con este, hablar para unir fuerzas. Hay clientes que por vergüenza no lo hacen, entonces nosotros les ayudamos, les empujamos un poco.” (Helle, 4/3/2020)

L'acció d'en Mario era una estratègia d'inversió orientada a mantenir i fer créixer el seu capital social i simbòlic. A partir de l'estatus de coworker de Juhl podia (1) ampliar el nombre de relacions socials professionals a partir de l'accés a la rica xarxa de la Helle i en Vico. I (2) millorar el seu capital simbòlic com a emprenedor: aconseguir renom en forma de reconeixement i visibilitat professional. L'espai de coworking era una forma d'institucionalitzar aquests intercanvis en un sistema de permutes institucionalitzat. El coworker accedia -a canvi de posar part del seu capital econòmic, social i simbòlic a la disposició de la Helle i en Vico- a un volum encara major de tals capitals que els amfitrions orquestraven al seu favor. Podem resumir l'acció del coworker com una estratègia d'inversió simbòlica i social basada en conservar i reproduir elements específics: el reconeixement i els contactes. A *Coses Dites* (1986), Bourdieu afirma que tal reconeixement es produeix a partir de la reproducció d'esquemes de percepció positius, però també apropiant-se d'altres de més favorables a partir d'accions susceptibles. Aquest fet present en el fenomen descrit pren la forma de transmissió de capital simbòlic sota la figura institucional de “coworker de Juhl”, com si es tractés d'un capital cultural objectivat com un títol.

Bourdieu (2000a) també avisava de la temptació d'interpretar les relacions produïdes en les “economies de la pràctica” com a fenòmens economicistes “finalistes” (que conceben els interessos com a finalitats) o “mecanicistes” (com a causa). No hem d'imaginar les relacions econòmiques a Juhl com a simples transaccions mecàniques i finalistes, ja que només podien ser produïdes a partir d'un conjunt de festejos i galanteries, rituals i esdeveniments que dissimulaven la relació econòmica de fons. Aquest treball “d'eufemització” (Bourdieu, 1991) prenia la forma de figures del romanç, com per exemple quan la Helle i en Vico quedaven bocabadats i fascinats pels serveis d'en Mario i el seduïen per a que s'incorporés al seu harem freelance. En Mario, en Vico, la Helle i la resta de coworkers no vivien aquells intercanvis com a meres transaccions econòmiques. Tot i no negar mai les funcions econòmiques, els coworkers atribuïen l'intercanvi a una

cosmovisió comuna i a una voluntat desinteressada dels membres de Juhl que incrementava la seva bona reputació.

Els amfitrions declaraven que Juhl no era un coworking que buscava ocupar totes les taules com passava en altres espais del Poblenou. I els coworkers agraiïen aquest fet. Els amfitrions transfiguraven les relacions econòmiques de Juhl atorgant un significat espontani i imprograble a la forma de relacionar-se a l'espai per dissimular que ells n'eren els instigadors, fins al punt d'expressar ambigüament que no els interessava la rendibilitat econòmica:

“Yo no quiero el consumo de empujar-vender-empujar. Intentamos hacer lo contrario, quizás el extremo: al revés. Que hagan un esfuerzo para encontrarnos, hay una investigación, buscan unos valores...” (Helle, 4/3/2020)

“Quizás este sistema no es tan rentable económicamente de lo que se conseguiría utilizando más el espacio, rentar los tiempos, cambiar proyectos rápidamente. Al final preferimos disfrutar con lo que hacemos y hacerlo bien. No creemos en una rentabilidad económica.” (Vico, 4/3/2020)

Com desenvoluparé més endavant, la subjugació del rendiment econòmic de l'espai de coworking a uns criteris sobre unes baixes ràtios de coworkers i al treball dels propietaris en la disposició de contactes i oportunitats als seus “partners” no nega l'existència d'una relació econòmica, sinó tot el contrari. Els propietaris rebutgen una rendibilitat econòmica explícita (un major lloguer de taules implica un major benefici) per l'existència d'una altra d'implícita que succeïa per altres vies: la distribució de capitals cap als coworkers millorava la seva reputació i els seus propis contactes.

L'acció econòmica es trobava embolcallada amb la resta de vida social de l'espai de cotreball. Abans que la colonització francesa disgregués les relacions econòmiques de la vida social kabil, Bourdieu (2000b) considerava de forma similar al que succeïa a Juhl que la seva economia es trobava incrustada en la societat⁹⁹. Però més que una economia d'honor establerta per pautes i codis d'ajuda mútua i protecció com la que Bourdieu (1958) identifica a Algèria¹⁰⁰, a Juhl les relacions i la circulació de capitals es produïa en una densa xarxa de relacions comercials i personals orquestrades pel prestigi que els amfitrions sostenien. Per tant, darrera de totes les narratives i produccions simbòliques els coworkers admetien que a Juhl hi duïen a terme una inversió estratègica. Això explica algunes pràctiques que a simple vista ens poden semblar irracionals, com el fet que un autònom amb una precària economia com en Mario decideixi dedicar una part significativa dels seus ingressos a un espai de coworking que es trobava a l'altre punta de la ciutat i al que no hi assistia per treballar-hi, sinó per escriure-hi la seva novel·la i fer cafès amb dos desconeguts (la Helle i en Vico) per parlar del seu futur professional. Per l'informant, convertir-se en un coworker era en el fons una estratègia econòmica-simbòlica per accedir a l'arxiu de capitals de la Helle i en Vico:

“Venir aquí és una raó estratègica totalment, no és per no treballar a casa ni res. És una aposta. D'una banda, és un lloc fantàstic a nivell d'espai, es un lloc on jo hi connecto molt bé. És un luxe que em permeto, jo visc a l'altra punta de Barcelona,

⁹⁹ A la *Gran Transformació* (1957) Karl Polanyi defensava el mateix i ambdós criticaven que la teoria econòmica tendís a generar una falsa dicotomia entre allò social i allò econòmic, fent abstractes les relacions socials, obviant institucions clau que, tot i no ser explícitament econòmiques, hi preniën part fonamental, com la religió. Així doncs, connectaven la dimensió econòmica amb la simbòlica, una connexió donada en condicions socials particulars i present en la vida pràctica i quotidiana dels agents socials. Des d'aquesta perspectiva, l'economia de Juhl s'incrustava en tot un conjunt de pràctiques quotidianes.

¹⁰⁰ Pel francès l'etnocentrisme colonial havia imaginat aquestes pràctiques econòmiques com irracionals quan en realitat obeïen a un sentit històric i a la construcció d'un ordre simbòlic sobre l'ordre material.

per mi vindre aquí és un esforç. Però principalment és perquè arrel de venir aquí vaig veure la possibilitat d'establir contactes. I és aquesta la raó. Podria seguir a la biblioteca del meu barri, però vinc aquí. Amb el Vico i la Helle hem fet molt bona relació i, escolta'm, de moment a veure, provarem el setembre i a veure què tal.” (Mario, 17/7/2019)

Curiosament, l'informant havia decidit renegar del rol d'assalariat en una agència de publicitat perquè les relacions s'havien tornat massa endogàmiques. Però, paradoxalment, ara l'informant no percebia que a Juhl es produís tal endogàmia, tot i que les relacions econòmiques s'entremesclessin amb les relacions professionals i d'amistat de manera molt més profunda que en el cas de la petita agència. Els mateixos amfitrions a qui es deia venerar i amb qui s'hi compartia una filosofia eren els que exercien de mecenes laborals, t'asseguraven prestigi davant d'un potencial client i t'ajudaven a construir la teva pròpia marca en associació a la seva.

Les pràctiques econòmiques de Juhl també implicaven el reordenament subjectiu en la pràctica econòmica d'en Mario d'una forma similar però menys estructurada que a Media-TIC. El malestar original per la falta d'estabilitat que percebia en Mario estava sent superat amb els recursos que obtenia de l'espai de coworking. Ara, fins i tot, es considerava una “peça especial” a l'haver aconseguit una relació de dependència amb Wallapop que li oferia estabilitat i flexibilitat. Dins de l'organització en Mario s'imaginava com un treballador especial amb certs “avantatges” en comparació amb un treballador contractat (més elasticitat horària, un millor salari i una major autonomia en la presa de decisions). Això considerava que li permetia tenir un poder de negociació superior en la relació capital-treball:

“Em sento una mica especial a nivell professional. Els altres estan allà complint un horari i amb el sou que van decidir, jo no tinc sou fixe. Si em demanen més jo els hi faig entendre que m'han de pagar més. (...) No dic que sigui fàcil ni que hi hagi possibilitats per tothom perquè la cosa està molt ‘xunga’, però si empaquetes el que fas i li poses un llacet maco i et mous com si fossis una empresa hi hauria una mica més de satisfacció i la gent no tindria la sensació de que no hi ha res de res de res... ‘Algo’ hi ha, no hi ha una nomina fixe, ni un contracte d'aquests de per vida i tal, però això ha desaparegut si es que han existit mai.” (Mario, 17/7/2019)

La guru coworker

En segon lloc, passem a veure el cas de la Carmen. El dia següent de decidir emprendre la seva pròpia startup es quedaria sense veu en el que considerava que va ser una “resaca vital” de la que encara no se n'havia recuperat plenament. Com si es tractés d'una forma de “mudar la pell” respecte al seu jo assalariat, com explicaven els informants del Media-TIC, el primer pas havia sigut anar-se'n a l'atur. Allò la feia sentir dèbil i dependent, era un fet “anti-emprenedor” per ella que havia treballat des de l'adolescència i això li feia dedicar encara més hores a la seva startup: Gnu. Es tractava d'un negoci entre empreses (B2B) en el qual la plataforma digital posava en contacte arquitectes interioristes amb el fuster més adequat pel projecte que volia der a terme. La informant considerava que la nova vida d'emprenedora mantenia la seva identitat més “espesa” i “coagulada” i creia que al treballar per un tercer la identitat pròpia es “diluïa” en els seus projectes i formes. Des de Gnu podia gestionar ella mateixa la seva pròpia realitat i reconeixia que el treball era una forma per treballar amb el seu jo:

“La diferencia principal de trabajar otros o para ti, a parte de cosas técnicas, es la cuestión de la identidad. Cuando trabajas para otros para mí es más complicado, es

más fácil que tu identidad se diluya. Eso le pasa a gente como yo que necesita expandir su identidad por mi manera de ser. Hay gente que a lo mejor no, la diferencia es como tú puedes gestionar tu propia realidad. Cuando tu trabajas para otros, formas parte de la maquinaria que ya está en marcha. Aprendes mogollón, y todo lo que tú quieras, pero cuando te montas tú lo tuyo es mucho más fácil conocerte mejor, es como un espejo de ti mismo.” (Carmen, 2/7/2019)

La nova tasca emprenedora desdibuixava qualsevol límit amb la vida personal, sempre secundària en la definició de la identitat de la Carmen. Allò es complicava pel fet que Gnu era una empresa familiar: la seva parella era el seu company de feina i els rols familiars es barrejaven massa treballant des de casa, fet que començava a ser un problema. Després d'un estiu en cafeteries se n'havia adonat que no tenien una rutina marcada. La Carmen era molt disciplinada i va decidir posar-hi remei treballant des d'un coworking. Així va iniciar la ruta per diferents espais de cotreball que l'acabaria portant a Juhl, el procés de recerca que descrivien anteriorment els amfitrions. La informant considerava que instal·lar-se al coworking havia sigut la decisió més important de totes com emprenedora. Per ella, la zona de la ciutat i Juhl influenciaven directament el seu negoci. Creia que l'estètica de Juhl li permetia distingir-se, l'entorn era més inspirador i el mobiliari elitista l'ajudava a representar una millor imatge de la seva startup i de les sessions de programació neurolingüística (PNL a partir d'ara)¹⁰¹ que realitzava. A diferència d'altres coworkings que li havien generat “interferències”, a Juhl podia projectar una imatge de qualitat en les seves teràpies PNL i distingir-se en el seu servei de “matching” en fusteria. Era una qüestió de coherència per ella, l'espai era una extensió de la seva identitat professional:

“¡Venir fue la decisión de mi vida! Viene mucho por mi marca personal. Cuando empecé a tener más clientes en Cabin no me sentía representada. No era el entorno en el que quería que algunas sesiones pasaran. No me parecía inspirador, faltaba luz. Un poco 'low cost' lo veía. Todo eso conforma tu imaginario en el día a día. Igual que el camino que eliges, ¿no? No es lo mismo bajar por Diagonal que bajar por las fábricas o no sé dónde. O sea, lo que ves y te rodea afecta a tu manera de estar.” (Carmen, 2/7/2019)

La informant declarava que Juhl li permetia “elevant-se socialment”. Cabin, el seu anterior coworking de l'Eixample, era un lloc que li semblava “més barat” mentre que el coworking de la Helle i en Vico tenia un estatus completament diferent. La feia encaixar amb un altre imaginari, i això li repercutia amb uns nous clients i unes noves tarifes. Segons l'emprenedora, Juhl la situava en una posició més avantatjosa. Convertir-se en coworker era una estratègia d'inversió simbòlica: a partir de l'ús del selecte espai i dels significats socials que la Helle i en Vico hi establien, Gnu i els serveis de la Carmen obtenien un altre valor. A Juhl podia pujar el seu preu. A més, a diferència d'en Mario, la Carmen no necessitava el coworking per ampliar el seu capital social, sinó per millorar el seu capital simbòlic que prenia la forma de la seva marca personal i professional.

L'espai de coworking era un trampolí per assolir uns determinats objectius econòmics, però també era un lloc on els emprenedors fixaven les seves identitats. Bandinelli (2020), en el seu estudi d'històries de vida de coworkers, ha identificat que la identitat es vincula a una tasca comercial donant per resultat un “jo comercial” que sovint es promou pel propi coworking. Juhl exerciria d'adhesiu per les inestables subjectivitats dels emprenedors, reforçant una imatge pròpia. Per això, la Carmen considerava que no seria fàcil deixar Juhl

¹⁰¹ Un conjunt d'habilitats cognitives i tècniques per sentir-se i actuar de forma “efectiva” en determinats aspectes que impliquin malestar.

com havia fet amb altres espais de cotreball justament per la sensació d'estabilitat i marca que oferia l'espai. A Juhl hi percebia "solidesa", mentre que en altres hi havia notat un "tremolor":

"En Cabin era otra movida. Todo es una estructura de madera de pino, algunas sin barnizar, mesas con caballetes, sillas plegables, todo un poco 'do it yourself', mucho palé reciclado... Un rollo muy 'maker', pero es otro estilo de vida con otro imaginario. Me daba esa sensación de 'tembleque', de fragilidad, que todo era muy provisional". (Carmen, 2/7/2019)

La Carmen no negava que la construcció de la seva identitat a Juhl tingués una dimensió econòmica. La seva identitat passava pel mercat però això no li preocupava com feia en alguns ex-científics del Media-TIC, no era un fet nou en la seva trajectòria i n'intentava treure profit. Era una capa més de la "ceba" que era la seva subjectivitat, separant-se finalment de la idea que només era un producte, sense renunciar al fet que el freelance i l'emprenedor, cosa que ella era a l'hora, s'havia de vendre per sobreviure. Per ella era divertit, la persona "empentava" un producte i el problema real no era que la seva identitat passés pel mercat, sinó que el teu producte no tingués identitat perquè llavors tampoc tindria mercat. Un havia de saber "posar la cara", allò era el que a ella li interessaven: els personatges.

"Todo pasa por el mercado. La identidad va por ahí y lo digital lo amplifica más. La marca personal existe desde siempre. No es nuevo. A mí no me genera estrés esta imagen. Soy consciente del mercado. Mi marca personal es una capa de mi cebolla, en redes no publico cosas personales. Para mí es mi manera de no pasarlo todo por el mercado, necesito una parcela para mí. Si sabes separar ese espacio internamente es bueno, porque si no puedes acabar pensando que eres un producto. Pero hay una parte que cuando eres freelance, tú eres tu empresa. Te tienes que vender. Como un actor, él es un producto y más si es famoso. Eso no es nada fácil de llevarlo encima. Encima te van a juzgar, eres maniquí en parte." (Carmen, 2/7/2019)

El seu do de gents sumat al seu interès per les identitats en el context del cotreball i l'emprenedoria (el què ella anomenava "personatges"), l'havia fet especialitzar en programació neurolingüística (PNL). La finalització de l'atur després de l'agència publicitària va coincidir amb la conclusió de la seva formació com a terapeuta en PNL i allò l'havia salvat econòmicament. Gràcies al nombre d'usuaris a teràpia va poder ser la seva pròpia inversora de la startup. A Juhl s'havia convertit en una autèntica "guru coworker". Les fronteres entre clients de Gnu, coworkers i proveïdors es barrejaven en la seva tasca principal de terapeuta PNL. Molts dels seus companys passaven a ser "usuaris" de les seves sessions de coaching després de compartir projectes o tancar un tracte amb la seva plataforma. Observem una d'aquestes sessions que realitzava a un altre coworker de trenta anys que feia poc que havia arribat a Juhl. La Carmen havia col·locat al terra uns papers amb diferents missatges connectats per unes tires entre si, simulant unes escales com en el cas del conferenciant del 22@Network del capítol 6. La "coach" proferia preguntes i missatges motivacionals al seu interlocutor i el rodejava parlant-li en un fil de veu. Ell havia tancat els ulls i ella havia començat a sacsejar-lo per les mans mentre l'envoltava. "Son cosas que tengo por la cabeza... Tengo referentes creativos, pero tengo que concretarlos", deia ell, i la informant contestava

"Sería bueno que recuperaras esa sensación (...) Cierra los ojos y relájate y piensa en ese momento que estabas como... ¿Cómo estabas cuando vino tanta gente a

escuchar tu historia para darte “feedback”? Con confianza en Juhl, hablando con los demás... ¿Como te sentías? Sé que disfrutabas.” (Carmen, 2/7/2019)

Després de dir això, feia trepitjar a l'emprenedor els diferents cartells que simulaven ser esglaons. El què havia aixafat portava per escrit una cosa similar a “el mundo es una suma de las partes y tu parte se funde con el resto”. La informant seguia pronunciant-se sobre reptes i situacions doloroses que havia viscut la persona que rebia la sessió. I, després d'una apologia del *carpe diem* li deia assenyalant el terra: “vamos a diseñar qué aspectos de este camino debes recorrer”. La guru li feia escriure uns missatges a l'usuari de la teràpia i ambdós s'ajupien al terra a escriure'ls en els papers que estaven en blanc. Poc després, seien a les cadires i conversaven sobre els significats dels missatges escrits a correcció, amb la inspiració del moment. Aquells escrits eren el centre de la sessió i influenciaven el disseny del projecte de l'home.

“Lo que yo hago con ellos es trabajar en mejorar la relación de la persona y su proyecto. Tiene que ver con la relación persona-idea, es ayudar a implementar la idea cuando no lo tienen claro, o no saben qué propuesta de valor deben tener. Se acaba resumiendo en yo tengo esta idea y no sé cómo plantearla. Yo aquí acompaño a la persona. Si hace falta implementación y quiere delegar el proceso de diseño y tal pues me he montado un sistema de colaboradores para llevarlo a cabo.” (Carmen, 2/7/2019)

A la pràctica, la Carmen havia posat en funcionament un petit Juhl dins de Juhl, ja que si el seu client-pacient requeria de necessitats tècniques pel seu projecte ella mateixa el derivava a un conegut de la seva xarxa de “mecànics” per startups creatives amb els que col·laborava. La Carmen havia esdevingut una peça clau de la tasca de Juhl com a dispositiu subjectivador. L'emprenedora educava altres emprenedors provocant que l'espai de cotreball no realitzés tasques de subjectivació a partir només de l'acció de tercers com succeïa a Media-TIC o a Juhl amb el treball dels amfitrions, sinó per la funció dels propis emprenedors que s'instruïen entre sí.

El benefici a Juhl era mutu. La Carmen obtenia un nínxol de clients potencials, mentre que els seus propietaris oferien un servei destacat de coaching PNL tot computant els respectius capitals: el social dels amfitrions pel simbòlic que oferia l'emprenedora alhora es materialitzaven en l'original, l'econòmic (la renda que la primera pagava i que podrien obtenir els segons amb la incorporació de nous coworkers si incorporàvem perfils i serveis interessants a Juhl). Per tant, l'ús dels capitals de la Helle i en Vico no era una simple “transmissió transitòria”, sinó que un cop utilitzats aquests deixaven la seva pròpia empremta en el coworker i en el coworking. Els èxits de les col·laboracions incrementaven el capital simbòlic i “pundonor” de Juhl i la Helle: la dignitat social derivada de l'èxit i dedicació continua a una professió (Bourdieu, 1996).

Aquest pundonor tenia una aparença de “potlatch” (la cerimònia dels indígenes nord-americans). Els amfitrions compartien capitals en donacions simbòliques (projectes, col·laboracions, contactes sobre socis potencials, proveïdors o clients) que es materialitzaven en opcions laborals concretes. Però els preuats “regals” de la Helle i en Vico eren en realitat inversions en una xarxa on ells ocupaven un lloc central. Aquest aparent “altruisme laboral” servia per dissimular el poder simbòlic dels amfitrions (produït per la seva alta posició en el camp i la seva possibilitat de validar i ampliar els capitals dels coworkers davant de clients i altres professionals). A més, sota aquest aparent “altruisme laboral” en Vico i la Helle es podien presentar de forma legítima davant dels coworkers, uns agents en una posició jeràrquicament inferior. Així, el pundonor i la relació de

dependència es dissimulava per l'adulació i la interpretació moralista als amfitrions i el seu estatus de generosos aliats. Això és una “economia negada” (Bourdieu, 1986).

“Esto va más allá del mero trabajo y el mercado, se crean relaciones que después siguen estés o no en Juhl. Es como que el espacio te deja estos nexos en ti.” (Helle, 4/3/2020)

“Claro porque esto es sobre unir cabos, este está buscando esto y el otro lo otro y les unimos. Tenemos una visión de todos, es más fácil porque tenemos una comunidad, construimos todos estos nexos. Los jueves hacemos que todos expliquemos qué estamos haciendo, o en el café, la gente se queda con la información y se producen conexiones reales, no queda en la ficción. Es muy gratificante ver cómo la gente se nutre de la comunidad.” (Vico, 4/3/2020)

D'altra banda, l'actitud proselitista de Juhl desembocava en l'adopció d'una superioritat moral laboral dels propis coworkers i sosté similituds amb l'anàlisi del protestantisme que havia realitzat Max Weber. Segons l'alemany, els protestants van representar un paper clau en el desenvolupament del capitalisme al mantenir una actitud positiva envers al treball: eren voluntariosos i associaven la disciplina a un sentiment d'excel·lència i superioritat moral. Com ens ha mostrat la Carmen i es repetia en la resta d'informants, a Juhl s'havia configurat un sentit proselitista de pertinença. Amfitrions i coworkers consideraven que no eren com la resta de coworkings del 22@: eren diferents i superiors, més adults, creaven relacions més reals i millors oportunitats de negoci. Aquesta “superioritat moral” i “sentiment d'exclusivitat” verificava la creença dels coworkers que allà s'hi reunien sobre les virtuts de l'espai i el seu projecte. Aquesta discriminació reafirmava les seves identitats a Juhl en un context en el que -com en el cas dels puritans de Weber- els professionals liberals vivien cada vegada unes condicions de vida incertes. Així, el sentiment d'exclusivitat deformava la realitat material: eren emprenedors amb un futur incert, però sota el paraigües de Juhl podien identificar-se i distingir-se com a treballadors privilegiats. La funció dels amfitrions no era només auxiliar laboralment als seus coworkers, sinó alimentar aquella sensació d'exclusivitat vinculada a l'espai i a la seva cura per esperonar al màxim qualsevol forma de fidelitat en un context d'alta fragilitat del vincle social:

“Nosotros trazamos una línea que creemos que es interesante, y es una línea que evolucionará y cambiará, significa que tiene un futuro, pero tampoco queremos definirlo. Y en esta indefinición está el interés de que puede ser cualquier cosa y esto da mucho juego y tu como empresa puedes ser más flexible. Y en este mundo de incertidumbre, está bien tener una idea que pueda ser cambiante. Al final en nuestro sistema capitalista estamos destinados a trabajar para un sistema, y estamos la mayor parte de la vida trabajando, ¿por qué no hacer que este proceso de estar trabajando transcurra en un sitio privilegiado, mejor que tu casa, superior?” (Vico, 4/3/2020)

En resum, les pràctiques econòmiques i les economies pràctiques de Juhl formaven part d'una producció cultural constituïda de relacions eufemitzades (Bourdieu, 1985) en un sistema de distribució de capitals socials, culturals i econòmics amb comportaments i significats complexos vinculats a les estratègies d'inversió simbòlica que hem vist amb en Mario i la Carmen. Juhl computava els capitals acumulats per la Helle, en Vico i els seus coworkers, institucionalitzant l'intercanvi sota la figura de “coworker de Juhl” com un capital cultural objectivat. Però la naturalesa de les relacions a Juhl eren contradictòries: la relació amb el treball i un mateix a Juhl era intensa, però les relacions que es mantenien amb la resta eren dèbils més enllà de la dependència. La fragilitat social de l'espai havia

generat una solució immobiliària al 22@ que oferia arranjaments espacials per l'emprenedoria com una forma digna per una mentalitat neoliberal que considerava l'ajuda externa com una vulnerabilitat, com en el cas del sentiment de debilitat de la Carmen al cobrar l'atur. Així doncs, l'imaginari d'un santuari-refugi per emprenedors on podien col·laborar i construir una identitat total es sostenia a partir d'un treball col·lectiu per eufemitzar les relacions econòmiques de dependència.

La subjectivitat emprenedora del 22@

Al llarg d'aquest punt hem explorat la dimensió subjectiva i pràctica dels espais de coworking contrastant la idea que els espais de coworking siguin meres estratègies anòmiques o fracassos immobiliaris en la captació d'usuaris reals i no simulats, com se'n desprenia dels casos vistos d'Urbano i Composition. Malgrat aquest contrast, les qualitats que presenten Juhl i Media-TIC tampoc ens permeten parlar d'una "comunitat coworker" com planteja la retòrica immobiliària degut a la fragilitat existent del vincle social i la centralitat que la forma empresa pren tant en la forma de dirigir-se i practicar-se. En canvi, la principal conclusió que podem extreure aquí és l'existència d'una "subjectivitat emprenedora 22@" que es promociona en uns dispositius determinats dels enclavaments transformats, els coworkings. Aquests dispositius produïen i fixaven a l'espai transformat unes identitats freelance en una mena d'individualisme comunitari on es "treballa sol junts" (Spinuzzi, 2012).

Aquesta "identitat esponsoritzada" (Dávila, 1996) en els enclavaments 22@ transformats és posada al servei de la producció de l'espai i respon a les necessitats d'acumulació del capital. Es tracta de mentalitats que no qüestionen la transformació urbana sinó que l'apuntalen i, fins i tot, la protagonitzen segons la narrativa emprenedora de ciutat startup. En el següent punt tractarem aquesta percepció de la producció de l'espai com una forma de patriotisme pels emprenedors, però per situar bé aquest fenomen posterior cal tenir en compte ara que el neoliberalisme és quelcom més que una política específica impulsada per elits a distància. Es tracta d'una nova racionalitat, una subjectivitat que en el cas del 22@ interrelaciona les qualitats de l'espai amb determinades dinàmiques subjectives i comportaments.

A partir d'alguns espais de coworking, al 22@ es promou la "conducció de les conductes economitades" (Rose, 1996) d'acord a un model neoliberal emprenedor que emfatitza la responsabilitat individual i l'actuació empresarial, mentre que es reciclen determinats actors amb altres subjectivitats com la científica. La "subjectivitat emprenedora del 22@" expandeix els valors i les pràctiques pròpies de l'empresa i l'economia per mitjà d'uns actors que exploren nous àmbits de negoci amb les seves startup. En l'espai transformat, i en la tasca dels espais de coworking, es formen subjectes d'acord a valors, desitjos i pràctiques que corporitzen la lògica empresarial. Aquests "subjectes-empresa" són instruïts en espais de coworking on aprenen quines són les bones i les males inversions. Tal subjectivitat emprenedora pren com a referència el curt terminisme, el negoci com indicador i principi de realitat, la iniciativa empresarial com a forma de direcció i auto-control i el re-escalament com a bricolatge i forma de millora per rendibilitzar uns "Jo" anteriors en la tasca emprenedora. En aquest procés de subjectivació, els emprenedors del 22@ són agents plenament actius com no podia ser menys segons la màxima d'autonomia neoliberal. El cas més paradigmàtic és el de les tasques terapèutiques comercialitzades per la Carmen o l'ortodoxia emprenedora de l'Emma.

La tasca ideològica de la producció de l'espai 22@ compta amb uns personatges clau: tècnics i propietaris de coworkings que narren el funcionament del mercat i l'espai urbà (la ciutat neoliberal). Els espais de cotreball esdevenen així veritables “pedreres digitals” del 22@, però no per la seva façana com plantejava l'arquitecte Enric Ruiz, sinó per la seva funció com a “cantera” d'una nova “ciutadania emprenedora”. Per aquesta, ja no és suficient ser un treballador, ara a més cal rendibilitzar-se d'acord a un projecte neoliberal d'ésser humà en el que no existeixen antagonismes entre treballadors i empresa perquè tots som concebuts com empreses (Martínez, 2020). L'objectiu final és la producció d'un espai i una ciutadania neoliberal al 22@ que elimini la noció de “ciutadania social”. A *La vida quotidiana del món modern*, Lefebvre (1968) ja tenia en compte que el terme de producció de l'espai s'introduïa més enllà dels límits de l'economia reformant així les perspectives del marxisme històric per parlar de la producció de la història, d'esdeveniments de la vida quotidiana i de subjectivitats. En el nostre cas podem concretar un tipus concret de “subjectivitat emprenedora del 22@” en el nou espai transformat que promou els ideals de la regulació empresarial i que fomenta la producció de l'espai segons els interessos de l'economia¹⁰². Aquesta “cultura emprenedora” (Bröckling, 2016) pot resultar poc significativa en el còmput general de l'espai transformat, però impregna tot l'ordre simbòlic del 22@.

¹⁰² Em refereixo a: innovació, auto-capacitat i flexibilitat.

10. La contradicció del 22@ com a espai concebut i espai de representació: de la urbanització a la traïció del clúster

Per introduir-nos en aquest últim capítol de resultats etnogràfics sobre l'espai 22@ transformat cal que desenredem la trama construïda. Fins ara hem copsat com l'espai es compon d'una determinada narrativa, es concreta en un tipus antropològic urbà, pren forma en esquemes materials i culturals de mobilitat laboral i ritualitat performativa i s'hi promocionen un conjunt de pràctiques econòmiques i una subjectivitat específica en dispositius urbans concrets. Partint d'aquest marc, aquí detallarem en concret com era narrada aquesta producció de l'espai pels nous actors urbans del 22@ i ens interessarem principalment per l'anàlisi del seu *espai viscut*.

L'*espai de representació* dels usuaris del 22@ quedava lluny de la *representació de l'espai* oficial del pla urbanístic. Més enllà de la metàfora de l'ecosistema tecnològic, el pensament Tecnoevolucionista i els arguments per la transformació del Poblenou de Manchester català en Silicon Valley barceloní rarament apareixien en els relats sobre l'*espai percebut* pels treballadors del 22@. L'abordatge sobre les diferents qualitats del nou espai produït que destacaven els informants ens permet distingir el nivell d'escassa adhesió existent al discurs de la renovació urbana. En el primer subapartat observarem el relat majoritari dels treballadors que expressa desidentificació amb la narrativa de la transformació oficial i defineix una pràctica espacial territoriant amb l'entorn 22@ construït. Per altre costat, copsarem el distanciament de la narrativa oficial de clusterització i revelarem de fons una motivació immobiliària per la ubicació de les empreses a la zona. Confrontarem aquests resultats generals dels informants amb una narrativa minoritària però eufòrica pro-22@ que anomenarem "professionalisme patriòtic urbà": una adhesió total al discurs de la reforma 22@ que realitzaven els emprenedors que havien unit el seu futur al del districte tecnològic.

Tal i com hem vist en el Marc Teòric amb Lefebvre (1968; 1972a; 1974b; 1985), l'anàlisi comparatiu entre l'*espai concebut* i l'*espai percebut* implica recordar la concepció d'un espai dialèctic, com un contenidor en disputa pels efectes i resultats de l'economia política. És a dir, com que l'espai és el producte social resultant de l'aplicació particular de les relacions de producció que es donen en un moment privatiu de l'acumulació (Lefebvre, 1974b), el procés històric es materialitza territorialment i troba en l'espai no només un producte, sinó un productor. Des d'aquesta mirada dialèctica, l'espai és un conjunt contradictori d'antítesis i síntesis on les diferents dinàmiques espacials prenen lloc i dimensió en la supervivència del capitalisme tardà i la seva inestable acumulació flexible (Harvey, 2007b). Així doncs, les experiències dels informants subsumeixen figures i elements hegemònics de la renovació urbana, però també altres de discordants que donen pas a la contradicció amb la narrativa legitimadora del 22@.

10.1 La urbanització del 22@: la reclusió de la vida urbana i la desapropiació territoriant

Les tensions que la producció de l'espai 22@ concatena són el resultat de contradiccions irresoltes. És a dir, les rigideses i antítesis de l'espai 22@ transformat tenen a veure amb la manca de concordança entre (a) els discursos oficials sobre les qualitats del nou espai¹⁰³ i (b) l'experiència i percepció dels propis agents d'aquest espai. Oficialment, el 22@ és un

¹⁰³ Vistos en el capítol 4 sobre la ideologia i narració de l'espai 22@.

districte tecnològic plenament transformat i operatiu, on les oportunitats de negoci desborden el ric clúster. En aquesta sobre-representació de la Barcelona tecnològica es pressuposa que l'híper-activitat empresarial es materialitza en un entorn vibrant i estimulante que aporta beneficis pels treballadors i els emprenedors: abundants i excitants possibilitats laborals, nous nínxols d'inversió i de venda i l'abaratiment de la producció per un factor d'escala. En altres paraules, per la "ideologia californiana catalana" la transformació "arrova" del Poblenou s'hauria traduït en la siliconització de l'economia i la cultura locals.

La principal tensió en l'espai transformat és resultat d'aquest desajust entre el discurs i la realitat. A la pràctica, el model urbà reclou la vida urbana als interiors dels nous edificis construïts. El replegament cap a les oficines no és només resultat del desenvolupament parcial del 22@ que temporalment provoca la coexistència entre illes transformades amb entorns desindustrialitzats, sinó d'un plantejament definitiu que ordena illa a illa sense una visió de conjunt. L'urbanisme determina i congela les actuacions en previsió dels temps flexibles que proposa al mercat (Franquesa, 2006), fet que provoca que en el nostre cas sigui la mateixa estratègia de renovació 22@ la responsable de transformar l'entorn de manera poc coordinada i sense una ordenació general que solucioni la fragmentació espacial i la manca de continuïtat urbana històrica del Poblenou, i no només l'estat previ de fallida industrial.

Malgrat la generació d'un sistema d'espais públics arrova (tècnicament coneguts com a 6b) arrel del mètode de sessions del pla, les zones transformades maximitzen la centralitat de l'espai privat per dos motius: (1) la normativa urbanística limita la cessió d'espai públic al 10% del total transformat per cada pla de millora urbana¹⁰⁴ i (2) l'oferta immobiliària tendeix a maximitzar la seva oferta canalitzant i traslladant algunes pràctiques i necessitats dels oficinistes a l'interior dels seus productes, esquerdant encara més la fràgil unitat del territori. L'espai públic resultant té un caràcter residual i obeeix a una lògica empresarialista, ja que tendeix a ubicar-se en els contorns de les oficines i els hotels com a extensions de les seves entrades i recepcions.

En la promoció d'una vida urbana "indoor" els àpats, descansos laborals o sortides per comprar algun queviure són ràpidament integrats a l'arsenal de serveis que el capital ofereix al treballador. Així, es tornen susceptibles de produir beneficis per l'empresa si s'evita que es realitzin al carrer. A més, aquest ha esdevingut un element desprestigiat i estrambòtic pel significat que se li atorga a la zona en transformació en termes de desolació i fracàs econòmic. De fet, el paisatge lunar de solars i fàbriques derruïdes mancat de serveis és un entorn difícilment susceptible de ser considerat un "lloc" pels treballadors del 22@ i, consegüentment, ha obtingut entre ells un significat negatiu.

"Es un poco raro, a veces cuando vienen compañeros les divierte este 'lockdown' que hay por la zona. No es un lugar que te invite a nada. Sales de la oficina y son todo solares, obras, fábricas viejas... Si no te vas más 'hacia Poblenou', la Rambla, o incluso la playa, aquí no hay nada. ¿Por qué tendrías que salir de la oficina para comer o pasear? No hay nada aquí." (Jules, 23/10/2019).

Per això, els treballadors trobaven refugi en les oficines multi-equipades del 22@. Per exemple, l'Elvira (la treballadora de Nonomy que li "agradava ser aire") estava

¹⁰⁴ D'aquesta manera, malgrat el guany quantitatiu d'espai públic al Poblenou mitjançant el 22@, s'havia perdut la capacitat de relació que aquest sostenia: "(...) els seus trams nous especialment, ha perdut la seva capacitat d'espai de relació, a pesar, o degut a, dels esforços per a renovar-los i embellir-los d'una administració que seguia pensant en termes de barri Xino i de fer 'un barri normal'." (Franquesa, 2006: 192).

entusiasmada pels serveis que trobava dins de l'empresa: podia fer-hi voluntariat, ioga, anglès i, fins i tot, comprar roba en un mercat en el que l'empresa ofería tot allò que no havia pogut vendre en línia. La dinamització de la vida urbana dins dels complexos d'oficina succeïa especialment en aquelles zones menys transformades i/o allunyades dels nuclis històrics del Poblenou. En Vasco, un desenvolupador portuguès de Glovo, així ho experimentava en el comportament dels seus companys d'informàtica que encarregaven el dinar per l'aplicació de Glovo. Aquesta pràctica s'associava a la cultura startup i sostenia una important càrrega simbòlica en la cultura corporativa. Els propis repartidors -riders- de l'empresa servien als treballadors programadors, fent passar per l'empresa tals beneficis:

“La gente pide que le lleven su comida. Como es una cosa muy ‘hype’ en una startup hacerlo, ahora ellos también lo hacen. La gente no mira empresas como Glovo como servicios de ‘take away’ precarios. Ellos ven Glovo lo más y que hay que utilizarlo, así todo queda en la empresa. El resultado es que la gente incluso no sale de la oficina, pide por Glovo, llega por Glovo, comen dentro de Glovo...”
(Vasco, 13/7/2019)

En altres casos com el del Campus Audiovisual era el gran Centre Comercial Glòries l'espai que concentrava l'oferta en la multitud de restaurants del seu pis subterrani. Al matí, els treballadors desembarcaven en massa provinents del metro Glòries cap a les oficines de la zona i repetien la fotografia al migdia travessant la Diagonal en direcció a l'híper-mercat. Així ho relatava la informàtica poblenovina Verònica: “tots aquells ‘baretos’ de sota el centre comercial estan a rebentar al migdia. I és normal perquè allà què hi tens? No hi ha res més que això si vols menjar ‘algo’ (Verònica)”. D'aquesta manera, l'urbanisme empresarial del 22@ privilegiava els ritmes del treball necessaris per les empreses. Els espais privats que es construïen en l'oficina o els desplaçaments que s'hi preveïen tenien per objectiu no allunyar massa al treballador de l'oficina (o mantenir-lo dins dels confins del propi edifici si era possible) per maximitzar el seu rendiment. De fet, els desplaçaments pels àpats no són un tema menor en la relació dels informants amb l'espai, ja que eren el vincle fonamental que mantenien amb la zona i constituïa un veritable indicador de la dimensió de l'àmbit privat en la vida social.

“Hombre, se hace todo dentro de las oficinas. Más o menos, te voy a explicar. Las oficinas tienen cantinas, y en el 22@ tienen restaurantes muy cerca y la gente se mantiene muy cerca de la oficina.” (Ricardo, 1/8/2019)

“Pues te voy a decir que yo solo trabajo aquí, como al mediodía y me voy. Me gusta mucho la playa, pero vengo poco a Poblenou, yo vivo por Poble Sec. No sé lo que es vivir el barrio, ‘no sé qué representa’. Si te sé decir que últimamente cuando encuentro trabajo tengo que venir hasta aquí. Mi opinión es básicamente laboral que es como vivo Poblenou.” (Neftale, 3/4/2019)

De forma majoritària, els informants valoraven negativament la sobre-dimensió dels espais privats en la seva quotidianitat laboral. Per exemple, en Vasco reconeixia que el pas per quatre diferents oficines del 22@ el feien considerar que la majoria eren un “fake”: un simulacre dels entorns laborals que es dedicaven a les elits laborals tecnològiques (programadors altament preuats). Per la majoria, es construïa una estètica similar més barata i “passable”, segons l'informant. Això comportava que considerés les oficines del 22@ com un “aparador”, una fórmula de màrqueting urbà per fer lluir unes qualitats que no existien realment. Aquells interiors deficientes que des de l'exterior es publicitaven eren

deficitaris i l'estratègia general d'intentar mantenir-t'hi el màxim temps possible li generaven una sensació d'aïllament en relació a l'exterior:

“Las oficinas del 22@ donde he estado no son fantásticas como Google. Son solo ‘razonables’, generalmente para la gente subcontratada, que somos la mayoría. Son ‘fakes’ de las oficinas de la gente privilegiada, pero se olvidan entre comillas de poner las cosas que todas esas oficinas son buenas. Es como ‘sí que te queremos, queremos que pienses que estas en una oficina de Google’, pero ‘no vamos a poner demasiado aquí eh, solo un poquito’. Para mí lo que más me afecta es la forma en cómo te aíslan del exterior, es la peor cosa de esas oficinas... Así que es un ‘show off’, todo ‘show off’, de fuera se ve buenísimo, pero después en el interior no.”
(Vasco, 13/7/2019)

Per la Paula, la farsa es devia a un efecte de màrqueting urbà del 22@ que permetia dissimular sota una retòrica i un símbol potents que la principal atracció de la zona era un mercat laboral barat. L'objectiu era “mantenir sexi” Barcelona segons la informant, ja que l'anunci sobre la creació d'un Silicon Valley local volia mobilitzar a empreses i joves europeus cap a la zona consolidant una “bombolla” informativa avesada en el turisme laboral:

“El 22@ pot donar oportunitats, però segueixo pensant que tot això de Barcelona com a ciutat d'innovació és una mica pantomima de mercadotècnia. És més un exercici de màrqueting, de mantenir Barcelona sexy a nivell de grans empreses: ‘ven que tendrás playa’, venen aquí i troben ‘developers’ que estan ‘pasando el verano’ i els contractes per 35.000€ perquè són xavalets de 23 anys suecs i passen dos anys aquí sent programadores d'una pàgina web de merda, passen dos anys de la seva vida ‘playa, fiesta y no sé que’... Que està genial, però estem creant una mica una bombolla i això surt a compte a nivell de costos? No som un Silicon Valley perquè allà hi ha una gran inversió. Aquí no, aquí ens aprofitem de que els sous són barats. Estem molt lluny de ser un Silicon Valley perquè això necessita molta inversió pública i privada que no estem tenint.” (Paula, 19/6/2019)

En Marcel de Van-Tech era encara més contundent. Els escenaris laborals del 22@ no eren només un “fake” com per en Vasco, sinó que els associava a conceptes “d'oficina oberta” que rebutjava:

“Ni parlar-ne, mai voldria més ‘open offices’ del 22@. Aquells espais gegants sense ni una paret, el ‘barullo’, el soroll... ¡Com abans a les fàbriques! Imagina que poses 200 persones a la mateixa planta, treballant apretades en una taula petita, molt concentrats, molt soroll, molta calor... El més estrany de tot són les coses que fan, perquè en algunes oficines et posen l'aire massa fort, llavors demanes que el tanquin i tornes a tenir calor. No sé si ho fan expressament però algun cop m'havia queixat per obrir-lo i m'havien culpat: ‘no es que ets tu qui deia que feia fred’.”
(Marcel, 4/4/2020)

Per en Víctor de Nonomy, aquella situació arribava a ser “asfixiant”. Recordant la seva rotació per diferents oficines del 22@, afirmava que en algunes podia arribar a fer-hi vida sense sortir-ne si s'ho proposava i ho interpretava com una estratègia per a què rendís més, com una mena de colònia tèxtil 2.0:

“En el 22@ hay oficinas como de Google que son fantásticas, buenísimas, tienen todo. Pero son ‘creepy’, ¿sabes? Es como que tienen gimnasio, es como que hacen de todo para satisfacer tus necesidades físicas para pasar el máximo de tiempo dentro de la oficina. Es el modelo antiguo de la industria: tener los trabajadores cerca de la fábrica. Eso es un poco así con las oficinas de ahora, porque incluso

tenemos nuestro propio dinero como Bitcoin de la empresa que gastamos dentro de la oficina, con nuestras propias tiendas...” (Victor, 1/8/2019)

Els informants vinculaven la seva crítica al recolliment de la vida social als espais privats amb altres fenòmens, com feia en Ricardo (el treballador veterà expert en metodologia agile) qui repudiava el model de grans edificis d'oficina que havia proliferat a la zona. De fet, l'espai urbà on es trobava la seva empresa al barri administratiu de Provençals del Poblenou el confonia. Treballava en una nova oficina rodejada de solars a banda i banda de Pere IV a l'alçada del Sagrat Cor i l'Escocesa que no li oferien cap servei, i sempre que podia preferia anar a la Rambla del Poblenou i a zones amb més densitat perquè les considerava entranyables a diferència del tipus de ciutat d'oficina que el pla 22@ produïa on ell treballava. Per il·lustrar els límits del model arrova, utilitzava la franquícia de fleques “El Fernet” i l'aparcament com a indicadors d'una vida urbana que només existia en horari d'oficina en les zones transformades:

“La jugada de edificios tan altos no me convence. Vamos a comer de vez en cuando a la Rambla del Poblenou y eso lo ves súper entrañable y muy bonito, más agradable que los edificios del 22@ de no sé cuantos metros de altura totalmente impersonales. Sales de la Rambla y luego pasas por aquí caminando, este mega-edificio, ese otro... No acaba de cuajar a la vista. Y convierte esto solo casi en una zona de trabajo. El síntoma es que por el día no puedes aparcar y por la noche si, aquí a las 6 de la tarde no queda ni dios. Mis padres son de Sabadell y ‘El Fernet’, vayas a cualquier hora tiene gente. En este Fernet, ¿quién queda a las seis de la tarde? Es muy indicativo de que esto es a nivel de empresas, pero como ciudad es súper raro.” (Ricardo, 1/8/2019)

En l'accentuació d'un estil de vida urbà “indoor” els espais de coworking eren la mostra més significativa del desús de l'espai públic i la constitució d'un model privatiu auto-referencial: els espais de sociabilitat com bars, cafeteries i cantines de Juhl, Urbano o Composition, així com els múltiples esdeveniments que s'hi celebraven, pretenien ordenar una vida orientada a l'activitat econòmica restringida a l'espai privat transformat. Els treballadors del 22@ no troben en l'espai públic un sostenidor de les seves relacions més enllà de convertir-se en zones de pas inevitables en la seva direcció cap a altres espais privats (un restaurant, una conferència en un coworking o el retorn al propi habitatge). Un fet ja identificat en altres casos com el districte de negocis global mexicà de Santa Fe (Pérez-Negrete, 2009):

“La importància escultural de les formes arquitectòniques privades li resta importància als espais públics que deixen de ser llocs de trobada social i es converteixen en meres zones de trànsit. L'ordenament dels edificis i de les construccions va marcant la seva pròpia alineació, sense importar el carrer.” (Pérez-Negrete, 2009: 39)

La circumstancialitat amb la que es tractava la resta d'espais que no corresponguessin al propi lloc de treball ens permet extreure algunes conclusions més. La descripció de la relació dels informants amb l'espai transformat assenyalava un fenomen d'urbanització (Muñoz, 2010) mitjançant el qual el Poblenou s'havia tematitzat com un pol tecnològic que reproduïa illa a illa alts edificis d'oficina descontextualitzats del seu entorn immediat i que podien trobar-se no només en qualsevol altra part de la ciutat, sinó en qualsevol altra part del món. La “trivialització per repetició” (Santos, 1981) es produeix per Muñoz (2010) a partir de diferents processos que, en el cas del Poblenou, coincideixen: una narrativa d'especialització econòmica sota la idea de noves tecnologies, la segregació física i simbòlica del lloc (fins i tot projectant-ne la substitució o colonització del Poblenou pel

22@) i la tematització mitjançant edificis i entorns exclusius com l'edifici Agbar, el Media-TIC i, en definitiva, la resta de noves construccions d'oficines que pretenien crear una imatge d'èxit de la transformació.

Segons Muñoz (2008; 2010), les grans ciutats i àrees metropolitanes han orientat els espais urbans a les necessitats econòmiques -això són: la producció i el consum- donant pas a uns paisatges que deixen de costat les necessitats ciutadanes i dificulten aquelles conductes i comportaments socials que no estiguin vinculats a l'acció econòmica. Per Muñoz (2008), l'usuari privilegiat de l'urbanització és el territoriant¹⁰⁵, el beneficiari dels nous paisatges de les grans ciutats i dels seus espais orientats a les necessitats de la producció i el consum. Es tracta d'una nova forma de relacionar-se amb l'espai en la que els individus deixen de ser habitants per esdevenir un element més dels que transiten pel territori, com un flux (ibíd.).

L'objectiu de la urbanització del 22@ és convertir paisatges complexos -heterotopies en la gramàtica de Foucault, 1978b- en "isotopies": llocs idèntics que sorgeixen de la zonificació i la producció mercantil de l'espai. És a dir, fer del Poblenou -un sistema urbà complex compost per traçats industrials històrics, reminiscències agrícoles i iniciatives particulars d'urbanització com les seves barriades o els edificis en alçada de Bogatell- en un entorn simplificat, independitzat del lloc i que no respon a característiques socials ni capes històriques. El producte resultant és la ahistoricitat pròpia del neoliberalisme i un espai facilitat pel trànsit i la circulació. Els territoriants del 22@ descriuen la seva experiència sobre l'espai urbà en aquest sentit, com un element quantitatiu i intercanviable sense diferències ni referències particulars en un sentit similar al que identificava Lefebvre (1979: 293) en la producció d'un espai mercantilitzat:

"(...) un espai de quantitat i homogeneïtat creixent, un espai mercantilitzat on tots els elements son ex-canviables i per tant intercanviables; un espai policial on l'Estat no tolera ni la resistència ni els obstacles. Espai econòmic i espai polític que convergeixen cap a l'eliminació de totes les diferències"

Sense abandonar Lefebvre (1972a), observem com aquest fenomen obre un debat sobre les dinàmiques d'apropiació i l'alienació mantingudes amb l'espai. Segons ell, el procés d'alienació a la ciutat es produeix en el moment en el qual les *representacions de l'espai* (l'espai concebut) dominen les *pràctiques espacials* (l'espai percebut) fins al punt que les segones no presentin cap resistència a la mercantilització de l'espai. El plegament de les pràctiques espacials a les necessitats del 22@ limita i condiona l'experiència dels llocs afectant la vida quotidiana dels treballadors. La subsumció dels treballadors als ritmes, moviments i patrons del treball a la zona expressa aquesta dominació de la representació sobre la pràctica, i desvela el component aterritorial i superficial de la relació amb l'espai. Així ho manifestava la Paula de l'elèctrica OmniRoux:

"Sóc bastant 'commuter', vinc i torno. Vinc aquí a les 9 del matí i me'n vaig a les 5 de la tarda. Estic moltes hores aquí però no hi faig vida. Si que es veritat que hi ha gent de l'empresa que si veuen que hi ha un 'afterwork' hi van, encara que sigui per fer la seva birra de gratis. Si vas a fer una birra a Composition doncs es troben aquí la gent d'aquí, però si vius fora i si tens fills, doncs no te'n vas a Composition a fer una cervesa. Per la tipologia d'empresa molta gent viu fora: Terrassa, Sabadell, Maresme, Sant Cugat, alguns de Tarragona. És una empresa amb molta gent de

¹⁰⁵ Muñoz (2008: 34) defineix així als territoriants: "són habitants a temps parcial, que utilitzen el territori de diferent forma en funció del moment del dia o del dia de la setmana i que, gracies a les millores en els transports i les telecomunicacions, poden desenvolupar diferents activitats en punts diferents del territori d'una forma quotidiana".

fora, demogràficament és bastant gran i se'n van fora de Barcelona a tenir família, els pares, els nets... Llavors, la gent no s'està aquí a fer-hi res després de la feina.” (Paula, 19/6/2019)

En Ricardo descrivia el mateix patró:

“Yo con el barrio me relaciono nada. Trabajo, como, trabajo y me voy. Esto en Europa tiene un nombre, ‘metro-trabajo-comida-trabajo-casa’. Tu vida se resume a ir en metro al trabajo, comer, trabajar más, más metro ‘y’ irte para casa. Todo súper cuadrulado... En Poblenu yo no hago cosas, no tengo ningún tipo de relación.” (Ricardo, 1/8/2019)

I en Jules, mànager de Nonomy, expressava el mateix fet: no participaven d'una “vida de barri” que creia que es produïa en altres zones no transformades del Poblenu: “la relació que yo tengo con el barrio es venir a trabajar, estar con mis compañeros, comemos en el barrio y poco más. Vamos a tomar cervezas al bar de la esquina, pero ‘vida’ en el barrio yo no hago. Esa está más para la Rambla”. En aquesta generalització d'una relació aterritorial, el Poblenu esdevenia un element de la visió perifèrica que els territoriants dels coworkings experimentaven en el seu trajecte des de casa fins l'oficina. Segons el seu relat, el 22@ era un veritable paisatge independitzat del lloc, del Poblenu.

“No tinc cap relació amb Poblenu. Per mi tot això és completament desconegut. Fa poc hi havia aquí el festival de Llum que feien per la nit i vam caminar per tota aquesta zona, i l'altre dia vaig caminar durant el dia i vaig veure que molts llocs eren diferents i em va estranyar, aquesta diferència entre el dia i la nit... Però jo no hi estic mai llavors no tinc cap vincle amb la zona.” (Emma, 7/11/2019)

“Es una relació flotant, flotant totalment. Només vinc a treballar, consumeixo i marxo. Consumeixo cafès i menjar bàsicament, restauració. Pels bars d'aquí a la vora. També vaig al ‘badulaque’, tots hi baixem sovint per dolços o alguna coseta.” (Felip, 27/3/2019)

En Víctor, beta-tester de Nonomy, expressava la mateixa dinàmica flotant que en Felip i l'Emma. La relació que mantenia amb l'espai era completament circumstancial i subordinada a l'accés al seu treball i el principal element que destacava de l'espai urbà era la seguretat per deixar-hi aparcada la seva motocicleta:

“Yo soy de afuera de Barcelona y vengo solo aquí a trabajar. Es un barrio tranquilo, que tampoco no es decir una Mina, sabes, ¿me entiendes, no, lo que quiero decir? Aunque hay partes que lo pueda parecer... Pero puedes dejar tu moto.” (Víctor, 1/8/2019)

Globalment, no es mantenia una relació fixa amb l'espai, sinó que aquesta es reduïa a la temporalitat. Els informants es cenyien a la informació superficial de la imatge (Muñoz, 2010) i el Poblenu no era un lloc, sinó l'atrezzo que acompanyava el trajecte d'anada i tornada que feien cada matí i tarda, o l'escenari on realitzar una jornada laboral en l'entorn de destí (un espai privat d'una zona transformada). Per això, els hi interessava el mateix que ho hagués pogut fer una d'aquelles estacions que deixaven enrere un cop accedien al metro. Com he assenyalat, la relació intermitent i parcial és determinada per una lògica dialèctica entre dominació i apropiació que ens remet a Henri Lefebvre, ja que en l'espai transformat *les representacions de l'espai* dominen les *pràctiques espacials* en la mesura que no presenten cap resistència a la mercantilització de l'entorn. És a dir, malgrat els components negatius de la relació territoriant amb l'espai no es presenta cap tipus de resistència o fricció contra aquesta dinàmica ni es qüestionen els elements constitutius del 22@ com a *espai concebut* de forma siliconiana. Aquesta dominació també afecta a les

formes d'apropiació de l'espai en el sentit que el pla 22@ nega la seva historicitat i components socials mitjançant la transformació. Així doncs, tal i com assenyalava Lefebvre (1974a), l'apoderament de l'espai en benefici de les exigències tècniques i les aglomeracions urbanes per la seva mercantilització genera una relació alienant entre el ciutadà (o usuari) i el seu entorn.

En definitiva, l'espai 22@ transformat era una còpia de les relacions de producció que es mantenien al 22@ i que hem vist en els punts previs: "l'espai sencer és tractat conforme al model d'empreses privada (...) segons la reproducció de les relacions de producció" (Lefebvre, 1974b: 433). Les qualitats de la mobilitat laboral, la manca de subjectivitats fixes i la inexistència d'una comunitat a favor de l'anomia tenien el seu homòleg amb el tipus de producció de l'espai evidenciada en els relats dels treballadors del 22@ que descriuen la relació entre l'usuari i l'espai urbà de forma voluble, desapropiada i circumstancialment territoriant.

10.2 Vida i mort del l'espai de representació 22@

Cal recuperar aquí la idea que hem vist en el capítol 6 sobre la representació oficial del 22@ sota una imatge ecològica d'ecosistema. Aquesta projecció es repetia en diferents topònims -hub, districte tecnològic, sistema d'innovació- entre els que hi destacava el de "clúster". A partir dels discursos dels treballadors sobre (1) els recursos realment existents que obtenien de l'espai, i (2) els factors immobiliaris de localització de les empreses al 22@, explorarem les qualitats realment existents de l'espai que, oficialment, es representaven com un entorn dinàmic basat en la col·laboració empresarial i el contacte entre diferents actors econòmics d'un clúster.

Abans d'entrar en matèria en els dos subapartats dedicats als recursos i a la qüestió immobiliària cal que especifiquem (A) quin rol desenvolupa el concepte de clúster en la narrativa legitimadora del 22@ i (B) quina correlació guarda això en els debats teòrics que ens ajudaran a ordenar el nostre anàlisi sobre el clúster realment existent al 22@. En primer lloc, (A) cal tenir en compte que l'ús de la categoria de clúster es troba en els orígens del pla seguint les teories de moda dels anys 2000. Com hem vist en la delimitació de l'objecte d'estudi, la seva funció era oferir una potent imatge de la renovació ordenada en sis Plans Especials que havien de ser executats pel sector públic amb l'objectiu d'esperonar els privats. Els únics en transformar-se finalment serien el Campus Audiovisual i el Lull-Pujadas Llevant, la resta s'encallarien en el conflicte veïnal -com en el cas de l'Eix Llacuna i la campanya per salvar Can Ricart al Parc Central- o en la incapacitat de l'Ajuntament per afrontar econòmicament la renovació -és el cas de Perú-Pere IV i Lull-Pujadas Ponent-. Per la retòrica de tècnics i polítics, el 22@ encara s'imaginava com un ric clúster privilegiat pel conjunt de relacions, intercanvis d'informacions i relacions col·laboratives que els diferents actors -institucions públiques, empreses de diferent calibre i professionals tecnòlegs- hi establien¹⁰⁶.

"Al projecte 22@, l'ecosistema innovador es pretenia aconseguir mitjançant la promoció de clústers al voltant d'activitats en què Barcelona reunia condicions apropiades. (...) L'estratègia va consistir a crear i atreure entitats de diferents

¹⁰⁶ A Catalunya el concepte de clúster cala amb força. Els primers debats arriben de forma pionera als 1980 de la mà de geògrafs i economistes de la Universitat Autònoma de Barcelona, com Joan Trullén: teòric que desplegarà la idea en la transformació del Poblenou. La postura acadèmica condicionarà la narrativa del 22@ fins al punt que la connexió entre acadèmia i política pública es fa evident a la Revista Econòmica de Catalunya, la qual dedica un número especial pels 10 anys del 22@. En la *representació de l'espai* s'integra la noció de clúster i es reedita sota noves expressions com la de "districte tecnològic" (una etiqueta que suposadament hauria posat en boga el pla segons els seus promotors).

característiques al voltant de cadascun dels clústers per generar un teixit consistent i en xarxa: empreses, institucions, espais específics, universitats, centres R+D i tecnològics, incubadores, residències i espais de difusió.” (Barceló, 2018: 177)

El rol del clúster en la narrativa de la transformació urbana s'ha amplificat des de la presidència del 22@Network d'Enric Urreta, un fet que coincideix amb la represa d'una línia ortodoxa en defensa del 22@, la seva trajectòria i els seus ideòlegs històrics. En diferents actes del 22@Network al llarg de 2021 i 2022¹⁰⁷ s'enunciava la recuperació del concepte en el mateix sentit que el dels anys 2000, ignorant-ne el seu fracàs per escometre la renovació. De fet, els intel·lectuals originals són convocats de nou per tractar novament el tema amb els mateixos termes. És el cas de Josep Piqué (2019, 2018) i el seu treball sobre el renaixement de la ciutat com a clúster de la innovació on es calca els arguments originals sobre les virtuts de la concentració de la mà d'obra i d'indústries.

“Jo vaig arribar al districte fa 16 anys i vaig escoltar a un senyor, el Josep Miquel Piqué, parlant de clúster (...). Eren ciència ficció! I avui els clústers han aconseguit el que hem vist al vídeo: la trobada dels professionals i de les companyies, han aconseguit el creixement de les empreses i de la ciutat, han aconseguit que aquells primers cinc clústers que es van identificar (...) hagin crescut amb moltíssima força.” (Enric Urreta, diari de camp del 25 de novembre de 2020)

A nivell teòric, (B) la literatura es divideix en dues perspectives confrontades entre partidaris i crítics del concepte de clúster estès per Michael Porter (1990). L'autor estandaritza la idea original de l'economista victorià Alfred Marshall¹⁰⁸ i la rejoyeneix en un sentit polític, més que analític¹⁰⁹. Així, la idea de clúster es converteix en una mesura d'intervenció econòmica disponible pels governs locals immersos en una competència urbana internacional. Els partidaris del concepte de clúster assenyalen que es tracta d'iniciatives que milloren la productivitat de les empreses a partir de l'intercanvi d'informació, la concentració de recursos (des de proveïdors a la força de treball) i la possibilitat d'assolir solucions col·lectives a problemes compartits (Yeung i Coe, 2015; Bathelt, 2005; Porter, 2000). En canvi, els seus detractors assenyalen que l'acumulació d'actors empresarials en un determinat lloc no assegura la prosperitat econòmica per se¹¹⁰. Per ells, la clusterització pot saturar els mercats locals fent caure els preus (Pacheco, 2007), o pot donar pas a tendències monopolistes (Nathan i Overman, 2013) i de competència salvatge definits per Swann et al. (1998) com “comportaments depredadors”. Gospodini (2006) fins i tot alerta que l'especialització pot suposar el col·lapse econòmic d'una regió en cas de crisi del sector sobredimensionat, fet que va succeir en la bombolla

¹⁰⁷ “20 anys del 22@: clústers” i “El paper dels clústers en el desenvolupament i creixement a Barcelona”.

¹⁰⁸ Desenvolupa el seu concepte en les seves principals obres: *Industry and Trade* (1919), *The Economics of Industry* (1879), *Principles of Economics* (1890). Preocupat per sistematitzar i concretar les teories dels economistes clàssics, Marshall realitza tot un conjunt de teoritzacions sobre el funcionament de les economies d'escala a les que atribueix un conjunt d'“externalitat” vinculades fora de la pròpia empresa i que conduïen a un augment potencial de la productivitat degut a compartir costos, serveis i infraestructures., com per exemple: la disponibilitat de treball, la creació de xarxes comercials i l'especialització de la producció. La seva noció de “districte industrial” pretén concretar el funcionament de l'economia: “el misteri del comerç deixa de ser un misteri, i es troba a l'aire” (Marshall, 1980: 271) i detallar-ne els entorns de producció que la generen. En un conjunt de manuscrits, analitza les formes eficients de concentració territorial de la producció en casos concrets com la indústria del metall a Birmingham (Becattini, 2002). Marshall¹⁰⁸ posa nom allà on la resta només concebia un cúmul d'empreses i aterra el concepte de divisió del treball de l'economia clàssica en casos concrets de l'Anglaterra industrial. Fins i tot, proposa un concepte d'intervenció en la seva noció de districte industrial que promociona en forma de pobles manufactureres a partir de la seva participació en la pataforma d'industrial reformistes: Society for Promoting Industrial Villages i el Moviment de la Ciutat Jardí.

¹⁰⁹ De fet, Porter es converteix en un consultor de renom perquè la seva versió de clúster idea remet a l'agrupació d'indústries competitives en l'espai com a remei¹⁰⁹ per la pèrdua de poder dels Estats i de determinades ciutats en la globalització.

¹¹⁰ La conclusió principal de la literatura crítica és que els clústers són apostes amb alts riscos i no tenen perquè ser sempre la millor opció per un territori (Pacheco, 2007; Martin i Sunley, 2001) degut a la gran inversió inicial en infraestructura i a condicionants pel bon desenllaç de l'operació: com una gran disponibilitat de capital humà i una gran base institucional.

de les “punt.com” al Nova York de finals dels noranta i en la indústria de l'automòbil a Michigan.

A nivell analític, els partidaris del concepte de clúster rarament han proposat metodologies d'anàlisi del clúster més enllà de l'assumpció de la proximitat empresarial com un factor inherentment positiu. Fruit d'això és la creació de categories analítiques ambigües com les teories del “buzz” (brunzit) que explicarien l'èxit del clúster pel contacte no planificat i causal dels contactes cara a cara de treballadors i empresaris que farien circular informació clau (Storper i Venables, 2004). Martin i Sunley (2001) han proposat considerar aquestes perspectives poc categòriques i ambigües sobre el paper de la cultura i les relacions socials en l'economia d'un clúster com a “clústerisme màgic”¹¹¹. Degut al fonament lefebvrià d'aquesta recerca i un cop definits els límits analítics de la teoria de clúster, sobretot en termes culturals, vaig decidir centrar-me en els significats i imaginaris que els treballadors atribuïen al 22@ com a espai viscut i practicat en la vida quotidiana per contrastar les descripcions oficials de l'espai transformat. Cap estudi de cas realitzat ni cap informant ha permès descriure les lògiques de clúster a les que apel·lava la retòrica oficial. Les úniques fórmules que s'hi aproximaven vagament mostraven formes considerablement diferents, com l'economia de pràctiques de Juhl i l'acció performativa en la dansa Kalela del 22@ de Composition. Però en cap cas podia abordar la realitat amb l'aparell conceptual aportat pels teòrics del clúster com la idea de brunzit i compartiment d'informació.

La traïció del clúster i la raó immobiliària

“El que nosaltres apostem des del 22@ és per la consolidació dels clústers, per la creació de noves entitats i de nous elements es diguin clústers, es diguin ‘hubs’ o es diguin ‘labs’. Que li doni tota la força a la gent que resideix al districte, a la gent que treballa al districte i a les universitats del districte per seguir complementant el talent que tenim. I que segueixi incorporant talent internacional i companyia internacional i això és el futur del districte. Un futur que no passa per altre via que no sigui la potenciació dels clústers. L'Ajuntament de Barcelona està apostant fortament per la potenciació encara més d'aquests clústers.” (Urreta)

Els discursos sobre el clúster com a marc d'acció i teòric pel desenvolupament del 22@ reproduïen les mancances conceptuals que hem vist anteriorment en la literatura. En la proclamació de la vigència del paradigma pel desenvolupament futur s'apel·lava als arguments¹¹² del “clusterisme màgic” (Martin i Sunley, 2001) i a l'atribució dels seus beneficis als treballadors i habitants del “districte”. Però quins beneficis i recursos obtenien realment els treballadors dels espais 22@ transformats?

Els informants tendien a descriure un *espai de representació del 22@* com un element geogràfic definit per “qualitats” i “infraestructures” de transport o en forma d'edificis per

¹¹¹ Altres autors han compartit una idea similar de forma menys lacerant. Per exemple, AnneLee Saxeninan (1995: 234): “el simple fet de la proximitat espacial revela evidentment poc sobre la capacitat de les empreses per respondre als mercats i les tecnologies en ràpida transformació que avui caracteritzen la competència internacional”. O la perspectiva crítica de Pacheco (2007: 703) “la promoció d'un enfocament de clústers es més un resultat de la popularitat que té el concepte i de l'atractiva i prometedora que resulta la idea d'enfortir el desenvolupament econòmic a partir de la proximitat”. De fet, per Scott (1989) la indefinició de les tendències a l'aglomeració és un problema crònic en els anàlisis geogràfic econòmics: “la qüestió de l'origen i la consolidació primerenca dels centres de creixement capitalistes (des del Lancashire del segle XIX fins al Detroit de Henry Ford, passant per Silicon Valley) no ha sigut mai realment abordat satisfactòriament ni resolt” (Scott, 1989: 91)

¹¹² De fet, el 22@Network utilitzaria l'enginy de Prototy per la creació de respiradors d'emergència en plena crisi com una forma per legitimar la teoria del clúster. Segons el seu president, aquella era la prova de l'èxit del clúster mèdic: “avui en dia encara mantenen molt l'ímpetu quatre d'ells. I un d'ells fa un camí alternatiu i hem vist que el clúster de tecnologies mèdiques ha tingut un punt de disrupció importantíssim”.

ubicar grans plantilles. En un discurs desencantat i llunyà a l'eufòrica retòrica de la transformació, els treballadors del 22@ situaven en segon lloc totes aquelles qualitats que el discurs oficial destacava obertament del 22@ com una infraestructura global de la ciutat postindustrial que generava beneficis pel què Fumagalli et al. (2018) anomenen “valors de xarxa”: la interacció entre el treball humà i les infraestructures digitals. Per ells, el 22@ era un conjunt d'elements utilitaris per l'accés al seu treball i en destacaven elements que ens poden semblar més propis de la ciutat industrial (com ara les vies de comunicació) que de la postindustrial:

“La verdad que el 22@, la ubicación, es muy buena porque estás casi a la entrada de Barcelona, las ‘rondes’, tienes el mar cerca y tienes mucha comunicación de transporte público. Y no estás en el meollo principal de Plaza Catalunya. Si te das una vuelta por aquí está Amazon ahí arriba, está Facebook, está Privalia. Es decir, son empresas muy grandes que buscan estar en una urbe, pero sin llegar a estar en el ‘meollo’ del todo. No es lo mismo venir aquí en coche que irme a Plaça Catalunya. No deja de ser como un parque tecnológico, pero dentro de la ciudad, ¿no?”. (Victor, 1/8/2019)

Seguint en el marc de la ciutat industrial-postindustrial, hem de situar el 22@ com el principal representant de les estratègies postindustrials de Barcelona com a ciutat postmoderna orientada a l'intercanvi simbòlic i a la projecció d'una gran imatge per l'atracció de capitals (Albet, 2004), però el plantejament d'en Víctor no era una excepció. Es informants no definien la zona per les seves experiències com un lloc trepidant i vitamínic. L'espai transformat que apareixia en el Mite Manchesterià (la possibilitat de convertir un lloc gris en una tecnòpolis intraurbana vibrant) era una realitat abstracte pels seus treballadors i les virtuts intangibles de la clusterització (compartir coneixement, col·laborar mitjançant informacions) desapareixien deixant pas a descripcions utilitàries. En aquest sentit, la poblenovina Verònica i la Paula d'Omniroux afirmaven que el 22@ era un clúster de baix cost perquè complia una funció de concentració de la mà d'obra barata més que operar com un clúster de primer nivell estructurat per una cultura que connectava empreses i treballadors amb cosmovisions comunes.

Segons el seu relat, el funcionalisme exultant de polítics i llobbistes sobre la producció del clúster es traduïa en una dinàmica de “desenvolupament desigual” (Smith, 1996) gràcies a la qual les empreses tecnològiques tenien accés “sense sortir d'Europa” a mà d'obra més barata que la de països del nord del continent. Consideraven que el sou que estaven guanyant com a programadors a Barcelona (en la majoria de casos entre 20.000€ i 30.000€ anuals) podia multiplicar-se a altres ciutats com Londres o Amsterdam, fet que implicava que el 22@ no era la meca tecnològica descrita sinó un mercat laboral local econòmic més similar a una fàbrica de software que a Silicon Valley:

“Jo crec que a OmniRoux notes l'economia d'escala sent una empresa tant gran. I aquí a Espanya els preus són uns altres. Quan creen un gran ‘hub’ no et pensis que el faran a Londres per deixar-se 120.000 euros amb un ‘developer’, el faran a la Índia, Varsòvia o Mèxic que són les noves economies emergents. Una empresa gran mira per quan es deixa en salaris, tens un ‘developer’ a Bangalore que et costa 70 vegades menys que un de Londres i serà igual de bo més o menys. Doncs el mateix passa aquí a Barcelona sense sortir d'Europa.” (Paula, 19/6/2019)

“La zona no influència tant com es vol vendre. El 22@ té una capa de màrqueting molt i molt potent. Sobretot per atraure grans inversions estrangeres. El màrqueting es molt important perquè no és el mateix tenir un ‘developer’ a España que a

Holanda, per exemple. Els preus del treball són la meitat aquí.” (Verònica, 31/7/2019)

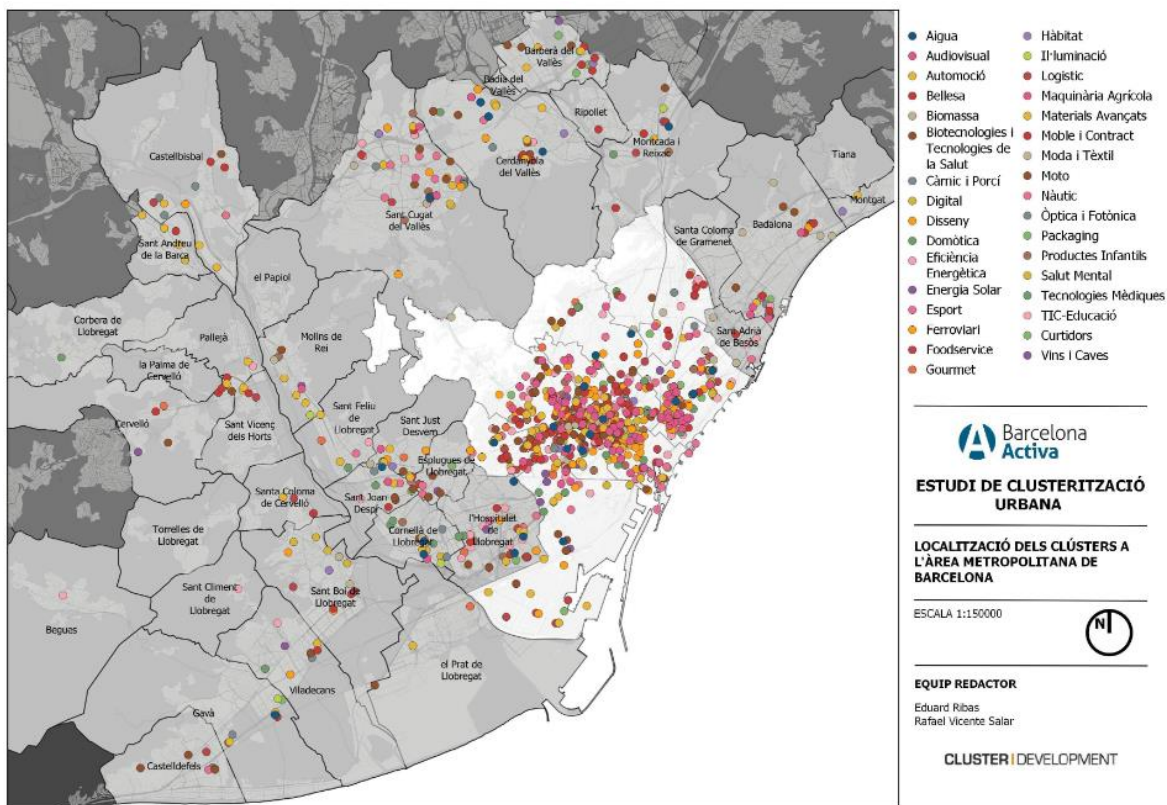
Contradient els principis del clúster, els informants no assenyalaven com a característiques del nou espai el dinamisme social i l'increment de les relacions entre diferents actors. Postures com les de la Paula posen de manifest que el 22@ no era percebut com un clúster que bullia d'activitat econòmica, sinó que com hem observat en els diferents estudis de cas d'espais de coworking la interrelació entre actors econòmics i la promiscuitat empresarial eren residuals malgrat el seu simbolisme per la renovació urbana. La falta d'interconnexió entre els actors del clúster també s'evidenciava per un aïllament dels treballadors assalariats dels espais de coworking i de trobada. Per la Paula, aquesta divisió era comprensible: la suposada vida de clúster basada en l'intercanvi d'informacions i coneixements en conferències era un fet contrari amb la conciliació. Ella i la majoria dels seus companys no participaven dels esdeveniments que es feien a la zona i preferien anar-se'n a casa un cop acabada la jornada:

“La gent no notem que es creïn moltes coses, col·laboracions, relacions pel fet d'estar aquí. Amb els coworkings s'hi relacionen persones molt puntuals, no és 'algo' generalitzat a les empreses. No es participa generalment en tot això ni de conya. Puntualment, hi ha certes persones que ho fan i que tenim relació amb el 22@Network i alguns coworkings, però diàriament no hi ha un entramat i tal. O sigui, el 22@ és això: és molt poquet. (...) Hi ha a qui no li agrada, sortir de 'currar' a les 17.00 de la tarda i anar a que et 'fotin la xapa' sobre 'business intelligence' potser no es el 'sueño de la gente'. Hi ha gent molt motivada i curiosa que si que ho fa, i és molt important reconèixer i protegir-ho perquè és brutal tenir aquests auto-emprenedores dins de l'empresa. Però si que es veritat que al final tampoc pots exigir a la gent això, no pots tenir unes polítiques de conciliació familiar i després veure malament que algú no hagi xafat un 'afterwork' en sa vida.” (Paula, 19/6/2019)

D'altra banda, el 22@ com a localització privilegiada pels efectes de clúster i la distinció existent era qüestionada pels informants. Per en Jules si Nonomy s'ubicava a qualsevol altra part de Barcelona no seria un greuge respecte als beneficis que rebia de l'entorn 22@ i retornaven a una explicació infraestructural més general en comptes de particularitzar el Poblenou transformat:

“Creo que estar cerca, para mí, de Barcelona, o dentro de Barcelona es clave a la hora de fichar talento. La gente hoy en día no se quiere mover, si tú lo miras, muchísimas empresas están abriendo aquí para pillar talento. (...) Barcelona como ciudad también nos da tener el aeropuerto grande cerca donde podemos viajar, ver cualquier marca de cara a la estrategia comercial. Pero estar en el Poblenou y no en Sants y tal a mi sinceramente no cambia nada”. (Jules, 23/10/2019)

Com en Jules, la Verònica reconeixia que l'espai transformat no tenia l'exclusivitat del dinamisme empresarial i creia que podien donar-se en qualsevol indret de la ciutat sense la necessitat d'haver de construir un districte tecnològic: “(...) al final, el que vol aquesta gent és que vagin empreses al 22@ i que es tirin els emprenedors en 'plan' piranyes però això pot passar aquí com a qualsevol lloc” (Verònica). Aquests plantejaments sobre l'escassa capacitat de fixació de l'espai transformat il·lustren els resultats de l'estudi sobre clusterització urbana realitzat per Eduard Ribas i Rafael Salar (2022) per encàrrec de Barcelona Activa. Els autors conclouen que la clusterització a la ciutat s'ha produït espontàniament a l'Eixample i, malgrat que s'hagi expressat de forma conduïda als espais 22@ transformats del Poblenou, la densitat en l'aglomeració segueix produint-se en el centre tradicional de negocis de la ciutat (Eixample i Passeig de Gràcia).

Il·lustració 26. Mapa sobre la distribució de clúster a Barcelona. Font: Ribas i Salar (2022).

El cas dels espais de coworking i els seus usuaris és el més il·lustratiu sobre la manca d'elements que distingeixen el territori d'altres pols econòmics de Barcelona. En tots els estudis de cas analitzats¹¹³ existeix una dinàmica entre uns (1) “propietaris immobiliaris” que planegen un conjunt d'usos, significats i comportaments associats a l'explotació d'una renta del sòl (la pràctica projectada del coworking en la col·laboració, la formació empresarial i la mentoria), i (2) uns “coworkers” que produeixen veritablement les relacions existents en els espais que els arrendadors del sòl utilitzaran per introduir més valor a la seva oferta immobiliària: Van-Tech era utilitzat com a imatge de Composition a xarxes per l'estètica que hi introduïen, la Carmen s'havia convertit en un reclam per incorporar-se a Juhl pel servei para-psicològic que oferia. A la pràctica, era necessari el treball dels coworkers per dotar d'un major valor l'espai i es feia evident que els propietaris obtenien dels llogaters de l'espai un ús estetitzat de l'entorn a més de la renta. Però què n'obtenien els coworkers i treballadors del 22@ de l'espai?

Els membres de Van-Tech eren especialment crítics amb què havia suposat el 22@ per la seva trajectòria com a treballadors d'una startup. En Carles, fundador de la micro-companya, reconeixia que el 22@ realment no els hi havia ofert cap avantatge, tot i que creia que alguna cosa positiva hauria de tenir crear un “concentrador” de startups. Però en el seu cas servia de poc, no tenien més relació amb altres empreses ni més accés a inversors pel fet d'ubicar-se a la zona. De fet, s'hi havien localitzat sense pretendre-ho i estaven estudiant marxar cap a Pier01 (unes noves oficines compartides prop del Port de Barcelona). Segons ell, si tenir una oficina al 22@ aportés algun benefici extra no marxarien. Es més, si tenir una oficina pròpia suposés un avantatge en comprarien una,

¹¹³ Em refereixo a que aquest fet és una dinàmica present entre en Teo i els membres de Composition; la Helle i en Vico i els coworkers de Juhl; la Vega i els clients d'Urbano.

però en Carles considerava que cada cop eren menys importen aquells “signes” en un món global, fet que ubicava com a principal raó de l'estancament del 22@ com a marca territorial.

“Clar que m'agradaria tenir un 'headquarter' de Van-Tech, m'ompliria molt l'ego, la meva dona m'estimaria més i la meva mare em diria que per fi he fet 'algo' amb la meva vida, però no serveix de res una oficina. No som més productius, ho som més des de casa i jo sóc més feliç, tinc menys problemes i no m'he de desplaçar.”
(Carles, 7/4/2020)

En Felip de Van-Tech encara era més contundent, a ell directament el 22@ no li “deia res”:

“No vaig entendre perquè vam venir al 22@. Sincerament, a mi el 22@ no em diu res. Si, queda molt bé a la pàgina web posar que estàs al 22@, però l'únic avantatge real és estar a prop de la platja, res més. Abans estàvem al Canòdrom [Sant Andreu] i de fet allà hi ha més comerç i vida que aquí, perquè això està molt mort. 'Bueno', hi ha fàbriques i coses però res més. Jo no estava d'acord en venir aquí però com que soc soci però no l'administrador no importa gaire la meva opinió.”
(Felip, 27/3/2019)

A diferència dels treballadors i emprenedors del 22@, per la majoria de gestors de coworkings el 22@ era una peça clau per vincular-hi el seu producte immobiliari. La Vega, i sobretot en Teo, procuraven absorbir i alinear-se amb la retòrica oficial que exaltava les qualitats de la revolució digital que vivia aquell fragment de la ciutat. El 22@ era la narrativa que dotava de sentit als seus espais de coworking. Però fins i tot entre els gestors de coworkings existien postures crítiques. La Helle i en Vico alertaven d'una mancança estructural en infraestructures i una mala gestió municipal a l'hora d'oferir llicències mostraven les deficiències d'aquell intent de Silicon Valley. El resultat final creien que “només “emularia a petita escala el districte de negocis central londinenc de Canary Wharf, disposant al mercat de sòl barceloní més metres quadrats d'oficina sense aportar un valor afegit específic a l'economia local:

“Yo no he creído mucho en el 22@, se ha vendido un barrio de tecnologías, pero tampoco se le ha dado esta infraestructura como si fuera Silicon Valley. Decir que es un barrio tecnológico cuando no tienes la tecnología es como querer vender una película para promocionar un barrio o para dar sensación que ya tienes un plan cuando no has hecho nada. Hay cosas que no cuadran. Las ideas están muy bien pero después no hay políticas que las ejecuten metódicamente. Se ha empezado con una idea y “a ver si cuela”. Se ha empezado la casa por el tejado y me dices que somos el 22@.” (Vico, 4/3/2019)

“Es más rentable construir más alto y alquilar oficinas y eso hará que al final Poblenu sea un centro de oficinas. Será un 'bussiness district', un mini Canary Wharf.” (Helle, 4/3/2019)

Arribats en aquest punt, cal que sistematitzem com la perspectiva emic concebia el fet que es promocionés un clúster i un estil de vida urbà que no existia a la pràctica. Principalment, aquesta situació tenia tres maneres de ser interpretat: (1) la indiferència pel desconeixement absolut del 22@ (una postura majoritària entre els treballadors globals i els turistes laborals); (2) una crítica pel desengany que suposava el contrast entre la *representació de l'espai* i l'*espai concebut* del 22@; i (3) un grup d'informants que malgrat el desengany consideraven que el 22@ havia existit però que ja no ho feia. Aquests últims tendien a ser majors de 40 anys i tenien una mirada longitudinal sobre què havia sigut el

22@ abans de la crisi econòmica de 2008 i què era a l'actualitat, fet que els conduïa a determinar que el 22@ havia “desaparegut”.

En primer lloc, els informants que sentien indiferència sobre l'incompliment de la promesa urbana d'un clúster manifestaven que desconeixien l'existència del pla o que el reconeixien amb vaguetat. Generalment, ignoraven la retòrica del 22@ i se'n desentenien en la seva experiència espacial i laboral. Per exemple, la Claire afirmava que desconeixia el pla i que el 22@ no formava part de l'imaginari que ella i els seus companys francesos expatriats tenien de la zona i el treball:

“Leí algo del plan del 22@, leí por internet, dar más vida a un barrio que antes era industrial ‘y’ incorporar como startups y nuevas empresas, no sé, para hacer surgir una economía... ¿nueva? Más o menos, ¿es eso? Es lo que leí por internet, era algo oficial, no hay crítica en eso. En la oficina no hablamos de eso, a la gente le da igual, la gente quiere trabajo, ¿sabes? No conocemos mucho de ese proyecto.” (Claire, 9/12/2019)

La Dolores considerava que el projecte oferia principalment treball als turistes laborals, els veritables destinataris dels treballs que sorgien a la zona, i complia una funció específica en l'ampliació de les estàncies d'expatriats. Com a part de l'oferta de la Barcelona global, el 22@ permetia obtenir ingressos mentre es visitava la ciutat de forma prolongada i es coneixia a gent del sector en una situació similar, però pels treballadors locals aquest avantatge que obtenia el visitant era relatiu.

“A parte de vivir cerca no me aporta nada trabajar en el 22@. Primero, que no creo en el proyecto. Quizá la gente que venga de fuera le parezca muy idílico venir aquí, estar cerca de la playa, trabajar aquí, disfrutar del clima, las actividades que pueda hacer, conocer gente nueva... A mí no me aporta nada, desde luego. Tampoco considero que esas personas sean las culpables de que se estén cargando Poblenou por supuesto. Todo el mundo tiene derecho de ganarse la vida, eso ya va a esferas más altas. Pero la verdad es que a mí no me supone nada, nada positivo.” (Dolores, 12/9/2019)

En segon lloc, un altre grup d'informants reconeixia el pla però eren crítics amb la constitució real d'aquest, com ja hem vist amb en Vasco, la Dolores i en Ricardo. Recuperant la perspectiva d'aquest últim informant, expressava que si tenia en compte les notícies que li arribaven el 22@ funcionava, però aquest discurs dominant (la *representació de l'espai*) contrastava amb la seva experiència quotidiana de l'entorn fins al punt que no creia que el 22@ fos un tractor tecnològic com es defensava oficialment. En canvi, si que ho eren l'Hospitalet o el Baix Llobregat, zones que li interessaven laboralment també per proximitat geogràfica:

“No te sabría decir si el 22@ es un gran polo tecnológico. Yo no lo acabo de ver... Ves que muchas empresas han venido hacia el 22@, lo ves por las noticias, si vas por el 22@ aquí se hacen edificios como ‘bolets’. Y si sales del metro ves mogollón de gente que tiene un perfil muy parecido al de informático (con el colgante, con el portátil del trabajo). Pero nosotros trabajamos con mucha gente de muchos sitios, y tampoco noto tanta diferencia por ser el 22@. Si veo las noticias parece que va muy bien. (...) Del 22@ hay un movimiento de empresas hacia el Llobregat. Yo he estado mirando ofertas y hay un centro tecnológico en el Llobregat y he visto muchas ofertas por ahí. Yo reconozco que soy del Llobregat y me interesaría esa zona porque me va mejor, pero sí que tengo esa sensación que esto no tira tanto como aquello. Por mucho que digan que el 22@ esto, el 22@ lo otro yo tengo la sensación de que hay como un grupito de empresas que se están yendo hacia el Llobregat.” (Ricardo, 1/8/2019)

En tercer i últim lloc, un grup d'informants locals i majors de 35 anys consideraven que el 22@ havia deixat d'existir:

“Jo crec que des d'un punt de vista de marca es va fer molt èmfasi fa molts anys. Però aquesta insistència en el 22@ no existeix. Aquí mateix, per exemple hi ha Telefónica, també un centre de convencions [CINC]. No és un centre tecnològic. L'espai que ocupa, la qualitat de les instal·lacions, les sales immenses de conferències que hi ha, l'auditori increïble... No és tecnològic! Es per fer convencions, però no és el 22@ que es deia. No se'n parla que està al 22@. Jo crec que la idea que es tenia al principi no hi és perquè es parla del 22@ com es parla de Sants, de Gràcia, com es parla del Poblenou, per identificar geogràficament la zona. Però no com se suposava que havia de ser el 22@.” (Berta, 19/9/2019)

Entre aquest tercer grup d'informants decebut existia una corrent especialment furibunda per la mentida urbana que s'havia desplegat al Poblenou. En Romeu exemplifica aquesta idea, coincidint amb el diagnòstic de la Berta i afirmava que el “clúster” ja no existia. El 22@ havia permès regenerar urbanísticament la zona, però no constituir un nou ethos sobre la zona. Per ell, el 22@ no era tant una qüestió espacial com una “acció social” en un sentit weberian, una forma de relacionar-se i ser relacionat: com una “actitud” professional de col·laboració, d'aglomeració d'informacions del sector i de discussió del coneixement tecnològic realitzada entre empresaris i treballadors.

“Jo no visc el 22@ com si existís. La idea que venia l'administració quan es començava a parlar del 22@ era un clúster tecnològic, qualsevol que es volgués desenvolupar des d'un nivell tecnològic havia de tenir un peu aquí. Aquí havíem de tenir proveïdors de telecomunicacions que no tinguessin cap problema de monopolis... Això no existeix! No és un 'hub' tecnològic, el mateix centre de telecomunicacions de la Generalitat està a l'Hospitalet! Aquí tenim el SOC, m'entens? No hi ha res potent, el clúster no existeix.” (Romeu, 24/7/2019)

Aquests informants es diferenciaven del segon grup perquè es sentien “enganyats” més que desenganyats. En Romeu reconeixia obertament que es sentia defraudat amb les promeses inicials del pla perquè ell havia cregut amb les potencialitats del nou Silicon Valley català. La representació de l'espai que havien fet polítics i tècnics sobre allò que havia de ser el 22@ havia construït un imaginari utòpic sobre l'espai urbà que l'entusiasmava. Seguint els ideals de la societat del coneixement i les figures simbòliques de la “xarxa”, l'Enric havia imaginat el 22@ com un “fet” definit per les dinàmiques d'un clúster. El 22@ uniria a tots els professionals mitjançant la tecnologia en un fòrum sense conflictes. En el nou espai urbà treballadors i empresaris del sector tecnològic es trobarien per fer prosperar la tècnica. Però aquest precepte fundacional del 22@ s'havia traït per l'Enric, el fòrum tecnològic i la Califòrnia catalana no existien. L'urbanisme havia dominat l'espai ideològicament, lacerant simbòlicament el paisatge a partir d'un *espai concebut* mentider, que no s'havia concretat mai. L'engany quedava al descobert a ulls de l'Enric, fent-se visible la “ideologia encoberta pel mite de la tecnocràcia” (Lefebvre, 1976c: 208)¹¹⁴:

“Jo veia el 22@ com una àrea a on hi hauria la majoria d'empreses tecnològiques de la ciutat i estarien físicament relacionades i fins i tot hi hauria algun òrgan que faria de pal de paller per treure'n algun profit fins per la comunitat d'aquest coneixement tecnològic. Una mena d'òrgan no propietari de la comunitat tecnològica que seria com un efecte centrifugadora a la resta d'empreses del món per aprofitar el coneixement i per fer arribar la innovació molt ràpid a la resta. Això és el que jo m'imaginava en aquell moment que ens deien 22@ i no edificis amb

¹¹⁴ Lefebvre, H. (1976). De lo rural a lo urbano. Buenos Aires: Lotus Mare.

persones a dins. Havia de ser un grup d'empreses tecnològiques on es crearien estàndards per la comunitat tecnològica, es crearien divisions de metodologies... Però això no existeix! Està molt lluny del que un podria imaginar pel què ens van prometre. Això no és un lloc de debat tecnològic, d'agrupació de professionals, ni un fòrum. Allò que havia de ser no ha sigut." (Romeu, 24/7/2019)

En definitiva, els informants relaten com el 22@ havia esdevingut un projecte fallit pels seus usuaris més elementals: els nous treballadors tecnològics. El suposat prestigi que s'havia de desprendre del clúster no implicava un increment en l'estatus del treballador tecnològic. Per exemple, en Víctor considerava que l'únic element substancial que li aportava treballar al 22@ era la seva proximitat amb la platja, com ja ha esmentat en Felip i repetien diferents treballadors de la zona.

"A nivel de estatus no me aporta nada el 22@. A nivel personal si porque en verano me voy a la playa. A nivel de estatus decir que he trabajado en el 22@ no es nada. El trabajo por mi perfil está aquí, pero también en Sant Cugat y la zona de Maria Cristina, el Corte Inglés de Barcelona, que está la Caixa y los grandes también. Y luego ya periferias. Pero no me miran si he trabajado aquí en las entrevistas de trabajo, por ejemplo. Miran más las empresas y eso, pero no donde están. Yo digo a mis colegas que trabajan en otras zonas que estoy en el 22@ y les mola por la playa, pero no porque el 22@ sea nada." (Victor, 1/8/2019)

Un cop descartat l'argument de l'efecte clúster oficial, des del punt de vista emic les motivacions perquè una empresa escollís el 22@ eren l'accessibilitat de mà d'obra barata, com hem vist, i una raó immobiliària. Per aprofundir en aquesta última qüestió cal tenir en compte que l'any 2011, l'Assemblea de Joves del Poblenou va hipotetitzar en un estudi auto-editat que la localització d'empreses al 22@ responia principalment a una relocalització d'altres zones de la ciutat i la metròpolis cap al 22@¹¹⁵. Daniel Paül (2017) ha confirmat aquesta tendència identificant que la instal·lació d'empreses al 22@ durant l'etapa posterior a la crisi era fruit de dos diferents fenòmens: (a) la reorganització de diferents seus i (b) el desplaçament des del centre de la ciutat alliberant espais que acabarien tenint un nou ús hotel·ler -Four Seasons, Meridà Capital i Catalonia Square (Paül, 2017)¹¹⁶- i dedicat al consum (principalment, cadenes de roba).

Daniel Paül (2014; 2017) ha evidenciat que el 22@ va funcionar com un districte de negocis "barat" fins el 2016, però la dinàmica immobiliària es transforma durant el període 2015-2020. En aquesta etapa, es produeix un encariment dels preus de la zona que, fins al moment, havia sigut una de les zones de negocis més barates de Barcelona. La renda mitjana al 22@ l'any 2012 era de 11,6€/m² al mes, mentre que pel 2017 ascendeix a 17,7€/m² (Savills Aguirre, 2018). L'ascens continua durant el 2018 (20,5€/m²/mes) i el primer trimestre de 2019 s'encareix un 15%, superant el preu del centre de la ciutat instal·lant-se en 23€/m² per mes (Jones Lang LaSalle, 2019). Això es tradueix en desplaçaments d'empreses per les quals l'efecte clúster no justifica l'increment en la renda, sobretot entre 2018 i 2020 (data de l'esclat de la pandèmia que provocaria una caiguda en la taxa d'ocupació de les oficines). Per exemple, INDRA i Privalia decideixen relocalitzar-se a zones més barates com Sant Joan Despí i prop de la Plaça Europa de L'Hospitalet respectivament.

¹¹⁵ Alguns exemples són: Abacus, Mediapro, UPF, Schneider, Henkel, Cautrecasas, Telefónica, Betevé, RTVE, Netcentric, Vodafone, RBA, Liberty, T-Systems, SAGE, Konecra, Emergia.

¹¹⁶ "La lógica de la mayoría de traslados responde más a operaciones de carácter inmobiliario que industrial. En este sentido el barrio difícilmente puede ser considerado actualmente como un auténtico clúster o un distrito de la creación. (...) No obstante, en términos de ciudad, podemos considerar los beneficios de la operación como mitigados." (Paül, 2017: 201)

La Dolores relatava com INDRA BPO havia decidit desplaçar-se perquè el preu del sòl els hi sortia més a compte que no pas fer front als increments del lloguer. Així doncs, el 2018 ella i les seves companyes van viure un desplaçament forçat del seu lloc de treball: l'empresa canviava la seu del carrer Tànger del Poblenou pel Poblenou de Sant Joan Despí, un polígon industrial¹¹⁷.

“La razón que nos dieron es que ‘el 22@ se está poniendo como se está poniendo’, el alquiler les subía muchísimo porque les caducaba y la empresa decía, ‘decía’, que no lo podía asumir. De hecho, fuimos nosotras de INDRA que nos fuimos a Sant Joan Despí, pero ahora viene INDRA Sistemas. Todo INDRA de Roc Boronat, Badajoz y Torre Barcelona van a ir a parar ahí dentro de este año. Empezamos nosotras, hicimos el experimento y vieron que les salió de lujo y ahora se lo llevan todo para allá.” (Dolores, 12/9/2019)

En Ricardo descriu com Statik va temptejar la cerca d'alternatives més barates al mercat del sòl del 22@, un desplaçament que es va poder evitar pel cost que suposaria afrontar les bonificacions als treballadors:

“La zona sur de Barcelona es mucho más barata que la del norte, y los alquileres aquí en el 22@ no son tan baratos ya. Estar en el 22@ tiene un precio ahora y las empresas se lo piensan mucho. El único motivo de quedarnos es que si nos íbamos a Cornellà tenían que pagarnos los desplazamientos y dijeron que no podían. Al final nos fuimos de Glòries a este edificio más alejado y barato del 22@.” (Ricardo, 1/8/2019)

La Berta, companya d'en Ricardo, relata com això va provocar que els treballadors fossin desplaçats a una zona de Provençals del Poblenou amb un escàs desenvolupament urbà i una nul·la densitat empresarial. L'edifici es rodejava de solars que no només impedié que els informants el consideressin un clúster, sinó ciutat com ja hem vist en les descripcions d'en Ricardo.

“Per lo que em van dir, vencia el contracte de lloguer que tenien a l'edifici de Glòries i les pretensions de l'amo de l'edifici eren bastant altes. I els altres diuen: ‘doncs no, ja ens buscarem unes altres oficines’. I així acabem aquí... Ara encara tenim algun bar que ha anat obrint però quan vam arribar no hi havia res, no era ciutat això.” (Berta, 19/9/2019)

En la mateixa línia, en Romeu d'OmniRoux havia realitzat un profund anàlisi sobre perquè l'empresa es trobava al 22@. Segons el seu punt de vista, la realitat immobiliària s'havia imposat i regia les dinàmiques d'instal·lació de les empreses més que el “fet” 22@ que en un inici l'havia captivat. Això li generava malestar i dubtes sobre si la retòrica oficial tecnològica sobre convertir la zona en un clúster tecnològic era veritable o si bé existien altres objectius com l'immobiliari en el desenvolupament urbà de la zona.

“En el moment que es va plantejar el pla la idea si que era fer un ‘hub’ i la intenció era potenciar la tecnologia, el què passa és que la realitat impera. Si hi ha un sòl més baix, és una cosa que no només en treuen profit les empreses tecnològiques, en treu profit qui pot. Les immobiliàries van ser sens dubte les primeres que el van

¹¹⁷ En el seu cas, el trasllat havia suposat un empitjorament de les seves condicions de vida. Plegar a les tres de la tarda li permetia poder dinar a casa i dur un ritme de vida diferent al que tenia ara com a “commuter”. Sense cap tipus de resistència per part dels treballadors, la Dolores ara havia de desplaçar-se 12 quilòmetres sense cap ajut de l'empresa. Preferia fer aquest trajecte en cotxe per “deixar tranquil·la” a la seva família, ja que considerava poc segur utilitzar el transport públic aquelles hores. I, tot i que els treballadors assumien la nova despesa per desplaçament, l'empresa no havia disposat de la infraestructura necessària en avituallament per les 1000 treballadores d'aquella secció d'INDRA. Al polígon, havien de competir entre elles pels escassos restaurants i bars de la zona o afrontar-se a un dinar “fred” en un gran menjador. Per tot això, la informant considerava que INDRA era una empresa fordista més que postfordista.

treure. Per mi el dubte està en si nosaltres estem aquí per una raó tecnològica, des d'un punt de vista 22@ com a objecte, o estem aquí perquè Metrovacesa va veure-hi negoci si Poblenou esdevenia una zona tecnològica. Els casos que conec la raó ha sigut venir aquí pel preu de lloguer, no ha sigut vaig allà perquè tecnològicament estaré més envoltat. El què hi ha al darrere no és un fet tecnològic, hi ha espai i cost.” (Romeu, 24/7/2019)

10.3 Patriotisme professional urbà

Les tres formes que experimentaven els informants (indiferència, crítica i sentiment de desengany i pèrdua) davant la inexistència del 22@ exposen el fracàs de la tecnocràcia local i la seva *representació de l'espai* com una drecera pels mites de la societat de la informació i la globalització. El pla sostenia problemes per generar adherència, i no només tolerància, en els nous actors de l'espai. Però malgrat les postures majoritàries que assenyalaven els efectes de la urbanització, la manca d'aspectes favorables pels treballadors i un motor de desenvolupament basat en el negoci immobiliari, existia una excepció significativa per qui el 22@ sí que era el clúster promocionat i molt més.

Un grup d'emprenedors s'alçaven com els principals protectors i abanderats de l'espai urbà 22@, fet pel qual esdevenien el símbol central de la renovació. Per ells l'espai concebut no presentava cap contradicció amb el viscut. A partir de la seva startup percebien estar contribuint a millorar la ciutat: no era suficient treballar al 22@, sinó que calia ser uns veritables “patriotes professionals” (Hoffman, 2006). I, per això, no podien admetre que el 22@ era una idea que havia defallit davant la realitat. El districte tecnològic s'estava construint (ells l'estaven construint) i visitaven en hores lliures de forma entusiasta els enderrocs i la construcció de noves oficines com a senyals del bon funcionament del pla. Aquests emprenedors duïen a terme un “treball urbà” (Morell, 2013) *per resignificar l'espai i reforçar els fràgils arguments de la renovació sobre el territori. Fonamentaven el seu patriotisme en els símbols produïts pel pla i per un fenomen d'eficàcia simbòlica i laboral (Reygadas, 2002) pel qual tenien la creença que si es treballava pel clúster i aquest funcionava la seva startup també seria exitosa.*

Per analitzar aquest fenomen complex de treball urbà patriòtic al 22@ trobo pertinent centrar-nos en profunditat en el relat biogràfic d'en Nil, un emprenedor que intentava tirar endavant una startup dedicada a l'obertura al mercat dels pàrquings de les comunitats de veïns de la ciutat. Així doncs, el punt continuarà amb (1) un apartat explicatiu sobre la seva trajectòria vital que servirà per contextualitzar (2) el posterior anàlisi sobre el conjunt d'accions, creences i relats en defensa del 22@ i del rol d'ambaixador del clúster auto-atribuït.

El somni americà català: de Sant Cugat a Silicon Valley

En Nil era un jove de 25 anys fill d'una família de classe alta de Sant Cugat. La seva família va viure molts anys a Estats Units i sentia que sempre havia tingut al país “molt a prop” i reconeixia que seguia la guia cultural del somni americà. Va consagrar aquest culte cap a la cultura nord-americana en un viatge amb amics un cop acabats els seus estudis universitaris en economia. Els 17.000 kilòmetres que van fer en terres nord-americanes havien sigut una veritable peregrinació¹¹⁸ i experimentaria una revelació sobre el seu futur:

¹¹⁸ “Tots veiem molt Hollywood i estem molt influenciats per la cultura americana, però jo més. Jo sóc el típic ‘fan boy’ americà per posar-ho així. I això ve donat d'aquest somni de la meva família que havia tingut. Jo neixo a Madrid, visc allà 7 anys, llavors venim a Sant Cugat i creixo a Sant Cugat. Estudio Economia a la Pompeu i quan acabo marxo d'Erasmus a

emprendre al 22@. En l'experiència mística per terres nord-americanes havia absorbit la ideologia californiana i creia que el 22@ era la zona més siliconiana de Catalunya. Malgrat tenir contactes per aconseguir una bona posició en una empresa, volia provar sort com a emprenedor barceloní emulant als referents californians que havien poblat la terra promesa que acabava de visitar: "rebo aquesta influència d'Estats Units, de startups i el meu somni era fer 'algo' a Barcelona i ho havia de fer òbviament al 22@ perquè és la part més Silicon Valley de la ciutat" (Nil, 4/12/2019).

Com a bon emprenedor, tenia un relat construït sobre com havia aparegut la seva idea de negoci. Ell i els seus amics de Sant Cugat es desplaçaven a Barcelona per fer unes cerveses al pis d'un amic que "només" tenia una plaça d'aparcament dins de la comunitat de veïns. Únicament tenia lloc assegurat aquell que que arribés, així que el segon i el tercer havien de donar voltes retardant la reunió fins que es trobés lloc. Així doncs, la missió que tot emprenedor tenia per "millorar" el món no es traduïa en el cas d'en Nil en agafar el transport públic, sinó en muntar "Parage": una startup que pretenia fer negoci compartint places d'aparcament entre particulars. La idea de negoci era senzilla, posar en disposició d'aquell que busqués aparcament el parc de garatges privats disponibles de la ciutat. En Nil va considerar que aquell projecte havia d'aplicar-se inicialment al barri més innovador de la ciutat: el 22@. Embriagat pel discurs oficial, creia que el districte tecnològic era una realitat efervescent i que el veïnat hi experimentava el projecte de forma entusiasta i devota. Així doncs, tots els problemes de regulació i de lenta gestió de les comunitats creia que no existirien en una comunitat de propietaris de l'innovador clúster del 22@. Però res més lluny de la realitat: es va endur una primera gran decepció al descobrir que els veïns del 22@ era la gent del Poblenou "de tota la vida", i no una ciutadania innovadora convençuda que habitava un nou Silicon Valley.

"Com que jo creia tant en aquest barri 22@, partia de la hipòtesis que les comunitats de veïns que vivien aquí serien les més 'tech friendly' i acceptarien abans un sistema d'aparcament amb desconeguts. (...) Però la realitat va ser que la gent que viu al 22@ és la gent del Poblenou de tota la vida. Hi ha alguns edificis d'alguna gent que viu i treballa aquí, però encara no es la gran majoria que viu i treballa aquí. Aquest primer enfoc no va anar molt bé, vam aconseguir dos hotels i punto." (Nil, 4/12/2019)

En aquest punt, va decidir que calia obrir l'aplicació a tota la ciutat per "atacar a tota la resta de barris. I vam aixecar una ronda de les "tres F": family, friends i fools". Entre els seus familiars i contactes de Sant Cugat, l'informant va recaptar més de 85.000€ pel projecte. Amb aquell capital sota el braç, difícil d'activar amb els contactes d'una zona pobre de la metròpolis, el relat siliconià d'en Nil podia continuar: sumaria a la causa el seu millor amic que casualment era enginyer informàtic. "Jo no sabia res d'informàtica, jo li deia a l'Àlex 'necessito algú que m'aguanti els servidors'. Imagina't, jo tenia la sensació que els servidors queien!" (ibíd.). Els dos socis concretarien un primer prototip de l'aplicació mentre intentaven convèncer al veïnat reticent en juntes de veïns i estudiaven l'entramat legal per trobar algun forat on introduir el negoci. Però les juntes de veïns eren llocs hermètics, controlats pels administradors de finques. La única opció d'en Nil era pagar als administradors, però allò sobrepassava completament el pressupost que tenien.

Toronto i estic 4 mesos allà estudiant, vivint d'Erasmus. I quan acabo l'logo una furgoneta amb 3 dels meus millors amics i faig un viatge de 17.000 km per tot el continent, 40 dies a lo salvatge, com Into the Wild. No teníem contacte amb ningú, no estàvem a les ciutats, dormíem en una furgoneta, ens cuinàvem el menjar allà nosaltres... contacte amb la natura brutal. Vam estar un dia a Las Vegas i a las 23 hores ja no podíem més i vam marxar perquè estàvem com molt anem a viure experiències amb la natura, anem a córrer, a caminar a fer fotos..."

Finalment, trobarien l'esclatxa legal: contactar amb un propietari particular interessat amb la plataforma i a través d'ell arribar a la junta de la comunitat de veïns on es podia votar l'opció. Així doncs, van posar en funcionament "Parage Plus": un conjunt d'incentius per maximitzar el nombre de comunitats que s'adherien al projecte. Instal·laven càmeres i obertures domòtiques a la porta del pàrquing, col·locaven protectors de columnes, pagaven un servei de neteja i oferien el 20% de la facturació del pàrquing pels fons de reserva de la comunitat. Era una jugada arriscada perquè Parage obtenia el 10% dels beneficis que únicament podria rendibilitzar a llarg termini, però allò va fer relançar l'interès dels inversors que sabien que la clau era la "infraestructura" que estaven desenvolupant. Això els va permetre "aixecar" una ronda de finançament de 300.000€ d'inversors privats que acabava de finalitzar en el moment de l'entrevista.

La pàtria fictícia del 22@

Reprement la hipòtesis central, cal que tinguem en compte com en Xavier experimentava el 22@. Sempre li havia entusiasmat la "idea" del 22@, volia que fos una realitat perquè materialitzava en territori català la cultura californiana que idolatrava. El fascinava que aquella cosmovisió "naturalitzés" que dos nois de 23 anys rebessin un gran munt de diners per dur a terme el seu somni empresarial. Però estava convençut que ell no era l'únic que sentia allò: el mínim comú denominador que ell trobava envers els emprenedors del 22@ era la creença de fer progressar el món a través del 22@. Això es traduïa en una relació amb l'espai específica. En Xavier participava de tots els esdeveniments, debats i simposis vinculats al 22@, a diferència dels relats anteriors dels treballadors que anteposaven la conciliació o altres àmbits. Aquella passió havia desembocat en la voluntat per "ser part" del 22@. Un fet bastant performatiu que prenia diferents formes, per exemple: el marxandatge de Parage proclamava el seu amor pel 22@ en diferents frases i eslògans. De fet, l'informant es declarava "fan" del 22@ fins al punt que si una empresa li oferís feina fora del districte tecnològic la rebutjaria. La seva devoció pel districte era tal que si hagués de trobar un lloc on morir, seria en un dels seus coworkings:

"Per mi això del 22@ ho és tot. A les nostres bosses de Parage ho posa: I Love 22@, com si fos I Love New York. Tenim una relació amb el 22@ especial. Jo crec en aquest batibull, perquè sé que d'aquí 20 anys això serà la puta 'ostia'. No hem vull perdre aquesta transformació, perquè avui encara camino pel 22@ i dic: 'ostia', la d'espai que hi ha encara, la de possibilitats i projectes apassionants. I ja tenim coses impressionants com el Next City Lab: el millor coworking probablement d'Europa per gent que treballa en sostenibilitat. Tenen un hort on s'hi menja i una sala de ioga. L'edifici l'han fet una parella de francesos de tal manera que a l'estiu obren i a l'hivern el tanquen amb una mena de paraigües. És 'el' lloc, jo si he de morir vull que sigui en un coworking així del 22@." (Xavier, 4/12/2019)

Segons la seva representació simbòlica, el Poblenou ja havia desaparegut per convertir-se exclusivament en el nou 22@. El projecte no havia defallit com per la Marta, en Ricardo i el Romeu, sinó que es desenvolupava a tota màquina i allò l'emocionava. Les obres aturades, els solars derruïts o les oficines per acabar no feien ombra al somni de l'emprenedor. En Xavier passejava regularment pel 22@ i el fotografiava: l'espai es trobava en plena construcció igual que el seu negoci i associava el futur del 22@ amb el de Parage. "Jo em moc molt per 22@ per fer fotos perquè crec que és un barri que encara està en construcció i és una metàfora del què estem intentant fer nosaltres" (Xavier, 4/12/2019). La devoció pel pla de l'informant es traduïa en la necessitat que sentia per

“treballar” per realitzar el districte tecnològic. Allò prenia la forma d’un patriotisme urbà que es materialitzava a partir del treball emprenedor.

A nivell teòric, podem considerar-ho un “professionalisme patriòtic” urbà. Hoffman (2006) va proposar el terme per tal d’explicar els processos de subjectivació neoliberal de la Xina tard-capitalista. Després de 10 anys de treball de camp a Dalain, va teoritzar que els joves graduats universitaris adoptaven un nou “ethos auto-emprenedor” promogut per l’Estat xinès mitjançant tècniques de governamentalitat. Així, els estudiants ja no rebien assignacions laborals directes de l’Estat un cop graduats, sinó que afrontaven amb autonomia la introducció al mercat laboral. Però, alhora, Hoffman (2006) també identificava que els joves conservaven un “ethos socialista” de servei a la nació a partir del treball. La fusió d’ambdues racionalitats -neoliberal i socialista- tenia per resultat el fenomen de “professionalisme patriòtic”: la formació de nous ciutadans que seguien un model subjectiu auto-emprenedor i mantenien valors de solidaritat i progrés social a partir del treball individual¹¹⁹. Així, es construïen racionalitats governamentals post-maoïstes que promovien decisions autònomes, però que mantenien nocions de responsabilitat social, servilisme i patriotisme envers la nació a partir del treball emprenedor.

D’una forma similar al cas de Hoffman (2006), l’ethos d’en Xavier dirigia l’emprenedoria com un acte patriòtic cap a Barcelona. Creia que a partir del seu treball podria contribuir a consolidar la posició de la ciutat com un clúster tecnològic fins al punt que trobava una ofensa que se li plantejés traslladar el seu projecte a una altra ciutat europea: allò seria una traïció a la ciutat. Sentia amb força la seva vinculació amb el 22@ com una pàtria, però a diferència de la idea de patriotisme en un sentit tradicional, el professionalisme patriòtic urbà de l’informant mostrava un sentiment intens pel rendiment econòmic de la ciutat, més que en valors, elements culturals i una història específica:

“Jo vull treballar perquè Barcelona sigui millor ciutat per treballar que no Londres i si me’n vaig a Londres no treballo per això. Tinc la visió que 22@ sigui un espai súper interessant a nivell laboral i crec que és contraproductiu que jo marxi a una altra ciutat, treballar a un altre lloc seria com traïre això.” (Xavier, 4/12/2019)

El 22@ podia ser realment aquell El Dorado digital que prometia la propaganda municipal si “tots hi treballàvem” i podíem “creure les coses bones” que la ciutat ja tenia. El patriotisme urbà dissimulava les mancances dels serveis que oferia la ciutat en relació a l’emprenedoria com hem vist relatat per altres informants que situaven els límits del clúster en termes infraestructurals i relacionals. En Xavier reconeixia aquests límits, però tot i així es mostrava “agraït” a la ciutat. Personificava Barcelona i el 22@ com interlocutors que li oferien oportunitats per iniciar el seu projecte i considerava que ara era el torn de retornar-los-hi el favor:

“Estic agraït que Barcelona hagi pensat que tenir un edifici tot ple de startups i de les mil formacions que donen, crec que el sector públic ha fet tot el que podia dins de les limitacions que té i ha donat casa a molts emprenedors ‘homeless’. Ara ens toca a nosaltres tornar el favor.” (Xavier, 4/12/2019)

La forma de retornar a la ciutat la seva ajuda era “emprendre” per l’informant. Si ho feia amb èxit, allò no només milloraria la seva posició personal, sinó la valoració de la ciutat. La influència del paper del treball en la relació simbòlica amb l’espai fa que ens haguem de

¹¹⁹ Per Hoffman (2006) la combinació de valors socialistes i neoliberals responia als objectius de les tècniques de govern xineses històriques, és a dir: al foment dels valors patriòtics en l’era maoïsta i a la introducció de visions sobre el potencial de la competència i l’auto-emprenedoria per la mobilitat social durant la reforma cultural.

centrar en les formes per les quals el treball determina la cultura. Aquest debat complex i clàssic de l'economia política ha tendit a sobre-estimar l'eficàcia simbòlica del treball". Això són "els efectes culturals de l'activitat laboral, els significats que emergeixen amb el treball i que, d'una forma o altre, són traslladats cap a altres mons de la vida" (Reygadas, 2002: 19). Per superar els determinismes tecnològics i econòmics, Reygadas (2002) proposa tenir en compte que no només s'extreuen significats dels llocs de treball i dels processos materials, sinó que el procés també és invers. L'anomena l'eficàcia laboral de la cultura" (ibíd.) i expressa que s'importen maneres de percebre, sentir i valorar des de l'experiència social cap a l'activitat productiva.

La cultura del treball emprenedor fomentada per la ideologia del pla 22@ entrellaça -com tota cultura laboral- dimensions simbòliques i productives que sostenen influències mútues. Alguns emprenedors com en Xavier han vist influenciat el sentit i valor del treball per la retòrica hegemònica del 22@, la qual dota de significat el fet de treballar "al" districte com si fos treballar "pel" districte. Així s'importa la forma de percebre, sentir i valorar del relat oficial de la transformació urbana cap a la seva activitat productiva, interpretant-la com un "acte patriòtic". Això desemboca en el fenomen que expressa en Xavier d'eficàcia simbòlica pel qual l'emprenedor, al treballar per fer progressar el seu projecte, també creu treballar en extensió per fer progressar el 22@.

Des d'aquesta versió espacial de l'eficàcia laboral de la cultura, els horitzons del projecte urbanístic i el futur de l'emprenedor s'entortolliguen. Aquest embolic només pot produir-se a partir de l'existència de forts símbols. Moore (2004a; 2004b) va identificar que els expatriats alemanys en una empresa de serveis anglesa havien construït un conjunt de símbols sobre "l'estil de negoci alemany". El símbol servia per definir persones i categories, construir xarxes, negociar amb diferents grups i traçar ponts entre significats locals i globals. En el nostre cas, podem concretar aquests significats que Moore (2004a) identifica per l'etiqueta "22@". Sobre l'espai transformat s'hi despleguen múltiples símbols (l'emprenedor exitós, la startup idealitzada, el coworking, l'ecosistema), però la majoria es resolen sota la figura mateixa del 22@. El 22@ com a símbol ajudava a establir relacions i significats exercint, principalment, de classificador entre els nous actors urbans. El tècnic de Media-TIC Benjamín explicava aquest fet:

"El 22@ ayuda mucho a decir a qué te dedicas. Es como si antes trabajo en la Seat en Martorell, pues ahí con los coches y todo el mundo sabe qué haces. Sabes que estás aquí, la gente piensa que estás haciendo tecnología y startups y cosas de estas." (Benjamín, 18/11/2019)

Per tant, el treball que realitzen en última instància els emprenedors patriòtics és construir i consolidar el "símbol 22@". Aquesta tasca és essencial per la transformació urbana del Poblenou i cal emmarcar-la dins del concepte de Treball Urbà de Marc Morell (2013). Pel mallorquí, el concepte de treball té lloc fora de l'àmbit laboral en la mesura que la producció es generalitza en àmbits com l'espacial. Per revaloritzar l'espai cal un treball per millorar els significats del lloc i omplir el diferencial de valor entre el lloc actual i la seva projecció. Tal treball es troba fora del mercat laboral i té a veure amb l'auto-explotació. Per Morell (2013), el "treball urbà" pren forma en les tasques dels residents a l'hora d'eliminar o introduir elements que suposin dificultats o facilitats per la generació valor a l'espai urbà. En el nostre cas, el treball urbà dels emprenedors s'expressa en diferents àmbits. Per un costat, en el fet de reforçar i legitimar determinades narratives com la valorització de les qualitats com la "creativitat" de les classes nouvingudes enfront d'altres com els "poblenovins de tota la vida" que abans habitaven exclusivament l'espai. O la

participació en conferències, tallers de cerca de clients i en fórmules ritualitzades de relació amb la dansa Kalela del 22@.

El treball urbà paral·lel al treball d'emprenedor comporta una doble tasca per aquests actors i pot arribar a ser contraproductiu. En Benjamín, tècnic de Barcelona Activa, creia que les tasques de participació en l'ecosistema posaven en risc a l'emprenedor perquè podia dedicar més temps a la dinamització del clúster que no pas al seu projecte emprenedor.

“Si nos preocupamos con el ecosistema acabamos haciendo perder el tiempo a los emprendedores por participar en cosas del ecosistema y que no cuiden su producto, su cliente, su cultura corporativa. Quizás el ecosistema también es nocivo en parte. O sea, he visto a muchos emprendedores perder mañanas enteras cada semana por participar de cosas que el ecosistema hacía en vez de trabajar.”
(Benjamín, 18/11/2019)

De fet, per en Xavier la barreja entre un i altre treball ja eren indiferenciables, s'havien fusionat i prenen la forma d'una mateixa “actitud”:

“Si que pots trobar diferents agents que existeixen i fan coses al 22@, però per mi el 22@ és com ‘algo’ intangible, és com una actitud... És com Barcelona generant aquest ecosistema, per mi això és el 22@. I part de tot això és aquesta energia de ‘va, anem a fer-ho nosaltres, anem a crear-ho nosaltres’. Per mi això és el 22@, com un intangible entre tota la gent que vol començar ‘algo’ aquí a Barcelona.”
(Xavier, 4/12/2019)

Consideracions finals

“El espacio de un orden se oculta en el orden del espacio. Los procedimientos operativos, la acción de un poder igualmente localizado, resultan aparentemente de una simple lógica del espacio. Hay beneficiarios del espacio y excluidos «privados del espacio»; esta situación se atribuye a las «propiedades» de un espacio y a sus «normas» cuando se trata más bien de algo muy diferente. ¿Cómo es posible? ¿Cómo puede la abstracción ocultar tantas capacidades, tanta eficacia, tanta realidad?” (Lefebvre, 1974a: 324)

En aquest capítol ens hem aproximat als significats espacials que els informants havien construït. Inicialment, hem partit de Lefebvre (1974a) per ubicar la problemàtica de l'espai no només com un producte, sinó com un productor de les relacions de producció que es donen en un moment privatiu de l'acumulació. Això es desenvolupa en una dialèctica específica pautaada per antítesis i síntesis, com la contradicció entre la representació del 22@ que polítics i empresaris realitzen com un vibrant clúster i les percepcions que els treballadors obtenen en la vida urbana quotidiana. L'adhesió al discurs oficial de la renovació és minoritari i s'estructura entre el desinterès i el desengany en relació al pla. Els únics agents que es mostren sensibles al plantejament original del 22@ són aquells més dèbils i precaris: els emprenedors. Experimenten el pla com un paradigma existent i viu a partir de les seves accions econòmiques fins al punt que vinculen el seu futur amb el desenvolupament urbà del pla per presentar més sòlidament la seva fràgil iniciativa empresarial en un fenomen de “patriotisme professional” (Hoffman, 2008).

Això ens aproxima a la conclusió principal d'aquest punt: l'espai produït gira entorn l'empresa però no mitjançant els preceptes de la teoria clúster. L'activitat econòmica és la unitat central sobre la que s'organitza el nou espai. L'urbanisme empresarial del 22@ privilegia els ritmes del treball necessaris per les empreses i la zona s'ordena sota la

supremacia de l'espai privat. Així doncs, l'espai esdevé una còpia de les relacions de producció que hem vist que es mantenen al 22@. En conseqüència, els treballadors mantenen una relació superficial i intermitent amb l'espai i s'institueix un entorn deshumanitzat sense serveis ni recursos que no vagin més enllà de l'objectiu del nou espai: el treball. Curiosament, la relació ateritorial dels informants i la confrontació entre unes zones 22@ i el Poblenou assenyalen una tendència a la substitució de l'espai transformat sobre el tradicional, però els treballadors (en casos extrems com el d'en Jules i en Ricardo) segueixen fent servir el Poblenou com a indicador de ciutat al ser un resultat històric consolidat, mentre que les zones 22@ sempre es consideren insuficients com a poc urbanes i incompletes.

En aquest sentit, l'enfonsament del projecte de clúster i el seu ús actual com a argument de la renovació ens indica el rol fonamental que ocupa en la narrativa legitimadora i en la representació ecològica de l'espai. La inexistència d'un clúster es deu, fonamentalment, a la manca d'una cultura que connecti empreses i treballadors amb pràctiques i intercanvis comuns. En alguns casos, ni tant sols existeixen significats comuns com el de 22@ i la utopia de representar treballadors i empresaris com un únic bloc "post-polític" (Swyngedouw, 2008) i desconflictivat com es pretén en el llenguatge de l'espai concebut esdevé insostenible. En els únics casos que existeix un comportament de clúster i es produeix l'intercanvi és perquè es facilita de forma artificial: en el sistema de computació de capitals de Juhl o l'estructura Media-TIC. Però a la pràctica no existeix una comunitat i regna la fragmentació. Les tasques del 22@Network per representar l'existència d'un clúster en les seves xerrades també fracassen en la mesura que un conjunt d'esmorzars mensuals no converteixen en clúster una àrea on s'hi preveuen 200 hectàrees de sòl d'oficina.

D'aquesta manera, seguir apel·lant a l'existència d'un clúster és una forma de projectar una imatge de força i avenç de la renovació d'acord a uns cànons que no estan merament lligats al negoci immobiliari. Que el president del 22@Network aduli les virtuts de l'aglomeració empresarial del 22@ malgrat l'evidència és un fet estratègic, ja que reconèixer que no es produeixen implica acceptar que no hi ha motiu per fer un districte tecnològic. Però a la pràctica els treballadors no només són indiferents a la noció de clúster, sinó que alguns s'hi oposen perquè la seva aplicació suposaria un atac a les possibilitats de conciliació. Cap d'ells considerava favorable el fet de quedar-se més hores al 22@ en formacions i xerrades després de treballar.

En definitiva, el símbol 22@ i la categoria de clúster permet seguir navegant la contradicció de projectar un discurs a l'exterior que naufraga en el seu interior. Amb les etiquetes ecològiques (clúster, hub i ecosistema) es vol presentar un espai abstracte-instrumental coherent i ordenat socialment, allunyat de les relacions socials realment existents en la seva producció (Lefebvre, 1974a). Apel·lar al clúster permet obviar la raó immobiliària com a veritable motor del parc tecnològic i algunes de les seves implicacions, com ara que la zona ha funcionat com un centre de negocis de baix cost fins l'escalada de preus produïda a partir de 2017 (dels 11,6€/m²/mes del 2012 fins a més de 23€ a partir del 2019). El símbol "22@" funciona com una marca de distinció exterior per projectar Barcelona al món revelant el què a nivell teòric alguns autors ja han assenyalat (Pratt, 2008; Tripp i Todling, 2008; Scott, 2006; Balibrea, 2004): les polítiques de clúster són estratègies de màrqueting urbà per revaloritzar sòls urbans a partir de la introducció d'indústries simbòliques i nous llenguatges de moda sobre l'espai urbà sota una lògica de competència internacional.

11. Conclusions del bloc de resultats etnogràfics dels nous actors socials del 22@

A continuació refarem els passos que hem fet fins ara de forma resumida per situar les principals conclusions que cada capítol ens ha permès extreure. Donar forma a aquestes idees finals també ens servirà per tancar els resultats del treball de camp amb els nous actors socials de l'espai transformat i respondre a les preguntes inicials que han guiat la recerca.

La producció i representació ideològica de l'espai 22@

La meua arribada a l'auto-proclamat districte tecnològic va ser turbulenta i accidentada. Com hem vist, el triomfalisme retòric m'havia fet imaginar una zona urbana que a la pràctica era una ficció i la suposada compacitat de clúster contrastava amb un paisatge lunar discontinu i fragmentat per unes peces d'oficina independitzades del seu entorn. Això em va fer prendre consciència que el 22@ era una realitat fugissera i no un projecte homogeni i consolidat com indicaven els discursos de les elits locals. Però assumir la seva fluida consistència no em facilitava l'observació i vaig topar amb grans dificultats per establir el mètode etnogràfic.

La sotragada inicial de sis mesos de sequera etnogràfica seria superat per una forma de triangular un treball de camp multisituat entre els esdeveniments del 22@Network, en espais de coworking per l'observació quotidiana de la realitat 22@ i la realització d'entrevistes als nous usuaris de la zona, especialment als tecnòlegs assalariats donat que era l'única forma que tenia d'accedir a la seva perspectiva. Això em va permetre analitzar les diferents pràctiques i construccions simbòliques dels nous actors socials que omplien l'espai 22@. Al centre d'aquesta producció de l'espai s'hi situa la contradicció entre com es viu l'espai transformat i com és narrat i representat. Això provoca la unió d'aquesta tesi a les d'Henri Lefebvre, ja que el francès ens permet clarificar des de la seva proposta de dialèctica espacial el 22@ com un projecte mestís i contradictori que podem ordenar a partir de les diferents formes de representar, viure i practicar l'espai.

Malgrat que la força de la narrativa oficial em despistés en un principi, començava a concebre el 22@ com una realitat projectada i això feia necessària la inspecció de la dimensió ideològica com un factor clau de la producció de l'espai. Per això, he dedicat el capítol 6 a interessar-nos per les ideologies i narratives vinculades a la producció de l'espai 22@ i els seus nous actors. De fet, aquesta ha sigut una de les preguntes d'investigació específiques i l'anàlisi del Mite Manchesterià ha pretès donar-li resposta. Al 22@ els bons oradors no només hi havien trobat fortuna, sinó que hi desenvolupaven una "cultura Ted Talk" basada en l'exposició i un relat únic: proclamar l'adveniment d'una nova forma de fer funcionar la societat vinculada a la Barcelona digital. En aquest discurs moralitzant sobre la ciutat del futur s'anunciava un nou paradigma de treball, treballador i ciutat, és a dir: el sorgiment d'una nova cultura laboral urbana. Els intel·lectuals orgànics del 22@, o profetes de la informació, actuaven aquí oferint arguments per l'auto-comprensió dels actors del pla i les seves institucions a partir de conceptes estrambòtics i para-antropològics¹²⁰.

Amb la seva retòrica superlativa basada en l'orgull del districte tecnològic, els profetes de la informació descrivien un espai urbà tant ideal com irreal. Per això he proposat entendre

¹²⁰ Per exemple, recordem l'adaptació de la piràmide de les necessitats de Maslow o la fràgil noció d'entropia cultural.

el 22@ com un “paisatge mediàtic” (Appadurai, 1990): una narrativa imatge-cèntrica que relata franges de realitat per afavorir formes de vida i comunitats imaginades sobre aquestes fantasies socials urbanes. Segons aquesta perspectiva proselitista, els treballadors i emprenedors tecnològics formaven part d’una elit escollida per poblar el nou espai denotant que el projecte urbà no era només un exercici de romanticisme tecnològic, sinó que s’assentava en les prolífiques utopies neoliberal que consagren figures neoliberals sota el prototip d’emprenedor arrova. Un anti-heroï similar a la resta de símbols de la santeria neoconservadora com el cowboy del salvatge oest o els homes fets a si mateixos d’Ayn Rand.

El subjecte polític d’aquesta ideologia s’alimenta de la filia americana de la política local barcelonina: l’emmirallament de Pasqual Maragall amb Baltimore i la fogositat pels imaginaris anglòfons com el clúster de Joan Clos. La retòrica de siliconització del Poblenou planteja una “colonització feliç” i no forçosa (Sadin, 2018) i la veritat californiana aplica els ideals neoliberals a la ciutat: la intensificació i centralitat del sector privat en el planejament urbà, l’expansió de la lògica empresarial a cada cop més àmbits de la vida social i la concepció de les corporacions com a unitats socials elementals. L’objectiu de fons era la construcció d’un poderós símbol -el 22@- capaç de despertar la idea d’un nou capitalisme amable i diferent amb solucions a problemes històrics com l’alienació al treball. Aquesta promesa d’una “redempció capitalista” passava per l’ingrés (aquest cop si) de Barcelona a la societat de la informació i un retorn a la glòria original del Poblenou industrial a partir de la tecnologia i la seva siliconització. De fet, aquests són els elements fonamentals de la narrativa legitimadora del 22@: el Mite Manchesterià que reedita les capacitats de la ciutat per enlluernar a inversors, promotors i consumidors.

Els capítols 5 i 6 han permès explorar aquesta dimensió ideològica de la producció de l’espai i donar resposta a la pregunta inicial sobre “*quins mecanismes ideològics i elements componen la narrativa oficial que representa l’espai urbà 22@ transformat i quina es la seva relació amb els nous actors de l’espai?*”. El Mite Manchesterià és la proposta retòrica central de la transformació de l’espai. A partir d’ell es despleguen diferents arguments socials, històrics i tecnològics que legitimen el projecte, s’introdueixen mecanismes revengistes i moralistes en la lectura de la transformació històrica de l’espai i s’empra un llenguatge post-polític per eliminar la crítica i mitigar les contradiccions. El plantejament final es situa en una lògica funcionalista i tecnològicament determinista que imagina una ciutadania emprenedora operant orgànicament i conjunta amb altres actors econòmics i públics en un ecosistema sense conflictes ni objectius més enllà de millorar el rendiment productiu de la ciutat.

El sobrat interès de les elits barcelonines per l’ús de la narrativa i la imatge com a precursors clau pels projectes urbans s’ha dirigit cap a la fabricació de consensos i la mobilització dels actors econòmics necessaris per a escometre les transformacions. A les seves mans, Barcelona ha esdevingut una prolífica filmografia on, a cada episodi, la ciutat ha de demostrar la seva inesgotable capacitat per ressorgir de les cendres industrials. En aquesta producció, el 22@ és el tràiler que prometia l’ingrés directe a la societat de la informació, però les diferents seqüeles i “ruptures de pantalla” (Benach, 2010; 1993) deixen al descobert les vergonyes d’una “ciutat mentidera” (Delgado, 2008b). L’argument ensucrat i romàntic que presentaven les elits pren un gir de guió revengista i bel·licós. La sinopsis situa l’acció en l’atac a un Poblenou que s’ha desviat del seu paper en la història i cal redreçar-lo al seu sentit veritable, el productiu. Amb aquest argument moralista, els dolents són assenyalats com aquells locals que han seguit habitant la zona (uns bàrbars

que s'oposen a la necessària modernització de la ciutat) i no un capital industrial deslocalitzat que eludeix així els seus deutes històrics. Aquest film es desenvolupa en tres principals actes, i la noció de Mite Manchesterià ens rebel·la els principals elements de la representació de l'espai: un plantejament tecnoevolucionista, un pensament urbà ecològic-funcionalista i l'ús d'un llenguatge post-polític.

Per un costat, el pensament evolucionista de la renovació presenta la cultura com un procés evolutiu tot apropiant-se del caràcter industrial i de la memòria obrera del Poblenou per sumar-los als objectius del projecte urbà del 22@. La legitimació de la renovació es produeix en tres sentits. (1) De forma històrica es connecta el llegat productiu històric del Poblenou amb els ideals 22@, encarrilant el barri de les desviacions que haurien pervertit el seu esperit original a favor del negoci immobiliari (com la construcció de la Vila Olímpica i Diagonal Mar). (2) Socialment, el pla es justifica per un suposat clam ciutadà per la reconstrucció del Poblenou. Això es vincula amb una noció de "patriotisme urbà" i amb altres episodis històrics d'acceptació de les polítiques locals i el seu "ADN emprenedor", com les Olimpíades. Finalment, (3) l'argument final és apel·lar a la tecnologia com un producte dramàtic del canvi històric. Per aquest "ciberfetixisme" (Rendueles, 2013), la història és producte del determinisme tècnic i la transformació és una necessitat imperiosa d'adaptació al nou context, tot amagant el negoci immobiliari com un mal necessari pel veritable objectiu tecno-productiu del 22@.

D'aquesta manera, el Mite Manchesterià proporciona un model lògic per resoldre la contradicció que suposa defensar que la restitució del Poblenou industrial impliqui la seva destrucció material. Aquí, el mite intervé de forma moralista atestant que la "destrucció creativa" (Harvey, 2005) no és el seu efecte, sinó el mitjà per a recuperar el caràcter industrial local a partir de la tecnologia (la nova indústria de les ciutats). La potència dels símbols posats en joc en la idea del 22@ com a recuperador del *zeitgeist* poblenoví sumen a una forma general d'imaginar el territori, l'ecosistema: una metàfora que proposa un funcionament funcionalista de l'espai. Així, la vida urbana del 22@ seria un medi natural on els diferents actors de la nova ciutat digital s'hi aglutinen orgànicament per millorar l'actuació econòmica de Barcelona. Segons aquesta il·lusió racionalista, cada actor compliria un rol dins de l'espai ordenat i no existiria el conflicte, però rarament s'especifica el seu funcionament màgic i les vaguetats amb les que es proposa entendre el concepte ens porten a la conclusió que la sensació d'ordre i organització són una mesura per camuflar l'anòmia realment existent al territori. Per tant, la figura de l'ecosistema permet representar el 22@ no com una realitat a mitges i fragmentada, sinó com una màquina de creixement que dinamitza eficientment les relacions econòmiques locals.

La comunicació de la ideologia de la representació de l'espai 22@ és també un factor al qual hem parat atenció, ja que qualsevol mesura depèn del vehicle per transportar-se per ser exitosament introduïda. En el nostre cas, la representació de l'espai és comunicat per mitjà d'un llenguatge post-polític (Swyngedouw, 2009): una gramàtica que empra conceptes anglòfons com el de "partner", "coworker" i "open innovation" per desplaçar simbòlicament els conflictes que el pla pugui generar en termes laborals i espacials. Així, fabriquen una caràtula de consens que representa el 22@ com una iniciativa inclusiva on tothom hi és representat, sense efectes elitistes en els mercats immobiliaris ni en la distribució desiguals de l'ocupació de i ús de l'espai.

Quin treballador fabrica el 22@?

D'altra banda, aquesta narrativa legitimadora i el seu treball ideològic en la producció de l'espai concebut havia unificat en un únic tipus el "treballador del 22@" com si es tractés d'una unitat social sense particularitats ni diferències. Però com hem vist especialment en el capítol 7, i també en el 8 i 10, el treballador del 22@ destaca pels seus particularismes i pel grau de complexitat que presenta en unes relacions fràgils, mòbils i itinerants. Per a definir-los podíem partir de diferents categories (una mirada emic que distingia segons la posició que s'ocupava dins l'empresa, o en funció del seu posicionament en la dialèctica de la producció de l'espai com a "creients" o "agnòstics"). Per evitar reduccionismes vaig escollir barrejar aquestes opcions en un tercer model basat en l'observació que distingia els diversos graus d'adhesió als discursos de la transformació, però també les diferents relacions mantingudes amb el treball i l'espai. Això ha definit el treballador 22@ com una categoria plural amb diferents formes: assalariats locals, joves estrangers que practicaven el turisme laboral i múltiples formes d'emprenedoria (de relacions freelance dependents fins al lideratge de startups).

Aquest model ha permès respondre a la pregunta inicial sobre "*quin és el prototip d'usuari segons la representació de l'espai i quines són les característiques del tipus antropològic realment existents?*". El plantejament finalista de la pregunta ha sigut alterat per la realitat i ha esdevingut més aviat un punt de partida, ja que el raonament inicial no situava la categoria de treballador 22@ com un mitjà per a comprendre una complexa cultura laboral urbana. Superar la pregunta m'ha permès avançar en una caracterització antropològica del treballador tecnològic del 22@ que va més enllà d'una mirada estàtica i de la il·lusió estructuralista sobre la seva composició. Situar les qualitats que conformen el cos social anòmic i desunit del 22@ assenyalava dues principals categories característiques: el globalisme i l'edatisme tecnològics. En primer lloc, el concepte de globalisme tecnològic ha esdevingut un calaix de sastre on diferents dades etnogràfiques han donat sentit a un mateix fenomen que travessava les observacions. La idea de fons és que el funcionament en flux ha constituït un espai mòbil on s'hi mantenen relacions accelerades, connexions intermitents i lleialtats internacionals que definien la pràctica globalitzada del 22@.

Els informants expressaven mantenir vincles simbòlics amb altres indrets i relataven una quotidianitat fragmentada però híper-connectada a altres ciutats o fragments d'aquestes. Tots ells compartien un "efecte túnel" en la seva quotidianitat transnacional i descrivien interferències fruit de les connexions que mantenien amb altres indrets. Com hem vist, per un grup d'empresaris el 22@ era un escenari més d'un paisatge diari global, mentre que per altres informants mòbils el treball era la única activitat que es repetia i que permetia explorar diferents cultures i "estils de treball". Per d'altres, la dependència era tant directa que la centralitat dels ritmes, informacions i pràctiques econòmiques de la realitat exterior a la que es connectaven impregnava tota la seva experiència laboral urbana al 22@. Aquests "nòmades d'interior d'oficina" (Molinuevo, 2006) es trobaven còmodes en els espais de coworking perquè els hi oferien grans possibilitats per habitar flexiblement els espais urbans.

El funcionament en flux que constituïa els diferents àmbits del globalisme tecnològic del 22@ també manifestava l'existència d'un circuit entre ciutats europees compost per un moviment migratori de joves tecnòlegs. Aquests professionals revelaven un desplaçament del Nord Global a Barcelona i l'existència de diferents ordres socials i simbòlics en la xarxa tecnològica. Això posa en dubte l'autenticitat i fixació que generarien aquestes iniciatives,

ja que el 22@ esdevé una oferta més del panorama internacional, és un discurs tecno-urbà més del panorama de competència internacional. Entre aquests professionals havia proliferat un “sentit global del lloc” (Massey, 2008) del que no se’n derivaven identitats fortes ni estables, sinó formes experimentals i en moviment d’una nova “ecologia de la pertinença” (Ong, 2006).

La forma privilegiada al 22@ d’aquestes “ciutadanes flexibles” (Ong, 1999) que formaven el nou espai transformat era el turista laboral. Es tractava d’un jove europeu (principalment home) recent graduat en alguna enginyeria que vivia a la ciutat per períodes prolongats però delimitats (d’un 1 a 3 anys). El treball era un mitjà per conèixer la ciutat i viure-hi una experiència turística prolongada. Al seu voltant s’hi constituïa una indústria que tracta la vida d’aquests expatriats a la ciutat com una mena de colònies urbanes, així que tenien accés a tot tipus d’activitats d’oci i recreatives. Constituïen un nínxol de mercat interessant en la mesura que disposaven de temps, diners i voluntat per visitar la ciutat. Teòricament, Nakamura (2002) i Maza et al. (2018) han descrit respectivament aquesta tipologia de visitants com a “turistes de la identitat” o “neo-locales”: habitants a temps parcial que creuen adoptar la identitat local a l’experimentar l’estil de vida nadiu. En aquesta línia, els informants expressaven que a Barcelona eren una versió més relaxada i ociosa de si mateixos, i afirmaven ser l’enveja dels seus companys que havien decidit seguir treballant en origen.

Els turistes laborals tenien un gran impacte en el mercat laboral del 22@. Les empreses havien dut a terme polítiques multiculturals per dividir les plantilles etnificant departaments per dificultar l’organització social a una escala més general. Un fet que es sumava a un nul coneixement dels seus drets laborals locals, una alta rotació i una nul·la solidaritat que feia percebre’s a sí mateixos com a treballadors intercanviables. En aquest sentit, el turisme laboral també havia suposat el descobriment d’uns “altres” per part dels assalariats locals que els imaginaven de forma dicotòmica: a partir de discursos sobre la positivitat del multiculturalisme en l’entorn laboral, o bé amb preocupació pel seu estatus i pel significat que tindria aquella mobilitat laboral en les seves condicions laborals. Així doncs, observem que el funcionament en flux del projecte 22@ atorga un rol clau a la circulació d’uns treballadors internacionals, mentre menysté les seves necessitats i les dels locals a l’estandaritzar les condicions laborals a la baixa per l’existència d’una mà d’obra temporals poc disposada a la protesta (sempre que se li garanteixin els recursos mínims per visitar ciutat). En resum, el treball tecnològic i la innovació han esdevingut conceptes ideològics pel desenvolupament urbà capitalista i són emprats com a eslògans que dissimulen les formes laborals i urbanes flexibles que impliquen el descens de drets socials.

En segon lloc, els treballadors joves del 22@ havien sigut ascendit a categoria moral en la representació de l’espai fins al punt de constituir un fenomen d’edatisme tecnològic que operava en dos sentits. Un de positiu, en l’apologia a un treballador àgil, global i flexible associat a la representació social de la joventut. I un de negatiu, en l’estigmatització dels treballadors majors de 50 anys com a subjectes lents, locals i rígids inadaptats al desenvolupament de la nova cultura laboral 22@. Això derivava en la construcció social dicotòmica entre un treballador indesitjable i un d’ideal basat en la joventut com associació als trets ideals del funcionament del mercat i la societat (com la velocitat i el canvi constant). Per això, els treballadors es veïen obligats a desenvolupar estratègies d’inversió simbòlica per fugir de l’estigma i renovar-se com a treballadors moderns convertint-se en aquest procés en especialistes en tot allò que exaltés l’imaginari cultural

del 22@. Per exemple, metodologies laborals de moda que els permetia fer-se amb els valors negats per l'estigma social rebut.

Pràctiques i formes socioculturals de l'espai transformat

La resposta a la pregunta 4 (*quin conjunt de pràctiques socials, econòmiques i culturals en relació a l'espai i l'organització social existent estructuraven el comportament sobre l'espai transformat?*) i 5 (*quin tipus de cultures i formacions socials s'estan generant en el nou 22@ espai transformat?*) ha pres forma en diferents parts dels capítols 7, 8 i 9 i ara cal que les ordenem. L'interès final d'ambdues preguntes era descriure la cultura laboral urbana que es produïa al 22@, ja fos inventariant-ne les pràctiques (econòmiques, socials i culturals) que instauren determinats comportaments o delineant les seves formes i dinàmiques per entendre com és ordenat l'espai. La descripció del comportament i les formes que integren la cultura del nou espai em va fer proposar el terme de “cultura laboral urbana del 22@” donat el pes que la dimensió laboral pren en la tematització de l'espai produït i les relacions que s'hi incrusten.

Per no repetir-nos, no em reiteraré en aquells elements de la cultura laboral urbana que ja s'han explicat al concloure el capítol 7. Però cal tenir en compte la necessitat d'aprofundir en algunes tendències de la formació en flux, ja que influenciava la cultura del lloc i donava pas a un fenomen central pel comportament urbà del 22@: la mobilitat laboral. O el que es el mateix, la rotació estructural de treballadors cada 2 o 3 anys aproximadament en la que tot informant admetia participar.

La mobilitat laboral era experimentada des de dues principals narratives antagòniques que l'entenien de manera desitjable i voluntària o indesitjable i forçosa. Pels primers i majoritaris, la rotació era positiva perquè permetia evitar la rutina i actualitzar-se professionalment desvinculant-se de l'estigma edatista. Es concebia com una oportunitat per l'aprenentatge i l'actualització contraposada als valors negativament percebuts de la monotonia i la repetició. Les cultures corporatives de les que participaven en major o menor mesura els informants exercien un rol de mediació per l'acceptació d'aquesta mobilitat fins al punt que, en alguns casos, els informants descriuen la seva situació d'instabilitat com “ser aire” en positiu al vincular la mobilitat a un ritme vital, però també a un ideal de llibertat individual i una nova mentalitat. En canvi, l'altre relat era una contra-narrativa per la qual la mobilitat laboral era un moviment forçós negatiu, vinculat a experiències de dolor, manca d'arrelament, fragilitat social i solitud.

La superació de la manca d'estructures i ordenacions permanents sobre l'espai s'havia realitzat mitjançant una cultura que sacralitzava valors flexibles i proposava una experiència desmuntable de l'espai. Era una “cultura de la lleugeresa” (Lipovetsky, 2015) que es descrivia pels seus participants d'una forma post-política (Swyngedouw, 2008) evitant el conflicte i personalitzant-se com una decisió pròpia. Darrere d'aquestes interpretacions, la mobilitat laboral operava com una relació de poder, ja que per alguns era opcional mentre que per altres era obligatòria. Però la construcció d'un sistema cultural per reproduir aquesta desigualtat (l'establiment de cultures corporatives i una moral assentada en l'individualisme i el canvi constant) també havia afectat als agents més privilegiats. Això són, els informants immòbils en posicions superiors de la jerarquia empresarial que reconeixien poder-se mantenir més de 10 anys en un mateix càrrec exposant-se a l'estigma edatista. Per tal d'evitar-lo duïen a terme estratègies d'inversió similars als treballadors veterans: apel·lar a una cultura del canvi i a un “esperit startup” més estètics (expressar-se de manera informal i vestir bambes i roba esportiva) que ètics.

La única excepció a la manca d'estructuració de les pràctiques socials econòmiques de les startups eren aquells casos en els quals els espais de coworking actuaven com a dispositius culturals subjectivadors. Com hem vist a Juhl, en situacions singulars i sempre dependents del treball constant dels propietaris de l'espai de coworking, s'havien constituït un sistema de relacions basades en la distribució de capitals. Els amfitrions mantenien una relació de dependència i intercanvi de capitals amb els coworkers que interpretaven l'ingrés a Juhl com una "estratègia d'inversió" (Bourdieu, 1972): una acció per tenir accés i transmetre un conjunt de recursos socials, simbòlics i econòmics dels que disposaven els amfitrions.

Davant d'aquesta cultura mòbil, em vaig interessar pel paper de la comunitat com a principal forma de resposta de les preguntes 4 i 5, és a dir: com a unitat per copsar quina organització social determinava l'espai transformat i com a mitjà per situar els seus comportaments i formes culturals. Distingint entre una "comunitat càlida" proposada per Bauman (2006) com una forma d'imaginar un lloc segur i acollidora per refugiar-se d'un exterior perillós, i una comunitat realment existent vaig analitzar l'oferta immobiliària i la seva narrativa: una evocació idealista de la comunitat com un paradís perdut al que retornar. Segons aquesta perspectiva, ingressar en un espai de coworking era començar a formar part d'una comunitat que compartia una cosmovisió i uns vincles més enllà de l'àmbit professional. Però al confrontar la retòrica amb la realitat les formes socials constituïdes es mostraven travessades per la desvinculació. N'hem vist dos exemples. Per un costat, Urbano era l'exemple del simulacre d'un ecosistema. Es fingia per mitjà de l'anunci i l'escenografia que existia un tipus de vida social col·laborativa empresarialment per dissimular l'anòmia realment existent. Aquí la comunitat exhibia la seva forma fetitxista, ja que l'espai substituïa les persones mostrant el domini del treball mort per sobre del viu. Per altre costat, l'estructura social difusa i en forma de flux de Composition dificultava l'existència mateixa d'una comunitat i d'un grup assentat. L'adherència nul·la a l'espai determinava unes relacions superficials de nombre escàs i la dependència excessiva de figures dinamitzadores, com en Felip, provocaria que amb la seva partida la vida social de l'espai s'esfondrés. Això evidència de fons una ètica de súper-competència que contrasta amb la narrativa oficial de col·laboració. Els informants amb escrúpols eren trepitjats i desplaçats del negoci tecnològic i la desconfiança impregnava totes les relacions, fins i tot les d'intercanvi com les que vaig establir amb Hive Link, els quals no compartien informació ni un cop iniciada la transacció.

Per tant, existia un treball ideològic per representar els nous actors socials de l'espai com una comunitat unida i estructurada sota uns mateixos objectius i uns llaços sòlids, ja que aquesta "comunitat imaginada" (Anderson, 1993) idealment apuntala la imatge general de la renovació urbana. Aquesta *gemeinschaft* dissimula l'anòmia i lubrica el negoci immobiliari de l'oficina compartida i proposa una solidaritat mecànica en un context d'híper-especialització laboral. Però la forma social dels nous actors socials no es presentava com un conjunt connectat i solidari, sinó que manifestaven una forma competencial i desigual d'experimentar l'espai per la seva condició de flux. Així doncs, la "comunitat realment existent" (Bauman, 2006) del 22@ presentava una ideologia utilitarista més pròxima a la *gesellschaft* que a l'idealisme de la *gemeinschaft* perquè l'associació arbitrària entre subjectes impossibilitava l'existència de vincles a llarg termini i privilegiava l'actuació en funció d'interessos i finalitats individuals econòmiques. Per tant, l'ús de la *gemeinschaft* pretenia crear un sentit social del lloc que evoqués una noció romàntica de comunitat de pràctiques econòmiques, però això no explica tant sobre

l'espai realment existent com ho fa de la seva forma de legitimació per mitjà de ficcions liberals.

En aquest sentit, la producció simbòlica dels emprenedors ens ha permès abordar definitivament les qüestions 4 i 5 i constatar com el màrqueting urbà parteix d'un conjunt de pràctiques publicitàries que realitzaven els emprenedors. La imatge preval per sobre de la substància en el nou espai transformat i els fonaments de la cultura laboral urbana resultant indiquen la centralitat de les dinàmiques performatives i de dramatització social. Per exemple: la cultura Ted Talk que he associat amb el 22@Network, la producció de jo comercials als coworkings i diferents formes rituals de l'emprenedoria i la institució de personatges totèmics.

Entre aquests resultats cal destacar com els nous actors socials es veien forçats a manifestar-se i representar-se constantment en diferents sentits en un conjunt de "pràctiques repetitives de significació" (Butler, 1995) que constituïen normes, accentuaven signes i regulaven representacions. Al buscar en quins contextos i formes es produïen aquestes pràctiques i significats en l'emprenedoria del 22@ hem situat dos exemples etnogràfics concrets que il·lustren el paradigma performatiu dels treballadors tecnològics. Per un costat, la dansa Kalela del 22@ parteix del marc que Mitchell i Epstein van determinar pel ball del Copperbelt com a excusa per analitzar les sessions d'emparellament entre inversors i emprenedors. Es tractava de la principal pràctica ritual de l'espai transformat i els emprenedors havien de construir i destruir significats en una teatralitat cortesana que impactés als inversors. El ritual s'estructurava de forma i les fronteres socials es mantenien sempre alçades i, en alguns casos, es reforçaven a favor d'un inversor pretès com un actor a festejar i venerar. Així doncs, la relació d'alteritat entre inversors i emprenedors no es produïa des de la semblança social sinó des de la seva diferència.

Per altre costat, sota la figura de l'Emperador Emprenedor hem pogut copsar com uns determinats individus concentraven múltiples distincions de l'imaginari del 22@. Haver emprès de forma reeixida i repetida a Terra Santa, això és: Silicon Valley, convertia a figures com en Teo en tot allò que volien esdevenir la resta. L'Emperador Emprenedor era la personalització del 22@ i la prova definitiva que el Mite Manchesterià existia. Però la fabricació d'històries d'èxit no es limitava a personatges exitosos, ja que s'havia generalitzat a tots els actors del 22@. Tothom tenia una història que edulcorava i abanderava en un joc d'alteritats disfressades i en la presentació d'un súper-jo en la vida quotidiana al més pur estil goffmanià.

Per tot això, la funció principal de l'emprenedor en la cultura laboral urbana del 22@ era construir, consumir i practicar els seus productes culturals, com ara la divinització de determinats actors i la participació en actes rituals. En aquesta cultura de la fanfarroneria determinada pels objectius de representació i la tasca de màrqueting urbà de la producció de l'espai, la participació en la producció cultural dels emprenedors era clau perquè la condició material de mobilitat i flux que travessava tot el cos social del 22@ impedia la seva estabilització (manca de cohesió, ètica anti-solidària, fragilitat social generalitzada), fent necessària la circulació d'un conjunt de símbols i imatges per dotar d'una mínima consistència el projecte. És a dir, la performativitat esdevé fonamental en una comunitat més representada que existent.

La subjectivitat emprenedora

De forma relacionada, una altra de les preguntes inicials es preocupava per *quina ideologia i subjectivitats guien les accions dels nous actors socials de l'espai urbà i quins dispositius hi prenen part en la seva fabricació?* Aquest plantejament ens ha permès copsar com les formes, pràctiques i comportaments derivats de la producció de l'espai 22@ també prenen un significat en una altra escala: la subjectivitat. Per respondre a la pregunta hem tingut en compte que els espais de coworking havien esdevingut tallers de la nova cultura de l'espai transformat: plataformes clau en la fabricació de la “subjectivitat emprenedora 22@”. Però això no explica absolutament el canvi urbà global i cal remetre'ns a l'operació del 22@ com una pràctica de governamentalitat per mitjà de l'espai. Això és, l'apropiació de l'entorn per mitjà de representacions i subjectivitats que exclouen i privilegien conductes d'acord al cicle de valor del sòl.

En aquest procés de producció de l'espai existien uns actors clau: els tècnics i propietaris de coworkings que narraven el funcionament del mercat i de la ciutat neoliberal als coworkers per mitjà de cursos, mentories i experiències específiques. Hem pogut veure de forma detallada el seu funcionament en el cas del coworking públic Media-TIC en el qual els tècnics de Barcelona Activa expressaven que exercien de “traductors del mercat” pels emprenedors, fent-los entendre i entendre's en relació al seu projecte i al seu nou “jo comercial” que encara no dominaven. Ho feien per mitjà de bricolatges i diferents auto-reparacions que li permetien accedir a noves habilitats tècniques i subjectives per aplicar-se: diferents formes de gestionar el malestar (el curt terminisme davant el neguit per la impossibilitat d'una planificació extensiva i la teràpia de xoc en relació a temors sobre la fi de la startup), l'assumpció de nous criteris de realitat vinculats a la proximitat simbòlica amb el mercat, arguments pel trànsit cap al nou jo emprenedor i la introducció de formes específiques de direcció empresarial (una intencionalitat comercial que dissimulava les limitacions del producte tecnològic a vendre). Aquests aprenentatges a Media-TIC implicaven el reciclatge d'uns actors molt concrets: investigadors excedents en la universitat. El seu cas ens ha permès copsar a com la producció d'una nova subjectivitat emprenedora era un fenomen violent per una part dels informants. En tot cas, la introducció d'una nova subjectivitat comportava una agència activa dels emprenedors en la producció de l'espai. L'exemple més significatiu és el de la Carmen de Juhl qui no només es transformaria a si mateixa en emprenedora, sinó que com a guru convertiria als seus coworkers mitjançant la programació neurolingüística.

En conjunt, la subjectivitat emprenedora del 22@ expandia valors i pràctiques associades al mercat creant un “subjecte-empresa” actiu en la producció de l'espai i adequat a l'ideal de regulació empresarial. L'objectiu final era constituir una “ciutadania emprenedora” que eliminés les formes de “ciutadania social” demostrant que la producció de l'espai intervé així en la producció de la història (Lefebvre, 1974a). Les noves identitats del 22@ no eren sòlides com les que s'obtenien d'un espai urbà industrial, sinó que eren identitats en construcció i dèbils que necessitaven assistència per la seva constitució. Igual que la superficialitat de les relacions socials en l'enclavament, la producció subjectiva es veia travessada per la base material del 22@: el flux, i les seves expressions concretes com la mobilitat laboral i el globalisme tecnològic. Malgrat la inconsistència, aquestes identitats eren esponsoritzades (Dàvila, 1996) perquè no qüestionaven la transformació urbana, sinó que la reforçaven. La subjectivitat emprenedora del 22@ era la protagonista de la transformació urbana i de la narrativa emprenedora de la ciutat startup impregnant tot el

seu ordre simbòlic, demostrant el que Thatcher ja reconeixia: l'economia era el vehicle, però l'objectiu era l'esperit.

La contradicció entre l'espai de representació i la representació de l'espai

Un cop situat l'esperit del 22@ considerava que encara era necessari aprofundir explícitament en la percepció de l'espai produït per part dels nous actors socials de l'espai transformat. Malgrat haver-ne explorat les seves dinàmiques, formes ideològiques i composicions socials, calia desenvolupar la contradicció fonamental entre el 22@ com a *espai de representació* i *representació de l'espai*. Això ens apropa a la necessitat de respondre amb nous arguments una pregunta inicial que hem anat argüint en els capítols 7, 8 i 9: *“quina relació i dimensió simbòlica (discursos, representacions i imatges) estableixen els treballadors tecnològics amb la producció de l'espai 22@?”*

Verificar la vida i mort de la representació 22@ des de la perspectiva dels informants ens ha assenyalat tres principals dinàmiques: (1) una des-identificació dels informants amb la retòrica oficial per l'adopció de pràctiques territoriant i la urbanització del nou espai construït, (2) la traïció del concepte original “clúster” com a ordenador de l'espai i, finalment, (3) una narrativa emprenedora des del “patriotisme professional urbà” minoritària que ens ha permès relativitzar la primera i segona dinàmica. En el primer dels casos es posava de manifest una nul·la adhesió al relat de la renovació. El desajust entre el discurs i la realitat evidenciava que el 22@ era una realitat molt més minoritària que la proclamada, però també molt més problemàtica. La vida socioeconòmica trepidant que es prometia no existia i els treballadors es mostraven desenganyats i poc interpel·lats pel pla. Una part anava més enllà de la negació de l'Eliseu de silicona que havia de ser la zona per tecnòlegs i professionals digitals i expressava malestar per formes concretes que havia pres el 22@. Per exemple, la producció d'oficines “fake” (reproduccions mínimes i de baix cost d'altres d'avantguardistes), els perjudicis del model d'oficina oberta o la decepció pel què consideraven més una bombolla informativa per mantenir atractiva a la ciutat que un districte tecnològic. Això manifesta que les conseqüències de la “ciutat mentidera” (Delgado, 2008b) són també presents per aquells usuaris que afirmava privilegiar el pla. Els informants es mostraven confosos i no entenien el nou espai transformat, per ells el Poblenou quedava lluny de l'àgora digital compacte i clusteritzada i descrivia una relació territoriant amb l'espai i una sobre-dimensió dels espais privats.

El Poblenou havia esdevingut un element perifèric dels trajectes d'uns usuaris que només es relacionaven amb el Poblenou de forma superficial. Els territoriant experimentaven l'espai com un paisatge independitzat del seu lloc, com un complement més de la visió que ofería el seu trajecte des de casa fins l'oficina i l'espai no era emprat per res més que treballar o, com a molt, fer-hi algun àpat. El nou paisatge urbanitzat (Muñoz, 2010) era una isotopia que podríem trobar en qualsevol altre districte de negocis del món, i s'hi privilegiava la vida en uns espais privats estructurats pels ritmes necessaris d'empreses i l'objectiu de rendiment laboral. Per exemple, els enginyers de Glovo encomanaven el dinar per l'aplicació de l'empresa en un cercle tancat de beneficis per aquesta, o proliferaven bars en els centres comercials adjacents que garantien el mínim desplaçament dels treballadors del Campus Audiovisual. Així, l'urbanisme arrova i les oficines multi-equipades absorbien les necessitats dels nous actors urbans renunciant a un exterior no transformat que es titllava d'estrambòtic i desprestigiats com a símptoma de fracàs econòmic.

Això reforçava les dinàmiques de desapropiació i alienació amb l'espai que els treballadors territoriants mantenien amb el Poblenou en transformació. El pla no aportava solucions a la fragmentació espacial i els espais públics que proposava eren residuals i subsidiaris al rol de complement dels nous espais construïts. La dominació de la representació per sobre la pràctica expressava que l'espai no era res més que la còpia de les relacions de producció que es mantenien al 22@ per mitjà de la cultura laboral urbana (característiques ja vistes com: vincles superficials, absència d'identitats fixes, circumstancialitat dels lligams i una condició general d'anòmia).

Per altre costat, l'anàlisi de les valoracions dels informants sobre el funcionament del 22@ com un clúster -o ecosistema innovador- ens ha permès contrastar la narrativa oficial en dues noves direccions: (1) en matèria dels recursos realment existents que els treballadors creien que obtenien de l'espai i (2) en relació als factors de localització que els treballadors atribuïen a les empreses del 22@. Ambdós abordatges exposen noves perspectives dels informants sobre la seva experiència del 22@. Després de situar les polèmiques que el concepte de clúster ha despertat teòricament i situar-nos en la mirada crítica del "clústerisme màgic" (Martin i Sunley, 2001), he concretat les mancances conceptuals del clúster com a marc d'acció i teòric pel desenvolupament del 22@, així com el seu fracàs històric pel desenvolupament de 6 clúster mitjançant grans PERIs. Els informants qüestionaven amb la seva experiència i pràctica espacial el plantejament funcionalista del clúster 22@ segon els qual l'aglomeració econòmica afavoriria un conjunt de "valors de xarxa" (Fumagalli et al., 2018) i promouria l'existència d'una cultura que connectés i unís empreses i treballadors sota l'objectiu del rendiment econòmic de l'espai. En canvi, consideraven el 22@ com a producte d'un "desenvolupament geogràfic desigual" (Smith, 1996) que convertia Barcelona en un pol de mà d'obra barata interessant per les empreses tecnològiques. De fet, les dades de Ribas i Salar (2022) sobre la clusterització urbana de Barcelona manifesten com el veritable clúster espontani de la ciutat ha sigut el centre de negocis tradicional de Passeig de Gràcia i Diagonal, i no atorga l'exclusivitat al 22@.

Les expressions més dramàtiques del fallit efecte clúster les trobem als espais de coworking com a súper-significants del 22@. A part dels propietaris dels espais que vinculaven la seva oferta immobiliària amb el projecte de districte tecnològic, els emprenedors consideraven que el 22@ com a marca de distinció no els hi atribuïa cap avantatge material o simbòlic. En la línia del plantejament de Ribas i Salar (2022), els coworkers, i especialment, els fundadors de startups, expressaven que no obtenien més beneficis pel fet de trobar-se al 22@ com ho farien en qualsevol altre part de la ciutat. Això posava de manifest el desencant abans mencionat i el fracàs del pla com una marca de distinció per aquests actors. En canvi, la raó immobiliària era el principal argument que plantejaven els informants per la localització a la zona. El 22@ havia funcionat com un districte de negocis barat (Paül, 2017; Assemblea de Joves del Poblenou, 2011) habilitant la relocalització d'empreses situades al centre en noves seus i l'alliberament de sòl cèntric que tindria una nova funció hotelera o de consum.

Malgrat aquest posicionament majoritari, uns actors minoritaris es negaven a admetre que el 22@ era un fracàs. Ells no es sentien desenganyats per l'oportunitat perduda que havia sigut el pla per crear un veritable àgora digital com creien els tecnòlegs més veterans. Tampoc ignoraven la seva existència com els turistes laborals. Per aquest grup d'emprenedors el 22@ era el projecte que rellançaria Barcelona al món tal i com pregonava la retòrica oficial a la que no trobaven cap pega ni contradicció. El 22@ milloraria la ciutat i els seus habitants i, per tant, no era suficient treballar "al" 22@, sinó

que calia treballar “pel” 22@ i ser uns veritables “patriotes professionals” (Hoffman, 2008). El seu patriotisme es fonamentava amb els símbols del pla (el clúster, les connexions americanes i la visió dels profetes de la informació com a antecessors). Però també per un fenomen d'eficàcia simbòlica segons el qual si el clúster prosperava també ho faria la seva empresa emergent. Així doncs, aquests emprenedors eren útils pel “treball urbà” (Morell, 2013) que realitzaven a favor del pla al re-significar l'espai i reforçar els fràgils arguments de la narrativa renovadora mancada d'aliats (especialment sobre el territori).

D'aquesta manera, la relació dels treballadors tecnològics amb l'espai 22@ i el pes fonamental que hi pren el seu sistema cultural manifesta la necessitat vital del pla per la producció simbòlica com a mecanisme per seguir navegant les múltiples i profundes contradiccions que presentava la transformació urbana. Els símbols no només servien per garantir algunes adhesions sobre el terreny com en el cas dels professionals patriotes, sinó per projectar a l'exterior un discurs que naufragava en el seu interior com demostren els desenganyats o indiferents treballadors tecnològics. Així doncs, malgrat que haguem de respondre negativament a la pregunta inicial sobre la relació i dimensió simbòlica dels treballadors tecnològics amb la producció de l'espai 22@, el símbol 22@ aconsegueix funcionar com una marca de distinció exterior tot i les contradiccions inherents que presenta. Això, aconsegueix negar que el veritable atractiu del 22@ al món és un desenvolupament desigual que fins al moment ha ofert una mà d'obra barata i eventualment un sòl més accessible les companyies internacionals, però també àmplies opcions de negoci immobiliari tant en els límits normatius del pla com en d'altres espais degut a l'alliberació del sòl pels desplaçaments empresarials.

Addenda

La principal conclusió que podem extreure dels resultats obtinguts és que el pes general de la ideologia en la producció de l'espai s'expressa en tot el cos social que forma l'espai 22@ transformat: des de les formes performatives de cultura “ted talk” fins als discursos moralitzants per encarrilar de nou el Poblenou. Però la simplicitat de la ideologia i les seves construccions discursives xoca amb la realitat. La proposta d'un nou subjecte urbà parteix del romanticisme tecnològic i de les utopies neoliberals, però a la pràctica el tipus antropològic que produeix el pla és molt més complex. A més, en les etnografies sobre el conflicte urbà al Poblenou els nous actors socials introduïts pel pla han tendit a ser els grans oblidats, o a ser tractats com una nota al peu de la història: uns actors poc interessants per l'etnografia en un plantejament que descobreix biaixos ideològics i metodològics a parts iguals. Aquest angle mort en la literatura és comprensible, com hem vist el meu interès inicial pels protagonistes del pla 22@ em va portar grans mals de caps no només per a introduir-m'hi, sinó per a mantenir-m'hi i etnografiar una realitat inconsistent que es fonia davant dels ulls.

Hem constatat que el nou subjecte de l'espai transformat és apte com a unitat d'observació per l'antropologia urbana: és un subjecte que es pensa a si mateix, empra imatges per explicar-se, descobreix tensions entre diferents narratives i sosté contradiccions en el seu comportament. És, per tant, un animal simbòlic complex que va obligar a reformular les preguntes inicials i a revelar els seus límits en algunes ocasions massa estrets per encabir els fenòmens d'un context constantment en moviment. Al final, hem situat les principals dinàmiques que travessen els actors -el pes de la performància, els símbols i rituals dels que participen, el transnacionalisme que els defineix o les formes d'alteritat concretes com l'edatisme tecnològic- que no pas estipular una forma concreta

de treballador 22@. Això respon al fet que la mobilitat de la unitat d'observació constituïa pràctiques espacials complexes per la seva condició de flux. En aquest sentit, el treball de camp al 22@ ha tingut la virtut d'assenyalar les característiques de la producció de l'espai i ens permetrà situar-nos en el següent apartat de resultats etnogràfics sobre la crítica política veïnal al 22@ amb molta més informació sobre quin espai s'està produint veritablement.

Teòricament, he respost a la complexitat d'una unitat d'observació esmunyedissa i mal-leable des del bricolatge i mestissatge teòrics. Així doncs, he proposat diferents conceptes per encerclar i definir la realitat 22@: des d'una vessant post-estructuralista preocupada pel paper de la subjectivitat i la governmentalitat, fins a una mirada lefebvriana general que es servia de l'aparell conceptual de Pierre Bourdieu o de la geografia crítica de Stuart Hall, Doreen Massey i Erik Swyngedouw quan ho considerava convenien. La manca d'una literatura consolidada sobre treball de camp antropològic en districtes d'innovació va fer necessari el reciclatge dels conceptes d'Aihwa Ong i Lisa Hoffman i la seva barreja amb abordatges com el de Francesc Muñoz en relació la urbanització de l'espai produït. Inicialment, vaig intentat resoldre aquestes qüestions amb la literatura vinculada a la ciutat startup però al final han sigut treballs antropològics sobre districtes tecnològics com el de Buenos Aires de Natalia Lerena (2019) o la ciutat del coneixement de Yachay de Fernández, Purcell i Álvarez (2018) els que em van fer entendre que l'opacitat transversal en aquests projectes urbans fa necessari l'aparell conceptual de la geografia crítica que ha renovat a Henri Lefebvre. Especialment, els estudis sobre el neoliberalisme realment existent de Jamie Peck, Nik Theodore i Neil Brenner.

En aquest 22@ realment existent l'hegemonia no es tanca per la desvinculació dels treballadors tecnològics amb el projecte oficial. La manca d'una eufòria proclamada oficialment s'expressava en la pràctica com una acceptació desmoralitzant, un sentiment plural que incloïa la decepció dels tecnòlegs per l'oportunitat perduda que hauria significat el projecte per fer avançar la tècnica. L'enfonsament dels engranatges del projecte es repetia amb el concepte d'ecosistema o clúster, o d'altres com el de comunitat tecnològica que prenen un pes general en la superestructura del 22@ al mantenir viva una ficció que projectés una imatge d'èxit cap a l'exterior. Això mostra que la imatge ha pres una dimensió clau per la transformació material del Poblenou. Per això, no hem abandonat mai l'estudi sobre la importància del màrqueting urbà de Núria Benach i Rosa Tello. Des del projecte urbà fins a la quotidianitat dels seus actors, la imatge pren un pes fonamental i tothom es representa d'una o altra forma magnífica.

D'altra banda, el desafiament del relat oficial també ha exposat que els nous actors socials convocats pel pla són els figurants i no els protagonistes de la Tarantel·la tecnològica del 22@. La seva participació en el projecte urbà no és pacífica i beneficiosa com relataven ideològicament els partidaris d'un 22@ com una "indústria feliç" (Davis, 2015). La promoció de noves identitats i subjectivitats emprenedores s'ha dut a terme per mitjà de dispositius que encabissin els ideals i comportaments desitjats amb calçador si fos necessari, ja que espontàniament no es produïen. La descomposició i el dolor de la "corrosió" d'antics caràcters (Sennett, 1998) com el científic evidencien que els espais de coworking també són dispositius de tortura i transformació identitària per formes esponsoritzades pel pla 22@.

En aquest sentit, el neoliberalisme institucional constitueix un entorn pels nous actors socials del 22@ que no només implica el retrocés de l'àmbit públic i l'enfortiment del privat, sinó que assigna a l'Estat la tasca de creació de mercats, subjectivitats, espais i mites sobre com hem de viure, relacionar-nos i sentir-nos. Així doncs, les expressions culturals del neoliberalisme evidencien l'existència d'un programa concret sobre la relació dels individus amb l'espai: guiar-se com empreses, maximitzar beneficis i auto-millorar-se en relació al rendiment econòmic. El neoliberalisme té un projecte per l'ésser humà i l'espai urbà. I, en aquest, ja no hi ha pols ni antagonismes entre treballadors i empreses perquè tots som empreses. Malgrat tots els fracassos exposats, no hem d'interpretar que el nou espai no es consolida perquè no vol. És a dir, perquè busca ser una plataforma fràgil i conjuntural per uns subjectes que mantenen relacions socials d'aquest tipus en institucions i espais líquides com el treball tecnològic i l'oficina compartida. Seria tant fàcil com incorrecte afirmar que al 22@ la màxima neoliberal sobre la inexistència de la societat s'ha complert, que "no hi ha societat". Fragmentada i desunida la societat del 22@ segueix produint els seus esquemes i formes culturals de difícil etnografia i, com a antropòlegs, renunciar al seu abordatge seria admetre una derrota més ideològica que epistemològica.

Finalment, en l'últim capítol hem copsat la magnitud del fracàs del projecte 22@ al relacionar la narrativa amb l'experiència directa dels treballadors digitals. Els informants han descrit una relació territoriant en un espai urbà banal que els confon i els enganya, la constitució d'oficines "fake" i la privatització de qualsevol tipus d'expressió social sobre el territori transformat que evidencia l'acció d'un urbanisme empresarial orientat a l'extracció de beneficis, majoritàriament immobiliaris. L'excepció a aquest abatiment general produït pel pla és una retòrica triomfal que exalta les qualitats d'aquest nou entorn a partir de figures com les de la Carmen, l'Elvira o en Nil que han esdevingut en diferents graus "patriotes professionals urbans" del 22@. Però són l'excepció a la incoherència i la contradicció que la propaganda municipal aprofita per sobredimensionar com a representants del nou espai urbà. Per tot això, podem concloure que les principals tensions en la producció de l'espai 22@ són el resultat de la contradicció i els desajustos significatius entre els discursos oficials sobre l'espai i l'experiència i percepció dels propis agents. Això és, entre la seva representació i la seva pràctica.

RESULTATS DEL TREBALL DE CAMP ETNOGRÀFIC AL CAMP POLÍTIC VEÏNAL DEL POBLENOU

I. Fonaments socioculturals dels Moviments Socials Urbans en el conflicte

12. Una segona arribada al camp

A la part de Llevant, místic exemple,
 com una flor gegant floreix un temple
 meravellat d'haver nascut aquí.
 Entremig d'una gent tan sorruda i dolenta
 que se'n riu i flastoma i es baralla i s'esventa
 contra tot lo humà i lo diví.
 Mes, enmig la misèria i la ràbia i fumera,
 el temple (tant se vall) s'alça i prospera
 esperant uns fidels que han de venir.

Joan Maragall (1909), Oda a Barcelona

Novament, Joan Maragall ens ofereixen un bon marc inicial per introduir el següent apartat, tal i com ho ha fet anteriorment en el cas del Mite Manchesterià. El poeta modernista descriu una escena que perseguirem al llarg d'aquest bloc reservat a la presentació dels resultats en el camp polític de l'organització veïnal. Apel·la a un llevant barceloní que “floreix”, que “prospera” i es desenvolupa per l'interès d'una gent “sorruda” que es baralla sota una “fumera” com a símbol del nucli industrial que era el Poblenou de l'època. Una descripció d'una gent de Llevant que identifica, i entre la que determina, “uns fidels que han de venir”, com per herència d'aquest germen, fins a l'actualitat.

La caricatura lírica de Maragall ens situa en el component conflictiu de la vida social urbana del Poblenou, i concorre amb l'interès de la recerca per les formes d'organització de la política veïnal envers el pla 22@, rebutjant una mirada essencialista sobre un “barri” únic i cohesionat, preexistent a l'acció col·lectiva. Aquesta disposició per la vida política de la zona conforma una de les dues cares de la pregunta inicial i es detalla per les cinc preguntes de recerca en aquest àmbit. Totes elles s'inclinen pels efectes en l'organització política dels moviments socials que la ciutat emprenedora (i la producció d'una ciutat pels emprenedors) pressuposen a l'acció veïnal i a la producció de l'espai:

1. Quin és el **tipus de teixit associatiu** existent al Poblenou i el seu rol en el desplegament del pla urbanístic 22@?
2. Quina forma presenta l'**acció política veïnal** en la seva **pluralitat** i en els diferents episodis del transcurs del conflicte (aliances, correlació de blocs, lògiques de competència i disposicions antagòniques)?
3. Com es practica i s'experimenta des de la part veïnal l'**espai viscut i percebut** en el conflicte per la producció del Poblenou i el 22@?
4. Quines són les **bases socioculturals que fonamenten l'acció col·lectiva** dels moviments socials en el conflicte?

5. Com es desenvolupen les **lògiques de governabilitat** operants en la transformació del territori, tant aquelles d'institucionals com les diplomàcies existents en l'activisme veïnal?

En termes d'estructura de la narrativa etnogràfica, he decidit dividir la presentació en aquest segon bloc de resultats dedicat al camp polític de l'organització veïnal en tres subapartats. En el primer apartat (*I. Fonaments socioculturals dels Moviments Socials Urbans en el conflicte*) abordarem un primer contacte amb el camp i la situació de les principals característiques culturals dels dos principals moviments socials involucrats en la transformació del 22@: l'Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou (AVPN) i la Taula Eix Pere IV (TEPIV). El segon apartat agrupa un conjunt de capítols (*II. Episodis i escenaris del drama Social del 22@: dels problemes de la pau a la dialèctica del conflicte urbà*) dedicats a la narració etnogràfica de diferents episodis del conflicte en relació al 22@. I el tercer i últim apartat (*III. Un conflicte epidèmic. L'esclat de la protesta durant el període COVID*) aborda l'expansió de la protesta en un context pandèmic que transforma les Estructures d'Oportunitat Política.

He dividit els resultats diferenciant entre la producció cultural dels MSU i la seva vessant política conflictiva per una qüestió narrativa, però això també encaixa amb la distinció analítica que proposa Alain Touraine (1985). Tot i que en la realitat social es sobreposen les dues categories, l'apartat I persegueix definir el projecte cultural que encarna cada MSU protagonista en el conflicte pel 22@ (amb els seus punts en comú i particularitats), mentre que l'apartat II i III s'interessen explícitament per l'acció i la seva conjugació política. A més, la separació emula dos moments històrics: (1) una situació inicial on l'estructura reformista de l'oportunitat política i el context socioeconòmic que paralitza el 22@ havien conduït als MSU a posicions pactistes i dialogants. I un període posterior (2) on la pau social s'esquerda i el conflicte esclata.

Els MSU em van acollir amb facilitat a diferència de les empreses i els treballadors del 22@. Però allà tampoc hi trobava la imatge estereotipada que me n'havia generat del Poblenou com un barri d'herència obrera estructurat i cohesionat. En els moments inicials del treball de camp em costava entendre la composició política degut a la seva alta fragmentació: la vida política no penjava de cap ateneu, coordinadora o assemblea de barri, sinó que cada MSU feia la guerra pel seu compte i, puntualment, coincidia amb la resta. També lamentava l'absència de conflicte, com si l'antropologia urbana no fos coherent pel confrontament delicat de la vida social. A mesura que superava els biaixos heurístics que sobredimensionaven el conflicte fins al punt d'essencialitzar-lo en la seva vessant estètica de pancarta i carrer, vaig prendre consciència de l'entramat de relacions, significats i accions polítiques que es dedicaven els moviments socials i l'administració en temps d'aparent pau i falta de conflicte. És a dir, ja estava observant el conflicte, només em calia interpretar-lo així. Aquest aprenentatge té per resultat un interès pels "problemes de la pau" del camp polític veïnal del Poblenou des d'una mirada construccionista i interaccionista, sobretot en els capítols dedicats a les diferents formes de guerrear en períodes on el conflicte és latent però no explícit. El seguiment etnogràfic del conflicte evident es produeix en l'últim apartat III on la pandèmia coincideix amb el moment final on el conflicte es presenta manifestadament. Però l'expressió més estrident del conflicte, resolta en manifestacions i concentracions contra el 22@, no ens explicarà tant del conflicte com el collage d'embats i topades que els MSU locals mantindrien amb l'administració i els seus plantejaments.

Interessar-me per la vida política del veïnat com a contrapunt de la vida laboral del 22@ per entendre la producció de l'espai del pla, va implicar una segona "arribada" al barri en termes metodològics. Això es deu al fet que les zones "22@T" (nomenclatura urbanística que es refereix a les zones transformades pel pla¹²¹) i les dinàmiques veïnals poblenovines succeïen en espais separats físicament i simbòlica, els quals rarament confluien més enllà del mateix conflicte. El mateix estiu de 2018 en el que em desesperava per trobar informants oficinistes del 22@, també traçava una estratègia paral·lela per introduir-me en l'activisme veïnal poblenoví. Per fer-ho, havia decidit mudar-me a casa del meu pare al carrer Fluvià, tot i la tèbia relació que teníem fins al moment. M'instal·lava a escassos metres del PERI Llull-Pujades Llevant tot travessant l'avinguda Diagonal. El bloc d'habitatge que es convertiria en casa meua durant l'estada al camp era veí de l'Hort dels Pebrots, un solar de titularitat municipal que empraven temporalment els veïns de la zona fins a la promoció eventual de l'espai públic del 22@, planificat des de feia gairebé dues dècades. Bona part del veïnat de la zona havia sigut re-al·lotjat a causa de dos intervencions sobre la zona: un grup eren antics habitants d'un tros del carrer Pere IV que havia desaparegut per la construcció del Parc Central del Poblenou a l'alçada de la Diagonal, i altres eren ex-veïns de la zona on ara s'alçava el mateix PERI Llull-Pujades Llevant.

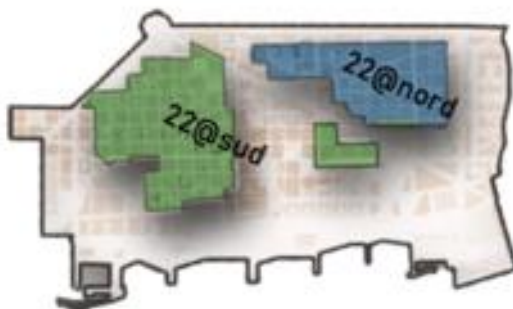
El més interessant de trobar-me en aquell indret plegat de "veïns-desplaçats" era que em permetia conèixer una zona perifèrica del Poblenou, més que encasellar-me en una mirada Poblenou-cèntrica confinada als límits immediats de la Rambla que perdria perspectiva davant de l'afectació del Gran Poblenou del pla 22@. La zona on em trobava era una milla industrial altament simbòlica. La fàbrica de La Escocesa, la llavors en reforma factoria de Ca l'Alier, l'Església del Sagrat Cor (bressol de múltiples moviments socials veïnals) i Can Ricart, la Meca del conflicte poblenoví o la "milla creativa" segons el relat municipal. Tots aquests elements es reunien al voltant d'aquell tram de Pere IV que continuava com podia després del seu xoc amb la Diagonal, on quedava estrangulat pels murs aixecats pel Parc Central de Jean Nouvel. Aquell era el terreny d'un nou barri administratiu que Jordi Hereu havia creat el 2006 unint artificialment els mots de dos barris (Poblenou i Sant Martí de Provençals) i que havia donat per resultat la nova toponímia de "Provençals del Poblenou". Això havia provocat algunes conseqüències notables, com per exemple que un lloc tant simbòlic pels poblenovins com Can Ricart restés fora de l'àrea administrativa del seu propi barri.

La majoria dels informants no prenen en consideració aquelles fronteres, a excepció d'algun interès polític puntual, i no només inclouen a Can Ricart en el seu mapa mental del Poblenou, sinó que els primers contactes amb veïns de la zona descriuen la factoria a punt de caure com una entitat cohesionada i amb relació amb el centre del Poblenou. En aquell racó fronterer de Poblenou hi havia un veïnat que tenia una mirada expansiva i històrica del barri, hi reconeixien elements significatius que ja havien desaparegut, com la funció de trobada que havia tingut la informal "placeta Klein" abans de ser enderrocada. O descriuen fil per randa la font que s'hi ubicava tot amenitzant un entorn alhora rural i industrial. Alguns membres de l'Hort dels Pebrots recordaven un topònim dèbil per la zona: l'antic barri del Tomàquet, però la majoria no acostumava a fer-ne referència com passava amb el pla 22@. Començava a ser evident que hauria d'anar a la "cerca i captura"

¹²¹ Existeix un debat entre activistes i tècnics municipals sobre el significat de tal transformació. Pels primers, es tracta només dels casos en els que els propietaris han realitzat les cessions obligatòries pautades per la norma i que els hi permet accedir a la requalificació del sòl industrial a terciari, mentre que pels segons els drets dels propietaris són adquirits sobre paper per la requalificació urbanística, encara que el sòl continuï sense ser construït durant dècades, ni cedit.

del pla 22@ també entre el veïnat com havia succeït entre els oficinistes, fet que mostrava tant el fracàs del relat oficial com dels seus opositors. Aquesta dinàmica em faria decidir per observar diferents fórmules de la política veïnal.

Mentre re-buscava el 22@ entre en l'ampli ventall de l'associacionisme poblenoví, no havia renunciat a reconèixer l'entorn on em trobava i a dur a terme una aproximació sobre com era experimentat Poblenou pel seu veïnat, encara que no estigués organitzat políticament. Paral·lelament, cercava informants que poguessin oferir una mirada longitudinal que completés la perspectiva dels activistes i, així, tenir una fotografia completa de la situació. Vaig començar aquesta tasca pel meu entorn més immediat del carrer Fluvià, fet que em va portar a la rehabilitada fàbrica de Ca l'Alíer. La seva renovació era una excepció en aquell entorn on el patrimoni industrial agonitzava. La intervenció havia iniciat un incipient efecte urbanitzador i gentrificador entre el carrer Fluvià i Cristòbal de Moura que semblava indicar l'avanç de la transformació un cop passada la Diagonal. Aquella era la veritable frontera envers el centre del Poblenou i indicava un "desenvolupament desigual" (Smith, 1996) que la mirada abstracta Ajuntament i el 22@Network representava com a 22@ Sud (l'afectació dels barris del Bogatell, Trullàs, la Plata i les zones immediates al centre històric protegit de la Rambla) i el 22@ Nord (representat en la seva majoria pel barri administratiu de Provençals del Poblenou i algunes àrees limítrofes amb el barri del Besòs i el Maresme i Diagonal Mar).

Il·lustració 27. Distribució de l'afectació del 22@ al Poblenou per àmbits nord i sud. Font: Institut Cerdà (2019).

En el petit oasis que suposava Ca l'Alíer en aquesta meta-geografia barrial, l'Ajuntament seguia un criteri ecològic i "smart city" que, a la pràctica, s'havia traduït en un arbrat de regadiu que pretenia evocar el caràcter rural històric de la zona, i un carregador de cotxes elèctrics just davant de l'entrada de la fàbrica reconvertida en un nou centre d'innovació urbana pagat a mitges per CISCO a canvi d'unes oficines i una granja de servidors soterrada. Al deixar enrere Ca l'Alíer, la sensació de buit omplia la zona. Un conjunt de solars indicaven allà on gravava l'afectació urbanística del 22@ exceptuant alguns espais on hi restava algun *survival* de la vida veïnal que s'hi havia produït, com la placeta del Sagrat Cor afectada per l'obertura del carrer Provençals. Molt a prop havia desaparegut un edifici que m'havia cridat l'atenció, era la Finca dels Lacambra tal i com lamentava un veí historiador mentre m'explicava que aquell edifici, entre Ca l'Alíer i el Sagrat Cor, havia sigut testimoni de la vida i mort de la carretera de Pere IV des de temps agrícoles fins aquell mateix instant post-industrial. Al nou solar l'afectava el 22@ que a l'indret es traduïa en la construcció d'un macro-hotel de 15 plantes. Les primeres manifestacions havien escalat des de la Rambla del Poblenou fins a la seu del districte de Sant Martí a la Plaça de Valentí Almirall del Clot capitanejades per Ens Plantem, una plataforma veïnal contra l'especulació i la massificació turística.

En aquell moment, seguia a la distància tots aquells moviments en el meu escrutini per escollir aquells agents directament involucrats en el desenvolupament del 22@. Tot just acabava d'arribar i no entenia on em trobava, ni simbòlicament ni física. A l'usual aclimatació a un nou territori, s'hi sumava la complexitat del Poblenou configurada pel garbuix de plans actuants, la construcció artificial de límits administratius i l'existència de nuclis d'habitatge i sentiments creuats d'unió i autonomia en una convulsa producció espacial. De fet, sabia que em trobava administrativament al barri de Provençals del Poblenou, però progressivament me n'adonaria que els poblenovins tenien una visió extensiva i intensiva del barri, com si es composés per nuclis federats en un arxipèlag de barriades només unides per Pere IV, però passejades per la Rambla del Poblenou: la via noble. Alguns dels micro-barris defensaven la seva independència respecte al cognom històric del Poblenou¹²², sobretot aquells que havien sigut objecte d'una nova nomenclatura administrativa per acció de l'Ajuntament (com Provençals del Poblenou, la Llacuna del Poblenou, Diagonal Mar i el Front Marítim del Poblenou). Mentrestant, organitzacions poblenovines com la TEPIV activaven i recreaven antigues identitats en una veritable batalla cultural, com si aquella meta-identitat del nord llevantí -el Gran Poblenou- no fos extinta. Aquestes dinàmiques responien a tendències històriques i simbòliques que tot just explorava, però el fet de trobar-me en aquell punt intermedi del barri va contribuir especialment a construir la perspectiva amb la qual he abordat la transformació del Poblenou com a problema antropològic, és a dir: com un objecte divers i contradictori.

Encuriós per tots aquests contrastos, començava a participar en diferents activitats com tallers i reunions veïnals de tot tipus mentre ideava una estratègia etnogràfica. Passava llargues jornades pels barris del Poblenou per tal d'assumir la dimensió que dels mateixos es sostenia, assistint a una o altra assemblea, fent una o altra entrevista sense fer massa cas de la gravetat que exercia la Rambla. Viure al barri em permetia ser reconegut pel veïnat qui de seguida m'ubicava en una barriada fantasma que ja no existia: la del Rancho Grande; o assenyalava alguna de les fàbriques veïnes de la zona per referenciar-me en l'espai tot explicant algun record que hi mantenien, com l'Oliva Artés. Després d'aquesta primera immersió, vaig decidir contactar amb les dues associacions que considerava protagonistes pel seu rol en la construcció del conflicte del 22@ i en la interlocució municipal: l'Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou (AVPN) i la Taula Eix Pere IV (TEPIV). Amb aquesta elecció vaig renunciar a observar l'Esquerra Independentista del Poblenou (agrupada en el Casal Independentista l'Octubre), una actor que havia liderat històricament la protesta contra el pla però que en aquell moment no exercia una oposició veïnal organitzadament al 22@.

A partir de l'octubre de 2018 els fets se m'emportarien. Amb el temor d'estar renunciant a una pràctica reflexiva per moure la pilota endavant, vaig començar a participar de la quotidianitat trepidant de les dues diferents entitats seleccionades tot seguint el ritme que aquestes m'imposaven obligades. A la seva vegada, elles seguien el compàs del propi conflicte i els ritmes municipals. Havia pres la decisió de deixar-me portar pels esdeveniments empès per l'actualitat i, amb la perspectiva actual, podria defensar que es tracta d'una decisió estratègica. Però no ho va ser. La intuïció em va guiar en l'elecció i, afortunadament, actualment hi puc copsar el valor estratègic en termes etnogràfics. En aquell moment les raons per escollir l'AVPN i la TEPIV com a unitats d'estudi eren

¹²² Tots els barris de la zona porten el segon nom de "Poblenou", indicant l'operació històrica d'aquesta identitat tot i la intervenció urbana: Provençals del Poblenou, El Parc i la Llacuna del Poblenou, Diagonal Mar i el Front Marítim del Poblenou, la Vila Olímpica del Poblenou.

evidents: tractaven específicament i regular el 22@ com un producte i resultat urbanístic que es podia debatre ideològicament, tècnica i conceptual. A diferència de la resta d'entitats de la plural vida associativa del barri, l'AVPN i la TEPIV (conjuntament amb la FAVB¹²³) formaven part del diàleg que l'Ajuntament mantenia amb agents veïnals sobre el pla 22@ i eren reconeguts com a interlocutors vàlids per la municipalitat en el procés participatiu que s'havia realitzat anteriorment a la meua arribada: el "Repensem el 22@".

El procés participatiu formava part del canvi en el clima polític municipal que havia suposat l'arribada al poder el 2015 de Barcelona en Comú. Per primer cop, es discutien obertament els efectes i objectius del pla 22@ i es recollien possibles millores tècniques des del punt de vista veïnal. En el procés es van enquestar a 809 persones dels 6 barris administratius afectats¹²⁴ i, tècnicament, va ser promogut per l'Àrea de Participació de l'Ajuntament de Barcelona i el districte de Sant Martí. L'objectiu oficial era obrir el debat sobre el model urbà que el 22@ havia generat fins aleshores (Ajuntament de Barcelona, 2020a). Era l'any 2017 i només el 28% del total de l'àmbit 22@ s'havia edificat, mentre que un 38% no havia ni iniciat la transformació en un total de 17 anys (València i Martín-Gómez, 2022; Martín-Gómez, 2020). També era la primera vegada que la política municipal reconeixia l'existència de dos discursos: (1) el "discurs fort" (Bourdieu, 1985) i oficial que reclamava la glòria del 22@, resumit en la idea del Mite Manchesterià; i (2) un segon relat que assenyalava en diferents graus de crítica les mancances i conseqüències del 22@ en la vida veïnal. Mitjançant taules rodones, consells de barri i recorreguts de reconeixement de propostes, el procés de diàleg municipal va incloure d'altres entitats del teixit associatiu del Poblenou: l'Arxiu Històric del Poblenou, la Flor de Maig, el Casal de Joves, els horts indignats i associacions de veïns del Maresme, de Bac de Roda i el Bogatell. En tot cas, la TEPIV i l'AVPN van vertebrar la interlocució durant i després del procés participatiu, en un òrgan que havia de realitzar els treballs tècnics per traduir els resultats del "Repensem el 22@": la "Comissió Ampliada 22@".

Com un bon grapat d'estudiants de l'Autònoma durant els 2010, havia coquetejat amb els intents de Viveiros de Castro per aplicar la terminologia de Gilles Deleuze a l'indigenisme amerindi, i en retenia una frase del francès que ara em resultava suggestiva: "sempre comencem per la meitat d'una sort inacabada de tela laxa de retalls" (Deleuze, 1995: 21). La idea de "començar sempre per la meitat" és interessant per entendre com m'insereixo en un camp de significats que ja es troba en marxa. M'ubicava en una "situació històrica" concreta i, progressivament, m'hi relaciono condicionat per les dinàmiques que ja sostenien els dos principals subjectes polítics: la TEPIV i l'AVPN. Ambdós entitats s'interpel·laven, s'aliaven i competien en un mateix marc polític que fagocitava un conjunt de MSU de nova creació que desapareixien i mutaven indistintament durant el seu recorregut. Cadascun destacava uns o altres aspectes de la realitat, construint versions heterogènies envers al problema de la transformació urbana i discutint-los en un mateix camp polític regulat per una complexa "diplomàcia barrial". Dins d'aquest àgora, les posicions que es mantenien es podien capgirar per les accions d'especulació derivades del pla 22@ i pels moviments de la política institucional de partits distribuïts en el Districte (format per una munió de tècnics i consellers polítics) i la "casa gran" (l'Ajuntament i el seu ple format per alcaldia, regidors i tècnics superiors).

¹²³ Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona.

¹²⁴ Tot i que es va decidir sobre-representar a les persones del centre del Poblenou degut al volum d'afectació del 22@ sobre aquest barri (Martín-Gómez, 2020).

En aquest marc, m'he interessat per la pluralitat de l'organització veïnal i he considerat que tenia més sentit centrar la recerca en més d'un cas en una etnografia mòbil amb múltiples potencialitats. Aquesta elecció m'ha permès creuar dades, triangular perspectives i augmentar la mirada en diferents punts d'un barri de dimensions monumentals, tot seguint el dinamisme de l'acció dels MSU sobre tot el territori. Però això també ha significat la pèrdua en alguns moments de la profunditat etnogràfica, fent perillar el focus de la recerca per l'ús d'aquesta visió lateral. El resultat final és un conjunt d'estudis de cas que reproduïxen les intencions de "l'etnografia multisituada" (Marcus, 2012) tant popular durant les primeres dècades del 2000. La producció final d'una mirada polièdrica té l'avantatge de poder "perseguir" un fenomen que al principi era esmunyedís i que, finalment, esclata de forma omnipresent al Poblenou. Al multiplicar els estudis de cas he pogut il·lustrar els abundants imaginaris existents sobre el Poblenou i descriure les seves pràctiques polítiques. El resultat final és la topografia de la pugna entre capital, polítics i veïns que han protagonitzat el conflicte contra el 22@.

13. La constitució antropològica del camp polític veïnal: fragmentació i particularismes de la cultura activista poblenovina

Des dels seus respectius esquemes, l'accionalisme d'Alain Touraine (2004), el constructivisme d'Alberto Melucci (1999) i el sistema-històric d'Immanuel Wallerstein (2008), els autors coincideixen en la importància del context històric com a peça fonamental per entendre els moviments socials. En el nostre cas, aquest fet pren una rellevància significativa perquè les relacions que es desenvolupen entre els actors dins d'un camp polític no són només heretades, sinó que es mantenen lligams històrics entrecreuats. Per exemple, les relacions polítiques que manté la Taula Eix Pere IV (TEPIV) amb l'Ajuntament, només es poden comprendre situant el seu sorgiment com a escissió de l'Associació de Veïns del Poblenou (AVPN). Així doncs, en aquest punt situarem històricament els dos MSU escollits per aproximar-nos al desenvolupament del 22@. Per qüestions d'escriptura, he decidit seguir una estratègia narrativa diferent per cada MSU: pel cas de la TEPIV aprofundirem en la constitució històrica a partir de la porta d'entrada i sortida històrica del Poblenou, el carrer Pere IV, mentre que per l'abordatge de l'AVPN partirem d'una revisió típicament cronològica. L'objectiu és situar d'aquesta manera el context de les seves accions, discursos i significats que veurem al llarg dels apartats.

La via d'entrada al barri: Pere IV, passatge major o eix bastard?

En les meves primeres aproximacions a la vida política veïnal del Poblenou, el carrer Pere IV prenia una centralitat fonamental. Sobre ell es dirigien els principals discursos envers la transformació de la zona, un conjunt de debats que incloïen veïns, entitats locals i actors institucionals. Entre aquests, destacaven dues figures predominants amb interlocució reconeguda per l'Ajuntament de Barcelona: la Taula Eix Pere IV, producte dels intents veïnals per revitalitzar el carrer del mateix nom, i l'Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou activa des de 1972. Ambdós discutien sobre les formes de modificar el "passatge major" (Sales, 2018) de Pere IV per tal que cosís un territori fragmentat mitjançant l'ús veïnal d'espais buits i l'establiment d'un nou teixit econòmic social i solidari. L'aterratge al Poblenou es va dur a terme de forma paral·lela al meu descobriment del carrer Pere IV i la demanda que venia donant-se des de feia gairebé un lustre, quan el 2014 un conjunt de veïns van iniciar una plataforma per situar la reurbanització del carrer en el centre del debat públic, esperant una resposta política que el convertís en un corredor cívic, patrimonial i de dinamització econòmica.

L'eix de Pere IV era la metàfora de la situació urbanística del Poblenou. Una via centenària que en període industrial havia vertebrat un territori plural, com hem vist en la contextualització de l'objecte d'estudi, però que ara restava escapçada a l'alçada de l'avinguda legítima, la Diagonal, i des-estructurada per les actuacions desunides i de gran volumetria del 22@. El mal no era només la desatenció administrativa, sinó la pròpia intervenció en alguns punts. La construcció de l'emmurallat Parc Central del Poblenou fracturava l'antiga carretera, impeding la continuïtat i identificació urbana entre barriades poblenovines com l'antic nucli de Trullàs i la Plata amb d'altres de més pròximes al Besòs. Dades demolidores com la d'un 38% dels locals buits (Menéndez, 2020), sumades a la nul·la vida urbana d'alguns trams per la poca presència de veïnat projectada pel 22@,

marcaven el caràcter inestable i fragmentari d'un carrer que abans havia tingut la capacitat de cohesionar el territori.

Pere IV també era l'analogia de la situació política del Poblenou: un camp disputat entre diferents actors que, davant la hipoteca del 22@ sobre la zona, competien per reformar o transformar el model imperant. La fisonomia de Pere IV combinava habitatge obrer, magatzems, tallers i grans factories i discorria per tots els barris del Poblenou esdevenint la única via física que els hi reconeixia una relació. L'objectiu que es constituís com un eix cívic i patrimonial té molt a veure amb l'estat de desenvolupament del 22@. El pla havia identificat algunes vies, com el carrer Llacuna on hi preveia un "eix" de gratacels. Però no tenia cap consideració per Pere IV, la que havia sigut l'artèria principal del barri, i el tractava fraccionadament a partir de plans urbanístics que actuaven de forma inconnexa illa a illa, exceptuant l'inèdit PERI Perú-Pere IV a l'extrem occidental de la via.

Il·lustració 28. Carrer de Pere IV des del seu naixement a la zona del Bogatell fins al seu final al barri del Besòs.
Font: Punt d'Informació Urbanística.

La inacció del pla 22@ des de l'esclat de la crisi havia generat el context polític necessari per a la introducció de crítiques urbanístiques presents, fins i tot, de forma tímida en l'esfera política municipal. Darrera de la capacitat projectiva de les entitats veïnals més institucionalitzades i col·laboracionistes amb l'administració, el projecte per revitalitzar l'eix Pere IV concentrava bona part de les queixes als efectes que el pla 22@ implicava pel veïnat en termes de poques oportunitats econòmiques, degradació de la vida urbana i desaparició de teixits tradicionals. Prèviament a la proposta veïnal, el PSC -amb el suport d'ICV- ja havia especulat sota el govern de CiU amb l'opció d'una actuació concreta a Pere IV. Per fer-ho, havien realitzat una moció a la comissió Hàbitat Urbà el novembre de 2011 per instar al govern a concretar un pla pel carrer. A diferència del motiu cívic i patrimonial proposat per l'organització veïnal, demandaven una transformació que tingués per leitmotiv les indústries culturals.

En aquell moment, la situació de la política urbana municipal era el reflex de les dinàmiques històriques entre socialistes i convergents. El model de ciutat de CiU patia la contradicció històrica entre la metròpolis de Maragall i l'autonomisme pujolista, fet que suposava que els conservadors no disposessin de cap model de ciutat propi més enllà de prosseguir amb un urbanisme de tall neoliberal amb l'excepció del rebuig d'aquells projectes que tinguessin massa ADN socialista, com el propi 22@. Finalment, el govern de CiU presentaria una proposta per reurbanitzar el carrer Pere IV al setembre de 2012, celebrant un any després una jornada per debatre i fer participar als veïns en el projecte de transformació. Els moviments veïnals impulsors de la revitalització (l'Associació de Veïns del Poblenou, la Coordinadora d'Entitats del Poblenou, l'Arxiu Històric del Poblenou i algunes associacions veïnals tocades per la via: com la del Maresme i la de Paraguai-

Perú) van participar de les diferents taules de treball i activitats per dialogar les propostes sobre el nou Pere IV en relació al patrimoni industrial, el tipus d'activitat econòmica i la mobilitat com a carrer o carretera.

La proposta convergent final va ser àmpliament criticada per les associacions locals al no reflectir les conclusions del procés participatiu. Això, sumat als retards en l'inici de la urbanització el 2014, va provocar que les entitats veïnals identifiquessin la necessitat d'un pla, o "taula", que vetllés per la dinamització cultural i econòmica de Pere IV. El 28 de maig de 2014 es constituïa la Taula Eix Pere IV (TEPIV) empesa per l'estructura veïnal existent. El seu objectiu era coordinar diferents accions al voltant de Pere IV amb la mirada final de reivindicar i millorar la vida social i econòmica del carrer i dels barris que irradiava. Tot i els vincles i el pes d'algunes entitats dins de la TEPIV, especialment de l'Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou (AVPN), la seva constitució es realitza en una assemblea oberta i, progressivament, presenta la seva pròpia agència distanciant-se de la vinculació i subordinació original a l'AVPN que li permetrien ser admesa al diàleg amb l'administració.

L'envergadura de l'objectiu de la TEPIV era monumental: Pere IV transcorre per 3.1 quilòmetres d'una geografia desigualment desenvolupada, tot i que repetitiva. Al llarg del seu recorregut es conjuguen zones altament intervingudes amb altres de poc tractades que manifesten diferents dinàmiques vinculades a un mateix locus urbà: la desindustrialització crònica, els impactes per la terciarització de forma aïllada i, en conjunt, una transformació poc dialogada amb l'entorn construït. Culturalment, Pere IV connecta diferents graus i formes d'identificació i adscripció a una expressió o altra de "poblenovisme": des del centre neuràlgic del barri (la Rambla del Poblenou) fins a zones perifèriques i limítrofes amb adscripció a altres barris com el Besós, Diagonal Mar o Provençals del Poblenou. Les problemàtiques també eren diverses en funció de la zona: els botellots al Bogatell degut al cúmul de discoteques del "Triangle Golfo" que aprofitaven els forats deixats per la indústria, eren diferents a les dinàmiques del barri de la Plata on un gran nombre d'hotels construïts amenaçava el seu caràcter i ritmes urbans tradicionals. L'afluència d'estudiants del disseny a la zona de Trullàs promovia una substitució del comerç local per la proliferació de bars i cafeteries selectes per l'avantguarda artística. Mentre que aquesta "gentrificació per capuccino" (Zukin, 2008) era encara inimaginable en el desert post-industrial del nou barri de Provençals del Poblenou, el qual restava completament abandonat pels serveis municipals enfonsant el valor (i els habitants) de la zona. Rescatar Pere IV i revivre'l com a columna de la coalició de barris poblenovins era una veritable proesa, però des de la TEPIV es considerava aquesta situació una oportunitat per canviar el paradigma 22@ i proposar una regeneració sota els arguments redistributius de l'economia social i solidària (EES) i l'atenció a iniciatives veïnals locals.

En aquesta estructura d'oportunitat política, la TEPIV es va convertir en un moviment social innovador que aglutinava ciutadania i cooperatives de treball per operar com una força *think tank* que proposava accions a nivell polític i d'intervenció seguint Pere IV com a espina dorsal del barri. El 2015, un moment àlgid de la seva activitat, van dur a terme un procés participatiu per fer participi a la ciutadania del futur del carrer. El resultat final van ser 1302 persones enquestades i la generació de tallers i grups de debat on van participar 111 persones al llarg del 2016. Les conclusions es concretarien en 20 propostes genèriques i múltiples propostes d'actuació concretes. Entre les més significatives, hi destaquen la revisió del catàleg de patrimoni industrial, la proposta d'una nova clau "22

coop” per incloure l’economia social i solidària com a ús al Poblenou i una millora de la mobilitat amb l’obertura de Pere IV al Parc Central per cohesionar la població i les activitats dels barris del Poblenou (Rosselló, 2018).

L’aspecte clau per materialitzar tots aquests canvis era la transformació de la planificació 22@ existent. Progressivament, la plataforma avançava cap a un nou paradigma, obtenint un caràcter propi i deixant de ser un moviment subsidiari d’altres. També assumia en primera persona una tasca de diàleg i pressió política a l’administració a partir de la comissió “Transformem22@” (T22@), nom que juga amb la interpretació sarcàstica de la clau urbanística del pla: les zones “22@ transformades” (22@T). Cal tenir en compte que l’organització de l’activitat de la TEPIV es composava per dos actors: (1) empresaris cooperativistes locals i (2) els activistes. Els primers tendien a tenir un paper secundari en termes polítics i de participació, mentre que els activistes s’agrupaven en la comissió “Transformem22@” en un treball d’estudi de la normativa del 22@. Els activistes serien capaços de generar un espai polític on s’analitzaven críticament els límits i impediments de la normativa per proposar alternatives de reforma i la derogació d’alguns aspectes. Els membres de la comissió eren un conjunt d’estudiants, titulars acadèmics, professionals de l’arquitectura i de la sociologia amb un nivell de comprensió tècnica elevada. Podien interpretar la normativa vigent en funció del nou paradigma que s’explorava, convertint-se en traductors de les afectacions per informar i activar de diferents formes al veïnat. La base de la seva activitat era la pressió política i conjugaven el seu marc de significació a partir de les conclusions que n’extreien del 22@ i de les seves propostes concretes per la superació del 22@. Entre les mesures concretes en destacaré quatre de principals vinculades a l’habitatge, l’economia i al patrimoni industrial per fer-nos una idea de la seva referència ideològica:

1. En termes d’habitatge proposen un equilibri entre sòl productiu i residencial a partir d’una major edificabilitat d’habitatge protegit i la protecció de la “casa-taller” típica del barri industrial.
2. En qüestió d’economia plantegen el seguiment del codi de bones pràctiques de la Xarxa d’Economia Social i Solidària (participació dels treballadors en l’empresa, equitat de gènere, consum de proximitat i responsabilitat empresarial).
3. Sobre el patrimoni industrial, manifesten la necessitat d’ampliar i actualitzar el catàleg de 2006, especialment en zones no transformades per protegir edificis i traçats històriques.

Aquest marc base de significació del moviment social es tradueix en diferents actuacions concretes sobre el territori. Un dels principals projectes de la TEPIV és la seva activitat a la fàbrica de Can Ricart, on no només en demanava la seva conservació patrimonial, sinó també l’activació immediata. Entenent el recinte com una “ròtula” per conjugar l’àmbit oriental i occidental de Pere IV (Rosselló, 2018). A Can Ricart tenien una de les seves bases d’operacions, el local municipal “el Perequartu”. L’espai s’utilitzava per tallers, conferències i, quotidianament, com a coworking per les empreses acollides a la TEPIV com a “cooperativa de segon grau”: una agrupació de cooperatives que té per objecte social la intercooperació i que pretenia contestar la noció d’aglomeració tecnològica al Poblenou amb una interpretació del concepte de clúster. Una de les activitats més importants era la dinamització de la placeta de Can Ricart a partir del “Traster de Can Ricart”, una zona de trobada i reafirmació veïnal sota l’argument d’un mercat d’intercanvi celebrat el primer diumenge de mes.

A partir del canvi polític que portaria a Barcelona en Comú al poder l’any 2015 va significar que els comuns deleguessin la dinamització de Pere IV a la TEPIV en diferents projectes més enllà de la seva presència a Can Ricart. Per un costat, (1) l’Ajuntament de Barcelona cediria en concessió la dinamització del Casal de Barri de Ca l’Isidret a la

TEPIV l'any 2017. Ubicat en una zona sensible que articulava Poblenou i Provençals amb el Besòs i el Maresme, el Casal de Barri s'alçava limitat per la frontera de la Gran Via i una extensió gairebé inacabable de solars. Els habitants d'aquell entorn construït durant els seixanta presentaven certes hostilitats envers al nou casal, que combinava habitatge protegit en els pisos superiors, i retreien especialment que aquell edifici de protecció del 22@ no s'hagués concedit a veïns del barri. Al clima de desconfiança crònica hi destacava l'oposició al projecte de la principal entitat de la zona: l'Associació de Veïns Paraguai-Perú. Es tractava d'una agrupació unipersonal liderada per un cridaner i poc diplomàtic home d'edat avançada que s'auto-reconeixia com a ambaixador de la zona.

En termes de gestió del Casal, la TEPIV organitzava activitats vinculades a l'ESS. A finals de 2018 van crear un Grup de Consum Ecològic al que m'incorporaria a proposta d'un dels seus activistes, també van activar una Biblioteca de les Coses on es podien llogar diferents objectes, organitzaven una ràdio veïnal: La Isidreta, i celebraven jornades de reparació d'objectes contra l'obsolescència programada amb entitats col·laboradores (com Rezero i la cooperativa Nusos). En les seves actuacions, la TEPIV mostrava un alt interès en la memòria històrica de Pere IV, fet pel qual s'havia recuperat el topònim de Ca l'Isidret pel casal: el desaparegut nom popular de la zona que provenia d'una antiga fàbrica tèxtil enderrocada per la construcció de la Gran Via. Tot i la recuperació del nom, entre el veïnat operava una dinàmica d'estatus social i no pas de reconeixement col·lectiu en una memòria comuna, com pretenia activar el nou casal. De fet, el criteri per l'atribució de l'estatus distingia en funció de la part de la Gran Via on es visqués: com més cap al Besòs i "lluny de Barcelona" menys prestigi i estatus es sostenia, i viceversa.

Un altre exemple dels projectes que reflectien el caràcter original per la dinamització de Pere IV era la rehabilitació del Passatge Trullàs al barri del mateix nom. Es tractava d'un passatge de titularitat pública utilitzat com a aparcament, i a partir de la iniciativa de la TEPIV conjunta amb l'Associació de Veïns de Bogatell rehabilitarien l'espai per fer-hi un jardinet gestionat per un grup motor de veïnes. En definitiva, les tasques de la TEPIV vinculaven l'acció dual de *think tank* i lobby polític veïnal amb l'activació de projectes concrets i la dinamització de les activitats empresarials dels seus socis cooperativistes. Alguns exemples són: el treball col·laboratiu que mantenien amb la Fàbrica (cooperativa per l'impuls i gestió de processos comunitaris); el suport per la instal·lació d'iniciatives com la cooperativa BiciClot a la fàbrica Can Picó del carrer Pere IV (una cooperativa de treball per la promoció de la bicicleta i la mobilitat sostenible); i l'empara a col·lectius artístics locals per a que aconseguissin la cessió temporal de les naus de Can Tiana.

En termes d'organització, la TEPIV comptava amb dues persones contractades (o alliberades) que es dividien les tasques més genèriques de coordinació i la gestió directa del casal de Ca l'Isidret. La bicefàlia entre un conjunt d'activistes i un altre d'empreses-cooperatives defineix l'estructura amb la que em topo a la meua integració a "la Taula" (com es coneixia popularment a la TEPIV). De fet, jo m'incorporo per l'interès en la construcció i debat del 22@ com a problema, però la quotidianitat no es guiava pel conflicte envers el pla sinó per la gestió burocràtica del gran paraigües que era la entitat. Els mateixos activistes que es queixaven als cooperativistes que eren ells qui assumien una sobrecàrrega en les tasques administratives que els impedia realitzar la seva pràctica política.

Per entendre per què la TEPIV és reconeguda com a interlocutor polític pel consistori cal tenir en compte els 3 motius que expliquen com i d'on obté el seu capital polític. En primer

lloc, (1) el context de fracàs del projecte 22@ enceta un clima favorable a la crítica. CiU no havia invertit ni un sol euro pel carrer durant el seu mandat, i es trobaven més preocupats per apagar el foc que havien encès a la Rambla del Poblenou per una regulació maratoniana de terrasses de bar que afavoria la massificació turística i impedia la funció històrica de sociabilitat veïnal de la via¹²⁵. En segon lloc, (2) el vessament d'activistes a l'Ajuntament l'any 2015 modifica, a priori, els criteris polítics demostrant un cert interès institucional inicial per explorar solucions innovadores que incloguin la participació ciutadana. Les eleccions al Poblenou impliquen un augment de la participació que afavoreix Barcelona en Comú i es tradueix en 7 consellers comuns al Consell de Districte (d'un total de 21) i un nou regidor del partit. Es tracta de l'arquitecte Josep Maria Montaner, pioner en la defensa del patrimoni industrial a la ciutat. Sota el "nou municipalisme", la TEPIV és valorada com un aliat pels valors de Barcelona en Comú i se l'identifica com un actiu sobre el territori, en gran part gràcies a la seva capacitat de mobilització i acció política com en el procés participatiu informal que realitzen a Pere IV. Així doncs, el nou equip de govern inclou i accepta alguns postulats fonamentals de la TEPIV i fa avançar la urbanització de Pere IV en diferents trams durant el 2017 i 2018¹²⁶, prometent un nou context polític i reconeixent la TEPIV com un òrgan amb legitimitat per la intervenció. En tercer i últim lloc, (3) un dels motius principals per l'obtenció de capital polític és el seu sorgiment en el marc de l'Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou. Aquestes connexions fan que no sigui reconeguda com un agent extern o radical, sinó que la fa hereva de les relacions institucionals que mantenia el seu MSU padrí.

El clima polític propens a la reforma, concentrat en els debats sobre Pere IV, emmascaraven en el seu si el malestar existent envers l'estat del barri arrel del pla 22@. Això s'acabaria traduint finalment en la creació de la "Comissió de Coordinació del 22@" formada pel Districte de Sant Martí, Ecologia Urbana i la fundació municipal Barcelona Institute of Technology (BIT). La comissió impulsaria el procés participatiu "Repensem el 22@" celebrat durant els anys 2017 i 2018, com hem vist, i finalitzat tres mesos abans de la meua arribada al camp: el 26 de maig de 2018. La comissió coordinadora havia creat, a la seva vegada, la "Comissió Ampliada" del 22@ per tal de realitzar el seguiment del procés participatiu i la implementació dels seus resultats. Seguint la lògica de la teoria smart city de moda en aquell moment, s'emprava la terminologia de la governabilitat neoliberal "quàdruple hèlix" per organitzar en el mateix nivell els diferents actors: representats administratiu, actors empresarials, ciutadania i universitats. A la pràctica, es comptava amb la participació principal de la TEPIV, l'AVPN i la FAVB com a interlocutors de l'àmbit veïnal, el 22@Network i Poblenou Urban District encarnaven l'àmbit empresarial i un conjunt d'universitats locals (la Universitat Politècnica de Catalunya, la Universitat Pompeu Fabra i la Universitat de Barcelona).

La TEPIV emergeix en un cicle de renovació del moviment veïnal marcat per l'impuls del 15M als barris i a les institucions que decauria al llarg de la dècada. El context a finals de 2018 era d'una intensitat menor en l'organització de l'activitat veïnal i el principal actor polític sorgit del 15M, l'Assemblea Social del Poblenou clau per la recuperació de l'ateneu popular La Flor de Maig, cessaria les seves activitats el 16 de desembre de 2014.

¹²⁵ Un error polític que seria corregit amb un procés participatiu liderat per l'AVPN (Fem Rambla).

¹²⁶ El mateix regidor reconeixia que no era habitual enllaçar fases al mateix temps com succeïa en la urbanització de Pere IV, ja que normalment s'iniciaven quan l'anterior finalitzava. La renovació de Pere IV també pot ser entesa com una forma per agilitzar la transformació d'aquelles zones més complicades del 22@, les més llunyanes al mar i al centre urbà (en conseqüència: menys interessants rendibles pel negoci immobiliari) i per les quals Pere IV era la única via d'accés simbòlic de la transformació.

Institucionalment, el conflicte també semblava transformar-se després del seu estat zombi des de 2008 fins a la data d'inici del Repensem el 22@, al 2017. Tot i els canvis, morts i naixements d'un teixit veïnal magmàtic, una entitat semblava mantenir-se de forma persistent, sent-li reconegut un paper estructural en la política local durant tot aquest període: l'Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou (AVPN).

Vells i nous moviments socials: camp, consistència i continuïtat en l'Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou

Per comprendre la construcció del conflicte del 22@ cal abordar el posicionament de l'entitat veïnal en actiu més longeva: l'AVPN. En el moment de la meua arribada al camp, les confrontacions envers el pla es produïen en una lògica de reunions i negociacions al voltant de la Comissió Ampliada. Sense una contextualització de cada actor, m'era difícil entendre cada acció i els seus significats. En la delimitació de l'objecte d'estudi ja hem considerat quin és el rol dual l'AVPN envers els principals conflictes del 22@: el PERI Llacuna (on desenvolupa un paper de negociador i interlocució veïnal) i el conflicte de Can Ricart (on no abandona l'acceptació crítica del pla, però presenta una oposició més directa als seus efectes confluint amb altres agrupacions existents i sorgides pel conflicte). A continuació, abordarem amb més concreció el desenvolupament històric tal i com hem fet en el cas de la TEPIV.

L'AVPN compta amb un recorregut molt més ampli que el de la TEPIV. Inicialment, es constitueix com a escissió legal de la clandestina Comissió de Barri formada per catòlics i comunistes (Andreu, 2014). El vessament d'activistes d'una entitat a l'altre és abundant i compta amb figures preponderants de l'activisme veïnal (com Josep Maira Huertas Claveria, periodista i cronista dels barris de Barcelona). L'entitat és fundada clandestinament a la Parròquia del Sagrat Cor de Jesús del carrer Pere IV, únic paraigües possible durant el franquisme. De fet, aquesta església en concret és un espai fèrtil pel teixit veïnal i esdevé el bressol de l'Associació de Veïns de la Maresma i de l'Associació de Veïns del Sudoest del Besòs.

El caràcter inicial de l'associació és similar al de la resta d'associacions de veïns de l'època, sorgides com un "moviment defensiu" (Alabart, 2010) de les perifèries per proposar un seguit de reivindicacions sobre les qüestions materials més bàsiques. En un període de fortes contradiccions urbanes arrel de polítiques urbanístiques agressives i noves necessitats socials no resoltes, es protesta contra l'escassetat de serveis d'un Poblenou que llavors quedava a les afores de Barcelona, tot i la seva proximitat física. A finals del franquisme el barri seguia sent servidor de la ciutat i rebia tot allò que aquesta no volia: des de les encara presents fàbriques, fins al Gasòmetre, la presó de Wad-Ras i la Protecció de Menors¹²⁷. A diferència dels MSU dels polígons d'habitatge dels anys seixanta i setanta, l'AVPN no requeria d'un treball per significar l'espai i convertir-lo en un "lloc" a partir de jornades esportives o la invenció d'actes culturals o socials. El Poblenou comptava amb l'existència d'una forta identitat vinculada a la seva condició històrica obrera i de barri industrial, així que l'acció cultural de l'entitat seria limitada, com el guarniment del passatge Cantí per Festa Major.

L'activitat principal de l'AVPN era política. Havia nascut per fer front a conflictes per la millora de l'asfaltat de carrers i com a coordinadora de les protestes contra les molèsties

¹²⁷ Aquesta dinàmica no feia més que seguir una tendència històrica iniciada per la instal·lació del cementiri i del llatzeret per atendre malalts de febres contagioses a finals de segle XVIII.

que l'activitat industrial produïa al veïnat. Per exemple, el pas de camions de gran tonatge i el victoriós “pols ràpid” contra els fums de cianur de Fertrat. La principal acció d'aquesta primera etapa d'alta activitat és una campanya per demandar la construcció d'un institut en els antics terrenys de la “Prote” (la Protecció de Menors). Aquesta protesta continuaria amb l'impuls d'un ateneu popular al local de l'antiga cooperativa de consum obrer La Flor de Maig tancada des de 1950.

La principal particularitat d'aquest primer moment de l'AVPN és la coordinació d'un moviment veïnal unit que no trobarem al llarg del treball de camp realitzat. Un gran nombre de veïnat s'adhereix majoritàriament a l'associació, esdevenint altament homogènia i presentant un fort grau de cohesió interna per la concordança entre estructura social i ideològica. Fins i tot, el moviment veïnal únic es construeix a partir d'objectius i mites fundacionals comuns, com la magnificació de la revolta contra el Pla de la Ribera (GTEEP, 2006). Però tot això canviarà a partir de les primeres eleccions democràtiques de 1979 que provoquen el vessament d'activistes a les institucions. Aquest fet transforma les dinàmiques dins del moviment veïnal i posa les bases per l'estat de divergència i heterogeneïtat del teixit associatiu poblenoví amb el que em topo al camp. Tot i que les primeres passes de l'Ajuntament democràtic vinguin acompanyades de la satisfacció d'algunes de les demandes de l'AVPN¹²⁸, els nous serveis socials i culturals municipals assimilen als membres actius de les associacions de veïns que passen a formar part d'ajuntaments i serveis territorials. Així, els grups són dissolts en els nous valors de les institucions democràtiques (Alberich, 2007). La literatura especialitzada (Ibarra i Tejerina, 1988; Benedicto, 2006; Alberich, 2016) detecta que les associacions de veïns viuen una forta davallada en la seva activitat com a conseqüència de la institucionalització des de les eleccions, produint-se un buidatge d'activistes i contingut. El moviment veïnal del Poblenou, abans unit, es disgrega en tendències sectàries i ideologitzades entre si, i entre aquests i l'administració local que s'hi relaciona (Tejerina, 2010; Tejero, 1991).

Aquest marc coincideix amb la remodelació dels JJOO, la qual marca l'inici de la veritable transformació urbana de la zona. És un context on les protestes es produeixen en un grau molt inferior al que ha transcendit d'altres períodes conflictius, com el Pla de la Ribera. El motiu principal de l'escassa mobilització¹²⁹, més enllà de les pràctiques ideològiques que em vist anteriorment en el govern de Pasqual Maragall, també es troba en els efectes de la nova situació de fragmentació veïnal. Els finals dels anys vuitanta comporten una diversificació del moviment veïnal en diferents grups alternatius, tot i que l'AVPN es manté com a nucli. En aquest període podem resumir l'activitat de l'AVPN en tres accions que ja hem vist: els debats sobre el futur del barri sota el nom “Poblenou, on vas?”; la gestió de les protestes (ràpidament sufocades) contra el Cinturó Litoral; i la campanya “Volem seguir vivint al Poblenou” que concentrava el temor per la falta d'equipaments i habitatge protegit dels plans que afecten l'àrea.

Així doncs, avançant en els noranta -i malgrat el retorn pendular dels activistes des de les institucions cap a l'associacionisme- es consolida la situació de fragmentació dels moviments socials del barri¹³⁰. El posicionament propositiu i de crítica continguda de

¹²⁸ Com la construcció de l'institut demandat el 1982, l'arribada del metro al 1977, la inauguració de l'Ateneu Popular La Flor de Maig el 1978, la compra de la fàbrica Can Felipa el 1978 i la rehabilitació de les platges el 1981.

¹²⁹ A part dels moviments ideològics i polítics vinculats als “aspectes subjectius de la renovació” que Maragall desplega per tal que els ciutadans “entenguin” la transformació segons el seu parer.

¹³⁰ Podem situar històricament aquest fenomen de fragmentació en territori poblenoví. Des del germen associatiu del barri, el cooperativisme, Dalmau (2015) identifica una “contradicció inherent” del moviment cooperatiu poblenoví (i català). Segons l'autor, la naturalesa fragmentària del cooperativisme preocupava als cooperadors més compromesos del segle XIX i

l'AVPN els situen en un rol d'entesa i pacte amb un Ajuntament, el qual no entenen sempre com a l'enemic. Això fa que rebin crítiques d'altres agrupacions veïnals que els hi atribueixin un rol de frontissa envers el barri i els objectius de l'administració. La valoració de les transformacions que continuen després dels JJOO ubica l'AVPN en una posició paradoxal: les intervencions contesten el declivi demogràfic, urbanístic i econòmic de la zona en expansió des de la deslocalització industrial dels setanta, però la majoria de canvis eren imposats (Clarós, 2016) i no existia un planejament integral ni ordenat que prenguéss en consideració la totalitat del barri. En algunes ocasions, l'AVPN s'enfrontava de forma decidida a l'Ajuntament, com en la revolta contra la instal·lació del sistema de zona blava d'aparcament el 1998 que acabaria amb la destrucció dels parquímetres, mentre que en d'altres actuava com a coordinadora per explorar vies de solució municipal i entesa que els permetien incidir en la política local. Per exemple, en l'elaboració d'un Pla d'Equipaments i el seu seguiment posterior en una comissió específica sorgida a partir del pacte derivat del conflicte pel PERI Llacuna, una posició d'acord que no tot el veïnat organitzat compartia, com la Coordinadora Contra el 22@.

En aquest període, l'AVPN es consolida com el principal interlocutor administratiu del barri, tot i que sorgeixen progressivament altres opcions associatives on abans només n'hi havia una. Es tracta d'un nou context (o camp) plural de l'organització veïnal susceptible a l'enfrontament i competència ideològica que aprofundirà en la fragmentació i atomització del teixit associatiu. En el nou panorama hi destaquen uns "novíssims moviments socials" (Juris, Pereira i Feixa, 2012) com a reacció del capitalisme internacional-informacional i de les protestes per una globalització alternativa. La nova composició plural i diversa del camp polític de l'organització veïnal presenta unes característiques molt diferents a l'anterior cohesió per l'acció única de l'associació de veïns.

En aquest context es desenvolupa l'actual activitat de l'AVPN, dividida en diferents vocalies que treballen múltiples temes envers una noció de barri del Poblenou àmplia i estratègica: urbanisme, sanitat, educació, mobilitat. Però també mostraven interès per accions concretes com el manteniment de la línia 4 del metro, la transformació de Glòries o acollint i realitzant projectes específics com el pla comunitari "Apropem-nos" i l'empara del "ConnectHort"¹³¹. Des d'aquesta mirada global, el 22@ seguia sent un tema central per l'AVPN tot i la inexistència d'un conflicte explícit. Lluny de desconèixer el pla, l'entitat ha agrupat diferents veïns reconvertits en experts avesats en el llenguatge i la normativa urbanística. Alguns d'ells es sumen al treball de la TEPIV en els seus inicis. Ara bé, la relació amb el pla 22@ de l'AVPN és complexa i no voldria simplificar la seva postura com una mera contradicció o cooptació municipal.

Seguint el seu talant negociador tradicional, l'entitat considerava críticament que el pla responia a algunes demandes històriques, com hem vist, i per això no s'hi oposa frontalment tot i participar de protestes per la transformació del carrer Llacuna i la protecció de Can Ricart¹³². Però, en termes ideològics, l'AVPN acceptava les bases de la narrativa legitimadora del pla 22@ (el Mite Manchesterià). És a dir, entenien que la requalificació de 22a a 22@ era una continuació amb la identitat productiva del barri, assumint el "vinclè històric" proposat per la narrativa entre el caràcter industrial del

XX i es manifestava en les iniciatives per unificar projectes arreu del territori. I també al Poblenou, on la "dialèctica entre dispersió i coordinació" per Dalmau (2015: 72) es tensava fins a la contradicció.

¹³¹ Projecte comunitari d'hort urbà que va guanyar la cessió temporal d'un solar en desús al carrer Doctor Trueta número 100, dins del marc municipal del Pla de Buïts.

¹³² Ja hem vist que l'AVPN celebrava el tractament unitari del barri, l'assimilació d'habitatges existents sobre sòl industrial i la creació de zones verdes, equipaments i la construcció de nou habitatge protegit.

Poblenou i el model productiu de ciutat del 22@. Una decisió complexa tenint en compte les àmplies mancances que la pròpia entitat criticava al mateix temps en termes de protecció patrimonial, participació ciutadana i la garantia de continuïtat per la petita indústria resistent a la zona.

“L'Associació de Veïns del Poblenou es va comprometre des del començament amb el concepte urbà del 22@ perquè el model de ciutat proposat era bo per diverses raons: en primer lloc, perquè impulsava la transformació d'un territori que des de feia massa anys estava urbanament i econòmicament estancat i degradant-se. En segon lloc, perquè ho feia des de la reformulació de l'ús eminentment productiu: impulsant nova activitat econòmica amb barreja d'usos i reequilibri del territori.” (Clarós, 2016: 90)

A mesura que m'introduïa al camp me n'adonava que el llarg recorregut del 22@ havia deixat una herència sobre les lluites passades al territori, atorgant diferents significats i representacions socials a l'AVPN. L'assumpció d'un rol negociador amb l'Ajuntament esdevé la principal característica que els actors associen a l'entitat en la genealogia del conflicte, generant desconfiances entorn seu. En els dos episodis històrics més destacables -el PERI Llacuna i la protesta per protegir Can Ricart de la unitat d'actuació 1 del PERI del Parc Central- es posa de manifest un repertori plural per part de l'AVPN. Per un costat, el pragmatisme en el PERI Llacuna a l'hora de pactar amb el consistori una rebaixa en l'altitud dels gratacels i una disminució dels afectats li suposa un alt cost polític. La postura s'interpreta internament com la via correctora més àgil, però és vista per la Coordinadora Contra el 22@ com una traïció. Com planteja en Joan Maria, membre fundador de l'AVPN:

“Va ser una decisió incòmoda perquè en l'acalorament de la lluita ens era més còmode dir no. Però l'Associació ja feia temps que tenia clar que el 22@ era el marc urbanístic més adequat per aconseguir que la transformació del barri anés acompanyada de les millores socials que necessita el Poblenou, la qual cosa no vol dir acceptar tot el que es faci amb el seu nom.” (Joan Maria Soler a Favà, 2018: 18)

L'expressió del seu compromís amb el pla també li va suposar alguns beneficis com a moviment social: la promesa municipal d'una millora de la informació i participació veïnal, i la seva inclusió en una nova comissió per la supervisió del pla d'equipaments. És a dir, l'associació es consolida en la interlocució i és recompensada amb una atenció institucional preponderant dins de la jerarquia local. Aquest fet tenyeix el significat que pren l'associació envers altres actors veïnals com l'Esquerra Independentista, els quals consideren l'AVPN com l'emissari veïnal principal per l'Ajuntament. Tanmateix, tals retrets s'han d'emmarcar en la disputa institucional replicada al barri per part de comuns i cupaires.

Per altre costat, el conflicte de Can Ricart ens mostra unes altres eines del repertori de l'entitat que trobarem en el treball de camp. Em refereixo a la seva capacitat de confluència. Tot i no oposar-se totalment a la transformació urbana del 22@, l'AVPN va ser capaç de traçar aliances dins del trencaclosques veïnal mostrant com, històricament, ha acceptat el rol d'ambaixador local proposat per l'administració. Can Ricart era un dels moments on pretenia exercir un rol de representació i frontissa entre el veïnat i el poder dins del nou context de fragmentació. Una situació no exempta de disputes per fer-se amb la legitimitat pel lideratge envers el nou context polític de l'associacionisme local, format per un conjunt de plataformes i uns “novíssims” moviments socials (Juris, Pereira i Feixa, 2012). El treball en xarxa amb altres actors és encara actiu dins de l'associació i resulta

fonamental per l'entesa del diàleg dins de la Comissió Ampliada del 22@, i en les derivades relacions bilaterals amb la TEPIV.

Dins del puzzle veïnal en el què es mou l'AVPN, m'he referit a les noves entitats veïnals amb les que competeix l'AVPN com una munió d'agrupacions i associacions que podríem resumir amb la categoria "plataforma". Segons la literatura (del Romero, 2014; Subirats, 2011), l'actuació d'aquestes plataformes és esporàdica, reactiva i acostumen a estar encapçalades per causes particulars ("salvem", "recuperem", "no a"). A diferència de l'AVPN, les plataformes rarament acaben amb un acord com a resolució del conflicte (Boira, 2003), sumant complexitat a les tasques d'equilibri polític de l'AVPN. En tot cas, a la meua arribada al camp l'AVPN renova el seu talant confluent i intenta relacionar-se i col·laborar amb aquest entorn, sovint sota l'objectiu de capitanejar-lo, ajudada pel reconeixement oficial de la nova administració afi i coincidint amb la seva postura llavors dialogant.

El mètode principal de l'AVPN utilitzat per la confluència era la participació d'un dels seus membres especialitzat en una temàtica que tractés la plataforma veïnal on es considerava que calia representació. Per exemple, la participació de membres de la vocalia d'urbanisme a Ens Plantem; la participació dels membres de la comissió d'educació a la Plataforma per l'Ensenyament Públic en col·laboració amb les Associacions de Famílies de les escoles del barri; o la implicació a les assemblees de la TEPIV, on hi tenien accés com a socis. L'AVPN havia teixit una xarxa amb la resta d'entitats del barri a partir d'un conjunt d'ambaixadors enviats en funció del seu interès i domini de la matèria que s'abordés.

Les primeres consideracions teòriques sobre les plataformes socials (com les de Della Porta i Kriesi, 1999; o les de Boira, 2003 a casa nostra) consideraven que es diferenciaven de les movilitzacions anteriors (com les de les associacions de veïns) perquè presentaven un treball temporal i aïllat a diferència de la tasca extensa, anticipacionista i continuada que s'havia donat fins al moment. Però seria poc fidel a la realitat social imaginar el camp polític veïnal del Poblenou com un conjunt d'entitats que sorgeixen només pel conflicte. Tot i la fragmentació i l'atomització, altres associacions com la TEPIV han aconseguit madurar i obtenir un caràcter tan estratègic, pragmàtic i propositiu com el de l'AVPN. Ni que sigui durant períodes limitats, fent entrar en crisi a l'AVPN no només per la competència per unes mateixes oportunitats polítiques (per exemple: una mateixa audiència), sinó pels perills reals de substitució. És a dir, per l'ambició i la capacitat de la nova entitat aspirant a l'hora d'organitzar i representar projectes polítics veïnals, tant actius com reactius.

El debilitament de l'AVPN en aquest context de pugna es fa més agut per (1) una falta de renovació continuada dels seus quadres i (2) per una nova onada d'institucionalització iniciada a les eleccions municipals de 2015 que li suma simpaties dins de l'administració, com el 1979, però li resta actius en el seu àmbit d'actuació més immediat: el barri i el veïnat. La mostra més clara és l'ascens d'alguns membres a càrrecs administratius, com les conselleries de districte. Cada districte té un ple format per un president, un regidor i un conjunt de consellers que representen la unitat política més immediata pel teixit associatiu del territori. Les eleccions de 2015 marquen l'ascens de simpatitzants i membres propis de l'entitat com a consellers. Per exemple, Marc Andreu, fill d'un històric militant de l'entitat (Manel Andreu), passaria a ocupar el càrrec de conseller tècnic. Carlota Falgueres, membre de l'AVPN, també ocuparia un rol com a consellera durant el primer mandat de Barcelona en Comú. Les eleccions de 2019 fan més evident l'existència

d'aquest ascensor institucional que connecta l'àmbit polític i veïnal. És un període marcat pel retorn d'activistes a l'associació i l'anada d'altres, com la Silvia Casorran, membre de la junta de l'AVPN escollida nova consellera del districte de Sant Martí.

En definitiva, la trajectòria longitudinal de l'AVPN i l'actuació espacial de la TEPIV envers el carrer de Pere IV ens han permès ubicar als dos agents principals del treball de camp. El seu paper com a representants veïnals dins de la Comissió Ampliada en el seguiment del 22@ em van fer interessar-me pel seu dia a dia com a mecanisme per introduir-me en un conflicte que perseguia i no trobava enlloc més. Havia arribat a pensar que havia desaparegut, però a mesura que descobria les diferents càrregues històriques i repertoris d'actuació de la TEPIV i l'AVPN començava a entendre les pugnes pels seus objectius. Existien marcs de significació diferenciats per cada agent en la protesta i, en conseqüència, formes disperses de legitimació: l'AVPN apel·lava al seu pes institucional i al seu caràcter històric, mentre que la TEPIV al·legava els seus mèrits en les actuacions per dinamitzar Pere IV i l'expertesa en la deconstrucció de la normativa que afectava al territori.

Vertebrats pel treball de camp, els següents capítols s'interessen per desgranar les diferents formes de relació de les entitats envers el conflicte, així com per aquells estudis de cas que ens permeten copsar la producció de l'espai al Poblenou amb el teló de fons del 22@. Per acabar, vull destacar que en aquest punt s'ha (1) situat el context polític inicial com un període obert on regnava el convenciment sobre la possibilitat del canvi polític liderat pels actors veïnals; (2) hem ubicat el camp veïnal on es desenvolupa l'acció, situant les seves característiques principals de fragmentació i pluralitat, així com els dos principals actors del moment en diferents graus d'estabilitat i consistència (l'AVPN i la TEPIV). També s'han començat a descriure les seves relacions i hem vist com existeixen espais "tancats" on es realitzen les disputes (comissions, reunions bilaterals i un conjunt de sessions del joc administratiu) a les que m'intento apropar i prendre-hi una posició per observar. Finalment, (3) s'han contextualitzat aquests actors per entendre com són històricament constituïts. Això els hi pressuposa una herència particular (o habitus polític) que influenciarà els seus actes i comprensions en l'acció col·lectiva i la pròpia diplomàcia barrial.

14. Marcs i marques dels moviments socials en el conflicte

Per Milton Santos (1990), entendre i estudiar l'espai "des de dins" significa copsar els diferents "marcs" ideològics i polítics que formen les bases de l'entorn urbà constituït conflictivament en un "camp de forces". Aquesta noció lefebvriana de "marc" que la geografia urbana ja contempla en el conflicte espacial, pot vincular-se a la "teoria dels marcs" en l'estudi dels MSU, copsant així com els teòrics d'un i altre corrent presenten punts de confluència útils pel nostre cas. De fet, des de la mirada teòrica dels processos polítics, Snow i Benford (et al. 1986) creuen que el "procés d'emmarcament" esdevé la forma més fàcil d'introduir l'anàlisi de la cultura dins dels models estructurals, tot i que per alguns autors aquests intents no superarien mai els biaixos estructuralistes (Goodwin i Jasper, 2004), ni el desinterès crònic de la literatura nord-americana per temes que no fossin l'elecció racional i el càlcul entre cost i benefici. L'anàlisi de la producció de l'espai "des de dins" (Santos, 1990), com permet l'etnografia, implica atendre les relacions dialèctiques que imperen entre els actors (antagònics i aliats) involucrats en tal producció. En el nostre cas, això es tradueix en l'entesa dels marcs interpretatius (enarborats en l'acció i la resistència col·lectiva) que han generat els dos MSU analitzats en relació al desenvolupament del 22@: l'AVPN i la TEPIV. Dit d'una altra manera, l'objectiu d'aquest punt és explorar el "marc de significació" que cada moviment veïnal realitza del 22@ de manera que ens serveixi d'esquema bàsic on ubicar i relativitzar les seves diferents accions en la trama del conflicte.

Per això, la millor forma d'explorar els significats de cada grup pel 22@ és partir de l'etnografia, tot explorant les característiques bàsiques de cada moviment associat al perfil dels seus membres, significats particulars i la seva estructura social. La manera d'aproximar-me a cada MSU va ser diferent, tot i que obtindria resultats similars. En primer lloc, en el cas de l'AVPN vaig decidir adreçar-m'hi sense porters, de manera formal. Intuïa que el seu rol històric mereixia aquesta petició i consideració explícita. En ple juliol de 2018, en Robert i en Guillem, president i ex-president de l'associació respectivament, em proposaven quedar a la terrassa del bar "El 58" de la Rambla del Poblenou. No era un local tradicional ni històric, m'explicaven, però l'il·lustrador francès Lapin així ho havia mal interpretat en el seu atlas il·lustrat del barri i els hi fei gràcia trobar-nos-hi. De seguida m'explicaven que cap d'ells era usuari regular dels locals de restauració de la Rambla, feia poc les seves terrasses havien sigut motiu d'una disputa veïnal mitjançant una coalició d'entitats coordinades en la plataforma "Fem Rambla". Els activistes m'explicaven que l'AVPN havia liderat la protesta, evidenciant la capacitat de coordinació i interrelació que sostenien. Mentre ens servien, ambdós confessaven que recordaven un temps on la Rambla havia sigut un lloc fonamental de trobada veïnal: el cor del Poblenou. Sorties a fer qualsevol encàrrec seguint la via amunt o avall, tot actualitzant novetats amb la resta del veïnat amb el que et trobaves. Però últimament evitaven aquell antic punt social. Si volies anar per feina sempre havia sigut millor fer servir el menys concorregut carrer Llacuna. Però ara, ni que no tinguessis pressa, la Rambla era difícilment transitable. Entre les parades obligatòries per no fer el lleig a ningú, i la turba de turistes que s'hi passejaven tot l'any, no demorar-se era tot un repte. Una vida urbana a la que calia sumar-hi una dificultat extra: les rotllanes ramblers, on els veïns s'aturaven en unes circumferències imperfectes que creaven embussos¹³³.

¹³³ L'escriptora Àfrica Ragel ha escrit exquisidament sobre aquest fenomen en forma de relat etnogràfic a la revista El Poblenou número 23 (2015).

A la terrassa del 58 la calor xafogosa era intensificada per una Rambla atapeïda, plena de gom a gom per una infinitat d'idiomes i un riu de turistes. En Guillem tenia l'amabilitat d'explicar-me la història del Poblenou. Remuntant-se als maresmes martinencs per arribar a l'actualitat, em deixava clara la petjada del capital industrial i l'acció obrera sobre el caràcter local. Finalitzaria el relat admetent que no li agradaven els antropòlegs per experiències anteriors com la defensa de Can Ricart, però tot i els meus temors a quedar exclòs del camp per aquesta animadversió, ambdós em van acollir amb els braços oberts al principal òrgan decisor de l'entitat: la Junta de l'AVPN. Es reunien de forma quinzenal al Casal de Barri del Poblenou, on l'entitat hi tenia un despatx. En una de les finestres onejava una bandera amb el logotip de l'associació que assenyalava als vianants la seva existència. En aquestes reunions, s'hi agrupaven majoritàriament veïns de la tercera edat que compartien un passat militant al Partit Socialista Unificat de Catalunya, i eventualment a Iniciativa per Catalunya Verds i Barcelona en Comú (BeC). Havien combinat la militància al partit amb l'activitat a l'AVPN, quan el barri i l'obrerisme combregaven en un únic escenari. Però aquesta unitat havia deixat pas a una nova realitat on l'entitat havia de convergir amb la resta de moviments socials locals per no quedar exclosa.

Per fer-ho, l'AVPN distribuïa les seves tasques en diferents "activistes especialistes" repartits en vocalies temàtiques. Els representants de cada àmbit realitzaven un seguiment de la qüestió, exercint d'ambaixadors de l'entitat tot assistint al dia a dia d'altres entitats del barri i als espais municipals (reunions, consells, comissions) corresponents. Per exemple, un membre de la junta s'encarregava d'estar al dia de les qüestions educatives relacionant-se amb l'actualitat de les associacions de famílies del barri i amb la Plataforma per l'Educació Pública del Poblenou. Un altre activista seguia el tema del turisme amb la plataforma Ens Plantem. I en Faustí, responsable d'urbanisme, mantenia diàlegs sobre el 22@, Glòries o la reforma del litoral poblenoví amb l'administració i altres entitats com la TEPIV. En definitiva, la Junta havia construït una malla que s'estirava sobre el teixit activista i administratiu dels diferents àmbits del camp polític del Poblenou, però que es recollia sobre la Junta on m'havien convidat.

En aquestes reunions el lideratge formal del president era respectat i reconegut per la resta de membres. Se li atribuïa la primera i última paraula sobre els temes tractats, i el seu poder era afirmat simbòlicament en un conjunt de reunions administratives. La visibilitat del seu rol era un fet performatiu en les intervencions a les juntes. Els temes que es tractaven en aquests consells veïnals eren diversos: des del seguiment al 22@ fins al suport a joves africans que malviuen en naus industrials, passant per les relacions tàctiques amb la resta d'associacions de veïns. Els membres de l'AVPN s'enorgullien de ser una entitat que treballava estratègicament i no haver-se convertit en una associació de veïns que tractés problemes menors com el mal estat de les voreres. Defensaven que sempre es pronunciaven envers el problema que afrontessin malgrat els mals de caps que això els hi generava entre el veïnat. L'AVPN es mullava, i sovint exigia el seu reconeixement com a entitat en cap del teixit veïnal per una qüestió de legitimitat històrica. Eren "l'associació de veïns" i, com a tal, els pertocava el rol director que havien sostingut amb el pas del temps. Tot i els exemples del seu paper clau en algunes victòries veïnals històriques com la conservació de les factories de Can Felipa o Can Ricart, la realitat era vivien un moment d'estancament. En Robert intentaria fer-hi front amb un rejuveniment organitzatiu, ja que l'entitat es composava per un grup de 10 persones als vols de la tercera edat que feia dècades que hi participava i que mantenia un contacte més o menys directe amb els quadres de Barcelona en Comú. Alguns d'ells formarien part de l'equip de govern del Districte de Sant Martí.

D'altra banda, la meua entrada a la TEPIV va ser menys ortodoxa. Durant les primeres setmanes vaig dedicar-me a freqüentar aquelles institucions que creia que podrien ser més simbòliques (com el Centre Moral del Poblenou o el Mercat de la Unió). Aquest recorregut també incloïa les dues principals llibreries: la històrica Etcètera i la nouvinguda Nollegiu. Llavors ignorava que estaven enfrontades entre sí i que un sector crític del veïnat rebutjava la Nollegiu pel treball de comunicació que havia realitzat el seu propietari pel PSC. M'havia fet amic de l'Adela, una llibretera d'accent salat, després d'una colla d'encàrrecs i recomanacions. Al saber de la meua activitat va lligar caps i considerar que havia de conèixer a l'Eugènia, una veïna il·lustrada que "ho sabia tot sobre el barri". Era una diplomada en sociologia que vivia als edificis de Can Ricart des que havia nascut, com els seus pares. En aquell pis amb vistes al sosté de la factoria hi guardava una bona colla de documents comercials i oficials sobre les promocions immobiliàries que havien afectat la zona. Amb aquell material era fàcil realitzar una arqueologia del 22@, tot un veritable arxiu que indicava una qualitat endèmica dels poblenovins: acostumaven a ser historiadors en potència. A part de proveir-me de significats, l'Eugènia em guiaria en diferents rutes pel barri amb el seu caràcter tafaer, com el Traster de Can Ricart.

El primer diumenge de mes, la placeta de Can Ricart es reconvertia en un mercat d'intercanvi de joguines, un espai d'activitats familiars i música en viu. Tot organitzat i protagonitzat per la Taula Eix Pere IV (TEPIV). L'Eugènia em va presentar a l'Àngel, un jove de 23 anys estudiant d'arquitectura que servia en una de les barres. Enfeinat servint begudes, em proposaria trobar-nos un altre dia a la sala que hi havia al darrere (el Perequartu) per parlar sobre el 22@. Abans, però, m'havia donat la benvinguda a "Palo Bajo", un joc de paraules que comparava el mercat exclusiu que es celebrava al recinte fabril gestionat per en Javier Mariscal (el dibuixant del Cobi) i aquella trobada veïnal. Des de llavors començaria un autèntic ritual de pas per introduir-me a "la Taula". M'oferiria per participar a qualsevol activitat, com el mateix Traster, a en Lluç, la persona alliberada i encarregada de gestionar els afers administratius de la TEPIV. Però també a l'Àngel, membre de la comissió Transformem el 22@ (T22@) de la TEPIV: l'única branca associativa del barri que es concentrava íntegrament a la reflexió i crítica del pla 18 anys després. Integrar-me en aquesta comissió implicava seguir l'activitat i el dia a dia de la TEPIV, descobrint les complexitats d'una entitat cooperativa de segon grau i de l'associacionisme local, prevenint-me d'una mirada reduccionista sobre el pla i la seva resposta política veïnal. Deu activistes, un nombre similar al de l'AVPN, composaven regularment el dia a dia de la TEPIV que s'organitzava en reunions gestores setmanals i assemblees mensuals on es treballava el dia a dia de l'entitat en termes institucionals. El perfil dels participants era molt més jove que el de l'AVPN, el barem anava dels 23 als 50 anys.

A les assemblees gestores es tractaven temes de gestió immediata vinculats a l'administració diària d'espais comunitaris i patrimonials, com el centre cívic de Ca l'Isidret o la Sala Perequartu. Mentre que en les assemblees mensuals es posaven en comú el treball de les diferents comissions, entre les que destacaven les dues principals: la vinculada a l'impuls de l'Economia Social i Solidària i la ja presentada T22@. Aquesta dualitat fonamental es reproduïa arreu de la estructura social, dividida entre empreses cooperativistes i activistes. La complexitat del dia a dia provocava que els aspectes que es podrien considerar de gestió es vessessin a la gran assemblea fins al punt que els activistes ho consideraven problemàtic per poder concentrar-se únicament en tasques de militància contra el 22@. Com en el cas de l'AVPN, el treball en xarxa també era una de les banderes de l'entitat que es relacionava amb múltiples cooperatives, tot i que la seva participació en

el dia a dia era minoritària. Entre les més actives hi constaven: l'Associació per a l'Acompanyament al Final de la Vida Hospice; la cooperativa d'artesans Macus i Larre, un grup d'investigació urbana feminista. La relació amb la resta d'entitats del teixit associatiu poblenoví acostumava a ser conduïdes per l'Àngel. Com a activista en múltiples fronts i estudiant d'arquitectura, compaginava tasques per respondre a les necessitats que l'entitat tenia per dinamitzar Pere IV (com trobar locals disponibles), i la crítica i revisió urbanística de la comissió T22@. L'informant s'havia convertit en tot un literat del pla 22@ que podia competir amb els experts de la comissió d'urbanisme de l'AVPN i, fins i tot, rebatre en xifres i normativa la representació de l'espai municipal. Un fet que el convertia en tot un "súper-activista" pel seu coneixement, però també per la seva presència múltiple a les organitzacions i conflictes de la zona. El seu carisma, íntimament lligat a la seva àgil oratòria, l'havien convertit en la cara visible de la TEPIV i en un referent conegut tant per la política local com per la resta de MSU.

L'AVPN i al TEPIV es disputaven llavors la capacitat de significar políticament els efectes que el pla 22@ havia tingut al barri. Ho feien des de vies principalment administratives (reunions bilaterals amb l'AVPN, l'Ajuntament i la Comissió Ampliada del 22@), debatent sobre els resultats del Repensem el 22@ en un context d'estancament per part dels dos MSU en termes de creixement en nombre de participants del moviment i en l'expansió del seu discurs. Tot i la seva competència, els dos moviments s'havien convertit en els interlocutors d'un teixit associatiu divers al que cal incloure: (1) la plataforma Ens Plantem, (2) les múltiples associacions veïnals de la resta d'associacions del Poblenou (Bac de Roda, Bogatell, Paraguai-Perú i Gran Via-Espronceda) i (3) els diferents col·lectius de l'Esquerra Independentista agrupats al Casal Octubre. Des de les dues entitats, tenia accés a les valoracions i enuncisats que es mantenien del 22@ i, tot i que generalment presentaven similituds, també compartien profundes contradiccions. En concret, una d'irreconciliable: el marc de significació del 22@ per la TEPIV el definia com un clar fracàs, mentre que l'AVPN tenia una posició més moderada. Observem en primer lloc el diagnòstic de la TEPIV que atribuïa el fracàs del pla a una escassa transformació urbana del 22@ (segons els seus càlculs menor del 20%), en l'atracció minoritària d'empreses tecnològiques, els efectes sobre el preu del sòl i l'expulsió del veïnat i l'abandonament de grans àrees urbanes afectades que havia afavorit l'especulació de propietaris i fons d'inversió que esperaven el millor moment per mercadejar amb el solar en qüestió.

L'esquema interpretatiu que la comissió T22@ havia construït entorn el 22@ partia de l'anàlisi de dades sobre els resultats de la implementació del pla que incloïa els usos dels espais, la situació de percentatges del desenvolupament urbà i càlculs sobre els futurs usuaris de l'espai construït. D'aquest diagnòstic científic n'extreien múltiples conclusions que connectaven alguns fenòmens existents al barri amb el pla 22@. Per exemple, identificaven que el pla havia intensificat la fragmentació urbana i criticaven que el mètode per crear una nova indústria digital es basés en el creixement urbà exponencial, l'actuació de grans capitals i la destrucció del teixit local. Per això, conclouien que el model no s'ajustava a les necessitats del veïnat, sinó a les que l'economia mantenia en altres escales. Per ells, el 22@ havia "activat" alguns sectors del Poblenou a costa de la pèrdua de teixit social, patrimonial i productiu existent, fet que il·lustraven amb l'expulsió de veïnat i dels tallers industrials. En aquest marc analític, la TEPIV debatia els fonaments del discurs oficial. Un dels exemples principals era la posada en dubte de l'èxit de la implementació del Pla Cerdà com relatava l'administració i els promotors immobiliaris. Si bé era cert que la trama ortogonal es consolidava al Poblenou gràcies al 22@, també "minimitzava" els teixits històrics tradicionals. Així doncs, els informants consideraven incompleta la

promesa municipal d'una ciutat compacta al Poblenou mitjançant el 22@ com a cavall de Troia del model de Cerdà donada l'alta discontinuïtat urbana produïda i l'escassa vida urbana introduïda més enllà dels horaris d'oficina. L'emmarcament de la TEPIV també incloïa una vessant històrica sobre els alts i baixos de la lluita veïnal contra el 22@. Reconeixien que inicialment la contestació havia sigut moderada. Atribuïen a l'AVPN una dilució de les seves reivindicacions inicials que havien aïllat la resposta liderada per l'Esquerra Independentista del barri sota la forma de "Coordinadora contra el 22@", tot i que aquesta postura aconseguiria algunes concessions considerades menors (com la conservació de certes peces patrimonials i la contractació d'una persona per resoldre els dubtes referents al 22@). Històricament, el pla era significat per la TEPIV com una peça ideològica elitista que provenia dels emprenedors anys noranta. Un dels exemples més greus pels activistes era la possibilitat que dins de l'àmbit 22@ el patrimoni industrial fos privatitzat en lofts de luxe com havia succeït amb el Passatge del Sucre, una antiga fàbrica de licors acostumaven a posar d'exemple en diferents jornades al veïnat com a edifici exclusiu.

Globalment, pels activistes de la TEPIV el pla no obria oportunitats pels veïns del barri, tampoc en termes laborals, ja que defensaven que la majoria de joves, com a molt, arribaven a ser els "cambres i escombriaires del 22@" i no experts tecnòlegs. En el seu relat, però, defensaven que existia una "oportunitat" política històrica fruit del Repensem el 22@: modificar el pla i defensar aquells elements realment exitosos (la supervivència del teixit productiu industrial tot i la censura del 22@ i la permanència d'habitatge residencial afectat). En definitiva, "la Taula" era una fórmula per contrarestar el pla 22@. El fet mateix de dinamitzar l'eix Pere IV era interpretat com una forma de resistència a una transformació històrica que s'expressava en el 22@, però que també vinculaven a altres plans anteriors. Per acabar la introducció a la TEPIV cal tenir en compte el grau d'expertesa dels membres de la comissió T22@: l'Alba era professora d'universitat experta en història de l'arquitectura i urbanisme, la Susana era doctora en arquitectura, l'Àngel estudiant d'arquitectura i l'Armand, doctor en sociologia.

A diferència de la crítica frontal de la TEPIV, l'AVPN sostenia una posició més complexa. En els seus diferents matisos no negaven la naturalesa del pla integralment però si alguns dels seus aspectes. Aquest posicionament menys nítid encaixava amb el que la literatura i els informants indicaven sobre el rol passat de l'entitat durant la reformulació del PERI Llacuna o la moderada contestació inicial del pla (Marrero, 2008; Boixader, 2005). El diagnòstic que l'AVPN realitzava per "emmarcar" el 22@ dins de la seva ideologia com a MSU atribuïa un conjunt de pegues superables al pla, en comptes dels problemes irreconciliables de la TEPIV. La seva postura era més partidària de la reforma que de la transformació total. Les discrepàncies entre ambdues entitats es donaven en aspectes tant fonamentals com l'acceptació de l'argot i l'imaginari de la reforma urbana. De fet, l'AVPN havia arribat a assumir les bases del Mite Manchesterià al proclamar que el 22@ re-connectava el passat industrial amb el futur productiu del Poblenou: "la innovació tecnològica industrial no va quedar aparcada al Poblenou del segle XX sinó que despunta tal vegada més que mai en el nou paradigma 22@" (El Poblenou, 2018a: 13).

"El Poblenou ha acollit en la seva jove història les tres revolucions industrials des del vapor, el ferrocarril, el gas i la siderúrgia, fins a la cultura fabril del segle passat amb les revoltes obreres, els ateneus i cooperatives populars i el progrés científic i tècnic de l'automoció, l'electrònica i l'actual reconversió industrial de la digitalització i internet en l'anomenat districte 22@." (Clarós, 2017: 10)

D'aquí prové la major diferència entre ambdues entitats: mentre la TEPIV retreia al pla que reproduís el “caràcter servidor” del barri envers als interessos de Barcelona, l'AVPN es mostrava menys dubtosa a l'hora d'incorporar aspectes fonamentals de la narrativa oficial. La postura de l'AVPN, més explícita en períodes on la protesta ha sigut temperada, es construïa per l'assenyalament d'aspectes negatius però també el reconeixement d'algunes fites aconseguïdes: el reconeixement d'habitatge existent, la construcció d'habitatge protegit i una normativa global per tot el Poblenou. Però la principal virtut del 22@ per l'AVPN havia sigut evitar la construcció d'habitatge privat. Després de transformacions amb un fort caràcter residencial com les de la Vila Olímpica i Diagonal Mar, l'AVPN estava obsessionada en no permetre més habitatge de lliure mercat. Les traumàtiques transformacions dels pre i post-olímpiques s'havien experimentat com un atac directe al caràcter obrer de la població que estava sent substituïda, però també a la tradicional baixa densitat del barri industrial que determinava uns ritmes calmats de la vida urbana local. La lluita històrica per limitar el nombre d'habitatges i garantir que els pocs construïts (una relació del 10% d'habitatge pel 90% d'oficines) fossin protegits era interpretat com una forma de no alterar el caràcter històric del Poblenou. Com que la normativa garantia aquest fet, per l'AVPN era més fàcil interpretar el 22@ tal i com ho feia el Mite Manchesterià: com una mesura per mantenir la naturalesa productiva del barri, ara amb les noves tecnologies. El 22@ construïa zones de treball al barri com havia succeït tradicionalment, evitant que es desfigurés de forma elitista com havia succeït al litoral.

En definitiva, la complexitat del posicionament de l'AVPN evolucionava des de la crítica a l'acceptació de diferents paradigmes del pla en funció de la distribució de forces del camp polític i les oportunitats existents. Aquesta dinàmica ha quedat patent en diferents escenes històriques que condicionen el sentit polític que les organitzacions veïnals atribueixen a l'AVPN. Pel què ens interessa aquí, les més crítiques com la TEPIV es mostren sovint receloses de la seva ambigüïtat. Els retrets realitzats a l'AVPN pel seu suposat pactisme es consideraven la font de l'estancament que vivia l'entitat, però la postura més radical de la TEPIV també trobava limitacions a l'hora d'expandir-se i créixer com a moviment veïnal. Així doncs, existia una dialèctica contradictòria entre si, però que oferia a ambdós MSU la potencialitat de complementar-se i avançar.

La contradicció inherent i l'ocupació mútua

Fins ara hem copsat la naturalesa de cada associació però, a continuació, seguirem una òptica més comparativa per distingir la relació i el contacte entre cada agrupació i els seus marcs de significació del 22@. L'eina fonamental per copsar la postura de cada moviment veïnal és partir d'una escala que es desplaça des de la transformació del pla defensada per la TEPIV fins al reformisme de l'AVPN. D'aquesta gradació se'n deriven diferents propostes que cada MSU realitza per la modificació (transformació o reforma) del pla urbanístic. També observarem que malgrat el tancament de files realitzat per cada col·lectiu envers l'altre, dins del mateix existeixen diferents graus de pluralitat i divergència en la forma de construir el seu posicionament en relació al pla 22@. Analitzarem aquest fenomen des d'una qüestió de “funcionament intern”, especialment en el cas de l'AVPN. Així doncs, (1) afrontarem primer la dialèctica entre reformisme i transformació de cada moviment per acabar copsant (2) l'acció específica en una forma o altra de “solucionisme” i (3) les divergències dins de les organitzacions.

En primer lloc, les opinions sobre els efectes, l'atribució de responsabilitats o l'anàlisi de l'oportunitat política davant de la situació establerta en relació al 22@ dibuixava a cada entitat dos horitzons d'acció ubicats entre la transformació i el reformisme. Tota problemàtica subsumida en la relació entre la TEPIV i l'AVPN té la seva base en aquesta qüestió ideològica. Cal insistir en els marcs de cada entitat per identificar tal diferència: la TEPIV mantenia una proposta que renunciava al leimotiv tecnològic de la reforma urbana, discutia la toponímia del pla per associar-li un significat deshumanitzador i demandava tot el poder decisor pel veïnat. Poblenou era imaginat com l'única reserva de sòl disponible al centre de Barcelona i el model per desenvolupar-lo havia de partir del veïnat i no dels actors de la ciutat emprenedora. Es diagnosticava que el pla havia incrementat l'expulsió d'activitat productiva, la turísticació i la substitució social, i es considerava necessari transformar el model per recosir socialment i urbanística el Poblenou amb un nou paradigma. Per tal fet, es demandava un anàlisi i estudi dels sectors 22@ en relació a les necessitats del Poblenou i de la modificació del pla, superant la planificació illa a illa i recuperant les necessitats locals i les característiques del teixit històric. Aquesta postura transformadora s'havia traduït en un decàleg específic per transformar el pla¹³⁴ que podem resumir en la següent cita:

“Ara que acaben els processos de participació endegats per l'Ajuntament, el camí que ha de seguir el pla 22@ és la seva transformació. Està en les nostres mans decidir si deixarem enrere l'actual model del 22@ i quin és el futur del barri que volem construir plegades. (...) No es tracta per tant de cap lluita puntual, sinó de recollir col·lectivament les bases del model de ciutat que durant anys hem estat reclamant els moviments socials i veïnals del Poblenou i d'arreu de Barcelona. Les veïnes estem carregades de propostes i ara és el moment de posar-les en la pràctica.” (Taula Eix Pere IV, 2017: s.p.)

La proposta de la TEPIV mantenia punts en comú essencials amb l'AVPN, com assegurar un parc d'habitatge completament públic, evitar la proliferació d'establiments hotelers, dinamitzar Pere IV i la producció d'espais comunitaris i de relació. Però la defensa oberta d'una transformació integral del pla i les accions per fagocitar la protesta al barri que realitzava la TEPIV no eren reconegudes per l'AVPN. Per aquesta última, la seva proposta passava per aportar solucions que reparessin els efectes del pla sense esmenar-ne la seva totalitat sempre i cenyint-se a les possibilitats polítiques del consistori. Des d'aquest “solucionisme reformista” l'objectiu de l'AVPN era activar solucions -més que conflictes- sempre que fos possible, realitzant una crítica a la normativa centrant-se en la correcció i desestimant la derogació del pla com feia la TEPIV. Segons ells, no eren possibilistes, simplement no eren “impossibilistes”.

Aquesta diferència entre la reforma i la transformació del 22@ entre la TEPIV i l'AVPN és la “contradicció inherent” que determina l'origen de la seva relació dialèctica. Per a que tal dialèctica es produís, la TEPIV havia d'acceptar el diàleg polític que l'administració proposava i del que participava l'AVPN, prenent part del posicionament propositiu que marcava el “solucionisme” de l'AVPN. Així doncs, la TEPIV acceptaria l'existència d'un camp polític i s'avindria a fer propostes al consistori però no s'integraria exclusivament al

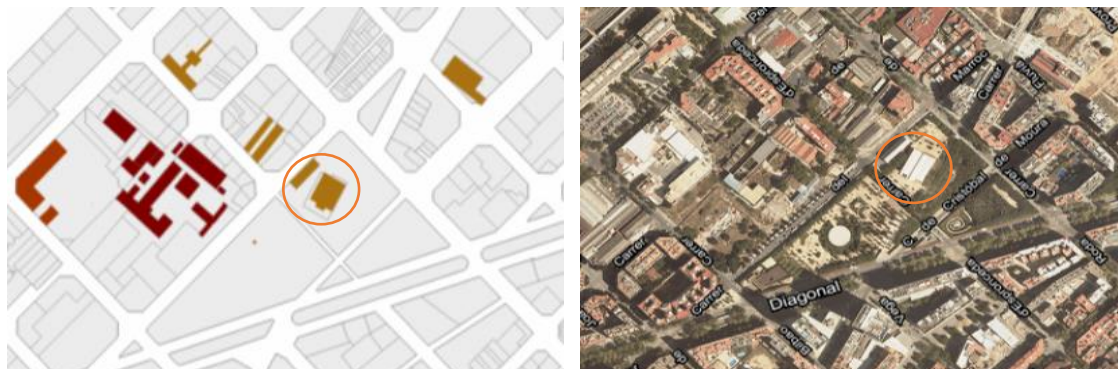
¹³⁴ (1) Re-equilibrar usos dedicant més percentatge a ús residencial protegit i cooperatiu; (2) canvi de nomenclatura i simbologia; (3) conservar l'habitatge afectat fora dels fronts consolidats; (4) incentivar nous usos com l'activitat de comerç, els tallers i empreses de l'ESS; (5) protegir el patrimoni contemplant teixits tradicionals i revisant les àrees on el plantejament no s'ha desenvolupat; (6) procurar una mobilitat i edificació sostenibles; (7) ús i activació d'espais buits i desocupats; (8) revisar la densitat per mantenir la qualitat de barri; (9) assegurar la continuïtat urbana i cuidar les transicions i els nuclis històrics del Poblenou; (10) garantir la gestió col·lectiva del pla a partir d'un model clar de transparència, processos participatius i una redacció amb presència del veïnat.

solucionisme -no pretendria esquivar el conflicte ni mantenir una preocupació per la prevenció de problemes per l'administració- sinó que mantindria el seu propi programa. Políticament, aquest fet minvava la seva capacitat d'incidència i disminuïa el grau d'acceptació administrativa de les seves propostes. En canvi, el "solucionisme reformista" de l'AVPN tenia per objectiu aconseguir canvis ràpids i acostumava a ser ben valorat pels representants municipals, tot i que el preu era reduir en profunditat i ambició. Tal solucionisme atribuïa un rol facilitador a l'AVPN. Davant d'una problemàtica determinada amb la que topés l'administració, podia comptar amb el treball de l'AVPN per explorar formes exitoses d'intervenir localment. A canvi, l'organització aconseguia concessions polítiques d'acord a la perspectiva sobre la qüestió que es tractés. Aquesta dinàmica comportava una preocupació de l'AVPN pels interessos municipals al barri, sobretot des de l'ascens al poder de BeC. L'exemple més clar és el marc de referència que trobem en el seu posicionament envers el 22@: l'associació sovint tenia en consideració que una part dels problemes del barri no eren de competència municipal i no es considerava el 22@ com un enemic, sinó com una "eina". Aquesta situació li ofereix un marge més elegant al consistori en la mesura que ja no és el responsable d'una pla urbanística perjudicial per la vida veïnal com argumentava la TEPIV, sinó que tenia entre mans un instrument per la seva millora. Això és, "solucions".

"Tot i que és cert que una part dels problemes que viu el barri del Poblenou no són estrictament de competència municipal o que tenen una complexitat que va més enllà d'un mandat, el Districte té l'obligació d'afrontar-los. Tota la ciutat pateix un greu problema d'accés a l'habitatge, però el Poblenou forma part dels barris que el veuen agreujat per la gentrificació i la pressió turística. Cal construir més habitatge social i sobretot de lloguer. El desenvolupament del 22@ és una de les eines més importants, però és necessari impulsar-lo definitivament amb lideratge públic i polítiques actives que aturin el procés de substitució de la gent del barri." (El Poblenou, 2019: 3)

El "solucionisme" també ens il·lustra el joc polític existent entre les agrupacions veïnals i l'administració. Ens presenta una governabilitat basada en la tensió dels moviments veïnals per intentar incidir en l'acció política. Històricament, l'AVPN havia acceptat aquest rol de "sherpa" local de l'administració per les possibilitats polítiques que li oferia a l'hora de consolidar-se en un paper institucional. La consagració de la seva posició com a interlocutor coincideix amb un estatus minvant davant la resta de MSU poblenovins en termes de participació i simpatia. El vicepresident Guillem m'havia explicat aquesta dinàmica a partir de diverses anècdotes. Una d'elles¹³⁵ de finals dels noranta té a veure amb l'avançament del Parc Central i la destrucció que generada per la reforma urbana al xoc de Pere IV amb la Diagonal. Es tractava d'un tram especialment sensible per l'articulació del Poblenou pels extrems de Pere IV. Davant d'aquestes accions, en Guillem i l'AVPN tenien clar el què s'havia de fer: salvar com fos les naus de l'Oliva Artès, una fàbrica històrica al barri que havia sigut col·lectivitzada per produir municions durant la Guerra Civil i cooperativitzada durant els anys setanta pels propis treballadors davant les incompetències de la propietat. Les naus tenien un alt valor urbanístic que els tècnics no havien valorat, ja que permetien estructurar mínimament aquell nou cràter generat pels enderrocs.

¹³⁵ La qual es pot trobar molt més ben explicada per ell mateix (Clarós, 2016).

Il·lustració 29. Can Ricart en roig i el triangle del Parc Central amb l'Oliva Artés en taronja. Font: PIU (2021).

La “solució” de l’AVPN arribaria al despatx de l’arquitecte en cap de l’Ajuntament d’aquell moment, en Josep Antoni Acebillo. En Guillem relatava com recordava el moment amb espant, la figura de l’arquitecte en cap era temuda a la ciutat en un moment on els diàlegs amb la “Casa Gran” eren complicats i poc freqüents. L’activista compartiria la seva idea amb el tecnòcrata: dues grans naus desonades i condemnades a l’enderroc tenien la virtut de mantenir la forma del carrer Marroc i deixaven intuir per on havia passat Pere IV. Lluny dels retrets d’intrusisme a esperar, Acebillo lloaria el coneixement local compartit i sol·licitava a en Guillem que compartís qualsevol idea similar. Així doncs, sense l’acció de l’AVPN l’Oliva Artés no s’hagués conservat. Pels informants aquest era un dels antecedents de la postura correctora que suposava el solucionisme de l’AVPN. Els activistes havien trobat en la tècnica i el coneixement local una forma d’incidir inicialment vetada. El raonament tècnic urbanístic s’interpretaria els faria adoptar un nou rol de batalla lògica als despatxos on es movien, alhora, promotors i empreses.

La TEPIV també pretenia accedir al diàleg institucional afrontant un conjunt de contradiccions que l’AVPN tenia superades. Desconfiaven de l’Ajuntament i temien que el rol dialogant que s’hi mantenia legitimés una intervenció injusta a la zona. Els informants de la TEPIV dubtaven sobre si les seves aspiracions transformadores es dissoldrien a l’adoptar una postura pragmàtica. Això succeïa durant la valoració de la seva participació en els diàlegs municipals durant l’octubre de 2018. L’Àngel m’explicava que el caràcter pragmàtic que havien de tenir les reunions amb el consistori podia comportar algunes petites victòries directes, però a la llarg també podia ser contradictori amb les aspiracions per abolir el 22@. A vegades tenien dubtes sobre quins eren els beneficis reals que es podien obtenir. Potser podien protegir alguns elements arribant a nous acords, sí, però podrien estar acceptant alhora una normativa menys ambiciosa. Era com una manta curta que no ho tapava tot i ho relacionava amb l’actitud de l’AVPN tot desmarcant-se’n: “ells no discuteixen la naturalesa del pla, només alguns aspectes. Nosaltres no ho fem això” (Diari de Camp, 18 d’octubre de 2018). Com avisava l’informant, l’AVPN es trobava més còmoda en aquesta postura. Estaven avesats a una relació de negociació i pacte i el que veritablement incomodava a l’AVPN era que el nou rol de la TEPIV li prengué protagonisme i, fins i tot, la substituís. Aquest era un fet interessant perquè la TEPIV temia el contrari: tenien por de realitzar una funció similar a la de l’AVPN que legitimés els projectes municipals al barri. Anomenarem a aquest fenomen de doble negació la “contradicció de l’ocupació mútua” (COM): la TEPIV no volia ocupar el rol negociador de l’AVPN (per no ser utilitzats en la legitimació dels plans municipals), mentre que l’AVPN no volia que la TEPIV la substituís.

La relació entre radicalitat i reformisme definia límits socials. L’alteritat mantinguda amb l’altre grup establia fronteres, però ho feia de manera diferent a la proposada per la

literatura sobre radicalisme en els moviments socials. Snow i Cross (2011) han observat que l'autoconsciència de “ser els radicals” proveeix de cohesió interna, però afirmar que “ser els radicals” cohesionava la TEPIV és un fet massa genèric. El seu radicalisme era font de coherència però també de contradiccions en relació a una part de l'acció col·lectiva (el diàleg institucional). Per la seva banda, l'AVPN no podia enarborar una crítica tant contundent al pla i unir-se darrere d'aquesta com proposen els autors, però en canvi obtenien part de la seva legitimitat en un discurs sobre la utilitat “real” que tenien pel veïnat. És a dir, la identitat de l'AVPN com a col·lectiu no sorgia de la radicalitat sinó del pragmatisme: s'instituïa en els elements (equipaments i espais) que podia assenyalar com a victòries que sense la seva acció no s'haurien produït.

El fet de “ser els radicals” i “ser els reformistes” no ofería una identitat profunda a la TEPIV i una de dèbil a l'AVPN com proposen Snow i Cross (2011). El rol híbrid de la TEPIV -crítica però avesada al joc polític- i la postura dual de l'AVPN -negociadora i “resultadista”- les abocava a una diplomàcia condicionada per les dues principals contradiccions que hem vist: la “contradicció inherent” sobre el seu caràcter reformista o transformador sobre el 22@ i la “contradicció de l'ocupació mútua” (COM) sobre els seus temors de substituir-se i pel desig de no fer-ho. Així doncs, aquestes dues contradiccions eren la base de l'alteritat. Oferien significats sobre què implicava formar part de cada grup i consolidava una auto-consciència que construïa i ajudava a mantenir límits. La visió de l'altra entitat com un grup “massa” pactista amb l'Ajuntament o “massa poc” negociador reafirmava els seus contorns i ajudava a definir cada MSU com un agent independent. Aquesta distinció que es dedicaven no només es produïa pels actes consumats, sinó per aquella previsió que se'n feia de l'altre: considerar que l'altre grup aspirava a una transformació massa àmplia que es creia impossible o a uns canvis possibles però diminuts i amb poca incidència real en la modificació del 22@, determinava una diplomàcia complexa entre ambdós. Es tractava d'un procés bidireccional que alimentava l'acció que mantenia cada grup.

D'altra banda, cal tenir en compte que el fet que l'alteritat alimentés la pròpia cohesió dins del grup no significa que en aquest no existissin divergències. Dins de la mateixa TEPIV sorgien diferències sobre l'abast dels objectius o envers la forma d'afrontar l'acció: d'una manera més directa o sibil·lina. Però la discrepància fonamental que cal tenir en compte en l'evolució del conflicte és la que presenta l'AVPN. El procés d'emmarcat del 22@ per part de l'associació era complex externament per les relacions que mantenia amb l'Ajuntament. I també internament, ja que comptava amb la pugna entre dues principals posicions: una de propera als pensaments crítics de la TEPIV, i una altra de moderada que tractava amb ambigüitat els efectes del 22@ i que posava en dubte l'esmena al pla. Observem un exemple a continuació, on un dels membres de la facció més amable amb el 22@ defensa que els edificis alts del projecte no tenen perquè ser tant perniciosos com els discursos veïnals pressuposaven i proposa una legitimació històrica:

“Acostumo a explicar a aquells que s'escandalitzen pels edificis massa alts del 22@ que la bellesa mai es vincula a les dimensions absolutes sinó a les relatives. Vull dir, a les proporcions, i a vegades la bellesa resideix també en la desproporció. El surrealisme de Dalí o el cubisme de Picasso en són exemples en la pintura. La construcció cap als anys 70 de grans edificis industrials de pisos amb escales d'emergència, freqüents a la zona de Pere IV-Trullàs, possiblement va despertar la incomprensió d'alguns ciutadans, com avui la desperta el gegant hotel Melià de Pere IV. El mateix nom de Poblenou potser no va agradar a aquells homes i dones del segle XIX identificats amb l'antiga vila de Sant Martí. Com avui no agrada a

alguns el sobrenom de 22@ per referir-se al districte tecnològic del Poblenou.”
(Clarós, 2019: 15)

Aquesta postura sostenia una projecció política i mediàtica real capaç de fer arribar el seu missatge a polítics i de col·locar-lo en mitjans i esdeveniments com a representació del posicionament veïnal. La raó d'aquesta capacitat de presència i d'influència era la importància social del seu principal representant, l'ex-president de l'organització era reconegut en la política del districte per la seva tasca històrica d'activista a l'AVPN i com a interlocutor responsable dels assumptes d'urbanisme i promotor de la TEPIV. En el dia a dia, aquestes friccions es manifestaven a l'hora de tractar qüestions vinculades al 22@. De fet, es mantenien dissentiments entre l'antic i el nou responsable d'urbanisme, Faustí, més partidari d'un treball en xarxa amb la TEPIV i d'una crítica més profunda. Per concretar aquesta abstracció, seguirem dos exemples provinents del treball de camp.

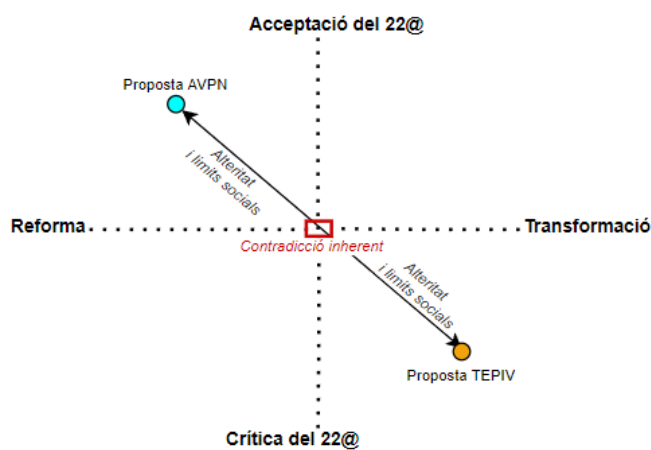
En primer lloc, una entrada al diari de camp ens mostra les divergències internes de l'AVPN. Enmig d'una discussió de la Junta de l'AVPN (Diari de Camp, 25 de febrer de 2020) una veïna vinculada històricament a la lluita obrera i a la qüestió migratòria, la Rosa, comentava que en una reunió de la FAVB sobre el Besòs es considerava que el 22@ era bo i que calia expandir-lo. En Faustí, com a responsable d'urbanisme, s'hi oposava defensant que hi havia més zones per fer sòl productiu a Barcelona i així treure pressió immobiliària a la ribera del Besòs. Però per en Guillem la cosa era diferent: calia exportar el model arrova a grans trets perquè era un èxit que plantejava noves activitats econòmiques “raonadament”. És a dir, introduint equipaments, habitatge i espai verd als nous polígons industrials. Però en Faustí seguia amb la crítica: el 22@ no era un model pertinent a tal efecte perquè tenia molts obscurs. Davant d'això, en Guillem modulava i afirmava no s'havia de traslladar fil per randa al Besòs, però si que cal exportar-lo allà de forma particularista perquè era un “model de ciutat del segle XXI”. Potser no el model perfecte, però si el possible i per tant el millor.

El segon exemple d'aquestes desavinences pren lloc entre membres de l'AVPN que havien passat a l'exercici de la política municipal. El fragment del diari de camp manté la tònica anterior i mostra les discrepàncies envers el model de governabilitat del pla. La facció més amable amb el 22@ defensa que la rehabilitació de fàbriques costejades per empreses tecnològiques a canvi d'una cessió de les activitats és positiva i cal, novament, “expandir-la”. També podem observar la relació entre l'entitat i un dels ideòlegs del pla, en Miquel Barceló. A les acaballes d'una altra Junta (Diari de Camp, 11 de desembre de 2019) en Guillem explicava el projecte d'en Miquel Barceló d'arrovitzar Palo Alto i vincular-lo a la creació, la innovació i el disseny. Al fer-ho, el líder veïnal qüestionava que el Projecte Garlanda de l'Associació Cultural i Recreativa de Bac de Roda (que tenia per objectiu fer de Palo Alto un magatzem pels gegants i la cultura popular) fos pertinent. Davant de la postura d'en Guillem, en Ferran (fill d'històrics militants de l'AVPN) afirmava que d'espais de 22@ ja n'anava sobrat el barri: com es justificaria que en comptes d'un institut o d'una biblioteca a Palo Alto, que estava qualificat d'equipament, hi anés més 22@? En Guillem però, li contestava que a Ca l'Alier el problema era el mateix i s'havia resolt bé: un equipament públic que no es podia pagar s'havia rehabilitat amb l'ajuda de la tecnològica CISCO. Segons ell, calia expandir aquell model públic-privat a les naus de la Frigo i La Escocesa.

En conclusió, ens hem aproximat als marcs (i marques) que ambdós entitats han construït sobre el 22@ per copsar quins elements destaquen i emmascaren a l'hora de construir el seu discurs. Teòricament, l'objectiu final d'aquests “marcs de significació” és redefinir com

injust o tolerable un determinat esdeveniment (Díez i Laraña, 2017) que en el nostre cas refereix al 22@. Però, com hem vist en la dialèctica entre transformació i reformisme, el llistó per la TEPIV i l'AVPN es situa a alçades diferent. Aquesta “contradicció inherent” esdevé la base fonamental de cada esquema i del motor cultural de la relació que mantenen ambdós entitats. Es tracta d'una diferència ideològica que orienta i influencia les respectives accions, condicionant l'atribució de responsabilitat (Snow i Benford, 1992; Tarrow, 1997) que proposa cada grup des del seu marc.

Abans d'acabar, cal que distingim les dues formes d'atribució de la responsabilitat per entendre les diferències que cada agrupació veïnal presenta en el seu marc de significació. Per un costat, (1) existeix una “atribució de responsabilitat diagnòstica” (Snow i Benford, 1999), basada en l'assignació de la responsabilitat d'una situació injusta a un actor. En el nostre cas, el llistó de la TEPIV indica directament l'Ajuntament i l'interès immobiliari, mentre que l'AVPN, tot i dirigir-s'hi, l'assenyala amb menor intensitat. Per altre costat, (2) “l'atribució de responsabilitat pronòstica” (ibíd.) indica les accions específiques per fer front i revertir la situació d'injustícia. Hem començat a observar com pren forma en diferents graus de “solucionisme” (més reformista o radical). Podem resumir els marcs respectius i el seu encaix en el següent diagrama:

Il·lustració 30. Rosa dels vents sobre el marc de significació i els límits socials entre la TEPIV i l'AVPN. Font: Elaboració pròpia.

15. Moviment Social Científic: de l'espai percebut a la representació veïnal de l'espai

“Per tant, la tècnica és la que tanca i obre la sortida, la que obnubila i aclareix l'horitzó.” (Lefebvre, 1972a: 24)

L'antropologia urbana i la teoria crítica han avançat unides en l'anàlisi del paper de la tècnica i el científisme en el desenvolupament urbà capitalista, el qual situa els tecnòcrates com els seus personatges més representatius. Lefebvre (1979) ja reconeixia que la tècnica havia sigut l'element més determinant per encobrir ideològicament l'estratègia de dominació de classe inherent a l'urbanisme, per així generar un espai buidat de tota diferència i apte per la seva mercantilització. Fins i tot, el Castells (1989) post-marxista ha seguit reconeixent en el seu model informacional algunes qualitats perniciososes de l'ascens tecnocràtic a les ciutats. I, d'una forma similar, el “nou urbanisme” global identificat per Neil Smith (2002) exposa les rutines tecnocràtiques on la innovació, la creativitat i la competitivitat esdevenen “il·lusions fetixistes” dels propis discursos tecnocràtics. Així doncs, tal i com indica la teoria repetidament, la híper-emprenedoria implica un retorn al paper central de la tècnica en la funció ideològica urbanística (Peck, 2017) sota formes com l'urbanisme startup i la ciutat intel·ligent.

Seguint aquesta veta de la teoria social i els meandres de l'acció política de l'AVPN i la TEPIV, en aquest punt abordarem l'ús de la tècnica i l'urbanisme en l'acció col·lectiva. Clàssicament, l'urbanisme s'ha interpretat com una eina exclusiva del poder per intervenir i mercantilitzar l'espai eliminant els significats col·lectius que sobre ell s'hi projectaven en forma d'espai viscut i percebut. De fet, la dialèctica d'Henri Lefebvre no considera en profunditat que les persones que viuen l'espai també el poden representar. A continuació, explorarem quin fenomen es produeix quan són els MSU els que presenten un ús expert de la tècnica i la ciència per la seva acció política. La pregunta que pretén respondre aquest bloc és què succeeix quan els MSU utilitzen eines científiques per contestar als discursos tècnics oficials? Com afecta això a la dialèctica espacial lefebvriana? Què implica aquest fenomen per la “representació de l'espai” reservada tradicionalment a l'espai del poder i a les relacions de producció? És possible que els MSU puguin no només debatre, sinó apoderar-se de la representació de l'espai?

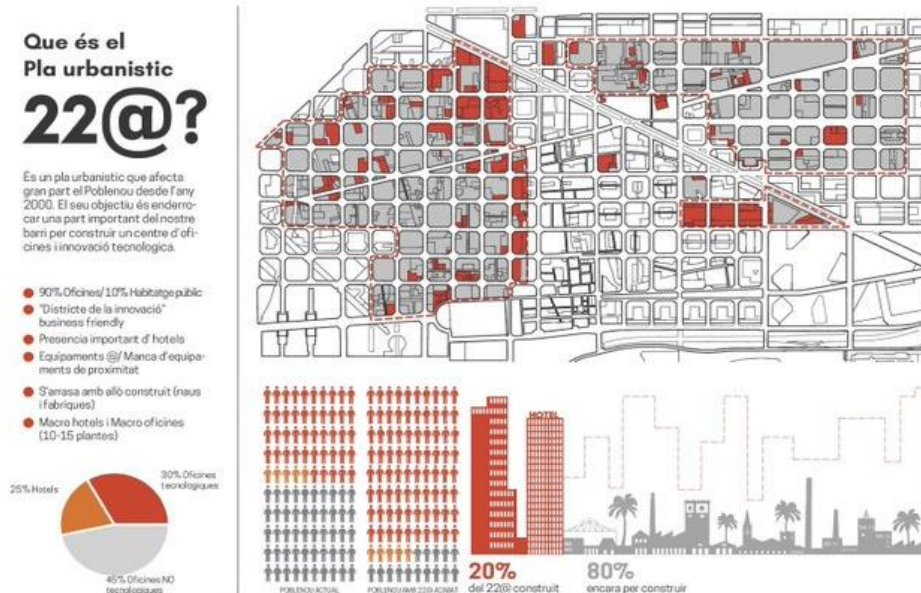
Cap a una definició de Moviment Social Científic

Per donar resposta a aquestes preguntes, i englobar sota el mateix terme la realitat etnogràfica de la TEPIV i l'AVPN, proposo el concepte de “Moviment Social Científic”. Aquí hi ubicarem les diferents estratègies d'interpretació tècnica del pla 22@ -i del Poblenou en general- que realitzen la TEPIV i l'AVPN per construir el seu diagnòstic urbà i enquadrar les seves propostes d'acció: de la confrontació de la “representació de l'espai” que realitzen els tecnòcrates municipals a l'exploració d'actuacions i intervencions que s'hi alineen.

Des de l'enunciació de la societat i ciutat de la informació que realitzés Manuel Castells (1989) als anys noranta, hereu dels presagis de Daniel Bell (1976) i del seu mestre Alain Touraine (1969), s'ha promès un increment i democratització del coneixement entre la societat civil. Tal promesa conduïa a inflats titulars sobre el paper de la tècnica i el ciència en l'organització social, començant pel seu ús dins dels marcs polítics establerts fins arribar a la mateixa desobediència civil. De forma creixent, la literatura sobre els MSU ha

aterrat aquestes galàxies teòriques -i sovint retòriques- a la realitat concreta de la ciutat neoliberal que mostrava signes evidents d'una professionalització i tecnificació de l'acció col·lectiva. En aquest sentit, Benjamin Tejerina (2010) identifica un clar biaix social en els activistes, ja que disposen d'un nivell mig-alt d'educació formal en la seva majoria i hi predominen professionals del sector serveis amb una presència significativa de treballadors de l'ensenyament. Eva Mompó (2019) ha detectat el mateix fenomen en el cas concret del Cabanyal, fet que la porta a definir unes "pràctiques polititzades de producció de sabers": accions amb caràcter investigador vinculades a la necessitat d'investigar per combatre segons la qual els activistes produeixen i transmeten uns sabers com a mitjà per denunciar injustícies a partir d'informar-se (Mompó, 2019). En general, les propostes de la "cabanyalòloga" instrumentalitzen de forma virtuosa, i en interès de l'etnografia, un fenomen que altres autors solament havien assenyalat (Alberich, 2016; Feixa i Nofre, 2013). A més, situa els efectes d'aquestes pràctiques políticocientífiques sobre la realitat social dels MSU, com ara l'adquisició de nous continguts i dimensions en el seu repertori.

El dia a dia en l'organització de la TEPIV i l'AVPN van afavorir l'obtenció de nombrosos exemples etnogràfics de la seva realitat com a Moviments Socials Científics. Ara bé, en ambdós casos es manifestava de forma diferenciada i, seguint la tendència de la contradicció inherent, la TEPIV tendia a una producció de sabers frontal contra el pla, mentre que el coneixement tecnicocientífic de l'AVPN tendia a expressar-se de forma pública en contextos diplomàtics. En comptes de fer-ho en documents i gràfiques que circularien per xarxes socials i pancartes com realitzava la TEPIV, l'AVPN reservava aquests sabers pel diàleg institucional per tal d'obtenir victòries que matisessin la política municipal bolcada al barri. En canvi, l'activitat científic-activista de la TEPIV oferia múltiples materials que compartia amb el veïnat com a mesura per "construir" la protesta. Per exemple, realitzaven infografies més completes que les proposades per la pròpia literatura acadèmica. La següent s'havia convertit en la postal que utilitzaven per compartir una ràpida radiografia dels efectes del 22@:

Il·lustració 31. Infografia diagnòstic-pronòstic sobre l'actualitat del pla 22@. Font: TEPIV (2018).

Tant la TEPIV com l'AVPN empraven en els seus discursos tècniques i dades produïdes per contestar i pressionar-se entre si i a l'Ajuntament. En termes comparatius, la TEPIV, a diferència de l'AVPN, havia transcendit aquesta dinàmica reservada al diàleg entre "experts" instal·lant-la en un ús estètic de les dades en la protesta. Un altre exemple seria

la multitudinària manifestació contra el 22@ del 8 de novembre de 2020 en la que s'exhibirien cartells individuals a l'estil de les protestes nord-americanes amb lemes polítics però també dades que la comissió T22@ havia produït: "L'Ajuntament sacrifica 3.000 habitatges protegits per no pertorbar als especuladors", "La bombolla de les oficines: 800.000m2 construïts en 20 anys vs 2.400.000m2 pendents de construir", "El 50% dels solars buits de Provençals del Poblenou pertanyen a 10 propietaris".

Il·lustració 32. Manifestació contra el 22@ del 8 de novembre de 2020. Font: Elaboració pròpia.

Per la seva banda, l'AVPN mantenia una posició menys mediàtica en les seves "pràctiques polititzades de producció de sabers" (Mompó, 2019). Reservava la reflexió tècnica pels debats polítics que es produïen en tres esferes: dins de la mateixa associació, en relació a altres agrupacions veïnals com la TEPIV i en els seus diàlegs amb l'Ajuntament. En la primera de les escales, era usual que els membres més avesats en urbanisme proposessin dissertacions. En una d'aquestes ocasions, valoraven el Document de Criteris que l'Ajuntament els hi havia fet arribar per a notificar quines possibles línies del "Repensem el 22@" es podien concretar en la futura modificació del 22@. Traduint els galimaties urbanístics a les seves implicacions concretes, en Faustí definia el document com una "escudella" que en si mateixa era bona, però que barrejava coses que a priori no encaixaven. En Guillem desplegava un gran mapa del Poblenou i, entre ell i en Faustí, explicaven que la zona Sud era la menys afectada per les seves de fragmentació de la propietat respecte a una zona nord de propietats unificades. En Faustí afirmava que el "pastís" era allà i que calia estar alerta.

El debat evolucionaria fins a la qüestió de l'habitatge i el paper de l'edificabilitat. En Guillem valorava positivament la proposta la fundació BIT d'articular el carrer Cristòbal de Moura i Pere IV amb 4.000 habitatges, mentre que per un altre sector de la Junta es podrien regular encara més habitatges. En Faustí afirmava que l'AVPN havia de voler un estudi concís sobre la qüestió de l'habitatge per poder fer la seva proposta tècnica. I tots preveïen que l'edificabilitat seria la "mare dels ous", ja que per fer els nous canvis es voldria compensar als promotors amb més edificabilitat. Així, apareixien alguns diagnòstics que advertien que el sòl del "22@Sud" no tenia activitat comercial perquè el seu valor afegit havia permès tenir beneficis per uns alts lloguers que les botigues no podien assumir, i això no era pas culpa pel 22@. La solució per en Guillem era que les activitats que no fossin @ tinguessin lloc al "22@Nord" per la disponibilitat d'espais industrials assequibles, però per en Faustí calia contrastar el rendiment del sòl per saber si el preu del "22@Nord" seria assequible durant molt més temps.

L'administració havia enviat el document tècnic a l'AVPN perquè sabia que dominaven el llenguatge tècnic. Era una forma d'esperar-ne propostes constructives amb un coneixement directe sobre el terreny. En un àmbit de despatx, l'AVPN mostrava la seva dimensió de Moviment Social Científic com la TEPIV a parir de l'ús d'eines i metodologies científiques pel coneixement i crítica de la realitat social del Poblenou. Es citaven estudis o es demanaven a l'administració, es reflexionava sobre procediments tècnics i s'estudiaven usos. En definitiva, l'acció política d'ambdós MSU era determinada per aquest repertori amb alguns matisos. En el cas de l'AVPN s'emfatitzava la concreció de diagnòstics per la intervenció de l'administració, mentre que la TEPIV emprava els seus resultats com a mesura de pressió exterior: en declaracions, comunicats públics i, fins i tot, manifestacions. Malgrat aquesta divergència proactiva-reactiva de cada moviment, la semblança entre les dues entitats en l'ús de la tècnica per l'acció política continuava la tradició que havia iniciat històricament l'AVPN.

L'hermenèutica del científisme activista

Fins ara hem vist el què (la producció combativa de sabers dels Moviments Socials Científics), però cal que ens preguntem també el per què i explorar els diferents motius que contextualitzen i donen sentit a la introducció de la tècnica en el repertori de les organitzacions. Per això cal preguntar-nos per què es tornen científics els moviments socials urbans en el cas poblenoví? L'explicació està vinculada a tres principals aspectes interrelacionats que desenvoluparem a continuació: (1) una situació històrica d'oportunitat política, (2) un fenomen d'ampliació de la rèplica política, i (3) l'estructura social orgànica que presenten ambdues organitzacions. En primer lloc, (1) una escletxa d'oportunitat política havia influenciat la consolidació actual de l'associacionisme local en matèria científista. Les entitats veïnals del Poblenou no havien sigut sempre considerades interlocutores per l'administració. A principis de 1990 l'administració socialista ignorava sistemàticament l'AVPN, l'únic dels dos grups llavors existent.

“Per a l'Ajuntament, tal com podem veure implícit en la seva actuació, les associacions ciutadanes del Poblenou no són entitats prou legitimades per entrar a discutir els plans de remodelació al barri. Per un altre costat, s'explicita també una visió de progrés molt diferent entre unes associacions veïnals, que defensen un progrés que respecti el dret de la classe obrera a continuar residint en aquest peculiar barri barceloní, i l'Ajuntament de Barcelona que, amb una política neoliberal, pretén donar una empenta al barri de caràcter terciari amb una revitalització social i econòmica de la zona.” (Tejero, 1991: 105-106)

La forma de l'AVPN per reparar el trencament existent entre l'Ajuntament i les associacions ciutadanes va ser convertir-se en agents experts sobre el territori, tot adoptant l'argot i el llenguatge urbanístic municipal. Per ser escoltada i considerada agent amb veu legítima en els plans de remodelació, l'associació va haver d'adquirir un capital cultural específic que passava per la coneixença de la tasca urbanística i la demostració del seu domini en propostes particulars utilitàries. En altres paraules, havien de contestar a l'Ajuntament amb el seu mateix idioma. Així, l'AVPN obre una escletxa d'oportunitat històrica en la qual convertir-se en Moviment Social Científic permetria accedir a una posició d'interlocució. Aquest rol ja apareix consolidat en els episodis del 22@ en els que pren posició l'AVPN: des de l'Eix Llacuna o el conflicte de Can Ricart on l'AVPN i el Grup de Patrimoni subsidiari duen a terme un conjunt d'investigacions-acció per oferir solidesa a les reivindicacions de la plataforma Salvem Can Ricart. Es tracta d'una fràgil superació del trencament entre Ajuntament i societat civil i li és inherent un conjunt de condicionants derivats de l'accés al diàleg municipal, ja que per a que l'Ajuntament els

reconegui cal acceptar el joc polític existent i els seus límits. L'acotació de la seva acció col·lectiva era interpretada per l'AVPN com una forma de ser útil i ho manifestava mitjançant discursos pragmàtics que atacava els MSU confrontants. Per exemple, titllaven a "la Taula" d'immadura per no acceptar els límits de la reforma dins dels confins proposats per l'administració.

L'AVPN havia assentat les bases del Moviment Social Científic creant en el seu si una escola de quadres on els membres més eloqüents en formaven de nous. Alguns acabarien sent els futurs líders de la TEPIV. Els nous "poblenouòlegs" discutirien l'hegemonia de l'AVPN en el diàleg municipal i criticaven les mancances democràtiques del reconeixement d'uns interlocutors vàlids històrics i no d'uns altres. El canal obert per l'AVPN era d'òbvia utilitat i la TEPIV intentaria aprofundir la bretxa que havien creat exposant públicament informacions que succeïen dins de les reunions a les que havien sigut convidats com un més dels "patricis" locals. Aquestes estructures de diàleg municipal-veïnal eren fràgils i responien sempre al control administratiu i a l'amenaça del retorn del trencament si els MSU no es comportaven de forma disciplinada. Així doncs, la proposició i discussió tècnica s'havia convertit en una esclatxa d'oportunitat política per part dels MSU per tenir veu en les decisions municipals i donava forma a una complexa batalla ideològica. La tècnica esdevenia una eina per contestar la narrativa legitimadora i confrontar-la amb un relat que qüestionava els èxits del 22@. La gran extensió del barri i la seva alta complexitat provocava que l'estadística i la disciplina urbanística esdevinguessin eines clau dels MSU per abordar-lo. Així, constituïen contra-narratives per respondre als discursos dels actors de la transformació per produir valor a la zona.

En segon lloc, (2) un altre motiu de l'acció política científica de les organitzacions era "l'amplificació per la rèplica política". La competència entre l'AVPN i la TEPIV en el camp polític en el que es troben immerses reforçava l'ús de la tècnica. La voluntat dels MSU per ser presents en el diàleg institucional degut als seus beneficis (accés a informació, establiment d'aliances o la possibilitat d'incidir en la presa de decisions) comportaria que els mètodes que s'utilitzessin fossin legitimats i reproduïts constantment. A més, aquest ús científic suposava que l'administració rebés les idees innovadores i crítiques de cada MSU.

Finalment, (3) l'últim dels motius per l'aplicació i domini de la tècnica en el repertori d'acció de l'AVPN i la TEPIV té l'explicació en la seva pròpia estructura social. Al principi, s'ha alertat amb Tejerina (2010) sobre el biaix social en el perfil professional vinculat a l'ensenyament i als serveis dels MSU contemporanis, una característica que l'AVPN i la TEPIV porten al seu extrem. Entre els seus quadres s'hi trobaven professionals i perfils tècnics altament qualificats: entre els més destacats de l'AVPN trobem professionals de l'arquitectura amb un alt perfil tècnic, enginyers i treballadors de sindicats dedicats a l'anàlisi de la política industrial, a més de multitud de professionals de l'ensenyament primari i secundari en algunes ocasions ja jubilats i figures amb càrrecs administratius dins de l'administració autonòmica i estatal. Per la seva banda, la TEPIV tampoc es quedava enrere. A les seves files hi dominaven els professionals de l'arquitectura, des d'estudiants fins a doctors i professors titulars universitaris, a més d'un doctor en sociologia. Per tant, el fet que les organitzacions empressin un llenguatge i recursos científicotècnics no implicava l'especialització en una tasca que els hi era aliena, sinó que es manifestava com una qüestió orgànica, era natural pel seu capital cultural. La única diferència entre els MSU es donava en la forma i l'ús d'aquesta estratègia en relació a la seva posició social en el camp polític. Ambdues associacions l'empraven per obtenir més capital polític: com a mesura per cercar el reconeixement l'administratiu i cridar l'atenció al veïnat. La mostra

definitiva de la tècnica com a expressió d'un perfil d'activista tècnic és el caire acadèmic de les seves publicacions. Cada organització manifestava la seva línia editorial per xarxes socials i en mitjans auto-editats i, en algunes ocasions, tenien presència en revistes científiques.

El doble fil de les pràctiques polititzades de producció de sabers

La investigació-acció combativa dels MSU afrontava dos efectes o riscos principals que, més enllà dels beneficis, situen al científisme i l'ús polític de la tècnica com una arma de doble fil. En primer lloc, (1) les "pràctiques polititzades de producció de sabers" (Mompó, 2019) implicaven un allunyament del veïnat a causa d'un fenomen que anomenarem "bramanisme activista". Malgrat les potencialitats en el diàleg administratiu, l'ús i domini del llenguatge urbanístic distanciava al veïnat inexpert de l'organització per motius que explorarem. Així doncs, tot i que alguns veïns combreguessin potencialment amb els objectius polítics dels MSU, l'argumentació tècnica provocava una separació entre ells i la seva eventual base. En segon lloc, (2) existia un moviment de cooptació municipal mitjançant la tècnica. La tasca tecnicocientífica dels MSU permetia a l'administració parar les seves pròpies trampes i objectius, com la dissolució de les finalitats dels MSU en el "possibilisme tècnic" o la seva absorció. Aquest fet ens remet al revifament de la "contradicció de l'ocupació mútua" (COM) entre la TEPIV i l'AVPN perquè ambdues mantenien posicions diferenciades, però cap volia traspasar la frontera que l'altre ocupava en relació a l'acceptació o no del possibilisme tècnic. De les esquerdes que la COM produïa en l'acció de l'AVPN i la TEPIV en sorgien els moviments més o menys vigorosos de l'Ajuntament que aspirava a treure profit d'aquestes aigües revoltes.

Bramanisme activista i coneixement local

Entrem en profunditat en el primer dels efectes, "el bramanisme activista". La TEPIV era considerada per una part del veïnat com una extensió oficial de l'Ajuntament, com si pel fet d'interactuar-hi fossin un agent institucional més. Aquesta postura també se li atribuïa a l'AVPN, però el què feia especial l'opinió sobre la TEPIV sumar-lo un caràcter d'expertesa que feia sentir exclosos al veïnat no especialista. Durant les observacions a l'Hort de la Vanguardia -solar ocupat sobre àmbit 22@- vaig tenir l'oportunitat de triangular aquesta postura i preguntar sobre com eren vistes per altres activistes locals les dues entitats que havia pres com a protagonistes. La TEPIV, més que l'AVPN, era considerada un agent políticament proper però amb una dimensió elitista provinent de la seva tasca de crítica urbanística, com si no es tractés de veïns com ells, sinó de professionals o estudiosos ubicats en un promontori i no a peu de carrer. "Aquí a l'hort sóc útil i allà fan coses diferents. Que estan molt bé, eh, sí, però no sabia com aportar" (Diari de Camp, 19 de juliol 2019), deia un activista de l'hort indignat de la Vanguardia. Altres membres serien encara més explícits afirmant que ells "només eren veïns" a diferència dels activistes científics de la TEPIV que eren vistos de forma indefinida com "alguna cosa més":

"La Taula' es otra cosa, más oficial. Nosotros no podemos hablar de según qué modo, se nos pasa lo que nos dicen los técnicos. ¿Qué haría yo en un lugar así? ¿Como aportaría? Mira aquí en el huerto lo que nos pasó. Vinieron a hablarnos para hacer una asociación y nos jodieron. Nada sirve para nada si lo hacemos así. Si ellos hablan con el Ayuntamiento está bien. Ellos conocen el juego y tienen datos. ¡Yo solo soy un vecino!" (Orsini, Diari de Camp del 19 de juliol de 2019)

L'alt capital cultural de les accions realitzades generaven incompatibilitats amb la participació d'un veïnat que no conegués en profunditat la normativa urbanística del 22@,

provocant el distanciament amb una part de la seva audiència potencial. Un fenomen també s'havia manifestat dins de l'organització. En Jordi, un dels seus membres més actius, havia manifestat abans de l'esclat de la pandèmia el seu temor per no ser útil a l'organització, afirmant que "només sóc un professor, no un arquitecte com la resta" (Diari de Camp, 24 d'abril de 2020). Eva Mompó (2019) ha analitzat aquesta distensió fruit de l'intel·lectualisme en les pràctiques polititzades. En el seu cas ho vincula al cicle vital per afirmar que els joves activistes del Cabanyal presenten un alt grau de formació que generava suspicàcies entre els activistes més grans. La desconfiança entre la massa obrera i les generacions més joves amb accés a estudis superiors és una dinàmica que ja travessava el maig del 1968, però en l'actualitat alguns autors n'assenyalen noves dimensions i, fins i tot, el seu agreujament en el si de l'esquerra. Thomas Piketty (2020) proposa el terme "d'esquerra braman" -que jo aplico lliurement al nostre cas- per referir-se a la conversió de l'esquerra política en una força elititzada per dos motius: (1) la seva posició estructural acompanyada per (2) una preferència per la producció teòrica i unes polítiques poc ambicioses¹³⁶. Valent-se de la metàfora de la casta sacerdotal hindú, Picketty (2020) afirma que les classes populars es senten abandonades per les esquerres per les seves polítiques materials, més enllà de la ideologia pregonada¹³⁷.

Reservant les diferències, aplico el terme de "bramanisme" en l'activisme de l'AVPN i la TEPIV pel seu domini, accés i ús del diàleg tècnic-urbanístic i l'allunyament de la base que expressaven informants com els que hem vist de l'hort. Per fer front a aquesta dinàmica i desfer-se de tal bramanisme els MSU duïen a terme accions determinades. L'AVPN havia decidit mostrar que l'entitat era activa en canals més amables, com un sopar amb concert a la Flor de Maig per facilitar l'entrada de nous perfils i veïns a l'associació. A més, en els casos necessaris explotava aquest fet com un avantatge definint-s'hi com organització pel seu caràcter "estratègic". El cas de la TEPIV era més complex perquè tal situació l'abocava a una contradicció irresolta entre (a) la voluntat d'expandir el conflicte entre el veïnat i fer-los coneixedors de la realitat del pla 22@, i (b) el seu rol d'atac dins dels canals i diàlegs administratius habilitats en la política municipal. L'estratègia per transcendir el "bramanisme activista" de la TEPIV havia sigut una acció de simplificació i explicació de la seva tasca en les estructures municipals i de les conseqüències generals del 22@, "traduint" al veïnat els efectes urbanístics de la complicada normativa urbanística. La jornada sobre els solars a Ca l'Isidret n'és un exemple d'aquest procés de "traducció", però era part d'una activitat molt més amplia per la interpretació, facilitació i esquematització de dades urbanístiques.

Progressivament, els membres de la TEPIV s'havien convertit en especialistes en la transcripció veïnal de l'urbanisme i creaven productes empleats tradicionalment per la tecnocràcia (mapes, estadístiques i tot tipus de grafies) per representar l'espai concebut. En el seu cas, però, l'objectiu era discutir la representació de l'espai existent: la ideologia que s'amagava darrere de tants tecnicismes i fer una proposta des del conjunt de codis i símbols que desenvolupaven en el seu anàlisi i comprensió del barri (l'espai viscut). Des de campanyes per desxifrar els efectes que tindria la intervenció del 22@, fins a estudis sobre

¹³⁶ Per Picketty (2020), l'esquerra braman és un concepte que explica com els partits social-demòcrates se sumen al bloc que anomena "extrem centre": un espai polític ocupat rotativament per dreta i centre-dreta que no qüestiona els fenòmens beneficiosos per les elits (com la globalització i la financiarització) i s'asseguren polítiques neoliberals independentment del seu color polític.

¹³⁷ Aquesta interpretació ha comportat el sorgiment de les "línies proletàries" en estructures militants de l'Esquerra Independentista Catalana i el Moviment Abertzale. Es tracta de discursos obreristes amb tints reaccionaris que menyspreen lluites culturals (com dissidències de gènere i drets migratoris) a favor d'una original lluita material de classes (Gómez-Villar, 2022).

les possibles pràctiques espacials que es produïrien, la TEPIV estava preocupada per transcendir el distanciament per l'ús de la tècnica que existia en una part del veïnat fins al punt de procurar tota una bateria de dispositius per posar al seu abast el coneixement que sostenien. Un exemple és la simplificació de qüestions sobre l'actualitat política, com aquest joc de semàfors sobre el compliment o incompliment de les conclusions del "Repensem el 22@" en el Pacte (Cap a un Poblenou amb un 22@ més inclusius i sostenible) que es produiria entre Ajuntament, empreses, universitats i associacions veïnals.

Il·lustració 33. Valoració de les propostes proposades en el Pacte. Font: TEPIV (2018).

Una altra mostra de la tasca de traducció veïnal de la TEPIV era explicar el model de governabilitat existent i la posició en la que es trobaven, mostrant amb transparència quina dimensió hi preni en tals processos. Per exemple, en aquest diagrama els activistes localitzen els diferents agents i la seva relació en la comissió ampliada, així com el paper que es desenvolupa en relació al procés participatiu "Repensem el 22@" i el Pacte.

Il·lustració 34. Il·lustració del model de governabilitat del 22@ i els seus actors. Font: TEPIV (2018).

Moviments administratius de cooptació tècnica

El segon efecte el trobem en l'acció de cooptació de l'administració. La tecnicitat dels Moviments Socials Científics qüestionava els estereotips de l'administració, acostumada a tractar i representar el veïnat com un conjunt de "bàrbars locals" que s'oposaven a tot i que no entraven en raó davant d'un projecte de ciutat global que aportaria progrés i riquesa. La capacitat tècnica dels activistes impossibilitava la construcció d'aquesta imatge, però obria altres recorreguts com la construcció dels activistes com a "bon salvatges especialistes" a partir d'incloure'ls en diàlegs i processos circumstancialment per

oferir una estampa de bona i participada governabilitat. En l'ús de la tècnica dels MSU sorgia l'oportunitat de l'administració de trobar consensos, acordar postures i assegurar intervencions. Com que l'administració era contestada amb el seu llenguatge s'obria inevitablement una conversa on les forces per portar al contrincant al propi bàndol afavorien al consistori. Com expressa la COM, cada MSU es comportava diferent davant d'aquesta dinàmica. La TEPIV temia ocupar el rol que li suposava a l'AVPN en termes de pactisme, però la realitat contenia moltes més arestes. L'AVPN no entrava en crisi com la TEPIV davant dels moviments de cooptació que realitzava l'Ajuntament a partir de la seva governabilitat neoliberal. Acceptant els riscos que comportava, l'AVPN reconeixia que l'Administració no era sempre l'enemiga i situava els avantatges que la cooptació suposava en la intervenció urbana, obtenint algun benefici pel veïnat fins i tot en situacions complicades.

La TEPIV i la seva renúncia frontal a determinades aproximacions municipals -línies vermelles com l'acceptació de determinats simbolismes i col·laboracions amb actors empresarials com el 22@Network- formava part d'un plantejament càndid davant d'una AVPN que, tot i els retrets que podia obtenir per la seva habilitat diplomàtica, es mostrava experimentada i bregada en els malabarismes de la política institucional. Cap de les dues es trobava exempta de les dinàmiques de cooptació de l'administració i el fet de dominar l'argot urbanístic era emprat per diluir els seus objectius transformadors amb els límits de la realitat i la seva cotilla tècnica. L'objectiu de l'Ajuntament era procurar a les polítiques municipals del 22@ una imatge d'harmonia i adhesió que s'aconseguia sota la promesa de reforma final del pla.

Per explorar les contradiccions a les que s'exposava la TEPIV seguirem una de les primeres reunions que presenciava de la comissió T22@ (Diari de Camp, 18 de setembre de 2019) dedicada a tractar el "Document de Criteris" (Ajuntament de Barcelona, 2019): les línies mestres que el consistori proposava a l'hora de redactar el planejament final per modificar el 22@. Des de l'inici de la reunió, la qüestió central era la tècnica de forma calcada a l'AVPN. Liderada per l'ull clínic de la Susana, es desplegaven les implicacions del pla en diferents temes. En primer lloc, l'habitatge i la densitat urbana eren temes sensibles, sobretot a l'anomenada zona "22@nord". Pels activistes, el criteri municipal semblava recuperar els "Plans Determinats" (els 6 grans PERIs de promoció pública que havien d'impulsar el 22@). L'escrutini minuciós a nivell tècnic es combinava amb interpretacions en diferents escales. Per exemple, l'Armand explorava quines implicacions podia tenir la nova normativa: si fins al moment el finançament per la promoció immobiliària provenia d'agents macro-econòmics perquè eren els únics capaços de fer-se amb un 60% de la propietat mínima del sòl per fer la transformació, què passaria amb la recuperació dels Plans Determinats? L'Alba, despertant el consens en el grup, afirmava que no calien transformacions més grans sinó una ordenació en conjunt per no tractar fragmentàriament el Poblenou. A més, consideraven que una major afectació de sòl de cop tampoc garantia una major mobilització veïnal perquè la nova normativa era massa abstracta sobre paper. Per tal de fer-hi front, la comissió plantejava l'aprovació d'una "ordenació directa" per tal que el veïnat copsés directament què implicava el pla concret del 22@ (l'enderrocament d'un o altre edifici, la construcció de nous o una nova distribució de l'espai).

Però aquells debats tècnics i els límits del dret urbanístic segaven la seva ideologia fins al punt que l'Alba trobava necessari recordar que no s'havien d'encorsetar a la realitat

tècnica: “hem de fer el que cal, carreguem el bazoooca si és necessari!” (ibíd.). Observar participativament d'aquestes reunions implicava que havia de donar la meua opinió de tant en tant. Malgrat els dubtes que sostenia per contaminar el camp, i acovardit per ficar la pota tècnicament davant d'experts, començava a llegir un document amb les 3 principals conclusions que extreia del document: (1) uns clars perills pel desenvolupament de l'economia davant el reforçament del negoci tecnològic, (2) un to triomfalista que no relativitzava l'èxit del pla amb el discurs veïnal, i (3) el tractament del “22@nord” com una zona sense preexistències ignorant els seus habitants. A partir de les meves postures més generalistes els informants valoraven que s'havien concentrat excessivament en la qüestió tècnica, caient en debats que ofuscaven els seus objectius. Alguns culpaven d'aquell fet als tècnics, havien entrat al seu joc de discussió d'element per element desconsiderant una imatge general acceptant tàcitament alguns límits: “Hem assumit algunes coses sense voler-les a l'entrar al seu joc” (ibíd.). Per altres, la culpa d'aquell fet no era només exterior, era el seu propi interès per l'urbanisme.

En definitiva, aquesta nota etnogràfica posa de manifest dues principals conclusions sobre les “pràctiques polititzades de producció de sabers” (Mompó, 2019). Per un costat, el seu ús pel diàleg i pressió administrativa comporta l'acceptació d'un joc on el MSU dilueix els seus objectius en la tècnica. Com expressen els informants, es tracta d'una tècnica sibil·lina on l'organització “topa” amb els límits del propi joc, formats pels encorsetaments ideològics i oficialistes. La dimensió de la cooptació és una pràctica bidireccional on la influència resulta mútua. La conclusió més important d'aquesta última nota etnogràfica és en aquest sentit, ja que es posa de manifest que malgrat els retrets que la TEPIV realitzava a l'AVPN en matèria de cooptació, ells mateixos havien caigut en els efectes del camp polític veient restringits els seus objectius.

Els límits teòrics de l'acció política tècnica

L'existència de Moviments Socials Científics obre interessants debats que estiren els límits de la teoria social per la comprensió de l'espai. En primer lloc, posen de manifest que els paradigmes acadèmics no són realitats aïllades, sinó que circulen¹³⁸ entre els activistes com a “significats nadius” (Mompó, 2019). La riquesa en termes de producció de coneixement dels MSU s'ha d'entendre com un punt entremig entre les ciències socials i la ideologia, si és que tota teoria no es troba sempre en aquesta posició. Però alliberats d'alguns rigors acadèmics, els Moviments Socials Científics del Poblenou apliquen una “sociologia de combat”¹³⁹ que va molt més enllà de l'ús de termes científics com a conceptes nadius. Han construït un programa científic propi aplicat a la lluita política amb una dinàmica transdisciplinària que barreja sociologia, arquitectura, urbanisme i, per la meua intromissió, també alguns elements de l'antropologia.

Ara bé, cal situar alguns límits i diferenciacions entre aquesta teoria aplicada i la tradicional produïda en l'àmbit acadèmic. Per Bourdieu (1991 [1980]), la diferència entre la lògica científica i les investigacions de combat és una “qüestió de relació amb la pràctica”. Segons el francès, la lògica científica fa que un investigador pugui jugar amb els temps i moments del camp per construir el seu discurs i neutralitzar les funcions pràctiques. Però els agents socials es troben sotmesos i fixats als ritmes i urgències del conflicte social i no

¹³⁸ Aquesta realitat era expressa quan membres de la TEPIV o l'AVPN em recomanaven punts de vista teòrics per afrontar la meua recerca: des d'articles sobre la transformació urbana del Poblenou de Mercè Tatjer i Montse Pareja, fins a obres pròpies.

¹³⁹ Com defensa Pierre Bourdieu en el documental del mateix nom.

poden fugir d'aquesta temporalitat. En altres paraules, l'investigador forma part d'un espai de joc: el camp científic, mentre que els moviments socials en són part d'un altre: el camp polític. I tots dos estan afectats per condicionaments socials que actuen sobre la producció de coneixement. Per tant, tenen una relació diferent amb la pràctica segons Bourdieu: la lògica científica té una "relació teòrica amb la pràctica", mentre que els Moviments Socials Científics tenen una "relació pràctica amb la pràctica" (Bourdieu, 1991 [1980]). En tot cas, cal tenir en compte la influència que el fet d'investigar la realitat urbana per combatre-la hagi tingut a l'acadèmia, i no només a la inversa, ja que fer recerca sobre una realitat que alhora s'intervé per transformar-la té molts punts en comú amb els fonaments originals del pensament marxista. Pertany a una altra recerca determinar si en moments de crisi del marxisme dins de l'acadèmia, aquest ha trobat espais de supervivència en la pràctica polititzada de producció de sabers. O si donades les dificultats d'entrada a l'acadèmia, un bon gruix d'acadèmics han trobat refugi en l'activisme científic.

Com hem vist, l'ús de tècniques i recursos científics per part de l'AVPN i la TEPIV al Poblenou esdevé una arma de doble fil que permet accedir al diàleg institucional superant en part l'històric trencament entre Ajuntament i associacions veïnals propi de l'urbanisme neoliberal socialista. Però també incorpora als MSU a les lògiques administratives de cooptació i pot alçar-los en un bramanisme que els distancii de potencials bases veïnals. En aquest sentit, la política municipal barcelonina ha copsat com una oportunitat el capital cultural de les organitzacions, ja que poden realitzar propostes que els propis tècnics no han identificat.

Abans d'acabar, hem de respondre quin significat té l'existència de Moviments Socials Científics en la dialèctica espacial lefebvriana i, més concretament, què impliquen per una "representació de l'espai" que tradicionalment s'ha associat a les relacions de poder. Des de la perspectiva de l'acció dels Moviments Socials Científics, la conclusió més adequada sembla ser que l'ús de la tècnica i la ciència és una part més del seu repertori, però les seves capacitats per imposar com a dominant aquesta postura subalterna són limitades, tot i que utilitzin els mecanismes emprats per la representació de l'espai i que podem encabir sota la noció d'urbanisme (planificació econòmica, recursos estadístics, formes d'ordenació del territori, sistemes d'informació geogràfica). Els Moviments Socials Científics proposen alternatives en termes tècnics, explorant els límits de la normativa urbanística per encabir reformes del color del seu programa polític i confrontar la representació de l'espai oficial. Però en la majoria de casos aquesta no és esquerdada per l'acció dels MSU i es conserva fins allà on el poder pot. Així doncs, els Moviments Socials Científics miren de qüestionar amb el llenguatge del poder l'espai concebut, però en el cas poblenoví no han aconseguit substituir-lo malgrat haver engendrat una alternativa crítica al discurs oficial sobre l'èxit del 22@. Per tant, els MSU poden afectar i matisar la representació de l'espai en el joc polític -la proposta de l'Ajuntament es suavitzada i matisa per qüestions puntuals aportades pels MSU-, però presenten problemes a l'hora d'encarar una transformació profunda.

En termes generals, imposar una nova representació de l'espai implicaria substituir, també, la base material del poder i no només la seva capa ideològica. La complexitat arrela en l'embarcament de la dialèctica i els límits difusos que separen la representació de l'espai del poder, els espais de representació i les pràctiques espacials. La pugna entre aquests tres elements en el diàleg tècnic entre institucions i organitzacions veïnals per la reforma del 22@ atorga un rol de "proposta tècnica" (o solucionisme) pels MSU que no permet la modificació radical de l'espai concebut. Per tant, l'essència de la dialèctica de Lefebvre

(1964) no és subvertida en la mesura que els espais percebuts, viscuts i concebuts s'entremesclen en una pugna ideològica sense modificar-se'n la seva jerarquia. Els Moviments Socials Científics participen de la producció de l'espai proposant una representació subalterna per matisar l'oficial en el seu interès. Tradicionalment, s'ha associat la representació de l'espai a la dominació i a les relacions de producció dissimulades pels efectes ideològics de l'urbanisme, la ciència i la tècnica. Però el què afegeix complexitat a l'assumpte és que ciència i tècnica, a diferència de l'urbanisme, han escapat del domini exclusiu de les elits urbanes. Tant l'AVPN com la TEPIV havien construït instruments científics per entendre l'espai viscut, il·lustrar el seu ideal espai de representació i atacar la representació municipal. L'objectiu era demostrar que l'urbanisme no és un sistema, sinó una ideologia (Lefebvre, 1968) i arrancar la tècnica d'un Ajuntament que l'empra per dissimular les seves intencions polítiques i fer-les incontestables. Malgrat que Lefebvre no concretés la possibilitat d'una representació de l'espai contra-hegemònica, els Moviments Socials Científics materialitzen un dels grans anhels del francès: posar la tècnica al servei de la vida quotidiana.

“La veritable racionalitat només pot definir-se avui en dia amb la consigna: ‘La tècnica al servei de la vida quotidiana!’. Tota altra raó no és sinó raó d'Estat o raó de classe, pretesa racionalització, falsament justificada amb arguments tècnics que comporten un delirant absurd.” (Lefebvre, 1972a: 31)

16. La producció artesanal del conflicte: del silenci social al construccionisme activista

En aquest punt abordarem el repertori que la TEPIV presentava per la construcció del conflicte del 22@. Per entendre perquè calia “construir” la protesta envers el pla ens endinsarem en el context mitjançant els diferents discursos operatius entre el veïnat en una etapa de baixa latència del conflicte que es perllongaria un any i mig del treball de camp. En la meua introducció al camp, el pla 22@ havia deixat d'existir per bona part dels informants no organitzats políticament, alguns el confonien amb altres plans històrics, altres desconeixien què era o implicava, mentre que unes minories donaven per bona o dolenta la transformació estimulades per les imatges de la narrativa legitimadora o els arguments contra-hegemònics de l'organització veïnal. La pugna entre els qui defensaven la transformació i els opositors evidenciava una situació d'empat tècnic. O, més aviat, un “doble fracàs”: ni la narrativa oficial sobre les virtuts del pla, ni la visió crítica dels MSU havien aconseguit arrelar majoritàriament entre el veïnat.

Abans d'entrar en matèria cal tenir en compte un petit aclariment teòric. En la literatura sobre els MSU ha proliferat una corrent constructivista que jo adopto per apropar-nos a la pràctica de construcció de la protesta de la TEPIV. Des de la corrent europea dels NMS s'ha explorat històricament els aspectes culturals dels MSU, fent girar la teoria entorn la “construcció” d'un conjunt de marcs de significació que doten de sentit els fets i l'acció col·lectiva, com hem explorat en el punt anterior. Les teories clàssiques del comportament col·lectiu, ja sigui en la dimensió funcionalista defensada per Talcott Parsons com en l'interaccionsime simbòlic de Park i Goffman, han tractat el component pluralista del poder. Aquí, em decanto pels segons perquè entendrem que els moviments socials tenen un marge real d'intervenció en un sistema polític permeable a algunes de les seves demandes. Ara bé, em desmarco de l'actualització de la teoria clàssica que ha pretès ser el “model d'identitat social de l'acció col·lectiva” (Sabucedo et al., 2019; Van Zomeren et al., 2012) perquè aspira fer prediccions de l'acció col·lectiva a partir de la identitat social, un objectiu més propi de la clarividència que de les ciències socials.

El fracàs de la ciutat i el silenci social

Al principi, em va ser gairebé impossible localitzar el pla 22@ en els arguments dels entrevistats que no estaven organitzats. Havia cregut que seria fàcil i el resultat en seria un relat relativament homogeni: un veïnat indignat i crític als efectes que la normativa havia produït en termes de falta de desenvolupament urbà, una excessiva destrucció del patrimoni i de la memòria històrica i una intensificació dels indicadors de gentrificació en termes productius i residencials. Però la realitat que em trobaria al Poblenou era molt més complexa. Entre el veïnat no organitzat, la principal audiència que intentava mobilitzar la TEPIV i demostrar que el projecte 22@ era contrari als seus interessos, existien tres principals posicionaments en aquell instant: (1) un estat de confusió general sobre els efectes i la vigència de la normativa, (2) un grup de pronunciaments minoritaris sobre els efectes negatius o positius del pla, i (3) l'expressió d'altres prioritats com a problemàtiques del barri (principalment el turisme). Amb això es feia evident que la imatge de ciutat que el màrqueting urbà del pla volia imposar com a mesura per garantir el seu èxit (Benach, 2010) havia sigut una mera forma de comunicació que havia fracassat. No era part integral d'una estratègia urbana més àmplia, sinó que la imatge era l'únic instrument operatiu que havia quedat del pla, com un espectre. Però si les dades demostraven que la imatge

projectada per l'administració i el capital per revaloritzar la zona havia fracassat, també expressaven el mateix desenllaç pels intents de la TEPIV per expandir el seu marc de significació.

En primer lloc, (1) l'estat de confusió històrica amb la qual em trobava en els discursos del veïnat no organitzat sobre el 22@ l'imaginaven com un element que o bé ja havia succeït o que ho faria en un futur, però que en tot cas no pertanyia al present. Aquesta opinió tenia un fort component geogràfic, ja que els informants en funció de la seva localització més o menys central tendien a identificar el projecte de formes temporals diferenciades. Per un costat, (1) els veïns del centre del Poblenou (residents de la Rambla del Poblenou i rodalies) valoraven el pla com una normativa urbanística que havia afectat la zona però que ja no ho feia, o que ho feia en menor intensitat:

“Quan va sorgir el projecte municipal de muntar no sé quants edificis alts de gratacels va sortir un moviment veïnal del "Poblenou no està en venda" lligat amb el 22@. Però al final els gratacels no s'han fet tots els que volien fer, potser la meitat fa anys perquè jo fa molt que no en sento parlar d'això. El pla aquest ja no funciona em sembla, vull dir que no està actiu.” (Joan Carles, 4/4/2019)

Els “poblenovins interiors” també acostumaven a confondre'l amb altres plans històrics que havien transformat la zona tot i no mantenir-hi un vincle oficial. El següent informant, per exemple, es remunta a les Olimpíades per explicar el 22@ i es refereix a un conjunt de transformacions històriques (el Fòrum, la desaparició del barri d'Icària) i uns efectes socials (com la supremacia econòmica del turisme i la desaparició del petit comerç) que no depenen exclusivament del 22@:

“Crec que es va fer un projecte de cara al 92 que era molt emprenedor i ara tenim el tema rondes, el port, les platges i la Vila Olímpica. Transformar la zona d'Icària era molt complicat i diria que tampoc es podien estar mirant amb lupa com fer-ho perquè no tenien molt de temps. M'imagino que era molt difícil de fer-ho però si hagués estat bé alguna cosa més, més comerç, no? Alguna fàbrica important que hi hagués i no fer tant edifici nou i oficina.” (Josep, 26/4/2019)

En segon lloc, (2) els “poblenovins perifèrics” (veïns de la resta dels nuclis habitats del barri) manifestaven la confusió en una altra direcció temporal: el 22@ no era una qüestió del passat, sinó un element que pertanyia al futur. Un exemple el trobem en la Susana, una veïna que havia viscut sempre entre els límits del Poblenou i el Maresme i que al casar-se havia decidit amb la seva parella fer un esforç per “apropar-se més al Poblenou” i comprar-se un pis al carrer Veneçuela. Es tractava d'una zona afectada pel 22@ al centre del barri administratiu de Provençals del Poblenou. A diferència dels poblenovins centrals, la Susana i els seus veïns reconeixien que “alguna cosa havia de passar” a la zona i que encara no havia succeït. No se s'havia què seria ben bé: la destrucció d'algunes de les múltiples naus industrials sense ús, la construcció d'algun parc o l'edificació de nous edificis. En tot cas, era una “cosa” que vindria i afectaria al territori, alguns s'hi referien com una “onada” que tenia origen al Poblenou més proper a Barcelona.

“Pedro IV está igual que ha estado siempre, por lo menos esta parte que he visto yo más hasta Rambla Prim. Se suponía que lo tiene que acabar de arreglar todo esto el “arroba veintidós”, pero ya ves, aún nada. Yo creo que va a venir esto, eh. Es más, va a ser un problema esto del “arroba veintidós” porque es lo que te decía, por ejemplo, mirando los pisos, teníamos que ir estando pendientes y mirando, a ver, este edificio lo dejan y este no.” (Susana, 5/5/2019)

Des d'aquesta mirada perifèrica, el 22@ era un element encallat del que se'n preveia una futura reactivació, però s'identificava situació que cadascú "trampejava" com podia individualment. Llavors, aquesta hipoteca sobre el territori tampoc comptava amb una organització veïnal de la zona que ho valorés negativament, ja que entre el veïnat semblava existir un acord tàcit sobre el fet que l'àrea s'havia de transformar. La degradació a la que havia estat induïda l'àrea legitimava aquest fet entre el veïnat, així com una falta d'identificació històrica amb la zona. Fenòmens que afavorien, tal i com mostra la Susana, que molts veïns sentissin estar habitant un entorn magmàtic del qual no tenien potestat.

En general, el grup d'informants que compartia aquesta "confusió històrica", més enllà de les distincions geogràfiques, no coneixien ni reconeixen el 22@ com un actor de canvi independent i l'ubicaven en un garbuix de plans liderats per l'acció total d'unes Olimpíades responsables del gran efecte renovador de Barcelona. Aquesta confusió ja havia sigut identificada pel GTEEP de l'ICA (2006) en altres situacions, com el cas del Pla de la Ribera (pla poc recordat pel veïnat no organitzat i sovint confós amb la construcció de la Vila Olímpica). El gran nombre de projectes que han transformat el Poblenou afavoria que el veïnat que no mantenia un contacte directe amb la militància desconegués la vigència del pla 22@ i confongués els seus efectes i resultats (des d'edificis fins a cessions de sòl) amb altres plans, a diferència de la mirada tècnica dels veïns de la TEPIV i l'APVN que podien realitzar una traducció gairebé calcada del què havia suposat cada pla sobre el territori fins arribar a l'actualitat.

Pel que fa als discursos sobre els aspectes negatius i positius del pla, no repetiré els arguments crítics per evitar reiteracions. Es troben resumits en els marcs de significació de l'AVPN i la TEPIV. Respecte als positius, (3) eren posicions minoritàries en les que els efectes ideològics de la narració legitimadora havien quallat i es repetien els efectes del 22@ en la creació del treball i la dinamització econòmica del Poblenou. En algunes ocasions, fins i tot es defensava que les oficines del 22@ continuaven el caràcter tradicional industrial del barri: "Yo creo que las oficinas traen dinero al barrio. Si abren un edificio de 20 plantas de oficinas vienen muchos trabajadores, que es lo que siempre ha habido en el barrio Eso y traen dinero al barrio" (Diego, Y: Z).

En aquest bloc també trobem discursos menys contundents com el d'en Jordi, un veí del barri de tota la vida que veia compatible el 22@ amb la vida associativa del Poblenou perquè havia ajudat a combatre la imatge de barri industrial perillós del barri. Tot identificar la presència d'una nova població vinculada als treballs d'oficines creats al barri, no els assenyalava com a part d'un efecte gentrificador, sinó a la producció d'una nova imatge que transcendia l'estigma d'obsolescència industrial.

"Jo intento participar de tot el que puc perquè em sembla que està bé. Són coses noves diferents, però podrien ajudar a mantenir les activitats de barri i la identitat de barri. A mi em sembla bé que surtin veus que són diferents. És nou i forma part una miqueta de les noves empreses que poden haver-se instal·lat al barri. Moltes són de les noves tecnologies, però és el que crec que això sí que és positiu perquè ja no només surt el Poblenou perquè amb una nau han violat una noia. Això em fa molta gràcia que veus que Poblenou només sortim per notícies dolentes. Ho hem de canviar, hem de sortir per les bones: s'està creant molt treball aquí!" (Jordi, 1/4/2019)

L'últim grup de discursos operatius entre el veïnat no organitzat sobre el 22@ (4) el tractava com un problema desaparegut. Dedicaven un reconeixement nul del pla i assenyalaven altres problemes als que calia fer front prioritàriament en comptes d'aquest. En canvi, el turisme era identificat com el principal problema social per sobre de qualsevol altre. El conflicte havia esclatat des que Poblenou s'incorporés a l'oferta de la ciutat com a barri turístic durant la segona meitat dels 2010. I el 22@ hi tenia molt a veure: la única forma de desenvolupament del projecte havia passat per la construcció d'hotels, una alternativa llaminera a les oficines durant els anys de la crisi econòmica i que legalment havia sigut viable tot i la limitació del Pla Especial Urbanístic d'Allotjament Turístic aprovat l'any 2017. D'aquesta manera, la proliferació d'hotels i pisos turístics havien desembocat en un veritable clima de conflicte social que havia tingut el seu clímax en l'acció d'Arran del 2017 contra la massificació del turisme en un autobús turístic a la Vila Olímpica. Per un gruix considerable dels informants, el turisme era el problema més greu i immediat que afrontava el Poblenou i no un desaparegut 22@ que havia passat a segon terme, o que ni tant sols apareixia a les entrevistes si jo no treia el tema.

El principal indicador de la turistificació del barri, com m'havien mostrat en Guillem i en Robert de l'AVPN, era la Rambla. La via simbòlica era ocupada per una continuada proliferació de terrasses des de la seva trobada amb l'Avinguda Diagonal fins a la desembocadura a l'alçada dels edificis Tupolev, prop del mar. En aquest punt, una intensa concentració turística havia tematitzat la zona amb una multitud de bars, comerços i allotjaments dedicats als viatgers. A les entrevistes, fins i tot aquells posicionaments més moderats comportaven una crítica al model turístic instal·lat al Poblenou, com aquest veï que lamenta la falta d'impacte local positiu d'aquest tipus d'economia:

“Si abans a la Rambla hi havien 10 bars ara n'hi ha 90. Han hagut de pagar uns permisos i uns impostos a l'Ajuntament però això no ha repercutit en el barri. Aquests diners que ja han mogut no excusa per seguir obrint bars. A mi també m'agrada anar al bar i ara no ho puc fer pels turistes! Prendre'm mal perquè arriba un moment que tota la Rambla va plena de terrasses. I la resta de negocis també estan plegant perquè els turistes busquen el què busquen.” (Abel, 3/7/2019)

La substitució comercial era evident en la tipologia de bar. El nou que obria s'orientava al turisme i al menjar de carrer, mentre que antigament els seus usuaris eren els obrers de de la fàbrica i el mateix veïnat, segons els informants. Un posicionament recurrent envers el turisme era valorar-lo en relació al passat industrial del Poblenou, ja que el turisme era identificat com una traïció al caràcter productiu de la zona i alguns informants hi assenyalaven una contradicció: la política higienista de convertir el Poblenou en un barri turístic implicava un posicionament “anti-industrial” perquè la nova imatge terciària de la zona contrastava amb l'anterior ús industrial.

“‘Ostia’ que guapo han tret les fàbriques d'aquí i han creat un barri ‘xulo’, però al final, tota la indústria s'ha portat al sud i els del barri ens han “netejat” la cara, però ens hem quedat sense feina! Quan aquí hi havia les fàbriques hi havia un moviment de personal continu, n'hi havia que feien 3 tornos de 8 hores i estaven les 24 hores. La Macosa mateixa. Evidentment, teníem fums i altres molèsties, però avui hi ha mitjans per intentar que la contaminació industrial sigui més lleu. Si fem Barcelona maca l'hem de fer sense fàbriques, però es una contradicció perquè sinó tenim fàbriques no tenim feina! Aquí hem substituït molt les fàbriques pels hotels i el turisme que diuen que generador de riquesa? On veus la riquesa?” (Josep, 26/4/2019)

Tot i que una minoria d'informants atribuïen aspectes econòmics positius al turisme, acostumaven a vincular-lo amb una ruptura de les relacions socials i de la cultura local relacionada a diferents pràctiques de veïnatge: des de l'ús del petit comerç als vincles construïts amb el veí més immediat. En tot cas, el turisme no només s'identificava amb el visitant puntual i vacacional, sinó també amb turistes de llarga estància i ex-patriats que vivien al barri per períodes més extensos. I és aquí on era més curiós que el 22@ no es considerés part del problema, ja que era la causa de l'interès dels "turistes laborals" i "estudiants internacionals" a l'aspirar als nous "treballs europeus" que albergaven les oficines del 22@.

"El barrio aumentó en vida nocturna, puedes ir prácticamente a la hora que quieras por la calle y hay gente, ¿que son guiris? Sí, es la guerra que hay. A mí no me molestan directamente, indirectamente sí. Han hecho que el precio de alquiler se duplique y se eche a la gente. O sea, vecinas mías de repente el dueño les dice que a partir de ahora hace pagar tanto. Ojalá cambie, porque los jóvenes o los ya jubilados se tienen que ir por los que vienen aquí con "trabajos europeos" y con "sueldos europeos" y les parecemos baratos." (Edmundo, 9/9/2019)

Recollint el més important, hem observat una falta de reconeixement del projecte 22@ en aquest moment històric per dos principals motius: (1) l'estat de confusió històrica, i (2) per la prioritització d'altres problemàtiques considerades més urgents i desconnectades (com el turisme). Fins i tot, un conjunt de veïns manifestaven ni tan sols conèixer el pla. Crec que és interessant vincular aquesta idea a l'anàlisi d'autors com Fine (1984) sobre la funció dels silencis en el conflicte social. A partir del procés de "silenciament", els autors defensen que analitzar el "silenci social" -entès com la falta d'informació i opinions sobre un determinat tema- pot ser un vehicle per entendre quines formes de representació existeixen, s'imposen i són permeses. Aquesta idea que recuperarem en altres punts de l'anàlisi, aquí esdevé incorrecte. Tot i que en bona part de les primeres entrevistes existia un "silenci social" en relació al pla, el motiu exclusiu no era un procés de "silenciament" del veïnat. L'explicació d'aquest fenomen no era altre que el propi "estat zombi" del pla durant la crisi econòmica responsable de la desaparició física i simbòlica del 22@ entre el veïnat. Com hem vist en la delimitació històrica, el projecte requeriria d'un "boca a boca" municipal per a que continués existint, però també d'un treball de "construcció" crítica per a ser objecte de protesta per part dels activistes que explorarem a continuació.

Néixer per morir: la reanimació crítica del 22@

En aquest subapartat analitzarem com la TEPIV responia a la situació de desidentificació del 22@ entre el veïnat. Mentre l'AVPN es concentrava en el treball municipal en comissions i a l'enxarxament amb altres MSU quan ho considerava pertinent o útil, la TEPIV realitzava accions per influir directament en l'opinió del veïnat, intentant exposar els aspectes negatius de la transformació urbana. Així doncs, la relació del 22@ amb molts dels problemes que havia d'afrontar el veïnat va esdevenir una part essencial del seu repertori d'accions. El contrast entre la reanimació crítica del 22@ a l'opinió pública veïnal de la TEPIV i el tracte independent dels problemes del barri realitzat per l'AVPN encaixa amb la dinàmica entre solucionisme i radicalisme vista anteriorment.

En primer lloc, comencem per la següent nota etnogràfica (Diari de Camp, 20 de novembre de 2019). Començava a fer fred i s'havia fet fosc molt aviat. Em trobava penjant cartells al carrer Josep Pla i, al decidir entrar a col·locar-ne alguns al passatge del Taulat,

una colla de nens se'm sumarien a la tasca. El nom de la via recordava l'afinitat de la zona amb el Poblenou tot i trobar-se gairebé tocant al Besòs. La canallada no tindria més de 6 i 7 anys i alguns no parlaven català ni castellà. Vivien a les casetes baixes atrotinades del passatge. Una de les seves sortides donava a l'antic recinte on hi havia hagut una fàbrica que els veïns recordaven com la "azulete" pel color del fum que en sortia d'una llarga xemeneia. Aquella peça era l'únic que en quedava, despullada al mig d'un descampat emmurallat per evitar-hi la instal·lació d'assentaments.

Davant de l'evident desinformació que els veïns de Provençals del Poblenou havien mostrat durant el Consell de Barri celebrat al casal Ca l'Isidret gestionat per la TEPIV, l'Àngel i en Eusebi (treballador de la TEPIV) havien decidit organitzar una jornada per explicar què era allò del 22@ sota el títol: "Perquè hi ha tants solars buits al barri?". En Pau, conegut al Poblenou pel seu ampli recorregut activista, m'havia explicat que havien evitat estratègicament fer servir el nom 22@ perquè "la gent no li feia massa cas" i n'estava cansada. Era un pla històric del que se n'havia protestat molt i semblava que comportava un cert desgast també en la lluita veïnal.

Il·lustració 35. Cartell informatiu de la jornada celebrada per la TEPIV a Ca l'Isidret.

El dia de la xerrada, també celebrada a Ca l'Isidret, s'aplegarien 20 persones. L'acte havia fet enfadar a l'Hilario, el president local de la unipersonal associació de veïns de la zona (Paraguai-Perú): considerava que una cosa així no es podia fer sense tenir en compte l'associació de veïns. L'Àngel havia temut que allò desmobilitzés al veïnat, però les 20 persones que havien assistit marcaven un èxit de convocatòria en una zona molt poc activa i enxarxada del Poblenou. L'explicació començava amb impacte: el 45% de Provençals del Poblenou estava afectat pel 22@ però només s'havia desenvolupat prop d'un 28% concentrant-se sota de Glòries, la zona que l'Ajuntament anomenava "22@Sud". L'activitat immobiliària començava a obrir-se pas cap a aquella zona de Provençals del Poblenou, la qual comptava amb un 40% de solars i naus abandonades. Explicant breument els efectes del projecte, l'Àngel li atribuïa l'objectiu d'enderrocar fàbriques i construir-hi oficines i hotels. Allò implicava la fi de les activitats tradicionals de la zona: industrials i comercials. A més, es detenia en l'aspecte turístificador, ja que segons els càlculs de la comissió T22@ de la qual l'Àngel en parlava en nom, el 25% del desenvolupament actual del 22@ eren hotels, mentre que les oficines només ocupaven un 30% del total. Buscant la complicitat del públic amb la seva eloqüent oratòria, l'Àngel comentava que es podria arribar a l'estranya situació que a la zona s'hi produïssin

“botellades” protagonitzades pels joves de les residències que es projectaven especialment a la zona.

La xerrada informativa continuava amb un conjunt de reflexions sobre el tipus de treball que generava el 22@. L'Àngel treia a la llum un exemple que utilitzava freqüentment: l'Agència del Medicament, la qual havia estudiat instal·lar-se a la Torre Glòries durant aquell any però finalment havia desestimat la ciutat preferint Amsterdam. Allò havia entristit a polítics i empresaris, però l'informant compartia que se n'havia alegrat: el projecte no hagués creat 4.500 llocs de feina com prometia, sinó que molts dels actuals treballadors internacionals s'haguessin desplaçat d'origen amb l'empresa. Això hagués incrementant exponencialment la pressió immobiliària a la zona, ja que els treballadors desplaçats haguessin buscat allotjament als barris més propers. Com etnògraf, llavors ja reconeixia alguns dels clicés que utilitzava l'Àngel i que acostumaven a encendre eficientment al veïnat i aquell n'era un de recurrent: els veïns havien començat a protestar. Fins i tot ho feia en Jordi Martín, conseller de Barcelona en Comú a Provençals del Poblenou que s'acabava d'incorporar a la xerrada.

El debat s'encenia amb els comentaris dels veïns. Un home grana firmava que “els treballs bons se'ls queda la gent formada i aquí com a molt farem les feines més precàries” (ibíd.). El conseller Jordi Martín intentava relativitzar sense massa èxit aquest argument, però l'Àngel continuaria amb el seu conjunt d'exemples-clicé per assenyalar altres efectes perniciosos del pla, com un mapa del Gran Poblenou mostrava l'existència de 16 solars públics aturats on s'hi preveia la construcció d'habitatge, i també posava l'exemple dels lofts elitistes de l'antiga fàbrica del passatge del Sucre. La crispació creixia i la xerrada es convertiria en una anada i vinguda de retrets veïnals contra el 22@ i l'Ajuntament. Indignada, una dona afirmava que “ens faran uns hotels i els hi haurem de netejar la caca”, i un altre de veí afegia: “ya hay oficinas pero no tenemos empresas aquí. ¡No tenemos industria! No hay nada en el barrio, ¿como puede ser?”.

En aquest improvisat torn de precís i preguntes, un home li demanava a l'Àngel si l'abandonament que vivia el barri es perllongaria molt més temps. L'Àngel responia que “aquí encara estem més a temps que al centre del Poblenou” (ibíd.), i continuava explicant com alguns plans s'estaven activant. A l'explicar la tasca de lobby de la TEPIV per modificar la normativa del 22@, l'Hilario de l'associació de veïns local desanimava als assistents: “està tot perdut Àngel, no val la pena que fem res” (ibíd.). Aquesta visió, que no semblaria política si no es tingués en compte la proximitat ideològica del president amb el PSC, generava un debat sobre la participació de la TEPIV a la Comissió Ampliada i la seva utilitat que es sumava a més comentaris enrabiats dels veïns. Gairebé per ofici, el conseller Jordi Martín responia en un al·legat en defensa de BeC. Segons ell, al jutjar a l'Ajuntament no ens referíem realment a l'equip de govern només, sinó als 42 regidors que votaven en plenis i que havien d'arribar a una majoria de 21 per aprovar una qüestió. Per tant, l'Ajuntament no era l'expressió de la voluntat de l'alcaldia, sinó dels 6 grups polítics que el conformaven. Dit això, s'aixecava per assenyalar -al mapa que havia projectat l'Àngel- un dels solars, mentre afirmava que els plans que afectaven aquella peça portaven des del 2005 aprovats i que, gràcies a l'equip de govern actual, ara s'activarien per fer-hi l'habitatge protegit que hi pertocava. Aquell comentari havia enfurismat de nou a l'Eduard: “totes aquestes noves polítiques són un nou Porciolismo! Tot seran oficines, dos blocs protegits abandonats i res més!” (ibíd.).

La sublimació turística: la producció artesanal del conflicte

En la situació etnogràfica hem pogut copsar les pràctiques de la TEPIV per activar la protesta a partir de fagocitar el barri mitjançant l'exposició de dades urbanístiques auto-editades i la traducció dels efectes futurs que la normativa urbanística del pla 22@ implicaria a la zona. Una qüestió que pot haver passat com a menor, però que té una centralitat clau per copsar l'intent per construir el conflicte, és la disfressa en el reclam de les activitats per tractar el pla. Els informants buscaven formes atractives per exposar les problemàtiques arrel del 22@ per així superar el context de desidentificació del pla del veïnat envers el pla, però també el desgast i el poc atractiu que el projecte despertava per la lluita veïnal.

Aquesta pràctica que podem observar en el títol tàctic de la jornada (“Perquè hi ha tants solars buits al barri?”) va seleccionar els solars al tractar-se d'un dels grans temes de preocupació dels veïns del voltant de Ca l'Isidret. Però prenia el leimotiv en funció dels interessos del moment. El fet de camuflar el 22@ en altres temes polèmics per tal d'assenyalar-ne els seus efectes provocava que els activistes de la TEPIV utilitzessin diferents “esquers cridaners” per intentar activar el veïnat. Tal i com passaria amb el turisme que, com hem vist, era un dels principals motius de preocupació al Poblenou durant el primer període del treball de camp. Anomenarem aquestes pràctiques polítiques d'emascarament: “sublimació”. Per a tal concepte m'inspiro en la sublimació psicoanalítica de Sigmund Freud, qui proposa entendre-la com un procés per explicar algunes activitats humanes que no semblen mantenir relació amb la sexualitat, però que en el fons troben el seu motiu en la pulsio sexual. Així, tal pulsio és “sublimada”, és a dir: derivada a una nova finalitat no sexual. Aquest significat de “projecció” que Freud li atribueix al concepte de sublimació jo l'empro per la pràctica de disfressa que els informants de la TEPIV realitzaven per projectar o “sublimar” el 22@ en altres qüestions i problemes socials.

La “sublimació turística” va ser l'eina principal de la TEPIV per intentar activar un discurs contrari al 22@ durant el període inicial del treball de camp. Forma part d'un intent per una “construcció de la protesta” (Klandermans, 1997) més general, però que aquí pren una dimensió particular en relació al propi marc de significació de l'entitat en la mesura que intentaven “alinejar-lo” amb l'opinió veïnal. En el següent fragment del diari de camp, l'Àngel ens explica el perquè d'aquesta sublimació turística. Ho realitza posant d'exemple la protesta contra el Macrohotel: la projecció dins de l'àmbit 22@ d'un hotel de 2 estrelles i 15 plantes dirigit a joves, motiu pel qual el veïnat l'identificava amb el turisme de borratxera. Concretament, en un lloc altament sensible en termes patrimonials (la milla industrial que concentra el Sagrat Cor, Ca l'Alier, La Escocesa i Can Ricart). L'objectiu polític de la TEPIV era fer de punta de llança contra la protesta perquè, posteriorment, s'estengués a la resta d'organitzacions i veïnat general. La protesta s'havia realitzat a partir de l'enxarxament de la TEPIV, l'AVPN i la plataforma Ens Plantem. Un format que llavors es donava sota la “Comissió d'Habitatge del Poblenou”, gairebé desapareguda més enllà d'aquest cas a la meua incorporació a la vida política del barri.

“L'Àngel lamenta que molta gent del barri no tingui una posició crítica davant del 22@. Molts veïns li diuen que no veuen que el pla tingui afectació per a ells, més enllà d'una transformació paisatgística. Per això, defensa com un èxit haver pogut vincular la lluita contra la massificació turística del Poblenou amb el 22@. L'exemple principal era la protesta amb Ens Plantem contra el Macrohotel. El simple nom és la mostra d'això, em diu. Es tracta d'un projecte encara incipient,

però aprovat i que eventualment es desenvoluparà. Les normes del PEUAT estipulen que al Poblenou si un hotel tanca se'n pot fer un altre, una de les concessions que l'Ajuntament havia hagut de fer per aprovar el PEUAT segons l'Àngel. Ara era gairebé impossible aturar el Macrohotel, tot i que hi lluitarien fins al final. Com que el PEUAT obliga a fer un Pla Urbanístic per la construcció d'un nou hotel, s'ha d'aprovar en el ple del Districte i en aquesta direcció s'havia de desenvolupar la protesta segons l'informant." (Diari de Camp del 10 d'octubre de 2018)

Teòricament, la literatura ha proposat múltiples conceptes i paradigmes per explicar el fenomen de "sublimació". Des de la teoria dels marcs, es planteja el concepte de l'alineament del marc de significació (*frame alignment processes*) per explicar com les organitzacions estableixen nexes entre el discurs del MSU i les diferents orientacions interpretatives de les audiències a les que es dirigeixen (Snow, 2004). En el cas del turisme com a cavall de Troia per la crítica al 22@, el procés d'alineació del marc és evident. L'elasticitat de la TEPIV per incloure elements i significats en funció de les oportunitats polítiques passen per la politització del malestar veïnal pel turisme. Això implicava un treball en matèria de representació del pla en el qual la TEPIV significa el 22@ de manera estratègica per activar el veïnat. Les primeres aportacions teòriques anomenaven aquest fenomen "puntuació" (Snow i Benford, 1992, Morris i Mueller, 1992; Snow et al. 1986): la funció per la qual els moviments socials alteren els marcs de significació singularitzant i destacant determinats elements per fer percebre entre els actors una condició social o esdeveniment com una injustícia. La creació d'aquest "marc d'injustícia" és determinant segons la teoria dels anys noranta perquè es considerava indispensable per a l'existència de l'acció social.

Els autors més significatius (Snow et al., 2018; Della Porta, 2017; Gamson, 2013) han seguit explorant aquesta perspectiva en el tard-neoliberalisme. Si prenem com a referència la teoria de la "micromobilització" podem ordenar les diferents variants del mateix fenomen. Per Snow (2004), la micromobilització és un procés que fa referència als molts i variats processos interactius que afecten l'alineació dels marcs de significació dels MSU. Pel cas de la sublimació de la TEPIV, ens interessen dues formes concretes que l'autor assenyalava per calibrar els marcs de significació i així integrar elements en el marc (o sublimar-los) que interessin a les audiències potencials. Per un costat, l'alineació de marcs es produeix a partir de la generació de "marcs pont" (*frame bridging*): un moviment social alinea el seu marc amb els actors potencials, com succeiria en el cas dels solars i el turisme per la TEPIV. Però un cop construït aquest "pont" la relació esdevé bidireccional i els marcs de significació del moviment social poden ser alterats (Benford i Snow, 2000). Aquest treball ideològic d'anada i tornada és present en els discursos emprats per la TEPIV i impregnen la seva concepció del pla. Tanmateix, aquesta tasca de micromobilització dels marcs pont implica l'ús de diferents xarxes de comunicació que sobrepassen els límits de l'organització, com hem vist en la xerrada a Ca l'Isidret. Un fet que també exposa que un dels objectius subjacents de tal maniobra és crear un fons comú de simpatitzants, adherits i, en el millor dels casos, nous militants de l'organització.

D'altra banda, l'altre distinció de Snow (2004) ens ajuda a explicar els intrínquils de la "sublimació turística" és "l'amplificació del marc". Això són: els processos pels quals es reforça i clarifica un marc de significació i els seus elements. Des d'aquest punt de vista, els discursos de les organitzacions no són totalitats coherents, sinó sistemes ideològics flexibles i dispersos que integren elements i significats mutables de forma estratègica. Per tant, la principal forma per amplificar els missatges és la creació de símbols que facilitin la

mobilització i expansió del propi marc. Per Tarrow (2011) i el seu interès en la dimensió simbòlica, l'èxit dels MSU depèn de la seva capacitat per vincular temes ja inscrits en la cultura, o que bé s'inventen fusionant elements en nous marcs de significació (Tarrow, 2011). En el cas de la TEPIV els símbols produïts es localitzen en el "solar" i el "turisme" com a referències injustes ja existents en la cultura. A més, per l'organització, el 22@ era un collage on es concentraven tots els problemes del barri en un mateix símbol. La nomenclatura era amplificada com el símbol de la destrucció del barri i intentaven connectar-la (a partir dels diferents punts) amb la realitat que afrontava el veïnat per fer front al silenci social envers el 22@. Així doncs, si la producció neoliberal de la ciutat necessita d'imatges i símbols potents per mobilitzar el capital (Benach, 2010), també ofereix alhora eines als seus detractors, ja que el projecte que compte amb un símbol tant clar com el 22@ també pot ser fàcilment utilitzat per la protesta. D'una forma breu, i fent servir la terminologia teòrica, l'objectiu de la TEPIV per ampliar la identificació del 22@ com un "marc d'injustícia" passava per "puntuar-lo" i alinear el seu marc de significació en diferents "micromobilitzacions" vinculades a temes controvertits de l'actualitat del barri.

En conclusió, hem pogut observar com el fracàs mutu per imposar majoritàriament la narrativa oficial o una visió crítica topa amb una realitat social de "silenci" o inexistència del pla: el veïnat no organitzat no l'identifica com un problema, ja sigui pel reconeixement d'altres prioritats, pel seu desgast històric en matèria de lluita veïnal com proposava en Eusebi o per una confusió històrica matisada per la geografia local. En aquest context, les tasques de la TEPIV tracten de "reanimar" el pla 22@ per tal de combatre'l. Aquest "néixer per morir" es realitza a partir de la construcció de punts entre els significats de l'organització envers el 22@ i els que s'identifiquen entre el veïnat, realineant així el seu marc amb aquells temes polèmics que suposen una possibilitat per significar el projecte com un marc d'injustícia al que cal fer front.

Aquesta és la primera mostra sobre com "la Taula" construeix artesanalment el conflicte en diferents jornades i sessions (micromobilitzacions), un rol constructor que esdevindrà la principal eina del seu repertori per activar la protesta envers el 22@. A diferència de la TEPIV, l'AVPN es concentrava en modelar i "solucionar" el conflicte, dirigint-lo cap al consens i posicions acordades entre veïnat i consistori. En canvi, l'horitzó de fons de la TEPIV era donar pas al conflicte contra el 22@. En aquest sentit, la "construcció de la protesta" de la TEPIV contrasta amb el "solucionisme" de l'AVPN, encara que la TEPIV participés d'aquesta lògica en algunes ocasions com veurem en altres episodis del conflicte. Finalment, cal tenir en compte que la sublimació és una expressió més del "construccionisme activista" de la TEPIV i s'emmarca en els tres nivells principals del seu repertori d'acció:

1. En primer lloc, l'objectiu general de la TEPIV és la dinamització i producció cultural dels entorns de Pere IV, intentant activar i construir diferents projectes veïnals i econòmics socials.
2. Paral·lelament, des de la comissió T22@ s'avança en la "construcció del conflicte" on s'emmarca la pràctica de la sublimació. L'objectiu en aquest punt és desenvolupar un sentit crític entre el veïnat no mobilitzat sobre els efectes del pla.
3. I, finalment, les dues dimensions anteriors formen dinàmiques particulars que explorarem posteriorment, com la "reconstrucció creativa": una forma de construccionisme vinculada a la recuperació i reinterpretació d'identitats locals històriques (sovint maltractades per la destrucció creativa dels projectes urbans sobre la zona) a partir de projectes d'intervenció social i urbana.

17. La restauració poblenovina: de la destrucció a la “reconstrucció creativa”

Des del Manifest Comunista de 1848, el marxisme ha avisat de les qualitats canviant i revolucionàries dels capitalistes inscrites en la seva tendència a transformar totes les estructures existents per garantir noves vies d'acumulació. Cap objecte ni subjecte tenia promesa la seva conservació en la societat burgesa on “tot allò sòlid s'esvaeix en l'aire” segons Engels i Marx. Aquest enunciat ha donat pas a un dels conceptes clàssics de la geografia crítica¹⁴⁰: la destrucció creativa, segons el qual la urbanització capitalista té la necessitat de destruir aspectes constituïts de la ciutat per tal d'encetar noves vies d'acumulació. Per tant, “la urbanització no és sinó la producció continua d'un bé comú urbà (o la seva ombra d'espais i béns públics) i la seva perpètua apropiació i destrucció per part d'interessos privats” (Harvey, 2013: 125), ja que el capital necessita destruir espais urbans per posteriorment intervenir-hi i introduir-hi un nou valor. L'objectiu és materialitzar el “diferencial de renda” (Smith, 2002) que el capital persegueix de forma addictiva convertint la “destrucció” en la base per “crear” valor a la ciutat.

Però els cicles de producció i destrucció de capital no són benignes. Aquesta lògica fonamental de la neoliberalització de l'espai implica l'ús estratègic del “buidat” (destrucció) de zones urbanes per la seva posterior reconstrucció, afectant les formes socials i culturals presents en l'espai (Franquesa, 2007). És a dir, aquests processos impliquen l'erradicació dels usos, formes socials i cultures existents a la zona per la imposició d'altres de més rentables que s'intenten legitimar. Per tant, la destrucció creativa és el mecanisme fonamental per eliminar els obstacles de l'acumulació -com determinades formes de vida- que el capital identifica com a contradictòries per a la producció de rendes urbanes (Smith, 2011). Al llarg d'aquest apartat entendrem el desenvolupament del 22@ com una onada de destrucció creativa que pretén seguir produint valor al Poblenou amb la promoció d'oficines i cal preguntar-nos com responen a la destrucció creativa les dues organitzacions veïnals estudiades. Per respondre em valdré d'una mirada constructivista i faré referència a dues dinàmiques principals que interpel·len de forma diferenciada a cada organització: (1) la protecció i (2) la producció cultural. Argumentaré que tant la TEPIV com l'AVPN són agents vinculats a la creació i manteniment de la cultura local com a resposta als fenòmens de destrucció creativa, ja sigui mantenint elements de la cultura local o re-interpretant-ne d'antics i que podem ubicar en una “identitat poblenovina”.

Patrimoni, memòria i proteccionisme: l'AVPN en la conservació de la cultura local

En primer lloc, explorarem les accions de l'AVPN per la protecció de la cultura i memòria locals com a formes per fer front a les conseqüències de la destrucció creativa del 22@. L'AVPN havia ocupat un posicionament històric per la conservació del patrimoni local, primordialment l'industrial (fàbriques, tallers i altres evidències com mobiliari), però també altres elements urbans com els sistemes històrics de carrers, per exemple: els passatges. Un bon exemple n'és la reivindicació pública en la seva revista, on duïen a terme una crònica de cada passatge i la seva realitat social-veïnal. En termes de política municipal, l'associació havia aconseguit victòries significatives en la reconducció d'accions del 22@ que ignoraven elements patrimonials. La mirada proteccionista de l'organització era

¹⁴⁰ Autors actuals de l'escola angelina segueixen experimentant-hi. Per exemple, Elvin Wyly (2018) el situa en la base del seu programa d'investigació sobre tecnologia i la ciutat: “tot allò sòlid s'esvaeix en tuits”.

àmplia i incloïa els personatges històrics de l'associacionisme local mitjançant la seva presència en el nomenclàtor (com la Plaça Huertas Claveria a Can Felipa). Aquesta tasca d'anys definiria la seva activitat, i manifestava la mà esquerra per fer entendre a la municipalitat que convenia conservar i protegir determinats aspectes de la memòria col·lectiva i del patrimoni immaterial. El principal triomf d'aquesta postura era haver col·laborat en la salvació de Can Ricart. Una lluita que també comportaria l'ampliació del Pla Especial de Protecció del Patrimoni Industrial¹⁴¹ l'any 2006 incloent 114 elements i reconeixent el centre del Poblenou com a casc antic (un reclam de feia dècades).

El mètode de conservació patrimonial de l'AVPN passava per pressionar institucionalment i l'aliança amb altres sectors veïnals. Per copsar aquesta dinàmica ens endinsarem en un conjunt d'exemples etnogràfics que il·lustren el funcionament de l'òrgan de l'entitat dedicat al patrimoni i la memòria: la Comissió de Patrimoni de l'AVPN. En Guillem, el seu històric dirigent, havia intentat reviscolar aquest apèndix. Era una fórmula hereva de l'antic Grup de Patrimoni Industrial del Fòrum de la Ribera del Besòs, un *think tank* veïnal i acadèmic que havia emprat exitosament la investigació-acció per posar en valor i evitar la destrucció de Can Ricart i altres fàbriques de la llera del Besòs. Tot i la tasca per reactivar l'activitat, la secció estava en hores baixes, però en Guillem havia procurat reunir de nou un grup fluctuant de 10 persones heterogeni: conservadors responsables de rehabilitacions locals, professionals de la museística, activistes de l'Arxiu Històric del Poblenou d'iniciativa veïnal i estudiants, com jo mateix. En aquest equip multidisciplinar, l'activista també havia contactat amb un propietari local que posseïa un conjunt de parcel·les residencials i industrials que rehabilitava per passió, sobretot entre el carrer Llacuna i la zona del Bogatell.

Dins de les preocupacions del grup existia una sensibilitat especial per peces grans i emblemàtiques com l'estat de la nau Foseco de La Escocesa que llavors es trobava en una situació lamentable¹⁴². Però entre el ventall de patrimoni a protegir davant de la voràgina de destrucció que es preveia, la Comissió també es preocupava per indrets com les casetes baixes del passatge Aymà (considerades el germen original del Poblenou) afectades per l'obertura del carrer Llacuna. Així doncs, la tasca principal del grup era estar alerta de les afectacions urbanístiques per fer propostes per la seva preservació. La sensació era de contrarellotge, estaven en una "pròrroga" per la preservació del patrimoni, i calia trobar vies eficients per preservar i rehabilitar elements concrets buscant vies de finançament per enllaçar diversos actors (des de diferents nivells de l'administració, actors privats, fins al món acadèmic i l'activisme local) en una carambola per la conservació.

Com a exemple d'aquesta forma estratègica de treball en temps de descompte, observem l'ordenació 22@ de l'illa de Can Ricart. Resseguint els documents urbanístics que en Guillem havia aconseguit de la seva participació en la Comissió de Seguiment del Patrimoni Industrial del Poblenou¹⁴³, la Comissió de Patrimoni de seguida valorava quines implicacions tindrien aquelles ordenacions. Els grans edificis deixaven a Can Ricart soterrat entre gratacels i l'humor dels allà presents s'enfonsava: els nous usos eren l'oficina a excepció d'una peça subsector de la Frigo on s'hi preveia un hotel. Per en Guillem, l'hotel no era el problema veient l'expectativa de l'illa, hi havia molta zona sense edifici i

¹⁴¹ Ajuntament de Barcelona. (2006). Modificació del Pla Especial de Protecció del Patrimoni arquitectònic històric-artístic de la ciutat de Barcelona. Districte de Sant Martí. Patrimoni Industrial del Poblenou.

¹⁴² Fins al punt que acabaria sent desmantellada per l'amenaça de caure de l'antiga xemeneia.

¹⁴³ Organisme pel seguiment de l'estat del patrimoni que s'havia reactivat durant el primer mandat de Barcelona en Comú del que participaven diferents agents i especialistes.

no “molestava”. Per en Brauli, treballador del MUHBA, el què realment molestava és que a la zona no hi hagués cap botiga ni un sistema de places. Pel president de l'Arxiu Històric del Poblenou tot era més dramàtic i atestava mentre assenyalava l'alt volum de l'edifici previst just al costat de Can Ricart: “després de veure ‘això’ que facin el que vulguin ja! Que ho ensorrin tot!” (Diari de Camp, 3 d'octubre de 2018). Tots coincidien amb la idea que el recinte fabril quedava sepultat i el seu valor patrimonial seria incompreensible. Perquè s'havia salvat Can Ricart si li feien allò?

Il·lustració 36. A la dreta, l'illa de Can Ricart vista des del xamfrà de la Frigo de Martínez, sistemes i arquitectes associats (2018). A l'esquerra, les obres a les illes adjacents a Can Ricart a l'agost de 2021.

Malgrat la ira de la comissió, poc després reconeixien que els plans aprovats eren incontestables i calia centrar-se en explorar “solucions”. Les principals possibilitats passaven per (1) procurar un bon projecte per la Frigo i (2) per activar Can Ricart. En el primer cas, es lluitaria per dur-hi a terme un projecte vinculat a la memòria històrica de dones treballadores. El cas de Can Ricart era un galimaties. Després de múltiples projectes fracassats, el Campus de les Arts de la UB havia tingut la mateixa sort i l'únic que s'albirava era la insegura arribada d'uns fons europeus FEDER. La comissió explorava les utilitats del futur Can Ricart, proposant projectes i formes de finançament. En Guillem explicava que un dels problemes que els tècnics municipals s'havien trobat a l'hora de rehabilitar el recinte era que l'activitat que es donés a la nau annexa es connectés amb l'emblemàtica placeta de Can Ricart. La “solució” que oferia la comissió era reobrir l'antic Bar Paco's i dotar de contingut la “Sala de les Calderes”. Pel representant del MUHBA, aquella era una oportunitat museística de primer nivell: es podria explicar el funcionament del primer vapor, però les parets interiors gairebé havien anat a terra i la viabilitat del projecte depenia d'un infra-finançat MUHBA. L'informant lamentava que al consistori no es trobés cap responsable que se'n fes càrrec: “l'Ajuntament no veu que ‘patrimoni’ està lligat a ‘urbanisme’ i es passen el mort!” (ibíd.).

En altres ocasions, el mètode escollit per la Comissió de Patrimoni de l'AVPN era el treball de camp. De la mà del propietari d'unes plantes en un edifici en alçada de la zona de Bogatell, ens havíem endinsat pels budells d'un antic complex del carrer Zamora. Era un home de bon tracte, així que era lògic que s'hagués convertit en el president d'aquella escala estrambòtica que combinava reminiscents activitats industrials que persistien del passat (com la seva empresa de marcs de finestra) amb empreses de màrqueting, d'estratègia empresarial i alguns habitatges il·legals. Però aquella ruta era una excepció, la combinació d'experts i membres de l'AVPN activats per la protecció patrimonial viva el seu ocàs. La majoria dels seus membres eren homes que avançaven cap a la tercera edat que encara dominaven els intríngruls de la gestió patrimonial municipal i sabien moure's per les catacumbes institucionals. Però aquell coneixement i valuoses habilitats no estava

sent renovat malgrat els intents d'en Guillem per incloure perfils més joves. L'escenari definitiu per observar aquesta situació seria una jornada al MUHBA d'Oliva Artés sobre el futur de Pere IV. En una sessió a la fàbrica que portava per títol "Oberts per obres", la comissió donaria suport al museu per tal d'enfortir la seva postura per aconseguir fons. Hi intervindrien dos pesos pesants de les ciències socials catalanes i antics participants de la comissió: l'Horacio Capel i la Mercè Tatjer. Ambdós es trobaven ara desvinculats de les tasques de la comissió per motius personals, però les agudes aportacions de Tatjer defensaven la idea que el museu podia desllorigar aquell tros de Pere IV. Tatjer també havia fet broma afirmant que després de 18 anys s'alegrava de veure que tots els allà reunits seguien lluitant. Allò venia de lluny, deia destacant que ara "tots ja som grans" i l'únic jove era jo, deia mentre m'assenyalava divertida i preguntava als allà presents si ja havia passat els 18 anys.

Com evidenciava la catedràtica emèrita, l'antiga "guàrdia de Can Ricart" no s'havia renovat, ja fos per motius polítics -com l'ascens del mateix Josep Maria Montaner a la regidoria del districte-, per falta de temps o pel seu pas. Això entroncava amb la situació estructural de falta de rejuveniment i envelliment de l'AVPN. La comissió no estudiaria durant molt més temps les vores de la realitat existent per fer propostes i introduir solucions en un "conservacionisme pal·liatiu". L'acció històrica de l'AVPN a partir d'aquest apèndix era "restaurar el Poblenou" i aconseguien trobar en la destrucció creativa del barri oportunitats per mantenir i posar en valor significatius elements materials i immaterials: com la cantina a Can Ricart i el projecte de memòria obrera femenina a la Frigo. Com observarem a continuació, una acció més propera a la "protecció cultural" que a la "producció cultural" de la TEPIV.

17.2 La reconstrucció creativa i la producció de la cultura local

A diferència de la pràctica proteccionista de l'AVPN, la TEPIV havia optat per una postura de "reconstrucció creativa" davant les dinàmiques de "destrucció creativa" que derivarien en la transformació urbana. Les seves accions no vetllaven exclusivament pel manteniment d'unes formes culturals sobre el territori, sinó que pretenia "recrear-ne" d'extingides a partir de l'acció col·lectiva. Copsarem aquesta dinàmica mitjançant la transformació del passatge Trullàs, on els activistes realitzen colze a colze amb veïns de la zona un projecte per reconstruir i recuperar l'antiga identitat d'una de les barriades històriques del Poblenou: la de Trullàs. Aquestes intervencions tenien per objectiu cohesionar socialment un territori disgregat, conscienciar sobre els efectes i perills del 22@ i "revertir" en la mesura del possible els estralls socioculturals de l'impacte que suposava el pla. Les barriades històriques s'havien convertit per la TEPIV en potents símbols del passat des d'on col·locar els fonaments per l'acció política i organització veïnal. L'objectiu era que a la llarga les noves unitats polítiques generades "verticalment" per "la Taula" fossin independents.

Teòricament, trobo convenient emmarcar aquestes dinàmiques en la perspectiva interaccionista. Per tal cosa, entendrem als MSU com a productes i productors de modernitat (Laraña, 1999; Gusfield i Laraña, 1994): subjectes axiològics en la producció simbòlica i responsables de canvis en valors i identitats culturals. Situarem el comportament col·lectiu a la base de l'ordre social, entenent la TEPIV com un actors que crea narracions i discursos, i que no només és fruit d'un context, sinó que sosté agència pròpia per a transformar-lo. Cal que ubiquem el cas específic de Trullàs en una mirada llarga sobre la "construcció de la protesta" (Klandermans, 1997) per analitzar-hi la

producció cultural relativa. Per Klandermans (1997; Klandermans i Stekelenburg , 2013) un dels elements clau per la construcció d'un conflicte és la capacitat per incidir en la producció d'identitats col·lectives per tal de donar dimensió pública als problemes socials i incentivar l'acció mitjançant un conjunt de representacions socials. A partir del cas de Trullàs, explorarem els límits i l'abast real d'aquesta pràctica contraposant l'objectiu inicial (recuperar la identitat de Trullàs com a mitjà per activar la protesta de nous veïns contra el 22@) amb el seu resultat final.

Origen morfològic i cultural del barri de Trullàs: de la degradació urbana a la supervivència veïnal

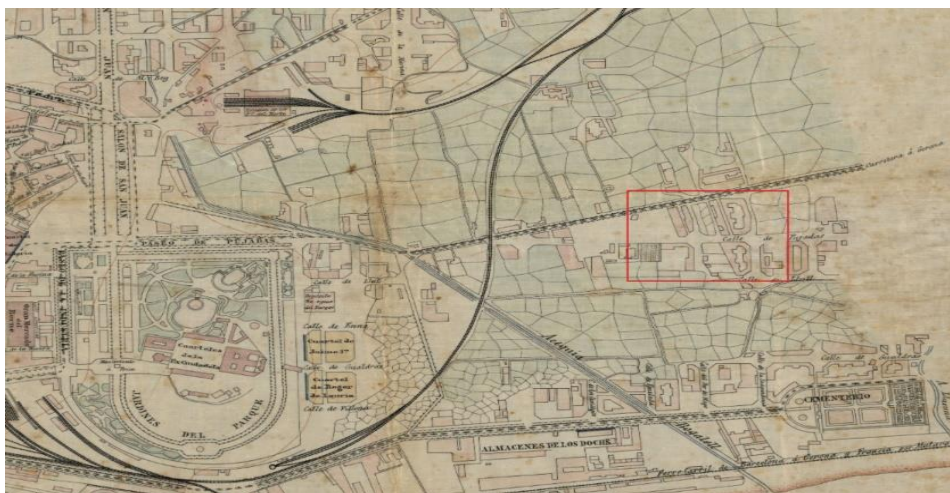
“La gent es pot posar d'acord per donar utilitat a un parc, i aleshores el farà prosperar, o bé es pot confabular per negar-li tota utilitat, i aleshores el parc caigut en desgràcia serà un lloc d'abominació i de fracàs.” (Jacobs, 2017 [1961]: 216)

Al desembre de 2018, la guia internacional Time Out situava el passatge Trullàs entre els 21 més bonics de tot Barcelona. Feia poc menys d'un lustre aquell carreró que penjava de Pere IV havia sigut un autèntic forat negre. Les veïnes de la zona podien ressenyar a la perfecció les aromes de la via per explicar-ne l'evolució: des de les pestilències pels excrements que els amos de les mascotes no recollien entre els cotxes amuntegats fins a les ferums del vòmit dels dies festius. Com havia arribat al selecte rànquing aquesta via que havia servit de despatx nocturn per a negocis turbulents i de latrina pels joves que sortien de festa al “triangle golfo”¹⁴⁴ del Poblenou?

El barri de Trullàs es trobava a cavall entre el centre del Poblenou i els edificis industrials en alçada de Bogatell i Marina. Molt propera al barri de la Plata, la illa porosa on s'ubicava Trullàs es composava per un sistema de passatges (d'Iglesias, del Camp i Joan Goula) que coincidien amb la primera amputació de Pere IV pel seu xoc amb el carrer Pallars. Una ferida accentuada per l'espectacularitat de la casa noucentista d'Antònia Serra (1926), coneguda com el “flatiron poblenoví” per la seva estretor. Les primeres evidències de l'existència de la barriada es troben al mapa de Tomàs Soler i Ferrer de 1826 on s'aprecia la presència del passatge en unes traces agrícoles. La toponímia local rememora el període agrícola preindustrial, com el passatge del Camp¹⁴⁵ o d'Iglésias, en record del pagès propietari, que conserva una placa que encara indica el sentit de circulació dels carros (de muntanya a mar). El passatge Trullàs reflecteix tant el caràcter industrial com agrícola. Els lletraferits locals interessats per la barriada (Fossas, 2013) admeten la possibilitat que el nom es degui al capitalista industrial Jacint Trullàs Payarol, fabricant d'adobats i possible descendent dels propietaris rurals (Fossas, 2013). El passatge és un dels més antics i apareix a la Guia de Sant Martí de Provençals de 1888 elaborada per Josep Sunyol Gras, on hi apareixen unes “cases noves d'en Trullà” (Milán, 2015), nom castellanitzat durant la dictadura de Primo de Rivera pel de “Trullàs”.

¹⁴⁴ Així es coneix la zona ponent del Poblenou (entre Ciutat de Granada i el carrer Marina) degut a l'animada vida nocturna que s'ha generat en els nombrosos locals d'oci com Razzmatazz, el polivalent Ceferino, el Sr Lobo, l'Ovella Negra i el vell rocker Hijos de Caín.

¹⁴⁵ Actualment desaparegut pel Pla de Millora Urbana de l'illa delimitada pels carrers Àvila, Almogàvers, Badajoz i Pere IV (22@162).

Il·lustració 37. Mapa de Barcelona de 1885 on ja apareix l'estructura del barri. Font: l'Institu Cartogràfic de Catalunya.

L'estructura urbana de la zona es trobava incrustada en diferents capes d'un palimpsest històric. La desordenada industrialització havia aprofitat l'ordenament existent dels passatges orientats perpendicularment a Pere IV, en comptes de seguir l'encara inexistent trama Cerdà. En l'actualitat, això havia provocat que els passatges quedessin "torts" sobre el mapa en relació a la disposició de la malla ortogonal. En termes socials, el nucli havia tingut una identitat pròpia com demostren tres fets històrics significatius: (1) l'existència d'unes festes majors de barri independents a les de Poble Nou des de 1878 que durarien fins entrats de segle XX; (2) la ubicació a Pere IV número 92 d'una sucursal de la cooperativa La Flor de Maig que definia la barriada com un nucli de consum per abastir; i (3) la disposició d'un "alcalde de barri" durant la última part del segle XIX prèvia a l'annexió (Fossas, 2013). En resum, fins la segona meitat del segle XX, el barri de Trullàs es travava en un urbanisme mestís entre l'industrialisme, el passat agrícola i els intents per fer arribar-hi la ciutat. Els carrers Pujades i Llull feien de frontera envers altres zones dels barris del Poble Nou, i els seus passatges engreixaven una identitat pròpia dependent a la del Gran Poble Nou (la identitat total, però no la única de la zona).

Il·lustració 38. Situació dels passatges Trullàs, Iglésias i dels desapareguts Joan Goula i del Camp. Font: PIU (2021).

La desindustrialització culminaria el sentit social de la fràgil barriada. La seva antiga cohesió desapareixia en un fenomen que havia progressat fins la segona meitat del segle XX. Durant els anys previs a la intervenció de la TEPIV l'espai destacava per una progressiva des-identificació del veïnat amb l'espai perquè s'havia convertit en el símbol dels problemes urbans que existien a la zona: la crònica desatenció municipal, l'absència d'espais verds i sociabilitat més enllà d'algun bar i l'afluència d'activitats vinculades a l'oci

nocturn que impedièn el desenvolupament de la vida quotidiana i que qüestionaven en el sentit de seguretat del lloc. En resum, el veïnat creia que el passatge havia sigut poc més que un aparcament i un pol d'activitats delictives des de 1970 fins a la intervenció, un autèntic símbol de la decadència de la zona. Paral·lelament, es produïria un empobriment dels serveis urbans fins a la interrupció del teixit de petit comerç. L'antic barri de Trullàs vivia un moment de postergació continuada de totes aquelles qualitats que, fins al moment, havien permès i ajudat a reproduir les interaccions en l'espai. En les següents cites podem observar com dues de les veïnes involucrades en el projecte de recuperació de l'espai ens mostren com la barriada havia sostingut una rica economia local durant la seva infància durant els seixanta i els cinquanta respectivament.

“Aquí teníamos muchas tiendas antes. Mercería, juguetería, ferretería, huevería. Me acuerdo de que me iba sola al colegio, cogía el bollo, picaba a la Andrea, bajaba y nos íbamos a la academia porque aquí no había ‘coles’ públicos. Era todo de comercio y entonces, como siempre encontrabas gente que te conocía, siempre hemos ido solas por el barrio. Era como un pueblo.” (Veïna de Trullàs 2, 14/5/19)

“Només aquí en aquest passatge hi havia una lampisteria i un forn, Ca la Cisqueta, famós de tota la vida! Al costat hi havia una ‘tossineria’, Can Risto, i un bar que es deia La Palma. I a la cantonada, el que es la Be@ ara, hi havia una polleria. Mira de les botigues que et parlo només d'aquest cantó! I la primera ferreteria va ser la Balius. Gairebé totes les plantes baixes tenien negocis i ara només queda el barber que és de la néta.” (Veïna de Trullàs 4, 16/5/19)

En ambdós casos, les informants evidencien una estructura de vigilància i control social comunitari sustentada en el teixit de petits comerços¹⁴⁶ com a espais representatius vehiculats per la vida veïnal. En canvi, a l'actualitat assenyalaven l'absència d'elements que permetessin articular la vida veïnal. Era un argument de pes en les visions de les veïnes per explicar perquè no s'hi feia vida. La inexistència d'espais urbans de trobada provocava una erosió envers la identitat que consideraven tradicional del barri en termes industrials, tot i que mai s'hi referien com a “barriada Trullàs” ni l'intentaven connectar amb el passat històric com si que faria la TEPIV. Malgrat això, existia una preocupació per la ràpida desaparició d'una identitat col·lectiva que identificaven en la interacció social amb altres veïns i en aspectes de l'estructura social: un factor de classe compartit i uns llaços de veïnatge suportats pels usos espacials històrics. Els informants destacaven dos factors principals responsables de l'erosió de la seva identitat: (1) la proliferació d'espais de coworking de la zona i oficines instal·lades en edificis industrials en alçada a ponent Pere IV, sumats a (2) institucions per a formació en disseny i arts creatives -com la BAU (Centrer Universitari de Disseny)- que havien fet aterrar un nou perfil d'usuaris a zones del barri que desvirtuava els usos i espais en la mesura que molts eren substituïts. Si bé aquesta “onada” suposava una reactivació parcial del comerç local, les noves opcions es donaven en formes de consum associades al gust dels nous usuaris: cafeteries orgàniques, llibreries-jardineria i tallers del moviment maker¹⁴⁷ que havien proliferat com efecte de l'encallament del 22@. Els veïns consideraven que desvirtuaven el caràcter industrial històric de la zona i sentien una desidentificació creixent cap als nous espais urbans que els altres havien ocupat:

¹⁴⁶ El petit comerç com a dinamitzador de la vida urbana és un debat clàssic en antropologia urbana. Aquí segueixo al seva concepció com a “espais de relació”, tal i com fan Franquesa (2013) i Harvey (2006) seguint la proposta original de Jane Jacobs (1961), per la qual el comerç de proximitat és un element determinant per la vida social de la ciutat i afavorir les relacions entre els habitants.

¹⁴⁷ Especialistes en el “do it yourself” que acostumaven a emprar les noves tecnologies com a eines d'un treball productiu artesanal.

“La identidad se ha perdido, por supuesto. Hay muchos eventos y muchos extranjeros que, para empezar, yo no sé inglés así que todo lo que hacen ¿para quién es? Hay muchos eventos para esta gente, pero no están asociados al barrio. Eventos para los guiris, eventos que se montan para ellos, no para el barrio.” (Veïna 1 de Trullàs, 14/5/19)

“La identidad seguro que la hemos perdido. Este barrio era como un pueblo digamos porque era una zona de trabajadores, todo de fábricas y transportes, principalmente, y esto se ha perdido en todo Pueblo Nuevo. Ahora es un barrio de turismo y oficinas. No ha quedado nada de lo que era el barrio de pueblo donde nos conocíamos todos. Podías ir tres manzanas para la derecha, para la izquierda, por donde quisieras y conocías a todo el mundo. Ahora no conoces ni a tu propio vecino. Es lo que no me gusta de la transformación de Pueblo Nuevo, que hemos perdido la identidad nuestra.” (Veïna 3 de Trullàs, 18/5/19)

Aquesta transformació creativa de la zona aprofitava dos moments específics del cicle de valor ocupant el territori per l'impàs del 22@: (1) una prolongada dinàmica de desindustrialització i depreciació (buidat) i (2) la projecció d'un nou valor (empenat) en la intervenció del 22@. El Mite Manchesterià ha tendit a obviar aquesta realitat en el seu “silenci social” que selecciona i exclou determinats períodes del Poblenou per construir la seva narrativa legitimadora. Aquest tabú del “Detroit català” pot ser contestat de forma paradigmàtica al passatge Trullàs: durant els 1990 el carreró esdevindria un punt negre del barri, intensificant les característiques negatives que concentrava des de l'erosió postindustrial en termes de mort del comerç local, usos veïnals decreixents dels espais i l'eliminació d'una activitat productiva industrial que en molts casos havia empleat al veïnat. De fet, el què més destacaven els informants d'aquest període era el xoc que havia suposat la desaparició del treball industrial, especialment les dones de la barriada que havien acostumat a treballar en feines poc qualificades en els tallers del voltant. La desaparició del petit treball industrial romanent que va ser font i base del seu sosteniment social els impactava doblement: per la pèrdua mateixa de l'ocupació, així com pel desgast corrosiu de les estructures urbanes que assentaven la seva vida col·lectiva. En conseqüència, el passatge havia passat a ser imaginat com un “corraló” indesitjable. Les següent veïnes ens ho relaten comparant el passatge amb zones que consideraven més privilegiades:

“Era un punto negro realmente, sí, se hacía de todo. Aquí se escondían, hacían trapicheo. Estaba oscuro aquí, no había luz ni nada, una farola pero que la petaban muchas veces para que no los vieran.” (Veïna, de Trullàs 1, 14/5/19)

“Este trozo está abandonado de la mano de dios. Fíjate, el trozo de la Rambla de Poblenou tienes de todo, ¡perfectísimo! Te vas a Marina y tienes de todo. Te vas a Glorias y de todo. Te vas a Villa Olímpica y de todo. Nosotros estamos aquí muy olvidados de la mano de dios.” (Veïna de Trullàs 2, 14/5/2019)

L'estat del passatge durant els anys 2000 i 2010 intensifica el sentiment de desempara i desatenció que el veïnat sentia per la pèrdua d'estructures i pràctiques socials en l'espai urbà, contradient la idea que l'aprovació del 22@ hauria donat resposta als efectes de la desindustrialització. L'espai privat es converteix en l'únic refugi possible per la sociabilitat veïnal: escales i replans esdevenen els últims espais per dur a terme relacions de veïnatge.

“Aquí estamos muy dejados, muchísimo. Estamos hartos de llamar a los Mossos y que no vengan. Los fines de semana aquí se montan fiestas privadas en las plantas industriales, supongo que serán guiris o hípsters de estos que hay ahora en la zona y “ala”, tu sin dormir... Y por el día no mejora, salías y ¿dónde te encontrabas? No

hay panadería, no hay un súper cerca. Con Sara y Maricarmen con suerte nos veíamos en la escalera y 'oye, baja que esto', 'sube lo otro', pero en la calle no había un lugar antes del jardín." (Veïna de Trullàs 2, 14/5/19)

La mancança històrica d'espais públics i d'interacció damnifiquen profundament les relacions. Aquelles que perduraven devien la seva supervivència al sentit històric i la composició social: la majoria de veïns (d'entre 45 i 60 anys) afirmaven mantenir els vincles que havien iniciat els seus avantpassats migrats de la resta de l'estat, sobretot d'Andalusia. Segons ells, la trajectòria migratòria familiar era interpretada com una herència en matèria de veïnatge que havien rebut dels seus pares en un moment de major vida social a la zona, mantenint-ne un interès i una responsabilitat social en l'actualitat. Però eren conscients que el manteniment d'aquestes relacions pugnava amb la competència amb altres col·lectius per l'espai (estudiants de disseny, oficinistes, turistes i artistes) que l'ocupaven i l'encarien:

"Los que quedan de toda la vida son cuatro abuelitos. Ta no queda gente. Ahora en sus pisos hay pisos turísticos, Que dices, claro, hoy tienes un vecino de Alemania, mañana tienes un holandés, pero eso no 'fa barri', ¿sabes?" (Veïna de Trullàs 3, 18/5/2019)

"El barrio lo están enfocando a un tipo de turismo y a un tipo de vecinos que vengan estos hipsters, esta gente así. Gente que dices, a ver, te están descolocando de tu barrio, ¿sabes? Pero nosotras aguantamos, somos la resistencia." (Veïna de Trullàs 2, 14/5/19)

D'altra banda, aquestes dinàmiques es realitzaven en una situació urbanística molt específica. En aquell moment els veïns participants del projecte de recuperació del passatge no reconeixien el pla 22@ com un problema actiu, sinó que eren els activistes de la TEPIV (com a traductors) els que informaven de l'afectació i les seves implicacions. La principal conseqüència de la normativa 22@ era una situació històrica de paràlisi. La flexibilitat del pla deixava en mans de cada propietari l'opció de desenvolupar la transformació, però la gran fragmentació de la propietat a Trullàs (i també del de la Plata) havia fet impossible en 19 anys l'acord necessari (d'un mínim del 60% dels propietaris) per tirar endavant un pla de transformació. Per aquest motiu, l'allau de promocions immobiliàries que viuria la zona a partir de 2020 només afectarien aquelles grans illes amb la propietat concentrada (pàrkings i grans edificis industrials), mentre que els edificis industrials en alçada no es transformarien perquè ja havien assolit la volumetria màxima. La paràlisi es reconeixia per la fundació BIT i proposaria desafectar algunes zones del barri de Trullàs i la Plata assegurant la transformació del "22@nord" que comptava amb un gran interès pels promotors de la zona per l'existència existien grans parcel·les de propietat unipersonal de fàcil transformació i una escassa organització veïnal.

En concret, l'afectació del 22@ afectava de ple al passatge Trullàs i l'illa on s'ubicava. En preveia la transformació gairebé completa amb l'excepció d'alguns habitatges considerats Front Consolidat. En cas d'haver-se transformat, el futur que li esperava al passatge Trullàs era la desaparició igual que altres passatges com el del Camp, desvirtuat per l'enderrocament d'un edifici industrial que li donava forma. O el de Ratés, un passatge sense sortida que acabaria sent esventrat per l'espai públic 6b del 22@ i la circumval·lació de grans torres d'oficines. Així doncs, la combinació de la paràlisi immobiliària i la dificultat tècnica per la fragmentació de la propietat permetria iniciar una intervenció de caràcter "temporal".

Il·lustració 39. Afectació del pla 22@ a l'illa del passatge Trullàs. Font: xarxes socials de l'Observatori dels Barris del Poblenou (2020).

Il·lustració 40. Passatge Trullàs al juliol de 2019. Font: Elaboració pròpia.

Transformació i apropiació veïnal del passatge Trullàs

A la meua arribada al passatge Trullàs la transformació portava 3 anys en curs. Un contenidor del port feia de refugi, una pèrgola amenitzava el sol incipient de primavera i el jardí vertical rodejava els bancs i jardinetes de banda i banda. Ningú diria que aquell nou parterre havia sigut l'escenari d'un videoclip de trap on havien participat els principals artistes estatals d'aquesta música urbana, com si allò fos un escenari apocalíptic. L'únic record que allò havia sigut un espai urbà industrial en decadència eren els grafitis de les parets i les dues naus del final del passatge: una antiga empresa de llum ja tancada (i que havia portat múltiples problemes al veïnat) i una altra que s'havia reconvertit en un taller artístic.

M'havia introduït al projecte de la mà d'en Lluç, la persona alliberada de "la Taula" que m'acompanyava sovint a la zona, em presentava al veïnat i m'explicava que el seu interès per aproximar-m'hi era que calia fer un informe pels tècnics de l'Ajuntament per garantir el compromís municipal de seguir permetent aquella activitat. Pels aspectes tècnics, en Holger, un arquitecte alemany que havia participat activament a la TEPIV abans de la meua arribada, em posava al dia amb paciència sobre què implicava el 22@ per aquell tros del Poblenou. L'informant havia liderat estoicament aquell projecte. Es passaria dures jornades de l'estiu de 2016 treballant gràcies al material que havia aconseguit de la seva pròpia butxaca i en un entorn urbà on se'l veia com un estrany per l'escassa vida social pública que s'hi realitzava. Aquest moment històric ens mostra l'impuls que la TEPIV tenia llavors: era capaç de tirar endavant una iniciativa per la remodelació de l'espai després

d'obrir un procés participatiu. L'experiència d'en Holger havia canviat la meua manera d'entendre la zona, el barri i el propi pla urbanístic. L'informant m'explicava que el què li atreïa de les ciutats eren els seus espais buits com passava al seu conegut Berlín: eren reptes i també oportunitats. Mica en mica, a en Holger se li sumarien un grup de veïnes de mitjana edat que acabarien liderant el projecte i ell es trobava satisfet al fer un pas al costat, tot i que reconeixia les limitacions del projecte fruit de les dinàmiques del propi pla 22@. Per explicar-m'ho, compartia que un mal edifici podia sobreviure si al seu voltant hi havia un urbanisme fort, però en un urbanisme dèbil no s'hi podia fer res. El 22@ comportava un conjunt de blocs d'oficina inconnexes entre si. L'urbanisme era dèbil per en Holger i, a sobre, la majoria de projectes tendien al mateix per una manca de mirada de conjunt. Per això, deia que era vital un projecte com el que s'havia desenvolupat a Trullàs per generar veritables espais de trobada, tot i que l'ambició original de la TEPIV era superior i passava per fer-hi un "mercat veïnal" negociant amb el propietari que mantenia les naus en desús.

Inicialment, la TEPIV havia identificat el passatge com un "node" de Pere IV on actuar. En una presentació al MUHBA de 2016 titulada "Paisatges Urbans Emergents, Nodes de Pere IV", s'exposaria la situació de diferents punts urbanístics clau, discutint-ne les formes de dinamització que responguessin a interessos i necessitats veïnals. Unes primeres reunions amb l'objectiu de definir la realitat local començarien a activar el potencial del passatge. En una gran jornada de participació impulsada per la TEPIV, l'AVPN -que encara mantenia el vincle orgànic amb la TEPIV- i l'Associació de Veïns del Bogatell a punt de desaparèixer es realitzaria una diagnosi urbana per definir col·lectivament la urbanització provisional de la via. El treball en xarxa i l'empenta de "la Taula" exerciria la força suficient per a que l'Ajuntament realitzés a finals de 2016 una primera intervenció per retirar els cotxes que fins al moment eren els principals pobladors del passatge i afegir 5 arbres, 11 bancs i un paviment de terra que marcaria un inici insuficient per tornar menys hostil l'espai. A partir de la col·laboració de la TEPIV amb l'associació Grigri Pixel es reuniren uns quants mobles més. Això, conjuntament amb la col·locació d'una tanca gestionada pels propis veïns permetria tranquil·litzar als que creïen que tenir un horaris seria la única forma per preservar el jardí del vandalisme nocturn del "triangle golfo".

La primera intervenció encetaria l'ús de l'espai, però la celebració d'un polèmic concert per part de l'AV del Bogatell durant les festes de maig de 2016 comportaria tensions. El concert recuperava la vella costum de tenir una festa major pròpia al barri, però l'esdeveniment havia tingut un èxit desmesurat i s'havia convertit en un acte de ciutat on hi actuarien músics famosos. L'assistència multitudinària al concert desvirtuaria els objectius de cohesió veïnal del projecte deixant-los en un segon pla i intensificant les pors a veure's desplaçats. El concert traçaria una línia vermella per les veïnes que gestionaven l'espai: d'ara endavant es procuraria mantenir unes activitats enfocades a solucionar les mancances d'espai verd i de sociabilitat. Les col·laboracions que s'hi realitzarien tindrien un caràcter estratègic, com el cas de del projecte "Estació Ciutat. El passatge Trullàs, entre el mediambient i la bellesa artística" realitzada pel Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB). El projecte seguia desplaçant-les al no situar-les al centre de la intervenció, però permetria agilitzar un conjunt de recursos que el consistori no facilitava (plantes i accés a l'aigua). La finalització del projecte el 2018 indicaria l'inici real de la plena recuperació veïnal de l'espai que ara disposava de noves utilitats. Des de llavors, l'auto-gestió de l'espai seria liderada per un grup de veïnes de mitjana edat. La diferència en termes de gènere en l'ús de l'espai era significativa. Els gomes tenien una relació superficial amb l'entorn. El contenidor havia suposat que el trasllat de la partida del

dominó de cada tarda del bar al passatge. Allò havia empipat al propietari del bar al perdre la poca clientela que li quedava, però entusiasitava als joves que regentaven un restaurant kebab de la sortida del passatge perquè els veïns havien aconseguit que els hi portessin les cerveses al contenidor per no haver d'anar-les a buscar. El significat del nou espai pels homes era el trasllat de la seva sociabilitat, però per a les veïnes el nou jardí ofería un espai de trobada del que no havien disposat històricament. Fins al moment, restaven desposseïdes d'un entorn per la interacció social, sense espais públics segurs i confortables dedicats a la producció i reproducció dels seus llaços socials.

El nou jardí estructurava la creixent vida urbana, s'havia convertit i ofería un entorn ideal per a la sociabilitat i el contacte veïnal. El procés d'apropiació de l'entorn urbà que havia iniciat la intervenció de la TEPIV feia sentir menys insegures a les veïnes davant dels nous actors urbans. Ara es reconeixien com a usuàries legítimes de l'espai urbà i, generosament, trobaven positiu que aquells que anomenaven despectivament "hipsters" i oficinistes utilitzessin el nou jardí perquè la resta del barri seguia sent un entorn urbà hostil:

"Este es un espacio para los vecinos. Porque aquí tenemos muchas carencias, lo mínimo que podemos tener es un poco de parque verde. Quedamos pocos vecinos, pero por lo menos nos juntamos. Vienen los de las oficinas y a comer con su 'tupper' los 'hipster'. Son bastante educados, no dejan nada sucio, todo en las papeleras y nos parece bien. Todos tenemos hijos que estudian y trabajan y también tienen que comer en algún lado, ¿no?" (Veïna de Trullàs 2, 14/5/19)

Barris mitològics i identitats fantasma en l'acció col·lectiva

La intervenció a Trullàs posa de manifest la forma d'acció col·lectiva que intentava dur a terme la TEPIV davant les dinàmiques de destrucció creativa que vivia la zona. Conceptualment, anomenaré aquest fenomen "reconstrucció creativa" i l'entendré com els mecanismes segons els quals s'intentaven pal·liar els efectes de degradació social i urbana en la que es trobava Pere IV (i el Poblenou en general) davant de les dinàmiques de la renovació urbana: l'actuació sense considerar preexistències, el maltractament a estructures urbanes històriques i, en general, el menyspreu per les formes de vida existents sobre el territori. La recuperació del passatge Trullàs marca un punt d'inflexió en la barriada en la manca d'espais públics de la zona que en altres àrees s'havien superat als anys 1980 per les victòries de l'AVPN en la consecució de millores en serveis urbans i jardins. La pluralitat de l'estat de les barriades del Poblenou coincideix amb la voluntat de la TEPIV per relligar una història comuna dins dels barris del Poblenou, recuperant identitats particulars com la de Trullàs tot proposant el manteniment d'una concepció extensiva del Gran Poblenou històric. La intervenció a la zona, i els seus resultats beneficiosos, van suposar que el passatge Trullàs fos un dels grans èxits de la TEPIV fins al punt de reconèixer-se dins de l'organització com el model d'acció col·lectiva de referència. La "Taula" perseguiria accions similars en altres indrets amb l'objectiu de regenerar un teixit veïnal corroït per l'acció expansiva del 22@ i les transformacions urbanes històriques.

Els resultats de la intervenció al barri de Trullàs havien comportat l'enfortiment de les relacions de veïnatge, la construcció d'un espai comú de trobada i la dinamització d'una nova vida veïnal. Però entre les seves limitacions hi trobem l'objectiu frustrat de recuperar la identitat històrica de Trullàs. La TEPIV havia volgut "recrear" l'antiga "identitat trullenca", però el veïnat mai s'identificaria. Havia desaparegut en algun punt del segle XX i ja no els interpel·lava. La identitat del passatge prenia un significat diferent entre els

activistes perquè mantenien una mirada longitudinal i històrica sobre la transformació. Però el veïnat involucrat en el projecte es mostrava més preocupat per l'actualitat que per la recuperació d'alguna legitimitat històrica en l'ús de l'espai. L'exemple més evident d'aquesta doble tendència és que mentre pels activistes de la TEPIV aquell espai era el "passatge Trullàs", les veïnes l'havien rebatejat com el "Jardín de las Mariposas". Així doncs, la nova activitat del jardí no era una mera reconexió històrica amb l'antiga identitat, sinó una recomposició d'uns llaços socials seccionats per les condicions socials de l'espai (desaparició de fonts de treball, encariment del preu del sòl, eliminació de sistemes de sociabilitat). Pel veïnat la importància del projecte no era encarrilar-se de nou en un sentit històric, sinó que es cenyia al manteniment les relacions en un entorn segur. Les seves referències no eren envers a un barri tradicional que hauria existit del segle XIX fins una part del XX, sinó que es limitaven a la seva infantesa i a la memòria d'uns pares que els hi havia transmès les seves evocacions sobre una vida veïnal a la zona. Això obre una nova pregunta: si a la pràctica la identitat trullenca desinteressava al veïnat participant, perquè la TEPIV estava tan interessada en la reactivació d'aquesta identitat desapareguda?

Respondre aquesta qüestió implica interessar-nos per la producció cultural de la TEPIV i obrir un debat clàssic sobre l'acció política en el marc de la identitat col·lectiva. En els múltiples projectes de la TEPIV arreu del barri (la creació de noves assemblees veïnals, la realització de processos participatius autogestionats, la creació de grups de consum, la gestió d'equipaments municipals) s'acompanyava l'acció amb un conjunt de mecanismes (nomenclatures, tallers, exposicions) que intentaven recuperar "identitats fantasmes" que havien existit en el passat industrial o agrícola del Poblenou. Davant d'una creixent fragmentació social i la ruptura dels vincles socials amb la història local degut al procés històric de desindustrialització i els seus efectes nocius per les comunitats obreres locals, la TEPIV considerava calia recuperar símbols i crear noves versions d'antigues identitats vinculades a fets del barri del Poblenou per cohesionar el territori en qüestió. Per fer-ho, recuperaven algun element particular de la zona (com la història particular del barri de Trullàs), o entroncaven el projecte amb algun element comú, com el cooperativisme. Amb aquest mètode es pretenia fer de la fragmentació existent un actiu polític en la mesura que, malgrat la disgregació, havia existit sobre la zona una identificació concreta que es podia reactivar en cada barriada posant l'horitzó en un mateix "pan-poblenovisme".

La identitat recreada, en aquest sentit, també servia a nivell polític: havien de funcionar com a paraigües per aglutinar i cohesionar el veïnat, actuant de volandera per l'acció social. Tals "identitats de contingència" (pel seu enfocament utilitari cap a l'acció política) o fantasma (pel seu pes històric però escàs arrelament actual) generaven un paisatge general en l'acció política de TEPIV sobre la geografia local. És a dir, la seva acció política imaginava un conjunt de "noves Icàries" al Gran Poblenou: noves unitats sociopolítiques veïnals com la de Trullàs amb les que es volia comptar per la producció del conflicte. Aquest imaginari esdevindrà fonamental per entendre més endavant l'esclat de la protesta en plena pandèmia i els seus múltiples episodis. Per tant, la TEPIV imaginava un conjunt de "barriades mitològiques" que servissin per l'acció i la localització del conflicte, presentant-lo de forma concreta en una "lluita de classes mítica" (Selim, 1985) entre un nou subjecte polític (els veïns de Trullàs) i l'antagonista transformació urbana (el 22@). Aquesta pràctica sosté similituds amb les conclusions de Monique Selim (1985) sobre la transformació del districte industrial i obrer de Sevrin (Amiens). Concretament, Selim analitza la transformació social a partir del club de futbol del districte, estudiant com s'ha convertit en una forma de representació i una barricada per l'enfrontament entre

l'imaginari local i un de global. A partir del club de futbol, els obrers intentaven obtenir victòries com havien fet els seus pares construint un sentit de venjança social i d'identitat que configura els límits socials del grup. En aquesta "lluita de classes mítica" (ibíd.) les lluites del passat industrial es reinterpreten en un combat "il·lusori" contra els elements que ataquen els símbols locals.

D'una forma similar al cas de Selim (1985), la TEPIV al·ludia a les victòries del cooperativisme local i relacionaven discursivament l'actualitat amb pràctiques històriques vinculades al mutualisme. Per tant, de la mateixa manera que el Mite Manchesterià pretenia legitimar la intervenció marcant una continuïtat amb el passat de la zona, la contestació veïnal d'aquest discurs també es realitzava en els mateixos termes. La batalla de fons pugnava per l'apropiació d'un potent símbol: el passat industrial, ja fos en termes d'associació de l'antiga innovació i bonança econòmica amb el nou pla urbanístic com feien el 22@Network i els "profetes de la informació", o per l'apropiació de la TEPIV d'un passat pròsper per l'associacionisme local i el moviment. En ambdós casos s'indicava un nou subjecte polític passat al qual s'apel·lava com a legítim hereu del barri industrial com una nova "comunitat imaginària" (Anderson, 1993): l'elit laboral de la informació (coworkers, freelance, empresaris, tecnòlegs) o el veïnat de nou protagonista de la "restauració poblenovina".

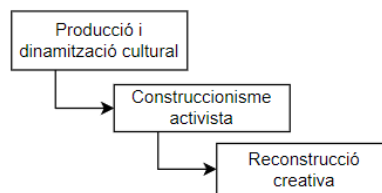
La relació dialèctica entre les dues formes d'apropiació d'elements històrics confrontava la (1) "desterritorialització" global pels efectes de la nova cultura que es desenvolupa a les oficines amb (2) els objectius dels activistes per la "reterritorialització" del Poblenou. Es tracta d'una disputa ideològica pel significat de l'espai: entre un espai entès com un flux (el 22@), o un espai entès com un lloc (el Poblenou). Aquesta pugna identificada per Castells (1996) a la ciutat post-informacional és també un embat pel buidat o manteniment de significats i pràctiques col·lectives. L'enfrontament ha de ser comprès, alhora, com un doble fracàs: el de la resistència d'un "lloc" que presenta dificultats per reafirmar identitats culturals i aplicar controls locals, però també el d'un "espai de fluxos" problemàtic, incapaç de transformar-se plenament i fer-se amb la supremacia dels nous i vells espais.

Teòricament, activar una identitat col·lectiva és un element essencial per l'acció col·lectiva. Melucci (2001) considera impossible l'existència d'una acció col·lectiva sense la construcció prèvia d'una identitat col·lectiva. En un sentit similar, Castells (1983) determina que un dels objectius fonamentals dels MSU en els conflictes és reivindicar la creació de cultures locals i qüestions identitàries. La reconstrucció de la identitat trullenca com a base de la intervenció, denota que la TEPIV té per objectiu la creació d'un "nosaltres" basat en la interacció (Melucci, 1996). Es tracta d'una tasca complexa i costosa que va més enllà de l'acció reactiva en funció de l'oportunitat política. Des d'aquest punt de vista, les "barriades mítiques" són canteres per la protesta on es genera una dimensió subjectiva del conflicte i s'hi produeixen significats i les interaccions essencials pel conflicte. Per això, no és només important contar amb un conjunt de recursos polítics que determinen les formes d'acció, sinó que cal tenir en compte el procés de construcció i la "negociació" (com en el cas de la identitat fantasma) de significats pel desenvolupament del conflicte.

Per superar les crítiques realitzades a aquesta lectura interaccionista cal tenir en compte que la "producció cultural" de la TEPIV ens porta a admetre, com feia Tarrow (1997), que una de les principals tasques de les organitzacions és trobar símbols coneguts i reconeixibles per mobilitzar una determinada base social, així com per tenir la cohesió

necessària pel conflicte i mantenir la seva integritat davant de les exigències de la cultura dominant (la del 22@). Per tant, l'entorn simbòlic-cultural esdevé significatiu en l'activació de l'acció col·lectiva: sense l'activació del projecte de recuperació del passatge i la nova identificació del veïnat amb l'entorn seria molt més complex estimular-los per la protesta i defensa del projecte polític de la TEPIV. El treball cultural de “la Taula” per la producció d'un canvi de percepció implica resignificar un entorn desolat i mal vist per a que el veïnat se l'apropriï i hi actuï. Fins i tot, algunes veïnes de Trullàs expressen que ara tenen un motiu per sentir-se orgullosos del barri i que el defensarien amb facilitat. Conceptualment, l'encaix de la dinàmica de “reconstrucció creativa” de la TEPIV es situa en una tasca més amplia de “producció cultural”. Les tasques per restaurar identitats i formes culturals locals (reconstrucció creativa) formen part d'un nivell inferior dependent d'altres dos associats a la producció d'identitat col·lectiva com a base per a l'acció col·lectiva de la TEPIV:

1. Un primer nivell discursiu centrat en l'objectiu global de “producció i dinamització” de Pere IV i el Poblenou.
2. Un segon nivell de “construcció del conflicte”: l'organització duu a terme activitats per crear un sentit crític sobre els efectes del pla entre els participants dels seus projectes i les seves audiències.
3. El tercer nivell emmarca els anteriors i té la tasca concreta de “reconstrucció creativa” per dotar d'identitat col·lectiva a l'acció: una forma específica de construccionisme centrada en la recuperació i reinterpretació d'identitats locals malmeses per la producció i destrucció de valor dels sòls urbans (destrucció creativa).

Il·lustració 41. Etapes de les pràctiques polítiques culturals de la TEPIV. Font: Elaboració pròpia.

En definitiva, la principal diferència entre la TEPIV i l'AVPN és la seva capacitat creativa. Mentre l'AVPN es centrava en la conservació i solució, la TEPIV avançava en la reedició de les formes socioculturals en regressió o extintes com Trullàs. “Reconstruir creativament” un barri “destruït creativament” tot recosint-lo amb el passat genera nous problemes culturals significatius com la producció de la “identitat fantasma” de Trullàs. La lluita cultural que comporta la transformació urbana proposada pel consistori s'ha materialitzat en la voluntat per produir una imatge de ciutat suficientment potent per legitimar el fenomen de destrucció creativa i els seus significats urbans (l'arrova, símbols com gratacels i el privilegi de nous estils de vida vinculats al treball digital global), però en el camp polític veïnal també emergeixen discursos per la conservació i reproducció de les formes culturals locals i els seus símbols (des del patrimoni industrial fins a estructures urbanes típiques). Els resultats etnogràfics reforcen la teoria interaccionista que veu necessària la construcció d'identitats per l'acció col·lectiva (Della Porta i Diani, 2011; Laraña i Gusfield, 2001; Melucci, 2001). Com Patricia Safa (1998) defensava pel cas de Ciutat de Mèxic, cal tenir en compte que la identitat local és utilitzada per negociar les condicions de vida a la ciutat a través de l'ús de la memòria i la tradició perquè es construeix en el propi conflicte. Per tant, la dialèctica entre destrucció i restauració ha esdevingut el motor de transformació cultural del Poblenou i els MSU tenen un paper actiu com a “agents modernitzadors” de la cultura (Touraine, 1985) en la mesura que proposen canvis, models i barregen la seva vessant política amb la seva orientació com a projectes culturals.

18. Del Poblenu Imperial al fonamentalisme anti-poblenoví

En aquest punt ens endinsarem en les problemàtiques causades per la producció espacial dels “barris” del Poblenu. Es tracta d'un debat que ens remet inevitablement a la qüestió de les identitats urbanes i a l'existència d'una dialèctica antagònica entre “poblenovisme” i “anti-poblenovisme”. L'origen d'aquesta confrontació es situa en la crisi d'una identitat històrica del Gran Poblenu que havia cohesionat sota l'etiqueta d'un mateix barri els 5 km2 compresos entre el mar, la Gran Via de les Corts Catalanes, el carrer de Josep Pla, l'Avinguda Meridiana i el carrer Marina. Però també hi té a veure el sorgiment d'interessos polítics per la creació de noves identitats vinculades la reforma urbana.

La identitat expansiva del Poblenu Imperial és representada pels activistes de la TEPIV i l'AVPN, però rebutjada per un conjunt de noves plataformes localistes que en comptes d'adscriure's al vell Poblenu confederat utilitzen la divisió administrativa i la fragmentació espacial com arguments pel segregacionisme. La seva proposta no és un Gran Poblenu, sinó un arxipèlag de barris independents entre si. Aquesta dinàmica no només respon a una inèrcia geogràfica (entre insulars i peninsulars: poblenovins perifèrics i del centre), sinó més aviat a la representació de l'espai i l'impacte cultural les intervencions esdevingudes. El sentiment independentista anti-poblenoví es troba organitzat en dues principals plataformes: el Moviment Provençals (MP) i el Movimiento Diagonal Mar (MDM), tot i que trobem ressentiments contraris a la identitat expansiva del Gran Poblenu arreu de les Associacions de Veïns tradicionals de Sant Martí. Els “moviments” ataquen frontalment la jurisprudència de la identitat històrica en els seus respectius barris i, en alguns casos, fan gala d'un fonamentalisme cultural que rebutja tot allò poblenoví al considerar-ho un element “estranger” per les seves fronteres. Així, reclamen l'emancipació d'una suposada (i il·legítima) colonització poblenovina que critiquen com a acaparadora, cobdiciosa en termes d'acumulació de recursos municipals i perillosa per la diversitat cultural (barrial) de la zona.

A partir d'aquí explorarem les tensions entre un veïnat que ja no s'inscriu en l'unionisme poblenoví, sinó que apel·la a noves formes d'identificació d'uns nous barris produïts administrativament per la intervenció urbana (principalment: Diagonal Mar, la Vila Olímpica i Provençals del Poblenu). L'interès per aquest fenomen també ens situa en els efectes de la protesta contra el 22@. Concretament, en les diplomàcies entre un veïnat que històricament s'havia agrupat uniformement sota una “identitat federada”, però que ara obligava a l'AVPN i a la TEPIV a incorporar un conjunt de mecanismes i sensibilitats per a evitar una escalada de la conflictivitat que no es dirigia cap a l'Ajuntament, sinó cap a ells. Conseqüentment, ens centrarem en la dimensió política de la producció dels nous barris del Poblenu mitjançant el concepte de “barrialització” (Morell, 2008). La finalitat és copsar com les intervencions urbanes -des de les renovacions finalitzades de Diagonal Mar i la Vila Olímpica fins a modificacions aparentment menys substancials com la nova divisió administrativa de Provençals del Poblenu- afectes en la cultura del lloc. És a dir, en la producció d'unitats polítiques, en el sorgiment de noves identitats i en el retrocés d'altres.

Per fer-nos una idea inicial de la distinció de la identitat històrica del Poblenou observem els següents dos mapes. En la imatge de l'esquerra la FAVB (1980) podem observar com el Poblenou es representa com una única unitat exceptuant alguns topònims inclosos en els seus límits (Taulat, Paraguai-Perú i Diagonal Mar). En el mapa de la dreta de Bartoll et al. (2015) copsem com el Poblenou és fragmentat en cinc nous barris administratius (El Parc i la Llacuna del Poblenou, La Vila Olímpica del Poblenou, El Poblenou, Provençals del Poblenou i Diagonal Mar i el Front Marítim del Poblenou). Això respon a la divisió administrativa que realitzà el tripartit d'Hereu, Mayol i Portabella l'any 2006 i que va dividir la ciutat en 73 barris amb escàs consens polític i veïnal. L'objectiu era reconèixer els espais de treball del moviment veïnal i la singularitat històrica de cada barri, però al Poblenou la pràctica seria la contrària.

Il·lustració 42. A l'esquerra, fragment del mapa dels límits dels grans barris de Barcelona de la FAVB (1999). A la dreta, mapa dels barris del Poblenou de Bartoll et al. (2015).

Els Poblenous, de superpotència a colònia

La comissió T22@ treballava amb la concepció específica del Poblenou com a gran barri per la seva extensió monumental i s'hi referien com a "Poblenou Imperial" mig en broma. La seva obsessió era actuar sobre un territori extens que un dia havia tingut una certa congruència i homogeneïtat (per la seva població obrera i per un paisatge industrial compartit), ja que els preocupava els efectes en la participació política veïnal de l'alta fragmentació de la zona i la decreixent identificació amb una representació unitària. Estaven convençuts que una representació col·lectiva global com la que havia existit facilitaria l'acció contra el problema que tots els nuclis disgregats compartien: el 22@. La sensibilitat per les identitats de cada barriada es manifestava amb un tracte curós que intentava evitar el "poblenoucentrisme": una mirada que sobre-representava la Rambla del Poblenou i l'eixample que la rodejava. Els informants vetllaven regularment per tal que les accions del grup no gravitessin només al centre del Poblenou ric en teixit associatiu. L'objectiu era que l'acció de la TEPIV s'estengués a tots els confins del territori per així reconstruir creativament la identitat poblenovina, ja que aquestes perifèries eren les més afectades pel 22@ al quedar fora de catalogació com a casc històric¹⁴⁸.

El Poblenou és un territori físicament fragmentat i cada subunitat, i a la seva vegada cada veí pel seu compte, construïa els seus límits simbòlics elàsticament. A finals de 2018, un

¹⁴⁸ La catalogació com a centre històric del centre del Poblenou fou una victòria que l'AVPN aconseguiria arrel de les protestes contra el pla a principis dels 2000 contra el 22@.

poblenoví doctor en història tindria l'amabilitat d'exposar-me la seva representació mental sobre el seu Poblenou. Per l'informant, el 22@ fins al moment s'havia dedicat a intervenir zones que ell no considerava Poblenou. El Campus Audiovisual no havia sigut part del "seu" Poblenou, mentre que altres informants de la zona el contradieien, mostrant com els límits eren difusos i les fronteres es construïen constantment. Per exemple una informant que vivia en l'antiga cooperativa d'habitatge del carrer Marroc, mostrava un poblenovisme mestís i afirmava que molta vida social la feia al Clot. Com a poblenovins septentrionals, consideraven que socialment eren diferents als del centre del Poblenou, no estaven organitzats i els seus llaços eren fràgils.

Per la seva banda, l'AVPN havia treballat històricament amb una representació extensiva del què havia sigut i es pretenia que fos el Gran Poblenou. La seva activitat política tensava els límits administratius que fragmentaven el Poblenou en cinc barris. De Can Ricart fins al suport del macro-assentament de persones migrades que havia existit a Puigcerdà fins a la reforma del litoral, l'AVPN sostenia una mirada global d'un gran barri unit. Tot i que la TEPIV els hi retreia mantenir una acció política limitada al centre del Poblenou, "deixant la resta dels barris per als llops" em diria una informant, la realitat era que l'AVPN considerava la zona com una unió. Tot i divergir en l'acció, ambdós MSU compartien una representació molt similar del barri que recordava la connexió que havien mantingut en el passat: el barri era imaginat com una geografia multi-nodal que es vertebrava per Pere IV. Urbanísticament, l'acció unificadora de Pere IV havia permès connectar veritablement els diferents nuclis en el passat, tot i la mala connectivitat de l'estructura industrial entretallada i parcel·lada per fàbriques i l'auto-construcció. Així doncs, TEPIV i AVPN defensaven la permanència d'aquesta identitat tradicional i definien la poblenovinitat com una identitat plural i col·lectiva:

"Una característica d'aquest barri format per l'agregació de petites barriades disperses entre fàbriques a totes dues bandes de la Rambla, la qual fa alhora d'eix de simetria i de veritable centre cívic, és que tothom es reconeix part integrant de la mateixa singularitat veïnal. Tant els del Taulat, el cementiri, el barri de la Plata o els de Pere IV-Trullàs, o bé la gent del Bogatell, i de la França xica, o els dels grups cooperatius de Bac de Roda, el Sagrat Cor, o La Pau i Justícia, son gent del Poblenou com s'hi senten també, del Poblenou, els veïnats de Bolívia –les Glòries, Paraguai i Perú, o l'antic Rancho Grande Diagonal Mar (...) el Poblenou és la identitat comuna de tots." (Junta de l'Associació de Veïns del Poblenou, 2004: 3)

Tant per l'AVPN com per a la TEPIV, el Poblenou es circumscrivia sota la mateixa identitat històrica del "Gran Poblenou": la identificació de les diferents barriades del llevant barceloní com una unitat social derivada de l'acció històrica de la lluita de classes en el període industrial. Agregaven totes les barriades a la identitat hegemònica a mesura que es poblaria el territori, funcionant com a "regionalismes": unitats amb una certa identificació pròpia (una base social, significats i símbols comuns i una memòria particular del lloc) que mantindrien sempre la dependència motriu al Gran Poblenou com una forma d'unionisme. Les Festes Majors, celebrades alhora, són una bona mostra d'aquest sentit col·lectiu que cada nucli compartia. A més, l'acció d'institucions obreres amb presència arreu dels barris del Poblenou al llarg del segle XIX i part del XX com la Flor de Maig, haurien sigut instruments clau per vehicular les diferents barriades sota una mateixa identitat. Però el desenvolupament urbà i econòmic afectaria la continuïtat d'aquesta identitat històrica. Els estralls de la desindustrialització, així com el debilitament d'aquelles estructures urbanes, havien fet proliferar un conjunt de noves identificacions amb l'espai que ja no passaven pel Poblenou i els seus símbols. El mur del Parc Central i l'amputació

de Pere IV havien donat ales al Moviment Provençals (MP) que considerava que Can Ricart -símbol per antonomàsia del Poblenou- pertanyia a uns nous veïns de Provençals del Poblenou, tot i que volien eliminar d'aquesta nomenclatura el cognom "Poblenou" perquè consideraven que els hi restava sobirania. En altres ocasions, la pròpia intervenció urbana, com la construcció de Diagonal Mar, havia despertat anhels d'independència entre els nous veïns de la zona que habitaven els pisos de recent construcció alimentant-se d'una identitat històrica anti-poblenovina i mostraven ressentiment cap a un Gran Poblenou que limitaria la seva autonomia.

18.1 El nom no fa la cosa: desposseïció cultural i anti-poblenovisme

Mentre explorava els límits elàstics de les fronteres del Poblenou, així com l'adscripció o no en aquests confins a l'antiga identitat total, vaig arribar a l'Associació de Veïns de Diagonal Mar. Era liderada per mitja dotzena de veïnes d'edat avançada que s'havien instal·lat a la zona durant els anys setanta, quan les úniques opcions en matèria d'habitatge eren tres cooperatives construïdes de forma consecutiva: la del Sagrat Cor, el Montseny i la de la Ribera. S'havien alçat en una Avinguda Diagonal per construir, rodejada de camps i fàbriques com el gran complex de la MACOSA. La zona es coneixia entre el veïnat com els "Triangles" pel triple ziga zaga que traçaven els alts edificis, obrint tres grans places dinamitzades pel comerç dels locals inferiors que havia prosperat com a única possibilitat de consum fins a l'obertura el 2001 del centre comercial de Diagonal Mar (de més de 100.000 m²). Els únics negocis que havien sobreviscut al centre comercial eren un conjunt de bars que sustentaven la sociabilitat veïnal, fent popular la zona durant els caps de setmana i demostrant que les opcions de restauració de la zona transformada de Diagonal Mar s'orientaven a un públic amb una major capacitat adquisitiva¹⁴⁹. A l'actualitat, aquella zona tenia poc a veure amb la que havien habitat precàriament els primers cooperativistes. Després de 130 anys des que Cerdà ho tracés sobre plànol, l'obertura promesa de l'avinguda Diagonal havia seccionat el territori en dos bàndols desiguals: un format pels antics cooperativistes que un dia havien ocupat una zona industrial de la qual només en quedava a les seves esquenes el cementiri de fàbriques de Provençals del Poblenou. I un altre compostat pels nous edificis luxosos de Diagonal Mar. El nou skyline exclusiu exclouia al veïnat dels habitatges cooperatius que no podien accedir a l'elevat preu del sòl malgrat haver sigut durant més de tres dècades havien sigut els únics veïns que havia conegut el lloc.

¹⁴⁹ Els diferents hotels de luxe (com el Hilton, l'AC o el SB) oferien la seva oferta culinària a uns preus que s'escapaven de les capacitats del veïnat de classe treballadora de la zona. Alguns com l'Aürt demostraven la seva exclusivitat en el guany d'estrelles Michelin.

Il·lustració 43. Situació dels Triangles en relació al nou espai transformat i les preexistències industrials. Font: Punt d'Informació Urbanística.

El responsable de la renovació urbana d'aquella zona era el pla que projectava Diagonal Mar. El 22@, a partir del PERI del sector Lull-Pujades Llevant, només havia acabat de transformar les poques illes restants que el pla original no havia executat. En un marge de la zona transformada pels nous blocs d'oficina a Selva de Mar, s'havia construït un edifici d'habitatge protegit per a joves. En el local inferior, al costat d'un hotel i d'un descampat, l'AV de Diagonal Mar havia pugat per tenir-hi un local. Al principi, els resultats de les entrevistes de l'envellit veïnat cooperativista que encara vivia a la zona eren molt semblants a les dels poblenovins: un passat determinat per un entorn urbà deficient, la lluita veïnal generalitzada en clandestinitat i l'homogeneïtat d'una llavors jove població obrera. La majoria es sentien exclosos de Barcelona per la inexistència d'equipaments i serveis bàsics com l'accés a transport públic, mesures higièniques com el clavegueram i l'asfaltat de les carreteres. Afrimaven que els Triangles no eren Barcelona i la seva era una Diagonal era de "fang" (Huertas, 2001):

"Esto eran terrenos de cultivo y fábricas. Éramos nosotros y luego Pueblonuevo pero había dos kilómetros sin vivienda por el medio. Era tierra de nadie. Había muchos terrenos agrícolas y masías. Y te vendían a buen precio, ¡eh! Las luchas de los primeros pobladores eran contra el barro de la calle. ¡Como si esto fuera un pueblo lejano y no Barcelona!" (X)

"Fa 50 anys que visc aquí, vaig néixer a Lleida. Vaig conèixer al meu home i de seguida ens vam casar. El primer dia que venim a veure el pis jo li dic: 'Antonio ¿esto es Barcelona?' i vaig posar una cara... No hi havia res asfaltat... Vaig pensar que m'entornava a Lleida!" (X)

De l'origen d'aquell nucli se'n recordava el caràcter industrial, sobretot la potència de la MACOSA i la necessitat de mà d'obra que presentava, fet que serviria d'atracció cap a la zona de nous obrers migrats¹⁵⁰ que es veurien obligats a bregar amb les pèssimes condicions de l'espai urbà provocades sovint per les mateixes fàbriques:

¹⁵⁰ Aquí un exemple d'un veí que seria reclutat en origen: "las fabricas en aquellos días necesitaban gente. Yo estaba en la escuela de formación profesional La Virgen de las Nieves en Granada y el jefe de personal, el señor Marcial fue al sindicato

“Tot això eren camps fins que les cooperatives van començar a fer ciutat. Aquí hi havia la fàbrica d'acabats Vidal i Serra i després estava la MACOSA. Teníem la RAM i la Schweppes per aquí. Tot això ha desaparegut però eren camps i fàbriques. Hi havia una pista de tennis més cap al tren. Però això era un descampat total.” (X)

“Cuando llegué aquí me parecía extrañísimo un olor raro que me llegaba donde yo vivía. Y descubrí que era una fábrica de aquí al lado, la Azulete¹⁵¹, que hacían algo químico y creo que lo hacían con huesos de ternera o yo qué sé, que aquello era horrible. Meterme ahí viniendo de un pueblecito me daba una fatiga a mí...” (X)

La baixa densitat residencial i la proliferació de fronteres físiques i impediments com les vies del tren provocarien que aquell veïnat mai es sentís suficientment integrat a la geografia i identitat històrica del Poblenou. Alguns d'ells encara s'hi referien de forma diferenciada, com un nucli a part. Encara que els Triangles i el Poblenou compartissin símbols i característiques -elements arquitectònics com l'estació del tren, una història comuna de cooperativisme i un mateix paisatge agroindustrial- en aquell nucli proliferaria una identificació pròpia a la que s'hi referien indistintament com un “nosaltres” de “Diagonal Mar” i dels “Triangles”. El sorgiment d'aquesta identitat no poblenovina és un fenomen significatiu, ja que ambdós poblacions compartien les mateixes condicions materials i socials (contaminació industrial, deficiències en equipaments i infraestructures urbanes). La falta d'urbanització del Poblenou cap aquella zona marcava una difusa frontera que arriba als nostres dies, però el què acabaria marcant la diferenciació seria una història de lluita veïnal pròpia realitzada de forma paral·lela però no integrada amb la del Poblenou. L'organització política i espacial consolidarien una alteritat que encara es manifestava residualment com un “ells”, al referir-se al Poblenou. Aquesta identitat era promoguda principalment pels participants històrics de l'Associació de Veïns de Diagonal Mar, veterans de les lluites dels 1960 i 1970, però ja no calava del tot entre els habitants del Triangle que bevien de la influència de l'antic cooperativisme, el nou Diagonal Mar, el centre del Poblenou i dels polígons del Maresme i el Besòs per fer-se una seva identitat a la carta.

Els que encara ubicaven aquella identitat de Diagonal Mar situaven l'origen en l'heroisme de la lluita veïnal. Segons el punt de vista nadiu, l'organització popular havia fet proliferar un sentiment de pertinença sobre la zona a partir del conflicte per aconseguir millors serveis urbans. Això havia sigut possible segons els informants per un tipus de “caràcter solidari” i un conjunt de pràctiques mutualistes comunes entre els veïns de la zona. Això es vinculava a una contesa política més àmplia: la lluita contra el franquisme i l'emancipació obrera:

“Este trozo de ciudad tiene partes heroicas de cooperativas, de organización de la gente. La gente colaboraba los fines de semana para hacerse los pisos. Los nombres de las cooperativas siempre me hicieron mucha gracia. Era el final de la dictadura y había que disimular las reuniones, había reuniones políticas también a parte de las de las cooperativas. Había mucho radical, y hacíamos las reuniones en las Iglesias, pero a las cooperativas les ponían nombres que disimularan. Fíjate, ¡cooperativas de comunistas llamándose Sagrado Corazón!” (X)

Per un altre grup d'informants dels Triangles, la lluita veïnal no només havia sigut la forma d'organitzar la vida social de la zona, sinó que era el pretext per parlar d'una “classe obrera estructurada” que ara mateix ja no existia. Segons aquesta perspectiva, l'estructura social havia determinat una cultura pròpia perifèrica que es representava per un conjunt

y nos contrato a 20 o 30 muchachos trabajando aquí en las fábricas. Trabajé en la 12 división, después pasé a la sexta de carroceros, y luego ya pasé a la sección de la parte eléctrica donde se instalaban los trenes”.

¹⁵¹ Nom popular per referir-se a la xemeneia de la fàbrica de Francesc Nubiola entre els carrers Cristòbal de Moura i Agricultura.

de valors i pràctiques reflectides en el teixit associatiu, fruit de les condicions i relacions de classe:

”Era una vida de clase obrera. Yo he conocido la clase obrera estructurada y la desestructurada, entonces era estructurada: con valores, ideas de progreso para los hijos. En el aspecto eso estaba bien y ¡además había trabajo! Se mantenían y se estaban pagando el piso. Y la relación con el entorno era diferente. Había mucha más participación en las asociaciones de vecinos. El tejido asociativo tuvo mucha importancia para mejorar el barrio porque necesitábamos de todo. ¡Era una clase obrera estructurada! Esta generación que vivimos por aquí ha levantado estos barrios participando en política como se debe participar, desde abajo y contra arriba.” (X)

Entre aquests informants s'arribaria a l'extrem de l'essencialisme cultural: atribuien unes qualitats categòriques i indissociables a una “classe treballadora” idealitzada. Així, adscrivien el passat de les cooperatives d'habitatge a un procés històric de classe que consideraven que calia recuperar, però en aquest raonament havien romantitzat les pèssimes condicions de la zona a partir d'una deformació de la idea d'orgull de classe. El resultat final era que un grup d'informants interpretaven que malviure en aquella perifèria era part del “mite” per alliberar-se com a classe. Un discurs que enfosquia la realitat: era la pròpia organització i la producció cultural derivada d'aquesta la que havia consolidat una identitat pròpia a la zona i no les condicions de classe per se. Al situar la lluita veïnal com a indicador de pertinència, la diferenciació de la identitat de Diagonal Mar amb la del Poblenou es mesurava per la temporalitat de lluita de cada grup. Segons els informants, els poblenovins “eren d'un altre lloc” en la mesura que portaven més temps lluitant. Cal tenir en compte, però, que a part de la importància de la temporalitat per al desenvolupament de dues identitats diferenciades, també existia un component vinculat a la singularitat de cada moviment veïnal. Els pobladors de Diagonal Mar havien desenvolupat una lluita independent a la del Poblenou, i això (més enllà que s'estengués més o menys en el temps) influïa a l'hora de considerar-se d'un “altre” barri:

“Pueblonuevo tiene una historia más larga que nosotros, de ciento y pico de años. Aquí llegamos durante los setenta. Poblenou tenía mucha industria y estaban muy cohesionados y tenía una conciencia social muy de Pueblonuevo. Por aquí no había nada, ni plaza ¡ni calle principal! Eran pisos para vivir. Lo que vino fue por la lucha continua de la Asociación de Vecinos por crear una estructura: una sede, un local...” (X)

El sorgiment d'aquella nova identitat s'acabaria concretant en una nova nomenclatura per l'enclavament: Diagonal Mar. Fins aleshores, les toponímies descriuien les activitats que s'hi produïen (molts veïns l'identificaven com la MACOSA en general) o estenien elàsticament el nom d'altres llocs propers (com el de Rancho Grande). L'associació de veïns batejaria la zona als setanta amb el nou nom i l'esbombaria com a mecanisme per evidenciar que en aquella zona hi havia un nou barri amb necessitats per reivindicar. L'etiqueta de barri pretenia visibilitzar la realitat local i cohesionar el veïnat políticament sota una mateixa identitat comuna. L'inici d'aquesta batalla cultural per part de l'Associació de Veïns de Diagonal Mar començaria a prendre forma en la pròpia reivindicació (com en un acte per aconseguir un local), però també en diferents cartells que assenyalaven la denominació d'aquell nou lloc.

Il·lustració 44. Cartell de l'Associació de Veïns de Diagonal Mar que indica el nom de la zona durant la segona meitat dels 1970. Fons de Carlos Díaz.

Els promotors i l'Ajuntament s'apropriarien del nom de Diagonal Mar pel seu potencial publicitari, ja que representava les aspiracions de renovació urbana de la zona i, tot i la tasca veïnal, no s'identificava amb el conflicte. La usurpació d'un topònim -del valor d'ús- que s'havia reclamat de forma organitzada i continuada com un mecanisme per millorar i mostrar la situació dels habitants d'aquell entorn per fer-hi un complex d'habitatges de luxe -pel valor de canvi- originaria un "ressentiment històric" entre el veïnat que viuria aquella desposseïció. Entre els membres de l'Associació de Veïns de Diagonal Mar es considerava que s'havia privilegiat a unes noves classes altes que havien ocupat el territori transformat. Ho consideraven una venjança històrica del consistori: com que s'havien organitzat per aconseguir millores col·lectives i havien constituït instruments valuosos com la identitat de classe de Diagonal Mar, l'Ajuntament se l'havia apropiat desposseint-los d'aquesta pertinença social entregant-la (i pervertint-la) als nous usuaris de l'espai urbà: "hi ha molta gent que pensa que el nom de Diagonal Mar és pel centre comercial, però el va posar l'Associació de Veïns i ells ens han copiat! Tenim documents i fotografies per demostrar-ho!" (Juanita).

A partir d'aquí, els relats dels de Diagonal Mar s'assimilaven de nou a la memòria poblenovina: les transformacions per les olimpíades eren considerades el tret de sortida per la transformació general del barri (però en realitat la intervenció per construir el complex de Diagonal Mar seria posterior). Entre els veïns dels Triangles i els últims militants de l'Associació de Veïns de Diagonal Mar es considerava que la reforma havia construït un gueto segregat físicament pel pas d'una avinguda Diagonal de la que se'n prometia la reconexió d'aquella perifèria amb la resta de la ciutat: "al 92 es va transformar tot això, però de cara al mar perquè a la Diagonal cap al mar ho tens tot, però al costat muntanya no. Estem separats: aquí no som la gent treballadora i allà es 'alto standing'" (Paqui, X: y). Per aquells que havien militat als setanta, el fracàs no només pertanyia als urbanistes, sinó a la ruptura del projecte històric que la classe treballadora allà hi havia de realitzar. L'antic "caràcter cooperatiu"¹⁵² s'havia corroït (Sennett, 1998) i consideraven que s'havien "quedat a mitges" en la seva revolució. Ara vivien una crisi de

¹⁵² La principal forma d'exemplificar aquesta idea pels informants era el valor de la propietat i les prioritats dels antics cooperativistes: "Todo se ha revalorizado y el precio del suelo ha subido, y aquí la gente tiene el corazón partido: los que ya tienen la casa pagada y se ha revalorizado están contentos. Los jóvenes que tienen que alquilar o comprar un piso se van a la mierda. Esa periferia ahora ya no lo es periferia".

reproducció cultural i una identificació amb la antiga identitat que explicaria la gairebé nul·la participació política. El “ressentiment històric” que havia sorgit a la zona primer per l’abandonament administratiu i, finalment, per la usurpació del topònim veïnal pel negoci immobiliari jugava un paper significatiu en l’anti-poblenovisme, ja que no s’atribuïen les responsabilitats de l’abandonament de Diagonal Mar a l’Ajuntament com a categoria política, sinó als veïns del Poblenou per copar una major quantitat de recursos.

“Todos los urbanistas y pensadores de Barcelona nos vendieron que ahora esto sería una nueva centralidad. Porque ya no era tanto una periferia. Y eso no ha sido así, nos hemos quedado a medias. ¿A medias qué quiere decir? Que sí que hay más cosas: autobuses, equipamientos, de eso se puede decir que estamos “más cerca de Barcelona”, más centralidad... Pero al mismo tiempo la clase obrera tradicional que había aquí se ha perdido: muertos, jubilados o expulsados.” (X)

El gir poblenoví: ressentiment històric en la identitat de classe de Diagonal Mar

A partir dels anys noranta i dos-mil l’Associació de Veïns de Diagonal Mar protestaria per una percebuda distribució desigual entre les antigues perifèries. En la nova jerarquia, Poblenou es considerava una zona privilegiada en matèria d’equipaments, jardins i institucions. La renovació de la Vila Olímpica i la projecció del 22@ era vista amb enveja des de Diagonal Mar, tot i que la zona fos tant o més intervinguda pel mateix moviment empenedor dels noranta (en el cas del 22@ per la mateixa normativa). A més a més, se’ls hi atribuïa “massa” veu davant de l’administració i, fins i tot, creien que els poblenovins s’extralimitaven més enllà dels seus límits administratius qüestionant la seva sobirania. Cal tenir en compte que les fronteres elàstiques del Gran Poblenou havien considerat la MACOSA i els terrenys del voltant com a part del seu territori, ja que històricament havia sigut escassament poblat i qui ho feia s’adcrivia a la identitat total. Davant les crítiques d’alguns veïns de Diagonal Mar a la colonització simbòlica dels poblenovins, cal reconèixer que els veïns del Poblenou organitzats rarament consideraven Diagonal Mar com una identitat particular i s’associava més a la renovació que a la història de lluita veïnal, ignorant 50 anys d’existència de la identitat social. Fent gala del seu “poblenoucentrisme”, es feia referència a una antiga barriada de la França Xica abans que referir-se a Diagonal Mar.

L’AVPN sí que reconeixia oficialment la legitimitat de Diagonal Mar, però no renunciava als límits difusos del Gran Poblenou i a la potestat sobre equipaments de la zona (com Palo Alto). Això provocaria tensions en la diplomàcia entre les diferents Associacions de Veïns que creixerien a mesura que es consolidava el “gir en el ressentiment històric” en noves plataformes veïnals. La crisi de l’Associació de Veïns de Diagonal Mar (per la seva falta de reproducció social i envelliment) seria aprofitat pel sorgiment del Movimiento Diagonal Mar (MDM). La nova plataforma era la principal responsable de dirigir el conflicte definitivament de l’Ajuntament als MSU del Poblenou. El MDM era format per veïns de les zones transformades que consideraven que les pobres capacitats de l’antiga associació de veïns havien desembocat en dos fets: (1) un mal posicionament del barri en les relacions institucionals provocant una desatenció crònica en matèria de seguretat, vandalisme i estat de l’espai públic (especialment el Parc de Diagonal Mar), i (2) el privilegi d’actors poblenovins sobre el territori.

Les noves classes mitjanes del MDM vivien amb por de trobar-se “massa a prop” de la Mina i es sentien desateses habitant una centralitat perifèrica. Aquella realitat no responia a la que havien imaginat ni pagat, així que havien decidit mobilitzar-se i fer-se seu el lema

de desatenció municipal que anteriorment havien alçat els cooperativistes. D'aquesta manera, es tancava un cercle de "desposseïció cultural": primer s'havia pres el nom del lloc dels cooperativistes per mercantilitzar-lo en pro de la reforma urbana, i ara els nous habitants s'apropriaven d'una part del passat de lluita veïnal per consolidar la transformació que esperaven de la zona. El marc d'injustícia del MDM es concretava en diferents campanyes aporofòbiques: protestarien contra les persones sense llar que dormien sota la xemeneia de la MACOSA i els titllaven de "porqueria poco escondida", endegarien una campanya contra els llauners de la platja a favor de la restauració i assenyalarien a persones sense llar que vivien en un restaurant abandonat a l'espigó de Bac de Roda perquè tenien unes vistes privilegiades mentre que ells els havien de "veure a ells". Així doncs, la seva crítica incorporava la deslegitimació d'actors pobres, mentre que justificava la seva apropiació per part d'agents més rics. Sistemàticament, es mostraven a favor d'institucions com Palo Alto que en la majoria de cercles activistes del Poblenou era titllada de ser una gestió opaca i clientelar del dissenyador valencià Xavier Mariscal. Aquests discursos recuperaven la tendència NIMBY¹⁵³ que l'AV de Diagonal Mar havia sostingut precedentment¹⁵⁴.

En termes identitaris, el MDM s'alimentava en un aiguabarreig contradictori de la "identitat del Diagonal Mar oficial", proposada per la transformació urbana, filtrada per la tradició combativa de l'Associació de Veïns de Diagonal Mar. Concretament, empraven una definició del barri a partir de dos elements: les fronteres administratives per distanciar-se socialment del Poblenou, i l'ús de símbols que responien als significats de la renovació urbana buscant expressament la diferenciació del Poblenou. El més significatiu era el de l'organització que no emprava cap element fabril, sinó unes aus del Parc de Diagonal Mar. Per dissimular els evidents vincles històrics amb el Poblenou s'alimentava del propi Poblenou i els seus significats de forma excloent. Determinats elements representatius del passat industrial eren considerats ara part exclusiva de Diagonal Mar, com per exemple les dues xemeneies supervivents de la MACOSA i la Torre de les Aigües del Besòs. A més, el MDM havia construït un argument basat en la "legitimitat social anti-històrica": afirmaven que existien com a barri perquè eren més de 13.000 veïns. A diferència dels ex-cooperativistes que posaven l'accent de la seva existència en l'organització col·lectiva, l'actual plataforma reclamava l'autonomia pels límits administratius i continguts demogràfics sense fer referència a la seva cohesió o constitució tradicional.

Maniobres diplomàtiques: del ressentiment històric a la identitat de districte

A diferència d'altres zones que pocs canvis havien viscut en els últims 30 anys, el Poblenou era considerat per les Associacions de Veïns de Sant Martí com un barri privilegiat a l'haver passat de ser una antiga perifèria industrial a un barri de moda proper al mar on s'hi instal·laven les noves tecnologies, equipaments i un sistema d'espais públics. Davant d'aquesta dinàmica, l'AVPN era la destinatària de les queixes i havia de moure's políticament en arenes movedisses per tal de no ferir cap sensibilitat local, tot procurant no renunciar a la identitat històrica del Gran Poblenou. La disconformitat de les

¹⁵³ L'acrònim NIMBY significa "not in my backyard" i ha esdevingut un popular concepte per descriure aquelles protestes ciutadanes contràries a la instal·lació d'un equipament o intervenció en una zona concreta (com ara elements que empitjorarien la qualitat ambiental de l'indret com ara incineradores).

¹⁵⁴ Per exemple, en la revolta contra la instal·lació de veïns de la Perona (un antic barri de barraques de la Verneda) que portaria a la vigilància veïnal del solar on s'hi volia construir el nou emplaçament. Una fita històrica que encara es recordava amb entusiasme.

associacions de veïns del Gran Poblenou -Front Marítim, Diagonal Mar, Gran Via-Perú-Espronedada i Paraguai-Perú- quedava palesa en la crítica sobre l'abús que atribuïen a l'AVPN al depassar els límits administratius en les seves accions. Però lluny d'això, l'AVPN es sentia legitimada per actuar-hi, ja que abans de les renovacions urbanes la seva acció s'havia estès a tota la llengua de terra del llevant barceloní.

Un bon exemple és el seu paper en els intents de la Gerència Municipal de l'Ajuntament de Barcelona per realitzar un Pla Estratègic dels Espais del Litoral. Els membres de la Junta tractaven amb naturalitat la zona com una part més del Gran Poblenou. Consideraven que el Fòrum i les platges del Poblenou s'hi realitzava tot allò que no es volia: concerts de grans decibels, la platja de gossos i la platja nudista, i agrupava un conjunt d'usos puntuals (celebracions de berbenes i concerts) que calia regular. Però es sabia que des de la Gerència es veuria amb mals ulls fer-ho perquè aquests usos generaven molts diners (l'exemple principal és el festival de música Primavera Sound). L'AVPN reflexionava sobre com aquell pla estratègic afectaria a la Rambla Prim -en ple barri del Besòs i de Maresme- fins a allargar-la al mar perquè el Fòrum no fos un "desert urbanístic". El seu criteri estratègic oferia propostes i solucions potencials tot pensant en un gran efecte urbanitzador tàctic a partir del Pla Estratègic dels Espais del Litoral.

Les reunions per tirar endavant la re-urbanització del litoral posarien en contacte el MDM i l'AVPN, però ja existien contactes anteriors. A principis de 2019, la intermitent Associació de Veïns Fòrum i la de Diagonal Mar havien iniciat una campanya contra les molèsties provocades per la incineradora (TERSA). Aquell germen acabaria agrupant alguns veïns de la vora del Besòs i donaria pas a la plataforma Aire Net: una representació de 20 associacions de veïns contràries a la contaminació dels voltants del Fòrum. Però l'AVPN valorava que qui protestava no eren "els de tota la vida", els quals no s'havien queixat d'una situació que sempre havien conegut, sinó que es tractava dels veïns de les noves promocions d'habitatge de la zona. "Ja s'havien on anaven a viure", debatia l'AVPN qüestionant que la urbanització del Fòrum s'hagués produït.

El tòpic anti-poblenoví havia consolidat la imatge de l'AVPN com un actor privilegiat. Des de l'AV del Clot, amb qui es mantenia una tradicional rivalitat, arribaven crítiques concretes pel sobre-finançament que rebia l'AVPN al consultar-ne els seus comptes online¹⁵⁵. Per fer front a aquests atacs, l'AVPN duria a terme un moviment d'hegemonia per adherir les associacions de veïns del districte en un discurs sobre les necessitats comunes a nivell de districte que portaria per títol: "Sant Martí de Provençals: Un projecte veïnal de ciutat i convivència en el segle XXI". En un moment d'especial crispació entre les associacions de veïns, en Guillem executaria un rol ambaixador intentat rebaixar els ànims i explorant les potencialitats de treballar des d'una òptica de "districte" i no de barri. El resultat era un "relat de Districte" firmat per 15 associacions de veïns de la zona (amb l'absència notòria de l'AV del Clot).

L'AVPN havia aconseguit consensuar una crònica de districte que transcendia les enveges i disputes locals partint d'un passat comú de lluita a la perifèria de Barcelona. Un cop ubicat el mite d'origen, el segon punt sensible del document era l'apartat sobre l'equitat social i econòmica: la veritable mare dels ous del document. L'AVPN havia aconseguit introduir la idea que el Poblenou també formava part de les dinàmiques dels altres barris dins d'un relat de districte infra-dotat que defensava que Sant Martí era el districte amb

¹⁵⁵ Això es devia a que una part dels beneficis que rebia l'organització eren en concepte de la gestió d'Apropem-nos: el Pla d'Acollida.

més desigualtats i menor renda per càpita de la ciutat. El document afirmava que el Poblenou no tenia els serveis que li pertocarien segons el Pla d'Equipaments de 2001. A partir de la construcció de demandes comunes, l'AVPN havia sortit exitosa del delicat moviment de direcció que havia dut a terme. El joc cultural havia resultat clau: es reivindicava una singularitat compartida a l'Eix Besòs que desplaçava el conflicte i es referia a una artificial "identitat de districte" a partir d'uns "carrers grans" de Sant Martí com Selva de Mar, Cantàbria i Pere IV.

"La visió comparativa entre els diferents barris del Districte i d'aquests amb la resta de la ciutat aporta una perspectiva orientadora de les estratègies que, tot i ajudar a reduir desigualtats, permetin també identificar els principals elements urbans estructurants del Districte, i inventariar tot allò que ens unifica, ens defineix i ens cohesiona, és a dir, conforma una identitat de Districte" (FAVB, 2019: 2)

"El projecte del nostre barri és també el projecte dels altres barris de Sant Martí i de Barcelona. Aixequem, doncs, la mirada per sobre del més proper i particular per abraçar la complexitat del nostre projecte comú i compartit que és Barcelona. Potser així també veurem que les nostres diferències no són tan grans i que és més el que ens uneix que el que ens separa." (El Poblenou, 98: 3)

L'únic recorregut polític del document seria la seva presentació davant del regidor del Districte. Els acords arribats volien influenciar el Pla d'Actuació de Districte (el full de ruta econòmic del mandat), però la pròpia Junta de l'AVPN reconeixia que el document era massa general per a concretar-se. La victòria del document havia sigut mostrar unitat davant del consistori. Com hem vist, tant el MDM com l'AVPN empenen la identitat com a mecanisme polític però, mentre el MDM l'utilitzava com un element exclusiu per establir fronteres contra el Poblenou, l'AVPN l'usava per unificar les associacions de veïns seguint els seus objectius. Aquesta postura més plàstica els havia permès redirigir eventualment l'anti-poblenovisme al seu favor.

18.2 Exclusivitat provençalina

Les tensions entre les associacions de veïns locals i l'AVPN per la jurisprudència als barris del Poblenou i el privilegi de determinades zones es reproduïen també en el cas de les plataformes veïnals. L'acció de la TEPIV es guiava per una noció igualment extensiva del Poblenou comparada amb la de l'AVPN, i la seva vocació d'intervenció socioeconòmica tendia a rendir pocs comptes als altres agents locals. La projecció d'iniciatives socials, econòmiques i comunitàries (per exemple, unes jornades sobre el reciclatge) sovint eren interpretades per agrupacions veïnals locals com a projectes aliens al territori. Estirant-se sobre els 3 kilòmetres de Pere IV, i travessant els 5 barris administratius, les discrepàncies sobre la legitimitat de la seva acció global afloraria sobre noves entitats localistes que s'emmirallaven en el MDM. En aquest context sorgia el Moviment Provençals (MP), una plataforma que agrupava mitja dotzena de veïns dels edificis annexos a Can Ricart del carrer Espronceda que ja no es consideraven Poblenou i reclamaven la seva independència per frenar la "tirania" històrica del Poblenou. Dirigien la seva crítica principalment a la il·legitimitat del Poblenou per ubicar decidit sobre la seva zona i ho concretaven amb el cas de Can Ricart. Criticaven que s'hi hagués instal·lat el Casal de Joves del barri del Poblenou per una suposada direcció sectària de l'equipament per part de moviments juvenils de l'Esquerra Independentista i per no dirigir-se realment als joves de "Provençals del Poblenou", sinó només als del Poblenou. El Moviment Provençals s'abanderava en el nou barri administratiu de Provençals per reclamar que la seva veu era la única que l'Ajuntament havia de tenir en compte, i arrencaven elements que eren part

fonamental de la identitat poblenovina (com Can Ricart) per soldar-los a un naixent “provençalisme”.

Per entendre la situació, cal tenir en compte que el sorgiment de Provençals del Poblenou no respon a un criteri cultural o històric, sinó que sorgiria de la divisió política que realitzaria l'alcalde Hereu l'any 2006 i que separaria el Poblenou en 5 subunitats. El nou territori de Provençals del Poblenou agrupava elements que no tenien noció de pertinença entre si: el nucli de veïnat més antic del carrer Marroc amb Bilbao i els del carrer d'Espronceda mai s'havia sentit identificats sense la poblenovinitat amb altres nodes d'habitatge com el de final de Pere IV al carrer Perú. Malgrat la desordenada urbanització industrial, es sentien integrats a un Gran Poblenou i contaven amb elements importants per la memòria local com el mateix Can Ricart o Pere IV. Però la transformació urbana del segle XXI havia participat en l'esquerda de la unitat poblenovina. Els murs del recent Parc Central, el nou buit urbà generat, l'amputació de Pere IV i la nova frontera divisòria de l'avinguda Diagonal havia esbocinat el Poblenou. El Moviment Provençals aprofitaria políticament aquest fet per proclamar l'autonomia. Segons ells, la desatenció municipal a la que eren sotmesos (brutícia al carrer, mal estat del paviment, proliferació de solars i manca d'equipaments) havia conformat un paisatge urbà diferent al d'un Poblenou posat al dia de forma injusta per la resta.

Il·lustració 45. Elements significatius per ubicar la situació del Moviment Provençals i la seva proposta d'identitat urbana. Font: Ajuntament de Barcelona (2019).

El Moviment Provençals depenia del lideratge napoleònic d'en Max, veí jove de la zona, i l'Antonio, veí del centre del Poblenou que regentava des de feia 9 anys un bar a tocar de Can Ricart. Estava desesperat per accelerar la transformació de la fàbrica perquè creia que l'espai transformat faria abundar la clientela. Els dos s'havien conegut en un conjunt d'actes i activitats que el moviment veïnal poblenoví havia realitzat. Hi apareixien criticant les ànsies de poder que atribuïen a les organitzacions poblenovines i acabaven sent rebutjats. Els seus plantejaments eren radicalment oposats als dels MSU poblenovins. No creien que el Parc Central fos un mur anti-urbà, havia costat molts diners i calia mantenir-lo, deien. Però la raó de fons era que aquella obra de Nouvel exercia de separació per

poder parlar de Poblenou i Provençals com dues unitats diferenciades. Ambdós havien dut a terme una ruta per totes les associacions locals i plataformes ciutadanes i mai els hi havien fet cap cas, així que decidiren fundar el seu propi moviment a provençals.

En Max i l'Antonio creien que la única forma que els hi fessin cas era creant un altre organització i, com que sent els veïns del carrer Espronceda tenien poca força, havien decidit explotar l'etiqueta de "Provençals del Poblenou". En realitat, es circumscriuen als límits immediats del carrer on vivien i es tenia una relació política limitada amb veïns d'altres nuclis. Segons ells, calia tractar temes estratègics com Can Ricart perquè sinó ho farien els poblenovins: "no se duda de la buena voluntad y de su visión de futuro de plataformas como la Taula Pere IV o la A.V. Pueblo Nuevo. Pero, aparte de planificar un futuro a largo plazo, se debería tener en cuenta cómo afecta también a nuestro barrio" (Moviment Provençals, 2019). El marc de referència del Moviment Provençals era bàsicament l'anti-poblenovisme per mitjà de dues manifestacions. Com hem vist: un rebuig sistemàtic al Casal de Joves i una crítica permanent a la TEPIV com a expressions poblenovines que atacaven la independència de Provençals del Poblenou i, concretament, la jurisdicció del veïnat del carrer Espronceda sobre Can Ricart. L'argument central d'aquesta perspectiva era el qüestionament del Gran Poblenou. De portes enfora es negaven les connexions històriques de la zona amb el Poblenou, un fet difícil ja que vivien en els edificis annexes al complex de Can Ricart (símbol passat i present de la lluita veïnal). De portes endins, es reconeixia que l'únic sentit d'aquella posició era política: es reconeixia que l'anti-poblenovisme històric responia a l'objectiu de deslliurar-se d'un suposat aprofitament polític del Poblenou. De forma similar a l'homòleg MDM, el Parc Central (símbol de la transformació) es convertia en referent com ho era el Parc Diagonal Mar, tot i que el substrat essencial per la identitat provençalina no deixaria de ser mai l'antagonisme amb el Poblenou.

"Esto históricamente fue Pueblonuevo, pero viene gente de Pueblonuevo que se apropia del barrio, sobre todo de Can Ricart. Ahora la gente de Diagonal i el Front Marítim de Poblenou se quitarán 'el Poblenou' porque si no lo haces eres esclavo de ellos. Todos llevamos en el nombre la coletilla 'de Poblenou', ¿por qué Poblenou no tiene otro nombre, como 'Centro de Poblenou'?" (Antonio, Diari de Camp del 19 de novembre de 2019)

El Moviment Provençals considerava que no era políticament correcte admetre l'avarícia del Poblenou i la seva il·legitimitat geogràfica. Això es concretava amb un veritable rebuig¹⁵⁶ i menyspreu al Casal de Joves del Poblenou de Can Ricart. Parlaven de "joves de fora del barri" i d'aficions poc saludables en festes regulars. Per exemple, una membre del Moviment Provençals defensava que calia "exagerar" les trucades a la policia per tal que els fessin cas quan hi havia una activitat al Casal. A part de fiscalitzar el Casal de Joves, els seus principals objectius passaven per (1) la creació d'un "eix" Espronceda-Bolívia (de Navas al Mar i del Fort Pienc fins al Besòs seccionant-se per Can Ricart) com a nova centralitat que competís amb el poblenoví Pere IV del que se'n desentenien. Per fer-ho, havien generat un discurs para-històric sobre les particularitats i la rellevància industrial de la via. Un cop descrit el suposat valor urbanístic d'aquell carrer, es contraposava el seu

¹⁵⁶ Aquí un exemple: "Para remarcar la falta de integración con el barrio, se insiste en solicitar al Casal de Joves que nos informe de los medios utilizados para contactar con la juventud de la zona, así como de las actividades sociales que llevan a cabo, refiriéndonos a las concernientes a la juventud del barrio y dejando aparte las de carácter político, ya que la sensación actual es de cierto recelo. (...) Se entiende que, al ser propiedad del ayuntamiento, el uso debe ser público y decidido por el vecindario. No debería ser un recinto para hacer paellas y consumir cervezas, montar fiestas, etc... donde no se informa, ni se invita a los vecinos". (Moviment Provençals, 2019: s.p.).

mal estat amb zones pacificades com Sant Antoni i Sant Andreu, i es reclamava el mateix tracte per les dues vies perpendiculars que el que havien tingut altres poblenovines com la nova Plaça Dolors Piera i la urbanització de Pere IV. Per altre costat, (2) el seu objectiu era “recuperar” Can Ricart de mans poblenovines. Això es materialitzaria en la pugna pels usos a realitzar-s’hi i, per tal de reivindicar-se com a únics interlocutors, afirmaven que Provençals era un nucli urbà diferenciat del Poblenou degut a la degradació urbana. En definitiva, aquests dos arguments acompanyaven políticament la seva identitat antagònica que predicava que eren “provençalins” per l’existència injusta d’uns “poblenovins” privilegiats.

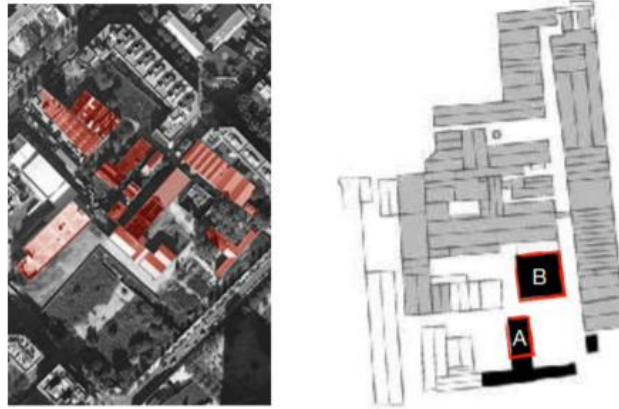
Les iaies d’Espronceda i la subhasta de Can Ricart

La base social del Moviment Provençals eren dones jubilades del carrer Espronceda entre les que destacava el protagonisme de “l’alcaldessa”: la panadera jubilada d’una fleca del carrer Bolívia que, en un context d’abandonament administratiu, havia convertit el seu negoci en lloc de trobada. Segons l’alcaldessa, va haver-hi un període a finals dels noranta que al carrer Espronceda s’hi repetien robatoris i atacs i es culpava a un grup de migrants ferrallers. La desatenció crònica de les associacions de veïns provocaven que els queixes es concentrassin en l’últim canal que vehiculava la sociabilitat veïnal de la zona: la fleca. Ella mateixa acabaria liderant la protesta a l’Ajuntament i, amb el temps, la situació arribaria al seu desenllaç amb l’expulsió dels llauners. La panadera s’havia guanyat així el sobrenom d’alcaldessa i l’exerciria en altres reaccions NIMBY similars com el MP. A part de l’experiència de l’alcaldessa, el Moviment Provençals comptava amb la metodologia que el MDM li havia compartit (l’acció vinculada amb l’agitació i la propaganda en premsa) i l’aliança amb altres associacions de veïns locals (com la de Gran Via-Espronceda-Perú) per qüestionar la representativitat de l’AVPN i la TEPIV.

De fet, l’escassa participació al grup feia necessària la cerca d’aliats polítics estratègics. Serien seguits de prop pels membres del grup Poblenou-Besòs d’Esquerra Republicana de Catalunya, ja que els veïen com una forma de capitalitzar descontents contra el govern municipal, però el Moviment Provençals no es casaria amb ningú i també s’apropriarien a Junts per Catalunya per obtenir informacions sobre Can Ricart, però el principal aliat seria el propi regidor del Districte David Escudé. En un moment on la TEPIV i l’AVPN no eren convocats al diàleg, el Moviment Provençals tindria un tracte preferencial. Al veure la bona predisposició amb la qual se’ls rebia, decidiren que les hostilitats no s’havien de dirigir cap al regidor i al seu equip, sinó cap als seus socis de govern de BeC i als que consideraven erròniament la seva línia d’acció al carrer: els moviments veïnals poblenovins. La interpretació del Moviment Provençals era que si la TEPIV i l’AVPN havien format un bloc conjunt amb BeC, podrien reproduir aquella societat de forma oposada aliant-se amb el PSC.

Can Ricart es convertiria en el veritable ull d’aquest huracà. “Si no decidim què s’ha de fet amb Can Ricart s’ho quedaria el Casal de Joves que no són joves ni del barri”, deia l’alcaldessa (ibíd.). En les jornades de Can Ricart Cau de la TEPIV, el Moviment Provençals hi apareixia de forma incendiària al·legant que cap d’ells no tenia jurisprudència allà. Les propostes que la TEPIV i el Moviment Provençals feien envers Can Ricart eren antagòniques. Sobre plànol, l’Antonio repartia la fàbrica i criticava la TEPIV per un excessiu proteccionisme. Afirmava que Can Ricart no tenia tant valor com per justificar la conservació d’un tros del carrer Marroc: “¡pero qué más da!” deia a les iaies d’Espronceda, “si lo importante es la estructura en hierro típico catalán, si los edificios de

oficina lo tapan pues mejor, así se tiene que descubrir. A ver si ahora tendremos que tirar toda la ciudad para que la Colònia Güell se vea” (ibíd.). Els usos proposat pel Moviment Provençals per Can Ricart serien un centre cívic a la nau annexa dedicada a les entitats veïnals del barri “enfocades al desenvolupament del teixit social del barri de Provençals del Poblenou” (Moviment Provençals, 2019: 5), i un espai polivalent pel barri que inclouria el que l'Antonio definia com a “coworking para desgraciados”, una reproducció de la sala Perequarto però sense el lideratge de la presència de la TEPIV.

Il·lustració 46. Proposta per l'implementació d'un centre cívic (A) i un espai polivalent (B). Font: Moviment Provençals (2020).

Etnicitat en la neoliberalització de l'espai: barrialització i despoblenovinització del Gran Poblenou

Després d'ubicar els casos de Diagonal Mar i Provençals del Poblenou com a unitats polítiques que reclamen una identitat i potestat independent a la poblenovina, ens queden sense resoldre un conjunt d'interrogants vinculats a l'ús polític de l'etnicitat. La principal pregunta a respondre és perquè ja no és operativa la identitat total del Gran Poblenou? Per respondre, defensaré que la seva extinció no és un fet “natural”, sinó que als efectes destructors de la deslocalització capitalista, s'hi suma una reforma urbana que pren per objectiu la instal·lació de noves identitats legitimades sobre l'espai urbà. Això comporta la regressió d'altres d'històriques com s'ha produït en la substitució del poblenoví barri d'Icària per la Vila Olímpica o en l'apropiació del topònim cooperativista Diagonal Mar. Però les identitats de la reforma urbana no sempre han aconseguit els seus objectius ni consolidar-se, com observem en el cas de Provençals o la incapacitat general del 22@ en l'encapsulament de la identitat poblenovina, però no substitució.

Com hem vist en els dos subcapítols anteriors, l'etnicitat esdevé un element clau en la producció de l'espai. En el primer cas de Diagonal Mar, la reforma urbana pretenia generar valor en els antics terrenys industrials i agrícoles de la MACOSA i els Triangles. Per tal de donar-li un nou significat calia “omplir” la zona (Franquesa, 2007), i per fer-ho es desposseeix del significat de Diagonal Mar als veïns cooperativistes per tal incorporar-lo al nou espai urbà i posar-lo a disposició del nou veïnat resident i les seves expressions polítiques. La identitat de Diagonal Mar era marginal i s'invocava perquè no es temia que tingués la capacitat per unificar una gran protesta al seu voltant. En canvi, sobre Provençals del Poblenou s'hi dirigien els principals interessos immobiliaris del 22@: es tractava d'un desert industrial de 79 hectàrees requalificables posseïdes per uns pocs grans propietaris. Per transformar la zona, però, calia desvincular-la del Poblenou de forma definitiva, una acció que havia facilitat la divisió administrativa d'Hereu que situava

l'avinguda Diagonal com una nova frontera legal, i Provençals com la “nova frontera urbana” (Smith, 1996) a conquerir. Per convertir l'espai en una mercaderia amb valor (en el 22@Nord) calia buidar-lo de significats i evitar la protesta, un doble objectiu que passava per “despoblenovinitzar” aquelles zones històricament connectades al barri (com Can Ricart) i evitar l'expansió d'aquella identitat a la resta de la zona. En aquest cas, la identificació d'una part del veïnat amb el Poblenou no era considerat un fet pintoresc que ajudaria a la revalorització del sòl urbà com a Diagonal Mar, sinó que Provençals havia de ser pacificat perquè si els residents immediats i la resta dels poblenovins reivindicaven massivament aquell territori dificultaria el procés d'acumulació que s'hi preveia. Per tant, calia buidar l'espai per prevenir-ne l'acció col·lectiva, fet pel qual es donaria suport al contra-Moviment Provençals.

Des de l'antropologia hem definit la identitat cultural com un procés indeslligable de la cultura o, més concretament, de les “cultures”. El Gran Poblenou, com a suport d'aquestes, es desarticulava peça a peça davant de la reforma urbana, provocant que la “teranyina” de significats locals (Geertz, 1992) es descosís debilitant els consensos i significats compartits que s'havien produït en el seu interior. Aquest fenomen remet directament a la qüestió de la identitat cultural però, pel cas que ens ocupa, proposo analitzar la seva vessant política donada la dimensió antagònica i dialèctica que prenia al fraccionat Poblenou, més que referir-nos-hi emfatitzant una diversitat que ens condueix a un carreró sense sortida. Això és, a la problemàtica diferenciació entre la poblenovinitat i les noves expressions identitàries de Diagonal Mar i Provençals. De fet, si enfoquéssim exclusivament el debat en aquesta direcció cauríem en la “trampa de la diversitat” (Bernabé, 2018), ja que la proposta per desagregar el Poblenou recau en una suposada diversitat creixent d'identitats de barris (que proliferen en les zones transformades i que pretenen rebaixar la poblenovina com una més del pluralisme existent). Així doncs, no podem tractar-les com a meres formes culturals ordenades per marcadors particulars, sinó que cal considerar-les com els artefactes polítics que són.

Des d'una concepció gramsciana de cultura, el què observem al Poblenou és el xoc entre dues formes de concebre la cultura per part dels MSU: (1) una forma hegemònica d'essencialització cultural que, contrària a la realitat social, es proclama com una forma fixa, morta i sense aparent connexió amb els fenòmens històrics, polític-econòmics i socials representada pel Moviment Provençals i el Movimiento Diagonal Mar. Així, es planteja que els ciutadans s'emmotllen en funció de les seves necessitats canviant a una identitat cultural o una altra sentint-se més o menys barceloní, poblenoví o provençalí, en funció d'una qüestió utilitària sense mencionar els evidents interessos per la introducció de noves pràctiques i significats en l'espai urbà. I, d'altra banda, (2) la comprensió subalterna de la identitat cultural com a part d'un “subjecte històric”, un plantejament igualment polític que l'anterior des del que treballaven la TEPIV i l'AVPN. La cultura esdevé aquí un element necessari per construir i estructurar l'acció col·lectiva entenent la mateixa dominació com un fenomen cultural profund (Gramsci, 2014). Aquesta forma d'identificar i modificar el món ens apropa a la “reflexivitat” assenyalada per Bourdieu i Wacquant (2005) i apel·la a l'agència gramsciana: la capacitat dels agents socials per pensar (reflexionar) la seva acció i analitzar les estructures on es troba, per tal d'incidir-hi (des de la seva agència). Si distingim entre aquest objectiu polític de l'AVPN i la TEPIV pel Gran Poblenou i la realitat que l'acompanya, es fa visible que la identitat ja no era un “pilar fort de la cultura” (Cañedo, 1999) a la zona i la seva noció d'historicitat trontollava. És a dir, la identitat no operava al Poblenou com una unitat compacta i definitiva que compartia unes mateixes característiques pels participants d'una mateixa cultura. Tot i

haver-se desenvolupat a la zona a partir de l'homogeneïtat de l'estructura social del Poblenou obrer i industrial, la realitat etnogràfica evidencia que la identitat al Poblenou era un element fragmentari i discontinu, en permanent situació de negociació, com mostra l'acció del MP i el MDM. En aquesta inconsistència, la identitat ja no era una cosa que es "tenia", sinó que es reconstruïa (García Canclini, 1989) compulsivament fins al punt d'esdevenir un actiu polític. Es tracta d'una operació postmoderna de la identitat més propera a les "representacions socials" (Abric, 1994) que al vincle intern com a habitus (Bourdieu, 1986) des de la qual es negava l'estabilitat dels processos socials (Bauman, 2000). Com hem vist a Provençals i Diagonal Mar, la identitat i el territori esdevenen fluïts que poden activar-se ideològicament a partir d'interessos polítics que reforcin els objectius de la transformació urbana.

Com a antropòleg, era temptador encomanar-me a la tasca antropològica de la construcció de la diversitat cultural i actualitzar una noció ecològica d'àrea cultural per parlar de les "tribus del Poblenou". Però si entenem l'etnicitat com un procés, resulta evident que la crisi cultural de la zona reproduïa dinàmiques socials des de l'antropologia hem treballat com a inherents al propi procés d'etnicitat: la consistència mòbil i canviant de tot grup humà. De fet, Barth (1976 [1968]) ja havia plantejat que les fronteres socials eren més reals que les físiques i que existien per la capacitat de ser construïdes i destruïdes. En el nostre cas, però, es dona una situació interessant: les fronteres artificials que s'havien dibuixat entre els barris del Poblenou eren més reals que les socials en la mesura que al ser acompanyades per la reforma urbana eren els marcadors que encetarien la construcció d'una nova etnicitat. Com una ganivetada que desuneix dos elements antigament units.

Pels informants de la TEPIV i l'AVPN, les fronteres dins del Gran Poblenou s'havien instal·lat i desplaçat històricament amb els propis habitants. La històrica transformació urbana havia intentat contenir la pluralitat de la identitat poblenovina (la de cada barriada) en un nucli auto-contingut. Però les fronteres són alhora un fet polític i cultural pel qual la construcció de l'etnicitat es realitza sovint dins d'una força homogenitzadora (l'Estat). Aquesta força pren la seva màxima contundència en la reforma urbana al Poblenou, la qual ha intentat ser el motor de l'etnicitat però no des d'un punt de vista homogeni, sinó fragmentari i plural. A cada mossegada de la transformació urbana sobre el Poblenou s'ha intentat generar una nova identitat urbana: l'olímpica i la seva Vila, l'elitisme en la recuperació del mar a la Diagonal o la tecnològica del 22@. L'ús polític d'aquestes noves fronteres culturals s'ha confrontat amb les identitats històriques que han quedat descol·locades dins dels seus propis confins geogràfics. Enmig d'aquesta dialèctica els grups constitueixen la seva identitat dins d'una economia urbana de l'etnicitat (Comaroff i Comaroff, 2011). És a dir, o bé en l'oposició a les noves identitats privilegiades o, justament, adherint-se a una d'aquestes. Aquesta especialització ètnica, o la invenció de l'etnicitat i la seva articulació per la purificació i mercantilització del territori (Briones, 1998), comporta la invenció de l'etnicitat com una ficció col·lectivament compartida i contínuament reinventada dins d'un camp polític específic. Aquesta dinàmica s'ha traduït en la "barrialització" del Poblenou. És a dir, quan en el procés de producció de l'espai es "culturitzen" determinades zones dotant-les d'una suposada identitat (majoritàriament "neo-barrial") l'objectiu és generar una identitat entre la població que faciliti la venda de l'espai com a mercaderia (Morell, 2008) convenientment etiquetada. D'aquesta manera, les polítiques urbanes neoliberals penetren l'espai social i el desvinculen dels seus significats fins a l'extrem de "barrialitzar" una zona en ares de l'acumulació de capital (Morell, 2008).

El procés de barrialització, que no hem de confondre amb el de “barrionalisme”¹⁵⁷ que Pedro Limón (2016) ha desplegat sobre el Poblenou, implica una activació determinada de la ciutadania. Aquesta és “barrialitzada” per respondre a un ús polític econòmic, ja que segons Morell (2008) en els règims de governabilitat urbana neoliberal s'utilitza el nou subjecte polític de la “ciutadania de barri” com una tecnologia governamental pel joc de relacions polítiques entre mercat i ciutadania. En aquest sentit, el rol de la ciutadania en la política econòmica del lloc és la producció de “valor cultural” sobre el barri a partir de la consolidació o proliferació d'un nou sentit de comunitat i identitat refermant uns nous valors entre els quals abans predominava el valor d'ús i no el de canvi. En el nostre cas, el procés de “barrialització” del Poblenou (la seva fragmentació en sub-unitats fins al punt de maximitzar la crisi de la identitat històrica pan-poblenovina) s'ha desenvolupat de formes diferenciades, com he anticipat anteriorment en tant que es reciclaven les identitats locals que es consideraven menys problemàtiques a favor del mercat (Diagonal Mar), mentre s'optava per la solució higiènica de “despoblenovinitzar” altres zones per desarticular possibles resistències.

Lefebvre (1968) ja reconeixia que l'espai havia de ser seccionat i convertit en “cèl·lules homogènies intercanviables” per tal que circulés com una mercaderia. El procés de “barrialització” que identifica Marc Morell (2008) és la legitimació cultural de l'esquarçament necessari de la ciutat per la seva mercantilització. Per tant, podem concloure que la principal conseqüència de la “barrialització” del Poblenou és l'actual estat de fragmentació social. Gran part de la responsabilitat d'aquest fet recau en una administració que ha pretès desactivar l'associacionisme veïnal cercant noves legitimitats en la “capacitat cultural de l'acció social” (Morell, 2008: 8). És a dir, construint noves identitats i nocions culturalistes del barri per desactivar l'acció social i política, ja que tant el MDM com el seu deixeble MP generen noves pràctiques polítiques que tenen per objectiu el desgast d'altres MSU.

D'aquesta manera, l'ara dèbil identitat històrica és atacada per les identitats de la reforma urbana. Però això no es deu a un fenomen “natural”, o al moviment orgànic de les identitats culturals en el seu esdevenir històric, sinó que la fragilitat del Gran Poblenou troba el seu sentit en el context polític. En un discurs multiculturalista, s'intenten igualar les noves identitats legitimades amb les històriques emprant discursos sobre la protecció i sensibilitat de totes les expressions identitàries que proliferen al nou Poblenou. Però aquest respecte cap a la identitat d'un nou “Altre” es concep de forma essencialista com una comunitat autèntica i tancada en la reforma urbana, defensant una tolerància liberal que oculta les relacions de poder inherents (Zizek, 1998) i dissociant la “cultura” de la “política”. El paper de l'etnicitat en l'economia del sòl urbà pren aquí tota la seva dimensió en matèria de governabilitat, ja que la ciutadania barrialitzada a Provençals i Diagonal Mar apareix com un artefacte polític al servei del Districte.

O, dit d'una altra manera, la “barrialització” havia generat un conjunt de “contra-moviments” (Maza, McDonogh i Pujadas, 2002) útils pel poder. El MDM i el MP eren afavorits i aprofitats pel poder municipal per introduir contradiccions i friccions dins del teixit veïnal de l'AVPN i la TEPIV. Si existien altres “poblenovinitats” igual de legítimes, representades per uns nous actors veïnals, la representativitat i potestat d'AVPN i TEPIV

¹⁵⁷ Limón (2016) l'entén com un sinònim de “comunitat imaginada” per referir-se a una identificació de tipus essencialista basada en el reconeixement de l'horizontalitat social, un origen comú i una delimitació espacial reconeguda. Tal limitació és problemàtica al Poblenou al fer-nos pensar erròniament que el 22@ no afecta a la identitat històrica del Gran Poblenou Imperial. Segons Limón, el barrionalisme al Poblenou sorgeix de la necessitat de resignificar el caràcter històric com a municipi independent de Barcelona, però el sentiment d'independència ja no és expressat per cap moviment social en l'actualitat.

quedaven limitades. La intenció subtil era alimentar institucionalment la dialèctica entre poblenovisme-antipoblenovisme. Aquestes situacions s'emmarquen dins d'una "cultura de control polític" que Maza, McDonogh i Pujadas (2002) ja van identificar en la pràctica política de l'Ajuntament de Barcelona. Els contra-moviments són accions urbanístiques, culturals i socials impulsades pel govern i recolzades per algunes entitats locals amb l'objectiu de suplantar i tutelar la participació del barri, o fomentar la no-participació (Maza, 2005). Aquesta "acció preventiva" busca normalitzar unes determinades majories i subjectes (López, 1993) i no requereix un gran esforç municipal. És més, resultava econòmic respondre a les necessitats del MP i el MDM i obtenir cert rèdit polític per haver netejat o reparat algun espai urbà. Així ho reconeixia el MP: "no estamos pidiendo grandes cambios urbanísticos, pero si una adecuación del entorno al mismo nivel que calles y barrios próximos" (Moviment Provençals, 2020: s.p.). Conseqüentment, atendre les reivindicacions d'aquests MSU no discutia el model de governabilitat neoliberal de la ciutat: estaven a favor del Parc Central i el de Diagonal Mar, del centre comercial de Diagonal Mar i el de Glòries, de la transformació que es proposava per Can Ricart i de zones 22@ annexes i posteriors als Triangles. En aquest procés, ajudaven a "despoblenovinitzar" símbols de l'espai urbà, ja fos apropiant-se parasitàriament dels existents (la Torre de les Aigües, Palo Alto o Can Ricart), o apropiant-se i legitimant els de la renovació urbana (vies com l'Avinguda Diagonal, les platges o determinades oficines i hotels). Contradictòriament, els moviments anti-poblenovins eren molt més dòcils que els del Poblenou malgrat considerar-se més radicals i combatius.

Com hem vist, tant la TEPIV com l'AVPN havien optat per ser didàctics i pacients davant d'aquest "cantonalisme poblenoví". Tot i mostrar-se clarament preocupats per aquest sentiment segregacionista, consideraven que es tractava d'identitats artificials i creien poder reconduir la situació a favor d'un Gran Poblenou. Les consideraven estructures reaccionaries i eren criticades per la seva forma "infantiloide" de tractar la societat. La principal diferència entre la lectura de la TEPIV i de l'AVPN, era que l'AVPN en el seu solucionisme ho vinculava a una falta de lideratge municipal, mentre que "la Taula" ho atribuïa a una manca de rejuveniment de les associacions de veïns tradicionals. Però ambdós coincidien amb la idea que el PSC havia portat a un altre nivell la relació amb el teixit veïnal, fomentant la creuada anti-poblenovina.

D'altra banda, cal tenir en compte que els nous moviments segregacionistes temien un afany colonitzador del Poblenou que s'expressava en una retòrica de l'exclusió. Això formava part d'un fenomen més general de "fonamentalisme cultural anti-poblenoví" que tenia la funció de justificar l'exclusió de determinats grups considerats una amenaça per la identitat cultural pròpia per tal de desarmar-los políticament (Stolcke, 1995). És a dir, els anti-poblenovins intentaven desactivar als MSU poblenovins amb les seves noves identitats reactives. Aquesta oposició i acusació de colonialisme era el principal argument de la nova identitat. De fet, Geertz (1992) va demostrar que l'anti-colonialisme tenia una major capacitat d'aglutinar que les noves definicions col·lectives que sorgien en les antigues colònies independitzades. Per la diversitat cultural existent, era fàcil reconèixer-se com a contraris al poblenoví colonitzador i no com una nova unitat pluricultural complexa. Era més fàcil definir-se en relació al seu rebuig al Poblenou que per unes característiques pròpies.

Si bé la identitat històrica del Poblenou es trobava en crisi, les noves no acabaven de consolidar-se i seguien sent marginals. Especialment un Provençals que es percebia com un nom inventat que s'havia recuperat artificialment, i alguns informants es sentien més

del Poblenou de Provençals que de Provençals del Poblenou. El motor d'aquesta situació és la incapacitat de la reforma urbana del 22@ per convertir-se en la nova identitat dominant de la zona i subjugar la resta. El fet que el 22@ no hagi pogut substituir la identitat del Poblenou Imperial obre una important contradicció pel pla: malgrat emparar-se sota una ideologia de compacitat urbana (segons la qual “per fi” es crearia ciutat de Cerdà), la realitat era que havia incrementat la seva fragmentació i heterogeneïtat en termes físics però, sobretot, culturals. Com planteja García-Canclini, l'urbanisme no només estandaritza i homogeneïtza territoris, sinó que pot donar pas a una explosió diferencialista com la viscuda al Poblenou:

“Si bé la planificació macrosocial, l'estandarització immobiliària i vial, i en general el desenvolupament unificat del mercat capitalista tendeixen a fer de les ciutats dispositius d'homogeneïtzació, aquests tres factors no impedeixen que la força de la diversitat emergeixi o s'expandeixi. Però l'explosió diferencialista no només és un procés real; també es presenta com una ideologia urbanística.” García-Canclini (2006: 102)

En conclusió, ha existit un treball per “despoblenovitzar” el territori constrenyent l'imperi a un node central i estripant-lo en un arxipèlag de repúbliques. L'acció política municipal per confinar el Poblenou als límits immediats de la Rambla ha passat pel foment dels contra-moviments i una cultura del control que patrocinava eñ “fonamentalisme cultural anti-poblenoví”. El Poblenou mestís i d'extra-radi, el de les barriades i els cognoms, és a dir: la diversitat cultural realment existent i no la publicitada políticament, es troba avui en una doble crisi en la mesura que al negar la història del Poblenou, nega la seva pròpia. Així es compleix l'anunci de Lefebvre (1976b: 85): “al voltant dels centres només hi ha espais sotmesos, explotats i dependents: espais neocolonials”.

II. Episodis i escenaris del drama social del 22@

19. Dels problemes de la pau a la dialèctica del conflicte urbà

En aquest nou bloc que s'enceta aquí abordarem el desgel del conflicte. Com hem copsat anteriorment, el context inicial no reconeixia el conflicte i, en alguns casos, ni tant sols es representava el 22@ com un problema però, progressivament, la protesta és construïda pels MSU a partir d'un diàleg amb l'administració que s'esquerda. El retorn del desenvolupament urbà del 22@ es produeix de la mà de l'ascens al govern del PSC, fet que transforma el context polític local pels MSU poblenovins i l'estructura d'oportunitats que havia donat format i contingut a la crítica de l'AVPN i la TEPIV per la transformació del pla urbanístic. En el següent apartat, proposo que copsem aquest escenari polític des de l'òptica dels MSU que ens permet l'etnografia. Així doncs, des d'una dimensió més descriptiva, abordarem els principals episodis del drama social que es desenvoluparien al barri del Poblenou seguint un mateix fil troncal: el gradual esclat del conflicte.

L'interès per aquest "caràcter dramaturgic" dels MSU (Laraña, 1999) fa pertinent la clàssica crítica que Chris Pickvance (1986) realitzava a Manuel Castells. El primer li retreia al segon que calia considerar el context sociopolític i els seus particularismes per tal d'entendre completament un conflicte social a partir de totes les variables. Aquesta perspectiva és l'adequada tenint en compte que el què observarem aquí no són només els actors en acció, sinó la transformació mateixa del context polític. Pickvance (1986) proposa com a solució el model de l'Estructura de l'Oportunitat Política, tot posant l'accent en l'estudi del context sociopolític de les mobilitzacions (el paper de la ideologia, les formes d'organització i les xarxes). A continuació ens aproximarem a aquesta perspectiva per posar l'atenció a les característiques polítiques del conflicte i observar com es conjuguen a la pràctica uns "determinants estructurals de la protesta" (Della Porta i Diani, 2011) ara que en l'apartat anterior hem delimitat la producció simbòlica implícita en l'acció col·lectiva del Poblenou.

En termes narratius, el desgel del conflicte ens trasllada d'un moment inicial de pau tàcita entre els actors degut a les possibilitats que s'atribuïen al diàleg construït entre administració i veïnat organitzat, fins a nous episodis on cada agent es parapeta en posicions més tensades en un escenari de creixent virulència. Observarem aquest fet en diferents estudis de cas (el conflicte del passatge Morenes, el vinculat a la Huerta la Vanguardia i diferents assalts a Provençals del Poblenou) com en una "road movie". L'interessant aquí serà entendre el conflicte i no només les seves escenes: l'interès antropològic recau en la mateixa carretera (el conflicte) i no només en els llocs (episodis) que travessa. El transcurs del conflicte ens situarà, al final del punt, en una reflexió sobre la composició cultural i social dels MSU, denotant que una perspectiva més propera a l'EOP també habilita l'anàlisi antropològic. El desenllaç d'aquest bloc situa les bases de l'apartat III final: l'escissió que viurà la TEPIV a partir de la independització de la Comissió T22@ com a Observatori dels Barris del Poblenou conduirà el conflicte urbà a un nou estadi del conflicte que transgredeix la centralitat de la diplomàcia de despatxos per l'embat al carrer. En aquest sentit, els episodis que explorarem s'han d'emmarcar en la dialèctica entre els MSU i la intervenció urbana. L'acció municipal i l'acció veïnal s'entretreixeixen en una dinàmica d'acció/reacció que fa caminar el conflicte. En el següent diagrama podem observar com l'acció municipal obre el joc realitzant un procés participatiu per diluir-ne progressivament els objectius, primer en un pacte entre els principals actors econòmics i

els agents veïnals i, posteriorment, en l'aprovació del Document de Criteris. Aquest fet desencanta als MSU locals que havien cregut inicialment en la transformació del pla a partir del diàleg administratiu.

Il·lustració 47. Diagrama sobre la dialèctica del conflicte a partir dels fets el Diari de Camp. Font: Elaboració pròpia.

La coalició entre BeC i PSC a l'estiu de 2019 intensifica aquesta dinàmica, donant pas de forma escalonada a l'acció dels MSU. En desenvolupament del conflicte indica una conflictivitat ascendent fins la gran concentració contra el 22@ del novembre de 2020 i la realització d'un referèndum veïnal un cop finalitzat el treball de camp. El vals generat entre l'acció immobiliària sumada a la política municipal, i l'acció col·lectiva del veïnat per altre costat, componen el drama social que segueix les següents pàgines. Chihu (1997) ha proposat la noció processual¹⁵⁸ de "drama social" com abordatge de l'activitat dels MSU, fet que li permet identificar diferents "moments" en el conflicte, com per exemple episodis de ruptura de contextos polítics i normes regulars concretes. Si apliquem aquesta proposta analítica al nostre cas observarem que la principal equivalència rau en l'evolució del pacte i l'ascens al govern de coalició del PSC com un moment de ruptura amb el context polític anterior i l'estructura d'oportunitats fins aleshores existent.

Aires de canvi i un nou regidor de "detalls"

Les eleccions municipals del 24 de maig de 2019 transformarien l'escenari polític del Poble nou. La victòria en vots però no en escons d'ERC seria insuficient per convèncer a BeC d'un govern de coalició de les llistes més votades. Els comuns havien perdut un regidor, situant-se als 10, fet que possibilitaria un govern de coalició amb els 8 regidors del PSC a partir de l'inesperat suport de 3 vots de la candidatura de Ciutadans. Enmig d'aquest terratrèmol polític, la CUP perdria la representació municipal i amb ella els 3 únics regidors que no havien votat sistemàticament a favor dels plans urbanístics del 22@ que arribaven als plens. Al juny, el govern de coalició sortint de BeC i PSC es constituïria tot transformant el clima polític del barri. Creixien les incerteses envers l'aplicació dels resultats del procés participatiu "Repensem el 22@" i del mateix pacte malgrat estipular-se el seu respecte en l'acord de govern dels partits. Les inquietuds de les organitzacions veïnals sorgien dels antecedents històrics, la coalició emulava una correlació de forces similar a l'aprovació del 22@ l'any 2000. El nou context comportaria que aterrés com a

¹⁵⁸ De fet, proposa la noció de "processualisme simbòlic" partint de Victor Turner.

regidor del districte de Sant Martí el socialista David Escudé que havia exercit de segon durant el mandat de l'últim regidor socialista de Sant Martí, Francesc Narváez. Polític de carrera, Narváez era identificat amb l'etapa més conflictiva i expansiva del 22@, un període de poc diàleg i de confrontació oberta amb el veïnat.

Davant d'aquesta situació, Arran Poblenou havia col·locat a la rotonda del Casino de la Rambla una pancarta on identificava Escudé amb aquest passat conflictiu. Era el plantejament més clar de la postura que circulava entre el veïnat, i posava de manifestat l'antagonisme que els militants de l'Esquerra Independentista havien mantingut amb els socialistes locals fins al punt d'haver-se dedicat bufetades amb l'ex-regidor Narváez. Amb la incorporació dels seus ideòlegs al govern, la TEPIV i l'AVPN temien el retorn d'un "22@ dur". Però viurien experiències diferents. Tot i que ambdós organitzacions perdrien pes de forma general en els diàlegs municipals, la TEPIV seria la principal perdedora. El PSC havia decidit ignorar-la i condemnar-la a l'ostracisme. Durant el primer any de mandat es negava a atendre-la i a reconèixer-la com un actor a prendre en consideració. En canvi, l'AVPN seguia mantenint la seva posició i, davant l'ostracisme de la TEPIV, s'havia convertit en la interlocutora legítima al Poblenou per la regidoria de districte.

Il·lustració 48. Pancartes d'Arran Poblenou que mostren el malestar local pel retorn del PSC al govern. Font: Elaboració pròpia.

A l'encetar el nou curs al setembre de 2019, l'AVPN valorava el nou equip tècnic que el govern de coalició havia constituït. Uns nous càrrecs entraven, com el Conseller Tècnic Francesc Xavier Bañón Fàbregas, mentre altres es mantenien, com l'històric Gerent del Districte Josep García Puga. Però, evidentment, el personatge que generava més controvèrsia era de caire polític: el nou regidor David Escudé. Havien coincidit laboralment amb en Robert de l'AVPN i la principal conclusió que el president de l'AVPN n'havia extret d'aquella trobada era que seria un "regidor de detalls". És a dir, que evitaria el conflicte directe per interessar-se per coses "petites": "si fóssim una associació de veïns de posar papereres noves o bancs ens aniria molt bé" (ibíd.). Però malauradament a l'AVPN li importaven poc els forats a l'asfalt, com ells mateixos comentarien, i en Robert reafirmava la complexitat que suposaria tractar temes estratègics com el 22@ i el model turístic al Poblenou, ja que el nou equip de govern tendria a delegar a la "Casa Gran" aquestes qüestions.

Per l'Esquerra Independentista, creia en Robert, el nou regidor no seria mai del seu gust, però això no significava que no s'entengués amb la resta d'organitzacions veïnals. Cap regidor agradava mai a ningú, afegiria la Rosa, i es valorava que tenien nous aliats dins del govern local. Principalment, la Silvia Casorrán, antiga responsable de Mobilitat de l'AVPN

demostrant l'existència d'ascensors polítics entre l'AVPN i l'equip de govern, ja que l'exconsellera Carlota Falgueres retornava a la militància després de desenvolupar el seu càrrec al Districte. L'objectiu principal de la Junta en aquell moment passava per reunir-se amb el nou regidor juntament amb la Silvia com a consellera. Els hi havia arribat la notícia que la TEPIV ja l'havia sol·licitat per en Robert, fet que no consideraven negatiu: "així quan hi anem nosaltres ja hauran vist les posicions més radicals" (ibíd).

La reunió amb el regidor es prepararia en una Junta posterior. El tema principal seria la seguretat, ja que en aquell moment havia esclatat com a debat estrella en l'opinió pública. De fet, dies abans s'havia produït un apunyalament a prop de la Plaça de Prim. Però la llista de temes a tractar era extensa i hi destacava la urgència per constituir una Taula d'Habitatge Oberta (un organisme de l'Ajuntament d'àmbit de districte que coordini totes les actuacions relacionades amb l'habitatge) i el 22@. L'AVPN havia acordat com a objectiu polític aconseguir que el 22@fos un tema que es treballés a nivell de districte, i no des del Departament d'Urbanisme i des d'altres escales administratives que "lluny pel barri". En tot cas, consideraven majoritàriament que aquell dia no havien d'entrar en detalls, sinó presentar-se com una entitat important, exposar el seu talant col·laborador i, telegràficament, presentar al regidor els eixos importants que es treballaven per transmetre una imatge de l'AVPN com una organització amb trajectòria i capacitat de control al barri.

En Robert m'oferiria acompanyar-los a la visita a districte, així que els esperava a la Plaça Valentí Almirall del Clot on es trobava la seu. Cinc minuts abans de l'hora acordada entràvem a l'edifici i seguïem amunt per unes escales de cargol del fons. Els membres més veterans coneixen a la perfecció l'edifici i mentre pujaven les escales explicaven anècdotes d'altres visites. A l'arribar al pis de dalt es dirigeixen directament a un despatx on un home amb camisa blava saludaria a tothom de forma afable: el nou Conseller Tècnic Banyón. Faria broma amb en Robert i en Francesc Xavier fins l'aparició del Gerent Puga que també es dedicaria a donar la mà a tothom, tot i que es detindria atentament amb els membres més veterans fent-la petar sobre antigues trobades i conflictes. L'últim en aparèixer seria el regidor Escudé, qui es sumaria a les cordialitats. Els aires de familiaritat encara creixerien més quan la nova consellera Silvia Casorran es sumés al grup. Potser no la coneixien, comentaven irònicament el Gerent i el Conseller Tècnic. Un cop instal·lats en una taula àmplia, en Robert prenia la iniciativa de la conversa explicant el pes que sostenia l'AVPN al barri. Exposava el caràcter central de l'AVPN i afirmava que tot haver-hi hagut algunes baixes hi havia noves incorporacions. Fins i tot la d'un jove, deia assenyalant-me.

L'AVPN era una entitat representativa del barri, continuaria en Robert detallant que tenien presència en diferents col·lectius per tal d'acabar defensant que això els permetia parlar pels diferents moviments del Poblenou. Mostrant el múscul i diversitat de l'AVPN, el president la descrivia com una concentradora d'altres entitats i la representava com al principal, i més característic, interlocutor del barri. En David Escudé havia escoltat cerimoniosament la carta de presentació, i feia el mateix a mesura que en Robert s'endinsava en la bateria de temes a tractar. La seguretat seria un tema agraït pel regidor que s'hi detenia una bona estona posant èmfasi en com d'encertat era l'article sobre el tema que l'AVPN havia publicat en la seva última revista. Després de prometre més efectius i atacar l'incivisme com arrel del problema, debatien les seves diferències amb en Robert qui creia que incivisme i inseguretat eren coses diferents. La diferència importava poc al regidor que afirmava que la criminalitat descendiria perquè -com a regidor d'Esports- havia aconseguit tancar l'activitat d'oci al Port Olímpic. A l'antiga zona

conflictiva ara s'hi faria promoció esportiva. “La Gene m’ho ha comprat”, diria l’Escudé entusiasmat mentre afirmava que ara volia promoure un club de vela pels joves del districte.

En Mané intervindria per matisar quina noció de seguretat sosté l’AVPN: la pobresa i la dificultat en l’accés a l’habitatge degut al model d’hotels i oficina del 22@ també era una font d’inseguretat que el polític no estava contemplant. El regidor tornava a escoltar amb atenció i contestaria -sense referir-se al 22@- que era necessari que l’AVPN tingués veu en tot plegat perquè tenia un accés directe a la realitat del barri. Davant la insistència d’en Mané per parlar del 22@, l’Escudé respondria que “no m’atreveixo a parlar d’urbanisme perquè tinc al mestre aquí” (ibíd.), mentre assenyalava a en Guillem. Sense trencar la bona sintonia, en Robert cedia la paraula a en Roque qui introduiria temes vinculats a l’habitatge en l’exposició de l’AVPN. El futur que s’apropava seria pitjor, alertava en Mariné, mentre entre els presents s’estenien rumors sobre l’aturament del 22@ per una nova recessió. Després d’aquest moment intersticial, en Mariné continuava afirmant que el Poblenou funcionava per onades i que ara s’estaven acabant tota una sèrie d’edificis d’oficines – principalment la del carrer Pallars amb Llacuna- que faria incrementar la pressió en matèria d’habitatge. També comentava que la pressió al metro Llacuna era insostenible i col·lapsava amb l’obertura de les noves oficines. El Gerent comentava que “millor que no obris aquest meló...” i en Guillem matisava: “no l’obrim, només fem una punxadeta...” (ibíd.). Els tècnics acabarien assenyalant a la Silvia per a que fes alguna proposta com a experta en la temàtica: “algo en sabem d’això, oi Silvia?”. L’ex-membre de la Junta indicava que la solució real passava per la unió dels trams.

Mentre el regidor seguia sense intervenir davant del diàleg entre tècnics i activistes, en Mariné incorporaria al debat el tema del 22@. Assenyalava la pressió que exerciria en el mercat immobiliari per culpa dels perfils tècnics dels seus treballadors d’oficina que, tot i no cobrar uns salaris descomunals, eren superiors a la mitjana i encarien els preus globals. Finalment, el regidor intervindria: “és una pena que aquests tècnics no vagin cap al Besòs, aquest és el perfil de veïns que voldrien allà...” (ibíd.). Aquell comentari sobre una “bona gentrificació” deixava sense paraules als membres de la Junta. Inaugurats els temes més polèmics, en Robert assenyalava que la situació de la regulació singular de les terrasses de bar de la Rambla del Poblenou estava a punt de finalitzar. Recordava que aquesta fita va ser aconseguida per la plataforma Fem Rambla que havien liderat com a AVPN. “Jo hi vaig participar”, deia el regidor, abans que en Robert expliqués que malgrat aquells avenços “la situació actual no agrada a ningú, ni a comerciants ni veïns” (ibíd.). El Gerent, de sobte, etzibaria que a ell si. La solució creativa de la consellera Cassorran era crear altres espais turístics més enllà de la Rambla per “despressionar-la”.

Finalment, la inèrcia proposada per l’AVPN acabaria amb l’obertura del tema del 22@. Sense abandonar el to diplomàtic, en Robert afirmava que ja devien haver rebut les al·legacions al Document de Criteris de la TEPIV. En Guillem prenia la paraula i realitzava alguns apriorismes abans d’exposar els seus temes: “el Gerent ja ho sap, per nosaltres el 22@ és clau. Alguns no ho saben, però és on es juga l’equilibri del barri i un model reconegut que funciona” (ibíd.). Plantejava que ara que s’havia arribat a un acord per a executar el què quedava per desenvolupar calia seguir avançant. Afegia que des de l’AVPN els hi agradaria tenir informació concreta dels diferents Plans de Millora Urbana que s’aprovesin i un tracte fluid amb el consistori. Per últim, destacaria el tema del patrimoni i afirmava que hagués estat bé que el regidor hagués assistit al Consell de Memòria Democràtica i Patrimoni Industrial, “més que res perquè tu n’ets el

president”(ibíd). Mentre aquest s’excusava, en Guillem destacava que hi havia dos peces principals, Can Ricart i La Escocesa, en un estat general d’abandonament. I una tercera, l’Oliva Artés, que calia impulsar per tal d’acabar de rehabilitar-la d’una vegada i que així al Parc Central hi hagués algun tipus d’activitat. El regidor es reafirmava amb la idea que no volia dir res sobre el 22@ perquè tenien al davant al gran expert, en Guillem, i aprofitava un comentari sobre la plaga de rates i escarabats que vivia el Poblenou per evitar parlar del tema: “la Unió Europea ha prohibit l’insecticida que fèiem servir i n’estem buscant un d’afectiu. I parlo per experiència, casa meva està plena d’escarabats!” (ibíd.).

De retorn al Poblenou els membres de la Junta consideraven que l’Escudé tenia més bon caràcter que el Narvàez, però a nivell de continguts era menys concís. Tampoc l’havien posat contra les portes, reconeixia en Ricard Amorós, fet pel qual no havien “provat” el seu caràcter real. Mentre vorejàvem Can Ricart, en Robert comentava que havia parlat més d’esports i escarabats que d’habitatge i del 22@, confirmant el seu pronòstic inicial que es tractava d’un “regidor de detalls”.

Diplomàcia paral·lela

Dues setmanes després d’aquella trobada, la TEPIV seguia sense tenir cap resposta del regidor a la seva petició de reunió. Així doncs, intentava mantenir contactes amb la regidoria a partir del Consell de Barri de Provençals del Poblenou celebrat a Ca l’Isidret (Diari de Camp, 22 d’octubre de 2019), l’únic canal per tal de fer arribar el seu missatge. Durant el torn de preguntes, l’Àngel de la TEPIV reclamava que se’ls inclogués a la Comissió de Seguiment de la modificació del Pla General Metropolità 22@. Recordava que es va firmar que els interessos veïnals reflectits en el procés participatiu no havien sigut inclosos del tot en el document. Qui havia intervingut en aquella qüestió havia sigut el conseller Jordi Martín i no el regidor, el qual procurava no creuar mirades amb l’Àngel. Al membre de la TEPIV el respondria de nou en Jordi Martín afirmant que el problema del 22@ era que actuava illa a illa i que moltes “coses” no eren competències de l’Ajuntament i ell, com a conseller, no en podia dir ni fer res. Procurant tranquil·litzar l’Àngel, el conseller afirmava que en el nou acord de govern entre PSC i BeC s’havia garantit el compliment de les conclusions del procés participatiu i remarcava que l’administració havia d’escoltar tothom: també als experts que es mostraven favorables al 22@ en els mitjans de comunicació, deia en relació a la campanya mediàtica que els antics membres del cercle digital socialista, liderats per en Ramón García-Bragado, havien iniciat.

En David Escudé, qui s’havia mantingut estratègicament en un segon pla per tal d’evitar el debat, i només prendria la paraula per felicitar a en Jordi Martín, conseller de Barcelona en Comú, per la seva intervenció: “molt bé, has respòs com si fossis del PSC” (ibíd.) i per lloar que el govern estigués al costat dels veïns de Sant Martí. A diferència dels representants de la TEPIV i l’AVPN, la resta de veïns preguntarien sobre l’estat de les vies o la brutícia, com el llançament descontrolat de fusta a la zona. El regidor es mostrava més eloqüent amb aquelles preguntes i entrava en “detalls” fent servir un discurs “higienista” com havia fet amb la plaga de rates i escarabats durant la reunió amb l’AVPN. Així doncs, en aquest punt hem pogut observar com factors estructurals -el canvi en l’organigrama polític local- afectaria les capacitats de la TEPIV i l’AVPN. Davant el nou context d’ostracisme, la TEPIV adoptaria una estratègia més propera al conflicte i menys interessada en el diàleg, mentre que l’AVPN, al veure el seu rol consolidat, tindria encara més reserves per la protesta. El retorn dels pares del 22@ al govern és una fita clau en la reordenació del conflicte del 22@, ja que defensarien una posició ortodoxa (i fins i tot fonamentalista) a l’hora de defensar el pla. Per no caure en un determinisme estructural,

cal que tinguem en compte que les oportunitats polítiques no són els únics factors explicatius per la formació de l'acció dels MSU, sinó que les organitzacions també creen oportunitats per a si i per a altres (Tarrow, 1997). Aquesta mirada processual posa l'atenció en l'ambient institucional on operen els MSU, mostrant com els límits regulatius condicionen els seves formes d'acció.

20. La pornografia del consens: un pacte per governar-los a tots

En el següent capítol explorarem el procés de constitució del “Pacte cap a un Poblenou amb un 22@ més inclusiu i sostenible” promogut per l'Ajuntament sota la figura de la Fundació BIT resident a Ca l'Alíer i els departaments de Promoció Econòmica i Urbanisme. Els elements pel pacte es desenvolupen a cavall entre dues estructures d'oportunitat política diferenciades i ens condueixen del primer mandat de BeC al segon en coalició amb el PSC. Hi participarien també les entitats empresarials i immobiliàries agrupades en el 22@Network, les universitats de la zona i entitats veïnals entre les que destaquen com a principals protagonistes l'AVPN i la TEPIV (tot i la participació d'altres associacions de veïns i la FAVB). El Pacte suposaria una gran oportunitat pel consistori per mostrar consens i defensarà que es tracta d'una mesura anti-conflictiva de governabilitat neoliberal per la normalització de la introducció dels actors econòmics en la política local. Gràcies aquesta mesura de contra-participació s'inclouia al mateix nivell la ciutadania i el poder econòmic en un model anomenat “quàdruple hèlix” (pels quatre tipus d'actors involucrats abans esmentats: administració, empreses, universitat i ciutadania) i en el que cada MSU va desenvolupar un paper diferenciat: el rol protagonista de l'AVPN que demostraria les seves aptituds en la direcció d'altres grups com la TEPIV. A més, davant de l'abandonament municipal que crispava a les organitzacions veïnals, l'Ajuntament construiria més endavant un “ritual polític” per escenificar teatralment la vigència d'un pacte que havia nascut mort en els seus objectius, però no en la seva funció política.

Un pacte per governar-los a tots

El novembre de 2018 seria un mes intens per les relacions entre l'AVPN i la TEPIV. La proposta de l'Ajuntament per concretar el procés participatiu en un pacte no vinculant on s'escenifiqués el compromís i els criteris dels múltiples actors per la modificació del 22@ generaria una de les situacions més tenses que viurien els dos grups veïnals. Fins al moment, l'Ajuntament dels Comuns havia procurat mantenir un clima que convidés als MSU a l'optimisme envers la reforma del 22@. Però el moviment pel pacte marcaria un progressiu canvi de rumb i el marc de confiança i expectació amb el que s'havia viscut la primera etapa del govern de BeC -per accions com el “Repensem el 22@” (2015-2017)- es transformaria. Abans de continuar, cal tenir en compte que al pacte al que s'arribaria presentaria 13 qüestions bàsiques (Fundació BIT, 2019):

1. Un increment del 10% al 30% de l'habitatge en la normativa urbanística.
2. Una desafecció al Bogatell, el Trullàs i la Plata sense mencionar cap contraprestació als promotors (com acabaria passant en la modificació final en una millora de l'edificabilitat que augmentaria la seva plusvàlua).
3. L'impuls de l'Ajuntament com a propietari per la promoció de cooperatives i formules innovadores per la concreció d'habitatge públic.
4. La reserva de nous espais per l'Economia Social i Solidaria per tal de “destensar” els preus del centre del Poblenou (a canvi de la consolidació dels equipaments 7@).

5. Una revisió dels pla d'usos per excloure hotels i benzineres.
6. Un programa de sanció d'espais en desús.
7. Un nou segell de qualitat empresarial.
8. La revisió del Pla Especial de Patrimoni del Poblenou.
9. La re-definició del Parc Central fent-lo més permeable a la continuïtat de Pere IV.
10. La transformació de Pere IV en un "eix de patrimoni, cultura i creativitat".
11. Generació de nous eixos verds.
12. Consolidació de la Comissió Ampliada com a òrgan de governabilitat.
13. La creació d'una oficina de gestió per coordinar plans urbans i el desenvolupament econòmic del 22@.

Arrel dels malabarismes per construir una posició intermèdia entre els extrems de cada sector (empresa-veïnat), el document sostenia un conjunt de profundes contradiccions i hibridacions. Per exemple, el nou segell empresarial provenia de la distorsió de la proposta de la TEPIV per tal d'obligar a les empreses del 22@ a complir amb el codi ètic de la Xarxa d'Economia Solidària. I el compromís per convertir Pere IV en un "eix patrimonial, cultural i creatiu" era un eslògan que en si mateix no concretava res més enllà d'incloure adjectius que aspiraven a satisfer tant el bàndol empresarial com el veïnal combinant llenguatges de la renovació amb l'argot veïnal: creativitat, patrimoni i una ambigua noció de cultura que tant podia interpretar-se en clau cívica com de mercat. En altres qüestions, el document simplement tindria un caràcter refractari, com la consigna de consolidar la participació ciutadana en espais com la Comissió Ampliada com a òrgan de governabilitat, tot i que després del pacte no es convocaria en gairebé un any i mig.

La doble ànima de l'acord deixava les seves costures enfora en la seva qüestió més elemental: l'habitatge. Per un costat, admetia algunes crítiques com per la seva manca, la decepció en la impossibilitat de generar una ciutat compacta i la necessitat d'inserir més vida social al 22@¹⁵⁹. Però, alhora, no s'acceptava cap renúncia al model. L'exemple més evident d'això són els comentaris acadèmics que pretenien harmonitzar en les seves postures crítiques i defensives. Es tractava d'autors que ja s'havien posicionat en l'èxit rotund del 22@ en termes urbans i econòmics, i ara fracassaven en el seu intent per analitzar-lo des d'uns renovats supòsits. Simplement actualitzaven el seu argot com en Miquel Corominas i l'eufemisme "teixit especialitzat urbà" per no parlar de clúster. O admetien concessions que ràpidament qüestionaven com en el cas de Montserrat Pareja, qui determinaria que la "competència urbana" seguia sent clau sense remoure els fonaments del pla. En definitiva, reflectien el caràcter contradictori general de l'obra: "el 22@ esdevé l'àmbit adequat per experimentar noves solucions urbanes, generant activitat econòmica d'alt valor afegit i, alhora, millorant la qualitat de vida del veïnat, sempre que tingui present la condició de protegir, respectar i integrar-se en el teixit social actual" (Fundació BIT, 2019: 43).

La capacitat de direcció de l'AVPN

Durant aquell convuls novembre de 2018 en el qual el pacte estava sobre la taula, l'AVPN explorava estratègies i formules per dirigir la TEPIV cap a l'acord. Des del seu punt de vista, seria tota una victòria arribar a un contracte social municipal sobre el 22@ encara que no fos plenament vehiculant. Consideraven que el seu rol actual (d'acord a l'històric) havia de ser obtenir garanties en alguns dels reclams veïnals realitzats a l'Ajuntament. Els principals reconeixements del pacte passaven per l'ampliació del percentatge d'habitatge

¹⁵⁹ "(...) el plantejament del 22@ (90% d'activitat econòmica i 10% d'habitatge), juntament amb la magnitud dels fragments (120 hectàrees al sud de la Diagonal i 80 hectàrees al nord), provoquen seriosos dubtes quant a la idoneïtat del model urbà plantejat inicialment" (Fundació BIT, 2019: 31).

protegit, la prohibició de nous hotels, la consolidació de mecanismes de participació ciutadana i la desafectació dels teixits tradicionals a la Plata, Bogatell i Trullàs. Però per segellar el pacte, i assegurar aquestes conquestes, calia convèncer a la TEPIV de la seva signatura per tal que aquell moviment d'hegemonia no fos insuficient. Això és, que no es considerés que eren pocs els actors veïnals que havien donat el seu beneplàcit, perquè això assenyalaria a l'AVPN com un agent dissonant i no es volien repetir les crítiques que havien seguit a l'acord de l'associació amb l'Ajuntament per rebaixar els efectes de l'Eix Llacuna.

El frenesí d'aquells dies es podia resumir en la multitud de reunions bilaterals que l'AVPN valorava en les seves Juntes. A mitjans de novembre es considerava que l'estat de les negociacions eren avançades, però alhora delicades i es podien trencar en qualsevol moment. El consistori havia proposat un document definitiu i l'AVPN batallava la inclusió d'alguns elements més que sabia que la TEPIV considerava clau, com l'eliminació de l'ús hotel·ler. En Fausti, qui actuaria d'interlocutor de l'AVPN sobre el tema, alertava que el 22@Network s'oposava frontalment a la prohibició de la construcció de nous hotels i, el seu principal argument, era que el veto implicaria una demanda en tromba de llicències abans de l'aprovació de la Modificació del 22@. Les entitats veïnals havien fet un front comú i l'exclusió dels hotels del 22@ era una línia vermella, així com l'obligatorietat que el nou habitatge que es projectava (del 10% al 30%) fos íntegrament públic.

Tot i els límits comuns, l'AVPN intentava entendre l'Ajuntament com un actor polític. Si no es volia que el pacte acabés en paper mullat, el document havia d'arribar a plenària per la seva aprovació. Seguint els comentaris d'en Robert, la Junta de l'AVPN considerava llavors que ERC i PSC no podien negar-se a signar-lo: faltava una mica més de mig any per les eleccions i els hi suposaria una molt mala publicitat. Posant-se en el context d'unes noves eleccions, l'AVPN considerava que si en el futurible nou govern de coalició de BeC s'havia d'incloure a PSC o ERC (o ambdós) tindrien molt complicat rebutjar la modificació del 22@ si s'aconseguia signar un pacte amb una gran representativitat d'actors. L'AVPN celebrava que des de la regidoria del Districte (encara governada pel regidor Montaner de BeC) es tenia en ment exposar el pacte als grups del Districte a mitjans de novembre, juntament amb la presència de Janet Sanz com a regidora d'urbanisme. Allò marcaria un ferm objectiu de cara al pròxim govern, creien, tement un enfortiment del PSC que succeiria. L'objectiu final del consistori era realitzar una gran fotografia de la firma a la seu municipal de l'Ajuntament a la plaça Sant Jaume amb tots els actors (acadèmics, municipals, empresarials i veïnals) encapçalats per l'alcaldeessa Ada Colau. En Fausti temia que l'equip de govern seria atacat pel pacte per l'ús polític que en farien. Però per en Robert això no interessava a l'AVPN i avisava que calia ser prudents: "diran que això s'ha fet amb les associacions de veïns amigues i no es reconeixerà que és un projecte plural" (ibíd.).

En Robert considerava que s'havia arribat molt lluny i es guanyaria molta representativitat si s'arribava a segellar el pacte. Per l'AVPN aquella acció era doblement estratègica, ja que no només s'hi jugaven la reforma urbanística, sinó la seva posició envers el 22@ dins de l'escena veïnal. Com hem vist, l'AVPN havia sigut objectiu de retrets veïnals pel seu rol negociador durant diferents episodis del 22@, però en aquest cas no seria l'únic actor i, per això, tenien més opcions disponibles. La carambola desitjada per l'AVPN era arribar a l'objectiu pel qual treballava generalment: obtenir el compromís concret sobre aspectes possibilistes per l'administració, i alhora evitar retrets sobre una suposada traïció als

interessos dels veïns. “És molt bo anar a una reunió sobre 22@ i no rebre per tot arreu” (ibíd.), afirmaria en Robert respecte al nou rol adquirit.

Tot i les presses dels polítics municipals per fer la fotografia, la realitat era que no s'havia arribat a un acord degut a les controvèrsies en els termes d'habitatge i els usos hotelers. A més, el continent començaria a ser un problema igual o major que el contingut, ja que apareixien divergències entre el moviment veïnal sobre la idoneïtat d'aparèixer en la fotografia que buscava l'Ajuntament. La TEPIV es negava a escenificar el pacte amb una fotografia i rebutjava aparèixer públicament amb el 22@Network i l'Ajuntament. Davant d'aquest fet, en Faustí defensava que tot el moviment veïnal s'havia d'abstenir de la fotografia, mentre que un altre sector de l'AVPN creia el contrari i atacava a “la Taula” per ser “immadura”. L'argument era que si la TEPIV encara no era “major d'edat” no implicava que l'AVPN hagués d'abstenir-se d'una fotografia que reafirmaria el pes del pacte i el rol de l'entitat i es vinculaven aquestes crítiques a una qüestió política: havien d'escollir si volien ser activistes veïnals o membres de la CUP¹⁶⁰. La crítica de l'activista continuaria fins arribar al propi model assembleari de “la Taula” que en Faustí havia assenyalat com a motiu de la dilatació dels tempos de negociació. En Guillem trobava ridícul que després de tot l'esforç per tirar endavant el pacte se n'anés a norris perquè una assemblea (on hi podia participar gent nova que potser no havia presenciat tot el procés i que no ho sabia tot) no ho trobes convenient¹⁶¹. En Faustí tranquil·litzava els nervis que havia despertat el comentari d'en Guillem entre la Junta: no es preveia que el diàleg es trenqués.

El rol conciliador d'en Robert seria determinant per a que la complexa situació acabés amb la signatura. El president explorava solucions amb astúcia no només de cara a les relacions diplomàtiques amb la TEPIV, sinó en la direcció dels propis quadres de l'AVPN que, com hem vist, presentaven dubtes substancials sobre la col·laboració amb la TEPIV. I, quan era necessari, relativitzava la situació al créixer la crispació: era comprensible que la TEPIV no volgués sortir a la foto, deia, perquè era gent que “s'ha passat tota la vida fent pintades contra el 22@” (ibíd.) i els hi suposava una contradicció immensa fer-se ara una fotografia amb l'Ajuntament¹⁶². També valorava al treball de la TEPIV i l'AVPN, destacant el rol de la segona quan convenia: la TEPIV havia arribat a un posicionament proper a la signatura que “mai de la vida” haguessin tingut sense l'acció de l'AVPN, considerava en Robert. Si el problema era simplement que no es volia sortir a la fotografia, això era un mal menor i se'ls havia de respectar, afirmava. A més, recordava que existia una proposta alternativa i viable de la TEPIV: podien col·locar-se a la fila zero de l'acte sense sortir a la fotografia. Fins i tot la facció crítica semblava satisfeta amb aquella idea pel protagonisme que atorgava a l'AVPN. Per acabar de convèncer al bàndol discrepant, en Robert havia relacionat aquella realitat amb els objectius del consistori: a l'Ajuntament no li interessava una fotografia només amb els agents econòmics, i aquest rol de representativitat només el podia jugar l'AVPN.

La consecució dels objectius dins del document passaria per llimar-ne la redacció i, així, encabir-hi totes les postures existents. Vegem un exemple d'aquesta enginyeria política i la funció prestada per l'AVPN. En la defensa de l'exclusivitat de l'habitatge protegit en

¹⁶⁰ Tot i que cap d'ells mantenia una militància activa a cap dels dos moviments en aquell moment i només un membre de la TEPIV havia tingut un càrrec orgànic i esporàdic dins de la CUP.

¹⁶¹ La realitat, però, era que la composició de la TEPIV era sempre la mateixa, fet que fins i tot generava malestar dins del grup per la seva falta de renovació.

¹⁶² La mirada de l'AVPN sobre la TEPIV li suposava un conjunt de vincles amb la protesta que l'Esquerra Independentista havia fet del 22@ en el passat, tot i que aquests últims havien renunciat a la lluita contra el pla en la pràctica.

l'afectació 22@ es temia que els polítics venidors de les eleccions de 2019 deformessin el contingut del pacte per interpretar-lo segons els seus interessos. Per en Faustí calia construir una frase amb certa ambigüïtat per a que l'Ajuntament acceptés firmar, obtenint algun element sobre el qual recolzar-se més endavant en nous escenaris polítics. Però, per en Guillem, si s'havia de fer una "frase de disseny" i ambigua no li trobava sentit al "postureig" (ibíd.). La tasca de l'AVPN era una obra d'orfebreria. Els debats pràctics que l'AVPN afrontava sobre la marxa imitaven reflexions teòriques sobre el paper de les noves plataformes en la governabilitat local. Generalment, la literatura (Feixa, 2014; Martí i Gomà, 2002) ha assenyalat l'escassa tendència a l'acord de les plataformes pels temors a la dissolució dels seus objectius originals (tot i que sovint sigui la única forma per aconseguir victòries parcials). Un altre motiu d'aquesta postura no-negociadora s'atribueix a una reacció de les plataformes davant de la cooptació política que les associacions de veïns han demostrat des de 1980. En canvi, l'AVPN no sostenia tals dubtes i desconfiances i podia actuar sense complexos en la confirmació del pacte, encara que aquest caminés amb coïxesa.

En termes analítics, l'AVPN jugava un rol determinant de direcció política per tal de crear consentiment en el moviment d'hegemonia que l'Ajuntament havia proposat a partir del pacte. El consistori volia generar l'acceptació -tot i l'existència de crítiques- del 22@ sobre els agents que aquest subordinava. L'acció de l'AVPN adopta una "funció dirigent" més propera a la perspectiva de Lenin que a la de Gramsci (1999), ja que el primer centra els objectius de l'hegemonia en aquesta "simple" capacitat de direcció, mentre que el segon desenvolupa el terme dedicant la mateixa atenció a la noció de "domini" que Lenin desconsiderava¹⁶³. Sigui com sigui, ens interessa aquesta mirada més aplicada del soviètic perquè l'entén com un moviment polític concret que demostra -com succeeix en el cas de l'AVPN- que la formació i dissolució d'hegemonies requereix de l'acció de moviments de la pròpia base, i no només de faccions dirigents.

La capacitat total de direcció de l'AVPN durant aquest període aniria més enllà de la TEPIV i inclouria les altres associacions de veïns del conflicte. La del Maresme emetria un document oposant-se al document perquè creien que se'ls havia exclòs de les reunions i que, novament, l'AVPN era sobre-representada en territoris sense jurisprudència. El desacord entre l'AVPN i la del Maresme deixava en una posició delicada a la FAVB perquè no es podia posicionar explícitament sense enfadar a ningú i, per això, havien decidit que la millor postura era no posicionar-se. Allò havia fet saltar les alarmes en aquell mes frenètic pre-pacte: la no signatura dels del Maresme, sumat a les esmenes sobre la qüestió de l'habitatge protegit que no acabava de resoldre's, podien complicar el trencaclosques polític fins al punt de "fer caure" a la TEPIV de l'acord i que el document, i els esforços de l'AVPN, acabessin en paper mullat. Això sense tenir en compte els problemes inherents, com que els empresaris del 22@Network mostrarien reticències a pactar davant de la consolidació de l'habitatge protegit. Aquesta incertesa i estira-i-arronses reforçaven el talent diplomàtic de l'AVPN que movia fitxa per no renunciar a l'acord multilateral. En Robert reconeixia la pluralitat de la TEPIV i sabia que podien ser flexibles i modular els seus objectius inicials per l'èxit de l'acord.

D'aquesta manera l'acord arribaria finalment i la postura conjunta del moviment veïnal es mantindria unida. Era tot un èxit creia en Robert, ja que es partia de dues posicions

¹⁶³ Em refereixo a que per Gramsci teòricament la supremacia d'un grup social es manifesta com a dominació i direcció intel·lectual i moral, mentre que la pràctica leninista esdevé més pragmàtica.

diferenciades: l'AVPN tenia clar que signaria fos el que fos (obtenir unes garanties de mínims permetria defensar uns nous criteris davant de la modificació del 22@). Però la TEPIV no firmaria en totes les condicions i la seva condició final havia sigut signar amb un "sí, crític". Els membres de la Junta afirmaven que l'AVPN en sortia reforçada, havia guanyat representativitat al barri i millorat la seva malmesa imatge en relació al 22@. A més, havien mantingut una línia pròpia i no havien exercit de frontissa envers els interessos de l'Ajuntament: "era un tsunami i hem sortit a 'flote'" (ibíd.). L'AVPN i la TEPIV havien consolidat canals de comunicació i una relació capaç de superar els moments de confusió propis de les reunions municipals. En alguns punts, ambdós actors s'havien arribat a qüestionar què hi feien allà, deia en Robert, i les tensions creixerien a última hora donat que l'Ajuntament no inclouria una casella per firmar l'AVPN, així que van haver de signar dins de la casella de la FAVB. La sensació dins de l'AVPN era que la seva direcció flexible era la que havia consumat aquell acord davant de la falta evident de lideratge i mà esquerra de l'Ajuntament i d'unes plataformes crítiques poc acostumades a segellar acords.

Del "Sí, crític" a l'omissió del pacte

El context que seguiria al pacte modificaria finalment l'opinió dels activistes veïnals sobre la possibilitat de transformació del 22@ dins dels marcs proposats per l'Ajuntament. Tot i les reticències d'un sector de l'AVPN, el moviment veïnal firmaria amb un "sí crític" al pacte tal i com pretenia "la Taula". Inicialment, la TEPIV havia considerat que el pacte era un avanç, tot i que s'admetia la victòria de l'AVPN. Uns i altres ho expressaven en els mateixos termes: "l'associació de veïns havia portat a 'la Taula' al seu terreny". De fet, l'AVPN mostrava un posicionament obertament triomfalista, no expressava cap reserva sobre que aquell era el camí a seguir i passaven la pilota als grups municipals, pressionant per a que respectessin l'acord i la postura de l'equip de govern:

"Fa prop de 20 anys, el Pla urbanístic del 22@ iniciava el seu camí. Es plantejava com a objectiu fer una gran transformació al Poblenou que permetés modernitzar la indústria, mantenir l'activitat econòmica i dotar el barri d'uns equipaments i una estructura urbana que no tenia. Els seus objectius no han estat plenament assolits i, ara, ens trobem amb un barri que continua a mig fer, amb mancances urbanes i amb molts plans per desenvolupar. És per això que l'Ajuntament ha fet una proposta de revisió del 22@ per donar-li un nou impuls. (...) Malgrat les mancances, el treball fet ha permès elaborar una proposta que sens dubte és un bon punt de partida. Les entitats veïnals hem fet un gran esforç per arribar a consens. Exigim l'esforç també als grups municipals i treballarem perquè sigui possible l'objectiu d'un 22@ al servei d'un Poblenou que volem construir entre tots i totes." (El Poblenou, 2019: 3)

Malgrat els problemes que viurien ambdues organitzacions per la consecució del pacte, a aquest li seguiria un gran silenci administratiu que es prolongaria un any. Les eleccions i la seva previsió modificarien l'actitud de l'Ajuntament, l'equip de govern suprimiria el diàleg amb les agrupacions veïnals gairebé al complert un cop realitzades les signatures. Després d'una redacció a porta tancada, el consistori aprovaria l'abril de 2019 el "Document de Criteris per al desenvolupament d'un Poblenou amb un 22@ més inclusiu i sostenible". Per la TEPIV, el nou document era infidel als resultats del pacte i, encara més, als del procés participatiu. Tot i que la Taula mostrava interès i flexibilitat per arribar a un acord, consideraven que els tècnics havien escrit un document al seu gust i temien que el pacte fos un mecanisme estètic per fer veure que tot canviava per no canviar res. A aquesta realitat política s'hi sumava un nou context urbà: no quedava massa sòl per transformar

degut a la creixent acció dels promotors i holdings immobiliaris que s'havien pres el pacte com un avís i s'afanyaven a aprovar plans de millora urbana i a materialitzar-los en previsió d'una nova normativa menys rendible. Així, molts plans aprovats durant el 2005 i 2006 aturats per la crisi s'estaven reactivant. El desànim creixia entre la TEPIV i la única acció que podia oferir cert marge d'acció als activistes no depenia d'ells: una moratòria de llicències en zones 22@.

L'AVPN també lamentava la falta de comunicació total que seguiria al pacte. S'havia perdut molt temps i no s'havia treballat amb els veïns sobre la concreció de la Modificació del PGM necessària per transformar el 22@. Al principi havien cregut que la firma del pacte obria un nou recorregut en la competència en el camp polític veïnal: la Junta considerava que existia una necessitat evident de desmarcar-se de la TEPIV i de liderar l'activisme local. Amb l'acord havien passat a l'avantguarda i ara tocava mantenir-se, ja que una part de l'AVPN considerava que l'organització tenia la moral pels terres perquè la TEPIV i altres plataformes s'avançaven sistemàticament en altres lluites (com la de l'habitatge). Els temors principals de l'AVPN envers la TEPIV estaven vinculats a la Contradicció de l'Ocupació Mútua i passaven per atribuir-li una imatge més positiva entre el veïnat que podia alçar-la com un agent més representatiu.

Però el moviment veïnal no seria l'únic que reaccionaria al pacte. A finals del mateix mes de novembre de 2018 els fundadors ideològics i polítics del pla, els antics membres del Cercle Digital i altres *think tanks* socialistes (80 enginyers, advocats, economistes i arquitectes) signarien el document "Por un nuevo impulso del 22@": la punta de llança d'una campanya mediàtica contra la reforma del pla 22@. Invocant de nou el Mite Manchesterià, descarregaven un conjunt de crítiques i atacs contra el govern de Colau i la ignorància localista del veïnat per postular-se en contra d'un model reconegut globalment. La crítica principal i més contundent seria la de Ramón García-Bragado, gerent d'Urbanisme de 1999 a 2003 que havia liderat part de la recent transformació del Poblenou: el Fòrum, l'obertura de la Diagonal, la construcció de Diagonal Mar i donaria llum al 22@. Sota el títol "El 22@ en la picota" (La Vanguardia, 22 de novembre de 2018) afirmava que era "preocupant que es pretengui establir una nova jerarquia on la funció del 22@ en l'estratègia econòmica de la ciutat quedi supeditada en el seu desenvolupament a la visió més local i reduccionista". El moviment contrari a l'acord es completaria pels vots contraris dels grups. El pacte no es ratificaria políticament i, a proposta del PSC, el ple havia instat la constitució d'una comissió de partits per revisar-lo.

El moviment veïnal miraria de respondre amb els seus mitjans, lluny de la capacitat mediàtica del lobby digital. A partir d'un article escrit a mitges entre en Guillem i en Robert, l'AVPN intentaven respondre a en García-Bragado i la resta de reaccionaris amb el pacte. "Han d'entendre que la criatura ha crescut i ha canviat" (Diari de Camp, 16 de novembre de 2018), afirmaria en Robert. Finalment, a la revista "Carrer" de la FAVB es realitzaria un especial sobre el 22@ encapçalat per un article a quatre mans entre un representant de l'AVPN i un altre de la TEPIV. S'hi detallaven els punts positius i les desavinences sorgides d'aquest període, es reflectia el desacord entre els diferents actors pel tipus d'habitatge (protegit i privat) i s'explicava el suport crític que s'hi donava com a moviment veïnal plural: "amb guanys i renúncies, el document pactat és fruit d'un consens ciutadà que les forces polítiques s'han de comprometre a respectar" (Badenes i Reyes, 2018: 15).

El teatre de la governabilitat en la smart city

Com deia, després de gairebé un any de la signatura del pacte, l'Ajuntament havia mostrat un nul interès en l'acord i el diàleg. Per això sobtava als agents veïnals que s'hagués convocat pel dia 14 de novembre de 2019 (aprofitant el marc de la Smart City Week) un acte a Ca l'Alier dirigit per la Fundació BIT en el que es pretenia escenificar l'acord en una taula rodona i posterior còctel. La TEPIV no seria convidada com a ponent per l'acció d'ostracisme que experimentaven des del retorn del PSC al govern a diferència de l'AVPN que exerciria de representant veïnal de la "quàdruple hèlix" davant de la resta de ponents: la regidora d'urbanisme Janet Sanz, Miquel Coromines com a representant de les universitats i el president del 22@Network. La recompensa a l'AVPN per la consecució del pacte era visible en termes d'atenció administrativa. Pocs dies abans de l'acte, l'associació s'havia reunit amb la Fundació BIT i allò havia atiat les desconfiances que la TEPIV ja tenia a flor de pell pel seu estatus decreixent.

Alguns membres de la TEPIV consideraven que el fet que l'AVPN no els avisés de la reunió amb la BIT es devia a una falta de bagatge de treball coordinat i assembleari. Aquella situació d'invisibilització de la TEPIV havia intentat ser resolta amb astúcia per l'Àngel a qui, amb l'excusa de passejar els gossos, s'aproparia a Ca l'Alier per trobar-se "casualment" amb en David Martínez. En aquesta reunió fortuïta el president de la BIT li explicaria algunes de les novetats que havien compartit a l'AVPN en relació la modificació del 22@. L'AVPN, alertada de la possible crisi que aquella situació podia generar entre ambdues entitats, contactaria amb la TEPIV per consensuar una postura veïnal de cara al debat.

"Hoy es un día grande", m'explicava la jove guàrdia-jurat de Ca l'Alier que havia conegut gràcies al seu predecessor que estudiava sociologia a distància. Es preveia una teatralitat mil·limetrada en l'organització interna pel què m'explicava. Entre el públic, davant de l'escenari, hi havia representacions de tots els actors en un aiguabarreig poc usual empresaris i polítics a dojo co el mateix García-Bragado seien a prop d'històric militants veïnals. En David Martínez, com a president de la BIT, moderava l'acte i introduiria el debat presentant als ponents, tot fent una apologia del model "quàdruple hèlix" com a mostra de la innovació social de Barcelona. Continuava assenyalant que el pacte signat en aquella mateixa sala feia un any havia sigut un gran pas endavant i que, gràcies al pas del temps, ara es podien afrontar les seves conclusions amb menys tensions. El primer apartat a debatre per la taula rodona tractava sobre la governabilitat i indicava que el procés del pacte tenia un alt valor com un producte d'una democràcia consolidada i moderna que desenvolupava mecanismes de "co-creació" política entre la ciutadania i els agents econòmics. Posava en valor el pacte repetint la idea que era paradigma de "co-producció" de polítiques urbanes. Per la regidora, el 22@ era una "forma innovadora de fer ciutat" per crear nous espais urbans i "reciclar" la ciutat existent, i representava als actors allà reunits com una unió: tots els agents creien que calia actualitzar el model 22@ perquè havia prioritzat el sector econòmic. La realitat urbana evidenciava que calia, també, més barri, identitat i respecte pel patrimoni. Aquests havien sigut els objectius del "projecte participatiu més emblemàtic del mandat anterior": el Repensem el 22@. Tots els actors havien fet renúncies per arribar a un pacte que la regidora defensava a partir d'estabilitzar la Comissió Ampliada (malgrat no haver-se reunit en un any) i explorar vies per traçar una "forta governabilitat" que respectés el caràcter del Poblenou.

Inicialment, en Faustí li donava la raó: el pacte havia servit per incorporar la presència del món veïnal en la presa de decisions, però les mancances del 22@ després de 19 anys

seguien sent quantioses. Partint de l'exemple del PERI Eix Llacuna, explicava que les intervencions urbanes històriques havien consolidat un gran "fenomen gentrificador" sobre el barri i defensava que el veïnat havia d'estar present en els òrgans de decisió. Això el feia criticar que fes un any que la Comissió Ampliada no s'havia reunit deixant el pacte en "stand by": "la participació ha de ser real i no només publicitar-la. Tenim un pacte però no propostes concretes" (ibíd.) afegiria atacant el Document de Criteris i proposant una moratòria de llicències per evitar la construcció de nous plans segons la vella legislació "sinó ho fem quan s'apliqui el nou pla ja no quedarà res per transformar segons aquest criteri" (ibíd.). En Xavier Monzó, president del 22@Network, afirmava de forma dissonant que aquella jornada una bona oportunitat per fer "networking", un mot que no trobava incompatible amb la governabilitat urbana. El pacte era un element cabdal pel 22@, insistia en la línia de la Janet Sanz i els altres responsables que s'havien dedicat a ignorar-lo durant un any. Admetia que les visions dels allà presents eren diferents, però el projecte era "molt maco" i calia aquella pluralitat: "nosaltres creiem en la participació, ara cal que busquem eines potents de transformació urbanística" (ibíd.). El representant universitari Miquel Coromines tancaria el moviment de pinça que deixava la perspectiva crítica d'en Faustí en plena minoria. Afirmava que el 22@ era una idea brillant i visionària per reforçar l'activitat productiva a la ciutat. Barcelona tenia poc teixit terciari, segons ell, i el Poblenou era un barri perfecte on "experimentar-hi". La idea d'un barri proveta s'estendria des d'aleshores en totes les reflexions. Segons l'aportació final del professor, el 22@ era la solució perfecte per mitigar la demanda de sòl terciari, tot i les mancances urbanes, sobretot en matèria d'habitatge. Aquest tema seria el següent tema que en David Martínez exposaria a debat. En Faustí respondria criticant la comparació que en Coromines havia fet del Poblenou amb la Zona Franca com a sinònim d'un espai urbà verge on era fàcil intervenir-hi. Pel representant veïnal, calia desafectar els habitatges que el 22@ posava en perill, i no eren 4 o 5 com havia exposat el professor universitari. En Faustí es mostrava preocupat, la dispersió del 22@ era general i havia creat una muralla que separava el barri de la ciutat. Per això calien uns eixos vinculats al patrimoni i l'habitatge per "regenerar" el teixit social actualment en retrocés. Evidentment, un d'aquests era Pere IV.

En Monzó, representant dels empresaris, deformava aquella idea per defensar que l'habitatge era clau per generar un teixit urbà a la zona: els treballadors del 22@ també havien de poder viure i treballar al Poblenou i això passava per un nou habitatge privat que l'empresari presentava en forma d'anglicismes com el cohousing i el coliving. Urbanísticament, també calia una continuïtat amb la resta de Barcelona que al "22@Nord" seria impossible si no s'hi construïa més habitatge, sempre i quan no s'afectés el quid de la qüestió: l'activitat econòmica. Per en Monzó, l'objectiu havia de ser fer nova indústria en una trama urbana continua fugint de models dispersos com la Vila Olímpica. Per això, no s'havien de posar pegues a qui "realment" construïa ciutat: "qui regenera és el privat, no l'Ajuntament, per això no se'ls hi han de posar pegues". Lluny de discutir la visió de l'empresariat, la Janet Sanz afirmava que estava molt d'acord en convertir la indústria en un fet més urbà i ecològic. Calia experimentar al Poblenou una nova indústria, entenen el barri no com un lloc on viure sinó com una placa de petri del capital i les polítiques urbanes en matèria laboral i residencial. Per relligar l'opinió del representant veïnal i empresarial, la política afirmava que en la reforma s'havien d'introduir uns nous "eixos" que unissin ecològicament i urbanística el nou 22@ amb la ciutat.

Recuperant la noció del Poblenou com un espai urbà experimental, en David Martínez proposava un últim punt de debat: la qüestió econòmica al 22@. Repetint la metàfora de l'experiment, afirmava que el 22@ era un laboratori urbà. En Monzó lloava la presència

d'iniciatives d'economia circular i social al 22@, assenyalava casos concrets com la cooperativa Suara per defensar que el 22@ que no era un monocultiu econòmic: “no hem de jugar només en un nivell global, sinó també en un àmbit local arrelat” (ibíd.). En Faustí responia que “quan els veïns sentim innovació ja tremolem, sabem que no serà feina per nosaltres” (ibíd.) i proposava alternatives laborals al 22@ en forma de com ara cooperatives de treball perquè creia que de treball tecnològic ja n'hi havia suficient al barri. Per l'activista, el Poblenou ja hi havia existit un gran ecosistema econòmic que el 22@ va destruir: una cadena de petits tallers que servien a una gran indústria i que mostraven més responsabilitat local amb contractes socials com el de l'aprenent que no pas Amazon i Glovo. Però en la seva intervenció final, la Janet Sanz negava el conflicte que els dos empresari i el veí havien evidenciat. Estava d'acord amb tot el que s'havia dit, com si les postures no fossin incompatibles. Les inversions que arribessin al 22@ es podrien seleccionar i projectar cap on es pretengués políticament i així es podria prioritzar aquelles opcions que donessin feina a la gent del barri, o crear incubadores com la de MediaTIC per tal que sorgissin “spin-off locals”.

En David Martínez obriria el torn obert de preguntes donant la paraula directament a en Guillem de l'AVPN. Actualment, l'organització prioritzava figures més diplomàtiques amb la resta de plataformes veïnals com la d'en Faustí. En Guillem recorreria a la hipèrbole per lligar la necessitat d'equipaments i la protecció del patrimoni, com La Escocesa. Demanava coordinació i criticava la falta d'inversió de l'ICUB a Oliva Artés i a les Naus de La Escocesa. L'altre intervenció seria la de l'Àngel de la TEPIV per tal de fer visible el seu posicionament. Encetava la intervenció declarant que el 22@ no “recicla” el Poblenou, com havia dit la regidora, sinó que suposava l'extermini d'aquest. El que havia fet el pla 22@ era enderrocar i substituir segons l'interès immobiliari i protestava que aquell no era un projecte per “fer barri”, sinó per construir metres quadrats d'oficines. Per ell, l'ecosistema real del barri (veïnat, tallers, indústria) era vist pel 22@ com una “brutícia” que es podia eliminar i citava un estudi per il·lustrar l'escàs èxit econòmic del pla: l'any 2010 el 25% de l'activitat econòmica al barri era hotelera mentre que només el 30% era tecnològica. Sobre l'espai abstracta que proposaven l'acadèmic, la política i l'empresari, l'Àngel exposava exemples concrets de la vida al Poblenou recordant als allà presents que podien parlar de la zona com un experiment, però això no esborrava les seves injustícies: el proper divendres es preveia un desnonament. Per acabar la intervenció, assenyalava que es va signar el pacte amb un “sí, crític” des del moviment veïnal, però havia passat un any i no havia servit de res. El sòl s'havia anat desenvolupant sense aturador i a l'hora d'aprovar la legislació en quedaria molt poc per transformar segons la nova normativa. A aquell pas la moratòria arribaria tard, planyia l'informant en concordança amb en Faustí, i acabava afirmant que allò ho sabia tothom posant per exemple un comentari que li havia fet un tècnic d'Ecologia Urbana: “Àngel, tu vols prosperar a la vida? Doncs compra't un terreny a Cristòbal de Moura”.

La Janet Sanz començaria responent a en Guillem, afirmant que les inversions en patrimoni s'havien de fer de forma prioritària, ja que “es vol fer tot però tot no es pot” deia contradient el principal lema del seu partit: “si que es pot”. Culpant a la Generalitat per la falta d'intervenció a Can Ricart i a La Escocesa, la regidora es dirigiria ara a l'Àngel per relativitzar les seves aportacions afirmant que el que plantejava succeïa a tota la ciutat i no només al Poblenou. L'increment del 30% en habitatge que es preveia al “nou” 22@ introduiria més vida urbana per Sanz, però continuava assenyalant que el problema de

fons depenia de l'administració autonòmica i estatal¹⁶⁴. Per ella, l'àmbit d'acció de l'Ajuntament era tant limitat que calia incorporar els agents econòmics com aliats de la política pública en fórmules com l'hèlix: "l'Estat hauria de regular el lloguer, ens cal més legislació. Mentrestant, hem de dir que no a aquells projectes innovadors? No, Àngel, cal buscar aliances amb els sectors econòmics que facin les coses diferents" (Diari de Camp, 14 de novembre de 2019). Amb això finalitzava la taula rodona i començava la dinàmica cortesana de la política urbana local. Polítics, activistes, empresaris i professors universitaris confluien a l'entrada de la fàbrica de Ca l'Alíer reconvertida a un modern hall amb cambres i un sumptuós càtering.

La negociació de la sobirania ciutadana per la legitimació de la governabilitat neoliberal

La dràstica dramatització del "Pacte cap a un Poblenou amb un 22@ més inclusiu i sostenible" ens permet traçar alguns paral·lelismes amb l'antropologia política del ritual per entendre el seu significat i ús social. Inicialment, s'havia atribuït al ritual la funció de construir cohesió, solidaritat i reforçar un sentiment de comunitat, i les cerimònies eren enteses com una forma per resoldre la fractura social i integrar la dissidència tot reforçant al grup social dominant. En l'escenificació del pacte a Ca l'Alíer aquests resultats mai superarien la categoria d'aspiració política per part del consistori, tot i que la maniobra posa en joc un conjunt d'objectius polítics que es manifesten de forma teatralitzada com en un ritual.

Això ens condueix a aquelles propostes teòriques que entenen els rituals polítics com formes per la creació d'emocions polítiques. Des d'aquestes perspectives, el ritual és el mitjà per a transmetre creences sobre universos polítics que, tot i no sostenir una connotació religiosa, mantenen la mistificació de les relacions socials i un caràcter dramàtic per despertar respostes emocionals i símbols clau. En aquest sentit, Edmund Leach (1954) proposava l'activació de sentiments en el ritual polític, mentre que simbolistes com Victor Turner o Clifford Geertz enfocaven en l'anàlisi semiòtic de les idees transmeses en el ritual. El que ens interessa d'aquestes aportacions és copsar com es modela simbòlicament l'ordre social i polític en un acte ritual. En l'escenificació del pacte, l'objectiu municipal no és exclusivament el control social (impedir que els MSU protestin o s'expressin), sinó imprimir i consolidar entre els grups socials unes determinades idees, actituds i valors. Així doncs, defensaré que escenes-ritual com la del pacte són emprades per l'Ajuntament per normalitzar un cos normatiu i uns determinats significats entre els MSU poblenovins, principalment: la normalització de l'artefacte de governabilitat neoliberal de la "quàdruple hèlix" i la legitimació de la participació dels agents empresarials del 22@Network en la política local.

Cap sistema persisteix simplement per la coerció, i la política municipal barcelonina i els seus efectes concrets sobre el Poblenou no en són una excepció, sinó que necessita diferents "dramatitzacions" ritual per superar les contradiccions polítiques a les que s'enfronta. L'ascens de Barcelona en Comú al govern l'any 2015 es realitzaria per mitjà d'una crítica a la suposada traïció a la política municipal "gerencial" (atribuïda al primer moment redistributiu del Model Barcelona) que es diluirà a mesura que es reproduïa una governabilitat "empresarial" centrada en la competència internacional i els projectes urbans. Al govern del canvi, s'associava a una imatge sobre la possibilitat i versemblança

¹⁶⁴ En aquell moment, faltaven 3 mesos perquè Unidas Podemos i PSOE formessin un primer govern de coalició (7 de gener de 2020).

del canvi social, però a finals de 2019 el “si se puede” semblava més un antic eslògan davant del nou “es lo que hay” pragmàtic que la regidora Janet Sanz defensava per tal de justificar la reforma -més que la transformació- del 22@. La dimensió política d'actes com el de Ca l'Alier obria la possibilitat política de mantenir un discurs sobre la transformació del Model Barcelona tot i l'acceptació tàctica de la governabilitat neoliberal. Aquest moviment simplement re-editava a petita escala les antigues pràctiques de direcció ideològica que Pasqual Maragall ja havia realitzat en les jugades polítiques que acompanyarien els Jocs Olímpics. La signatura dels múltiples agents polítics, empresarials, universitaris i veïnals oferia un missatge del 22@ com un “objectiu de tots”, reproduint les estratègies de màrqueting urbà de 1992 segons les quals s'intentava dirigir (o purificar) la dissidència mostrant l'existència d'un únic front comú socialment cohesionat.

La relació entre l'acció política i la dimensió simbòlica es produiria en l'artefacte simbòlic de l'escenificació del pacte i el seu ús “il·lusori” del consens. Lloyd Warner (1962) ha analitzat aquestes dinàmiques en el seu estudi clàssic sobre les desfilades patriòtiques del Dia de la Independència. La seva principal conclusió era que, mitjançant la participació de tots els grups socials en les comitives massives, s'empraven símbols del protestantisme que reforçaven l'estructura social. Tals cerimònies eren “armes rituals” per a la dominació de classe perquè suprimien els sentiments de conflictes i el dissentiment de classe simbolitzant unitat. El pacte i la seva escenificació pornogràfica a Ca l'Alier com a forma per compensar que l'Ajuntament no hagués aconseguit la fotografia en el seu dia, encaixen amb les funcions d'aquest “Estat-espectacle” (Balandier, 1994). L'Ajuntament, en diferents formes cíviques, reproduïa a petita escala les funcions d'un Estat pedagògic que emprava formes festives i espectaculars per transmetre mites i creences sobre la seva política (ibí.)¹⁶⁵. L'Ajuntament cercava aquesta pedagogia en l'espectacularitat de Ca l'Alier on es reproduïa una estètica pròpia del model de “ciutat startup” en un context veïnal, tot legitimant-lo amb la seva participació. L'ús de l'estètica de networking 22@ és un primer avís sobre l'interès municipal per la legitimació cultural del 22@Network en la governabilitat local, però no és la més significativa. D'aquesta dramatització ens interessa com es mantenen vius determinats mites del 22@, com el Mite Manchestarià que Monzó assenyalava contínuament, i es cultiva una imatge pública ambigua sobre un pla 22@ bo i dolent, que s'ha de transformar i mantenir alhora. Les contradiccions de Janet Sanz no mostren un interès per resoldre les problemàtiques veïnals, sinó per utilitzar políticament el pacte per legitimar la futura reforma urbana. O beneficiar-se de formes de govern capaces d'oferir l'aparença d'amplis consensos, com la “quàdruple hèlix”.

La legitimació del 22@Network com a agents en el govern de la ciutat s'escenificava en el caràcter performatiu del pacte, però es produïa per l'acceptació de la seva presència en el diàleg per part de la TEPIV i l'AVPN. Bourdieu (1985) considerava que els “rituals d'institució” tenen un gran efecte performatiu perquè marquen una línia divisòria en l'ordre polític. És a dir, instituir implica castigar i recompensar un estat de les coses que, en el nostre cas, inclou una visió positiva sobre el rol dels agents econòmics en la construcció de polítiques. L'estètica del pacte -de la fotografia a la gala final- té per objectiu fer socialment acceptable que el 22@Network sigui un agent polític reconegut amb un pes equivalent al del veïnat. L'acció simbòlica municipal assenyalava un govern ideal de la ciutat on hi participaven de forma desconflicтивitzada veïns, empresaris i polítics. L'interès municipal per proclamar el pacte, primer en una fotografia que no es produïa, i

¹⁶⁵ Segons Balandier (1994), el màxim exponent d'aquesta política seria l'ús dels símbols de la Revolució d'Octubre, incloent el mateix Mausoleu de Lenin, per part de la URSS.

finalment en l'acte a Ca l'Alier, esdevé una mesura per reforçar una representació col·lectiva normalitza el model polític neoliberal i el seu funcionament.

Però el pacte també comportaria uns efectes inesperats sobre els MSU locals. Darrere del joc que proposa l'administració, l'AVPN i la TEPIV transformen la seva relació a partir del pacte. La "contradicció inherent" que presenten envers el seu marc d'interpretació del 22@ (reformista o transformador), és superada gràcies a una definició social més contundent. És a dir, davant del posicionament del 22@Network i un bàndol agrupat en el triangle empresa-administració-universitat, els agents veïnal tanquen files cap a si mateixos. D'aquesta manera, el ritual serveix per construir uns límits socials (que en el nostre cas reforcen la fràgil aliança) en un procés que Augé (1995) anomena "alteritat medidora": la intervenció d'un tercer grup (els actors públics i privats favorables al 22@) en la relació entre uns altres dos (l'AVPN i la TEPIV). Aquest treball polític del ritual desvela la fragilitat del moviment d'hegemonia que l'AVPN havia ajudat a construir, ja que les noves barreres socials desfan el bloc de l'hèlix.

Alhora, aquest fet també assenyala un altre fracàs municipal en l'ús polític del pacte: la seva incapacitat d'actuar com un "ritual de rebel·lió". Per Gluckman (1963), els rituals de rebel·lió servien de mesura per escenificar un enfrontament simbòlic entre el poder dominant i uns sectors socials descontents que obtenien així una vàlvula d'escapament temporal per, posteriorment, retornar a la normalitat prèvia al ritual. Segons Victor Turner (1960) la distensió del sistema social era una "catarsi" on es tolerava la transgressió temporal perquè acabaria enfortint el grup dominant al retornar a la pau social i evitar el conflicte. En el cas del pacte, no existeix aquesta "fase liminal" (ibíd.) on es subverteixen els rols de cada grup en una performància alliberadora, sinó que la participació de la TEPIV i l'AVPN es redueix al diàleg en reunions públiques i a un engany final de les conclusions que allà es tracten que crispava més la situació, en comptes de relaxar-ne les posicions. En el millor dels casos, el rol dels grups veïnals en aquest model de governabilitat és reinterpretat com el de "bon salvatge especialista" en la mesura que no s'identifica als poblenovins com a "bàrbars locals" que no entenen la necessitat de convertir Barcelona en una ciutat global tecnològica -com havia fet històricament el PSC-, sinó que són convidats a participar en reunions administratives, debats urbanístics i processos municipals on se'ls rep i escolta de forma no vinculant. L'Ajuntament, gràcies a la construcció del "bon salvatge especialista", pot exhibir una imatge de governabilitat democràtica consensuada i participada, dissimulant que el model de la quàdruple hèlix equipara la societat civil amb els agents del mercat.

En aquest sentit, la quàdruple hèlix esdevé un model que qüestiona i dilueix la sobirania de la ciutadania. Per un costat, ubica al mateix nivell a administració, empreses, universitat i societat civil, (1) com si a la ciutadania no li correspongués una plena sobirania. Per altre, planteja una independència entre els actors, (2) com si administració, empreses i universitat fossin agents aliens entre si que no compartissin objectius. Ideològicament, aquesta triada és fonamental en la mesura que cada actor aporta un element distintiu que reforça a la resta: la universitat ofereix arguments que apunten els objectius empresarials sobre els que la política legisla. Per tant, la suposada equanimitat del model és una fal·làcia: no es tracta de tres actors diferents, sinó d'una equació per reduir a una relació de legitimitat d'1 contra 3 als representants de la ciutadania.

En conclusió, el pacte i l'expectativa de transformació del 22@ que obre BeC acaba exercint de mesura anti-conflicte tot i que no existeixi una catarsi com en els rituals de

rebel·lió de Gluckman. La il·lusió del consens és un mecanisme per contenir temporalment la construcció de la protesta dels MSU, però l'il·lusionisme no acaba aquí. La maniobra també permet que el nou govern de coalició es presenti ideològicament com a gerencialista, quan en realitat opera des de l'empresarialisme reforçat que consolida el paper del mercat en la coordinació política (Jessop, 2018). Així doncs, els mecanismes del pacte deixen al descobert un règim urbà emprenedor que es disfressa en un relat sobre la victòria democràtica dels projectes de regeneració urbana. Malgrat la grandiloqüència del llenguatge d'innovació política i social emprat pel pacte i els seus representants polítics i empresarials (Peck, 2002), la proposta política del 22@ segueix limitant-se a la promoció del lloc, al maquillatge urbà i a la promoció urbana flexible. El discurs de l'equip de govern sobre la creació de nous espais de diàleg per una política urbana més descentralitzada i atenta amb les comunitats xoca amb la realitat d'un model de quàdruple hèlix neoliberal que exposa com les noves tècniques administratives consoliden el capital privat com un actor polític principal. L'empresarialisme redueix la governabilitat a la creació d'un bon clima de negocis (Harvey, 2003c), incorporant tots aquells elements i peticions ciutadanes sempre i quan no impedeixin l'atracció de capitals, procurant construir una precària pau social al ser un element indispensable pels propis negocis.

21. Can Ricart Cau i la patrimonialització de les lluites

La firma del pacte havia comportat la construcció d'un front veïnal comú entre la TEPIV i l'AVPN en relació al 22@. Però malgrat aquesta aliança, les desconfiances i retrets entre ambdós grups persistien. Mentre uns titllaven l'AVPN d'estar poc avesada en l'assemblearisme, els altres responien sobre un suposat infantilisme de la TEPIV al no voler acceptar que les principals possibilitats de transformació passaven pel diàleg municipal. En algunes ocasions, les organitzacions dedicaven més temps a aquesta relació bilateral que oscil·lava entre la competència i col·laboració que a la mateixa activitat política.

La situació de Can Ricart ens ajudarà a exposar aquest fet, i esdevé un moment clau en aquesta sofisticada relació veïnal. En aquest punt explorarem les tensions experimentades per ambdós grups en l'adjudicació del prestigi d'haver "salvat" Can Ricart, un capital polític en joc del qual se'n desprèn l'actual legitimitat per reclamar la rehabilitació del recinte. Arrel de l'activació de la campanya "Can Ricart Cau" per part de la TEPIV, l'AVPN s'alarmaria al considerar que la plataforma no respectava una lluita considerada part del seu "patrimoni". A partir de l'exploració del rol que cada MSU desenvoluparia analitzarem com la memòria històrica de la lluita veïnal és emprada per constituir límits socials. En concret, proposo entendre aquestes "èpiques barrials" (Gravano, 2016) com la principal font identitària de l'AVPN, mentre que la TEPIV, un grup menys longeu, les relativitzaria per justificar un espai polític propi. Aquesta dialèctica del conflicte ens retornarà inexcitament a la COM.

Can Ricart Cau

Poc abans de les festes majors de maig de 2019, l'activitat de l'Armand i l'Alba de la Comissió T22@ de la TEPIV havia sigut frenètica. Ambdós s'encarregaven de la campanya per reivindicar la rehabilitació de Can Ricart que enxarxava la TEPIV amb el Casal de Joves de Can Ricart (amb seu a Can Ricart) i l'Associació Escolta l'Avenc

(especialment interessats en la campanya perquè no comptaven amb cap espai on realitzar les seves tasques socioeducatives). La campanya es va iniciar amb un gran acte que comptaria amb una taula rodona on es convidà als partits polítics després d'una visita a la fàbrica en runes i un dinar popular celebrat a la placeta de Can Ricart. A l'arribar a la zona, els diferents membres de la TEPIV ultimaven els preparatius pels tallers participatius que es farien després de la ruta pel recinte fabril. La visita a Can Ricart era tota una excepcionalitat, ja que normalment era inaccessible, fet pel qual una cinquantena de veïns s'havien interessat per l'activitat. L'Armand s'havia encarregat dels tràmits amb l'Ajuntament per poder fer possible aquella visita, i ens avisava que no ens havíem de separar massa del grup: el permís municipal estava supeditat a que ningú es dispersés per evitar qualsevol incident a causa del despreniment d'alguna nau.

L'Alba, professora d'arquitectura i historiadora, exercia de guia de la visita i exposava el veritablement ruïnós estat de la fàbrica. En Plàcid de l'AVPN, compassadament, intervenia afegint a l'explicació històrica de l'Alba el relat sobre la lluita veïnal. El rol d'en Plàcid era complex. Es tractava d'un membre fundador de l'AVPN, però comptava amb la simpatia i confiança de la TEPIV, sent molt ben valorat per aquesta. Això, havia permès que llavors exercís d'un rol de nexa com a facilitador de l'entesa. Transcorregut un temps en ambdós associacions l'AVPN m'havia plantejat adoptar una posició d'ambaixador similar a la d'en Plàcid, a la que respondria amb ambigüitats per no acabar desenvolupant-la mai plenament. La petició es devia a un distanciament creixent d'en Plàcid envers la TEPIV, tot i que aleshores la seva funció de nus entre els grups veïnals encara era activa.

Després que l'Alba compartís les particularitats del Poblenou (l'accés a aigua, a un sòl barat i mà d'obra) que havien portat als marquesos de Santa Isabel a construir-hi Can Ricart, en Plàcid exposava que el conflicte per salvar la fàbrica era l'exemple paradigmàtic de la lluita veïnal poblenovina. Havia tingut un abast gairebé mundial i calia posar en valor el paper del Grup de Patrimoni del Fòrum de la Ribera del Besòs i l'acció dels artistes de La Makabra que havia emprès l'acció directa en una ocupació que permetria la conservació. Aquell conflicte havia deixat episodis emblemàtics, explicava l'activista veïnal, com una gran assemblea a Can Felipa, una manifestació massiva que acabaria a la seu del districte i un incendi que es produiria en estranyes circumstàncies just després que es declarés la protecció com a Bé Cultural d'Interès Nacional.

Esglais i preocupacions dels veïns a l'avançar cap a un lateral del recinte. I un cop entrats a la part del darrere de la fàbrica els laments creixien encara més. El que havia sigut l'interior d'una antiga nau es feia visible per un gran forat en una paret. Al costat, una atrotinada xemeneia seguia en peu gràcies a la cadena de bastides de ferro que repartien el seu pes. Un veí treia el cap per l'entrada fosca i recollia runam, fent-se'n creus. L'Alba feia córrer uns papers amb imatges que exposaven com havia estat la fàbrica en plenitud per incrementar-ne aquell contrast i ensenyava un esquema realitzat per l'antropòleg Isaac Marrero sobre l'activitat de múltiples tallers que romania a Can Ricart abans que se'ls expulsés. En Plàcid prenia el relleu il·lustrant alguns dels episodis més sonats sobre la defensa de Can Ricart, com l'enfrontament davant de grues i maquinària per evitar la seva entrada al recinte i el sistema de comunicació que els veïns havien instituït per alertar a tothom si es sospitava d'un enderrocament de la fàbrica. Finalment, afegia una crítica sobre la possible continuïtat de les activitats econòmiques existents fins a l'actualitat si no s'haguessin desallotjat.

Il·lustració 49. Fragments de la visita a la fàbrica durant l'acte de Can Ricart Cau. Font: Elaboració pròpia.

L'acte acabaria en aquest escenari després d'un fort aplaudiment i la invitació dels organitzadors a retornar a la placeta pel passí d'un vídeo produït pels alumnes de l'Institut Besòs sobre Can Ricart (el protagonista tenia múltiples visions que servien d'excusa per parlar de la seva història). Un cop finalitzat el curt, el públic participava dels diferents tallers disposats en un bàndol de la placeta. A les dues primeres taules es treballava l'estat de Can Ricart amb gomets verds, vermells i grocs per valorar l'estat de determinades zones. En una altra taula, els membres de la TEPIV recollien enquestes sobre quines activitats hauria d'albergar Can Ricart (com un taller de petites empreses).

L'activitat es desenvolupava sota dues grans pancartes que, en negre i vermell, exclamaven: "Decidim juntes el futur Can Ricart" i "Les naus per a usos comunitaris. Ampliació del casal de joves, espai per educació en el lleure, cantina cooperativa i d'oportunitat social, recuperem Can Ricart". La TEPIV considerava que les activitats de Can Ricart havien de realitzar-se des d'una escala veïnal, i no només des del nivell de ciutat que hi plantejava la Universitat de Barcelona, la responsable de la rehabilitació. En assabentar-se'n d'aquella proposta, els membres de l'AVPN s'havien molestat considerant que s'estava "repartint el pastís" quan ni tant sols s'havien aconseguit els fons per la rehabilitació. Per en Robert calia treballar els usos de la fàbrica des de la comissió d'equipaments del barri, on l'AVPN hi tenia una posició consolidada. Fent sobretaula després de la paella popular, els membres de la TEPIV (incloent a en Plàcid) comentaven que la visita a Can Ricart havia estat tot un èxit. Segons en Dídac les rutes tiraven molt, i l'Armand ho corroborava. Els nervis d'última hora de cara a l'acte de la tarda afloraven: en una taula rodona amb premsa i els partits polític a la fila zero (entre el públic, al davant dels ponents) s'exposaria la situació de Can Ricart, la proposta de la TEPIV i es consultaria la posició de cada partit en una intervenció de màxim 3 minuts.

Il·lustració 50. Transcurs de la taula rodona. Font: Elaboració pròpia.

L'assistència dels partits polítics havia estat multitudinària en comparació amb altres ocasions, fet que s'atribuïa a la proximitat de les eleccions que es celebrarien al cap de dues setmanes. Havien confirmat BeC, PSC, ERC i la CUP, mentre que Ciutadans i el PP s'havien excusat i el PDCAT assistiria a última hora. A diferència de la seva participació final, el regidor Josep Maria Montaner de BeC se l'havia convidat a la taula per a explicar quina havia estat la política envers Can Ricart durant el seu mandat. La TEPIV creia que aquell no seria un lloc privilegiat des d'on fer campanya pel regidor en previsió d'una contundent crítica a la gestió durant la seva intervenció. La taula de ponents seria completada per un representant de la UB (en Carles Martí) i del Casal de Joves i l'Avenc, obviant la presència formal de l'AVPN més enllà de la participació d'en Plàcid durant la ruta.

Entre el primer públic que arribaria a la taula rodona hi havia en Guillem i en Robert que venien en representació de l'AVPN, i alguns membres de l'Esquerra Independentista que també formaven part de la CUP. Asseguts de costat entre el públic, comentàvem amb en Robert la jornada del matí. La taula rodona començava amb L'Alba prenent el relleu i coordinant les intervencions. Un noi jove representant del Casal de Joves exposava els problemes per accedir a espais que tenien els joves al Poblenou, a diferència de la proliferació d'oficines que havia viscut històricament la zona i, per acabar el seu al·legat, feia circular entre el públic diverses còpies d'una proposta sobre els usos ideals de Can Ricart. Després arribaria el torn del regidor que començava la intervenció fent un breu repàs a vol d'ocell sobre la situació de Can Ricart, intentant no entrar en detalls del perquè no s'havia transformat durant el seu mandat. Davant les pressions de l'Alba, el regidor exposava el principal inconvenient de Can Ricart segons el seu punt de vista: l'aïllament urbanístic per culpa del Parc Central i l'avinguda Diagonal, i intentava defensar la seva posició recordant el pacte per la transformació del 22@. El regidor acabaria comentant la possible pèrdua del valor paisatgístic que podia produir-se amb la construcció de les oficines 22@ projectades al voltant de la fàbrica. L'Alba el seguia instant a explicar perquè no s'havia fet cap actuació respecte a l'obertura de Pere IV i el regidor contestaria que no havia existit prioritat política.

Després d'una breu intervenció del representant de la UB sobre les virtuts abstractes de l'art per a la societat com a motiu per situar el projecte de "Campus de les Arts" a Can Ricart, arribava el torn dels representants polítics. L'Alba excusava al PSC, qui havia notificat la no assistència pel traspàs de l'ex-ministre Rubalcaba, i convidava al primer ponent a aixecar-se d'entre el públic i a parlar en un dels extrems de la taula. Per sorteig, aquest seria el membre del PDCAT. Un cop incorporat a l'extrem de la taula i parlant al públic des del petit micròfon que li oferien, iniciava el seu torn dient que aquella forma d'intervenir era "una mica cutre". Sobre el tema en qüestió, atacava la paràlisi de Can Ricart i l'associava a la "superilla", un tema que tradicionalment havia treballat CiU en la seva pugna municipal amb els comuns. Aquella disputa havia fet córrer el rumor entre el veïnat que els primers havien creat una associació contrària al projecte i els segons una de favorable. En aquesta ocasió, l'argument principal era que si s'estalviava el cost de la superilla del Poblenou, uns 10 milions d'euros segons el candidat del PDCAT, s'hagués pogut activar la rehabilitació de Can Ricart. Ara bé, veient l'estat actual del recinte afirmava que no valia la pena salvar-lo i atacava a les barraques com a responsables.

La intervenció del PDCAT havia despertat els primers comentaris incòmodes entre el públic i la candidata d'ERC aprofitava el moment per demostrar que volia ubicar-se a les antípodes de l'anterior. Aquell no era un espai "cutre" des d'on intervenir -explicava alegrement- sinó que era una oportunitat per fer política des d'on s'havia de fer: "des de baix". L'objectiu d'ERC era crear una ciutat porosa, oberta i d'escala humana al Poblenou, i per això atacava al regidor Montaner per no haver arriscat i apostat veritablement per Can Ricart. La seva solució era que l'Ajuntament s'endeutés perquè existia marge per fer-ho des del seu punt de vista. I acabaria la intervenció afirmant que el 22@ era un mecanisme per enfortir un sector clau pel desenvolupament del futur de la ciutat: l'economia del coneixement.

L'últim representant en intervenir seria el de la CUP, un veí sociòleg fill d'una històrica periodista i activista local. Criticava que molts dels polítics allà presents només visitessin Poblenou en període electoral i llegia un article en premsa de l'actual regidor on criticava urbanísticament el 22@. El cupaire li preguntava al regidor comú perquè havia canviat el seu posicionament i plantejava que tots els PERIs del 22@ havien ajudat a acabar amb l'activitat productiva industrial que existia al barri i a Can Ricart. Retòricament, preguntava si realment calien més universitats a la zona quan molts altres barris de Barcelona no en tenien. En el torn de precs i preguntes en Montaner replicaria tots els atacs rebuts: la cessió de Can Ricart a la UB era culpa de CiU. I viceversa, la seva inacció com a govern a Can Ricart era culpa de la UB: si haguessin fet més, ells també haguessin fet més. Així, dipositava totes les esperances en una futura modificació del PGM per transformar el 22@. Prometia que aquest nou pla tindria més habitatge i cura pel patrimoni, no actuaria illa a illa ni fragmentaria socialment i física el paisatge.

La patrimonialització de les lluites

L'AVPN estava preocupada pel paper marginal que aquell acte li havia atribuït, uns temors que pivotaven entorn de la possible substitució del seu paper per part d'un teixit veïnal plural. L'ostracisme polític que viuria la TEPIV després de les eleccions contrastava amb la força que mostrava en el període final del mandat de 2015-2019: era capaç de mobilitzar 50 persones, enxarxar-se amb l'Institut Besòs, el Casal de Joves i l'Avenc i mostrava el

poder de convocar els principals representants de la política local. L'AVPN estava convençuda que un acte d'aquelles dimensions celebrat a Can Ricart havia de comptar amb la seva presència per una qüestió de legitimitat històrica: si encara existia una oportunitat per rehabilitar el recinte havia estat gràcies a ells. La crisi diplomàtica havia arribat a la necessitat de celebrar una cimera bilateral per tractar l'assumpte i evitar un trencament de la coalició veïnal sorgida del pacte. A diferència de l'AVPN, la TEPIV no entenia l'activitat veïnal com un continu històric degut a la seva menor longevitat i a una postura política menys orientada a la representació veïnal com a l'acció. Per ells, ni les lluites ni les victòries eren patrimoni de cap actor local i l'Alba comunicaria a en Robert que no entenien perquè se'ls havia de notificar aquella acció, ni convidar-los a l'acte, ja que semblava que se'ls havia de demanar permís "com si s'hagués d'informar al rector del poble".

Aquest episodi mostra quin paper juga el prolífic passat de la lluita veïnal del Poblenou en la constitució d'identitats polítiques sobre el territori. Soterrada en un palimpsest d'antigues batalles i enfrontaments, la identitat de l'AVPN recuperava diferents records sobre els èxits aconseguits per la lluita veïnal. Aquest "complex dels guanyadors" es fonamenta en un conjunt de mites fundacionals de l'entitat. El rebuig que es viuria al barri del Pla de la Ribera era la primera marca emprada per situar l'associació com a protagonista històrica. Invocar un passat victoriós de l'organització local com a propi servia per reivindicar el seu rol en l'actualitat, tot i la baixa popularitat que vivia en l'entorn veïnal. En canvi, la TEPIV expressava una forma inversa de representar-se: es presentaven com un grup amb molta més activitat actual que l'antiga associació de veïns, tot i que tendien a desconsiderar aquells episodis de la memòria veïnal que poguessin causar contradiccions per la seva no participació, ja que en el moment de produir-se no existien. En aquests episodis el patrimoni industrial jugava un paper clau per l'AVPN, ja que era un lloc amable des d'on posicionar-se políticament: defensar-lo no implicava l'esmena total al 22@ i era fàcil convergir en aquell tema amb altres agrupacions veïnals. El conservacionisme patrimonial era popular entre el veïnat i es vinculava a una identitat de barri obrer i a uns marcadors acceptables pel marc de referència de l'entitat. Així doncs, la pugna per salvar Can Ricart era interpretada com un episodi estrella del passat de l'associació en la mesura que havien aconseguit liderar el moviment veïnal poblenoví amb tàctiques i aliances innovadores com la investigació-acció amb l'acadèmia i els professionals del patrimoni. En definitiva, aquell embat havia demostrat la capacitat d'actualització i d'exercir de pal de paller de l'acció col·lectiva de l'AVPN i havia obtingut una victòria de ressò mundial, com havia dit en Plàcid.

Hem de considerar que l'episodi de la salvació de Can Ricart exercia com un dels principals mites de l'"èpica barrial" (Gravano, 2016) de l'AVPN: era una de les referències històriques que acumulava l'associació per mantenir-se unida i cohesionada a partir del seu passat. Segons Gravano (2016), les "èpiques barrials" són narratives que empren els moviments socials a partir d'imatges recurrents d'heroisme col·lectiu sobre situacions extremes on les gestes del grup permeten tirar endavant pràctiques i accions viscudes com a grans proeses. Així doncs, una èpica barrial és una producció simbòlica que compona un imaginari social amb uns continguts narratius concrets que atribueixen uns significats i funcions als actors col·lectius en la lluita urbana. Per tant, acaben funcionant com indicadors d'identitats construïdes entorn aquestes representacions. En el nostre cas, la narrativa sobre el rol salvador de l'AVPN a Can Ricart exercia com un objecte productor de significats sobre el propi grup i expressava la seva necessitat de reproducció. El

menyspreu de la TEPIV i la resposta de l'AVPN evidencien una relació entre aquestes pràctiques i representacions. Les èpiques barrials acostumen a incloure un caràcter de classe social, uns sentits de ciutadania localistes i una defensa de la participació com a valor de transformació política (Gravano, 2003) que es complien a Can Ricart: la situació d'uns veïns contra uns especuladors privilegiats contraris a la protecció del patrimoni i a la reproducció local del veïnat, un sentit de ciutadania plenament poblenoví que situava el rol del patrimoni com a eix bàsic d'una identitat territorial i, finalment, un reclam per l'escolta activa de les agrupacions locals per part de la política municipal. En conseqüència, el mite de Can Ricart actuava com un procés constitutiu de memòria social per l'AVPN que, a partir d'un diàleg històric entre una època-base i l'actualitat, establia un eix clau de la seva identitat com a grup.

A l'actualitat, aquesta èpica barrial tenia una funció més passiva (en la definició social i establiment dels propis límits com a grup) que activa (en l'estimulació de l'acció del grup). L'AVPN no comptava amb una base social prou extensa com per mobilitzar una acció de grans dimensions que reproduís un episodi de lluita de la magnitud de Can Ricart. Això coincidia amb un context de creixent pluralitat i fragmentació del teixit veïnal poblenoví que posa de manifest la incapacitat de l'AVPN (i de tots els MSU locals) per mantenir cohesionat el moviment veïnal com havia succeït anteriorment en la recuperació de la democràcia. Com a conseqüència, cada moviment havia de desenvolupar diferents "relats" per explicar aquesta disgregació i dur a terme estratègies diverses de legitimació. Per això, l'AVPN es referia a una acció històrica com a fonament del seu rol actual, mentre que la TEPIV apel·lava a una acció actual anacrònica com a mecanisme per justificar la seva vigència. La fragmentació social del moviment veïnal poblenoví té una de les seves causes i expressions en aquest tipus d'ús de la memòria social. Cap dels MSU locals pot reivindicar un mateix passat de lluita veïnal poblenovina perquè no existeix un relat comú sobre la lluita veïnal del Poblenou, sinó que cada entitat és hereva d'un determinat llegat que expressa i reproduïx la desunió, limitant l'acció col·lectiva a un dels fronts existents.

Per altre costat, l'esdeveniment a Can Ricart era interpretat per l'AVPN com un moviment de la TEPIV per substituir-los socialment. El relleu no preocupava només pel seu objectiu, sinó per les formes, ja que mantenien clares similituds amb les de l'AVPN. Per exemple, es copiava el llegat de presentació tècnica de Can Ricart a partir de les tasques de guia de l'Alba, com anteriorment l'AVPN havia realitzat amb la col·laboració amb experts com Mercè Tatjer. A la pràctica, i tot i la negació de la TEPIV, l'AVPN estava sent substituïda per un moviment a l'alça dels primers i, a més, es produïa en el seu propi llenguatge polític i tonalitat (a partir del diàleg en una taula rodona, contant amb els partits polítics i enxarxant-se amb altres agrupacions barrials). La raó històrica i la "patrimonialització de les lluites" eren l'últim recurs de l'AVPN per reivindicar-se davant d'aquesta situació: s'utilitzava de dic de contenció davant dels intents de suplementació de la seva identitat. El conflicte que crea l'AVPN per l'acte a Can Ricart pretenia defensar els seus límits socials per diferenciar-se d'una TEPIV que estava absorbint la seva forma d'actuar. Però l'única acció que evitaria aquest procés de substitució seria el canvi estructural en la política municipal que condemnava a l'ostracisme a la TEPIV i donaria un nou aire a l'AVPN al reconèixer-li el seu paper històric, reforçant el seu pes com a interlocutors i reconeixent la seva identitat de forma teatral en ocasions com la visita a regidoria.

"Onze anys més tard de la crisi que va estroncar el frenesí constructiu arreu, i de la qual encara no ens hem recuperat, l'habitatge continua sent inassequible per a la majoria, les grues tornen a colonitzar el cel del Poblenou i Can Ricart es troba a

l'espera d'un projecte prou sòlidament finançat per tornar a recuperar l'esplendor de fa un segle i mig, quan la revolució industrial va convertir Barcelona en el motor econòmic i cultural de la Catalunya i de l'Espanya contemporània. Hi ha efemèrides que convé no oblidar perquè el futur es construeix sempre sobre les traces del passat. Res és del tot nou. I res és del tot vell en la història que modula i articula la nostra memòria col·lectiva com a ciutadans." (Clarós, 2019: 15)

En resum, l'AVPN i la TEPIV expressaven dues formes diferenciades per constituir-se com a grup a partir de l'ús de la memòria social. Els primers assenyalaven un passat de lluita veïnal per reivindicar-se, mentre que els segons defensaven un discurs presentista sobre el moviment veïnal. Davant de l'absència de referents històrics viables, la TEPIV tendia a re-connectar la seva acció amb el passat cooperativista del Poblenou. Un fet convenient per l'AVPN, ja que davant de l'acció de noves plataformes socials i d'una creixent pluralitat del moviment veïnal, es reivindicava com un subjecte històric que no podia desaparèixer: les plataformes anaven i venien, però ells es mantenien i podien lloar un conjunt de fites en una èpica barrials que no podien apropiarse cap de les joves plataformes. Per tant, l'últim recurs davant de la seva pèrdua d'importància era reclamar aquest ús històric davant de les institucions existents.

22. Pràctiques de guerra per un hort simbòlic

En aquest apartat explorarem un estudi de cas que, malgrat situar-nos en l'anàlisi d'un nou grup veïnal: la Huerta La Vanguardia¹⁶⁶, ens permetrà observar els rols que l'AVPN i la TEPIV desenvoluparien en un dels primers conflictes oberts pel 22@ després de la crisi de 2008. Al maig de 2019 em vaig interessar per aquest hort ocupat ubicat en el solar on hi havia hagut els antics tallers de premsa del diari la Vanguardia, dels quals només en quedaven l'edifici del xamfrà entre el carrer Llacuna i Ramón Turró que servia de centre d'emergències socials (CUESB). La raó d'aquest apropament era la inquietud de no poder observar explícitament un conflicte urbà causat pel 22@. Fins al moment, la lògica administrativa i dialogada amb la que els MSU locals tractaven el tema implicava que la visibilitat de la protesta era limitada. Segons el meu criteri etnogràfic d'aleshores, considerava vital copsar un moment d'esclat de la protesta com si el seu simple folklore fos més revelador que els moviments de posició entre l'AVPN i la TEPIV. A la pràctica, la cerca d'aquest conflicte folk em permetria complementar la teranyina de relacions entre els MSU que ja estudiava i detallar el paper de l'administració en la seva gestió.

A l'Hort de la Vanguardia el 22@ no existia com a concepte malgrat ser la zona zero de la proliferació turística causada pel pla urbanístic: el centre d'un tram del carrer Llacuna (entre el carrer Ramón Turró i Pallars) on s'hi havien construït tres hotels (Travelodge, Ilunion, Holiday Inn Express) i se'n preveia l'obertura immediata de dos més (Voraport i Paxton). El PERI Eix Llacuna no havia acabat sent el "Manhattan poblenoví" com havia temut el moviment veïnal a principis de la dècada dels 2000, però es convertiria en un nucli de turisme de baix cost que descarregava el seu públic sobre la Rambla del

¹⁶⁶ Em referiré indistintament en català o castellà a l'Hort de la Vanguardia, però cal tenir en compte la dimensió política que comportava fer-ho d'una o altra forma al camp. L'hort vivia una situació de marginalitat en la jerarquia política local. Podem vincular aquesta situació a dos motius: la realitat subalterna del moviment anarquista poblenoví, residual i secundari, i a una falta de connexió amb la resta de MSU poblenovins (més enllà d'alguns participants que sempre ho reivindicaven) que tenien com a llengua principal el català. Com observarem, l'ús del castellà esdevé una frontera social en la relació la situació de l'hort i al diplomàcia amb altres grups locals com l'esquerra independentista, ja que l'idioma agreuja les desavinences polítiques existents entre uns (socialistes i comunistes) i altres (llibertaris).

Poblenou. Per entendre la situació de l'hort cal partir d'aquesta pressió turística i tenir en compte que la fragmentació local es traduïa entre els membres de l'hort en una sistemàtica desconexió amb la resta d'agrupacions i en una militància desterritorialitzada que operava més enllà dels límits del barri. El resultat era que a l'hort el 22@ no era considerat un problema, ni era objectiu de cap crítica perquè simplement no existia entre els informants, sinó que dirigien la protesta a la turistificació del barri i a una abstracta "especulació urbana" com un problema crònic però indefinit.

L'Hort de la Vanguardia era un dels últims hereus dels horts indignats que, arrel del 15M, havien proliferat pel Poblenou fins a arribar a ser-ne nou pel context especial de paràlisi urbanística. Però, com hem vist en el cas de l'AVPN i la TEPIV, el clima polític s'estava transformant i la Vanguardia estava molt lluny d'aquest apogeu passat. Encallats en aquests com un *survival* d'un altre període, l'hort entrava en una fase final "d'estat zombi" degut a l'escassa aflluència de nous participants i al desgast dels existents. Aquests factors produïen una situació d'estancament visible en el constant debat sobre les formes resistir l'imminent desallotjament. Les posicions eren dues: (1) basar-se en l'espontaneïtat i comptar amb un conjunt de simpatitzants poc polititzats per tal de mostrar capacitat de convocatòria i projectar una imatge de recolzament social del veïnat que a la pràctica no es creia que existís; o bé, (2) resguardar-se en un nucli dur disciplinat (però més reduït) d'activistes militants per construir la protesta de forma conjunta amb els possibles moviments socials "aliats" del barri. Tot i que tampoc es tenia una relació directa amb aquests i calia construir ponts en mig de la crònica fragmentació, fet que impedia una immediata defensa col·lectiva de l'espai. Davant d'aquesta situació, els membres de l'hort intentarien delegar la protesta de en una embrionària "trobada de lluites" que reunia als principals MSU poblenovins. Ells mateixos convocarien una "assemblea de barri" per transcendir la fragmentació activista i, finalment, es dissoldrien unilateralment en aquest òrgan supra-veïnal. En termes de governabilitat, el conflicte es precipita per la incapacitat de l'administració de Barcelona en Comú -a cavall entre dues legislatures- a oferir una solució política que comportés la continuïtat de l'hort. L'Ajuntament decidiria suprimir, també unilateralment, els diàlegs encetats durant el mandat de 2015-2019 per a que els hortolans urbans es constituïssin en una associació que co-gestionés el sòl municipal on s'havia plantat l'hort (fent entrar-los en crisi pel seu esperit llibertari). L'obertura dels hotels era imminent i, de sobte, l'esclatxa d'oportunitat política per a "legalitzar" l'hort havia desaparegut. En aquest context arribava jo al camp.

22.1 Un hort zombi

La intensificació de la pressió turística havia comportat la resposta d'Ens Plantem en diverses accions durant el 2017: des de sopars-protesta a la Rambla del Poblenou per l'ocupació massiva de l'espai públic de la restauració, fins a l'ocupació "simbòlica" de solars on els veïns es "plantaven" davant d'aquell model de ciutat. Aquella pràctica s'alineava amb la tradició d'horts urbans que havia proliferat al Poblenou arrel de la diàspora als barris del 15M. Els horts havien jugat un rol clau en la dinamització del teixit veïnal, però malgrat desenvolupar-se en estructures paral·leles permeables a nous participants, estaven poc integrades als espais polítics ja existents. L'acció d'Ens Plantem al solar de la Vanguardia, venut pel comte de Godó en previsió de la requalificació 22@, havia estat pretesament simbòlica. La idea original era abandonar el recinte després de sembrar algunes plantes, però un conjunt de veïns es negarien a fer-ho i plantejarien materialitzar l'ocupació a pesar de l'oposició d'Ens Plantem. Així doncs, des del seu origen, l'Hort de la Vanguardia naixia de forma polèmica i enemistada amb una part del

teixit veïnal. L'hort s'ubicava sobre l'antiga paperera de la família Godó, propietaris de fins a tres illes del Poblenou com la Fàbrica del Cànem i diversos magatzems. El pla 22@ havia transformat sobre plànol la zona l'any 2002 (introduint-se algunes modificacions el 2012 sota el mandat de Trias per construir dos nous hotels). El sistema de càrregues i cessions del 22@ comportava que els promotors paguessin la urbanització de l'espai públic que es preveia a l'hort i, amb això, els hotels que es construïen al voltant de l'hort obtindrien un "dret a pas" per evacuar els edificis que jugaria un paper clau en el desenvolupament del conflicte.

Els principals membres de la "huerta" eren la Marina¹⁶⁷, una activista omnipresent a les activitats d'Ens Plantem i la Flor de Maig. En Gato, un jove nadiu de la Vila Olímpica que havia participat històricament en altres horts i en la recuperació de la Flor de Maig. La Dolores, una militant anarcosindicalista regular de les activitats d'Ens Plantem i de la Flor de Maig. I l'Orsini, un veí d'origen uruguaià que portava 30 anys vivint al Poblenou i es movia flexible però marginalment en diferents col·lectius. La majoria d'ells eren d'origen migrat i compartien una perspectiva llibertària que no tenia representació al barri més enllà dels horts i d'alguns espais ocupats de forma intermitent (com el centre social de la Teixidora). Al voltant de l'activitat política de l'hort havia sorgit un conjunt de participants satèl·lit més interessats per la vida social i agrícola de l'espai que no pas per la política. A la meua arribada, eren una quinzena de participants que aniria decreixent a mesura que el conflicte i els hotels ascendissin. Entre la facció de membres despolititzats cal incloure a en Ramón, fuster del barri; la Gemma, una veïna anciana; l'Edgar i en Manel: dos germans experts en botànica; i la Marta: jubilada que havia sigut expulsada pel preu del lloguer que participava a l'hort per mantenir el contacte amb el seu Poblenou natal.

Físicament, la Vanguardia era un lloc desordenat, uns 200 metres per 50 amb un lateral cultivat i un petit porxo que exercia de zona "social". A l'interior, un conjunt de pintades presentaven un Cobi frenètic al qui les Olimpíades del 1992 no havien anat del tot bé i vivia de la recollida de ferralla. En sintonia, a l'exterior de l'hort emmurallat per l'Ajuntament en el seu dia, un dibuix d'una aldea Gala assenyalava el Poblenou com un indret resistent davant de diferents símbols que emulaven "l'ocupació romana": el 22@, el Fòrum i els Jocs Olímpics successivament. L'hort es trobava circumval·lat per dos grans hotels: un d'ells es cenyia en un dels extrems al carrer Llull alçant-se 10 metres, mentre que l'altre era un cub brutalista de 30 metres al centre de l'illa. Entre l'escàs sol que deixaven passar avariciosament els dos hotels coneixeria a l'Orsini, qui m'explicava que 3 anys d'obrir diàriament l'hort a les tardes havien passat factura a la seva relació matrimonial. Segons ell, el projecte era particular en el mapa polític local. Després de les ocupacions a seus bancàries del 15M, havien traslladat la seva activitat als múltiples solars que havien proliferat pel Poblenou pels efectes d'un 22@ que no nombraria en cap moment. L'Orsini estava convençut que l'hort tenia la capacitat de servir d'entrada al moviment veïnal de nous membres perquè l'espai era "amable" per la seva activitat lúdica i agrícola. Segons l'Orsini, per a que l'hort exercís la funció de captació i renovació d'activistes calia mantenir unes exigències baixes als nous ingressats. Això entrava en oposició a altres plantejaments com el de la Marina i la Dolores, les quals recordaven sovint a l'Orsini que aquella horitzontalitat es traduïa en algunes disfuncions com la pèrdua de significat polític i, en el pitjor dels casos, en una deriva merament hedonista: un hort més festiu que polític.

¹⁶⁷ Els meus primers contactes amb l'hort van ser gràcies a en José Mansilla a qui vull reiterar el meu profund agraïment.

A aquelles alçades, començava a entendre que la Vanguardia ja no era un hort. Ho havia estat, però els conflictes interns i externs acabarien per dissoldre tàcitament les activitats agrícoles. No es dividia el treball en bancals individuals com havia succeït en els anteriors parterres, sinó que es treballava conjuntament i no existien normes específiques sobre la participació més enllà de l'eslògan ambigu que l'Orsini repetia: "¡hagan lo que puedan!". Això es traduïa en l'estat generalitzat d'anòmia a la Vanguardia com temien la Marina i la Dolores que s'intensificava per les condicions de flux del Poblenou, per exemple: s'hi reunien treballadors francesos del 22@, turistes que definien l'espai com un "mediterranean garden" i hi recalaven alguns usuaris del CUESB, el centre d'emergències socials que quedava a tocar del xamfrà. Malgrat el desgats i les diferències, tots estaven d'acord que desallotjar-los llançava el missatge de "fer fora al barri" de cara als mitjans i encara creien en la potencialitat política del desallotjament perquè els comuns no podrien sostenir aquella imatge contradictòria. Que es publicés una imatge de la Gemma, l'àvia que feinejava sempre, sent desnonada de l'espai davant de la policia es considerava insostenible per un partit polític que afirmava haver nascut del 15M per protegir iniciatives com aquella. Per això, es considerava la resistència com una oportunitat política més que com un objectiu per mantenir una activitat a l'espai que es trobava en crisi. En aquell moment els participants polititzats creien comptar amb la solidaritat de bona part dels MSU del barri que, tot i no participar de l'espai, no desaprofitarien una possibilitat com aquella d'atacar el govern.

L'Ajuntament, per la seva banda, havia mogut fitxa per tal de "legalitzar" l'hort i evitar la imatge del desnonament, però el moviment s'havia quedat a mitges. Per mitjà de la Carlota Falgueres, consellera de Poblenou per BeC i antiga membre de l'AVPN, s'havien iniciat els diàlegs necessaris per constituir una associació que permetés adjudicar la cessió d'ús de l'espai municipal al col·lectiu de la Vanguardia. En els moments de diàleg inicial l'Ajuntament no rebia la pressió dels hotels que considerarien l'hort com un "inconvenient" que calia fer desaparèixer de la vista dels seus clients. Però a mesura que la data d'inauguració s'apropava, les pressions despertarien en forma de limitacions tècniques, ja que per l'hort hi havia de passar una via d'emergències pels hotels. El diàleg municipal amb els hortolans urbans finalitzaria, deixant-los a l'estacada després que els debats per institucionalitzar-se provoquessin una gran crisi de la que no es recuperarien.

El debat sobre l'associació havia marcat un abans i un després dins del grup de l'hort. El bloc de veïnes no polititzades i els anarquistes s'havien trobat de sobte negociant una cessió d'ús amb l'Estat. Pels primers, era una qüestió de no sortir-ne mal parat com explicava en Pol: s'estava jugant la meitat del seu patrimoni a l'ocupar un càrrec de la possible nova associació, així que si es cremés la barbacoa de l'hort, i finalment afectés l'hotel, ell en seria el responsable legal. Per en Pol calia confiar en el tècnic actual, en Marc Andreu (fill de l'històric militant de l'AVPN: Manel Andreu). En canvi, pels llibertaris es tractava d'una contradicció que generava profunds desequilibris en la funció ideològica de l'hort: mentre per alguns el projecte s'havia esgotat i calia encarar una resistència amb un sentit polític a nivell barrial, d'altres seguien creient en les potencialitats de l'organització espontània i de renovació del teixit local. Emmarcats en aquesta dialèctica agressiva, el conflicte intern i extern ascendiria fins afectar al conjunt del barri i vessar-ne les conseqüències sobre els altres MSU que no tenien cap relació amb l'hort (i viceversa). Paral·lelament, l'activitat de sembra, reg i collita desapareixeria com també ho farien els participants flotants espantats pel clima conflictiu per la "defensa" de l'espai. La Vanguardia ja no era un hort, era una trinxera.

Topografia de la resistència

Els meus primers mesos a l'Hort de la Vanguardia es van basar en cuidar l'hort a partir dels meus coneixements nuls d'horticultura i en observar com creixien les tensions creixien. La complexitat de l'espai era tal que existien grups concèntrics dins del propi hort que mantenien un programa paral·lel. Un grup d'amics de la facció hedonista utilitzava el grup de comunicació de l'hort per assabentar-se'n de quan no hi anava ningú per celebrar vermutos i dinars privats. A la fragmentació interna s'hi sumava la histèria pels múltiples símptomes d'imminent desallotjament com quan un dels germans experts en botànica albiraria la presència d'un misteriós topògraf municipal que tenia la intenció de mapejar l'hort. L'informant havia dedicat aquell matí a plantar melons, però una persona que es presentava com a "topògraf de l'Ajuntament" havia interromput la seva activitat. Li comunicaria que tornaria més tard per fer els seus registres i més valia que el deixessin entrar, ja que si el cademat no estava obert el trencarien per accedir-hi. Una mena de barreja entre confusió i solidaritat sorgiria al grup de missatgeria de l'hort. Al contactar amb la consellera Falgueres, aquesta explicaria als hortolans que al Districte no se'n sabia res de cap topògraf. Així doncs, s'havien dirigit a la "junta de compensació" del 22@ (l'organisme on els promotors dels hotels es feien responsables del cost d'urbanitzar la zona que afectava l'Hort de la Vanguardia) però encara no n'havien extret cap conclusió. A mitja tarda el topògraf ho tornaria tot accedint per les tanques de filferro que els hotels havien construït per segregar-se. Els membres de la Vanguardia presents el farien fora i creien que el salt de la tanca evidenciava que era un agent de les constructores

Aquella crisi havia mobilitzat les primeres formes d'organització per la resistència. La confiança amb la conservació de l'espai a partir de l'acord municipal s'havia esgotat i tothom creia que el conflicte era inevitable. Entre les primeres activitats tindria lloc una assemblea que l'Orsini convocava interrompent el descans estiuenc que el col·lectiu havia consensuat. Contradictòriament al seu discurs de creixement espontani, ara l'Orsini cridava a la defensa de l'espai. Ell mateix exposava que els objectius inicials d'autogestió havien fracassat i ara tocava resistir. Malgrat el consens sobre el fet que l'hort ja no era només un hort -"a mi me da igual si se secan las lechugas" deia l'Orsini- sinó un conflicte que podia ser útil al barri, no existia una massa social entre els hortolans com per enfrontar una defensa de l'espai, fet que despertava la crítica de la Dolores cap a l'Orsini per haver defensat un espai tant obert que no retenia a ningú. Per ella l'hort no havia aconseguit arrelar al barri, ni tant sols arrelar en un grup ampli més enllà de les cinc persones polititzades que quedaven. Els participants s'hi vinculaven de forma lúdica 3 o 4 mesos i després desapareixien. La flaqueza del grup havia permès el lideratge de persones no polititzades encara que un dels francesos atacava als líders anarquistes d'haver-se "empoderat" de l'hort. En aquest context, la figura d'en Mario s'havia consolidat. Era un veí de 25 anys que tocava el saxo al grup d'en Gato i la seva cançó estrella era una oda a l'hort que feia referència a la plaga de rates i hotels que s'havia viscut l'estiu de 2019. La falta de politització d'aquestes persones havia conduït l'hort a un ambient lúdic i festiu més que reivindicatiu, i es succeïen estrambòtics debats que esgotaven a les persones que militaven a altres MSU del barri, com per exemple la defensa d'Amancio Ortega per part d'en Mario com a exemple d'emprenedor generador de riquesa. O el qüestionament per part de la Berta (la companya d'en Mario) contra la Marina que existís tal cosa com la lluita de classes. La defensa de l'espontaneïtat i l'horizontalitat de l'Orsini envers l'espai, a partir de frases com "no somos un partido" o "¡siempre en asamblea permanente!", alimentaven les posicions d'en Mario, tot i els avisos de la Marina sobre aquell fet. Però

ella, tampoc aconseguiria polititzar la Berta i convèncer-la que allò de la lluita de classes existia tal i com defensava.

Mentre els informants més polititzats s'encallaven en un debat sobre disciplina o espontaneïsmes, els sectors menys polititzats defensaven una postura hedonista de l'hort: en Mario reivindicava el seu acte festiu i en Ramón retreia que aquella defensa política que es plantejava no tenia ni cap ni peus perquè ara tocava passar-ho bé. Per la Dolores i la Marina la participació en el conflicte havia de suposar un sentit polític i l'Orsini hi coincidia a vegades contradictòriament: "hoy el buenismo se acabó, tiene que haber asambleas de 40 personas y dar caña" (ibíd.). La Marina li reiterava que espais com la Flor de Maig i Ens Plantem tenien un plantejament similar i eren aliats però existien desconfiances cap al moviment veïnal de la part despolititzada dels hortolans i la Dolores criticava que s'anés a demanar ajuda a altres col·lectius perquè l'hort no s'havia preocupat mai pels problemes dels demés. Això conduïa al grup a una auto-crítica destructiva. L'únic consens a seguir enmig d'aquests enfrontaments era una abstracta "resistència" que passava per enxarxar-se amb grups afins, com el que l'Orsini anomenava "los Vagos": la vintena d'amics d'en Gato que havien participat d'episodis històrics del barri, com la ocupació de la Flor de Maig, però sense interès manifest per capitalitzar políticament el seu rol¹⁶⁸. La necessitat més alarmant identificada pel grup era exposar la pressió creixent que vivien pel desallotjament al barri i la conclusió a la que arribarien seria fer un comunicat que m'encarregarien a escriure a mi davant de les crítiques d'empoderament que rebien els membres més actius i el desinterès dels menys polititzats.

El cercavila del conflicte

En ple creixement del conflicte, tant a nivell extern com intern, sorgiria la proposta d'un veí vinculat a la CGT-Metall per realitzar conjuntament un cercavila contra els pisos turístics. La CGT era un sector simpàtic pels llibertaris de l'hort i el cercavila era una forma atractiva de reivindicació pels membres més festius. L'objectiu del cercavila era protestar contra el turisme massiu assenyalant alguns dels espais més emblemàtics de la turistificació al barri. Per tant, la parada estrella era l'Hort de la Vanguardia. Internament, el sector crític havia rebut amb els braços oberts aquella proposta, mentre que en Mario, s'havia dedicat a obrir repetitius debats entorn la idea que "en el fons tots som turistes alguna vegada".

El dia 7 de setembre, en plena Festa Major, em dirigia amb els 5 membres més actius de l'Hort de la Vanguardia a Pallars amb Roc Boronat, on la CGT havia col·locat un escenari on feien concerts de rock just al costat de la seu del PSC i Glovo en àmbit 22@ transformat. Havia rebut felicitacions per la meva disfressa de turista amb flotador inclòs i els membres de l'hort celebraven que per primera vegada haguessin aconseguit participar d'alguna activitat del barri més enllà dels murs de la Vanguardia. Unes 40 persones avançaven disfressades en diferents graus cap al cercavila oficial al que ens incorporàrem. Camises hawaianes, pistoles d'aigua i barrets de diferents colors enfilaven darrere d'una pancarta amb el missatge: "No als pisos turístics. No ens faran fora". Al capdavant de tot, un histriònic membre de la CGT dinamitzava la festa amb comentaris irònics com ara "fora els veïns!". Al travessar Pere IV i introduir-nos al gran volum de gent d'una festiva Rambla del Poblenou, els membres de l'hort repartien octavetes alertant de l'imminent desallotjament. Els representants de l'oficialista Coordinadora d'Entitats es mostrarien incòmodes davant del que consideraven una intromissió a la rua oficial que organitzaven.

¹⁶⁸ Fet que provocava que consideressin que algunes de les seves victòries polítiques havien sigut suplantades per Arran.

En canvi, els turistes es mostraven divertits amb aquell espectacle que fotografiaven. A l'hort, un representant explicaria la situació que es vivia de desallotjament imminent i la jornada acabaria a la barra de la CGT on el rock and roll ja feia ballar als hortolans. També als turistes espontanis que s'havien sentit atrets per l'ambient festiu del cercavila. “Estos se han metido demasiado en el papel” (ibid), em diria el Manel irònicament.

Il·lustració 51. El cercavila pel seu pas per la Rambla del Poblenou. Font: Hort de la Vanguardia.

Un àgora veïnal contra la fragmentació local

La previsió d'un imminent desallotjament de l'Hort de la Vanguardia i una escassa massa social activa havia despertat l'interès dels hortolans urbans per enxarxar-se amb la resta del moviment veïnal. Més enllà de la presència de la Dolores i la Marina a Ens Plantem, la resta de membres de l'hort no tenien cap contacte amb els MSU locals. L'Orsini concretava aquella necessitat en una iniciativa transversal: organitzar una gran “assemblea de barri” a l'hort. L'objectiu no era altre que intentar transcendir l'estat de fragmentació dels MSU del Poblenou en un gran àgora veïnal que complia el ideals maoistes d'espontaneïtat revolucionària¹⁶⁹ de l'Orsini. Amb el desallotjament com a horitzó, aquella idea prendria forma en diverses assemblees que es succeïrien al llarg de la tardor de 2019, i fins i tot quallaria entre els membres no polititzats del grup que copsaven la iniciativa com una opció apolítica de fraternitat veïnal. Tot i l'existència d'algunes divergències s'acabaria donant suport a aquella “Trobada de Lluites”. La Dolores era principalment qui no veia aquell objectiu clar i considerava que el grup no estava preparat per assumir un objectiu de tal envergadura, tot i que acabaria assumint part de la preparació al tractar-se d'una oportunitat per afrontar la fragmentació del barri.

Però seria la Marina qui s'encarregaria de la preparació de la jornada d'enxarxament. Els fronts a organitzar eren múltiples i cadascun obria nous debats i discussions. Per exemple, en la decisió sobre quins grups es convocava generaria una intensa reflexió sobre el criteri d'inclusió i el significat polític que prendria l'equiparació d'Ens Plantem, la TEPIV o l'AVPN amb l'agrupació d'avis que jugaven a la petanca. Pels llibertaris, era una qüestió plenament política perquè implicava una reflexió entorn la inclusió de plataformes que rebien subvencions i que, en conseqüència, el seu model de relació amb l'Estat s'oposava al seu. Però la proposta de consens d'unes “portes obertes” feta per la Marina permetria superar el debat al sobreentendre's que els col·lectius no interessats ja anirien “caient

¹⁶⁹ Un debat clàssic que s'afrontaria a l'hort i que xocaria amb plantejaments de tall leninista que no consideraven l'espontaneïtat com un baròmetre sobre la voluntat del “poble”, ni un mitjà real per la revolució social.

naturalment” de la trobada. La situació arribaria al màxim de tensió quan un representant de la CUP mostraria el seu interès en participar i se li negaria al tractar-se d'un partit polític. Finalment, la cupaire participaria de la jornada a través d'una altra agrupació afí de l'esquerra independentista del casal popular l'Octubre. En tot cas, la inèdita acció d'unitat que plantejava el grup avançava cap a la negació del bàndol hedonista: ara ja no calia espontaneïtat, sinó militància activa.

Surt el sol: la primera Trobada de Lluites

Una cinquantena de persones es reunien en un semicercle en l'assemblea més gran que presenciaria al Poblenou. La Marina presentaven el leitmotiv de la jornada: “posar en comú la lluita contra aquells que qüestionen la continuïtat de les veïnes al barri” (Diari de Camp, 1 de desembre de 2019). Apel·lava a la necessitat de “generar” espais pel veïnat posant l'èmfasi en l'acció col·lectiva com a “barri” i exemplificava l'esperit transversal amb el sorgiment de l'hort i d'Ens Plantem. A continuació, s'iniciava una roda de presentacions on es succeïren tots els col·lectius del barri introduint-se i explicitant si sostenien alguna urgència imminent. Entre d'altres, Arran Poblenou, la TEPIV, Ens Plantem, l'assemblea feminista La Filadora, la cooperativa d'habitatge la Balma, la cooperativa de consum la Unió i l'AVPN que reivindicava lluites col·lectives com la regulació de les terrasses a la Rambla en la plataforma Fem Rambla i posava a disposició la revista de l'associació per visibilitzar els col·lectius.

L'hort notificaria als altres col·lectius el futur desallotjament, tot i que no ho havia plantejat amb urgència ni havia realitzat cap petició específica. Progressivament, la majoria de participants marxaven mentre una petita minoria decidia fer un vermut. Des d'aquest moment, els membres de l'Hort de la Vanguardia barrejarien el futur de l'espai amb la continuïtat d'aquella Trobada de Lluites. La conclusió general era que havia estat tot un èxit. Consideraven que l'hort era un lloc “especial” per tal de superar la fragmentació existent dels MSU que es traduïa en posicions aïllades i desconfiances cròniques. I la hipèrbole característica de l'Orsini el portava a afirmar que l'hort havia pogut fer un pas per reparar la fragmentació local que no podia fer ningú més.

Il·lustració 52. Primera Trobada de Lluites del Poblenou. Font: Elaboració pròpia.

Un hort contra l'espai públic

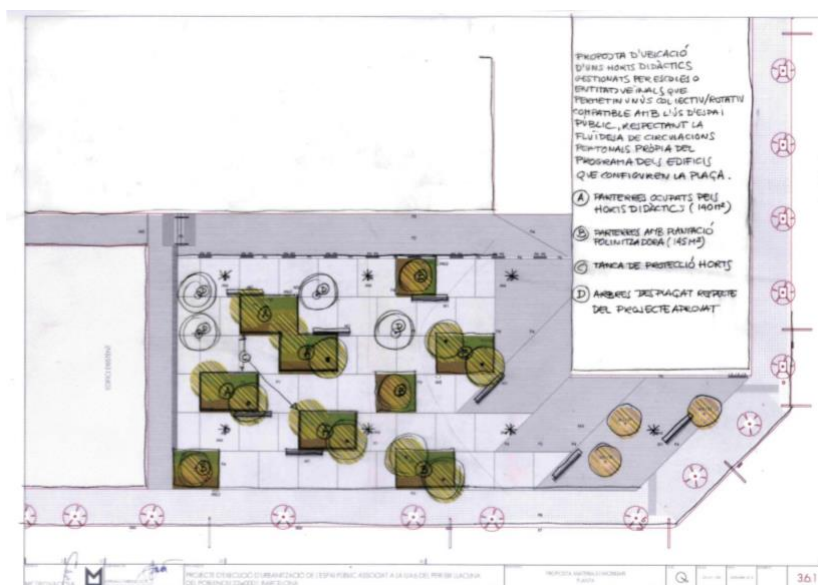
En Gato havia rebut una trucada del Districte de Sant Martí. No donaven masses informacions però instaven amb pressa al col·lectiu de l'Hort de la Vanguardia a reunir-se amb ells el proper dijous a la seu del Districte. Pels informants, aquella trucada era la confirmació del desallotjament que havien sospitat. Feia un any que les reunions per constituir-se en una associació havien deixat de produir-se per incompareixença del consistori. Els hortolans urbans havien intentat contactar-hi repetidament, però mai rebien resposta. Per això aquella proposta a correuita es prenia amb mala predisposició: “¿ahora

tenemos que ir a su ritmo?”, protestava en Gato (Diari de Camp, 14 de gener de 2020). Al no comptar amb líders orgànics consolidats per l'anòmia crònica de l'organització, i al tractar-se d'horari laboral, jo mateix acabaria formant part de la comitiva (amb en Mario i en Manel) que es reuniria amb tècnics i polítics. L'objectiu dels representants de l'assemblea era que escoltèssim i no pactéssim cap conclusió. El més important era no revelar cap informació sobre el funcionament i l'estat intern de l'hort per tal de no oferir dades útils pel desallotjament. Per tant, les nostres intervencions s'havien de cenyir a posar en valor l'hort com un espai veïnal i de memòria. Al districte ens atendria el Gerent Puga saludant-nos un per un amb un tracte de superioritat diferent a la cordialitat que havia mostrat en la reunió amb l'AVPN. La resta de representants municipals eren l'Eva Campos (consellera de BeC) i en Juan Carlos Altamirano (Director de Serveis de Llicències i Espai Públic). Com que la política no apareixia, en Puga decidia començar la reunió sense ella i portaria la batuta durant la resta de la conversa com si fos un càrrec polític i no tècnic. Explicava que aquella reunió era per saber “on” es trobava cada posició: el terreny de l'hort era de titularitat municipal i es trobava en una illa del 22@ en transformació des del 2008 que implicava una sèrie de cessions i càrregues urbanístiques a càrrec dels propietaris de l'illa.

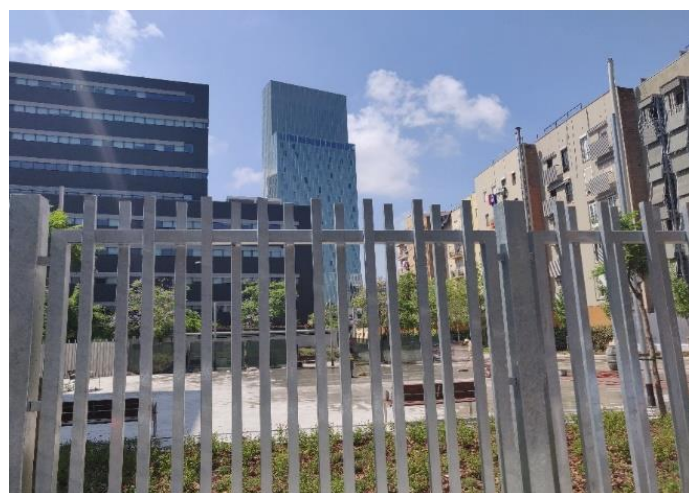
Il·lustració 53. Illa en transformació on es trobava l'Hort de la Vanguardia (6b). Font: PIU (2020).

A partir d'aquí el to del Gerent s'enduria i, en algunes ocasions, es tornaria despectiu: “ara correspon urbanitzar l'espai que vosaltres vau privatitzar” (Diari de Camp, 16 de gener de 2019). El Gerent seguiria el monòleg moralista culpant al mateix hort de la seva situació irregular: “no es va incloure al Pla de Buïts per culpa de la vostra ocupació” (ibíd.). “Treieu el candau si és un espai públic com dieu, va feu-ho, no fotem!” (ibíd.), afirmava continuant amb l'exposició de la situació política: l'anterior govern havia pretès regularitzar la situació arribant a una cessió municipal de l'espai al col·lectiu que gestionava l'hort a partir d'una associació creada ad hoc. Però quan la situació de l'hort estava a punt de regular-se, la urbanització s'havia de desenvolupar i ja no es podia fer la cessió esperada per imperatiu legal. La consellera Campos arribava finalment a la reunió, i en Puga reconeixia que des de l'Ajuntament encara no s'havia tramitat el desallotjament perquè la consellera preferia arribar a un acord. En Manel i en Mario es miraven estranyats per aquell gir inesperat de la història, ja que no s'havia explicat com, de sobte, el què havia semblat possible havia deixat de ser-ho. Per en Puga, la urbanització era la solució: permetria comptar amb un nou espai públic al barri i el nou projecte mantindria la “petjada” dels horts en una mena de cultius per escoles. El Gerent no valorava si els hotels privatitzaven o no l'espai urbà, però afirmava que el nou projecte ja tenia en compte els desitjos dels hortolans malgrat ser un hort més simbòlic que real perquè l'espai havia de permetre el trànsit de persones al ser una via d'evacuació i entrada pels serveis d'emergència.

Il·lustració 54. Proposta d'intervenció que l'Ajuntament facilitaria a l'hort en la reunió. Font: Hort la Vanguardia.

Per entendre el to venjatiu del Gerent Puga, qui culpava els hortolans de privatitzadors de l'espai públic, cal tenir en compte com s'obtenia el 6b (espai públic) en àmbit 22@: sorgia de les cessions que realitzaven els promotors per la requalificació i aprovació del Pla de Millora Urbana que els permetia aprovar la requalificació. Cada unitat d'intervenció es realitza illa a illa majoritàriament, i així s'obtenen un conjunt d'espais públics que acaben ocupant un lloc residual, ja que no se'ls hi atribueix una funció de conjunt. El resultat és l'aparició d'illes amb carrerons i petites places en els romanents d'algun xamfrà subordinades als usos hotelers i d'oficina. Alguns exemples sobre la mala salut urbana d'aquests espais és el sistema de carrerons de l'illa entre Doctor Trueta, Ciutat de Granada, Roc Boronat i Ramón Turró on s'hi ubicava l'antiga farinera de Can Gili Vell. Per mitjà del 22@, es construïren dos edificis d'oficines que acorralaven la única torre supervivent de la farinera. Per arribar-hi, ara s'havia de passar per un carrer sense sortida i el nou espai, soterrat en els edificis d'oficina, acabaria sent tancat per reixes malgrat ser públic. Un altre exemple són les tanques nocturnes de la nova plaça de ciment del pla Cornerstone entre els carrers Bilbao, Pallars i Camí Antic de València.

Il·lustració 55. Espai públic 22@ del projecte Cornerstone vista des del carrer Pallars. Font: Elaboració pròpia.

En el discurs d'en Puga l'espai públic prenia les dues dimensions que assenyala Manuel Delgado (2011). Per un costat, els urbanistes i dissenyadors l'observaven com un buit entre construccions que s'havia d'omplir de forma adequada als objectius de promotors i autoritats. En segon lloc, era representat pel Gerent com la realització d'un valor ideològic. Això és, un lloc on s'hi materialitzarien categories abstractes com democràcia, ciutadania, convivència i consens (Delgado, 2011). En Puga les emprava en el seu atac en contraposició a la suposada acció privatitzadora de l'hort. La defensa d'un nou lloc "veritablement" públic, programat i previst per l'ús d'éssers lliures i iguals, menystenia la realitat dels usos hotelers que es produïen a escassos centímetres d'aquell espai. Però el Gerent representava el futur espai públic com un símbol de ciutadania evocant la idea d'harmonia i equitat. En canvi, en Mario i en Manel plantejaven des de la seva pràctica espacial que aquell espai ja materialitzava tots aquells valors actualment. Per ells, no només s'hi reunien aquells valors de forma abstracta, sinó que s'hi practicaven.

Mentre repassava el projecte que en Puga proposava, en Mario entrava en còlera. Més enllà del seu sofisticat discurs, era evident que aquell document s'havia fet amb presses: hi havia gargots, un text mal escrit i proposava una caricatura de l'actualitat que es pretenia legitimar amb la participació d'escolars. En Mario feia xisclar a la consellera a l'afirmar que aquell hort "només" seria un altre fracàs com la superilla del Poblenou. El tècnic Altamirano finalment explicaria que la qüestió, al final, era més tècnica que política i exposava la seva representació matemàtica de l'espai: "al final tenim el que tenim. El Pla General Metropolità diu que això és un parc, no un projecte com el vostre, i s'ha de fer això. Què voleu que us diguem?". "Jo ompliria la ciutat de plantes, sabeu?" s'excusava la consellera Campos, "tota la ciutat seria com una selva" (ibíd.), i proposava el trasllat de l'hort a un altre solar ja promès per l'anterior consellera Falgueres. Els tècnics no es mostraven massa d'acord envers el tema del desplaçament, i la Consellera corria a corregir-se.

La culpabilització de l'hort per no abandonar l'espai tenia dos altres arguments: el legalista sobre les amonestacions que els tècnics poguessin rebre al no urbanitzar la zona com reclamaven els promotors. I la derrota històrica contra el 22@, com plantejava en Puga invocant el relat original del PSC: "les xemeneies ja no toquen a la nostra ciutat" (ibíd.), aquella era una batalla superada del passat que ja no es podia qüestionar.

"Llavors, les indústries volien que fossin pisos totes aquestes fàbriques, però el moviment veïnal va dir que no i l'Ajuntament va tenir la idea innovadora de fer un clúster amb una transformació urbana molt imaginativa, amb normes vinculades a les indústries creatives i al talent que comportaven cessions bones pel sector públic: habitatge social, espais verds i noves oficines." (Josep García Puga, Diari de Camp del 16 de gener de 2019)

El diàleg arribava a un punt mort que marcaria la seva finalització. L'últim argument del era que observéssim la urbanització com una obligació que els hotels havien de complir envers la ciutat: pagaven un nou espai públic. Donant-nos la mà un per un, agràia el "to" mentre ens acomiadava lloant la capacitat de diàleg com a mesura per cercar una solució harmoniosa que no passés pel conflicte obert. La resposta de l'Hort de la Vanguardia no seria en aquella reunió, sinó en un comunicat del que se'n farien ressò la resta de MSU. Allò inquietaria a l'Eva Campos que miraria de contactar personalment amb activistes de l'hort per proposar-los-hi una trobada que els hortolans declinariem per proposar-ne una d'alternativa a la Flor de Maig. Per la Marina, era evident que amb quatre missatges a les xarxes els polítics locals s'havien atemorit. Internament, les acusacions municipals de

privatització havien sorgit efecte. El pessimisme havia calat en el grup, no es creien representatius del veïnat. La seva sensació de fons era que aquell desgast no era només el seu, sinó l'indici d'un final d'etapa històric que s'havia iniciat el 15 de maig de 2011 a Plaça Catalunya: “llevan 8 años pateándonos el culo de espacios de los bancos”, deia en Gato. L'hort havia quedat en una “posició estranya” segons els informants: no s'havia integrat a les estructures activistes existents, però tampoc mantenia vincles amb Bec i els auto-proclamats hereus polítics d'aquells espais. Així ho relatava l'Orsini:

“La huerta es el producto del desarrollo histórico del mundo y del barrio, y de lo único que somos heredados es de toda la gente que ha pasado por aquí. El 15M somos nosotros y no los ‘comunes’. La huerta sale de los ‘lugares raros’ del barrio, de movimientos que antes no existían. Pero de lo que existió del 15M, si queda algo, está aquí y no en las instituciones ni en sus huertos simbólicos.” (Orsini, Diari de Camp del 22 de gener de 2019)

22.2 Una mort anunciada

El conflicte experimentaria tres etapes. (1) Una fallia interna de l'hort propiciada per l'estocada d'acusacions del districte sobre la seva manca de representativitat, manifestant-se així l'esgotament del projecte d'hort indignat al Poblenou. (2) La contradicció política del fracàs mutu de les institucions i del propi hort urbà. I, finalment, (3) el desenllaç facilitat pel rol solucionista de l'AVPN per prevenir les seqüeles del desallotjament i pal·liar-ne els seus efectes.

Fallida interna: el relleu de la Trobada de Lluites

La Vanguardia estava desapareixent. A finals de gener de 2019 l'hort experimentaria una transformació radical que modificaria definitivament la seva organització social. Els hortolans havien acordat comunicar la dissolució i el traspàs de la gestió del conflicte a la segona Trobada de Lluites. En Gato havia de dinamitzar la sessió, però la Marina se li avançaria a l'iniciar la jornada deu minuts abans. L'interès i l'alta aflluència de la primera jornada no tindria continuïtat en aquella segona trobada a la Flor de Maig. La Marina havia dut a terme un sobreesforç significatiu preparant aquella jornada, ara des d'Ens Plantem. De nou, s'exposava davant de tothom com a moderadora de l'assemblea supra-veïnal i com una de les portaveus de l'hort. En la ja habitual roda de presentacions, els primers en intervenir serien ells per mitjà de la Dolores, qui s'encarregaria de presentar la situació de l'hort: l'hort desapareixia i calia crear una nova plataforma veïnal per gestionar el conflicte. Els membres de l'hort creien que no tenien legitimitat per ser interlocutors amb l'Ajuntament i demanaven l'ajuda a la resta de col·lectius per a que participessin a la segona reunió amb el districte.

La interpretació dels consensos produïts en aquesta sessió generaria els definitius conflictes interns per a la desaparició de l'hort. Dos grups havien interpretat conclusions disperses: per una part, s'havia declarat la fallida de l'hort i, des d'aquell moment, es desapareixia a favor de la gestió de l'espai per part de la Trobada de Lluites. Mentre que per a la resta, l'hort havia de seguir existint fins que es realitzés un traspàs efectiu com havia sol·licitat la mateixa Trobada de Lluites durant la transició que s'obria. Pels representants de la CGT calia convertir l'espai en un memorial sobre la repressió franquista i, després de la crítica de l'Alba de la TEPIV sobre el malnom de “Vanguardia”, es proposava que l'hort s'anomenés “La Llacuna”. L'AVPN mostraria una posició diferent: calia un procés participatiu per a que l'espai públic fos representatiu de tot el veïnat. Aquesta postura manifestada no mostrava les divisions internes que el tema de l'hort havia

suscitat en el si de l'AVPN: una part contrària criticava als ocupants de l'hort per tractar-se d'il·legítims privatitzadors de l'espai públic en la línia del Gerent. El principal argument era que es tractava d'una zona verda (6b) i havia d'emprar-se per "airejar" una illa que acumulava molta edificabilitat. En canvi, l'altra facció era més amable amb els hortolans i reconeixen la virtut d'haver mantingut actiu un solar en desús. Malgrat les divergències, ambdues postures coincidien amb la necessitat d'un procés participatiu i un possible emplaçament alternatiu per l'hort com havia proposat la consellera Eva Campos.

La TEPIV, per mitjà de l'Àngel, considerava que la gestió de l'hort podria ser la primera activitat de la nova Trobada de Lluïtes. Per la seva banda, l'Alba demanava diferenciar entre aquelles trobades i el cas particular de l'hort. Segons ella, si es plantejava com un espai comunitari calia obrir-lo "realment" al barri, validant la crítica sobre la privatització de l'espai que havia realitzat l'administració. Afirmava que s'havia d'aprofitar el fet que l'hort estava a la "zona zero" de la turistificació del barri i exercir una crítica al model de ciutat. La Marina entomava el "mea culpa" davant les crítiques de falta d'obertura de l'hort envers la resta de MSU del barri que li dedicava l'Alba. L'espai només era defensable "des del barri", proposava la hortolana referint-se a la resta de col·lectius, i recordava que havien decidit desaparèixer com a organització. A diferència de l'AVPN, els membres de la TEPIV defensaven que el procés participatiu que proposava l'AVPN era un error: calia plantejar-ho des de l'autogestió, ja que ningú assegurava que el procés participatiu no inclogués a representants de l'hotel com s'havia fet amb els representants immobiliaris en el Repensem el 22@, i posteriorment en el pacte i les Comissions Ampliades. En la fricció entre AVPN i TEPIV, la Rosa intervenia amb to conciliador: havien de ser estratègics i dilatar en el temps el desallotjament mentre s'explorava una alternativa. Per la Marina la solució podria passar per un procés participatiu només si era "realment" veïnal. Per la TEPIV no era una qüestió de dilatar o guanyar temps com plantejava l'AVPN, sinó que es tractava de quin model de barri es pretenia construir.

En definitiva, la proposta de l'hort era que els MSU locals assumissin la interlocució amb l'Ajuntament des de la Trobada de Lluïtes i s'arribava al consens que es faria (ni que fos per obtenir més informació), però les posicions diferenciades entre favorables i contraris al procés participatiu no s'havia resolt. Els representants veïnals també decidirien que calia un període de traspàs en el que es seguís treballant des del propi hort, ja que cap col·lectiu podia fer-hi front de sobte. L'acord seria que els col·lectius de la Trobada de Lluïtes que ho desitgessin participarien en la interlocució en la propera reunió del Districte, es crearien canals de contacte i es celebraria una nova trobada organitzada pel Casal Independentista l'Octubre que mai es celebraria a causa de l'adveniment de la pandèmia.

Del "sí que es pot" a "és el que hi ha"

La segona reunió amb el districte es produiria a la Flor de Maig el 6 de febrer de 2020. Aquest cop no hi assistirien alts tècnics com el Gerent sinó els tres consellers del Districte de BeC: en Jordi Martín, la Silvia Cassorran i l'Eva Campos. Els representats veïnals eren majoria i contaven amb tres dels membres més conciliadors de l'AVPN, l'Àngel de la TEPIV, un representant de la CGT, un membre del grup de Suport Casa Àfrica i una delegació de l'Hort de la Vanguardia. Amb nerviosisme, l'Eva Campos trencava el gel: "la unidad hace la fuerza, ¿no?". Ella creia que la situació de l'hort no era culpa de l'actual equip de govern ni del passat, sinó del mandat socialista de l'alcalde Hereu. Els plans urbanístics del 22@ per fer els hotels s'havien aprovat llavors i no s'hi podia fer res. Després d'insistir en la privatització de l'espai que suposava l'hort indignat, la consellera Campos explicava que el projecte del consistori s'havia aprovat tres dies abans de les

eleccions municipals del 2019 i demanava perdó perquè les coses s'havien fet malament: s'hauria d'haver tancat la cessió amb el col·lectiu a temps perquè llavors era possible. Alhora, es mostrava decebuda i preocupada pel sorgiment d'una sèrie de rumors i crítiques entre el veïnat (principalment per xarxes socials) que creia que no eren certs i intentava deslligar-se de la postura del Gerent Puga: “quan vaig veure les xarxes socials vaig trucar a l'Àngel i a la Marina per explicar-los-hi que no era així com anava tot”. De fet, la consellera culpava directament al Gerent: “no sé què va dir perquè vaig arribar tard però els que van venir de l'hort no ho van entendre bé”. Per ella, la solució a aquella situació era traslladar l'hort al passatge Aymà sota la figura de Patrimoni Ciutadà¹⁷⁰. I, tal i com s'havia explorat en la junta de l'AVPN anterior, explicava que calia integrar la Vanguardia en un imminent pla d'hortos urbans de districte.

D'una forma similar, el conseller Jordi Martín culpava al PSC i absolia a BeC d'aquella situació i la consellera Silvia Cassorran afegia: “sabem que volem mantenir l'hort com està, però això és el què podem oferir”.

“La visió dels comuns i del PSC no és la mateixa pel 22@ però que sapiguen que la Janet va defensar l'acord pel pacte del 22@ en l'acord de legislatura. S'ha de reconèixer que us hem defensat (...) nosaltres som l'últim mono, els regidors ja ho saben això. Podem pressionar com a consellers, com hem fet amb la comissió ampliada per a que es reunís, però amb l'hort no podem fer més.” (Consellera Eva Campos, Diari de Camp del 6 de febrer de 2020)

El torn veïnal s'iniciaria amb el contraatac tècnic de l'Àngel de la TEPIV que demanava als consellers que es mullessin en la qüestió de l'hort: “esteu amb el veïnat o el PSC?”. L'activista no entenia perquè la Vanguardia no es podia conservar en el mateix lloc sota la figura de Patrimoni Ciutadà, com havien proposat amb l'alternativa al passatge Aymà. L'Eva Campos responia al·legant l'existència de precedents legals que forçaven la imminent urbanització de l'espai: “si 'apretem', els hotels es posaran bordes, i si s'ha de pagar més per fer un projecte més maco no ho faran”. L'Àngel posava contra les cordes a la consellera afirmant que el Passatge Aymà estava en la mateixa situació: era una cessió del 22@ i, per tant, si es podia fer en aquell solar es podia fer en qualsevol altre. En Faustí de l'AVPN prenia la paraula aportant més arguments a la postura de l'Àngel. Si al passatge Aymà es trobés alguna peça patrimonial es paralitzaria, i això era el que havia passat a l'Hort de la Vanguardia: s'havia trobat una peça de patrimoni ciutadà. En Faustí anava un pas més enllà defensant la postura de l'AVPN que era aturar el desallotjament fins l'aprovació d'un procés participatiu. Una posició que no gaudia de consens a la Trobada de Llutes per la suspicàcia que fos un artifice entre Ajuntament i promotors.

L'Eva Campos intentava contrarestar els arguments apel·lant novament a la falta de representativitat de l'hort i amenaçava directament als seus membres: existien denúncies de veïns que aquell espai només era utilitzat per un grup determinat de persones. Aquesta idea incomodava als hortolans urbans que, en comptes de plantejar que si no fos per ells l'espai hagués estat tancat a tothom des de l'enderrocament dels tallers de la Vanguardia, es removien avergonyits des de les seves cadires. Així doncs, l'argument sobre la immediatesa del desallotjament passava de la raó legal a la qüestió de la legitimitat. En Plàcid de l'AVPN, però, havia estat atent a les amenaces de la consellera i li comentava que primer havia dit que existien “queixes” sobre l'hort per part de veïns, i que per tant s'havien de desallotjar, però després havia parlat de “denúncies” i li demanava que

¹⁷⁰ Un programa per l'ús comunitari d'espais urbans sota la lògica dels “béns comuns urbans”.

clarifiqués si hi havia queixes o denúncies. Els hortolans es defensaven afirmant que aquelles denúncies de veïns provenien dels hotels i que en cap cas es podien considerar veïns. Nerviosa, l'Eva dubitava i afirmava que no hi havia denúncies però que en podia haver.

Davant dels continuats revés, la consellera Campos buscava aliats amb en Faustí de l'AVPN i la consellera Casorrán. Els hi preguntava si existia algun cas semblant de Patrimoni Ciutadà que hagués creat jurisprudència. Els activistes científics de la TEPIV i l'AVPN coneixien millor els antecedents legals: l'Àngel responia que no i en Faustí afirmava que per això calia defensar el procés participatiu que integrés als veïns que es queixaven. Recordava que el projecte actual era "horrible" i donava motius a l'administració per acceptar aquella situació: l'espai era petit i el procés participatiu seria ràpid. Davant dels avenços cap a l'acord entre l'AVPN i les conselleres, l'Àngel recordava que allò s'havia de consensuar en la Trobada de Lluïtes, però l'Eva Campos avisava: l'ordre de desallotjament seria imminent. Allò crispava a l'Àngel i la Marina que afirmaven que si venien a desallotjar l'hort hi posarien els seus propis cossos. En un gir estrambòtic de la situació, l'Eva Campos exercia de botxí i víctima a la vegada afirmant que ella també aniria a parar el desallotjament.

La situació dantesca enfurismava als informants se'ls desallotjava i s'encetava un procés participatiu alhora. I, davant de l'omnipresent acusació de privatització de l'hort, la representant del col·lectiu de Suport a Casa Àfrica protestava: "que tingui una clau per entrar no significa que sigui privat. L'Hort de la Vanguardia està sempre obert, els que privatitzeu sou vosaltres amb els vostres hotels. Quan no hi havia hotels no dèieu pas res!". L'oposició encenia a la consellera Cassorran: "això és 22@, no és una cosa nostra, ja sabeu com va i que el 22@ té molt per canviar. Però *és el que hi ha!*" (ibíd.). En Faustí de l'AVPN plantejava que tancar l'espai per fer-hi obres també seria privatitzar-lo, atès que fins que no s'acabessin les obres no seria veritablement públic. Per això, proposava mantenir l'hort en funcionament fins la culminació d'un procés participatiu que ja donava per acordat. Enfadat, l'Orsini contestava que els hi havien pres el pèl als hortolans, ja que mentre es negociava amb l'hort per fer una associació existia un projecte del 22@ guardat al calaix a disposició dels dos hotels. Davant de la unitat veïnal en la crítica del pes dels hotelers en la decisió del futur de l'espai el conseller Jordi Martín afirmava que no se'ls podia excloure del procés participatiu que encetarien: "abans ni s'escoltava als veïns i ara sí, estem avançant". "No tenim la majoria", afegia la consellera Campos, "hem fet el PEUAT per vosaltres, ho estem batallant. Jo ja voldria poder manar!" (ibíd.).

En un intent per fer veure la necessitat d'una via pactada als consellers, els representants de l'AVPN afirmaven que havien de valorar si estaven disposats a assumir el cost polític del desallotjament de l'hort o si apostaven per buscar una forma de no tenir "merder" amb el veïnat. En una de les intervencions finals, en Plàcid de l'AVPN alertava a les conselleres:

"El 'marrón' és vostre. No ens passeu el problema a nosaltres. És important que l'Ajuntament posi en valor què significa que uns veïns creïn una dinàmica comunitària en un solar del barri. A les places del barri no hi ha vida i ells ho han aconseguit. Es tracta d'un actor a preservar: cal una solució que tingui en compte aquesta gent. Som conscients dels vostres errors i això encara ens reforça més per quedar-nos. Us heu d'entendre a nivell jurídic i, si cal, que els treballadors de l'Ajuntament siguin defensats pels advocats de l'Ajuntament." (ibíd.)

La única forma d'aconseguir les coses

La segona reunió amb l'Ajuntament ens permet observar diferents posicionaments de manera dinàmica que van més enllà del mateix conflicte de l'hort. En primer lloc, BeC afronta les contradiccions entre el seu programa polític i la realitat social: de la promesa política per conservar els horts indignats fins a la incapacitat per garantir-ho arrel d'una producció de l'espai que no governen plenament. La resposta dels consellers comuns davant d'aquesta contradicció és qüestionar la legitimitat dels horts com a projectes veritablement oberts al veïnat. Ara bé, al fer-ho també s'ataquen a si mateixos en la mesura que els horts eren una part simbòlica representativa del model de ciutat que plantejaven en el seu "assalt" municipalista. Els comuns s'havien presentat com la versió institucionalitzada d'iniciatives com l'hort, però en el fracàs de garantir la continuïtat d'aquest bé comú demostrarien que havien passat del "si que es pot" a "es el que hi ha". Es trobaven subsumits en un "realisme capitalista" (Fisher, 2009) que donava per bona la màxima neoliberal thatcheriana de "no hi ha alternativa". Quan se'ls hi assenyalava aquesta contradicció afirmaven que si no eren possibilistes què havien de ser, "impossibilistes"?

El fracàs del projecte del 15M al Poblenou es fa visible al carrer i a les institucions. L'incompliment de BeC per complir els seus objectius troba el seu homòleg en el daltabaix que viuen els hortolans urbans. L'Hort de la Vanguardia no va ser capaç d'esdevenir un espai representatiu pels diferents col·lectius existents del barri o de constituir una massa social pròpia suficientment sòlida per la seva reproducció. Després de 9 anys, els horts s'havien convertit en una opció més de l'oferta activista fragmentada del Poblenou i no una eina de cohesió. La crítica final que tècnics, polítics i MSU realitzaven a l'hort sobre la seva manca de representativitat derivaria en una auto-crítica destructiva, però la realitat era que els MSU locals tampoc havien constituït cap proposta permanent d'unitat veïnal com si que sorgiria de l'hort amb la Trobada de Lluïtes. Malgrat els atacs a l'hort per la seva qualitat fragmentària, seria l'únic agent veïnal que aconseguiria obrir un espai de diàleg transversal. Aquesta transformació epistemològica del teixit local seria la gran retorn del conflicte a moviment veïnal.

La situació de diàleg municipal atorgava un rol privilegiat a l'AVPN, ja que des del seu solucionisme no només podien donar resposta a les incapacitats dels polítics per trobar alternatives i esquivar el conflicte, sinó també indicar solucions que els mateixos tècnics havien passat per alt. Per la resta de MSU poblenovins, els tècnics jugaven un paper significatiu en la reproducció de la producció d'aquell model de ciutat a partir de figures com la del Gerent, la qual despertava grans desconfiances entre el veïnat. La tasca encomanada a l'AVPN era d'orfebreria, ja que havia d'actuar entre dos actors antagònics i en una confusió i indefinició de la postura veïnal. A més, havien de superar les fal·làcies en les que queien les solucions proposades pels polítics i polir-les. A diferència de detenir-se en la culpabilització dels hortolans urbans, com farien tècnics i polítics, l'AVPN cercava solucions a mig camí entre l'Ajuntament i la posició veïnal que passessin sempre per una baixa conflictivitat i una sortida pactada. En aquesta política frontissa de "control de danys" l'AVPN havia interpretat la petició d'ajuda de l'hort com una oportunitat per dirigir i capitanejar un diàleg amb l'Ajuntament que s'acabaria produït de forma personalista a partir de l'entitat, i no de la Trobada de Lluïtes. En diferents reunions a finals de gener i principis de febrer, l'AVPN havia definit que la solució seria un projecte que no invalidés la postura de l'Ajuntament, però tampoc l'acceptació de l'hort simbòlic. La fórmula per unir ambdós elements seria la memòria històrica com a leitmotiv del nou espai públic.

En Faustí afirmava que dins del projecte existent no seria impossible encabir-hi uns rètols recordant la memòria de l'espai com a fàbrica, presó i hort. Però segons la Rosa l'Ajuntament no tenia temps per a tal procés participatiu per una qüestió tècnica. En aquest context, l'acció específica de l'AVPN seria doble: (1) jugar un paper clau per a que els MSU es comprometessin amb l'administració en el nou espai via procés participatiu, i (2) procurar que l'Ajuntament sabés moure les peces per actuar ràpid per fer un nou projecte pel solar. Així doncs, la tasca pigall de l'AVPN passava per pacificar el conflicte de l'Hort de la Vanguardia i evitar que el consistori escarmentés i tirés enrere el projecte d'horts general que havia promès la consellera Campos. Un fet que permetria obtenir nous i millors espais públics al barri. Ara bé, la desintegració de l'Hort de la Vanguardia feia créixer la confusió sobre les seves peticions i el delicat rol que havia d'executar l'AVPN. No sabien ben bé què demanaven, més enllà de delegar la interlocució a la resta de col·lectius. Per l'AVPN, l'acció més immediata havia de ser parlar amb l'Ajuntament mitjançant la consellera Silvia Casorrán, membre de l'AVPN abans que ocupés al càrrec polític. Amb això pretenien crear un clima de confiança entre les dues parts (Ajuntament i representants veïnals), ja que el consistori no creia que els hortolans volguessin negociar i els hortolans no es creien la voluntat reformista municipal. Aquesta decisió no havia estat consensuada a la Trobada de Llutes i despertaria els retrets sobre uns suposats moviments de cooptació municipal.

Amb aquest moviment l'AVPN pretenia reforçar el seu rol d'interlocució i mostrar la seva utilitat al consistori ara que el nou govern de coalició els havia deixat d'informar sobre l'actualitat política del Poblenou. Per tant, la gestió del conflicte també era una possibilitat de millorar la posició de l'AVPN en el camp polític local. Aquest objectiu final ajudava a calmar els ànims d'una facció opositora dins de l'organització que considerava que calia un procés participatiu i fer fora als hortolans. En Robert relativitzaria les postures crítiques afirmant que, tot i que ell mai ocuparia un solar, entenia que s'hagués fet degut al problema de buits urbans que vivia el barri per culpa del 22@¹⁷¹. Enmig d'aquests debats, l'AVPN s'interessaria per la meua opinió al mantenir contactes amb l'hort i la TEPIV. Volien saber com ho veia i quins eren els ànims de la resta de MSU. Jo respondria que existien els primers retrets de deslleialtat de l'AVPN a la Trobada de Llutes. La resposta més interessant vindria després de l'assemblea per part d'un dels membres més veterans que em prometia que no havia de patir pel què deien d'ells, a vegades estava bé ser reservat i no compartir segons què com jo feia, però ells ja sabien que existien sectors crítics, com algun "grupet" dins de la TEPIV:

"Si et mous per aquí, i amb aquests, això ja ho hauràs vist! Sabran que vas amb nosaltres també i ens tatxen de pactistes... Però millor això i arribar a acords que només protestar i protestar! S'ha de fer 'algo' més que això i, ens agradi o no, pactar és *la única forma d'aconseguir les coses*." (Diari de Camp del 28 de febrer de 2020)

Qui és el poble?

La crisi de representativitat de l'Hort de la Vanguardia obriria l'oportunitat per a que altres persones es tornessin interlocutors amb l'Ajuntament un cop dissolt. L'hort prendria així la seva plena dimensió de zombi en la mesura que "tornava a la vida". En els tallers "participatius" que proposaria l'Ajuntament com a mesura prèvia al desallotjament, acceptant-se la solució que l'AVPN havia proposat i aprofitant la desidia de la resta de

¹⁷¹ Per la facció contrària a l'hort de l'AVPN, el model a seguir eren propostes municipals com l'hort dels Pebrots i el Pla de Buits.

MSU cap a l'hort, els interlocutors no serien els seus membres originals, sinó una facció que fins al moment s'havia mantingut allunyada del conflicte. Una part dels hedonistes ressorgirien fingint que l'hort encara era viu malgrat la seva dissolució al gener de 2021, ignorant qualsevol consens anterior. Ni institucions ni MSU locals qüestionarien la seva legitimitat més enllà de la indignació dels activistes llibertaris que havien dissolt l'hort, ja que políticament els hedonistes eren vinguts a negociar tal i com necessitava l'equip de govern.

La raó fonamental de la crisi de representativitat que van viure els hortolans urbans no era només una absència evident de militants, també una crisi d'auto-representació molt més general agreujada per l'alta fragmentació dels MSU locals. En els moments inicials els informants havien comptat amb una alta participació ciutadana, i reconeixien que no es tractava el problema de definir-se: l'hort funcionava perquè hi havia gent que hi participava i s'esquivaven les reflexions profundes i constitutives. Però en la situació de crisi final en la que es trobaven, la definició del projecte polític havia esdevingut un fet irresoluble. Cal que ens situem en la dimensió teòrica del concepte "poble" per identificar els moviments ideològics del consistori i les reaccions dels hortolans urbans. En el seu origen il·lustrat, la paraula "poble" era entesa com el total d'un Estat-nació culturalment homogeni on un conjunt de ciutadans es trobaven subjectes als mateixos drets i deures¹⁷². Però pel marxisme tal noció de "poble" no era res més que una "ficció", una alternativa que la societat burgesa proposava després de la Revolució Francesa per substituir els mites de la societat aristocràtica. Marx alertava del fet que la cohesió social en un mateix poble era impossible degut a l'antagonisme entre diferents classes en lluita en el si d'aquest mateix cos social, i Rosa Luxemburg hi aprofundiria a partir de la qüestió polonesa. Per l'ortodòxia marxista era el proletariat el que havia d'ocupar el lloc del "poble" que la burgesia havia disfressat ideològicament per mantenir la pau social dins dels confins estatals.

Des d'aquesta perspectiva, els intents de consellers i tècnics per qüestionar la representativitat i legitimitat de l'Hort de la Vanguardia prenen la dimensió ideològica corresponent. L'Ajuntament ha apel·lat històricament a diferents mites envers la cohesió de la ciutadania en la renovació urbana, però en els casos on els esquers no produïen els efectes desitjats el poder municipal centrava els seus atacs en qüestionar la legitimitat "de la dissidència de la norma" (Martín, 2016). Contra l'hort, això es tradueix en aduir una ciutadania democràtica que cal respectar per sobre dels drets i interessos dels activistes. L'objectiu del consistori era esquivar el conflicte mitjançant una noció mitològica del poble (el veïnat barceloní) com una unitat global de la qual no se n'apoderava o es contestava eficaçment per cap MSU, a diferència de la legitimitat que l'Ajuntament ostentava com a òrgan electe. Des de l'antropologia, la idea marxista de la ficció sobre el concepte il·lustrat de poble fa entrar en crisi la proposta positivista del terme com un tipus específic d'humanitat. A mesura que el concepte "poble" entra en decadència, la crítica postmoderna s'hi acarnissa en un context de globalització que l'acabaria dissolent analíticament. Però tot i desaparèixer a favor de la noció d'ètnia -per referir-se a aquelles cultures que conservarien la "seva" identitat-, ideològicament el concepte de "poble" segueix sent un important artefacte polític com demostra el fet que l'Ajuntament l'emprí

¹⁷² Aquesta idea, explorada des de Sant Tomàs d'Aquino, és un esquema influent que es tradueix en múltiples constructes per explicar la realitat social i dur a terme determinades polítiques, com la dicotomia il·luminista entre pobles salvatges i civilitzats.

com a últim argument davant del conjunt de contradiccions i errors que havia comès en el cas de l'hort.

Això posa de manifest dos debats. Per un costat, (1) la manca d'una identitat col·lectiva del Poblenou a favor d'unes micro-subjectivitats recloses a cada MSU presenta limitacions per la reproducció cultural i la consolidació social dels MSU. I, per altre, (2) ens remet a un debat sobre la legitimitat com a instància de poder. Per Max Weber (1968), un règim polític esdevé legítim quan els ciutadans l'accepten obeir al considerar-lo just i convenient. Però l'existència de l'hort i la incapacitat de l'equip de govern per concebre una solució pertinent obria una profunda contradicció per BeC que els portava a manipular la realitat social per tal de mantenir (i alimentar) la seva legitimitat: l'hort privatitzava un espai públic de tothom (el "poble"). Malgrat aquests arguments, la incapacitat de l'equip de govern per resoldre el problema de l'hort agreujaria una crisi política major en la mesura que la principal forma de legitimitat d'un govern és la seva capacitat per resoldre conflictes (Martínez Caballero, 1997). Barcelona en Comú no només no solucionava el problema de l'hort, sinó que l'havia fet entrar en crisi. Aquesta és la principal contradicció que afrontava el govern: havia passat d'una retòrica de salvadors dels espais del 15M a una pràctica que feia entrar en crisi aquells vestigis.

Els comuns no només participarien de la contradicció, sinó que la provocarien en dues formes. En primer lloc, (1) a partir de la proposta per institucionalitzar el MSU en una associació que els permetés gestionar l'espai. I, posteriorment, mitjançant (2) el desallotjament com a mesura incontestable. D'aquesta manera, la crisi doble que vivia BeC i l'Hort de la Vanguardia mantenia una connexió entre la vessant política i la activista, ja que els primers eren els responsables de fer entrar en crisi als segons. Al debilitar l'hort, BeC també deteriorava la seva principal font de legitimitat política i base social. De fons, l'equip de govern de BeC qüestionava la seva pròpia legitimitat i, retornant al concepte "poble", observem que la connexió simbòlica entre el projecte polític comú i l'hort indignat afavoreix el treball ideològic municipal en un mateix sentit: com pitjor estava l'hort més fàcil de gestionar seria el conflicte polític pel govern. Ara bé, quin significat tenia aquest fet pels hortolans urbans? L'Hort de la Vanguardia no criticaria que BeC estigués reproduint el model de ciutat neoliberal del PSC perquè era incapaç de plantejar-se un programa propi per instituir-se com una opció legítima dins de l'oferta local de MSU poblenovins. Sense aquest marc, la falta de cohesió i participació interna s'interpretava com una font d'il·legitimitat que feia necessari traspassar la gestió del conflicte a l'embrionària Trobada de Lluites en una cerca d'il·lusió de representativitat. Els hortolans es veien abocats a una pregunta que no podien contestar de forma crítica: qui eren els legítims usuaris d'aquell espai? Qui era el "poble"? Sense un discurs propi es confinaven al marc mental de l'Ajuntament i mai destaparien el fet que el consistori també feia una pregunta incapaç de contestar sense adduir una greu contradicció: si l'Hort de la Vanguardia no era part del poble, qui ho era? A diferència del plantejament marxista que indicaria que la tasca històrica pertany al proletariat, BeC apel·lava a una cohesió (ficció social) entre aquests i la burgesia, o el que es el mateix: entre els interessos hotelers i veïnals.

Un desallotjament participatiu

El conflicte de l'hort havia quedat encallat des del confinament pandèmic de març. A mesura que l'espai públic es convertia en una necessitat pandèmica de primer ordre, l'Hort de la Vanguardia no estava sent útil pel veïnat perquè no existia un grup motor que l'obris a la resta perquè ja no existien com a MSU. Però al llarg del 2020 un grup

d'hortolans es farien seu l'espai fent cas omís al consens arribat per la seva dissolució a principis d'any. Es tractava de cinc persones que s'havien anat reunint a l'Hort de la Vanguardia d'amagatotis. Eren part dels membres més hedonistes i s'havien mostrat tradicionalment desmotivats per l'acció política de l'hort però, paradoxalment, acabarien liderant les interlocucions polítiques finals amb l'Ajuntament que es produirien en dos tallers "participatius" a finals d'octubre i principis de novembre de 2020. El líder del nou moviment de l'hort era en Pol, un advocat penalista que no vivia ni havia viscut mai al Poblenou. Davant de la falta d'activistes, i de tradició militant, el nou cabdill de la Vanguardia orquestraria un moviment social pantalla que es serviria de tècnics especialistes en arquitectura i ell mateix com a especialista legal per tal de contestar els arguments municipals intentant emular el funcionament dels Moviments Socials Científics poblenovins. Abans dels tallers participatius, en Pol i els que el seguien havien penjant a la rodon de la Rambla a l'alçada de Ramón Turró un conjunt d'eslògans en una pancarta. Sense cap mena d'ordre, eren un recull dels materials que els antics activistes havien extret del manifestos que havien compartit per xarxes socials. Paral·lelament, havien intentat contactar amb la resta de col·lectius de la Trobada de Lluites però només respondria l'AVPN, que es reuniria repetidament amb en Pol per traçar una estratègia que conclogués un pacte amb l'Ajuntament com a sortida al conflicte. Per la seva banda, la Trobada de Lluites havia avorrit el tema de la Vanguardia i es considerava que l'espai havia d'avançar sense tractar en exclusiva aquest tema. Sense unitat seria impossible l'acció conjunta de la Trobada de Lluites, limitant el seu paper als tallers participatius municipals a la participació de la TEPIV i l'AVPN que no hi assistien amb una posició de conjunt sinó pròpia.

En el primer dels tallers que es celebrarien online el 27 d'octubre de 2020 els arguments de l'Ajuntament es repetien: l'espai havia de desallotjar-se per una urgència legal. Aquest cop els representants dels MSU veïnals eren minoria per la inclusió al diàleg d'un conjunt d'actors del tercer sector als que l'Ajuntament els hi atorgava el mateix pes que als MSU locals: coHousing Barcelona, Green City Lab i la fundació privada Pere Relats que gestionava tres residències al Poblenou. Els tècnics també havien crescut en representació a la sessió i la consellera Campos emprava ara la COVID com a boc expiatori per les mancances democràtiques d'aquell procés "participatiu" on els debats es limitarien a la tipologia de plantes i materials a emprar per enverdir la plaça de ciment aprovada el 2008. El debat s'abordaria des de la jardineria: com fer els escocells més grossos, donar més protagonisme als parterres, ja que el projecte era el mateix hort simbòlic del gener. En Faustí de l'AVPN iniciava de seguida els retrets: no entenia com es podia anomenar procés participatiu a un diàleg que es produïa en un estat tant avançat. Existia un projecte amb petites modificacions "fet d'esquenes al barri" i en el qual no es podia participar.

L'argument de l'equip de govern havia evolucionat de la culpabilització de l'hort com agent privat, fins a acusar a tots els MSU poblenovins que s'oposessin a la sortida que plantejava l'administració. El Director d'Espais Públics reforçava tècnicament aquell argument moralista: si no es dotava d'una via pel pas de bombers als hotels, aquests no podien començar l'activitat i podien demanar una indemnització que pagaria l'Ajuntament malgastant recursos en un context d'urgència social i sanitària. En Faustí de l'AVPN viraria el seu to crític per una fórmula conciliadora i explorava fórmules per encarrilar aquella situació. Al·legava que havien començat malament i que ningú plantejava no deixar fer una feina a una empresa (els hotels) quan ja tenien una llicència. La solució que es proposava des de l'AVPN era evident, deia en Faustí: els serveis que havien de tenir els hotels havien de ser compatibles amb el disseny d'un espai públic incorporant el criteri veïnal. I fins i tot

proposava a tècnics i polítics una forma 'entendre aquella situació: "els senyors que tenen les llicències han d'entendre que l'Ajuntament l'ha 'pifiat' (...) i ara que s'arriba tard cal exigir temps als privats per recollir les necessitats del veïnat" (ibíd). En el seu torn, l'Eva recollia aquella "solució" que proposava en Faustí i que els tècnics no havien exposat. Dirigint-se al Director d'Espais Públics, li preguntava si l'opció d'en Faustí de parlar amb la propietat de no desenvolupar la zona fins que es parlés amb el veïnat era possible.

Mentre el Director d'Espai Públic prometia revisar aquella possibilitat, el tècnic de participació donava per conclòs aquell bloc i encetava una nova discussió sobre la gestió de l'espai en la qual els agents del tercer sector llançaven les seves propostes i opcions per l'espai com si es tractés d'una subhasta. Els tècnics de participació es mostraven entusiasmats per les idees que les empreses proposaven. Però el projecte preparat del consistori passava per un projecte de memòria i una altra consellera de BeC, Sandra Enrique, feia un repàs sobre la història del barri. Emocionada, acabava la intervenció llançant la següent proposta: "l'Hort de la Vanguardia pot recollir el dolor de les memòries de les persones que han patit". En Faustí de l'AVPN deixava enrere la crítica definitivament i llançava propostes sobre el nou espai de l'hort, com ara fer un mural sobre l'evolució històrica de la zona. La sessió acabaria amb la pregunta d'en Pol en relació al desallotjament. Els tècnics i consellers explicaven en diferents torns que es produiria en els següents 15 dies fins que la Consellera Casorrán intentava tancar la sessió: aquell era un tema delicat i la forma com havien anat les coses no agradava a tothom.

El següent dimarts es produiria una jornada de retorn que tancaria aquella experiència "participativa". Els recels i crítiques desapareixerien entre l'àmbit veïnal i el polític. Per un costat, els membres dels MSU crítics havien desistit de participar d'aquell procés. I, per l'altra, els nous membres de l'Hort de la Vanguardia havien vist una oportunitat per treure'n rèdit en la gestió dels tallers i havien convidat a les conselleres a visitar l'hort. Enmig d'aquesta relació clientelar, l'AVPN hi participaria d'una forma molt més reposada, avançant cap a la solució final del conflicte. El MSU proposava veure aquell final com una "victòria" de les lluites del barri que havien possibilitat un diàleg amb el districte, tot i que la realitat era que el projecte era pràcticament el mateix que l'Ajuntament havia plantejat inicialment. L'actitud nerviosa de la consellera Campos havia desaparegut per complet, la solució de l'AVPN havia funcionat. Ara descrivia la seva entrançable trobada amb en Pol a l'Hort de la Vanguardia i com el Gerent Puga havia parlat amb Metrovacesa -promotors de les obres- per treballar la proposta d'en Faustí. El nou espai era relatat per el mateix Pol somrient, qui havia de demostrar davant dels assistents el veritable consens veïnals en l'acció municipal. En Pol afirmava que els dos bancs de pícnic eren en realitat un "àgora veïnal" i els buit parterres pel conreu els podria utilitzar Green City Lab per realitzar-hi tallers per nens on transmetre coneixements sobre natura i agricultura.

Il·lustració 56. Projecte definitiu del solar de l'antic hort de la Vanguardia. Font: Ajuntament de Barcelona (2020)

En Pol havia passat a complir dues funcions com a “contramoviment” McDonogh, Maza i Pujadas (2002). Per un costat, (1) exercia com a mecanisme per recuperar la legitimitat de l’acció del govern perduda en la confrontació veïnal inicial. La Trobada de Lluites no havia sigut prou madura com per superar la pandèmia, i ara els consellers i tècnics tenien a bé dirigir-se a en Pol com a autèntic representant veïnal. L’utilitarisme polític d’en Pol per la reforma urbana de l’Hort de la Vanguardia passava per convertir la “participació” en un conjunt de trucades i reunions entre la consellera, en Pol i els tècnics. Aquest diàleg sempre topava amb un model de governabilitat limitat pel diàleg paral·lel que es produïa entre els promotors (Metrovacesa) i la gerència del Districte de Sant Martí, encapçalada pel propi Gerent Puga. Així doncs, la figura del Pol com a “bon salvatge” veïnal amb qui es podia acordar i pactar era molt més útil políticament que la posició de consens que el consistori havia d’explorar i bregar davant de la més conflictiva Trobada de Lluites i la TEPIV. Per altre costat, (2) una segona funció del contramoviment d’en Pol era pacificar al veïnat, tot i que això es produiria més per un desinterès dels MSU locals per aquells conflictes que per la capacitat de direcció d’en Pol. Sobre la figura d’en Pol requeria la funció de dialogar amb l’assemblea barrial per tal de defugir el conflicte, un objectiu assequible donat el mencionat desinterès que la Trobada manifestava ara per l’hort i la baixa participació militant que la pandèmia havia comportat. En Pol havia construït un discurs pragmàtic per legitimar el pacte amb l’Ajuntament i els promotors immobiliaris, que volien evitar el conflicte, s’havien avingut a no denunciar al consistori fins que acabés el procés participatiu en aquelles dues sessions ràpides sempre i quan no haguessin d’assumir el cost de les modificacions. Per això, era l’Ajuntament qui acabaria assumint el cost d’una urbanització que pertocava als privats.

“Cuanto peor mejor para todos”¹⁷³: la contradicció del fracàs de l’hort com oportunitat política

El primer dia a l’hort, mentre l’Orsini cercava amb les dues cadires l’esclatxa de sol que penetrava als dos hotels, m’havia afirmat que la gran oportunitat política que existia era el desallotjament. Per ell, allò justificava gran part dels malestares viscuts. Aquell espai podia

¹⁷³ Fragment de la frase pronunciada per l’expresident Rajoy durant la moció de censura que viuria el juny de 2017.

ser un projecte en descomposició, però seguia albergant un gran potencial per exposar mitjançant el seu desallotjament les contradiccions del govern de la ciutat. Però, a la pràctica, l'Hort de la Vanguardia havia fet molt més que evidenciar aquella sola contradicció que havien d'afrontar els comuns (desallotjar un cop al govern un projecte que havien presentat com a seu a les urnes). La gran carta del desallotjament que els llibertaris havien previst no havia tingut un gran cost polític a la pràctica pel govern local. Per un costat, l'Ajuntament no va saber tractar amb diplomàcia les organitzacions veïnals més enllà de posar a la pràctica el rol clàssic que l'AVPN havia desenvolupat. En aquest sentit, ni en el mandat comú ni de coalició el govern del Districte no havia superat la separació existent entre ells i la societat civil més enllà del pont històric de l'AVPN. A la pràctica, BeC havia passat d'una retòrica de salvadors de l'herència del 15M a fer entrar l'hort en crisi repetidament (al demanar-los constituir-se en associació, al desallotjar-los i al reconèixer uns nous actors com a legítims). Això implica que els comuns havien fracassat en la generació d'estructures polítiques a nivell barrial, ja que a la llarga els membres de l'Hort de la Vanguardia interessats en la militància s'integrarien a les estructures alienes a BeC, mentre que la resta desistiria de la política de carrer. Tampoc podem obviar el doble fracàs de l'hort (el desaprofitament polític del desallotjament i la seva desaparició mateixa), i preguntar-nos si la descomposició del projecte s'hagués evitat al legalitzar-se per mitjà d'una associació?

La resposta és no a causa d'una manca de projecte polític propi i una alta anòmia interna. Els fets de l'hort inauguren un ascens de la conflictivitat al Poblenou i serviria de camp de proves per les diferents posicions que els actors desenvoluparien en el conflicte per l'aprovació de la MPGM pel nou 22@. Però també serviria per renovar les estructures activistes locals, generant un inèdit artefacte polític per la unió dels MSU: la Trobada de Llutes que eventualment es convertiria en el El Nus, Sindicat de Barri del Poblenou. Malgrat que la fotografia final no fos la d'una àvia sent desallotjada i no impliqués un profund desgast polític per l'equip de govern¹⁷⁴, el principal producte del conflicte va ser la construcció d'una primera aliança entre els MSU poblenovins. El preu n'era el sacrifici de l'Hort de la Vanguardia, ja que no havia sobreviscut al complex moviment de pinça de la particular governabilitat urbana neoliberal del Poblenou i a les múltiples accions municipals. Com per exemple, la introducció d'actors il·legítims en el procés participatiu com el tercer sector que reforçaven la solució de l'AVPN que l'Ajuntament acceptava i que resultava molt més sofisticada que les opcions que havien trobat els tècnics municipals. Aquest cas ens mostra que la producció de l'espai és un procés pausat per fracassos, adaptacions i improvisacions. Els seus resultats són fruit de les respostes als obstacles que ha d'oferir per desenvolupar-se en “ziga zaga” (Peck i Theodore, 2012) i a l'aplicació d'eines i tàctiques particulars (Parkinson i Harding, 1995; Jessop, 1997).

Com mostra l'hort, la producció del pla 22@ es realitzava en una pugna dialèctica entre la societat civil i el capital. Però els primers no eren un bloc homogeni, mentre que els segons no eren agents independents, ja que depenien de l'administració per desenvolupar-se sense alterar críticament la pau social. La incontestable prevalença dels drets de la propietat hotelera ha posat de manifest que les resistències a la producció de l'espai van provenir de la ciutadania organitzada i no d'aquells partits polítics que justificaven la seva existència en la confrontació amb els actors del mercat.

¹⁷⁴ Els únics que materialitzarien el rèdit polític per la gestió de l'hort seria el grup local d'Esquerra Republicana de Catalunya per mitjà de Lourdes Arrando que dirigiria continus atacs i fiscalitzava els tallers participatius dut a terme per BeC. Cal recordar, però, que ERC també havien aprovat l'aprovació del pla 22@ que afectava l'illa de l'Hort de la Vanguardia.

En una visita al camp a finals de 2020 vam decidir fer una passejada amb l'Orsini i en Gato. Al passar per davant de l'edifici d'oficines de l'illa on hi havia hagut el llavors ja desallotjat hort de la Vanguardia, els informants trobaven irònic que el "coworking innovador" (així es presentava) del Voraport portés per nom "Garden". La violència simbòlica d'aquest acte revengista divertia als informants: per ells allò evidenciava que havia existit un conflicte. Potser seria una medalla que demostrava qui havia guanyat, però els divertia que qui més honor fes a la memòria de l'Hort de la Vanguardia no fossin els memorials que projectaven els polítics, sinó els propis hotels. "No os preocupéis demasiado", es repetia l'Orsini, "recordad que yo ya llevo 59 años perdiendo" (Diari de Camp del 28 de juliol de 2020).

23. Un altre Poblenou a Provençals: la presa de la vella frontera urbana

Aquest capítol que tanca l'apartat II tracta els fenòmens vinculats a l'explotació immobiliària i al desenvolupament urbà de "Provençals de Poblenou", anomenat pels actors de la renovació "22@Nord". El principal objectiu és descriure etnogràficament la realitat social experimentada en aquesta "frontera urbana" (Smith, 1996) i analitzar-la des d'una perspectiva antropològica. Per fer-ho, explorarem les formes simbòliques que el veïnat copsava en l'avanç immobiliari que "venia" del Poblenou, així com les aspiracions dels promotors del sòl que representaven la zona com una "mina d'or" per explotar. Entre aquestes formes oposades de concepció i representació de l'espai també ens aproximarem a la realitat de "l'Habitatge Resistent" de Provençals del Poblenou a partir de l'estudi de cas del carrer Cristòbal de Moura. L'objectiu general és assenyalar que l'abandonament històric (en matèria de manteniment i serveis urbans) que han hagut de sofrir materialment els habitants de la zona és amplificat per una "cartografia del silenci" (Harvey, 1997) que avança juntament amb la reforma de la zona, invisibilitzant tal realitat en els discursos oficials. En aquest sentit, ens aproximarem a l'artefacte que els MSU poblenovins pretenien crear per tal de fer front al silenciament de la reforma urbana del 22@: l'Hort Fortalesa i ens aturarem en el conflicte del Passatge Morenes. Això ens permetrà explorar les dinàmiques polítiques de la identitat expansiva gran-poblenovina a Provençals del Poblenou, l'anti-mite de Manchester o el Detroit català.

23.1 Retòriques de la conquesta: una "onada" de desenvolupament desigual

La fallida urbana ha sigut objecte d'imaginació tant en sentit positiu (expressió d'oportunitat) com negatiu (síntoma de fracàs) per la teoria social urbana. Provençals del Poblenou pot categoritzar-se com una d'aquestes fractures i, en un inici, admeto que em fascinava pel seu efecte hipnòtic. En la literatura trobem la demonització dels espais desindustrialitzats com a símptomes malignes d'una cultura fallida. Edensor (2005) els qualifica de runes impures, fissures que escapen a l'experiència programada de la ciutat. Alhora, també han sigut romantitzades per autors com Ignasi Solà-Morales i el seu terme "terrine vague" que celebra novel·lescament la seva falta de productivitat com una alternativa als espais del capital tot deformant la crítica marxista. En el nostre cas, intentaré evitar ambdós posicionaments i em remetre a Provençals del Poblenou com la major contradicció de la reforma urbana del 22@. La zona era una oportunitat per copsar l'operació de la ideologia en la producció de l'espai pel seu baix grau de desenvolupament. La zona expressava la incapacitat dels actors del 22@ per mobilitzar el capital per

escometre la transformació a la zona i l'agonia de la vida social tradicional. Enmig d'aquesta carnisseria urbana, un conjunt de veïns sustentaven precàriament l'escassa vida urbana que hi quedava, negada per part de l'administració en la mesura que reconèixer la seva existència comportava admetre la incapacitat per la transformació, així com la seva manca de legitimitat al no incorporar les necessitats d'aquests grups locals en la projecció del nou espai transformat.

El Detroit català

Després de la primera línia d'edificis nous que escorten a banda i banda l'Avinguda Diagonal, s'obra el Detroit barceloní. És un paisatge lunar que qüestiona la desitjada ciutat intel·ligent que prospera a ritmes de Silicon Valley. Entre Pere IV i la Gran Via, el cementiri industrial ofería al caminant lapida rere lapida i era poc usual coincidir amb algun vianant, els solars predominaven i la vida urbana era minoritària. Quan li preguntava al president del 22@Network, Xavier Monzó, per la impossibilitat del 22@ per desenvolupar-se en aquell desert postindustrial afirmava que no havia de patir. Com un llenç en blanc, la "zona nord" aviat es posaria en marxa. Però entre passatges i runes industrials sobreviuen veïns en habitatges precaris i informals. En algunes zones, l'hegemonia industrial era encara incontestable com demostraven diverses farmacèutiques, cooperatives de transport, una mozzareleria i dos complexos industrials a tocar: el Parc Industrial Urbà del Poblenou i Ca l'Illa, un torreó fabril d'estil decò construït el 1930. Un carrer que s'omplia de naus de l'empresa Semillas Fitó al tocar amb Pere IV. Feien de cruïlla amb La Escocesa i el nucli del Sagrat Cor. Els Fitó eren il·lustres veïns propietaris i la seva tasca agroempresarial recordava el pes de l'activitat agrícola d'aquell tros de Provençals conegut antigament com Ca l'Agustí i del què quedava l'antiga masia reconvertida en planter "Ca l'Agustí", afectada pel 22@ des del 2000. La zona, la més propera al centre del Poblenou, era de les poques que havia iniciat la transformació amb la rehabilitació de Ca l'Alíer.

Il·lustració 57. El solar dels magatzems Fitó. Un edifici d'Habitatge Resistent a l'esquerra i unes naus afectades al passatge Morenes. Al fons, la xemeneia de l'Azulete. Font Elaboració pròpia (2020).

Encara que el paisatge fos similar físicament a altres zones del Poblenou, socialment existien nuclis poblacionals diferenciats. La fractura urbana que suposava la Diagonal implicava un desplaçament en el sentiment de poblenovinitat. Per exemple, bona part dels veïns més antics del passatge Klein es sentien plenament poblenovins, però no succeïa el mateix als blocs de la Gran Via i als habitatges dels carrers Perú-Paraguai, més pròxims a les dinàmiques del Besòs que a un llunyà Poblenou (espacialment i econòmic). A la

perifèria poblenovina tampoc existia un associacionisme compulsiu (tot i que fragmentat) com al centre de la Rambla del Poblenou. En aquelles zones regnava la desconfiança cap al transeünt i els recels contra tot allò que vingués del carrer. Això provocaria que la tasca etnogràfica es compliqués malgrat que aquestes poblacions no es mostraven esgotats per la pluja d'investigadors com els poblenovins interiors.

Provençals del Poblenou evidenciava el “desenvolupament desigual” (Smith, 2020) del 22@ en dues zones principals: (1) la inferior a Glòries i limitrofa amb el carrer Joan d'Àustria i Llacuna, i (2) la pertinent a Provençals del Poblenou. L'administració i els agents immobiliaris es referien a les zones amb la nomenclatura més curta de 22@Nord (de 79 hectàrees) i 22@Sud (de 120 hectàrees). I els indicadors econòmics empresarials reflectien el transformació dispar: “el 22@ sud concentra el 84% d'empreses, el 85% dels treballadors i genera el 86% del valor afegit brut dels dos subàmbits, en una superfície similar” (Institut Cerdà, 2019: 10). La raó del ritme desigual es devia al fet que el sud oferia majors certes a la inversió: era pròxima a altres vies en desenvolupament -com Glòries- i ja desenvolupades -com el centre del Poblenou- i més propera a la platja. A més, l'impuls públic del Campus Audiovisual demostra el paper fonamental de l'administració en la producció d'espais diferencials, ja que el desenvolupament desigual requereix d'unes “geografies canviants de la regulació estatal” (Brenner i Theodore, 2002): mesures institucionals per regular diferenciadament en funció del context polític-econòmic i les lluites socials existents.

Tal desenvolupament desigual ha esdevingut cada cop més caricaturesc en la mesura que la mundialització dels mercats produeix una “ciutat dual” (Castells, 1986) amb espais urbans globals connectats amb múltiples fonts d'inversió i zones deprimides que amenacen la vida urbana preexistent (Garnier, 2006). En aquest patró geogràfic asimètric el neoliberalisme urbà no actua com un sistema ordenat, sinó com una força inestable d'una reestructuració política econòmica de la qual l'espai n'és l'eina errant privilegiada (Lefebvre, 1978). Culturalment, aquesta producció desigual del 22@ ha creat imatges simbòliques diferenciades sobre la transformació per esdevenir en funció de cada actor (veïns, administració o promotors immobiliaris). Els veïns imaginaven l'adveniment de la reforma urbana com una “onada”¹⁷⁵ que primer havia impactat al Poblenou i que ara continuava cap a Provençals. Vegem-ho amb en Joan, un poblenoví membre de la cooperativa de consum de Ca l'Isidret que s'havia mudat al Besòs per accedir a un lloguer assequible. Ell era pessimista davant del progressiu desenvolupament del 22@ cap a l'extrem de Pere IV al costat Besòs on vivia ara. L'informant explicava que molts dels seus veïns eren escèptics davant de l'arribada del 22@ a la zona però per en Joan la zona estava sota una espasa de Dàmocles: “el tsunami avança ara cap aquí”.

La Verònica, una informàtica poblenovina que treballava a les oficines del 22@, coincidia amb la definició d'en Joan sobre un gran canvi urbà de magnituds similars a les d'un desastre natural “l'onada ja ve” (Diari de Camp, 7 de setembre de 2019). La informant s'havia mudat a un dels passatges entre el carrer Maresme i la Rambla Prim al no poder fer front als alts preus del Poblenou. Juntament amb un altre grup de poblenovins econòmicament expulsats, s'havien exiliat als confins de l'afectació del pla 22@ a tocar dels barris veïns del Maresme i el Besòs. Allà hi havia reconstruït una vida veïnal que al Poblenou ja feia anys que minvava i que havien romantitzat. Però la sensació de setge no havia desaparegut i fotografiava com aquella “onada” avançava tapiant habitatges i

¹⁷⁵ Delgado (2011) emprà la metàfora de l'onada per referir-se al funcionament de l'espai públic, però aquí l'empro en sentit emic.

comerços, enderrocant fàbriques i magatzems. Des del camp era fàcil entendre la metàfora del tsunami. Els alts edificis de l'hotel Melià i el descomunal bloc d'habitatges negre, tot i no ser part del pla 22@, sobresortien de l'avinguda Diagonal oferint una imatge que s'interpretava pels poblenovins exiliats com un primer destacament per ocupar la zona desindustrialitzada. Aquella era la “cresta” de l'onada:

Il·lustració 58. Els dos edificis mencionats des de dues vistes: a l'esquerra des del carrer Bac de Roda i a la dreta des de Cristòbal de Moura. Font: Elaboració pròpia.

A diferència de la pessimista perspectiva veïnal, els discursos del 22@ encaraven la transformació de la zona de forma pletòrica. Pels agents immobiliaris del 22@ el desenvolupament de la zona era imaginat com un desembarcament. Els mitjans especialitzats en el negoci immobiliari es referien a la zona com “la nova mina d’or de Barcelona” (Eje Prime, 7/11/2019) i la definien com una àrea dinàmica en transformació amagant la realitat del cementiri industrial. Emfatitzaven diferents missatges per mobilitzar la inversió i oferir garanties al capital fins al punt de convertir factors positius en negatius. Un exemple era la presentació de la històrica transformació perimetral com un sinònim de bona connectivitat i no pas d’aïllament: “el 22@ Nord està delimitat per tres de les artèries principals de la ciutat: l’Avinguda Diagonal, la Gran Via i la Ronda Litoral” (The New Barcelona Post, 9/12/2021). Una altra forma per dissimular aquestes mancances en mobilitat era parlar d’una “micro-mobilitat” per no referir-se a la desconexió en transport públic: “22@ Nord és una àrea en constant transformació i renovació de creixement dinàmic, disposa de tots els serveis necessaris per a la micromobilitat sostenible, bicicletes, patinets...” (Engel & Volkers, s.d.). El consistori responia que estudiava diferents solucions per millorar la infraestructura com demandaven els promotors immobiliaris i així atraure empreses tecnològiques, en comptes de referir-se a com l’estructura de mobilitat insuficient afectava al veïnat, com ens expressa una veïna del nucli Paraguai-Perú:

“Los autobuses y todo muy mal comunicado, fatal. El otro día volvimos del acuario y al bajar paremos a la siguiente porque en Josep Pla están todos los solares y dan miedo. Solo hay solares, alguna obra y el edificio de delante de Hacienda. Además, que íbamos con los niños y con todo y pensé mejor prevenir. ¡Estás como dejado de la mano de dios por aquí!” (Cecilia)

Per animar la inversió, s’empraven previsions esperançadores: “el 22@ Nord empen el vol” (Activa Properties, 12/11/2019), “el 22@ Nord ja és una realitat” (Idealista, 7/11/2019). En aquest clímax, alguns mitjans prometien l’entrega de 1,4 milions de metres quadrats d’oficines per l’any 2023 (Via Empresa, 2019), mentre que d’altres feien previsions menys ambiciosos: “el 22@ mira cap al Nord: 100.000 metres quadrats més per mantenir l’imant ‘techie’” (Eje Prime 12-7-2019). El missatge generalitzat era que la cursa

havia començat i els inversors havien d'afanyar-se per no perdre l'oportunitat de fer negoci a la “zona pobra” (i per tant més rentable) del 22@: “jugada de Monopoly de Colonial en 22@ per reposicionar actius (...) la Socimi ha jugat les seves cartes i ha venut un solar en la ‘zona pobra’ del 22@” (El Confidencial 5/2/2020). Aquesta retòrica de la conquesta urbana ens remet a les afirmacions de la historiadora de l'oest americà Patricia Limerick (1987), per qui existeixen continuïtats entre els símbols de la conquesta de l'oest i els pioners de l'era electrònica. Per ella, els tecnòlegs serien els nous emprenedors buscadors d'or i les startups serien una mera actualització simbòlica dels “old west gangs” que conquerien nous territoris.

Apoderar-se de la nova frontera urbana suposaria un botí superior al 60% de l'oferta de noves oficines de Barcelona (Cushman & Wakefield, 2020) disputats pels principals fons d'inversió internacionals. Entre 2021 i 2023 es projectaven 34 desenvolupaments immobiliaris sobre una superfície aproximada de 365.000 m² (ibíd.) i durant el 2020 el cel del Poblenou coparia el 43% del total de 134 grues que s'alçaven al cel de la ciutat (CBRE, 2020). De fet, la projecció del diferencial de renda disponible a la zona havia sigut alimentada des de l'any 2000 pel govern de Trias i el seu intent per transformar la zona sota el símbol d'un campus *smart city*. La idea evolucionaria cap a la proliferació de residències d'estudiants de luxe que permetien un rendiment superior al de les oficines (i escaparien a la legislació del PEUAT contrària a la promoció de nous hotels). Com anirem explorant, el símbol de desenvolupament plantejat per la *smart city* de Trias seria reproduït pel govern de BeC que, incorporant-lo a una retòrica d'eixos verds per fer front al canvi climàtic, serviren per aprofundir l'aterratge d'inversions.

Il·lustració 59. Recreació virtual de La Vanguardia (29 de novembre de 2011) d'un Provençals del Poblenou transformat urbanísticament.

23.2 Habitatge Resistent

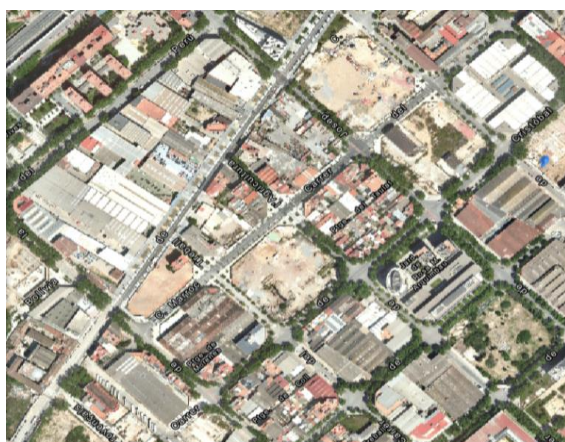
L'èpica narrativa de la transformació 22@ a Provençals del Poblenou prometia una gran epopeia urbana tecnològica en una zona gairebé inexplorada a la que no se li reconeixia cap preexistència, més enllà d'algun edifici industrial rellevant al mig de Pere IV. La imaginació de la zona com un territori de conquesta agresta condemnava a l'ostracisme els residents que persistien en aquell indret després d'anys de desinversió i falta de serveis. Es tractava de veïns en règim de lloguer en passatges i casetes baixes, petits propietaris de negocis industrials o bars (els romanents de l'antic teixit comercial) i persones migrades que subsistien en els esquelets deixats per la indústria. A continuació, ens interessarem justament per les seves dinàmiques de veïnatge i pràctiques espacials a partir del nucli d'habitatge del carrer Cristòbal de Moura i les seves immediacions (el passatge Trinitat i el carrer Marroc). L'objectiu final és vincular aquesta realitat amb les

relacions de poder aplicades al territori per part dels actors de la reforma urbana que prenen forma en el silenciament social propi de la ciutat revengista.

Pel discurs oficial, la realitat veïnal no era digne de menció i no mostraven cap interès en comparació a la desitjada renovació siliconiana. S'ignorava la realitat d'un barri del Tomàquet que havia viscut una industrialització tardana durant la segona meitat del segle XX protagonitzada per petits tallers i conglomerats industrials. La seguiria una també tardana deslocalització, ja que es mantindria una activitat productiva basada en l'emmagatzematge i el transport. Aleshores, s'hi havia desenvolupat una rica vida urbana entreteixida per la reproducció veïnal i la producció industrial que entraria progressivament en crisi fins que el 22@ l'afectaria definitivament.

Un carrer de Provençals del Poblenou

Provençals del Poblenou era habitat perimetralment: a la Gran Via en la part superior, els habitatges del Maresme en el seu límit Besòs, els nous habitatges de l'Avinguda Diagonal en el tram inferior, i en el flanc Llobregat les zones renovades i antigues edificacions a tocar de Glòries. Però al centre d'aquest extens territori (de més de 6 km²) alguns habitatges s'agrupaven entorn passatges i trams de carrer. Era el cas del carrer Cristòbal de Moura i el conjunt d'illes situades entre Selva de Mar i Josep Pla al seu pas per Pere IV. El principal nucli habitacional eren unes casetes tradicionals de planta baixa amb taller més un o dos pisos superiors de segle XX. El centre d'aquesta distribució era Cristòbal de Moura, una via en transformació en eix verd que ja s'havia iniciat a la zona de Fluvià i tenia per objectiu connectar el Poblenou amb el Besòs, reproduint el tracte a la zona com una via de pas i no un lloc en si mateix i obrir pas per la inversió. Les casetes baixes eren flanquejades lateralment per dos grans solars que incrementaven la condició aïllada de la zona. Al costat muntanya, el nucli era limitat pel passatge Taulat (topònim que reflectia la connexió de la zona amb el centre poblenoví), i era ocupat per persones migrades. I la illa del davant era la única transformada pel 22@ a la zona i tenia l'ús d'oficina, un hotel rodó de vidre de la companyia Melià, un edifici d'habitatges protegits tenien la seva entrada a Cristòbal de Moura i dos bars per oficinistes, un d'ells amb el tematitzat nom de “@mics”.

Il·lustració 60. Nucli del carrer Cristòbal de Moura i Marroc perpendiculars a Pere IV. A la imatge hi dominen els solars i els sostres industrials, mostrant el caràcter subordinat de l'habitatge. Font: PIU.

Davant per davant de la illa transformada, les casetes tradicionals de Cristòbal de Moura explicaven al vianant com el veïnat havia subsistit. A la casa-taller dels Navalón s'hi treballava el ferro (principalment per produir motlles). L'històric col·legi concertat Miró

havia sigut la única opció pedagògica de la zona durant molts anys. Al bar Rosi en Benjamin i els seus pares servien primer a obrers, i ara als pocs oficinistes i veïns que s'hi atansaven. I, amagat darrere d'una porta de ferro, s'obria d'amagatotis el passatge Trinitat enganxat a un edifici industrial d'una empresa d'aixetes. Davant la situació de fallida urbana, el veïnat era pessimista i l'ocupava una percepció de nostàlgia envers un passat idealitzat. La seva perspectiva sobre la realitat urbana més immediata era desesperançada, com si un fenomen natural (una onada) hagués arrasat l'entorn i no ho hagués fet la descapitalització i la regulació urbanística. Entre la memòria local encara persistia el gran campament de gitanos portuguesos desallotjat del solar feia uns anys. S'havia alçat sobre la runa de la Fàbrica Nubiola, coneguda popularment com "azulete" pel color del fum que emetia la xemeneia al produir químics pel blanquejat de la roba.

Pels informants, l'espai urbà era significat com un entorn hostil i jo, al venir-hi era sinònim de perill. Gràcies a la tasca de porter de l'Eduard Miró, director de l'Acadèmia Miró, tindria accés als veïns (que a continuació presentaré) des d'una posició socialment acceptable. En primer lloc, l'Eduard era mestre i un premiat poeta. Havia dedicat la seva passió literària a l'organització de múltiples rapsòdies als barris de la ribera del Besòs. Ell es considerava part d'un Poblenou extens i, com a petits propietaris i posseïdors d'un alt capital cultural en comparació la resta de veïns, a la seva família els hi havia agradat freqüentar el Casino de l'Aliança del Poblenou. Ell mateix relatava que la zona sempre havia estat una mica desconnectada físicament i simbòlica del Poblenou al ser més pobra i ho experimentava al retornar d'aquelles visites en una corredissa fins a casa degut a la foscor. La seva activitat poètico-musical el faria mereixedor de la Medalla d'Honor de Barcelona i havia tingut bons tractes amb l'antic regidor socialista del Districte, Francesc Narváez¹⁷⁶. Un fet que es materialitzava en la participació del col·legi en el Fòrum de les Cultures i en la inauguració de la Diagonal. El bon tracte històric amb la política municipal havia augmentat el prestigi que ja tenia al barri pel fet de ser professor i propietari. Tothom s'hi referia pel nom, però el seu pare encara era tractat de "senyor" anys després de la seva mort. Més interessat per les matemàtiques que per la poesia, el seu pare s'havia convertit en el sever però respectat professor del barri. Havia comprat els terrenys a un francès cap a l'any 1950 després d'emigrar de Tarragona i es casaria amb la senyora Lolita que "feia llegir" als nens. L'únic tret que l'Eduard li feia era haver-se instal·lat a sobre de l'escola. Tal i com passava als comerciants del Poblenou, considerava que la vida personal i laboral s'entremesclava excessivament: casa seva s'havia convertit en la "rebotiga" del col·legi i no tenia mai un veritable festiu.

Els principals valedors del senyor Miró eren la Carmen i en Luis, antics arrendataris de la planta baixa del xamfrà de Cristòbal de Moura i Josep Pla que havien enviat als seus fills bessons al col·legi. Havien arribat al carrer l'any 1969 en la seva vintena després de migrar d'Extremadura, ja que trobarien feina a les fàbriques Titanlux i Galetes Solsona. Després d'un períple per diferents pisos de lloguer i despesa del Poblenou s'acabarien instal·lant al pis que encara llavors llogaven amb una renda antiga. En el seu cas, calia sumar a l'abandonament municipal que vivia la zona, la desatenció que la llogatera els hi dedicava. Portaven 50 anys allà i només actualitzaven un lloguer equivalent a les 2.500 pessetes inicials més l'IPC. Ells mateixos havien hagut d'abonar el preu (2000€) d'una nova porta blindada que havien instal·lat per separar-se d'un carrer que cada dia valoraven pitjor. Per ells era una zona hostil per l'aparició d'okupes romanesos que havien entrat al pis de dalt

¹⁷⁶ El regidor escriuria el pròleg del seu llibre "Homenatge Poètic a Pau Casals" (1999).

d'on vivien i que la propietat no volia llogar (sent conscient que la possibilitat d'okupació era una mesura per pressionar als ancians a marxar).

En una situació similar, la Juanita era una veïna anciana que vivia en lloguer al passatge Trinitat, un carreró no reconegut pel nomenclàtor oficial que li atribuïa el número 149 del carrer Marroc. El passatge comptava amb una zona comunitària enjardinada davant de les portes d'entrada i estava cara a cara al solar de la fàbrica Nubiola. Per la Juanita, com per la Carmen i en Luis, l'espai urbà més immediat era una zona adversa i culpava d'aquesta situació als veïns migrants. Enfadada per la pèrdua d'un veïnat "treballador", identificava aquests nous veïns com l'origen dels problemes, tot i que també reconeixia que els industrials havien fet poc per evitar que la zona fos l'homònim català del Detroit americà. Era coneguda com la "iaia del Barça" pels veïns migrants amb els qui parlava regularment de futbol com una estratègia per caure'ls-hi bé. Feia 33 anys que vivia al passatge i, com succeïa amb els informants més ancians, no dubtava que allò hagués sigut i encara fos Poblenu.

A escassos metres del passatge feinejava l'Elena. Primer en un bar que havia heretat dels seus pares migrants de Granada, i posteriorment a la centraleta d'una cooperativa de transportistes fent albarans i dirigint encàrrecs pels camioners en ruta. La cooperativa s'havia instal·lat al Poblenu als anys 1980 perquè la majoria de clients eren de la zona, però tot i seguir mantenint part de la clientela (principalment gràfiques i cosmètiques), bona part s'havien desplaçat a Polinyà, Rubí, Montcada i Santa Coloma. El descens en la clientela d'obrers i veïns del bar van obligar a tancar-lo. L'Elena rebutjava que les activitats dels tallers haguessin d'expulsar-se de Barcelona perquè les considerava "veïns que no molestaven". D'una forma similar, en Benjamín havia heretat el bar Rosi dels seus pares gallecs que havien comprat als anys 1950 d'imprevist al fer escala a Barcelona en direcció a Suïssa. La raó principal era que comptava amb un habitatge a l'interior que li permetria emportar-se a la família a la zona. Com l'Elena, en Benjamin veuria evolucionar el barri a partir de la seva clientela, tot lamentant la desaparició d'un temps on les bates blanques i blaves omplien al bar.

Finalment, la última informant de la zona amb qui contactaria seria la Pilar. Era una poblenovina a qui se l'hi havia adjudicat un dels pisos de protecció construïts pel 22@ a Cristòbal de Moura amb Josep Pla. Van ser els primers 70 habitatges de protecció oficial al 22@ i es van repartir en un 50% per la gent del barri a partir de la negociació de l'AVPN amb l'Ajuntament. La Pilar havia nascut al barri del Maresme però, igual que la majoria de companys del barri de la seva generació, havien anat al Poblenu "a tenir fills" durant els 1990 quan els preus del Poblenu així els hi ho permetien. Fent servir el terme de diferents "onades", assenyala com la transformació del barri l'havia expulsat de la zona progressivament i, gràcies a una amiga, se n'havia assabentat dels pisos de protecció de Cristòbal de Moura a l'adonar-se que no podia pagar el lloguer d'un pis més gran al tenir la segona filla. A l'instal·lar-se a la zona viuria un gran xoc. A diferència del Poblenu, no comptava amb una vida urbana consolidada i es veïns no es relacionaven entre si assíduament. No existien associacions ni petit comerç. Els polítics els hi havien promès una imminent transformació al mudar-se, poc abans de l'esclat de la crisi de 2008, però més de 15 anys després la única perspectiva de canvi era un 22@ que no garantia la vida urbana que la Pilar anhelava. La Pilar es sentia "dislocada" en aquell entorn i experimentava les distàncies que havia de recórrer (per comprar, visitar familiars, portar els fills a extraescolars i anar a treballar) com una forma d'esgotadora violència. La falta de

vida urbana de la zona havia provocat que la majoria dels seus veïns dels pisos de protecció continuessin fent la seva vida al Poblenou i no en el nou indret. Aquesta pràctica no afavoria l'arrelament al territori, com tampoc ho feia el fet que els veïns del davant els seguissin considerant uns estranys i d'una altra classe social, malgrat tractar-se d'inquilins d'habitatges de protecció.

A partir de l'experiència d'aquests 6 informants clau observarem les pràctiques socials que es produïen en l'espai. Ens interessarem per tres principals fenòmens vinculats a (1) les relacions veïnals, (2) la percepció de l'espai urbà i la seva transformació i (3) la identitat urbana. A partir de la mirada polièdrica envers aquesta realitat social copsarem com els diferents actors experimenten un rebuig a l'estat actual de l'espai, així com l'anòmia existent. Tots ells volien activar una vida veïnal que la majoria glorificava del passat del territori o d'altres zones (com el centre del Poblenou), però els actors realitzaven comportaments contradictoris que ho dificultaven. En conseqüència, la identitat cultural de la zona era més feble que el sentiment d'estigma per l'estat de fallida urbanística.

Les relacions veïnals del Detroit Català

El relat veïnal es desenvolupava en una constant comparació entre el passat i el present de l'entorn urbà. Existia una clara divisió marcada per l'actual descapitalització de l'entorn i mort social, i un passat indefinit i poc situat en el temps on s'hi localitzava un ideal de vida social activa. Els símptomes de la manca de vida urbana que assenyalaven els informants eren la falta de comerços i espais de relació (com festivitats i esdeveniments populars), així com el sorgiment d'un conjunt de mals socials urbans representats per les ocupacions i els robatoris al carrer. Les descripcions sobre un "abans" de la zona inclouen dos agents principals: veïns i els actors industrials (caps, tècnics, treballadors de tallers, peons i transportistes) que participaven com un agent més d'una vida social conduïda pels veïns de la zona. Com retratava el punt de vista veïnal, els treballadors eren part activa de la quotidianitat de l'entorn i s'hi mantenien una relació constant i amigable. Per exemple, l'Elena descrivia així la relació amistosa que hi tenia:

"Te da pena. Los de aquí enfrente son los únicos que han quedado así de siempre. Yo los había tenido de clientes. Salía de casa, me los cruzaba y hacías broma. Con el toro salían y les decía 'que me vais a atropellar', y ellos contestaban 'te vamos a poner un cascabel como un gato para oírte.'" (Elena)

La Juanita també descrivia una relació de germanor amb els treballadors industrials de l'entorn. Ella ho associava al fet que eren persones que malgrat no viure a la zona, hi passaven moltes hores i per tant també eren "veïns": "els de la fàbrica estaven sempre per aquí i t'hi feies com qualsevol veí. Els de la fàbrica em parlaven tots: 'hola, hola! Me han dejado esto y es suyo'" (Juanita). Però les relacions de solidaritat més intenses pels informants eren atribuïdes a les que es produïen entre el veïnat. En aquesta línia, la Carmen explicava que en el moment de ser mare havia existit una cohesió social (que ara considerava "desenganxada") suficient com per intercanviar pràctiques de suport mutu en la criança. Detallava una "vida de poble" similar a la del seu origen extremeny i s'hi referia com unes relacions més pures amb el terme "net":

"Era diferente, se ayudaba una persona a la otra. Yo tuve a mis hijos y si no podía salir y le decía a mi vecina: 'si vos va a comprar el pan me puede traer?' Había una amistad muy diferente, limpia, no como ahora. La gente es más despegada. Nos abríamos más, era más familiar. En verano nos sentábamos a fuera al fresco. Los

críos eran pequeñitos y estaban todos juntos. ¡Era como una vida de pueblo!”
(Carmen)

Tot i que els informants assenyalaven un major èmfasi en la solidesa dels vincles entre el veïnat, sovint la frontera entre veí i treballador industrial esdevenia difusa en els seus relats, com hem vist en el cas de la Juanita. Un altre exemple és de l'Elena qui assenjala l'existència d'un teixit relacional entre residents i treballadors industrials que vincula a diferents espais: el mateix carrer, el seu bar. Seguint el seu criteri, l'espai social del barri industrial es basava en relacions de reconeixement mutu on tots els actors eren identificats:

“Se hacía vida con todos, los talleres, los de las fábricas... Esto era un pueblo. Antes cualquier favor te lo hacía el vecino o el del taller. El coche mismo, lo dejaban en doble fila y yo se lo miraba desde el bar. Siempre era muy familiar, nos conocíamos todos. Incluso la gente que no vivía aquí, pero trabajaba aquí. Cuando tenía el bar dábamos muchas comidas y tú llegabas solo y te podías sentar en cualquier mesa porque nos conocíamos todos.” (Elena)

En les narracions sobre el funcionament de l'enclavament els veïns mostraven sovint una gran nostàlgia. La frase proverbial de “qualsevol temps passat va ser millor” feia incórrer als informants en una glorificació del passat que prenia diferents dimensions. Per un costat, es romantitzava el període previ a la deslocalització de la zona acompanyant-lo d'una crítica sistemàtica a una actualitat que rebutjaven. L'actualitat era un moment de pèrdua del caràcter històric de la zona que associaven a les fàbriques, al treball industrial i a un conjunt de pràctiques socials solidaritat fruit de la compartida condició obrera en l'espai. En canvi, a la situació actual de fallida no li atribuïen cap significatiu positiu, a diferència d'un aplaudit passat. Les diferències amb aquell funcionament i la manca de normes en el funcionament actual de l'entorn els confonia. Havien desaparegut els veïns i el treball industrial i això provocava un estat d'aguda anòmia que es materialitzava en la defunció del reconeixement social existent durant el període anterior. En conseqüència, l'espai públic i els nous actors que l'habitaven -principalment persones migrades que vivien de la ferralla- eren tractats com una font de perills i riscos.

“El barri d'abans era un barri de gent treballadora. Tots ens coneixiem, gent maca. Però aquest tros ara és el pitjor. Dit per la Urbana, eh! Fa 33 anys que visc aquí i abans era germanor, però la gent ja no s'estima! Mal educats! Abans això no estava asfaltat i tots arrancàvem les plantes i ho cuidàvem. Els que hi havia eren maquíssims, com una família. Venien a menjar a casa, fèiem el vermut junt i sabies de tot. Ara la gent no es coneix!” (Juanita)

Per altre costat, aquesta nostàlgia compartida per tot el veïnat tendia a reconèixer en el passat totes les virtuts (com ara institucions: petit comerç, col·legi i festivitats) per produir i reproduir exitosament la vida social. En la crítica a l'actualitat es tendia a obviar elements positius del present (com l'existència d'un gran institut públic), o a interpretar els elements passats negatius com a positius (per exemple: fent pintoresc el fet que els carrers no estiguessin asfaltats). Es tractava d'una crítica tant de la “quantitat” d'elements urbans veïnals disponibles com de la seva “qualitat”. Com evidenciava la Juanita, la percepció era que el barri s'havia “buidat” del seu contingut i significat. A canvi, encara no s'havia omplert. En aquesta desaparició d'elements, molts informants consideraven que la zona no només havia deixat de ser un barri industrial per viure de la nostàlgia, sinó que havia deixat de ser un barri en si mateix. L'Elena afirmava tenir una sensació d'enterrament de la zona: “aquí había mucha gente maja y empiezas a contar y te quedan uno, dos... Es un poco una sensación de entierro.” (Elena). Aquesta era una percepció generalitzada entre

els veïnats que descrivien de diferents maneres una “mort social” a partir de la desaparició d'un paisatge humà i geogràfic industrial. En Benjamin emprava la metàfora d'uns veïns que s'havien mort amb la mort dels edificis, un barri que “s'apagava” en relació a un passat frenètic d'activitat que experimentava a partir del bar:

“Las fábricas se han ido fuera, otras han cerrado directamente y muchos edificios han quedado muertos. Con ellos hemos muerto también nosotros un poco. Da pena, porque antes salías a la calle y veías un paso de gente: batas, monos azules y eso ha desaparecido. No ves que va desapareciendo de joven y ahora lo veo. Y piensas: ‘ostras todo lo que había aquí y lo que no hay ahora!’ Esto ha quedado vacío. Ahora es una zona más bien tranquila, cuando antes era mucho más movida. Se ha ido apagando, o tranquilizándose... Antes los vecinos nos reuníamos para tratar cualquier cosa y ahora ya no.” (Benjamin)

L'Eduard, com la resta de veïns, tractaven aquesta “mort social” com un fenomen conjunt entre treballadors i veïns. Ambdós havien desaparegut a la vegada en la mesura que aquell entorn depenia els uns dels altres com un delicat ecosistema: “els veïns van anar desapareixent a mida que marxaven les fàbriques. És una pregunta que m'he fet jo també, on són? Les casetes baixes tenien una mica de pati i les van vendre i va passar el mateix amb les ‘fàbriques de sabó’ i els petits tallers. Tot s'ha anat venent i perdent” (Eduard). En Peque, un avi de la zona, creia que quan encara feinejava la indústria existia un sentiment compartit “d'alegria social” que s'havia anat extingint fins arribar al pessimisme antropològic actual. En aquesta fi de la història, la “vida de veí” ja no es practicava i les “maneres de fer” comunitàries i col·lectives havien desaparegut deixant pas a la nostàlgia com manifestava en Benjamin. De fet, pel cambrer, el 22@ i els seus oficinistes no havien pogut omplir el buit dels obrers perquè “ahora no hacen las cosas como antes. Tienen máquinas de café, fuman cigarrillos en la puerta y tienen microondas, ya lo hacen todo dentro. Aquí no vienen. Y por si fuera poco, ya tienen los dos bares nuevos que son suyos” (Benjamín). Però tot i aquesta imatge estereotipada sobre la inacció social de la zona que els propis veïns presentaven al comparar-se amb el passat industrial, sobre el territori es seguien produint fenòmens i relacions socials.

A continuació en veurem les dues de principals: (1) unes “relacions socials testimonials”: aquelles que es dedicaven els veïns supervivents al període industrial. Les havien heretat d'aquell moment i estaven subjectes a petites actualitzacions menors però no es reproduïen amb els nous actors de la transformació urbana. I, en segon lloc, (2) les “relacions socials anòmiques”: protagonitzades pels veïns del període industrial i els nous actors del 22@ (oficinistes, turistes i veïns d'habitatge protegit), es guiaven per l'alteritat i els significats socials més que per la interacció i l'associació directes.

Extinció cultural i relacions socials anòmiques

En primer lloc, les “relacions socials anòmiques” que es produïen al nucli de Cristòbal de Moura eren fruit d'un estat de confusió cultural i indefinició sobre els patrons i les formes de relació que havien d'existir entre els nous agents de la transformació i els veïns dels habitatges tradicionals. No existien conductes regulars que pactessin la interacció entre ambdós agents provocant que els veïns d'una i altra vora del carrer coincidissin en llocs puntuals, com a l'hora de tirar les deixalles, però no mantinguessin cap contacte prolongat. La inexistència d'institucions i espais de trobada social funcionals no facilitaven la superació de l'anòmia. De fet, aquesta era encara més aguda en la relació entre veïns (dels habitatges tradicionals i de protecció social) i els oficinistes. Cap veí hi tenia cap relació i només eren visibles pel veïnat a l'hora d'entrar i sortir dels edificis i al sortir a fer pauses,

fet que es repetia amb el nou hotel. L'escassetat de relacions socials en el nou espai transformat deixava pas a un fenomen d'alteritat. La Carmen i en Luis eren bons narradors per explicar aquest fet. Com la majoria de veïns, havien expressat alegria al veure les obres dels edificis: per fi s'introduïa algun canvi a la zona i veïen amb bons ulls que fossin habitatges, ja que allò significava nous veïns sota la promesa de recuperar l'antiga vida veïnal. Però havien acabat decebuts perquè creïen que els veïns "no sortien" de casa i els anomenaven els "mussols" i "pisos de la son" perquè no s'hi veia moviment més enllà de l'arribada i sortida dels seus residents:

"Cuando hicieron los pisos fue una alegría. Pensamos que por fin tendríamos vecinos. Pero duró poco, ha sido una decepción porque no salen. Casi ni nos hablamos. Lo llaman el 'Piso del Sueño' porque no se ve de día nada. (...) Aquí me tiraron a mí de la cadena y pedí auxilio y nadie nada. Ahí en la oficina nadie te conoce. Ahora no somos vecinos, somos desconocidos." (Carmen)

Per la Pilar la manca de relació entre els veïns dels habitatges tradicionals i ells no era només responsabilitat seva. Portaven 15 anys vivint-hi i no els havien considerat mai d'allà. Ella mateixa s'imaginava com una il·legítima usuària de l'espai urbà si seguia el criteri dels veïns més antics: "jo crec que som uns okupes perquè per la gent de la illa del davant ho som d'okupes. Som els nous després de més 15 anys" (Pilar). Segons ella, era una qüestió d'estatus, ja que malgrat tractar-se d'habitatge de protecció social no hi podia accedir tothom per les condicions requerides. Per això, eren considerades persones amb més possibilitat que els del "davant" amb l'excepció dels Miró. El diagnòstic al que arribaven els veïns era que les oficines i aquell model urbà proposat pel 22@ no afavoria la interacció i producció de vida social. Pels informants calia més habitatge i comerç. Ara bé, si tots volien fer una "vida de barri" que definien a partir d'un contacte quotidià, el reconeixement mutu i un clima de confiança social, per què no es produïa? La raó principal la trobem en els dos arguments presentats per la Pilar i la Carmen. Per un costat, la resposta dels nous dels habitatges protegits que venien del centre del Poblenou a la falta d'espais i oportunitats per la interacció social havia sigut replegar-se en l'anterior vida social que mantenien al Poblenou (lloc on havien seguit realitzant tota la seva sociabilitat en detriment del nucli de Cristòbal de Moura). Per la seva banda, els veïns dels habitatges tradicionals s'havien replegat en les "relacions socials testimonials" que mantenien entre si, més que interessar-se en produir-ne de noves amb els nous veïns. Consideraven que els nous no eren realment "d'allà", i això no es referia tant a l'espai urbà (a la zona del carrer on es trobaven), sinó al moment al qual pertanyien (a la transformació i no al barri industrial que seguien identificant com a legítim i font única de relacions veïnals). Des d'aquesta "etnicitat nostàlgica" associaven els nous veïns a la renovació i els consideraven símbol de la memòria ferida per la mort social de la zona. Conseqüentment, no havia existit cap procés d'aculturació dels nous veïns i aquests desconeixen els topònims i símbols locals més bàsics pels antics residents (com l'Azulete). La falta de reproducció cultural del veïnat tradicional posava de manifest una evident falta de socialització dels nous veïns com a part de la comunitat preexistent, que en comptes d'acollir-los es mostrava hermètica amb el nou veïnat. Així doncs, malgrat la renovació urbana, la cultura de la zona seguia avançant cap a la seva extinció.

En la manca de relació també hi operava un factor material. No existien estructures per dinamitzar la vida quotidiana, un fet que en el cas de les persones d'edat avançada era especialment agut, ja que l'única opció de compra era el supermercat Mercadona o el Centre Comercial Diagonal Mar. La manca de serveis a la zona afectava a tot el cos social.

La Pilar relatava que es tractava d'una forma de violència simbòlica. Ella i la seva família invertien molt temps en desplaçaments fonamentals: l'anada i tornada a la feina, la compra que havien de fer de forma setmanal, les extraescolars de les filles. Era un moviment constant en diferents direccions que no la feia considerar-se ni del lloc on dormia ni dels llocs on es desplaçava. Estava condemnada a no tenir "arrels":

"És molt castigant haver d'estar sempre movent-te. T'estàs desplaçant i no sempre en la mateixa direcció. Has d'organitzar-te per fer-ho i t'acabes trobant com que no ets d'allà on vas ni d'aquí, perquè t'estàs movent. Per exemple, tenim un grupet d'amigues que quedem divendres a la tarda per fer un cafè, però és sempre al Poblenou i jo m'he de desplaçar perquè no es mouen. És com una força que tenen allà i que a mi m'impedeix fer vida aquí. No hem deixen fer vida aquí! No puc fer arrels! Com he de portar ningú aquí si no hi ha res?" (Pilar)

Relacions socials testimonials

D'altra banda, el major gruix de les relacions veïnals de la zona eren aquelles que havien mantingut els veïns dels habitatges tradicionals com a herència del passat industrial. Es tractava d'una economia pràctica de favors i solidaritat que, malgrat minvar, es mantenia de forma testimonial. Per exemple, cada setembre l'Eduard Miró regalava a en Luis una ampolla de vi com a agraïment per haver vigilat el col·legi durant les nits d'estiu, ja que ell estiujava fora. Anteriorment, aquella activitat hagués mancat de sentit en un entorn on el control social s'exercia de forma col·lectiva per un ampli grup veïnal. Però degut al minvant nombre de veïns i a l'escassa latència de les relacions socials, l'activitat d'en Luis era considerada fonamental per l'Eduard. Una part de les relacions de suport mutu i fraternitat havien evolucionat cap a la vigilància col·lectiva de les seves propietats. Per exemple, la Juanita: "dels que quedem aquí jo sóc la més jove i sana, estan tots malalts i he d'anar vigilant-ho jo. M'he de fer càrrec de qui ve, qui passa i ens ajudem".

Ara bé, no només s'heretaven aquelles relacions d'ajuda mútua veïnal, sinó que seguien reproduint-se algunes disputes i rivalitats locals. La més evident era la que la família de la Carmen havia sostingut amb els Navalón per una qüestió d'estatus. La relació entre ambdós s'havia definit per una desigual posició de classe social definida per la propietat dels Navalón del seu taller de ferro i la plena desposseïció de la Carmen i en Luis que només disposaven de la seva força de treball. Històricament, havien existit diferents marcadors de classe que els Navalón s'encarregaven de remarcar (des de vacances fins a vehicles). La Carmen creia que altres veïns, com el senyor Miró, podien tenir més diners que ells però mai els "destacava". A mesura que els fills d'uns i altres creixien s'accentuaria la voluntat dels Navalón per diferenciar-se socialment d'ells. El negoci els hi havia anat molt bé una temporada i així els hi feien saber deixant-se de relacionar amb ells. Però amb el temps les famílies viurien una igualació social iniciada pel descens dels Navalón i la millora social dels fills de la Carmen: un d'ells regentaria una exitosa botiga i l'altre muntaria una auto-escola. "Los Navalones eran como dioses. Ahora los hijos están trabajando haciendo el chapo y resulta que mis hijos tienen más oficio que los otros" (Carmen).

Identitat en l'última frontera urbana

Com hem vist, la desindustrialització va deixar en estat de xoc unes relacions socials que, de sobte, van perdre el context cultural que els hi oferia significat. Els principals actors del barri industrial: veïns i treballadors, retrocedien en nombre a mesura que el capital fugia de la zona, i això també es manifestava en la adscripció cultural de la zona. En termes

identitaris, la desindustrialització i la crònica falta d'inversió havien provocat un estat de "confusió cultural" en els informants que es manifestava a l'hora de definir-se socialment en aquell territori. La majoria titllava d'artificial i irreal la nova zona administrativa de Provençals del Poblenou.

"Administrativament sí que som d'aquí, però això és una cosa creada. Té a veure amb la requalificació d'illes i el negoci immobiliari. No hi ha cap identitat d'aquí perquè no hi ha res, tot s'ha de fer. Tota l'acció urbanística ha fet que desaparegués el què hi havia. Potser havia quedat desfasat, però no ha vingut res millor." (Pilar)

El territori i la seva falta de definició permetia una adscripció rotativa: "ser de aquí o de allí iba por temporadas. Unas hacías más vida en el Besòs o comprabas más en Pueblonuevo. Era gracioso porque también dependía de a qué ibas. Aquí los médicos no había y los vecinos de delante de la calle iban al de Perú-Paraguay, y los de aquí íbamos a Pueblonuevo" (Carmen). Aquesta forma d'adscripció flotant expressa la riquesa de les estratègies d'identificació cultural dels informants, però també indica la crisi d'una cultura local que abans s'havia desenvolupat sota la forma cultural del barri del Tomàquet com a extensió del Gran Poblenou: "aquí tengo escuchado que estamos en el barrio del Tomate porque había mucho campo y se ponían a secar tomates en las ventanas. La gente mayor aún lo cuenta. Aquí se combinaban las fábricas con las masías" (Benjamin). L'afectació cultural de les transformacions experimentades a la base econòmica i espacial del barri es posaven de manifest en una sensació de "desordre" per part dels informants. Pels més grans havia existit una vinculació innegable al Poblenou com a barri del Tomàquet que els diferenciava de les zones empobrides del Besòs i el Maresme. Per exemple, la Juanita emprava el fet de ser el Poblenou com una barrera simbòlica pel seu estatus de "catalana poblenovina" a diferència del veïnat migrat durant la segona meitat del segle XX al barri del Besòs: "això és Poblenou, Poblenou! Però a Sant Adrià no me 'donguis' res d'allà. Ni la Rambla Prim vull. D'aquí al Poblenou dona-m'ho tot!" (Juanita).

La Carmen i en Luis, en canvi, no empraven el fet de ser Poblenou com una marca de distinció, sinó com una forma d'identificació col·lectiva que històricament s'havia compartit amb la resta del veïnat. Ser del Poblenou era significatiu per la seva biografia i afirmaven que sempre havien viscut en aquell barri i no els hi agradava cap més. El sorgiment de Provençals del Poblenou els confonia profundament perquè encara imaginaven la zona des de l'operador del Gran Poblenou:

"Ahora dicen que pertenecemos a San Martín y a Pueblonuevo. Yo no lo entiendo. Nosotros nos sentimos de aquí porque yo soy de aquí, de Cristóbal de Moura, llevo aquí 51 años. Si nos preguntan, pues somos de aquí, de este Pueblonuevo. Para nosotros esto es Pueblonuevo porque lo ha sido siempre. Ahora hay algunos que dicen que no, pues muy bien, pero nosotros vivimos en Pueblonuevo." (Carmen)

"Toda la vida la hacíamos en Pueblonuevo, si ibas por aquí, si ibas para allí, todo era Pueblonuevo. Aunque digan, para mí siempre es Pueblonuevo. Desde el año 1962 vine a Pueblonuevo y no me gusta otro barrio que no sea Pueblonuevo." (Luis)

Pels nous actors, les estratègies històriques d'adscripció flotant no eren efectives. Per exemple, la Pilar aquella era una zona sense identitat i, malgrat moure's en diferents nuclis com feien la resta de veïns, no s'identificava amb cap ni temporalment. Visitava amics del Poblenou, comprava a la zona de Paraguai-Perú i feia exercici al carrer de Ciutat de Granada però no es sentia selectivament d'un o altre lloc. Aquella experiència apàtrida la confonia: "no sabem ben bé què som. Sabem que som Provençals del Poblenou, però què

significa? Quina identitat hi ha aquí? No n'hi ha. Hi ha bon rotllo al bloc, però no hi ha vida tampoc” (Pilar). A partir d'aquest estat de confusió, els informants descriuen la zona com un “no lloc” (Augé, 1993). Marc Augé ha tendit a emprar aquest concepte per referir-se a enclavaments globals i en moviment, on resulta difícil definir-hi una identitat i establir-hi un marc relacional o històric. El nucli de Cristòbal de Moura presenta la mateixa noció de desconexió i transitorietat que trobem en un aeroport o una estació de metro, ja que per la majoria d'informants es tractava d'un lloc de pas i no un lloc en si mateix. Per en Benjamín, l'antic barri obrer i industrial havia mutat en una mena de “trampolí” de pas pels nous usuaris de l'espai que o bé el travessaven com a vianants sense cap pràctica regular i col·lectiva (com reunions i celebracions), o bé l'ocupaven fins aconseguir l'ascens o descens social: “esto es ahora una zona de paso. A parte de las propiedades, la gente que alquila se va cuando puede. La vida de barrio al final no la puedes hacer porque a medida que suben económicamente la gente se va” (Benjamín). La dislocació amb la que percebien l'espai manifesten ens remet al truncament de la història local a partir de la deslocalització industrial i la seva corresponen crisi de significats històrics: “(...) la deslocalització de la producció dilueix la correspondència històrica entre certes ciutats i certs tipus de producció. Lancashire no és ja sinònim mundial d'indústries tèxtils, ni Sheffield ni Pittsburgh de siderúrgia” (García-Canclini, 2006: 99).

L'espai urbà adopta així les característiques de la reestructuració capitalista i es constitueix per una reordenació continua que produeix entorns flexibles i un caos geogràfic permanent (Peck, 2002). El desordre territorial resultant és fruit de la manca de continuïtat social i històrica d'uns “processos inestables que no forçosament es construeixen amb continuïtat, sinó que solen reflectir el caràcter efímer i, en bona mesura caòtic i desordenat de les societats actuals” (Hiernaux, 2005:7). Dins d'aquest desordre, la identitat històrica i les seves formes havien deixat d'oferir respostes i de ser operatives perquè el territori ja no era fix, sinó un creuament canviant i fronterer en disputa. Així, els operadors que es mantenien en funcionament eren una definició social en funció de les distàncies simbòliques que es mantenien amb altres nuclis i una teranyina d'alteritats que classificava socialment a cada actor en funció del seu estatus i classe.

“Això de Provençals fa dos dies que s'ho han inventant. Nosaltres no ens hem considerem. No sabem ni què és. Nosaltres no som ni del Poblenou ni del Besòs. La gent del Poblenou quan passa Selva de Mar això és com si fos la Mina o “territori indi”. Això ens passa a l'escola. La gent del Poblenou no ve aquí, consideren que això ja és el Besòs. Els ‘pihippis’ del Poblenou que diem nosaltres, els nens amb ‘meleneta’ molt monos que van a la pública no venen aquí. La gent del Poblenou es vista des d'aquí com si fossin una classe diferent.” (Eduard)

La representació social del territori ha implicat pels informants l'atribució d'un estigma social. Com indicava l'Eduard, un sector poblenoví no considerava la zona part del Poblenou (sinó “territori indi”), demostrant que l'absència d'una identitat cultural pròpia no impedia que es representés als seus habitants. Aquests s'havien convertit en els representants de la zona pauperitzada i desindustrialitzada i se'ls associava un conjunt de “perills socials”. L'Anna, l'esposa de l'Eduard, ens explica com havia experimentat aquell estigma. Provenia d'una família de petits burgesos de Sant Cugat i amb el matrimoni havia descendit socialment. Al mudar-se damunt del col·legi un cop casats descobria un entorn degradat que de seguida voldria abandonar. L'Eduard admetia que la seva dona mai l'havia perdonat haver vingut a la zona i deixar Sant Cugat, per això havien arribat al pacte que, un cop jubilats, ambdós se n'hi anirien.

“Vaig venir a contracor. M’hi he acostumat, però mai me l’he fet meu aquest barri. Hi estic a gust, eh. La gent és molt amable i ens tenen en molta consideració. Però és un lloc que no em pertany. El barri està molt deixat i sempre hi ha hagut una frontera amb Barcelona. Estar a prop de la feina és lo únic que em compensava quan em van ‘abduir’ cap aquí.” (Anna)

L’Anna insistiria a l’Eduard en mudar-se a la Rambla del Poblenou, ja que considerava més “digne” viure en el petit eixample que rodejava aquella via noble. La seva vida social s’havia vist fortament colpejada per culpa del nou lloc de residència i als estigmes que se li associaven. Com la Pilar, la mobilitat era la única forma del matrimoni de professors per mantenir el seu capital social, ja que cap dels seus amics acostumava a voler-los visitar pel temor a ser atracats o violentats. Amb el temps, l’Eduard i l’Anna afirmaven que l’estigma s’havia reduït. L’obertura de la Diagonal i alguns nous serveis com el pas per la via del tram els feien considerar que la zona havia millorat malgrat seguir sense desenvolupar-se urbanísticament. Però l’estigma no havia desaparegut, com experimentava la Pilar a partir del rebuig dels pares dels amics de les seves filles a visitar-los. Les seves eren les “filles del Detroit”:

“Sempre ha existit això de ser mal vist com més tires pel Besòs. Per fer treballs o anar a festes eren sempre les meves filles les que havien d’anar i tornar. A casa va deixar de venir molta gent i quan van començar a quedar-se a dormir fora a casa meva no venia mai ningú. Els seus pares no els deixaven venir aquí.” (Pilar)

Una venjança silenciosa o el silenciament social de la ciutat revengista

Els informants es mostraven desmoralitzats per la mort social del seu entorn, una situació habitual segons l’etnografia de la desindustrialització: “els adhesius de para-xocs dels cotxes al centre-oest americà assenyalaven la desmoralització generalitzada pel cinturó d’òxid: la última persona que marxi de Michigan pot apagar les llums” (Newman, 1985: 5). La incapacitat de la transformació urbana del 22@ per generar vida urbana pròpia (o aspirar a regenerar l’existent) ha agreujat els problemes d’anòmia del territori i no ha aportat cap solució als problemes socials identificats pel veïnat. La identitat cultural veïnal de la zona ha esdevingut un contenidor d’aquestes dinàmiques socials. La històrica identitat fronterera dels veïns del nucli de Cristòbal de Moura es troba en crisi i les pràctiques socials desorganitzades que s’hi produeixen miren cap a l’exterior reproduint l’anòmia urbana. Darrera d’això hi existeix un antagonisme elemental en el que han coincidit els antropòlegs de la deslocalització i la geografia crítica a partir de metàfores com l’aniquilació del temps (Harvey, 1990; Mitchell, 1997) o el capital com una plaga de llagostes (Smith, 2020). Però ha sigut l’antropòloga Katherine Newman (1985: 13) qui el va clarificar de forma més eloqüent: “les comunitats tenen un interès en una ocupació estable” mentre que “el capital té interès en rebaixar costos de producció i incrementar la flexibilitat” (Newman, 1985: 13).

Els relats sobre la reinvençió de l’entorn intentaven obviar els elements que distorsionessin el triomfalisme. Els veïns dels habitatges resistents són ignorats sistemàticament com a testimonis que provarien que l’espai segueix sent vulnerable al *dumping* del capital i que la capacitat de transformació del 22@ no ha sigut tal. Això comporta una pràctica de silenciament social per part dels agents de la renovació urbana que posa de manifest que l’ascens de la disciplina del mercat com a epicentre de les polítiques urbanes neoliberals exclou parts significatives de la població de la ciutat (Swyngedouw, 2017; Wacquant, 2010). Aquest fet es manifesta doblement pel veïnat: no són inclosos dins de les aspiracions del nou Eldorado Tecnològic i, alhora, també se’ls hi

nega la continuïtat i reproducció de la seva cultura al considerar-se incompatible amb la depreciació de l'entorn per tal de crear quantioses plusvàlues. Per tant, l'ostracisme al qual es condemna el veïnat que no es menciona en cap documentació urbanística obeeix als requisits i les funcions de la competència urbana. S'ignoren perquè són la mostra del que Neil Smith (1992) defineix com a "escales saltants" de la geografia neoliberal: la producció d'espais altament volàtils estructurats per patrons en constant moviment. En aquest context, el màrqueting urbà i la narració legitimadora ha d'incloure el màxim nombre de "petites victòries" aconseguides sense admetre cap fracàs ni vulnerabilitat, ja que el principal instrument d'aquests projectes urbans és la imatge (Benach i Tello, 2004; Peck, 2002). I aquesta ha de ser el més immaculada possible.

És per això que la historicitat que s'empra en el Mite Manchesterià tracta com un tabú l'etapa del "rust belt" poblenoví (des del declivi industrial de mitjans de segle XX fins a l'inici olímpic de la renovació urbana). Provençals del Poblenou no ha esdevingut només una frontera urbana a conquerir, sinó que és, alhora, una "cartografia del silenci" (Harvey, 1997) en la mesura que es pretenen excloure aquells aspectes inacceptables del paisatge. El silenciament és un fenomen usual per a la producció d'invisibilitat espacial i al llarg de la història s'ha emprat per expulsar simbòlicament als actors més pobres de la geografia, com els barraquistes (ibíd.). En el nostre cas, aquesta invisibilitat espacial és produïda estratègicament per no mostrar signes de debilitat en la tracció d'un capital que històricament ha mostrat grans reticències a intervenir la zona. D'aquesta manera, els residents no només són silenciats i invisibilitzats, sinó que se'ls hi nega el dret més bàsic a la ciutat: reclamar l'espai com a propi (Mitchell, 2003), ja que al trobar-se en un entorn destruït no s'hi poden projectar, com hem vist. La "cartografia silenci" és acompanyada per una estratègia de revengisme urbà (Smith, 1996) que culpa al veïnat de ser el responsable de la situació de fracàs urbà, tal i com fan una part dels poblenovins amb l'estigma de la desindustrialització, revengisme que Mitchell (1997: 312) ja havia identificat pel cas de Detroit: "el declivi urbà és vist com el resultat del sensellarisme. Detroit és mort degut a les "males decisions" que va prendre la seva gent".

Culpar als habitants de les àrees pobres de no ser productives i respondre a les expectatives de la marca ciutat permet fer legítima la colonització i expropiació de les que són tractades com a "comunitats incompetents". Són els perdedors de la transformació urbana que cal eliminar per deixar pas als salvadors de l'espai urbà i uns nous guanyadors: els tecnòlegs i la tecnologia. Així, la ciutat neoliberal actua com una "utopia d'exclusió" (Bailey, 2019) valent-se de diferents elements narratius i culturals per representar estratègicament a determinats grups com a culpables de situacions urbanes específiques. Però els habitants eren conscients d'aquesta estigmatització institucional i qüestionaven la retòrica oficial que plantejava que en un moment determinat de la segona meitat del segle XX la zona va fer fallida com si el 22@ no hagués tingut un paper clau en això. Com si no hagués accentuat el declivi urbà obrint l'expectativa de la requalificació del sòl. Eren els més ancians els que mostraven més dubtes sobre si realment eren els responsables de l'estat de l'espai urbà. Se sentien traïts perquè creien que el capital i l'administració havien trencat el contracte social pel qual ells havien admès viure en una perifèria i ser explotats sota la promesa d'una eventual millora social. En Luis afirmava que el motor d'aquella situació era el "diferencial de renda" (Smith, 2011) i no pas els residents:

"Pueblonuevo lo van arreglando y será de lujo al final. Está cerca de la playa, ¡y se pagará! Nunca hacen nada por la gente de aquí y mira que somos de carne y huesos. ¡Hemos ayudado a que la ciudad vaya bien! ¿Y qué debemos hacer ahora?"

¡No te hacen caso! El Ayuntamiento lo tiene muy mal mirado. Deberían hacer algo.”
(Luis)

La Juanita també tenia la percepció d'haver sigut traïda en la mesura que havia complert la part del contracte social que li pertocava (treballar), però els capitalistes industrials no havien formalitzat la seva (contractar treballadors). S'havien desentès de la seva responsabilitat social que compartien amb l'Ajuntament de mantenir la vida urbana coartant les formes de reproducció social i biològica dels veïns de classe treballadora:

“Aquest solar porta anys així. I no era qualsevol, era la fàbrica de l'Azulete! Feien productes químics, quan se'n va anar aquest senyor era riquíssim, si algú hi hagués posat cèntims això hagués seguit funcionant. Els que tenen cèntims n'han de posar perquè les coses vagin bé! Si no et passa com aquí, perquè això és culpa seva, eh! Nosaltres treballàvem quan hi havia feina! Som els pobres, mira, jo sóc pobra i fins i tot dono a la Creu Roja! Ells també ho han de fer donant feina! Els que vivim aquí no volem el barri així, i no es culpa nostra!” (Juanita)

En resum, l'aliança públic-privada pretén colonitzar la principal frontera urbana de Barcelona en un moviment de pinça que incorpora mecanismes econòmics, instruments d'intervenció i aspectes culturals. Els relats de renovació invisibilitzen els residents locals per les contradiccions que exposen. Per això, són estigmatitzats com a perdedors responsables de la desindustrialització en contraposició uns salvadors: els tecnòlegs. L'acció de l'administració no tant sols no reverteix els problemes socials, sinó que els reforça a favor del negoci immobiliari. El sector públic ha esdevingut el “far” de la inversió privada (Benach i Tello, 2004) en les dues cares del cicle de valor de Provençals del Poblenou: en l'abandonament com a mecanisme per la depreciació i en la producció de valor mitjançant la regulació urbanística i la intervenció urbana (com ara l'Eix Verd de Cristòbal de Moura i la urbanització de carrers com Pere IV).

23.3 L'inici del conflicte

Per tots els interessos que hem vist que s'hi concentraven, Provençals del Poblenou seria una de les primeres zones on esclataria el conflicte. El teixit veïnal local era dèbil i l'associacionisme presentava dinàmiques excloents i exclusives, com la unipersonalista Associació de Veïns de Paraguai-Perú. La superació d'aquest associacionisme exclusiu seria un objectiu dels MSU poblenovins que s'havien proposat expandir el conflicte cap aquella zona del Poblenou. Però al fer-ho, els poblenovins no serien tractats com a llibertadors per tothom, ja que per una part eren considerats colonitzadors. Per copsar aquestes dinàmiques ens centrarem en la crònica del conflicte del Passatge Morenes i el sorgiment de l'Hort Fortalesa.

Declaració de guerra contra el Passatge Morenes

L'activitat de la TEPIV i l'AVPN, així com bona part de la vida activista del Poblenou, entra en repòs a l'estiu. En aquest descans estival de 2019 s'iniciaria el conflicte del Passatge Morenes, una estampa industrial al costat de Cristòbal de Moura composta per unes casetes de planta baixa, unes immenses naus i un mur fabril sota la mirada de la xemeneia de l'Azulete. En aquella illa (ubicada entre els carrers Selva de Mar, Cristòbal de Moura, Marroc i Treball) hi vivien 21 famílies de les quals 17 eren arrendatàries que portaven dècades vivint-hi. Només 3 comptaven amb una renda antiga i la majoria els hi renovaven cada 2 o 3 anys el lloguer preveient la transformació de la zona. Era una població envellida que mantenia algunes de les pràctiques històriques que havien desenvolupat sobre l'espai urbà com desplegar algunes cadires a l'estiu i celebrar

barbacoes al mig del passatge. Una de les principals dinamitzadores d'aquesta vida veïnal, i la responsable de destapar el conflicte, era la Manuela: una dona mitjana edat que havia arribat a la zona feia 25 anys al mudar-se a una de les casetes baixes de pèssimes condicions.

La continuïtat dels veïns seria amenaçada per Praedium, un fons d'inversió global sorgit el 2008 per l'absorció de grans immobles en fallida. El fons projectava unes oficines sobre els habitatges i les naus adjacents. En una escena de pel·lícula, un veí havia alarmat a la Manuela al veure una parella d'homes elegants amb vestit negre passejar-se davant del passatge fent fotografies, i aquesta acudiria a l'Àngel de la TEPIV en busca d'ajuda. Emprant els seus coneixements tècnics, el membre de la TEPIV destaparia el pla urbanístic del 22@ que uns promotors havien tirat endavant sense comptar amb la resta de propietats i llogaters al comptar amb un 62% del total de l'illa per desenvolupar-se. L'objectiu era enderrocar-ho tot per construir-hi entre 12 plantes d'oficines. Els veïns residents no havien sigut informats i es preveia indemnitzar-los amb 2.5000€ i traslladar-los fins que se'ls hi acabessin els respectius contractes de lloguer a un edifici industrial abandonat adaptat temporalment a habitatge.

La Manuela admetia que la seva expulsió era la culminació d'un fenomen de "buidatge" del barri que s'havia iniciat amb la desaparició de la indústria. Ja només quedaven 21 famílies a una zona molt més poblada feia un parell de dècades. No tenien cap sortida per continuar vivint a la zona, ja que no només quedaven exclosos de la transformació, sinó de la seva continuïtat al no poder fer front als nous pisos construïts a la zona (principalment per l'obertura de la Diagonal i la conversió d'algun edifici de patrimoni industrial en habitatge de luxe). Per tant, l'objectiu era resistir i reclamar habitatges pels veïns residents i la conservació d'alguns elements del barri. El tret més representatiu de la zona era un passatge que el pla desfigurava, impeding les trobades i les relacions que s'hi subjectaven. El sùmmum del conflicte s'expressaria en una gran assemblea al passatge el 28 de juny de 2019 amb una trentena de veïns, una bona part ancians migrats de Terol. A la rotllana hi destacava l'Àngel en un rol d'informador que el feia ser el centre d'explicacions i objectiu de les preguntes dels veïns i d'un càmera de TV3 que l'acompanyaven arreu d'on anés recollint materials per un documental.

Il·lustració 61. Passatge Morenes durant la celebració de l'assemblea del 28 de juny de 2019. Font: Elaboració pròpia.

Després de les explicacions de l'Àngel, el diàleg entre els veïns i l'activista avançava sobre com enfocar políticament i tècnica aquell conflicte. Els veïns més gran afirmaven que si el

pla tardava molt més a materialitzar-se (deien sense referir-se al 22@), ells ja no ho veurien. L'Àngel els animava prometent que utilitzaria el seu cas com a arma llancívola perquè s'accelerés la modificació de la PGM pel nou 22@. Tot i així, havien d'estar alerta a totes les estratègies deia l'activista: últimament s'havia posat de moda declarar en ruïna habitatges afectats pel 22@ per tal de fer fora els inquilins. Això havia passat a un dels veïns del passatge Trullàs, qui finalment havia deixat de pagar la mensualitat en resposta a tal humiliació. Al final de la reunió es prometien trobar-se de nou al novembre per veure com evolucionava la situació i l'Àngel els encoratjava a contractar advocats i a seguir la protesta. Però aquella reunió no seria necessària. Davant del rebombori generat, el fons d'inversió responsable de la transformació es faria enrere. Praedium havia decidit paraitzar el pla per aprovar-ne un de nou que no els afectés directament.

Provençals del Poblenou o Poblenou de Provençals: un nou artefacte polític contra el 22@

A la tardor d'aquell mateix any Ens Plantem havia organitzat un Cercavila que havia d'acabar en l'ocupació d'un solar a la zona de Provençals de Poblenou, a decidir en funció de si el solar dels carrers Veneçuela, Josep Pla, Pallars i Agricultura es trobava molt protegit o no, ja que alguns activistes havien descobert moviment al solar previst després d'algunes publicacions que havien fet a xarxes socials. Jo seguia aquests moviments des de la TEPIV, on es mostraria un suport auxiliar al nou hort urbà. L'inici de la rua era a Can Felipa on una multitud de persones sostenien una pancarta que criticava la "macro-residència d'estudiants de luxe" que es construiria en el solar de Provençals del Poblenou on s'anava a protestar. Eren una quarantena de veïns de diferents MSU: Arran del Poblenou, l'Octubre, la TEPIV, l'Hort de la Vanguardia i Ens Plantem. Passats uns minuts, el grup començaria a caminar pel Camí Antic de València en direcció el Besòs arrossegant l'OVNI, un vehicle sobre rodes de la TEPIV amb una tarima ambulant on s'hi havien disposat materials per fer una paella popular. A l'arribar a l'illa on es preveia l'acció, un cotxe de policia local i dos membres de seguretat privada escortaven el grup que s'aturaria al xamfrà de Veneçuela amb Agricultura on es trobava l'entrada principal de metall. Just al davant, tres dones de seguretat impediien el pas als activistes veïnals.

La tensió escalava quan l'Àngel, megàfon en mà, explicava l'ús de residència d'estudiants del solar i assenyalava l'existència d'infiltrats que s'havien assabentat de l'ocupació del solar. Les membres de seguretat seguien impassibles mentre els manifestants es començaven a congestionar davant seu. Alguns crits espontanis feien corejar als manifestants: "aquesta residència és una indecència", però les tibantors no anirien a més i la cinquantena de veïns decidrien pujar en direcció Josep Pla cap a Ca l'Isidret seguint un pla alternatiu: instal·lar-se al solar del costat del Centre Cívic. La zona estava poc acostumada a aquella activitat i els vianants es mostrarien cada cop més estranyats a mesura que arribéssim al nucli de Perú-Paraguai on es trobava el solar. A l'arribar per Pere IV, tres persones amb una grossa pancarta amb lemes contra la gentrificació es sumaven al grup. Després d'un moment de tumult i confusió davant de les balles del solar, els poblenovins començaven a passar dins del solar. Una furgoneta apareixia del no res i, organitzadament, els veïns descarregaven estris per a fer el dinar. Els manifestants començaven a somriure a mesura que un altaveu feia sonar música i l'ambient es tornava festiu. Un grup començaria a tallar verdures, mentre un altre excavava i treia males herbes. De fons, el recinte industrial decó de Ca l'illa feia d'horitzó juntament amb els alts edificis de Diagonal Mar i un solar al capdavant poblat per barraques. Alguns veïns dels habitatges socials de Ca l'Isidret, sovint recriminats pels seus veïns per no ser del barri, es

sumarien a les tasques en curs (principalment oxigenar la terra i preparar el dinar) fins que uns nois joves avisaven als presents sobre la llegida d'un manifest que explicava que no s'havia pogut ocupar l'altre solar perquè "ens estaven esperant" i que aquí naixia l'hort Fortalesa. Era un nom que es reciclava de l'antic espai emmurallat que no s'havia aconseguit ocupar. El parlament cridava a la represa d'espais pel veïnat, teixir llaços des de l'autogestió i la posada en valor del caràcter agrícola que va tenir Provençals del Poblenou per acabar apel·lar a l'històric d'horts indignats ja desapareguts.

Un cop acabat el dinar es faria fosc i una vintena de persones escoltava a en Gato a la guitarra. L'endemà els participants poblenovins perdrien protagonisme i deixaven pas a la participació dels veïns locals, malgrat mantenir un acompanyament d'alguns dels activistes del grup motor de l'ocupació. Entre els locals decidits a participar-hi hi havia un avi alt amb un bigoti profund que donava consells als més joves sobre com llaurar el camp i un veí que explicava que no s'havia aconseguit salvar la fàbrica que hi havia anteriorment en el solar. El personal de seguretat s'havia passejat per la zona tota la nit, però de moment no s'havia dirigit als ocupants. Mica en mica es formaria un primer grup motor nadiu. Aquella primera jornada de treball acabaria amb la simbòlica plantació d'un llimoner que l'Àngel havia comprat a Ca l'Agustí: "si la vida et dona llimones, fes-ne llimonada!", deia en referència al canvi d'objectiu del dia anterior. Batejarien el llimoner amb un impropri dedicat a la residència d'estudiants, però acabaria sent talat aquella nit en un conjunt d'accions reaccionaries de veïns locals contra l'hort. El consideraven una figura colonitzadora que "venia" del Poblenou i el fet de no haver comptat amb l'associació de veïns local empitjorava la percepció de l'acció. Això despertaria les crítiques a uns poblenovins que no només acaparaven recursos sinó que ara, a més, envaïen el seu territori amb il·legalitats.

"Venen els del Poblenou": colons o llibertadors?

El tercer dia del naixement de l'Hort Fortalesa s'havia previst una assemblea a Ca l'Isidret que acabaria sent multitudinària. La majoria de veïns del nucli Paraguai-Perú volien saber què succeïa en el solar ocupat. Els veïns de la zona expressaven opinions dispare: uns es mostraven a favor de la iniciativa de l'hort i plantejaven un model urbà diferent al que allà hi preveia el 22@. Altres s'exclamaven pel fet que els poblenovins haguessin ultratjat les seves fronteres i el dret a la propietat privada. Els principals vociferants d'aquesta postura eren homes, com en Juan (militant del PP conegut popularment com el "pequeño Nicolás") i en Miguel, defensor a crits del dret a la propietat. L'Àngel explicava als assistents què havia succeït al nou Hort Fortalesa. En Juan l'interrompia afirmant que no entenia perquè es criticava la macro-residència d'estudiants, ja que aportarien diners a la zona i en Miguel interrompia a tothom amb el mateix argument. També afirmava que la zona no serien oficines com explicava l'Àngel, sinó un parc.

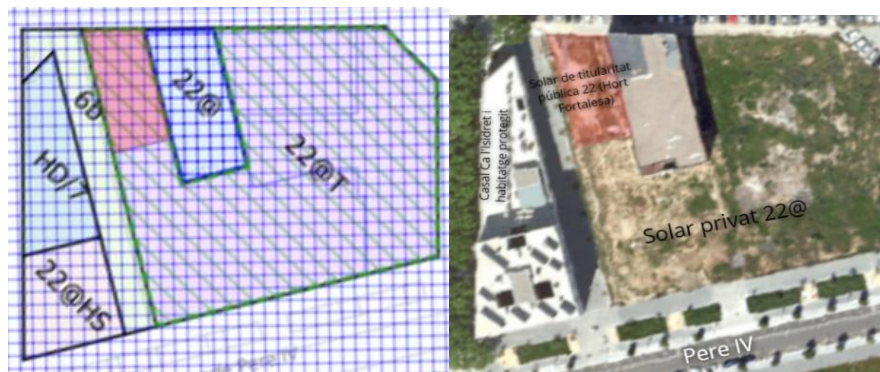
Una dona amb un gosset a la falda preguntava als allà reunits que a qui beneficiarien les oficines. El Pequeño Nicolás convertia la pregunta en un atac contra l'habitatge protegit que s'havia construït a Ca l'Isidret per dedicar-se a "gent de fora". En Miguel es sumaria a aquelles acusacions amb arguments racistes i classistes fins que una dona que vivia als habitatges de protecció els interrompia per afirmar que no era cap privilegiada. Ella vivia en aquests pisos i era mileurista, el seu marit estava a l'atur i no comptaven amb cap servei a la zona, com per exemple el desaparegut bus B25. Això unia al veïnat sota la crítica a la falta de serveis urbans, i la veïna continuava: calia lluitar i lluitar. L'hort era una forma de fer-ho però també s'havien de protestar altres situacions perquè "aquí no tenemos nada". Un home gran plantejava en resposta que si la transformació de la zona

“feia fora” la indústria i l’habitatge allà només hi quedarien oficines que no “aportaven” res als veïns.

L’assemblea viraria cap a continues desconfiances envers els poblenovins. Alguns dels locals que els coneixien, com l’Eduard, els defensaven i explicaven que no s’havien d’espantar: “vienen a avisarnos porque la vivienda empezará a subir y los trabajos que se han creado con el 22@ no són para ellos. Esto nos pasará aquí”. Una de les participants del Grup de Consum admetia que no entenia perquè la resta de veïns s’havien alarmat tant: “a mi l’hort em va il·lusionar perquè per fi es movia alguna cosa. ‘Que venen els del Poblenou!’, deien els veïns... Però aquests venen i nosaltres no hem de marxar, pensava jo!”. Inicialment, la principal resposta dels veïns del nucli Paraguai-Perú no va ser identificar als poblenovins com a llibertadors, tal i com ells mateixos s’havien auto-representat (un fet que alimentaria les suspicàcies locals). En canvi, per un sector eren percebuts com a “colonitzadors” i se’n desconfiava. No entenien aquell artefacte polític que havien promogut a l’hort contra un pla urbanístic 22@ que desconeixien. En conseqüència, farien ús de la principal categoria social que aplicaven als poblenovins, estereotipats com a membres d’una classe superior i receptors d’un major nombre de recursos municipals. A partir d’aquest etnicisme, el fonamentalisme anti-poblenoví dificultaria la col·laboració amb els poblenovins i el funcionament de l’hort.

L’oposició a l’hort per la seva identificació com una obra poblenovina es combinaria amb un temor envers les responsabilitats que la propietat privada emprendria contra els participants d’aquell projecte, així com un qüestionament de l’existència de llaços de solidaritat a la zona per fer front a tals represàlies. En aquella ambigüitat, el Pequeño Nicolás i en Miguel atemorien al veïnat: no anirien a cap espai privat a fer-hi res perquè ells ja ho havien fet una vegada -“un poco más abajo, en otro solar”- i els havien multat sense rebre l’ajuda ni solidaritat de cap veí. El veïnat s’encongia davant d’aquelles amenaces. L’Eduard insistia en el fet que la por a okupar havia de ser relativa, ja que el solar portava 25 anys abandonat i els veïns per fi li havien donat vida. La dona del gosset a la falda li donava la raó: d’allà només en sortien mosquits i rates fins al moment. Però el jove del PP afirmava que quan l’AV Paraguai Perú s’havia queixat del seu estat, l’Ajuntament venia a netejar-ho i que allò no era realment un problema. I descoratjava de nou a la resta. L’Eduard fugia d’aquest comentari per afirmar que s’havia de fer triar a l’Ajuntament: “¿qué quieren ellos, la propiedad o los vecinos? ¿Que ahí hayan ratas, como ahora, o vecinos?”.

El debat s’estancaria amb els intents dels diferents activistes locals per relativitzar els drets de la propietat privada. Finalment, l’hort es desenvoluparia a la zona pública del solar (la façana del carrer Paraguai annexa al Camí de Ca l’isidret) degut a la falta d’acord dels participants sobre la legitimitat de fer-ho en la part privada. Durant uns mesos, els atacs contra l’hort serien regulars destruint tot tipus d’infraestructures construïdes. Durant aquest període alguns vianants increpaven als hortolans que feinejaven a l’hort, recordant-los-hi que allò era propietat privada. Però els temors per la subversió de la propietat privada no eren tant la defensa dels privilegis que els promotors sostenien sobre el territori, sinó una conseqüència de la manca històrica d’espai públic que no permetia que el veïnat s’identifiqués amb el nou hort. En el fons, qüestionar la propietat privada a partir de l’hort era qüestionar també aquells espais segurs (els privats) que havien glorificat com a únics llocs de relació degut a la manca de públics.

Il·lustració 62. Situació de l'Hort Fortalesa: a l'esquerra segons la informació urbanística, a la dreta una ortofoto. Font: PIU (2021).

L'hort posava de manifest alguns significats que, com hem vist al llarg del punt, contradieien les dinàmiques locals. Per un costat, no només feia als veïns protagonistes en un context que els havia intentat invisibilitzar al relacionar-los amb l'estigma desindustrial, sinó que els convertia en subjectes polítics. Per altre, manifestava una possible sortida al rebuig de la vida pública i de l'extinció cultural o la producció de relacions socials merament testimonials. En definitiva, els exemples del Passatge Morenes, Cristòbal de Moura i el nucli de Paraguai-Perú de l'hort Fortalesa exposen l'existència d'una densa diversitat cultural a Provençals del Poblenou que ha tendit a ser silenciada. Malgrat la proximitat geogràfica, es tracta de fragments desunits d'un context complex que expressa la derrota de la identitat gran-poblenovina. Aquells qui la mantenen i l'empren per objectius polítics són més tractats com a supremacistes colonitzadors que com a llibertadors que restauren una identitat cultural històrica.

III. Un conflicte epidèmic: l'esclat de la protesta durant el període COVID

24. L'antitètica híbrida d'un nou Moviment Social Científic Total

El tercer i últim dels apartats de resultats del treball de camp dins de la política veinal ens situa en un una estructura del conflicte transformada. La producció de l'espai poblenoví afronta a partir del març de 2020 una acceleració que influencia la composició dels MSU locals. Les seves dinàmiques de fusió i fissió -enardides per l'economia política del lloc-comportarien l'escissió dels activistes de la comissió T22@ de la TEPIV en una nova plataforma protagonista: l'Observatori dels Barris del Poblenou (OBP). Aquest nou artefacte polític serviria als locals per expandir el conflicte posant en funcionament noves formes i pràctiques polítiques, teixint noves aliances i explorant accions i comunicacions adequades als determinants sanitaris imposades pel virus SARS-COV-2 i la resposta política del primer Estat d'Alarma i les respectives fases de confinament i desconfinament. Així doncs, les característiques generals i particulars tenyiran els següents resultats en els que analitzarem la durabilitat dels MSU locals (i la seva substància o "matèria" veinal), la transformació de l'acció col·lectiva pel context pandèmic i la dialèctica del conflicte a partir del model de governabilitat imperant que desplaça les expectatives de diàleg dels MSU en un nou impuls neoliberal del consistori.

Anteriorment, havia procurat constituir-me en el camp d'una forma sibil·lina, donat que l'objecte mateix de les observacions no era cada grup exclusivament, sinó el joc cortesà que entre ells havien constituït. Però en aquesta etapa d'acceleració del conflicte el camp demandava posicionament i vaig decidir continuar les observacions de forma digital amb el nou OBP perquè creia que oferien un major volum d'informacions quantioses i directes. Al fer-ho, admetia públicament la meua militància a l'espai en una vídeo-presentació que arribaria a l'AVPN. Així, el meu rol d'etnògraf es desdibuixava. M'havia consolidat en el grup a finals de 2019, i a inicis de 2020 se'm considerava "alguna cosa més" que un simple estudiant. Com alerten els etnògrafs dels moviments socials, m'havia instal·lat en la nebulosa de la participació-acció i, a sobre, realitzava aquest rol amb un MSU que es dedicava a un rol similar: la investigació-acció. Pronunciar-me per primera vegada responia als compromisos que havia adquirit, però també era una manera còmoda i sòlida d'establir-me digitalment al nou camp pendulant entre l'oportunitat etnogràfica i el deure deontològic. L'adveniment de la pandèmia, com per la majoria, va comportar conseqüències concretes en la tasca que realitzava. Vaig haver d'admetre múltiples renúncies etnogràfiques (l'observació a l'esclat definitiu del conflicte) i acadèmiques (la suspensió d'una estada doctoral a Buffalo amb en Jaume Franquesa), així que continuar digitalment amb l'OBP era la més rica i coherent de les opcions existents.

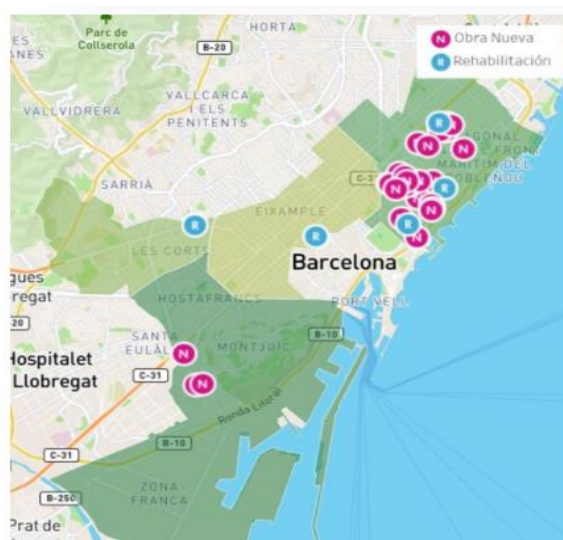
En aquest període conclusiu de l'etnografia, el focus principal de la recerca es detenia en l'assaig de noves epistemologies activistes que realitzava l'OBP i perseguia una pregunta fonamental: per què en aquest paisatge disgregat el nou OBP esdevé una eina capacitada pel lideratge i l'expansió del conflicte? L'argument principal que exposaré serà que el nou context per l'acció col·lectiva requereix d'una agilitat i capacitat organitzadora, comunicativa i unificadora que l'OBP seria capaç d'explotar i l'AVPN no. Per un costat, l'OBP ja era un grup constituït independent dins de la pròpia TEPIV, i per tant no requeria de grans esforços per a generar una audiència i mecanismes de funcionament intern. Per

altre costat, un cop completada l'escissió, el nou OBP podia alliberar un conjunt de potencialitats limitades dins de la configuració anterior de la TEPIV. Malgrat el divorci, l'OBP mantindria el capital polític aconseguit i la seva posició d'interlocució amb l'Ajuntament per accedir a informacions municipals actualitzades sobre la modificació del pla. Alhora, la sortida de la TEPIV permet a l'OBP plantejar-se noves fórmules per a renovar la seva acció i organització interna per així créixer en nombre i innovar en matèria d'accions. El treball intel·lectual com a Moviment Social Científic (MSC) per tal d'identificar i traduir problemes directament del diàleg amb tècnics i documents urbanístics es va intensificar tal i com ho van fer les pràctiques noves i anteriors com el "construccionisme activista" i la "reconstrucció creativa". Això li atorgaria al MSU un "poder constitutiu" exclusiu per capitanejar i expandir el conflicte tot sumant nous actors. En definitiva, les condicions històriques i l'agència de l'OBP el propulsen com la única plataforma veïnal capaç d'activar i unificar la protesta contra el pla 22@ en un context de creixent malestar veïnal fruit de les expectatives d'afectació urbanística projectades per l'Ajuntament i el seu renovat compromís amb la reforma urbana.

L'ascens de l'OBP en el nou ritme trepidant que prendria el conflicte es deuria també als límits de l'AVPN i el seu disseny per un treball més longitudinal. En canvi, la versatilitat de l'OBP el convertiria en l'agent líder del conflicte gràcies a factors contradictoris amb l'acció de l'AVPN: l'agitació de la protesta veïnal que adopta l'OBP xocava amb el plantejament solucionista de l'AVPN. Això, sumat a un context polític d'avançament definitiu cap a la nova normativa 22@ que no oferia marge per terceres vies, desgasta la posició de l'AVPN fins al punt d'esdevenir un actor menys determinant que en les fases anteriors del conflicte, com en la signatura del pacte. Així doncs, i malgrat la pluralitat existent, cap altre MSU local va aconseguir exercir d'esvalotador tal i com faria l'OBP. El fet trencador de l'OBP és la unió de la funció d'agitació i de la funció de diàleg dins del joc de governabilitat municipal fins al punt de poder evidenciar als despatxos, a les xarxes socials digitals i amb mobilitzacions al carrer que l'obertura i tancament d'una nova estructura d'oportunitats polítiques no es devia a un fet tècnic (a les formes de la modificació urbanística del 22@) sinó política (als continguts d'aquesta modificació). L'OBP esdevindria per això un Moviment Social Científic Total capaç de contestar el conclusiu "gir empresarialista" (Brenner, Peck i Theodore, 2015) de la coalició de govern de BeC i PSC des de múltiples fronts i amb una eixamplada base social.

El context institucional que afrontava l'OBP era el d'un "neoliberalisme zombi" (Peck, 2009) que tenia per objectiu mantenir les estratègies d'acumulació previstes en el sòl afectat pel 22@. L'aposta municipal per un districte d'oficines en plena pandèmia posa en dubte que el motor de les rendes urbanes generades fossin les formes productives, sinó les especulatives del sòl. La dinàmica més significativa d'aquesta contradicció en la producció de l'espai 22@ és que el govern municipal mai es qüestionaria els usos de l'espai quan el teletreball ja havia sigut un fetitxe pels treballadors digitals cridats al nou espai urbà el 2018 (perquè l'entenien com una forma per a millorar les seves condicions i assolible per mitjà de la negociació individual); o el fet que no s'obrís mai un debat per tractar que les formes existents d'ocupar el sòl en termes laborals ja eren poc estables abans de la pandèmia (relacions de producció com el cotreball i les diferents formes d'emprenedoria vistes). L'evidència definitiva de la supremacia del rendisme per sobre de la productivitat és l'explosió immobiliària que viuria el Poblenou. En plena "multicrisis global" (Georgi, 2019) fruit de la COVID-19, el negoci immobiliari disponible al 22@ desenvoluparia un rol fonamental a l'hora de fixar capital. Lefebvre (1976a) va ser el primer en considerar que existia un circuit secundari de capital immobiliari paral·lel a la producció industrial amb un

paper determinant a l'hora de protegir el capital en moments de crisi. Pel francès, l'especulació immobiliària en l'economia capitalista jugava una funció contradictòria: contribuïa a l'estabilització de l'economia mitjançant l'expansió del capital i la seva fixació al territori, però alhora la desestabilitzava a l'adquirir autonomia respecte a la producció convencional. Harvey (1977) ha criticat aquest concepte pel seu simplisme en la mesura que el "fenòmen urbà" és sobrevalorat per Lefebvre. Combinant ambdós autors, podem considerar el negoci immobiliari disponible al 22@ en aquest període com una "solució espai-temporal" pandèmica (Harvey, 2001). És a dir, com una geografia a la mesura de les necessitats de l'acumulació de capital per sobreviure i desplaçar les seves crisis. Així ho mostren el volum d'inversions que es produeixen a les zones afectades pel 22@ des de l'inici de la pandèmia: durant el 2020 el 22@ és el destí del 46% de la inversió del total de Barcelona -610 milions d'euros (BNP, 2020). Fins i tot, els preus de les rendes mitjanes s'incrementarien un 25% (arribant als 20,9€/m²) malgrat donar-se unes majors taxes de disponibilitat d'oficines (ibíd.), és a dir: un major nombre d'oficines buides degut al confinament i al teletreball. El 2021 la inversió total seria de 1.048 milions d'euros i acaparant un 53% del volum d'inversió d'oficines de la ciutat (Cushman and Wakefield, 2021).

Il·lustració 63. Concentració dels projectes de construcció d'oficines el 2020 on es mostra la seva concentració al Poblenou. Font: CBRE (a Guerrero, 29/10/2020).

El reordenament de la TEPIV, paral·lel a la solució espai-temporal pandèmica del 22@, es produiria durant les primeres setmanes de confinament. Els activistes escindits es trobaven immersos en la configuració del nou artefacte organitzant-se per mitjà d'assemblees digitals que contenien dues línies de treball enfocades a la seva constitució:

1. Un conjunt de debats que revelarien els objectius, valors i formes futures del MSU que tot just començaven a establir-se i imaginar-se aleshores.
2. I la gestió de la sortida de la TEPIV per tal de mantenir i heretar el capital polític en relació a l'Ajuntament i la seva concepció del nou MSU com un actor legítim.

Com he introduït anteriorment, l'objectiu final dels escindits era crear una plataforma que prengués que unís les dues qualitats que cap organització local havia pogut combinar: (1) obtenir una *posició d'interlocució municipal* (accés en categoria d'agent en els diàlegs amb el consistori i als espais polítics municipals) i, alhora, (2) tenir *capacitat de mobilització* i protesta al carrer. El meu plantejament aquí és que l'OBP intentava expandir el conflicte des d'una posició antitètica per altres actors polítics veïnals emulant l'acció històrica que

l'AVPN havia abandonat per mantenir-se en una esfera íntegrament institucional que renunciava a la protesta directa a favor de la postura solucionista. Per això, el nou MSU no superaria tampoc la Contradicció de l'Ocupació Mútua (COM) que mantenien la TEPIV i l'AVPN i s'hi instal·lava desplaçant-la a la nova relació OBP-AVPN.

Moviment Social Científic Total

A diferència del “silenci social” que havia conduït a la comissió T22@ a la producció artesanal del conflicte i a la “sublimació turística” com a estratègies per generar un marc de protesta contrari al 22@, a partir de 2020 esclata el malestar veïnal producte dels temors sobre els efectes materials de les obres en curs del 22@ i de l'expectativa que s'ampliessin en la modificació de la normativa 22@. L'OBP no tant sols va detectar aquest malestar i l'exploïaria, sinó que va preveure aquest clima abans del seu esclat progressiu des del desconfinament de juny de 2020. Pels informants, el nou context havia imposat una sensació d'urgència per tres motius. En primer lloc, (1) pels ritmes del negoci immobiliari havien fet tornar les grues, els camions de gran tonatge i els “bulldozers” sobre erugues als carrers del Poblenou perifèric. La laxa moratòria de llicències d'obres pautaada per 4 mesos que aprovaria l'equip de govern a partir de febrer de 2020 no va aturar la majoria d'obres 22@ que s'havien iniciat massivament des de 2019 en previsió d'una futura normativa que podia reduir drets del sòl. En segon lloc, (2) els ritmes de la política municipal feien preveure als informants que l'aprovació de la modificació del 22@ seria a l'estiu (tot i que es postergaria repetidament), i es creia que abans es produïrien un conjunt de diàlegs en la Comissió Ampliada del 22@ que es prepararien com a veritables enfrontaments. Finalment, (3) la urgència també responia als ritmes interns del MSU, ja que consideraven que calia actuar amb rapidesa i presentar-se en públic amb el suficient capital polític per ser reconeguts com a interlocutors en els diàlegs municipals.

El plantejament antitètic del nou MSU (dialogant i combatiu) obre una nova dimensió com a Moviment Social Científic. Havien passat d'emprar l'anàlisi i el discurs tècnic en la interpretació de l'urbanisme com a recurs a utilitzar-lo com a mesura per activar la protesta per mitjà del veïnat afectat pel pla. A partir dels seus coneixements urbanístics van decidir analitzar l'especulació urbanística per promoure la mobilització exercint de “traductors urbanístics” pel veïnat sense renunciar a exercir d'interlocutors amb la municipalitat. Així doncs, la idea era la creació d'un Moviment Social Científic Total, capaç d'entrar al debat tècnic amb els representants d'urbanisme, explicar al veïnat què implicava l'afectació que en la documentació podia semblar intel·ligible i, alhora, activar protestes fonamentades en aquestes informacions.

El nom i l'estètica havia de reflectir aquesta realitat i apel·lar a la voluntat de tractar temes estratègics com el 22@ i a la seva actuació en un “Gran Poblenou” i posar de manifest, alhora, el mosaic d'interessos que el grup pretenia atendre. Es buscava un nom “seriós” apte per la interlocució municipal, fet pel qual s'adoptaria el substantiu “Observatori” malgrat algunes oposicions en relació a la passivitat i l'academicisme que el mot despertava. Però el nom també havia de fer referència a un territori històric que s'havia fragmentat, i sorgien propostes com “Sot del Rec” o “A la rodona” en referència a la transversalitat de la Rambla del Poblenou¹⁷⁷. Però el nom definitiu que inclouria tots aquests elements seria la composició final “Observatori dels Barris del Poblenou” en la mesura que re-despertava una gran identitat política expansiva que els permetria tractar

¹⁷⁷ Un sector lloava el nom de “Fòrum de la Ribera del Besòs”, l'antic grup de patrimoni vinculat a l'AVPN, perquè plantejava una acció sobre el territori comprès des de la Ciutadella fins la llera del Besòs.

tots els temes que afectessin als 5km² compresos en els límits històrics del barri, fent referència al mateix temps al seu modus operandi d'investigació-acció.

De la hibridació al manteniment de l'espai polític

En aquesta renovada estructura de l'oportunitat política, la postura híbrida de l'OBP implicava la resolució de dues qüestions vinculades que passaven per una transició diplomàtica des de la fi del seu pas per la TEPIV fins a l'establiment del nou OBP. Per una banda, (1) calia una filigrana diplomàtica en la ruptura de la TEPIV que permetés la transfusió del capital polític cap a la nova organització. Per altre, (2) era necessària la construcció i reciclatge d'una imatge específica davant del consistori basada en el rigor tècnic i l'exactitud dels seus productes activistes (mapes, crítiques i propostes). El tot just naixent OBP reconeixia que el capital polític que la TEPIV havia heretat de l'AVPN es trobava institucionalitzat en la primera organització. No obstant això, manifestaven que una part d'aquest capital els pertanyia perquè l'havien ampliat en els diàlegs que havien mantingut amb l'Ajuntament com a comissió T22@. Els informants temien que amb l'escissió rebutgessin un capital polític acumulat del que no disposarien en el nou MSU, condemnant-los a l'ostracisme en els diàlegs per la reforma del pla urbanístic previstos en les Comissions Ampliades del 22@. A més, dins de la TEPIV també comptaven amb un valor representatiu constituït pel nombre d'empreses de l'economia social i solidària federades.

L'argument davant d'aquests dubtes d'una part del grup era apel·lar a les mateixes qualitats que Bourdieu (1981) li atribuïa al capital polític. És a dir, que aquest és ostentat per la possessió de notorietat i popularitat que ofereix un cert nombre de qualitats específiques pròpies (ibíd.). L'acumulació del capital polític és lenta i sovint implica l'aprovisionament d'experiència. Per això, els integrants de l'OBP estaven convençuts que una part de tal capital depenia del seu propi carisma i treballs històrics en els contactes mantinguts amb l'Ajuntament com a representants de la TEPIV. L'estratègia resultant de l'OBP per absorbir el capital polític de la TEPIV era desplaçar-lo a un moviment que tractarien de presentar com un "creixement", és a dir: l'OBP sorgia de la TEPIV com a incubadora de projectes. Els informants planificarien aquesta fuga durant les reunions següents tot explorant les formes de "desinstitucionalitzar" el capital polític per tal que l'OBP seguís sent vàlid dins del camp polític on dialogaven l'AVPN, els actors econòmics del 22@ i l'Ajuntament. Això implicava que l'OBP fos capaç de renovar els compromisos de la TEPIV en aliances concretes. Per exemple, la coalició per Can Ricart que la comissió T22@ havia constituït amb el Casal de Joves i l'Agrupació Escolta l'Avenc.

Tot això depenia de la construcció d'una nova relació social entre el grup escindit i la TEPIV. En els debats preparatoris, existien quatre postures principals que anaven des d'una major a una menor relació amb la TEPIV: (1) mantenir una "relació confederada"¹⁷⁸ que implicava el manteniment de certa autonomia però l'agrupament en un mateix front en el tracte de determinats temes urbanístics. Això limitava l'escissió real, però permetia assegurar capital polític davant de l'Ajuntament al presentar-se com a OBP-TEPIV. En segon lloc, (2) existia la fórmula d'esdevenir una "entitat independent" associada a la TEPIV i situada al mateix nivell d'autonomia que altres òrgans de la institució com la mateixa Assemblea General de la TEPIV. En tercer lloc, (3) existia una opció amb un risc més elevat que passava per la "vinculació personal" amb la TEPIV i no com a grup

¹⁷⁸ Els informants empraven la metàfora de la relació del Partit Socialista de Catalunya i el Partit Socialista Obrer Espanyol dels anys noranta i principis de dos-mil.

establint un lligam més informal. En quart lloc, (4) existia l'opció de “no ser socis de la TEPIV” i mantenir-hi relacions com un grup exterior. Aquesta última opció prometia el major grau d'independència i autonomia, però també implicava el major risc a l'hora de reproduir el capital polític en el nou grup.

L'encaix final oscil·laria entre la tercera i la quarta opció, tot i que en un primer moment es va presentar com una fórmula entre la primera i segona: una entitat independent que mantenia una relació confederada i dependent en temes urbanístics (principalment el 22@). La comunicació de l'escissió es produiria en contactes personals dels membres del nou OBP als integrants de la TEPIV, en una reunió telemàtica de l'OBP amb la presidenta de la TEPIV i, finalment, mitjançant la participació d'alguns membres de l'OBP en una assemblea de la TEPIV per a comunicar i valorar els fets. Per formalitzar la ruptura, els membres de l'OBP havien escrit una carta de presentació que proposava punts de col·laboració amb la TEPIV i que encomiava el seu rol d'incubadora:

“(…) s'ha acomplert un dels principis originals de la Taula de ser paraigües de projectes cooperatius i transformadors, però també incubadora de projectes que paulatinament adquireixin vida pròpia autònoma. (...) la constitució de les comissions en “Observatori dels Barris del Poblenou” reforçarà el paper de la Taula com a “plataforma de projectes” i alhora multiplicarà i focalitzarà la incidència urbanística d'avançar cap a uns barris al servei de les persones.” (Diari de Camp, 24 d'abril de 2020)

En la trobada telemàtica amb la presidenta de la TEPIV la proposta de l'OBP quedava clara: es volia esdevenir un nou grup sense perdre la vinculació amb la TEPIV. Formalment, s'integrarien a la TEPIV com qualsevol altra entitat i empresa sòcia. L'acord amb la presidenta de la TEPIV va ser àgil i passava per pactar-se una relació bilateral en relació a la campanya de Can Ricart Cau i a la interlocució municipal pel 22@. En la reunió general amb la TEPIV sorgirien algunes discrepàncies malgrat la cordialitat inicial. Alguns cooperativistes consideraven que l'OBP negava la potestat de la TEPIV per tractar la qüestió del 22@ i l'argot de creixement que havia defensat l'OBP sobre la seva sortida de l'entitat va passar a un segon terme a favor del terme que havien volgut evitar: “escissió”. Malgrat les turbulències del cisma, l'OBP va aconseguir presentar públicament el moviment com una extensió de la TEPIV. A l'OBP se'l va seguir reconeixent com a interlocutor per aquest fet, però també en part per la seva capacitat de liderar accions col·lectives durant el confinament i en el posterior desconfinament progressiu.

Recapitulant, l'OBP esdevé un nou MSU legitimitat per la seva qualitat antitètica: la seva capacitat d'engendrar un nou artefacte polític que s'insereixi en el sistema polític local a partir del diàleg institucional i la protesta. Podem relacionar això amb l'anàlisi dels “novíssims” MSU de la globalització que, durant els norantes i dos-mil, van despertar algunes crítiques conceptuals d'alguns autors que consideraven que no es tractava de noves realitats sinó d'antigues protestes i reivindicacions (com l'ecologisme i el feminisme). Però un conjunt d'autors, entre ells Boaventura Santos (2001), han plantejat que la novetat es troba en l'anàlisi de les pràctiques i no en l'esfera ideològica. Així, van ser capaços d'adonar-se'n que la novetat residia en la producció de noves formes d'organització, de relació i de mobilització de recursos. En el nostre cas, aquesta perspectiva esdevé fonamental en la mesura que, com reconeixien els informants, l'OBP no és un artefacte substancialment diferent en termes polítics i ideològics en relació a la TEPIV, sinó organitzacionals. Així doncs, l'OBP apareix i es manté en l'escenari polític poblenoví per dos motius: (1) per la seva capacitat de desplaçar exitosament el capital

polític a la nova organització, i per (2) la idoneïtat (o oportunisme) en relació a l'estructura d'oportunitats en la que emergeix. Però ens queda per veure com aquest nou moviment serà capaç de sostenir-se en el sistema polític local per la receptivitat de les seves demandes concentrant el malestar veïnal (Melucci, 1995). És a dir, pel seu lideratge en la nova estructura d'oportunitat política. Per entendre aquest fet que desenvoluparé en els següents apartats, cal tenir en compte que l'OBP serà capaç de projectar un "nou espai polític intermedi" (Melucci, 2015) sense intenció d'institucionalitzar-se mantenint la seva autonomia. Aquest "espai intermedi" és possible gràcies a la seva condició antitètica al no voler limitar-se a la protesta en espais públics, ni renunciar a aquests per instal·lar-se només en la relació institucional com l'AVPN. Prenent els conceptes de Wallerstein (2005) sobre les relacions estatals al sistema-món per comprendre l'OBP, observem que el grup vol ubicar-se entre el centre i la perifèria, això és: en una "semi-perifèria" en la seva relació amb l'Ajuntament tot produint així la seva especificitat. D'aquesta manera, l'OBP obre un nou espai per les demandes emergents del 22@ denotant que l'èxit d'un MSU no es redueix només en la transformació de l'escenari polític, sinó també al fet de donar veu i lloc a demandes per l'acció col·lectiva que no en tenien en el sistema polític existent, com planteja Alberto Melucci (ibíd.).

25. Multiplicitat i particularisme militant: una aproximació teòrica a la fragmentació activista del Poblenou

Durant el període del treball de camp la comissió T22@ de la TEPIV s'escindiria per emprendre una etapa de protesta a partir d'un nou moviment social local que prendria el nom d'Observatori dels Barris del Poblenou. Això ens alerta d'una qüestió general que determinava la relació que la TEPIV i l'AVPN es dedicaven dins del camp polític de l'organització veïnal del Poblenou: els MSU poblenovins tendien a la multiplicitat i a la divisió en el marc de la cultura activista fragmentària que hem vist. Tot i així, no hem d'imaginar el paisatge polític veïnal del Poblenou des de la dispersió sinó des de la fragmentació, ja que no es tracta tant d'un problema d'organització com de la unitat d'aquesta.

Això generava una dialèctica pròpia (integrada en la dialèctica general de la transformació urbana) entre els MSU locals estructurada en aliances temporals i competències històriques. L'exemple més significatiu d'aquesta dinàmica de fragmentació i multiplicitat del teixit associatiu local el veurem a continuació a partir del cas de l'escissió de la TEPIV que ens permet explorar, alhora, qüestions sobre els significats i les raons de la cultura activista fragmentària i la seva relació amb debats teòrics clàssics sobre els moviments socials com la identitat i l'estructura de l'oportunitat política. En definitiva, abordarem com la fragmentació local influència l'acció col·lectiva.

Diversos informants, entre ells els de la comissió T22@, m'havien reconegut en privat que els MSU del Poblenou tenien una vida limitada: naixien, es desenvolupaven amb major o menor èxit en les seves reivindicacions durant un temps específic i, finalment, desapareixien per donar pas a futures formacions on hi participava novament una part més o menys homogènia dels activistes anteriors i noves incorporacions. L'excepció a la caducitat de les plataformes veïnals que feien els informants era l'AVPN¹⁷⁹ perquè havia

¹⁷⁹ I, en alguns casos excepcionals, també es referien a l'Esquerra Independentista local.

escollit la institucionalització com a estratègia de supervivència especialitzant el seu repertori en el desenvolupament de sofisticats i complexos rols de governabilitat, com ja hem vist. Tot i així, ni tant sols l'AVPN esquivava els processos de renovació periòdica que descrivien els informants. De forma paral·lela a la crisi de la TEPIV, l'associació viuria un procés de renovació basat en la introducció de noves línies de treball (com la salut i el medi ambient), l'enfortiment d'altres (com el grup de dones de l'associació) i la integració de nous membres més joves per fer front a la crisi de reproducció que el grup patia crònicament en forma d'envelliment i divisió envers la resta de MSU locals.

Per la seva banda, la comissió T22@ havia decidit a finals de febrer de 2020 que calia preparar-se organitzativament per l'escalada del conflicte i un període de pressió i fiscalització del poder municipal que es trobava redactant la nova normativa del pla 22@. Per fer-ho, havien arribat a la conclusió que calia una reorganització interna en la mesura que la TEPIV no permetia expandir el conflicte perquè sobrecarregava de tasques administratives als activistes i no permetia l'entrada fluida de nous militants. La TEPIV, organitzativament, havia enfocat la seva activitat a la gestió de projectes de participació municipal (com el Casal de Ca l'Isidret i iniciatives de l'economia social i solidària dins i fora d'aquest equipament¹⁸⁰). Això havia generat una confusió organitzativa sobre els rols i funcions a repartir entre els dos perfils que integraven la TEPIV: (1) els activistes voluntaris i (2) els cooperativistes i empresaris de l'economia social i solidària.

A la pràctica, els activistes havien assumit bona part de les tasques de gestió però percebien que no els hi pertocaven (o no en aquell grau) perquè el seu objectiu de participar de la TEPIV era l'activisme veïnal i no la gestió empresarial social. Aquestes qüestions s'havien intentat resoldre al llarg de 2019 en un conjunt de reunions i debats realitzats en el marc d'una comissió de revisió interna anomenada "Repensem la Taula"¹⁸¹, però el procés no podria evitar la ruptura definitiva de l'entitat i, de fet, oferiria les eines per a que els activistes convergissin en que no existia reconciliació possible.

La fractura seria definitiva en l'assemblea general de la TEPIV del gener de 2020. En un clima de calma tensa, i asseguts seguint la divisió entre cooperativistes i activistes, acabarien votant sobre dos models específics: (1) una *proposta de mínims* que plantejava seguir el mateix funcionament i nombre de persones contractades sota la promesa de revisionisme, i (2) una *proposta de màxims* que volia continuar amb dues persones contractades i ampliar a un quart de jornada (9 hores) el treball assalariat disponible en base a una subvenció. S'havia de decidir amb pressions perquè calia donar una resposta a l'Ajuntament sobre el tercer any de contracte per la gestió de Ca l'Isidret¹⁸². Un plantejament que ja d'inici incomodava als voluntaris que criticaven que sempre s'anés al darrere de les subvencions i no de les accions.

Des del punt de vista dels cooperativistes, renunciar a les subvencions implicava haver de trobar noves fonts de recursos que implicarien un major treball voluntari i la dependència econòmica del poc lucratiu mercat veïnal que celebraven mensualment (el Traster de Can Ricart). Això feia aflorar definitivament els diferents posicionaments existents. Entre (1) els cooperativistes existia (a) la secció radical que considerava que no hi havia d'haver

¹⁸⁰ Per exemple, la Biblioteca de les Coses, el Traster de Can Ricart, un grup de consum, ràdio comunitària i espai de criança.

¹⁸¹ Un òrgan que permetria clarificar comportaments reificats sota l'eslògan "el funcionament de la Taula és molt complex".

¹⁸² La situació del Casal de Ca l'Isidret era difícil en termes econòmics per la seva infradotació i per tractar-se d'un equipament particular que funcionava alhora com a Casal de Gent Gran i Casal de Barri, recaient informalment part de les tasques del primer en el segon.

debat sobre si reduir els percentatges de subvenció i gestió, sinó que calia fer “créixer”¹⁸³ l’entitat. Per altre costat, (b) un grup dels cooperativistes era menys dràstic i es mostrava comprensiu i volia mantenir el compromís per seguir els debats del Repensem fins a tractar, de manera organitzada, les qüestions polèmiques de forma conjunta. D’altra banda, (2) els voluntaris eren un bàndol compostat per la totalitat de la comissió T22@ a la que m’havia sumat com a etnògraf i existia un plantejament més unitari: calia dependre en menor mesura de les subvencions perquè desgastaven als activistes en termes de gestió i proposaven com a solució el decreixement, ja que mantenir-se amb les institucions existents de la TEPIV no ho trobaven realista.

Això comportaria un debat organitzatiu que s’interpretava pels empresaris com una qüestió ideològica: la TEPIV era un instrument econòmic i polític contra el 22@ que permetia tutelar el carrer Pere IV i promoure l’economia social i solidària i no les tecnologies. Així ho expressava un membre d’una cooperativa de gestió de serveis comunitaris:

“Aquí hi ha tècnics que estan en contra del barri i capitalistes que ho tenen tot fàcil per fer negoci a costa del barri, i nosaltres anem amb una espardenyia. No ho veig un relat realista debate si hem de decreixer, sinó que calen més diners i més disciplina en la militància.” (Diari de Camp del 11 d gener de 2020)

Però els activistes al·legaven que no es tractava d’una qüestió ideològica, sinó organitzativa: tots ells estaven al límit dels seus esforços i la TEPIV no podia funcionar a base d’uns pocs militants desgastats després d’anys de mals entesos personals, laborals i problemes econòmics. En aquest sentit, els activistes apel·laven al factor microscòpic dels MSU locals en la mesura que es tenia la sensació que es podia arribar a ser més contractats que activistes si es seguia aquell ritme. La ruptura definitiva va ser la votació que renunciava al funcionament per consens per primera vegada en el grup. La *proposta de màxims* es va aprovar de forma ajustada per 7 vots en detriment de la *proposta de mínims* que en va rebre 5 i hi van haver 4 abstencions. El resultat incomodava als voluntaris que volien deixar constància que s’havia tractat d’un “sí crític”, mentre que la comissió “Repensem la Taula” es comprometia a continuar els debats. En aquest context, els activistes van decidir avançar en l’escissió valorant un escenari més favorable ara que havien sigut substituïts per cooperativistes en els càrrecs orgànics de l’entitat.

Per entendre els efectes en el conflicte d’aquesta escissió resulta pertinent copsar-los en el marc d’una cultura activista fragmentària i situar-los a la llum de les conclusions teòriques. La producció acadèmica sobre la fragmentació tendeix a remetre’s a un context general de complexització i “borrositat” (Alonso, 2002) de l’estructura social per explicar la diversitat actual dels MSU assenyalant la incapacitat d’establir coalicions duradores entre organitzacions (Fainstein i Hirst, 1995) per més que coexisteixin en un mateix context. En el nostre cas, hem explorat la fragilitat de les aliances locals de l’AVPN i la TEPIV, i ara anem un pas més enllà copsant com la manca de cohesió interna de la TEPIV és una expressió més de la cultura activista fragmentària poblenovina. Però no hem de reduir l’anàlisi de la fragmentació a una “patologia social” que no permet la unitat de l’acció col·lectiva. Entendre per què els MSU poblenovins són fragmentaris fa necessari el mestissatge teòric.

¹⁸³ Això és, maximitzar els recursos públics que es podien obtenir i contractar persones assalariadament per realitzar projectes comunitaris.

Dins de les perspectives operatives, la variant de l'EOP que més ens interessa és l'escola particularista representada per Tilly (1978), ja que dona valor a l'enfocament històric per tal d'entendre els MSU "des de l'organització a la mobilització", sent aquest el leitmotiv de l'escissió de la comissió T22@. Però aquesta perspectiva neo-funcionalista concep exclusivament l'acció col·lectiva des de la racionalitat i l'utilitarisme i, en el nostre cas, cal tenir en compte que la comissió T22@ no només actua en funció de les oportunitats canviants de l'escenari polític (el desgel del conflicte i el malestar creixent del veïnat envers el 22@), sinó també actuava en funció d'algunes qüestions subjectives. Per exemple, el fet que els activistes estaven desgastats amb el que consideraven una mala organització.

És aquí on la perspectiva dels "recursos" ha de passar a segon terme per apropar-nos a l'escola dels Nous Moviments Socials i a la seva concepció weberiana. Per aquesta corrent, l'acció col·lectiva implica la confrontació amb les normes institucionalitzades i això "exclou" als participants dels MSU d'una identitat normativa (Melucci, 1996; 1995). Aquest fet provoca una cerca compulsiva d'una "nova identitat" que, en el cas del Poblenou, no s'ha resolt de forma unitària, sinó que s'han produït un conjunt de identitats d'acord a històrics "particularismes militants" (Harvey, 1996). Així doncs, els MSU locals han creat diferents "identitats de campanya" per afrontar els conflictes o el mateix conflicte en diferents estructures d'oportunitat política tal i com succeeix en el cas de l'escissió de la comissió T22@ de la TEPIV en relació al 22@. Per tant, l'acció col·lectiva també es produeix en termes de confrontació simbòlica en l'àmbit subjectiu: la lluita entre actors per l'apropiació i orientació de valors i recursos socials (Touraine, 1992; Offe, 1985), i això al Poblenou no passa només entre actors antagònics -MSU i agents de la ciutat neoliberal- sinó dins del propi camp polític veïnal.

Es més, la noció de "particularisme militant" que David Harvey (1996) pren de Raymond Williams fa referència a la "replicabilitat" del conflicte (experiències locals i comunitàries que poden arribar a un moviment més general) que l'Observatori dels Barris Poblenou intentava realitzar en l'expansió de la protesta contra el 22@. Harvey (1996) es refereix a una connexió entre lluites particulars i generals, però en el nostre cas aquesta idea ens serveix per copsar com el "particularisme militant" del Poblenou és incapaç de transmutar i connectar les lluites de cada MSU amb la construcció d'uns moviments més amplis apostats en ideals comuns. Exceptuant assajos com el de la Trobada de Lluites, al Poblenou no es s'havia constituït una identitat comuna entre MSU. Això no implica entendre la cultura activista fragmentària del Poblenou com una mera limitació¹⁸⁴, sinó que pot representar oportunitats per la unitat en funció de la capacitat dels MSU d'establir noves coalicions. És des d'aquesta perspectiva de la "multiplicitat" (ibid.) que hem d'entendre la protesta contra el 22@, ja que en un context de conflicte i lluita política com el Poblenou, la fragmentació ha comportat un conjunt d'actors i accions històricament diversos històricament. Una multiplicitat en la protesta que pot condicionar a la seva efectivitat, però no només "limitar". En aquest sentit, l'OBP emergeix com a resultat d'aquesta estructura d'oportunitats, i pretén ser un front unitari per afrontar el conflicte.

Els dos únics moviments a part de la TEPIV i la seva escissió que podien aspirar a liderar el conflicte eren l'AVPN, que es mostraria desinteressada políticament per l'ascens del conflicte, i Ens Plantem, una plataforma veïnal que progressivament s'havia especialitzat en la defensa del dret a l'habitatge fins a constituir-se com a "Sindicat d'Habitatge". Així,

¹⁸⁴ Tal i com s'ha fet majoritàriament en la producció acadèmica, considerant la fragmentació com un indicador d'una tènue capacitat per l'emancipació social (Vakaloulis, 2000).

abandonaria la crítica al model de barri més general impossibilitant el seu lideratge. A falta d'una institució que filés un relat de barri, l'OBP va assumir aquesta funció. La inexistència d'una identitat col·lectiva que establís llaços sòlids de solidaritat entre organitzacions, i entre aquestes i la seva audiència (Diani, 1992), donarà un pes determinant a l'OBP com a rostre veïnal del conflicte per capitalitzar el creixent malestar veïnal. Teòricament, aquí es situen els límits del reduccionisme subjectiu dels NMS i cal retornar a la perspectiva de l'EOP per no perdre de perspectiva que, malgrat la xarxa de significats simbòlics en la que s'introdueix el nou OBP, la comissió T22@ s'escindeix de la TEPIV com a mecanisme per "afilar" les eines de cara al conflicte, i no per crear una nova identitat de barri que superi el particularisme militant. Com admetien els mateixos membres de la comissió escindida, no existien diferències sobre quin model de barri es perseguia a la TEPIV¹⁸⁵, sinó de quin havia de ser l'instrument i la forma per aconseguir-lo.

Com a "eina" pel conflicte, seguint la terminologia nativa, el nou OBP té en compte l'"alliberació cognitiva" (McAdam et al., 1999) que experimenta el barri en relació al 22@, és a dir: el nou marc d'entesa col·lectiva dels canvis, condicions de desigualtat estructural, representació, interpretació i legitimitat del 22@. Mutatis mutandis, l'OBP és capaç d'oferir un nou marc per l'acció col·lectiva constituint-se com a plataforma. Per tant és, abans que res, un instrument per eixamplar el nombre de participants en una protesta específica i clara a partir de símbols, accions i pràctiques activistes. La mostra que la multiplicitat no era un factor limitador de la protesta és que la solució a la que havien arribat els voluntaris per sumar més persones a la protesta no era mantenir-se units a la TEPIV i buscar aliances, sinó justament l'escissió: apostar per la fragmentació i a partir d'aquí explorar noves opcions per la protesta.

26. Pandèmia i transformació de l'acció col·lectiva: reciprocitat i híbridesa en la pràctica política confinada

En aquest punt, ens interessarem concretament per la forma que pren l'acció de l'OBP en el nou context causat per la COVID-19 i la centralitat que adoptaria dins del camp polític veïnal en relació a una TEPIV en xoc per l'escissió i una AVPN poc avesada a l'acció mediàtica i a la digitalització de l'activisme imposades pel confinament. En termes generals, cal distingir entre un primer període que tractarem ara: (1) l'acció de confrontació (de protesta en mitjans digitals i físics) durant el primer confinament a partir de dos casos: la projecció en confinament del programa de Sense Ficció de TV3 "Gent del Barri" (Pigrau, 2019) i la campanya "Totes les cases de l'Assumpta". I, en segon lloc, un segon període que tractarem posteriorment: (2) l'acció diplomàtica que mantindrien l'OBP i l'Ajuntament paral·lelament a l'acció col·lectiva digital i física.

La teoria social sobre l'acció col·lectiva durant el confinament causat per la COVID-19 ha posat el focus en la transformació i l'adaptació. Della Porta (2020) relaciona l'esclat de la pandèmia amb un moment de gran incertesa i "creativitat social" que dona pas a una onada de noves formes de protesta (caravanes de cotxes, cassolades, marxes digitals i boicots). Per la italiana, els MSU intenten reconstituir les relacions socials fracturades a partir de pràctiques de suport mutu davant les insuficiències de l'Estat i del mercat. Això fa que autors com Zibechi (2020) parlin de "moviments 'en' la pandèmia". En el nostre cas,

¹⁸⁵ Una visió d'un barri cooperativista centrat en respondre a les necessitats de la vida veïnal.

ens interessa copsar el procés d'adaptació que experimenta l'OBP en l'alteració del panorama politicosocial causat per la COVID, ja que tal i com assenyalen Spear et al. (2020) els MSU es veuen forçats a adoptar noves estratègies per tal de mantenir les seves demandes actives i fer-les arribar a un públic saturat d'informació pandèmica.

Malgrat que la relació entre l'acció col·lectiva i les xarxes digital no és nova, durant la pandèmia els MSU han exacerbat la dimensió comunicativa i l'acció online. Això s'ha interpretat com una "revalorització del ciberactivisme" (Della Porta, 2020) degut a la centralitat que han pres els mitjans digitals superant antecedents com l'acció dels novíssims moviments socials alter-globalització (Juris, 2005; Castells, 2001, 2005), el 15M i les primaveres àrabs. En un context de confinament, els MSU van utilitzar la comunicació digital per a protestar, difondre i construir coneixements, crear aliances i conscienciar determinades audiències (Pleyers, 2020). En el nostre cas, la transformació digital de la protesta de l'OBP es produeix en tres àmbits: (1) en *l'ús de recursos digitals per mantenir en funcionament formes de comunicar informacions sobre la transformació urbana del 22@* com a mecanisme per generar consciència i emmarcar el problema. (2) En les *formes online de fiscalització de l'Ajuntament* immers en el procés d'escriptura de la nova normativa 22@. Fet que encaixa amb el nou repertori de fiscalització que desenvolupen els moviments en pandèmia degut a una renacionalització de les decisions (Amat et al., 2020). I (3) en *les formes digitals específiques de protesta* contra els efectes del pla urbanístic que no s'aturarien durant el confinament.

Per concebre aquesta transformació, cal tenir en compte que el context polític de l'acció col·lectiva previ a l'esclat de la pandèmia es composava per un sentiment d'engany per part del consistori que partia de dos elements. Per un costat, (1) *l'aprovació d'una moratòria de llicències d'obres al 22@* per tal d'aturar la transformació urbana durant la redacció de la nova normativa urbanística es va considerar insuficient pels informants: s'estenia "només" quatre mesos i afectava a un 21,55% del sòl. Els activistes temien que en els quatre mesos següents els enderrocs i les construccions fossin superiors als experimentats en els vint anys anteriors. D'altra banda, (2) el mateix *diàleg amb l'administració* havia intensificat la percepció d'engany. Els informants valoraven que el tracte i les informacions que els feien arribar havien virat en direcció als interessos privats i ho expressaven així: "ens atrapen en un joc de lletres petites", "l'administració ens fa de 'trileró' a cada cantonada" (Diari de Camp, 12 de març de 2020). De fet, no es reconeixia a cap aliat clar entre els grups municipals: el grup d'ERC al districte era capitanejat per Maria Buhigas, una arquitecta que donava suport explícit al model 22@. El PSC era la figura paterna del pla i creien que només podien modificar la seva postura conservadora arrossegat per uns Comuns dels que se'n desconfiava creixentment per fenòmens com el següent: la regidora Janet Sanz s'havia disculpat amb els activistes pels curts límits de la moratòria en privat, mentre que en públic la lloava¹⁸⁶ i la presentava com una victòria veïnal.

Per tot això, l'OBP en constitució havia dissenyat un període d'explosió del conflicte durant la redacció de la nova normativa que es preveia que finalitzaria un cop esgotats els mesos de moratòria mitjançant (1) una campanya comunicativa sobre el 22@ exposant dades dels seus efectes i explicant obertament què succeïa a les Comissions Ampliades; (2) mobilitzant a un major nombre de veïnat a partir de xerrades informatives. I, per últim, (3) forjant aliances amb el màxim nombre de MSU locals del fragmentat paisatge activista local tot fent societat amb grups als que s'havia donat suport com l'Hort Fortalesa,

¹⁸⁶ L'únic possible aliat a part de la CUP, era el PdCAT, ja que acceptaven algunes demandes veïnals (com l'increment d'habitatge) no pel seu rebuig al model 22@, sinó al considerar-lo un producte del PSC.

sumant-se a campanyes com la de “Combatem l’especulació: tallem-li els tentacles!” de la coordinadora d’entitats juvenils La Xemeneia¹⁸⁷ i cercant l’adhesió d’altres MSU locals a partir de la Trobada de Lluïtes. En aquesta, els participants de la comissió T22@ proposaven treballar en uns objectius i dates comunes per tal que no s’apaivaguessin les protestes com consideraven que havia succeït durant la primera dècada dels 2000 en el silenciament d’actors crítics amb el pla com la Coordinadora Contra el 22@. L’Esquerra Independentista del Poblenou se sumaria a la proposta d’unitat alertant que en les accions històriques en les que havien participat s’havia aconseguit que el 22@ aparegués als mitjans com el “polèmic pla”, fet que ja no succeïa.

La transformació de l’acció col·lectiva

Les limitacions del primer confinament total de la població a partir del 14 de març de 2020 farien impossible l’acompliment del calendari previst pels activistes per propagar el conflicte. Va ser necessari reinventar-lo i adequar-lo per mantenir viva la protesta de forma digital, fet que implicava la mediatització de l’acció a les xarxes socials digitals i la “zoomificació” (Rother, 2022) de l’organització, és a dir: el trasllat de la comunicació dels nous activistes en xats en línia¹⁸⁸. Els MSU locals, i per extensió el treball de camp, ja presentaven des d’un inici una dimensió digital. El conflicte havia pres forma digital complementàriament seguint la següent jerarquia: Twitter, Instagram i Facebook. El confinament va incrementar la centralitat de Twitter com a canal de comunicació de l’OBP per difondre missatges i pressionar públicament a determinats sectors polítics convertint-se en el canal per exposar les accions del grup. L’AVPN també viuria un procés de virtualització de l’acció col·lectiva a partir d’una iniciativa que jo havia iniciat en la meva tasca de gestió dels comptes a xarxes de l’entitat: “obrir en temps de confinament” la revista de l’associació¹⁸⁹. Però les hàbils competències de l’OBP a l’hora de comunicar digitalment i virtualitzar les seves accions -fent rutes digitals, itineraris híbrids en línia i creant nous continguts sobre el 22@- situarien al grup al capdavant de la protesta.

Des d’un bon inici, l’OBP identifica que les xarxes socials (especialment Twitter) es convertiran en el principal escenari on projectar les seves accions. Després d’aplaçar el programa original a la tardor del mateix 2020, encetarien debats sobre com practicar l’activisme digital i concretar accions compatibles amb el confinament. Unes reflexions que incloïen qüestions metodològiques sobre la dosificació dels continguts per no saturar al receptor i l’ús d’un nou llenguatge mediàtic en l’acció col·lectiva. Prenent de referència iniciatives i altres MSU, van explorar la realització de diferents tallers digitals, recorreguts virtuals amb Google Earth i càpsules pedagògiques sobre qüestions com l’habitatge al Poblenou. Així, estaven construint un nou repertori online dedicat a informar al veïnat de com l’afectava el 22@. Pel seu tarannà de Moviment Social Científic, l’OBP estava avesat en la producció de mapes, resums, gràfics i infografies que implicaven el processament de dades i la recollida d’informació. Però això no li garantiria a l’OBP la influència total envers el tema. El desenvolupament de la seva acció succeeix principalment en dos episodis fonamentals del conflicte durant el confinament que no parteixen de l’acció avantguardista de l’OBP, sinó de l’oportunitisme i la inclusió d’aquests conflictes en aquest nou repertori constituït, contradient la cèlebre frase de Rosa Luxemburg (2015: 94): “n’hi va haver prou que l’oportunitisme aixequés la veu per demostrar que no tenia res a dir”.

¹⁸⁷ De fet, alguns membres de l’OBP, jo entre aquests, havíem sigut convidats a fer de ponents en una calçotada.

¹⁸⁸ Bàsicament mitjançant la plataforma gratuïta Jitsi.

¹⁸⁹ <https://www.elpoblenou.cat/index.php/revista-en-confinament>

Gent del barri

En primer lloc, el 7 d'abril de 2020 TV3 emetria "Gent del Barri" (Pigrau, 2019), un reportatge sobre la transformació urbana del Poblenou que seguia diferents actors: una militant d'Ens Plantem, dues ancianes forçades a abandonar la seva llar afectada pel 22@ per mobbing, una botiga de barri especialitzada en material d'oficina que tancava per falta de clientela malgrat la proliferació d'oficines, un jove que malvivía de la ferralla i una veïna holandesa que es recolzava en els nous significats internacionals de la zona per fer-hi negoci realitzant rutes en bicicleta a turistes i europeus expatriats. El film projectava gairebé exclusivament la perspectiva de les noves plataformes veïnals i deixava en segon terme la d'altres institucions històriques que administrativament s'havien reconegut com la versió veïnal oficial. Algunes les incloïa de forma secundària¹⁹⁰, mentre que altres eren directament omeses, com la de l'AVPN. El fil narratiu seguia els diferents escenaris activistes de l'Àngel en la seva lluita contra el 22@, ja que durant l'estiu i tardor de 2019 les productores havien decidit seguir al "súper-activista"¹⁹¹.

El documental va ser la gran efemèride del confinament generant rebombori en les xarxes on participava el veïnat organitzat i no organitzat. S'arribaria a un 14,2% de quota de pantalla: uns 369.000 espectadors que els activistes relacionaven al context pandèmic. La reacció en el camp polític veïnal va ser diversa. D'una banda, (1) les plataformes com l'OBP i Ens Plantem consideraven que havia estat tot un èxit. Així ho comunicaven de seguida en una transmissió en viu per Instagram: celebraven que s'hagués donat veu a uns actors que titllaven d'ignorats en la retòrica de la transformació urbana que havien promogut polítics i intel·lectuals orgànics del 22@¹⁹² i en el que hi havia participat un sector veïnal, com se li retreia a l'AVPN. A més, reconeixien que era un plantejament crític que cap partit polític firmava aleshores. D'altra banda, tantejant l'entorn immediat, observaven que (2) una part del veïnat no havia naturalitzat com els activistes els enderrocs i els desallotjaments i creien que calia explotar-ho en els tres grans grups de Facebook del Poblenou (un d'ells amb més de 16.000 participants).

Ara bé, (3) una de les reaccions més significatives van ser els silencis notoris de l'AVPN i de la vessant cooperativista de la TEPIV que no es manifestaria envers el tema capficats per la gestió d'un ERTO a l'entitat. Internament, el mutisme de l'AVPN era trencat pels actors més crítics que consideraven inacceptable que el documental plantegés que la TEPIV era una "associació de veïns" i recordaven que la seva funció era dinamitzar Pere IV i no pas substituir-los. També assenyalarien de portes endins que era evident que faltaven entitats i actors significatius de forma esbiaixada, i acusaven al discurs de les plataformes de no tenir memòria perquè segons ells no era cert que no s'hagués tingut en compte la seva versió. Cal interpretar el silenci de l'AVPN com una expressió de la seva inconformitat pels continguts del documental, especialment per l'ostracisme que els hi havia dedicat.

Totes les casetes de l'Assumpta

El segon gran episodi pandèmic tampoc dependria del treball d'avantguarda del nou OBP, sinó de l'oportunisme polític envers l'acció espontània sorgida per la conservació de la Caseta de l'Assumpta. L'Assumpta era una veïna que vivia en la "caseta taronja" o el "bolet" del final de la Rambla del Poblenou i se la coneixia com l'"àvia del Poblenou".

¹⁹⁰ Com les de l'Arxiu Històric del Poblenou o el Centre Moral.

¹⁹¹ Era la última obra de la directora i era lliure d'haver de complir complicitats.

¹⁹² Empresaris, constructores i el lobby digital anomenats nativament com "Garcia Bragado Boys".

Habitava un singular i diminut edifici que, dècades enrere, s'havia alçat en un cul de sac urbanístic. Però la connexió de la Rambla fins al mar i el desmantellament de les vies del tren el situaven ara en un indret icònic i cèntric, molt proper a zones marítimes turistificades del barri del Taulat. De forma afable, es relacionava solidàriament amb tothom qui podia i oferia als vianants de la zona anècdotes sobre el "seu" Poblenou desaparegut.

La mare de l'Assumpta havia llogat la caseta l'any 1936 després de migrar de Terol. Era un edifici enmig d'un camp abandonat que, progressivament, seria afectat urbanísticament per la construcció d'un espai verd que avui en dia rodeja la construcció. Feia 50 anys que la Felisa, la mare, havia lluitat per a quedar-s'hi negociant amb el patronat d'habitatge de l'època. Després dels esforços, aconseguiria que tant ella com la seva filla s'hi quedessin fins la seva mort pagant un lloguer simbòlic. Així, l'Assumpta s'havia convertit en un símbol del barri i del tipus de relacions de veïnatge que desapareixen al Poblenou, però no quedava exempta de la influència dels fenòmens globals de la zona i de les dinàmiques de mercantilització del sòl. La seva autenticitat l'havia convertit en una fotografia habitual del barri i molts turistes li feien arribar les seves pròpies fotografies de la caseta un cop retornats al seu origen.

A mitjans d'abril de 2020 l'Assumpta va morir. Això va despertar una vetlla espontània i massiva del veïnat que folraria la casa amb missatges de condol i dibuixos. També s'iniciaria una campanya de petició online per a que la caseta es conservés un cop passés a mans municipals que aconseguiria més de 15.000 signatures¹⁹³. La intenció inicial del regidor era demolir el domicili per a expandir l'espai verd, però aquesta pressió popular el convencerien de conservar-la com a equipament municipal (malgrat que l'únic ús acceptable per les seves dimensions era justament el d'habitatge). L'homenatge tampoc havia sigut previst pels activistes i la caseta no era un símbol pel veïnat organitzat amb el que havia realitzat de camp. Tot i així, la gran repercussió mediàtica obriria una cursa entre l'AVPN i el nou OBP per capitalitzar aquell fenomen políticament. Múltiples mitjans, alguns d'abast estatal com El País i 20 Minutos, contactarien amb els activistes com a representants veïnals però, en realitat, no estaven liderant les accions sinó que tractaven la qüestió amb oportunisme.

Els dos grups enfocarien la situació des del seu repertori habitual. Per un costat, l'AVPN ho plantejaria des del solucionisme: calia obrir un procés participatiu que habilités una decisió col·lectiva sobre la icònica caseta. Aquest moviment permetia recuperar posicions al centre del debat públic com un actor rellevant després de perdre referències a causa del documental. El gran interès de l'AVPN en mostrar la seva rellevància va fer que anticipessin el futur procés participatiu als mitjans de comunicació abans que ho fes la pròpia administració. Per altre costat, l'OBP seguiria fidel a la construcció artesanal del conflicte. Mantindria un plantejament expansiu en relació a l'AVPN: aprofitaven la situació per emmarcar-la com a part de les conseqüències del 22@. Relacionaven l'afectació de la caseta de l'Assumpta amb la resta d'habitatge residencial modest i senzill afectat pel 22@ i assenyalaven que el pla no centrava el valor en l'edifici (malgrat que en alguns casos fossin dels més antics del Poblenou) i les persones que hi residien, sinó en l'explotació immobiliària que en preveia l'enderrocament per obtenir solars més grans i construir majors illes d'oficines. Sota el títol "les altres cases de l'Assumpta", l'OBP considerava que

¹⁹³ La plataforma emprada per a tal acció va ser "Change.org" i s'ha d'entendre en l'augment exponencial de "peticions online" que experimenta la plataforma durant la pandèmia: un 80% a l'Estat Espanyol.

aquella no era una qüestió puntual, ja que segons els seus càlculs hi havia 1.270 habitatges en aquesta situació, i criticaven la previsible pèrdua d'habitatge, teixit social i identitat:

“(…) als barris de Poblenou, de la Plata al Besòs, hi ha molts habitatges que en el moment de fer el projecte 22@ no es varen considerar. Moltes cases en les que hi vivia i hi viu gent, han quedat en un buit urbanístic. Cases que no són reconegudes com a cases i estan exposades a les pressions immobiliàries. Són les altres cases de l'Assumpta.” (Manifest de campanya “Totes les Casetes de l'Assumpta” de l'OBP, 20 de maig de 2020)

Políticament, havien previst que la conservació de la caseta seria senzilla per l'equip de govern i consideraven que era la “típica cosa fàcil que els Comuns fan” (ibíd.). Creien que no havien de fer-los-hi la “campanya” i calia protestar per la desafecció de teixits tradicionals en general. El principal mètode per fer-ho va ser compartir informacions polítiques i coneixement urbanístic via Twitter. Havien pretès generalitzar la campanya mitjançant el hashtag “#esticafectat22@” i senyalaven les zones concretes on es concentrava l'habitatge afectat. Com veurem més endavant, això esdevindrà el primer assaig del que seran les “assemblees de barri” de l'OBP i el germen de l'activació de nous actors polítics com el veïnat del passatge Klein.

En conclusió, l'acció col·lectiva de l'OBP i l'AVPN no va desaparèixer durant la pandèmia, sinó que es reformula en un procés d'adaptació que implica l'ús de nous repertoris (tècniques d'anàlisi urbanística, pràctiques comunicatives i un aprofundiment en el medi digital) fonamentades en l'acció tradicional dels grups: el solucionisme de l'AVPN i el construccionisme activista de l'OBP. Aquesta adaptació passa per l'adopció d'una nova dimensió comunicativa determinada per la mediatització del conflicte en la qual l'OBP té més habilitats. Això no implica el funcionament en una connexió multimodal en xarxes online i offline -com planteja Castells (2012) -, sinó que les xarxes de comunicació i informació que estableix l'OBP (i l'AVPN en menor mesura) construeixen un “espai públic alternatiu” -com planteja el seu mestre Alain Touraine (2006) - que permet mantenir en funcionament el projectes de protesta i resistència en un context pandèmic.

D'altra banda, ha proliferat una visió dicotòmica de la relació entre els MSU i internet que distingeix entre participació online i offline (Angeli et al., 2016). Per a superar tal dicotomia cal remetre'ns al concepte d'hibridesa de nou i tenir en compte que l'acció col·lectiva forma part de fenòmens multidimensionals (Trerè, 2019). Amb això renunciem a conceptes reduccionistes com el de “participació latent” o “slack activism” (Morozov, 2011) que afirmen que les accions online dificulten les demandes offline al ser motivades per la realització personal més que per l'acció col·lectiva. En el nostre cas, la dimensió digital del conflicte no és aliena a l'acció física, com ho demostra l'OBP alhora de realitzar sortides de reconeixement per fotografiar les “altres cases de l'Assumpta”. Definitivament, l'activisme online i offline són part d'una mateixa acció recíproca: una continuïtat de pràctiques polítiques compostes per una participació intermitent en formats digitals i físics (Soler-i-Martí et al., 2020; Kim et al., 2017).

27. Els límits de la governabilitat neoliberal: del “gir participatiu” a la “reciprocitat negativa” en el nou impuls del 22@

“Casos paradigmàtics de rebuig al diàleg poden ser les actuacions relacionades amb el 22@ i, en general, les realitzades en el Poble nou” (Capel, 2007: 28)

En aquest punt reflexionarem sobre l'estructura interna de la governabilitat en la ciutat neoliberal i el rol de la participació veïnal a partir dels últims diàlegs que l'OBP mantindria amb l'Ajuntament de cara a la *Modificació del Pla General Metropolità del 22@* (MPGM22@). Això és la culminació d'un fenomen iniciat el 2018 pel procés participatiu “Repensem el 22@”, el posterior pacte de 2019 “Cap a un Poble nou amb un 22@ més inclusiu i sostenible” i el successiu silenci administratiu estès des de la signatura fins a la redacció de la nova normativa urbanística durant la moratòria de llicències, moment en el qual l'Ajuntament reprèn els contactes amb els activistes per mitjà de la Comissió Ampliada del 22@ i diverses reunions.

En aquest camp, l'acció dominant és la municipal a l'obrir i tancar les oportunitats pel diàleg, i actua de manera ideològica i tàctica igual que la resta d'actors participants: econòmics, veïnals i polítics. En resum, copsarem el treball ideològic de la producció neoliberal de l'espai identificant els diferents actors que hi intervenen (activistes, polítics i tècnics) des dels seus dispars marges d'acció. Les preguntes que intentarem respondre tenen a veure amb qui intervé i com en el desenvolupament de la MPGM22@: quins actors i discurs són privilegiats i quins no? Quina és la funció de la participació de l'OBP en els diàlegs?

El gir participatiu en la governabilitat neoliberal

La “participació” ha esdevingut una paraula de moda en l'urbanisme neoliberal (Baiocchi y Ganuza, 2017), especialment dins de les noves expressions de la ciutat emprenedora (Merrifield, 2014) com a mesura per revestir de legitimitat i pau social els projectes urbans. Aquesta eufòria per la participació ha provocat que Bherer et al. (2017) parlin d'un “gir participatiu neoliberal” i Garnier (2006) es refereixi al sorgiment d'una “ideologia participacionista” com a mesura de legitimitat i contenció de la crítica als projectes urbans. La ciutat neoliberal planteja ideològicament la necessitat de descentralitzar la presa de decisions, però en la pràctica no suposen una major incidència dels MSU en l'administració de les ciutats com si que succeiria en el cas del capital privat (Garnier, 2011). Per Merrifield (2014), això no només implica que existeixen uns actors amb unes posicions més privilegiades que la resta, sinó que, a més, aquests compten amb més recursos i un major grau d'organització per a incidir en els processos de governabilitat urbana.

En el nostre cas, observarem com malgrat la desigualtat de posicions i recursos que assenyalen els autors entre MSU i agents econòmics i polítics (entre l'OBP i associacions empresarials com el 22@Network), els activistes aconsegueixen construir la seva anàlisi i argumentaris sofisticats al nivell dels discursos tècnics que intenten assegurar la transformació urbana. Partint de les qualitats que ja hem vist de l'OBP com a Moviment Social Científic contrastarem com es desenvolupa en els diàlegs municipals. En primer lloc, i des del punt de vista de la governabilitat neoliberal, ens interessa posar l'atenció en el conjunt de tasques i activitats requerides al MSU per constituir el seu propi discurs.

Durant el confinament, l'OBP preveia un procés de diàleg amb l'Ajuntament en múltiples sessions de la Comissió Ampliada del 22@ composades per actors empresarials, veïnals i universitaris arbitrades per tècnics i polítics. Els activistes preveien que s'hi tractarien continguts tècnics urbanístics vinculats a la reforma de la normativa 22@, per exemple: l'afectació del sòl en relació als drets adquirits pels propietaris o la seva aplicació en diferents teixits. Entre els informants manava un sentiment generalitzat de derrotisme vinculat als escassos resultats previstos d'aquests diàlegs. Així ho expressava l'Àngel: "(...) el model de barri que vull és que ens deixin en pau, la batalla està perduda des de que vam decidir participar... O des de l'any 2000 quan van aprovar el pla!" (Diari de Camp, 15 de maig de 2020). Creien que les modificacions a les que s'arribava (un increment fins al 30% en el nombre d'habitatge i la conservació d'alguns teixits tradicionals a l'inici de Pere IV) eren decisions ja preses pel consistori i que el seu paper com a MSU era testimonial: "tot això ja ens ho va dir la Fundació BIT al principi de les reunions, únicament disfressen les seves decisions de consens" (Diari de Camp, 29 de maig de 2020). "Per l'Ajuntament som quatre 'frikis'. Sempre ens 'ningunegen', ens donen bola i ens la treuen quan volen." (Diari de Camp, 15 de maig de 2020)

La COVID havia agreujat aquest pessimisme activista a l'impossibilitar la campanya d'expansió del conflicte prevista i a l'eixamplar la contradicció sobre la necessitat real del nombre d'oficines projectades. La desmoralització coincidia amb un reordenament general dels actors que ells mateixos havien protagonitzat amb l'escissió de la TEPIV. En Xavier Monzó havia abandonat la presidència del 22@Network en favor del seu vicepresident i delfí, Enric Urreta, i la Fundació BIT liderada per en David Martínez havia passat a un segon terme en la coordinació dels diàlegs entre els actors del pacte de 2019. La nova interlocució era Gerència d'Urbanisme i la mateixa regidora Janet Sanz, fet que atribuïa un rol més circumstancial a càrrecs com els Consellers de Districte. El camp polític patia així una reorganització de cara a l'aprovació de la nova normativa del 22@ que aleshores semblava imminent, i l'OBP encetava a marxes forçades un procés de crítica de la normativa 22@ i de les hipòtesis que l'Ajuntament podia plantejar per la seva reforma.

Fins al moment, el consistori no havia modulat mai els continguts a tractar en les sessions i no s'esperava que contextualitzés transparentment les seves propostes de sobte. Això incrementava el clima d'alerta activista que s'interpretava com una necessitat d'estar encara més preparats tècnicament. Totes aquestes tasques desembocarien finalment en la construcció de 5 principals àmbits d'anàlisi sobre la possible reforma del 22@ després de múltiples sessions telemàtiques d'estudi durant el confinament: (1) la superfície i estat de transformació del sòl; (2) un posicionament sobre el model general de barri; (3) la qüestió de l'habitatge; (4) l'activitat econòmica al 22@, i (5) el patrimoni urbà i els teixits tradicionals.

Sobre (1) "la superfície i estat de transformació del sòl" van concloure que el resultat de 20 anys de l'aprovació del 22@ havia comportat la creació de diferents estats de transformació del sòl. Un 23% de sòl s'havia *transformat i edificat*, un 25% era *transformat i reparcel·lat*, un 17% s'havia *transformat sense reparcel·lar* i un 34% es trobava *sense transformar*. Preveien que la postura municipal de sortida només proposaria afectar amb la nova normativa el sòl no transformat (el 34%) deixant de banda així aquell sòl que malgrat transformar-se urbanísticament no s'havia construït durant anys (i que ascendia al 42% del total). D'aquest sòl no edificat a la pràctica cal distingir-ne una part (el 25%) que havia realitzat reparcel·lacions per a cedir les parts corresponents en matèria d'equipaments, zones verdes i habitatge públic. I una altra (el 17%) de sòl transformat requalificat

urbanísticament d'industrial a terciari però no reparcel·lat. En aquest escenari, els activistes van situar la seva estratègia en plantejar l'afectació d'un sòl que anomenaven "transformat sense drets": el 42% del sòl amb el que s'havia especulat requalificant-lo a terciari des de l'industrial sense construir-hi (havent-hi fet reparcel·lacions o no). La definició sobre quin sòl estava transformat no era menor i tenia a veure amb l'abast real de la modificació (variant entre un 17% i un 42% del sòl), i també implicava posar en dubte la legitimitat dels drets urbanístics adquirits pels propietaris que havien especulat fàcilment amb el sòl requalificant-lo i no construint-hi. Al fer-ho, havien caducat molts plans de millora urbana per a transformar els terrenys malgrat l'increment del valor del sòl fruit de la requalificació¹⁹⁴.

El segon àmbit (2) que van determinar com a estratègic va ser el "model general de barri". Partien de la noció que l'Ajuntament no sostenia una perspectiva de conjunt sobre el Poblenou, sinó que adoptava una visió tecnocràtica que privilegiava postures jurídiques i tècniques d'intervenció com la zonificació (unitats com Glòries o "22@sud" al Bogatell i "22@nord" a Provençals). Configurant la seva pròpia representació de l'espai, l'OBP afirmava que calia un plantejament integral que tingués en compte la complexitat i fragilitat local per situar el sector 22@ en relació al Poblenou. A més, consideraven que les volumetries havien de permetre la mateixa continuïtat i regularitat de l'Eixample en comptes d'acumular-se en torres de 15 plantes amb més sortida comercial. Un fet significatiu perquè es temien que l'Ajuntament permetria reformes al pla només a canvi d'oferir més edificabilitat als propietaris.

En tercer lloc, (3) la qüestió de l'habitatge era abordat de forma complexa. S'estudiaven diferents escenaris en funció del tipus de sòl que es decidís afectar. Havien arribat a dues possibles conjuntures sobre les que es podien treballar a les Comissions Ampliades: (a) si l'Ajuntament ofería aplicar la modificació al sòl no transformat s'incrementarien 653 habitatges protegits, fet que calia criticar per avançar cap al segon escenari: (b) si l'Ajuntament sumava al sòl no transformat el sòl no reparcel·lat podria incrementar-se el nombre fins a 1.377. El quart (4) àmbit era l'econòmic: els activistes es reafirmaven en la crítica de la demanda real d'oficines i la necessitat de discriminar positivament models econòmics alternatius vinculats al cooperativisme i l'economia local (mitjançant subvencions i limitacions com la dimensió de l'empresa) com a mesura per evitar el monocultiu econòmic al Poblenou. Per últim, (5) l'àmbit del patrimoni i els teixits tradicionals eren analitzats pels activistes com un sistema que calia contextualitzar a partir de la identitat local mantenint edificis patrimonials i posant en valor conjunts i traçats en comptes d'actuar en fragments i elements independents al seu context.

L'OBP es presentava amb aquests posicionaments a la Comissió Ampliada que havia convocat l'Ajuntament de forma telemàtica el 17 de juny de 2020. Agrupats a casa d'en Dídac, els activistes seguien en una pantalla de televisió la sessió on hi participaven activament dos dels seus membres arquitectes: l'Àngel i la Susana. Tal i com van retreure severament els activistes en el torn de preguntes, aquella era la primera senyal de participació després del pacte del 14 de novembre de 2019, vuit mesos després de la seva signatura. La sessió s'iniciava amb una introducció de la regidora Janet Sanz que combinava elements contradictoris orientats a satisfer als partidaris i detractors del 22@ representats per agents polítics, tècnics i econòmics (l'associació 22@Network) i els

¹⁹⁴ Aquesta situació menor en altres plans urbanístics -normalment quan un propietari transforma el sòl en altres plans és per la seva imminent explotació- era rellevant al 22@ per les seves dimensions i per la possibilitat que l'Ajuntament tenia per llei d'expropiar aquests sòl, tot i que no ho havia fet mai i no entraria mai al debat malgrat ser reclamat per l'OBP.

agents veïnals de l'OBP i l'AVPN respectivament. L'objectiu general de la MPGM22@ era respondre a l'interès veïnal i al teixit econòmic, alhora, com a part d'un mateix clam. A continuació, passava el torn a la Laia Grau Balagueró, la Gerent Adjunta de Gerència d'Urbanisme (l'organisme municipal dedicat a l'elaboració d'instruments de planejament i gestió urbanístics).

La Gerent Laia Grau exposava que la finalitat de la MPGM22@ era "constituir una ciutat mixta d'alta qualitat ambiental pensada per la vida quotidiana" (Diari de Camp, 17 de juny de 2020). Darrera d'aquest titular abstracte, l'eslògan es concretava en (1): la culminació del procés iniciat l'any 2000 per la transformació del sòl industrial, (2) la facilitació de la gestió de la transformació a partir de la construcció d'instruments àgils, i (3) una estructuració urbana mixta: transcendint la intervenció per illes i adoptant noves jerarquies per mitjà d'eixos verds i cívics. Retòricament, els fonaments del discurs de l'OBP havien sigut integrats en el de la Gerent fins al punt de reproduir parcialment la majoria de continguts sobre el model de barri que defensarien a les Comissions Ampliades. No només plantejava una major densitat d'habitatge per infiltrar més teixit al 22@, sinó que la Gerent etiquetava la transformació urbana de feminista i criticava la malla Cerdà per haver sigut poc curosa amb els teixits locals. Al presentar aquestes idees combinava diferents formes d'adulació al pla 22@ en la seva crítica. Per exemple, quan afirmava que si en 20 anys encara existia alguna zona no transformada era perquè era part d'un "model previ d'èxit", de seguida s'afanyava a defensar que el 22@ també era un "model d'èxit". Els membres de l'OBP estaven intranquils: aquell discurs era proper a les seves reivindicacions però podia suposar només un preàmbul no vinculant en la nova normativa. La Susana i l'Àngel preveien que si existien concessions al discurs veïnal era perquè l'afectació del sòl per la nova MPGM22@ seria menor: el 37% no transformat.

L'escenari a casa d'en Didac era similar al que podem imaginar pel d'un gabinet polític en una nit de debat electoral: l'Alba, el Quim, l'amfitrió i jo mateix preparàvem dades i enumeràvem contra-arguments a les informacions que compartia la Gerent, i les transmetíem a la Susana i l'Àngel com a cares visibles. L'esmerçada participació arribaria en el torn de paraules. En Faustí, com a vocal de la Comissió d'Urbanisme de l'AVPN, criticava la falta de participació veïnal: creia que s'havia perdut el temps durant el confinament al realitzar una redacció sense la presència d'agents veïnals i considerava que la modificació era molt limitada perquè només afectava al 37% del total del sòl disponible: "això és insuficient per generar una trama mixta i integrar al projecte el Poblenou, el Maresme i la resta de la ciutat. És una vergonya veure tants espais infrautilitzats quan a Barcelona cal habitatge i espais per la ciutadania" (ibíd.). I finalitzava la seva intervenció després de plantejar una solució pragmàtica: calia crear taules de treball de manera que al juliol hi hagués una proposta de MPGM22@ realment participada "perquè la participació ha sigut sovint molt citada i enunciada, però aquí no ha existit" (ibíd.).

En el seu torn, la Susana de l'OBP es sumava al posicionament del representant de l'AVPN i recollia les dades sobre habitatge que havien tractat en la preparatòria: "si hem fet un treball de 4 anys per 800 habitatges no té sentit (...) Si la MPGM només afecta un 37% del sòl, quin canvi suposarà una mica més d'habitatge? Des del Poblenou les illes 22@ es senten deshabitades" (ibíd.). En canvi, pel president del 22@Newtork aquells objectius eren fidels al pla original i destacava la importància del pla pel desenvolupament de la

ciutat: “el 22@ ha sigut clau per la ciutat, sobretot durant la COVID on la majoria d'empreses del s'han declarat essencials”¹⁹⁵ (ibíd.).

La regidora Janet Sanz responia als activistes limitant les expectatives a nivell polític de la MPGM22@ i culpant a la resta de partits de no voler aprovar un plantejament “més veïnal” en el ple. Fent equilibris entre els dos discursos existents (el veïnal i l'econòmic), defensava que el 22@ havia de ser un motor econòmic però també una oportunitat per fer habitatge públic. Sense oferir números exactes, contestava a la Susana que “la proposta del 37% no permet fer 800 habitatges només, són més, clar! ‘Sino, para eso no nos ponemos!’” (ibíd.), però això incrementava la ira dels activistes que li retreien ser “tant política” i no estar al dia de les xifres exactes. En Dídac i l'Alba s'afanyaven a recordar a l'Àngel que mostrés el quadre dels càlculs que havien fet sobre els escenaris possibles en matèria d'habitatge i protestaven que ells tenien una visió més exacta sobre la tècnica que la pròpia política. Així, l'Àngel de l'OBP compartia en la seva pantalla la taula sobre les opcions d'habitatge a les que havien arribat per insistir en la crítica que el nombre real d'habitatges nous que s'introduïrien seria de 800 si només s'afectava el 37% del sòl: “si ara hi ha 840.000 m² fets del 22@, en queden 2.400.000 m² per fer d'oficina. Amb la importància que està agafant el teletreball com diuen els experts, no hi haurà demanda per tota aquesta quantitat d'oficina!” (ibíd.).

Davant de la postura unitària presentada pels activistes, la regidora prometia una bateria de sessions participatives per integrar la perspectiva veïnal a la nova MPGM22@: “el 22@ no ha de ser una cosa aïllada del Poblenou, per això avui fem un primer contacte per a que us soni la música” (ibíd.). En diferents formats, també realitzava una crida al consens i al treball conjunt: “hem de fer molta feina plegats”, “tots volem un impuls del 22@”, “això és cosa de tots!” (ibíd.).

Un 22@ rectificat: absorció i domesticació de la crítica veïnal

L'equip de govern va tancar files i no va organitzar cap altre Comissió Ampliada ni sessió participativa malgrat haver-se compromès a realitzar-les setmanalment, tensant així les relacions municipals amb els activistes fins al límit de la ruptura. Aquest comportament municipal es devia a que, paral·lelament a la Comissió Ampliada celebrada, BeC i PSC estaven negociant un acord polític amb ERC per aprovar la MPGM22@ al ple de l'Ajuntament. El silenci municipal només seria interromput per dos fets que ens permeten analitzar les lògiques de governabilitat local: un de puntual, (1) la reunió de Gerència d'Urbanisme amb l'associació 22@Network; i un altre de definitiu, (2) la compareixença per presentar la mesura de govern “Impulsem el 22@” que manifestava el compromís entre BeC, PSC i ERC per aprovar la MPGM22@.

En primer lloc, (A) el 2 de juliol de 2020 la Comissió d'Urbanisme del 22@Network realitzaria una inusual sessió digital oberta i monotemàtica envers la MPGM22@ amb la participació de la Gerent Laia Grau. Aquella “col·laboració” en argot del 22@Network es produïa en un clima d'opacitat i manca d'interlocució de l'Ajuntament envers els MSU locals. L'OBP considerava que allò portava el “segell” del PSC i temien que si es convidava a la Gerent era perquè existia un conjunt de contactes interns ocults entre vestidors. Per qüestions de conciliació, jo vaig ser l'observador del MSU en aquesta sessió on hi van assistir 63 persones que podem agrupar en dos principals sectors: els representants actuals i històrics del lobby digital (entre ells: en Ramon García-Bragado, en Miquel Barceló i

¹⁹⁵ Una referència al fet que LEITAT havia dissenyat respiradors amb tecnologia 3D.

l'Antoni Oliva) i les empreses de la construcció: el Grup Castellví, membres de Cushman and Wakefield, el responsable nacional de la immobiliària global de Hines i Pere Quart, S.L.¹⁹⁶, entre d'altres.

El rol de la Gerent Laia Grau va ser determinant aquí, ja que expressava a la pràctica la principal postura de governabilitat presa per l'equip de govern: la constitució de dos discursos municipals a desenvolupar en funció dels dos agents existents en el camp polític (el veïnal i l'econòmic). La Gerent utilitzava un plantejament diferenciat amb el 22@Network, ara l'èmfasi requeia en “desencallar” el 22@ en aquells trams on no s'havia pogut transformar agilitzant instrumentalment el pla per tal que es tramités amb rapidesa. A part d'aquesta facilitació de la gestió urbanística, la Gerent reconeixia que l'afectació total seria del 37% del sòl i que les noves unitats urbanes que produiria el planejament serien “peces grans”. Grau també destacava repetidament el treball històric dels membres del lobby digital i sumava al debat qüestions planejades per aquests, com la proposta d'en García-Bragado de crear “residències de treballadors” davant un descens en la demanda d'oficines¹⁹⁷ per la COVID. La Gerent es relacionava de forma gairebé teatral amb els “fundadors” del 22@ mostrant admiració i reconeixement: “vosaltres sou els que en sabeu de veritat”, “us parlo del vostre tema”, “el 22@ és un projecte d'èxit, de gran envergadura i referència mundial” (ibíd.).

La Gerent afrontava els múltiples interessos a satisfer des del seu sofisticat rol performatiu. Vegem-ne alguns exemples més. Davant del reclam per obtenir dades concretes del 22@Network responia que calia treballar amb discreció i lloava la tasca concreta d'en García-Bragado sobre qui afirmava que sabia molt bé que “cal fer el planejament en silenci i sense sorolls” (Diari de Camp, 2 de juliol de 2020). Però no només es dirigia als seus superiors polítics i agents econòmics, sinó que també oferia missatges que satisfarien a l'OBP. Per exemple, els activistes van rebre amb bons ulls que, davant del difusionisme metropolità del 22@ proposat pels agents immobiliaris, la Gerent respongués que calia “descarregar” d'oficines el Poblenou apel·lant a l'existència d'altres zones metropolitanes terciàries.

En segon lloc, (B) la fi del silenci administratiu es produiria en una compareixença inesperada durant el matí del 8 de juliol de 2020 que suposaria l'abandonament definitiu del mutisme institucional envers els activistes i posaria en funcionament les diferents modalitats que l'Ajuntament i els seus actors feien servir en funció de l'interlocutor amb el que es relacionaven. Els representants municipals d'ERC: Maria Buhigas i Ernest Maragall, i els representants dels dos partits del govern: Jaume Collboni del PSC, Janet Sanz de BeC i l'alcaldeessa Ada Colau presentaven la “Mesura de Govern Impulsem el 22@: Cap a un Poblenou amb un 22@ més productiu, més inclusiu i més sostenible”. En el document relatiu a aquest acord es mantenia el to triomfal del projecte 22@ i es tractava la seva reforma com una qüestió menor a retocar del model d'èxit que havia sigut el pla urbanístic. Reafirmant-se en els punts bàsics del Mite Manchesterià, significaven el 22@ com un símbol de reindustrialització digital i d'oportunitats laborals:

“El 22@ ha estat, a la vegada, un motor econòmic de la ciutat que ha permès que en temps de crisi a Barcelona se seguís creant ocupació en sectors vinculats a la tecnologia i la transformació digital, així com en les indústries creatives. (...) és un element clau en un moment en què la ciutat ha d'afrontar noves inestabilitats

¹⁹⁶ Es tracta de la immobiliària del propietari de Semillas Fitó.

¹⁹⁷ Una fórmula que ja s'estava assajant al 22@ en el cas dels estudiants com alternatives més lucratives (i legalment viables) a opcions hoteleres.

econòmiques vinculades a la crisi de la Covid-19” (Ajuntament de Barcelona, Juliol de 2020: 4)

Els discursos que proferirien els polítics tenien en comú tres elements: (1) l'ús del context pandèmic com un element legitimador del desenvolupament urbà, (2) la proclamació constant del consens veïnal existent i l'absorció d'alguns postulats de la crítica local en els propis discursos de vigorització del 22@; i (3) la repetició constant del compromís i consens existent per “continuar” el 22@ com a mesura per tranquil·litzar els dubtes que la MPGM22@ generés en la inversió immobiliària. Des de l'alcaldesa fins als regidors, es compartia el missatge que la compareixença era un “reimpuls” del 22@ enunciant la recuperació d'un projecte històric més que la seva reforma. El discurs d'Ernest Maragall ens servirà per la resta del punt per copsar com era plantejada aquesta rectificació del 22@, ja que pel regidor era urgent reprendre un camí aturat que permetés recuperar “actius adormits” de la ciutat: “Barcelona necessita que avui fem reviure el 22@ amb més habitatge, més treball de la indústria intel·ligent i valor afegit” (Diari de Camp, 8 de juliol de 2020). Postura que recolliria el regidor Jaume Collboni del PSC.

En aquest impuls polític del 22@ es feia més visible el rol que la participació veïnal -i concretament l'OBP- havia executat com a renovador del discurs oficial. Reacondicionar socialment i ideològica el 22@ implicava reconèixer un conjunt d'errors des d'una crítica controlada. En termes de governabilitat, els MSU havien realitzat un treball cultural per assenyalar les disfuncionalitats sociourbanes del pla, així com per indicar alternatives viables segons el seu elaborat criteri de moviments socials científics. Lògicament, ja hem vist que els informants percebien aquesta apropiació dins del mecanisme de governabilitat però no en reconeixien del tot els seus límits com demostra el fet que enyoressin una estructura d'oportunitat política més permeable quan, en realitat, aquesta servia de justificació ideològica per la seva participació actual.

En aquesta acumulació per desposseïció cultural, l'ús municipal dels MSU com agents renovadors del 22@ es desenvolupa més en una esfera discursiva que en matèria de normativa urbanística perquè la crítica que realitzen es troba sempre supeditada al camp polític dominat per l'actor preponderant: el consistori. Per això, proposo que interpretem l'acció de governabilitat implícita en la MPGM del 22@ com un treball històric similar al d'un destil·lat on la substància original és conduïda al punt d'ebullició per tal d'induir-li una major volatilitat i així depurar-lo. És a dir, va ocórrer un procés per transformar (o depurar) la crítica social veïnal en una “crítica artista” (Boltanski i Chiapello, 2002). Des del procés participatiu del Repensem el 22@ de 2018 fins a les seves successives etapes en el pacte de 2019 i els diàlegs per la MPGM22@, la crítica inicial s'havia transformat i convertit en una versió encongida i desvirtuada gràcies als treballs de la governabilitat urbana, convertint la crítica inicial en una nova versió institucionalment acceptable. Boltanski i Chiapello (2002) en la seva noció de “crítica artista” ja van preveure aquesta possibilitat pel fet que tal forma de crítica podia ser interpretada aristocràticament com un cavall de Troia de les postures dominants.

La tasca d'integració dels discursos polítics veïnals en els de la transformació urbana és un procés de digestió cultural contradictori on el treball activista -el seu imaginari, els seus conceptes i part de la seva ontologia- és instrumentalitzat i absorbit per la narrativa de la legitimació urbana. El punt d'inflexió d'aquest fenomen és el pacte de 2019 on es configura un discurs renovat del 22@ com un pla urbanístic més productiu, inclusiu i sostenible però també més consensuat i participat. Aquest fet ideològic només pot donar-se mitjançant les contradiccions que observem en les acceptacions retòriques del discurs dominant envers

la crítica veïnal. Per exemple, en el reconeixement públic de la Janet Sanz envers l'existència de dos discursos sobre el 22@, o en la referència a un Poblenou que ja no desapareix del tot simbòlicament en els discursos d'Ernest Margall (tot i que el segueix eliminant en el desenvolupament urbanístic): "(...) el que anomenem 22@ però que m'entesto a seguir parlant del Poblenou en un sentit ampli i històric" (ibíd.). La mateixa alcaldessa manifesta aquesta contradicció a l'anunciar la recuperació de l'esperit del 22@ i alhora la seva actualització, com si tal cosa no fos una paradoxa.

"No només activarem l'activitat industrial tecnològica de la ciutat, doblarem l'habitatge previst en el planejament inicial. Aquesta ciutat necessita habitatge i volem barris mixtos: on s'hi visqui i s'hi treballi, plens de vida a qualsevol hora del dia. Es recupera el millor esperit del 22@, com deia l'Ernest, però també s'actualitza en base a les necessitats del moment." (Diari de Camp del 8 de juliol de 2020)

De fet, la contradicció es troba en l'arrel mateixa de la MPGM22@, fet que fa tant excepcional l'èxit amb el que la Gerent Laia Grau actua entre els dos pols. El pas definitiu de la digestió cultural de la crítica veïnal es compon per la seva integració en un bloc hegemònic. Un cop purificats, els nous discursos polítics sobre què hauria de ser el 22@ (sense abandonar mai el terreny de l'abstracció) són intensificats pel paper moralitzant del consens que invoca la il·lusió democràtica d'una postura directament participada, plural i representativa sense fer referència a que els plantejaments incorporats de l'àmbit veïnal no són els expressats en el Repensem el 22@, sinó aquells destil·lats pel procés de governabilitat. Així proclamaven l'alt nivell de participació i consens del procés de redacció de la MPGM l'alcaldessa Ada Colau i el regidor Ernest Maragall:

"(...) tindrem una aprovació de MPGM que s'ha de fer en diàleg amb tots els actors del Poblenou i del 22@, això s'ha de fer amb gran consens." (Ada Colau a Diari de Camp del 8 de juliol de 2020)

"Avui tornem una part de la certesa que la ciutat demana, que demanen els veïns i que demanen els empresaris i els inversors! (...) Que el Poblenou s'ho faci seu i ho senti com a propi, i que Barcelona sigui una referència mundial!" (Ernest Maragall a Diari de Camp del 8 de juliol de 2020)

El resultat final és una narrativa de la transformació urbana renovada que apel·la a l'ètica i a la moralitat per afirmar que existeix un clam únic i unit que compatibilitza la crítica veïnal i els objectius immobiliaris a partir d'un determinat procés de governabilitat presentat com a altament democràtic i socialment inclusiu. Aquí s'eliminen els "arguments perillosos" a favor d'una versió oficial simplificada i desconflictivitzada de la producció de l'espai on la complexitat de la governabilitat és banalitzada. És a dir, en els discursos municipals no es problematitzen qüestions fonamentals com l'equiparació del discurs veïnal als objectius immobiliaris, ni tant sols es realitza cap referència a les possibles formes de desigualtat com la substitució social que implica la renovació urbana plantejada, ni l'increment del preu del sòl suscitat de l'interès dels oficinistes i inversors pel Poblenou, o l'accés als nous treballs tecnològics per part dels residents tradicionals. La governabilitat urbana és configurada de tal manera que sempre existeixen uns contorns inexpugnables que impedeixin que es problematitzi la forma política en si mateixa.

D'aquesta manera, la governabilitat local queda subjecta a un joc palatí on no es tracten en profunditat els problemes socials de la producció de l'espai per tal d'afavorir una retòrica neoliberal fetitxista on els interessos de mercat i els socials no són contradictoris, sinó part d'una mateixa pulsio que coexistiria sense antagonismes. En aquesta tasca monològica es

nega el component dialèctic de l'espai i l'acció del govern es presenta de forma simplificada, desposseïda de les capes i continguts que la conformen, quan en realitat es tracta d'un moviment complex i contradictori des del seu mateix inici i que implica pensar en termes lefebvrians i densos.

Omissió i direcció política de la participació

En els dies previs a la compareixença l'OBP ja mostrava un elevat grau de malestar i desconfiança envers l'Ajuntament: els hi negaven reunió, s'havia incomplert el calendari de participació marcat i, a més a més, s'havien entrevistat amb el 22@Network. La compareixença va ser l'element definitiu perquè aquest sentiment de traïció desemboqués en un comunicat i una concentració davant de l'Oficina de Model Urbà a l'Avinguda Diagonal. En el seu missatge recriminaven que l'Ajuntament havia prescindit del teixit social i que havia proclamat l'agilització de la transformació urbanística sense explicar què suposava.

El posicionament de l'OBP atrauria a alguns mitjans locals com Betevé que també es dirigien a l'AVPN per convidar-la a un debat televisat amb l'Enric Urreta, el nou president del 22@Network. Per una qüestió de disponibilitat hi assistiria en Guillem, membre del sector més conservador envers la transformació del 22@, i coincidiria amb la postura d'Urreta. Això provocaria el titular "Empresaris i veïns del Poblenou veuen amb bons ulls doblar l'habitatge al 22@" en el programa Bàsics de Betevé encenent la crítica de l'OBP i de l'esquerra independentista local fent córrer bromes visuals per xarxes sobre aquest fet. Internament, existien diferències en el si de l'AVPN sobre la valoració de la compareixença de l'Ajuntament. Pels sectors menys crítics del 22@ l'acord amb ERC no contradeïa els continguts del pacte, sinó que només escenificava el compromís polític per aprovar-ne una modificació. Finalment, l'AVPN rectificaria la seva postura mitjançant un manifest reparador escrit per en Faustí on conclouïen que "tot plegat ens fa pensar que estem davant d'un nou full de ruta que xoca amb el pacte (...) Reclamem novament que la participació del veïnat sigui real i no virtual" (AVPN, 9 de juliol de 2020).

Al seu torn, l'Ajuntament havia realitzat moviments per a reconduir la relació amb l'OBP i havia acceptat l'audiència amb la Gerent que el MSU havia reclamat com a resposta a la trobada prèvia de la Laia Grau amb el 22@Network. L'OBP convidaria a sumar-se a la reunió a l'AVPN, però aquests els informarien que ja s'havien entrevistat prèviament amb la regidora Janet Sanz. L'OBP se n'havia adonat que l'Ajuntament es reunia de forma individualitzada amb cada actor i ells eren els últims. A part de la gerent, a la reunió municipal amb l'OBP també hi assistirien la Janet Sanz i l'Èlia Hernando¹⁹⁸. Durant la trobada, la regidora posava en evidència el funcionament de la governabilitat local supeditant les dades concretes de la MPGM22@ a un sermó previ on exposava que era necessari que els activistes "entenguessin" en quin context es movien. Segons ella, l'Ajuntament comptava amb unes majories polítiques concretes que configuraven uns límits infranquejables. La seva perspectiva sobre aquest procés era la d'un joc de pressions en el qual l'OBP havia d'assenyalar les deficiències que com a polítics i tècnics no reconeixien a simple vista. Aquest restringit rol de detectors especialistes era estimulat per la mateixa regidora qui prometia sense bases contrastables que es "barallaria" per les propostes de millora del pla que determinessin els activistes:

¹⁹⁸Aadjunta a la gerència d'Ecologia Urbana i antiga participant de la TEPIV amb qui no mantenia una bona relació degut a que després de guanyar el Premi Cerdà 2014 pel seu treball sobre Pere IV no va realitzar un retorn a l'entitat.

“Hi ha dos relats que costa molt que es trobin. Un ‘esto ha sido la caña’, hem portat Barcelona al món, internacionalització, empreses... I un relat de vivència i gentrificació, falta d'equipaments, habitatge, espais que no fan barri. En aquests dos relats vosaltres teniu la vostra funció, les associacions de veïns tenen la seva i nosaltres la nostra. Però jo us vull plantejar que sigueu crítics. Em sembla bé, es la vostra funció i hem de tenir l'oportunitat de veure quins són els aspectes a millorar. Necesito saber per quins temes ens hem de barallar!” (Janet Sanz al Diari de Camp del 15 de juliol de 2020)

Tàcitament, l'OBP acceptava l'encasellament en aquell rol reconeixent que si volien aspirar a majors objectius polítics caldria protestar fora dels canals institucionals, però recriminarien a la regidora el tracte fragmentat que proferia als MSU locals. Per resposta, la regidora Sanz els hi demanava privacitat i al·legava que aquesta dinàmica es devia a una qüestió de discreció necessària pel sensible context polític existent. Sol·licitava confiança i no reconeixia obertament que la relació compartimentada constituïda per l'Ajuntament aprofundís la fragmentació local i permetés al consistori alternar discursos i postures en funció de l'audiència dificultant l'acció coordinada dels MSU poblenovins.

“Nosaltres us donarem aquesta informació, però no m'ho vull trobar publicat en un mitjà de comunicació! Aquesta informació no el té ni el meu soci de govern ni ERC. Coneixeu bé la normativa i en alguns casos hi ha més relats que cap altra cosa. Quan vols veure els números concrets cal que això no ‘ruli’ perquè m'ho demana el sector econòmic. M'ho està demanant tothom i cal discreció! Necessitem un treball en petit comitè.” (Janet Sanz al Diari de Camp del 15 de juliol de 2020)

Davant d'aquesta participació de despatx fragmentada, l'OBP aprofitava per obtenir dades concretes de la MPGM22@¹⁹⁹. Aquestes no satisfien als informants que s'alarmaven per una escassa afectació del sòl total i la representació de l'espai realitzada per la política i les tècniques. Consideraven que seguia gestionant-se el 22@ com un element abstracte sense contextualitzar-se en el seu entorn (el Poblenou). Segons l'Alba, “parlen d'una manera des del plànols, des d'una entitat abstracte amb uns eixos que uneixen, que travessen llocs, però darrere d'aquests ‘productes’ que diuen hi ha barris i persones!” (Diari de Camp, 17 de juliol de 2020). Així ho comunicaria a les representants municipals:

“Veieu de forma estreta el 22@ com una part d'un tot abstracte quan estem parlant d'uns barris que conformen el Poblenou. Hem de superar aquesta escala. Esteu proposant fer un cul de sac: un mega-edifici aquí, un teixit tradicional allà, sense un debat de fons. Què fem amb Pere IV? Obrim el Parc Central? Com connectarem Can Ricart? Ens heu mostrat perímetres lliures, circumferències, però quina transició hi ha entre això que diuen ‘22@’ i el Poblenou? Hi ha uns voravius aquí que és un campí qui pugui.” (Diari de Camp del 15 de juliol de 2020)

En definitiva, criticaven una manca de concepció de model de ciutat a aplicar al Poblenou. La Laia Grau i l'Èlia Hernando es defensarien retornant al seu argot tècnic i fent referència al concepte de mixtura urbana i a la inclusió d'unes escales menors sobre el plànol. Com ja s'ha introduït, aquesta situació exposava la veritable innovació de l'OBP com a MSU: la seva capacitat per enfrontar-se amb el mateix llenguatge tècnic a l'Ajuntament i constituir una contra-representació de l'espai incloent elements de l'espai viscut i percebut en la

¹⁹⁹ Les tècniques compartien el següent: la ubicació dels nous eixos verds; la definició d'una relació d'edificabilitats que passava al 3,2 (composat per 2,2 per activitat econòmica i 1 d'habitatge protegit); la introducció de la figura de la “licència directa” com a mesura per substituir els PMU i agilitzar la transformació (un 19,5% del sòl a transformar per mitjà d'aquest instrument); la rebaixa del sostre d'activitats econòmiques dels 3.400.000m² originals a 3.000.000m² a l'incloure algunes preexistències (com els edificis industrials a l'inici de Pere IV); i un major reconeixement de l'habitatge existent i de la indústria a partir d'una major consolidació, un 11% i un 9,5% respectivament.

mesura que el seu instrument d'anàlisi no era només el mapa i la dada oficial, sinó la pràctica espacial.

Els diàlegs serien interromputs de nou fins al 20 de setembre de 2020, data en la què es celebraria una segona Comissió Ampliada on els agents municipals (tècnics i polítics) es felicitaven pels treballs realitzats i es transmetria un discurs de finalització del procés participatiu. Això desconcertava als representants de l'AVPN i l'OBP, ja que les trobades promeses no s'havien complert. L'anunci de finalització de les sessions participatives prendria sentit dues setmanes després quan en Jaume Collboni i la Janet Sanz presentarien l'aprovació inicial de la MPGM22@ en públic telemàticament. En un plantejament similar al de la compareixença del Nou Impuls del 22@, els seus discursos destacaven els grans consensos assolits, la recuperació del projecte històric i l'actualització del 22@ com un projecte mixt d'ús econòmic i residencial que responia a les necessitat de la ciutat. El nou 22@ havia sigut aprovat inicialment i s'obria un període d'al·legacions requerit per avançar a l'aprovació provisional i definitiva. L'Ajuntament comunicava que el període de participació veïnal finalitzava, si es que mai havien començat.

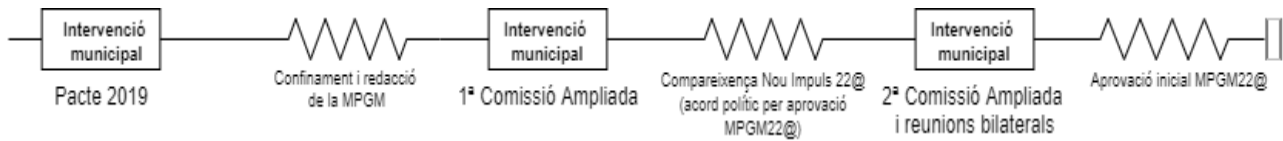
La governabilitat urbana com una tecnologia mòbil: la “trampa comunitària” i altres barreres pel canvi social

El procés seguit per la MPGM22@ fins a la seva aprovació inicial posa de manifest que el 22@ com a política urbana ha tingut la capacitat de renovar-se malgrat el desgast i l'escassa legitimitat presentada. Això assenyala les qualitats postestructurals del neoliberalisme que cal entendre, també des de la perspectiva de la governabilitat urbana, com una “tecnologia mòbil” (Ong, 2007): un projecte dialèctic, fragmentari i inacabat que pren formes diferents de governabilitat situades geogràficament i històrica d'acord a unes relacions de poder desiguals (Kingfisher, 2002). Aquest neoliberalisme com un procés variat (Peck i Theodore, 2012) es compona d'aquelles adaptacions i respostes als obstacles. Un procés de prova i error amb resistències i contramoviments que té per objectiu reconfigurar les relacions entre els actors, entre allò públic i privat. Com hem vist, l'Ajuntament ha tractat el 22@Network com un actor prioritari, denotant que el model de governabilitat urbana ha privilegiat a les empreses de la construcció en la presa de decisions sobre la resta d'actors. No obstant això, polítics i agents econòmics realitzen una apreciació positiva i democràtica de la governabilitat urbana sobre la presa de decisions sense assenyalar el creixent poder dels grups econòmics (Garnier, 2011; Jessop, 1997). A la pràctica, la governabilitat urbana esdevé una *tecnologia per construir consensos* sense abandonar mai la lògica empresarial d'una “democràcia de lobbies” (Janoschka, 2011).

Proposo que considerem la relació que institueix l'Ajuntament amb els MSU com un intercanvi similar a la noció de “reciprocitat negativa” que Evans-Pritchard (1977) va identificar en els nuer-dinka. És a dir, una relació entre actors en posicions socials distants orientada a l'obtenció de beneficis a expenses de l'altre part incloent la trampa i el furt. Al llarg del capítol hem copsat com els actors municipals i veïnals tractaven de beneficiar-se de la relació a partir d'un joc sibil·lí desigual. El consistori va ser capaç de conduir els ritmes i dirigir la relació, mentre que l'OBP obtindria pocs elements per apropar-se al temperament dels continguts de la MPGM22@ als seus interessos, tot i l'acceptació del rol que l'Ajuntament els hi atribuïa de “bons salvatges experts”.

Una altra qüestió fonamental és preguntar-nos quins són els moments que l'Ajuntament escull per activar els diàlegs amb els dos agents veïnals participants. Com podem observar en el següent diagrama, l'Ajuntament impulsa la participació tàcticament en previsió de les

accions pròpies unilaterals: abans de la compareixença del nou impuls del 22@ i de l'aprovació inicial de la MPGM22@ es produeixen diàlegs amb els MSU locals. Es tracta d'una intervenció selectiva de l'equip de govern que constitueix una tendència d'acció-reacció sota un objectiu general de direcció dels MSU en funció dels seus interessos:

Il·lustració 64. Diagrama sobre l'acció política municipal en comparació als espais participatius generats. Font: Elaboració pròpia.

La participació és activada per tal de contenir i modular la postura dels MSU en previsió d'una acció unilateral del consistori que suposi una ruptura amb els MSU i impliqui la protesta. L'obertura d'espais participatius és utilitzada com una vàlvula d'escapament davant l'increment de tensions en el camp polític. La participació queda així supeditada a un treball polític de control de danys i presenta un rol complementari de les funcions de la política institucional. Això significa que l'Ajuntament actua com un agent protagonista en la producció de l'espai urbà assegurant la transformació (agilitzant i constituint instruments urbanístics vàlids), però també contenint i minimitzant la protesta veïnal a partir d'estratègies de governabilitat. El procés de dissolució dels resultats del Repensem el 22@ en els continguts de la MPGM22@ definitiva evidencia com les polítiques de participació a escala de barri són tecnologies governamentals vinculades a una semiòtica comunitària i a l'aprofundiment de processos neoliberals (Tapia, 2018). Això comporta una "trampa comunitària" (Harvey, 1997) que apel·la a l'esperit de la comunitat i la seva participació (encara que sigui fictícia) com un antídote de la protesta.

En conclusió, la cooperació no desapareix en la governabilitat neoliberal, sinó que s'enforteix i es dirigeix com a mesura per debilitar resistències i constituir barreres pel canvi social. La principal forma del poder municipal per eliminar la bel·ligerància dels MSU i superar la seva crítica és, justament, institucionalitzar el conflicte: "l'exercici local de la democràcia pot, per tant, produir resultats antidemocràtics" (Holston i Appadurai, 1996: 252).

28. Conclusions dels resultats etnogràfics en el camp polític veïnal del Poblenou

“Ja n'estic fart, de somnis, de bojos i d'Icàries inexistents... (...) No vull sentir més a parlar de terres promeses, la vida real és aquesta i aquesta és la nostra terra, el nostre barri, i no hi ha més!” (Àfrica Ragel, 2008: 158)

Tal i com he realitzat en les conclusions dels resultats etnogràfics del 22@, a continuació donarem resposta als objectius i preguntes establerts inicialment. Això ens permetrà concloure i tancar aquest bloc de resultats del treball de camp en l'organització política veïnal del Poblenou tot il·lustrant les seves principals característiques i expressions.

La forma del teixit veïnal i el seu desplegament en el pla urbanístic del 22@

En primer lloc, la presentació dels resultats s'ha ordenat en una pregunta genèrica sobre la composició dels MSU locals: *quin és el tipus de teixit associatiu existent al Poblenou i el seu rol en el desplegament del pla urbanístic 22@?* Remetre'ns a la noció de camp social de la sociologia estructuralista ens ha permès visualitzar el divers camp polític veïnal on els diferents MSU analitzats hi duïen a terme un conjunt d'accions per mantenir la seva posició, o bé transformar-la d'acord a uns elements en disputa. Ja fos el capital simbòlic necessari per ser reconeguts interlocutors municipals, com l'increment de la seva capacitat de mobilització. Però la idea d'un camp polític veïnal també ens remet a una il·lusió funcionalista d'ordre quan, en realitat, el principal particularisme de la cultura activista poblenovina és l'atomització i l'aguda fragmentació. Dins d'aquest context social magmàtic i inestable (equiparable a les característiques de l'espai 22@), dos MSU havien aconseguit sobreposar-se a la varietat de micro-moviments veïnals i alçar-se com a interlocutors veïnals. Tots els moviments neixen i moren però no tots tenen el mateix recorregut (Touraine, 2006) i, justament, una de les diferències fonamentals que mantenien TEPIV i AVPN era aquesta divergència històrica: la TEPIV era una jove plataforma que no mantindria la forma durant el treball de camp i viuria una escissió, la TEPIV; mentre que l'AVPN era una tradicional associació de veïns local que, malgrat les crisis de reproducció interna i les crítiques externes, seguia en funcionament.

Les seves diferències no acabaven aquí, ja que mantenien una acció diversa dins del camp social a partir de característiques confrontades i assimilades. Per un costat, la TEPIV era una agrupació de veïns que pretenia revitalitzar el fallit carrer Pere IV. Li atribuïen el potencial de cosir un territori fragmentat a partir de l'ús veïnal dels espais buits, la posada en valor del patrimoni i l'establiment d'un nou teixit econòmic social i solidari. Això el convertia en un MSU innovador que aglutinava cooperatives, intel·lectuals i veïns en un *think tank* propositiu a nivell d'intervenció urbana. Per exemple: un projecte per a Can Ricart, l'acció de reapropiació veïnal del passatge Trullàs i la gestió Ca l'Isidret. En un clima polític favorable a la reforma del 22@ i a l'exploració d'alternatives pel Poblenou, el primer govern dels comuns va atribuir a la TEPIV un rol d'interlocució i intervenció local. El seu capital polític era una barreja de l'herència del seu MSU padrí, l'AVPN, i la sofisticació de les seves propostes per la superació del pla 22@. Així, la TEPIV es desmarcava del “movimentisme” de les plataformes.

A diferència de la TEPIV, que formava part tardana del cicle de renovació impulsat pel 15M, l'AVPN era una entitat en funcionament des dels anys setanta. Com a MSU tradicional, havia centrat la seva activitat en la reproducció social: millorar l'asfaltat, fer

front a la contaminació de les últimes empreses industrials del territori i, generalment, la consecució de serveis urbans i socials. Va començar a operar en un Poblenou perifèric en el que la indústria es deslocalitzava i on les relacions veïnals es teixien de forma densa. Un potent mite li donava raó de ser: l'exitosa revolta contra el Pla de la Ribera, però aquesta unitat popular inexistente al Poblenou contemporani es començaria a esquerdar a partir de les primeres eleccions democràtiques. El buidatge d'activistes de les organitzacions pel seu ascens institucional s'intensifica per tendències sectàries i ideològiques que convertirien l'escenari únic en un trencaclosques de novíssims MSU (Juris, Pereira i Feixa, 2012).

La remodelació dels JJOO i l'inici de la transformació urbana emprenedora del Poblenou es desenvolupa en un marc d'escassa protesta i mobilització. L'administració socialista menysté els moviments veïnals locals i l'AVPN es veu obligada a construir un repertori d'accions institucionals per a ser reconeguda. A mesura que l'AVPN s'especialitzava entre l'oposició i la col·laboració municipal, abandonaria gradualment l'acció al carrer mudant el seu rol inicialment transformador per una funció institucional vinculada a l'acompanyament de les polítiques municipals sobre el territori, manifest -se així que una part dels "moviments han esdevingut una part important de l'ordre" (Eder, 1998: 338). A partir de les seves "solucions": opcions alternatives i amb nous matisos a les polítiques municipals, l'AVPN reclamava ser reconeguda com a representant oficial del veïnat i, a la practica, es convertirien en el MSU amb més capacitat d'incidència local. És a dir, una peça clau en la governabilitat del Poblenou. Això influenciaria la resta de MSU futurs que pretenguessin incidir en la política municipal, ja que per fer-ho haurien d'incorporar algun tipus de mecanisme "solucionador" per a ser escoltats.

El 22@ es va aprovar en coincidència amb una accentuació de la disgregació i diversificació dels MSU marcat pel sorgiment de plataformes i nous moviments en l'ascens del capitalisme informacional. Per la línia estratègica de l'AVPN, formada per experts veïnals en mobilitat, sanitat, educació i urbanisme, el projecte incorporava algunes demandes clau: era un pla general per tot el Poblenou, prometia mantenir el caràcter històricament productiu de la zona i garantia que tot el nou habitatge construït seria protegit (Marrero, 2008). A canvi, l'AVPN realitzaria concessions com l'acceptació de la retòrica del Mite Manchesterià. Davant dels conflictes socials de la primera etapa de conflictivitat (el PERI Llacuna i Can Ricart) l'AVPN s'especialitzaria definitivament en la interlocució municipal. A partir de la seva institucionalització aconseguiria mantenir-se en un teixit local plural i caníbal on l'adversari sovint esdevenia més un altre MSU que els agents de la transformació urbana. L'ascens d'activistes al govern local l'any 2015 repetia l'ascensió institucional que l'AVPN havia experimentat als vuitanta i n'accentuava la seva institucionalització. Això intensificaria una crisi estructural de l'organització causada per una escassa renovació dels seus quadres i una minsa presència en la vida veïnal local per l'afavoriment de l'acció política dins dels escenaris municipals, restant exposada a la crítica frontal d'altres MSU crítics.

D'aquesta manera, el camp polític no només il·lustrava un teixit veïnal divers i canviant, sinó també confrontat. Les dues principals contradiccions que es reservaven l'AVPN i la TEPIV exposaven aquest fet. Per un costat, la contradicció inherent entre reformisme i transformació definia els límits socials d'ambdues organitzacions en disputa per significar els efectes del pla 22@ al Poblenou. Segons el marc de la TEPIV, el pla intensificava la fragmentació, la destrucció local i implicava un creixement urbà especulatiu i exponencial capitanejat per grans capitals. Això es traduïa en una postura radical que, a la pràctica,

trobava limitacions a l'hora d'expandir-se entre el veïnat en la mesura que el 22@ no es reconeixeria com un problema per l'opinió pública fins l'any 2020. En canvi, l'AVPN mantenia una posició complexa que es movia des de la reforma fins a l'acceptació d'alguns postulats del pla en funció de la distribució de forces dins del camp polític i de l'estructura d'oportunitats existent. Així, atribuïa algunes virtuts al 22@ oficialment (el reconeixement d'habitatge il·legal construït durant la qualificació industrial del sòl), a part de les lloances generals d'alguns dels seus quadres particulars.

La contradicció inherent no impedia l'aliança entre ambdós MSU que conflueixen en objectius com la limitació de l'ús hotel·ler, la defensa d'un parc públic d'habitatge, la dinamització de Pere IV i la producció d'espais comunitaris. Però tal contradicció inherent en l'ambició i profunditat de la transformació del 22@ si que seria la base per a dotar de significat una relació d'alteritat igualment contradictòria: la por de l'AVPN a que la TEPIV i la seva posició dialogant la substituís i, alhora, la negació de la TEPIV a ocupar el rol de l'AVPN. Hem anomenat aquest fenomen la Contradicció de l'Ocupació Mútua (COM) i hem vist com provocava l'aixecament de fronteres socials entre ambdós entitats dins del camp polític, especialment en aquells períodes on la substitució es feia palesa. Per tant, el camp polític veïnal del Poblenou contemporani era difús i marcat per un pluralisme fragmentari que implicava el funcionament d'unes xarxes limitades, un elevat nombre d'actors en el joc i la competència o obstaculització entre els propis actors veïnals. Això situa les bases per la confluència dels actors, l'establiment d'una diplomàcia complexa que dota d'un valor fonamental els sistemes d'aliances i la cooptació dins d'un teixit veïnal estripat i trossejat.

La importància del fenomen de fragmentació ens ha situat en una proposta que explora la multiplicitat dels MSU locals en el marc d'una cultura activista fragmentaria. Definir la fragmentació com un problema d'unitat en la organització, i no de desorganització o dispersió, ens ha permès superar l'abordatge del terme com una patologia social i mantenir un mestissatge teòric capaç d'identificar els efectes del fenomen en l'acció col·lectiva del Poblenou. Des de l'escola particularista de Tilly (1978) podem copsar la fragmentació com un fenomen utilitari, resultat de la cerca d'objectius i la mobilització recursos diversos. Aquí, les estructures d'oportunitat influencien l'acció fragmentant-la. Però també hi intervenien un conjunt de qüestions subjectives com hem vist en les contradiccions que es reservaven els MSU o en el desgast dels activistes de la comissió T22@ per la seva escissió. Si atenem la noció weberiana de l'escola dels Nous Moviments Socials observarem com la manca d'una identitat comuna donava pas a diferents "identitats de campanya" per afrontar els conflictes, o fins i tot el mateix conflicte en diferents estructures d'oportunitats (com l'escissió de l'OBP dins de la TEPIV per fer front al 22@). En aquest marc, les estratègies capaces d'unir una identitat de barri amb un conjunt de recursos dins d'una estructura d'oportunitats polítiques favorable resulta exitosa, com en el cas de l'OBP. En termes teòrics, això ens demostra la necessitat de no caure ni en un reduccionisme subjectiu ni objectiu, ja que la proliferació d'actors i accions diverses evidencia una manca d'identitat col·lectiva que estableixi llaços sòlids entre organitzacions i audiències amples (Diani, 1992), però també l'absència d'una mobilització de recursos eficient.

En última instància, la fragmentació manifesta l'estat d'obertura del camp polític. D'una branca aplicada de l'AVPN per dinamitzar Pere IV en sorgiria una organització que li disputaria el lideratge, evidenciant la convulsió social d'un teixit obert i poc hegemònic sense estructures fixes. Malgrat aquest ordre inestable, existien alguns fenòmens que es

mantenien i influenciaven les dinàmiques dels MSU locals. El teixit veïnal local es trobava influenciat de forma constant per la dominació de l'Ajuntament del camp polític local. Aquest control del camp social permetia moviments estratègics de governabilitat per instrumentalitzar la TEPIV com a renovadora de la política local o limitar-la quan es cregués convenient. Així es definien uns adversaris difusos, unes aliances temporals i uns acords flexibles. Dins d'aquesta política porosa marcada per la incertesa tàctica, existien cicles de protesta canviants en els quals els MSU es diversificaven. Cal que situem el teixit veïnal explorat en aquesta tesi dins d'un període final de renovació del tard-15M fins a les transformacions post-pandèmiques de l'organització política poblenovina. Les estructures d'oportunitat existents determinaven unes micro-organitzacions conformades per dinàmiques històriques (repertoris, escissions i herències polítiques diferenciades). Uns MSU canviants i caducs a diferència de la durabilitat de l'AVPN per la seva acció d'institucionalització.

La batalla cultural per la reconstrucció creativa del Poblenou: les bases socioculturals de l'acció col·lectiva

D'altra banda, el paper de la identitat i les aportacions de la perspectiva dels Nous Moviments Socials han determinat l'abordatge del paper de la cultura i la identitat dins del conflicte veïnal provocat pel desenvolupament del 22@. Un dels principals objectius dels resultats etnogràfics en el camp polític veïnal ha sigut establir els fonaments socioculturals de l'acció col·lectiva i hi hem pretès respondre-hi per mitjà de la següent pregunta: *quines són les bases socioculturals que fonamenten l'acció col·lectiva dels moviments socials del Poblenou en el conflicte del 22@?*

La forma de l'acció col·lectiva de l'AVPN i la TEPIV incorporava una resposta davant la dinàmica de destrucció creativa del Poblenou fruit del 22@: la restauració poblenovina. Però mantenien dues expressions diferenciades. Per l'AVPN, restaurar el Poblenou implicava la conservació de la cultura local, la protecció de la memòria i la preservació d'aquells símbols més significatius. Això es feia evident en la conservació del patrimoni industrial, tema en el que havien assajat fórmules innovadores en el passat (la constitució d'un *think tank* d'especialistes, professionals, acadèmics i veïns), i havia sigut un camp en el que havien aconseguit múltiples victòries, com per exemple: l'ampliació del Pla Especial de Protecció del Patrimoni el 2006 en el conflicte per salvar Can Ricart. Però, actualment, la comissió de patrimoni de l'entitat es trobava en crisi. En canvi, l'estratègia de la TEPIV era reconstruir creativament el Poblenou i produir noves formes culturals locals per combatre els efectes de la transformació urbana.

El seu objectiu passava per desenvolupar nous vincles i formes socials recreant i reinterpretant vides urbanes que havien existit. El seu mecanisme principal era la intervenció social urbana, com la que hem observat al passatge Trullàs com a mesura per recosir un territori disgregat, conscienciar sobre els efectes del pla 22@ i revertir els estralls socioculturals del pla. La producció cultural de la TEPIV implicava l'ús de potents símbols, com les barriades històriques del Poblenou i diversos mites veïnals (com la memòria cooperativista). Aquesta estratègia, que s'emmarca en una forma més amplia de construcció de la protesta, exposa com la identitat esdevé un element fonamental per dotar de dimensió pública els problemes socials i incentivar l'acció fagocitant-la amb un conjunt de representacions socials (Klandermans, 1997). De nou, l'exemple més evident és el de Trullàs i en ell s'hi exposen els límits d'aquesta estratègia, ja que malgrat aconseguir l'objectiu d'apropiació veïnal d'un espai afectat pel 22@, la nova identitat trullenca

fracassa a favor d'un nou significat veïnal: el Jardín de las Mariposas. Darrera del treball polític i cultural de la TEPIV per la reconstrucció creativa del Poblenou (organització de noves assemblees veïnals, gestió d'equipament, creació de grups de consum, ús de nomenclatures històriques), hi operava una idea de "pan-poblenovisme": una identitat paraigües que aspirava a aglutinar i cohesionar el veïnat d'un territori fragmentat per la transformació urbana.

Com podem observar, la diferència entre la forma de restauració poblenovina de la TEPIV i la conservació de l'AVPN és el seu accent en la capacitat creativa. No obstant això, ambdues són formes d'apropiació d'elements culturals històrics que pretenen confrontar la desterritorialització causada pels efectes de la nova cultura de l'espai transformat 22@ i materialitzar una reterritorialització del Poblenou. El rerefons d'aquesta batalla cultural és la disputa ideològica pel significat del Poblenou com un flux, tal i com reclama la transformació urbana, o com un lloc, com exposen els actors veïnals. La conclusió a la que ens condueix aquest fet és que els MSU tenen un paper actiu com a "agents modernitzadors" de la cultura (Touraine, 1985) al Poblenou al proposar canvis i models culturals mitjançant l'acció política. És a dir, els MSU són subjectes axiològics en la producció simbòlica i responsables de canvis en valors i identitats culturals (Laraña, 1999; Gusfield i Laraña, 1994). Però l'ús d'elements culturals no és patrimoni exclusiu de la TEPIV i l'AVPN. Ni tan sols dels MSU. Com hem vist a partir de la dialèctica entre el Poblenou Imperial i el fonamentalisme anti-poblenoví, l'administració lubrica un conjunt de contra-moviments que qüestionen la legitimitat i el programa cultural d'un Gran Poblenou de la TEPIV i l'AVPN. Aquesta identitat expansiva del Poblenou és rebutjada per un conjunt de plataformes que no s'adscriuen a l'antic gran barri i utilitzen arguments conjunturals, com les noves fronteres administratives que l'alcalde Hereu traçaria el 2006 per alimentar els sentiments independentistes anti-poblenovins.

Els principals representants d'aquesta postura són el Movimiento Diagonal Mar, el Moviment Provençals i algunes associacions de veïns que, igual que les dues plataformes, ataquen les organitzacions del Poblenou per extralimitar-se més enllà del que consideren la seva jurisdicció i dur a terme una colonització il·legítima dels seus territoris cridant a l'emancipació d'una identitat acaparant i cobdiciosa perillosa per la seva diversitat cultural i independència política. En alguns casos, el fonamentalisme anti-poblenoví es combinava amb altres ressentiments històrics com la identitat de classe de Diagonal Mar absorbida per la transformació urbana al considerar-la un topònim útil pel nou significat de l'espai urbà. Això permetria que es sumessin al nou Movimiento Diagonal Mar alguns dels nous residents basant-se en una identitat híbrida entre l'oficial i la filtrada per l'antiga Associació de Veïns. Reivindicaven la seva existència com a barri, sumant-se als arguments fronterers i a una suposada diferenciació cultural del Poblenou que, políticament, s'expressava en demandes NIMBY i classistes.

Tant la TEPIV com l'AVPN havien d'afrontar aquestes dinàmiques segregacionistes que qüestionaven la seva legitimitat en l'acció política sobre determinades zones. L'AVPN aconseguiria superar en un moviment d'hegemonia les crítiques que rebia d'altres associacions de veïns que la consideraven privilegiada. El resultat final seria un document que es presentaria al regidor David Escudé on s'hi destacaven els problemes generals de Sant Martí i s'apel·lava a una "identitat de districte". La TEPIV, en canvi, mai aconseguiria dirigir la crítica que rebia del Moviment Provençals. La plataforma apel·lava a l'existència d'un barri per la mateixa divisió d'Hereu el 2006, fet que aprofitaven per reclamar la reactivació econòmica de Can Ricart i dur a terme una creuada contra el Casal de Joves,

acusant-los de dirigir-se exclusivament a un públic adult i poblenoví. Els intents del Moviment Provençals per desvincular Can Ricart del paisatge històric del Poblenou i la defensa d'elements que fragmentaven l'espai urbà -com els murs del Parc Central que segaven Pere IV- el situava com l'opció més xovinista del cantonalisme poblenoví, sovint contraris a les propostes dels MSU poblenovins només per la seva procedència.

En relació a la situació de Provençals del Poblenou cal aprofundir en el paper de la identitat en aquesta "frontera urbana" (Smith, 1996). A diferència de les zones més "segures" per a la inversió -aquelles pròximes a entorns transformats (Glòries, Poblenou i l'avinguda Diagonal) i a valors com el mar-, Provençals del Poblenou presentava un estat de fallida urbana que s'intentaria ocultar administrativament. Sobre el territori, el "desenvolupament desigual" del 22@ (ibíd.) es traduïa en una desinversió municipal crònica. La població obrera tradicional afrontava un fenomen d'extinció cultural que confinava les seves relacions a una dimensió testimonial: a la reproducció que mantenien amb els actors del passat, fossilitzant i romantitzant el període industrial. Aquesta mort social es produïa en mig d'un context de revenja silenciosa o silenciament social. El Mite Manchesterià realitza un salt històric per evitar parlar del *rust belt* barceloní. És a dir, obvia la desindustrialització del Poblenou i nega l'existència del Detroit Català durant bona part de la segona meitat del segle XX i les dues primeres dècades del XXI. Tal narrativa també ignora la població que encara habita el territori ruïnós sense cap tipus de servei urbà. I, per la seva banda, la transformació urbana del 22@ es mostrava incapaç d'oferir solucions per generar-hi vida urbana, fins i tot en els casos en els quals l'habitatge protegit projectat s'havia materialitzat (com és el cas dels "pisos mussol").

El motiu d'aquest silenciament és que la població local és la prova -les víctimes- de la deslocalització i rebel·len amb la seva existència una contradicció irresolta pel pla: res no assegura que el *dumping* del capital no es repeteixi malgrat la tematització tecnològica de la zona. La invisibilització parteix d'un criteri classista que considera que "mostrar" i reconèixer la població obrera local seria poc profitós per l'atracció de capitals. Així, la ciutat neoliberal no només exclou a parts significatives de la població (Wacquant, 2010), sinó que actua de forma revengista (Smith, 2001) culpant-los injustament de la desindustrialització i utilitzant-los de coartada de capitalistes industrials deslocalitzats i promotors immobiliaris. Els veïns més ancians es mostren emprenyats i es justifiquen: ells van complir el contracte social i van treballar durament acceptant unes condicions laborals i urbanes pèssimes a canvi d'una progressiva millora social que no ha arribat en cap de les dues esferes. El conflicte del passatge Morenes és l'expressió definitiva de com aquesta població és tractada com un objecte que es pot moure a canvi d'una indemnització de 2.500€ i relocalitzar-los en una nau industrial adaptada a habitatge pel període restant dels seus contractes de lloguer.

Per tant, observem com la intervenció urbana ha tingut efectes sobre la cultura del Poblenou: produint noves unitats polítiques, afavorint el sorgiment d'identitats i el retrocés d'altres. Això ens ha remès a un debat sobre el paper de l'etnicitat en la neoliberalització de l'espai. Les estratègies administratives de "barrialització" (Morell, 2008) per aprofundir i alimentar les polèmiques culturals entre els MSU locals i la despoblenovinització del Gran Poblenou han sigut les dues cares d'una mateixa estratègia per fragmentar la dissidència a la transformació urbana i facilitar la producció mercantil del nou espai. La culturització de determinades zones del Poblenou l'ha dividit artificialment i ha negat la seva historicitat i la de les seves barriades. Aquesta política neoliberal anti-històrica penetra en l'espai social i la cultura local, desvinculant determinats espais urbans poblenovins dels seus significats

tradicionals a favor dels objectius de l'acumulació de capital. El paper de l'etnicitat en l'economia del sòl urbà presenta una clara dimensió en matèria de governabilitat i es fa visible per la producció de dispositius per la barrialització de Diagonal Mar i Provençals del Poblenou i en artefactes polítics que actuen de contra-moviments (Maza, McDonogh i Pujadas, 2002) per limitar la representativitat i potestat d'altres MSU. En aquest sentit, la contradicció principal que afronten els contra-moviments poblenovins és que malgrat la seva retòrica i estètica més conflictiva, no qüestionen veritablement la transformació urbana davant el poder municipal.

L'interès per confinar el Poblenou a la seva Rambla, conjuntament al treball polític per despoblenovinitzar el territori, ha provocat una crisi de la identitat gran-poblenovina i, fins i tot, la seva desaparició en determinades zones com la del barri d'Icària a la Vila Olímpica. Aquest no és un fenomen natural i cal evitar reificar-lo. No es tracta dels efectes "naturals" de la deslocalització capitalista i de canvis socials neutrals. Existeix un interès polític per instal·lar noves identitats legitimades sobre l'espai urbà produït d'acord als significats i valors que comporten la regressió de la identitat històrica del Poblenou i l'auge de fenòmens de desposseïció cultural (com l'apropiació del topònim cooperativista de Diagonal Mar). Però els objectius culturals de la transformació urbana no són plenament exitosos com demostra el fet que les identitats de la renovació urbana no han aconseguit eliminar i substituir plenament la poblenovina. Aquesta batalla cultural exposa dues formes de concebre la cultura pels MSU locals: (1) l'essencialització cultural del Moviment Provençals i el Movimiento Diagonal Mar que la conceben com una forma fixa, aïllada de la realitat social i de la seva formació històrica. I (2) una identitat cultural gran-poblenovina de la TEPIV i l'AVPN subalterna a les de la renovació que apel·la a un subjecte històric en crisi. Aquestes tensions i la manca de consolidació de la identitat tecnològica del 22@ evidencia una contradicció exponencial: malgrat presentar-se sota una ideologia de compacitat urbana, el 22@ necessita reduir les resistències i aprofundir en la fragmentació excavant en l'heterogeneïtat cultural de la zona per tal de desplegar-se. És a dir, l'explosió diferencialista al Poblenou és fabricada. Per tant, la pugna cultural per imposar una o altra identitat urbana al Poblenou té relació amb el fracàs mutu que es dedicaven crítics i favorables del pla 22@ a l'hora de fer hegemònics els seus models antagònics.

Diversitat i eficàcia de l'acció col·lectiva poblenovina

La següent pregunta que ha guiat la recerca tenia per objectiu definir *quines formes pren l'acció col·lectiva del moviment veïnal poblenoví en relació al 22@?* Aquest plantejament és fruit d'una diversa i rica forma d'acció col·lectiva al Poblenou que, malgrat donar-se en micro-moviments, qualitativament assajava múltiples formes polítiques, culturals i socials per aconseguir els seus objectius, posant en joc un repertori gairebé il·limitat de mitjans científics, dialògics i culturals que combinaven recursos simbòlics, discursius i materials. Per tant, la comprensió dels MSU com a formes històriques situades ens ha permès ordenar un procés polític que es delimita en els tres períodes definits, a més dels factors ambientals de l'economia política local, per la mateixa dimensió de l'acció. (1) Una primera fase d'aparent obertura de l'oportunitat política per la reforma institucional del 22@ que es produeix en una audiència veïnal desinteressada pel pla (fins al punt del silenci social) i de diàleg fluid entre els MSU i l'administració. (2) Un segon període del conflicte on s'avança cap a la confrontació directa i la transformació de les antigues posicions de simple diàleg. Aquí es desenvolupen conflictes com el de l'Hort de la Vanguardia i noves accions col·lectives com l'aliança de la Trobada de Lluites o la ruptura de Can Ricart Cau. (3) Finalment, en la tercera etapa l'enfrontament obert s'estructura en

una acció col·lectiva combativa habilitada per la renovació del teixit local amb el sorgiment de l'OBP, però confinada a una realitat pandèmica. En aquesta mirada processual sobre l'acció col·lectiva he obviat una fonamental producció cultural que ja hem vist anteriorment que influenciava l'acció en la recuperació o reinterpretació de cultures, la conservació social i la regeneració del teixit veïnal.

La primera etapa de l'acció col·lectiva observada al Poblenou ve pautaada per la construcció de la protesta per part de la TEPIV. Aquesta, no només produiria el seu propi marc de significació del 22@ que intentaria expandir i propagar entre el veïnat en la seva tasca activista missionera, sinó que la transformaria de forma elàstica en un context en el qual l'opinió pública no considerava el 22@ com un problema existent al Poblenou. En la pugna entre la narrativa oficial i la visió crítica per significar el 22@ d'una forma o una altra, la TEPIV topava amb una realitat social de desinterès generalitzat. Aquesta situació és interpretada per la TEPIV com una necessitat per construir artesanalment el problema del 22@ i dotar-lo de significats. Això desemboca en una reanimació crítica del 22@ i demostra l'habilitat del MSU pel treball polític-cultural que el condueix a la sublimació turística. Això també exposa com, en termes culturals i polítics, la TEPIV mantenia un rol constructor en contraposició amb la funció possibilista de l'AVPN que se centrava en l'àmbit institucional.

Per altre costat, una de les principals característiques dels MSU poblenovins en aquesta primera fase és la proposta d'una acció política dins d'un repertori tècnic i científic, tot i que tindrà vigència al llarg del conflicte a partir de repetides actualitzacions. He proposat el terme Moviment Social Científic (MSC) per referir-nos a la institucionalització de les "pràctiques polititzades de producció de sabers" (Mompó, 2019) de la TEPIV i l'AVPN. Això són: accions amb caràcter investigador que produeixen i transmeten sabers. La contradicció inherent introdueix matisos en l'acció científico-política de cada organització. L'AVPN reservava els sabers per diàlegs institucionals orientats a l'obtenció de victòries polítiques (introducció de matisos i influències a la política municipal), però la TEPIV concebia els materials activistes científics que produïa com a materials per activar la protesta o portar-la a una nova dimensió com, per exemple, en la traducció dels galimaties urbanístics al veïnat.

L'AVPN havia accedit a convertir-se en una experta sobre el territori per tal de reparar la fractura entre veïnat i consistori i accedir així a posicions de diàleg amb l'Ajuntament. D'aquesta manera, s'havia especialitzat en l'argot i el llenguatge municipal per ser escoltada, adquirint un capital urbanístic específic que la TEPIV també havia incorporat per tal de participar del camp polític veïnal. En aquesta cursa entre "poblenouòlegs", la tècnica era idealment una forma de contestar la narrativa legitimadora del 22@ i les postures municipals construint un relat crític propi. Ara bé, en la pràctica era una estratègia de doble fil per dos fets: (1) implicava un "elitisme activista" que allunyava als MSC d'un veïnat no especialista i desinteressat per l'erudició urbanística. (2) I la participació en debats tècnics implicava l'acceptació d'un camp polític plegat de mecanismes de pressió i cooptació municipal on els objectius dels MSU eren fàcilment diluïts o situats en una disjuntiva possibilista. Per l'administració, els poblenovins polititzats havien passat de ser considerats "bàrbars locals" als que no calia fer cas, a "bons salvatges especialistes" que es convidaven a diàlegs on es teatralitzava la seva participació.

Les “pràctiques polititzades de producció de sabers” (Mompó, 2019) també posen de manifest les diferències existents entre investigadors i la investigació-activista a partir d’una “qüestió de relació amb la pràctica” (Bourdieu, 1980). La lògica científica permet a un investigador jugar amb els temps de la recerca d’una forma que l’activista és incapaç en la mesura que no pot neutralitzar les funcions pràctiques del conflicte social al que es troba fixat. Per tant, malgrat les postures científiques de la TEPIV i l’AVPN, aquestes seguien formant part d’un camp polític i no científic. A més, les produccions dels MSC impliquen una reflexió entorn la dialèctica de la producció de l’espai lefebvriana. Aquesta no havia considerat que els usuaris que practiquen i viuen un espai també el poden representar, reservant-los-hi com a molt l’espai de representació per la seva significació subversiva. Però l’ús de la tècnica i el domini del llenguatge urbanístic (que empraven eines de planificació, recursos estadístics i sistemes d’informació geogràfica) en l’acció col·lectiva dels MSC posa de manifest la possibilitat de construir uns contra-espais que responguin al proposat per l’urbanisme des de la pròpia tècnica. Això genera una proposta de representació de l’espai subalterna per part dels MSC que pugnava per esdevenir una “nova” representació de l’espai. Ara bé, aquesta fracassava en la mesura que no podia substituir la base material de l’espai concebut regent, només la seva capa ideològica. És més, només la TEPIV buscava aquesta subversió final mentre que el científisme tècnic de l’AVPN aspirava al solucionisme realista. Per tant, els MSC participaven de manera sofisticada en la producció de l’espai del Poblenou contemporani proposant representacions subalternes i alternatives que, en algunes ocasions, aconseguien ser cooptades com a recurs de renovació per l’urbanisme municipal. Aquesta dinàmica exposa que l’urbanisme no és només una tècnica i un sistema, sinó abans que res una ideologia com proposa Henri Lefebvre.

En aquest primer període de conflicte frontal entre els actors de la transformació urbana del 22@ i els MSU locals hi trobem el cas de l’Hort de la Vanguardia. Des de 2016, l’hort havia pogut desenvolupar-se en un context de baixa activitat immobiliària. Els membres de l’hort, com hem vist que succeïa amb una part significativa del veïnat, no significava el 22@ com un problema malgrat ser la zona zero de la proliferació turística causada pel pla. A partir de les reminiscències discursives del 15M, l’acció col·lectiva de l’hort era difusa i s’atribuïa la funció de regenerar un teixit veïnal a partir d’activitats socials i agrícoles compartides. Això era fruit de la disputa que diferents activistes mantenien entre (a) un funcionament ideal a partir de l’espontaneïtat i uns grups concèntrics que, en el fons, no participaven del dia a dia del projecte, (b) i una articulació de l’hort en un nucli dur i disciplinat d’activistes militants. Aquestes divergències internes es donaven en un context de desentesa de la resta de MSU envers el projecte, ja fos per la incompetència del propi hort urbà per establir-hi vincles com per la manca de consideració estratègica que alguns MSU li reservaven. Això era conseqüència e la fragmentació endèmica del Poblenou, tal i com succeïa amb el fet que l’hort havia esdevingut un espai aliè a una part del barri, un fet contradictori amb la principal victòria de la seva acció col·lectiva: la construcció de la Trobada de Lluites.

Com hem vist en l’acció del cercavila contra la massificació turística, l’hort tenia una escassa capacitat d’unió, però al no definir-se en determinats significats polítics institucionals ni informals (dins dels grans esquemes de l’AVPN, la TEPIV, la Flor de Maig i l’Esquerra Independentista) podria proposar exitosament una primera solució a la necessitat d’enxarxament local. De fet, l’hort s’acabaria desfent en el nou àgora veïnal contra la fragmentació local demostrant la seva incapacitat per a mantenir una acció col·lectiva que havia virat cap a l’hedonisme. Però l’herència que ofereix al barri és

qualitativament significativa: una Trobada de Llutes que evolucionarà cap al Nus, Sindicat de Barri del Poblenou: un mecanisme d'unió dels MSU que permetria l'any 2021 la celebració d'un referèndum sobre el 22@ amb 3.255 electors. A més, el conflicte de l'hort ens permet observar l'acció col·lectiva de l'AVPN i la TEPIV des d'una altra dimensió. La primera manifestava la seva aposta pel solucionisme i la col·laboració institucional com a única forma d'aconseguir resultats (aquest cop per mitjà dels tallers participats), mentre que la segona aposta per l'autogestió per superar el possibilitisme.

En aquest segon període de desgel i reinici del conflicte, l'acte de protesta sobre el mal estat de Can Ricart que la TEPIV va dur a terme resulta clau a l'exposar com la memòria de la lluita veïnal afecta la concepció de l'acció de cada MSU, construint límits socials a partir de diferents "èpiques barrials" (Gravano, 2016) i representacions socials. L'AVPN va considerar intolerable que un acte d'aquelles dimensions a Can Ricart no els tingués com a protagonistes per una qüestió de legitimitat històrica i de galons: si encara existia l'oportunitat de rehabilitar la fàbrica era gràcies a ells. Les tensions arribarien al punt de realitzar una cimera bilateral per reduir la crispació i no trencar la coalició sorgida entre MSU arrel dels diàlegs municipals. El rol de la memòria en l'acció col·lectiva té a veure amb la constitució d'identitats polítiques sobre el territori i, per tant, en el significat mateix que se'ls hi atribuïa a les accions.

Pel cas de l'AVPN i la TEPIV existien dues formes de constituir l'acció a partir de l'ús de la memòria social. Els primers acostumaven a centrar els seus discursos i accions en el conjunt de victòries i fites que podien remarcar de la seva participació històrica en la lluita veïnal local. L'acció de l'AVPN partia d'un complex de guanyador que recuperava diferents records sobre els èxits aconseguits, ja que eren la única organització que tenia a la seva disposició múltiples i variades "èpiques barrials" (Gravano, 2016): referències històriques acumulades que li servien per mantenir-se unida i cohesionada a partir del seu passat conflictiu. Aquí el patrimoni industrial com Can Ricart hi jugava un paper clau al ser un lloc amable des d'on posicionar-se políticament. Defensar-ne la seva conservació no implicava una esmena total al 22@ i era fàcil convergir amb altres agrupacions veïnals. En canvi, com que per la TEPIV era impossible sostenir un discurs històric, la seva acció tenia un plantejament presentista que posava en valor l'alt grau d'activitat actual en relació al posicionament passiu de l'AVPN. I, davant l'absència de referents històrics recents de la lluita veïnal dels que apropiat-se, la TEPIV tendia a connectar simbòlicament la seva acció amb el passat cooperativista del Poblenou.

A diferència de la capacitat de mobilització de la TEPIV, l'AVPN no comptava amb una base social extensa per mobilitzar, per això apel·lava a unes fites del passat on això s'havia aconseguit. L'èpica barrial de l'AVPN tenia una funció indirecta (en la definició social i l'establiment dels límits com a grup) que activa (estimular l'acció). Però, davant de l'acció de noves plataformes i una creixent pluralitat del moviment veïnal, era l'element bàsic per reivindicar-se com a l'únic subjecte històric estable existent i, per tant, l'únic amb legitimitat històrica. En aquest context de creixent fragmentació i pugna política, era difícil mantenir cohesionades les organitzacions veïnals i cada MSU havia desenvolupat diferents relats per explicar la disgregació i la seva acció. En aquesta disputa del passat, l'AVPN sostenia l'actiu més preuat: una trajectòria longeva que cap altre MSU sostenia. D'aquesta manera, la fragmentació social del teixit veïnal local trobava una de les seves expressions i causes principals en aquest ús de la memòria social: cap MSU podia reconèixer-se en un passat comú de lluita veïnal perquè cada MSU reclamava una part diferent d'aquest. En definitiva, la manca de referents simbòlics col·lectius alimentava i perpetuava la divisió.

En la tercera fase presentada, el conflicte adopta un enfrontament obert i l'acció col·lectiva es transforma consegüentment. L'esclat de la protesta durant l'inici de la COVID marca l'acceleració immobiliària i la fi del silenci social sobre el 22@, fet que aprofitaria la comissió T22@ per escindir-se i exacerbar l'acció col·lectiva des del nou Observatori dels Barris del Poblenou (OBP). El nou artefacte polític presenta, a la vegada, una acció intensificada: es multiplica la mobilització al carrer, la formació de noves assemblees i el treball científic per expandir el coneixement sobre l'afectació urbanística del 22@ malgrat la pandèmia. L'OBP afegeix el construccionisme activista típic de la TEPIV i esdevé un nou poder constitutiu per capitanejar i expandir el conflicte, unint la protesta contra el 22@ en una mateixa acció col·lectiva allargada.

L'escissió amb la TEPIV presentava grans riscos, però tot i així aconseguen desplaçar el capital polític cap al nou MSU davant del consistori. La conservació d'aquest actiu permet que l'acció col·lectiva de l'OBP sigui antitètica: dialogant i combativa alhora, que cap altre MSU és capaç de construir. Així doncs, el nou artefacte s'insereix en el camp polític a partir del diàleg institucional i la protesta, representant-se més com una novetat pràctica que ideològica. La nova acció té dos caps: carrer i despatx com a vasos comunicants, deslligant la governabilitat institucional que tenia l'interès de confinar el diàleg entre unes poques organitzacions preseleccionades. L'OBP no esdevé un simple actor oportunista que aprofita el creixent malestar veïnal pel retorn de les obres del 22@, sinó que és el resultat d'una complexa acció antitètica que no renuncia a la protesta malgrat introduir-se en el diàleg. Són capaços de generar nou "nou espai polític intermedi" (Melucci, 2015) per les demandes emergents del 22@ a l'alliberar les informacions cap al veïnat i decodificar-les.

En relació a l'AVPN, el nou OBP i la seva maximització de la mobilització eixampla la COM que, a la pràctica, es materialitza en la substitució i reducció de l'AVPN a un plànol institucional insuficient en un context d'acció antitètica. Tot i així, l'AVPN no arribaria a desaparèixer després de l'acció de l'OBP gràcies al reconeixement continuat de l'administració malgrat la seva intranscència fàctica. Els límits de l'AVPN queden al descobert en un context de protesta a camp obert en la mesura que la seva acció era sofisticada en els diàlegs municipals però presentava problemes per representar un veïnat revoltat. Això també es devia a una irresolta renovació de l'acció col·lectiva de l'associació en un context de digitalització de la protesta pels efectes de la pandèmia. Com hem vist, la pandèmia transformaria l'acció col·lectiva obligant a un procés d'adaptació i a l'exploració de nous repertoris en matèria de pràctiques polítiques, formes comunicatives i l'ús del medi digital. A diferència de l'AVPN, l'OBP aconseguiria traçar una continuïtat recíproca entre la seva dimensió online i offline generant un nou "espai públic alternatiu" (Touraine, 2006) per compartir el seu marc del conflicte i renovar un nou repertori centrat en el treball missioner per informar del 22@ al veïnat i en noves formes digitals de fiscalització de l'Ajuntament i protesta.

La pregunta original que ens ha permès desenvolupar totes aquestes perspectives té a veure, finalment, amb la capacitat dels MSU per transformar l'estructura del conflicte. Això respon a un plantejament teòric. Per un costat, no hem renunciat al model estructural-funcionalista de la teoria nord-americana dels moviments socials que se centra en el "com" de l'acció col·lectiva tot proposant explicacions sobre el comportament col·lectiu i la mobilització de recursos. Per exemple, els components racionals i estratègics de l'acció col·lectiva. Però l'orientació marxista de la corrent europea dels Nous Moviments Socials ha afavorit l'interès particular d'aquesta recerca per entendre les transformacions que

produeixen els MSU en les bases estructurals dels conflictes. En altres paraules, per acabar aquest subapartat cal que afrontem la qüestió del “per què” de l’acció col·lectiva (Melucci, 2001).

En les diferents formes de l’acció col·lectiva hem pogut copsar com els MSU orienten els seus objectius en la implementació de valors culturals centrals contra els interessos i les influències d’un enemic concret en una relació de poder específica (Touraine, 1992). L’administració i els agents de la transformació urbana són contestats produint nous marcs de significats que superen els oficials per guiar formes específiques d’acció. Tractar els resultats que aconseguixen els MSU comporta superar una visió *emic* que, per exemple, conduiria a l’OBP a una situació d’esgotament i desencant després d’un gran període d’agitació per l’aprovació de la modificació del 22@. Els resultats dels MSU, seguint el plantejament construccionista, no són merament un fet objectiu i natural, sinó un procés que es defineix simbòlicament i negociat entre els seus participants, oponents i una audiència potencial. Malgrat no aconseguir els seus objectius originals, o fins i tot no poder garantir la seva supervivència, observem com els MSU poblenovins aconseguixen modificar l’estructura del conflicte, com per exemple l’Hort de la Vanguardia i el sorgiment de la Trobada de Lluites; o el sorgiment d’un nou espai de protesta en el cas de l’OBP que influenciaria la introducció d’esmenes a la MPGM22@. Fins i tot, en el primer període d’inexistència d’un marc de protesta contra el 22@ la TEPIV i el seu mètode per la sublimació turística li atorgaria un bagatge fonamental per tal d’organitzar ràpidament el veïnat en una tercera fase d’explosió del conflicte. En el mateix sentit, la seva experiència com a MSC permetria una àgil traducció de les informacions que es rebien municipalment, demostrant que la tasca dels MSU és situada i acumulativa. En aquest procés, els diàlegs institucionals són per la TEPIV un moment de la seva praxis política, mentre que per l’AVPN esdevenen en bona mesura el centre de la seva acció col·lectiva i, des d’aquesta, aconseguixen transformacions com la solució de l’atzucac de l’Hort de la Vanguardia.

Així doncs, malgrat que en la majoria de casos els MSU no vegin els seus objectius de màxims realitzats per la seva acció, són agents actius en la transformació de l’estructura del conflicte del 22@ al Poblenou contemporani i sostenen un paper protagonista en la producció de l’espai. Definir l’eficàcia de l’acció col·lectiva simplement sobre els objectius inicials dels propis MSU seria un error. Els actors duen a terme l’acció col·lectiva només quan són capaços de definir-se a si mateixos, fet que implica un conjunt d’objectius per la construcció del conflicte i del propi grup en termes socials i culturals que rarament computem com un objectiu polític des d’una perspectiva *emic*. La constitució antropològica dels MSU no és un fet secundari malgrat no situar-se com a objectiu mateix de l’acció col·lectiva, sobretot si tenim en compte que la intensa fragmentació local divideix la metodologia de cada MSU, accentua la competència i obliga a una renovació continua degut a un camp d’acció en restitució constant. Això no pot ocultar que determinats objectius polítics es veuen realitzats gràcies a renúncies de partida.

Neoliberalisme i barbàrie: la institucionalització del conflicte en la governabilitat local

L’acció del govern municipal no és un teló de fons on es desenvolupa l’acció col·lectiva dels MSU. Lluny de ser actors parcials o passius, els polítics i tècnics locals en les seves diferents gradacions -consellers de districte, regidors municipals, gerents- eren agents actius en el desenvolupament del conflicte. Anteriorment, hem pogut concloure com els governants locals empraven l’etnicitat local com un recurs per fragmentar

administrativament i social els MSU poblenovins afavorint, alhora, aquelles plataformes i contra-moviments que podien qüestionar la seva potestat. Ara bé, la governabilitat local no es limitava a aquest treball cultural i ideològic. L'acció municipal era propositiva i diligent i s'entretreia amb la dels actors veïnals en una dinàmica d'acció-reacció que feia caminar el conflicte. A la llum dels resultats etnogràfics, en aquest subapartat final respondrem a la pregunta sobre *com es desenvolupen les lògiques de governabilitat operants en la transformació del Poblenou pel pla 22@?*

Des d'aquesta mirada processual, tindrem en compte que el clima polític al Poblenou és versàtil. L'escenari i els mètodes de govern, els equilibris per l'exercici del poder polític i la fórmula d'afrontar les demandes socials es modifiquen: de la inexistència del 22@ i la pertinent reanimació municipal i activista, fins al retorn del PSC i un nou boom immobiliari. El procés participatiu "Repensem el 22@" de 2017 i 2018 ens situa en el context inicial del treball de camp en el qual la reforma institucional del 22@ es considera possible per polítics i MSU. El clima propens a la reforma, concentrat en els debats sobre Pere IV, emmascarava en el seu si el malestar existent envers l'estat del barri arrel del pla 22@. Això s'acabaria traduint finalment en la creació de la "Comissió de Coordinació del 22@" formada pel Districte de Sant Martí, Ecologia Urbana i la fundació municipal Barcelona Institute of Technology (BIT) que, a part d'impulsar el procés participatiu, activaria la "Comissió Ampliada del 22@" per tal de realitzar el seguiment del procés participatiu i la implementació dels seus resultats.

Seguint la lògica de la teoria *smart city* de moda en aquell moment, s'emprava el terme de govern neoliberal "quàdruple hèlix" per equiparar en el mateix nivell els diferents actors: representats administratius, actors empresarials, ciutadania i universitats. En aquest cicle, que coincideix amb la renovació del moviment veïnal i la consolidació de la TEPIV, els diàlegs institucionals esdevenen un dels principals marcs d'acció dels MSU analitzats. El front bilateral veïnal entre la TEPIV i l'AVPN es reservava desconfiances i moviments d'influència mútua, i requeria d'un gran volum de dedicació per part dels activistes. Però la reforma promesa inicialment s'enquistaria i l'esperada modificació del 22@ no es produiria fins el 2022. Progressivament, el consistori desenvolupa un conjunt de moviments per tal de diluir els resultats del "Repensem" i crear noves legitimitats sobre seu. La voluntat transformadora mostrada per BeC es modulada segons les geometries polítiques que, a la seva vegada, imposen als MSU una nova realitat determinada per uns acords que cada cop inclouen menys actors i més econòmics.

Una de les primeres evidències dels criteris que l'Ajuntament plantejava per la reforma del 22@ és la publicació del "Document de Criteris per al desenvolupament d'un Poblenou amb un 22@ més inclusiu i sostenible" on s'exposen els criteris de la futura Modificació del PGM22@. Entre les línies mestres proposades s'hi reconeixen grans mancances per part de l'AVPN i la TEPIV, per exemple: un percentatge insuficient d'habitatge, una baixa densitat urbana i el privilegi continuat d'agents macro-econòmics (els únics capaços de fer-se amb el 60% de propietat mínima del sòl per escometre legalment la transformació). El document desperta la preocupació de la TEPIV al veure-hi reflectits escassos objectius. Això fa que els activistes consideren que cal vigoritzar la crítica en la mesura que la participació en els diàlegs administratius els feia acceptar un joc que diluïa els seus objectius en el debat tècnic. La constitució de comissions i espais pel diàleg era una tècnica sibil·lina on l'organització veïnal "topava" amb els límits oficials de l'espai concebut. La possibilitat de cooptació era un fantasma que recorria la tasca de diàleg de la TEPIV, mentre que l'AVPN havia resolt aquesta contradicció feia molt al considerar-la la

única via per l'obtenció de resultats. Malgrat els retrets que la TEPIV realitzava a l'AVPN per aquesta qüestió, ells mateixos havien caigut en els efectes del camp polític veient restringits els seus objectius des del moment en el que es negociaven -o "concretaven" segons l'argot municipal- els resultats del "Repensem el 22@".

La principal mesura per suavitzar les conclusions del procés participatiu va ser el "Pacte cap a un Poblenou amb un 22@ més inclusiu i sostenible" promogut per l'Ajuntament, sota la figura de la Fundació BIT i el repetit model de "quàdruple hèlix". Els continguts de l'acord eren contradictoris i acceptaven alguns elements de la crítica veïnal sobre el fracàs del pla –en termes d'habitatge, econòmics i socials– a canvi d'integrar-los en una retòrica triomfalista que en seguia lloant les mateixes virtuts, així com d'altres de renovades per la inclusió de la perspectiva local. El pacte serviria de mesura anti-conflicte i mecanisme il·lusionista per oferir una imatge de consens en la futura modificació del 22@. Estèticament, permetia al govern mantenir un relat sobre la seva tasca gerencialista, quan en realitat practicava un empresarialisme enfortit que consolidava el paper dels actors del mercat en la coordinació política. En aquest règim urbà emprenedor acomplexat i disfressat de victòria democràtica, les noves tècniques de diàleg no havien descentralitzat la presa de decisions, ja que sempre restaven a disposició dels temps i objectius de l'administració. De fet, després del pacte el govern local paralitzaria els contactes amb l'AVPN i la TEPIV, reduint la governabilitat a la generació d'un bon clima de negocis i a l'atenció ciutadana com a mesura per mantenir la pau social necessària pel negoci immobiliari.

El govern de coalició havia intentat reeditar les pràctiques polítiques de direcció ideològica que tant bé servien a Pasqual Maragall. La signatura que cercaven els agents municipals pretenia llançar el missatge del 22@ com un "objectiu de tots" i, malgrat no aconseguir-se, el procés general havia aconseguit una il·lusió de consens i materialitzar un "ritual d'institució" (Bourdieu, 1985) que normalitzava la presència d'agents econòmics en la producció de polítiques públiques. De fet, el model de "quàdruple hèlix" exposat com una metodologia innovadora relativitzava la sobirania de la ciutadania amb les empreses del 22@ i constructores. Com si no li correspongués una plena potestat, la ciutadania es restringia a una disputa contra un conjunt d'actors que no eren heterogenis. La triada empresa, universitat i govern local assegurava els objectius de la renovació urbana en la mesura que la universitat oferia arguments que apuntalaven els objectius empresarials sobre els que al política legislava. Per tant, la suposada equanimitat del model es resol en una relació d'un a tres contra la ciutadania.

L'escenografia del pacte acabaria despertant l'activitat immobiliària al Poblenou en previsió d'una normativa que limités l'actual plusvàlua. El pacte també reactivaria als històrics membres del *think tank* socialista del Cercle Digital que inicien una campanya mediàtica contra la reforma del pla, BeC i els agents veïnals. La signatura del pacte també exposa la sofisticació del solucionsime de l'AVPN, capaç de renegociar les postures municipals i de la TEPIV per tal de dirigir-los a la firma. El rol conciliador d'en Robert seria determinant per aquest moviment d'hegemonia que passava, abans que res, per desactivar les crítiques internes que atacaven a la TEPIV d'infantil per no voler aparèixer en la fotografia. Un cop signat críticament el pacte, l'Administració abandona la relació amb els agents veïnals durant un any. L'activitat immobiliària esclata i es recuperen bona part dels plans urbanístics aturats des de feia més d'una dècada. L'escenari es transforma al llarg de 2019 i el 22@ emergeix com el principal problema del Poblenou. Els MSU

lamenten el temps perdut i un discurs oficial que cada cop es basa més en el locus socialista.

Al llarg del treball de camp tenim múltiples exemples de com l'AVPN i la TEPIV podien mostrar contra-exemples per una millor governabilitat que la mostrada pel pacte, sempre en funció de l'acumulació de forces del moment. Per exemple, la TPEIV organitzaria espais de debat com el de Can Ricart Cau on els polítics locals es mostraven insegurs i cometien errors davant d'un disseny veïnal de l'esdeveniment: l'ex-regidor Montaner i l'oposició serien fiscalitzats fins al punt que el primer admetria que no havia existit voluntat ni capacitat política per solucionar la situació de Can Ricart, i els segons es posarien al públic en contra al titllar de "cutre" aquell espai com faria el representant de CiU. A la pràctica, aquestes activitats intentaven superar l'estereotipada representació veïnal que el consistori els hi dedicava. Durant el govern socialista dels noranta, el PSC havia considerat als veïns organitzats del Poblenou fins al punt que alguns dels informants més veterans consideraven que se'ls havia titllat de "bàrbars locals" que no entenien les virtuts i necessitats de convertir la zona en un enclavament tecnològic global. Però davant dels fracassos repetits que cometria la política urbanística local durant la dècada següent, els tècnics municipals se n'adonarien de l'eloqüència de les propostes veïnals. A l'actualitat, això havia derivat en la inclusió dels MSU als diàlegs municipals de forma dramatitzada: eren "bons salvatges especialistes" als que es convidava a reunions administratives, debats urbanístics i comissions, però sempre en condició consultiva i no vinculant.

Es tractava d'una acció teatral de la governabilitat per tal d'imprimir una patina de participació i consens a les polítiques urbanes. Tal política estètica prendria una nova dimensió a mesura que les concessions materials als MSU es limitessin al Poblenou pel retorn dels pares del 22@ al govern municipal. La pau tàctica que els actors es dedicaven durant el primer període del treball de camp, soterrant el conflicte en els espais institucionalitzats pel diàleg, es trencaria pel sorgiment d'uns nous "determinants estructurals de la protesta" (Della Porta i Diani, 2011). Ara, el govern de coalició amb el PSC defensava una posició ortodoxa i fonamentalista sobre el pla. BeC abandonaria definitivament una retòrica crítica del 22@ per adoptar un "realisme neoliberal" que s'assimilava als posicionaments socialistes. Així, les diferències entre PSC i Bec es difuminaven de tal manera que trobem exemples etnogràfics com la lloança del regidor David Escudé al conseller de districte dels comuns Jordi Martín durant un Consell de Barri a Provençals del Poblenou: "molt bé, has respost com si fossis del PSC". Representant el retorn socialista, el nou regidor Escudé és l'històric delfí del polèmic ex-regidor Francesc Narváez. Però a diferència del seu antecessors, els processos de governabilitat desinteressaven al regidor que mantenia una estratègia passiva per esquivar el conflicte i ser, en termes de l'AVPN, un "regidor de detalls". Aquesta política covarda tenia per objectiu una guerra de desgast: influenciar posicions aliades i desgastar determinats enemics, com succeiria amb la TEPIV condemnada a l'ostracisme o en el patrocini de determinats contra-moviments. Així doncs, es recupera el repertori històric de governabilitat del PSC en un context en el que l'AVPN viu una breu primavera al veure's potenciada en el seu terreny favorable, l'institucional.

L'exemple més il·lustratiu del funcionament de la governabilitat del "post-model Barcelona" l'hem vist protagonitzat pels comuns en el cas de l'Hort de la Vanguardia. El projecte havia funcionat durant 4 anys fins aproximar-se la data d'obertura dels dos hotels construïts al seu voltant. Ambdós instaven el seu desallotjament al districte a partir de la

junta de compensació d'obres, ja que urbanísticament s'hi preveia una via d'evacuació i si no es realitzava estaven disposats a denunciar a polítics i tècnics municipals per l'incompliment d'un imperatiu legal. Prèviament, el primer govern dels comuns havia dut a terme els tràmits per tal que l'hort es constituís en una associació. Això generaria un gran malestar entre els membres de l'hort que es dividien entre una militància de base llibertària i un volum d'activistes flotants que no volien assumir responsabilitats. Finalment, farien l'esforç per la continuïtat del projecte, però BeC no formalitzaria la situació i l'adveniment de les noves eleccions obririen un gran silenci fins a les presses de tècnics i polítics per desallotjar l'espai.

En la reunió que els membres de l'hort mantindrien amb el districte hem pogut observar el pes fonamental que prenen determinats tècnics en les lògiques governamentals, com el Gerent del districte que no només portaria la batuta en el diàleg, sinó que duria a terme la principal crítica política a l'espai: culpar-los de privatitzar un espai públic. Aquestes acusacions serien l'estocada final per a la fallida interna de l'hort. La Vanguardia s'intentaria dissoldre en una Trobada de Lluites massa dèbil per assumir la gestió de l'espai, però tot i això s'encarregaria de dialogar amb el consistori. En una reunió a l'ateneu la Flor de Maig a la que assistirien els tres consellers de BeC, es demostraria la inconsistència del bloc veïnal i la contradicció inherent que l'AVPN sostenia amb la resta del teixit veïnal (TEPIV, hort de la Vanguardia i Ens Plantem) al defensar una "solució" que passés per un procés participatiu. Per la resta de MSU aquella solució era tramposa, ja que al procés participatiu s'hi inclouria representants dels hotels. Davant d'aquest conflicte, l'AVPN seguiria explorant aquesta opció de forma independent i connectada amb les conselleres de BeC que havien sigut part de l'organització abans del seu ascens en el mandat sorgit de les eleccions del 2019.

La conclusió del conflicte és un pedaç que pren l'estranya forma de "desallotjament participatiu": dos tallers en els quals el projecte ja estava definit i es discutien temes menors com l'arbrat i el tipus del sòl. L'interlocutor de l'hort ja no era la Trobada de Lluites, sinó un antic membre de l'hort de la vessant hedonista que havia contractat un moviment social pantalla format per arquitectes i advocats per presentar batalla contra l'Ajuntament. En el segon taller, després dels diàlegs i visites al nou líder de l'hort per part de les conselleres de BeC, l'activista transformaria la seva crítica en suport davant la possibilitat de gestionar els tallers que es farien al nou hort. La resolució del conflicte per mitjà de la carambola d'un nou líder i la solució de l'AVPN no resol les contradiccions a les que s'exposaria BeC en aquest model de governabilitat. La figura de la consellera Eva Campos esdevé la metàfora d'aquest fet a partir d'expressions com tirar endavant un desallotjament al que ella mateixa prometia oposar-s'hi en primera línia davant de la policia. La incapacitat de l'equip de govern per mantenir l'hort obre una profunda contradicció dins de BeC que els fa manipular la realitat social per mantenir la seva legitimitat. Les iniciatives com les de l'hort havien sigut projectes simbòlics provinents del 15M que havien emprat com a referència política en el seu sorgiment polític i ara els feien entrar en crisi: primer amb la constitució de l'associació, després amb acusacions sobre ser privatitzadors de l'espai públic i, finalment, amb el desallotjament. BeC havia passat d'una retòrica de salvadors dels espais del 15M a evocar-los a la crisi. La contradicció fonamental d'aquest procés era que com pitjor li anés a l'hort, millor seria la situació política dels comuns.

L'hort va ser el camp de proves de l'escalada del conflicte del 22@ i és un moment renovador de l'estructura veïnal que permet crear la Trobada de Lluites: un actor col·lectiu

confederat per diferents MSU abans desconnectats, però aleshores molt dèbil pel seu grau d'indefinió. El mecanisme de govern matusser funcionaria a l'equip de govern gràcies a (1) una AVPN que ofereix una solució que ells mateixos legitimen (saltant-se la Trobada de Lluites en ares dels seus propis interessos), (2) una inconsistent Trobada de Lluites i (3) una estructura social de l'hort difusa que permet que un actor s'apoderi de l'espai independentment dels consensos anteriors. El cas de l'hort il·lustra com el neoliberalisme es desenvolupa en “ziga zaga” (Peck i Theodore, 2012) a partir de les resistències particulars que es troba sobre el territori i que formen part d'uns equilibris de poder situats socialment i històrica.

Tant a l'hort com a episodi concret del conflicte pel 22@, com en el procés general de governabilitat del 22@ hem pogut observar el funcionament d'una “ideologia participacionista” (Garnier, 2006) en l'urbanisme neoliberal: davant dels conflictes es desenvolupen fórmules de governabilitat d'aparent participació ciutadana en les que es privilegien un conjunt d'actors de mercat amb més recursos i un major grau d'organització (Merrifield, 2014). Això es produiria també en l'etapa final del treball de camp i eclosió del conflicte. Durant el confinament, l'OBP i la seva aguda crítica urbanística s'integraria a un conjunt de debats municipals sobre la transformació urbana que competien en qualitat i expertesa amb la projectada pels tècnics. Malgrat les converses sobre la superfície de transformació del sol, la qüestió de l'habitatge al 22@ i l'activitat econòmica que aquest implicava, l'equip de govern tancaria files de sobte. Paral·lelament, comuns i socialistes negociaven un acord polític amb ERC per aprovar la MPGM22@ al ple municipal, demostrant que els ritmes del conflicte no havien aconseguit ser soscavats pels MSU i el consistori conservava sempre un control que seguia la velocitat de les seves pròpies necessitats i que impedia veure la totalitat del seu joc als MSU. El silenci administratiu es trencaria sobtadament amb la participació de la gerent Laia Grau en una sessió oberta sobre el futur 22@ amb l'associació empresarial 22@Network en la que hi participaria una extensa representació de fundadors i llobbistes favorables al pla i les principals empreses de la construcció. El rol performatiu amb el qual es relacionava la gerent amb promotors i ex-tècnics del pla, reconeixent-los l'encert i visió del 22@, mostrava l'existència de la construcció de dos discursos sobre el 22@: un de proper a la crítica veïnal i un que reproduïa l'eufòria dels empresaris del sòl. En funció de l'audiència, l'Ajuntament n'emprava un o altre.

En aquest context, la compareixença inesperada del 8 de juliol de 2020 sota el títol “Mesura de Govern Impulsem el 22@: Cap a un Poblenou amb un 22@ més productiu, més inclusius i més sostenible” evidenciava l'empetitiment definitiu del resultat del procés participatiu Repensem el 22@ amb uns acords que cada vegada incloïen menys actors i en els que s'incorporava conceptes inèdits com “productiu”, denotant el seu caràcter contradictòria amb el plantejament original. El rol dels MSU en aquest procés de governabilitat local és el de renovador del discurs oficial. Modernitzat i legitimat socialment i ideològicament el 22@ implicava reconèixer-li alguns errors des d'una crítica controlada. En això, els MSU són actors claus que duen a terme un treball cultural per assenyalar les disfuncionalitats del 22@ i atorgar, alhora, una legitimació a la política institucional per mitjà de la seva participació. Però el preu per a poder incidir en la política local per la via institucional era acceptar aquestes dinàmiques de cooptació i utilitarisme municipal. La transformació i depuració de la crítica social veïnal en una “crítica artista” (Boltanski i Chiapello, 2002) és un procés històric i complex que implica un fenomen de desposseïó cultural. Així doncs, els MSU van ser utilitzats municipalment per diluir els resultats del Repensem, ja que sense aquests no es podria passar fàcilment del Repensem

el 22@ de 2018 al pacte de 2019 i, successivament, a la mesura de govern definitiva amb ERC.

El posicionament de l'Ajuntament cap al veïnat organitzat és el d'una "reciprocitat negativa" (Evans-Pritchard, 1977): una relació entre actors en posicions socials distants orientada a l'obtenció de beneficis a expenses de l'altre incloent la trampa i el furt. L'Ajuntament roba arguments i, en un treball vampir, utilitza als veïns de "bons salvatges experts" per renovar-se tot activant el diàleg en moments clau per necessitat, o per estratègia política (davant de possibles trencaments). El treball activista és absorbit en la narrativa de la legitimació urbana en una intervenció selectiva de la participació per part de l'equip de govern, el qual conserva sempre el poder. Els MSU poden incidir i forçar a ser escoltats, però s'han mostrat incapaços d'aspirar a una major influència degut a les formes de governabilitat neoliberal que es posen en funcionament: un cop se'ls escolta se'ls incorpora al model de governabilitat que controlat per l'Ajuntament. En aquests processos hi juga un paper fonamental la "trampa comunitària" (Harvey, 1997), el fet d'apel·lar a l'esperit de la comunitat i la seva participació fictícia com antídoto a la protesta. Per tant, la governabilitat neoliberal és una mesura per eliminar la bel·ligerància dels MSU i superar la seva crítica institucionalitzant el conflicte en espais de participació il·lusòria.

El resultat final d'aquest procés de governabilitat és el reimpuls del 22@ a partir de l'eliminació dels arguments perillosos. Això es realitza a costa de suprimir ideològicament la complexitat social en termes polítics: els discursos municipals no qüestionen les conseqüències i formes de desigualtat que pot implicar el 22@, com per exemple la substitució social inherent a l'increment de valor immobiliari de la zona o l'accés real que els veïns tradicionals tenen als nous treballs tecnològics. La governabilitat urbana es desenvolupa sempre en uns contorns segurs i inexpugnables que impedeixen que es problematitzi la forma política en si mateixa. Els problemes urbans són desplaçats per una retòrica fetitxista en la que els interessos de mercat i socials convergeixen de forma pacífica. Així, un cop purificat, el discurs dels MSU s'integra en un bloc hegemònic que té com a producte final una narrativa de la transformació urbana renovada i que apel·la a qüestions ètiques i morals a l'afirmar que comptabilitza la crítica veïnal i els objectius (immobiliaris) de la reforma urbana.

Això posa de manifest que la governabilitat neoliberal és una "tecnologia mòbil" (Ong, 2007): un projecte dialèctic, fragmentari i inacabat que pren formes situades geogràficament i històrica dins d'unes relacions de poder desiguals (Kingfisher, 2002). Per això, cal afrontar aquestes qualitats des de l'etnografia densa i perspectives crítiques com la lefebvriana i les de la geografia humana. La conclusió fonamental que hem d'extreure d'aquest fet és que l'interès antropològic rau en el conflicte general i no en episodis concrets. La mirada processual sobre el conflicte del 22@ ens ha permès no folkloritzar el conflicte i no renunciar a l'estudi del camp en un període on aparentment no existia la lluita entre actors, ja que aquesta es desenvolupava de manera més o menys indirecta en funció de les estratègies canviants de la TEPIV i l'OBP i les estructures d'oportunitat política. La prolongació del treball de camp i una perspectiva teòrica veritablement crítica ens ha permès ampliar l'anàlisi més enllà d'una estètica del conflicte que l'antropologia urbana catalana ha tendit a tractar més com un fet cultural (o directament religiós) que polític.

En conclusió, els projectes urbans emprenedors es segueixen reproduint dins de les noves configuracions polítiques com Barcelona en Comú malgrat el seu interès inicial per

desmarcar-se del PSC, partit que va consolidar un model de governabilitat neoliberal durant els noranta que ha continuat posteriorment a l'incrustar-se en el sistema polític local. Aquest fet no ens ha de fer concloure erròniament sobre la inviabilitat del canvi social i l'existència de barreres absolutes per aquest, però sí que ha de fer-nos entendre la dimensió que ha pres el neoliberalisme institucional com una força zombi que, malgrat els alts nivells de contestació que desperta, segueix desplegant-se. Com una locomotora sense conductor, el neoliberalisme institucional de la ciutat de Barcelona sembla funcionar més enllà de l'equip de govern que l'intenta pilotar. Sota aquesta dinàmica, els intents per despertar i establir formes de participació ciutadana esdevenen formes ideològiques de cooptació i legitimació municipal. Això provoca que els MSU poblenovins es vegin abocats a la disjuntiva d'accedir al diàleg a canvi de renunciar al seu potencial transformador o a no dialogar, renunciant així a la incidència immediata i l'obtenció de resultats imminents. La posició de l'AVPN davant d'aquest conflicte ha sigut el sintagma "solucionisme o barbàrie", mentre que per la TEPIV i, sobretot, per l'OBP, la conclusió és l'augment de la conflictivitat per tal de superar els límits del neoliberalisme institucional. Això exposa que l'existència del conflicte no és un fet aliè al govern local, sinó més aviat el producte directe de la frustració de la voluntat d'incidència política del veïnat organitzat pels quals la veritable barbàrie és l'acció municipal i la manca d'estructures polítiques eficients per a respondre a les seves demandes.

29. Conclusions generals i altres convulsions

Aquesta recerca ha tingut per objectiu desenredar les contradiccions i assenyalar el conjunt d'elements culturals, socials i polítics involucrats en el procés complex de producció del 22@ al Poblenou. Per fer-ho, ens hem centrat en les dues cares de la mateixa reforma urbana: (a) la transformació de la vida social veïnal atenent principalment la seva organització política, i (b) la definició sociocultural dels nous actors 22@ impulsats per la renovació urbana. La pregunta inicial plantejada reflectia aquest interès per la producció de l'espai i l'anàlisi de l'economia política del lloc, i es subdividia en la dualitat presentada per l'objecte d'estudi:

“Com afecta la transformació urbana del Poblenou per mitjà del 22@ als nous actors socials que introdueix i a l'organització política veïnal?”

En el procés de resposta d'aquesta pregunta m'he desvinculat del cos teòric de l'antropologia urbana i de la fragilitat de conceptes com el de subcultura de la pobresa, o la tendència a la sobre-patologització social de l'Escola de Manchester. En canvi, les tesis sobre la producció de l'espai de Henri Lefebvre (1974a) i els seus continuadors ens han permès establir el marc fonamental per respondre-la. La proposta marxista per l'anàlisi de l'espai li atribueix una dimensió dialèctica, viva, en disputa i perpetua construcció que es diferencia d'altres aproximacions que el conceben com un element immòbil i asocial. Aquesta perspectiva ha possibilitat el desplegament d'una mirada dialèctica amplia que ha situat la producció del 22@ i la supervivència del Poblenou en el capitalisme tardà inestable dins d'un conjunt de síntesis i antítesis que afloraven entre uns nous actors socials, un conjunt de moviments veïnals i en un marc institucional específic. Una contraposició que també es donava de forma complexa dins de cada unitat d'observació, com hem observat en el paper contradictori de la ideologia i la narrativa legitimadora del pla 22@ realment existent i en les formes de contradicció inherent i d'ocupació mútua que es reservaven la TEPIV i l'AVPN. Així doncs, l'eina principal pel muntatge d'aquesta recerca no ha sigut altre que la dialèctica de l'espai (Lefebvre, 1974a) al permetre ordenar i habilitar l'anàlisi des de múltiples esferes: l'interès per l'espai concebut dels tècnics i especialistes que codifiquen l'espai en símbols com el propi 22@; l'exploració de les pràctiques espacials veïnals i dels nous actors socials; i la producció d'espais de representació que resolen l'ordre simbòlic dins d'una existència material concreta. Sobre aquesta base, hem contrastat les propostes de Lefebvre, però també suggerit altres paradigmes per ampliar-les. Per exemple, en el cas del concepte de “Moviment Social Científic” amb l'objectiu de clarificar els límits entre l'espai concebut i l'espai viscut i la seva relació amb els actors urbans.

Malgrat aquesta centralitat general de la producció de l'espai, he seguit una lògica de bricolatge per atendre les aspiracions teòriques de l'antropologia i he emprat conceptes propis de la disciplina quan em permetien desenvolupar determinats fenòmens del treball de camp. Per exemple, l'aportació de la dansa Kalela en la cultura performativa dels coworkings en una reconceptualització de la proposta de l'Escola de Manchester o l'ús de paradigmes clàssics actualitzats en contextos contemporanis, com el concepte de “falsos dons digitals” de Reygadas (2018). En aquesta cerca de referents cal destacar la manca de precedents teòrics i d'una tradició antropològica industrial que hagi evolucionat fins a l'estudi del negoci digital i de fenòmens urbans com els espais de cotrell. Aquest forat empíric en les aportacions de l'antropologia urbana i laboral m'ha fet optar per la producció de l'espai i les perspectives de la geografia humana crítica sobre el

neoliberalisme. En aquesta decisió no només hi ha tingut un pes determinant el meu interès per la producció de l'espai del 22@, sinó també la retirada de l'antropologia dels estudis industrials durant la segona meitat del segle XX.

Entre 1930 i 1950 era possible imaginar que l'antropologia americana industrial esdevindria protagonista en aquesta matèria però, com planteja Roca (1999), l'interès d'un lobby acadèmic per mantenir una suposada puresa disciplinar va condemnar a l'ostracisme els brillants treballs de l'època, com els de Lloyd Warner i Eliot Chapple. La postura dels conservadors defensava que l'objecte d'estudi de l'antropologia havia de seguir sent en exclusiva els pobles "primitius" per diferenciar-se així d'altres disciplines. A l'haver-nos desentès d'aquest àmbit de la cultura altres disciplines sense complexos per la seva vessant aplicada han emprat el terme de cultura a la lleugera -com hem vist que realitzen els profetes de la informació del 22@ a partir de propostes para-antropològiques com la "d'entropia cultural"- ignorant propostes serioses com les "cultures del treball" d'Isidoro Moreno (1991). Encara arrosseguem avui les conseqüències del tabú industrial de l'antropologia i en aquesta tesi s'expressa la manca de referències intel·lectualment i culturalment properes. De fet, aquest va ser un dels motius del meu avanç a les palpentes durant l'inici del treball de camp. Pel futur de la disciplina és urgent superar en aquesta segona dècada del segle XXI tal estigma i deixar de considerar que "un antropòleg ficat en un escenari empresarial sembli algú embarrancat en zona pantanosa" (Roca, 2001: 73).

En aquest context de manca de referents pel treball de camp del 22@, així com per la unió entre aquest i la realitat veïnal poblenovina, era urgent trobar mecanismes per acoblar sota una mateixa estratègia una unitat d'anàlisi fracturada. Temia construir una recerca artificial, un artefacte que no partís de la pròpia realitat social tant com de la meua imaginació sociològica i, repassant la literatura sobre el territori (Paül, 2017; Mansilla, 2015c; Marrero, 2008; Boixader, 2005), me n'adonava que analitzar l'organització política del Poblenou i els seus espais transformats alhora era una proposta que mai s'havia concretat. Com ja he exposat, vaig decidir decantar-me per les tesis marxistes de la producció de l'espai com a fórmula per a construir i ordenar l'objecte d'estudi. La perspectiva històrica de la proposta de Lefebvre ens aporta un relativisme atractiu per l'antropologia i l'entesa de l'espai com un producte i un productor que intervé en la pròpia producció serviria de motor per analitzar la complexitat del Poblenou. A diferència de l'antropologia industrial, l'antropologia urbana s'ha desenvolupat plenament i ha ofert perspectives i un programa específic a casa nostra. La idea central de l'espai com un espai produït socialment en una concatenació de tensions i capil·laritats que se superposen i separen com un palimpsest, ha permès abordar la complexitat de la unitat d'anàlisi a partir d'un fil comú i sumar a la causa altres autors dels que he pres eines a partir d'una estratègia d'assemblatge que per fi havia trobat el seu leimotiv.

Al prendre aquesta decisió vaig haver d'afrontar un treball de camp duplicat que oscil·lava en una rica dialèctica antagònica de la transformació urbana: la narrativa legitimadora del projecte urbà, el discurs més o menys crític del veïnat i la perspectiva sobre l'espai realment existent dels nous actors de la reforma. Però, lluny d'esdevenir pols homogenis i cohesionats, cada unitat representava divergències en el seu interior demostrant que la cultura laboral urbana del 22@ i la cultura política veïnal del Poblenou són construccions culturals en permanent disputa, i no abstraccions coherents auto-contingudes. Malgrat que cada realitat es trobava segregada de l'altre, existien formes i interessos per la influència mútua que cal situar dins d'un camp polític i en el marc de la multidimensionalitat i simultaneïtat de l'espai plantejat per Edward Soja (1996).

D'altra banda, l'interès antropològic d'aquesta recerca per inventariar la cultura de l'espai transformat ens ha fet sumar a les tesis de la producció de l'espai l'anàlisi de la modernitat i globalització de Manuel Castells i Arjun Appadurai. Això s'ha fet especialment necessari en la caracterització antropològica del treballador tecnològic on s'han dirimit les formes flexibles i intermitents de relació laboral d'aquests treballadors, aprofundint més enllà de la retòrica oficial del professional digital privilegiat. Concretar el funcionament en flux a partir de les aportacions de "paisatge mediàtic" d'Appadurai (1996) i, especialment les tesis de Castells (2005) sobre l'espai de fluxos, ens ha permès observar com el 22@ és un espai constituït per constants moviments socials, físics i econòmics que desarticulen dinàmiques locals i desterritorialitzen els nous actors. Aquest fet impossibilita la consolidació dels nous significats projectats sobre el territori transformat més enllà d'algunes determinades identitats "esponsoritzades" (Dávila, 1997) superficials a les que "agrada ser aire".

En aquesta organització gairebé "molecular" de l'espai, tal i com proposa el post-estructuralisme francès de Gilles Deleuze, els fluxos produeixen llocs travessats per components locals i globals, connexions i desconexions. Però, malgrat els imaginaris del flux en múltiples escales i les diàspores que l'acompanyen, cal qüestionar que realment impliquin el sorgiment de noves comunitats en el cas del 22@, tal i com planteja Appadurai (1990) en una reflexió més general en la seva proposta d'etnopaisatge. La perspectiva de Castells (1989) sobre la ciutat informacional resulta més adequada per copsar la lògica global dels "espais de fluxos" i la seva contraposició amb els llocs. Però és Harvey (1989) i la seva perspectiva estructuralista la que ofereix la resposta per entendre la situació del 22@ com una reestructuració del capitalisme a partir del flux com una solució espacial per explotar la rendibilitat del sòl.

La forma de viure i percebre el flux pels nous actors socials del 22@ és un enllaç temporal amb el Poblenou i una quotidianitat transnacional que implica algun grau "d'efecte túnel" com si la zona només fos una finestra més d'un collage global. En aquests esforços per establir una multiplicitat internacional, els espais de coworking esdevenen plataformes clau per unes trajectòries laborals multi-connectades malgrat (o justament a causa de) la inestabilitat que experimenten coworkers i emprenedors. El resultat final és una "ciutadania flexible" (Ong, 1999) que s'expressa en fenòmens com el de "turisme laboral" i la incorporació del 22@ en altres dinàmiques de l'economia política del sòl, com la indústria turística. En aquest sentit, el 22@ s'indexa en les principals webs d'expatriats de Barcelona i ha esdevingut una de les principals fonts per a fer sostenible una "vida vacacional" a la ciutat per part de joves europeus atrets per la platja i el bon temps. Ells són la base d'una economia urbana que té el seu principal atractiu en una mà d'obra barata i pacificada per la disciplina de la rotació laboral. Els turistes laborals engreixen un sistema de mobilitat laboral que implica el descobriment d'uns "altres" per part d'uns treballadors "locals" que imaginem als "globals" des de la preocupació per les seves condicions laborals. Especialment els treballadors més veterans, ja que observen com l'ideal de l'edatisme tecnològic els hi atribueix l'estigma de l'obsolescència laboral.

D'aquesta manera, podem observar com l'empresarialisme urbà situa com a principal protagonista de l'espai a actors mòbils i econòmics i no als representants de l'àmbit local (MacLeod, 2011). Això revela la seva principal contradicció: davant la necessitat de fabricar autenticitat i particularitats pròpies per produir rendes indeslocalitzables (o menys sensibles al *dumping* del capital) com a districte tecnològic de Barcelona, l'espai s'ha comercialitzat mitjançant la destrucció de les seves qualitats especials (Theodore, Peck i

Brenner, 2009; Harvey, 2005) i abocant l'indret a processos de mercantilització i "urbanització" (Muñoz, 2010). Aquest espai inestable pels teixits socials que l'habiten requereix de la producció de subjectivitats emprenedores capaces de readaptar-se al procés de canvi constant (Ascher, 2001). Tal producció de l'espai desconfigura les anteriors formes de vida a partir d'afectacions materials (increment dels preus del sòl i de la competència per accedir-hi, manca d'oportunitats laborals del nou espai urbà i d'espais veïnals) i simbòliques (crisi de les identitats històriques i dels anteriors significats urbans). Això desperta la protesta veïnal en la mesura que el seu estil de vida convencional resulta de sobte incompatible i contracultural amb la dinàmica econòmica i política de l'espai. Alhora, s'estimula el sorgiment de noves subjectivitats que expressen simpatia pel nou context. Això és, una volatilitat social que es sustenta en la manca de vincles sòlids.

Per abordar teòricament aquests fets he hagut d'adoptar una postura híbrida entre l'estructuralisme i el post-estructuralisme. En el primer cas, la geografia crítica ens ha permès situar el marc general de la problemàtica. Pierre Bourdieu (2000a; 1996; 1991) també oferiria aquí elements per examinar determinats fenòmens com l'economia de les pràctiques de Juhl i el seu sistema de dependència i intercanvi de capitals. Gràcies al francès hem pogut aprofundir en la producció d'un conjunt de "relacions eufemitzades" (Bourdieu, 1986) que estructuraven comportaments i significats en funció de la distribució de capitals socials, econòmics i culturals dins del camp econòmic digital del Poblenou. El cas de la Carmen, l'emprenedora que havia finançat la seva startup a partir del seu treball com a terapeuta PNL entre la resta de coworkers de Juhl, és un dels exemples etnogràfics més il·lustratius.

D'altra banda, la perspectiva post-estructuralista ens ha permès analitzar els nous espais transformats "des de dins" i, concretament, copsar els espais de coworking com a tallers d'una nova cultura: fàbriques per la "subjectivitat emprenedora 22@" orientada a l'auto-comprensió de la tasca econòmica i a pràctiques espacials assimilades a la nova cultura del lloc transformat. Des d'aquesta òptica interessada per les tècniques i formes de governamentalitat, els coworkings esdevenen dispositius subjectivadors que modelen un nou ciutadà a partir de diferents "tècniques de si" proposades en tallers i sessions de mentoria. Aquestes estructures dúctils permetien que els emprenedors adquirissin noves habilitats i una cosmovisió vinculada a la "ciutat de riscos" (Ascher, 2001). A partir del seu pas per coworkings com Media-TIC els emprenedors es percebien en terminis curts i interpretaven les relacions i situacions que experimentaven fins al punt de sentir-se d'una manera o altra, com hem vist en el procés de reciclatge d'investigadors universitaris excedents. Aquesta idea ens aproxima a l'objectiu general de la política neoliberal que Margaret Thatcher (a Harvey, 2005: 23) va resumir així: "l'economia és el mètode, però l'objecte és canviar l'ànima".

La promiscuïtat entre una mirada estructural i post-estructural ha fet necessari posicionar-me en la polarització de l'antropologia del neoliberalisme. Pels adeptes del neo-marxisme estructuralista el neoliberalisme és un projecte hegemònic i totpoderós que s'expandeix en un paquet de regulacions basades en el retraïment de l'Estat social i el lliure-mercat. En canvi, la vessant foucaultiana emfatitza l'heterogeneïtat del projecte neoliberal, el seu particularisme i la seva manca de totalitat com una racionalitat que estructura i organitza formes de governar conductes. Wacquant (2012a) va intentar resoldre la polèmica assenyalant els problemes de cada postura: l'excessiu èmfasi dels neo-marxistes en les institucions i la regulació inexorable d'un Neoliberalisme en majúscula contra el particularisme exacerbant dels foucaultians que els feia concebre una multitud infinita de

“mini-neoliberalismes” en minúscules. La solució proposada per Wacquant (2012a) és una tercera via: una mirada adaptativa foucaultiana sobre el neoliberalisme com a poder dispers que li reconegui, alhora, els seus components estructurals.

He intentat incorporar aquesta perspectiva a la meua anàlisi situant els efectes de la governamentalitat i d'una nova racionalitat que s'estructurava en el nou espai transformat del 22@ dins d'una crítica general al pla que ens ha permès observar (1) els seus efectes sobre els nous actors socials del 22@, (2) les afectacions en la població local tradicional i les seves formes d'organització política i (3) l'acció històrica de les institucions administratives. Per tant, la tercera via de Wacquant (2012a) s'ha mostrat eficaç alhora de combinar ambdues postures: superar els límits de l'estructuralisme que oculten “el context del context”²⁰⁰ (Brenner et al., 2010), però sense renunciar a la noció d'estructura. Això em permetria incorporar les propostes de Mitchell (2006) i Ong (2005) evitant el naufragi postmodern. Això m'ha portat a considerar el “neoliberalisme” tal i com crec ara que l'antropologia ho ha de fer, com un projecte “variat” (Brenner, Peck i Theodore, 2010) i una “tecnologia mòbil” (Ong, 2007): un programa complex i parcial que ens permet analitzar els particularismes de la reforma urbana del Poblenou sense negar-li, ni deixar de reconèixer-li, les seves tendències globals. Aquesta mirada experimental també ha sigut útil per assumir que el neoliberalisme no és només una màquina planetària (o un projecte hegemònic civilitzador), sinó també un projecte cultural concret que podem copsar des de la subjectivitat emprenedora fins a la batalla cultural dels MSU poblenovins, passant pel conjunt de formes dissidents locals de resistir-lo.

La noció de flux i subjectivitat del 22@ ens han permès copsar com la ciutat desplega un model orientat a fer-se visible en el mercat internacional (Benach i Tello, 2004). Però, durant bona part del treball de camp, la transformació urbana operava en una dimensió ideològica i de projecció de valor immobiliari. Aquí, el paper discursiu esdevé un mecanisme fonamental, ja que el 22@ es desenvolupa sota una “ideologia del creixement” (Garnier, 2006; Benach i Tello, 2004) a qualsevol preu que promociona el progrés material dels ciutadans a efectes de pal·liar la crisi productiva de la ciutat. L'estudi clàssic de Benach (2010; 1993; 1992) sobre el paper del màrqueting urbà en la política barcelonina conclouen que la producció de marca ha sigut la principal mesura per legitimar la reforma urbana i disciplinar la ciutadania com hem copsat al Poblenou. He combinat la perspectiva de Núria Benach amb el marc de recerca sobre el “neoliberalisme realment existent” proposat per Peck, Brenner i Theodore (2018) per distingir la dimensió ideològica de la real en el desenvolupament del pla 22@. Això ha fet possible assenyalar que darrera de la imatge de progrés i modernitat tecnològica del Poblenou transformat, s'emascaren les veritables relacions de producció de l'espai.

L'etnografia s'enfrontava repetidament a un discurs romàntic sobre una indústria tecnològica feliç que, des de “l'optimisme cruel” (Berlant, 2020), eliminava la protesta i exaltava les virtuts del 22@. Les conclusions des de la geografia crítica de Benach (2010) van permetre examinar aquesta *representació de l'espai* i superar la pol·lució ideològica per tal de copsar quins arguments i motius operaven més enllà del màrqueting del 22@. El locus d'un nou Silicon Valley català havia habilitat la presentació de la reforma urbana com una redempció capitalista: un conjunt de profetes de la informació exposaven les

²⁰⁰ Una expressió de la geografia crítica que he sentit repetida en el mateix sentit per la recentment jubilada professora Pepi Soto. Per ella, l'antropologia era la disciplina especialista dels contextos i, d'alguna manera, aquesta tesi s'ha reforçat en aquest aprenentatge.

virtuts del nou espai urbà sota la ideologia californiana catalana apel·lant a la tecnologia com a motor de la història i de la millora social. La proclama principal era la d'un capitalisme més amable i diferent capaç d'assegurar solucions a problemes històrics com l'alienació al treball i renovar promeses per garantir la pau social. Així doncs, sota l'horitzó de pal·liar la contradicció capital-treball els capitalistes volien presentar-se de forma idealitzada en el nou espai urbà i generar adhesions entre els nous actors socials del 22@.

Aquesta “colonització feliç” (Sadin, 2018) del Poblenou per part d'una elit tecnològica que continuaria el seu sentit productiu històric dona forma al Mite Manchesterià i és l'impuls estratègic de la narrativa legitimadora. Per posar en funcionament aquest relat era necessari desposseir i apropiat-se de la memòria social del barri industrial del veïnat. La política urbana no assumia el paper històric de tècnics, polítics i empresaris que no van ser capaços d'impedir ni pal·liar la deslocalització capitalista. Des d'aleshores, la narrativa legitimadora tractava la descapitalització del Poblenou com un tabú sobre el que passava superficialment per construir una retòrica que partia de tres elements: (1) una lectura fetitxista de la història a partir de la innovació tècnica anomenada “Tecnoevolucionisme”; (2) un “pensament ecològic” que recuperaria la perspectiva funcionalista de l'espai urbà com un organisme viu sota múltiples nomenclatures (clúster, hub o districte tecnològic); i (3) un “llenguatge post-polític” que permetia desplaçar simbòlicament el contingut social de l'espai i els seus potencials conflictes per pacificar discursivament el Poblenou i la convulsa nova realitat urbana imposada pel 22@.

La investigació presentada reforça les conclusions lefebvrianes que consideren l'urbanisme com una estratègia per encobrir la dominació de classe. De fet, els discursos urbanístics envaeixen el discurs mediàtic reificant i fetitxitzant determinats conceptes (Topalov, 1979) i símbols com el propi “22@”. El pla era un projecte manufacturat a partir de significats i símbols que tenien per objectiu influenciar el cicle de valor immobiliari. Immers en aquesta perspectiva crítica, Núria Benach implicava retornar a Lefebvre i a la seva escola per inscriure aquests resultats en la “semiologia de l'economia política de l'espai” (Lefebvre, 1974b). Això no implicava un mer posicionament polític inherent a tota la proposta acadèmica realitzada des de l'antropologia urbana, sinó que l'anàlisi de la neoliberalització oferia molts més resultats que la resta de mirades. A partir de l'exploració del “22@ realment existent” podria explorar les interaccions específiques entre diferents paisatges reguladors. I entre aquestes i les dinàmiques desiguals de transformació urbana per conceptualitzar, així, el procés de neoliberalització del 22@ com un catalitzador i una expressió de la destrucció creativa continua que ha viscut l'espai polític-econòmic del Poblenou des de la segona meitat del segle XX.

En aquesta “revolució passiva” que s'ha arribat a estendre en una transformació de més de 20 anys, calia atorgar un rol fonamental a les qualitats contradictòries i crònicament inestables de la geografia neoliberal (Peck, Brenner i Theodore, 2018). Els dos principals exemples per il·lustrar aquesta “geografia contradictòria” (ibíd.) provenen de la dialèctica de Lefebvre (1974b). En el primer cas, la contradicció del 22@ com a espai concebut i espai de representació exposaven un desigual seguiment dels nous actors del 22@ respecte al Mite Manchesterià, més enllà de l'ús de la metàfora ecològica de districte tecnològic. De fet, hem pogut copsar com l'*espai de representació* dels usuaris del 22@ no correspon a la *representació de l'espai* oficial. Entre les tres formes d'experimentar l'espai que descrivien els informants (indiferència, crítica i sentiment de desengany) destacava la inexistència del 22@ tal i com era relatat per la tecnocràcia local, exposant el seu fracàs

com una drecera pels mites de la societat de la informació. Això demostra que les tensions existents dins de l'espai transformat no eren només produïdes pels efectes del moviment veïnal, sinó també pel desajust entre el discurs i la realitat de la transformació urbana. Els únics agents que es mostraven sensibles al plantejament original del 22@ eren uns pocs emprenedors que vinculaven el seu futur amb el desenvolupament urbà per presentar més sòlidament la seva fràgil iniciativa empresarial en un fenomen de "patriotisme professional" (Hoffman, 2008). L'abordatge lefebvrià ens ha permès identificar les contradiccions entre l'espai concebut i el percebut, tot situant com el potent símbol 22@ i el plantejament ecològic de districte tecnològic o clúster permetien seguir navegant la contradicció de projectar un discurs a l'exterior que naufragava en el seu interior.

En el segon cas, l'anàlisi de les dinàmiques de la cultura laboral urbana de l'espai transformat han posat de manifest l'existència d'una força de treball centrifuga i un funcionament en flux que havia generat dues narratives: una de favorable i una altra de negativa, però en cap cas havia comportat l'establiment d'una comunitat homogènia i cohesionada tal i com predicava el discurs immobiliari dels espais de coworking. Els comercials representaven el 22@ com una "comunitat càlida" (Bauman, 2006) pels tecnòlegs: un lloc segur, acollidor i centrat en el creixement de les habilitats professionals. Però a la pràctica, la comunitat realment existent era molt diferent: a Urbano hi havia un ecosistema mort on se simulava la vida social per atribuir valor immobiliari al negoci real d'oficines convencionals del mateix complex. A Composition el funcionament en flux impossibilitava l'establiment de llaços fins al punt que l'única opció pel manteniment d'una mínima vida social era el treball d'un informàtic que acabaria abandonant l'espai de coworking davant de la manca d'ètica laboral del seu soci.

Per tot això, podem determinar que la comunitat realment existent del 22@ presenta una ideologia utilitarista propera a la *gesellschaft* malgrat projectar-se com una forma idealitzada de *gemeinschaft*: la comunió d'individus units per pràctiques de confiança mútua i una vida quotidiana estructurada pel treball. La comunitat de treball del 22@ era un recurs ideològic més per conformar un determinat sentit social de l'espai transformat, una evocació romàntica per representar els espais de coworking com unitats comunitàries, per dissimular l'anòmia realment existent de l'espai transformat i seguir lubricant el negoci immobiliari de l'oficina compartida. De fet, el treball de camp posa de manifest que els espais de coworking són entorns insolidaris que s'experimenten de forma desigual i fragmentaria per la seva condició de flux, i on hi imperen la fragilitat social i les pràctiques de súper-competència. Això contradiu el major volum de la teoria social produïda sobre el tema que els conceptualitzen com a "tercers llocs" a mig camí entre l'espai domèstic i el públic (Brown, 2017) o comuns urbans (Waters-Lynch i Duff, 2021). En la majoria de casos, la literatura sobre els espais de coworking no parteix d'un rigorós treball de camp antropològic. Paral·lelament a aquestes conclusions, el meu pas experimental per més de 10 coworkings del 22@ i el desplegament del mètode etnogràfic en 4 d'ells m'ha permès fer algunes primeres propostes sobre un abordatge antropològic d'aquestes unitats (Puigbo, 2019). L'aproximació situada, etnogràficament i teòricament propera a la geografia crítica m'ha permès concebre'ls com a dispositius neoliberals amb una funció concreta com a plataformes urbanes d'una ciutadania flexible.

D'altra banda, les aportacions sobre els estudis de la governabilitat i l'anàlisi de l'urbanisme neoliberal al llarg de la recerca han validat en bona mesura les premisses originals que la sociologia urbana clàssica de Lefebvre, Castells i Topalov van proposar.

Malgrat el color polític del govern i la forma de capitalisme d'esquerres del “nou municipalisme”, la transformació urbana del 22@ es desenvolupa històricament sota les mateixes directrius. El màxim objectiu de la política urbana neoliberal és generar un bon clima de negocis redirigint recursos del consum col·lectiu al sector econòmic empresarial (Jessop, 2020; Peck, Theodore i Brenner, 2009). Al Poblenou això ha suposat que la coreografia estatal s'atrinxeri contra la participació i la influència populars, com hem vist en el cas de l'Hort de la Vanguardia o en el procés general d'aprovació de la MPM22@. Aquest posicionament estatal ja no concep l'Estat com a mer “corrector del mercat” com fa la sociologia urbana clàssica, sinó que el situa com el seu principal valedor. Tal i com planteja Santos (1982), l'Estat en la seva participació en la producció de l'espai és un actor fonamental per assegurar els interessos de la classe dominant. Aquest fet situa els perills de la intervenció estatal en un sentit completament oposat a la propaganda neoliberal sobre el lliure-mercat i el *laissez faire*.

En aquest sentit, hem copsat com el conflicte urbà presenta una dinàmica dialèctica que pren forma a partir de la intervenció selectiva de l'administració. Des de l'obertura del procés participatiu Repensem el 22@, la publicació del Document de Criteris, el Pacte i el conjunt de silencis i formes de diàleg que el seguirien en funció de les geometries d'unes noves eleccions, les mesures de governabilitat que desenvolupa l'administració tenen un paper clau a l'hora de neutralitzar les oportunitats de lluita i obrir-ne de noves i esdevé l'eina fonamental per afrontar les successives contradiccions inherents a la producció capitalista de l'espai. En algunes ocasions, els moviments de defensa i cooptació municipal tenen com a propòsit dissoldre els objectius dels MSU i dirigir-los, per exemple en el cas de l'AVPN i el “sí crític” de la TEPIV. Però en altres ocasions es duen a terme formes teatralitzades de participació que permeten canalitzar el conflicte i navegar-lo fins a sobrepassar-lo. Ho hem vist en l'acte a Ca l'Alier per la celebració del pacte o els dos tallers pseudo-participatius de l'Hort de la Vanguardia.

Castells (1974a) va emprar el terme bèl·lic de “reconquesta” de París per teoritzar el rol urbà de l'administració francesa en l'expansió central de la ciutat i la segregació residencial fruit de l'ocupació de zones obreres per estrats socials superiors. Com al París del baró Haussman, crec que és pertinent conceptualitzar la transformació del Poblenou com una reconquesta per part de les elits locals del “diferencial de renda” (Smith, 1987) que es projectava a la zona des de la progressiva desindustrialització durant la segona meitat del segle XX i el fallit Pla de la Ribera. El que primerament es feia en nom de les elits industrials i de la “Copacabana barcelonina”, s'ha acabat materialitzant a tot el Gran Poblenou sota les sigles socialistes i, finalment, una nova política que prometia guanyar el canvi. El govern de Barcelona en Comú no ha donat resposta a la protesta veïnal expressada per mitjà dels MSU locals i no s'han desarticulat aquells mecanismes que els anteriors governs socialistes havien instal·lat com un parany sobre la zona. Per exemple, els mecanismes per afavorir i incrementar les lògiques contestatàries fraccionades del Poblenou per mitjà de contra-moviments. És justament aquest estat de fragmentació el que impossibilita una proposta unitària com a alternativa a la política neoliberal local. Malgrat els seus esforços, els MSU poblenovins rarament constituïen propostes comunes fruit de la seva atomització. Això va provocar que, conceptualment, fos necessari recórrer de nou a la sociologia estructuralista de Pierre Bourdieu per definir la composició del camp polític veïnal i dotar de sentit al conjunt d'actors parapetats en diferents marcs i marques.

Aquest abordatge ens ha permès concretar les principals dinàmiques socioespacials que defineixen el Poblenou, com la seva categoria efímera i inestable on el manteniment de les formes socials i de les relacions -com les aliances duradores- és insostenible. En conseqüència, les grans identitats unitàries eren inconcebibles i l'estat polític dels grups s'alterava contínuament. Això no ens hauria de conduir a una essencialització de l'espai urbà, ni a decantar-nos per una antropologia "a" la ciutat que traslladi al context urbà un conjunt de problemes antropològics tradicionals. També seria perillós reproduir la tendència dels anys 1950 i 1960 d'una etnografia urbana preocupada per "col·leccionar papallones" (Leach, 1961) a partir dels estudis de comunitat a la ciutat, ja que la fragmentació del Poblenou en múltiples barriades fa temptadora aquesta lògica de safari. Des de l'interès per l'economia política, els barris del Poblenou són unitats vinculades a una funció política, com en el cas de la crisi cultural i la descomposició urbana de Provençals del Poblenou. Més que una classificació d'insectes, el Poblenou és una teranyina conflictiva que cal copsar com un objecte d'investigació en si mateix i no el taló de fons de micro-realitats. Aquesta filatura ens remet a una antropologia "de" la ciutat interessada per les formes de la vida col·lectiva i associació locals, però cal que evitem la seva tendència a naturalitzar la ciutat com una institució amb qualitats úniques. La perspectiva materialista que he intentat adoptar ha concebut la ciutat com el locus dominant de les nostres societats i el lloc clau per la reflexió de la naturalesa de les relacions socials en el postindustrialisme (Cohen i Fukui, 1993). És per això que el Poblenou es constitueix pel conflicte entre les forces socials que el componen dins d'un determinat mode de producció capitalista i resulta un "espai fèrtil" per a la lluita de classes (Friedman, 1986).

Tal abordatge també ens reconcilia amb Robert Park (1925), tot i que no ens permet superar les seves desviacions ecològiques. Com afirmava el nord-americà, la ciutat és un laboratori per la investigació del comportament urbà: "un estat mental, un cos de costums i tradicions, i les actituds i sentiments organitzades" (Park, 1925: 13) i sosté una condició crònica de crisi permanent que encaixa amb l'estat de destrucció creativa incessant que s'ha experimentat al Poblenou des de fa 50 anys. O des de la seva existència si tenim en compte l'originària voràgine caòtica de l'urbanisme industrial. Com marquen per objectiu Redfield i Singer (1954: 53), aquesta recerca ens ha permès situar el "paper de les ciutats en el desenvolupament, declivi o transformació de la cultura", fet pel qual era necessari incorporar l'aplicació dels estudis urbans de base foucaultiana. És a dir, en moments clau per l'anàlisi de l'objecte d'estudi, ens hem interessat per l'espai urbà com un conjunt de tècniques i disciplines, noves formes de relació entre cultura i poder i, especialment, com a noves expressions de resistència (Horn, 1988).

De forma similar, hem examinat les estratègies dels MSU -i els seus efectes reals- en la batalla pel monopoli de posicions dominants: des de lògiques defensives als mecanismes ofensius i productius que tenien per objectiu alterar l'estatus quo i els principis de dominació. La conclusió central de les sospites inicials ha sigut la constatació de l'existència d'un treball polític-cultural de la TEPIV i l'AVPN que hem abordat des d'una òptica construccionista. En un context de silenci social els MSU van produir artesanalment el conflicte reanimant críticament el 22@ i sublimant-lo a partir del turisme. Alhora, posarien en funcionament formes complexes de conservació i restauració del Poblenou com a mesura per respondre als impactes de l'economia política sobre el seu territori i cultura, constituint operadors simbòlics significatius com un conjunt de barriades mitològiques vinculades a identitats fantasma per activar l'acció col·lectiva i modificar la

postura de l'administració. L'expressió més determinant d'aquesta dinàmica és la capacitat de contestació i incidència de la TEPIV davant del fenomen de "destrucció creativa" (Harvey, 2005) que experimentava el Poblenou a partir de la "reconstrucció creativa" del teixit local, d'un abast superior a l'aspiració conservacionista de l'AVPN.

La capacitat per constituir aquestes estratègies culturals revela com, tot i la crisi de la identitat gran-poblenovina i la fragmentació existent, els MSU han pogut constituir diferents "identitats de campanya" que els permetien actuar sobre si mateixos i en el seu entorn. És a dir, segueixen podent "produir-se" i "produir la societat" (Touraine, 1997). La resposta administrativa a tal èxit ha estat iniciar fenòmens de desposseïció cultural com l'apropiació del topònim de Diagonal Mar o el foment de l'anti-poblenovisme per mitjà de ressentiments històrics i/o en les expectatives frustrades de les classes mitjanes atretes per la reforma urbana. A més, en un Poblenou cada cop més confinat a la Rambla, la identitat de superpotència pren noves formes per contestar les tensions locals, com la identitat de districte que l'AVPN esperona davant de la crítica d'altres associacions de veïns i que ens demostra que els MSU també són capaços d'aprofitar la diversitat cultural per extreure'n rèdit polític, tal i com realitza el consistori estratègicament.

Per tot això, el paper que ha desenvolupat el concepte de "cultura urbana" al llarg de la investigació ha evolucionat. Castells (1974a) va ser el principal crític a les propostes clàssiques del concepte i renegaria de l'Escola de Chicago al considerar la cultura urbana com un mite. Obertament, criticava a Louis Wirth per una noció d'urbanisme desencertada i afirmava que la cultura urbana no era més que l'expressió cultural de la industrialització capitalista. Influenciat per aquesta visió, rebutjava l'inventari de la cultura urbana per folklorista seguint un estereotip materialista que li reduïa valor. Però al reinterpretar a Castells, qui malgrat tot acaba entenent la ciutat com un objecte ideològic format per la difusió de sistemes de valors i comportaments, era evident que calia respondre a les formes de "cultura urbana" que emergien al Poblenou. Sense ser injustos amb Wirth (1938) i el seu "urbanisme com a forma de vida", hem d'acceptar l'articulació de formes ideològiques en la urbanització, com faria Castells (1974a). De fet, és des d'aquesta noció de "cultura" que Lefebvre (1974a) reconeix el caràcter particular i històric de la producció de l'espai. Aquests debats teòrics em farien posicionar favorablement per la noció de "constel·lació de personalitats" que proposa Wirth (1938), una proposta propera a la hipòtesi productiva del poder de Foucault (1994). Pel filòsof francès, existien escenaris on s'implantaven nous tipus de subjectivitat. Una posició fàcilment aplicable a l'emplenat dels espais urbans i al 22@ transformat, però que també assenyala l'existència de dissidències i, fins i tot, subversions, com les formes culturals dels MSU poblenovins. Per tant, la proposta de cultura urbana que Wirth realitza mitjançant Georg Simmel ens interessa més per l'atenció que destina a la complexitat de l'espai (les múltiples dimensions, formacions i heterogeneïtats que s'hi produeixen) més que per la seva noció negativa de les relacions socials impersonals, transitòries i superficials que caldria relacionar amb les característiques particulars d'un mode de producció concret com proposen les tesis marxistes de Lefebvre i Castells.

La polèmica sobre la pertinença i recorregut del concepte de "cultura urbana" ens connecta amb una controvèrsia teòrica que no hem abandonat mai en aquesta recerca: la polèmica entre materialistes i postmoderns en l'anàlisi antropològica del neoliberalisme. Les expressions culturals i polítiques dels agents del Poblenou en transformació (tècnics, polítics, actors econòmics, veïns i treballadors del 22@) ens han obligat a renovar el

compromís amb el particularisme sense renunciar a una economia política de la urbanització més general que situés els casos analitzats. Separar els resultats en un conjunt d'estudis de cas desvinculats d'una central producció de l'espai desvirtuaria el seu context i propietats reals. Per això, l'anàlisi de l'economia política de la urbanització del Poblenou pel 22@ ha tingut en compte l'estratègia de desenvolupament capitalista marcada per les formes concretes de divisió del treball i explotació del sòl en la que s'ubicaven els casos. L'Economia Política de la Urbanització com a escola no és exclusiva de l'antropologia urbana, però les aportacions que realitza sumen les formes particulars al debat general sobre les forces macro-polítiques i econòmiques (Safa, 1982). L'estudi de la cultura urbana al Poblenou ha implicat conèixer la micro-estructura urbana i política en relació al seu context general com a punt de partida antropològic per mostrar qualitativament les formes de vida urbana que s'hi produïen en un context històric. Unes formes de vida que no són alienes als canvis en els processos d'acumulació i en una estructura política i de classes concreta.

Per aquest motiu hem de situar les conclusions d'aquesta tesi dins del marc general de la consolidació de la transició postfordista i la pugna neoliberal per la minimització de l'Estat social. Els MSU han sabut explorar noves vies d'apropiació dins de la ciutat neoliberal identificant les formes d'opressió vinculades a les relacions de producció de l'espai (Santos, 2000). Això exposa que el conflicte capital-treball ha transcendit les fàbriques i les relacions laborals per instal·lar-se en la "societat urbana" (Lefebvre, 1976c). Aquestes lluites urbanes prenen una posició privilegiada en la resistència al capitalisme fins al punt de desplaçar les lluites proletàries (Castro-Coma i Martí-Costa, 2015) com va quedar patent a la dècada del 2010: "l'era de les places" (Harvey, 2013). Però també incorporen una fragmentació a l'acció col·lectiva que al Poblenou pren una dimensió colossal. Això només és superat puntualment gràcies al desenvolupament de noves habilitats dels MSU dirigides a la constitució d'una acció compartida contra la divisió, com hem vist en la Trobada de Lluites o la constitució d'aliances específiques temporals. En funció de la magnitud del conflicte les organitzacions no només poden unir-se o aliar-se, sinó que poden sorgir noves formacions hegemòniques, com per exemple la creació d'un "nou espai polític intermedi" (Melucci, 2015) en el cas de l'Observatori dels Barris del Poblenou. No obstant això, el conflicte sempre guarda relació amb els límits de la governabilitat neoliberal i la seva incapacitat per satisfer els reclams veïnals. Això resulta evident en l'aparent gir participatiu que experimenta el pla 22@ el 2017 per mitjà del procés Repensem el 22@ i que desemboca finalment en un conjunt de pràctiques municipals de "reciprocitat negativa" (Evans-Pritchard, 1977) per absorbir i eliminar la crítica veïnal. Els MSU sovint han superat aquestes formes de direcció municipal degut a la seva incapacitat per federar-se degut a unes fronteres socials de base ideològica i identitària que impedeixen la unió. En algunes ocasions els límits socials són construïts al voltant de pràctiques polítiques, com el solucionisme de l'AVPN com a "única forma d'aconseguir les coses".

La producció del 22@ ha accentuat la desarticulació de la vida tradicional poblenovina, els seus espais i la seva cultura industrial, un desmuntatge en curs des de la segona meitat del segle XX que no ens ha de fer pensar en una idíl·lica i fossilitzada cultura urbana, sinó en un conjunt de qualitats en transformació i en disputa. Aquest fet agreuja la crisi de representació que experimenta la política local institucional i que, en última instància, té a veure amb el paper de la ideologia i la manca de cohesió social fruit de l'antagonisme de classe. Els MSU locals intentaven apropiat-se i dotar-se de significats en una batalla

cultural liderada per una elit local que s'apoderava de les aspiracions populars, degradant-les per legitimar el seu projecte i limitar la construcció d'alternatives. Aquest procés de producció de l'espai era incomplet en la mesura que el nou espai 22@ era incapaç d'esdevenir hegemònic, tant per la seva manca de desenvolupament material en la reforma urbana com d'adhesió al seu projecte cultural. L'aproximació al màxim nombre d'aspectes de la reforma urbana ha permès tractar aquestes realitats escindides com parts del fenomen general del que formen part i cal que aprofundim en les seves similituds com a conclusió.

La inclinació cap a la diversificació i heterogeneïtat dels MSU i dels treballadors del 22@ (visible en fenòmens com el de les escissions polítiques i el de mobilitat laboral) es deu al fet que tots dos actors formen part d'un mateix espai inacabat, en producció i que funciona com un flux. És a dir, experimenten de forma parcial i fragmentada l'espai que es transforma i això els hi atribueix unes qualitats comunes, com ara la impossibilitat d'establir identitats sòlides i hegemòniques demostrant l'existència de disputes que desemboquen en una alta confusió cultural. Activistes i oficinistes es guien per una mobilitat i fragilitat social que s'expressa tant en l'alta mortalitat d'empreses i startups, com en la fragmentació de l'acció col·lectiva i el sorgiment de plataformes i associacions en funció de "cicles" de protesta. En aquest espai magmàtic, les relacions socials esdevenien volubles i fútils per tothom: les noves subjectivitats difícilment solidificaven, desapareixien formes específiques d'identitat, les lleialtats es tornaven efímeres i parcials. Molts treballadors del 22@ es mostraven desorientats sobre els significats reals del 22@ en relació a la imatge projectada per la propaganda, igual que un veïnat desconcertat per l'anòmia de l'entorn fins al punt de no saber com relacionar-se, com succeïa en les formes de relació social del carrer Cristòbal de Moura.

Aquesta perspectiva ens permet afirmar que l'origen de la fragmentació del territori és la producció mateixa de l'espai i la seva forma dialèctica. Això són, les tensions existents entre el Poblenou imaginat (*representació de l'espai*) en el 22@ i el Poblenou particularment viscut i percebut (*espais de representació i pràctiques espacials*). Enmig de les tres realitats elusives -la del moviment veïnal, la dels treballadors del 22@ i la de tècnics i polítics- hem pogut relativitzar els discursos eufòrics de la renovació urbana amb el poc contingut tecnològic de les oficines, els estralls que suposava per la vida veïnal i els malabarismes lingüístics del projectisme urbà per representar el 22@ com una realitat existent que contradiu el 22@ realment existent. Tant en la realitat veïnal com en la 22@ hi imperava una dictadura del particularisme com un "feixisme postmodern" (Marrero, 2008) que impedia referir-nos a una realitat urbana conclosa. Els èxits i fracassos del moviment veïnal i dels actors de la reforma urbana es deuen a una desigual distribució de forces i a unes estructures de poder asimètriques, però també a la debilitat d'un sistema cultural incapaç d'oferir significats permanents sobre el canvi social i urbà constant que experimenta la zona.

La batalla cultural per la significació del 22@ s'ha representat en la vessant acadèmica mitjançant dos bàndols. Entre els crítics amb el 22@ s'hi troba una creixent literatura nativa (Martín-Gómez i València, 2022; Martín-Gómez, 2020) fruit de la producció inherent als Moviments Socials Científics. Mentre que en la vessant favorable al projecte urbà ha proliferat un ardit de conceptes que estiren teòricament la narrativa oficial per explicar la renovació urbana (Piqué et al., 2019; Capdevila, 2014; Pareja i Piqué, 2011; Trullén, 2011). Artefactes com el de clúster, empenedoria, flexibilitat i innovació acompanyen als

arguments sobre la destrucció de l'Estat social i les seves experiències històriques, entre elles l'autonomia mateixa de la ciència social (Bourdieu i Wacquant, 2005). Per una qüestió acadèmica i, principalment ètica, cal defensar una aproximació crítica que reconegui que tota societat es troba sempre en disputa contra si mateixa. Degut a aquesta guerra interior, el neoliberalisme institucional s'ha desenvolupat en "ziga zaga" (Peck i Theodore, 2012) fins ara i no ha aconseguit una expressió viable al Poblenou. La forma caòtica de la política local pren la seva forma en les lluites que es produeixen més enllà de les estructures del govern civil i les que allí hi aconsegueix constrènyer. La necessitat d'una antropologia compromesa que aposti per l'anàlisi des de nous materialismes ha d'evitar esquemes de lectura fàcil -prefabricats i estereotipats- de la ciutat neoliberal que menyscabin la profunditat camuflant-se en el compromís. De fet, el compromís més gran que podem contraure des de l'antropologia és aportar els anàlisis més acurats i profunds possibles, optant per la densitat etnogràfica situada davant de la complexitat (pluralitat, elusió i fragmentació) que afrontem en les nostres unitats d'anàlisi. Com a referents d'aquesta perspectiva he pres les etnografies de Marc Morell, Eva Mompó i Jaume Franquesa, postures teòriques i interpretatives que no tendeixen a reduir l'antropologia urbana a una mera ciència dels moviments anti-gentrificació, o a una disciplina de la gentrificació, sinó que superen aquests pensaments dicotòmics per abordar la qüestió de la totalitat de la producció de l'espai a partir d'eines plurals i mirades multi-situades que combinen l'estratègia amb les tècniques etnogràfiques més tradicionals.

BIBLIOGRAFIA

- Abric, J. C. (1994). *Prácticas sociales y representaciones*. México: Ediciones Coyoacán.
- Alabart, A. (2010). *Polítiques urbanístiques i moviment associatiu veïnal*. Barcelona Societat, 19: 8-98.
- Alberich, T. (1993). La crisis de los movimientos sociales y el asociacionismo de los años noventa, *Documentación Social*, 90: 101-11.
- Alberich, J. Muro, J.I. Roquer, S. (2014). Capitalidad autonómica y proceso de terciarización: el caso de Barcelona. *Estudios Geográficos*, 276: 7-56.
- Alberich, T. (2007). Asociaciones y movimientos sociales en España: cuatro décadas de cambios. *Revista de estudios de juventud*, 76: 71-89.
- Alberich, T. (2016): *Desde las Asociaciones de Vecinos al 15M y las mareas ciudadanas [breve historia de los movimientos sociales]*. Madrid: Dykinson.
- Albet, A. (2004). La Cultura en las estrategias de transformación social urbanística de las ciudades. *Ciudades-Comunidades e Territorios*, 9: 15-25.
- Alliez, É. Lazzarato, M. (2016). *Guerres et capital*. Paris: Éditions Amsterdam.
- Alonso, L. E. (2002). Postfordismo, crisis y fragmentación de la sociedad de consumo: los nuevos espacios de la distribución comercial y el comprador posmoderno. *Col·leció Urbanitats Digitals*, 4.
- Althabe, G. Hernandez, V. A. (2004). Implication et réflexivité en anthropologie. *Journal des anthropologues*. Association française des anthropologues, 98: 15-36.
- Álvarez-Mora, A. Camerin, F. (2019). La herencia del urban renewal en los procesos de regeneración urbana: el recorrido Renovación-Regeneración a debate. *Ciudades y Territorio, Estudios Territoriales*, 51(190): 5-26.
- Amat, F. Arenas, A. Falcó, A. Muñoz, J. (2020). Pandemics meet democracy. Experimental evidence from the COVID-19 crisis in Spain. *SocArXiv*, 2-31. <https://doi.org/10.31235/osf.io/dkusw>
- Amores, F. (2006). Conflictivitat obrera al barri del Poblenou: 1969-1978. *Revista Icària*, 11: 45-47.
- Anderson, B. (1993). *Comunidades imaginadas. Reflexiones sobre el origen y la difusión del nacionalismo*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Andreu, M. (2011). Poder, intereses económicos y modelo Barcelona. A: Muntaner, J. Álvarez, F. Muxí, Z. (Eds.), *Archivo crítico modelo Barcelona (1973-2004)* (53-57). Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Andreu, M. Naya, A. (2010). *El perquè i el com d'un treball col·lectiu*. Barcelona: FAVB.
- Angeli, L. Delfino, G. Zubieta, E. (2016). Participación ciudadana en la era digital: modalidades y factores sociodemográficos asociados. *Anuario de investigaciones*, 23: 125-132.
- Appadurai, A. (1990). Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy. *Theory, Culture & Society*, 7: 295-310.
- Appadurai, A. (1996). *La modernidad desbordada*. Ciudad de México: Trilce.
- Appadurai, A., Holston, J. (1996). Cities and citizenship. *Public Culture*, 8(2): 187-204.
- Arch, S. C. (2018). *Independent Together: Community among Independent Workers in Coworking Spaces*. Tesis Doctoral, Vanderbilt University.
- Arens, W. (1981). Professional Football: An American Symbol and Ritual. A: Arens, W. Montague, P. (Eds.), *The American Dimension: Cultural Myths and Social Realities* (1-10). Sherman Oaks: Alfred.
- Arico, G. Stanchieri, M.L. (2013). La trampa urbanística de los 'vacíos urbanos': casos etnográficos en Barcelona. X Jornadas de Sociología: 20 Años de Pensar y Repensar la Sociología: Nuevos Desafíos Académicos, Científicos y Políticos para el Siglo XXI. Buenos Aires, Universidad de Buenos Aires. Disponible a: <https://cdsa.aacademica.org/000-038/88.pdf>
- Aronoff, M. J. (1993). *Power and Ritual in the Israel Labor Party. A Study in Political Anthropology*. Nueva York: Sharpe.

- Atkinson, R. (2002). Does gentrification help or harm urban neighbourhoods?: An assessment of the evidence-base in the context of new urban agenda. Bristol: ESRC Centre for Neighbourhood Research, Summit, 5.
- Audretsch, D. B., Falck, O., Feldman, M. P. Heblich, S. (2012). Local entrepreneurship in context. *Regional Studies*, 46(3): 379-389.
- Augé, M. (1995). *Hacia una antropología de los mundos contemporáneos*. Barcelona: Gedisa.
- Bacqué, M. H. (2005). Action collective, institutionnalisation et contre-pouvoir: action associative et communautaire à Paris et à Montréal. *Espaces et sociétés*, 4: 69-84.
- Badenes, J. Reyes, . (2018). Sí crític veïnal a un nou model de barri . *Carrer*, 150: 15.
- Badiou, A. (1988). *L'èter et l'événement*. Paris: Seuil.
- Bailey, M. (2020). The neoliberal city as utopia of exclusion. *Globalizations*, 17(1): 31-44.
- Baiocchi, G. E. Ganuza. (2017). *Popular Democracy. The Para-dox of Participation*. California: Stanford University Press.
- Balandier, G. (1994). El poder en escena. De la representación del poder al poder de la representación. Barcelona: Paidós.
- Balandier, G. (2004). *Antropología política*. Buenos Aires: Del Sol.
- Balibrea, M. P. (2004). Barcelona: del modelo a la marca. A: Carrillo, J. Díaz, J. Expósito, M. López, A. Pardo, C. (Eds.), *Desacuerdos 3. Sobre arte, políticas y esfera pública en el estado español (261-271)*. Barcelona: Arteleku.
- Barbrook, R. Cameron, A. (1995). The californian ideology. *Science as culture*, 6 (1): 44-72.
- Barbrook, R. Cameron, A. (2015). *The internet revolution: from dot-com capitalisme to cybernetic communism*. Amsterdam: Notebooks.
- Barth, F. (1976 [1968]). *Los grupos étnicos y sus fronteras*. México. Fondo de Cultura Económica.
- Barthes, R. (1970). *Mythologies*. Nova York: The Noonday Press.
- Bartoll, X. Espelt, A. Orcau, A. de Olalla, P. (2016). *La salut als districtes 2015: Sant Martí*. Barcelona: Agència de Salut Pública de Barcelona.
- Basham, R. deGroot, D. (1977). Current Approaches to the Anthropology of Urban and Complex Societes. *American Anthropologist*, 79 (2): 414-440.
- Bathelt, H. (2005). Cluster relations in the media industry: Exploring the 'distanced neighbour' paradox in Leipzig. *Regional Studies*, 39 (1): 105-127.
- Baudrillard, J. (1987). *Cultura y simulacro*. Madrid: Kairós.
- Baudrillard, J. (1994). *Simulacra and simulation*. Michigan: University of Michigan press.
- Bauman, Z. (1999). *La globalización: consecuencias humanas*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity.
- Bauman, Z. (2004). *Identity*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2006). *Comunidad: en busca de seguridad en un mundo hostil*. Madrid: Siglo XXI.
- Becattini, G. (2002). Del distrituo industrial marshalliano a la teoria dle distrito contemporània. Una breve reconstrucción crítica. *Investigaciones Regionales*, 1: 9-32.
- Bell, D. (1976). *El advenimiento de la Sociedad post-industrial: un intento de prognosis social*. Madrid: Alianza.
- Benach, N. (1993). Producción de imagen en la Barcelona del 92. *Estudios Geográficos*, 54(212): 483-504.
- Benach, N. (1997). *Ciutat i producció d'imatge: Barcelona 1979-1992*. Tesis Doctoral. Universitat de Barcelona.
- Benach, N. (2000). Nuevos espacios de consumo y construcció de imagen de la ciudad en Barcelona. *Estudios Geográficos*, 61(238): 189-205.
- Benach, N. (2010). La reinención de la ciudad en un contexto global mercantilizado. A: Martínez Hermida, M. (Ed.), *Ciudad y comunicación (109-122)*. Madrid: Fragua.

- Benach, N. Tello, R. (2004). En los intersticios de la renovación. Estrategias de transformación del espacio y flujos de población en Barcelona. *Revista de geografía*, 2004, 3: 93-113.
- Benedicto, J. (2006). La construcción de la ciudadanía democrática en España (1977-2004): de la institucionalización a las prácticas. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 114(1): 103-136.
- Benford, R. D. Snow, D. (2000). Framing processes and social movements: An overview and assessment. *Annual review of Sociology*, 26(1): 611-639.
- Benjamin, W. (2005). *Libro de los pasajes*. Madrid: Akal.
- Bernabé, D. (2018). *La trampa de la diversidad: cómo el neoliberalismo fragmentó la identidad de la clase trabajadora*. Madrid: Akal.
- Bherer, L. Gauthier, M. Simard, L. (2017). *Professionalization of Public Participation*. Nueva York: Routledge.
- Blanch, A. (2010). Paisatge i cartografia del Poblenou entre els segles XVI i XIX. *Revista Icària*, 15: 22-39.
- Blanch, A. (2013). Pere IV, apunts d'un traçat viari. *Revista Icària*, 18: 3-9.
- Blanco, I. B., Gomà, R. (2019). Nuevo municipalismo, movimientos urbanos e impactos políticos. *Desacatos: Revista de Ciencias Sociales*, 61: 56-69.
- Blasco, L. M. (2015). Gubernamentalidad neoliberal, muralismo y resistencia política en el barrio de La Boca. *Cuestión*, 1(48): 298-307.
- Boira, J. V. (2003). La participación ciudadana y el urbanismo. ¿Radicalizar la democracia o democratizar el espacio?. *Mediterráneo económico*, 3: 317-332.
- Boixader, J. (2004). Nuevas tecnologías y renovación urbana: luces y sombras del distrito 22@Barcelona", *Scripta Nova*, 170(34). Disponible a: <http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-170-34.htm>
- Boixader, J. (2005). La acción colectiva de los agentes urbanos en la transformación de Barcelona: aproximación al distrito 22@ Barcelona. *Scripta Nova*, 194(80). Disponible a: <http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-194-80.htm>
- Boltanski, L. (2009). *De la critique: précis de sociologie de l'émancipation*. Paris: Gallimard.
- Boltanski, L. Chiapello, E. (2002). *El nuevo espíritu del capitalismo*. Ediciones Akal.
- Booth, L. G. (2016). *Lisboa: Startup City-Caraterizaçao do ecossistema empreendedor de Lisboa*. Tesis Doctoral, Instituto Politécnico de Lisboa.
- Booyens, I. (2012). Creative industries, inequality, and social development: developments, impacts and challenges in Cape Town. *Urban Forum*, 23: 43-60.
- Borja, J. Castells, M. (1997). *Local y global. La gestión de las ciudades en la era de la información*. Madrid: Taurus.
- Bott, E. (1957). *Family and Social Network: Roles, Norms and External Relationships in Ordinary Urban Families*. Londres: Routledge.
- Botticelli, S. (2015). La gubernamentalidad del Estado en Foucault: un problema moderno. *Praxis Filosófica*, 43: 83-106.
- Bourdieu, P. (1958). *Sociologie d'Algerie*. Paris: PUF.
- Bourdieu, P. (1972). *Esquisse d'une théorie de la pratique, précédée de trois essais d'ethnologie kabyle*. Ginebra: Droz.
- Bourdieu, P. (1973). L'opinion publique n'existe pas. *Les temps modernes*, 318: 1292-1309.
- Bourdieu, P. (1977). *Algérie 60. Structures temporelles et structures sociales*. Paris: Minuit .
- Bourdieu, P. (1980). *Le sens pratique*. Paris: Minuit.
- Bourdieu, P. (1981). La représentation politique. *Éléments pour une théorie du champ politique*. *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 36-37: 3-24.
- Bourdieu, P. (1985). *¿Qué significa hablar? Economía de los intercambios lingüísticos*. Madrid: Akal.
- Bourdieu, P. (1986). *Choses dites*. Paris: Minuit.
- Bourdieu, P. (1988). Los tres estados del capital cultural. *Sociológica*, 2(5), 11-17.

- Bourdieu, P. (1990). *Sociologia y cultura*. México: Consejo Nacional para la Cultura y las Artes.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1996). La dominación masculina. *Revista de Estudios de Género La Ventana*, 3: 1-95.
- Bourdieu, P. (2000a). *Les structures sociales de l'économie*. París: Seuil.
- Bourdieu, P. (2000b). Making the economic habitus: Algerian workers revisited. *Ethnography*, 1(1), 17-41.
- Bourdieu, P. (2000c) *Propos sur le Champ politic*. Lyon, Presses Universitaires de Lyo
- Bourdieu, P. Wacquant, L. (1995). *Réponses. Pour une anthropologie réflexive*. Paris: Le Seuil.
- Bourdieu, P. Wacquant, L. (1999). On the cunning of imperialist reason. *Theory, Culture & Society*, 16 (1): 41-58.
- Bourgeois, O. (1990). Confronting anthropological ethics: Ethnographic lessons from Central America. *Journal of Peace Research* 27(1): 43-54.
- Bourgeois, P. (1995). The Political Economy of Resistance and Self-Destruction in the Crack Economy: An Ethnographic Perspective. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 749(1): 97-118..
- Brandini, V. (2014). Do revolucionário juvenil ao evolucionário geracional: aproximações e protagonismo social da geração X à geração Y. *Augusto Guzzo Revista Acadêmica*, 14: 261-267.
- Brenner, N. Peck, J. Theodore, N. (2012). After Neoliberalization?. *Globalizations*, 7(3): 327-345.
- Brenner, N. Theodore, N. (2002). Cities and the Geographies of "Actually Existing Neoliberalism". *Antipode*, 34(3): 349-379.
- Brenner, N., Peck, J. Theodore, N. (2010). After neoliberalization?. *Globalizations*, 7(3), 327-345.
- Bria, F. Morozov, E. (2020). *A cidade inteligente: tecnologias urbanas e democracia*. Sao Paulo: Ubu Editora.
- Briones, C. (1998). La alteridad del "Cuarto Mundo". Una deconstrucción antropológica de la diferencia. Buenos Aires: Ediciones del Sol.
- Bröckling, U. (2016). *The entrepreneurial self*. Londres: Sage.
- Busquets, J. (2004). *Barcelona: la construcción urbanística de una ciudad compacta*. Barcelona: El Serbal.
- Butcher, T. (2018). Learning everyday entrepreneurial practices through coworking. *Management Learning*, 49(3), 327-345.
- Butler, J. (1995). *Gender Trouble. Feminism and the subversión of identity*. Londres: Routledge.
- Butler, J. (2009). *Lenguaje, poder e identidad*. Madrid: Editorial Síntesis.
- Caballé, F. (2010) Desaparece el barrio de Icària, nace la Vila Olímpica. *Biblio 3W. Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales*, Universitat de Barcelona, 895 (9). Disponible a: <http://www.ub.es/geocrit/b3w-895/b3w-895-9.htm>
- Camino, X. (2012). *Estudio cultural del skateboarding en Barcelona (1975-2010)*. Tesis Doctoral, Universitat Rovira i Virgili.
- Candel, F. (1988). *Vecinos del mar y la muerte*. El Periódico.
- Candón, J. (2013). *Toma la calle, toma las redes: El movimiento# 15M en internet*. Sevilla: Atrapasueños.
- Cañedo, M. (1999). Cultura e identidad desde la óptica antropológica: una revisión teórica. *Thémata*, 23: 181-184.
- Capdevila, I. (2014). Different Inter-Organizational Collaboration Approaches in Coworking Spaces in Barcelona. Disponible a: SSRN: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2502816>
- Capdevila, I. Zarlenga, M. I. (2015). Smart city or smart citizens? The Barcelona case. *Journal of Strategy and Management*, 8(3): 266-282.
- Capel H. (2003). Los problemas de las ciudades. *Urbs, Civitas y Polis. Mediterráneo Económico*, 3: 9-22.
- Capel, H. (1993). Autopercepción intelectual de un proceso histórico. *Autobiografía intelectual. Anthropos, Revista de Documentación Científica de la Cultura*, 11: 8-13.

- Capel, H. (2001). El Poble Nou y la ciudad de los prodigios. La Veu del Carrer. Barcelona: Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona, 69: 11.
- Capel, H. (2007). El debate sobre la construcción de la ciudad y el llamado "Modelo Barcelona". Scripta Nova, 11 (233). Disponible a: <http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-233.htm>
- Castells, M. (1974a). La cuestión urbana. Madrid: Siglo XXI.
- Castells, M. (1974b). Movimientos sociales urbanos. Madrid: Siglo XXI.
- Castells, M. (1983). La ciudad y las masas. Sociología de los movimientos sociales urbanos. Madrid: Alianza.
- Castells, M. (1983). The city and the grassroots: a cross-cultural theory of urban social movements. California: University of California Press.
- Castells, M. (1986). Ciudad y las masas. Sociología de los movimientos sociales urbanos. Madrid: Alianza.
- Castells, M. (1989). The informational city: Information technology, economic restructuring, and the urban-regional process. Oxford: Blackwell.
- Castells, M. (1996). La Era de la Información: economía, sociedad y cultura. Volumen 1, La Sociedad Red. México: Siglo XXI.
- Castells, M. (2001). The Internet Galaxy. Oxford: Oxford University Press.
- Castells, M. (2012). Redes de indignación y esperanza. Madrid: Alianza Editorial.
- Castells, M., Hall, P. (1996). Tecnópolis del mundo: la formación de los complejos industriales del siglo XXI. Madrid: Alianza.
- Castilho, M. F. Quandt, C. O. (2017). Collaborative capability in coworking spaces: convenience sharing or community building?. Technology Innovation Management Review, 7(12): 32-42.
- Castro-Coma, M. Martí-Costa, M. (2015). Comunes urbanos: de la gestión colectiva al derecho a la ciudad. Eure, 42(125): 131-153.
- Centlivres, P. (1982). Un nouveau regard sur la ville. Contributions à l'ethnologie Helvetique. Berna: Ethnologia Helvetica.
- Charnock, G., Purcell, T. F., Ribera-Fumaz, R. (2014). City of Rents: The limits to the Barcelona model of urban competitiveness. International Journal of Urban and Regional Research, 38(1): 198-217.
- Charnock, G., Purcell, T. Ribera-Fumaz, R. (2014). The limits to capital in Spain. Crisis and Revolt in the European South. Londres: Palgrave Macmillan.
- Checa, M. (2007). Geografías para el patrimonio industrial en España: el caso de Barcelona. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales, 11 (245). Disponible a: <https://www.ub.es/geocrit/sn/sn-24532.htm>
- Chihu, A. (1997). El procesualismo simbólico. Una propuesta de análisis en la cultura política. Revista Polis México, 1 (1): 15-32.
- Clarós, S. (2008). Parc del Centre de Poblenou, una crítica urbanística. Biblio 3w, 13: 805. Disponible a: <http://www.ub.edu/geocrit/b3w-805.htm>
- Clarós, S. (2010). Ciudadanía y Juegos Olímpicos en el levante barcelonés. Biblio 3w 15, 895 (7). Disponible a: <http://www.ub.edu/geocrit/b3w-895/b3w-895-7.htm>
- Clarós, S. (2016). Can Ricart i el patrimoni industrial de Barcelona. Barcelona: Universitat Barcelona.
- Clarós, S. (2017). Explicar Barcelona des del Poblenou. El Poblenou, , 96: 10.
- Clarós, S. (2019) Pere IV, passatge major del Poblenou. El Poblenou, 105: 14-15.
- Clarós, S. (2019). Efemèride per no oblidar. El Poblenou, octubre 2019, 108: 15.
- Clarós, S. Andreu, M. (2010). La cara oculta del 22@. El Carrer, 115: 5.
- Clifford, J. (1995). Dilemas de la cultura Antropología. Literatura y arte en la perspectiva posmoderna. Barcelona: Gedisa.

- Clua, A., Albet, A. (2008). *22@ bcn Plan: bringing Barcelona forward in the information era*. A: Yigitcanlar (Ed.), *Knowledge-based urban development: Planning and Applications in the Information Era (132-147)*. Hershey: IGI Global.
- Clua, M. Tamari, K. Ribas, F. Blasco, R. (2008). En toda teoría hay algo de biografía. Entrevista a Verena Stolcke. *Perifèria*, 9: 29.
- Cohen, A. Fukui, K. (1993). *Humanising the City? Social Contexts of Urban Life at the Turn of the Millenium*. Edimburg: Edinburgh University Press.
- Collier, S. (2012). Neoliberalism as big Leviathan, or...? A response to Wacquant and Hilgers. *Social Anthropology*, 20(2): 186-195.
- Collier, S. J. (2011). *Post-Soviet social: neoliberalism, social modernity, biopolitics*. Princeton: University University Press.
- Collier, S. J. (2011). *Post-Soviet social: neoliberalism, social modernity, biopolitics*. Princeton University Press.
- Cols, C. (2015). El 22@, del èxito a la deriva. En *Prensa, El Periòdico*.
- Consoli, R. (2013). *El Modelo Barcelona de Espacio Pùblico y Diseño Urbano: De la Manchester Catalana al 22@*. Calle Pere IV-el eje obrero del Poblenou. Tesina de Màster, Universitat de Barcelona.
- Crespo, M. D. Marmolejo, C. R. (2009). Estudio del proceso de toma de decisi3n en el planeamiento urbanístico: caso del Plan especial de reforma interior del sector Eix Llacuna de la MPMG para la renovaci3n de las àreas industriales de Poblenou. 5th International Conference Virtual City and Territory, Barcelona: 525-540.
- Cuc3, J. (2004). *Antropología urbana*. Barcelona: Ariel.
- Dalmau, M. (2015). *Un barri fet a cops de cooperaci3: el cooperativisme obrer al Poblenou*. Barcelona: La Ciutat Invisible.
- Dandoy, A. (2021). *Community Management Practices in Coworking Spaces: Being the 'Catalyst'*. A: Mitev, N. Aroles, J. Stephenson, K. Malaurent, J. (Eds.) *New Ways of Working : Organizations and Organizing in the Digital Age (401-427)*. California: Palgrave Macmillan.
- Davies, W. (2015). *The happiness industry. How the Government and Big Business sold us well-being*. Londres: Verso Books.
- Davila, A. (1996). *Making and marketing national identities: culture, politics and corporate sponsorship in Puerto Rico*. Nova York: University of New York.
- Davis, M. (2006). *City of quartz: Excavating the future in Los Angeles*. Londres: Verso Books.
- De Guzmán, G.V. Tang, A. (2011). *Working in the Unoffice: A Guide to Coworking for Indie Workers, Small Businesses, and Nonprofits*. Estats Units: Night Owl Press
- Dean, M. (1999). *Governmentality. Power and Rule in Modern Society*. England: Sage Publications.
- del Romero Renau, L. (2014). *Movimientos sociales y conflictos territoriales: el caso de Barcelona y Valencia*. Cuadernos de geografía, (94): 17-35.
- Deleuze, G. (1995). *Conversaciones*. Valencia: Pre-Textos.
- Delgado, M. (2008a). La artistizaci3n de las polí ticas urbanas. El lugar de la cultura en las dinámicas de reapropiaci3n capitalista de la ciudad. *Scripta Nova*, 270. En línea: <http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-270/sn-270-69.htm>
- Delgado, M. (2008b). *La Ciudad Mentirosa: fraude y misèria del Model Barcelona*. Madrid: La Catarata.
- Delgado, M. (2011). *El espacio pùblico como ideología*. Madrid: Traficantes de Sueños.
- Delgado, M. (2013). *Espacio pùblico como representaci3n, espacio urbano y espacio social en Henry Lefebvre. A Cidade Resgatada: Ordem dos Arquitectos - Seç3o Regional Norte*. Disponible a: http://www.oasm.org/pdf_upload/el_espacio_publico.pdf
- Delgado, M. (2018a). El nuevo municipalismo y el asalto ciudadanista al gobierno de las ciudades. El caso del "post-modelo Barcelona". A: de Oliveira, M. da Silva, F. (Eds.), *Luta por espaço: estratégias de valorizaç3o e (re)apropriaç3o*. Rio de Janeiro: Consequência.

- Delgado, M. (2018b). El urbanismo contra lo urbano. La ciudad y la vida urbana en Henri Lefebvre. *RevistArquis*, 7(1): 65-71.
- Delgado, M. (2019). *Ciudadanismo. La reforma ética y estético del capitalismo*. Madrid: Catarata.
- Della Porta, D. (2005). Multiple belongings, flexible identities and the construction of "another politics: between the European social forum and the local social fora". A: Della Porta, D. Tarrow, S. (Eds.), *Transnational Protest and Global Activism* (175–202). Boulder: Rowman & Littlefield.
- Della Porta, D. (2020). Movimientos sociales en tiempos de covid-19: otro mundo es necesario. A: Della Porta, D. Diani, M. (Eds.), *Social movements: an introduction* (134-160). Hoboken: Wiley-Blackwell.
- Della Porta, D. Diani, M. (2011). *Los Movimientos Sociales*. Madrid: Librería CIS.
- Della Porta, D. Kriesi, H. (1999). Social movements in a globalizing world: An introduction. A: Della Porta, D. Kriesi, H. Rucht, D. (Eds.), *Social movements in a globalizing world* (3-22). Londres: McMillan.
- Della Porta, D. (2017). Anti-Corruption from Below. *Social Movements Against Corruption in Late Neoliberalism*. *Partecipazione & Conflitto*, 10(3): 661-692.
- Diani, M. (1992). The concept of social movement. *The Sociological Review*, 40(1): 1–25.
- Díez, R., Laraña, E. (2017). *Democracia, dignidad y movimientos sociales: el surgimiento de la cultura cívica y la irrupción de los " indignados" en la vida pública*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Doncel, C. (1988). *Historia y Vida Cotidiana. El Barrio de Icària futura Vila Olímpica*. A: *Estudi Històric-Arquitectònic del sector Avinguda Icària-Passeig Carles I. Poblenou*, vol 9. Barcelona: Vila Olímpica, S.A.
- Dot, E. (2019). Mutación del espacio económico a partir de la actividad turística: el caso de los barrios El Poblenou y Sants en Barcelona (2005-2016). *Cuadernos de Turismo*, 43: 271-300.
- Dot, E. Casellas, A. Pallarès-Barberà, M. (2010). Gentrificación productiva en Barcelona: efectos del nuevo espacio económico. *Las nuevas áreas empresariales: promoción y recualificación del suelo industrial, logística y gobernanza: comunicaciones*: 4-17.
- Dot, E., Casellas, A., Pallares-Barbera, M. (2010). L'ambigüitat de la producció intensiva en coneixement: el nou espai econòmic del Poblenou. *Documents d'anàlisi geogràfica*, 56(3): 389-408.
- Dot, E., Pallares-Barbera, M., Casellas, A. (2014). The entrepreneurial city. *New bases for the urban space in crisis. The 22@ Barcelona*. A: *Geografía de la crisis económica en España*. Valencia. Valencia: Publicacions de la Universitat de València, 691-716.
- Douglas, M. (1978). *Símbolos naturales*. Madrid: Alianza.
- Duneier, M. Kasinitz, P. Murphy, A. (2014). *The urban ethnography reader*. Oxford: Oxford University Press.
- Eagleton, T. (1991). *The ideology of the esthetic*. Oxford: Wiley.
- Edensor, T. (2005). The ghosts of industrial ruins: ordering and disordering memory in excessive space. *Environment and planning d: society and space*, 23(6): 829-849.
- Éder, K. (1998). La institucionalización de la acción colectiva ¿Hacia una nueva problemática teórica en el análisis de los movimientos sociales? A: Tejerina, B. Ibarra, P. (Eds.), *Los movimientos sociales : transformaciones políticas y cambio cultural* (337-360). Madrid: Trotta.
- Elshtain, J. B. (1994). Catholic social thought, the city and liberal America. A: Douglass, R.B. Hollenbach, D. (Eds.), *Catholicism and Liberalism: Contributions to American Public Philosophy* (323-42). Nova York: Cambridge University Press.
- Engel, J. S. Berbegal-Mirabent, J. Piqué, J. M. (2018). The renaissance of the city as a cluster of innovation. *Cogent Business & Management*, 5(1), 1532777.
- Engels, F. (2006) [1873]. *Contribución al problema de la vivienda*. Madrid: Fundación de Estudios Socialistas Federico Engels.
- Epstein, A.L. (1958). *Politics in an Urban African Community*. Manchester: Manchester University Press.
- Escobar, A; Álvarez, S. Dagnino, E. (2001). *Política cultural y cultura política. Una nueva mirada sobre los movimientos sociales latinoamericanos*. Bogotá: Taurus .

- Etzkowitz, H. Piqué, J. M. (2011). 22@ Barcelona: una ciutat del coneixement més enllà dels parcs científics i tecnològics. *Revista econòmica de Catalunya*, (64): 175-185.
- Evans-Pritchard, E. E. (1977). *Los Nuer*. Barcelona: Anagrama.
- Fainstein, S. Hirst, C. (1995). *Urban social movements*. A: Judge, D. Stoker, G. Wolman, H. (Eds.), *Theories of Urban Politics* (181-204). Londres: Sage.
- Fechter, A.M. (2008). From 'incorporated wives' to 'expat girls': A new generation of expatriate women?" A: Coles, A. Fechter, A.M. (Eds.), *Gender and family among transnational professionals* (193-209). Londres: Routledge.
- Feixa, C. (2014). *De la Generación@ a la #Generación*. La juventud en la era digital. Barcelona: UNED.
- Feld, B. (2020). *Startup communities: Building an entrepreneurial ecosystem in your city*. Nova York: John Wiley and Sons.
- Fernandez Riquelme, P. (2018). De la calle a las instituciones: el discurso de Ada Colau. *Márketing y Comunicación Política*, 4: 103-129. <https://doi.org/10.15304/marco.4.4561>
- Fernández, M. Cadenas, M y Purcell, T. (2018). Urbanismo utópico, realidades distópicas: una etnografía (im)posible en Yachay, "ciudad del conocimiento". *Etnografica*, vol. 22 (2): 335-360.
- Freese, M. M. (1994). El contexto político de la racionalidad: las teorías de la elección racional y la movilización de recursos. A: Laraña, E. Gusfield, J.R. (Eds.), *Los nuevos movimientos sociales: De la ideología a la identidad* (151-182). Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas:
- Ferrer, A. Nel-lo, O. (1990). *Barcelona: la transformació d'una ciutat industrial*. Conferencia Internacional The Future of the Industrial City. Baltimore: Johns Hopkins University.
- Fine, G. A. (1984). Negotiated orders and organizational cultures. *Annual Review of Sociology*, 10: 239- 262.
- Florentino, S. (2018). Re-making urban economic geography. Start-ups, entrepreneurial support and the Makers Movement: a critical assessment of policy mobility in Rome. *Geoforum*, 93: 116-119.
- Fisher, M. (2010). *Capitalist Realism: Is there no alternative?* Regne Unit: Zer0 Books.
- Florida, R. (2002). *The rise of the creative class. And how it's transforming work, leisure and everyday life*. Nova York: Basic Books.
- Florida, R. (2006). The flight of the creative class: The new global competition for talent. *Liberal education*, 92(3): 22-29.
- Florida, R. (2014). The creative class and economic development. *Economic Development Quarterly*, 28(3): 196-205.
- Florida, R. (2017). *The new urban crisis: How our cities are increasing inequality, deepening segregation, and failing the middle class-and what we can do about it*. Boston: Little, Brown and Company.
- Florida, R. Adler, P. (2017). The patchwork metropolis: the morphology of the divided postindustrial city. *Journal of Urban Affairs*, 0(0): 1-16.
- Florida, R. Hathaway, I. (2018). *Rise of the global startup city: The new map of entrepreneurship and venture capital*. Nova York: School of Professional Studies.
- Forster, N. (2000). The myth of the 'international manager'. *International Journal of Human Resource Management*, 11(1): 126-142.
- Forti, S., Spena, G. R. (2019). *Ada Colau: la ciudad en común*. Barcelona: Icaria.
- Foucault, M. (1978a). *Nacimiento de la biopolítica. Curso en el Collège de France (1978-1979)*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Foucault, M. (1978b). Espacios otros: utopías y heterotopías. *Carrer de la Ciutat*, 1: 5-9.
- Foucault, M. (1979) Governmentality. *Ideology and Consciousness*, 6(1): 5-21.
- Foucault, M. (1982). El sujeto y el poder. *Revista Mexicana de Sociología*, 50 (3): 3-20.
- Foucault, M. (1995). ¿Qué es la crítica? (Crítica y Aufklärung) *Revista de Filosofía*, 11: 5-25.
- Foucault, M. (1999). *Estrategias de poder*. Barcelona: Paidós.

- Foucault, M. (2006). Seguridad, territorio, población. Madrid: Akal.
- Foucault, M. (2007). Nacimiento de la biopolítica. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica.
- Franquesa, J. (2006). Sa Calatrava Mon Amour. Etnografía d'un barri atrapat en la geografia del capital. Tesis doctoral. Universitat de Barcelona.
- Franquesa, J. (2007). Vaciar y llenar, o la logica espacial de la neoliberalizacion. Revista Española de Investigaciones Sociológicas (REIS), 118(1): 123-150.
- Franquesa, J. (2013). Urbanismo neoliberal, negocio inmobiliario y vida vecinal: el caso de Palma. Barcelona: Icaria.
- Freud, S. (1999). Obras completas. Buenos Aires, Amorrortu.
- Friedman, J. (2014). Global systems and globalization. A: Nonini, D. (Ed.), *Companion to Urban Anthropology*, (239-254). Oxford: Wiley.
- Friedmann, J. (1986). The world city hypothesis. *Development and Change* 17(1), 69–83.
- Friedmann, J. (1995). Where we stand: a decade of world city. A: Knox, P.L., Taylor, P.J. (Eds.), *World cities in a world-system* (22-47). Cambridge: Cambridge University Press.
- Fumagalli, A., Lucarelli, S., Musolino, E. Rocchi, G. (2018). Digital labour in the platform economy: The case of Facebook. *Sustainability*, 10(6): 1757. Disponible a: <https://doi.org/10.3390/su10061757>
- Fundació Barcelona Institute of Technology for the Habitat. (2019). Pacte. Cap a un Poblenou amb un 22@ més inclusiu i sostenible. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Galafassi, G. (2011). Teorías diversas en el estudio de los movimientos sociales: Una aproximación a partir del análisis de sus categorías fundamentales. *Cultura y representaciones sociales*, 6(11): 7-32.
- Galtés, M. (2020). Barcelona startup: historia e historias del mayor ecosistema tecnológico y digital. Barcelona: Libros de Cabecera.
- Gamson, W. (2013) Injustice frames. A: Snow, D. della Porta, B. Klandermans, Bert, McAdam, D. (Eds.), *Blackwell Encyclopedia on Social and Political Movements* (607-608). Oxford: Blackwell.
- Gandini, A. (2015). The rise of coworking spaces: A literature review. *Ephemera*, 15(19): 193-205.
- GAPS. (2015) 22@Barcelona. Anàlisi d'activitat econòmica. Barcelona. Barcelona Activa.
- Garcés, M. (2005). La vida como concepto político: una lectura de Foucault y Deleuze. *Athenea Digital*, 7: 87-104.
- García Ramírez, D. Valle Jiménez, D. (2020). Los impactos de la ideología técnica y la cultura algorítmica en la sociedad: una aproximación crítica. *Revista de Estudios Sociales*, 71: 15-27.
- García-Bragado, R. (22/11/2018). El 22@ en la picota. *La Vanguardia*.
- García-Canclini, N. (1989). Culturas híbridas: estrategias para entrar y salir de la modernidad.. Buenos Aires: Paidós.
- García-Canclini, N. (2006). Antropología y ciudad. Culturas urbanas de fin de siglo: la mirada antropológica. *Jangwa Pana*, 1(1): 97–110.
- García-Canclini, N. (2006). Narratives on cultures: from socio-semiotics to globalization. Londres: Routledge.
- Garnier, J.P. (2011). Treinta objeciones a Horacio Capel. *Scripta Nova*, 353(1). Disponible a: <http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-353/sn-353-1.htm>
- Garnier, P. (2006). Contra los territorios del poder. Por un espacio público de debates y... de combates. Barcelona: Virus.
- Garsten, C. (1994). Apple World: Core and Periphery in a Transnational Organizational Culture: A Study of Apple Computer Inc. Londres: Coronet Books.
- Geertz, C (1992). La interpretación de las culturas. Barcelona: Gedisa.
- Geertz, C. (1983). Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology. Nova York: Basic Books.
- Georgi, F. (2019). Toward fortress capitalism: The restrictive transformation of migration and border regimes as a reaction to the capitalist multicrisis. *Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie*, 56(4): 556-579.
- Gill, R. Larson, G. S. (2014). Making the ideal (local) entrepreneur: Place and the regional development of high-tech entrepreneurial identity. *Human Relations*, 67(5): 519-542.

- Glaeser, E. (2011). Cities, productivity, and quality of life. *Science*, 333(6042): 592-594.
- Gluckman, M. (1958). *Analysis of a Social Situation in Modern Zululand*. Manchester. Manchester University Press, Rhodes-Livingstone Paper, 28.
- Gluckman, M. (1958). Analysis of a social situation in modern Zululand. *Journal of Bantu Studies*, 14- 1-30: 147-174.
- Gluckman, M. (1961). Anthropological problems arising from the African industrial revolution. In *Industrial Work and Life*. Londres: Routledge.
- Gluckman, M. (1963). *Rituals of Rebellion in South-East Africa*. A: Gluckman, M. *Order and Rebellion in Tribal Africa*. Londres: Cohen and West.
- Gluckman, M. (1964). *Close Systems and Open Minds: the Limit of Naivety in Social Anthropology*. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Gluckman, M. (1964). Natural Justice in Africa. *Natural Law Forum*, 81: 25-44.
- Gómez-Villar, A. (2022) *Los olvidados. Ficción de un proletariado reaccionario*. Manresa: Ediciones Bellaterra.
- González Aguado, A. (2016). Diseño del espacio urbano en la Barcelona post-industrial. Una defensa de “lo urbano” frente a “lo urbanal”. *Revista de Arquitectura*, 21 (30): 64-73.
- Goodwin, J., Jasper, J. M. (2004). Trouble in paradigms. A: Goodwin, J., Jasper, J. M. (Eds.), *Rethinking social movements: Structure, meaning, and emotion (75-93)*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Gospodini, A. (2006). Portraying, clasifying and understanding the emergint landscapes in the post-industrial city. *Cities*, 23(5): 311-300.
- Gottdiener, M. 1987. *The decline of urban politics: Political theory and the crisis of the local state*. Newbury Park: Sage Publications.
- Gramsci, A. (1978). *La cuestión meridional*. Buenos Aires: Quadrata Editor.
- Gramsci, A. (1999). *Cuadernos de la Cárcel*. Tomo 5. Cuadernos 13. Puebla: Era.
- Grant, R. Nijman, J. (2002). Globalization and the corporate geography of cities in the less-developed world. *Annals of the Association of American geographers*, 92(2): 320-340.
- Gravano, A. (2003). *Antropología de lo barrial: estudios sobre producción simbólica de la vida urbana*. Madrid: Traficantes de Sueños.
- Gravano, A. (2005). *Imaginaris de la ciudad media: emblemas, fragmentaciones y otredades urbanas, estudios de Antropología Urbana*. Tandil: Red de Editoriales de Universidades Nacionales.
- Gravano, A. (2016). Épicas barriales: lo público-político vivo. *Cuadernos de antropología: Revista Digital del Laboratorio de Etnología" María Eugenia Bozzoli Vargas"*, 26(2): 1-25.
- Gregg, M., Lodato, T. (2018). *Managing community: Coworking, hospitality and the future of work*. A: *Affect in relation*. Londres: Routledge.
- Griaule, M. (2009 [1948]). *Dios de agua*. Barcelona: Alta Fulla.
- Grup de Treball d'Etnologia de l'Espai Públic (GTEEP) de l'Institut Català d'Antropologia. (2006). *Pla de la Ribera: el veïnat contra la dictadura. Memòria final del projecte*.
- Gusfield, J. Laraña, E. (1994). *Identidades, ideologías y vida cotidiana en los nuevos movimientos sociales*. A: Gusfield, J. Laraña. E. (Eds.), *Los nuevos movimientos sociales: de la ideología a la identidad (3-42)*. Madrid: CIS.
- Hackworth, J. Smith, N. (2001). The changing state of gentrification. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 92(4): 464-477.
- Hall, P. (1981). *The inner city in context: The inner city in context: The final report of the social science research council inner cities working party*. Londres: Heinemann.
- Hall, P. Markusen, A. R. (1985). *Silicon landscapes*. Londres: Taylor & Francis.
- Hall, S. (2003). Introducción: ¿Quién necesita “identidad”. A: Hall, S. Du Gay, P. (Comps.), *Cuestiones de identidad cultural (13-39)*. Madrid. Amorrortu.

- Hamel, P., Maheu, L. (2001). Beyond new social movements: social conflicts and institutions. A: Nash, K. Scott, A. (Eds.), *The Blackwell companion to political sociology* (261-280). Oxford: Blackwell.
- Han, B. C. (2014). *Psicopolítica: neoliberalismo y nuevas técnicas de poder*. Barcelona: Herder.
- Hannerz, U. (1998). *Conexiones transnacionales: cultura, gente, lugares*. Madrid: Ediciones Cátedra.
- Hannerz, U. (2003). Being there... and there... and there! Reflections on multi-site ethnography. *Ethnography*, 4(2): 201-126.
- Hardt, M. Negri, A. (2011). *Commonwealth: El proyecto de una revolución del común*. Madrid: Ediciones Akal.
- Hardt, M. Negri, A. (2017). *Assembly*. Oxford: Oxford University Press.
- Harley, J. B. (1988). Silences and Secrecy: the Hidden Agenda of Cartography in Early Modern Europe. *Imago Mundi*, 40: 57-76.
- Harris, M. (1982). *El materialismo cultural*. Madrid: Alianza.
- Harvey, D. (1997). The new urbanism and the communitarian trap. *Harvard Design Magazine*, 1(3): 68-69.
- Harvey, D. (1977). *Urbanismo y desigualdad social*. Madrid: Siglo XXI.
- Harvey, D. (1985). *The Urbanization of Capital: Studies in the History and Theory of Capitalist*. Baltimore: John Hopkins University.
- Harvey, D. (1989). From managerialism to entrepreneurialism: the transformation in urban governance in late capitalism. *Geografiska Annaler: series B, human geography*, 71(1): 3-17.
- Harvey, D. (1990). Between space and time: reflections on the geographical imagination1. *Annals of the association of American geographers*, 80(3): 418-434.
- Harvey, D. (1993). The nature of environment: dialectics of social and environmental change. *Socialist register*, 29: 1-51.
- Harvey, D. (1996). *Justicia, naturaleza y la geografía de la diferencia*. Madrid: Traficantes de Sueños.
- Harvey, D. (2001). Globalization and the "spatial fix". *geographische revue: Zeitschrift für Literatur und Diskussion*, 3(2): 23-30.
- Harvey, D. (2002). The Art of Rent: globalization, monopoly and the commodification of culture. *Socialist Register*, 38: 93-110.
- Harvey, D. (2003a) *Espacios de esperanza*. Madrid: Akal.
- Harvey, D. (2003b). *The New Imperialism*. Oxford University Press.
- Harvey, D. (2003c). *The city as a body politic. Wounded cities*. Londres: Routledge.
- Harvey, D. (2005). *Spaces of neoliberalization: towards a theory of uneven geographical development*. Munich: Franz Steiner Verlag.
- Harvey, D. (2006). The political economy of public space. A: Low, S, Smith, N. (eds). *The politics of public space*. Londres: Routledge.
- Harvey, D. (2007a). *Espacios del Capital. Hacia una Geografía Crítica*. Madrid: Akal.
- Harvey, D. (2007b). *The limits to capital*. Londres: Verso.
- Harvey, D. (2011). Roepke lecture in economic geography—crises, geographic disruptions and the uneven development of political responses. *Economic geography*, 87(1): 1-22.
- Harvey, D. (2013). *Ciudades rebeldes. Del derecho a la Ciudad a la revolución urbana*. Madrid: Akal.
- Harvey, D. Smith, N. (2005). *Capital financiero, propiedad inmobiliaria y cultura*. Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- Hawken, S. Han, J. (2017). Innovation districts and urban heterogeneity: 3D mapping of industry mix in downtown Sydney. *Journal of urban Design*, 22(5): 568-590.

- He, S. (2020). Urban entrepreneurialism 2.0? Financialization, cross-scale dynamics, and post-political governance. *Dialogues in Human Geography*, 10(3): 322-325.
- Hiernaux, D. (2005). ¿Identidades móviles o movilidad sin identidad?: El individuo moderno en transformación. *Revista de Geografía Norte Grande*, 34: 5-17.
- Hobsbawm, E. Ranger, T. (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoffman, L. (2006). Autonomous choices and patriotic professionalism: On governmentality in late-socialist China. *Economy and society*, 35(4): 550-570.
- Hoffman, L. (2008). Post-Mao professionalism: Self-enterprise and patriotism. A: Zhang, L. Ong, A. (Eds.), *Privatizing China: socialism from afar* (168-181). Ithaca: Cornell University Press.
- Homobono, J. I. (2000). Antropología urbana: itinerarios teóricos, tradiciones nacionales y ámbitos temáticos en la exploración de lo urbano. *Zainak*, 19: 15-50.
- Horn, D. (1988). Culture and power in urban anthropology. *Dialectical Anthropology*, 13(2): 189-198.
- Horta, G. (2004). *L'espai clos. Fòrum 2004: notes d'una travessia pel no-res*. Barcelona: Edicions 1984.
- Huertas, J. (1977). *Las Asociaciones de vecinos en la encrucijada. El movimiento ciudadano en 1976-77*. Madrid: Ediciones de la Torre.
- Huertas, J.M. (2001). *La gent i els barris de Sant Martí*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Huertas, J.M. (2007). *Poblenou. Itineraris*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Ibarra, P. Tejerina, B. (1988). *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Trotta.
- Indergaard, M. (2004). *Silicon Alley: the rise and fall of a new media district*. Londres: Routledge.
- Institut cerdà (2018). *Avaluació de l'impacte i funció socioeconòmica del 22@ per a la ciutat de Barcelona*. Barcelona: Inèdit.
- Isern, A. (2014). Semillas Fitó enfront de Ca l'Agustí. La persistència del Poblenou rural. *Icària: papers de l'Arxiu Històric del Poblenou*, 19: 52-57.
- Jacobs, J. (1961). *Death and Life of Great American Cities*. Nova York: Random House.
- Janoschka, M. (2011). Geografías urbanas en la era del neoliberalismo. Una conceptualización de la resistencia local a través de la participación y la ciudadanía urbana. *Investigaciones geográficas*, 76: 118-132.
- Jenkins, J. C. (1994). La teoría de la movilización de recursos y el estudio de los movimientos sociales. *Zona abierta*, 69: 5-49.
- Jessop, B. (1997). Capitalism and its future: remarks on regulation, government and governance. *Review of international political economy*, 4(3): 561-581.
- Jessop, B. (1998). The narrative of enterprise and the enterprise of narrative: place marketing and the entrepreneurial city. A: Hall, T. Hubbard, P. (Eds.), *The Entrepreneurial City* (77-99). Chichester: Wiley.
- Jessop, B. (2018). The Entrepreneurial City: Re-imagining localities, redesigning economic governance, or restructuring capital?. A: Jewson, N. MacGregor, S. (Eds), *Transforming cities* (28-41). Londres: Routledge.
- Jessop, B. (2020). *Putting Civil Society in Its Place: Governance, Metagovernance and Subjectivity*. Bristol: Policy Press.
- Jessop, B., Sum, N. L. (2000). An entrepreneurial city in action: Hong Kong's emerging strategies in and for (inter)urban competition. *Urban studies*, 37(12): 2287-2313.
- Jiménez, A. Rendueles, C. (2020). Capitalismo digital: fragilidad social, explotación y solucionismo tecnológico. *Teknokultura*, 17(2): 95-101.
- Jódar, F. Gómez, L. (2007). Educación posdisciplinaria, formación de nuevas subjetividades y gubernamentalidad neoliberal. *Revista Mexicana de Investigación Educativa*, 12(32): 381-404.
- Juris, J.S. (2005). The New Digital Media and Activist Networking within Anti-Corporate Globalization Movements. *The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*, 597: 189-208.

- Juris, J.S. Pereira, I. Feixa, C. (2012). La globalización alternativa y los 'novísimos' movimientos sociales. *Revista del Centro de Investigación. Universidad La Salle*, 10(37): 23- 39.
- Katz, B. Wagner, J. (2014). *The rise of urban innovation districts*. Massachusetts: Metropolitan Policy Program at Brookings.
- Katz, J. (1983). *A Theory of qualitative methodology: The social science system of analytic fieldwork*. A: Emerson, R. (Comp.), *Contemporary Field Research* (131-146). Boston: Little Brown.
- Kim, Y. Russo, S. Amna, E. (2017). The longitudinal relation between online and offline political participation among youth at two different developmental stages. *New Media and Society*, 19(6): 899-917.
- Kingfisher, C. (2002). *Western welfare in decline: globalization and women's poverty*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Klandermans, B. (1997). *The social psychology of protest*. Oxford: Blackwell.
- Klandermans, B. Stekelenburg, J. (2013). Social movements and the dynamics of collective action. A: Huddy, L. Sears, S.O. Levy, J. S. (Eds.), *The Oxford handbook of political psychology* (774-811). Oxford: Oxford University Press.
- Kracauer, S. (2008 [1971]). *Los empleades*. Barcelona: Gedisa.
- Lamont, M. (1992). *Money, morals, and manners: The culture of the French and the American upper-middle class*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lanier, J. (2012) *Contra el rebaño digital*, Barcelona: Debate.
- Laraña, E. (1999). *La construcción de los movimientos sociales*. Barcelona: Alianza.
- Larner, W. (2000). Neo-liberalism: Policy, ideology, governmentality. *Studies in political economy*, 63(1): 5-25.
- Lauermann, J. (2018). Municipal statecraft: revisiting the geographies of the entrepreneurial city. *Progress in Human Geography*, 42(2): 205-224.
- Lazzarato, M. (2013). *La fábrica del hombre endeudado. Ensayo sobre la condición neoliberal*. Buenos Aires: Amorrortu.
- Leach, E. (1954). *Political systems of highland Burma: A study of Kachin social structure*. Cambridge: Harvard University Press.
- Leach, E. R. (1961). *Rethinking Anthropology*. Londres. Athlone Press.
- Leeds, A. (1980). Towns and villages in society: hierarchies of order and cause. A: Collins, T. (Ed.), *Cities in a larger context* (6-33). Georgia: University of Georgia Press.
- Lefebvre, H. (1968). *La vida cotidiana en el mundo moderno*. Madrid: Alianza.
- Lefebvre, H. (1969) [1975]. *El derecho a la ciudad*. Barcelona: Ediciones Península.
- Lefebvre, H. (1972a). *Contra los tecnócratas*. Argentina: Granica.
- Lefebvre, H. (1972b). *La revolución urbana*. Madrid: Alianza.
- Lefebvre, H. (1974a). *La production de l'espace*. París: Éditions Anthropos.
- Lefebvre, H. (1974b) *La producción del espacio*. *Papers: Revista de Sociologia*, 3: 219-229.
- Lefebvre, H. (1976a). *Espacio y política*. Barcelona: Ediciones Península.
- Lefebvre, H. (1976b). *The survival of capitalism. Reproduction of the Relations of Production*. Londres: Macmillan Limited.
- Lefebvre, H. (1976c). *De lo rural a lo urbano*. Buenos Aires: Lotus Mare.
- Lefebvre, H. (1978). *De l'État . Tome IV, Les contradictions de l'État moderne, la dialectique et / de l'État*. Paris : Union Générale d'Éditions.
- Lefebvre, H. (1979). Space: social product and use value. A: Freiburg, J. W. (Ed.), *Critical sociology: European perspectives* (285-295). Nova York: Irvington.
- Lefebvre, H. (1985) *Critique de la vie quotidienne, III. De la modernité au modernisme (Pour une métaphilosophie du quotidien)*. Paris: L'Arche.

- Lepetit, B. Topalov, C. (2001). *La ville des sciences sociales*. França: Editions Belin.
- Lerena, N. (2019). Políticas de renovación urbana y valorización del mercado inmobiliario y de suelo, en el sur de la Ciudad de Buenos Aires: El caso del Distrito Tecnológico. 2008-2018. Tesis Doctoral. Universidad de Buenos Aires.
- Levenda, A.M. Tretter, E. (2019). The environmentalization of urban entrepreneurialism: from technopolis to start-up city. *Economy and Space*, 0 (0): 1-20.
- Lévi-Strauss, C. (1955). *Tristes trópiques*. París: Plon.
- Lévi-Strauss, C. (1978). *Mito y significado*. Madrid: Alianza.
- Lévi-Strauss, C. (2011 [1955]). *Tristes trópiques*. Londres: Penguin.
- Lévi-Strauss, C. (2014). *Mythologiques 4: L'homme nu*. París: Plon.
- Limerick, P. N. (1987). *The legacy of Conquest*. Nova York: Norton & Company.
- Limón, P. (2016). Gentrificación y Barrionalismo en Poblenou y Hortaleza: reapropiación, resistencia y resignificación vecinal. Congreso Internacional Contested Cities, Madrid. Artículo 4-530.
- Limón, P. González, S. C. (2019). Lefebvre en Barcelona: dialéctica e itinerarios industriales en Poblenou. *Documents d'anàlisi geogràfica*, 65(2): 245-271.
- Lins Ribeiro, G. (2018). El precio de la palabra: la hegemonía del capitalismo electrónico-informático y el googleísmo. *Desacatos*, (56): 16-33.
- Lipietz, A. (1979). *El capital y su espacio*. Madrid: Siglo XXI.
- Lipovetsky, G. (2006). *Los tiempos hipermodernos*. Barcelona: Anagrama.
- Lipovetsky, G. (2016). *De la ligereza*. Barcelona: Anagrama.
- Lloyd W. (1959).. *The Living and the Dead: A Study of the Symbolic Life of Americans*.. New Haven: Yale University Press.
- López, A. Romani, A. Sagarra, R. Piqué, J. M. (2011). 22@ Barcelona: exportant el model. *Revista econòmica de Catalunya*, 64: 110-120.
- López, P. (1991). Objectiu de tots? Ciutat-empresa i dualitat social a la Barcelona olímpica. *Revista Catalana de Geografia*, 15: 91-99.
- Lorenzi, E. (2010). La posición del antropólogo en la revalorización del patrimonio. El dilema de la "participación observante" en la Batalla Naval de Vallecas. A: Olmo, M. (Ed.), *Dilemas éticos en antropología: las entretelas del trabajo de campo etnográfico* (145-170). Madrid: Trotta.
- Low, S. (1996). The Anthropology of Cities: Imagining and Theorizing the City. *Annual Review of Anthropology*, 25: 383-409.
- Luo, Y. Chan, R. (2021). Production of coworking spaces: Evidence from Shenzhen, China. *Geoforum*, 110: 97-105.
- Luttwak, E. (2000). *Turbocapitalismo. Quiénes ganan y quiénes pierden en la globalización*. Baeleona: Editorial Crítica.
- Luxemburg, R. (2015). *Reforma o revolución*. Madrid: Akal.
- MacLeod, Gordon. "Urban politics reconsidered: Growth machine to post-democratic city?." *Urban studies* 48.12 (2011): 2629-2660.
- Magrinyà, F. Nacas, T. Mercadé, J. Mayorga, M. (2014). Del urbanismo del proyecto urbano (1980-1992) al urbanismo ciudadano y de apropiación social (2011-2014). Reflexiones sobre las transformaciones urbanas del puerto y frente marítimo de Barcelona y el rol de la ciudadanía. *Bitácora*, 24: 125-132.
- Magrinyà, F., Maza, G. (2005). *Tinglados de Barcelona: la incorporación de espacios del puerto a la ciudad (1981-2002)*. Scripta nova: 9 (193). Disponible a: <http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-193.htm>
- Majó, A. (2011). 22@Urban Lab, l'exemple de Barcelona. *Revista econòmica de Catalunya* (64): 105-109.
- Malinowski, B. (1989). *Diario de campo en Melanesia*. Oviedo: Ediciones Júcar.

- Mansilla, J. (2015a). Movimientos sociales y apropiaciones colectivas en la Barcelona post-15M: el papel de la Asamblea Social del Poblenou. *Etnográfica. Revista do Centro em Rede de Investigaçao em Antropologia*, 19(1): 77-97.
- Mansilla, J. (2015b). El triunfo de las clases medias. *Dialéctica entre cambio social y urbanismo en Poblenou, Barcelona*.
- Mansilla, J. (2015c). La Flor de Maig somos nosotros. Una etnografia de la memoria en el barrio del Poblenou, Barcelona. Tesis doctoral, Universitat de Barcelona.
- Mansilla, J. (2017). Los nuevos municipalismos y el fin de la Historia. *Quaderns-e de l'Institut Català d'Antropologia*, 22 (1): 1-4.
- Mansilla, J. (2018). Camp de batalla, la ciutat: dinàmiques de privatització de l'espai urbà en un barri de Barcelona. *Barcelona societat*, 22: 10-26.
- Mansilla, J. (2019). The neighbourhood as a class front. Social movements and urban tourism in Poblenou, Barcelona. *Revista internacional de sociologia*, 77 (2): 128.
- Maragall, P. (1986). *Refent Barcelona*. Barcelona: Planeta.
- March, H. Ribera-Fumaz, R. (2014). Smart contradictions: the politics of making Barcelona a Self-sufficient city. *European Urban & Regional Studies*, 23(4): 816-830.
- Marcus, G. E. (1995). Ethnography in/of the world system: The emergence of multi-sited ethnography. *Annual review of anthropology*, 24: 95-117.
- Marcus, G. E. (2012). Multi-sited ethnography: Five or six things I know about it now. A: Gallo, E. (Ed.), *Multi-sited ethnography* (24-40). Londres: Routledge.
- Marcuse, H. (2009). *Razón y revolución*. Caracas: Humanity Books.
- Mariotti, I. (2021). Coworkers and Coworking Spaces as Urban Transformation Actors. An Italian Perspective. A: Mariotti, I. Di Vita, S. Akhavan, M. (Eds.), *New Workplaces, Location Patterns, Urban Effects and Development Trajectories* (53-63). Springer Cham.
- Marrero, I. (2003). ¿Del Manchester catalán al Soho barcelonés? La renovación del barrio del Poblenou en Barcelona y la cuestión de la vivienda. *Scripta Nova*, 146 (137). Disponible a: [http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-146\(137\).htm](http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-146(137).htm)
- Marrero, I. (2008). La fábrica del conflicto. Terciarización, lucha social y patrimonio en Can Ricart. Tesis doctoral, Universitat de Barcelona. Barcelona.
- Martí, S. Gomà, R. (2002). *Creadores de democracia radical: movimientos sociales y redes de políticas públicas*. Barcelona: Icaria.
- Martí-Costa, M. (2005). El proyecto 22@bcn: glocal governance, renovación urbana y lucha vecinal en Barcelona". VII congreso Español de ciencia Política y de la Administración. *Democracia y buen Gobierno*: 89-104.
- Martí-Costa, M. Cruz, H. (2010). Conflictos urbanísticos y movilizaciones ciudadanas: reflexiones desde Barcelona. *Finiserra*, 45(90): 111-132. <https://doi.org/10.18055/Finis1343>
- Martí-Costa, M., Bonet, J. (2008). Los movimientos urbanos: de la identidad a la glocalidad. *Scripta Nova*, 12 (270). Disponible a: <http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-270/sn-270-121.htm>
- Martín, A. (2016). De la dissidència de la norma a la norma de la dissidència. Estudi de les trajectòries de subjectivació en joves de l'Assemblea de Joves del Poblenou (Barcelona). Tesis Doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona.
- Martin, R. Sunley, P. (2001). Deconstructing Clusters: Chaotic concept or Policy panacea?. *Regional Studies Association*, 3(1): 5-35.
- Martínez, L. (2020). *Utopía no es una isla*. Madrid: Episkaia.
- Martínez, sistemas i arquitectes associats. (2018). *Fotografia de Can Ricart*. Disponible a: <https://msa.cat/projectes/>
- Martín-Gómez, A. (2016). 22@, reforma o derogació: un nou pla de desenvolupament socio-econòmic pel Poblenou. OACU. Disponible a: <https://observatoriconflicteurba.org/2016/02/10/22-reforma-o-derogacio-un-nou-pla-de-desenvolupament-socio-economic-pel-poblenou/>

- Martín-Gómez, A. (2020). Participación ciudadana deliberativa en el urbanismo: «Repensemos el 22@» en Barcelona. *Gestión y Análisis de Políticas Públicas*, (24): 120-138.
- Martín-Gómez, A. València, A. (2022). La crisi de l'urbanisme de ciutats globals: reavaluar 20 anys de transformació del sòl i activitat econòmica del 22@ Barcelona. *Documents d'anàlisi geogràfica*, 68 (1): 81-105.
- Marx, K. (1844 [2001]). *Manuscriptos económicos y filosóficos*. Marxist Internet Archive.
- Marx, K. (1847 [2019]). *Trabajo asalariado y capital*. Madrid: Verbum.
- Marx, K. (1867 [2009]). *El Capital*, libro tercero, volumen 6. Madrid: Siglo XXI.
- Massey, D. (1999). *Power-geometries and the politics of space-time*. Heidelberg: University of Heidelberg.
- Massey, D. (2008). A global sense of place. A: Oakes, T.S. Price, P.L. (Eds.), *The cultural geography reader* (269-275). Londres: Routledge.
- Massey, D. (2011). Ideology and economics in the present moment: battling our way out of the neoliberal terrain requires new thinking on ideology as well economics. *Soundings*, 48 (11): 29-39.
- Massey, D. Quintas, P. Wield, D. (1992). *High-Tech Fantasies: Science Parks in Society, Science and Space*. Londres: Routledge.
- Mattelart, A. (2002). *Historia de la sociedad de la información*. Barcelona: Paidós.
- Mauss, M. (1924). Rapport réels et pratiques de la psychologie et de la sociologie. *Journal de Psychologie Normale et Pathologique*, gener: 917-922.
- Mayer, M. (2012). The "right to the city" in urban social movements. A: Brenner, N. Marcuse, P. Mayer, M. (Eds.), *Cities for people, not for profit* (63-85). Londres: Routledge.
- Maza, G. McDonogh, G. Pujadas, J.J. (2002). Barcelona, ciutat oberta. Transformacions urbanes, participació ciutadana i cultures de control al barri del Raval. *Etnologia*. *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 21: 114-131.
- Maza, G. (2005) "Participación Urbana", Comunicació presentada en el marco del programa Idensitat CLF/BCN 01-02, <http://www.dosislas.org/ciudades/voces/participacionurbana.html>
- Maza, G. (2006). "Barcelona Man". Del Raval a East London. Una historia de vida y processos transnacionales ente Barcelona y Londres. Barcelona: Fundació Bofill.
- Maza, G. Ferré, An. Solà-Morales, P. Sardà, J. (2018). El discurso del barrio. II Congreso Internacional ISUF-H. Saragossa. *Ciudad y formas urbanas. Perspectivas transversales*, 1: 109-115.
- Mazzucatto, M. (2013). *The Entrepreneurial State: Debunking Public vs. Private Sector Myths*. Londres: Anthem Press.
- McAdam, D., McCarthy, J. Zald, M. (1999). Oportunidades, estructuras de movilización y procesos enmarcadores: hacia una perspectiva sintética y comparada de los movimientos sociales. Madrid: Istmo.
- McCann, E. J. (2007). Inequality and politics in the creative city-region: Questions of livability and state strategy. *International Journal of Urban and Regional Research*, 31(1): 188-196.
- McDonogh, G. (1986). *Good Families of Barcelona: A Social History of Power in the Industrial Era*. Princeton: Princeton University Press.
- McNeill, D. (2017). Start-ups and the entrepreneurial city. *City*, 21(2): 232-239.
- McRobbie, A. (2016). Towards a sociology of fashion micro-enterprises: Methods for creative economy research. *Sociology*, 50(5): 934-948.
- Melucci, A. (1984). An end to social movements? Introductory paper to the sessions on "new movements and change in organizational forms". *The foundation maison des sciences de l'homme*, 2 (4-5): 819-835.
- Melucci, A. (1989). *Nomads of the present: social movements and individual needs in contemporary society*. Londres: Hutchinson Radius.
- Melucci, A. (1995). El conflicto y la regla: movimientos sociales y sistemas políticos. *Sociológica*, 10 (28): 10-25.
- Melucci, A. (1996). *Challenging codes: Collective action in the information age*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Melucci, A. (1999). *Acción colectiva, vida cotidiana y democracia*. México: El Colegio de México.

- Melucci, A. (2001). *Vivencia y convivencia: teoría social para una era de la información*. Madrid, Trotta.
- Melucci, A. (2015). El conflicto y la regla: movimientos sociales y sistemas políticos. *Sociológica México*, (28): 225-233.
- Melucci, A. Massolo, A. (1991). La acción colectiva como construcción social. *Estudios Sociológicos*, 9(26): 357-364.
- Menéndez, A. (2020). *Mercat Social versus Mercat Global. La Modificació del Pla General Metropolità 22@ 2020 com a oportunitat de promoure l'Economia Social i Solidària al Poblenou*. Tesina de Màster, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Merkel, J. (2015). Coworking in the city. *Ephemera*, 15(2): 121-139.
- Merrifield, A. (2005). *Metromarxism: a Marxist tale of the city*. Londres: Routledge.
- Merrifield, A. (2014). *The new urban question*. Londres: Pluto Press.
- Miao, T. (2018). Knowledge economy challenges for post-developmental State: Tsukuba Science City as in-between place. *Town Planning Review*, 89(1): 61-84.
- Micklethwait, J. Wooldridge, A. (2000). *A Future Perfect: The Essentials of Globalisation..* California: Nova York: Random House Publishing Group.
- Millarch, F. (2004). *Ideologies de la Red: Del ciber-liberalismo al ciber-realismo*. Tesis de Màster, Westminster University.
- Mirri, T. (1994). *El proceso de formación del proletariado en un barrio industrial : el caso de Sant Martí de Provençals: integración y diferenciación social, 1862-1925*. Tesis doctoral. Universitat de Barcelona.
- Mirri, T. (1996). Migrants en las jóvenes sociedades industriales: integración y diferenciación social. *Historia Social*, 26: 79-96.
- Mitchell, D. (1997). The Anihilation of Space by Law: the roots and implications of anti-homeless lays in the United States. *Antipode*, 29(3): 303-335.
- Mitchell, D. (2003). *The Right to the City. Social Justice and the Fight for Public Space*. Nova York: Guilford Press.
- Mitchell, D. (2010). *Governmentality: Power and rule in modern society*. California: Sage publications.
- Mitchell, J.C. (1956). *The Kalela Dance: Aspects of Social Relationships among Urban Africans in North Rhodesia*. Manchester: The Rhodes-Livingston Papers.
- Mitchell, K. (2006). Geographies of identity: the new exceptionalism. *Progress in Human Geography* 20 (1): 95-106.
- Moiso, S. Rossi, U. (2020). The start-up State: governing urbanised capitalism. *EPA: Economy and Spaces*, 52(3): 532-552.
- Molas, O. Parellada, M. (2011). "22@: 10 anys de transformació econòmica". *Revista Econòmica de Catalunya*, 63: 13-21.
- Molinuevo, J.L. (2006). La Crisis de los Nómadas Digitales. *Taula, quaderns de pensament*, 40: 107-122.
- Molotch, H. (1976). The city as a growth machine: Toward a political economy of place. *American journal of sociology*, 82(2): 309-332.
- Mompó, E. (2019). *Por un barrio vivo y combativo. Movimientos urbanos en búsqueda de autonomía desde el Cabanyal*. Tesis doctoral, Universitat de Valencia.
- Mompó, E. (2021). "Ya no tenemos fuerzas". La gentrificación de los movimientos antigentrificación: una reflexión etnográfica. *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, 25(2): 155-178.
- Monclús, J. (1998). *La ciudad dispersa*, Barcelona: 13B.
- Monclús, J. (2004) "El" modelo Barcelona"¿ una fórmula original?. De la" reconstrucción" a los proyectos urbanos estratégicos (1979-2004)." *Perspectivas Urbanas*, 3: 27-41.
- Monés, J. (2001). Poblenou 1865-1987. Una aproximació a l'ensenyament. *Revista Icària*, 6: 4-13.
- Mongin, O. (2006). *La Condición Urbana. La ciudad a la hora de la mundialización*. Buenos Aires: Paidós.
- Montaner, J. (200). *Poblenou a la Setmana Tràgica (1909)*. *Icària*, 14: 40-45.

- Montaner, J. M., Muxí, Z. (2011). Usos del temps i la ciutat. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Montaner, J. Muxí, Z. (2002). Los modelos Barcelona: de la acupuntura a la prótesis. *Arizona Journal of Hispanic Cultural Studies*, 6(1): 263-268.
- Moore, F. (2004a). Symbols of Organization: informal ways of negotiating the global and the local in MNCs. *Global networks*, 4(2): 181-198.
- Moore, F. (2004b). Global companies, local symbols An ethnographic view of the uses of symbolism in a multinational corporation. *Graduate Journal of Social Science*, 1(1): 89-116.
- Moore, F. (2011). Ambivalence, anthropology and business: a review of ethnographic research in International organisations. *Social Anthropology*, 19(4): 506-519.
- Moore, F. Rees, C. (2008). Culture against cohesion: Global corporate strategy and employee diversity in the UK plant of a German MNC. *Employee Relations*, 30 (2): 176-189.
- Mörck, M. (1994). El Silicon Valley de Göteborg. *Historia y Fuente Oral*, 11(11): 145-163.
- Morell, M. (2008). *La barrialización de la ciudadanía. Localizando el urbanismo neoliberal en Ciutat de Mallorca*. X Coloquio de Geocritica, Barcelona. <http://www.ub.edu/geocrit/-xcol/365.htm>
- Morell, M. (2013). "De l'espai no t'en refies mai": el treball urbà en la formació/lluita de classe. de classe. *Quaderns-e de l'Institut Català d'Antropologia*, 8 (2): 53-67.
- Morozov, E. (2011). *The net delusion: the dark side of internet freedom*. Nova York: Public Affairs.
- Morozov, E. (2013). *To Save Everything Click Here: The Folly of Technological Solutionism*. Nova York: Public Affairs Books.
- Morris, A. Mueller, C.M. (1992). *Frontiers in Social Movement Theory*. New Haven: Yale University Press.
- Mundet, J., Giroto, M., Brustenga, J. G. Cóngora, X. (2011). Una mirada al capital conversacional (KCv) del 22@ Barcelona. *Revista econòmica de Catalunya*, 64: 89-99.
- Muñoz, F. (2008) *UrBANALización. Paisajes comunes, lugares globales* Barcelona: Gustavo Gili.
- Muñoz, F. (2010). Contra la urbanalització: de la ciutat post-it a la ciutat pòsit. *Via*, 12: 189-200.
- Mur, S. Clusa, J. (2011). Impacte urbanístic i immobiliari del 22@: el futur" central business district" de Barcelona. *Revista econòmica de Catalunya*, 64: 27-49.
- Nadal, J. Tafunell, X. (1992). *Sant Martí de Provençals, pulmó industrial de Barcelona. 1847-1992*. Barcelona: Edicions Columna.
- Nakamura, L. (2002). *Cybertypes. Race, Ethnicity, and Identity on the Internet*. Londres: Routledge.
- Narotzky, V. (2007). *La Barcelona del diseño*. Barcelona: Santa and Cole.
- Nathan, M., Overman, H. (2013). Agglomeration, clusters, and industrial policy. *Oxford review of economic policy*, 29 (2): 383-404.
- Negrete, M. P. (2009). Santa Fe: ¿Cómo se materializa la utopía de la transformación urbana?. *Iberoforum. Revista de Ciencias Sociales de la Universidad Iberoamericana*, 4 (7): 30-47.
- Nel-lo, O. (2012). *Ordenar el territorio: la experiencia de Barcelona y Cataluña*. València: Tirant Humanidades.
- Nerone, L. Sabaté, J. (2018). Flexible urban planning in the contemporary city: contributions from the analysis of 22@ Barcelona Plan. *Revista Brasileira de Gestao Urbana*, 10 (3): 558-575.
- Newman, K. (1985). Urban Anthropology and the Deindustrialization Paradigm. *Urban Anthropology and Studies of Cultural Systems and World Economic Development*, 14 (1-3): 5-19.
- O'Connor, J. Gu, X. (2010). Developing a Creative Cluster in a Postindustrial City: CIDS and Manchester. *The Information Society*, 26 (2): 124-136.
- Offe, C. (1985). *Disorganized Capitalism: Contemporary Transformations of Work and Politics*. Cambridge: MIT Press.
- Olleres, A. (2009). El barri de la Plata. *Icària*, 14: 26-35.

- Olson, M. 1965. *The Logics of Collective Action*. Cambridge: Harvard University Press
- Ong, A. (1999). *Flexible citizenship: The cultural logics of transnationality*. Durham: Duke University Press.
- Ong, A. (2005). Ecologies of Expertise: Assembling Flows, Managing Citizenship. A: Ong, A. Collier, S. (Eds.), *Global Assemblages: Technology, Politics, and Ethic as Anthropological Problems* (337-358). Malden: Blackwell.
- Ong, A. (2006). *Neoliberalism as exception: Mutations in citizenship and sovereignty*. Durham: Duke University Press.
- Ong, A. (2007). Neoliberalism as a mobile technology. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 32 (1): 3-8.
- Osborne, T., Rose, N. (1999). Governing cities: notes on the spatialisation of virtue. *Environment and planning D: society and space*, 17 (6): 737-760.
- Pacheco, R. (2007). Una crítica al paradigma de desarrollo regional mediante clústers Industriales forzados. *Estudios Sociológicos*, 75: 683-707.
- Pacte Industrial de la Regió Metropolitana. (2001). *La Ciutat Digital*. Barcelona: Beta.
- Palacio, I., Engel, J. (2011). Com poden crear clústers d'innovació els governs? Els cas 22@ Barcelona. *Revista econòmica de Catalunya*, 64: 141-149.
- Pareja, M. (2011). Ciutats creatives: un nou paradigma per a les agendes locals?. *Revista econòmica de Catalunya*, 64: 130-140.
- Pareja, M., Tapada, T. (2001). Urban renewal planning in Barcelona: what can we learn from experience?. *European spatial research and policy*, 8 (2): 39-54.
- Pareja-Eastaway, M. Piqué, J. M. (2011). Urban regeneration and the creative knowledge economy: The case of 22@ in Barcelona. *Journal of Urban Regeneration and Renewal*, 4 (4): 319-327.
- Pariser, E. (2017). *El filtro burbuja: Cómo la web decide lo que leemos y lo que pensamos*. Barcelona: Taurus.
- Park, R. E. (1915). The city: Suggestions for the investigation of human behavior in the city environment. *American journal of sociology*, 20 (5): 577-612.
- Parkinson, M. Harding, A. (1995). European cities toward 2000: entrepreneurialism, competition and social exclusion'. A: Rhodes, M. (Ed.), *The Regions and the new Europe: patterns in core and periphery development* (53-77). Manchester: Manchester University Press.
- Paül, D. (2014). Repercusiones inesperadas de una transformación urbana ralentizada por la crisis. El retorno de los artistas al distrito creativo 22@ Barcelona. *Cuadernos geográficos*, 53 (2): 87-102.
- Paül, D. (2017). El Distrito 22@ Barcelona como elemento de relocalización de las empresas de la ciudad. Un análisis de las antiguas y las nuevas ubicaciones de las sedes empresariales. *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 74: 185-203.
- Peck, J., Theodore, N. Brenner, N. (2009). Neoliberal Urbanism. *SAIS, Review of International Affairs*, 29 (1): 49-66.
- Peck, J. (2002). Political economies of scale: Fast policy, interscalar relations, and neoliberal workfare. *Economic geography*, 78 (3): 331-360.
- Peck, J. (2005). Struggling with the creative class. *International journal of urban and regional research*, 29 (4): 740-770.
- Peck, J. (2012) Austerity urbanism. *City*, 16 (6): 626-655.
- Peck, J. (2014). Entrepreneurial urbanism: Between uncommon sense and dull compulsion. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 96 (4): 396-401.
- Peck, J. Theodore, N. (2012). Reanimating neoliberalism: process geographies of neoliberalisation. *Social Anthropology*, 20 (2): 177-185.
- Peck, J. Tickell, A. (2008). *Neoliberalizing space*. Londres: Routledge.
- Peck, J. Tickell, A. (2017). Neoliberalizing space. A: Martin R. (Ed.), *Economy* (475-499). Londres: Routledge.
- Peck, J., Brenner, N., Theodore, N. (2018). Actually existing neoliberalism. A: Cahill, D., Cooper, M., Konings, M., Primrose, D. (Eds.), *The Sage handbook of neoliberalism* (1-15). California: Sage.

- Peet, R. (2000). Culture, Imaginary and Rationality in Regional Economic Development. *Environment and Planning A*, 32: 1215-1234.
- Perrone, M. G. N. (2017). Crónicas de una degeneración inducida: de la aniquilación del barrio Icària a la securitzación de la Vila Olímpica de Barcelona. *Arquitectonics: Mind, Land and Society*, 30: 75-98.
- Phelps, N. A., Miao, J. T. (2020). Varieties of urban entrepreneurialism. *Dialogues in Human Geography*, 10 (3): 304-321.
- Pickvance, C. G. (1986). Concepts, contexts and comparison in the study of urban movements: a reply to Manuel Castells. *Environment and Planning D: Society and space*, 4 (2): 221-231.
- Pigrau M. (2019). *Sense Ficció: Gent del Barri*. Sant Joan Despí: Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals.
- Piketty, T. (2020). *Capital and Ideology*. Cambridge: Harvard University Press.
- Piqué, J. M. Miralles, F. Berbegal, J. (2019). Areas of innovation in cities: the evolution of 22@ Barcelona. *International Journal of Knowledge-Based Development*, 10(1): 3-25.
- Piqué, J. M., Miralles Torner, F. Berbegal Mirabent, J. (2019). Areas of innovation in cities: the evolution of 22@ Barcelona. *International Journal of Knowledge-Based Development*, 10(1): 3-25.
- Piqueras, A. (2002). *Movimientos Sociales y Capitalismo, Historia de una Mutua Influencia*. Alzira: Germania.
- Pleyers, G. (2020). The pandemic is a battlefield. Social movements in the covid-19 lockdown. *Journal of Civil Society*, 16(4): 1-18.
- Pollio, A. (2020). Making the silicon cape of Africa: tales, theories and the narration of startup urbanism. *Urban Studies*, 57(13): 2715-2732.
- Porter, M. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. Nova York: Free Press.
- Porter, M. (2000). Location, competition and economic development. *Economic Development Quarterly*, 14: 23-32.
- Pratt, A. C. (2000). New media, the new economy and new spaces. *Geoforum*, 31 (4): 425-436.
- Pratt, A. C. (2008). Creative cities: the cultural industries and the creative class. *Geografiska annaler: series B, human geography*, 90 (2): 107-117.
- Pratt, A. C. (2011). The cultural contradictions of the creative city. *City, culture and society*, 2 (3): 123-130.
- Puigbó, J. Ortega, H. Tardío, P. (2017). Una revisión del concepto e-SPACIO como técnica para la contrastación emic de resultados etnográficos. *GRAFO working papers*, 6: 1-23.
- Puigbó, P. (2019). Observar trabajar como trabajo de campo: notas metodológicas sobre una etnografía en espacios de coworking postindustrial. *Perifèria*, 24 (2): 65-88.
- Pujol, J. (1997). 1899: el decantament del debat sobre l'agregació a Sant Martí de Provençals. *Revista Icària*, 2: 6-12.
- Redfield, R., Singer, M. B. (1954). The cultural role of cities. *Economic development and cultural change*, 3(1): 53-73.
- Remesar, A., Vidal, T., Valera, S., Salas, X., Ulldemolins, N. R., Hernández, A., Aguilar, N. R. (2004). Poble Nou y La Mina [Barcelona], participación creativa con la metodología de las CPBoxes. *On the W@ terfront*: 53-74.
- Rendueles, C. (2013). *Sociofobia. El cambio político en la era de la utopía digital*. Madrid: Capitán Swing.
- Rendueles, C. (2015). *Capitalismo canalla: una historia del capitalismo a través de la literatura*. Barcelona: Seix Barral.
- Reygadas, L. (2002). Producción simbólica y producción material: metáforas y conceptos en torno a la cultura del trabajo. *Nueva antropología*, 18 (60): 101-119.
- Reygadas, L. (2018). Dones, falsos dones, bienes comunes explotación en las redes. *Desacatos*, (56): 70-89.
- Ribas, E. Salar, R.V. (2022). *Estudi de clusterització urbana*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Ribera-Fumaz, R. (2017). El modelo Barcelona, el urbanismo global y la teoría urbana crítica. *Jornada Crisis Global y Teoría Crítica Urbana, Espais Crítics*. Barcelona.
- Rice, P. Habbershon, T. (2007). Introduction. A: Rice, P. Habbershon, T. (Ed.), *Entrepreneurship. The Engine of Growth* (10-25). Londres: Praeger

- Roa, A. (1998). Poblenu, Roig i Negre. Arxiu Històric del Poblenu, Dossier Guerra Civil i Postguerra al Poblenu: 3-9.
- Robins, K., Webster, F. (1999). Times of the technoculture: From the information society to the virtual life. Londres: Routledge.
- Roca, J. (1998). Antropologia industrial y de la empresa. Barcelona: Ariel.
- Roca, J. (1999). De la (im) pertinencia del obrero como objeto de estudio de la antropología social. Política y Sociedad, 31: 201-208.
- Rosaldo, R. (1993). Cultura y verdad. La reconstrucción del análisis social. Quito: Abya-Yala.
- Rose, N. (1996). Governing 'Advanced' Liberal Democracies. A: Barry, A. Osborne, T. Rose, N. (Eds.), *Foucault and Political Reason*. Londres: UCL Press.
- Rose, N. (1998). Inventing our selves: Psychology, power, and personhood. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rose, N. (1999). Powers of freedom: Reframing political thought. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosselló, M. (2018). Taula Eix Pere IV: revitalizar desde la cohesión social y la economía solidaria el patrimonio industrial de Poblenu de Barcelona. XX Jornadas Internacionales de Patrimonio Industrial: 125-146.
- Rossi, U. Di Bella, A. (2017). Start-up urbanism: New York, Rio de Janeiro and the global urbanization of technology-based economies. Environment and Planning a, 49 (5): 999-1018.
- Rossi, U. Wang, J. (2020). Urban entrepreneurialism 2.0 or the becoming south of the urban world. Environment and Planning A: Economy and Space, 52(3): 483-489.
- Rother, S. (2022). Global migration governance from below in times of COVID-19 and "zoomification": civil society in "invited" and "invented" spaces. Comparative Migration Studies, 10 (1): 1-21.
- Rus, A. Orel, M. (2015). Coworking: a community of work. Teorija in Praksa, 52 (6): 1017-1038.
- Sabaté, J. Tironi, M. (2008). Rankings, creatividad y urbanismo. EURE, 34 (102): 5-23.
- Sabucedo, J. M. Dono, M. Grigoryev, D. Gomez-Roman, C. Alzate, M. (2019). Axiological-Identitary Collective Action Model (AICAM): a new integrative perspective in the analysis of protest. Plos One, 14 (6). Disponible a: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0218350>
- Sadin, E. (2018). La silicolonización del mundo: la irresistible expansión del liberalismo digital. Buenos Aires: Caja negra.
- Safa, P. (1998). Memoria y tradición: dos recursos para la construcción de las identidades locales. Alteridades, 15: 91-102.
- Saidel, M. (2018). Biopolítica y gubernamentalidad: dos conceptos para problematizar el poder e interpretar el neoliberalismo. Ecopolítica, 21: 17-37.
- Sales, J. (2019). Especialització turística, gentrificació i dinàmiques residencials en un entorn urbà madur: el cas de Barcelona. Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Sanpere, A. (1973). Barcelona i la seva història. Volum II: la societat i l'organització del treball. Sant Pol de Mar: Curial.
- Santamarina, B. (2010). Movimientos sociales: una revisión teórica y nuevas aproximaciones. Boletín De Antropología, 22 (39): 112-131.
- Santmarina B. Mompó, E. (2018). Tácticas de resistencia en la ciudad: alternativas desde los movimientos urbanos en El Cabanyal (Valencia, España). AIBR: Revista de Antropología Iberoamericana, 13 (3): 381-405.
- Santos, B. (1981). A questão do socialismo. Revista Crítica de Ciências Sociais, (6): 149-173.
- Santos, B. (1982). O Estado, o Direito e a Questão Urbana. Revista Crítica de Ciências Sociais. 9: 9-86.
- Santos, B. (2001). Los nuevos movimientos sociales. OSAL: Observatorio Social de América Latina, (5): 177-188.
- Santos, M. (1982). Novos rumos da Geografia brasileira, São Paulo: Hucitec.

- Santos, M. (1990). Modernidad, medio técnico-científico y urbanización en Brasil. *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, 10: 45-60.
- Santos, M. (1993). A aceleração contemporânea: tempo, mundo e espaço mundo. *Boletín Geográfico*, 19: 1-10.
- Santos, M. (2000). *La naturaleza de espacio*. Barcelona: Ariel.
- Santos, M. (2000). *La naturaleza del espacio*. Barcelona: Ariel.
- Sardinha, D. (2005). La découverte de la liberté. *Labyrinthe*, 22: 89-99.
- Sassen, S. (1994). *Cities in a world economy*. Londres: Sage Publications.
- Saunders, P. (1984). *Urban politics, a sociological interpretation*. Londres: Hutchinson Group.
- Savills Aguirre. (2018). *Market in Minutes*, oficinas Barcelona. Trimestre 1. España: Savills Research Global. Disponible a: <https://pdf.euro.savills.co.uk/spain/nat-esp-2018/1t-barcelonaoficinas-18-esp.pdf>
- Saxenian, A.L. (1995). Redes regionales y adaptación industrial en Silicon Valley y la Ruta 128. *Revista Asturiana de Economía*, 4: 231-253.
- Scott, A. (2011). Emerging cities of the third wave. *City*, 15 (3): 289-321.
- Scott, A. J. (1996). Regional motors of the global economy. *Futures*, 28 (5): 391-411.
- Scott, A. J. (2006). Creative cities: Conceptual issues and policy questions. *Journal of urban affairs*, 28(1): 1-17.
- Scott, A. J. (2014). Beyond the creative city: cognitive-cultural capitalism and the new urbanism. *Regional Studies*, 48(4): 565-578.
- Scott, J.C. (1985). *Las armas de los débiles. Formas cotidianas de resistencia campesina*. Yale University Press.
- Selim, M. (1985). Un dépassement symbolique: le terrain de football. A: Althabe, G. (Ed.), *Urbanisation et enjeux quotidiens* (155-180). Paris: Anthropos.
- Sennett, R. (1998). *La corrosión del carácter. Las consecuencias personales del trabajo en el nuevo capitalismo*. Barcelona: Anagrama.
- Sennett, R. (2006). *The culture of the new capitalism*. New Haven: Yale University Press.
- Sennett, R. (2012). *Juntos. Rituales, placeres y política de cooperación*. Barcelona: Anagrama.
- Sennett, R. (2019). *Construir y habitar: ética para la ciudad*. Barcelona: Anagrama.
- Sequera, J. (2014). Ciudad, espacio público y gubernamentalidad neoliberal. *Urban*, 7: 69-82.
- Sereni, C.A. (2019). *Hacia una Crítica Teológico-Política de la Cosmovisión de Silicon Valley*. XIX Jornadas de Filosofía. Universidad Católica de la Santísima Concepción, Concepción, Chile. <https://rid.unrn.edu.ar/handle/20.500.12049/5149>
- Serratos, A. (2009). La Diagonal: d'Esplugues al Poblenou. *Icària*, 14: 3.
- Sevilla Buitrago, A. (2012). Urbanismo y reproducción social. Una introducción a su historia. *Cuadernos de Investigación Urbanística*, 80. Disponible a: <http://polired.upm.es/index.php/ciur/article/view/1786/1800>
- Sforzi, F. (2015). Rethinking the industrial district: 35 years later. *Journal of Regional Research*, 32: 11-29.
- Shostak, M., (1981). *Nisa: The Life and Words of a Kung Woman*. Cambridge: Harvard University Press.
- Signorelli, A. (1996). Antropología de la ventanilla. La atención en oficinas y la crisis de la relación público-privada. *Alteridades*, 6(11): 27-32.
- Simmel, G. (1986). Las grandes ciudades y la vida del espíritu. *Cuadernos Políticos*, 45: 5-10.
- Sklair, L. (2001). *The transnational capitalist class*. Oxford: Blackwell.
- Smith, N. (1979). Toward a theory of gentrification a back to the city movement by capital, not people. *Journal of the American planning association*, 45 (4): 538-548.
- Smith, N. (1992). Geography, difference and the politics of scale. A: Doherty, J., Graham, E., Malek, M. (Eds.), *Postmodernism and the social sciences* (57-79). Londres: Palgrave Macmillan.

- Smith, N. (1996). *The new urban frontier: Gentrification and the revanchist city*. Londres: Routledge.
- Smith, N. (2002). New globalism, new urbanism: gentrification as global urban strategy. *Antipode*, 34 (3): 427-450.
- Smith, N. (2011). Uneven development redux. *New Political Economy* 16(2): 261-265.
- Smith, N. (2020). *Desarrollo desigual. Naturaleza, capital y la producción del espacio*. Madrid: Traficantes de Sueños.
- Snow, D. (2004). Framing processes, ideology, and discursive fields." A: Snow, D. Soule, S.A. Kriesi, H. (Eds.), *The Blackwell companion to social moviments* (380-412). Oxford: Wiley.
- Snow, D. A., Vliegthart, R., Ketelaars, P. (2018). The framing perspective on social movements: Its conceptual roots and architecture. *The Wiley Blackwell companion to social movements*, 392-410.
- Snow, D. Benford, R. (1992). Master frames and cycles of protest. A: Morris, A. D., McClurg, C. M. (Eds.), *Frontiers in social movement theory* (133-155). New Haven: Yale University Press.
- Snow, D. Benford, R. (1999). Social movements in a globalizing world. Londres. Palgrave Macmillan.: 23-39.
- Snow, D. Rochford, B. Worden S. Benford, R.D. (1986). Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation. *American Sociological Review*, 51: 464-481.
- Snow, D., Cross, R. (2011). Radicalism within the context of social movements: Processes and types. *Journal of Strategic Security*, 4 (4): 115-130.
- Soja, E.W. (1986). Editorial. *Environment and Planning D, Society and Space* (4): 249-254.
- Soja, E.W. (1996). The trialectics of spatiality. *Osterreichische Zeitschrift Fur Soziologie*, 21: 139-164.
- Soja, E.W. (1997) Six discourses on the postmetropolis. A: Westwood, S. Williams, J. (Eds.), *Imaging Cities Scripts, Signs, Memory* (19-30). Londres. Routledge.
- Soja, E.W. (2000). *Postmetropolis: critical studies of cities and regions*. Oxford: Wiley Blackwell.
- Soja, E.W. (2008). *Postmetrópolis. Estudios críticos sobre las ciudades y las regiones*. Madrid: Traficantes de Sueños.
- Soja, E.W. (2013). Regional urbanization and third wave cities. *City*, 17 (5): 688-694.
- Soler-i-Martí, R. Ferrer-Fons, M. Terren, L. (2020). The interdependency of online and offline activism: a case study of Fridays For Future-Barcelona in the contexto f the COVID-19 lockdown. *Hipertext, revista académica sobre documentación digital y comunicación interactiva*, 21: 105-114.
- Spear, R. Erdi, G. Parker, M. Anastasiadis, M. (2020). Innovations in citizen response to crises: volunteerism and social mobilization during COVID-19. *Interface*, 12(1): 1-9.
- Spinuzzi, C., Bodrožić, Z., Scaratti, G., Ivaldi, S. (2019). "Coworking is about community": but what is "community" in coworking?. *Journal of Business and Technical Communication*, 33 (2), 112-140.
- Spradley, J.P. (1972). Adaptive Strategies of Urban Nomads: the Ethnoscience of Tramp Culture. A: Weaver, T. White, D. (Eds.), *The Anthropology of Urban Environments* (). Washington D.C.: Society for Applied Anthropology.
- Standing, G. (2011). *The precariat: the new dangerous class*. Londres: Bloomsbury academic.
- Stolcke, V. (1995). Talking culture: new boundaries, new rhetorics of exclusion in Europe. *Current anthropology*, 36 (1): 1-24.
- Storper, M. (1997). *The regional world: territorial development in a global economy*. Nova York: Guilford press.
- Storper, M. Venables. A.,J.. (2004). Buzz: face- to-face contact and the urban. *Economy. Journal of Economic Geography*, 4: 351-70.
- Subirats, J. (2011). *Otra sociedad¿ otra política?: De «no nos representan» a la democracia de lo común*. Barcelona: Icaria.
- Subirats, J. Vallespin, F. (2015). *España/reset: herramientas para un cambio de sistema*. Barcelona: Planeta.
- Swann, G. Prevezer, M. Stout, D. (1998). *The dynamics of industrial clustering: International comparisons in computing and biotechnology*. Oxford: Oxford University Press.
- Swyngedouw, E. (2007). *The post-political city. Urban politics now. Re-imagining democracy in the neo-liberal city*: 58-76.

- Swyngedouw, E. (2008). The antinomies of the postpolitical city: In search of a democratic politics of environmental production. *International journal of urban and regional research*, 33 (3). 601-620.
- Swyngedouw, E. (2017). Post-Truth and the Politics of Autocratic Neoliberalization. A: Fikre, S., Bengi, A. Arsel, M. (Eds.), *Neoliberal Turkey and its Discontents: Economic Policy and the Environment under Erdogan* (254-261). Londres: I.B. Taurus.
- Swyngedouw, E. Cox, K. (1997). Neither global nor local: 'glocalization' and the politics of scale. A: Cox, K. R. (Ed.), *Spaces of globalization: Reasserting the power of the local* (137-166). Londres: Routledge.
- Swyngedouw, E., Moulaert, F. Rodriguez, A. (2002). Neoliberal urbanization in Europe: large-scale urban development projects and the new urban policy. *Antipode*, 34 (3): 542-577.
- Tapia, V. (2018). Geografías de la contención: el rol de las políticas de escala barrial en el Chile neoliberal. *Scripta Nova*, 22. Disponible a: <https://doi.org/10.1344/sn2018.22.20272>
- Tarrow, S. (1992). Mentalities, political cultures, and collective action frames. *Frontiers in social movement theory*. A: Morris, A. D., McClurg, C. M. (Eds.), *Frontiers in social movement theory*. New Haven: Yale University Press.
- Tarrow, S. (1997). El poder en movimiento. Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política, Madrid: Alianza Universidad.
- Tarrow, S. (2011) *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tatjer, M. Luque, J.C. Clarós, S. (2013). El carrer de Pere IV. *Icària*, 18: 10-11.
- Tatjer, M. Urbiola, M. i Grup de Patrimoni Industrial del Fòrum Ribera Besòs (2005). Can Ricart. *Estudi Patrimonial, síntesi*. Biblio 3W, 10(598). Disponible a: <http://www.ub.es/geocrit/b3w-598-htm>
- Tejerina, B. (2010). La sociedad imaginada. Movimientos sociales y cambio cultural en España. Madrid: Trotta.
- Tejero, E. (1991). El Poble nou: el canvi urbanístic i la transformació social. *Papers*, 38: 91-107.
- Tello, R. Robira, S. Boba, A. (2000). Nuevos espacios terciarios de Barcelona: adaptaciones a una economía globalizada. *Estudios Geográficos*, 238: 145-168.
- Theodore, N. Peck, J. Brenner, N. (2009). Urbanismo neoliberal: La ciudad y el imperio de los mercados. *Temas sociales*, 66: 1-12.
- Thompson, E.P. (1980 [1963]). *The making of the English working class*. Londres: Penguin.
- Tilly, C. (1978). *From Mobilization to Revolution*. Indianapolis: Addison-Wesley.
- Topalov, C. (1991). Os saberes sobre a cidade: tempos de crise. *Espaço e Debates*, 11 (34): 28-37.
- Topalov, C. (1979). La Urbanización capitalista, algunos elementos para su análisis. México: Edicol.
- Touraine, A. (1969). *La sociedad posindustrial*. Barcelona: Ariel.
- Touraine, A. (1977). *Un désir d'histoire*. França: FeniXX.
- Touraine, A. (1978). *La voix et le regard: sociologie des mouvements sociaux*. França: FeniXX.
- Touraine, A. (1985). An introduction to the study of social movements. *Social research*, 52 (4): 749-787.
- Touraine, A. (1992). Beyond social movements? *Theory, Culture and Society*, 9 (1): 125-145.
- Touraine, A. (1997). *¿Podremos vivir juntos? La discusión pendiente: el destino del hombre en la aldea global*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica.
- Touraine, A. (2004). On the Frontier of Social Movements, *Current Sociology*, 52 (4): 717-725.
- Touraine, A. (2006). Los movimientos sociales. *Revista colombiana de sociología*, (27), 255-278.
- Trerè, E. (2019). *Hybrid Media Activism: ecologies, imaginaries, algorithms*. Londres: Routledge.
- Trippel, M. Todlgin, F. (2008). Developing Biotechnology Clusters in Non-high Technology Regions. The Case of Austria. *Industry and Innovation*, 14 (1): 47-67.

- Trullén, J. (2011). El projecte Barcelona Ciutat del Coneixement i el 22@ barcelona. *Revista econòmica de Catalunya*, 64: 22-30.
- Turner, V. (1957). *Schism and Continuity in an African Society*. Manchester: Manchester University Press.
- Turner, V. (1969). *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*. Nova York: Adline Publishing.
- Urry, J. Lash, S. M. (1993). *Economies of signs and space. Economies of Signs and Space*. California: Sage Publications.
- Vainer, C. (2000). Pátria, empresa e mercaderia: notas sobre a estratégia do planejamento urbanoestratégico. A: Arantes, O. Vainer, C. Maricato, E. (Eds.), *A cidade do pensamento único: desmanchando consensos* (75-103). Petrópolis: Vozes.
- Vallicelli, M. (2018). Smart cities and digital workplace culture in teh global European context: Amsterdam, London and Paris. *City, Culture and Society*, 12: 25-34.
- Van Zomeren, M. Postmes, T. Spears, R. (2012). On conviction's collective consequences: Integrating moral conviction with the social identity model of collective action. *British Journal of Social Psychology* 51 (1): 52-71.
- Van Zomeren, M., Postmes, T. Spears, R. (2012). On conviction's collective consequences: Integrating moral conviction with the social identity model of collective action. *British Journal of Social Psychology*, 51(1): 52-71.
- Vázquez Montalbán, M. (1995). *Panfleto desde el planeta de los simios*. Barcelona: Grijalbo.
- Ventura i Oller, M. (2013). La mobilitat en el passat i el present: estigma i diversitat de relacions amb l'entorn. *Perifèria*: 18 (2): 4-9.
- Virilio, P. (1997). *La velocidad de liberación*. Buenos Aires: Manantial.
- Virno, P. (2003). *Virtuosismo y reovolución. La acción política en la era del desencanto*. Madrid: Traficantes de Sueños.
- Wacquant, L. (1999). How penal common sense comes to Europeans: Notes on the transatlantic diffusion of the neoliberal doxa. *European Societies*, 1 (3): 319-352.
- Wacquant, L. (2000). The new peculiar institution: On the prison as surrogate ghetto. *Theoretical criminology*, 4 (3): 377-389.
- Wacquant, L. (2010). *Crafting the neoliberal state: workfare, prisonfare, and social insecurity*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Wacquant, L. (2012a). Three steps to a historical anthropology of actually existint neoliberalisme. *Social Anthropology*, 20 (1): 66-79.
- Wacquant, L. (2012b). *Merodeando las calles: trampas etnografía urbana*. Madrid: Traficantes de Sueños.
- Wacquant, L. Bourdieu, P. (2005). *Una invitación a la sociología reflexiva*. Buenos Aires: Siglo XXI.
- Wallerstein, I. (2005). *Análisis de sistemas-mundo. Una introducción*. México: Siglo XXI.
- Wallerstein, I. (2008). *Historia y dilemas de los movimientos antisistémicos*. México: Contrahistorias.
- Warner, W. LL. (1959). *The Living and the Dead: A Study of the Symbolic Life of Americans* (Yankee City Series). New Haven: Yale University Press.
- Warner, W. LL. (1962). *American Life: Dream and Reality*. Chicago: University of Chicago Press.
- Waters-Lynch, J. Duff, C. (2021). The affective commons of Coworking. *human relations*, 74 (3): 383-404.
- Waters-Lynch, J., Potts, J., Butcher, T., Dodson, J., Hurley, J. (2016). *Coworking: A Transdisciplinary Overview*. Social Science Research Network, Rochester. Disponible a: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2712217>
- Weber, M. (1968). *Economy and Society*. Nova York: Bedminster.
- Weber, M. (2001) [1923]. *Historia económica general*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Weber, R. (2002). Extracting value from the city: neoliberalism and urban redevelopment. *Antipode*, 34 (3): 519-540.
- Wilson, D. (2017). Entrepreneurialism. A: Jayne, M. Ward, K. (Eds.), *Urban Theory: New Critical Perspectives* (122-133). Londres: Routledge.

- Wilson, G. (1942). An Essay on the Economics of Detribalization in Northern Rhodesia. Manchester: The Rhodes-Livingston Papers.
- Wolton, D. (2011). Informar no es comunicar. Contra la ideologia tècnica. Barcelona: Gedisa.
- Wright-Mills, C. (1961). La imaginación sociológica. México: Fondo de Cultura Económica.
- Wyly, E. (2014). Automated (post)positivism. Urban Geography, 35 (5). 669-690.
- Wyly, E. (2018). The evolving State of gentrification. Royal Dutch Geographical Society, 110 (1): 12-25.
- Yigitcanlar, T., Baum, S., Horton, S. (2007). Attracting and retaining knowledge workers in knowledge cities. Journal of knowledge management, 11 (5): 6-17.
- Zafra, R. (2017). El entusiasmo. Precariedad y Trabajo creativo en la era digital. Madrid: Anagrama.
- Zibechi, R. (2020). Tiempos de colapso. Los pueblos en movimiento. Bogotá: Desde Abajo.
- Žižek, S. (1998). Porque no saben lo que hacen. El goce como un factor político. Buenos Aires: Paidós.
- Zukin, S. (1995). The Cultures of Cities. Oxford: Blackwell.
- Zukin, S. (2008). Consuming authenticity: From outposts of difference to means of exclusion. Cultural studies, 22 (5): 724-748.

FONS DOCUMENTALS

- Ajuntament de Barcelona (2000). Modificació del PGM per a la renovació de les àrees industrials del Poblenou. Districte d'activitats 22@. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Ajuntament de Barcelona. (sense data). Edificio Media TIC. Disponible a:
https://www.barcelona.cat/es/conocebcn/pics/attractivos/edificio-Media-TIC_99400387436.html
- Ajuntament de Barcelona. (2019). Document de criteris per al desenvolupament d'un Poblenou amb un 22@ més inclusiu i sostenible. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Disponible a:
<https://ajuntament.barcelona.cat/premsa/wp-content/uploads/2018/11/pacte.pdf>
- Ajuntament de Barcelona. (2020a). Mesura de Govern Impulsem el 22@: Cap a un Poblenou amb un 22@ més productiu, més inclusiu i més sostenible. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Ajuntament de Barcelona. (2020b). Decidim Barcelona. (2020) Repensem el 22@. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Disponible a: <https://www.decidim.barcelona/processes/Repensem22a/f/169/>
- Ajuntament de Barcelona. (sense data). Portal d'Informació Urbanística.
<https://ajuntament.barcelona.cat/informaciourbanistica/cerca/es>
- Arxiu Històric del Poblenou. (1991). El Poblenou: 150 anys d'història. Barcelona: Arxiu Històric del Poblenou.
- Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou. (9/7/2020). Comunicat sobre la aprovació inicial de la Modificació del Pla 22@. Barcelona: Revista el Poblenou. Disponible a: <https://www.elpoblenou.cat/index.php/actualitat-del-barri/diversos/761-manifest-contr-la-aprovacio-inicial-de-la-modificacio-del-pla-22>
- Associació de Veïns i Veïnes el Poblenou. (2004). Editorial de la Junta de l'Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou. El Poblenou, 34: 3.
- Barceló, M. (2016). Polítiques de promoció econòmica. Blog Impulsa. Consultado a:
<https://blog.ajuntamentimpulsa.cat/2016/06/27/politiques-de-promocio-economica-2-la-teoria-de-les-tres-3/>
(18/10/2021).
- Barcelona Life. (2019). Expai life in Barcelona. A little guidance for those looking to live and work in Catalonia. Disponible a: <https://www.barcelona-life.com/barcelona/expats>
- BCNewt. (sense data). Coworking sostenible en el distrito 22@. Blog Comunidad Coworking. Disponible a:
<https://comunidadcoworking.es/entrevista-coworking-bcn-38/>
- BNP. (2020) Informe de Inversió T3 2020. Madrid: BNP Paribas Real Estate.

- CBRE. (2020). Barcelona desde el cielo. Cuarta edición. Barcelona: CBRE Barcelona.
- Cobo, D. (27/7/2019). El "petit poble" de Barcelona que s'ha salvat de la desaparició. Tot Barcelona. Disponible a: <https://www.totbarcelona.cat/habitatge/el-petit-poble-de-barcelona-que-s-ha-salvat-de-la-desaparicio-64141/>
- Cushman & Wakefield. (2020). Marketbeat Barcelona. Oficinas Trimestre 4 2020. Espanya: Cushman and Wakefield Research.
- Cushman & Wakefield. (2021). Marketbeat Barcelona. Oficinas Trimestre 3 2021. Espanya: Cushman and Wakefield Research.
- Departament d'Estadística i Difusió de Dades (2022). Lectura del Padró Municipal d'Habitants, 1 de gener de 2022. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Eje Prime (12-7-2019). El 22@ mira hacia al norte: 100.000 metros cuadrados más para mantener el imán 'techie'. Disponible a: <https://www.ejeprime.com/mercado/el-22-mira-hacia-al-norte-100000-metros-cuadrados-mas-para-mantener-el-iman-techie.html>
- Eje Prime (7/11/2019). La nueva mina de oro de Barcelona: el 22@ Nord echa a andar con 40.000 metros cuadrados en construcción. Disponible a: <https://www.ejeprime.com/mercado/la-nueva-mina-de-oro-de-barcelona-el-22-nord-hecha-a-andar-con-40000-metros-cuadrados-en-construccion.html>
- El Confidencial. (5/2/2020). Jugada de 'Monopoly' de Colonial en 22@ para reposicionar activos
- El Poblenou. (2018). Què és Fab Lab Barcelona? El Poblenou, 101: 13.
- Engel & Volkers. (sense data). Espectacular edificio nuevo de oficinas en 22@. https://www.engelvoelkers.com/es-es/propiedad/espectacular-edificio-nuevo-de-oficinas-en-22%40-2177157210.70001_exp/
- Escolà, C. (2020). KNEM by Urban Input. Disponible a: <https://www.22network.net/noticias/knem-by-urban-input/>
- Favà, M. (2005). Qui ens ha vist i qui ens veu (o el Poblenou era una merda fa trenta anys). Icària: papers de l'Arxiu Històric del Poblenou, 10: 16-18.
- Favà, M. (2018). El dia que Huertas va destapar el Pla de l'Eix Llacuna. El Carrer, 150: 18.
- Favà, M. Sarsanedas, J. (2009). Una Diagonal nova: un paisatge desconegut. Icària : papers de l'Arxiu Històric del Poblenou, 14: 2-25.
- FAVB.(1999). La Barcelona dels barris. Barcelona: Federació d'Associació de Veïns de Barcelona.
- Fontova, R. (7/5/2007). La "Pedrera digital" del siglo XXI empieza a construirse en el 22@. El Periódico.
- Fossas, J. (2013). Trullàs o Trullà, un barri de passatge. Revista de l'Arxiu Històric del Poblenou Icària, 18: 14.
- Fossas, J. Luque, J.C. (2015). Poblenou desaparegut. El Papiol: Efadós.
- Guerrero, L. (29/10/2020). El 22@ concentra casi la mitad de las grúas de Barcelona. The New Barcelona Post. Disponible a: <https://www.thenewbarcelonapost.com/22-concentra-casi-mitad-gruas-barcelona/>
- Impact Hub Barcelona. (sense data). Impact Hub, the network that fosters positive change. Disponible a: <https://barcelona.impacthub.net/coworking/>
- Jones Lang LaSalle. (2019). Fundamentales del Mercado de Oficinas. 17 2019. Espanya: Jones Lang LaSalle. Disponible a: <https://www.jll.es/content/dam/jll-com/documents/pdf/research/emea/spain/es/jll-snapshot-oficinas-1t-2019-es.pdf>
- Junta de l'Associació de Veïns del Poblenou. (2004). Poblenou, una identitat col·lectiva. El Poblenou, 39: 3.
- Moviment Provençals. (2019). Can Ricart. Pla d'ús per les naus de l'entrada principal. (document d'estudi) Moviment Provençals. Autoedició.
- Moviment Provençals. (2020). Eix Espronceda - Bolívia. Pla d'accions urbanístiques d'arranjament i millora. Autoedició.
- Moviment Provençals. (2020b). Can Ricart Pla d'ús per les naus de l'entrada principal. (document d'estudi). Autoeditat.
- Next Floor. (sense data). Espacios. Disponible a: <https://emperadorproperties.com/next-floor-barcelona>

Observatori dels Barris del Poblenou. (20/5/2020). Manifest de campanya "Totes les Casetes de l'Assumpta".

Ragel, Á. (2008). La moneda del malfat. Barcelona: Edicions Saragossa.

Spaces. (sense data). Spaces 22 arroba. Coworking Spain. Disponible a:
<https://coworkingspain.es/espacios/coworking/barcelona/spaces-22-arroba>

Taula Eix Pere IV. (2017). Decàleg de la Taula Eix Pere IV. Disponible a: <https://eixpereiv.org/decàleg>

Taula Eix Pere IV. (2017). Manifest i punts de partida. Disponible a: <https://eixpereiv.org/manifest/>

Taula Eix Pere IV. (2018). Manifest. Disponible a: <https://eixpereiv.org/manifest/>

ANNEX

Dramatis personae

El següent apartat té per objectiu situar al lector els diferents informants que apareixen citats en aquesta recerca. Al llarg del text es mencionen moltes persones en àmbits concrets de la seva existència i la seva presència en aquesta recerca és unidimensional: ja sigui en la seva esfera com activistes en el cas dels informants de l'organització veïnal del Poblenou, o en el seu àmbit laboral en el cas dels informants del 22@. Però cal tenir en compte que es tracta d'individus multidimensionals i que la reducció de la seva profunditat en el marc actual d'interpretació transforma aquestes persones en personatges. Això, fa necessari tenir present que darrere d'aquests noms hi ha persones reals que desborden els contorns que aquí se'n presenten d'ells. Arrel d'aquesta complexitat, en alguns casos m'he reservat algunes dades o he decidit distorsionar-les per preservar el seu anonimat, ja fos per petició seva com per iniciativa pròpia. Tots ells han ofert el seu temps, les seves memòries, experiències i pràctiques per poder a dur a terme una recerca que sense aquest principal ingredient mai s'hagués pogut dur a terme plenament. Per això, vull reiterar-me aquí en el meu profund agraïment com a protagonistes que són d'aquesta investigació.

Informants del camp polític veïnal del Poblenou

Alba. Professora universitària experta en urbanisme i història amb una alta sensibilitat, i un coneixement il·lustrat, en patrimoni industrial. Membre de la TEPIV, a la Comissió Transformem el 22@, i de l'Observatori dels Barris del Poblenou posteriorment. Defensora de la identitat d'un Gran Poblenou i contrària a l'atomització del Poblenou per la divisió administrativa d'Hereu. Sosté una mirada humana que va més enllà de l'àmbit tècnic per criticar la perspectiva municipal sobre el territori i la seva representació de l'espai. Contesta tècnicament i social la noció del govern local d'un Poblenou com una entitat abstracte sota lemes com "hi ha barris i persones darrere dels plànols".

Àngel. Súper-activista local, primer de la comissió Transformem el 22@ de la TEPIV i després de l'Observatori dels Barris del Poblenou. Estudiant d'arquitectura amb un coneixement enciclopèdic sobre el 22@ i la història del barri. Presenta una creativitat i fecunditat militant que el converteixen en la major incubadora de projectes del Poblenou durant el període del treball de camp. Revelador d'afectacions urbanístiques i possibilitats de resposta contra el 22@ a la resta del veïnat, té un rol tot terreny que el fa ser capaç d'organitzar una manifestació, crear una xarxa ex novo de cooperatives de consum i evitar el desallotjament d'un grup de veïnes afectades pel 22@.

Armand. Doctor en sociologia amb trajectòria en la lluita juvenil poblenovina i l'esquerra independentista local. Membre de la TEPIV, de la Comissió Transformem el 22@, i de l'Observatori dels Barris del Poblenou. Sosté una mirada crítica contra el 22@ i un coneixement profund sobre el model de governabilitat de Barcelona i el funcionament dels tempos de la política

municipal. Això permetria que la TEPIV i l'OBP tracessin un minuciós full de ruta sobre la forma que podia prendre el conflicte, així com els mecanismes d'intervenció en la reforma del 22@.

Didac. Professor d'educació infantil que havia participat en els inicis de la TEPIV i que durant l'escissió de l'Observatori dels Barris del Poblenou esdevé un dels seus majors participants.

Faustí. Arquitecte tècnic i vocal d'urbanisme de l'AVPN. Degut a aquest rol, manté contactes regulars amb la TEPIV dins del marc de les relacions bilaterals que es dedicaven ambdues agrupacions veïnals. Presenta un coneixement erudit del pla 22@ i en formula una crítica profunda que, en algunes ocasions, podia excedir les postures finals de l'AVPN.

Gato. Jove rumber i hortolà de l'Hort de la Vanguardia que compta amb un ampli grup d'amics del barri: joves del Poblenou que van participar en l'okupació de la Flor de Maig, però sense una clara adscripció política. És un dels autors de la cançó estrella de l'hort que feia referència a la plaga de rates i hotels que s'havia viscut a la zona l'estiu de 2019.

Guillem. Expresident i membre històric de l'AVPN. Gran expert en urbanisme que compta amb una perspectiva pròpia escoltada en esferes municipals. Durant la dècada dels 2000, va ser un dels principals militants per la defensa i coneixença del patrimoni industrial poblenoví i col·laboraria amb reputats investigadors com Mercè Tatjer i Horacio Capel.

Lluc. Treballador multifuncions de la TEPIV i responsable de la dinamització d'espais emblemàtics del Poblenou, com la placeta de Can Ricart. Defensor d'un Gran Poblenou, es desplaça pels 3 kilòmetres de Pere IV amb la seva bici ignorant tota frontera, però reconeixent les particularitats de cada barriada.

Orsini. Anarquista uruguaià molt actiu a l'Hort la Vanguardia. Tot i viure durant 30 anys al Poblenou, la seva implicació en la vida política local comença durant l'onada de mobilitzacions que van seguir el 15M. Ferm defensor d'idees llibertàries i anti-autoritàries que el porten a apostar per l'autonomia i l'espontaneïtat en l'acció col·lectiva de l'Hort de la Vanguardia sota l'eslògan: "¡hagan lo que puedan!". Seria un dels principals impulsors de la Trobada de Llutes com un espai transversal.

Plàcid. Militant històric de l'AVPN i d'altres agrupacions veïnals locals i de la ciutat. Manté un rol diplomàtic amb la TEPIV, exercint de nexa entre ambdues organitzacions gràcies a la bona consideració que els membres de la TEPIV li reservaven.

Robert. Àvid lector i professor d'educació infantil. Veí del barri de tota la vida i participant de diverses associacions (diables, esplais i coordinadora d'entitats) que ostentaria el rol de president de l'AVPN durant el treball de camp. Era més jove que els seus antecessors i mostrava un interès per enxarxar-se amb la resta de MSU locals com a part d'una línia política que enfortís l'entitat i millorés les seves relacions dins del panorama fragmentat del Poblenou, sense renunciar a la voluntat de lideratge del moviment veïnal de l'associació.

Roque. Membre de l'AVPN expert en informàtica i delegat en qüestions de turisme a Ens Plantem. Vocal i representant de la FAVB en el Consell de Turisme i Ciutat de l'Ajuntament de Barcelona.

Rosa. Militant històrica de l'AVPN amb un passat combatiu en la lluita obrera durant la transició (a la Maquinista) i una àmplia trajectòria en el suport als assentaments de persones migrades en solars del Poblenou.

Susana. Doctora en arquitectura membre de la TEPIV, de la Comissió Transformem el 22@ i de l'Observatori dels Barris del Poblenou amb una perspectiva tècnica tant eloqüent que seria capaç de detectar situacions derivades de la normativa sobre el terreny que els mateixos tècnics ignoraven.

Informants del 22@

Benjamín. Tècnic de Barcelona Activa amb plantejaments neoliberals que es mostra alarmant davant de les inversions del sector públic en emprenedoria. Creu en l'autoregulació del mercat, malgrat que ell participa mitjançant el seu treball com a expert en emprenedoria a Media-TIC.

Bert. Holandès propietari d'una startup que creu estar important una avantguarda cultural a Barcelona a partir de la seva empresa que aplica mètodes laborals internacionals. Es relaciona amb les múltiples ciutats globals que habita a partir de la seva experiència laboral, fet pel qual els espais de coworking han esdevingut una plataforma clau per la seva trajectòria global.

Carles. Informàtic co-fundador de la startup Van Tech. Ha aconseguit, juntament amb el seu equip, establir una startup i assegurar un flux regular d'inversions. Es passa el dia en reunions de finançament, d'equip i d'inversió. Decideix apostar per reduir costos contractant treballadors amb una formació inferior a la requerida, fet que suposarà una ruptura amb el seu soci.

Carmen. Experta en comunicació que ha trobat a Juhl una font d'ingressos a partir de la teràpia a d'altres emprenedors.

Chencho. Investigador universitari en biologia obligat a emprendre un projecte de transferència degut a la manca d'opcions existents en el seu departament. Viu una greu crisi personal per la contradicció que experimenta entre el seu jo científic (orientat a la qualitat acadèmica i a la recerca) i el nou jo emprenedor. Davant de les propostes de prioritzar el negoci i el màrqueting més que el producte de Media-TIC, es tem estar venent fum.

Claire – jove francesa que posa en dubte concepte de turista laboral. Viu amb resignació ser aire i mobilitat laboral. Exposa organització empresarial etnificada: departaments de vendes per nacionalitat.

Clara. Jove advocada tarragonina que treballa en una de les principals empreses de serveis del 22@ gestionant factures. És una feina precària i feminitzada que intenta millorar a partir de la seva tasca com a representant sindical de la Confederació General del Treball. Tot i així, no van poder evitar el trasllat de part de l'empresa a un polígon industrial metropolità més barat que té goteres i un mal aïllament tèrmic, i tampoc han aconseguit una retribució pel desplaçament. Viu amb nostàlgia èpoques passades a les que pressuposa un major grau d'organització obrera, però considera que la seva empresa té una forma fordista d'organitzar-se.

Elvira- Jove graduada en administració d'empreses d'un col·legi elitista. El seu pas per aquesta institució li permet adquirir una posició júnior a Nonomy. Es mostra plenament assimilada pels valors empresarials de flexibilitat i afirma "ser aire" i rebutja un estil de vida convencional i rígid propi de l'estat del benestar, com el que han tingut els seus pares funcionaris.

Emma. Doctora en física que decideix emprendre per manca de perspectives a l'acadèmia. Ha absorbit el discurs que s'ofereix a Media-TIC fins al punt de replicar-lo de forma dogmàtica. Entre aquestes noves formes de gestionar-se proposades pels tècnics de la incubadora, hi ha la por a que el seu soci neozelandès abandoni el projecte i retorni a la seva terra natal. Per superar aquest malestar, l'Emma decideix posar en marxa un conjunt de formes de pensar i actuar basades en la immediatesa.

Felip. Informàtic co-fundador de la startup Van Tech. Decideix abandonar l'empresa després que el seu soci decideixi prioritzar criteris econòmics al benestar dels treballadors i a la qualitat d'un producte que a ell li agrada "cuidar" com una peça d'artesanía "que després vens".

Jerónimo. Doctor en biologia colombià expert en abelles que està intentant posar en funcionament una aplicació educativa sobre les dades monitoritzades d'un eixam que havia estudiat en una recerca prèvia al Canadà. La seva parella ocupa un càrrec executiu en una multinacional, fet que li permet emprendre "con más tranquilidad". Mostra reticències a l'hora d'acceptar el model de

subjectivitat de Media-TIC. Sovint traça comparacions etològiques entre el comportament dels emprenedors i els dels animals. Especialment, per ridiculitzar comportaments masculins normatius.

Jules. Jove francès de família burgesa que ocupa un càrrec de direcció a Nonomy després d'una trajectòria per col·legis elitistes i liderar l'expansió a l'Orient Mitjà d'una empresa tèxtil. És un consumidor de les biografies de grans empresaris i està al dia de les cultures laborals de les principals empreses multinacionals del seu sector (com Nike). És esportista i li agrada ser l'enveja dels seus companys francesos per dur a terme el que consideren que és un "estil de vida de vacances" a Barcelona.

Lenard. Informàtic francès trota món que ha viscut una diàspora pels principals tecnopols mundials (París, Nova York, Londres) passant per diferents empreses com Google. Finalment, escull establir-se a Barcelona on després d'una temporada treballant en una de les principals empreses del 22@, decideix emprendre una empresa de videojocs que fracassa, però subsisteix a partir d'un entramat de propietats immobiliàries.

Mario. Escriptor que ha experimentat diversos malestars per la inestabilitat laboral del sector de la comunicació i que actualment assisteix estratègicament a Juhl amb l'objectiu d'obtenir contactes professionals d'en Vico i la Helle.

Nil. Fill d'una bona família de Sant Cugat que sempre ha sentit una passió per la cultura americana. En un viatge iniciàtic a Silicon Valley després de l'institut decideix que vol convertir-se en emprenedor tecnològic. Aixeca una ronda d'inversió de més de 80.000€ entre familiars i amics per muntar una aplicació que permeti aparcar en els aparcaments en desús d'edificis a Barcelona. S'instal·la en una oficina del Poblenou perquè considera que el 22@ és el lloc més Silicon Valley de Catalunya. És un fan del projecte i sovint fa fotografies a les obres en curs.

Ricardo. Treballador veterà d'informàtica que rep l'estigma edatista i els estereotips d'obsolescència laboral pel fet de no ser jove. Per superar-ho, du a terme estratègies d'inversió simbòlica com l'aprenentatge i posada en pràctica de metodologies laborals de moda (com per exemple: Scrum).

Rodri i Henry. Parella d'emprenedors que s'han marcat per objectiu beneficiar-se del creixent negoci immobiliari dels coworkings a Barcelona però no se'n surten i passen una greu crisi al coworking Composition. El seu eslògan és "fake it until you make it", però a mesura que empitjoren les seves possibilitats d'èxit empresarial els hi resulta cada vegada més difícil fingir-ho. Com a mesura desesperada, decideixen compartir el seu bé més preuat a LinkedIn, l'estudi de mercat que dirigeix el seu projecte, amb l'esperança d'activar un "fals do".

Sherlyn. Treballadora nord-americana d'una empresa de viatges de luxe ubicada a Juhl. El seu somni és ser autònoma i emprendre un projecte vinculat al disseny d'interiors. La seva relació amb altres cultures és mediada pel que anomena "estils laborals", diferents formes d'entendre el treball que ha explorat a Estats Units, Brasil, Argentina i Barcelona. Tot i que lamenta no estar podent accedir a la catalanitat a l'estar treballant en un coworking i una empresa composta per expatriats.

Teo. Relat de vida inclòs al capítol "8.3.2. L'Emperador Emprenedor: una història de vida ressuscitada".

Verònica. Informàtica barcelonina sindicada a la Confederació General del Treball. Viu en primera persona la transformació de les condicions laborals del sector de la informàtica a Barcelona, així com el desplegament urbanístic del 22@. En la seva trajectòria, és desplaçada laboral des d'una cooperativa fins a una multinacional a partir d'una sèrie de compra-ventes de divisions i narra un relat de vida ple de patiment. Està molt preocupada pels efectes que el flux d'expatriats té sobre el treball al 22@ i considera que, a més d'una manca general d'organització per part dels treballadors, els empresaris s'aprofiten d'aquesta situació: "juguen amb els guiris".

Vico i Helle. Reputats dissenyadors industrials que ostenten un coworking al Poblenou. En aquest, busquen atraure perfils de diversa índole als que poden oferir contactes de col·laboració professional i d'inversió com a mesura per millorar i expandir el seu propi estatus.

Victor. Informàtica de Nonomy que dirigeix un equip de qualitat. Ha escalat fins aquesta posició després d'iniciar-se en la posició més baixa (beta tester d'un casino online) al perdre's una oposició a policia per haver-se lesionat l'espatlla. Ara recorda amb ironia la vida estable que hagués tingut si no s'hagués lesionat i expressa que veu amb nebulositat el seu futur, sent impossible traçar-ne cap previsió.

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

LA PRODUCCIÓ DE L'ESPAI AL POBLENOU CONTEMPORANI: NOUS ACTORS SOCIALS 22@, MOVIMENT VEÏNAL I
NEOLIBERALISME INSTITUCIONAL

Josep Puigbó Testagorda

UNIVERSITAT
ROVIRA i VIRGILI